BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III
Racc.
de Marinis
328
NAPOLI

Digitized by Google

Rea Dj [illegible]) C 828

1228

269

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII
CICERONIS
OPERA,

CUM DELECTU COMMENTARIORUM,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

TOMUS OCTAVUS,

IN QUO EPISTOLÆ AD ATTICUM.

PATAVII, Typis Seminarii, MDCCLIII.
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

VITA
TITI POMPONII ATTICI,
PER CORNELIUM NEPOTEM.

POmponius Atticus, [1] ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus, perpetuo a majoribus acceptam equeſtrem obtinuit dignitatem. Patre uſus eſt diligente, indulgente, &, ut tum erant tempora, diti, imprimiſque ſtudioſo literarum. Hic, prout ipſe amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, ſumma ſuavitas oris, ac vocis; ut non ſolum celeriter arriperet, quæ tradebantur, ſed etiam excellenter pronuntiaret: qua ex re in pueritia nobilis inter æquales ferebatur, clariuſque explendeſcebat, quam generoſi condiſcipuli animo æquo ferre poſſent. Itaque incitabat omnes ſtudio ſuo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos conſuetudine ſua ſic ſibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

II. Pater mature deceſſit. Ipſe adoleſcentulus propter affinitatem P. Sulpicii, qui Tribunus pl. interfectus eſt, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii conſobrina, nupſerat M. Servio fratri Sulpicii. Itaque, interfecto Sulpicio, poſteaquam vidit Cinnano tumultu civitatem eſſe perturbatam; neque ſibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, diſſociatis animis civium, cum alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum

 tem-

1 *Ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus*] Certant in eluendo hoc loco Docti: quorum princeps Manutius corrigebat *e ſtirpe Romana generatus*. Lambinus vero τὸ *generatus* expungendum, reponendumque cenſet *generoſus*. Boſius diviſim legit, *genere natus*. Barthius, Adverſ. xlII. 29. *ab origine ultima ſtirpis R. generatus*, illudque R. putat ſignificare *Regia*. Rutgerſius Var. Lect. XI. 8, mallet, *ab origine ultima ſtirpie Romæ generatus*, vel *Romano genere natus*. Grævius.

tempus ratus ſtudiis obſequendi ſuis, Athenas ſe contulit: neque eo ſecius adoleſcentem Marium, hoſtem judicatum, juvit opibus ſuis: cujus fugam pecunia ſublevavit. At ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit ſuarum. Hic ita vixit, ut univerſis Athenienſibus merito eſſet cariſſimus. Nam præter gratiam, quæ jam adoleſcentulo magna erat, ſæpe ſuis opibus inopiam eorum publicam levavit. Cum enim verſuram facere publice neceſſe eſſet; neque ejus conditionem æquam haberent; ſemper ſe interpoſuit, atque ita, ut neque uſuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum eſſet, eos debere paſſus ſit. Quod utrumque erat iis ſalutare. Nam neque indulgendo inveteraſcere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis uſuris creſcere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam univerſos frumento donavit; ita ut ſingulis ſeptem modii tritici darentur, qui modus menſuræ medimnus Athenis appellatur.

III. Hic autem ſic ſe gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur; quo factum eſt, ut huic omnes honores, quos poſſent, publice haberent, civemque facere ſtuderent. Quo beneficio ille uti noluit: quod nonnulli ita interpretantur, [1] amitti civitatem Romanam alia adſcita. Quamdiu affuit, ne qua ſibi ſtatua poneretur, reſtitit; abſens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipſi, & [2] Phidiæ, locis ſanctiſſimis poſuerunt. Hunc enim in omni procuratione Reip. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potiſſimum urbe natus eſt, in qua domicilium orbis terrarum eſſet imperii, ut eandem & patriam haberet, & domum. Hoc ſpecimen prudentiæ, quod cum in eam ſe civitatem contuliſſet, quæ antiquitate, humanitate, doctrina, præſtaret omnes, ei unus ante alios fuerit cariſſimus.

IV. Huc ex Aſia Sylla decedens cum veniſſet; quamdiu ibi fuit, ſecum habuit Pomponium, captus adoleſcentis humanitate

tate

1 *Amitti civitatem Romanam alia adſcita*] Vide Orat. pro Cæcina, & pro Corn. Balbo.

2 *Phidiæ*] Adi de hujus loci lectione diſputantem Lipſium, Elect. I. 14. *Aurgerſium*, Var. Lect. V. 1. *Scioppium*, Veriſimil. III. 8. *Barthium*, Adverſ. XXIX. 12. *Anonymus*.

tate & doctrina. Sic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem erat ſuavitas ſermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem eſſe, non adſcitum. Idem poemata pronuntiabat & Græce, & Latine ſic, ut ſupra nihil poſſet. Quibus rebus factum eſt, ut Sylla nuſquam eum a ſe dimitteret, cuperetque ſecum deducere. Cui cum perſuadere tentaret; *Noli oro te*, inquit Pomponius, *adverſum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui*. At Sylla, adoleſcentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiſcens juſſit deferri. Hic complures annos moratus, cum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut literis, aut Athenienſium reipublicæ tribueret, nihilo minus amicis urbana officia præſtitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit; & ſi qua res major acta eſt, non defuit: ſicut Ciceroni in omnibus ejus periculis ſingularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti, H-S. ducenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta, & L. Torquato Conſulibus: quem diem ſic univerſa civitas Athenienſium proſecuta eſt, ut lachrymis deſiderii futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura: cujus ſic aſperitatem veritus eſt, ut, quem nemo ferre poſſet, hujus ſine offenſione ad ſummam ſenectutem retinuerit benevolentiam; quo facto tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens teſtamento adoptavit eum, heredemque fecit ex dodrante, ex qua hereditate accepit circiter centies H-S. Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni, eaſque nuptias M. Cicero conciliarat; cum quo a condiſcipulatu vivebat conjunctiſſime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto: ut judicari poſſit plus in amicitia valere ſimilitudinem morum, quam affinitatem. Utebatur autem intime Q. Hortenſio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortenſius: & id, quod

erat

erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetque talium virorum copula.

VI. In republica ita eſt verſatus, ut ſemper optimarum partium & eſſet, & exiſtimaretur; neque tamen ſe civilibus fluctibus committeret; quod non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe iis dediſſent, quam qui maritimis jactarentur. Honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam, vel dignitatem: quod neque peti more majorum, neque capi poſſent, conſervatis legibus, in tam effuſis ambitus largitionibus, neque geri e republica ſine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad haſtam publicam nunquam acceſſit. Nullius rei neque præs, neque manceps factus eſt. Neminem ſuo nomine, neque ſubſcribens accuſavit. In jus de ſua re nunquam iit; judicium nullum habuit. Multorum Conſulum, Prætorumque præfecturas delatas ſic accepit, ut neminem in provinciam ſit ſecutus, honore fuerit contentus; rei familiaris deſpexerit fructum, qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Aſiam, cum apud eum legati locum obtinere poſſet. Non enim decere ſe arbitrabatur, cum præturam gerere noluiſſet, aſſeclam eſſe prætoris. Qua in re non ſolum dignitati ſerviebat, ſed etiam tranquillitati, cum ſuſpiciones quoque vitaret criminum: quo fiebat, ut ejus obſervantia omnibus eſſet carior, cum eam officio, non timori, neque ſpei tribui viderent.

VII. Incidit Cæſarianum civile bellum, cum haberet annos circiter ſexaginta. Uſus eſt ætatis vacatione, neque quoquam movit ex urbe. Quæ amicis ſuis opus fuerant ad Pompejum proficiſcentibus, omnia ex ſua re familiari dedit. Ipſum Pompejum ſibi conjunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitiſſimi caſtra ſunt ſecuti, partim ſumma cum ejus offenſione domi remanſerunt. Attici autem quies tantopere Cæſari fuit grata, ut victor, cum privatis pecunias per epiſtolas imperaret, huic non ſolum moleſtus non fuerit, ſed etiam ſororis filium & Q. Ciceronem

ex

Digitized by Google

ex Pompeji caſtris conceſſerit. Sic vetere inſtituto vitæ effugit nova pericula.

VIII. Secutum eſt illud. Occiſo Cæſare, cum Reſpub. penes Brutos videretur eſſe, & Caſſium, ac tota civitas ſe ad eos convertiſſet; ſic M. Bruto uſus eſt, ut nullo ille adoleſcens æquali familiarius, quam hoc ſene: neque ſolum eum principem conſilii haberet, ſed etiam in convictu. Excogitatum eſt a quibuſdam, ut privatum ærarium Cæſaris interfectoribus ab equitibus Romanis conſtitueretur. Id facile effici poſſe arbitrati ſunt, ſi & principes illius ordinis pecunias contuliſſent. Itaque appellatus eſt a Cajo Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps eſſe vellet. At ille, qui officia amicis præſtanda ſine factione exiſtimaret, ſemperque a talibus ſe conſiliis removiſſet; reſpondit, ſi quid Brutus de ſuis facultatibus uti voluiſſet, uſurum, quantum eæ paterentur; ſe neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coiturum. Sic ille conſenſionis globus hujus unius diſſenſione disjectus eſt. Neque multo poſt ſuperior eſſe cœpit Antonius: ita, ut Brutus & Caſſius provinciarum, quæ iis [1] necis cauſa datæ erant a conſulibus, deſperatis rebus, in exilium proficiſcerentur. Atticus, qui pecuniam ſimul cum cæteris conferre noluerat florenti illi parti; abjecto Bruto, Italiaque cedenti H-S. centum millia muneri miſit: eidem in Epiro abſens trecenta juſſit dari: neque eo magis potenti adulatus eſt Antonio, neque deſperatos reliquit.

IX. Secutum eſt bellum geſtum apud Mutinam. In quo ſi tantum eum prudentem dicam; minus, quam debeam, prædicem; cum ille potius divinus fuerit; ſi divinatio appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quæ nullis caſibus augetur, neque minuitur. Hoſtis Antonius judicatus, Italia ceſſerat; ſpes reſtituendi nulla erat. Non ſolum ejus inimici, qui tum erant potentiſſimi, & plurimi, ſed etiam amici adverſariis ejus, ſe dabant; & in eo lædendo ſe aliquam conſecuturos ſpe-

1 *Necis cauſa*] Plurimi mallent *dicis cauſas* quam olim emendationem Rancenetus, Turnebus, Cujacius, Lambinus & Schottus approbarunt. Omnes tamen MSS. habent *necis cauſa*, neque mutari vult Savaro, quia provinciæ illæ datæ erant a Conſulibus propter cædem illatam Julio Cæſari.

ſperabant commoditatem, familiares inſequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus ſpoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amiciſſimus eſſet Bruto: non modo nihil iis indulſit ad Antonium violandum, ſed e contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit: P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficiſci non potuerint. Ipſi autem Fulviæ, cum litibus diſtineretur, magniſque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium ſuum præſtitit, ut nullum illa ſtiterit vadimonium ſine Attico, hic ſponſor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum illa fundum ſecunda fortuna emiſſet in diem; neque poſt calamitatem verſuram facere potuiſſet; ille ſe interpoſuit, pecuniamque ſine fœnore, ſineque ulla ſtipulatione credidit, maximum exiſtimans quæſtum, memorem gratumque cognoſci, ſimulque aperire, ſe non fortunæ, ſed hominibus ſolere eſſe amicum. Quæ cum faciebat, nemo eum temporis cauſa facere poterat exiſtimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed ſenſus ejus a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odiſſe malos cives videretur.

X. Ille autem ſui judicii, potius quid ſe facere par eſſet intuebatur, quam quid illi laudaturi forent. Converſa ſubito fortuna eſt. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum Imperatorum de foro deceſſerat, timens proſcriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut oſtendimus paulo ante, opem tulerat. Tanta varietas in his temporibus fuit fortunæ, ut modo hi, modo illi in ſummo eſſent aut faſtigio, aut periculo. Habebat ſecum Q. Gellium Canum, æqualem, ſimillimumque ſui. Hoc quoque ſit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum iu ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etſi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non ſolum ei, ſed etiam omnibus ſuis amicis eſſet inimicus,

cus,

Digitized by Google

cus, eoſque vellet proſcribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii: & ei, cum requiſiſſet, ubinam eſſet, ſua manu ſcripſit, ne timeret, ſtatimque ad ſe veniret: ſe eum, & Gellium Canum de proſcriptorum numero exemiſſe, ac, ne quod in periculum incideret, quod noctu fiebat, præſidium ei miſit. Sic Atticus in ſummo timore non ſolum ſibi, ſed etiam ei, quem cariſſimum habebat, præſidio fuit; neque enim ſuæ ſolum a quoquam auxilium petiit ſalutis, ſed conjunctim, ut appareret nullam ſejunctam ſibi ab eo velle fortunam. Quod ſi gubernator præcipua laude fertur, qui navem ex hyeme, marique ſcopuloſo ſervat; cur non ſingularis ejus exiſtimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut ſe emerſit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus poſſet, eſſet auxilio. Cum proſcriptos præmiis Imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuo manendi poteſtas facta eſt: quin etiam poſt prælium Philippenſe, interitumque C. Caſſii, & M. Bruti, L. Julium Mocillam Prætorium, & filium ejus, Aulumque Torquatum, cæteroſque pari fortuna percuſſos inſtitit tueri, atque ex Epiro his omnibus Samothraciam ſupportari juſſit. Difficile enim eſt omnia perſequi, & non neceſſaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuiſſe. Id ex ipſis rebus, ac temporibus judicari poteſt, quod non florentibus ſe venditavit, ſed afflictis ſemper ſuccurrit: qui quidem Serviliam Bruti matrem non minus poſt mortem ejus, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias geſſit, quod neque lædebat quemquam; neque, ſi quam injuriam acceperat, non malebat ulciſci, quam oblivíſci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ autem ipſe tribuerat, tandiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui receperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur, *Sui cuique mores fingunt fortunam*. Neque tamen prius ille fortunam, quam ſe ipſe finxit, qui cavit, ne qua in re jure plecteretur.

Digitized by Google

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipſanius Agrippa, intima familiaritate conjunctus adoleſcenti Cæſari, cum propter ſuam gratiam, & Cæſaris potentiam, nullius conditionis non haberet poteſtatem, potiſſimum ejus deligeret affinitatem, præoptaretque equitis Romani filiam generoſarum nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim eſt celandum) M. Antonius, Triumvir reipublicæ conſtituendæ; cujus gratia cum augere poſſeſſiones poſſet ſuas, tantum abſuit a cupiditate pecuniæ, ut nulla in re uſus ſit ea, niſi in deprecandis amicorum, aut periculis, aut incommodis. Quod quidem ſub ipſa proſcriptione perilluſtre fuit. Nam cum L. Saufeii, equitis Romani, æqualis ſui, qui complures annos, ſtudio ductus Philoſophiæ, Athenis habitabat, habebatque in Italia pretioſas poſſeſſiones, Triumviri bona vendidiſſent, conſuetudine ea, qua tum res gerebantur; Attici labore atque induſtria factum eſt, ut eodem nuntio Saufejus fieret certior, ſe patrimonium amiſiſſe, & recuperaſſe. Idem L. Julium Calidium, quem poſt Lucretii, Catullique mortem multo elegantiſſimum poetam, noſtram tuliſſe ætatem, vere videor poſſe contendere; neque minus virum bonum, optimiſque artibus eruditum; poſt proſcriptionem Equitum, propter magnas ejus Africanas poſſeſſiones, in proſcriptorum numerum a P. Volumnio, Præfecto fabrum Antonii, abſentem relatum expedivit. Quod in præſenti utrum ei laborioſius, an glorioſius fuerit, difficile fuit judicare; quod in eorum periculis, non ſecus abſentes, quam præſentes, amicos Attico eſſe curæ, cognitum eſt. Neque vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus eſt quam civis.

XIII. Nam cum eſſet pecunioſus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibuſque optimis rebus uſus eſt; nam domum habuit in Colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, ſed ſilva conſtabat: ipſum enim tectum, antiquitus conſtitutum, plus ſalis, quam ſumptus, habebat; in quo nihil commutavit, niſi ſi quid vetuſtate coactus eſt. Uſus eſt familia, ſi utilitate judicandum

eſt,

Digitized by Google

eſt, optima; ſi forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatiſſimi, anagnoſtæ optimi, & plurimi librarii; ut ne pediſequus quidem quiſquam eſſet, qui non utrumque horum pulchre facere poſſet. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domeſticus deſiderat, apprime boni. Neque tamen horum quenquam, niſi domi natum, domique factum, habuit: quod eſt ſignum non ſolum continentiæ, ſed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiſcere, quod a pluribus videas, continentis debet duci; & potius diligentia, quam pretio, parare non mediocris eſt induſtriæ. Elegans, non magnificus: ſplendidus, non ſumptuoſus; omni diligentia munditiam non affluentem affectabat. Supellex modica, non multa; ut in neutram partem conſpici poſſet. Neque hoc prætеribo: quanquam nonnullis leve viſum iri putem: cum in primis lautus eſſet eques Romanus, & non parum liberaliter domum ſuam omnium ordinum homines invitaret; ſcimus non amplius, quam terna millia æris peræque in ſingulos menſes ex ephemeride eum expenſum ſumptui ferre ſolitum: atque hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus. Sæpe enim, propter familiaritatem, domeſticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quam anagnoſten: quod nos quidem jucundiſſimum arbitramur. Neque unquam ſine aliqua lectione apud eum cœnatum eſt; ut non minus animo, quam ventre convivæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a ſuis non abhorrerent. Cum tanta pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ conſuetudine: tantaque uſus eſt moderatione, ut neque in ſeſtertio vicies, quod a patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit; neque in ſeſtertio centies affluentius vixerit, quam inſtituerat, parique faſtigio ſteterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam ſuburbanam, aut maritimam ſumptuoſam villam: neque in Italia, præter Ardeatinum, & Nomentanum, ruſticum prædium: omniſque ejus pecuniæ reditus conſtabat in Epiroticis, & urbanis poſſeſſionibus, ex quo cognoſci poteſt, eum uſum pecuniæ non magnitudine, ſed ratione metiri ſolitum.

XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non ſine ſeveritate erat, neque gravitas ſine facilitate: ut difficile eſſet intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religioſe promittebat; quod non liberalis, ſed levis arbitrabatur, polliceri, quod præſtare non poſſet. Idem in nitendo quod ſemel annuiſſet, tanta erat cura, ut non mandatam, ſed ſuam rem videretur agere. Nunquam ſuſcepti negotii eum pertæſum eſt. Suam enim exiſtimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortenſii, A. Torquati, multorum præterea Equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia, ſed judicio fugiſſe Reipublicæ procurationem.

XVI. Humanitatis vero nullum afferre majus teſtimonium poſſum, quam quod adoleſcens idem ſeni Syllæ fuerit jucundiſſimus, ſenex adoleſcenti M. Bruto; cum æqualibus autem ſuis Q. Hortenſio, & M. Cicerone ſic vixerit, ut judicare difficile ſit, cui ætati fuerit aptiſſimus: quanquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei ſunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus ſunt editi, ſexdecim volumina epiſtolarum ab Conſulatu ejus uſque ad extremum tempus ad Atticum miſſarum: quæ qui legat, non multum deſideret hiſtoriam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reipublicæ perſcripta ſunt, ut nihil in his non appareat; & facile exiſtimari poſſit, prudentiam quodammodo eſſe divinationem. Non enim Cicero ea ſolum, quæ vivo ſe acciderunt, futura prædixit, ſed etiam, quæ nunc uſu veniunt, cecinit, ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipſum vere gloriantem audierim in funere matris ſuæ, quam extulit annorum nonaginta, cum eſſet ſeptem & ſexaginta, ſe nunquam cum matre in gratiam rediiſſe, nunquam cum ſorore fuiſſe in ſimultate, quam prope æqualem habe-

Digitized by Google

habebat. Quod eſt ſignum, aut nullam unquam inter eos querimoniam interceſſiſſe, aut hunc ea fuiſſe in ſuos indulgentia, ut, quos amare deberet, iraſci eis nefas duceret. Neque id fecit natura ſolum: quanquam omnes ei paremus: ſed etiam doctrina; nam & principum philoſophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad oſtentationem, uteretur.

XVIII. Moris etiam majorum ſummus imitator fuit, antiquitatiſque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine expoſuerit, quo magiſtratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt populi Romani, quæ non in eo, ſuo tempore, ſit notata: &, quod difficillimum fuit, ſic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu, Juniam familiam a ſtirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibuſque temporibus cepiſſet: pari modo, Marcelli Claudii, Marcellorum; Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, Corneliorum, & Fabiorum, & Æmiliorum quoque: quibus libris nihil poteſt eſſe dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poeticen; credimus, ne ejus expers eſſet ſuavitatis. Namque verſibus, qui honore, rerumque geſtarum amplitudine cæteros Romani populi præſtiterunt, expoſuit: ita, ut ſub ſingulorum imaginibus facta, magiſtratuſque eorum non amplius quaternis, quinisve verſibus deſcripſerit: quod vix credendum ſit, tantas res tam breviter potuiſſe declarari. Eſt etiam unus liber Græce confectus de conſulatu Ciceronis. Hactenus, Attico vivo, edita hæc a nobis ſunt.

XIX. Nunc, quoniam fortuna nos ſuperſtites ei eſſe voluit, reliqua perſequemur: & quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, ſicut ſupra ſignificavimus, *Suos cuique mores plerumque conciliare fortunam*. Namque hic contentus ordine equeſtri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi filii, cum jam ante familiaritatem ejus eſſet conſecu-

ſecutus, nulla alia re, quam elegantia vitæ, qua cæteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim proſperitas Cæſarem eſt conſecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit; & conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit conſequi. Nata eſt autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæſar vix anniculam, Ti. Claudio Neroni, Druſilla nato, privigno ſuo, deſpondit: quæ conjunctio neceſſitudinem eorum ſanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

XX. Quamvis ante hæc ſponſalia, non ſolum cum ab urbe abeſſet, nunquam ad ſuorum quemquam literas miſit, quin Attico mitteret, quid ageret in primis, quid legeret, quibuſque in locis, & quam diu eſſet moraturus: ſed &, cum eſſet in urbe, & propter ſuas infinitas occupationes minus ſæpe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere interceſſit, quo non ad eum ſcriberet: cum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret; modo aliquam quæſtionem poeticam ei proponeret, interdum jocans ejus verboſiores eliceret epiſtolas. Ex quo accidit, cum ædes Jovis Feretrii in Capitolio ab Romulo conſtituta, vetuſtate atque incuria detecta prolaberetur ut Attici admonitu Cæſar eam reficiendam curaret. Neque vero a M. Antonio minus abſens literis colebatur; adeo ut accurate ille ex ultimis terris quid ageret, quid curæ ſibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale ſit, facilius exiſtimabit is, qui judicare poterit, quantæ ſit ſapientiæ, eorum retinere uſum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non ſolum æmulatio, ſed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere neceſſe inter Cæſarem, atque Antonium; cum ſe uterque principem non ſolum urbis Romanæ, ſed orbis terrarum eſſe cuperet.

XXI. Tali modo cum ſeptem & ſeptuaginta annos compleſſet, atque ad extremam ſenectutem non minus, dignitate, quam gratia fortunaque creviſſet, (multas enim hereditates nulla alia re, quam bonitate eſt conſecutus) tantaque proſperitate uſus eſſet valetudinis, ut annis xxx. medicina non indiguiſ-

Digitized by Google

diguiſſet: nactus eſt morbum, quem initio & ipſe, & medici contempſerunt: nam putarunt eſſe teneſmon: cui remedia celeria, faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menſes ſine ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, conſumpſiſſet: ſubito tanta vis morbi in unum inteſtinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fiſtula putris eruperit. Atque hoc priuſquam ei accideret, poſtquam in dies dolores accreſcere, febreſque acceſſiſſe ſenſit; Agrippam generum ad ſe arceſſi juſſit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum. Hos ut veniſſe vidit; in cubitum innixus, *Quantam*, inquit, *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos teſtes habeam, nihil neceſſe pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut ſpero, ſatisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad ſanandum me pertineret, reliquum eſt, ut egomet mihi conſulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi ſtat, alere morbum deſinere. Namque his diebus quicquid cibi ſumpſi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores, ſine ſpe ſalutis. Quare a vobis peto, primum ut conſilium probetis meum; deinde ne fruſtra dehortando conemini.*

XXII. Hac oratione habita, tanta conſtantia vocis atque vultus, ut non ex vita, ſed ex domo in domum videretur migrare; cum quidem Agrippa eum flens, atque oſculans oraret atque obſecraret, *ne ad id, quod natura cogeret, ipſe quoque ſibi acceleraret*; &, *quoniam tum quoque poſſet temporibus ſupereſſe, ſe ſibi ſuiſque reſervaret*; preces ejus taciturna ſua obſtinatione compreſſit. Sic cum biduum cibo ſe abſtinuiſſet, ſubito febris deceſſit, leviorque morbus eſſe cœpit: tamen propoſitum nihilo ſecius peregit. Itaque die quinto, poſtquam id conſilium inierat, pridie Kal. April. Cn. Domitio, C. Soſio Coſſ. deceſſit. Elatus eſt in lecticula, ut ipſe præſcripſerat, ſine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus eſt juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi ſui.

PETRUS

PETRUS VICTORIUS
LECTORI.

CUm olim fidelis liber epiſtolarum M. T. Ciceronis ad Atticum ad manus meas perveniſſet, cauſa ille quidem mihi fuit multorum laborum: ſtudioſis autem humaniorum literarum non parvæ utilitatis: adhibita enim multa cura ac diligentia, contuli cum ipſo vulgata exemplaria earum epiſtolarum: ſuſtulique inde infinitum pene numerum fœdiſſimarum macularum. Præcipue autem egregiam operam navavi ope illius exemplaris, in Græcis vocibus, totiſque ſententiis ejus ſermonis reſtituendis: quarum pulcherrimarum graviſſimarumque plenum hoc volumen eſt. Quam multæ autem lacunæ prius illic eſſent, aut verba Græca parum apte expreſſa, facile omnes animadvertere potuerunt, qui ſumpſerint in manus epiſtolas has, ante id tempus excuſas. Præſtiti igitur quod potui tunc ſumma cum fide ac ſtudio in hoc opere expoliendo, ut omittam labores, quos etiam ſuſtinui maximos in cæteris operibus politiſſimi ſcriptoris, orationibus exceptis, emendandis. Extitere poſtea alii, eruditi & ingenioſi homines, qui & ipſi non parum operæ poſuerunt in iiſdem his epiſtolis corrigendis, multis undique calamo exaratis libris collectis: illi tamen ita integrum fideleque exemplar, uti meum eſt, nullo ſuo labore, invenire potuerunt: in quibus etiam fuit, qui hoc a me non ſine cauſa tantopere laudatum, Ferrariæ vidit, atque optimum quoque ſemper exiſtimavit, cum ipſum Benedicto Accolro Cardinali, diſerto viro ac valde ſtudioſo eloquentiæ Ciceronianæ, commodaſſem, apud quem tunc erat Octavius Pantagathus, vir probus & ſatis acutus in ſcriptis veterum auctorum examinandis, quod teſtari volui ut ſciant omnes me ſemper, quidquid potuerim adminiculi omnibus, qui poſſent illuſtrare ſuis vigiliis optimos ſcriptores, præbuiſſe, non mihi ſoli facultatem hujus rei ordine gerendæ cuſtodiſſe: cujus animi mei teſtimonia multa atque exempla, ſi opus eſſe judicarem, afferre poſſem. Quia autem liber hic non penitus mihi cognitus tunc fuit, cum fidelitatem ejus perſpexi: neque etiam Angelo Politiano, qui ipſum cap. LIII. ſuorum Miſcellaneorum valde laudavit, & de fato quodam ipſius diligenter locutus eſt; volo de origine ipſius quædam prædicare: fuiſſe igitur Politianus narrat quatuor ſuæ cujuſque ætatis eruditiſſimorum virorum, etſi de primo, qui Franciſcus Petrarcha fuit, non plane ipſi conſtitit, qui tamen (ut poſtea inventum eſt a me) non ſolum ipſum poſſedit, verum etiam ſua manu ſcripſit, expreſſum e vetere exemplari, quod ille reperit, cum diu multumque (ut in epiſtola quadam ſua narrat) epiſtolas has Ciceronis conquiſiſſet, quæ ante id tempus in tenebris latebant: nec ſolum volumen hoc ipſum deſcripſit, ſed etiam illarum, quæ Familiares vocantur: quæ, cum apud nos in divi Marci bibliotheca cuſtodiantur, creduntur hujus diligentiſſimi viri manu exaratæ eſſe: conſtanſque hæc eſt opinio de illis in animis noſtrorum hominum; cujus etiam rei argumentum eſt, quod Gallicis literis liber exaratus eſt: quis enim neſcit vixiſſe Petrarcham in provincia Galliæ longo ætatis ſuæ ſpatio? quare imitabatur in ſcribendo characteres ejus terræ peculiares: agnoverunt autem formam earum litterarum plures adoleſcentes Galli, ſtudioſi humanioris doctrinæ, quibus codicem hunc ipſum oſtendi, cum tranſirent hac, Romam proficiſcentes. Quod autem omnem ſcrupulum evulſit, hujuſmodi eſt. Ludovicus Beccatellus archiepiſcopus, ſenex optimus, & omni honore digniſſimus, de cujus eruditione, probitate uſu magno reipublicæ Chriſtianæ, in qua adminiſtranda ſumma cum laude verſatus eſt, ſupravacaneum eſſet accuratius diſputare, in aliis nonnullis egregiis monumentis antiquitatis, quæ habet, habet etiam epiſtolas plures, quas ſuſpicabatur, conjecturas quaſdam ſecutus, Franciſci Petrar-

trarchæ eſſe : neque enim integræ voces hæ illic ſunt, ſed primæ tantum & prænominis & nominis literæ in illis notatæ. Cupidus igitur veritatis inveſtigandæ, quæſivit ex me an verum foret, quod aliquando audiſſet, extare apud nos Ciceronis epiſtolas Petrarchæ manu ſcriptas. Reſpondi id quod erat, me ita opinari, cunctas ipſius, quæ vetuſtate conſumpta non ſunt, in duobus voluminibus hic inveniri: quorum alterum apud me eſſet. Contulimus igitur accurate epiſtolas illas Petrarchæ puſillas: minutæ enim ſunt tenueſque, (quæ cauſa fortaſſe fuit, ut poſtea in volumen, quod editum eſt, redactæ non fuerint) cum meo epiſtolarum Ciceronis volumine: ſinguliſque literis formiſque ipſarum ponderatis, convenire omnia mirifice inter ſe animadvertimus, ut prorſus & illæ & codex meus ab eodem homine ſcriptus intelligeretur. Utinam inveniretur exemplar, unde has ad Atticum deſcripſit Petrarcha, ut extat illud, quo uſus eſt in deſcribendis alteris illis, quæ Familiares appellantur (de cujus libri antiquitate, omni veneratione digna, magnifice multa, vereque alio loco prædicavi) confiderem me auxilio ejus antiqui libri non pauca adhuc loca in his epiſtolis emendare poſſe, præſertim ubi Græca aliqua vocabula ſunt, cujus ſermonis Petrarcha, vitio illius ætatis, imperitus fuit: nec tamen non (ut erat omni in re accuratus) ita etiam verba illa, ignota ſibi, pingebat, ut cuncta pene non magno labore legantur. Nam quantam caliginem afferat ſæpe unius literæ perverſio, facile omnes animadvertere potuerunt, qui in hoc munere corrigendi antiquos auctores, aliquantum verſati ſunt. Cum autem (ut opinor) hujus vetuſti libri jactura facta ſit, ereptumque e manibus auxilium majus purgandi has epiſtolas, affirmare auſim multis judiciis teſtimoniiſque hujus rei perſpectis, nullum fidelius exemplar harum epiſtolarum inveniri, quam hoc ipſum eſt, quod jampridem ego canto: cæteraque, quæ calamo exarata viſuntur, fluxiſſe ab hoc prorſus puto, aut fortaſſe ab illo ipſo, unde hoc deſcriptum fuit: neque enim negarim fieri etiam hoc potuiſſe; cujus tamen rei veſtigium certum nullum vidi, nihilque contra correctum adhuc in his epiſtolis cognovi, cujus veræ lectionis non appareant veſtigia in hoc meo exemplari, præterquam ſi qua conjectura reſtituta ſunt: quæ ratio corrigendi veteres auctores quam lubrica & periculoſa ſit, arbitror me multis argumentis docuiſſe. Cum igitur poſt ſpatium xxxv. annorum voluntas tuliſſet, ut rurſus hoc præclarum opus recolerem, atque id nunc facere a quibuſdam familiaribus meis impulſus eſſem ac pene coactus, confugi iterum ad eundem illum librum, a quo primo tantum præſidii accepi, atque ipſum ſedulo tractavi. Obſervavi autem in hoc quod ſoleo, & quotidie magis verum eſſe, cuſtodireque debere intelligo, ut ne latum quidem unguem diſcederem ab auctoritate antiquorum librorum: in primis autem hujus, merito quidem mihi probati, exemplaris. Vellem Deus opt. max. mentem dediſſet, ut idem facerent, non paucis, doctis & ingenioſis viris, & non tantopere illi acumini ſui ingenii indulgerent, meliore loco (ut arbitror) veteres ſcriptores forent. Quod ſi aliquando etiam labis aliquid mendique ipſa occupavit, quod ſpeciem recti habeat: & non aperte culpa librariorum commiſſum eſſe cognoſcatur (neque enim inficior errata quædam hujuſmodi in ipſis etiam aliquando inveniri) malo cum antiquis libris errare, quam nimio amore rerum mearum, arrogantiæque quodam genere unum aut alterum locum emendare, dum tamen, quod illis contigit, in multo pluribus labar ac peccem: quod commemoraſſe volui inſtituti mei defendendi cauſa, non conſuetudinis aliorum inſectandæ. Cum autem olim, incumbens in hanc curam, loca fere ſolum harum epiſtolarum, quæ videbar mihi reſtituiſſe, brevibus ſcriptis meis comprobaſſem, & nonnulla quoque, quæ mihi ſuſpecta erant, mendoſaque videbantur, indicaſſem: nec multum ſtudii poſuiſſem in illis, quæ obſcuriora ſunt, declarandis, nunc in hoc meo iterato labore me aliter gerere decrevi: ac quæcunque putabo explicatione egere, aut aliquo pacto illuſtrari ornarique poſſe, notabo: nec ceſſabo etiam aperire ſuſpiciones quaſdam meas, & non pauca, quæ in mentem mihi venerunt, non aliena (niſi fallor) a ſententia auctoris elegantiaque Latini ſermonis, quæ tempori illi reſervavi: neque enim me adeo hebetis ingenii hominem eſſe puto, ut non poſſim, ſi velim, loca mul-

multa, quæ depravata hic ſunt, ita reconcinnare, ut ſenſus aliquis commodus inde eliciatur: enitarque demum utiliſſimum hoc, multiſque de cauſis amandum M. Ciceronis opus, quacunque ratione potero expolire. Quod tamen, ne nunc faciam, impedior nonnullis inſtitutis meis laboribus ac pene ad exitum perductis, quos ſi abſolvero, ſtatim animum convertam ad hanc curam, ac fidem meam liberabo, utinam, in quo plurimum nunc laboravi, plenius efficere potuiſſem: cunctaque menda hinc tollere: reſtant enim non pauca: atque ea quidem adeo moleſta, ut non videantur poſſe ſine ope fidelioris libri alicujus ingenio tuto deleri: placet enim mihi plagas hujus pulcherrimi corporis aperire, quod ſane non ſine dolore facio: ſtudium certe meum non deſuit ac deſiderium acre præſtandi hoc, quod deſiderium nunquam in animo meo, dum vivam, extinguetur: uſu enim mihi venire credo in honeſto amore harum epiſtolarum fideliſſimique ipſarum exemplaris, quod in libidinoſo amore ſemper contingere affirmat apud Euripidem Hecuba, ubi ſuadet Menelao ne patiatur imponi in eam navim, qua ipſe (domum rediens) veheretur, recuperatam longo bello, impuram ac conſceleratam mulierem, metuens ne vetus flamma rurſus in pectore teneri viri accenderetur: atque ita ipſa gaudere non poſſet ſupplicio Helenæ, quæ ſibi univerſorum malorum, quæ cadere in hominem poſſunt, cauſa extitiſſet. Inquit igitur illa, Nullum unquam inventum eſſe amatorem, qui non perpetuo amaret: dilexi enim ego quoque vehementer, cum primum ipſum nactus ſum, librum hunc, ac quotidie magis, perſpecta ejus bonitate, multiſque teſtimoniis confirmata, diligo: qui etiam amor me impulit ut ipſum collocarem in pulcherrima ac copioſiſſima totius orbis Medicea bibliotheca: ita namque ille magis ab omni periculo vacuus erit, quam ſi in privata domo cuſtodiretur: & in claro illuſtrique loco poſitus, ante oculos non ſolum meos, verum etiam ſtudioſorum omnium manebit: cum enim ſtudium Coſmi Medicis, magni noſtri Ducis, adjuvare volens, qui præclaram ſupellectilem librorum, acceptam a majoribus, auctamque magnis ſuis ſumptibus, & gratia, qua floret, in pulcherrimo a ſe abſoluto ædificio, conſecravit, utilitatibuſque literatorum hominum expoſuit, libros omnes meos antiquos, & Græcos & Latinos, quos longo ſtudio ac diligentia mihi paraveram, ei dono dediſſem, hunc etiam, delicias atque amores meos, ipſis adjunxi. Quo ex conſilio hoc etiam boni redundabit, quod liber hic, in publico loco ſitus, me fide uſum eſſe omni tempore in hoc munere obeundo, declarabit, & ne minuta quidem ulla & puſilla in re, fuco ullo, aut fallacia uſum, quod in primis ego opto & officio famæque meæ opportunum eſſe judico. Sed de hoc nimis fortaſſe multa: quare deſinam. Rogabo tantum cupidos liberalium ſtudiorum, ut laborem hunc meum æqui bonique faciant; nec ceſſent ipſi, ſi aliqua ratione efficere poſſint, admovere manus huic maculoſo operi: dummodo in eo caute moderateque ſe gerant.

Florentiæ, M. D. LXXI.

Sebaſtianus CORRADUS *Lectori*.

QUinque jam prope ſunt anni, cum ego Venetus cum Sylveſtro Mauroceno Joannis F. viro, quem ſemper honoris cauſa nominabo, ita vivebam, ut nihil mihi neque ad animi tranqillitatem, neque ad otium deeſſe videretur. Id otii cum ego in Græcis literis majorem partem conſumerem, & jam tum deinceps in ſacra philoſophia conſumere conſtituiſſem, adoleſcentes non pauci nobiliſſimi, & ſtudioſiſſimi, qui me vel apud Egnatium præceptorem illum noſtrum norant, vel Quæſturam, & [illegible] in epiſtolas, quæ familiares dicuntur, noſtra tum primum deſcripta legerant, a me cum per ſe, tum per amicos communes ſummopere contenderunt, ut ſibi Ciceronis epiſtolas ad Atticum ſubſecivis operis explicarem. Illos ego libenter ſane quidem ad alios rejeciſſem, quod onus mihi gravius imponi videbam, quam quod poſſem ſuſtinere, ſed cum & illi valde inſtarent, nec ego ſo-

leam,

leam, quod a me honeſte petitur, negare, id ſuſcepi, &, ne, quæ interpretando vel inveniſſem, vel excogitaſſem, prorſus perirent, ea ſcriptis mandavi, non eo medius fidius conſilio, ea ut unquam apparerent, ſed ſi unquam alias accideret, ut eas epiſtolas interpretandas ſuſciperem, ea mihi ſoli ut prodeſſent, ut tres jam annos, qnibus eas epiſtolas Regii publice ſum interpretatus, profuere. Ut enim amiciſſimi mei Petrus Victorius, & Paulus Manutius viri doctiſſimi, & de literis latinis optime meriti, plurimum operæ, & ſtudii in eam rem contulerint, quia tamen neuter illorum totum opus expoſuit, ſed alter caſtigationibus, ut vocat, alter σχολίοις centum ſeptuaginta ſummum contentus fuit: atque in eo opere declarando is eſt labor, cui nunquam exhauſti ſatis eſt, ut inquit Poeta, mihi neceſſe fuit hiſce tribus annis non ea modo, quæ Venetiis ſcripſeram, iterum legere, ſed alia etiam addere, multa comminiſci, & nihil non tandem tentare, ut quam expectationem mei apud cives meos abſens concitaveram, eam præſens ſuſtinere, ac tueri poſſem. Non dico quid in ea re ſim conſecutus; illud dico, M. Antonium Flaminium, & Romulum Amaſæum viros optimos, & homines doctiſſimos, mihique ſumma benevolentia conjunctos, ſuperioribus menſibus Regium cum veniſſent, Pontificem Max. comitati, mihi anctores fuiſſe, ut, quæ intellexiſſent a me in epiſtolis ad Atticum interpretandis explicata, ea foras dari finerem, nec paterer, quantum eſſet in me, librum longe omnium re vera, & doctiſſimi cujuſque judicio utiliſſimum, de manibus hominum, rerum, quæ in eo ſunt, ignoratione quaſi deponi. His ego etſi poteram reſpondere: οὔτω τάφρας ἀνύτεις, & cur vos bovi clitellas, cum veſtrum hoc ſit onus? quia tamen ſciebam & eos in aliis rebus multo majoribus, quæ ut ſpero, brevi apparebunt, occupatos eſſe, & id a me quaſi debitum jam poſtulari, & pene flagitari, ut quemadmodum familiares olim, ita nunc epiſtolas ad Atticum illuſtrarem; quæcunque in eas vel ſcripſeram, vel a me excogitata, & de ſuperiori loco dicta memineram, collegi, & in commune contuli, ſperans fore, ut aliquid opis, atque adeo lucis harum epiſtolarum ſtudioſis videar attuliſſe. Hæc tu, benigne lector, ita leges, ut ab homine profecta, qni unum illud egerit, ut tibi prodeſſet, putaritque id vel maximum ſuorum laborum præmium fore, ſi id eſſet conſecutus; atque ut ea commodius legas, & melius intelligas, placet rationem, quam ſecuti ſumus, paucis exponere. Librum igitur cum libro, rem cum re, & tempus cum tempore ita conjunximus, ut, quod ſcripſit Cornelius Nepos, qui ſexdecim hæc volumina epiſtolarum ab conſulatu Ciceronis uſque ad extremum tempus ad Atticum miſſarum legat, non multum deſideret hiſtoriam contextam eorum temporum. Et ſane Cicero hiſtoriam quaſi contexere videtur voluiſſe, cum epiſtolas non ſolum ſuas, ſed alienas etiam in hæc volumina referendas curarit. Epiſtolas nos ipſas multis locis ita permiſtas, & confuſas, ut tibi chaos quoddam plane referrent, ad arbitrium noſtrum & conjecturam ſecuimus, & diviſimus, arbitrati, quamvis ſuo prorſus loco non fuerint ſectæ, & diviſæ, ſic tamen & rem totam facilius intelligi, &, ne eadem ſæpius repeterentur, te lector ad ſingulas epiſtolas ita numero ſignatas commodius rejiei poſſe: præſertim cum ſub eodem numero epiſtolas, & ἐν σχολίοις noſtra ſimus complexi. Neque tamen cur ita fecerimus, ſemper nobis rationem reddendam eſſe duximus: quæ & quivis per ſe intelligere poterit, & nos brevitati in primis ſtuduimus: in quo Græcos interpretes, & præſertim Homericum ſumus imitati. De propriis nominibus cum doctorum hominum diverſas opiniones eſſe videremus, quæ alii ne quærenda quidem putarent, alii vero epiſtolas haſce a nemine poſſe interpretari crederent, niſi ab eo, qui hiſtorias omnes etiam privatorum hominum ut ungues noſſet ſuos, nos, qui neque multum, neque nihil operæ dandum huic rei ſemper cenſuimus, nomina eorum, qui vel ita ignobiles fuere, vel ita rejecti a ſcriptoribus, vel recepti illi quidem, ſed ita cum illorum libris deſiderati, ut vix, ac ne vix quidem inveniri poſſe viderentur, curioſis quærenda reliquimus, præſertim ſi ea cognoſſe non magni referre putavimus: illa vero, ſine quibus res intelligi non poterat, quam diligentiſſime potuimus, ſumus perſecuti, neque tamen veriti ſumus, ne, qua in re multus eſt Cicero ipſe in his præſertim

epiſtolis, in ea nos nimis curioſi eſſe videremur. Atque illud quidem in primis curavimus, ut Ciceronis epiſtolas ex Ciceronis epiſtolis, cæteriſque ejus libris potiſſimum interpretaremur, & ſæpe locum cum loco conferremus. Quod ſi forte quid occurrit, ut multa occurrere, ubi cæterorum ſcriptorum auxilio eſſet opus, nullum fugimus laborem neque illis legendis, neque his, quæ multa in hiſce epiſtolis græce ſcripſit, recte vertendis. Quibus quidem in rebus nullius ſcriptoris nomen, quod in noſtris familiarium σχολίοις ſcimus deſideratum, tacuimus. A primo quidem non ita cogitaram, ut minima quæque quaſi interpres perſequerer: ſed me poſtea & rei ſuſceptæ amor & communis utilitas movit, & pene monuit, ut nihil fere, de quo vel dubitari poſſet, prætermitterem, præſertim ſi ab aliis aliter vel deſcriptum, vel interpretatum fuiſſet. Videmus enim nullum eſſe librum, in quo tam librarii, quam interpretes minus operæ, & ſtudii poſuerint: ſemper tamen excipio Andream Cratandrum, Petrum Victorium, & Paulum Manutium, qui pro virili parte laborarunt, ut librum nobis hunc quam emendatiſſimum traderent: quod illi, quæ fuit illorum diligentia, eſſent aſſecuti, ſi plures libros manu ſcriptos habuiſſent: ſed cum duo tantummodo hujuſcemodi libri qui autoritatis aliquid habeant, hodie reperiantur, alter in Italia apud Petrum ipſum Victorium, qui Franciſci Petrarchæ fuiſſe dicitur: alter in Germania, quem Beatus Rhenanus legit, & Cratander videtur ſecutus, & hi quoque, ut apparet, dimidiati, & corrupti, ex his difficile eſſet, vel potius plane ἀδύνατον ita omnia reſtituere, ut nihil deſiderares. Quare nobis & ea, quæ illi in medium protulere, accuratius conſideranda fuere, & libri tum novi, tum veteres ad unum omnes legendi. Qua in re quid laboris tulerim, & intelligere poſſunt omnes, qui ſemel ſunt experti, & tu, Lector, legens judicabis. Mitto nunc, quot libri manu illi quidem, ſed male ſcripti, & pene lacerati nobis vel Venetiis, vel Bononiæ, vel alibi fuerint volvendi: quot de conjecturis doctiſſimorum hominum quaſi conjecturæ faciendæ, quot denique opiniones, & interpretationes ex amicorum libris deſcribendæ. Nihil dico de tempore, quod locis explicandis, quod αἰνίγματα ſolvendis, quod notis interpretandis conſumpſimus. Taceo quoque leges, plebiſcita, ſenatus-conſulta, & Prætorum edicta: quæ nobis omnia vel invenienda, vel certe fuerunt explicanda. Illud unum dico paucis, nos pedibus & manibus contendiſſe, nullum fugiſſe laborem, nullam rei familiaris, aut temporis habuiſſe rationem, ut quod opus longe omnium difficillimum propter rerum ignorationem videbatur, nunc per nos quam facillimum, & planiſſimum exiret: quod ſi conſecuti ſumus, tu, Lector, Deo Opt. Max. gratiam habebis, & id boni conſules, noſque amabis: ſin ſæpe, ut veremur, offendimus, tuum erit exiſtimare nos homines eſſe, & quod præſtare potuimus, ad omnium uſum libenter contuliſſe. Vale. 4. Kal. Jan. M. D. XLIII. Regio Lepidi.

Leonardi MALÆSPINÆ *Præfatio*.

NON eram neſcius, Lector, cum primum induxi animum, ut in his epiſtolis M. Tullii Ciceronis ad Atticum, vel emendandis vel explicandis elaborarem: quam difficile arduumque negotium, quam etiam invidioſum, calumniæque ſubjectum ſuſciperem. Namque, ut omittam, quantum mihi, jam tum animo proſpicerem, ſubeundum eſſe laboris, in conquirendis undique comparandiſque vetuſtis libris, quorum eſt ingens inopia præſertim bonorum: quantum operæ in his uno tempore, non modo perlegendis, ſed, quod eſt ſubodioſum, inter ſe etiam conferendis conſumendum: illud, quantum videri debuit, quam periculoſum ac lubricum, in ſumma lectionum varietate, varietate autem? fœditate ac deformitate, vel recta ac prava dijudicare, vel depravata corrigere, ſuamque his, quoad ejus fieri poteſt, ſpeciem reſtituere, aut eam certe adumbrare? Tantum ſcilicet, quantum ii modo intelligunt, qui ſunt in hac arena aliquando verſati. Ut eſt enim dulce, quod dici ſolet, inex-

pertis

pertis bellum, ita iis, qui hoc luctationis genus non attigerunt, ludus fortaſſe videatur ac jocus, ex *Quidem erit*, *Quid emerit*: ex *Sciebam*, *Scribam*: ex *Sit tibi*, *Sytibe*, facere. Tantumne eſt, inquiunt, in unius literulæ aut ſyllabæ vel mutatione, vel trajectione, vel adjectione negotii? Sic illi, puto, cum locum emaculaturi nacti fuerint. Quibus ego, ne diutius opinione fallantur, vehementer auctor ſum, ut locum ſibi ipſi aliquem male affectum proponant: ſuppeditabunt ii libri vel D C: in quo periculum faciant ſui ingenii. Sentient, profecto ſentient, quam ſibi inaniter ipſi ſubblanditi fuerint: quam ſuam de ſe ipſi expectationem deceperint, eſſeque ſibi negotium intelligent, cum monſtris plus quam Herculeis. Quid? tu igitur, dicat aliquis, hancne tibi ſapientiam aſciſcis præter cæteros, ut illud profiteare, cujus tu ſpem quodammodo reliquis, aut dimidiatas, aut præcidas? Minime ego quidem: nec tanti eſt, cur aſciſcam: ſed hoc volui dicere, opus quod inſtitueremus, operoſum eſſe, multæque contentionis: & nos jam inde ab initio ſic prævidiſſe, ut illud quoque, multos fore qui hoc noſtrum conſilium inſtitutumque reprehenderent.

Audiſſe enim me quoſdam memoria teneo, in eos graviter ſtomachantes, qui huic ipſi operi manus admoverent: non enim purgari libros, ſed fœdari: non tolli vitia, ut exiſtimantur, ſed alia ſuper aliis cumulari: dum quiſque vel ex ſuis libris ſi ſuppetant, vel ex ſuo ſenſu, aliter atque aliter emendat, jam tutum ac certum quod ſequamur, nihil relinqui: ut jam præſtet ad Aldinos, atque his etiam vetuſtiores ſe referre. Jam vero, quod ad rem ipſam attinet, negotium ſane leve eſſe, & ad eloquentiæ ſummam, nihil aut parum conducens. Quid enim tantum obſit, inquiunt, unius atque alterius vocis aut ſententiæ nonnunquam ignoratio, quæ tamen nihilo minus aliunde, non uno ex loco, ſed pluribus ſi res poſcat, abunde tibi poſſis comparare. Prudentis enim gubernatoris eſſe, quoad ejus fieri poteſt, ſcopulos declinare, nec committere, dum, aut animi pertinacia, aut levitate evectus, rectum tenere curſum prorſus contendat, vel ad ſaxum adhæreſcat, vel, ſi illud tamen veluti Xerxes perfregerit, curſumque ſibi aperuerit, ſerius in portum, quam ſuis rationibus expediat, pervehatur: magnaque boni otii jactura, tantula victoria conſtet. Poſtremo addunt: hoc, eo etiam odioſius, minuſque ferendum eſſe, quod hoc malum, optimo fortaſſe animo commotum, ita brevi, non ſerpſerit, ſed irruerit atque invaſerit, ut & novi quotidie emendatores per ambitionem exiſtant, & libri per licentiam deteriores: ut niſi proviſum ſit, ſane paucis annis, non Ciceronem ac Livium, non Plautum ac Terentium, ſed opera inſomnia audaciſſimorum hominum ſimus habituri.

Hæc illi, atque his fortaſſe plura: quæ, cum mihi videantur per delicias potius atque ineptias, occultæ tamen invidentiæ, ſed quæ appareat, implicitas, quam vere atque ingenue prolata, deterrere me ab hoc conatu non potuerunt. Sunt enim quidam ſenſu ſic depravato, ut cum alienæ induſtriæ habere gratiam debeant, invideant: & quod ipſi præſtare non poſſunt, damnent in aliis: laudemque prudentiæ atque doctrinæ, non tam ipſi ſcribendo, quam aliorum ſcripta inſectando aucupentur. Qui tamen ipſi (ut animi morbum agnoſcas) ſi quid in eo genere forte excogitaverint, hoc non modo non diſſimulant, non comprimunt, ſed quaſi Ilium expugnaverint, oſtentant, triumphant: nec minus, quam qui theſaurum invenerint, exultant: ut intelligamus hæc eos, non judicio, cum hinc ſibi laudem petant: ſed obtrectandi ſtudio culpare. Et me Hercule, ſi verum dicere volumus, quotuſquiſque eſt hodie, qui ſi in locum depravatum, inter legendum inciderit, non primum ægre ferat, in ipſo quaſi curſu, velut ad metas adhæreſcendum eſſe? deinde, ne lectionis fructu privetur, ſemel atque iterum tentet, ſi quam rationem poſſit inire explicandi ſui, locumque corrigendi? &, ſi id ex ſententia ceciderit, non vehementer lætetur, non modo quia mentem auctoris aſſecutus ſit, ſed multo etiam magis, quia auctor ipſe ſibi ſententiæ illius quodammodo videatur, cui in mentem venire potuerit, quod & illi ipſi? Natura comparatum eſt hoc, &, ut cognoſcendi cupiditas, nobis penitus inſitum. An vero naturæ opus eſſe negemus, ad quod æque omnes deſiderio duci fateamur? Ergo animum inducere ſuſtinebimus, ut meſſes improbemus illas, quarum ſementem

in

in nobis ab ipſa fieri ſentiamus? Nimirum pravitatis hujus fons atque origo, livor eſt. Nam de iis, qui ſenſus infirmitate atque imbecillitate delinquunt, nihil plane dicimus: qui quanquam minus ſunt odioſi, quam qui malevolentia concitantur (levior enim offenſio eſt ejus, qui per imprudentiam, naturæque vitio, quam qui ſciens ac prudens, in fraudem incidit) tamen emendari vix poſſunt. Hos ergo miſſos facio: cum his mihi negotium eſt, qui peccant dedita opera, & fortaſſe etiam deliciarum cauſa: quibus tamen reſpondere ſuperſediſſem, ratus, doctis & judicio præditis hominibus, ſatis jam factum eſſe: niſi vererer, ne, ſi iſti tacitum ferant, non tam noluiſſe nos, quam non potuiſſe reſpondere, prædicent. Et ſimul iis conſultum eſſe voluimus, qui longius videre non queunt. Ergo, quid illi criminantur? Contaminari libros, non purgari. In quo eos juſtiſſimam habere cauſam fateremur, ſi quemadmodum ſibi ſuo quodammodo jure ipſi ſumunt, ita eſſet. Nunc, quis eſt adeo rerum imperitus, quis ita peregrinatur a literis, quin ſciat, hæc Ciceronis ad Atticum epiſtolarum volumina, (nam de cæteris ejus ſcriptis atque etiam aliorum ſilebo) hæc vero quis ignorat ante annos quadraginta, perpaucorum hominum in manibus fuiſſe? Quid ita? Ajunt nonnulli, quod ænigmatis de induſtria obſcurata, nulla vi ingenii poſſint intelligi. Non negamus eſſe quædam illiuſmodi; ſed ea tam rara eſſe dicimus, ut a reliquorum lectione arcere homines non debuerint. Vulnerum quibus confixa erant calamitas, hanc culpam verius ſuſtinebat: quæ cum eſſent innumerabilia, rem in eam opinionem adduxerunt, ut quidquid minus perciperetur, id ænigma putaretur: cum plerumque peccata eſſent, tum librariorum, dum minus quam oportet, officio ſuo intenti eſſent, tum fortunæ cujuſpiam culpa, contracta: qua hæc, præter cætera ſcripta Ciceronis, miſera adverſaque uſa ſunt. Quare quid ſibi velint ii, qui mendis, noſtra opera inquinari libros queruntur, non ſatis percipio: illud quidem intelligo, doctiſſimorum hominum cura ac diligentia factum eſſe, ut quæ antea vix ab ullo attingerentur, nunc omnium manibus tractentur, volvantur, terantur. An vero ii viſi ſunt, cum hoc fecerunt, oleum, & operam perdere, cum inſtumentum nobis illud reſtituerunt, quo haud ſcio an aliud inveniri poſſit majus, ſive quis pure, apte, copioſeque dicere, ſive prudenter velit? Nam mea illa ſemper opinio fuit: cum dicendi ratio, tum verbis, hiſque vel ſingulis vel conjunctis, tum rebus ipſis conſtet: neque res hic deeſſe, cum memoria annorum circiter triginta (ut omittam alias utilitates) his colligata libris ſit: & verborum in omni genere dicendi, ſed in fortuito ac familiari ſermone, ingens hinc vis & copia ſuppetat. At poſſis eadem ex aliis ejuſdem libris, ne ſit tantum boni temporis conſumendum. Quid ſi illi itidem corrupti ſint? Quid ſi in his ſingularia quędam ſint, quę alibi non reperias? Nimirum putida eſt hęc & odioſa ſedulitas. Illa propemodum non injuſta, quę modum in his quęrit, & licentiam cohibet, novarumque lectionum cupiditatem; qua factum ſit, ut legentium ſępe ſententia fluctuet, certique nihil habeat.

Nos tamen ſic ſtatuimus, cum duę ſint emendandi rationes, una quę in veterum librorum integra ſcriptura, altera quę in conjectura ſuſpicioneque cernatur; illam quidem tutam eſſe, ſed quęri optarique ſępius, quam optanti quęrentique occurrere, ac ſe oſtendere. Quod ita eſſe, eos intelligere certo ſcio, quibus ſtudium fuit, hęc, vel primoribus digitis attingere. Hęc ergo felicitas, cum perraro contingeret, hanc ſibi veniam docti poſtulaverunt, ut altera liceret uti, quę in conjectura ſita eſt: quam qui omnem prorſus exſibilant, & quaſi majeſtatis damnatam, aqua ignique interdicunt, ii mihi mala ratione facere videntur; nec ſatis quid in quaque re ſit, poſſe diſpicere. Ego contra nullam rejicio: ſępe enim ad veritatem ducit: ſed non omnibus locum do. Cum enim conjecturę ratio multiplex ſit, ex mutatione, trajectione, additione, mutatione literarum: ex ſententia atque hiſtotia, penitus damnata ac repudiata ſcriptura: quę a propoſito declinet, quęve collimet, vel mediocriter eruditi facile ſentiunt. Protinus enim, ſi bona eſt, animus acquieſcit, utroque arripit: ſin minus acquieſcat & arripiat, certe melius deſiderat. Quare de hac re ita cenſeo: ei quę doctorum hominum judicio probetur, ſive illa ex ſcripturę veſtigiis, quæ & tutior eſt; ſive, ubi

vel

vel deſint, vel certe non extent veſtigia, ex hiſtoria, atque ex ingenio facta ſit: dum ne verbis inſerciendis, corroſa mutilataque loca, quaſi rimas expleat, locum eſſe, in ſede verborum, velut juſtis Equitibus in quatuordecim ordinibus, dandum. Quod quidem hactenus factitatum eſſe, vel ex uno atque altero harum epiſtolarum libro, ſexcentis in locis facile poſſim oſtendere: in quibus aliter atque in manuſcriptis legitur, impreſſum eſt, & communi quaſi judicio admiſſum. Siquidem non eſſe omnia in conſenſu exemplarium, judicioque aliquid dari, illud argumento eſt, quod non raro unius auctoritas multis præponitur. Cui vero animus vix, aut ne vix quidem aſſentitur, ne ei quidem conjecturæ, theatri aditu prorſus interdicendum puto, dum ne eadem ſede dignetur. Nam neque aliarum luminibus obſtruit, in imo jacens, & ſæpe aſcenſum, quamvis per inciſos maleque hærentes ſcalarum gradus, fortibus parat. Hujus ergo modi conjecturæ, ſeu mavis ſuſpiciones ac divinationes, (ſic enim appello eas, quæ prorſus a ſcriptura diſcedunt, citiuſque ſententia, quam ſcripto nituntur) in medio relictæ, quid tantum officiant, non video, etiam ſi variæ inter ſe, diſſidenteſque ſint. Nam & in locis depravatis adhiberi ſolent, ut damni jam nihil fiat: & ad veritatem aliquando perducunt, atque adeo perduxerunt, aut etiam ipſæ veræ ſunt.

Sed neque illud obeſt; plurimos hodie huic operi manus admoviſſe. Si enim ubi complures diutius jaculantur, ibi accidit aliquando, ut aliquis ſignum feriat: cur non hic etiam uſu venire credamus, ut boc, quod multi petant, quoque nervos ingenii ſui contendant, aliquis aſſequatur? Vidi ego nonnullos, qui, quæ alii pro derelicto habuerint, ipſi, ut poſtea ex vetuſto aliquo exemplari cognitum eſt, ſanaverint & illuſtraverint. Quo in genere, ſolertiſſimum cognovi Gabrielem Faernum, amicum meum; cujus ego, paulo ante extincti, aut potius ad meliorem vitam (ea innocentia fuit) traducti, deſiderium ferre vix poſſum. Hoc ſcripti ab eo libri in Terentium, Plautum, Livium, ipſum denique Ciceronem, teſtarentur, ſi foras dati fuiſſent. Sed eos audio, apud ſtudioſiſſimum bonarum artium adoleſcentem ſimulque & clariſſimum Cardinalem Carolum Borromæum eo conſilio ſervari, ut commodius edantur. Hic tamen licet perſpicax fuerit, ad Octavii Pantagathi gloriam in hoc, ſicut nec cæteris in rebus ac diſciplinis, non pervenit. Hunc enim unum ex omnibus, in omni judicio politiſſimum & elegantiſſimum, ſæpe mirari ſoleo: quem qui Varronem ſeculi hujus appellant, næ illi mihi viſi ſunt, quid maxime deceat intelligere. Sed, ut in pauca conferam, non eſt eorum hominum induſtria contentioque infringenda quæ nocere nihil poſſit, juvare poſſit. Eorum tamen, ſi qui ſunt, quos equidem neſcio, licentia ferenda non eſt, qui ut uni ſapere, & ſui aliquid afferre videantur, recta etiam depravant: ſed cenſeo tamen etiam atque etiam videndum, quæ illi prava, quæve recta vocari velint.

Nos quidem non pauca in his ipſis epiſtolis deprehendimus, ſpeciem quidem præferre naturalis partus, ſed adulterina eſſe, & ſubditiția. Deprehendimus autem hoc modo. Cum enim ita ſtatuerim, nihil ab hoc prudentiſſimo, omnibuſque & doctrinæ & naturæ præſidiis munito ad dicendum magiſtro, niſi perfectum, atque omnibus numeris abſolutum gigni poſſe: ſive ei meditata & elaborata, ſive ſubita & fortuita oratione utendum eſſet: ſi quid in ea inveniatur nonnunquam, non dicam parum latinum, aut ſecum ipſum vel cum veritate pugnans, (nam id quidem piaculum, nedum ſtultum eſſet cogitare) ſed involutum, inane, jejunum, frigidum, ſubinſulſum: illud ſine controverſia, mendo non carere: nec ſatis illud eſſe ſententiam habere aliquam, cum optima ab eo poſtuletur. Ergo in hoc caſu, ſi quis locos id genus in dubium vocet, quod nos quandoque fecimus: is recta depravare exiſtimandus non eſt: quin illi gratia habenda, ut bene merito: cum recta, ſua ſe vi & veritate tueantur ac defendant, prava, niſi aperiantur, corrigi non poſſint. Omnino perſuaſum mihi eſt, antiquorum libros, erroribus carere non poſſe. Nam ſi M. ipſe Tullius, ſe vivente, & prope dixerim, ſpectante, queritur ſuos libros, ſcriptorum negligentia corrumpi: quid nobis de his eſt ſentiendum, poſt mille ſexcen-

tos

tos prope annos, jam inde ab eo tempore, tot hominum manibus exſcriptis: quibus, ad negligentiam, linguæ etiam imperitia accederet? Equidem mirarer magis, portentique ſimile ducerem, ſi integri ad nos ſinguli perveniſſent. Atque hæc calamitas, cum ad omnium veterum ſcripta, tum hæc Ciceronis ad Atticum pertinuit, quæ malo quodam fato peſſime accepta fuerunt, atque ita toto corpore diſcerpta ac deformata, ut cum nihil his candidius, purius, caſtius cogitari fas eſſet, jam miſerius, perditius, fœdius inveniri nil poſſet. Quo minus fraudi mihi eſſe debebit, ſicubi videbor, quod multis annis ratum alii habuerunt, illud ipſe quaſi reſcindere. Rationum momenta attendenda erunt, non illorum præcepta opinio, qui, miſera quadam & importuna religione impediti, dum ſcripturam defendunt in eaque omnia ponunt, fatua quædam nonnunquam, & a vera ſententia diſcrepantia comminiſcuntur.

Ergo ut ad te aliquando me referam, Lector prudentiſſime, tute ipſe cum animo tuo repute licet quam illi inique faciant, quamque de hominum genere male mereantur, qui hanc ipſam emendandi rationem, ac potius pietatem damnent, aut certe non laudent: nunc mea mihi apud te cauſa agenda eſt contra eos, qui cum rem ſtudiumque non reprehendant, me tamen, qui jam inde ab adoleſcentia in cœnobio degam, eamque vitæ rationem ſecutus ſim, quæ in dicendi exercitatione tantum operæ ponat, quantum ſibi ad honeſtiſſimarum artium perceptionem, ſenſuumque noſtrorum explicationem, ſatis eſſe videatur: reliquos ſuos conatus & ſtudia, ad ſacrarum ſcripturarum intelligentiam vel referat, vel referre debeat: ea nunc omnia, in his facultatibus tractandis explicandiſque conſumere, quæ Chriſtianæ religionis nihil habeant, haud ſane probent. Nam quod hæc quidam noſtra contemnunt ante, quam legant, aut ne legant quidem, ut hominis ex eorum numero hominum, quibus illi fortaſſe diſputandi facultatem ſcholaſtico more inſtitutoque concedant, ornate dicendi auferant: ſubtilitatum Divi Thomæ, Scotique & reliquorum claſſis ejuſdem tribuant, oratorum poetarumque guſtum adimant: non valde me perturbat. Equidem ſic ſtatuo, quod & ipſi, niſi nos ſtipites ac truncos eſſe velint, fateantur neceſſe eſt, noſtris ingenium nec deeſſe, nec defuiſſe unquam; ſed ſui ordinis inſtituta ſtudiaque ſecutis, magna atque præclara, ſi in his minores appareant, ignoſcendum eſſe: dicendi gloria delectatis, non eſſe auctoritatem abrogandam: nec ex aliquorum infantia, de omnibus judicium faciendum. Sane e familia noſtra, ut de reliquis taceam, in ſuo quibuſque ſtudio nobiliſſimis, unum atque alterum poſſim afferre, ne plures dicam, cum quibuſvis ætatis hujus eloquentiſſimis hominibus conferendos: qui ſi huc ſe rejeciſſent, nihil eſſet, cur ii noſtrum genus tantopere faſtidirent: ſed altius illi intuentur, majora divinioraque ſpectant, quæ neque nos unquam neglеximus, idque nos aliquando declaraturos ſperamus: ſed alia quædam ratio, non injuſta quidem, alio nos traduxit: quam ſi tibi probare velim, candide Lector, ut honoris mei cauſa ſane cupio, vetuſtior mihi memoria repetenda eſt. Namque ab hinc annos paulo plus duodecim, cum optimum & clariſſimum virum Nicolaum Rodulſum Cardinalem patronum meum, decus & ornamentum ordinis illius, Balneariam ſecutus eſſem: quo ſe ille quotannis, prolatis rebus conferebat: non modo, ut æſtivos calores Romanæ urbis declinaret (eſt enim locus ille umbroſus & ſalubris, fluenteſque & gelidas habet aquas, atque eas ubertimas, illius opera, in latiſſimum vivarium primum exciſo monte, inde in oppidum, ædeſque adeo ipſas deductas: ut alſius, venuſtius, ſuavius eſſe nihil poſſit) ſed etiam, ut aliquando ſibi ab arbitris & quotidiana interpretatione remoto, liceret vivere: cumque ibi pomeridianis horis, cum ſe jam calor paululum fregiſſet, hoc ipſum epiſtolarum volumen ſtrictim attingeremus, egoque ut ſunt hominum ſenſus diſpares, ab iis, qui inſigne aliquod in eas ingenii ſui monumentum reliquiſſent (omnes enim habebamus) alicubi diſſentirem: & ne hoc uno ſtudio tantum delectatus viderer, periculum aliquando ipſe facerem, num loca ab eis vel neglecta, & quaſi percipi non poſſent, depoſita & deſperata, vel emendata quidem, ſed non ita, ut ſibi ipſi ſatisfacerent, ipſe aperire, in melioremque

que

Digitized by Google

que formam, vel exemplarium, quæ tum pauca habebamus, auxilio, vel ingenii vi, cujuſmodi in me eſſet, reſtituere poſſem: atque ea eſſent non pauca: placuit eidem patrono meo, ut literis conſignarem. Itaque toto illo calorum tempore, quinque libros conſeci. Sed heu, mens hominum, heu venturi neſcia fati! cum rediſſemus in urbem, ecce fulmen: Paulus Farneſius Pontifex Maximus, quem propter immortalia in omne hominum genus beneficia, æquum erat, noſtriſque rationibus conducebat, eſſe immortalem: ſed is tamen cum ſuum diem obiiſſet, extremumque vitæ ſpiritum edidiſſet, haud ita poſt, & patrono ipſi meo, dum Patrum Senatus ad novi Pontificis creationem convocatus eſſet, reſque, ut ſæpe accidit, longius duceretur: repentina quædam vis morbi, in optima ſpe altiſſimi gradus civitatis, vitæ finem attulit, & ſtudia illa noſtra reſtinxit. Quapropter annos aliquot, literam eo in genere nullam fecimus. Nam, etſi in his indormire non plane ſoleo, attamen hominis illius nutus & ſignificatiu, quantam mihi facem admovebat! Tantam ſcilicet, quantam decuit admovere eum, de cujus egregia erga me voluntate, certa ſæpe pignora cepiſſem: quique literatos homines, & inſigni aliqua arte ornatos, quos ille domi, non inani quadam ſpecie, aurave populari, qua pleroſque duci non ignoramus, ſed veritatis virtutiſque amore incenſus, complures haberet, ſummiſque honoribus ac præmiis afficeret: ipſe, cum liceret per Rempublicam, nullam pene horam amitteret, de rectis ſtudiis, cum iis vel loquendi vel meditandi. Fuit omnino vir ille, cui paſſim omnes teſtimonium moderati, & ad honeſtum otium nati animi, ſine controverſia darent: fortis etiam & prudentis, qui eo familiarius uterentur: quo id minus teſtari orbis terrarum poſſet, quidam hominum fraudem & perfidiam (nam reliqua ſatis prolixa videbantur) accuſant: nos fata tantummodo, aut potius inſcrutabilem ſummi numinis voluntatem, cauſam fuiſſe judicamus. Eſſet hic forſitan locus, caſum hominis vicemque deplorandi, niſi tanto intervallo verendum eſſet, ne non modo importuni, ſed etiam inepti videremur. Quare, abeat ille optimis omnibus, nos ad inſtitutum ſermonem revertamur. Hanc dicimus ceſſandi nobis cauſam, complures annos fuiſſe: quoad juſſu doctiſſimi & graviſſimi viri Marcelli Cervini tum Cardinalis, in curſum revocati ſumus. Jamque opus ad finem pene perduxeram, cum ille Pontificatum cepit. Sed, ut ſunt res hominum fluxæ atque incertæ, ante ereptus eſt e vita, quam quid eſſet agnoſcere, ut ita dicam, poſſet. Ergo ut hæc rurſum abjicerem ac damnarem, cum acerbum hominis fatum, tum conſecuta noſtra tempora, quibus uſque adeo vexati ſumus, vix ut conſiſtere potuerimus, effecerunt.

Verum, quo hæc noſtra tam longa ſpectat oratio? ut ſi quis forte in perſona hominis ſacerdotis, ſtudium hujuſmodi, quod quidam profanum ſolent appellare, reprehendat, huic nos duos præſtantiſſimos ſacrorum, religionis, ceremoniarumque antiſtites, quorum de ſententia & auctoritate rem ſuſcepimus, opponeremus: quibus omnino impium fuit hominibus ſanctiſſimis non obtemperare & obſequi. Quanquam, ſi hoc quidem vitio datur, eripiatur e ſacerdotum manibus vel Ariſtoteles ipſe: abjiciatur vel Plato: quorum neuter, omnium bonorum ſententia, nec ſcriptor gravior aut religioſior: nec civis integrior, aut honeſtatis, temperantiæ, juſtitiæ, conſtantiæque retinentior. Divum certe Auguſtinum, Chriſtianæ Reip. columen, inſignique doctrina & pietate præditum, non puduit fateri, & literarum quoque monumentis teſtatum relinquere, ſe, viri hujus lectione, principio mentem avertiſſe a mundo, & ad Deum erigere ſuſtollereque cœpiſſe. Sed quid ago? Quaſi non hæc in eis culpari ſoleant, qui poſthabita cura ſacratiſſimorum librorum, in his verſentur tantummodo & acquieſcant. Quod equidem ego pro vitæ meæ ratione, ne mihi poſſet obiici, etiam atque etiam cavi. Nam ne tum quidem, cum huic uni rei maxime ſtuderem, diem ut præterirem commiſi, ſine linea: quin idem mihi dies finem pene attulit eorum ſtudiorum, qui & viris illis vitæ. Itaque jacuerunt hæc dein in tenebris, & jacerent adhuc, (neque enim ego ea multum amabam) niſi amicorum, quos complures habeo eruditiſſimos, non modo vocibus, ſed quodammodo etiam conviciis, in aſpectum lucemque evocata fuiſſent,

& quaſi ab Orco excitata. Qua in re (fatendum eſt enim) plurimum apud me valuit, eximia ſpe, ſummæque virtutis adoleſcens Alfonſus Cardinalis Carafa: quem ego cum ad reliqua ſtudia præclariſſima, tum ad dicendi gloriam ita incitatum vidi; ita magnos progreſſus jam feciſſe, ut aliis diſciplinis avitum nomen æquaturus eſſe videatur, dicendi laude, etiam ſuperaturus. Et ſane apud me, eo etiam pluris eſſe illius auctoritas debuit, quod tota natio familiaque noſtra, in ejus fide jamdiu clientelaque ſit: ut ſuo etiam jure quodammodo, ut patronus imperare potuerit. Ii ergo auctores mihi fuerunt, ut hæc emitteremus: quibus haberi gratiam volumus, ſi hoc induſtria noſtra aſſecuti ſumus, ut ex parte aliqua, ſtudia juventutis juvaverimus: ſin minus, ignoſci tamen facilitati meæ, qui officio monitus, illorum obſequi voluntati maluerim, quam exiſtimationi meæ. Me tamen res una illa conſolatur, quod multis ſæpe argumentis didici, paria in his momenta & integritatis animi, & judicii reperiri: ut nec aliter ac ſentiant loqui, nec ſentire niſi egregie ac ſapienter potuerint. At, prope eſt, dicat aliquis, ut eam tibi laudem tribuas, quam neſcio an quiſquam nemini: ut nihil offenderis, nihil titubaveris. Nequaquam vero: neque enim uſque adeo inſanio: ſed fateor me, ut non pauca recte excogitare, ita non raro etiam, ut fert hominum natura, in ſaxum ut dicitur impingere, & exiſtimatione falli potuiſſe: ſed tamen illa ipſa, quæ recte dici viderentur, viros illos in eam mentem induxiſſe, ut me ad editionem hortarentur.

Satis jam mihi videor, cauſam tibi meam probaſſe, Lector candide, adverſus eos, qui in mea perſona, hæc ſtudia non ferant: reſtat ut fidem moreſque meos probem. Sunt enim qui emendatores in hanc calumniam vocent, ut eos dicant, quo ſuis opinionibus fidem faciant, falſo nonnunquam vetuſta exemplaria laudare, contentos confuſe atque permixte dicere, Quidam libri ſic, aut ſic habent. Nos ergo quo eam fugeremus, nunquam aut perraro hoc modo noſtra confirmamus: & tamen ſi quando accidit, unum aut plura ex his intelligi volumus, quæ nominatim appellavimus. Undecim vero habuimus, ex quibus quinque cum vulgata Manutii atque etiam Victorii editione, diligentiſſime conferentes, a carceribus, ut dici ſolet, ad calcem uſque percurrimus: nempe Faerni duos: quorum unum, Romanum exemplar appellare ſoleo, quod ſub id tempus Romæ impreſſum fuerit, quo hæc typis excudendi ars, divinitus eſt inventa: alterum Faerni ipſius nomine, valde probum & antiquum: quos ambos apud eos eſſe arbitror, qui librorum ipſius fuerunt heredes. Guidonis Lolgii item duos: unum manu Poggii Florentini (ita enim in fine libri legitur) deſcriptum, ab editione Victorii, ſive Græca ſive Latina ſpectes, non magnopere diverſum: alterum recentiorem, quem librum Lolgii ubique, ut illum Poggii voco, quos qui volet (ea eſt hominis humanitas) arbitratu ſuo poterit inſpicere. Quintum e Bibliotheca Dominici Grimani Cardinalis accepi quam vir ille clarus & magnus, in noſtris ædibus Antonianis Venetiis exædificavit, omniumque librorum copia & varietate inſtruxit atque ornavit: quæ nemini clauſa eſt, inviſere volenti. Hos ergo quinque in poteſtate habui, totoſque cum totis ſyllabatim faſtidioſeque contuli: reliquos ſex, quod nihilo meliores comperiebam, prout res tulit, conſului potius aliquando, quam legi: in quibus tres fuerunt doctiſſimi viri Bernardini Maffei Cardinalis, quos penes heredes reperire licet: unus Cardinalis mei, qui poſt obitum illius, cum reliqua optimorum librorum bibliotheca, in manum venit clariſſimi Imperatoris & fortiſſimi hominis Petri Strozæ, non minus latinis græciſque literis, quam animi magnitudine, qua cæteros ſuperavit, præcellentis: quam omnem bibliothecam, audio Philippum filium, cum reliqua cum pecuniarum, tum virtutum paternarum hereditate creviſſe. Reliqui duo libri, alter apud Octavium Pantagathum erat, cujus ille mihi copiam, quotieſcunque volui, ultro fecit: quem tamen ajebat fuiſſe, eruditiſſimi viri, & innocentiſſimi Epiſcopi, Antonii Auguſtini: de quo vere hoc tempore affirmare poſſumus, quod ſuo de Q. Scævola dixiſſe Craſſum, M. Tullius ſcribit: eſſe illum Juriſperitorum eloquentiſſimum, & Eloquentium juriſperitiſſimum: alter

in

Digitized by Google

in noſtris ædibus Divi Servatoris Bononiæ, in locuplete & ornatiſſima Bibliotheca: quem ego ea præteriens, aliquot in locis, ut fit, nullo ordine attigi. His ergo omnibus uſus ſum: quos ego, quorum in manu eſſent ſignificare volui, ut, ſi cui fides noſtra in ſuſpicionem veniret, is haberet unde eam poſſet deponere. Nos certe ut a culpæ conſcientia abſumus, ita omni ſuſpicione mendacii carere volumus.

Emendationum vero & *ſuſpicionum* inſcripſimus: ne eodem loco videremur habere & quæ ex ingenio, & quæ ex vetuſtis libris reſtituta ſunt. Nam cum ſciam, ſcriptum, imaginem eſſe ſcriptoris voluntatis, hæc atque illa, in æqua lance non pono: ſed correctiones & conjecturas, his divinationibus præfero, quas nobis ipſi formamus: ſi & Cicerone dignæ illæ ſint, nec hiſtoriæ ſententiæve repugnent. Ita enim judicium ſequi malo. Siquidem ob eaſdem cauſas, unius libri auctoritatem, multorum ſæpe conſenſione, potiorem antiquioremque ducimus. Et tamen ubique fere aſſenſionem ſuſtinemus: noſtrarumque omnium exiſtimationum, doctorum hominum judicium eſſe volumus. Unde factum eſt etiam, ut cum his noſtris vigiliis, epiſtolas ipſas, de integro ne excudendas curaremus; ſed poſtremam editionem Manutii, epiſtolarumque ſectionem omnem ſecuti pene ſimus: lectores monentes tantummodo, ſi quid aliquando vel aliter ſcriptum in meis exemplaribus inveniretur, vel melius a nobis excogitatum videretur. Nam ſi undique purgata eſſet, vitiique nihil haberet, inanis & ridiculus fuiſſet conatus hic noſter. Nunc vero, non paucis adhuc mendis inquinatam accepimus: atque ita dimittimus, ut campus aliis quoque relictus ſit (vellem ereptum) ubi ingenium induſtriamque ſuam atque vires exerceant. Nobiſcum præclare actum videbitur, ſi poſſimus dicere, ut quando omnem non valuimus, aliqua ex parte meliorem reddiderimus. Qua quidem in re, ſæpe mihi Octavius Pantagathus, oraculum, ut ſic dicam, meum, ſubſidio fuit: ſæpe Donatus Jannoctius; ad quem, dum Nicolaus Rodulfus vitam ac ſpiritum duxit, noſque una fuimus, ſi quid deliberationis egeret, referebam: hominem acri certoque judicio: quod teſtatum eſſe volui ad memoriam ſempiternam. Studioſos autem bonarum artium oratos velim, ut ſe nobis benignos æquoſque præbeant: ut ſi non pauca commode dixiſſe videbimur, ne quod non potuimus reprehendant: &, ſi qua in re, ut neceſſe eſt, offendimus, id tanti ne ſit, ut illa etiam quæ forſitan ſint laudanda, obſcuret & obruat. Sane quidam hodie iniquiſſime faciunt, qui in alienis laboribus, vitia acutiſſime videant; & magna voce pervulgent; ad recta conniveant: ac perpetuo ſilentio involvant: tantum ſuæ laudi demptum exiſtimantes, quantum cedant alienæ. Illud admonendum videtur, nos officium quidem correctoris, ſed ſicubi quid mihi aut mei ſimilibus dilucidum minus eſt viſum; vel ab aliis omiſſum: (neque enim actum agere volebamus) vel aliter ac mihi videretur explanatum, etiam expoſitoris executos eſſe. Argumenta in libros ſingulos earum rerum, quæ hiſtoriam tantum illorum temporum, non etiam res privatas domeſticaſque contineant, confecimus: moniti in primis, Cornelii Nepotis verbis, quæ ſunt in vita Attici, de eo ſic ſcripta. *Quanquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei ſunt indicio, præter eos libros in quibus de eo fecit mentionem, qui in vulgus ſunt editi, ſexdecim volumina epiſtolarum, ab Conſulatu ejus uſque ad extremum tempus, ad Atticum miſſarum. Quæ qui legat, non multum deſideret hiſtoriam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reipublicæ perſcripta ſunt, ut nihil in his non appareat; & facile exiſtimari poſſit, prudentiam quodammodo eſſe divinationem. Non enim Cicero ea ſolum quæ vivo ſe acciderunt, futura prædixit, ſed etiam, quæ nunc uſu veniunt, cecinit ut vates.* Hæc ille; quæ huc eo libentius transtuli, ut ad horum lectionem librorum, animatus vehementius ſis Lector, unde intelligas te, non modo eloquentiam, latinique ſermonis puritatem, ſed prudentiam quoque & ſapientiam poſſe referre. Atque hic mihi modus finiſque ſit præfationis meæ.

Anno MDLXIII.

Simeo BOSIUS *Lectori* .

USus ſum in his epiſtolis emendandis tribus exemplaribus manuſcriptis ; quorum duo antiquiſſima erant & optima , Tornæſianum , ex cujus fide pleraque integritati ſuæ reſtituit Lambinus , quæ erant antea valde depravata: & Decurtatum , quod ipſe ante annos quindecim a gregario quodam milite cum aliis aliquot libris calamo exaratis comparavi , ex bibliothecæ cujuſdam ſacræ direptione , tamquam e periculoſiſſimo naufragio , ſervatum. Id autem plurimis io locis emendatius ſcriptum reperi quam Tornæſianum. Quanquam erant in eo multa lacera , deerantque alicubi integræ paginæ , sotique ultimi duo libri . Qua de cauſa codicem eum Scidas, aut Decurtatum appellare ſoleo . Tertium mihi præbuit ornatiſſimus doctiſſimuſque vir Erricus Memmius , ſecretioris conſilii Regii conſiliarius, qui eum a clariſſimo viro J. Huralto Boetalerio utendum acceperat , ut ejus mihi copiam faceret : quo libro uſum etiam Lambinum video . Sed is , ut non tam vetus erat, quam ſuperiores illi duo, ita ſcripturæ integritate multum illis cedebat . Adjutus ſum præterea codice quodam excuſo Lugduni , qui olim fuerat Petri Cruſellii , medici apud noſtrates celeberrimi ; ad cujus libri oras doctus ille vir varias lectiones appinxerat , a ſe , ut ipſe dicebat , diligentiſſime , & ſumma fide e vetuſtiſſimo , & caſtigatiſſimo libro Novioduni deſcriptas . Horum igitur librorum fretus auxilio , infioitas propemodum maculas ex his epiſtolis abſterſi , & , quantum in me fuit , lumen obſcuris multis locis attuli . Sed de toto hoc ſtudio , opera , induſtriaque noſtra judicium penes lectorem eſto .

De ordine epiſtolarum , quæ his libris contineotur , hoc ſemel dictum volo : quicunque eas primum digeſſit , ut hodie leguntur , eum non ſervaſſe temporum rationem quo ſcriptæ fuerunt . Verum quia non alio ordine extant in libris antiquis , quam in vulgatis , hunc errorem potius ferendum duxi , quam ex opinione quicquam mutandum .

Joannes Georgius GRÆVIUS *Lectori* .

HAbes hic ſexdecim Ciceronis ad Atticum epiſtolarum volumina, quæ partim per diritarem temporum, partim per fatorum inſignem illum bibliopolam, Danielem Elſevirium, qui illorum editionem ſuis typis procurandam ſuſceperat , nobis eripientium acerbitatem , diutius aliorum ſpe , noſtriſque votis inter operarum manus fuerunt jactata . Quam rationem in iis edendis ſecuturus fuerim , declaravi dudum in proœmio , quod præfixum eſt illis , quæ dicuntur ad Familiares ſcriptæ . Ipſum Ciceronis contextum maxime compoſui ad Petri Victorii , cui Cicero præ cæteris ſalutem debet , editionem poſtremam , quæ Florentiæ prodiit apud Juntas M. D. LXXI. Hanc , cum rariſſima ſit , & a paucis in his terris viſa , mecum communicavit magnum illud non Etruriæ ſolius , ſed Europæ decus , omnium eruditorum amor ac deliciæ , Antonius Magliabechius , cujus bene de omni doctrina , & quicunque dignitati ejus tuendæ ſerviunt , merendi ſtudium ut nunquam fatiſcit , ſic nec laus ejus , omnium ore celebrata , ſed omni præconio major , unquam conticeſcet . Poſt Victorium , Ciceronis & multorum aliorum præſtantium ſcriptorum Æſculapium unicum , quamvis multi , iique primarii in republica literaria viri , Paulus Manutius , Sebaſtiaous Corradus , Leonardus Malaſpina , Dionyſius Lambinus , Fulvius Urſinus , in iſtis epiſtolis integritati reſtituendis , adhibitis omnibus ingenii , doctrinæ , induſtriæque præſidiis , elaborarint ; nemo tamen plus opis ad præclaram hanc rem contulit , nemo plures fœdioreſque maculas delevit , & plura dilucidavis obſcuriſſima loca , quam Simeo Boſius Lemovicum prætor erudititiſſimus , uſus tribus optimis codicibus vetuſtis . Iogenio is erat acuto,

ſed

ſed nimis ingenio ſuo favebat & indulgebat, conjecturas non paucas, quas ex corruptis & exoletis membranarum veſtigiis faciebat, ipſi Tullio ſupponens, invitis Muſis & Gratiis, quæ pudorem in primis requirunt in iis, qui antiquorum ſcripta recognoſcunt & interpretantur. Exceſſit medicina modum. Remedia vulneribus ipſis ſunt graviora. Si ſuas de locis depravatis cogitationes in annotationibus ſubjectis exponunt, nemo reprehendit: ſed ſi ſuſpiciones ſuas pro genuinis ſcriptorum dictis venditant & inculcant, merito damnantur a cunctis, qui reverenter habent iſtas venerandas priſcæ ſapientiæ & doctrinæ tabulas, quæ emerſerunt ex illo fœdiſſimo naufragio. Admiſi ego quæcunque librorum antiquorum fide refinxit Boſius egregie; conjecturas meras & ipſius & aliorum, niſi Euclidea quadam ratione firmentur, ut ne Pyrrho quidem de iis dubitare poſſit, rejeci, maluique cum Victorio corruptam veterum codicum ſcripturam retinere, quam noſtrorum hominum commenta Tullio ſubdere. Miror Janum Gruterum, naris emunctæ ſenem, in ſua Ciceronis editione, quam merito magni faciunt omnes, in his epiſtolis ad Atticum ne latum unguem a Boſio diſceſſiſſe. Ego quidem probo plurima in Boſio, ſequor diviſionem ejus epiſtolarum, pulcherrimas emendationes ex optimis libris depromptas arripio, ſed audacem nimis interpolationem, nulla ſuffultam librorum auctoritate, probare non potui. Præter notas, quas ipſe juris publici fecit Boſius, leges hic nonnullas ineditas ante, quibus priores auxerat ſua manu. Eas excerpſit, & mihi miſit civis Boſii, Stephanus Baluſius, non minus candore & diligentia in eruendis antiquis Eccleſiæ Chriſtianæ monumentis, quam ſolertia & doctrina in iis illuſtrandis ubique gentium celebris. Vellem in Baluſii manus incidiſſent quoque, quæ Boſius paucis diebus ante mortem ei a ſceleratiſſimis hominibus clam illatam, ad amicum ſuum Ludovicum Carrionem, ſe notis ſuis adjeciſſe ſcripſit, teſtatus ſe epiſtolas ad Atticum, relegiſſe & recenſuiſſe, multa addidiſſe, quæ præterierit, in quibus hæc haut inſcita, necdum a quoquam ſatis intellecta, de perſcriptionibus, plurium nominibus, & parariis; de ſervorum, qui populo placuerant, coacta manumiſſione, de gentis populis, de matrum teſtamentis ante Sc. Orphitianum: de legibus viaria & alimentaria Curionis: de prædiatoribus: de Ἡρακλειδείῳ Ciceronis: de Varronis πέπλῳ: & alia, ut ex ejus literis prodidit Carrio in Emendationibus. Sed hæc fruſtra optamus. In libri primi prioribus ſeptemdecim epiſtolis videbis non paucas annotationes magni Iſaaci Caſauboni, nunquam antehac in publico viſas. Mompelii cum literas politiores promitteret, publice interpretatus eſt epiſtolas ad Atticum. Acroaſes has in paucas illas, quas dixi, meæ fidei per Cl. V. Jacobum Gronovium commiſit non multis ante beatum ſuum deceſſum menſibus filius patre tanto digniſſimus, meique, cum ſupereſſet, ſtudioſiſſimus, Mericus Caſaubonus. Ex iis delibavi, quæ cæterorum interpretum ſtudium & ſolertiam fugerant. Quod ſi in alios libros incomparabilis viri notas nobis non invidiſſet fortuna, magna lux, magnum ornamentum acceſſiſſet huic editioni. Nam quæ fuerit capitalis illius ingenii excellentia, quæ doctrinæ latiſſime diffuſæ varietas & copia, nemo ignorat niſi hoſpes in literis, nemo negat niſi livore perditus: quod vero fuerit ejus in his epiſtolis evolvendis ſtudium, mihi fidem fecit editio Boſiana, quam detriverat, & cujus margines impleverat rerum, quas in iis ſcitu dignas obſervarat, annotatione. Ejus copiam mihi fecit vir itidem eximius, καὶ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, E. Bernhardus, Matheſeos Oxonii Profeſſor celeberrimus, probitate, doctrina, multiſque aliis dotibus mihi, & qui eum norunt, (quis autem paullum humanior eum non norit?) cariſſimus. Ex hoc quoque libro invenies ſubinde notarum iſtarum penu inſtructum eſſe. Bernhardi liberalitati debeo præter hæc editionem Lambini omnium Ciceronis operum Argentoratenſem, quam cum veteri codice commiſit ὁ πάνυ Petrus Pithœus. Quid dicam de ſymbolis pulcherrimis, quas ad hanum epularum apparatum contulit ſummus ille doctor meus, Joannes Fredericus Gronovius ὁ μακαρίτης? Adoleſcentibus interiorum literarum cupidis epiſtolas has explicarat domi, multaque in illis, qua erat ſagacitate & ingenii perſpicacia viderat, aliis aut inviſa, aut male viſa. Ea ne deſideres benignitati

filii,

filii, Jacobi Gronovii, ingenii doctrinæque laude paterni nominis gloriam propagantis, accepta feres. Nec hæc ſola, ſed & veteris codicis Anglicani, quem cum adoleſcens beatam illam inſulam perluſtraret, in Balliolenſi Collegio reconditum & ignotum invenit, & cum Michaelis Bruti editione Lugdunenſi compoſuit, varias lectiones. Hic eſt codex Balliolenſis, quem toties laudo, & qui mihi plurimum profuit in his literis perpoliendis. Ei acceſſerunt excerpta codicis Academiæ Juliæ, quem Helmſtadienſem appello: quemque vir ampliſſimus & doctiſſimus Lucas Langermannus, cum ibi ad capeſſendum ingenii cultum in primo ætatis vere degeret, cum editis contulit. Nec ſine ingratæ voluntatis nota præteriri poteſt illuſtrium Falconeriorum fratrum, Octavii τοῦ μακαρίτου & Pauli beneficium, quo me, & Tullii ſtudioſos devinxerunt, cum Mureti notas, quas appoſuerat editioni Roberti Stephani, juſſerunt deſcribi, & ad me curari. Eas paſſim cæteris adſperſas reperies. Vides quantum æris alieni contraxerim in adornanda hac editione. Quæ ſi tibi probabitur, ſatis magnam gratiam ſibi perſolutam exiſtimabunt, qui nobis commodarunt; ego vero ſatis magnum laborum tuliſſe fructum exiſtimabo. Vale, cæteraque Tullii opera, ſi Deus vitam & otium indulſerit, expecta.

Anno M. DC. LXXXIII.

Joſephus OLIVETUS *Lectori*.

PRæfationum hoc ſatis eſſe arbitror, ut ejus generis ne quid a me confici oporteat: ſed erant tamen nonnulla, quæ breviter & articulatim proponerem.

I. Grævii diligentia cum fuerit magna in omnibus, quæ attigit, Ciceronis operibus; tum vero in Epiſtolis ad Atticum, ſingularis. Ac mihi quidem locupletandæ hujus editionis ſubſidia undique omnia conquirenti, nihil admodum, quod Grævium fugerit, oblatum eſt. Niſi forte aliquid putatur eſſe *Antonii Goveani in duos primos libros Commentarius*, in lucem miſſus Lutetiæ MDXLIV. At illic ita nihil eſt, quod non alibi melius; ut a Grævio neglectus videri potius debeat, quam ignoratus.

II. De poſterioribus Simeonis Boſii *Notis*, quas primus vulgavit Grævius, hoc dicere habeo. Bibliothecam in Regiam e Colbertina migravit codex, qui eas continet. Frons hoc præfert inſcriptum: *Ea, quæ in margine adſcripta ſunt, deſcripta fuere ex autographo V. C. Simeonis Boſii, qui ea addiderat in ſuo editionis iſtius exemplari. Stephanus Baluzius Tutelenſis deſcripſit Ratiaſti Lemovicum VIII. Kal. Augusti, M. DC. LXVI.* Hujus igitur codicis facta mihi copia, additamenta illa luſtravi diligenter: lectionum varietates (vix quidquam aliud) oſtendi: probaret Boſius, an improbaret, nullum indicium. Cum tamen uſus eſſet Grævius exemplo non bene emendato, hanc ego ſumpſi operam, omnia ut conferrem. Sic recognita ſuis quæque locis inſeram, cum hac ſubſcriptione *Boſius Baluzianus*, qua ſignificetur, ea, quibus adjuncta ſit, non ex Boſianis olim editis, ſed ex illo, quem dixi libro, petita eſſe.

III. Quoniam de variis lectionibus cœpi dicere, hoc non omittam. Quas, ut inſtitutum eſt meum, dabo *Victorii* ſignatas nomine, non ſuppeditavit illa operum Ciceronis omnium Veneta editio MDXXXVI, ſed Florentina MDLXXI, in qua reparator ille Ciceronis, ac vindex, induſtriæ monumentum ſuæ, & criticæ, ut ita dicam, religionis eſſe voluit.

IV. Haberi poſſim, quod eſſe nolo, immemor & ingratus, niſi prædicem, quantum Nicolao Huberto Mongalto debeam, qui elaboranda ea, qua ſermonem patrium ditavit, epiſtolarum ad Atticum interpretatione elegantiſſima id aſſecutus eſt, ut in illis acutius Grammaticis omnibus ſæpiſſime cerneret. Equidem opus laudo, quoniam eſſe ipſum laude digniſſimum judico. Quoniam autem ejuſmodi eſt, ab amico eſſe ac ſodali profectum gaudeo, & Academiæ Francicæ, cujus fovemur ambo in ſinu, gratulor.

V. Reſtat, ut adumbratam hiſtoriæ totius, quam hæ literæ complectuntur, informationem habeamus. Quamobrem collecta hic ſtatim dabo argumenta librorum

XVI,

XVI, quæ Leonardus Malaſpina ſingulis ſingula præfixit.

LIBER I.

Libri hujus epiſtolæ partim ante conſulatum Ciceronis, partim poſt conſulatum ſcriptæ ſunt. Nam toto conſulatus illius tempore Atticus Romæ fuit, omnium conſiliorum & actionum ejus monitor, adjutor, & adminiſter. Porro illæ, quæ conſulatum antecedunt, quæ ſunt numero novem, nimirum uſque ad eam quæ incipit, *Teucris illa*, nihil ſane continent quod ad hiſtoriam magnopere pertineat. Conſequentes vero, uſque ad epiſtolam, *Nihil mihi*, M. Meſſalla & M. Piſone Coſſ. datæ, primum, rem Clodii narrant, ut domi C. Cæſaris cum veſtitu muliebri deprehenſus fuerit, cum pro populo fieret; totumque de re illa judicium, quo non modo præter fas & æquum, ſed etiam præter omnium hominum opinionem, abſolutus fuit: deinde, quam mortuo plauſu populus Romanus Pompejum exceperit e nobili illa Aſiatica expeditione redeuntem. Nam cum nobiles homines, in iis L. Lucullum cum primis, haberet infenſos: illos, quia hominis potentiam ægre ferrent, adeo creviſſe, ut jam formidabilis poſſet eſſe; hunc, quia erepti ſibi triumphi de Mithridate, jam fere debellato, hæreret memoria: non modo obtinere nunquam potuit ut acta ſua a populo confirmarentur, deque militum præmiis decerneretur: ſed ne illud quidem, ut rebus ab ſe geſtis recitandis plauſus ex animo daretur. Atque id eſt quod ait epiſtola XII: *Prima concio Pompeji qualis fuerit, ſcripſi ad te antea: non jucunda miſeris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis*. Quæ quidem res omnium, quæ deinceps ſecuta ſunt, malorum fons & origo fuit. Nam quod nec per Meſſallam & Piſonem primo anno, nec per Metellum & Afranium, ex quibus hunc omnibus invitis per largitionem & ambitum, quo acta ſua confirmarentur, creandum curaverat ſequenti anno: quod per Flavium Tribunum pleb. ut lex agraria perferretur, impetrare non potuit: coitione facta cum Cæſare & M. Craſſo, anno tertio obtinuit, Cæſare in primis Conſule declarato. Tres ultimæ epiſtolę, Q. Metello Celere, L. Afranio Coſſ. miſſę ſunt: quorum conſulatu de Clodio ad plebem traducendo agi cœptum eſt. Quare ſi ratio temporum ſubducatur, intelligemus tam paucas libri hujus epiſtolas, annis amplius octo ſcriptas fuiſſe: nempe a Conſulatu minimum L. Cęcilii Metelli Cretici, & Q. Marcii Vatię, qui ædilitatem Ciceronis ſtatim ſecutus eſt: uſque ad eos quos proxime diximus Coſſ. Scite autem Manutius primas epiſtolas diſtribuiſſe videtur, & quaſi in ſuum locum ſingulas revocaſſe; ut nullo negotio, quando primum inter eos initium ſcribendi factum eſt, cognoſci poſſit.

LIBER II.

Duę primę libri hujus epiſtolę, ſcriptę ſunt, item ut ultimę ſuperioris, Q. Metello Celere, L. Afranio: reliquę omnes, C. Julio Cęſare, M. Bibulo Coſſ. menſibus fere XVII. Continent vero contentionem Clodii, ut tribunus pl. fieret: quod demum obtinuit, Cęſare adnitente; cujus item opera, quo magiſtratum illum capere poſſet, plebejus factus eſt. Nam Ciceroni iratus, *quod quodam in judicio ſtatum temporum deploraſſet, ejus inimicum Clodium, fruſtra jam pridem a patribus ad plebem tranſire nitentem, eodem die, horaque, nova lege de adoptione ejus lata, traduxit*. Auctor eſt Suetonius. Idem hoc ipſo anno, agrariam legem pertulit, contradicente Catone: quem ea de cauſa e ſenatu abreptum in carcerem duci juſſit invitis optimatibus, & collega: quem obnuntiantem, armis foro depulit; ſeque domeſticis parietibus, reliquo anni tempore, continere coegit; ut, niſi per edicta, prorſus nihil ageret: quę tamen ille acerbiſſima in collegam proponebat; hiſque comitia in menſem Octobrem diſtulit. Perlata igitur lege, XX millia hominum, qui tres pluresve liberos haberent, in campum Stellatem majoribus conſecratum, ut Tranquillus ait, in agrumque Campanum, ad ſubſidia Reipublicę vectigalem relictum, induxit. Publicanos a Catone vexatos, remiſſionem petentes, tertia mercedem parte relevavit. Et ut in quoſdam diverſę factionis cives ſęvire poſſet, Vettium quendam pręmiis adduxit, qui ſe ab illis, de inferenda Cn. Pompejo nece ſollicitatum diceret:

ret: quamvis irrito conatu, propterea, quod unum atque alterum, fruſtra, nec ſine ſuſpicione fraudis, nominaverit. Quare tam pręcipitis conſilii eventum deſperans, intercepiſſe veneno indicem creditus eſt. Hęc fere in hoc ſecundo libro continentur ad Rempublicam ſpectantia. Alia, privata ſunt.

LIBER III.

P. Clodius ope Cęſaris Conſulis, Tribunus pl. declaratus, ut magiſtratum iniit, illud unum ſpectavit, ut M. Tullium inimiciſſimum ſuum ulciſceretur. Itaque duabus legibus, quarum altera frumentum, quod antea ſemis ęris ac trientibus eſſet in ſingulos modios, gratis dabatur: altera non ſolum collegia, quę ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt, ſed nova etiam ex omni vulgi fęce atque ſervitio conſtituta. Plebis voluntate ſibi adjuncta rogationem promulgavit contra eos, qui ſine judicio populi, civem Romanum necaviſſent, quę tametſi cum nullo nominatim agebat, nemo tamen dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui in ſuo conſulatu, quanquam ex ſenatus-conſulto, tamen injuſſu populi, contra leges in cives animadvertiſſet. Id cum agi videret Cicero, mutavit veſtem, & cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum xx millia. Verum cum ſe a Cn. Pompejo, M. Craſſo, Cajoque Cæſare deſtitutum videret, ne ſua cauſa cædes civium fieret, invidorum, ut ipſe palam queritur, conſilio, circiter Calendas Aprilis, urbe ceſſit, Gabinio & Piſone conſulibus: domus ipſius a Clodio ſtatim incenſa: area Libertati conſecrata: bona publicata: pręedia direpta ſunt: lex de ejus exilio perlata: eique aqua & igni interdictum: & ne quis tectum intra quadringenta millia paſſuum ab Italia pręberet: ne quis de eo ad ſenatum referret: ne decerneret: ne diſputaret: ne loqueretur: ne pedibus iret: ne ſcribendo adeſſet, ut in oratione poſt reditum in ſenatu & pro domo legitur. Ille ergo in Macedoniam tranſmitteos, Theſſalonicæ apud Co. Plancium, toto fere illo exilii tempore manſit: unde, pręter paucas ex itinere miſſas, omnes fere libri hujus epiſtolę datę ſunt.

LIBER IV.

Hoc libro, quatuor annorum, epiſtolę continentur. Tres primę P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote: quinque conſequentes, Cn. Lentulo Marcellino, L. Philippo: poſt has, totidem Cn Pompeio Magno II. M. Craſſo: reliquę uſque ad finem, Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo Coſſ. ſcriptę ſunt. Neceſſe eſt autem aut eas una fuiſſe, aut non plures ab eo, qui epiſtolas congeſſit, inventas. Primo igitur, reditum Ciceronis continent: qui fuit prid. Non. Septembris, duodevigeſimo menſe, poſt ejus fugam: Quomodo area domus illius, pontificum ſententiis liberata fuerit: domus ac villa publica pecunia reſtitutę: & cum in reditu ejus, ſumma annonę caritas eſſet, S. C. in ſententiam illius factum eſt, quo Cn. Pompeio rei frumentarię per quinquennium cura dabatur; cum eodem imperio, quod is bello Piratico habuiſſet: item, ut T. Annius Milo ſępe cum Clodio, ędilitatis candidato, manu armiſque dimicaverit, ne ejus comitia haberentur. Hęc in tribus primis epiſtolis. In proximis, quę Cn. Lentulo Marcellino & L. Philippo Coſſ. ſcriptę ſunt, nihil eſt hiſtoria dignum, niſi de Domitii repulſa in petitione Conſulatus: qui etiam foro per vim pulſus ſit: ſervo illius, qui lucernam pręferebat, interfecto: creati vero ſunt ex interregno & per vim, Cn. Pompejus II, M. Craſſus II. quorum anno ſcriptę literę reditum Ptolemęi in regnum ſtrictim attingunt: turpemque Craſſi in provinciam Syriam profectionem, dirarum obnuntiatione neglecta. Porro autem literę quarti anni Ap. Claudio videlicet, & L. Domitio Coſſ candidatorum ambitum & contentionem habent; quę tanta fuit, ut M. Meſſalla & Cn. Domitius ex interregno, ſeptimo hujus anni menſe conſules declarati vix denique fuerint: idque Q. Pompejo Ruſo Tribuno pl. qui interceſſionibus comitia tollebat, in carcerem conjecto ex S. C. cęteriſque, ſi quis impedire conaretur, deterritis. Continent etiam A. Gabinii reditum, nocturnumque in urbem ingreſſum, omnium hominum odium adverſus illum: accuſationem de majeſtate, quod contra ſenatus populique judicium,

Ptole-

Ptolemæum in regnum reduxiſſet: & quædam alia, ſed pleraque privata, atque domeſtica. Inter proxime ſuperioris libri epiſtolas, atque hujus, menſes octo fluxerunt: nimirum ex Calendis Jan. ad Nonas Sept.

LIBER V.

Ex Antepenultima epiſtola ſuperioris libri, atque hujus ſecunda, intelligimus ceſſatum eſſe ſcribi inter eos, annos ipſos duos, & menſes paulo amplius ſex: nimirum ex a. d. IX. Kal. Nov. L. Domitio Ahenobarbo, & Ap. Claudio Pulchro Coſſ. ad uſque menſem Majum, Coſſ. M. Marcello, & Ser. Sulpicio: quo menſe Cicero Proconſule, in provinciam Ciliciam, cum imperio, Roma profectus eſt, ſibi & S. C. & lege Curiata traditam extra ſortem: Appioque ſucceſſit. Scriptæ ſunt autem libri hujus epiſtolæ, ex itinere magna ex parte: reliquæ ex provincia, quo pervenit prid. K. Sext. cum Roma egreſſus eſt, ut diximus, circiter K. Maji, Marcello & Sulp. Coſſ. Quæ ex itinere ſcriptæ ſunt, nihil continent memorabile: quæ in provincia, tantum, qua moderatione, qua abſtinentia illam gubernavit: quoque modo ſe comparaverit, ſi forte Parthi in ſuam provinciam irruptionem facere conarentur. Nam cum ſuperiore anno, exercitum populi Romani, Craſſo duce interfecto, miſerabili clade affeciſſent, reliquiaſque illius, haud ſane magna manu, in Syriam perſecuti, a Q. Caſſio Longino fortiſſime repulſi fuiſſent: majori ac firmiori vi, hoc anno redierunt: ab eodemque Caſſio rurſum Syria excedere coacti ſunt. Ita enim infra Cicero: *Interim rumore adventus noſtri, & Caſſio, qui Antiochiæ tenebatur, animus acceſſit: & Parthis timor injectus eſt. Itaque cedentes ab oppido Caſſius inſecutus, rem bene geſſit: qua in fuga, magna auctoritate Oſaces dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis poſt diebus*. Continetur item his epiſtolis quomodo Cicero in Amano, Pindeniſſo, oppido Eleuthero-Cilicum capto, nomeo Imperatoris aſſecutus fuerit, & quædam alia, haud magni ad hiſtoriam momenti. Ceſſatum eſt autem ſcribi inter eos toto conſulatu Cn. Domitii Calvini: M. Valerii Meſſallæ: item Cn. Pompeji Magni III. & Q. Metelli Scipionis.

LIBER VI.

Qui has M. Tullii epiſtolas in libros diſtribuit, is mihi videtur, libri alius initium hinc maxime feciſſe, quod hæ aliis Conſulibus, quam ſuperioris libri ſcriptæ fuerint: nempe L. Æmilio Paulo: C. Claudio Marcello: quem Suetonius Marci Marcelli patruelem facit: Dio, ſobrinum: vel, ex aliorum opinione, fratrem. Hic igitur liber, certum argumentum nullum habet, quod ad Remp. pertineat. Nam bellum Parthicum, cujus hic mentio fit, in metu potius, quam re ipſa fuit: cum anno ſuperiore, qui ab illo cœpto quartus fuit, finem acceperit. De rebus urbanis, quod odioſa quædam ſe Cicero audiſſe ſcribit, tale fuit. Cæſar cum vereretur, ne ſe iniqui ſui, provincia atque exercitu ſpoliarent: ſicque cogeretur, ſi conſul fieri vellet, privatus ac præſens petere: L. Paullum Conſulem, & C. Curionem Tribunum pl. antea ſuis actionibus adverſantes, grandi mercede ſibi conciliavit: quorum opera factum eſt, ut retineret exercitum. Nam cum de illo remittendo referretur, Curio ita eſt aſſenſus, ſi reliqui quoque dimitterent: Pompejum notans, ſine dubio. Hoc anno Cicero de provincia deceſſit. III. Kalend. Sext. atque Idib. Octobr. Athenis fuit, unde poſtrema libri hujus epiſtola data eſt. Reliqua ſunt privata atque domeſtica: de Tullia Dolabellæ collocanda: & aliis rebus.

LIBER VII.

Continentes ſunt libri hujus epiſtolæ cum ſuperioribus, ut hæc ipſa prima illa eſſe videatur, quam proxima ſuperiore, poſtero die ſe daturum, promiſerat. Scriptæ porro ſunt partim ex itinere, dum ex provincia redit: partim ex fuga, quam, audito Cæſaris adventu, cum conſulibus totoque ſenatu executus eſt. Nam cum ad urbem prid. Non. Januarii acceſſit, ibidemque ſpe triumphi, quem ſibi frequens ſenatus, ut ipſemet ſcribit ad Tironem, efflagitabat, moratur: XIII. Kal. Febr. nuntio illo, ut diximus, accepto, coactus eſt exire, atque eam cogitationem omittere. Etenim, cum in ſententiam Scipio-

nis S. C. factum eſſet, ut ante certam diem Cæſar exercitum dimitteret: ſi non faceret, eum adverſus Remp. facturum videri: eique S. C. M. Antonius, Q. Caſſius Tribunus plebis interceſſiſſent; de interceſſione relatum, acerbiſſimeque decretum fuiſſet: illi, urbe cedentes, ad Cæſarem, ſe, qui tum erat Ravennæ, contuliſſent: Cæſar, iis maxime auctoribus, trajecto Rubicone, Ariminum, quod erat extra provinciam illius, cum veniſſet, tantus pavor repente urbem invaſit, ut paſſim fuga turpiſſima facta ſit. Continent autem Epiſtolæ priores, a prima uſque ad decimam, quæ incipit; *Subito conſilium cepi*, hæſitationem, ſollicitudinemque Ciceronis animi, quonam modo cum Cæſare Pompejoque ſe gereret, cum utrique eſſet amicus, & illum uterque ſuis annumeraret: poſteriores uſque ad finem libri, cum multa alia, tum querelam de Pompejo: tum ſine ratione geſta eſſe omnia ab illo atque geri: accuſationem Cæſaris impudentiæ, legationem L. Cæſaris ad Pompejum & Conſules, C. Cæſaris nomine; & quæ illi ad hæc reſponderint. Reliqua privata ſunt. Scriptæ porro ſunt illæ, L. Paullo, C. Marcello Coſſ. Illud etiam ſciendum, abfuiſſe Ciceronem annum & menſes circiter octo. Profectus eſt enim in provinciam ineunte Majo, Ser. Sulpicio & M. Marcello Coſſ. in eaque & in itinere L. Paulli & C. Marcelli conſulatu conſumpto, ad urbem fuit prid. Non. Jan. Conſulatum L. Lentulo & C. Marcello ineuntibus.

LIBER VIII.

Scriptæ ſunt libri hujus epiſtolæ, Conſulibus item L. Cornelio Lentulo, & C. Claudio Marcello; continentque hiſtoriam dierum XVI, Pompeji videlicet, Pompejanorumque trepidationem: curam in delectu habendo: geſta a Cæſare in Piceno, & in Pelignis ad Corfinium; Domitii, Domitianorumque deditionem; ſollicitudinem Ciceronis, aut potius æſtum, Atticum conſulentis, ſi Pompeius Italia excedat, quid ſibi faciendum ſit, navigandumne cum illo, an in ſuis prædiis manendum: & multa in utramque partem diſputantis.

LIBER IX.

Continentur item hoc libro Cnæi fuga Brundiſium, atque inde in Macedoniam transmiſſio, quæ fuit Idibus Martiis, præmiſſis antea Conſulibus L. Cornelio Lentulo, & C. Claudio Marcello, cum omnibus pene magiſtratibus, cunctoque Senatu: æſtus animi ægritudoque Ciceronis, Atticum conſulentis, cum Pompeius Italia ceſſerit, quid ſibi faciendum ſit: redeuntemque a Brundiſio, quo Pompejum fuerat perſecutus, expectarene debeat, & quo maxime in loco, quo vultu ſermoneque excipere: denique congreſſus ipſe cum Cæſare, & utriſque diſceſſus. Quæ omnia acciderunt diebus paulo plus viginti. Nam quotidianæ inter eos erant literæ.

LIBER X.

Argumentum idem fere eſt libri hujus & ſuperioris. Querimonia de perditis Cæſaris & Pompeji conſiliis: Curionis congreſſus, Proprætoris, in Siciliam proficiſcentis, largeque & liberaliter de ſua Cæſariſque in Ciceronem voluntate pollicentis: Quinti filii ſcelus, Romam profecti, Hirtioque, tum patris tum patrui excedendi conſilia indicantis: Deliberatio; an, quæ in Hiſpania geruntur, expectandum ſit, ad quod & ſui & multi alii hortabantur: Cæſaris literæ, ne quo progrediatur, monentis: Cœlii, ut aliquod oppidum eligat, vacuum a bello, rogantis; Antonii id ipſum, & mandatum ſibi ſignificantis, ne quem Italia excedere permittat: Congreſſus cum Servio Sulpicio: Fuga Catonis ex Sicilia in Africam tranſmittentis: firmum propoſitum proficiſcendi, primum occulte, poſtea palam. Scriptæ ſunt epiſtolæ ex ante diem III. Non. Aprilis, ad XIII. Kalendas Junias plus minus: iiſdem L. Cornelio Lentulo, C. Claudio Marcello Coſſ.

LIBER XI.

Silentur menſes fere novem. Conſcendit enim, ut ad Pompeium navigaret, VIII. Id. Junii, Lentulo & Marcello Coſſ. ut ex epiſtola VII. ad Terentiam cognoſci poteſt: & ex eo tempore ſcriptæ lite-

Digitized by Google

ræ, ad menſem Februarium, præter primas libri hujus, nullæ inveniuntur. Nam cum Cæſar, a colloquio illo Ciceronis, quo de penultima epiſtola proximi libri agitur, Romam ſe contuliſſet, pecuniamque ex ſanctiore ærario, nequidquam repugnante L. Metello Tribuno plebis abſtuliſſet: rebus nonnullis ad ſuum arbitrium conſtitutis, Italiaque Antonio tradita & commendata, ipſe in Hiſpaniam, contra Pompeji legatos exercitum duxit: quo tempore Cicero in Macedoniam VII. Id. Junii, ut diximus, tranſmiſit, unde priores quatuor datæ ſunt; ſed C. Cæſare II. & Servilio Iſaurico Coſſ. ante pugnam Pharſalicam, partim ex caſtris Pompeji, partim Dyrrachio; nam Cæſar, devictis legatis illis, Hiſpaniæque rebus compoſitis, Romam reverſus, conſulque cum Iſaurico declaratus, exeunte anno, ut ait Dio, ut Plutarchus prid. Non. Jan. jam exercitum in Epirum deportaverat. Reliquæ autem epiſtolæ Brundiſio, quo jam acie devicto & fugato Pompejo, Cicero ſe contulerat, datæ ſunt, niſi fallor, menſe Octobr. Nam ad Terentiam ſcribens, libro epiſtolarum ad ipſam, pridie Non. Nov. *Quod nos* (inquit) *in Italiam ſalvos veniſſe gaudes*, &c. ut ante eas Brundiſio aliæ datæ fuerint. Fuit autem Brundiſii menſes minimum undecim: ab exitu, inquam, Octobris, ad VI. Kal. Octobris, anni ſequentis: ut recte ſubducenti menſes fluxerint plus minus XXI. quo toto tempore Cæſar & cum Pompeio pugnavit, ipſumque in Ægyptum perſecutus eſt: & ibidem contra Ptolemæum bellum geſſit, in quo menſes novem conſumpſit, ut Appianus ait: & Romam rediens in itinere Pharnacem recepit. Quæ vero datæ ſunt ex Kal. Jan. uſque Kal. Septemb. C. Cæſare Dictatore III. & M. Antonio Mag. Eq. ſcriptæ ſunt. Nam, ut Dio ſcribit, populus Rom. audita cæde Pompeji, conſulatum abſenti Cæſari, in annos quinque, dictaturam in annum, Tribunitiam poteſtatem in æternum mandavit. Qui dictaturam ſtatim iniit, quamvis anni exitu, Calenum & Vatinium, eodem auctore, ſubrogaverit in ternos noviſſimos menſes. Datæ ante pugnam Pharſalicam res fere domeſticas continent: quæ poſt pugnam, querelam ſui conſilii, vel, ut ipſe vocat, amentiæ & temeritatis, quod ſtatim ab ipſo conflictu, Pompejanorum cauſa nondum plane deſperata, & poſtea in Africa prope revireſcente, non expectato exitu, in Italiam venerit: cum neque id tutum, neque honorificum eſſet. Quædam inſunt etiam de remittendo nuntio uxori Terentiæ de inopia Tulliæ: de ſcelere Dolabellæ, qui Tribunus pl. leges pernicioſiſſimas de novis tabulis ferret, omniaque miſceret. Quædam etiam * de Q. Q. contra ſe ſcelerate loquentibus.

LIBER XII.

Omittuntur ſine literis menſes non pauciores ſex: nempe ex Kal. Sept. in quibus deſinit liber proximus ſuperior, ad uſque tempus illud, cum jam bellum in Africa contra Scipionem & Jubam Cæſar gereret. Nam a bello Alexandrino & Ponti reverſus, conſulque III. cum M. Æmilio Lepido creatus, ſumma hyeme, hoc eſt II. Kal. Jan. conſcendit, exercitumque in Africam trajecit, quo tempore quatuor primæ epiſtolæ ſcriptæ ſunt. Quinta & ſexta datæ videntur, cum jam Cæſar vel appropinquaret, vel rediiſſet. Rediit autem a. d. XII. Kal. Sept. auctore Hirtio. Reliquæ, cum in Hiſpania contra Pompeii liberos pugnaretur, eodem C. Cæſare Dictatore III, deſignato IV, collega, & Magiſtro Eq. M. Æmilio Lepido, quo tempore Tullia ex partu, ut Pedianus & Plutarchus aiunt, apud Lentulum deceſſit. Itaque cum ſe Cicero Asturæ abdidiſſet, quotidianas pene literas mittebat, gemitus luctuſque continentes: item preces contentionemque, ut horti ſibi ab Attico curarentur, in quibus filiæ fanum condere poſſet. Fluxere, dum hæc ſcribuntur, menſes plus minus duodeviginti. Nam ex Kal. Jan. ejus anni, quo Cæſar in Africam tranſmiſit, ad æſtatis initium anni illius, quo quartam dictaturam in Hiſpania geſſit, tot fere numerantur. Æſtatem porro reliquam fuiſſe, ſcriptus libri hujus epiſtolis, ex prima tertii decimi cognoſci licet.

LI.

* De Q. Q.] hoc eſt, *de Quinto fratre, & Quinto ejus filio.*

LIBER XIII.

Exiguum tempus mutuum fuit a literis, inter hujus libri epiſtolas & ſuperioris. Scriptæ autem & hæ ſunt, dum Cæſar in Hiſpania contra Pompeji liberos bellum gereret, ipſo eodem IV. Conſule ſine collega, ut Sigonio placet: belloque confecto rediret: ſpatio fere menſium ſeptem. Nam æſtatis initio, ut ex epiſtola prima colligitur, ſcribi cœptæ ſunt, fingamus ex Kalendis Juniis, & menſe Decembri deſierunt. Namque tertiis Saturnalibus, quæ fuerant XII. Kal. Januarii, apud M. Tullium Cæſar cœnavit, ut eſt in epiſtola ultima libri hujus. Quanquam ultima illa videtur eſſe, cui eſt in hoc libro locus XLI aſſignatus, in qua de ſuo natali die agitur, qui fuit III. Non. Jan. Argumentum illarum multiplex eſt. ſed plurimum in illis: de epiſtola ad Cæſarem miſſa: quos in ſuos Dialogos includere debeat: de hereditatibus quibuſdam: de Quinti filii improbitate, querela: de ſuo Catone, & Cæſaris Anticatone: & de domeſticis ſuis rebus nunnullis.

LIBER XIV.

Tres amplius menſes nullæ extant ſcriptæ literæ: ex tertiis videlicet Saturnalibus, quæ fuerunt XII. Jan. ad poſt. Id. Martias, quo die Cæſar occiſus eſt. Occiſus eſt autem, ut Vellejus ait, cum quinque menſes poſt reditum ex Hiſpania Romæ fuiſſet. Scriptæ ſunt autem hæ, M. Antonio, & P. Cornelio Dolabella Coſſ. Nam is, interfecto Cæſare, faſces ſtatim, ut ait Paterculus, & inſignia Conſulatus ſibi arripuit, antea deſignatus ab illo, quem ſibi ſubſtitueret, in Parthos proficiſcens. Continent vero potiſſimum Reip. tempeſtates, quæ, illo cæſo, conſecutæ ſunt. Cicero quidem primis illis diebus, cum ſenatum in ſuam ſententiam perduxiſſet, ut communis concordiæ cauſa, injuriarum memoria ſempiterna oblivione tolleretur: Roma egreſſus eſt in ſuas villas, unde dedit has literas, modo ſpei, modo deſperationis plenas. Privatim vero continent querelam de ementitis actis Cæſaris: factum Dolabellæ: de Amatio humillimæ ſortis homine, qui auſus fuerat in C. Marii nomen invadere, ſeque pro nepote illius gerere: & domeſtica quædam privatius. Datæ ſunt poſt Id. Mart. ad XVI. circiter Kal. Junii.

LIBER XV.

Non valde differens eſt libri hujus argumentum a ſuperioris ſententia. Scriptæ enim epiſtolæ omnes ſunt, cum adhuc Romæ negotia tumerent, Antoniuſque & Octavius ita omnia miſcerent, ut, quamvis neque plane bellum, neque pax eſſet, appareret tamen rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero ſibi timens, ſimulque filium Athenis philoſophiæ operam dantem, cupiens inviſere: cum jus liberæ legationis a Dolabella, non autem provincialis nempe Syriacæ, ut Plutarcho placet, haberet, (id enim ex his epiſtolis ac Philippica prima cognoſcitur) iter cepit in Græciam, eo conſilio, ut Kal. Jan. adeſſet, quod initium cogendi ſenatus fore, Hirtio & Panſa conſulatum ineuntibus, videbatur. Dum ſpes vero aliqua meliorum rerum fuit, Brutuſque & Caſſius prætores urbani, quibus maxime recuperandæ Reip. ratio nitebatur, ſi non Romæ, in proximis tamen locis, manebant: perque literas & edicta, cum Antonio populoque agebant; nuſquam ille pedem. Cedentibus autem illis, & ipſe conſilium cepit abeundi. Hæc illorum temporum hiſtoria eſt. Privatim tamen in his epiſtolis plura continentur, quę perſequi longum eſſet. Scriptæ ſunt ex ante XVI. Kalend. Jan. ad Non. Quint.

LIBER XVI.

Male affecta oppreſſaque civitate armis Antonii, reique publicę ſalute deſperata, quod adhuc C. Cęſare vivente cogitaverat, iter in Gręciam eſt ingreſſus, re tamen prius lente deliberata, quod & futuris de ſe hominum ſermonibus moveretur, & ęgre a ſuis villulis Italiaque avelleretur. Ergo Puteolos primum progreſſus, inque Neſide Brutum allocutus, claſſem una cum Caſſio parantem, qua ille in Macedoniam, hic in Syriam navigarent: Kalendis Sext. Rhegio conſcendens, venit Syracuſas. Unde cum tranſmittere vellet in Grędiam, biſque ad Leucopetram, quod eſt

Digitized by Google

eſt agri Rhegini promontorium, Auſtro rejectus eſſet, profectionis conſilium abjecit: eoque magis, quod boni quidam nuntii eo Roma venerunt, fore ut Antonius eſſet in poteſtate ſenatus, ſenatores in urbem redirent, res conveoiret. Hac igitur ſpe commotus Romam rediit, urbemque ingreſſus eſt Kalendis Septembris: & IV. Noo. hoc eſt poſtridie Kalendas, ut ſcribitur Philip. V. eam dixit orationem, quæ eſt in Antonium prima. Fuit deinde partim Romę, partim in ſuis prędiis: quę omnia commemoraotur ſex primis epiſtolis. Reliquę ſcriptę ſuot incertis quidem diebus magna ex parte: omnes tamen ante Kal. Jan. quo toto tempore, hęc geſta fuiſſe traduntur. Cum M. Antonius & Octavianus occultis potius odiis inter ſe, quam aperta vi certarent, alterque alterum inſidiis pręvertere conaretur: Aotonius ante diem VII. Id. Octobr. Brundiſium venit, profectus obviam legiooibus Macedonicis quatuor, ut eas ſibi pecunia conciliaret: quas tamen, quod quidam ab Octaviano pręmiſſi, multo plus obtulerant, attrahere ad ſe noo potuit. Itaque & Martia & Decima illum poſtea deſeruerunt, & ad Octavianum tranſierunt: qui item Octavianus eo ipſo tempore, quo Antonius Brundiſii fuit, ipſe in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum, ingenti ſpe, ingentique pecunia cepit. Nimirum denatiis, ut Cicero ait, CCCC. Idque initium fuit armorum inter ipſos, cum antea neque bellum gererent, neque pacem haberent. Et hoc tempus illud fuit, cum Cicero ab Octaviano, per ſpeciem capeſſendę Reip. in Antonium ſollicitatus eſt: nihil ſe, niſi de illius conſilio, nec niſi per ſenatum facturum, pollicente. Scriptę ſunt omoes, Aotonio & Dolabella Coſſ. ex a. d. VII. Id. Quint. ad Nonas circiter Decembris. Atque his quidem multa alia cootioentur, ſed vel domeſtica, vel huc pertinentia.

M. TUL-

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS EPISTOLÆ AD ATTICUM.

LIBER I.

CICERO ATTICO.

I PETITIONIS [1] noſtræ, quam tibi ſummæ curæ eſſe ſcio, hujuſmodi ratio eſt, quod adhuc conjectura provideri poſſit. Prenſat unus [2] P. Galba: [3] ſine fuco ac fallaciis, more majorum, negatur. Ut opinio eſt hominum, non aliena rationi noſtræ fuit illius hæc præpropera prenſatio. Nam illi ita negant vulgo, ut mihi ſe debe-

1 *Petitionis noſtræ*] Petitionis noſtræ conſulatus, ſed futuræ anno ſequenti. Nunc enim tantum prenſare cogitat, L. Cotta, L. Torquato Coſſ. *Corradus*.

2 P.

Digitized by Google

debere dicant. [4] Ita quiddam ſpero nobis profici, cum hoc percrebreſcit, plurimos noſtros amicos inveniri. Nos autem initium prenſandi facere cogitaramus eo ipſo tempore, quo tuum puerum cum his literis proficiſci Cincius dicebat, in campo, comitiis Tribunitiis, [5] a. d. XVI. Kalend. Sext. Competitores, qui certi eſſe videantur, Galba, & [6] Antonius, & [7] Q. Cornificius. Puto te in hoc aut riſiſſe, aut ingemuiſſe. [8] Ut frontem ferias; ſunt, qui etiam [9] Cæſonium putent. [10] Aquilium non arbitramur, qui denegat, & juravit morbum, & illud ſuum [11] regnum judiciale oppoſuit. Catilina, ſi judicatum erit [12] meridie non lucere, certus erit com-

2 P. *Galba*] P. Sulpirius Galba: quo de Q. Cic. in libr. de petitione Conſ. *Idem*.

3 *Sine fuco*] Ita interpunximus hæc verba, ut monuit Malaſpina: ut, *ſine fuco, & fallaciis*, referatur ad denegationem ſuffragatorum, non ad prenſationem Galbæ. *Boſius*. Sic etiam Muretus, *Var. Lect.* IX. 10.

4 *Ita quiddam*] Creber ille rumor de multorum erga nos propenſa voluntate nobis nonnihil, ut ſpero, proderit ad obtinenda populi ſuffragia. *Boſius*.

5 *A. d.* XVI. In] Notis ſcripſimus a. d. non, ut erat in vulgaris, *ad*, quæ præpoſitio huic loco convenire non poteſt. Nam ad decimum ſextum Kalendas eſſet circiter decimum ſextum Kalend. (id enim *ad* declarat in hujuſmodi locutione) quo dicto certus dies non præſtitueretur: quem tamen hic præfiniſſe Ciceronem liquido oſtendunt hæc verba *comitiis tribunitiis*. Nam in incertum diem indici comitia non ſolebant. Hinc ſtatuo hic ſcribendum eſſe, ut dixi, a. d. XVI. Conciſe autem dicebant *ante diem*, pro, ante diem finitum, proindeque ipſo die. Inde Paulus Juriſconſultus lib. III. ad legem Papiam & Juliam, cum docere vellet his verbis, *ante diem decimum Kalendas*, &, *poſt diem decimum Kalendas*, diem ipſum decimum Kalendas ſignificari, ſic ſcripſit: *ante diem decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum: neutro enim ſermone undecim dies ſignificantur*. In eamdem quoque ſententiam Ulpianus libro XIX. ad edictum, *qui*, inquit, *ante Kalendas proximas ſtipulatur, ſimilis eſt ei, qui Kalendis ſtipulatur*. Hæc enim verba, *ante Kalendas*, ſic accipienda putat Ulpianus, quaſi dictum eſſet *ante diem Kalendar*. Idem.

6 *Antonius*] Hic in ædilitate & prætura, Ciceronis fuerat collega, fuitque poſt etiam in Conſulatu. *Manutius*.

7 *Q. Cornificius*] Qui trib. pleb. fuit Q. Hortenſio & Q. Metello Coſſ. *Verr. Act.* I. 10. *Corradus*.

8 *Ut frontem ferias*] Frontem vel femur ferire eſt indignantis, tam apud Græcos quam Latinos. *Popma*. Incrementum eſt in verbis Tullii: de Cornificio aut riſum aut dolorem fore Attico; de Cæſonio indignationem: nam prius eſſe ridiculum, poſterius indigniſſimum. *Junius*.

9 *Cæſonium*] Qui mecum fuit Ædilis deſignatus. *Verr. Act.* 1. 20. *Corradus*.

10 *Aquilium*] C. Aquilium Gallum Juriſconſultum: Orat. pro A. Cecinna: qui tunc & ipſe Prætor erat, Aſcon. in Orat. pro Cornel. *Idem*.

11 *Regnum judiciale*] Dubito an referam ad judicandi rationem, an ad privatum munus reſpondendi de jure. Utrumque convenit Aquilio. Nam & judicem ſæpe eum fuiſſe captum veriſimile eſt, & oſtendit Oratio pro Quintio. Malim tamen ad privatum munus referre. Fuit enim tum vere auguſtum id, cum quidem inſignia fuerunt, teſte Cicerone, olim tranſverſo foro obambulare, poſtea ſedere in atrio ſuo, in ſella honorabili, ſive ſolio. *Caſaub.*

12 *Meridie non lucere*] Hoc eſt, ſi de maniſeſtiſſimis criminibus, quorum ille reus agebatur, judices pronuntiarent ſibi nihil conſtare, ideoque illum abſolverent. *Boſius*. Olim edideram *ſi judicatum erit, ejus haberi* ratio-

Digitized by Google

competitor. De [13] Aufidio, & [14] Palicano, non puto te expectare dum ſcribam. De iis, [15] qui nunc petunt, [16] Cæſar [17] certus putatur. [18] Thermus cum [19] Silano contendere exiſtimatur; qui ſic inopes & ab amicis & exiſtimatione ſunt, ut mihi videatur non eſſe [20] ἀδύνατον [21] Curium obducere. Sed hoc præter me nemini videtur. Noſtris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Cæſare. Nemo eſt enim ex iis, qui nunc petunt, qui, ſi in noſtrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator eſt viæ Flaminiæ, [22] quæ tum erit abſoluta ſane facile. [23] Eum libenter nunc cæteri Conſuli acciderim. Petitorum

rotionem licere: quod ſic legendum eſſe, & ex Italis Sebaſt. Corradus, & ex noſtratibus Æmarus Ranconetus cenſuiſſent primum: haud dubiis fortaſſe conjecturis ducti, deinde ab antiquæ ſcripturæ veſtigiis non longe diſcedentes. *Lambinus*.

13 *Aufidio*] De quo in Bruto, c. 48.

14 *Palicano*] *Palikanus* inciſum eſt in antiquis denariis, quos conſtat a Palikano ſignatos eſſe, cujus hic meminit Cicero, quique Tribunitiam poteſtatem a Sylla populo ademptam, Tribunus pleb. cum eſſet, Pompejo conſule adjuvante, reſtiruit. *Urſinus*.

15 *Qui nunc petunt*] Ur proximis comitiis conſules deſignentur. Nam cæteri, quos nominavit, non petebant, ſed prenſabant ad inſequentis anni petitionem. *Manut.*

16 *Cæſar*] L. Julius Cæſar: epiſt. ſeq.

17 *Certus*] Cos. ut fuit. *Corradus*.

18 *Thermus*] Is eſt C. Minucius Thermus, qui poſt ex adoptione, cum in familiam patriciam tranſiiſſet, C. Marcius Figulus appellatus. *Junius*.

19 *Silano*] D. Julio Silano, qui cum L. Licinio Murena conſul fuir. *Manut.*

20 Ἀδύνατον] Quod fieri non poteſt.

21 *Curium obducere*] Virum flagitiis atque facinoribus coopertum; quem Cenſores, probri cauſa, Senatu moverant, ut refert Salluſtius. Itaque cum vellet oſtendere Thermum & Silanum gratia & exiſtimatione, quo tempore hæc ſcribebat, parum valere, eos cum deſpicatiſſimo illo viro comparavit, aitque ἀδύνατον non eſſe illum adverſus eos deducere ad petendum Conſulatum. Eſt ergo *obducere*, aliquem contraducere, qui alteri adverſetur. De hoc Curio intelligendus eſt locus hic libri ſecundi: *jacet enim ille ſic ut πτῶσις Curiana ſtare videatur*. Boſius.

22 *Quæ tum erit abſoluta*] Ait Cicero fore anno proxime ſequenti, quo ipſe petiturus erat Conſulatum, ut Thermus, qui, cum hæc ſcribebantur, inops erat ab amicis, plurimum gratia valeret apud populum; quod tum facile abſoluta foret via Flaminia, quam ille reficiendam curabat. Ea enim curatione ſibi nullo negotio ſtudia acquiſiturus erat vulgi. Ergo poſt vocem *facile*, ſtatuenda eſt ea diſtinctionis nota, qua ambitus orationis terminari ſolent, hoc eſt, τελείας στιγμή. *Idem*.

23 *Eum libenter nunc cæteri Conſuli acciderim*] Sic edidit Victorius, jubentibus quidem membranis, ſed nullo ſenſu. Præclare conjecit Manutius: *Eum libenter nunc Cæſari Conſulem addiderim*. Acutior etiam Boſius, veterum literularum veſtigia perſecutus, legit: *Eum libens Θέρμον, ciceri Conſul accuderim*. Hic, inquit, lepidiſſima eſt alluſio ad notationes nominum Ciceronis, & Thermi; nam ut Cicero a cicere, ita Thermus ἀπὸ τοῦ Θέρμου, id eſt, a lupino videtur appellatus. Itaque feſtive ſcribit Cicero ſe Conſulem factum libenter cuſurum Θέρμον, hoc eſt, lupinum cum cicere, indicans, ſe non invito animo ſibi adjuncturum collegam in conſulatu Thermum; nam verbum *accuderim* quam apte conveniat ciceri, & lupino, aliiſque leguminibus, ſatis intelligi poteſt ex hoc proverbio Terentiano, *hæc cudetur in me faba*. Hæc Boſius. Neque hanc popularis ſui conjecturam reſpuere admodum videtur Muretus, ſed aliam inde ſententiam elicit; mutato *eum* in *tum*, & particula negante addi-

rum hæc eſt adhuc [24] informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo ſummam adhibebimus diligentiam: & fortaſſe, quoniam videtur in ſuffragiis multum poſſe Gallia, cum Romæ a judiciis forum [25] refrixerit, excurremus menſe Septembri [26] legati ad [27] Piſonem, ut Januario revertamur. Cum perſpexero voluntates nobilium, ſcribam ad te. Cætera ſpero [28] prolixa eſſe, his duntaxat [29] urbanis competitoribus. [30] Illam manum tu mihi [31] cura ut præſtes, [32] quoniam propius abes, Pompeji noſtri amici. [33] Nega me ei i-

addita: *tum libens Thermon Ciceri non accuderim*. Aberat enim Boſius a Tullii mente, qui Thermum non optabat Conſulem fieri anno ſequenti, quo ipſe petiturus erat, ſed verebatur ne in illum annum candidatus recideret. Quod copioſe, atque eleganter, ut ſolet, exponit Muretus, *Var. Lect.* xix. 10. Ego vero lectionem vulgatam, etſi inſulſam, retinere cum Grævio malui, quam Tullio aliorum verba & ſenſa tribuere. Sit ingenioſa, ut certe eſt, alluſio Boſiana, quia veram præſtiterit? *Olivetus*.

24 *Informata cogitatio*] Hæc eſt, inquit, vel mea vel hominum de tota candidatorum ratione opinio, atque animi judicium, imperfectum ſcilicet, & quod adhuc conjectura provideri poſſit. *Malaſpina*.

25 *Refrixerit*] Hoc eſt, cum minus licebit Romæ judiciis vacare. Intelligit ultimos anni menſes. Nam ex ſecunda Verrina apparet poſt Sextilem pleroſque dies quatuor ſequentium menſium dies fuiſſe ludis dicatos. Vide Hotom. lib. 1. Obſervat. cap. 16. *Caſaubonus*.

26 *Legati*] Non, legati ad Piſonem, ſed excurremus ad Piſonem, legati. Quam autem hic legationem ſignificat, liberam, opinor: quia ſenatori ab urbe diutius abeſſe, niſi jure liberæ legationis impetrato, non licebat. *Manutius*.

27 *Piſonem*] C. Calpurnius Piſo Galliam Narbonenſem proconſule alterum jam annum adminiſtrabat: ad quem impetrata libera legatione excurrere volebat, ut per Galliam Togatam & Ciſpadanam tranſiens, appellaret rogaretque colonias & municipia, quæ ſuffragii jus habebant, & Januario menſe reverti ad obeunda rurſus judicia. *Popma*.

28 *Prolixa*] Puto vocem *prolixus* proprie de veſtibus dici. Eſt enim prolixus quaſi valde laxus, *a* in *i*, ut in *inficetus*. Notabia tamen fere apud auctores de magnitudine vel longitudine accipi videri, ut Terent. *prolixus capillus*. Plin. *prolixa abietes*. Inde translate apud Cic. *prolixus animus* pro propenſus: & *res prolixa* apud Gell. hoc eſt ſecundæ. Sic hoc loco *prolixa* pro ſecunda. *Caſaubonus*.

29 *Urbanis competitoribus*] Hoc ita interpretor: Modo quidem res mihi futura ſit tantum cum iis, qui nunc in urbe ſunt: quaſi dicat, Nam ſi in urbem redierint multi nobiles qui abſunt, vereor ne parum firmus futurus ſim candidatus. *Urbani* ſunt, qui in urbe ſunt. Sic apud Plaut. *Urbani fiunt ruſtici*. Idem.

30 *Illam manum*] Nobiles viros, cum Pompejo in Aſiam ab bellum Mithridaticum profectos. *Manutius*.

31 *Cura ut præſtes*] Effice, ut meam petitionem adjuvent, miſſis Romam epiſtolis ad propinquos, & familiares. *Idem*.

32 *Quoniam propius abes*] Cum tu in Græcia ſis, minus abes a Pompejo, quam ego, qui ſum Romæ: itaque per litteras & cum ipſo potes, & cum iis qui una ſunt, de honore meo commodius agere. Eſt autem, *Propius abeſſe*, minus diſtare. *Idem*.

33 *Nega*] Dic illi me non tam ut veniat ad mea comitia optare, quam ut apud ſe retineat, quos in ſuo comitatu habet viros nobiles, quorum erant fortaſſe aliqui prætorii, qui, ſi Romæ affuiſſent, Ciceroni præripere potuiſſent Conſulatum: ideo modo dicebat *his urbanis duntaxat competitoribus*. Caſaub. Non minus arguta ſententia erit, ſi *negant* legeris. Nam quod amici Pompeji deprecabantur, id Cicero facere negare eos ajebat, ut illud Craſſi de Oratore (cap. 64.) *At tu negaras te mihi moleſtum futurum*. Poſ-

ſe

ratum fore, ſi ad mea comitia non venerit. Atque hæc hujuſmodi ſunt. Sed eſt, quod abs te mihi ignoſci pervelim. Cæcilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere cœpit cum ejus fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum [34] dolo malo mancipio accepiſſe de Vario diceret. Una agebant cæteri creditores, in quibus erat [35] Lucullus, & [36] P. Scipio, & is, quem putabant [37] magiſtrum fore, ſi bona venirent, L. Pontius. Verum hoc [38] ridiculum eſt, de magiſtro nunc cognoſcere. Rogavit me Cæcilius, [39] ut adeſſem contra Satrium. Dies fere nullus eſt, quin hic Satrius domum meam ventitet. Obſervat [40] L. Domitium maxime: me habet proximum. Fuit & mihi, & Quinto fratri, magno uſui in noſtris petitionibus. Sane ſum perturbatus, cum ipſius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio noſtra nititur. Demonſtravi hæc Cæcilio: ſimul & illud oſtendi, ſi ipſe unus cum illo uno contenderet, me ei ſatisfacturum fuiſſe: nunc in cauſa univerſorum creditorum, hominum præſertim ampliſſimorum, [41] qui ſine eo, quem Cæcilius ſuo nomine [42] perhiberet, facile cauſam

ſe autem Pompejum venire ad commendandum Candidatum, ſi non Romam, at in extremam provinciam, ex Cæſaris Commentariis perſpicitur. Ipſe enim quotannis, rebus relictis, veniebat. *Muretus*.

34 *Dolo malo*] P. Varius cum æris alieni plurimum contraxiſſet, ut creditores fraudaret, bona ſua mancipio tradiderat Caninio fratri. Id cum animadvertiſſent creditores, agere cœperant adverſus Caninium, quod is dolo malo, ad ſe fraudandos, Varii bona mancipio accepiſſet. Quæ actio a Juriſconſultis noſtris appellatur Pauliana. Sed nondum proprio nomine prodita fuerat tempore Ciceronis. Idcirco ejus loco agebatur de dolo; quod judicium dare ſolebat Prætor, ubi propria actio deficiebat iis de rebus, quæ dolo malo factæ eſſe dicebantur. *Boſius*.

35 *Lucullus*] L. Licinius Lucullus, cujus familiaris erat Q. Cæcilius. *Nepos* in Attici vita. L. vero Lucullus triennio ante Ciceronis conſulatum victor a Mithridatico bello reverrit. *Corrad.*

36 *P. Scipio*] Qui adoptatus a Metello, Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio poſtea fuit appellatus. *Idem*.

37 *Magiſtrum*] Scilicet auctionis.

38 *Ridiculum eſt de magiſtro*] Senſus hujus loci hic videtur eſſe: Ridiculum eſt nunc loqui & cenſere de magiſtro, cum incertum ſit plane an Varium damnaturi ſint judices, & ejus bona ſubjecturi haſtæ, cui præſit magiſter. *Gravius*.

39 *Ut adeſſem contra Satrium*] Nempe ut patronus, ſive orator. *Caſaub.*

40 *L. Domitium*] Hic eſt L. Domitius Ahenobarbus, ſingularis Ciceronis amicus: quod re declaravit, prætor cum eſſet, exulante Cicerone. *Idem*.

41 *Qui ſine eo, quem Cæcilius*] Id eſt, *qui ſine ea perſona quam ipſe Cæcilius pro ſe, & proprio nomine, magna cum laude cuique gratam ferret*. Hæc in margine Boſii Baluziani, de quo in Præfatione diximus. Nos hunc eſſe ſenſum arbitramur: Etiamſi nullus perhiberetur, qui ageret nomine Cæcilii, fore tamen ſatis multos, *qui ſine eo facile cauſam communem ſuſtinerent*. Olivetus.

42 *Perhiberet*] Exhiberet: niſi forte legendum ſit, *præberet*. Corrad.

Digitized by Google

ſam communem ſuſtinerent, æquum eſſe, eum & [43] officio meo conſulere, & [44] tempori. Durius accipere hoc mihi viſus eſt, quam vellem, & quam homines belli ſolent: & poſtea prorſus ab inſtituta noſtra paucorum dierum conſuetudine longe refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoſcas, & me exiſtimes humanitate eſſe prohibitum, ne contra amici [45] ſummam exiſtimationem miſerrimo ejus tempore venirem: cum is omnia ſua ſtudia & officia in me contuliſſet. Quod ſi voles in me eſſe durior, ambitionem putabis mihi obſtitiſſe. Ego autem arbitror, etiam ſi id ſit, mihi ignoſcendum eſſe: [46] ἐπὶ ἐχ' ἱερήιον ἐδὲ βοείlω. Vides enim, in quo curſu ſumus, & quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me cauſam probaſſe; cupio quidem certe. [47] Hermathena tua valde me delectat, & poſita ita belle eſt, ut totum gymnaſium [48] ἡλίε ἀνάθημα eſſe videatur. Multum te amamus. Vale.

43 *Officio*] Ne cogar contra officium accuſare de me optime meritum virum Satrium. *Caſaub.*

44 *Tempori*] Petitionis. *Corradus*.

45 *Summam exiſtimationem*] *Summa exiſtimatio* eſt res a qua omnis ejus exiſtimatio pendet, & in diſcrimen venit: ut *ſumma reſpublica* eſt res in qua vertitur ſalus totius reipublicæ, ut pluribus docet Gronovius ad Liv. xxvi. 10. *Grævius*.

46 Ἐπὶ ἐχ' ἱερήιον ἐδὲ] *Βοείlω Quia non taurum, neque tergus bubulum*, ſupple, *capto*: nam ex Homero ſumi debet ἄρνυντο. Homerus Iliados Ψ 159. pronuntiat hos verſus de Achille, qui Hectorem contento curſu ſequebatur. Virg. Æn. xii. 764, *Neque enim levia, aut ludicra petuntur Præmia*, &c. Senſus eſt. Quod avunculo tuo non ſatisfecerim, & cauſam fateor ambitionem fuiſſe, & mihi tamen arbitror eſſe ignoſcendum, quod, ut vides, hæc me ambitio, quaſi curſus quidam, non ad ludicrum, aut inane præmium, ſed ad conſulatum ferat. *Man.*

47 *Hermathena tua*] Signum erat in una baſi commune *Mercurio* & *Minervæ*: poſuit autem iſtud ſignum Cicero in gymnaſio ſuo, id eſt, in Academia villæ Tuſculanæ, (non in villa, quæ Academia dicebatur) propterea quod Mercurius deus eſt omnium gymnaſiorum communis, tam eorum quæ animi ſunt, quam eorum quæ corporis. Minerva autem ſingularis & propria erat gymnaſii, quod inſtituerat ad cultum animi tantum, & ad diſputationes commentationeſque de Philoſophiæ ſtudiis, cum liberalium artium præſes ſit. *Turnebus*.

48 Ἡλίε ἀνάθημα *Solis donum*. Si locus ſanus eſt, hæc, auctoribus doctis hominibus, ſententia eſt: tua Hermathena gymnaſio noſtro tantum ſplendoris & ornamenti affert, ut gymnaſium noſtrum nobis pulcherrimum videatur. Sed non negabo, mihi *totum* illud huic interpretationi, atque adeo lectioni non ſatis conſentire videri. Si dixiſſet: gymnaſium mihi videtur pulcherrimum ἡλίε ἀνάθημα, concederem. Nunc cum dicit *totum*, manifeſtum mihi eſſe videtur, ludi in *totum gymnaſium* & ἀνάθημα. Hermathena ſi ἀνάθημα appellatur, nihil mirum eſſet. Sed illius tantam pulchritudinem dicit, ut longe gymnaſio ipſi præferenda ſit, & totum potius gymnaſium, quam ſtatua illa, ἀνάθημα putandum ſit. Itaque aut probandam cenſeo lectionem, quam in manuſcripto invenit Grævius, *ejus* ἀνάθημα: aut, quæ propius accedit ad ἡλίε, Caſauboni conjecturam, *illius* ἀνάθημα. *Erneſtus*.

CICERO ATTICO SAL.

II. LUCIO [1] Julio Cæſare, C. Marcio Figulo coſſ. filiolo me auctum ſcito, ſalva Terentia. Abs te tam diu nihil literarum? Ego de meis ad te rationibus ſcripſi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem noſtrum, [2] defendere cogitamus. Judices habemus, quos voluimus, ſumma [3] accuſatoris voluntate. Spero, ſi abſolutus erit, conjunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis: ſin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus eſt maturo. Nam prorſus ſumma hominum eſt opinio, [4] tuos familiares, nobiles homines, adverſarios honori noſtro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi uſui fore video. Quare Januario ineunte, ut conſtituiſti, cura ut Romæ ſis.

1 *L. Julio Cæſare*] Voluit Cicero primis his verbis Atticum rerum duarum facere certiorem, deſignationis Conſulum Cæſaris & Figuli, & diei natalis filii, qui ſub tempus comitiorum, quibus illi Conſules renuntiati ſunt, in lucem editus eſt: Cum ergo ait, *L. Julio Cæſare, C. Marcio Figulo conſulibus*, non tempus notat, quo illi inierunt, ſed quo deſignati ſunt; idque apertius oſtendit ex iis, quæ mox ſubjicit de inſtituta defenſione Catilinæ: nam cauſam dixit Catilina Cotta & Torquato Conſulibus, deſignatis tamen in annum ſequentem Cæſare & Figulo. *Boſius*.

2 *Defendere*] Reum de repetundis ob Africam ſpoliatam. *Corradus*.

3 *Accuſatoris*] P. Clodii, qui tamen a Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſime prævaricaretur. Orat. de reſp. Aruſp. & Aſcon. *Idem*.

4 *Tuos familiares*] M. Craſſum, & C. Cæſarem, quos C. Antonio & Catilinæ faviſſe, & Ciceroni adverſatos fuiſſe ſcribit Aſcon. vel Hortenſium, Philippum, & Lucullum, quos piſcinarios, & amicos Attici vocat ep. 15. & 16. h. l. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

III. AVIAM tuam ſcito deſiderio tui mortuam eſſe, & ſimul, [1] quod verita ſit, ne [2] Latinæ [3] in officio non manerent, & in montem Albanum hoſtias non adducerent. Ejus rei [4] conſolationem ad te L. Sauſeium miſſurum eſſe

1 *Quod verita ſit*] Ut anus religioſa, quæ ſacra illa frequentaret, vel potius ſuperſtitioſa: jocatur enim Cicero. *Corr.*

2 *Ne Latinæ*] Fœminæ. *Idem*.

3 *In officio*] In montem Albanum feriis Latinis conveniendi. *Idem*. Vide Dionyſ. Halicarn. lib. IV.

4 *Conſolationem*] Etiam hic jocatur cum Atti-

eſſe arbitror. Nos hic te ad menſem Januarium expectamus, ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios miſſis? nam ad me de eo nihil ſcripſiſti. Signa, quæ nobis curaſti, ea ſunt [5] ad Cajetam expoſita. Nos ea non vidimus. Neque enim exeundi Roma poteſtas nobis fuit. Miſimus, qui pro vectura ſolveret. Te Multum amamus, quod ea abs te diligenter, parvoque curata ſunt. Quod ad me ſæpe ſcripſiſti [6] de noſtro amico placando, feci, & expertus ſum omnia: ſed mirandum in modum eſt animo abalienato: quibus de ſuſpicionibus, etſi audiſſe te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognoſces. [7] Salluſtium præſentem reſtituere in ejus veterem gratiam non potui. Hoc ad te ſcripſi, quod is me [8] accuſare de te ſolebat. At in ſe expertus eſt illum eſſe minus exorabilem, meum ſtudium nec tibi defuiſſe. Tulliolam C. Piſoni, L. filio, Frugi deſpondimus.

C I-

Attico, quem fuiſſe Epicureum conſtat ex multis Cic. locis. Cum igitur moris eſſet, ut amici ad amicos literas conſolatorias, ſi occaſio data eſſet, mitterent; ait Cicero non eſſe quod Atticus hujuſmodi conſolationem a ſe expectet, eam enim ſe ſcribendam relinquere Sauſejo, qui fuit & ipſe Epicureus: quaſi dicat, noli a me diverſæ ſectæ homine expectare conſolationem, ſed a Sauſejo tuo illo Epicureo. Non dubito hanc eſſe veram hujus loci interpretationem. *Caſaubonus*.

5 *Ad Cajetam*] *Cajeta* hic videtur accipi pro portu celeberrimo in ora Italiæ ad mare inferum, qui aberat Roma ſtadia circiter DCC, hoc eſt, M. P. lxxxv, auctore Strabone. Ad hunc portum fuerunt Formiæ: in cujus oppidi agro erat Formianum prædium Ciceronis, quod videtur Cicero *Cajetam* vocare epiſt. 4. Nam ibi manifeſto Cajetam pro villa uſurpat, ut videatur Cajeta & Formianum idem eſſe. Itaque etiam hic fortaſſe poſſumus prædium intelligere potius Ciceronis, quam portum. Nam ibi iterum dicuntur ea ſigna eſſe in Formiano, nec dum viſa Ciceroni. *Idem*.

6 *De noſtro amico placanda*] L. Luccejum intelligit, virum doctiſſimum, ad quem extant aliquot Ciceronis epiſtolæ lib. v. ad Fam. Cum hoc fuiſſe neſcio quid Attico controverſiæ apparet ex multis Ciceronis epiſtolis. Quæ autem cauſæ hujus offenſionis fuerint, plane neſcio: nam id nuſquam Cicero indicat ne in αἰνιγμοῖς quidem, niſi quod ejus inde principia ducta videntur, quod Luccejus offenſum ſe dixerat ab Attico in arbitrio quodam. Vide init. Epiſt. xi. At illud ex Cic. colligimus, quod Luccejus hic ſe difficilem admodum præbuerit ad redeundum cum Attico in gratiam: tandem ultro eam petiit, quod Cicero indicat in epiſt. xiv, quæ cum ſit ſcripta Meſſalla & Piſone Coſſ. apparet ex eo, minimum ſeptem annorum has ſimultates fuiſſe. Veruntamen cum ait Cicero *de noſtro amica placanda*; videtur ita loqui, quaſi nondum penitus abrupta ſit, ac ne diffuſa quidem amicitia inter Atticum & Luccejum. Nondum igitur amicitiæ renuntiatio facta fuerat ex more Romano. Sed hoc fuit velut leve quoddam jurgium & friguſculum quoddam. At cum graviores inimicitiarum cauſæ erant, ſolebant renuntiare amicitiæ, idque cum publice, ut teſtatur Liv. lib. xxxvi, & alii Hiſtorici, tum privatim. Tacit. vi. Annal. *Morem fuiſſe majoribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere*. Idem.

7. *Salluſtium*] Vide lib. XI. ep. 17.

8 *Accuſare de te ſolebat*] Quod Lucceium tibi non placarem. *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. CREBRAS expectationes nobis tui commoves. Nuper quidem, cum jam te adventare arbitraremur, repente abs te in menſem Quintilem rejecti ſumus. Nunc vero cenſeo, [1] quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod ſcribis. Objeris [2] Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viſeris; [3] Acutilianam controverſiam tranſegeris. Hoc me etiam Peduceus, ut ad te ſcriberem, admonuit. Putamus enim utile eſſe, te aliquando jam rem tranſigere. [4] Mea interceſſio parata & eſt, & fuit. Nos hic incredibili ac ſingulari populi voluntate [5] de C. Macro tranſegimus. [6] Cui cum æqui fuiſſemus, tamen multo majorem fructum ex populi exiſtimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipſius, ſi abſolutus eſſet, gratia cepiſſemus. Quod ad me de Hermathena ſcribis, per mihi gratum eſt; & ornamentum [7] Academiæ proprium meæ, quod & [8] Hermes commune omnium, & Minerva ſingulare eſt inſigne ejus gymnaſii. Quare velim, ut ſcri-

1. *Quod commodo tuo facere poteris*] Formula, antiqua, qua in petendo aliquid utebantur. eſt autem ὅπως ἂν τὸ *cum* ἄνεσει quod cum tuo commodo fiat. Sic ep. 8. lib. VII. *Sed amabo nihil incommodo valetudinis feceris*, hoc eſt, cum incommodo. *Caſaub.*

2. *Q. fratris comitia*] Quibus ædilitatem Quintus petebat. Nam præturam geſſit triennio poſt, Silano & Murena coſſ. proximiſque conſulibus Piſone & Meſſalla, ex prætura eſt in Aſiam profectus: petiit igitur ædilitatem Lepido & Tullo conſulatum gerentibus, geſſit Cotta & Torquato, quoniam inter ædilitatem & præturam biennium interſit neceſſe eſt, vacuum ordinariis honoribus. *Manutius.*

3 *Acutilianam*] Delegatum fuerat Acutilio nomen aliquod Attici; quod Atticus præſtituta die diſſolvere non recuſabat, modo Acutilius ſatiſdaret amplius ab ipſo non peti: interim fidejuſſorem dare volebat Ciceronem. Id ſcilicet Atticus agebat, ut ſibi ab eo caveretur, qui nomen Acutilio delegarat. Hanc puto fuiſſe Acutilianam controverſiam. *Boſius.* Verum ego puto, ſi ea cauſa tantum fuiſſet, non futurum locum tot querimoniis Acutilii hujus, de quibus Cic. epiſt. ſeq. Quare de his nihil certi ſtatui poteſt. *Caſaubon.*

4 *Mea interceſſio*] Paratus ſum vobis medius & proxenetes. *Grævius.*

5 *De C. Macro*] Hic eſt C. Licinius Macer, amicus & familiaris Craſſi: imo, ut puto, cognatus. Certe ex gente Licinia & Macri & Craſſi ſunt propagati. Poſtulabatur autem repetundarum, cujus criminis pœna erat litis æſtimatio, & exilium. Ex hoc autem loco colligimus Ciceronem cum Prætura etiam quæſtionem repetundarum exercuiſſe. *Caſaubonus.*

6 *Cui cum æqui fuiſſemus*] Indicat ſe cum Macro egiſſe non ſtricto jure, ſed æquitate ſumma uſum, ut ex hoc judicio duplicem meritam laudem ſit conſecutus, quod paucis accidit, ſeveritatis & æquitatis. *Idem.*

7 *Academiæ*] Gymnaſii inferioris in Tuſculano. *Tuſc.* 2. Idem.

8 *Hermes commune omnium*] Apparet ex lege Solonis, quam profert in Timarchen Æſchines, in omnibus palæſtris Mercurium ita cultum fuiſſe, ut in διδασκαλείοις colebantur Muſæ. *Idem.*

ſcribis, cæteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea ſigna miſiſti, ea nondum vidi. In Formiano ſunt; quo ego nunc proficiſci cogitabam. Illa omnia in Tuſculanum deportabo. Cajetam, ſi quando abundare cœpero, ornabo. Libros tuos [9] conſerva; & noli deſperare, eos me meos facere poſſe. Quod ſi aſſequor, ſupero Craſſum divitiis, atque omnium [10] vicos, & prata contemno.

9 *Conſerva*] Quia ſe venditurum Atticus ſignificaverat. Infra, ep. 7. & 11. *Man.*

10 *Vicos*] *Vicum* vulgo accipiunt pro via publica, & quod Galli *rue* dicimus, magno errore. Nam vicus eſt *συνοικία*, hoc eſt, domus aliquot conjunctim ædificatæ. Hac ratione diviſa olim Roma in regiones, XIV., vicos vero pene infinitos. Hi ſunt vici urbani; ſed ſunt & pagani, cum in agris plures villæ conjunctim extruuntur. Sic igitur hic omnium *vicos*, hoc eſt, *villas ἄλλας ἐξ ἄλλων*, ut loquitur Homerus. *Vicus* pro villa, ſicut hodie vulgo *village*. Sic enim dicimus *aller au village d'un tel*, *ἀντὶ* in eum vicum, ubi ejus eſt villa. *Caſ.*

CICERO ATTICO SAL.

V. QUANTUM dolorem acceperim, & quanto fructu ſim privatus & forenſi, & domeſtico, Lucii [1] fratris noſtri morte, in primis pro noſtra conſuetudine tu exiſtimare potes. Nam mihi omnia, quæ jucunda [2] ex humanitate alterius & moribus homini accidere poſſunt, ex illo accidebant. Quare non dubito, quin tibi quoque id moleſtum ſit, cum & meo dolore moveare, & ipſe omni virtute officioque ornatiſſimum, tuique & ſua ſponte, & meo ſermone amantem, [3] affinem, amicumque amiſeris. Quod ad me ſcribis [4] de ſorore tua, teſtis erit tibi ipſa, quantæ mihi curæ fuerit, ut Quinti fratris animus in eam eſſet is, qui eſſe deberet: quem cum eſſe offenſiorem arbitrarer, eas literas ad eum [5] miſi, qui-

bus

1 *Fratris noſtri*] Parens ejus L. Tullius, fuit frater M. Tullii, qui pater erat hujus noſtri M. Tullii & Quinti fratrum. *Græv.* Hæc epiſtola omnium prima ſcripta eſt, cum mortuus eſſet L. Tullius Cicero frater patruelis Ciceronis, qui erat ingenio ſuaviſſimo, & quem maximopere Cicero lib. v. de Finib. & lib. II. de Orat. commendat. Scripta eſt biennio ante Conſulatum Ciceronis, & bienniu poſt quam ab Attico diverterat. *Muret.*

2 *Ex humanitate alterius & moribus*] Poteſt eſſe *ἐν ἤθει ὁμοίῳ*, *ἀντὶ* humanis moribus. *Humanitas* apud Ciceronem non id tantum ſignificat, quod Græci *φιλανθρωπίαν* vocant, ſed etiam quam Plato vocat *δημοτικὸν τῶν τρόπων*, & gravitati eam opponit. *Caſaubonus.*

3 *Affinem*] Propter Pomponiam Q. fratris uxorem. *Corradus.*

4 *De ſorore tua*] Pomponia Q. fratris uxore. Ep. ſeq. & ep. 1. lib. v. *Idem.*

5 *Miſi*] Erat enim Quiotus in agro Arpinati. Epiſt. 6. *Manutius.*

Digitized by Google

bus & placarem ut fratrem , & monerem ut [6] minorem , & objurgarem ut errantem . Itaque ex iis , quæ poſtea ſæpe ab eo ad me ſcripta ſunt , confido ita eſſe omnia , ut & oporteat , & velimus . [7] De literarum miſſione ſine cauſa abs te accuſor . Nunquam enim a Pomponia noſtra certior ſum factus , eſſe cui literas dare poſſem . Porro autem neque mihi accidit ut haberem , qui in Epirum proficiſceretur : neque dum te Athenis eſſe audiebamus . De [8] Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras , ut primum a tuo digreſſu Romam veni , confeceram : ſed accidit , ut & contentione nihil opus eſſet , & ego , qui in te ſatis conſilii ſtatuerim eſſe , mallem Peduceum tibi conſilium per literas , quam me dare . Etenim [9] cum multos dies aures meas Acutilio dediſſem ; cujus ſermonis genus tibi notum eſſe arbitror ; non mihi grave duxi ſcribere ad te de illius querimoniis , cum eas audire , quod erat ſubodioſum , leve putaſſem . Sed abs te ipſo , qui me accuſas , unas mihi ſcito literas redditas eſſe , cum & otii ad ſcribendum plus , & facultatem dandi majorem habueris . Quod ſcribis , etiam ſi cujus animus in te eſſet offenſior , a me recolligi oportere ; [10] quid dicas : neque id neglexi : ſed eſt miro quodam modo [11] affectus . Ego autem , quæ dicenda fuerunt de te , non præterii . Quid autem [12] contendendum eſſet , ex tua putabam [13] voluntate ſtatuere oportere : quam ſi ad me perſcripſerim , intelliges me neque diligentiorem eſſe voluiſſe , quam tu eſſes , neque negligentiorem fore , quam tu velis .

[14] De

6 *Ut minorem*] Natu . *Corradus* .

7 *De literarum miſſione ſine cauſa abs te accuſor*] *Intermiſſione* legebat Petrus Bembus Cardinalis , pro *miſſione* . Urſinus . Sic & legendum exiſtimat . *Muretus* .

8 *Acutiliano*] Vide pag. 46.

9. *Cum multos dies aures Acutilio dediſſem*] Cicero dicit moleſtam ſibi fuiſſe loquacitatem & dicacitatem Peducei , quam tamen moleſtiam in Pomponii gratiam patienter devoravit . *Muretus* .

10 *Quid dicas*] Sic legendum ſine interrogationis nota . Eſt enim locutio ecliptica , in qua deſideratur verbum intelligo , vel video , ſcilicet te rurſus me accuſare negligentiæ in eo quod Luccejum tibi non reconciliavi : quod ipſum tamen minime neglexi . Ep. 7. & 11. *Popma* . Quid dicas eſt *vide quid dicas* , ſi me negligentiæ inſimulare velis . *Muretus* .

11 *Affectus*] Luccejus eſt animo abalienato , neque ſatis declarat , quid cauſæ ſubſit : tectus eſt , non aperire vult quæ res animum ſuum abalienarit . *Muretus* .

12 *Contendendum*] Balliolenſes membranæ non inepte : *quid autem concedendum eſſet :* in iis quæ petebat Lucceius , propter quæ ſimultates illæ inter Atticum & Lucceium erant ortæ . *Grævius* .

13 *Voluntate ſtatuere oportere*] Edendum curavi , *me ſtatuere oportere* , codicis Turnæſiani ſcripturæ veſtigium ſecutus . *Lamb.*

[14] De Tadiana re, mecum Tadius locutus eſt, te ita ſcripſiſſe, nihil eſſe jam, quod laboraretur, quoniam hereditas uſucapta eſſet. Id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur eſſe puella, nihil uſucapi poſſe. [15] Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. Quæ tibi [16] mandavi, & quæ tu intelliges convenire noſtro Tuſculano, velim, ut ſcribis, cures, quod ſine moleſtia tua facere poteris. Nam nos ex omnibus moleſtiis & laboribus uno illo in loco conquieſcimus, [17] quo fratrem quotidie expectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, & te, & ſororem tuam, & matrem maxime diligit, ſalutemque tibi plurimam adſcribit, & Tulliola, delitiæ noſtræ. Cura, ut valeas, & nos ames; & tibi perſuadeas, te a me fraterne amari.

14 *De Tadiana re*] Hereditatem quandam, quæ puellæ obvenerat, cum eſſet in agnatorum tutela, Tadius biennium, aut diutius poſſederat, quoad ſatis eſſet ad inducendam ejus hereditatis uſucapionem. Eam hereditatem cum a Tadio puellæ agnati, qui tutelam ejus gerebant, repeterent, Atticus eam uſucaptam putabat. Cicero vero mirabatur ignoraſſe Atticum in hujuſmodi re uſucapionem procedere nequiviſſe, cum de tutela, id eſt, de re pupilli pupillæve, nihil uſucapi poſſet. Nam cum res pupillorum nequeant ſine decreto alienari, fatendum eſt non poſſe quoque uſucapi. *Boſius*.

15 *Epiroticam emptionem*] In Epiro circa Buthrotum habuit prædia Atticus, quorum in his epiſtolis paſſim fit mentio, & Nepos in vita. Ea prædia quando emerit Atticus, hinc colligi poteſt. *Caſaubonus*.

16 *Mandavi*] De ſignis. Epiſt. 2. 3. &c.

17. *Quo*] Boſius Baluzianus, non *quo*, ſed *Q.* ita ut legendum ſit, *conquieſcimus. Q. fratrem*. &c.

CICERO ATTICO SAL.

VI. NON committam poſthac ut me accuſare de epiſtolarum negligentia poſſis. Tu modo videto in tanto otio [1] ut par mihi ſis. [2] Domum Rabirianam Neapoli, quam tu jam dimenſam, & exædificatam animo habebas, M. Fontejus emit H-S CCCIƆƆƆ XXX. Id te ſcire volui, ſi quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. [3] Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo eſt in Pomponiam, & cum ea nunc in Arpinatibus prædiis erat, & ſecum habebat [4] homi-

1 *Ut par mihi ſis*] Boſius Baluzianus: *ut par in hoc mihi ſis*.

2 *Domum Rabirianam*] Quæ fuit C. Rabirii, quem poſtea perduellionis reum Cicero Cos. defendit. *Corradus*.

3 *Q. frater*] Vide ſuper. epiſt.

4 *Hominem* χρηστομαθῆ] Bonis præceptis refertum, qui ea didicit quæ uſui ſunt, & quæ hominem reddunt χρηστὸς, hoc eſt frugi, & bonum. *Caſaubonus*.

nem χρηϛομαθῆ, D. Turrianum. [5] Pater nobis deceſſit a. d. VIII. Kal. Decembr. Hæc habebam fere, quæ te ſcire vellem. Tu velim, ſi qua ornamenta [6] γυμνασιώδη reperire poteris, quæ loci ſint ejus, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tuſculano ita delectamur, ut nobiſmetipſis tum denique, cum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus ſis, fac nos quam diligentiſſime certiores.

5 *Pater*] M. Tullius Cicero, *lib.* 2. *de Orat.* qui cum eſſet infirma valetudine, in Arpinati fere ætatem egit in literis, *lib.* 2. *de Leg.* &c, dum filius Conſulatum petebat, deceſſit. *Aſcon.* Corradus. Vide Fr. Fabricium, *Hiſtor. Cicer.*

6 Γυμνασιώδη] Quæ gymnaſii ſint, illique loco præcipue conveniant. Quod etiam inquit in epiſtola ad Fabium Gallum: *Ea enim ſigna ego emere ſoleo, quæ ad ſimilitudinem gymnaſiorum exornant mihi in palæſtra locum.* Victorius.

CICERO ATTICO SAL.

VII. APUD [1] matrem recte eſt, eaque nobis curæ eſt. L. Cincio H-S XXCD conſtitui me curaturum Idibus Febr. Tu velim ea, quæ nobis emiſſe & paraſſe ſcribis, des operam ut quamprimum habeamus: & velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere poſſis. Omnem ſpem delectationis noſtræ, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate poſitam habemus.

1 *Apud matrem recte eſt*] Mater tua bene valet. Amiſit eam nonagenariam, cum ipſe natus eſſet annos ſexaginta ſeptem. *Muretus.*

CICERO ATTICO SAL.

VIII. APUD te eſt ut volumus. Mater tua, & ſoror a me, Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio ſum locutus. Is ſibi negat a ſuo procuratore quidquam ſcriptum eſſe, & [1] miratur iſtam controverſiam fuiſſe: quod ille recu-

ſarit

1 *Miratur iſtam controverſiam*] Hoc eſt, cauſam ejus rei non videt, & vix credere poteſt. Tacite innuit Cicero Atticum videri Acutilio quæſiviſſe occaſionem differendæ ſolutionis. *Caſaubonus.* De ſatisdatione dictum Orat. pro Quintio.

Digitized by Google

ſarit ſatiſdari, amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio [2] decidiſſe ſcribis; id ego Tadio & gratum eſſe intellexi, & magnopere jucundum. Ille noſter [3] amicus, vir mehercule optimus, & mihi amiciſſimus, ſane tibi iratus eſt. Hoc ſi quanti tu æſtimes ſciam, tum, quid mihi elaborandum ſit, ſcire poſſim. L. Cincio H-S ccIↄↄ ccIↄↄ cccↄ pro ſignis Megaricis, ut tu ad me ſcripſeras, curavi. Hermæ tui [4] Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me ſcripſiſti, jam nunc me admodum delectant. Quare velim, & eos, & ſigna, & cætera, quæ tibi ejus loci, & noſtri ſtudii, & tuæ elegantiæ eſſe videbuntur, quam plurima, quam primumque mittas, & maxime quæ tibi gymnaſii, [5] xiſtique videbuntur eſſe. Nam in eo genere ſic ſtudio efferimur, ut abs te adjuvandi, ab aliis prope reprehendendi ſimus. Si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolæ noſtræ, tuum munuſculum flagitat, & me, ut ſponſorem, appellat. Mi autem [6] abjurare certius eſt, quam dependere.

2 *Decidiſſe*] *Decidere* ſæpe eſt, tranſigere cum adverſario ſine judice. *Græv.*

3 *Amicus*] L. Lucceјus. Epiſt. 9. h. l.

4 *Pentelici*] Erant ſtatuæ e marmore Pentelico; quod ita dictum fuit, vel quia erat quinque nigricantibus maculis ſive lineis diſtinctum, auctore Suida, vel quod e Pentelico monte Atticæ excidebatur, ut refert Pauſanias. *Popma.*

5 *Xyſti*] Vitruvius, V. 2. & VI. 9.

6 *Abjurare certius eſt*] Malo cum perjurio inficiari me ſponſorem eſſe, quam præſtare munuſculum quod te illi miſſurum promiſiſti. *Abjurare* verbum forenſe eſt, & rem creditam vel promiſſum perjurio negare ſignificat, ut ſcribit Servius. Plaut. Curculione, *Qui abjurant ſi quid creditum eſt.* Popma.

CICERO ATTICO SAL.

IX. NIMIUM raro nobis abs te literæ afferuntur: cum & multo tu facilius reperias, qui Romam proficiſcantur, quam ego, qui Athenas: & certius tibi ſit, me eſſe Romæ, quam mihi, te Athenis. Itaque propter hanc dubitationem meam brevior hæc ipſa epiſtola eſt: quod cum incertus eſſem ubi eſſes, nolebam illum noſtrum familiarem ſermonem in alienas manus devenire. Signa Megarica, & Hermas, de quibus ad me ſcripſiſti, vehementer expecto. Quidquid ejuſdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur,

 ne

ne dubitaris mittere, & [1] arcæ noſtræ confidito. Genus hoc eſt voluptatis meæ quæ *γυμνασιώδη* maxime ſunt, ea quæro. Lentulus naves ſuas pollicetur. Peto abs te, ut hæc cures diligenter. Chilius te rogat, & ego ejus rogatu, [2] *εὐμολπιδῶν πάτρια*,

1 *Arcæ noſtræ*] Ex qua præſentem pecuniam numerare poſſum. *Boſius*.

2 *Εὐμολπιδῶν πάτρια*] *Eumolpidarum ritus patrios*. Non eſt ut hic intelligantur ritus illi ſecretiores, qui tantum myſtis noti erant, & ſine capitis periculo vulgari non poterant, ſed illa ſacra & cæremoniæ, quibus in Eleuſiniis celebrandis utebantur in omnium oculis Eumolpidæ, quaſque poetæ & priſci ſcriptores alii commemorant paſſim; aut forte per *Eumolpidas* intelligit tecte ipſos Athenienſes, ut petierit Chilius Athenienſium leges & diſciplinam ſibi deſcribi & mitti. *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

X. CUM [1] eſſem in Tuſculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, *Cum eſſem in Ceramico*) veruntamen cum ibi eſſem, Roma puer a ſorore miſſus, epiſtolam mihi abs te allatam dedit, nuntiavitque, eo ipſo die poſt meridiem iturum eum, qui ad te proficiſceretur. Eo factum eſt, ut epiſtolæ tuæ reſcriberem aliquid: brevitate temporis tam pauca cogerer ſcribere. Primum tibi [2] de noſtro amico placando, aut etiam plane reſtituendo polliceor. Quod ego, etſi mea ſponte ante faciebam, eo nunc tamen & agam ſtudioſius, & contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epiſtola voluntatem ejus rei tuam perſpicere videor. Hoc te intelligere volo, pergraviter illum eſſe offenſum: ſed quia nullam video gravem ſubeſſe cauſam, magnopere confido illum fore in officio, & in noſtra poteſtate. Signa noſtra, & [3] Hermeraclas, ut ſcribis, cum commodiſſime poteris, velim imponas, & ſi quod aliud [4] *οἰκεῖον* ejus loci, quem non ignoras, reperies, & maxime, quæ tibi palæſtræ gymnaſiique videbuntur eſſe. Etenim ibi ſedens hæc ad te ſcribebam, ut me locus ipſe admone-

1 *Cum eſſem in Tuſculano*] Atticus hoc epiſtolæ principio uſus erat, *Cum eſſem in Ceramico*: quem Cicero imitatus, & ipſe ita cœpit, Cum eſſem in Tuſculano. *Manutius*. Vide de duplici *Ceramico* libellum Cl. Joannis Meurſii. *Grævius*.

2 *De noſtro amico*] L. Lucceio.

3 *Hermeraclas*] Imagines Mercurii, & Herculis, quibus Athenienſes ſtatuas in gymnaſiis ponebant. *Athen.* l. 13. *Corr.*

4 *Οἰκεῖον*] Proprium, accommodatum ad naturam.

Digitized by Google

moneret. Præterea [5] typos tibi mando, quos in tectorio atrioli poſſim includere, & putealia ſigillata duo. [6] Bibliothecam tuam cave cuiquam deſpondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego omnes meas [7] vindemiolas eo reſervo, ut illud ſubſidium ſenectuti parem. De fratre, confido ita eſſe, ut ſemper volui & elaboravi. Multa ſigna ſunt ejus rei; non minimum, quod ſoror [8] prægnas eſt. De comitiis meis, & tibi me [9] permiſiſſe memini, & ego jampridem hoc communibus amicis, qui te expectant, prædico. Te non modo non arceſſam, ſed prohibeo; quod intelligam multo magis intereſſe tua, te agere, quod agendum eſt hoc tempore, quam mea, te adeſſe comitiis. Proinde eo animo te velim eſſe, quaſi mei negotii cauſa in iſta loca miſſus eſſes. Me autem eum & offendes erga te, & audies, quaſi mihi, ſi qua parta erunt, non modo te præſente, ſed per te parta ſint. Tulliola tibi [10] diem dat, [11] ſponſorem non appellat.

5 *Typos*] *Typi* ſunt imagunculæ, effigies, ac formæ hominum & aliarum rerum, quas variis fictas ſpeciebus in tectorio exculptis ſedibus Cicero volebat includere, atque ita ipſum tectorium incruſtare: quod etiam hodieque ad ornatum parietum faciunt. Plinius lib. xxxv. *Impreſſo argillo typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni propoſuit*. Mox infra, *Puteolia ſigilloſa* ſunt puteorum opercula, quibus parva ſigna affixa, ut *ſcyphi ſigilloſi*, in Verrem. *Popma.*

6 *Bibliothecam tuam*] Venalem ſcilicet, quam tibi pueri tui confecerant, quæſtus cauſa. Complures enim Atticus librarios habuit, unde fructum perciperet. *Nepos* in ejus vita. *Moloſpina*.

7 *Vindemiolas*] Quidquid pecuniæ poſſumus hinc inde conrrahere. *Manutius*.

8 *Prægnas*] Pro *prægnans*. Vox *prægnas* & *damnas*, quæ apud Juriſconſultos ſæpe legitur, ſunt veteris linguæ reliquiæ. Sic *ſanas* unde *ſanates* Gellio, xvi. 10. *Caſaubonus*. *Prægnas*, ſi Probo credimus, ſcribendum eſt. Is enim in ſuis Catholicis ita ſcribit: *Gnas, tertiæ ſunt declinationis: tis faciunt Genitivo, ut* prægnas, *prægnatis*. Ubi in ſcriptura mendum eſſe non poteſt. *Moloſpina*.

9 *Permiſiſſe*] Ut eorum cauſa Romam ne venias. Et de comitiis accipe non conſularibus, ſed prætoriis. *Manutius*.

10 *Diem dat*] *Dare diem* eſt conſtituere diem ſolutioni, quæ ſi tum non repræſentatur, poteſt is cui dies datus eſt a creditore in jus vocari. *Grævius*.

11 *Sponſorem* non *appellat*] Antea, quod tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat; nunc ſponſorem omittit; te ipſum in judicium vocat: itaque faciundum tibi eſt, ut promiſſum omnino ſolvas. In vulgatis libris, *Sponſorem appellat*, legebatur. Ego negantem particulam interjeci, ſumptam ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententia, mihi quidem ut videtur, mirifice comprobante. *Manutius*.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XI. ET mea ſponte faciebam antea, & poſt, duabus epiſtolis tuis perdiligenter in eandem rationem ſcriptis magnopere ſum commotus. Eo accedebat hortator aſſiduus Salluſtius, ut agerem quam diligentiſſime cum Luccejo de veſtra vetere gratia reconcilianda. Sed, cum omnia feciſſem, non modo eam voluntatem ejus, quæ fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne cauſam quidem elicere immutatæ voluntatis. Tametſi jactat ille quidem [1] illud ſuum arbitrium, & ea, quæ, jam tum cum aderas, offendere ejus animum intelligebam; tamen habet quiddam profecto, quod magis in animo ejus inſederit: quod neque epiſtolæ tuæ, neque noſtra [2] allegatio tam poteſt facile delere, quam tu præſens non modo oratione, ſed tuo vultu illo familiari tolles; ſi modo tanti putabis id: quod, ſi me audies, &, ſi humanitati tuæ conſtare voles, certe putabis. Ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea ſignificarem tibi per literas, me ſperare illum in noſtra poteſtate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile eſt, quanto mihi videatur illius voluntas obſtinatior, & in hac iracundia obfirmatior: ſed hæc aut ſanabuntur, cum veneris; [3] aut ei moleſta erunt, in utro culpa erit. Quod in epi-

1 *Illud ſuum arbitrium*] Al. *Illud tuum arbitrium*. Corradus. Ac bene quidem, *tuum*. Vide Caſaub. ad epiſt. 3.

2 *Allegatio*] Hoc eſt, ſubmiſſio, aut ſubornatio. Sum enim a te ſubmiſſus ut te apud ipſum in gratiam ponerem. *Allegare* dicitur ille qui ſubmittit aliquem ad aliquid clanculum perficiendum. Sic *allegare teſtem*. Terent. Andr. *Ne credas me allegatum*, hoc eſt, ne credas me ſubornatum. *Grævius*.

3 *Aut ei moleſta erunt, in utro culpa erit*] Ciceroni a quibuſdam nimis gravis dica dicitur propter hæc verba: quorum non eſt ſententia, Luccejo creandam moleſtiam, uter etiam ex illis auctor extiterit culpæ & offenſæ, ſive injuriam alteri fecerit. Sed hic, ni fallunt me omnia, eſt ſenſus moleſtiam fore imponendam illi, in quo futura ſit culpa, quo minus iterum poſſint redire invicem in gratiam. *J. A. Fabricius, Bibl. Lat. lib. 1. cap. 8.* Scripſit hoc, opinor, Cicero, ut Epicureum Attici torporem excitaret. Volebat ille quidem reconciliari cum Luccejo, ſed aliena Ciceronis atque amicorum opera, nulla ſua. Id, quod ex epiſtola hujus libri quinta intelligi poteſt, itemque ex decima. Fruſtra ergo ii, quos Fabricius deſignat, Ciceronem traducebant, uti perfidioſum hominem atque improbum, qui polliceretur factuum ſe ſuis artibus, ut hujus offenſionis culpa omnis atque invidia in Luccejum, quo jure, qua injuria, derivaretur. Ajunt Ciceronem ita ſcribere, ut Attico plus tribuat, quam Luccejo. Quid tamen ſcribere poterat magis ex æquitate, quam iſtud? In utrolibet culpa erit, illi erit moleſtia. Tum nihil in tribus eſt epiſtolis, unde colligas, falſo queri Luccejum: ſunt autem multa, quæ

Digitized by Google

epiſtola tua ſcriptum erat, me jam arbitrari [4] deſignatum eſſe; ſcito, nihil tam exercitum eſſe nunc Romæ, quam candidatos, omnibus iniquitatibus; nec quando futura ſint comitia ſciri. Verum hæc audies de Philadelpho. Tu velim, quæ Academiæ noſtræ paraſti, quamprimum mittas. Mire quam illius loci non modo uſus, ſed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. Nobis eos, quemadmodum ſcribis, conſerva. Summum me eorum ſtudium tenet, ſicut odium jam cæterarum rerum: quas tu incredibile eſt quam brevi tempore quanto deteriores offenſurus ſis, quam reliquiſti.

quæ ſignificent, profectam eſſe ab Attico gravem injuriam. *Olivet.*

4 *Deſignatum eſſe*] Magna fuit diſcrepantia inter P. Manutium, ac Corradum. Hic putabat agi de Conſulatu Ciceronis, Manutius autem de prætura. Ego inter amicos non ſoleo me arbitrum interponere. Hoc loco accipio Ciceronem Conſulem eſſe deſignatum. *Muretus.* Faciunt cum Manutio Caſaubonus, & Mongaltus: de quorum ſententia nos in laterculo chronologico hanc epiſtolam diximus fuiſſe ſcriptam anno Urbis 686. *Olivetus.*

CICERO ATTICO SAL.

XII. TEUCRIS [1] illa lentum ſane negotium: neque [2] Cornelius [3] ad Terentiam poſtea rediit. Opinor, ad Conſidium, Axium, Selicium confugiendum eſt. Nam a Cæcilio propinqui [4] minore [5] centeſimis nummum movere non poſ-

1 *Teucris illa*] Conſtat hoc nomine ſignificari C. Antonium collegam Ciceronis in Conſulatu. *Boſius.* Cur vero Antonius ita ſit appellatus ἐν τῷ αἰνίγματι, multa quidem adducunt interpretes, quæ ſi ſcias, nihil ſcias. *Olivetus.*

2 *Cornelius*] Affinis P. Sextii, qui tunc Quæſtor erat C. Antonii in Macedonia: epiſt. 6. lib. v. fam. Cornelius igitur Romæ cum eſſet, hoc negotium fortaſſe curabat. *Corradus.*

3 *Ad Terentiam*] Totius loci hujus de Antonio hæc eſt ſententia. Antonius, lente ſolvit, & me fruſtratur his verbis, *Libertum mitto* qui tibi numeret, *Tito* Attico *mandavi* ut ipſe meo nomine ſolveret: quæ revera ſunt excuſationes atque dilationes. Sed neque *Cornelius* ab illo allegatus ad Terentiam, cum ſpem ſolutionis feciſſet, ad eam poſtea rediit. Itaque oportet me confugere ad *Axium*, *Conſidium*, *Selicium*, fæneratores, & ab illis pecuniam ſumere. Nam *Cæcilius* tam durus fænerator eſt, ut ab eo nec ipſius propinqui nummum habere poſſint, niſi pendant *centeſimas* uſuras, id eſt, in anno duodenos nummos pro centenis. Veruntamen quod tam lente ſolvit Antonius, bene cadit, ut non tenear eum defendere, cum reus repetundarum agetur. Nam præcurſores quos Pompejus ex bello Mithridatico revertens celeri curſu præmiſit, nuntiant Pompejum acturum in Senatu, ut Antonius e provincia revocetur ob pecunias a ſociis injuſte exactas, & ad populum, ut Romam ad cauſam de repetundis dicendam veniat. *Popma.*

4 *Minore movere*] Eſt, minore fœnore movere, quam centeſimis.

5 *Centeſimis*] Non ab annua, ſed a menſtrua ſolutione *centeſimæ* dictæ uſuræ, quia ſingulis menſibus centeſima pars ſortis pendeba-

Digitized by Google

poſſunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego [6] illa impudentius, aſtutius, lentius vidi. [7] Libertum mitto; Tito mandavi; σκήψεις, atque ἀναβολαί. Sed [8] neſcio an ταυτόματον ἡμῶν. Nam mihi [9] Pompejani prodromi nuntiant, aperte Pompejum [10] actuſurum, Antonio ſuccedi oportere: eodemque tempore [11] aget Prætor ad populum. Res ejuſmodi eſt, ut ego nec per bonorum, nec per popularem exiſtimationem honeſte poſſim hominem defendere; nec mihi libeat, quod vel maximum eſt. Etenim accidit hoc, quod totum cujuſmodi ſit, mando tibi, ut perſpicias. Libertum ego habeo, ſane nequam hominem, Hilarum dico, [12] ratiocinatorem, & [13] clientem tuum. De eo mihi [14] Valerius interpres nuntiat, Chiliuſque ſe audiſſe ſcribit hæc; eſſe hominem cum Antonio; Antonium porro [15] in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi

debatur, quæ, ſecundum noſtrorum temporum rationem & loquendi conſuetudinem, duodecim in annum faciunt: veteres enim in uſurarum ratione menſtrua tempora obſervabant, non, ut nunc, annua. Vide J. F. Gronovium, lib. III. de Pec. Vet. cap. 13. *Grævius*.

6 *Illa*] Teucride, ſcilicet Antonio.

7 *Libertum mitto: Tito mandavi*] Verba ſunt non Ciceronis, ut quidam exiſtimant, ſed Antonii, qui ſolvendæ pecuniæ diem produceret his verbis: *Libertum mitto;* ſubaudi, qui numeret: *Tito mandavi;* ut ſcilicet ipſe tibi pro me ſatisfaceret. Antonii igitur, σκήψεις hæc ſunt, atque ἀναβολαί, id eſt, tergiverſationes, & dilationes. *Manut.*

8 *Neſcio, an ταὐτόματον ἡμῶν*] Antonius, inquit, non ſolvit: ſed hoc optime cadit, ut deinde ejus defendendi cauſa mihi nulla ſit. Et ſpectavit fortaſſe ad illum verſiculum, qui eſt in Græcis ſententiis, ταὐτόματον ἡμῶν κρεῖττον βουλεύεται, *Caſus melius, quam nos, conſuluit*. Magis e re noſtra eſt, eum non ſolvere, quam ſi, quod volebamus, ſolveret. Quod caſu, non conſilio noſtro, fit. *Idem*.

9 *Pompejani prodromi*] Quos Pompejus, ex bello Mithridatico revertens, celeri curſu præmittit. *Idem*.

10 *Acturum*] In ſenatu. *Idem*.

11 *Aget prætor ad populum*] Ut Romam evocetur ad cauſam de repetundis dicendam, quod ſocios diripuerit. Nec tamen hoc anno, id eſt Piſone, & Meſſalla coss. ſed biennio poſt, id eſt Cæſare, & Bibulo coss. cauſam dixit C. Antonius. Quod e Suetonio, & orat. pro domo planum fit. *Idem*.

12 *Ratiocinatorem*] Qui tractabat rationum libros, cum mihi ſerviret ſervitutem: vel quia nunc eſt ratiocinator Antonii. *Caſaubonus*.

13 *Clientem tuum*] Notabis ex iſto loco videri moris fuiſſe, ut ſervi, cum libertate donarentur, optarent & eligerent patronum, in cujus clientela eſſent futuri ex jure civium Romanorum. Atque hinc notabis duplicem patronum diverſo reſpectu eundem habuiſſe: alterum habebat ut libertus, alterum ut cliens. Sunt enim relata inter ſe patronus, libertus, & patronus, cliens. *Idem*.

14 *Valerius interpres*] Putant quidam eſſe hunc P. Valerium, cujus mentio epiſt. a. lib. XIV. ad famil. Peritum ſane linguarum fuiſſe oportet, qui in ſenatu orationes legatorum peregre advenientium interpretaretur. Nam id fuiſſe ejus munus videtur. *Idem*.

15 *In cogendis pecuniis*] Ego puto Antonium ſub cellæ nomine magnam pecuniam coegiſſe, hocque uſum eſſe prætextu apud amicos, partem hujus pecuniæ deberi Ciceroni, quod hanc ei promiſerit, cum ſibi provinciam, quam ſortitus erat Cicero, cederet. Notum enim eſt hoc Ciceronem feciſſe, cum tempore conſpirationis Catilinariæ Collegæ animum ſibi adjungeret. *Grævius*.

Digitized by Google

hi quæri, & a me cuſtodem communis quæſtus libertum eſſe miſſum. Non ſum mediocriter commotus: neque tamen credidi: ſed certe aliquid ſermonis fuit. Totum inveſtiga, cognoſce, perſpice, & nebulonem illum, ſi quo pacto potes, ex iſtis locis amove. Hujus ſermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. Mando tibi plane, totum ut videas cujuſmodi ſit. Pompejum nobis amiciſſimum conſtat eſſe. [16] Divortium Muciæ vehementer probatur. P. Clodium, Appii filium, credo te audiſſe, cum veſte muliebri deprehenſum domi C. Cæſaris, cum pro populo fieret, eumque per manus [17] ſervulæ ſervatum, & eductum; rem eſſe inſigni infamia, quod te moleſte ferre certo ſcio. Quid præterea ad te ſcribam, non habeo. Et mehercule eram conturbatior: nam puer feſtivus, anagnoſtes noſter, Soſitheus deceſſerat, meque plus, quam ſervi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim ſæpe ad nos ſcribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit ſcribito. Kal. Januar. M. Meſſala, M. Piſone Coſſ.

16 *Divortium*] Quod Pompejus ex bello Mithridatico rediens fecit cum *Mucia* Q. Mucii Scævolæ filia, ob ſuſpicionem adulterii cum C. Cæſare commiſſi. *Popma.*

17 *Servulæ*] Alii *Serviliæ*, alii aliter. Sed nugas omittamus.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. ACCEPI [1] tuas tres jam epiſtolas, unam a M. Cornelio, quam tribus Tabernis, ut opinor, ei dediſti; alteram, quam mihi Canuſinus tuus hoſpes reddidit; tertiam, quam, ut ſcribis, anchora ſoluta de phaſelo dediſti. Quæ fuerunt omnes rhetorum. Pure loquuntur, cum humanitatis ſparſæ ſale, tum inſignes amoris notis. Quibus epiſtolis ſum equidem abs te laceſſitus ad ſcribendum; ſed idcirco ſum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. Quotus enim quiſque eſt, qui epiſtolam paulo graviorem ferre poſſit, niſi

1 Veniſſe Romam Atticum vocatu Ciceronis futuri Conſulis ſupra ſæpe dictum. Videtur in Urbe fuiſſe totum annum conſulatus Ciceronis, & ſequente quoque, ſub cujus finem abiit Roma in Epirum. Ex illo itinere datas ab ipſo literas ad Ciceronem, quoties offerretur occaſio, apparet ex hac epiſtola: ex qua etiam liquet ſuperiorem a Cicerone ſcriptam eſſe ad Atticum, cum adhuc in itinere eſſet: videtur enim Atticus lente in hoc itinere ambulaſſe, vel pluribus locis ſubſtitiſſe. *Caſaub.*

eam [2] pellectione relevarit? Accedit eo, quod mihi non eſt notum, ut quiſque in Epirum proficiſcatur. Ego enim te arbitror, [3] cæſis apud Amaltheam tuam victimis, ſtatim eſſe [4] ad Sicyonem [5] oppugnandum profectum. Neque tamen id ipſum certum habeo, quando [6] ad Antonium proficiſcare, aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paulo liberiores literas committere audeo. Sunt autem poſt diſceſſum a me tuum res dignæ literis noſtris, ſed non committendæ ejuſmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercipi poſſint. Primum igitur ſcito, primum me non eſſe [7] rogatum ſententiam, præpoſitumque eſſe nobis [8] pacificatorem Allobrogum, idque [9] admurmurante Senatu, neque me invito eſſe factum. Sum enim & ab obſervando [10] homine perverſo liber, & ad dignitatem in Republica retinendam contra illius voluntatem ſolutus: & ille ſecundus in dicendo locus habet auctoritatem [11] pene principis, & voluntatem non nimis devinctam beneficio Conſulis. Tertius eſt Catulus: quartus (ſi etiam

2 *Pellectione relevarit*] Nam ſolent literas in itinere aliqui reſerare, & inſpicere, quibus graves videntur, niſi eas leviores reddiderint: cum legunt, tum enim videntur eſſe leviores. Hoc eſt, quod dicit ſe non invenire *fidelem tabellarium*, qui recte eas perferat. Nam multos eſſe qui epiſtolam paulo graviorem ferre non poſſint. *Muret.*

3 *Cæſis apud Amaltheam*] Jocatur, Atticum facto ſacrificio in Achajam ad exigendam a Sicyoniis pecuniam debitam profectum, tanquam Imperatorem ad bellum. *Amalthea*, ſive *Amaltheum*, erat villa Attici in Epiro, forte a copia rerum omnium dicta, quaſi capra *Amaltheæ*. Popma.

4 *Ad Sicyonem*] Sicyonios debitores tuos, ep. 16. h. l. *Sicyonem* in Macedonia ponit Plaut. in Pſeud. *Corradus*.

5 *Oppugnandum*] Ut nummos exprimas. Ibid. Eſt μεταφορὰ. *Idem*.

6 *Ad Antonium proficiſcare*] Cum literis in quibus te illi commendo, ep. 5. lib. V. Fam. Unde illi poſtea gratias egit, ep. 13. h. l. *Idem*.

7 *Rogatum*] A M. Piſone Coſ. *Idem*.

8 *Pacificatorem Allobrogum*] C. Calpurnium Piſonem intelligit, qui Galliam Narbonenſem ex Conſulatu obtinuerat, in qua *Allobroges*. In adminiſtrationis iſtius tempore videntur moviſſe aliquid Allobroges, quod & hiſtoria conjurationis Catilinariæ declarat: *Piſo incipientem motum ſua prudentia compoſuit, & fluctuantes animos in officio continuit*. Ideo appellatur *pacificator Allobrogum*, quod tamen Cicero videtur non ſine urbanitate aliqua dicere, & joco. *Caſaubonus*.

9 *Admurmurante ſenatu*] Senatus ſignificabat ſibi non placere. *Muretus*.

10 *Homine*] M. Piſone Coſ. *Corrad.*

11 *Pene principis*] Gell. lib. IV. cap. 10. *Idem*. Hoc ſapientiſſime ſcriptum eſt. Nam primus locus *benevolentiæ Conſulis* fere attribuitur; neque is, qui primus rogatur, inficiari poteſt, quin ſe obſtrictum Conſuli fateatur. Secundus autem locus *auctoritati* & dignitati adſcribitur, ut ſæpe hic major quam primus haberetur. Sic Themiſtocli a Lacedæmoniis prudentia ſua devictis Perſis, ſuffragiis in urnam conjectis, cum contenderetur utrum Alcibiadi, qui & fortitudine ſua multitudinem Perſarum devicit, præferri deberet, an Alcibiades Themiſtocli, ſecundus locus prudentiæ, qua victoria parta fuerat attributus eſt. Dubium autem non fuit, quin primus locus benevolentiæ, alter virtuti attribuatur. Vide Herod. & Plutarch. *Muretus*.

Digitized by Google

etiam hoc quæris) Hortenſius. Conſul autem ipſe parvo animo & pravo, [12] tantum cavillator genere illo [13] moroſo, quod etiam ſine dicacitate ridetur, facie magis, quam facetiis, ridiculus, [14] nihil agens cum Republica, ſejunctus ab optimatibus: a quo nihil ſperes boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet. Ejus autem [15] collega & in me perhonorificus, & partium ſtudioſus ac defenſor bonarum. [16] Quin immo leviter inter ſe diſſident. Sed [17] vereor ne hoc, quod infectum eſt, ſerpat longius. Credo enim te audiſſe, cum apud Cæſarem pro populo fieret, veniſſe eo muliebri veſtitu virum; idque ſacrificium cum virgines [18] inſtauraſſent, mentionem a Q. Cornificio in Senatu factam: (is fuit princeps; ne tu forte aliquem noſtrum putes) poſtea rem ex ſenatus-conſulto ad pontifices relatam, idque ab iis nefas eſſe decretum: deinde ex ſenatus-conſulto Conſules rogationem promulgaſſe: uxori Cæſarem nuntium remiſiſſe. In hac cauſa Piſo, amicitia P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipſe fert, & fert ex ſenatus-conſulto & de religione, antiquetur. Meſſala vehementer adhuc agit ſevere. [19] Boni viri precibus Clodii removentur a cauſa; operæ comparantur; noſmetipſi, qui [20] Lycurgei a principio fuiſſemus, quotidie demitigamur. Inſtat & urget Cato. Quid multa?

H 2 vereor,

12 *Tantum cavillator*] Vetus codex: *tamen cavillator*. Boſius *Baluzianus*.

13 *Moroſa*] Lege *mocoſo*. Μῶκος eſt ſanna. Actionem mimicam & geſticulatoriam *mocoſam* veteres appellabant. *Salmaſ.*

14 *Nihil agens*] Nuſquam hoc loquendi genus repetias: legendum igitur *nihil agens cum populo*. Populus eſt ſejunctus ab optimatibus. Sunt duæ factiones, altera populi, altera optimatum. Hoc itaque dicit *nihil agens cum populo*, *ſejunctus ab optimatibus*, neque placet populo, neque optimatibus, neutri parti ſervit. *Muret.*

15 *Collega*] M. Meſſala.

16 *Quin immo*] Vetus codex habet: *Quin nunc leviter*. Boſius *Baluzianus*.

17 *Vereor ne hoc quod infectum eſt, ſerpat longius*] Senſus hic eſt: Timeo ne macula, quæ pridem a Clodio reipublicæ aſperſa eſt, ſerpat longius. Solent enim maculæ ſerpere & porrigi longius. Dicit de ea labe quæ erat aſperſa reipublicæ propter violationem Bonæ Deæ. *Muretus*. Exponendum: quod tabe vel peſte contactum eſt, trahat atque inficiat ulteriora, id eſt, ne talis Conſul Collegæ ſuam ſcabiem affricet. *Gronovius*.

18 *Inſtauraſſent*] Legendum: *Ideoque ſacrificium cum virgines inſtauraſſent*, Propterea quod ſacrum Bonæ Deæ violatum eſſet, illud cum inſtauraſſent, virgines. *Muret.*

19 *Boni viri*] Optimates, nobiles, primores, ut infinitis in locis. *Grævius*.

20 *Lycurgei*] Non a *Lycurgo* rege Lacedæmoniorum ducto nomine ſe *Lycurgeum* fuiſſe ſcribit; ſed a *Lycurgo* oratore Athenienſi, quem ferunt in dicendo valde ſeverum & acerbum extitiſſe. *Boſius*. Ego, qui ſacer reprehenſor & vindex malorum inſtar Lycurgi illius nobilis Athenienſis oratoris, de quo Diod. Sic. VI. 87. & Cic. in Brut. 34. quotidie remitto aliquid de ſeveritate mea. *Gronovius*.

Digitized by Google

vereor, ne hæc, neglecta a bonis, defenſa ab improbis, magnorum Reipublicæ malorum cauſa ſint. Tuus autem ille [21] amicus, ([22] ſcin' quem dicam? de quo tu ad me ſcripſiſti, poſtea quam non auderet reprehendere, [23] laudare cœpiſſe,) nos, ut oſtendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, ſed ita ut perſpicuum ſit, invidet: nihil come, [24] nihil ſimplex, [25] ἐν τοῖς πολιτικοῖς honeſtum, nihil illuſtre, nihil forte, nihil liberum. Sed hæc ad te ſcribam alias ſubtilius. Nam neque adhuc mihi ſatis nota ſunt: & huic terræ filio neſcio cui committere epiſtolam tantis de rebus non audeo. Provincias prætores nondum ſortiti ſunt. Res eodem eſt loci, quo reliquiſti. [26] Τοποθεσίαν, quam poſtulas, Miſeni, & Puteolorum, includam orationi meæ. [27] Ante d. III. Non. Decemb. mendoſe fuiſſe animadverteram. Quæ laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant: ſed non audebam antea dicere. Nunc vero, quod a te probata ſunt, multo mihi [28] ἀττικώτερα videntur. In illam [29] orationem Metellinam addidi quædam. Liber tibi mittetur, quoniam te amor noſtri [30] φιλορήτορα reddidit. Novi tibi quidnam ſcribam? quid etiam? [31] Meſſala Conſul Autronianam domum

21 *Amicus*] Pompejus. Serviebat enim omnibus gratioſis tum temporis, ut acta ejus bello Mithridatico confirmarentur. *Idem*. Floruit Pompejus extra Urbem dum fuit, & pro populo Romano bella geſſit. Reverſus in Urbem miſere jacuit: quanquam ipſe ſane in cauſa fuit, qui dum vult omnium gratias retinere, omnium amiſit. *Caſaubonus*.

22 *Scin' quem dicam*] Non tantum hæc verba notis parentheſeos erant includenda, ſed omnia quæ ſequuntur uſque ad *cœpiſſe*, ubi deſinit parentheſis. Non hic Cicero Pompejum nominatim indicat, ſed indicat certiſſimo indicio. *Is eſt*, inquit, *de quo tu ſcripſiſti ad me*, *poſtea* &c. Nec dubium Atticum id ſcripſiſſe Ciceroni, una aliqua ex tribus epiſtolis, quæ hujus initio commemorantur, cum Roma diſcedens incidiſſet in Pompejum, qui e bello Mithridatico Romam redibat. Nam eum Romam veniſſe, & fuiſſe ad urbem hoc tempore apparet etiam ex ſeq. epiſtola. *Caſaubon*.

23 *Laudare cœpiſſe*] Sero. Nam nimium diu tacuit. ep. 19. h. l. Id queritur Cicero ep. 7. lib. V. Fam. *Corradus*.

24 *Nihil ſimplex*] In Pompejo, *qui ſolet aliud ſentire, & aliud loqui*, epiſt. 1. lib. VIII. Fam. *Idem*.

25 Ἐν τοῖς πολιτικοῖς] In rebus publicis, & ad Remp. accommodatis.

26. Τοποθεσίαν] Loci deſcriptionem.

27 *A. D. III. Non. Decemb.*] Apparet lapſum Ciceronem in aliquo ſcripto ſuo, ubi hæc verba poſuerat; de quo errore ab Attico admonitus fuerat. *Caſaubonus*.

28 Ἀττικώτερα] Magis Attica, elegantius dicta: unde ἀττικισμὸς ep. 16. lib. IV. ſic ἀττικώτατα ep. 1. lib. XV. *Corradus*.

29 *Orationem Metellinam*] Vide Orationum Fragmenta, Tomo VI. pag. 612.

30 Φιλορήτορα] Studioſum artis dicendi.

31 *Meſſala*] Perinde hæc ſunt accipienda ac ſi diceret, Meminiſtin' mi Attice, fuiſſe cum multi me reprehenderent, cum domum meam emerem, primum quod tam caro emerem;

Digitized by Google

domum emit [32] H-S ccccxxxvii. Quid id ad me, inquies? tantum, quod ea emptione & nos bene emiſſe judicati ſumus: & homines intelligere cœperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium eſt, ſed tamen eſt in ſpe. Tu iſta confice. A nobis liberiorem epiſtolam expecta. vi. Kalend. Febr. M. Meſſala & M. Piſone Coſſ.

merem; deinde quod pecunia aliena. Atqui haben nunc quod illis reſpondeam: nam & carius emit Meſſala quam ego: & amicorum opibus, non minus quam ego uſus ſum. Deinde & ſuum & Meſſalæ factum defendens ait, nihil vetare quin bonus ac prudens civis amicorum facultatibus in emenda domo ad dignitatem aliquam perveniat. Hic ſenſus hujus loci, quem interpretes ne per caliginem quidem vident. *Manutius*.

32 *H-S ccccxxxvii.*] Affirmare non dubitamus, locum eſſe corruptum. Legimus autem *H-S* xxxvii, quod interpretamur ſeſtertium tricies ſepties. Nonas autem illas cccc a mala manu eſſe profectas perſuaſiſſimum habemus. *Idem*.

C I C E R O   A T T I C O   S A L.

XIV. VEREOR ne putidum ſit ſcribere ad te, quam ſim occupatus: ſed tamen diſtinebar, ut huic vix tantulæ epiſtolæ tempus habuerim, atque id ereptum e ſummis occupationibus. [1] Prima concio Pompeji qualis fuiſſet, [2] ſcripſi ad te antea, non jucunda miſeris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis. Itaque frigebat. Tum Piſonis conſulis impulſu leviſſimus tribunus plebis [3] Fuſius in concionem produxit Pompejum. [4] Res agebatur in circo Flami-

mi-

1 *Prima concio Pompeji*] Reverſi e bello Mithridatico, ep. 11. hujus libri.

2 *Scripſi ad te antea*] Vel deſideratur epiſtola hæc, & ea eſt fortaſſe quam *liberiorem* ſe miſſurum pollicetur in fine prioris: quam noluit extare Cicero. Vel hæc referenda ad illa, quæ ſuperiore epiſtola dicta ſunt illo loco: *Tuus autem amicus*, &c. *Caſaubonus*.

3 *Fuſius*] Exiſtimamus hunc eſſe *Q. Fuſium Calenum*, perpetuum Ciceronis hoſtem. De quo in Philipp. *Malaſpina*.

4 *Res agebatur*] Duas circumſtantias facti ejus notare voluit Cicero obiter. Sæpe enim de re ex circumſtantiis optime judicatur. Hic autem duas Attico conſiderandas proponit loci & temporis. Ait igitur, Rem agi *in circo Flaminio*. Hæc eſt loci circumſtantia, quam neque temere ponit Cicero, neque recte interpretes omiſerunt expendere. Pompejus tum fuit ad urbem, hoc eſt, in expectatione triumphi, & remanſit extra urbem prope ad exitum ejus anni, quo triumphavit: itaque in *circo Flaminio* res acta fuit, qui erat extra Urbem. Tempus notant: *Et erat in eo ipſo loco illo die nundinarum πανήγυρις*. Quid refert? dicat aliquis. Multum: quod non obſervarunt interpretes. Moribus enim Romanis; quo die *nundinæ* erant, cum populo agi non potuit. Feſtus auctor in *Nundinas*, quem vide. Ergo etiam hoc contra mores forte ab iſto tribuno leviſſimo Fuſio; quod tamen ut minus miremur facit Macrobius, qui docet diſputatum diu fuiſſe,

eſſent

Digitized by Google

minio: & erat in eo ipſo loco, illo die, nundinarum [5] *πανήγυρις*. Quæſivit ex eo, placeretne ei judices a Prætore legi, [6] quo conſilio idem Prætor uteretur. Id autem erat de Clodiana religione ab Senatu conſtitutum. Tum Pompejus [7] *μάλ' ἀριστοκρατικῶς* locutus eſt; Senatuſque auctoritatem ſibi omnibus in rebus maximam videri, ſemperque viſam eſſe, reſpondit, & id multis verbis. Poſtea Meſſala conſul in ſenatu de Pompejo quæſivit, quid de religione, & de promulgata rogatione ſentiret. Locutus ita eſt in Senatu, ut omnia illius ordinis conſulta [8] *γενικῶς* laudaret: mihique, ut aſſedit, dixit, ſe putare, ſatis ab ſe etiam [9] de iſtis rebus eſſe reſponſum. Craſſus poſtea quam vidit illum excepiſſe laudem ex eo, quod ſuſpicarentur homines ei Conſulatum meum placere, ſurrexit, ornatiſſimeque de meo Conſulatu locutus eſt; ut ita diceret, ſe, quod eſſet ſenator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties ſe beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Ariſtarchus es, ſoleo pingere, [10] de flamma, de ferro, ([11] noſti illas *ληκύθους*) valde graviter pertexuit. [12] Proxime Pompejum ſedebam. Intellexi hominem mo-

eſſent nundinæ feriæ necne? ac olim quidem fuiſſe ſine dubio, poſtea tamen lege Hortenſia faſtas eſſe factas, *ut poſſent* (ait) *ruſtici qui nundinandi jam in Urbem venirent, liter componere*. Quare poſtea quam ſemel faſtæ declaratæ lege fuerunt nundinæ, cœperunt, ut ait idem Macrob. omnia negligentius haberi, ut minus mirum ſit leviſſimum tribunum in re maxima auſum eſſe concionem die nundinarum cogere. *Caſaubonus*.

5 Πανήγυρις] Conventus.

6 *Quo conſilio*] Quibus judicibus uteretur in cauſa Clodiana. *Manutius*.

7 Μάλ' ἀριστοκρατικῶς] Plane ut optimatem decet.

8 Γενικῶς] Generaliter.

9 *De iſtis rebus*] Malim, *De noſtris rebus*, id eſt, in conſulatu geſtis. De conjuratis enim intelligit ſupplicio affectis. Quod factum Pompejus ſatis a ſe probatum ſignificabat, cum ſenatus omnia conſulta *γενικῶς* laudaſſet. Nam Cicero animadverſione illa uſus fuerat auctore ſenatu: ut qui ſenatum laudaret, Ciceronis idem acta confirmare videretur. *Manut.* *Iſtius* legendum, hoc eſt, meis. Δεικτικῶς enim dicitur, & ita videtur Pompejus locutus, cujus verba refert. Sed & Cicero ita de ſe loqui poterat. Sic apud Comicos ſæpe, ſæpiſſime autem apud Græcos Tragicos. Terent. And. *Tu ſi hic ſis, aliter ſentias*. *Hic*, hoc eſt, ego. Auctor Priſcianus. Vulgo aliter hic locus accipitur. *Caſaubonus*.

10 *De flamma, de ferro*] Cum incendiis urbem, civitatem cæde, mea virtute dico eſſe liberatam. *Manutius*.

11 *Noſti illas* ληκύθους] Non diſcedit a translatione. Nam, ut pictores ἐκ τῶν ληκύθων, quæ ſunt ampullæ pigmentorum, ſumunt quæ ad colorandum apta novere, ſic eloquentiæ veluti coloribus &c. *Idem*.

12 *Proxime*] Sanctius *Minerv. lib.* I. *cap.* 16. edidit: *Proximus Pompeium ſedebam*, hac adjuncta animadverſione: Dicimus Latine;

moveri; utrum Craſſum inire eam gratiam, [13] quam ipſe prætermiſiſſet; an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti Senatu laudarentur, ab eo præſertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod [14] meis omnibus literis in Pompejana laude [15] perſtrictus eſſet. Hic dies me valde Craſſo adjunxit: & tamen, [16] ab illo aperte, tecte quidquid eſt datum, libenter accepi. Ego autem ipſe, dii boni! quo modo [17] *ἐνεπερπερευσάμην* novo auditori Pompejo? unquam mihi [18] *περίοδοι*, ſi *καμπαὶ*, ſi *ἐνθυμήματα*, ſi *κατασκευαὶ* ſi ſuppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? [19] clamores. Etenim hæc erat [20] *ὑπόθεσις*, de gravitate [21] ordinis, de equeſtri concordia, de conſenſione Italiæ, de [22] immortuis reliquiis conjuratio-

ne; *Proximus Pompeje*, *Pompejum*, *ad Pompejum*, *a Pompeje*, *poſt Pompejum*, *ſecundum Pompejum*, *propter Pompejum*. Hoc ergo, *Proxime Pompejum*, per ellipſin dictum eſt; integrum fuerit, *proxime ad*. Olivetus.

13 *Ipſe*] De noſtris rebus tacens. *Corr.*

14 *Meis omnibus literis*] Hoc eſt, in omnibus, quæ ſcripſi de Pompejo. Puta in oratione Maniliana; & id genus aliis ſcriptis Ciceronis. *Grævius*.

15 *Perſtrictus eſſet*] Vide & orat. pro lege Man. cap. 10. & pro Sextio 31. *Gronov.*

16 *Ab illo aperte, tecte*] Hujus loci hic eſt ſenſus. Non ita me adjunxi Craſſo, ut gratiam & amicitiam Pompeji negligerem. Nam contra, ut illum mihi redderem amiciorem, quod ille mihi tecte dederat, accepi aperte, & palam ei gratias egi, quaſi apertiſſime & mea laudaſſet. *Caſaubonus*.

17 Ἐνεπερπερευσάμην] Senſus eſt: Ego oſtentavi me, hoc eſt, multus fui in declamando de rebus geſtis meis, eas auxi, eas ornavi, eas amplificavi audiente Pompejo, imo ut audiret novus auditor Pompejus. Quia enim recens ille advenerat, nec fuerat alias auditor meus, cum ego idem argumentum tractarem, volui nunc arrepta hac occaſione efficere, ut ille me cognoſceret penitius, & qualis quantuſque ſim, quantamque eo abſente gloriam ſim conſecutus. Hæc eſt vera hujus elegantiſſimi loci ſententia, quam primi detegimus. Nam interpretes ἄδειν ὑγιῶς. *Caſaub.*

18 Περίοδοι] *Ambitus verborum*, *aut flexus clauſularum*, *aut argumenta rhetorum*, *aut confirmationes*. Περίοδοι, quæ ſint dicere nihil attinet. Καμπαὶ ſunt, recte explicante J. F. Gronovio, clauſulæ, flexus molles orationis ab una parte in aliam, quibus uti licet in genere ἐπιδεικτικῷ magis, ubi ingenium & eloquentiam jactare licet, quam in forenſibus orationibus, aut in ſententiis de re gravi dicendis. Ἐνθυμήματα non ſunt, quæ recentioribus dialecticis dicuntur, parte quadam ſua truncati ſyllogiſmi, ſed antiquis rhetoribus celebratæ illæ ſententiæ, e contrariis concluſæ, quæ propter brevitatem & contraria acumen aliquod habent, qualis eſt illa Horatii: *Cur optes quod habes?* Serm. I. 3. 126. Alia exempla ſuppeditabit Cicero in Topicis cap. 13. Κατασκευὴ autem etſi non eandem ſemper apud rhetores vim habet, tamen non dubium mihi eſt, quin hoc loco dicatur *confirmatio alicujus rei*, (Quintilian. II. 4.) quæ & amplificationem complectitur, cum alimus argumenta, quod Longino τρίβῳ dicitur, cum dilatamus rem & augemus omni ratione, ut auditor vim rei aut argumenti capiat, in quo vel maxime ſumma eloquentia cernitur. *Erneſt.*

19 *Clamores*] An hoc dicit: clamores mea oratione & plauſus atque ἐπισημασίας excitavi ab auditoribus. An hoc potius? clamores magnos edidi, &, ut mox loquitur, *ſonitus*, dum omni figurarum genere orationem meam exorno. *Caſaub.*

20 Ὑπόθεσις] Argumentum, materia, cauſa. Quint. III. 5. *Corradus*.

21 *Ordinis*] Senatus. *Idem*.

22 *Immortuis*] *Immortuus* dicitur de eo, qui in aliquo moliendo occupatus moritur, antequam rem perfecerit, quod accidit pleriſque

rationis, de [23] vilitate, de otio. Noſti jam in hac materia ſonitus noſtros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior ſim, quod eos uſque iſtinc exauditos putem. Romanæ autem ſe res ſic habent. Senatus [24] ἄρειος πάγος. Nihil conſtantius, nihil ſeverius, nihil fortius. Nam cum dies veniſſet rogationi ex ſenatus-conſulto ferendæ, concurſabant barbatuli juvenes, totus ille grex Catilinæ, duce [25] filiola Curionis; & populum, ut antiquaret, rogabant. Piſo autem Conſul, lator rogationis, idem erat diſſuaſor. Operæ Clodianæ pontes occuparant. Tabellæ miniſtrabantur, ita [26] ut nulla daretur UTI ROGAS. Hic tibi Roſtra Cato advolat, convicium Piſoni Conſuli mirificum facit; ſi id eſt convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique ſalutis. Accedit eodem etiam noſter Hortenſius, multi præterea boni. Inſignis vero opera Favonii fuit. Hoc concurſu optimatum comitia [27] dimittuntur: Senatus vocatur. Cum decerneretur frequenti Senatu, contra pugnante Piſone, ad pedes omnium ſingillatim accidente Clodio, ut Conſules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad XV [28] Curioni [29] nullum ſenatus-conſultum facienti aſſenſerunt:

ex

riſque e conjuratione Catilinæ, qui poſt ejus & magnæ partis conjuratorum abitum ex Urbe, remanentes in Urbe, quod viderent nullam eſſe rei perficiendæ ſpem, quieverunt: & ſi non animo, certe quod ad effectum attinet, ad ſanam mentem redierunt. Hæ ſunt *reliquiæ conjurationis*, quas ait eſſe *immortuas* & ſopitas. *Caſaubonus*.

23 *Vilitate*] Poſt extinctam conjurationem conſecuta. al. *utilitate*. Corradus.

24 Ἄρειος πάγος] Martius vicus, Areopagus ἔστι δὲ Ἀρείου πάγος καλούμενος, ὅτι πρῶτος Ἄρης ἐνταῦθα ἐκρίθη. Pauſan. in Attic. Areopagitas vero Solon conſtituit (lib. I. de Off.) qui ſeveri ita fuerant, ut ſeveri judices proverbio Areopagitæ dicantur, ut ἀρεοπαγῖται ep. 13. h. l. *Idem*.

25 *Filiola Curionis*] C. Curionis filio, qui eam conſuetudinem cum M. Antonio tunc habebat, ut merito filia potius, quam filius dici poſſet. Philipp. 2. & Plut. in Ant. *Idem*.

26 *Ut nulla daretur, Uti rogas*] Cum populus in campum Martium convenerat, uti rogationem aliquam aut acciperet, aut antiquaret; tabellæ ſingulis binæ dabantur, diverſe inſcriptæ; altera ſic, *Uti rogas*, qua ſignificabant, ſe rogationem accipere, & velle uti rogaſſet is, qui rogationem tuliſſet: altera cum littera *A*: quæ erat antiquatæ, id eſt, ſublatæ rogationis nota. *Manutius*.

27 *Dimittuntur*] An non præſtat legere, *dirimuntur*? Non enim placide ſunt dimiſſa comitia, ſed & propter Clodianorum audaciam, & optimatum concurſum, qui eis ſe opponebant, dirempta ſunt comitia. *Grævius*. Et id Muretus quoque.

28 *Curioni*] Patri, non filio, qui nondum id ætatis videtur fuiſſe, ut ſenator eſſe poſſet, & ſane non ita multo poſt ut non ſenator introducitur in Senatum, ep. 24. l. II. *Corradus*.

29 *Nullum ſenatus-conſultum facienti*] Eſt, petenti, ut nullum Senatus-conſultum fieret, aut etiam, ut Senatus-conſultum quod ante erat factum de rogatione ad pop. ferenda tolleretur. *Caſaub.*

Digitized by Google

ex altera parte facile cccc fuerunt . [30] Acta res eſt . [31] Fuſius tertium conceſſit . Clodius conciones miſeras habebat , in quibus Lucullum , Hortenſium , C. Piſonem , Meſſalam conſulem contumelioſe lædebat ; [32] me tantum comperiſſe omnia criminabatur . Senatus & de provinciis Prætorum , & de legationibus , & de cæteris rebus decernebat , ut , ante quam [33] rogatio lata eſſet , ne quid ageretur . Habes res Romanas . Sed tamen etiam illud , quod non ſperaram , audi . Meſſala conſul eſt egregius , fortis , conſtans , diligens , noſtri laudator , amator , imitator . Ille alter [34] uno vitio minus vitioſus ; quod iners , quod ſomni plenus , quod imperitus , quod [35] ἀπρακτότατος , ſed voluntate [36] ita καχέκτης , ut Pompejum [37] poſt illam concionem , qua ab eo Senatus laudatus eſt , odiſſe cœperit . Itaque mirum in modum omnes a ſe bonos alienavit . Neque id magis amicitia Clodii adductus facit , quam ſtudio perditarum rerum , atque partium . Sed habet ſui ſimilem in magiſtratibus , præter Fuſium , neminem . Bonis utimur Tribunis plebis , [38] Cornuto vero [39] pſeudo-Catone .

 Quid

30 *Acta res eſt*] Factum eſt decretum , ut Coſſ. populum cohortarentur ad rogationem accipiendam . *Corradus* .

31 *Fuſius*] Hic locus variis modis legitur; cum enim omnes corruptum eſſe exiſtimarint , quiſque pro ſuo ingenio ſupplevit . Eſt autem hic Quintus Fuſius Calenus , perpetuus inimicorum Ciceronis defenſor , qui cauſam Clodianam acerrime defendebat . *Victorius* . Ex veſtigiis veterum codicum lectionem hanc erues optimam , & huic loco valde accommodatam : *Fuſius territus tum ceſſit* . Quamvis Fuſius , ſeditioſiſſimus Tribunus , vehementer niteretur , ne hæc lex ferretur ; territus tamen tanto ſenatorum numero , conſentientium in ſenatus-conſultum quod faciendum erat , tum temporis ceſſit , ſive tum non interceſſit , non interceſſione ſua impediit ne ſenatus-conſultum fieret . *Grævius* .

32 *Me tantum comperiſſe omnia*] Id eſt , objiciebat mihi illud , quod ego de me prædicatam in meo conſulatu , me comperiſſe , Catilinam cum ſuis conſilium cepiſſe urbis incendendæ , &c. *Lambinus* .

33 *Rogatio*] De pollutis ſacris . *Corrad.*

34 *Uno vitio minus vitioſus*] Hoc eſt , Piſo homo vitioſiſſimus eſſet adhuc vitioſior , niſi vitium unum ab aliis vitiis eum retraheret . Nam qui ſit ignavus , non poteſt eſſe audax , & multum formidandus reipublicæ , qualis Catilina . Piſo etſi malus erat , ut erat , ſi tamen acceſſiſſet audacia , longe deterior fuiſſet . *Caſaub.*

35 Ἀπρακτότατος] Ignaviſſimus , nihil prorſus faciens . *Corradus* .

36 *Ita καχέκτης*] Tranſlatum eſt e ſchola Medicorum vocabulum . Eſt enim καχέκτης apud Medicos , cujus corpus ita eſt affectum , ut vergat omnino in morbum . Ideo addit *voluntate* , ut tranſlationem indicaret a corpore ad animum . Ciceronem autem in libris Medicorum adprime fuiſſe verſatum , declarant vel infiniti harum epiſtolarum loci diligenter eloquentiæ ſtudioſis notandi ; & ſimul meminerimus veram eloquentiam eſſe , quæ conjuncta eſt cum ſcientia & cognitione rerum plurimarum , unde efflorescit & manat omnis copia . Scite Horatius : *Scribendi recte ſapere eſt & principium & fons* . Caſaubonus .

37 *Poſt illam concionem*] In quam productus fuit a Fuſio . *Corradus* .

Quid quæris? Nunc ut ad privata redeam, Τάχεις [40] promiſſa patravit. Tu mandata effice, quæ recepiſti. Quintus frater, qui [41] Argiletani ædificii reliquum dodrantem emit H-S DCCXXV, Tuſculanum [42] venditat, ut, ſi poſſit, emat Pacilianam domum. Cum Luccejo in gratiam redi. Video hominem valde [43] petiturire. Navabo operam. Tu quid agas, ubi ſis, cujuſmodi [44] iſtæ res ſint, ſac me quam diligentiſſime certiorem. Idibus Febr.

38 *Cornuta*] C. *Cornuta* Trib. pleb. qui tribus poſt annis Prætor fuit. Orat. poſt reditum in Senatu. *Idem*.

39 *Pſeudo-Catone*] Hoc eſt, altero Catone, ſive Catonis imitatore. Tantum fuit nomen Catonis, ut multi Romæ eum imitarentur, & eum adhuc vivum pro exemplo ſibi proponerent. Talis etiam fuit Favonius. *Caſaubonus*.

40 *Promiſſa patravit*] Eſt, debitum, ut erat toties pollicitus, ſolvit. Sed quia ſæpe fidem fefellerat Antonius, & Cicero illi erat iratus, ideo ait indignabundus *patravit*. Quod eſt verbum obſcœnum, & quo pure qui loquuntur Latine, non temere utuntur; ſed fere cum deſignatum aliquod malum facinus volunt indicare. Plaut. *Poſt tam fœdum facinus patratum*. Id.

41 *Argiletani*] *Argiletum* pars Urbis prope Palatium, ſic dictæ a cæde Argi, quaſi Argilethum. Vide Servium & Varronem. In ea parte fuit aliquod ędificium, cujus quadrantem, hoc eſt, tertiam partem habebat vel hereditatis jure, vel alio Q. Frater; nunc ait Cicero eum emiſſe *reliquum dodrantem*, hoc eſt, ſemiſſem cum tertia parte. *Idem*.

42 *Venditat*] Vendendi deſiderio tenetur, & quaſi venale proponit. *Corradus*.

43 *Petiturire*] Sic emendavit Adr. Turnebus e mſſ. *Lambin*. Luccejum cupide velle abs te petere, ut ſecum in gratiam redeas; non audere tamen, metu repulſę. Verum navabo operam, ut, poſito metu, id abs te petat, & impetret. *Boſius*.

44 *Iſtæ res ſint*] *Iſtas res* vocat, res quę iſtic fiebant, id eſt, loco ubi erat Atticus. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XV. ASIAM [1] Quinto, ſuaviſſimo fratri, obtigiſſe audiſti: non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor, quam ullius noſtrum literæ nuntiarint. Nunc quoniam & laudis avidiſſimi ſemper ſuimus, & præter cæteros [2] φιλέλλωες & ſumus, & habemur, & multorum odia, atque inimicitias Reipublicæ cauſa ſuſcepimus; [3] παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο, curaque effice, ut ab omnibus & laudemur, & amemur. His de rebus plura ad te in ea epiſtola ſcribam, quam ipſi

1 *Aſiam*] Per *Aſiam* autem intelligitur illa Minoris Aſiæ pars, quæ a Romanis in provinciæ formam erat redacta. *Grævius*. Vide Ep. 1. ad Q. Fr.

2 φιλέλλωες] Studioſi Græcorum. Vide Cic. Orat. pro Flacco.

3 Παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο] *Omnimodæ virtutis reminiſcere*. Sunt verba Achillis Hectorem alloquentis in ipſo agone. Iliad. XXII. 268.

Digitized by Google

ipſi Quinto dabo . Tu me , velim , certiorem facias , quid de meis mandatis egeris ; atque etiam , quid de tuo negotio . Nam ut Brunduſio profectus es , nullæ mihi abs te ſunt redditæ literæ . Valde aveo ſcire quid agas . Idib. Mart.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. QUÆRIS ex me, quid acciderit [1] de judicio , quod tam præter opinionem omnium factum ſit : & ſimul vis ſcire , quo modo ego minus , quam ſoleam , prœliatus ſim : reſpondebo tibi [2] ὕστερον πρότερον , [3] Ὁμηρικῶς . Ego enim , quamdiu Senatus auctoritas mihi defendenda fuit , ſic acriter , & vehementer prœliatus ſum , ut clamor concurſuſque maxima cum mea laude fierent . Quod ſi tibi unquam ſum viſus in Republica fortis , certe me in illa cauſa admiratus eſſes . Cum enim ille [4] ad conciones confugiſſet ; in iiſque meo nomine ad invidiam uteretur , dii immortales ! quas ego pugnas , & quantas ſtrages edidi ! quos impetus in Piſonem , in Curionem , in totam illam manum feci ! quo modo ſum inſectatus levitatem ſenum , libidinem juventutis ! Sæpe , ita me dii juvent ! te non ſolum auctorem conſiliorum meorum , verum etiam ſpectatorem pugnarum mirificarum deſideravi . Poſtea vero quam Hortenſius excogitavit , ut legem de religione Fuſius Tribunus plebis ferret ; in [5] qua nihil aliud a Conſulari rogatione differebat , niſi judicum ge-

1 *De judicio*] Clodiano , propter violata Bonæ Deæ ſacra . *Corradus* .

2 Ὕστερον πρότερον] Id eſt , præpoſtere , ſecundum , vel de ſecundo prius .

3 Ὁμηρικῶς] *Homerus* Iliadem orſus a nono anno belli Trojani , mirificam rationem iovenit etiam illorum commemorandorum , quæ prioribus annis acciderant . Sed illuſtrius id multo in Odyſſea patet . Orditur enim poeta ab eo tempore , quo Ulyſſes in Inſula Calypſo detinebatur , quo anno fatalis illi erat reditus : quis igitur ſperaret , illa legens , poetam omnia tam commode , tam eleganter , quæ novem primis annis paſſus erat Ulyſſes relaturum ? & tamen nihil fere eorum prætermiſit . Inde dixit Ὁμηρικῶς . *Caſaubonus* .

4 *Ad conciones confugiſſet*] Cum P. Clodius unicum ſibi præſidium putaret ſordidam plebem , quam lactabat concionibus invidioſis in Ciceronem , quaſi qui nobiles cives indemnatos necaſſet , & commodis plebis , agrariæ legi Rulli reſiſtendo , adverſatus fuiſſet . *Gronovius* .

5 *In qua nihil aliud a Conſulari rogatione differebat*] Fuſius hic fucum fecit Hortenſio , & aliis parum cautis ſenatoribus . Fuſius videns ægre ſervari poſſe Clodium , rogatione illa recepta , perſuaſit Hortenſio , ſe boni publici & concordiæ ſcilicet ſtudio velle ferre rogationem , qua idem efficeretur atque illa conſulari : & quod ita eam rogatio-

Digitized by Google

nus ; (in eo autem erant omnia) pugnavitque , ut ita fieret ; quod & ſibi , & aliis perſuaſerat , nullis illum judicibus effugere poſſe : contraxi vela , [6] perſpiciens inopiam judicum ; [7] neque dixi quicquam pro teſtimonio , niſi quod erat ita notum , atque teſtatum , ut non poſſem præterire . Itaque , ſi cauſam quæris abſolutionis , (ut jam [8] πρὸς τὸ πρότερον revertar) egeſtas judicum fuit , & turpitudo . Id autem ut accideret , commiſſum eſt Hortenſii conſilio : qui dum veritus eſt , ne Fufius ei legi intercederet , quæ ex ſenatus-conſulto ferebatur , non vidit illud , ſatius eſſe illum [9] in infamia relinqui ac ſordibus , quam [10] infirmo judicio committi . Sed ductus odio properavit rem deducere in judicium ; cum illum [11] plumbeo gladio jugulatum iri tamen diceret . Sed judicium , ſi quæris , quale fuerit , [12] incredibili exitu ; ſic , uti nunc ex eventu ab aliis , a me tamen ex ipſo initio conſilium Hortenſii reprehendatur . Nam ut [13] rejectio facta eſt cla-

gationem compoſuerit , ut nihil differret a Conſulari , niſi quod ex lege Fufii judices ordinarii de Clodio erant cognituri ; ex rogatione ſenatus non judices ordinarii ; ſed vel populus , vel aliquis , cui aut ſenatus-conſulto , aut plebis-ſcito extra ordinem quæſtio illa fuiſſet mandata . Recte autem ait Cicero in hoc fuiſſe omnia , quod cum non videret Hortenſius , quæ fuit ejus imprudentia , paſſus eſt ſibi ſucum fieri , & os oblini . *Caſaubonus* .

6 *Perſpiciens inopiam judicum*] An inopiam judicum , hoc eſt , quod erant boni judices defuturi ? an ſic potius : Perſpiciebam eos , qui futuri erant judices , omnes eſſe viles · animas , & egeſtate laborantes . Nam quis neſcit paupertatem ſæpe eſſe maleſuadam , & recte a ſapientibus inſtitutum ad magiſtratus aut judicia non temere pauperes eſſe admittendos , nec ſemper jure reprehendendum illud , *dat cenſus honores* . Idem .

7 *Neque dixi quicquam pro teſtimonio*] Qua nocte pro populo fiebat , Clodium Romæ fuiſſe , cum ille diceret ſe fuiſſe Interamnæ , ut poſtea probavit . Ep. 1. lib. 2. & orat. pro Mil. *Corradus* .

8 Πρὸς τὸ πρότερον] Ad prius , ad id quod priore loco quæſiſti . *Idem* .

9 *In infamia*] Nam , ſi Fufius interceſſione impediret , quo minus de re Clodiana populus judicare poſſet ; itaque judicium de Clodio nullum fieret ; Clodius tamen in infamiæ ſordibus jaceret ; quem non innocentia videretur in judicio ſervaiſſe , quod fortaſſe nunc videri poteſt , ſed tribuous oocentem judicio eripuiſſe . *Manutius* .

10 *Infirmo judicio*] Quod facile corrumpi poſſet . Firmiſſimum autem , & integrum ab omni labe , populi judicium fuiſſet . In rogatione Conſulari , ut populus judicaret , ſcriptum erat . *Idem* .

11 *Plumbeo gladio*] Hoc eſt , per quoſvis & qualeſcunque judices . Adagium eſt de re ioepta ei rei , de qua facta eſt . Sic alibi (*Fin.* 4. 18.) Cicero plumbeum pugionem dixit . *Gravius* .

12 *Incredibili exitu*] Ita loqui amat Cicero *eſſe incredibili exitu* , ἀντὶ habuiſſe incredibilem exitum . Sic paſſim loquitur , itemque alii . Vide Gellium 5. 8. Interpretor autem *judicium incredibili exitu* , Κρίσιν παράδοξον ἐ θαυμασίαν , hoc eſt , in qua multa præter opinionem hominum eveniunt . Et pertinent hæc ad ea quæ facta ſunt , dum judicium peragitur . *Caſ.*

13 *Rejectio*] Judicum . Vide Aſcon. Verr. *Act.* 1. *cap.* 3.

Digitized by Google

clamoribus maximis ; cum [14] accuſator , tanquam Cenſor bonus , homines nequiſſimos rejiceret : reus , [15] tanquam clemens laniſta , frugaliſſimum quemque ſecerneret ; ut primum judices conſederunt , valde diffidere boni cœperunt . Non enim unquam turpior [16] in ludo talario conſeſſus fuit . [17] Maculoſi ſenatores , [18] nudi equites , [19] tribuni non tam ærati , quam , ut appellantur , ærarii . Pauci tamen boni inerant , quos rejectione [20] fugare ille non potuerat ; qui mœſti inter ſui diſſimiles , & mœrentes ſedebant , & contagione turpitudinis vehementer permovebantur . Hic , ut quæque res ad conſilium [21] primis poſtulationibus referebatur , incredibilis erat ſeveritas , nulla varietate ſententiarum : nihil impetrarat reus : plus accuſatori dabatur , quam poſtulabat : triumphabat (quid quæris ?) Hortenſius ſe vidiſſe tantum : nemo erat , qui illum reum , ac non millies condemnatum arbitraretur . Me vero teſte producto , credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audiſſe , quæ conſurrectio judicum facta ſit , ut me circumſteterint , ut aperte jugula ſua pro meo capite P. Clodio oſtentarint . Quæ mihi res multo [22] honorificentior

viſa

14 *Accuſator*] Lentulus , orat. de reſp. & Val. Max. lib. 4 , cap. 2. ſubſcriptor C. Fannius , ep. 24. lib. 2. *Corradus* .

15 *Tanquam clemens laniſta*] Solebant laniſtæ cum paria eligerent producenda , eos primo quoque tempore producere , qui improbiſſimi erant , frugaliſſimum quemque ſervantes ; quo nunc Cicero reſpicit . *Caſaubonus* .

16 *In ludo talario*] Ludus hic accipitur pro loco , ubi convenire ſolent aleatores . Talorum tamen ludus , ſive ἀστραγάλων , non eſt confundendus cum teſſerario ludo , ſive κυβεία . *Idem* .

17 *Maculoſi ſenatores*] Maculoſi ſunt notati a cenſoribus . Suet. Jul. 41. Tacit. 1. Hiſt. 7 , & 2 , 40. *Gronovius* .

18 *Nudi equites*] Nudati opere cenſorio . Suet. Jul. 41. *Idem* .

19 *Tribuni non tam ærati , quam , ut appellantur , ærarii*] Hoc eſt , tribuni non tam nummati erant , quam nummarii & corrupti : ærarius enim in ea notione ac forma qua nummarius dici cur non poſſit , nihil cauſæ video . *Turnebus* . Legi velim : *Tribuni non tam ærarii , ut appellantur , quam ærati* . Muretus.

20 *Fugare*] Mallem , *effugere* . Idem .

21 *Primis poſtulationibus*] *Poſtulatio* proprie erat , cum accuſator prætorem adibat petens , ut liceret ſibi nomen ejus , quem accuſare volebat , inter reos referre . Hic latius accipitur . Accipitur enim pro petitionibus , quæ fieri ſolent ab utraque parte , dum parant ſe ad litem , puta ut liceat illum aut illum qui abſit advocare , & ejus adventum expectare , ut ne ille aut ille ad teſtimonii dictionem admittatur . *Caſ.*

22 *Honorificentior*] Honori maximo Ciceroni id fuit , quod tantus eſſet nominis ejus ſplendor , tam præfulgens dignitas , ut & bonis omnibus admirationi eſſet , & improbis terrori . Nam ſive iſti hunc honorem Ciceroni habuerant non ficte , quid *honorificentius* ? ſive ſimulate , quis coegit , niſi ſumma Cicernnis dignitas , & omni exceptione major auctoritas ? *Idem* .

Digitized by Google

viſa eſt, quam aut illa, cum jurare [23] tui cives [24] Xenocratem teſtimonium dicentem prohibuerunt; aut cum [25] tabulas Metelli Numidici, cum hæ, ut [26] mos eſt, circumferrentur, noſtri judices aſpicere noluerunt; multo hæc, inquam, noſtra res major. Itaque judicum vocibus, cum ego ſic ab iis, ut ſalus patriæ, defenderer, fractus reus, & una patroni omnes conciderunt. Ad me autem eadem frequentia poſtridie convenit, qua cum abiens conſulatu ſum [27] domum reductus. [28] Clamare [29] præclari Areopagitæ, ſe non eſſe venturos, niſi præſidio conſtituto. Refertur [30] ad conſilium; una ſola ſententia præſidium non deſideravit. Defertur res ad ſenatum; graviſſime, ornatiſſimeque decernitur: laudantur judices: [31] datur negotium magiſtratibus: reſponſurum hominem nemo arbitrabatur. [32] Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. Noſti [33] Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cujus oratione erga me honorifica ad te ſcripſeram. Biduo per unum ſervum, & eum ex gladiatorio ludo,

23 *Tui cives*] Jocatur. Reſpuit enim jus civitatis ab Atheoienſibus ſibi oblatum Atticus. Credo quia ſic jus amiſiſſet Romanæ civitatis. Nemo enim duarum civitatum civis eodem tempore eſſe poteſt. *Pro Corn. Balbo*, cap. 11. *Idem*.

24 *Xenocratem*] Hic teſtimonio dicto, cum ad Aras, ut mos Græcorum eſt, jurandi cauſa accederet; una voce omnes judices, ne juraret, reclamaruot. In oratione pro Balbo, & apud Valerium, & Laertium. *Manutius*.

25 *Tabulas Metelli Numidici*] Q. Metello, Quinti filio, Numidico, cauſam dicente de pecuniis repetundis, cum ipſius tabulæ circumferrentur inſpiciendi nominis cauſa, fuit judex nemo ex illis equitibus Romanis, graviſſimis viris, quin removeret oculos, & ſe totum averteret; ne forte, quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam, verumne, an falſum eſſet, videretur. In oratione pro Balbo. *Idem*.

26 *Mos eſt*] Qui repetundarum accuſabantur, eorum tabulæ accepti & expenſi domi obſignari ſolebant. *Cic. 1. in Verr. 29.* Deinde in judicium afferebantur, & judicibus inſpiciendæ tradebantur, ut quid haberent in bonis, & unde acceptum, pateret. *Ibid.* cap. 23. *Gronovius*.

27 *Domum reductus*] Ejus frequentiæ mentionem facit his verbis in oratione in Piſonem: *Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, niſi qui mecum eſſet, civium eſſe in numero videretur*. Manutius.

28 *Clamare*] Utitur ſtylo hiſtorico, qui narrationes longiores decet in primis. *Clamare* enim eſt clamare cœperunt, vel clamabant, ut paſſim ipſe, Salluſtius, alii. *Caſaubonus*.

29 *Præclari Areopagitæ*] Εἰρωνικῶς.

30 *Ad conſilium*] Judicum. *Manutius*.

31 *Datur negotium*] Ut præſidium conſtituant. *Corradus*.

32 Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι] *Dicite nunc mihi, Muſæ*, cœleſtes domos habitantes, *quo modo jam primum ignis incidit*, Iliad. 11. 113.

33 *Calvum ex Nanneianis*] Non Calvus, ſed M. Licinius Craſſus omnino intelligitur, qui pecunia ſua corrupit judicium hoc: ſed cur *Calvus ex Nanneianis* appelletur, ignoro. Conjecturæ quidem doctorum ſunt ingenioſæ, ſed num veræ ſint dubito. *Caſaubonus*.

Digitized by Google

ludo , confecit totum negotium : [34] arceſſivit ad ſe , promiſit , [35] interceſſit , dedit . Jam vero (o dii boni , rem perditam !) etiam noctes certarum mulierum , atque adoleſcentulorum nobilium [36] introductiones nonnullis judicibus [37] pro mercedis cumulo fuerunt . Ita , ſummo diſceſſu bonorum , pleno foro ſervorum , XXV judices ita fortes tamen fuerunt , ut , ſummo propoſito periculo , vel perire maluerint , quam [38] perdere omnia . XXXI fuerunt , quos fames magis , quam fama , commoverit . Quorum Catulus cum vidiſſet quendam , Quid vos , inquit , præſidium a nobis poſtulabatis ? an , ne nummi vobis eriperentur , timebatis ? Habes , ut breviſſime potui , genus judicii , & cauſam abſolutionis . Quæris deinceps , qui nunc ſit ſtatus rerum , & qui meus . Reipublicæ ſtatum illum , quem tu meo conſilio , [39] ego divino confirmatum putabam , qui bonorum omnium conjunctione , & auctoritate Conſulatus mei fixus , & fundatus videbatur, niſi quis nos Deus reſpexerit , elapſum ſcito eſſe de manibus [40] uno hoc judicio : ſi judicium eſt , triginta homines populi Romani leviſſimos , ac nequiſſimos , nummulis acceptis , jus ac fas omne delere , & , quod omnes non modo homines , verum etiam pecudes factum eſſe ſciant , id [41] Talnam , & Plautum , & Spongiam , & cæteras hujuſmodi quiſquilias ſtatuere ,

34 *Arceſſivit ad ſe*] Judices.

35 *Interceſſit*] Eſt ſpondere pro aliquo, recipere in ſe ſolveodum. *Grævius*.

36 *Introductiones*] Verbum eſt lenoni conveniens : illius enim eſt ſtupra conciliare , & huic ad illam aditum munire , viamque ſternere , ac denique introducere . Puto & *introductiones* , & *productiones* , & *perductiones* , dici hoc ſenſu . *Caſaub.*

37 *Pro mercedis cumulo*] Cumulus in menſura aridorum eſt id , quod excedit legitimam menſuram , & hoſtorio ſolet abradi. Seneca vocat *acceſſionem* . *Non vacat de pretia quæri , plus in acceſſionibus fuit* . Id vocant Latini *auctarium* , Græci ἐπίμετρον . Sic in emptione carnium in macello dari ſolet ſuperpondium aliquod , quod veteribus Latinis *Mantiſſa* dicitur. *Idem* .

38 *Perdere omnia*] Totam remp. evertere , quam in judicio eſſe poſitam , plane conſtat . Maluerunt igitur recte ſentire , etiam ſi rectum ſenſum conſecutura mors eſſet , quam ſententias ferre , contra quam leges , & jura præſcriberent : quod ſi feciſſent , actum eſſe de univerſa republica opinabantur. Quaſi , Clodium ſervare , & remp. perdere , idem eſſet . *Manutius* .

39 *Ego divino confirmatum*] Diis enim immortalibus ducibus eam mentem , voluntatemque ſuſcepi . Orat. 4. in Catil. & orat. pro P. Sylla . *Corradus* .

40 *Uno hoc judicio*] Quia ſeveritate judiciorum ſublata , nullus eſt metus malis , nulla ſpes aut ſecuritas bonis . Omnia ſunt incerta , cum a jure diſceſſum eſt . 9. ad Fam. ep. 16. *Gronovius* .

41 *Talnam & Plautum*] Vereor ut omnibus probare poſſim , quod hoc loco primum obſervavimus . Dicam tamen quod odore quodam ſuſpicionis videor indagaſſe . Puto hæc nomi-

Digitized by Google

re, nunquam eſſe factum. Sed tamen, ut te de Republica conſoler, non ita, ut ſperarunt mali, tanto impoſito Reipublicæ vulnere, alacris exultat improbitas in victoria. Nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum judiciorum fides, cum ſenatus auctoritas concidiſſet, fore, ut aperte victrix nequitia, ac libido pœnas ab optimo quoque peteret ſui doloris, quem improbiſſimo cuique inuſſerat ſeveritas Conſulatus mei. Idem ego ille, (non enim mihi videor inſolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in ea præſertim epiſtola, quam nolo aliis legi) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum unumquemque confirmans, excitans. Inſectandis vero, exagitandiſque nummariis judicibus, omnem omnibus ſtudioſis, ac fautoribus illius victoriæ [42] παῤῥησίαν eripui: Piſonem conſulem nulla in re conſiſtere unquam ſum paſſus: [43] deſponſam homini jam [44] Syriam

nomina iſtorum judicum poni a Cicerone per jocum & gratia ridiculi, ita ut diſſimulanter jocetur in ambigua ſignificatione vocum iſtarum. Propterea vocat mos hos judices quiſquilias, alludens ad res illas parvi pretii, quas nomina iſta, ſi ſumantur appellative, ſignificant. Simillime in oratione pro Cluentio jocatur in alios judices, Guttam & Bulbum: *Atque etiam ipſe conditor totius negotii Guttam adſpergit huic Bulbo*. Sic puto hic per jocum proferri hæc nomina, facta alluſione ad aliam iſtarum dictionum ſignificationem. Nunc de illis nominibus videamus. *Talna* vox, an veteri Romanorum lingua, cujus via centeſimam partem hodie habemus cognitam, aliquid ſignificet neſcio. Sed poteſt Cicero videri alluſionem facere ad vocem *Talla*, quæ ſignificat κρομμύου λέπυρον, ut eſt in Gloſſis, hoc eſt, folliculum cæpe, ait Feſtus. Hac re quid levius dici poſſet? Jam nomen *Plauti* jocandi occaſionem & argumentum affatim ſuppeditat. Nam *Plauti*, vel blandi Latine appellantur canes, quorum aures languidæ ſunt & flaccidæ. Feſtus. Quod ipſum nomen, ut alia multa, videtur ex onomatopœja ortum. Ideo Plautus in Caſinæ prologo latrans nomen appellat. Canum enim eſt baubari. Et illorum latratus exprimitur Græca voce αὖ αὖ, quam ſyllabam pars prior vocis Plauti habet. Nomen autem *Spongiæ* non eſt obſcurum. Fuit enim ſpongia olim in uſu ad mundandam ſupellectilem, ut menſas, ſcamna, &c. imo (honos ſit auribus) ad ſpurcos uſus, ut hodie charta, adhibebatur. Legitur hic etiam *Calvum*, *Plancum*, & *Spongiam*. Quæ voces itidem jocoſe ponuntur. Nam *Calvus* a verbo *calvo* eſt, hoc eſt, decipio; *Plancus* autem dicitur ὁ πλατύπους. Sic nos Galli *un pied plat*. Caſaubonus.

42 Παῤῥησίαν] Victoria ſolet victorem loquacem reddere. Solent enim ubique narrare victoriam ſuam, qui eam ſunt adepti. Facultatem id libere faciendi, παῤῥησίαν vocat hic Cicero. Minus enim libere ob victoriam audent exultare qui paſſim ſibi inculcantem audiunt, improbis artibus eam fuiſſe reportatam victoriam. Similes igitur fiunt victis, quorum στόμα, inquit Pindarus, ἀγρυξίᾳ δέδεται. *Idem*.

43 *Deſponſam*] Ut eam anno proximo proconſul adminiſtraret. *Manutius*.

44 *Syriam*] Provincia fuit mire dives & conſularis: quare fere Macedonia & Syria, vel auctore Senatu, bene merito de republica dabatur, vel a Tribunis plebis præmium improbitatis conſtituebatur. Sic Gabinius, qui Ciceronem expulit, Syriam provinciam per Clodium Tribunum eſt conſecutus. *Caſaubonus*.

Digitized by Google

riam ademi : ſenatum ad priſtinam ſuam ſeveritatem revocavi , atque abjectum excitavi : Clodium præſentem fregi in ſenatu , cum oratione perpetua , pleniſſima gravitatis , tum altercatione ejuſmodi , ex qua licet pauca deguſtes . Nam cætera non poſſunt habere neque vim , neque venuſtatem , [45] remoto illo ſtudio contentionis , quem [46] ἀγῶνα vos appellatis. Nam , ut Idib. Maii in ſenatum convenimus , rogatus ego ſententiam multa dixi de ſumma Republica , atque ille locus inductus a me eſt [47] divinitus ; ne , una plaga accepta , patres conſcripti conciderent , ne deficerent : vulnus eſſe ejuſmodi , quod mihi nec diſſimulandum , nec pertimeſcendum videretur : ne aut metuendo ignaviſſimi , aut ignorando ſtultiſſimi judicaremur . Bis abſolutum eſſe [48] Lentulum , bis [49] Catilinam : hunc tertium jam eſſe a judicibus in Rempublicam immiſſum . Erras , Clodi , non te judices urbi , ſed carceri reſervarunt ; neque te retinere in civitate , ſed exilio privare voluerunt . Quamobrem , Patres conſcripti , erigite animos , retinete veſtram dignitatem . Manet illa in Republica bonorum conſenſio : dolor acceſſit bonis viris ; virtus non eſt imminuta : nihil eſt damni factum novi ; ſed quod erat , inven-

45 *Remoto illo ſtudio contentionis*] Forte legendum *ſtadio*. Quod videtur requirere vox ſequens ἀγών. *Gulielmius*.

46 Ἀγῶνα] Certamen.

47 *Divinitus*] Cave confundas cum multis *divine* & *divinitus* . Qui ait ſe aliquid *divine feciſſe* , tribuit ſibi laudem mirificam , & quæ vix homini conveniat , etſi abutimur nos vulgo iſto loquendi genere . Qui dicit *divinitus ſe aliquid egiſſe* , laudem Deo tribuit , non ſibi . Eſt enim *divinitus* quod Homerus dicere ſolet οὐκ ἀθεεί , hoc eſt , Deo auctore & compulſore . Quare de malo dici ſolet , ut cum dicimus , divinitus accidit , ut ille illum occideret . Ex Cic. in Verr. *An in eam fraudem mihi videtur divinitus incidiſſe*. Caſaubonus.

48 *Lentulum*] Hic eſt Catilinæ conjurationis particeps , prætor cum eſſet . *Corr.*

49 *Bis Catilinam*] Ego tamen ter abſolutum Catilinam invenio : primum , de inceſtu , quod Fabiam , virginem Veſtalem , ſtupraſſet , Hortenſio & Metello coſſ. idque Oroſius lib. 4. & Pædianus in commentario orationis contra Competitores , tradiderunt. Iterum , crimine inter ſicarios , ob necem M. Marii Gratidiani , Cæſare & Figulo coſſ. quod apud Dionem lib. 36. ſcriptum eſt . Id etiam Cicero ſignificat in oratione pro Sylla , cum ait : *At idem non affuit alio in judicio* . Tertio , repetundarum ex Africa , Cotta & Torquato coſſ. ut Ciceronis , Quinti fratris in libello de Petitione conſulatus , Pædiani teſtimonio probatur . Quid igitur ? an ab hiſtoria diſſentit Cicero ? minime : ſed , cum Catilinam , item ut Clodium , contra leges abſolutum velit ſignificare , de tribus abſolutionibus unam omittit , in crimine ſcilicet inceſtus , ne Fabiæ , Terentiæ uxoris ſuæ ſorori , turpem impudicitiæ notam inureret : quam etiam in oratione contra competitores expertem culpæ dicit fuiſſe . Loquitur igitur de iis judiciis , in quibus Catilina , cum culpam commiſiſſet , abſolutus tamen eſt , repetundarum . Scilicet ex Africa , & inter ſicarios . Quibus criminibus manifeſte tenebatur . *Manutius* .

inventum eſt: in unius hominis perditi judicio plures ſimiles reperti ſunt. Sed quid ago? pene orationem in epiſtola incluſi. Redeo ad altercationem. Surgit [50] pulchellus puer: objicit mihi, *me ad Bajas fuiſſe*. Falſum: ſed tamen quid hoc? ſimile eſt, inquam, quaſi dicas in operto fuiſſe. *Quid*, inquit, *homini Arpinati cum aquis caldis?* Narra, inquam, patrono tuo, qui [51] Arpinates aquas concupivit: noſti enim [52] marinas. *Quouſque*, inquit, *hunc regem feremus?* [53] Regem appellas, inquam, cum [54] Rex tui mentionem nullam fecerit? Ille autem Regis hereditatem ſpe devorarat. [55] *Domum*, inquit, *emiſti*. Putes, inquam, dicere, judices emiſti. *Juranti*, inquit, *tibi non crediderunt*. Mihi vero, inquam, XXV judices crediderunt: XXXI, quoniam nummos ante acceperunt, tibi

50 *Pulchellus*] P. Clodius e gente Claudiorum, qui *Pulchri* dicuntur. Altercatio mordax. Clodius objicit mihi me ad Baias fuiſſe. Sed quid hoc flagitii aſt? Eſtne ſimile, inquam, ac ſi dicas me in Operto Bonæ Deæ fuiſſe, ubi tu deprehenſus es in domo Cæſaris. 2. Quid, *inquit*, tibi homini Arpinati, agreſti, ſemiruſtico cum calidis & voluptariis aquis Bajanis. Narra, inquam, hoc patrono tuo, ſcilicet ſorori tuæ, quæ te, ut patronus, ſæpe defendit. Illa concupivit Arpinates aquas, cum nuptias meas peteret, ut virum experta illis ſe lavaret. Noſti enim ipſe *marinas*, quibus te perfudiſti cum ſtuprum paſſus es a piratis. 3. Quouſque, *inquit*, hunc Regem ſuperbum feremus? Regem me appellas, inquam, cum Q. Martius Rex, ſororis tuæ maritus, moriens in teſtamento nullam tui mentionem fecerit. 4. Domum, *inquit*, emiſti, ſcilicet magnificentiſſimam in Palatio ſeſtertiis tricies vicies. Voluiſti, inquam, dicere, Judices emiſti, qui te abſolverunt. 5. Juranti, *inquit*, tibi non crediderunt, quia me abſolverunt, etſi juratus in me teſtimooium dixeras. Mihi vero, inquam, XXV Judices crediderunt, qui te ſententiis ſuis condemnarunt: XXXI tibi non crediderunt, quoniam nummos ante acceperunt, quam te abſolverent. Videodus Plutarchus in Ciceroos, & Cicero de Haruſp. reſponſ. *Popma*.

51 *Arpinates aquas*] Hoc eſt, nuptias meas. Sic enim appellat τὴν συνουσίαν, alludens ad veterem morem; qui πρὸς τὰ ἀφροδίσια aquam adhibebant. Teſtes hujus moris poetæ paſſim, & Cicero ipſe pro Cœlio: *Ideone* (ait) *aquam adduxi, ut tu ea inceſte utereris?* Hinc pendet jocus Ciceronis, & in hac voce, & in ſequenti: *Noſti marinas*. Atque ex hac eadem conſuetudine illuſtrari debet locus Ciceronis io Orat. pro Murena, ubi orator mentionem facit provinciæ cujuſdam, quam cum quæſtores ſortirentur, acclamatio fieri ſoleret. Intelligit proviociam quæ & Oſtienſis & Aquaria dicebatur: quæ ſi cui paulo deditiori voluptatibus obtigiſſet, ſolebant Romani jocari, alluſionemque facere ad hunc obſcœoum aquæ uſum. Ex quo etiam Aquarioli ſunt dicti pueri in lupanaribus miniſtrantes, teſte Feſto. Eandem provinciam porro & Oſtienſem fuiſſe appellatam, & Aquariam, declarat collatio locorum duorum, illius in Orat. pro Murena, & hujus in Vatinium. *Caſaubonus*.

52 *Marinas*] Quibus te purgaſti, cum latera rupiſſes piratis. De Haruſp. reſp. 21. *J. F. Gronov.* Jocum eſſe vult Boſius in voce *Marinas*, quæ poſſit etiam intelligi de Arpinatibus, quæ fuerant C. Marii.

53 *Regem appellas* &c.] Senſus eſt: Tu Regem nominare ſuſtines, illudque nomen recordari, cum Rex, cujus hereditatem jam ſpe devoraveras, in teſtamento te prætericrit, nullamque tui mentionem fecerit? *Malaſpina*.

54 *Rex*] Q. Martius Rex. Terentiæ ſororis tuæ maritus. *Corradus*.

55 *Domum emiſti*] Vide ſupra, ep. 13.

tibi nihil crediderunt . Magnis clamoribus afflictus conticuit , & concidit . Noſter autem ſtatus eſt hic . Apud bonos iidem ſumus , quos reliquiſti ; apud ſordem urbis , & fæcem multo melius nunc , quam reliquiſti ; [56] nam & illud nobis non obeſt , videri noſtrum teſtimonium non valuiſſe . [57] Miſſus eſt ſanguis invidiæ ſine dolore , atque etiam hoc magis , quod omnes illi fautores illius flagitii , rem manifeſtam illam redemptam eſſe a judicibus confitentur . Accedit illud , quod illa [58] concionalis hirudo ærarii , miſera ac jejuna plebecula , me ab hoc Magno unice diligi putat : & hercule multa & jucunda conſuetudine conjuncti inter nos ſumus , uſque eo , ut noſtri iſti comiſſatores conjurationis , barbatuli juvenes , illum in ſermonibus [59] Cnæum Ciceronem appellent . Itaque & ludis , & gladiatoribus mirandas [60] ἐπισημασίας [61] ſine ulla paſtoritia fiſtula auferebamus . Nunc eſt expectatio comitiorum : in qua omnibus invitis trudit noſter Magnus [62] Auli filium : atque in eo neque auctoritate , neque gratia pugnat , ſed quibus [63] Philippus omnia caſtella expugnari poſſe dicebat , in quæ modo aſellus onuſtus auro poſſet aſcendere . [64] Conſul autem ille , [65] Doterionis hiſtrionis ſimilis , ſuſce-

 piſſe ,

56 *Nam & illud*] Alterum *Et*, quod huic reſpondeat , videtur deſiderari : ſed Cicero ſæpe particulam , dictionemve , quæ expectatur , omittit ; nec tamen cœptam ſententiam abſolvit . Ut hic alterum *Et* omiſit , atque ejus loco intulit , *Accedit illud* . Man.

57 *Miſſus eſt ſanguis invidiæ*] Profuit nobis ad extinguendam invidiam , videri noſtrum teſtimonium non valuiſſe . Sic & Livius libro 3 , *Dandus* , inquit , *invidiæ eſt ſanguis* . Idem .

58 *Concionalis hirudo ærarii*] Unde largitiones fieri cupit , quales tribuni nimis populares facere ſolent . Corradus . *Concionalis* autem dicitur , quia totos dies in concionibus tribunitiis conſumebat . Vide Gronov. de Seſtert. 4. 9. *Græv.*

59 *Cnæum Ciceronem*] Ex ipſo & me junctum . Sic ep. 14. lib. 4. *Corradus* .

60 Ἐπισημασίας] Significationes , ut plauſum , & quæ præterea benevolentiam ſignificant . *Manutius* .

61 *Sine ulla paſtoritia fiſtula*] Sine ullo ſibilo . Nam odium ſibilo , amor plauſu ſignificatur : ut in oratione pro Sextio . Paſtoritiæ vero fiſtulæ ſonus a ſibilo non longe diſtat . Itaque & συρίζειν pro ſibilare , & fiſtula ſonum edere : σύριγγα vero pro ſibilo , & fiſtula paſtoritia reperimus . Qua de re ſcripſit ingenioſe , & erudite , M. Antonius Muretus in Variarum lectionum libris . (Vide lib. 1. cap. 19.) *Idem* .

62 *Auli filium*] L. Afranium , qui bello Mithridatico legatus Pompeii fuerat , & in bellis civilibus ab eodem ſtetit , eſtque in Hiſpania a Cæſare occiſus . Vide Dionem 36. Vide & Lipſium , Var. Lect. lib. 3. cap. ultimo . *Grævius* .

63 *Philippus*] Macedonum Rex , & Alexandri Magni pater , qui diffidit urbium portas , & ſubruit æmulos Reges muneribus . Horat. lib. 3. Carm. *Corradus* .

64 *Conſul autem ille*] M. Piſo .

65 *Doterionis*] Ita Boſius . Alii , *deterioris* , quod retinet Gulielmius , tanquam repente reſpiceret Tullius ad prologum Plautini Amphitruonis , 5. 67. & ſeqq. Sed pro Boſio ſtat Caſaubonus : Intelligit , inquit , Piſo-

piſſe negotium dicitur, & domi diviſores habere: quod ego non credo. Sed ſenatus-conſulta duo jam facta ſunt odioſa, quod in Conſulem facta putantur, Catone & Domitio poſtulante; unum, [66] ut apud magiſtratus inquiri liceret; alterum, [67] cujus domi diviſores haberent, [68] adverſus rempublicam. [69] Lurco autem, tribunus plebis, qui magiſtratum [70] ſimul cum lege Ælia iniit, [71] ſolutus eſt & Ælia, & Fuſia, ut legem de ambitu ferret; quam ille [72] bono auſpicio claudus

Piſonem, de quo dictum ſupra, eſſe eum facie magis, quam facetiis ridiculum. Videtur autem Doierio hiſtrio fuiſſe, cujus opera plurimum uſus Philippus. Hic, quia multa pollicebatur, joco dictus Ἀστραγίας, ut quidam Rex Syriæ Δήτων. *Caſaub.*

66 *Ut apud magiſtratus*] Apparet ex hoc loco Prætorem, cujus erat quæſtio de ambitu, non potuiſſe ſine ſenatus conſulto inquirere in domos magiſtratuum. At in domos privatorum credo potuiſſe. *Idem*.

67 *Cujus domi diviſores haberent*] Al. *cujuſmodi diviſores habitarent*: unde opinio eſt, legi poſſe: *cujus domi diviſores habitarent*: vel, *qui ejuſmodi diviſores haberent*. Corradus. *Habere* dici pro *habitare*, tritiſſimum. *Grævius*.

68 *Adverſus* Remp.] Lamb. *adverſus remp. facere videri*. Sed videtur ſubaudiendum.

69 *Lurco*] Gentis Aufidiæ cognomen. Et poteſt eſſe nnaternus avus Liviæ, uxoris Auguſti. Suetonius in Caligula. *Man.*

70 *Simul cum lege Ælia iniit*] Tribunatum inivit ſervatis auſpiciis ex lege Ælia. *Idem*. Forte: *ſalva lege Ælia*. Gronov.

71 *Solutus eſt & Ælia & Fuſia*] Lex Ælia & lex Fuſia pertinuerunt ad Cnmitia: neque dubito fraudem vel certe ſtratagema eas fuiſſe ſenatorum adverſus plebem. Nam cum in comitiis regnaret plebs, nec frangere hanc ejus poteſtatem ſenatus poſſet, quibus potuit cunque rebus minuit. Idque maxime perlatis his duabus legibus effecit, etſi conſtat a tribunis plebis eas fuiſſe latas, ut Manutius docet. Sed non eſt novum ut Tribuni in gratiam ſenatorum multas leges ferrent, quæ populi majeſtatem non nihil atterere viderentur. Teſtatur autem Cicero in Piſouem non eſſe valde antiquas illas leges, ut quæ nondum centum annos duraſſent. Legis Æliæ capita tria fuerunt. 1. Ut auſpicato omnia fierent in comitiis. 2. Ut obnuntiatione facta dirimerentur comitia. 3. Ut liberum eſſet intercedere, quibus intercedendi jus erat. Erat autem intercedendi jus ad pnpulum ſolis Tribunis plebis legibus ſacratis conceſſum. Legis Fuſiæ caput unum fuiſſe docti exiſtimant, Ne faſtis diebus cum populo ageretur. Quoniam igitur videbat ſenatus urgendum eſſe malum iſtud ambitionis, & naſcens eſſe curandum, ob pericula varia quæ mnram ſequi videbantur, placuit ſenatui illa omnia tollere, quæ latoribus novæ legis de ambitu aliquam moram videbantur poſſe afferre. Quam prudenter hoc a Senatu ſit factum, mitto quærere. Illud dico, Senatum præiviſſe exemplo ſuo tribunis plebis, qui, ut improbas leges ferrent, imitati ſunt factum hoc Senatus. Imo leges ipſas Æliam & Fuſiam ſuſtulerunt: qnod a Clodio poſtea factum eſt. In quem Cicero tam acriter, tam ſæpe ob hoc ipſum invehens, non dubito quin ſæpe reſponſum tulerit a Clodio, imitatione ſenatus ſe illas leges primum neglexiſſe, deinde ſuſtuliſſe. Tanti eſt in republica nihil admittere, vel quod ſit minimum contra leges. Τὸ μηδὲν παρὰ μικρὸν ut paſſim inculcat Philoſophus, τὸ δίκαιον παρακελεύεται. Eſt autem hic σύνεργος quaſi Ciceronis, qui laude immortali dignus eſt, quod peccanti hac in parte ſenatui, dum odio ductus Cato properat, & urget propoſitum inconſiderate, ipſe comitem peccati ſe non adjungit, & bonam cauſam mavult deſerere, quam inique & contra leges illam tueri. Jocatur igitur in Lurcnnem, qui eum ſervatis auſpiciis ex lege Ælia factus eſſet Tribunus plebis, eam legem, per quam ipſe eſſet tribunus, ſolvat: non tam ipſe quidem quam Senatus, qui & lege utraque Ælia & Fuſia ſolverit. *Caſaubonus*.

72 *Bono auſpicio*] Εὐφημικῶς. Non enim bonum poterat eſſe ejus auſpicium, cujus in cor-

dus homo promulgavit. Ita comitia in ante diem VI. Kal. Sext. dilata ſunt. Novi eſt in lege hoc, ut, qui nummos in tribu [73] pronuntiarit, ſi non dederit, impune ſit; ſin dederit, ut, quoad vivat, ſingulis tribubus H-S CIↃ CIↃ CIↃ debeat. Dixi, hanc legem P. Clodium jam ante ſervaſſe: pronuntiare enim ſolitum eſſe, & non dare. Sed heus tu, videſne [74] conſulatum illum noſtrum, quem Curio antea [75] ἀποθέωσιν vocabat, ſi hic factus erit, [76] fabam mimum futurum? Quare, ut opinor, [77] φιλοσοφητέον, id quod tu facis, & iſtos Conſulatus [78] non flocci ἑκτέον. Quod ad me ſcribis, [79] te in Aſiam ſtatuiſſe non ire; equidem mallem ut ires: ac vereor ne quid in iſta re [80] minus commode fiat. Sed tamen

corpore, aut etiam nomine vitium eſſet. Innuit autem Clodios ſive Claudios a claudis pedibus nomen habuiſſe, eaque de cauſa neſcio quid mali ominis extitiſſe in eorum nomine. Vitabant enim Romani inauſpicata nomina, &, ut loquitur Horatius, *male ominata* verba. *Boſius*.

73 *Pronuntiarit*] *Pronuntiare* frequens in hac re verbum; eſt autem idem ac polliceri. Sed cum legibus interdictum eſſet promittere aut polliceri pecuniam, iſti non pollicebantur; ſed pronuntiabant. Sic enim videntur voluiſſe, mutata voce, vim legis eludere. *Caſaubonus*.

74 *Conſulatum illum noſtrum*] *Conſulatum* accipe generaliter de honore illo, non ſpecialiter de Conſulatu Ciceronis. Nam hic ab omnibus interpretibus diſſentio, ut puto, ſumma cum ratione. Decepit illos vox *noſtrum*. Fruſtra. Artis cujuſque artifex de ſua arte loquens dicet: *Ars noſtra*, nec tamen intelliget de ſe peculiariter. *Idem*.

75 *Ἀποθέωσιν vocabat*] Hoc eſt, Curio dictitare ſolebat, videri ſibi eos, qui conſulatum eſſent adepti, pene deos eſſe factos, & diis pares. *Idem*.

76 *Fabam mimum*] Alludit Cicero ad morem ſuæ ætatis puerorum, qui Saturnalium diebus menſe Decembri regna fortito exercere ſolebant, de quibus vide Tacit. 13. Annal. cap. 15. & ibi quæ Lipſius de iis notavit. Et quidem faba, ſicut & hodie fit, & apud Græcos quoque κύαμος, videtur in creandis magiſtratibus fuiſſe uſurpata. Unde eſt illud Pythagoræ: *A fabis abſtine*, hoc eſt, κυάμων ἀπέχε. Ait igitur Cicero, ſi fiat Conſul Afranius, Conſulatum ita deinceps rem abjectam fore, ut ſunt regna puerorum. Similis plane locus Senecæ: *Olim magna res erat Deum fieri: jam fama minimam fecit: etiam peſſimi quique illam affectant*. Quid aptius dici potuit? *Idem*. Petrus Daniel Huetius in Elzeviriano, quo utebatur, Ciceronis exemplo ſcripſerat, *Manium*. *Feſtus*. Quidnam hoc eſſet, cum divinare vellem, adii Feſtum, apud quem legitur initio libri 6. *Fabam nec tangere, nec nominare Diali flamini licet, quod ea putatur ad mortuos pertinere. Nam & lemuralibus jacitur larvis, & parentalibus adhibetur ſacrificiis*, &c. Videtur ergo doctiſſimi viri conjectura eo ſpectare, ut pro *fabam mimum* reponamus *fabam Manium*. Quod ut plane intelligatur, mutuari lucem oportet ab Ovidio, *Faſt.* 5. 436. Gellio, 10. 15. aliiſque veterum ſcriptorum locis, quos per otium indagabunt Critici. *Olivetus*.

77 *Φιλοσοφητέον*] Philoſophandum eſt.

78 *Non flocci, ἑκτέον*] Hoc eſt, Conſulatus iſtos, qui non ſunt flocci, omittere & aſpernari oportet. Hunc enim locum ita reſtituit Adr. Turnebus, *Adverſ.* 9. 1. Antea legebatur, *& iſtos Conſulatus non flocciſacteon*. Credibile autem eſt, inquit Lambinus, Ciceronem propter verbum φιλοσοφητέον, finxiſſe verbum latinum *flocciſacteon*, ad ſimilitudinem græci ſermonis, per quandam παρονομασίαν. Hæc forte Lambinus perſuaſerit iis, qui Vavaſſorem *de ludicra dictione* non legerint. *Olivetus*.

79 *Te in Aſiam ſtatuiſſe non ire*] Contra quam ſperarat Q. Cicero, qui Atticum ſibi fore legatum ſperabat. Vide C. Nep. in vita Attici. *Grævius*.

men non poſſum reprehendere conſilium tuum, præſertim cum egomet in provinciam non ſim profectus. Epigrammatis tuis, quæ [81] in Amaltheo poſuiſti, contenti erimus, præſertim cum & [82] Chilius nos reliquerit, & Archias nihil de me ſcripſerit: ac vereor, ne, [83] Lucullis quoniam Græcum poema condidit, nunc [84] ad Cæcilianam fabulam ſpectet. Antonio, tuo nomine gratias egi; eamque epiſtolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rarius ſcripſi, quod non habebam idoneum, cui darem, nec ſatis ſciebam, quid darem. [85] Vale. Te vindicavi. Cincius ſi quid ad me tui negotii detulerit, ſuſcipiam. Sed nunc magis in ſuo eſt occupatus; in quo ego ei non deſum. Tu, ſi uno in loco es futurus, crebras a nobis literas [86] expecta; aſt plures etiam ipſe mittito. Velim, ad me ſcribas, cujuſmodi ſit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ; & quæ poemata, quaſque hiſtorias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. Lubet mihi [87] facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis ſcriptis mittam. Nihil erat abſoluti.

80 *Minus commode*] Vel ut Quiotus hoc non molliter accipiat; vel ut Quintus deſtitutus te rectore male regat. *Gron.*

81 *In Amaltheo*] In illo gymnaſio ſub ſtatua, ut videtur, Ciceronis. *Idem.*

82 *Chilius*] Vide ſupra, epiſt. 9.

83 *Lucullis*] Archias Mithridaticum bellum in gratiam Lucullorum, & potiſſimum L. Luculli ſcripſerat. Cicero autem verebatur ne idem vellet etiam aliquid ſcribere in laudem Q. Cæcilii Metelli Numidici. *Boſius.*

84 *Ad Cæcilianam fabulam*] Ad poema ſcribendum in honorem Q. Cæcilii Metelli Numidici & Pii ejus filii, quorum Archias fuerat perquam familiaris. Lepide autem vocat *fabulam Cæcilianam*, poema quod Archias conditurus erat de Cæciliis, quia ut plurimum fabulas tractant poetæ. Interim alludit ad fabulas, quas Cæcilius comicus poeta ſcripſerat. *Idem.*

85 *Vale. Te vindicavi*] Nihil muto: agit enim de mutuo reſcriptionis officio, quo ſe Atticus ſuperiorem eſſe objecerat. His, *inquit*, copioſis literis, non modo jam compenſavero, parque retulero; verum etiam ultus fuero iſtam accuſationem tuam. Mſſ. mei omnes ſic habent, *Vale. Te vindicavi.* Quam ſcripturam rectam puto, & eodem ſenſu: ac propterea in fine legitur iiſdem auctoribus, *Iterum vale*. Junius. Ego mallem: *belle te vindicavi*, ſcilicet ab injuria, quam tibi a me fieri putabas, dum raro aut breviter ſcribo, hac longiſſima epiſtola. *Gronovius.*

86 *Expecta; aſt*] Lege, *expectato; plures etiam*, &c. *Muretus.*

87 *Facere*] Gymnaſium hujuſmodi.

CICE-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XVII. MAGNA mihi varietas voluntatis, & diſſimilitudo opinionis, ac judicii Quinti fratris mei, demonſtrata eſt ex literis tuis, in quibus ad me epiſtolarum illius exempla miſiſti. Qua ex re, & moleſtia ſum tanta affectus, quantam mihi meus amor ſummus erga utrumque veſtrum afferre debuit; & admiratione, quidnam accidiſſet, quod afferret Quinto fratri meo aut offenſionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me jam ante intelligebatur, quod te quoque ipſum diſcedentem a nobis ſuſpicari videbam, ſubeſſe neſcio quid opinionis incommodæ, ſauciumque ejus animum; & inſediſſe quaſdam odioſas ſuſpiciones: quibus ego mederi cum cuperem antea ſæpe, & vehementius etiam [1] poſt ſortitionem provinciæ, nec tantum intelligebam ei eſſe offenſionis, quantum literæ tuæ declarant; nec tantum proficiebam, quantum volebam. Sed tamen hoc me ipſe conſolabar, quod non dubitabam, quin te ille aut Dyrrachii, aut in iſtis locis uſpiam viſurus eſſet. Quod cum accidiſſet; confidebam, ac mihi perſuaſeram fore, ut omnia placarentur inter vos non modo ſermone, ac diſputatione, ſed conſpectu ipſo, congreſſuque veſtro. Nam, quanta ſit in Quinto fratre meo comitas, quanta jucunditas, quam mollis animus & ad accipiendam, & ad deponendam offenſionem, nihil attinet me ad te, qui ea noſti, ſcribere. Sed accidit perincommode, quod eum nuſquam vidiſti. Valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiis inculcatum, quam aut officium, aut neceſſitudo, aut amor veſter ille priſtinus, qui plurimum valere debuit. Atque hujus incommodi culpa ubi reſideat, facilius poſſum exiſtimare, quam ſcribere. Vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. Nam ſic intelligo; ut nihil [2] a domeſticis vulneris fa-

ctum

1 *Poſt ſortitionem provinciæ*] Poſtquam ei Aſia provincia ſorte obvenit. Quo perſpicuum ſit, non eo ſolum iratum fuiſſe Quintum, quia cum ipſo legatus in Aſiam Atticus ire nollet. *Manutius*.

2 *A domeſticis*] A ſorore tua: quæ, cum uxor ſit Q. fratris, animum illius ſedare & potuit, & debuit. *Idem*.

Digitized by Google

ctum ſit, illud quidem, quod erat, eos certe ſanare potuiſſe. Sed hujuſce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet, quam videtur, præſenti tibi commodius exponam. De iis literis, quas ad te Theſſalonica miſit, & de ſermonibus, quos ab illo & Romæ apud amicos tuos, & in itinere habitos putas; ecquid tantum cauſæ ſit, ignoro: ſed omnis in tua poſita eſt humanitate mihi ſpes hujus levandæ moleſtiæ. Nam, ſi ita ſtatueris, & irritabiles animos eſſe optimorum ſæpe hominum, & eoſdem placabiles; & eſſe hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturæ plerumque bonitati; &, id quod caput eſt, nobis inter nos noſtra ſive incommoda, ſive vitia, ſive injurias eſſe tolerandas; facile hæc, quemadmodum ſpero, mitigabuntur. Quod ego ut facias, te oro. Nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet, neminem eſſe meorum, qui aut te non amet, aut abs te non ametur. Illa pars epiſtolæ tuæ minime fuit neceſſaria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium, aut urbanorum commodorum, & aliis temporibus, & me ipſo conſule, prætermiſeris. Mihi enim perſpecta eſt ingenuitas, & magnitudo animi tui: neque ego inter me, atque te quicquam intereſſe unquam duxi, præter voluntatem inſtitutæ vitæ: quod me ambitio quædam ad honorum ſtudium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honeſtum otium duxit. Vera quidem laude probitatis, diligentiæ, religionis, neque me tibi, neque quemquam antepono. Amoris vero erga me, cum a fraterno amore, domeſticoque diſceſſi, tibi primas defero. Vidi enim, vidi, penituſque perſpexi in meis variis temporibus & ſollicitudines, & lætitias tuas. Fuit mihi ſæpe & laudis noſtræ gratulatio tua jucunda, & timoris conſolatio grata. Quin mihi nunc, te abſente, non ſolum conſilium, quo tu excellis, ſed etiam ſermonis communicatio, quæ mihi ſuaviſſima tecum ſolet eſſe, maxime deeſt. Quid dicam in publica re? quo in genere mihi negligenti eſſe non licet; an in forenſi labore? quem antea propter ambitionem ſuſtinebam; nunc, ut dignitatem tueri gratia poſſim; an in ipſis domeſticis negotiis? in quibus

Digitized by Google

bus ego cum antea, tum vero poſt diſceſſum fratris te, ſermoneſque noſtros deſidero. Poſtremo non labor meus, non requies; non negotium, non otium: non forenſes res, non domeſticæ, non publicæ, non privatæ carere diutius tuo ſuaviſſimo, atque amantiſſimo conſilio, ac ſermone poſſunt. Atque harum rerum commemorationem verecundia ſæpe impedivit utriuſquenoſtrum. Nunc autem ea fuit neceſſaria propter eam partem epiſtolæ tuæ, per quam te ac mores tuos mihi purgatos, ac probatos eſſe voluiſti. Atque in iſta incommoditate alienati illius animi, & offenſi, illud ineſt tamen commodi, quod & mihi, & cæteris amicis tuis nota fuit, & abs te aliquando teſtificata tua voluntas omittendæ provinciæ; ut, quod una non eſtis, non diſſenſione, ac diſſidio veſtro, ſed voluntate, ac judicio tuo factum eſſe videatur. Quare & illa, quæ violata, expiabuntur; & hæc noſtra, quæ ſunt ſanctiſſime conſervata, ſuam religionem obtinebunt. Nos hic in republica infirma, miſera, commutabilique verſamur. Credo enim te audiſſe, noſtros Equites pene a Senatu eſſe disjunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex ſenatus-conſulto fuiſſe, ut de iis, qui ob judicandum accepiſſent, quæreretur. Qua in re decernenda cum ego caſu non affuiſſem, ſenſiſſemque id equeſtrem ordinem ferre moleſte, neque aperte dicere; objurgavi Senatum, ut mihi viſus ſum, ſumma cum auctoritate: & in cauſa [3] non verecunda admodum gravis & copioſus fui. Ecce aliæ deliciæ Equitum, vix ferendæ, quas ego non ſolum tuli, ſed etiam ornavi. [4] Aſiani, qui de [5] Cenſoribus conduxerant, queſti ſunt in Senatu, ſe, cupiditate prolapſos, nimium magno conduxiſſe: ut induceretur locatio, poſtulaverunt. Ego princeps in adjutoribus, atque adeo ſecundus. Nam ut illi auderent hoc poſtulare Craſſus eos impulit. Invidioſa res, turpis poſtulatio, & confeſſio temeritatis. Sum-

3 *Non verecunda*] Δεινότης, vel ἐνθεστικὸς. Igitur inverecunda, & turpi. Quid enim turpius, quam dicere, non eſſe quærendum de iis qui ob judicandum pecuniam accepiſſent? *Corradus*.

4 *Aſiani*] Aſiæ publicani, id eſt, equites. Nam erant omnes publicanorum ſocietates ex ordine equeſtri. *Manutius*.

5 *De cenſoribus*] Nam locandorum vectigalium cura penes cenſores erat. *Idem*.

mum erat periculum , ne , ſi nihil impetraſſent , plane alienarentur a Senatu . Huic quoque rei ſubventum eſt maxime a nobis; perfectumque , ut frequentiſſimo Senatu , & libentiſſimo uterentur , multaque a me de ordinum dignitate , & concordia dicta ſunt Kal. Decemb. & poſtridie . Neque adhuc res confecta eſt , ſed voluntas Senatus [6] perſpecta . Unus enim contradixerat Metellus Conſul deſignatus . Quin erat dicturus (ad quem propter diei brevitatem perventum non eſt) heros ille noſter Cato . Sic ego conſervans rationem , inſtitutionemque noſtram , tueor , ut poſſum , illam a me conglutinatam concordiam . Sed tamen , quoniam iſta ſunt infirma , munitur quædam nobis ad retinendas opes noſtras tuta , ut ſpero , via , quam tibi literis ſatis explicare non poſſum ; ſignificatione parva oſtendam tamen . Utor Pompejo familiariſſime . [7] Video quid dicas . Cavebo , quæ ſunt cavenda : ac ſcribam alias ad te de meis conſiliis capeſſendæ Reipublicæ plura . Luccejum ſcito Conſulatum habere in animo ſtatim petere . [8] Duo enim ſoli dicuntur petituri . Cæſar [9] cum eo

coire

6 *Perſpecta*] In eam partem, ut equitum rario ducetetur ; quod tameo factum non eſt , Catone contra acerrime pugnante : &, ut dicam , quod mihi in meotem venit , io eas cauſas inſpicienti , quibus afflicta reſpublica concidit : ex hac primum radice enatum civile bellum videtur . Cum enim urbs Roma ex tribus ordinibus , ſenatu , equitibus , & plebe cooſtaret : duobus ordinibus libertatem tuentibus , nulli unquam improbo civi ſatis firmæ vites ad opprimendam rempublicam fuiſſent . Itaque in oratione 4. in Catilinam , *Hanc*, inquit , *cum equitibus Romanis conjunctionem ſi perpetuam in republica tenuerimus; confirmo vobis , poſthac malum civile , ac domeſticum ad nullam reipublicæ eſſe venturum partem*. Hoc vir prudentiſſimus non vidit Cato : qui animo optimo , & ſumma fide utens , dum ærarium oimis pertinaciter defendit , equires a ſenatu alienavit . Ita , duorum ordinum disjuncta concordia , everſum eſt quod erat ſummum reipublicæ firmamentum . At Cæſar , qui tyrannidem ſpectaret , avide occaſionem in conſulatu amplexus , equitum , qui a ſenatu nihil adhuc imperrabant , cauſam ſuſcepit , effecitque , ut tertia debitæ pecuniæ patte ſenatus-conſulto levarentur , quo facto equeſtrem ordioem ſibi adjunxit ; (& jam antea plebem tenebar) unde immioutæ ſenatus opes , & res omnis pubiica ad tres viros , Cæſarem , Pompejum , Craſſumque rtaoslata . Ubi ſuot , qui , cum eloquentiam io Cicerooe laudarunt , ut imprudentem , atque etiam , ſi diis placet , ut pernicioſum patriæ civem inſimulaot ? ſcilicet ea , quæ conſecuta ſunt , non vidit : immo vero , & vidit , & , ne acciderent , etiam providit . *Manutius*.

7 *Video quid dicas*] Dicis , cavendum mihi eſſe , ne Pompeji cauſa de ioſtituto actionum optimarum curſu deflectam . Sed noli laborare : cavebo , quæ ſunr cavenda . *Idem* . Caveodum eſſe ab eo , qui invideat . *Corradus* .

8 *Duo enim ſoli*] Ratio , cur Luccejus , cum differre conſulatus petitionem antea cogitaſſet , poſtea , ſtatim perere , animum ioduxit . Nam , cum duos modo ſibi fore competitores videret , M. Calpurnium Bibulum , C. Julium Cæſarem ; majorem ſpem nactus eſt adipiſcendi conſulatus . Multis autem competitoribus , petere ipſe non eſſet auſus , qui ſe non ita gratioſum eſſe in ſuffragiis intelligeret . *Manutius* .

Digitized by Google

coire per Arrium cogitat : & Bibulus cum hoc ſe putat per C. Piſonem poſſe [10] conjungi . Rides ? non ſunt hæc ridicula , mihi crede . Quid aliud ſcribam ad te ? quid ? multa ſunt : ſed in aliud tempus . Te ſi expectari velis , cures ut ſciam . Jam illud [11] modeſte rogo , quod maxime cupio , ut quamprimum venias . Nonis Decemb.

9 *Cum eo coire*] Cum eo ſocietatem inire contra Bibulum . Luccejum enim Cæſar collegam malebat in conſulatu ; ut qui non dubitaret , Bibulum optime de republica ſentientem ſuis actionibus adverſaturum . Vide Suetonium . *Idem* .

10 *Conjungi*] Per coitionem , niſi ita volumus interpretari : Bibulus , quamvis gerat inimicitias cum Cæſare ex Ædilitate , & Prætura conceptas , Cæſ. lib. 3. de Bell. civ. putat tamen ſe per C. Piſonem ita cum eo poſſe conjungi , ut Coſ. cum eo fiat . *Corradus* .

11 *Modeſte rogo*] Quod intelligam magni intereſſe tua , te id agere , quod agendum eſt , ut ep. 8. h. l. Quid vero tunc ageret Atticus , intelliges . ep. 10. h. l. Al. *moleſte rogo* . Idem . *Modeſte* , hoc eſt mediocriter , præ voluntate mea , ut venias , rogo . *Malaſpina* .

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. NIHIL mihi nunc ſcito tam deeſſe , quam hominem eum , quicum omnia , quæ me cura aliqua afficiunt , una communicem : qui me amet , qui ſapiat , quicum ego colloquar , nihil fingam , nihil diſſimulem , nihil obtegam . Abeſt enim frater [1] ἀφελέστατος , & amantiſſimus : [2] Metellus non homo , ſed littus , atque aer , & ſolitu-

1 Ἀφελέστατος] Frugaliſſimus , ſimpliciſſimus , optimus . Aberat enim Q. frater , in Aſiam profectus . *Corradus* .

2 *Metellus non homo*] Metellus , inquit , licet adſit , ab omni tamen humanitatis conſortio refugere videtur . Neque enim magis ſe in hominum familiaritatem applicat , quam aut littus , aut aer , aut ſolitudo mera : quæ loca hominum cœtu frequentari non ſolent . Itaque illo familiariter non utor . *Boſius* . Novam exhibet conjecturam Hiſtoria Regiæ Inſcriptionum Academiæ , *Tom. IX. pag.* 34 , ubi ex *Metellus* fiunt duæ voces , *me tellus* , *non homo* &c. Junius vero quod a ſe excitatum eſſe ait quaſi ex veterum librorum ruderibus , edidit : *& amantiſſimus mei bellus* , *non homo* &c. Unde vir doctus & ſolerter criticus , de quo ego item dixerim quod Marcus de Quinto , ἀφελέστατος neique amantiſſimus , Fr. Odinus , ſuſpicatur Ciceronem ſcripſiſſe : *Abeſt enim frater ἀφελέστατος , & amantiſſimus mei bellus homo . Non homo , ſed litus , atque aer* &c. Deſiderat Cicero , ut Odino videtur , Q. fratrem , & M. Cælium . Hujus enim ad Ciceronem epiſtolas , & Ciceronis ad ipſum , orationemque pro ipſo quiſquis legit , eum ſcit , Attico fuiſſe juxta ac Tullio perfamiliarem ; forma ac ſpecie liberali , quique haberi formoſus vellet ; cujus conſuetudine ac prudentia delectaretur Cicero . Huic firmandæ ſuſpicioni iſta ſufficiant , quæ ad ipſum (*Fam.* 2. 12.) ſcribebat : *Cum una , mehercule , ambulatiuncula , atque uno ſermone noſtro omnes fructus provinciæ non confero* . Jam ea quæ ſequuntur , *Non homo* &c. vero proximum eſt ſumpta eſſe e veteris poetæ Accii fabula , in qua Philoctetes inducebatur ſuam memo-

litudo mera : tu autem , qui ſæpiſſime curam , & angorem animi mei ſermone , & conſilio levaſti tuo ; qui mihi & in publica re ſocius , & in privatis omnibus conſcius , & omnium meorum ſermonum , & conſiliorum particeps eſſe ſoles , ubinam es ? Ita ſum ab omnibus deſtitutus , ut tantum requietis habeam , quantum cum uxore , & filiola , & mellito Cicerone conſumitur . Nam illæ ambitioſæ noſtræ fucoſæque amicitiæ ſunt in quodam ſplendore forenſi ; fructum domeſticum non habent . Itaque , cum bene completa domus eſt , tempore matutino , cum ad forum ſtipati gregibus amicorum deſcendimus , reperire ex magna turba neminem poſſumus , quocum aut jocari libere , aut ſuſpirare familiariter poſſimus . Quare te expectamus , te deſideramus , te jam etiam arceſſimus . Multa enim ſunt , quæ me ſollicitant anguntque , quæ mihi videor , aures nactus tuas , unius ambulationis ſermone exhaurire poſſe . Ac domeſticarum quidem ſollicitudinum aculeos omnes , & ſcrupulos occultabo : neque ego huic epiſtolæ , atque ignoto tabellario committam . Atque hi (nolo enim te permoveri) non ſunt permoleſti , ſed tamen inſident , & urgent , & nullius amantis conſilio , aut ſermone requieſcunt . In Republica vero , quanquam animus eſt præſens , tamen [3] voluntas etiam atque etiam ipſa medicinam effugit . Nam , ut ea breviter , quæ poſt tuum diſceſſum acta ſunt , colligam , jam exclames neceſſe eſt , res Romanas diutius ſtare non poſſe . Etenim poſt profectionem tuam primus ,

ut

memorans *ſolitatem* , ut Accius idem loquitur , lamentanſque , ut apud Sophoclem , quod *non homo* ſibi adeſſet , cujus vel auxilio juvari poſſet , vel ſaltem alloquio : quacunque aſpiceret , nihil objici , præter littus , aera , ſolitudinem meram . Primus hoc animadvertit auctor novæ illius conjecturæ , quam indicavi modo . Iſta igitur ſententia ſuam Cicero *ſolitatem* exprimit , non ingenium illius hominis , quicum vivere optet & colloqui . Poſſum , inquit , ut Accianus ille Philoctetes , dicere : *Non homo* , *ſed littus* &c. Ariadnen , cum ſola in deſerta eſſet inſula , eodem modo loquentem facit Ovidi. Heroid. 10. 18.

Quod videant oculi , nil , niſi littus , habent . Olivetus.

3 *Voluntas*] Mihi veroſimillimum videtur , librariorum culpa τὸ *Voluntas* irrepſiſſe ex interpretatione quadam magiſtri , qui τὸ *animus* notiore voce hac explanavit . Hanc ſi expunxeris , omnia liquida erunt : *In republica vero , quanquam animus eſt præſens , tamen etiam atque etiam ipſa medicinam effugit* , ſcilicet reſpublica . Quod cum aut deſcriptor aut ſciolus ignoraret , quo nimirum vox *ipſa* referenda eſſet , inſeruit ex margine *voluntas* . Senſus enim hic eſt : Mihi eſt voluntas animuſque reipublicæ malis medendi : ſed ipſa reſpuit medicinam , ac ſalutares manus , non admittit ſana conſilia . *Grævius* .

Digitized by Google

ut opinor, introitus fuit in cauſam [4] fabulæ Clodianæ: in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum reſecandæ libidinis, & coercendæ juventutis, vehemens fui, & omnes profudi vires animi, atque ingenii mei, non odio adductus alicujus, ſed ſpe Reipublicæ corrigendæ, & ſanandæ civitatis. Afflicta Reſpublica eſt [5] empto, ſtupratoque judicio. Vide, quæ ſint poſtea conſecuta. Conſul eſt impoſitus is nobis, quem nemo præter nos philoſophos aſpicere ſine ſuſpirio poſſet. Quantum hoc vulnus? Facto ſenatus-conſulto [6] de ambitu, [7] de judiciis, [8] nulla lex perlata, [9] exagitatus Senatus, [10] alienati Equites Romani. Sic [11] ille annus duo firmamenta Reipublicæ per me unum conſtituta, evertit; nam & Senatus auctoritatem abjecit; & ordinum concordiam disjunxit. [12] Inſtat hic nunc ille annus egregius. Ejus initium ejuſmodi fuit, ut anniverſaria ſacra Juventutis non committerentur. Nam M. Luculli uxorem Memmius ſuis ſacris initiavit. [13] Menelaus, ægre id paſſus, divortium fecit. Quanquam ille [14] paſtor Idæus Menelaum ſolum contempſerat: hic noſter Paris [15] tam Mene-

4 *Fabulæ Cladianæ*] Legendum, *fabulæ Clodianæ*. Primus ſcilicet meus introitus in cauſam fuit fabula Clodiana, hoc eſt, prima cauſa reipublicæ, quam ego ingreſſus ſum & ſuſcepi, fuit inceſtum Clodii. *Gronovius*.

5 *Empto, conſtupratoque judicio*] Empto, quia judices, accepta pecunia, Clodium nocentem abſolverunt; conſtuprato, quia noctes certarum mulierum atque adoleſcentulorum nobilium introductiones nonnullis judicibus pro mercedis cumulo fuerunt. *Manutius*.

6 *De ambitu*] Ut, qui nummos dediſſet, is, quoad viveret, ſingulis tribubus H-S tria millia deberet. Epiſt. 15. *Idem*.

7 *De judiciis*] Ut quæreretur de iis, qui ob rem judicandam pecuniam accepiſſent. Ep. 15. *Idem*.

8 *Nulla lex perlata*] Tribuni plebis interceſſerunt, quo minus lex ferri poſſet. *Idem*.

9 *Exagitatus Senatus*] A tribunis plebis ſeditioſe concionantibus. *Idem*.

10 *Alienati*] A Senatu; quia decreviſſet, ut quæreretur de iis, qui ob judicandum accepiſſent. Ep. 15. *Idem*.

11 *Ille annus*] Proximus ſuperior, M. Meſſalla & M. Piſone Coſſ. *Idem*.

12 *Inſtat hic nunc ille annus*] Adeſt annus Q. Metello Celere & Afranio Coſſ. cujus initium ejuſmodi fuit ut ſacra Juventutis Deæ, quæ pro ſalute juvenum quotannis fiebant, non celebrarentur; propterea quod C. Memmius, qui ſacris iſtis præerat, uxorem M. Luculli vitiavit, atque ita ſacris ſuis initiavit: quod ægre paſſus Lucullus, cum uxore divortium fecit. Eſt autem hic Memmius ille de quo lib. 4, qui ex petitione Conſulatus cum Meſſalla & Scauro, de ambitu damnatus in exilium abiit: infamis ſtupris & adulteriis, & Catulli carminibus proſciſſus, laudatus a Lucretio. *Popma*.

13 *Menelaus*] Lucullus, vitiatæ mulieris vir, ut Helenæ Menelaus. *Manutius*.

14 *Paſtor Idæus*] Stuprator Helenæ Paris, a paſtoribus in Ida monte educatus, paſtorque ipſe diu creditus. *Idem*.

15 *Tam Menelaum, quam Agamemnonem*] Tam M. Lucullum, quam Lucium, ejus fratrem. Paris, inquit, ille Trojanus ſolum Menelaum affecit injuria, fratrem ejus Agamemnonem ſeparatim nulla re læſit: noſter autem

Menelaum, quam Agamemnonem, [16] liberum non putavit. Eſt autem C. Herennius quidam Tribunus plebis, quem tu fortaſſe ne noſti quidem: tametſi potes noſſe: tribulis enim tuus eſt; & Sextus, pater ejus nummos [17] vobis dividere ſolebat. Is ad plebem P. Clodium [18] traducit; idemque fert, [19] ut univerſus populus in campo Martio ſuffragium de re Clodii ferat. Hunc ego accepi in Senatu, ut ſoleo: ſed nihil eſt illo homine [20] lentius. Metellus eſt Conſul egregius, & nos amat; ſed [21] imminuit auctoritatem ſuam, [22] quod habet dicis cauſa promulgatum illud idem de Clodio. [23] Auli autem filius, o dii immortales! quam ignavus, ac ſine animo

autem Paris Memmius tam Menelaum contempſit, quam Agamemnonem ante contempſerat: id eſt, qui ante L. Lucullo injuriam fecerat, cum eum ex bello Mithridatico redeuntem tribunus plebis, die ad populum dicta, triumphare aliquandiu prohibuit, idem nunc Marcum, ejus fratrem, non dubitavit offendere. Sed de injuria in Lucium illata, quæret aliquis, unde hauriam. Unde, niſi ex hiſtoriæ fonte? Plutarchus in Lucullo. *Idem*.

16 *Liberum non putavit*] Nihili fecit: liberi hominis loco non habuit. *Idem*.

17 *Vobis*] Qui in veſtra tribu diviſor eſſet. Sic ep. 16. h. l. *Corradus*.

18 *Traducit*] Ut adoptione plebejus fiat. Nam, quia tribunatus plebis patricio homini non dabatur, ideo Clodius, qui patriciæ gentis erat, ad plebem tranſire adoptionis jure cupiebat. *Manutius*.

19 *Ut univerſus populus*] Hinc patet Herennium tentaſſe Clodium ad plebem traducere, non recepto more, comitiis ſcilicet Curiatis, quibus adoptiones fiebant in alienam familiam, ſed Tributis, quæ ipſe vocare poſſet. Nam ad comitia Curiata non univerſus populus conveniebat, ut ad Centuriata & Tributa, ſed urbanus duntaxat. Centuriata autem habere Tribuni non poterant. Inde fiebat ut Herennius Tribunus plebis non aliis quam Tributis de Clodio referre cogitaret. Et autem ſæpenumero in campo Martio habebantur, cum intra pomœrium Curiata fierent. *Boſius*.

20 *Lentius*] Ignavius, tardius. *Manut.*

21 *Imminuit auctoritatem*] Quia cum Metellus patricium magiſtratum gereret, hoc eſt, Conſul eſſet, plebejum magiſtratum pati non debebat id ſibi juris arrogare, ut de adoptione Tributis comitiis ferre auderet, quod erat patriciorum duntaxat magiſtratuum, comitiiſque Curiatis, ut diximus, tantummodo fiebat, quæ a Tribunis plebis cogi non poterant. *Boſius*.

22 *Quod habet dicis cauſa*] Cum de arrogando quopiam agebatur, rogationem ferri oportebat comitiis Curiatis, ut ſciſceret populus in curias tributus juſne eſſet ei, qui ſe arrogandum dabat, in alterius jus & ſacra tranſire. Nam in hujuſmodi adoptionibus potiſſimum ſacrorum ratio habebatur. Idcirco comitiorum Curiatorum arbitri erant Pontifices, ut refert Gellius; quem miror de ſacris hereditariis nullum verbum feciſſe, cum de arrogationibus ageret, quæ comitiis Curiatis fiebant. Intererat vero cujuſque Curiæ, ne ſua ſacra interirent, neve quis veteribus ſacris ſolveretur. Veruntamen, quia, quod ab univerſo populo Romano jubebatur, id non minoris erat auctoritatis, immo etiam majoris, quam quod ab urbano tantum, ut in Curias tributo; ideo ſcitum illud de arrogando Clodio Metellus dicis cauſa promulgatum habebat, cum nihil referre putaret Tributis comitiis an Curiatis, ea arrogatio fieret; modo dici poſſet populum ad legem de adoptione ferendam conveniſſe. Nam *dicis cauſa* tantum, & ad uſurpationem antiquitatis comitia Curiata habebantur, cum neceſſe non videretur ut de arrogatione populus ſententiam ferret, niſi quatenus id fuerat a veteribus uſurpatum. Quapropter Metellus comitiis Tributis populum dicis cauſa recte rogari poſſe exiſtimabat. Non diu tamen

mo [24] miles, quam dignus, [25] qui Palicano, ſicut facit, os ad male audiendum quotidie præbeat! [26] Agraria autem promulgata eſt a Flavio, ſane levis, eadem fere, quæ fuit Plotia. Sed interea [27] πολιτικὸς ἀνὴρ ὐδ' ὄναρ quiſquam inveniri poteſt. Qui poterat, familiaris noſter (ſic eſt enim; volo te hoc ſcire) [28] Pompejus togulam illam pictam ſilentio tuetur ſuam. Craſſus verbum nullum contra gratiam. [29] Cæteros jam noſti: qui ita ſunt ſtulti, ut amiſſa Republica [30] piſcinas ſuas fore ſalvas ſperare videantur. Unus eſt qui curet, conſtantia magis, & integritate, quam, ut mihi videtur, conſilio, aut ingenio, Cato; qui miſeros [31] publicanos, quos habuit amantiſſimos ſui, tertium jam menſem vexat, neque iis a Senatu reſponſum dari patitur. Ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante, quam publicanis reſponſum ſit. Quare etiam [32] legationes rejectum iri puto. Nunc vides, quibus fluctibus jactemur: etſi ex iis, quæ ſcripſimus, [33] tanta etiam a me non ſcripta perſpicis. Reviſe nos aliquando, & quanquam ſunt hæc loca fugienda, quo te voco, tamen fac ut amorem noſtrum tanti æſtimes, ut eo vel cum his moleſtiis perfrui velis. Nam ne abſens cenſeare,

men in ea ſententia permanſit. Nam ſimulac poſtea intellexit Clodium Tribunatum plebis petere, ei acerrime reſtitit; atque ut eum ab ea petitione ſubmoveret, palam dicebat, eum more majorum comitiis Curiatis arrogatum non fuiſſe, ut refert Dio. Idem. *Dicis cauſa* eſt perfunctorie, & ad ſpeciem, non vere. Varro: *Dicis cauſa fiebant quædam, neque item dicta, neque facta ſemper.* Popma.

23 *Auli filius*] L. Afranius.

24 *Miles*] Quod minime milites imitaretur, qui & ſtrenui, & animoſi ſolent eſſe: Afranius autem ignavus, & ſine animo. Vel, *Miles*, quia cum Pompejo diu militaverat. *Manutius*. Legendum, *quam ignavus ac ſine animo*, millies *dignus* &c. *Muretus*.

25 *Qui Palicano*] Quem Palicanus (de quo ſupra, ep. 1.) ſicut facit, quotidie probris, maledictiſque vexet. *Manutius*.

26 *Agraria*] de qua fuſius in epiſtola, quæ proxime ſequitur.

27 Πολιτικὸς ἀνὴρ ὐδ' ὄναρ] Civilis & Reipublicæ ſtudioſus vir neque in ſomnis. Proverb. ne per ſomnium quidem. *Corr.*

28 *Pompejus togulam*] Pompejo victori ex Aſia conceſſum erat, ut ludis Circenſibus toga picta, corona aurea, & omni cultu triumphantium uteretur, ut referunt Dio lib. 37. & Vellejus lib. 2. Hac ergo inani gloriola Pompejus tacitus fruebatur; neque verbum contra quemquam pro republ. faciebat. *Popma.*

29 *Cæteros*] Ut Philippum, Hortenſium, & Lucullum. *Corradus*.

30 *Piſcinas fore ſalvas*] Hinc *Piſcinarios* vocat ep. ſeq. & ep. 20. h. l. & ep. 1. lib. 2. Plin. 9. cap. 4. & Varr. lib. 3. cap. 3. de re Ruſt. *Idem*.

31 *Publicanos*] Vide ſuperiorem epiſtolam, & Cic. 3. de Off. cap. 22.

32 *Legationes*] Vide ſupra, epiſt. 14.

33 *Tanta etiam*] Cicero ſcripſit: *Tanta es perſpicacitate, etiam a me ſcripta non perſpicis. Sed reviſe* &c. *Muretus*.

Digitized by Google

re, curabo edicendum, & proponendum locis omnibus. [34] Sub luſtrum autem cenſeri, [35] germani negotiatoris eſt. Quare cura, ut te quamprimum videamus. Kal. Febr. Q. Metello, & L. Afranio Coſſ.

34 *Sub luſtrum*] Paulo ante luſtrum: quod fiebat omnibus jam cenſis. Livius lib. I. *Servius Tullius, cenſu perfecto, inſtructum exercitum omnem ſue, ove, tauriſque tribus luſtravit: idque conditum luſtrum appellatum, quia in cenſenda finis factus eſt. Sub lucem*, Virgilius dixit: *ſub horam pugnæ*, Suetonius; pro, paulo ante. *Man.*

35 *Germani negotiatoris*] Quia negotiatores peregrinabantur: &, quanquam cenſum audirent Romæ promulgatum, reditum tamen quam maxime poterant differentes, qui a ſua re admodum ægre divellerentur, non niſi ſub luſtrum veniebant, civibus fere omnibus jam cenſis. *Germani*, meri, nimium cupidi, & in lucello ſupra quam ſatis eſt occupati, unde, *Germana ironia*. *Germana patria*, & hujuſmodi apud Ciceronem. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

XIX. NON modo, ſi mihi tantum eſſet otii, quantum eſt tibi, verum etiam, ſi tam breves epiſtolas velim mittere, quam tu ſoles facere, te ſuperarem, & [1] in ſcripto multo eſſem crebrior, quam tu: ſed ad ſummas, atque incredibiles occupationes meas accedit, quod nullam a me epiſtolam ad te ſino abſque argumento ac ſententia pervenire. Et primum tibi, ut æquum eſt, civi amanti patriam, quæ ſunt in Republica, exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi ſumus, ſcribemus etiam de nobis ea, quæ ſcire te non nolle arbitramur. Atque in Republica nunc quidem maxime Gallici belli verſatur metus. Nam Edui, [2] fratres noſtri, [3] pugnant: Sequani permale pugnarunt: & Helvetii ſine dubio ſunt in armis, excurſioneſque [4] in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut Conſules duas Gallias ſortirentur, delectus haberetur, [5] vacationes ne valerent, le-

gati

1 *In ſcripto*] Lege, *in ſcribenda*. Mur.

2 *Fratres noſtri*] Senatus, cognita Eduorum fide, Fratres, Conſanguineoſque ſæpenumero appellaverat. Cæſar, Plutarchus, Strabo, Tacitus. *Manutius*.

3 *Pugnant*] Cum Sequanis. Ad extremum Sequani, Germanis mercede conductis, victoria potiti. Cæſar. *Idem*.

4 *In provinciam*] Scilicet Narbonenſem, nunc *Languedoc* & *Provence*. Vide de hac excurſione Cæſar. Commentar. I. de bell. Gall. *Grævius*.

5 *Vacationes*] In magno tumultu & extrema reipublicæ neceſſitate cum delectus fiebat, etiam illi qui vacationem a militia habebant, ut ſenes, valetudinarii, opifices nomina dare cogebantur. *Popma*.

Digitized by Google

gati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliæ civitates, darentque operam, ne eæ cum Helvetiis ſe jungerent. Legati ſunt [6] Q. Metellus Creticus, & [7] L. Flaccus, & [8] τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus [9] Clodiani filius. Atque hoc loco illud non queo præterire, quod, [10] cum de Conſularibus mea prima ſors exiſſet, una voce Senatus frequens retinendum me in urbe cenſuit. Hoc idem poſt me Pompejo accidit: ut nos duo, quaſi pignora Reipublicæ retineri videremur. [11] Quid enim ego aliorum in me [12] ἐπιφωνήματα expectem, cum hæc domi naſcantur? Urbanæ autem res ſic ſe habent. Agraria lex a Flavio Tribuno plebis vehementer agitabatur [13] auctore Pompejo: quæ nihil populare habebat, præter auctorem. Ex hac ego lege, ſecunda concionis voluntate, omnia illa tollebam, quæ ad privatorum incommodum pertinebant: [14] liberabam agrum eum, qui P. Mucio, L. Calpurnio Coſſ. [15] publicus fuiſſet: [16] Syllanorum hominum poſſeſſiones confirmabam: Volaterranos, & Arretinos, quorum agrum Sylla publicarat, [17] neque diviſerat, [18] in ſua poſſeſ-

6 *Q. Metellus Creticus*] A Creta paulo ante victa ſic dictus. Ep. 8. ad M. Brut. Orat. pro Cn. Planc. & Liv. lib. XCVIII. & XCIX. *Corradus*.

7 *L. Flaccus*] Pro quo extat Orat. *Idem*.

8 Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον] *In lente unguentum*. Proverbium de rebus bonis in re vili conſumptis. Μύρον eſt legatio, φακὴ lens, eſt Lentulus Clodianus. In eo ergo legationem male collocatam dicit. *Ern.*

9 *Clodiani*] Carolus Sigonius in Faſtis Romanis, oſtendit hunc Clodianum fuiſſe Cn. Cornelium Lentulum, qui Conſul fuit anno U. C. 681. cum L. Gellio Poplicola; cui ſubſcribit Stephanus Pighius in Annal. Rom. lib. XVI. *Grævius*.

10 *Cum mea prima ſors exiſſet*] Legati forte aut ſuffragiis electi mittebantur. Tacitus Hiſtoriar. IV. *Popma*.

11 *Quid enim ego aliorum*] Ἀπολογία, ne verba illa, *nos duo quaſi pignora Reipublicæ retineri videremur*, nimis arroganter dixiſſe videretur. *Corradus*. Malim, *alienorum*, hoc eſt, externorum. *Malaſp.*

12 Ἐπιφωνήματα] Laudes.

13 *Auctore Pompejo*] Cujus militibus ea lege ager dividitur. Dion. l. 37. *Corradus*. Solebant legem laturi virum magnæ dignationis & auctoritatis producere in Roſtra, nonnunquam plures, qui populo ſuaderet, ut legem hanc, quam erat lator rogaturus, velit jubere. Is dicebatur *auctor*. Grævius.

14 *Liberabam*] eximebam e lege: poſſeſſoribus relinqui volebam. Flavius autem in lege tulerat, ut privatis ademptus divideretur populo Romano, eiſque tantum pecuniæ redderetur, quantum pro ejus agri emptione numeraſſent. *Manut.*

15 *Publicus fuiſſet*] Qui cum poſt eos conſules privatis eſſet venditus, plebi quaſi publicum diſtribui Cicero nolebat. *Idem*.

16 *Syllanorum hominum poſſeſſiones*] Victor Sylla donaverat amicis ſuis eorum agros, qui Marium ſecuti contra ipſum arma tulerant. *Idem*.

17 *Neque diviſerat*] Vide Fam. XIII. 4.

18 *In ſua poſſeſſione*] Nam in lege Flavius poſuerat, ut, quando eorum agri a Sylla publicati fuerant, publice dividerentur. *Idem*.

poſſeſſione retinebam : [19] unam rationem non rejiciebam , ut ager hac adventitia pecunia emeretur , quæ [20] ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur . Huic toti rationi agrariæ Senatus adverſabatur , ſuſpicans Pompejo novam quandam potentiam quæri . Pompejus vero ad voluntatem perferendæ legis incubuerat . Ego autem magna cum [21] agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum poſſeſſiones : is enim eſt [22] noſter exercitus , hominum , ut tute ſcis , locupletium . Populo autem , & Pompejo (nam id quoque volebam) ſatisfaciebam emptione : qua conſtituta diligenter , & ſentinam urbis exhauriri , & Italiæ ſolitudinem [23] frequentari poſſe arbitrabar . Sed hæc tota res interpellata [24] bello refrixerat . Metellus eſt conſul ſane bonus , & nos admodum diligit . Ille alter ita nihil eſt , ut plane [25] quid emerit neſciat . Hæc ſunt in Republica , niſi etiam illud ad Rempublicam putes pertinere , Herennium quendam , Tribunum plebis , tribulem tuum , ſane hominem nequam , atque egentem , ſæpe jam [26] de P. Clodio ad plebem traducendo agere cœpiſſe . Huic frequenter interceditur . Hæc ſunt , ut opinor , in Republica . Ego autem , ut ſemel [27] Nonarum illarum Decembrium , junctam invidia , ac multorum inimicitiis , eximiam quandam , atque immortalem gloriam conſecutus ſum ; non deſtiti eadem animi magnitudine in Republica verſari , & illam inſtitutam ac ſuſceptam dignitatem tueri . Sed poſtea quam primum Clodii abſolutione levitatem , infirmitatemque judiciorum

rum

19 *Unam rationem*] Unum illud caput Cicero probabat , de pecunia ex novis vectigalibus cogenda , qua emptus ager plebi divideretur . Tulerat enim Flavius , ut vel agri , qui aut tum eſſent , aut aliquando publici fuiſſent , vel , ſi hoc non placeret , alii agri , novorum vectigalium pecunia empti , plebejis agros non habentibus diſtribuerentur . Secundum caput Cicero probavit . *Idem* .

20 *Ex novis vectigalibus*] Quæ autem erant nova vectigalia ? Bello ſcilicet proximis annis quæſita , nationibus maxime per Cn. Pompejum in populi Romani poteſtatem redactis . *Idem* .

21 *Agrariorum*] Agripetarum . *Corrad.*

22 *Noſter exercitus*] Hoc eſt , ii , qui nobis favent . Infimi enim , & pauperes , ut rerum novarum cupidi , Ciceronem haud omnes amabant , quem ſcirent in conſulatu acerbiſſimum iis fuiſſe , qui res novas quæſierant . Locupletes contra in oculis ferebant , cujus vigilantia ſublatam conjurationem intelligerent , quam egentes , & perditi cives , divitum fortunis infenſi , feciſſent . *Manutius* .

23 *Frequentari*] Deductis coloniis .

24 *Bello*] Timore Gallici belli , maximeque Helvetiorum . *Manutius* .

25 *Quid emerit*] L. Afranius emerat conſulatum : quem tamen ignorare nunc videtur . Ep. 13. *Idem* .

26 *De P. Clodio*] Vide ſupra , ep. 16.

27 *Nonarum illarum Decembrium*] Quo die ſupplicium ſumpſit de conjuratis . *Idem* .

rum perſpexi ; deinde vidi noſtros publicanos facile a Senatu disjungi , quanquam a me ipſo non divellerentur : tuam autem beatos homines (hos [28] piſcinarios dico , amicos tuos) non obſcure nobis invidere : putavi , mihi majores quaſdam opes, & firmiora præſidia eſſe quærenda. Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus noſtris tacuerat , Pompejum adduxi in eam voluntatem , ut in Senatu non ſemel , ſed ſæpe , multiſque verbis hujus mihi ſalutem imperii , atque orbis terrarum adjudicarit . Quod non tam interfuit mea , (neque enim illæ res aut ita ſunt obſcuræ , ut teſtimonium , aut ita dubiæ , ut laudationem deſiderent) quam Reipublicæ , quod erant quidam improbi , qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompejo , ex rerum illarum diſſenſione arbitrarentur . Cum hoc ego me tanta familiaritate conjunxi , ut uterque noſtrum in ſua ratione munitior, & in Republica firmior hac conjunctione eſſe poſſit. Odia autem illa libidinoſæ & delicatæ juventutis , quæ erant in me incitata , ſic mitigata ſunt comitate quadam mea , me unum ut omnes illi colant . Nihil jam denique a me aſperum in quemquam fit, nec tamen quicquam populare , ac diſſolutum : ſed ita temperata tota ratio eſt, ut Reipublicæ conſtantiam præſtem ; privatis rebus meis , propter infirmitatem bonorum , iniquitatem malevolorum, odium in me improborum, adhibeam quandam cautionem , & diligentiam ; atque ita tamen iis novis amicitiis implicati ſumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus inſuſurret Epicharmus cantilenam illam ſuam :

[29] Νῆφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν .

Ac noſtræ quidem rationis, ac vitæ quaſi quandam formam , ut opinor, vides. [30] De tuo autem negotio ſæpe ad me ſcribis ; cui mederi nunc non poſſumus . Eſt enim illud ſenatus-

28 *Piſcinarios*] Hortenſium , Lucullum.

29 Νῆφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν] Q. Cicero in libello de petitione Conſulatus ita vertit, *Sobrius eſto, atque illud teneto, nervos, atque artus eſſe ſapientiæ , non temere credere* . de Pet. Conſul. cap. 10.

30 *De tuo autem negotio*] De exactione pecuniæ vectigalis a Sicyoniis , quam Atticus ſuo vel publicanorum nomine urgebat: ſed quia ſenatus-conſultum liberos populos, inter quos erant Sicyonii , excipiebat liberabatque a penſitatione , ideo illi nolebant ſolvere. *Popma.*

conſultum ſumma [31] pedariorum voluntate, nullius noſtrum auctoritate factum. Nam, quod [32] me eſſe ad ſcribendum vides, ex ipſo ſenatus-conſulto intelligere potes, [33] aliam rem tum relatam; hoc autem *de populis liberis*, ſine cauſa additum, & ita factum eſt a P. Servilio filio, qui in poſtremis ſententiam dixit; ſed immutari hoc tempore non poteſt. Itaque [34] conventus, qui initio celebrabantur, jam diu fieri deſierunt. Tu ſi tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expreſſeris, velim, me facias certiorem. Commentarium Conſulatus mei Græce compoſitum miſi ad te: in quo ſi quid erit, quod homini Attico minus Græcum, eruditumque videatur; non dicam, quod tibi, ut opinor, Panormi Lucullus de ſuis hiſtoriis dixerat; ſe, quo facilius illas probaret Romani hominis eſſe, idcirco barbara quædam & σόλοικα diſperſiſſe. Apud me ſi quid erit ejuſmodi, me imprudente erit, & invito. Latinum ſi perfecero, ad te mittam; [35] tertium poema expectato, ne quod genus a me ipſo laudis meæ prætermittatur. Hic tu, cave, dicas, [36] *τίς πατέρ' αἰνήσει*; ſi eſt enim apud homines quidquam, quod potius ſit, laudetur; nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. Quanquam non [37] *ἐγκωμιαστικά* ſunt hæc, ſed *ἱστορικά*, quæ ſcribimus. Quintus frater purgat ſe multum per literas, & affirmat, nihil a ſe cuiquam de te ſecus eſſe dictum. Verum hæc nobis coram ſumma cura & diligentia ſunt agenda;

tu

31 *Pedariorum*] Senatores, qui curules magiſtratus geſſiſſent, curru in curiam honoris gratia vehebantur: cæteri pedibus ibant: unde Pedariorum nomen. Gellius lib. 3. cap. 18. *Manutius*.

32 *Me eſſe ad ſcribendum*] Me affuiſſe, dum ſcriberetur ſenatus-conſultum. *Idem*.

33 *Aliam rem*] Primo relatum eſt non de populis liberis, ſed alia de re, ut ex ipſo ſenatus-conſulto potes intelligere: deinde ex ſententia Servilii additum eſt illud, ne liberi populi cogerentur ſolvere. Quod ſi de populis primo actum eſſet, ego, qui ſcirem a Sicyoniis pecuniam tibi deberi, tua cauſa repugnaſſem, neque ſcribendo affuiſſem. Ep. 1. lib. 2. *Idem*.

34 *Conventus*] Hominum, qui ſenatus-conſultum induci cupiebant. *Corradus*.

35 *Tertium poema*] Tertium opus de conſulatu meo. Primus enim commentarius Græce compoſitus, alter Latinus, tertium poema. *Manutius*.

36 Τίς πατέρ' αἰνήσει] Integer verſus ſic ſe habet, *τίς πατέρ' αἰνήσει, εἰ μὴ κακοδαίμονες υἱοί; quis patrem laudabit, niſi infelices filii?* Majorum & parentum laudes ſolent inprimis commemorare, qui ipſi, quod laudem mereatur, non fecerunt. Itaque Cicero veretur, ne Atticus ſibi laudanti ſuperiorum temporum res geſtas, in libro de Conſulatu & aliis, occinat illud: *Τίς πατέρ' αἰνήσει* &c. Adeone ab ingenio & ſuperiorum temporum conſuetudine deſciviſti, ut ſola illa, quæ olim geſſeris, laudes, quaſi nunc nihil laudabile facias? *Ern.*

37 Ἐγκωμιαστικά] Laudatoria.

Digitized by Google

tu modo nos reviſe aliquando. Coſſinius hic cui dedi literas, valde mihi bonus homo, & non levis, & amans tui viſus eſt, & talis, qualem eſſe eum tuæ mihi literæ nuntiarant. Idibus Mart.

CICERO ATTICO SAL.

XX. CUM e [1] Pompejano me Romam recepiſſem a. d. IV Idus Maii, Cincius noſter eam mihi abs te epiſtolam reddidit, quam tu Idib. Febr. dederas ei. Nunc epiſtolæ literis his reſpondebo. Ac primum, tibi perſpectum eſſe judicium de te meum, lætor; deinde, te in iis rebus, quæ mihi aſperius a nobis, [2] atque a noſtris, & injucundius actæ videbantur, moderatiſſimum fuiſſe, vehementiſſime gaudeo; idque neque amoris mediocris, [3] & ingenii ſummi, ac ſapientiæ judico. Qua de re cum ad me ita ſuaviter, diligenter, officioſe, & humaniter ſcripſeris, ut non modo te hortari amplius non debeam, ſed ne expectare quidem abs te, aut ab ullo homine tantum facilitatis, ac manſuetudinis potuerim; nihil duco eſſe commodius, quam de his rebus nihil jam amplius ſcribere. Cum erimus congreſſi; tum, ſi quid res feret, coram inter nos conferemus. Quod ad me de Republica ſcribis, diſputas tu quidem & amanter, & prudenter; & a meis conſiliis ratio tua non abhorret. Nam neque de ſtatu nobis noſtræ dignitatis eſt recedendum, [4] neque ſine noſtris copiis intra alterius præſidia veniendum: & [5] is, de quo ſcribis nihil habet amplum, nihil excelſum, nihil non ſummiſſum, atque populare. Veruntamen fuit ratio mihi

1 *Pompejano*] Fuit oppidum, cui nomen *Pompeii*, quod Sarno amne alluebatur. Nunc rudera. *Plin. Hard.* noviſſimæ editionis Tom. I. p. 154.

2 *Atque a noſtris*] Videtur eſſe quædam ἐπανόρθωσις, vel ἐπεξήγησις, hoc modo, *a nobis, atque ideo a noſtris*: vel *a nobis*, id eſt, *a noſtris*. Significat autem Q. Fr. & Pomponiam. Ep. 17. h. l. *Corr.*

3 *Et ingenii*] Fortaſſe, *ac ingenii*. Mur.

4 *Neque ſine noſtris copiis*] Non debeo Pompeji amicitiam tanti facere, ut veteres amicorum copias negligam, ſine quibus intra alterius præſidia venire, id eſt, uni Pompejo me totum credere, tutum non eſt. Sic igitur faciam: firmabo, ut inſtitui, meas opes amicitia Pompeji: & tamen, quia non unius fidei ſunt omnia committenda, veterum amicorum præſidia non dimittam. Hæ ſunt enim copiæ noſtræ. *Manutius*.

5 *Is, de quo ſcribit*] Pompejus.

hi fortaſſe ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis; ſed mehercule Reipublicæ multo etiam utilior, quam mihi, civium improborum impetus in me reprimi, cum hominis ampliſſima fortuna, auctoritate, gratia fluctuantem ſententiam confirmaſſem, & [6] a ſpe malorum ad mearum rerum laudem convertiſſem. Quod ſi cum aliqua levitate mihi faciendum fuiſſet, nullam rem tanti æſtimaſſem; ſed tamen a me ita acta ſunt omnia, non ut ego illi aſſentiens levior, ſed ut ille me probans gravior videretur. Reliqua ſic a me aguntur, & agentur, ut non committamus, ut ea, quæ geſſimus, ſortuito geſſiſſe videamur. [7] Meos bonos viros, illos quos ſignificas, & eam, quam mihi dicis obtigiſſe, [8] σπάρτην, non modo nunquam deſeram; ſed etiam, ſi ego ab illa deſerar, tamen in mea priſtina ſententia permanebo. Illud tamen velim exiſtimes, me hanc viam optimatium [9] poſt Catuli mortem nec præſidio ullo, nec comitatu tenere. Nam, ut ait [10] Rhinton, ut opinor,

[11] Οἱ μὲν παρ' ὐδέν εἰσιν, οἷς δ' ὐδὲν μέλει.

Mihi vero ut invideant [12] piſcinarii noſtri, aut ſcribam ad te alias, aut in congreſſum noſtrum reſervabo. A Curia autem nulla me res divellet: vel quod ita rectum eſt; vel quod rebus meis maxime conſentaneum: vel quod, a Senatu quanti fiam, minime me pœnitet. [13] De Sicyoniis, ut ad te ſcripſi antea, non multum ſpei eſt in Senatu. Nemo eſt enim jam, qui queratur. Quare, ſi id expectas, longum eſt: alia via, ſi qua potes, pugna. Cum eſt actum,

neque

6 *A ſpe malorum*] Speraverant enim improbi homines contentionem mihi fore aliquam cum Pompejo ex rerum, quas in conſulatu geſſeram, diſſenſione. *Manut.*

7 *Bonos viros*] Quos paulo ante ſuas Copias vocavit. *Meos:* alii, *eos*. Idem.

8 Σπάρτην] Remp. quam ſemel tuendam ſuſcepi, nunquam deſeram. Adagium eſt in Suida, & Plutarcho, Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει; de iis, quibus, cum fortunæ munere contigiſſet, ut Spartæ naſcerentur, degenerare a tam nobilis patriæ teſtata virtute ſine magno dedecore non liceret. *Idem*.

9 *Poſt Catuli mortem*] Q. Catulus, M. Cato, & M. Cicero in defendenda Reipublicæ libertate, & tuendis optimatium partibus mire conſentiebant, ut ſcribit Plutarchus in Craſſo. Ex his Catulus paulo ante obierat. *Popma.*

10 *Rhinton*] Poeta comicus Tarentinus: de quo Suidas. *Manutius*.

11 Οἱ μὲν παρ' ὐδὲν εἰσιν, οἷς δ' ὐδὲν μέλει] Iambicus ſenarius. Latine ſic: *Alii quidem prope nihil ſunt, aliis autem nihil curæ eſt*. Qui me, inquit, recta ſentientem adjuvare, & in optimatum via pergentem forſitan ſequi vellent, infirmi ab auctoritate non poſſunt; qui poſſent, negligunt. *Idem*.

12 *Piſcinarii*] Hortenſius, Lucullus.

13 *De Sicyoniis*] Epiſtola ſuperiore.

Digitized by Google

neque animadverſum eſt [14] ad quos pertineret; & raptim in eam ſententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi ſenatus conſulti maturitas nondum eſt: quod neque ſunt, qui querantur; & multi partim [15] malevolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Metellus tuus eſt egregius conſul. Unum reprehendo, quod otium e Gallia nuntiari non magnopere gaudet. Cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius. Cætera egregia. Auli vero filius ita ſe gerit, ut ejus Conſulatus non Conſulatus ſit, ſed Magni noſtri [16] ὑπώπιον. De meis ſcriptis, miſi ad te Græce perfectum Conſulatum meum. Eum librum L. Coſſinio dedi. Puto te Latinis meis delectari; huic autem [17] Græco Græcum invidere. Alii ſi ſcripſerint, mittemus ad te; ſed, mihi crede, ſimul atque hoc noſtrum legerunt, neſcio quo pacto retardantur. Nunc (ut ad rem meam redeam) L. Papirius Pætus, vir bonus, amatorque noſter, mihi libros eos, quos [18] Serv. Claudius reliquit, donavit. Cum mihi, [19] per legem Cinciam licere capere, [20] Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi, me accepturum, ſi attuliſſet. Nunc, ſi me amas, ſi te a me amari ſcis, enitere per amicos, clientes, hoſpites, libertos denique, ac ſervos tuos, ut [21] ſcheda ne qua depereat. Nam & Græcis his libris, quos ſuſpicor, & Latinis, quos ſcio illum reliquiſſe, mihi vehementer opus eſt. Ego autem quotidie magis, quod mihi de forenſi labore temporis datur, in iis ſtudiis conquieſco. Per mihi, per, inquam, gratum feceris, ſi in hoc tam diligens fueris, quam ſoles in his rebus, quas me valde velle arbitraris:

14 *Ad quos pertineret*] Non animadverſum eſt, illud, *De populis liberis*, addi ſine multorum damno non poſſe. Hæc iterum, & planius epiſt. 1. lib. 2. *Manutius*.

15 *Malevolentia*] In creditores. *Æquitatis*: in debitores, qui cum liberi ſint, æquum non videtur eos cogi. *Idem*.

16 Ὑπώπιον] Macula, culnus.

17 *Græca Græcum*] Libro Atticum. *Man.*

18 *Serv. Claudius*] Libri vulgati nonnulli *Clodius*, mutatione non neceſſaria: idem enim nomen Grammatici celebris: & Serv. Claudium, ut Cicero hic, nominat Gellius lib. XIII. cap. 21. Serv. Clodium Plinius lib. XXXIII. cap. 4. & Suetonius in libro de claris Grammaticis. Fuit autem frater Papirii Pæti, aut conſobrinus, aut ex eadem matre, diverſo patre: de quo in epiſt. ad Pætum. *Popma*.

19 *Per legem Cinciam*] Quæ erat de donis & muneribus. Jocatur, *Manutius*.

20 *Cincius*] Hic Attici negotia Romæ procurabat. Epiſt. 6. *Idem*.

21 *Scheda*] Eſt a Græco σχέδη, & hoc a σχεδὸν, unde & σχέδιον, *ſchedium*. Vide Feſtum in *Schedia*. Grævius. *Scheda* eſt plagula chartæ ex ſcapo revulſa, quibus committebant veteres quidquid ſubito commentabantur, ut emendatum poſtea in mundiorem chartam ſcriberetur. *Salm.*

ris : ipſiuſque Pæti tibi negotia commendo : de quibus tibi ille agit maximas gratias : & ut jam inviſas nos, non ſolum rogo ; ſed etiam ſuadeo .

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER II.

CICERO ATTICO SAL.

I. KALENDIS Jun. eunti mihi [1] Antium, & gladiatores M. Metelli cupide relinquenti, venit obviam tuus puer. Is mihi literas abs te, & commentarium Conſulatus mei Græce ſcriptum reddidit: in quo lætatus ſum, me aliquanto ante de iiſdem rebus Græce item ſcriptum librum L. Coſſinio ad te perferendum dediſſe. Nam, ſi ego tuum ante legiſſem, furatum me abs te eſſe diceres. Quanquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi, atque incompta viſa ſunt: ſed tamen erant ornata hoc ipſo, quod ornamenta neglexerant; &, ut [2] mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. Meus autem liber totum Iſocratis [3] *μυροθήκιον*, atque omnes ejus [4] diſcipulorum arculas, ac nonnihil etiam [5] Ariſtotelia pigmenta conſumpſit: quem tu Corcyræ, ut mihi aliis literis ſignificas, [6] ſtrictim attigiſti; poſt autem, ut arbitror, a Coſſinio accepiſti; quem tibi ego non eſſem auſus mittere, niſi eum lente ac [7] faſtidioſe probaviſſem. Quanquam ad me reſcripſit jam Rhodo Poſidonius, ſe, noſtrum illum [8] *ὑπόμνημα* cum lege-

1 *Antium*] Ubi domum habebat. Vide ep. 8. lib. IV. *Corradus*.

2 *Mulieres*] Vetus illud in mulieres odoratis unguentis non utentes: *Ideo bene olere, quia nihil olerent*. Quod eſt apud Plautum in Moſtellaria. *Manutius*.

3 Μυροθήκιον] Unguentariam thecam.

4 *Diſcip.*] Theopompi, Ephori, &c.

5 *Ariſtotelia*] Quæ præcipit Ariſtoteles, in tertio præſertim libro Rhetor.

6 *Strictim attigiſti*] Curſim legiſti, miſſum videlicet ab aliis: (jam enim divulgatus erat; ſiquidem & Poſidonius eum Rhodi legerat, ut infra proxime) poſt autem eum, opinor, accepiſti, quem ego L. Coſſinio dederam. *Manutius*.

7 *Faſtidioſe*] Cum omnia in eo diligentiſſime examinaſſem, uſque ad faſtidium. *Idem*.

8 Ὑπόμνημα] Commentarium.

legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de iiſdem rebus ſcriberet, miſeram, non modo non excitatum eſſe ad ſcribendum, ſed etiam plane perterritum. Quid quæris? conturbavi Græcam nationem. Ita, vulgo qui inſtabant, ut darem ſibi quod ornarent, jam exhibere mihi moleſtiam deſtiterunt. Tu, ſi tibi placuerit liber, curabis, ut Athenis ſit, & in cæteris oppidis Græciæ. Videtur enim poſſe aliquid noſtris rebus lucis afferre. Oratiunculas autem, & quas poſtulas, & plures etiam mittam: quoniam quidem ea, quæ nos ſcribimus adoleſcentulorum ſtudiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quæ *Philippicæ* nominantur, enituerat civis ille tuus Demoſthenes, & quod ſe ab hoc refractariolo judiciali dicendi genere abjunxerat ut [9] *σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος* videretur, curare, ut meæ quoque eſſent orationes, quæ [10] *Conſulares* nominarentur. Quarum una eſt in Seuatu Kal. Jan. altera ad populum de lege agraria; tertia, de Othone; quarta, pro Rabirio; quinta, de proſcriptorum filiis; ſexta, cum provinciam in concione depoſui; ſeptima, qua Catilinam emiſi; octava, quam habui ad populum poſtridie quam Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges indicarunt; decima in Senatu, Nonis Decemb. Sunt præterea duæ breves, quaſi [11] *ἀποσπασμάτια* legis agrariæ. Hoc totum [12] *σῶμα* curabo ut habeas. Et quoniam te cum ſcripta, tum res meæ delectant; iiſdem ex libris perſpicies, & quæ geſſerim, & quæ dixerim: [13] aut ne popoſciſſes; ego enim tibi me non offerebam. Quod quæris, quid ſit, quod te arceſſam, ac ſimul impeditum te negotiis eſſe ſignificas, neque recuſas, quin, non modo ſi opus ſit, ſed etiam ſi velim, accurras: nihil ſane eſt neceſſe; veruntamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius poſſe deſcribere. Nimis abes diu, præſertim cum ſis in propinquis locis: neque nos te fruimur; & tu nobis cares. Ac

nunc

9 *Σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος*] Gravior quidam, & civilior: grandior aliquis, & Reipublicæ ſtudioſior.

10 *Conſulares*] Ut in conſulatu habitæ. *Corradus*.

11 *Ἀποσπασμάτια*] Appendices.

12 *Σῶμα*] Corpus.

13 *Aut ne popoſciſſes*] Si orationes, quas mitto, non vis perlegere, non erant tibi poſcendæ; non erat, ut peteres. *Græv.*

nunc quidem otium eſt: ſed, [14] ſi paulo plus furor Pulchelli progredi poſſet, valde ego te iſtinc excitarem. Verum præclare [15] Metellus impedit, & impediet. Quid quæris? eſt Conſul [16] φιλόπατρις, &, ut ſemper judicavi, natura bonus. Ille autem non ſimulat, ſed plane Tribunus plebis fieri cupit. Qua de re cum in Senatu ageretur, fregi hominem; & inconſtantiam ejus reprehendi, qui Romæ Tribunatum plebis peteret, cum in Sicilia [17] ædilitatem ſe petere dictitaſſet. Sed neque magnopere dixi eſſe nobis laborandum: quod nihilo magis ei liciturum eſſet plebejo Rempublicam perdere, quam ſimilibus ejus me Conſule patriciis eſſet licitum. Jam, cum ſe ille ſeptimo die veniſſe a [18] Freto, neque ſibi obviam quemquam prodire potuiſſe, & noctu ſe introiſſe dixiſſet, in eoque ſe in concione jactaſſet: nihil ei novi dixi accidiſſe: ex Sicilia ſeptimo die Romam; [19] tribus horis Roma Interamnam: noctu introiſſe item ante: non eſſe itum obviam; ne tum quidem, cum iri maxime debuit. Quid quæris? hominem petulantem, modeſtum reddo non ſolum perpetua gravitate orationis, ſed etiam hoc genere dictorum. Itaque jam familiariter cum ipſo cavillor, ac jocor. Quin etiam cum

 [20] can-

14 *Si paulo plus*] Senſus eſt hujus loci ſimpliciſſimus: Si Clodius me infeſtare, vexareque poſſet vehementius, ut vult, te rogarem ut celeriter huc te conferres. *Idem*.

15 *Metellus impedit*] Quippe cum in Senatu dixerit ſe Clodium fratrem patruelem incipientem furere, atque conantem, ſua manu interfecturum. Orat. pro M. Cælio, & Dion. lib. XXXVII. *Corrad.*

16 φιλόπατρις] Studioſus patriæ.

17 *Ædilitatem*] Qui enim ædilitatem petebant, per cauſam fori ornandi & ludorum, ſocios ſpoliabant ſignis, & rebus pretioſioribus, cum ad eum uſum rogaſſent, nec unquam poſtea redderent. Cauſa autem Clodio in Siciliam eundi fuit, quod adoptatus fuerat a Fontejo, qui Siculus ipſe erat. Quare ejus furta nunc cavillari mihi Cicero videtur. *Muretus*. Ex depravatis codicibus hic alii aliter legunt. Sed hariolationes meræ cui bono? ubi Victorius Muretuſque offerunt quod conveniat, & ſit ſatis. *Olivetus*.

18 *Freto*] Siculo, quaſi proprie fretum appelletur illud, quod eſt inter Siciliam, & Italiam. *Corradus*.

19 *Tribus horis*] Vetus liber: *at tribus horis*. Boſius *Baluzianus*. Cavillatio dicax & moroſa. Jactabat Clodius ſe ſeptimo die a freto Sicilienſi, quod Italiam a Sicilia dividit, Romam veniſſe, noctu introiſſe, neque ſibi obviam quemquam prodire potuiſſe, ob tacitum & ſubitum ſuum adventum. Regerebat Cicero: Etiam tribus horis Roma Interamnam; quoniam Clodius falſis teſtibus in judicio obtinuerat, ſe qua hora argueretur in operto Bonæ Deæ deprehenſus, Interamnæ fuiſſe, quod verum eſſe non poterat, cum multi eum Romæ vidiſſent tribus horis ante deprehenſionem, & Interamna longius ab Roma trium horarum itinere abeſſet. Item ante noctu introiſſe, ſcilicet domum Cæſaris Pontificis, ubi mulieres Bonæ Deæ ſacrificabant. Ne tum quidem illi eſſe itum obviam cum iri maxime debuit, hoc eſt, cum debuit reſiſti, ne reus pollutarum ceremoniarum abſolveretur. Jocus in ambigua notione verbi *Ire obviam*, quod & *prodire obviam*, & reſiſtere ſignificat. *Popma*.

Digitized by Google

[20] candidatum deduceremus, quærit ex me, num conſueſſem [21] Siculis locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, novus patronus inſtituam: ſed ſoror, quæ tantum habeat [22] Conſularis loci, unum mihi ſolum pedem dat. Noli, inquam, de uno pede ſororis queri: licet etiam alterum tollas. Non Conſulare, inquies, dictum. Fateor: ſed ego illam [23] odi male Conſularem. Ea eſt enim ſeditioſa: ea cum viro bellum gerit, neque ſolum cum Metello, ſed etiam cum Fabio, [24] quod eos in hoc eſſe moleſte fert. Quod de agraria [25] lege quæris, ſane jam videtur refrixiſſe. Quod me quodam modo molli brachio de Pompeji familiaritate objurgas: nolim ita exiſtimes, me mei præſidii cauſa cum illo conjunctum

20 *Candidatum*] Candidatos ad commendationem clari viri Martium in campum deducebant. Q. Cicero, de petit. conſulatus. *Manutius*.

21 *Siculis locum*] Siculis, meis clientibus, locum dare, ubi gladiatorum certamina ſpectare poſſent. Amicis enim, & tribulibus ad ſpectacula locus dabatur: ut in Orat. pro Murena. *Idem*.

22 *Conſularis loci*] Munera gladiatorum in foro dabantur: Conſules autem, & alii magiſtratus gerentes, pro magiſtratus dignitate ſpatium habebant, ubi ſpectare poſſent, ſive amicis familiaribuſque ad ſpectandum dare. Virgines item Veſtales ſuum locum gladiatorium habebant, & conſulum uxores. Qui magiſtratus petebant, ſoliti erant a propinquis & neceſſariis vel precario vel mercede magnam vim horum locorum impetrare, & hac liberalitate candidati multorum animos ſibi conciliabant: cum nonnulli etiam nobiles viri in circo totas tabernas tribulium cauſa compararent. Decreto autem M. Tullii, liberi poſterique Servi Sulpicii circum eam ſtatuam, quæ ilii, quod ob rempublicam mortem obiiſſet, in Roſtris erecta eſt, locum gladiatoribus, ludiſque habebant quaqua verſus pedes quinque. Cum igitur Clodius candidatus eſſet, petierat a ſorore Clodia, Metello Celeri nupta, quæ multum haberet loci conſularis, ut ſibi aliquantum concederet. Illa autem parum liberaliter ei viſa eſt reſpondere, cum unum tantum pedem promiſiſſet. De quo cum Cicerone queſtus reſponſum tulit, injuria illum de ſororis uno pede queri. Poſſe enim, cum ei commodum eſſet, etiam alterum pedem tollere. Acerbo, ſed laſcivo nimis dicto, & parum gravitate dignitateque Ciceronis digno. Putabatur enim Clodius tres ſorores ſtupraſſe. Tollere autem pedem, figuram quandam Veneris deſignat. De qua Martialis intellexit, cum dixit: *Suſtulit ille pedes, ſuſtulit hic tunicam*. Sed & lib. II. *Tolluntur que pedes, a medicina gravis*. Jocus igitur Ciceronis jam planus eſt. *Victorius*.

23 *Odi male Conſularem*] Nota atque uſitata locutio eſt, *Male odiſſe*. Infra lib. XIV. *Atqui, ſi quiſquam eſt facilis, hic eſt: tamen non dubito, quin me male oderit*. Plaut. Menæch. *Ut ego uxorem, mea voluptas, ubi te aſpicio, odi male*. Quare adverbium illud qualitatis, vel potius quantitatis (nam *Male* ut Soſipater ait, valde ſignificat) aptius meo judicio, *Odi* verbo jungatur, quam nomini *Conſularem*. Ut ſenſus ſit: ſed ego male odi, illam conſularem. Illud etiam ſcio, fuiſſe qui *Conſularem* delerint, non tam veterum librorum auctoritate, quam vel locutionis inſolentia, vel quod Conſularem non putarint, de Conſulum uxoribus dici. Quod tamen falſum eſſe deprehenditur ex Juriſconſultis. *Malaſpina*.

24 *Quod eos in hoc*] Quod illi toti erant in impediendo ne Clodius adoptaretur a plebejo, utque ejus conſilia pernicioſa reprimerentur. *Græuius*.

25 *Lege*] A L. Flavio Tribuno plebis promulgata. Ep. 15. lib. I. *Corrad.* Legendum autem: *Quod de agraria lege quæris, ſane quam videtur refrixiſſe*. VIII. ad Fam. 10, & IV. 5. *J. F. Gronovius*.

ſtum eſſe: ſed ita res erat inſtituta, ut, ſi inter nos eſſet aliqua forte diſſenſio, maximas in Republica diſcordias verſari eſſet neceſſe. Quod a me ita præcautum, atque ita proviſum eſt, non ut ego de optima illa mea ratione decederem; ſed ut ille eſſet melior, & aliquid de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo ſcito glorioſius, quam de ſuis prædicare. Sibi enim bene geſtæ, mihi conſervatæ Reipublicæ dat teſtimonium: hoc facere illum, mihi quam proſit neſcio; Reipublicæ certe prodeſt. Quid, ſi etiam Cæſarem, cujus nunc venti valde ſunt ſecundi, reddo meliorem? num tantum obſum Reipublicæ? Quin etiam, ſi mihi nemo invideret; ſi omnes, ut erat æquum, faverent; tamen non minus eſſet probanda medicina, quæ ſanaret vitioſas partes Reipublicæ, quam quæ exſecaret. Nunc vero, cum [26] equitatus ille, quem ego [27] in clivo Capitolino, [28] te ſignifero, ac principe, collocaram, Senatum deſeruerit; noſtri autem [29] principes digito ſe cælum putent attingere, ſi mulli barbati in piſcinis ſint, qui ad manum accedant; alia autem negligant: nonne tibi ſatis prodeſſe videor, ſi perficio, ut nolint obeſſe, qui poſſunt? Nam Catonem noſtrum non tu amas plus, quam ego. Sed tamen ille, optimo animo utens, & ſumma fide, nocet interdum Reipublicæ. Dicit enim tanquam in Platonis [30] πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce, ſententiam. Quid [31] verius, quam in judicium venire, qui ob rem judicandam pecuniam acceperit? Cenſuit hoc Cato: aſſenſit Senatus. Equites [32] curiæ bellum, non mihi: nam ego diſſenſi. Quid impudentius Publi-

26 *Equitatus*] Equites Romani, quos ego conſul cum ſenatu conjunxeram. *Manut.*

27 *In clivo Capitolino*] In æde Concordiæ, ad radices aſſurgentis Capitolii. Qua in æde conſul Cicero ſenatum conſuluit, quid de conjuratis deprehenſis ſtatuendum videretur. *Idem.*

28 *Te ſignifero, ac principe*] Cum te quoque, equeſtris ordinis principem, ad eam conſultationem adhibui. Sed perſiſtit Cicero in translatione rei militaris: & quia dixerat, *Equitatus*, intulit, *Te ſignifero*: cum nihil aliud ſignificet, quam, in ſenatu Atticum, qui principem locum ordinis equeſtris obtineret, cum cæteris equitibus aſſuiſſe. *Idem.*

29 *Principes*] Principes cives Lucullus, & Hortenſius, piſcinarum ſtudioſi. Ep. 16, 17, 18. lib. I. *Idem.*

30 Πολιτείᾳ] Republica.

31 *Verius*] Æquius. *In judicium venire*, accuſari apud judices. *Idem.*

32 *Curiæ bellum*] Indixerunt, ſubaudi. Et Curiam accipe pro ſenatu; ut ſit continens pro contento. *Idem.*

Digitized by Google

blicanis [33] renuntiantibus? fuit tamen retinendi [34] ordinis cauſa, facienda jactura. Reſtitit, & pervicit Cato. Itaque nunc, [35] Conſule in carcere incluſo, ſæpe item ſeditione commota, aſpiravit nemo eorum, quorum ego concurſu, itemque Conſules, qui poſt me fuerunt, Rempublicam defendere ſolebant. Quid ergo? iſtos, inquies, [36] mercede conductos habebimus? Quid faciemus, ſi aliter non poſſumus? an libertinis, atque etiam ſervis ſerviamus? Sed, ut tu ais, [37] ἅλις σπουδῆς. Favonius [38] meam tribum tulit honeſtius, quam ſuam; [39] Lucceii perdidit. Accuſavit Naſicam inhoneſte; [40] ac modeſte tamen dixit; ita ut Rhodi videretur [41] molis potius, quam Moloni, operam dediſſe. Mihi, quod [42] defendiſſem, leviter ſuccenſuit. Nunc tamen petit iterum [43] Reipublicæ cauſa. Lucceius quid agat, ſcribam ad te, cum Cæſarem videro, qui aderit biduo. Quod Sicyonii [44] te lædunt: Catoni, & ejus æmulatori attribuas Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? Sed, ſi ita placuit, laudemus: [45] deinde in diſſenſionibus ſoli relinquamur. [46] Amalthea mea

te

33 *Renuntiantibus*] Petentibus, ut locatio Aſianorum vectigalium induceretur. Lib. I. epiſt. 15. *Idem*.

34 *Ordinis*] Equeſtris. Publicani enim equites Romani. *Idem*.

35 *Conſule in carcere incluſo*] L. Flavius tribunus plebis Metellum conſulem in carcere incluſit, quia legem agrariam perferri non ſineret. Aliis tamen tribunis opem ferentibus, & Pompejo ſuffragante, aliquot poſt horis exivit. Dio l. XXXVII. 1. *Idem*.

36 *Mercede conductos*] Equitumne Romanorum ſtudium in rem. erit largitionibus & pecunia conciliandum? *Græv.*

37 Ἅλις σπουδῆς] Sat ſtudii: ſubaudi, poſitum eſt a nobis in tuenda ordinum concordia. *Manutius*.

38 *Meam tribum tulit honeſtius*] Tribum ferre dicitur, cui tribus vel magiſtratum petenti, vel commodum aliquod ſuffragiis defert. Tribus autem Ciceronis videtur Cornelia fuiſſe: cum, in ea cenſeri ſolitos eſſe Arpinates, Livius l. XXXVIII. ſignificet. *Idem*.

39 *Lucceji perdidit*] Nec mirum, perdidiſſe Lucceii tribum, quippe cum Lucejus Cæſaris, Favonius Catonis familiariſſimus eſſet, Cato autem & Cæſar cum natura, tum vitæ inſtituto diſſidentes. *Idem*.

40 *Ac modeſte*] Pugnare hæc prope videntur: tamen eo ipſo lepida ſunt & inexpectata. Modeſte enim dicere laudem nullam habet in oratore: minus in accuſatore, quem vehementem, acrem, exertum & pugnacem eſſe oportet. Naſus igitur modeſtiæ verbo ſubeſt, cum quadam tamen laudis ſimulatione, quod modeſtia in hominum vita laudi ducatur. Significat igitur eum frigidum & malum accuſatorem fuiſſe. *Turnebus*. Adverſ. XXX. cap. 13.

41 *Molis potius quam Moloni*] Προσονομασία. Potius molis piſtrinariis, quam Moloni rhetori. *Popma*.

42 *Defendiſſem*] Naſicam. *Corradus*.

43 *Reipublicæ cauſa*] Exagitatio Favonii cum excuſatione, quod iterum peteret: iterum enim petere non ſua, ſed Reipublicæ cauſa: alioqui poſt priorem repulſam non fuiſſe petiturum. *Manutius*.

44 *Te lædunt*] Non ſolventes. Vid. ep. 10. & ep. 13. lib. I. *Corradus*.

45 *Deinde in diſſenſionibus*] Ita in omnibus legitur. Itaque εἰρωνικῶς, quodamque cum ſtomacho ſcribi, dicendum eſt. *Malaſpina*.

te expectat, & indiget tui. Tuſculanum, & Pompejanum valde me delectant; niſi quod me, illum ipſum [47] vindicem æris alieni, [48] ære non Corinthio, ſed [49] hoc circumforaneo obruerunt. [50] In Gallia ſperamus eſſe otium. [51] Prognoſtica mea cum oratiunculis propediem expecta. Et tamen quid cogites de adventu tuo, ſcribe ad nos: nam mihi Pomponia nuntiari juſſit, te menſe Quintili Romæ fore. Id a tuis literis, quas ad me de deceſſu tuo miſeras, diſcrepabat. Pætus, ut antea ad te ſcripſi, omnes libros, quos frater ſuus reliquiſſet, mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia poſitum eſt. Si me amas, cura ut conſerventur, & ad me perferantur. Hoc mihi nihil poteſt eſſe gratius: &, cum Græcos, tum vero diligenter Latinos ut conſerves velim. Tuum eſſe hoc munuſculum putabo. Ad Octavium dedi literas: cum ipſo nihil eram locutus. Neque enim iſta tua negotia [52] provincialia eſſe putabam: neque te in [51] tocullionibus habebam. Sed ſcripſi, ut debui, diligenter.

ſpina. Conjiciebat Manut. *diſceſſionibus*; idque Boſius recepit. Vulgatam præfero. Hoc enim Cicero dicit. Age probemus, quia ſic placuit Senatui, ſententiam Catonis; deinde vero io diſſeononibus civilibus, cum Senatus auctoritas erit tuenda contra popularium impetum, deferamur nos, qui optimatium cauſam agimus, ab equeſtri ordine & hominibus illis locupletibus, quibus grave damnum illatum eſt Senatus-conſulto illo. *Græv.*

46 *Amalthea*] Vide ep. 17. lib. I.

47 *Vindicem æris alieni*] Conjuratio Catilinæ propter æs alienum facta, odio maxime creditorum. Recte igitur vindex, & ſervator creditorum Cicero, quia conjuratos occiderat. *Manutius*.

48 *Ære non Corinthio*] Senſus eſt: Tuſculani, & Pompejani ædificatio magnum mibi æs alienum attulerunt. Sed jocatur in ambiguitate verbi: cum æs Corinthium maxime laudaretur. *Idem*.

49 *Hoc circumforaneo*] Quod ab argentariis fœnerantibus ſumitur, qui tarbernas habebant in porticibus circa forum. *Idem*.

50 *In Gallia*] Vide lib. I. ep. 16. & 18.

51 *Prognoſtica*] Cicero ioterpretatus eſt verſibus Arati Prognoſtica, ut conſtat e libris De Divinatione; quare non habeo dubium, quin ea intelligat. Meminit horum etiam libro earundem epiſtolarum XV, his verbis: *Equidem etiam pluvias metuo, ſi prognoſtica noſtra vero ſunt. Ranæ enim ρητορεύουσι. Manutius*.

52 *Provincialia*] Cicero putabat Atticum exercere fœnus in liberis ſolum civitatibus, ut Delo, Athenis, Sicyone: non etiam in provinciis, in quibus Romani magiſtratus jus dicebant, ut io Macedonia, quam tunc C. Octavius Auguſti Cæſaris pater pro prætore adminiſtrabat. Ideo vocat *provincialia negotia* quæ erant cum provincialibus hominibus, & apud magiſtratus provinciales expediebantur. *Popma*.

53 *Tocullionibus*] Hoc nomine jam Turnebus docuit ſignificari fœneratores, quaſi dicas fœneratorculos: cujuſmodi erant negotiatores, & argentarii, qui fœnus io provinciis exercebant. *Boſius*. Vide Turnebi Adverſ. XXX. 13.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

II. CURA, amabo te, Ciceronem noſtrum. Ei nos [1] θεῖοι videmur. [2] Πελληναίων in manibus tenebam: & hercule [3] magnum acervum Dicæarchi mihi ante pedes extruxeram. O magnum hominem, & a quo multo plura didiceris, quam de [4] Procilio. [5] Κορινθίων, & Ἀθηναίων puto me Romæ habere. [6] Mihi credes, leges; hæc doceo; mirabilis vir eſt. [7] Ἡρώδης, ſi homo eſſet, eum potius legeret, quam unam literam ſcriberet: qui me epiſtola [8] petivit: ad te, ut video, [9] comminus acceſſit. [10] Conjuraſſe mallem, quam reſtitiſſe conjurationi, ſi illum mihi audiendum putaſſem. [11] De Lollio ſanus non es: de Vinio laudo. Sed heus tu, ecquid vides

1 Θεῖοι] *Patrui*. Quo ſenſu Horatius, *Ne ſis patruus mihi*. Corradus. Ex depravatæ veteris ſcripturæ veſtigiis conjicio legendum: *Cura, amabo te, Ciceronem noſtrum: cui nos συννοσεῖν videmur*. Ægrotabat apud Atticum Q. Cicero Q. F. Eum igitur patruus avunculo diligenter commendat; & quo magis declaret ſuam erga illum voluntatem, ſe ſibi videri una cum eo ægrotare. *Muretus. Var. Lect.* lib. XIV. cap. 7.

2 Πελληναίων] Librum Dicæarchi de populis Pelenæis. De quibus Suidas. *Man.*

3 *Magnum acervum Dicæarchi extruxeram*] Eſt, magnam partem legendo evolveram. Ex ratione legendi volumina, de quibus quod legiſſent, in contrariam partem convolutum ante ſe demittebant. *J. F. Gronov.* Vide de Dicæarcho Gerh. Voſſ. de Hiſt. Græc. lib. I. cap. 9. & Joh. Junſ. de ſcript. Hiſt. Philoſoph. lib. I. cap. 16.

4 *Procilio*] Vide Plin. lib. VIII.

5 Κορινθίων] Πολιτείας. Corinthiorum, & Athenienſium Reſpublicas ab eodem Dicæarcho ſcriptas. *Corradus*.

6 *Mihi credes*] Emendo: *Mihi crede ſis, lege hoc otia. Mirabilis vir eſt*. Ait, *hoc otia*, quia Atticus hoc tempore in Epiro. *Lipſius*. IV. Epiſt. Quæſt. 11. Forte legendum: *Mihi credes, leges hæc de eo*, hoc eſt, de ejus operibus. *J. F. Gronovius*.

7 Ἡρώδης] Athenienſis, &, opinor, is, de quo lib. XIV. *Manutius*.

8 *Petivit*] Herodes miſſa ad me epiſtola, tanquam telo eminus jacto, me laceſſivit, & provocavit ad certamen. Ait enim ſe velle ſua ſcripta de meo Conſulatu cum meis committere: quaſi parum eleganter, aut etiam diligenter ipſe ſcripſerim, neceſſeque fuerit id argumentum ab illo tractari. *Boſius*.

9 *Comminus*] Venit enim ad te, ut ſcriptorum ſuorum moleſtiſſima lectione conficeret. *Manutius*.

10 *Conjuraſſe mallem*] Tam malus eſt ſcriptor Herodes, ut præclarum illud meum factum potius conſpurcet & collutulet ſuis ſcriptis, quam illuſtret. Itaque ſi illum mihi audiendum putaſſem recitantem quæ de rebus a me Conſule geſtis ſcripſiſſet, mallem fuiſſe de numero conjuratorum, & eo nomine pœnas dediſſe, quam ea ſcripta legere, aut audire, quæ me enecarent. *Boſius*.

11 *De Lollio*] Ita Victorius. Alii, *De illo, ſanus non es: de vino, laudo*. Alii, *De oleo, ſanus non es: de vino, laudo*. Quam multa, quam dubia huc afferunt interpretes, ut ſuam quiſque ſententiam tueatur! Quæ tamen prætermitto omnia; etſi delectus mei ſeveritatem ſic temperavi hactenus, magis ut ſit verendum, ne in aſſumendo remiſſior fuiſſe videar, quam atrocior in repudiando. *Olivetus*.

Digitized by Google

vides [12] Kalendas venire, Antonium [13] non venire? judices cogi? nam [14] ita ad me mittunt, Nigidium minari in concione, ſe judicem, qui non affuerit, [15] compellaturum. Velim tamen ſi quid eſt de Antonii adventu quod audieris, ſcribas ad me: & quoniam [16] huc non venis, cœnes apud nos utique pridie Kal. cave aliter facias. Cura, ut valeas.

12 *Kalendas*] Quo die C. Antonius, cauſam dicere debebat. *Manutius.*

13 *Non venire*] Ex Macedonia provincia redeuntem, quam avare, & infeliciter adminiſtraverat. Vide lib. I. *Idem.*

14 *Ita ad me mittunt*] Ita mihi Roma ſcribitur a meis. *Idem.*

15 *Compellaturum*] Male Manutius exponit, evocaturum, coacturum. Eſt enim accuſaturum, ejus nomen delaturum. *Græv.*

16 *Huc non venis*] Quoniam Romam recta proficiſceris, nec vis de itinere deflectere, ut in villas ad me venias; Romæ domi meæ cœnato, tertio quidem Kalendas, ſi poteris, id eſt illo ipſo die, quo te ad Urbem futurum ſcribis, ſi minus, utique pridie Kalendas. *Manutius.*

CICERO ATTICO SAL.

III. PRIMUM, ut opinor, [1] εὐαγγέλια. [2] Valerius abſolutus eſt Hortenſio defendente. Id judicium [3] K. Atilio condonatum putabatur: & [4] Epicratem ſuſpicor, ut ſcribis, laſcivum fuiſſe. Etenim mihi [5] caligæ ejus, ut faſciæ cretatæ, non placebant. Quid ſit, ſciemus cum veneris. Feneſtrarum anguſtias quod reprehendis, ſcito te [6] Κύρου παιδείαν reprehendere. Nam, cum ego idem iſtuc dicerem, Cyrus ajebat,

1 Εὐαγγέλια] Boni nuntii præmia. Manutius ſupplet, *debes mihi*. Alii vero, *debeo tibi*, qui jucunda ad me ſcripſeris.

2 *Valerius*] An eſt ille Valerius Flaccus, qui non multo poſt Bibulo & Cæſare Coſſ. eſt accuſatus, & ab Hortenſio & Cicerone defenſus? an M. Valerius Meſſalla, qui ſuperiore anno Coſ. fuerat cum M. Piſone? Neutrum puto: quia uterque ſolo cognomine appellatur, Meſſalla lib. I. Flaccus ep. ult. hujus libri. Forte eſt L. Valerius Juriſconſultus, cujus cognomen nullum extat. Meminit ejus Fam. lib. I. ep. ult. lib. III. ep. 1. & lib. VII. ep. 12. ut unius ex ſuis domeſticis atque intimis familiaribus. Ideo hic ait, quia illum abſolutum ſignificat, ſibi deberi ab Attico præmium, quod dari ſolet lætum afferenti nuntium. *Popma.*

3 *K. Atilio*] Id eſt, Cæſoni Atilio. Fuit enim Cæſo prænomen Atiliorum, quod hac nota *K.* ſcribi ſolebat. In faſtis Capitolinis L. Atilius Tribunus militum filius dicitur K. Atilii. *Boſius.*

4 *Epicratem*] Quaſi potentem, omnia tenentem in repub. *Laſcivum*, protervum fuiſſe Pompejum in judicibus urgendis ut abſolverent. *J. F. Gronovius.*

5 *Caligæ*] Militares, quibus domi, in urbe, in pace utebatur, auræ populari ſerviens, ut lib. I. ep. 16. De *faſciis cretatis* extat Faonii dictum apud Valerium Max. lib. VI. cap. 2. *Junius*. Verius videtur: Mihi non placebat, quod milites multos circa ſe haberet. *Gronov.*

6 Κύρου παιδείαν] *Cyri* architecti *doctrinam*: & alluſit ad Xenophontis librum, qui inſcribitur Κύρου παιδεία. *Manutius.*

jebat, [7] radiorum διαφάσεις latis ſuminibus non tam eſſe ſuaves. Etenim [8] ἔσω ὄψις μὲν. η, α. τὸ δὲ ὁρώμενον, β, γ. ἀκτῖνες δὲ, δ, & ε. Vides enim cætera. Nam, ſi κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valde laborarent εἴδωλα in anguſtiis: nunc fit lepide illa [9] ἔκχυσις radiorum. Cætera ſi reprehenderis, non feres tacitum, niſi quid erit ejuſmodi, quod ſine ſumptu corrigi poſſit. Venio nunc ad menſem [10] Januarium, & ad [11] ὑπόστασιν noſtram, ac πολιτείαν: in qua [12] σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον: ſed tamen ad extremum, ut [13] illi ſolebant, [14] τὴν ἀρέσκουσαν. Eſt res ſane magni conſilii. Nam aut fortiter reſiſtendum eſt legi agrariæ; in quo eſt quædam dimicatio, ſed plena laudis: aut quieſcendum; quod eſt non diſſimile, atque ire in Solonium, aut Antium: aut etiam adjuvandum; quod a me ajunt Cæſarem ſic expectare, ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius; hunc dico [15] Balbum, Cæſaris familiarem. Is affirmabat, illum omnibus in rebus meo & Pompeji conſilio uſurum, daturumque operam, ut cum Pompejo Craſſum conjungeret. Hic ſunt hæc. Conjunctio mihi ſumma cum Pompejo; ſi placet etiam cum Cæſare; [16] reditus

7 *Radiorum*] Ita Vict. & Man. Alii vero *viridariorum*. Solebant veteres ita lumina feneſtrarum poſita habere, ut per earum ſpatia in viridia proſpectus eſſet. Hunc autem proſpectum non tam ſuavem putavit Cyrus Architectus, ſi latiora eſſent lumina. Quæ ut intelligantur videndus eſt Gellius lib. V. cap. 16. & Apulejus Apolog. *P. Pith.* Adverſ. II. 18. *Viridium* hic mendoſe ſcriptum eſt pro *thuridium*, hoc eſt, θυρίδων διαφάσεις. Quod neminem ſpero eſſe negaturum, qui vel tantillum habeat ſenſus communis. *Radiorum* autem, quod in omnibus editionibus propagatum eſt, omni mendo mendoſius. *Salmaſius*.

8 Ἔσω ὄψις] *Sit viſus a, quod autem videtur b. g. radii vero d. & e.* Sermo eſt de feneſtris, unde proſpectus in viridarium patet. Eas anguſtiores fecerat architectus, reprehendente Attico, cui his verbis reſpondet. Cicero & Architectus putabant viſionem fieri radiorum ἐκχύσει, ex oculis & cum re aſpectabili conjunctione, Atticus autem εἰδώλων incurſione; adeoque putabat, anguſtis feneſtris εἴδωλα non poſſe commode ad oculos intra feneſtram venire. Cicero autem reſpondet, ita ex architecti opinione de ἐκχύσει meliorem proſpectum effici. Nam ἔσω &c. *Vides* cætera, id eſt, intelligis, effici ita ab oculo ad objectum figuram coni, cujus faſtigium in oculo ſpectantis ſive ad feneſtram terminetur; cujus faſtigium quo eſt acutius, baſis latior, eo jucundius ſpectaculum exhibebit. *Erneſtus*.

9 Ἔκχυσις] Effuſio radiorum.

10 *Januarium*] Quo Cæſar, & Bibulus coſſ. magiſtratum inituri erant. *Manut.*

11 Ὑπόστασιν] Statum. Πολιτείαν, Remp.

12 Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον] In utramque partem, more Socratico.

13 *Illi*] Socratici, vel Academici.

14 Τὴν ἀρέσκουσαν] Scilicet γνώμην, placentem probabilem ſententiam. *Manut.*

15 *Balbum*] Pro quo extat oratio.

16 *Reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, ſenectutis otium*] Sic bene Manutius aliique diſtinguunt. Victorius autem ſic interpungit: *Cum Cæſare reditus in gratiam; cum inimicis pax, cum multitudine ſenectutis otium*. Quem ſequuntur Boſius fere &

ditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, ſenectutis otium. Sed me [17] *κατάτασις* mea illa commovet, quæ eſt in [18] libro tertio

Interea curſus, quos prima a parte juventæ,
Quoſque adeo Conſul virtute, animoque petiſti,
Hos retine, atque auge famam, laudeſque bonorum.

Hæc mihi cum in eo libro, in quo multa ſunt ſcripta [19] *ἀριστοκρατικῶς*, Calliope ipſa præſcripſerit, non opinor eſſe dubitandum, quin ſemper nobis videatur

[20] *Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.*

Sed hæc ambulationibus [21] Compitaliciis reſervemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calfieri jubebo: & Pomponiam Terentia rogat; [22] matrem adjungemus. *Θεοφράστου* [23] *περὶ φιλοτιμίας* affer mihi de libris Quinti fratris.

& Geuterus. Sed veterum editionum ſcriptura non eſt ſollicitanda. Hoc enim volebat Cicero, ſe reconciliari poſſe cum Cæſare, ſi velit, & hac conjunctione placare, quorum odium in conſulatu ſuo in ſe concitaverat; plebem quoque hac ratione ſibi faventem reddere, quæ Cæſari ſit addictiſſima, ſi nolit adverſari legi agrariæ, & hinc tutam & tranquillam ſibi promittere ſenectutem. *Grævius.*

17 Κατάτασις] *Contentio.* Hortatur enim Calliope Ciceronem iis verſibus qui proximi ſequuntur, ad eum curſum ſtudii Reipublicæ tenendum, quem primum ingreſſus erat. Ideo *κατάτασιν* Cicero vocat contentionem, & incitationem ejus curſus: nam *κατατείνειν δρόμον* eſt, ut norunt mediocriter docti, curſum contendere, & in incepto curſu gnaviter perſeverare. *Boſius.*

18 *Libro* III.] De Conſulatu ſuo.

19 Ἀ'ριστοκρατικῶς] Accommodate ad ſtatum optimatium.

20 Εἷς οἰωνὸς] Homeri locus Iliadis lib. XII. de Hectore auguria contemnente, & unum eſſe optimum augurium affirmante, Certare pro patria. *Manutius.*

21 *Compitaliciis*] Quia ſcripſerat Atticus ſe pridie Compitalia cum eo futurum. Compitalibus igitur, dum alii ludis operam dabunt, nos hæc ambulantes conferemus. De die compitalicio Macrobius lib. I. Sat. Varro de lingua Lat. Cicero in Piſonem, & hic l. VIII. ep. 7. *Idem.*

22 *Matrem*] Tuam. *Corradus.*

23 Περὶ φιλοτιμίας] De ambitione.

CICERO ATTICO SAL.

IV. FECISTI mihi pergratum, quod [1] Serapionis librum ad me miſiſti: ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, milleſimam partem vix intelligo. Pro eo tibi præſentem pecuniam ſolvi imperavi; [2] ne tu expenſum muneribus

1 *Serapionis*] Fuit ille Antiochenus, qui Geographica ſcripſit.

2 *Ne tu expenſum*] Quaſi mihi donaſſes, in codice perſcriberes, ubi cætera munera ſcribis. *Corradus.*

ribus ferres. At quoniam nummorum mentio facta eſt; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, tranſigas. Si in eo, quod oſtenderat, non ſtat; mihi maxime placet, ea, quæ [3] male empta ſunt, reddi, ſi voluntate Pomponiæ fieri poterit: ſi ne id quidem; [4] nummi potius reddantur, quam ullus ſit ſcrupulus. Valde hoc velim ante quam proficiſcare, amanter, ut ſoles, diligenterque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? [5] velim Syſpiræ conditione: [6] ſed facile patior: accommodatius enim nobis eſt ad liberam legationem tempus illud, cum & Quintus noſter jam, ut ſperamus, in otio conſederit, &, iſte [7] ſacerdos Bonæ deæ cujus modi futurus ſit, ſciri poſſit. Interea quidem cum Muſis nos delectabimus animo æquo, immo vero etiam gaudenti, ac libenti. Neque mihi unquam veniet in mentem Craſſo invidere, neque pœnitere, quod a me ipſe non deſciverim. De geographia dabo operam ut tibi ſatisfaciam: ſed nihil certi polliceor. Magnum opus eſt; ſed tamen, ut jubes, curabo ut [8] hujus peregrinationis aliquod tibi opus extet. Tu quid-

3 *Male empta*] Nimio empta. *Man.*

4 *Nummi potius reddantur*] Hunc locum recte mihi explicaſſe videtur Goveanus ſine ulla ſcripturæ mutatione. *Boſius*. Solvatur Titinio quidquid ei debetur, ut hac moleſtia plane liberati ſimus. Cum ab aliquo emimus quod ipſe ab alio emerat, nummos ei ſuos reddimus. Terentius in Adelphis, II. 1. 45. *Hac tantidem emptam poſtulat ſibi tradier. Age jam cupio, modo argentum reddat.* Scrupulus autem dicitur *difficultas*, & nodus, qui nos male habet. *Goveanus*.

5 *Velim Syſpira*] Mirum eſt quam valde hoc loco varieot exemplaria; alia enim habent, *Syrpæ*: alia *Syrpiæ*: quædam, *Syſpriæ*: nonnulla neſcio quid pejus. Denique in nullo veram & germanam lectiooem reperias, quam puto fuiſſe hujuſmodi, *Syſpiræ*. Eſt enim Syſpira, locus, aut potius tractus Armeniæ celebris auri fodinis. *Boſius*. Emendarim: *Velim ſurpi ea conditione*: quod parum a veteri ſcriptura recedit, & ad ſententiam maxime accommodatum eſt. Clodius, inquit, erit legatus ad Tigranem? ipſe velim ea legatione me hinc abducere, & ab hac hominum ſatietate noſtri diſcedere. *Surpio* autem dixit pro *ſurripio*, ut Horat. *Unum me ſurpite morti*; &, *Quæ me ſurpuerat mihi*. Popma. Alia etiam alii excogitaverunt. Quam bene, viderint ii, quibus eſt otium. Tu vero, bone lector, ea, quæ non intelliguntur, ne curabis quidem intelligere: ſed ex iis, quæ plana ſunt, voluptatem & fructum capies. *Olivetus*.

6 *Sed facile patior*] Clodium proficiſci nunc, & me manere in urbe, quoad ille redeat ex Armenia. Ad liberam enim legationem, quam accipere volo, tempus illud quam hoc accommodatius eſt: nam & Q. frater jam e provincia erit reverſus, & poterit jam tum intelligi mecumne volet Clodius contendere. Legatione volebat M. Tullius periculum, quod a Clodio impendebat, declinare. Quare tum volebat abeſſe ab urbe, cum in urbe eſſet Clodius, non cum abeſſet. Cum ergo audivit Clodium mitti ad Tigranem, differendum ſibi legationis tempus in Clodii reditum putavit. *Goveanus*.

7 *Sacerdos*] P. Clodius [illegible], ut orat. de Republ. & pro Sext. *ſtuprorum ſacerdos* appellatur. *Corradus*.

8 *Hujus*] Errabat tum Cicero circa ſuas villulas. *Goveanus*.

Digitized by Google

quidquid indagaris de Republica, & maxime quos Conſules futuros putes, facito ut ſciam: tametſi minus ſum curioſus. Statui enim nihil jam de Republica cogitare. Terentiæ ſaltum perſpeximus: quid quæris? præter quercum [9] Dodonæam nihil deſideramus, quo minus Epirum ipſam poſſidere videamur. Nos circiter Kal. aut in Formiano erimus, aut in Pompejano. Tu, ſi in Formiano non erimus, ſi nos amas, in Pompejanum venito. Id & nobis erit perjucundum, & tibi non ſane devium. De muro imperavi Philotimo ne impediret, quo minus id fieret, quod tibi videretur: cenſeo tamen [10] adhibeas Vettium. His temporibus, tam [11] dubia vita optimi cujuſque, magni æſtimo unius æſtatis fructum [12] palæſtræ Palatinæ, ſed ita tamen, ut nihil minus velim, quam Pomponiam, & puerum verſari in timore ruinæ.

9 *Dodonæam*] Si quercus eſſent in Terentiæ ſaltu, ut in Epiro tua ſunt, juxta Dodonam civitatem; ego ipſam mihi viderer in Italia poſſidere: cætera non minus abunde ſunt, quam in tuis Epiroticis poſſeſſionibus. *Manutius*.

10 *Adhibeas Vettium*] Utaris conſilio Chryſippi Vettii Cyri Architecti liberti Ep. 29. lib. XIII. *Gravius*.

11 *Tam dubia vita*] Innuitur periculum, aut ex aeris aliqua gravi & peſtilenti aſpiratione, aut certe ex hominibus impendens: ut ex ea Cicero, puerorum cauſa magni faciat Palatinæ domus ſeceſſum æſtate illa: nolit tamen eos, dum externa pericula declinant, incidere in domeſtica, ruinæque timore verſari. *Mal.*

12 *Palæſtra Palatina*] Cicero habebat domum in Palatio magnificentiſſimam, cum qua juncta erat palæſtra, eaque muro cincta, de quo palæſtricæ exercitationes ſpectabantur: ſed quia murus erat infirmus, minitans ruinam, volebat illum reficere conſilio Attici & Vettii architecti: ne forte ipſo abſente per liberam legationem Q. fratris uxor Pomponia, & Q. filius verſarentur in timore ruinæ. Erant enim domus utriuſque Ciceronis contiguæ, nec ullo interjecto ſpatio disjungebantur, ut ipſi quaſi contubernales eſſent: Vide ep. 4. lib. II. ad Fratrem. *Popma.*

CICERO ATTICO SAL.

V. CUPIO equidem, & jam pridem cupio Alexandriam, reliquamque [1] Ægyptum viſere, & ſimul ab hac hominum ſatietate noſtri diſcedere, & cum aliquo deſiderio reverti: ſed hoc tempore, & [2] his mittentibus, [3] Αἰδέομαι Τρῶας,

1 *Ægyptum*] Fore videbat, ut Cæſar conſul legatum mitteret ad faciendam cum Ptolemæo, Ægypti rege, ſocietatem: eam legationem & ſibi deferri cupiebat; & tamen verebatur, ne alieno reipublicæ tempore diſcedentem infamia ſequeretur, Cæſar lib. III. de bello civili. *Manut.*

2 *His*] Cæſare & Pompejo. *Idem*.

3 *Αἰδέομαι*] *Vereor Trojanos, & Trojanas peplos habentes*. Homeri verſus de Hectore. Iliad. Z'. 442. & X. 105. *Idem*.

Τρῶας, ϗ Τρωάδας ἑλκεσιπέπλυς. Quid enim noſtri optimates, ſi qui reliqui ſunt, loquentur? an me aliquo præmio de ſententia eſſe deductum? [4] Πυλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει Cato ille noſter, qui mihi unus eſt pro centum millibus. Quid vero hiſtoriæ de nobis [5] ad annos DC prædicarint? quas quidem ego multo magis vereor, quam eorum hominum qui hodie vivunt, rumuſculos. Sed opinor, [6] excipiamus, & expectemus. Si enim deferetur, erit quædam noſtra [7] poteſtas, & tum deliberabimus. Etiam eſt in non accipiendo non nulla gloria. Quare ſi quid [8] Θεοφάνης tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. De iſtis rebus expecto tuas literas: quid [9] Arrius narret; quo animo ſe deſtitutum ferat; & qui Conſules parentur; utrum, ut populi ſermo, Pompejus, & Craſſus; an, ut mihi ſcribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius: &, num quæ novæ leges: &, num quid novi omnino: &, quoniam [10] Nepos proficiſcitur, cuinam [11] auguratus deferatur: quo quidem uno ego ab iſtis capi poſſum. [12] Vide levitatem meam. Sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, & toto animo, atque omni cura φιλοσοφεῖν? Sic, inquam, in animo eſt: vellem ab initio. Nunc vero, quoniam, quæ putavi eſſe [13] præclara, expertus ſum, quam eſſent inania; cum omnibus Muſis rationem habere cogito. Tu tamen [14] de Curtio ad me reſcribe certius, &, num quis in ejus locum paretur; &, quid de P. Clodio fiat: &, omnia, quemadmodum polliceris, [15] ἐπὶ σχολῆς ſcribe: &,

quo

4 Πυλυδάμας] Convicium Catonis timebo, ut Polydamantis Hector, ſi certamen cum Achille recuſaret. *Iliad.* X.

5 *Ad annos* DC] Annos ſexcentos, ſic alibi ſæpe ex uſu loquendi antiquo, quo loco Græci μύρια dicunt. Donat. in Phormion. *Corradus*.

6 *Excipiamus*] Quod ad Ægyptiam legationem attinet, ne properemus, ſed excipiamus, & expectemus, num deferatur. *Man.*

7 *Poteſtas*] Accipiendi, & non accipiendi. *Corradus*.

8 Θεοφάνης] Theophanes Mitylenæus ex Pompeji domeſticis atque intimis familiaribus, particeps conſiliorum, & ſcriptor rerum ipſius: de quo ep. 17. lib. V, pro Archia, &c. *Popma.*

9 *Arrius*] Vide ep. 7. hujus lib.

10 *Nepos*] Q. Metellus Nepos, ex Quæſtura profecturus in provinciam.

11 *Auguratus*] In locum demortui Auguris Metelli Celeris. *Popma.*

12 *Vide*] Sic emendabat Muretus. Hoc enim dicit Cicero: Auguratum ſi deferent mihi, potero in eorum poteſtatem venire, ut de repub. non ab illis diſſentiam. *Gron.*

13 *Præclara*] Magiſtratus, honores.

14 *De Curtio*] Fortaſſe M. Curtio, ep. 9. lib. XIV. niſi malit quis legere, Q. Arrio, ut idem ſit, de quo paulo antedictum eſt. *Corradus*.

15 Ἐπὶ σχολῆς] In otio.

quo die Roma te exiturum putes, velim ad me ſcribas; ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus ſim; epiſtolamque ſtatim des de iis rebus, de quibus ad te ſcripſi. Valde enim expecto tuas literas.

CICERO ATTICO SAL.

VI. QUOD tibi ſuperioribus literis promiſeram, fore, ut opus extaret hujus peregrinationis; nihil jam magnopere confirmo. Sic enim ſum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii feſtivam copiam: aut fluctus numero; nam ad [1] lacertas captandas tempeſtates non ſunt idoneæ. A ſcribendo prorſus abhorret animus. Etenim γεογραφικὰ, quæ conſtitueram, magnum opus eſt: ita valde [2] Eratoſthenes, quem mihi propoſueram, a [3] Serapione, & ab [4] Hipparcho reprehenditur. Quid cenſes, ſi [5] Tyrannio acceſſerit? Et hercule ſunt res difficiles ad explicandum, & [6] ὁμοειδεῖς: nec tam poſſunt [7] ἀνθηρογραφεῖσθαι, quam videbantur: &, quod caput eſt, mihi quævis ſatis juſta cauſa ceſſandi eſt. Quin etiam dubitem, an hic, an [8] Antii conſidam, & hoc tempus omne conſumam: ubi quidem ego mallem [9] Duumvirum, quam Romæ

1 *Lacertas*] Piſces a lacerti, humani membri, ſimilitudine dictos. Sed malim, *Lacertos*, ut eos appellant Plinius, Celſus, Martialis, alii. *Manutius*.

2 *Eratoſthenes*] Cyrenæus, floruit ſub Ptolemæo Philopatore, qui & Geographica ſcripſit. Vide G. Voſſ. de Hiſt. Græc. lib. I, cap. 17. *Grævius*.

3 *Serapione*] Vide ſup. ep. 4.

4 *Hipparcho*] Hipparchus Nicæus Aſtrologorum ſuæ ætatis princeps, de quo vide G. Voſſ. de Scient. Mathemat. c. 33.

5 *Tyrannio*] Homo reprehendendi & exagitandi ſtudioſus. Tyrannio Grammaticus, cum antea Theophraſtus diceretur, hoc nomen accepit quod puer condiſcipulos exagitaret. Præceptor in patria fuit Strabonis Geographi civis ſui, ut ille teſtatur lib. XII. Amaſum deſcribens. Inde Romam captivus ductus a Lucullo poſt devictum Mithridatem, ibi clarus atque dives evaſit, & librorum ultra tres myriades paravit: inter quos erant Ariſtotelis opera, quæ Apellico Tejus poſſederat. Floruit amicitia Pompeji, Luculli, Ciceronum, quorum filios etiam erudivit ep. 4. lib. II. ad Fratr. l. II. ep. 6. ad Atticum, Plut. in Sylla, Suidas. *Popma*.

6 Ὁμοειδεῖς] Sibi ſimiles.

7 Ἀνθηρογραφεῖσθαι] Floride ſcribi.

8 *Antii*] Cum hæc Cicero ſcribebat, non erat Antii, ſed in prædio quodam Antii finitimo, & agro Antisti attributo, ubi, ut opinor, villam habuit. *Boſius*.

9 *Duumvirum*] Alludit ad numerum Conſulum Romanorum, quos feſtive Duumviros, quia bini quotannis creabantur, appellat, a ſimilitudine eorum magiſtratuum, qui coloniis & municipiis præerant, & a numero Duumviri dicebantur. Malebat ergo fuiſſe Duumvir Antii, quæ colonia erat populi Romani, quam Duumvir, id eſt, Conſul Romæ. *Idem*.

mæ me fuiſſe. Tu vero ſapientior [10] Buthroti domum paraſti. Sed, mihi crede, [11] proxima eſt illi municipio hæc Antiatium civitas. [12] Eſſe locum tam prope Romam, ubi multi ſint, qui Vatinium nunquam viderint? ubi nemo ſit, præter me, qui quemquam ex vigintiviris unum eſſe ſalvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? Hic, hic nimirum [13] πολιτευτέον. Nam [14] iſtic non ſolum non licet, ſed etiam tædet. Itaque [15] ἀνέκδοτα, quæ tibi uni legamus, Theopompino genere, aut etiam aſperiore multo, pangentur. Neque aliud jam quicquam [16] πολιτεύομαι, niſi odiſſe improbos, & id ipſum nullo cum ſtomacho, ſed potius cum aliqua ſcribendi voluptate. Sed ut ad rem, ſcripſi ad Quæſtores urbanos [17] de Quinti fratris negotio. Vide, quid narrent, ecqua ſpes ſit denarii, an ciſtophoro Pompejano jaceamus. Præterea [18] de muro ſtatue quid faciendum ſit. Aliud quid? etiam. Quando te proficiſci iſtinc putes, fac ut ſciam.

CI-

10 *Buthroti*] In oppido Epiri, ubi poſſis eſſe in ſolitudine. Ep. 7. lib. III.

11 *Proxima*] Solitudine: & Antium Buthrotum eſt Romæ, ut illud Corcyræ. *Corradus*.

12 *Eſſe locum tam prope Romam*] Iſte infinitivus nihil habet a quo pendeat. Sed ſic ſolent in admirationibus, & indignationibus, ſubintelligentes, mirandum eſt, incredibile eſt, aut tale quid. *Grævius*.

13 Πολιτευτέον] Adminiſtranda Reſp.

14 *Iſtic*] Romæ. *Corradus*.

15 A'νέκδοτα] Quæ fuerint ἀνέκδοτα, quidve continuerint, paucis adhuc notum eſſe video. Ego librum arbitror ſignificari illum, quem M. Tullius, honeſtiſſimo quidem nomine *de ſuis conſiliis* inſcripſerat, ſed re vera in eo illud egit, ut ſceleratos cives ulciſceretur, & ad annos ſexcentos, quid ipſe in Republica, quid illi ſenſiſſent, teſtatum legeretur. Namque in eos acerbiſſime eſt invectus. Quod ne vel ſibi, vel Marco filio, fraudi aliquando eſſet, librum obſignatum occultatumque eſſe voluit, non modo ſe, ſed filio quoque vivente. Et id eſſe arbitror, quod hic ἀνέκδοτον vocat, unique Attico tanquam uni ſibi, legi vult. Theopompum vero utrum exiſtimemus intelligi oportere, Comicumne illum, de quo Suidas, an potius hiſtoriæ ſcriptorem? Siquidem & hunc in ſuorum temporum ſcriptores invehi ſolitum eſſe, & Lucianus, & Æmilius Probus, & Dionyſius, initio ſuarum hiſtoriarum tradunt. *Malaſpina*.

26 Πολιτεύομαι] Opera, quam nunc quidem, Antii dum ſum, reipublicæ navo, hæc eſt, odiſſe improbos. *Manutius*.

17 *De Q. Fratris*] Quæſtores urbani curabant magiſtratibus provincialibus quod ex ærario in ſumptum debebatur. Ideo Q. Cicero Proprætor ex Aſia diſceſſurus, cupiebat hoc ſibi ab illis curari denario, id eſt, Romano nummo: illi vero facta verſura cum Pompejo numerare volebant ex ea pecunia quam Pompejus confecto bello Mithridatico in Aſia in ciſtophoro nummo locaverat. *Popma*. Denarius Romanus parum aberat quin duplo ſuperaret æſtimationem ciſtophori, Aſianorum nummi, ſic appellati, quod in eo ciſtiferi eſſent ſculpti, qui ſacrorum myſticorum ciſtis incluſorum arcana ferebant, ut in Cybelæ myſteriis, Bacchi orgiis, Cereris initiis. Quatuor enim Denarii ſeptem ciſtophoros cum ſemiſſe valebant. *Turnebus*, Adverſ. III. cap. 5. & 23.

18 *De muro*] Vide ſupra ep. 4. extrema.

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

VII. De geographia etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas poſtulas: quarum alteram non libebat mihi ſcribere, quia abſcideram; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. Sed id quoque videbimus. Denique aliquid extabit, ne tibi plane ceſſaſſe videamur. [1] De Publio quæ ad me ſcribis, ſane mihi [2] jucunda ſunt: eaque etiam velim, omnibus veſtigiis indagata, ad me afferas, cum venies; & interea ſcribas, ſi quid intelliges, aut ſuſpicabere: & maxime de legatione quid ſit acturus. Equidem ante quam tuas legi literas, [3] in hominem ire cupiebam; non mehercule, [4] ut differrem cum eo vadimonium; (nam mira ſum alacritate ad litigandum) ſed videbatur mihi, ſi quid eſſet in eo populare, quod plebejus factus eſſet, id [5] amiſſurus. Quid enim ad plebem tranſiſti? ut Tigranem ires ſalutatum? narra mihi, reges Armenii patricios ſalutare non ſolent? Quid quæris? acueram me ad exagitandam hanc ejus legationem. Quam ſi ille contemnit, &, ſi, ut ſcribis, bilem id commovet & latoribus, & auſpicibus [6] legis curiatæ, ſpectaculum egregium. Hercule, verum ut loquamur, ſubcontumelioſe tractatur noſter Publius: primum, qui cum in domo Cæſaris quondam [7] unus vir fuerit, nunc ne in Viginti quidem eſſe potuerit: deinde, alia legatio dicta erat, alia data eſt; illa opima ad exigendas pecunias, Druſo, ut opinor, Piſaurenſi,

 [8] an

1 *De Publio*] P. Clodio.

2 *Jucunda ſunt*] P. Clodium contemnere legationem ad Tigranem, *Corradus*.

3 *In hominem*] Tolle præpoſitionem, *In*: ſententia patebit. *Manutius*. *In* expungere non auſim contra librorum omnium fidem. Forte ſcripſit Tullius: *iſtim hominem* &c. *Iſtim* pro *iſtinc* Ciceronem uſurpaſſe pluribus docuit Victorius. *Grævius*.

4 *Ut differrem cum eo vadimonium*] Ut in aliud tempus diem quaſi litigandi cum Clodio differrem, quaſi nunc litigare non poſſem: [illegible]. *Corradus*.

5 *Amiſſurus*] Cum legatus longe gentium abiret: qui plebejus videretur eſſe factus, non ut inani legationum munere tempus conſumeret, ſed ut Romæ plebis negotium gereret. *Manutius*.

6 *Legis curiatæ*] Quæ in curiatis comitiis lata erat de Clodio ad plebem traducendo, Cæſare conſule latore, auſpice Pompejo augure. *Popma*.

7 *Unus vir*] Jocatur Cicero, fallaci quadam a majori ad minus collatione: quia ſi unus vir Clodius fuit in ſacris Bonæ Deæ, cur in vigintiviris eſſe non poſſit agris dividendis? *Malaſpina*.

Digitized by Google

[8] an epuloni Vatinio reſervatur : hæc jejuna , ac [9] bella relegatio datur ei , cujus tribunatus ? [10] ad iſtorum tempora reſervatur . Incende hominem , amabo te ; [11] quod potes . Una ſpes eſt ſalutis , iſtorum inter iſtos diſſenſio , cujus ego quædam initia ſenſi [12] ex Curione . Jam vero Arrius Conſulatum ſibi ereptum fremit . [13] Megabocchus , & hæc ſanguinaria juventus inimiciſſima eſt . Accedat vero , accedat etiam iſta rixa Auguratus . Spero me præclaras de iſtis rebus epiſtolas ad te ſæpe miſſurum . Sed , illud quid ſit , ſcire cupio , quod jacis obſcure , jam etiam ex ipſis [14] Quinqueviris [15] loqui quoſdam . Quidnam id eſt ? ſi eſt enim aliquid , plus eſt boni , quam putaram . Atque hæc , ſic velim exiſtimes , non me abs te [16] κατὰ τὸ πρακτικὸν quærere ; quod geſtiat animus aliquid agere in Republica . Jampridem gubernare me tædebat , etiam cum licebat : nunc vero cum cogar exire de navi non abjectis , ſed [17] receptis gubernaculis , cupio iſtorum naufragia ex terra intueri ; cupio , ut ait tuus amicus Sophocles , [18] κἂν ὑπὸ ςέγῃ Πυκνᾶς ἀκȣ́ειν ψεκάδος εὑδέσῃ φρενί . [19] De muro , quid opus ſit , videbis . [20] Caſtricianum mendum

8 *An epuloni*] Quæ Clodio promiſſa fuerat legatio , eam dicit Druſo , aut Vatinio reſervari . Et eſt uſitata Ciceroni locutio , ambigenti hoc an illud ſit : ut libro 2. *Nos hic te ad menſem Januarium expectamus , ex quodam rumore* , an *ex literis tuis ad alios miſſis* ? Manutius.

9 *Bella relegatio*] Non eſt hoc , Clodium legare , ſed ſpecie legationis relegare . Et argute , cum poſt verbum , *Jejuna* , adſcripturus videretur , *Legatio* , ut contrarium contrario redderet , quia dixerat , *Opima* , jocum captans , repente vertit ſententiam , & intulit , *Bella relegatio* . Idem .

10 *Ad iſtorum tempora reſervatur*] Qui enim Clodium nunc ad Tigranem mittunt , ideo mittere videntur , ut comitiis tribunitiis Romæ ne ſit , itaque petitione tribunatus excludatur . Id autem , ut tribunatum illi non tam eripiant , quam ad ipſorum tempora reſervent , Quaſi arbitratu ſuo poſſent magiſtratus dare , cum vellent . *Idem* .

11 *Quod potes*] Boſius , *quood pot' eſt* .

12 *Ex Curione*] Vide epiſt. ſeq.

13 *Megabocchus*] Pompejus : qui in his epiſtolis a Cicerone diverſis nominibus appellatur : *Epicrates* , qui omnia teneret ; *Sampſiceramus* , *Arabarches* , & *Hieroſolymarius* , hæc loca victoriis adeptus ; *Megabocchus* , magnus Africæ Rex , quia Domitium , & Jubam , Syllanis temporibus in Africa vicerat . Bocchus autem in Mauritania , Africæ parte regnaverat . *Idem* .

14 *Quinqueviris*] Ad Campanum agrum dividendum creatis . *Corradus* .

15 *Loqui*] Neſcio quid contra Cæſarem , Pompejum , & alios . *Idem* .

16 Κατὰ τὸ πρακτικὸν] Rei gerendæ cauſa .

17 *Receptis*] Senſus eſt : Cum cogar omittere rempublicam , non deſerto , ſed ſalvo & conſtante officio . *Non abjectis* , ut faciunt ſcilicet deſperantes gubernatores navium , ſed *retractis* in navem & ſuo commodo depoſitis . *Gronovius* .

18 Κἂν ὑπὸ ςέγῃ] Et utique ſub tecto confertim labentem audire pluviam ſopito & quieto animo . *Fragm. Sophocl.*

19 *De muro*] De quo epiſt. 4 , & 6.

20 *Caſtricianum mendum*] Quiddam ſignificat

dum nos corrigemus : & tamen ad me Quintus [21] CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ ſcripſerat , nunc ad ſororem tuam H-S xxx. Terentia tibi ſalutem dicit . [22] Cicero tibi mandat , ut Ariſtodemo idem de ſe reſpondeas , quod de fratre ſuo , ſororis tuæ filio, reſpondiſti . [23] De Amalthea quod me admones , non negligemus . Cura ut valeas .

ficat de Caſtricio, qui in Aſia negotiatus erat: ut ex oratione pro Flacco. *Man.*

21 Locus , quem Manutius & Malaſpina corruptum dicunt: alii non corrigunt.

22 *Cicero*] Filius meus.

23 *De Amalthea*] Vide ep. 1. h. l.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. EPISTOLAM cum a te avide expectarem ad veſperum , ut ſoleo , ecce tibi nuntius , pueros veniſſe Roma . Voco , quæro , ecquid literarum ? Negant . Quid ais, inquam , nihilne a Pomponio ? Perterriti voce & vultu , confeſſi ſunt ſe accepiſſe , ſed excidiſſe in via . Quid quæris ? permoleſte tuli : nulla enim abs te per hos dies epiſtola inanis aliqua re utili & ſuavi venerat . Nunc , ſi quid in ea epiſtola , quam ante diem xvi. Kal. Maj. dediſti , fuit hiſtoria dignum , ſcribe quamprimum , ne ignoremus : ſin nihil præter jocationem , redde id ipſum . Et ſcito Curionem adoleſcentem veniſſe ad me ſalutatum . Valde ejus ſermo [1] de Publio cum tuis literis congruebat . Ipſe vero mirandum in modum [2] reges odiſſe ſuperbos . Peræque narrabat incenſam eſſe juventutem , neque ferre hæc poſſe . Bene habemus ; nos , ſi in his ſpes eſt , opinor , aliud agamus . Ego me do hiſtoriæ . Quanquam , licet me [3] Sauſejum putes eſſe , nihil me eſt inertius. Sed cognoſce itinera noſtra ; ut ſtatuas : ubi nos viſurus ſis . In Formianum volumus venire [4] Parilibus , inde (quoniam putas

1 *De Publio*] Clodio .

2 *Reges odiſſe ſuperbos*] Qui ſupra leges eſſe vellent , Cæſarem , Pompejum & Craſſum . Nec dubito , quin ſit hemiſtichium ex vetere poeta , cum in illud inſpicio , quod legitur lib 6. epiſt. 3. *Tibi valde ſolet in ore eſſe . Gravius autem non contemnere ſe , & reges odiſſe ſuperbos .* Man.

3 *Sauſejum*] Sauſejo ſimilem , hominem in ſtudiis laborioſum . *Gronov.* De Sauſejo vide epiſt. 1. lib. 1. & 2. lib. 7.

4 *Parilibus*] XI , vel , ut alii volunt , XII Kal. Maji . *Corradus* .

putas prætermittendum nobis eſſe hoc tempore [5] Cratera illum delicatum) Kal. Maj. de Formiano proficiſcemur, ut Antii ſimus a. d. v. Non. Maj. Ludi enim Antii futuri ſunt a IV. ad prid. Non. Maj. Eos Tullia ſpeсtare vult. Inde cogito in Tuſculanum, deinde Arpinum, Romam a. d. Kal. Jun. Te aut in Formiano, aut Antii, aut in Tuſculano, cura, ut videamus. Epiſtolam ſuperiorem reſtitue nobis, & appinge aliquid novi.

5 *Cratera*] Bajas notat *εὐεκτικὸς*, ad quas verno tempore cauſa valetudinis confluebant multi. Nam Bajæ comprehenduntur eo ſinu qui dictus eſt Crater, ut ex Strabone annotat Boſius. *Junius*.

CICERO ATTICO SAL.

IX. SI vales, bene eſt. Cum mihi dixiſſet Cæcilius Quæſtor puerum ſe Romam mittere, hæc ſcripſi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos; cum eos de quibus ſcribis, tum illum, quem abdis, & ais, longum eſſe, quæ ad ea reſponderis, perſcribere: [1] illum vero, qui nondum habitus eſt, quem illa [2] βοῶπις, cum e Solonio redierit, ad te eſt relatura, ſic velim putes, nihil hoc poſſe mihi eſſe jucundius. Si vero, quæ de me [3] pacta ſunt, ea non ſervantur; in cælo ſum: ut ſciat hic noſter [4] Hieroſolymarius, [5] traductor ad plebem, quam bonam meis [6] putiſſimis orationibus gratiam retulerit: quarum expecta divinam [7] παλινῳδίαν. Etenim, quantum conjectura auguramur, ſi erit [8] nebulo iſte cum his dynaſtis in gratia, non modo [9] de Cyni-

1 *Illum vero*] Σχηματισμὸς Græcis, & Ciceroni uſitatus. *Corradus*.
2 Βοῶπις] Ἐπίθετον Junonis apud Homerum, quaſi bovinos habens oculos. Cicero tranſtulit ad Clodii ſororem, tanquam alteram Junonem, quæ cum fratre coire diceretur. Ep. 1. *Manutius*.
3 *Pacta ſunt*] Promiſerat Clodius Pompejo, ſe nihil acturum contra Ciceronem. Ep. 22, & 24. *Idem*.
4 *Hieroſolymarius*] Pompejus, a Hieroſolymis captis. *Idem*.
5 *Traductor ad plebem*] Transduxerat Clodium. Ep. 7. *Idem*.
6 *Putiſſimis*] Luculentis, & ſplendide ſcriptis: quibus illum ornavi. Unde *aurum purum putum*. *Idem*.
7 Παλινῳδίαν] Contrariam cantionem, qua Pompejum, quem ſemper laudavi, nunc vituperem. *Corradus*.
8 *Nebulo iſte*] P. Clodius. *Manutius*.
9 *De Cynico Conſulari*] Me ipſo, quem ipſe Clodius Cynicum Conſularem vocat quaſi nimis mordacem, & ſeverum, quales erant Cynici Philoſophi. *Corradus*.

Cynico conſulari, ſed ne de iſtis quidem piſcinarum Tritonibus poterit ſe jactare. Non enim poterimus ulla eſſe in invidia, ſpoliati opibus, & illa ſenatoria potentia. Sin autem ab his diſſentiet; erit abſurdum in nos invehi. Veruntamen invehatur. Feſtive, mihi crede, & minore ſonitu, quam putaram, orbis hic in Republica eſt converſus: citius omnino, [10] quam potuit; id culpa [11] Catonis, ſed rurſus improbitate iſtorum, qui [12] auſpicia, qui Æliam legem, qui Juniam, & Liciniam, qui Cæciliam, & Didiam neglexerunt; qui omnia remedia Reipublicæ effuderunt; qui regna, qui prædia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. Video jam quo invidia tranſeat, & ubi ſit habitatura. Nihil me exiſtimaris, neque uſu, [13] neque a Theophraſto didiciſſe, niſi brevi tempore deſiderari [14] noſtra illa tempora videris. Etenim ſi fuit invidioſa Senatus potentia; cum ea non ad populum, ſed ad tres homines immoderatos redacta ſit, quidnam cenſes fore? Proinde iſti licet faciant, quos volent, conſules, tribunos plebis; denique etiam [15] Vatinii ſtrumam ſacerdotii [16] διβάφῳ veſtiant; videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, ſed etiam illum ipſum, qui peccavit; Catonem. Nam nos quidem, ſi per iſtum tuum ſodalem Publium licebit, [17] *σοφιστεύειν* cogitamus: ſi ille cogit [18] *ἄντα*, tum duntaxat nos defendere; &, quod eſt proprium artis hujus, [19] *ἐπαγγέλλομαι*,

Α'ν'ρ,

10 *Quam potuit*] Subaudi, per publicas rationes. Eſt enim, *Potuit*, licuit, debuit, æquum fuit. *Manutius*.

11 *Catonis*] Qui equites a ſenatu alienavit. Ep. 16. lib. 1. *Idem*.

12 *Auſpicia* ...... *Æliam* &c.] Hæc omnia centies repetita in Orat. pro Domo, de Haruſp. reſp. &c.

13 *Neque a Theophraſto*] Qui ſcripſit, quæ eſſent in Republica inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus eſſet moderandum, utcunque res poſtularet. Lib. 5. de Finib. *Corradus*.

14 *Noſtra illa tempora*] Quæ fuerunt uſque ad Cæſarem, & Bibulum Coſſ. *Idem*.

15 *Vatinii ſtrumam*] Vatinio auguratum deferant. Struma tumidum fuiſſe Vatinii guttur, ſcribit Plutarchus in Cic. *Man*.

16 Διβάφῳ] Purpura bis tincta, hoc eſt, veſte augurali. *Corradus*.

17 Σοφιστεύειν] Sapientiam quærere, philoſophari miſſa reipublicæ cura. *Manut*.

18 Ἄντα] Vox eſt Homerica, quæ contra, & ex adverſo ſignificat, jungique ſolet cum verbo εἶναι, aut ἐλθεῖν. Sed neutrum Cicero expreſſit, uſus familiari ſua & aſſueta reticentia. Horum igitur verborum ſenſus eſt: Si Clodius me cogit ἄντα εἶναι, aut ἄντα ἐλθεῖν, hoc eſt, contra ſe ſtare, aut progredi, quod me laceſſat, tum cogitamus duntaxat nos defendere. *Boſius*. Malim: *Si ille cogit; at duntaxat nos defendere*. Hoc eſt, utique nos defendere. *J. F. Gronovius*.

19 Ἐπαγγέλλομαι] Promitto, denuntio, hominem me ulturum, qui prior læſerit. Iliad. Ω 369.

Ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria [20] propitia ſit : habet a nobis , etiam ſi non plus , quam debitum eſt , plus certe , quam poſtulatum eſt . Male vehi malo alio gubernante , quam , tam ingratis vectoribus , bene gubernare . Sed hæc coram commodius . Nunc audi , quod quæris . Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Non. Majas . Antio volo Non. Majis proficiſci in Tuſculanum . Sed cum e Formiano rediero , (ibi eſſe uſque ad prid. Kalend. Majas volo) faciam ſtatim te certiorem . Terentia tibi ſalutem . [21] Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον .

20 *Propitia ſit*] Mihi ignoſcat : veniam det . Quo ſenſu alibi , *Ama me* . Nam quos vehementer amamus , quibus propitii ſumus , iis tam facile indulgemus , quam nobis . *Malaſpina* .

21 Κικέρων] *Cicero parvulus ſalutat Titum Athenienſem* .

CICERO ATTICO SAL.

X. VOLO ames meam conſtantiam . Ludos Antii ſpectare non placet . Eſt enim [1] ὑποσόλοικον , cum velim vitare omnium deliciarum ſuſpicionem , repente [2] ἀναφαίνεσθαι non ſolum delicate , ſed etiam inepte peregrinantem . Quare uſque ad Non. Maj. te in Formiano expectabo . Nunc fac , ut ſciam , quo die te viſuri ſimus . Ab Appii foro , hora quarta . Dederam aliam paulo ante a Tribus tabernis .

1 Ὑποσόλοικον] Subabſurdum .

2 Ἀναφαίνεσθαι] Apparere , videri .

CICERO ATTICO SAL.

XI. NARRO tibi , plane relegatus mihi videor , poſtea quam in Formiano ſum . Dies enim nullus erat , Antii cum eſſem , quo die non melius ſcirem , Romæ quid ageretur , quam ii qui erant Romæ . Etenim literæ tuæ , non ſolum quid Romæ , ſed etiam quid in republica : neque ſolum quid fieret , verum etiam quid futurum eſſet , indicabant . Nunc , niſi ſi quid ex prætereunte viatore exceptum eſt ,

Digitized by Google

eſt, ſcire nihil poſſumus. Quare quanquam jam te ipſum expecto, tamen iſti puero, quem ad me ſtatim juſſi recurrere, da ponderoſam aliquam epiſtolam, plenam omnium non modo actorum, ſed etiam opinionum tuarum: ac diem, quo Roma ſis exiturus, cura ut ſciam. Nos in Formiano eſſe volumus uſque ad prid. Nonas Maj. Eo ſi ante eam diem non veneris, Romæ te fortaſſe videbo. Nam Arpinum quid ego te invitem?

[1] Τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος. οὔτι ἔγωγε
Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι

[2] Hæc igitur. Cura ut valeas.

1 Τρηχεῖ'] *Aſpera, ſed bona puerorum altrix, neque ego hac terra poſſum dulcius aliud videre.* Sic loquitur Ulyſſes IX. Odyſſ. 27. de Ithaca. Quid ego, inquit Cicero, Arpinum te invitem, quod amœnitate delectare non magis poteſt, quam Ithaca illa, in aſperrimis ſaxulis tanquam nidulus affixa: fortes tamen viros, non minus quam Ithaca, gignit? *Manutius.*

2 *Hæc igitur*] Habeto. *Corradus.*

CICERO ATTICO SAL.

XII. NEGENT [1] illi Publium plebejum factum eſſe. Hoc vero regnum eſt, & ferri nullo pacto poteſt. Emittat ad me Publius qui obſignent: jurabo Cnæum noſtrum, [2] collegam Balbi, Antii mihi narraſſe, ſe in auſpicio fuiſſe. O ſuaves epiſtolas tuas uno tempore mihi datas duas: quibus [3] εὐαγγέλια quæ reddam neſcio: deberi quidem plane fateor. Sed vide [4] συγκύρημα. Emerſeram commode ex Antiati in Appiam ad Tres tabernas ipſis Cerealibus, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus. Ibidem ilico puer abs te cum epiſtolis. Ille ex me, nihilne audiſſem novi: ego negare. Pu-

1 *Negent illi*] Cum Cæſar, & Pompejus Clodium ad plebem tranſduxiſſent, eoque mox non ſatis amico uterentur, qui etiam delatam ab iis Armeniam legationem contempſiſſet; negabant, illum plebejum eſſe factum, ideoque nec tribunatum poſſe petere. Hic Cicero indignans, Quod regnum, inquit, eſt hoc? fecerunt; quod jure non poterant: nunc, quia pœnituit, factum negant. Sed, ſi Clodius emittat ad me, qui meum hac de re teſtimonium tabellis excipiant, & obſignent; jurabo, Cn. Pompejum Antii mihi narraſſe, in auſpicio ſe fuiſſe, cum Clodius lege Cæſaris ad plebem tranſduceretur. *Manutius.*

2 *Collegam*] In vigintiviratu. Epiſt. 7. Nec abeſt ironia: quod, collegam habere Balbum, hominem Aricinum, honoribus non inſignem, Pompejo Magno turpe videri, poſſet. *Idem.*

3 Εὐαγγέλια] Boni nuntii præmia.

4 Συγκύρημα] Sortem, caſum.

Digitized by Google

Publius, inquit, Tribunatum plebis petit. Quid ais? & inimiciſſimus quidem Cæſaris, & ut omnia, inquit, [5] iſta reſcindat. Quid Cæſar? inquam. Negat ſe quicquam de illius adoptione tuliſſe. Deinde ſuum, [6] Memmii, [7] Metelli Nepotis exprompſit odium. Complexus juvenem dimiſi, properans ad epiſtolas. Ubi ſunt, qui ajunt [8] ζώσης φωνῆς? quanto magis vidi ex tuis literis, quam ex illius ſermone, quid ageretur, [9] de ruminatione quotidiana, [10] de cogitatione Publii, [11] de lituis βοώπιδος, de ſignifero [12] Athenione, de literis [13] miſſis ad Cnæum, [14] de Theophanis, Memmiique ſermone? Quantam porro mihi expectationem dediſti convivii iſtius [15] ἀσελγοῦς? Sum in curioſitate [16] ὀξύπεινος: ſed tamen facile patior te id ad me [17] συμπόσιον non ſcribere; præſentem audire malo. Quod me ut ſcribam aliquid, hortaris: creſcit mihi quidem materies, ut dicis: ſed tota res etiam nunc fluctuat; [18] κατ' ὀπώραν τρύξ. Quæ ſi deſederit, magis erunt judicata quæ ſcribam: quæ ſi ſtatim a me ferre non potueris, primus habebis tamen, & aliquandiu ſolus. [19] Dicæarchum recte amas. Luculentus homo eſt, & civis haud paulo melior, quam iſti noſtri [20] ἀδικαίαρχοι. Literas ſcripſi hora decima Cerealibus, ſtatim, ut tuas legeram: ſed eas eram daturus, ut putaram, poſtridie ei, qui mihi primus

5 *Iſta*] Leges Cæſaris. Quod Clodius in tribunatu conatus eſt. Vide Orationem pro Domo ſua. *Manutius*.

6 *Memmii*] Quo poſtea prætore de Cæſaris actis referente, cognitio Senatui delata. Suet. in Cæſ. *Corradus*.

7 *Metelli Nepotis*] Qui moleſte fert, Auguratum ſibi eripi, ep. 5. h. l. & Pompejum cum Mutia ſorore divortium feciſſe ep. 9. lib. 1. *Idem*.

8 Ζώσης] *Vivæ vocis*, ſupple, *major efficacitas*. Proverbium.

9 *De ruminatione quotidiana*] de occultis conſiliis, quæ Cæſar, Pompejus, Craſſus quotidiana ruminatione contra rempublicam inirent. *Manutius*.

10 *De cogitatione Publii*] De reſcindendis Cæſaris legibus. *Idem*.

11 *De lituis* βοώπιδος] P. Clodii ſororem intelligit; quæ tanquam lituus fratrem ad contentiones excitaret. Erat enim ſeditioſa. ep. 1. 9. 12. *Idem*.

12 *Athenione*] Athenio dux in Sicilia fuit fugitivorum: cujus nomine fortaſſis hic deſignatur Vatinius Tribunus plebis, qui tanquam ſigniter Cæſaris & Clodii contra optimates ſtetit: ut indicat oratio in ipſum. *Popma*.

13 *Miſſis*] Capuam. Ep. 19. h. l. *Corr.*

14 *De Theophanis*] Ep. 5. h. l. *Idem*.

15 Ἀσελγοῦς] Delicati.

16 Ὀξύπεινος] Famelicus.

17 Συμπόσιον] Convivium.

18 Κατ' ὀπώραν] *Per autumnum fæx*, ſupple, nondum deſedit.

19 *Dicæarchum*] Scriptorem luculentum. Epiſt. 1, & 16. & lib. 6. ep. 2. *Manut.*

20 Ἀδικαίαρχοι] Injuſti magiſtratus, cum Dicæarchus juſtus magiſtratus interpretari poſſit. Intelligit autem Cæſarem & reliquos. *Corradus*.

mus obveniſſet. Terentia delectata eſt tuis literis: impertit tibi multam ſalutem: ϰ̀ [21] Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

21 Κικέρων] Jocatur de ſe ipſo: & πολιτικὸν Atticum appellat, quia Dicæarchum ſecutus anteponeret τὸν πρακτικὸν βίον τῷ θεωρητικῷ. Epiſt. 16. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. FACINUS indignum! epiſtolam [1] αὐθωρεὶ tibi a Tribus tabernis reſcriptam ad tuas ſuaviſſimas epiſtolas neminem reddidiſſe? At ſcito eum faſciculum, quo illam conjeceram, domum eo ipſo die latum eſſe, quo ego dederam, & ad me in Formianum relatum eſſe: itaque tibi tuam epiſtolam juſſi referri; ex qua intelligeres, quam mihi tum illæ gratæ fuiſſent. Romæ quod ſcribis ſileri; ita putabam. At hercule in agris non ſiletur: nec jam ipſi agri regnum veſtrum ferre poſſunt. Si vero in hanc [2] Τηλέπυλον veneris Λαιστρυγονίην, ([3] Formias dico) qui fremitus hominum? quam irati animi? quanto in odio noſter amicus Magnus? [4] cujus cognomen una cum Craſſi Divitis cognomine conſeneſcit. Credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui hæc tam lente, quam ego fero, ferret. Quare, mihi crede, [5] φιλοσοφῶμεν. Juratus tibi poſſum dicere, nihil eſſe tanti. Tu ſi [6] literas ad Sicyonios habes, advola in Formianum: unde nos prid. Non. Maj. cogitamus.

1 Αὐθωρεὶ] Eadem ipſa hora.

2 Τηλέπυλον] *Telepylum Læſtrygoniam*. Odyſſ. Κ. Vide Cluver. *Ital. ant.* 3. 10.

3 *Formiae*] Antiquam Læſtrygonum ſedem. Plin. III. cap. 5. *Corradus*.

4 *Cujus cognomen*] Pompeji cogoomen illud, Magnus, ſuam celebritatem, honoremque amittit: quemadmodum & Craſſi, qui Dives ex opibus appellatus eſt, opibus imminutis cognomen paulatim extinguitur. *Manutius*.

5 Φιλοσοφῶμεν] Philoſophemur.

6 *Literas ad Sicyonios*] Scriptas a Conſulibus: ut Sicyonii, qui te lædebant (ep. 1. hujus libri) tibi pecuniam ſolvant, *advola*, profecturus in Epirum. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

XIV. QUANTAM tu mihi moves expectationem de ſermone [1] Bibuli ! quantam de colloquio βοώπιδος ! quantam etiam de illo delicato convivio ! proinde ita fac venias ad ſitientes aures . Quanquam nihil eſt jam , quod magis timendum nobis putem , quam ne ille noſter [2] Sampſiceramus , cum ſe omnium ſermonibus ſentiet vapulare , & cum has actiones [3] εὐανατρέπτους videbit , [4] ruere incipiat . Ego autem uſque eo ſum enervatus , ut hoc otio , quo nunc tabeſcimus , malim [5] ἐντυραννεῖσθαι , quam cum optima ſpe dimicare . De pangendo quod me crebro adhortaris , fieri nihil poteſt . [6] Baſilicam habeo , non villam , frequentia Formianorum . [7] At quam partem baſilicæ ? tribum Æmiliam . Sed , [8] omitto vulgus , poſt horam IV moleſti [9] cæteri non ſunt . C. Arrius proximus eſt vicinus . Immo ille quidem jam contubernalis ; qui etiam ſe idcirco Romam ire negat , ut hic mecum totos dies philoſophetur . Ecce ex altera parte Seboſus , ille Catuli familiaris . Quo me vertam ? ſtatim mehercule Arpinum irem , ni te in Formiano commodiſſime expectari viderem , duntaxat ad prid. Non. Maj. Vide enim quibus hominibus aures ſint deditæ meæ . [10] Occaſionem mirificam ,

1 *Bibuli*] Quia ſcripſerat Atticus , ſe cum M. Bibulo ſermonem habiturum , etiam cum Clodia Publii ſorore . *Manut.*

2 *Sampſiceramus*] Pompejus .

3 Εὐανατρέπτους] Faciles ad evertendum .

4 *Ruere*] Aliquid conari , quo magis rempublicam perturbet . *J. F. Gronov.*

5 Ἐντυραννεῖσθαι] Sub tyranno eſſe , a tyranno regi : ſic *male vehi alio gubernatore* , ep. 9. h. l. *Corradus.*

6 *Baſilicam habeo , non villam*] Locum frequentem , ut Romæ ſunt baſilicæ . *Idem.*

7 *At quam partem*] In baſilicis quæque Tribus certum & deſignatum locum habebat . Tribus autem Æmilia , pleniſſima omnium Tribuum erat . Cum ergo dixiſſet baſilicam ſe habere Formianorum frequentia , non villam ; ſubjunxit , At non quamlibet baſilicæ partem ; Tribum , inquit , habeo Æmiliam . *Goveanus* . Ita etiam Victorius edidit . Sed Manutius , *At comparem baſilicæ* &c. Boſius vero , *At quam parem baſilicæ* &c. Quo modo interpretentur , alii legant apud Grævium , ego non ſatis intelligere potui . *Olivetus* .

8 *Omitto vulgus*] Κατὰ παρένθεσιν dictum eſt *omitto vulgus* . Innuit enim qualibet hora diei moleſtiſſimum eſſe vulgus Formianorum , nedum poſt quartam ſolum . *Boſ.*

9 *Cæteri*] Cæteri qui ſunt Formiis mihi moleſti non ſunt poſt horam quartam . Nam ante eam horam me valde ſalutationibus interpellant . Reliquum tempus diei C. Arrius , & Seboſus me non ſinunt tranquille & quiete ducere , ita odioſe importuni ſunt . *Idem* .

10 *Occaſionem*] Quoniam , dum frequentiæ hujus me tædet , facile , & minoris fundum venderem . *Corradus* .

Digitized by Google

cam , ſi qui nunc , dum hi apud me ſunt , emere de me fundum Formianum velit . Et tamen illud [11] probem ? *Magnum quid aggrediamur , & multæ cogitationis , atque otii* . Sed tamen ſatisfiet a nobis , neque parcetur labori .

11 *Probem*] Legendum cum interrogatione , quaſi dicat , fieri non poteſt , cum ſingulis horis interpeller , ut id , quod ſuades , probem , & magnum aliquid aggrediar , & multæ cogitationis . Nam hæc verba , *magnum aliquid aggrediamur* , &c. deſcripſit ex epiſtola Attici . *Boſius* .

CICERO ATTICO SAL.

XV. UT ſcribis , ita video , non minus incerta in Republica , quam in epiſtola tua : ſed tamen iſta ipſa me varietas ſermonum , opinionumque delectat . Romæ enim videor eſſe , cum tuas literas lego , & , ut fit in tantis rebus , modo hoc , modo illud audire . Illud tamen explicare non poſſum , [1] quidnam invenire [2] poſſit , nullo recuſante , ad facultatem agrariam . Bibuli autem iſta magnitudo animi in [3] comitiorum dilatione , quid habet , niſi ipſius judicium ſine ulla correctione Reipublicæ ? nimirum [4] in Publio ſpes eſt : fiat , fiat Tribunus plebis : ſi nihil aliud , ut eo citius tu [5] ex Epiro revertare . Nam ut illo tu careas , non video poſſe fieri ; præſertim ſi mecum aliquid volet diſputare . Sed id quidem non dubium eſt , quin , ſi quid erit ejuſmodi , ſis advolaturus . Verum ut hoc non ſit ; tamen ſeu [6] ruet , ſeu

1 *Quidnam*] Scripſerat Atticus inventum iri quiddam a Cæſare ſuper agraria re , quod nemo improbaret , nemo recuſaret . Ep. 15. *Manutius* .

2 *Poſſit*] Julius Cæſar .

3 *Comitiorum dilatione*] Bibulus , domo pedem non efferens , edictis comitia differebat . Neque videntur hæc fuiſſe comitia conſulum deſignandorum , (quippe ante Quintilem menſem non deſignabantur , hæc autem Aprili menſe ſcripta ſunt) ſed legis agrariæ rogandæ . *Manutius* .

4 *In Publio ſpes eſt*] Afflicta reſpublica jacet , quam Bibulus erigere non poteſt , qui ſe , Cæſaris metu , parietibus tenet . Quis igitur eriget ? ſpes jam nulla ſupereſt , niſi in Clodii tribunatu , qui iſtorum eſt inimiciſſimus : ergo , etſi video , quæ mihi ab illo tempeſtas impendeat , fiat tamen , fiat tribunus plebis . Et protulit hoc Cicero cum indignatione ; quod reipublicæ ſalus in uno poſita videatur , homine omnium perditiſſimo . Ep. 12. *Idem* .

5 *Ex Epiro*] Quo Atticus propediem erat iturus , ad exigendas a Sicyoniis pecunias . *Idem* .

6 *Ruet*] Videtur opponi verbo , *eriget* , & ſignificare evertet , ut apud Terentium Adelphis , *cæteros ruerem , agerem , raperem , tunderem , proſternerem* : & Virgilium , Georg. 1. 105. *Boſius* .

eriget Rempublicam, [7] præclarum ſpectaculum mihi propono, modo te conſeſſore ſpectare liceat. Cum hæc maxime ſcriberem, ecce tibi Seboſus. Nondum plane ingemueram; Salve, inquit Arrius. Hoc eſt, Roma decedere? quos ego homines effugi, cum in hos incidi? Ego vero [8] *in montes patrios, & ad incunabula noſtra* pergam. Denique, ſi ſolus non potuero, cum ruſticis potius, quam cum his perurbanis: ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil ſcribis, in Formiano tibi præſtoler uſque ad III Non. Maj. Terentiæ pergrata eſt aſſiduitas tua, & diligentia in controverſia [9] Mulviana. Neſcit omnino, te communem cauſam defendere eorum, qui [10] agros publicos poſſideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis; hæc etiam id recuſat. Ea tibi igitur, & Κικέρων, [11] *ἀριστοκρατικώτατος παῖς*, ſalutem dicunt.

7 *Præclarum*] Seu eum viderimus fruſtra multa machinari; nobis enim cum illo diſputare, ejuſque molitionibus obviam ire certum eſt: ſeu erigere rempublicam, & illis adverſari, qui eum ad plebem deduxerunt. *Grævius*.

8 *In montes*] Ad montes Arpinates. Verſum hunc Ennianum eſſe putabat Gulielm.

9 *Mulviana*] Publicani publica conducebant. Ideo Mulvius, cognitor, ut puto, publicanorum, publicos agros a privatis vindicare conabatur, ut publicanorum vectigal augeretur. *Manutius*.

10 *Agros publicos*] Agri publici, de hoſtibus capti, tria genera, unum, quod colonis donabatur; alterum, quod a cenſoribus in quinquennium locabatur; tertium, quod ob vaſtitatem, quæ fere bellum conſequi ſolet, iis, qui colere vellent, in perpetuum aſſignabatur, impoſito annuo vectigali, ut arbuſtorum quinta, frugum decima, pecoris etiam quædam pars penderetur. Quod ab Appiano lib. I. Bellorum civilium ſcriptum eſt. Ex hoc tertio genere erant agri, quos Terentia, & Atticus poſſidebant. Sed Atticus legitimum vectigal publicanis pendebat: qui fortaſſe cum illo agrorum genere, de quo ſecundo loco mentionem fecimus, hoc etiam tertium de cenſoribus conduxerant, non ut fructus ipſi perciperent, ſed ut vectigal illud, cujus admodum facilis exactio non eſſet, ſuo periculo exigerent. Terentia ne vectigal quidem illud, ſatis tenue, pendere volebat; credo, ne beneficium amitteret lege Thoria datum. Nam Sp. Thorius, ut ait Cicero in Bruto, agrum publicum vectigali levaverat. Sed videtur ejus legis auctoritas, ut aliarum quoque legum, vetuſtate contemni cœpta: itaque multi, quorum in numero Atticus erat, vectigal, tanquam lege illa abrogata, pendebaat: nonnulli vero, in quibus erat Terentia, tanquam lege Thoria manente, recuſabant. Terentiæ negotium agebat Atticus, eo libentius, ut Cicero ſignificat, quia, ſi ſecundum Terentiam in ea cauſa judicatum eſſet, ipſe etiam de pendendo vectigali recuſaſſet, immunemque agrum publicum legis Thoriæ beneficio poſſediſſet. Mulviana vocatur controverſia, quia Mulvius, ut puto, publicanorum cauſam procuraret. *Idem*.

11 Ἀριστοκρατικώτατος] Optimatium ſtudioſiſſimus puer.

CICE-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XVI. CŒNATO mihi, & jam dormitanti, prid. Kal. Maj. epiſtola eſt illa reddita, in qua de agro Campano ſcribis. Quid quæris? Primum ita me pupugit, ut ſomnum mihi ademerit, ſed id cogitatione magis, quam moleſtia. Cogitanti autem hæc fere ſuccurrebant. Primum ex eo, quod ſuperioribus literis ſcripſeras, ex familiari te [1] illius audiſſe, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; majus aliquid timueram: hoc mihi ejuſmodi non videbatur. Deinde, ut me [2] ego conſoler, omnis expectatio largitionis agrariæ in agrum Campanum videtur eſſe [3] derivata: qui ager, ut dena jugera ſint, non amplius hominum quinque millia poteſt ſuſtinere. [4] Reliqua omnis multitudo [5] ab illis [6] abalienetur neceſſe eſt. Præterea, ſi ulla res eſt, quæ bonorum animos, quos jam video eſſe commotos, vehementius poſſit incendere, hæc certe eſt, & eo magis, quod portoriis Italiæ ſublatis, agro Campano diviſo, quod vectigal ſupereſt domeſticum, præter [7] viceſimam? quæ mihi videtur una conciuncula, clamore [8] pediſſequorum noſtrorum, eſſe peritura. Cnæus quidem noſter jam plane quid cogitet neſcio,

[9] Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ.

Qui

1 *Illius*] Cæſaris. *Manutius*.

2 *Ego*] *Egomet*. Boſius *Baluzianus*.

3 *Derivata*] Expectatio illa omnis de agraria re hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi dividatur. *Manutius*.

4 *Reliqua*] Quia viginti hominum millia diviſionem agrorum petebant, & conſecuti ſunt. 1. Vellejus lib. II. App. lib. II. *Idem*.

5 *Illis*] Qui legem agrariam tulerunt. *Idem*.

6 *Abalienetur*] Id non accidit: quia Cæſar, cum agrum Campanum intelligeret tantæ multitudini non ſufficere, præterea Stellatem Campanum diviſit. Suetonius. *Idem*.

7 *Viceſimam*] Viceſima fuit vectigal quod capiebatur ex libertorum manumiſſione, & pendebatur a dominis, & ſervorum emptione, quod ab emptore ſolvebatur: de quo vide J. Lipſium ad Tacit. XIII. Ann. cap. 31. *Grævius*.

8 *Pediſſequorum*] Infimæ plebis, quæ, ſi quis tribunus de tollenda viceſima concionaretur, clamore ſtatim eſſet approbatura. *Manutius*.

9 *Φυσᾷ γὰρ*] Horum Sophocleorum verſuum, quos & Dionyſius Longinus περὶ ὕψους Sect. 3. commemoravit, interpretatio non eadem eſt, neque omnes verum ſenſum adſecuti ſunt. Φορβειὰ quid ſit, docuere Salmaſ. ad Solin. & interpretes ad Longinum, nempe capiſtrum, quo tibicines ſpiritum coercent, ne nimius & immoderatus in tibiam irrumpat. Hinc ἄτερ φορβειᾶς metaphorice eſt

ſine

Qui quidem etiam [10] iſtuc adduci potuerit . Nam adhuc hoc [11] ἐσοφίζετο , ſe leges Cæſaris probare ; actiones ipſum præſtare debere : agrariam legem ſibi placuiſſe : potuerit intercedi necne , nihil ad ſe pertinere : de rege [12] Alexandrino placuiſſe ſibi aliquando confici ; Bibulus de cælo tum ſervaſſet , necne , ſibi quærendum non fuiſſe : de Publicanis , voluiſſe illi ordini commodare , quid futurum fuerit , ſi Bibulus tum [13] in forum deſcendiſſet , ſe divinare non potuiſſe . Nunc vero , Sampſicerame , quid dices ? vectigal te nobis [14] in monte Antilibano conſtituiſſe , agri Campani abſtuliſſe ? quid , hoc quemadmodum [15] obtinebis ? oppreſſos vos , inquit , tenebo exercitu Cæſaris . Non mehercule me tu quidem tam iſto exercitu , quam ingratis animis eorum hominum , qui appellantur boni : qui mihi non modo præmiorum , ſed ne ſermonum quidem unquam fructum ullum , aut gratiam retulerunt. Quod ſi [16] in eam me partem incitarem , profecto jam aliquam reperirem reſiſtendi viam . Nunc prorſus hoc ſtatui , ut quoniam tanta controverſia eſt Dicæarcho , familiari tuo , cum Theophraſto amico meo , ut ille tuus [17] τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat , hic autem [18] τὸν θεωρητικὸν , utrique a me mos geſtus eſſe videatur . Puto enim me Dicæarcho affatim ſatisfeciſſe : reſpicio nunc [19] ad hanc familiam , quæ mihi non modo ut requieſcam permittit ; ſed repre-

pre-

ſine modo . Cæcilium dicit Longinus eſſe egregio ſpiritu , ſed cum temperare eum non poſſit , nimium evehi , & inde tumorem , μετέωρα , exiſtere . Sic cum Pompejus dicitur magnis tibiis uti , & vehementer eas inflare , ſed ſine capiſtro , hoc dicitur : Pompejum viribus ſuis , quæ magnæ ſint , abuti , & cum cupiditatibus ſuis modum imponere non poſſit , nimis alte evolare velle , eaque cupere , quæ aut ferri non poſſint , aut ipſe non poſſit conſequi . *Erneſt.*

10 *Iſtuc adduci*] Adduci , ut agri Campani diviſionem , rem turpiſſimam , & reipublicæ maxime exitioſam , Cæſari gratificans probaret . *Manutius* .

11 Ἐσοφίζετο] Cavillabatur , & cavillando dicebat , quæ ſequuntur . *Corradus* .

12 *Alexandrino*] Ut rex Alexandriæ Ptolemæus a ſenatu & populo Romano ſocius appellaretur . Cæſar lib. III. de Bello civili . *Manutius* .

13 *In forum*] Quo deſcendenti Bibulo inter cæteras injurias cophinus ſtercoris ſuperfuſus eſt . Plut. in Cat. *Corradus* .

14 *In monte Antilibano*] In longinquis regionibus vectigal dediſſe populo Romano , domeſticum abſtuliſſe ? De monte Antilibano Plin. l. V. Strabo lib. XVI. *Man.*

15 *Obtinebis*] Excuſabis , tueberis , ut homines non reprehendant . *Idem* .

16 *In eam partem*] Contra tam iniquam paucorum dominationem . *Idem* .

17 Τὸν πρακτικὸν] Vitam , quæ in rebus gerendis verſatur .

18 Τὸν θεωρητικὸν] Quæ in rerum contemplatione verſatur .

19 *Ad hanc familiam*] Ad Theophraſti ſectam . *Manutius* .

Digitized by Google

prehendit, quia non ſemper quierim. Quare incumbamus, o noſter Tite, ad illa præclara ſtudia: & eo, unde diſcedere non oportuit, aliquando revertamur. Quod de Quinti fratris epiſtola ſcribis, ad me quoque fuit [20] πρόσθε λέων ὄπιθεν δὲ. Quid dicam neſcio. Nam ita deplorat primis verſibus manſionem ſuam, ut quemvis movere poſſit: ita rurſus remittit, ut me roget, [21] ut annales ſuos emendem, & edam. Illud tamen, quod ſcribit, animadvertas velim, [22] de portorio circumvectionis; ait ſe de conſilii ſententia rem ad Senatum rejeciſſe. Nondum videlicet meas literas legerat; quibus ad eum, re conſulta & explorata, perſcripſeram, non deberi. Velim, ſi qui Græci jam Romam ex Aſia de ea cauſa venerunt, videas, &, ſi tibi videbitur, his demonſtres, quid ego de ea re ſentiam. [23] Si poſſum diſcedere, ne cauſa optima in Senatu pereat, ego [24] ſatisfaciam Publicanis; [25] εἰ δὲ μὴ, (vere tecum loquar) in hac re malo univerſæ Aſiæ, & negotiatoribus: nam eorum quoque vehementer intereſt. Hoc ego ſentio valde nobis opus eſſe. Sed tu id videbis. Quæſtores autem, quæſo, num etiam [26] de ciſtophoro dubitant? nam ſi aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego illud ne quidem contemnam, [27] quod extremum eſt.

Te

20 Πρόσθε λέων] *Ante leo, ſed a tergo &c.* Hoc dicit, Ut Quintus frater in epiſtola ad te ſcripta, ita ad me quoque ſcribens fuit varius & inconſtans, ut qui in prima parte epiſtolæ de manſione ſua in Aſia valde ſollicitus eſſet, in altera minimum laboraret. Homericus verſus integer eſt Iliad. VI. 181. *Popma.*

21 *Ut annales ſuos emendem*] Tanquam diu abfuturus. De annalibus Quinti Ciceronis vide lib. XIII. ep. 13.

22 *De portorio*]Cum publicani pro rebus, quæ circumvehebantur, portorium ſibi dicerent deberi, provinciales, & negotiatores negarent: proprætor Quintus, dubia ſententia fluctuans, rem ad ſenatum rejecit. *Manutius.*

23 *Si poſſum diſcedere*] Elegans ſententia, nec tamen adhuc, ut video, ſatis nota. Neque enim, *Diſcedere*, proprie hic accipiendum, ſed μεταφορικῶς: quaſi dixerit: Si poſſum conſequi, ſi hunc exitum res habere poteſt, ne Græci cauſa cadant. Idem verbum Terentius quoque uſurpavit eodem ſenſu: apud quem ita loquitur Geta ſervus in Phormione: *Modo ut hoc conſilio poſſit diſcedi, ut iſtam ducat.* Idem.

24 *Satisfaciam publicanis*] Aliis rebus; cum in hac eorum animos offendamus. *Id.*

25 Εἰ δὲ μὴ] Refertur ad proximum verbum, *Satisfaciam*. Si contigerit, inquit, ut publicanis deinde ſatisfacere non poſſim; haud tamen in mentem veniet pœnitere, quod in hac cauſa, quæ optima eſt, univerſæ Aſiæ, & negotiatoribus ſatisfacere maluerim. *Idem.*

26 *De ciſtophoro*] Quod Quinto fratri, Aſiæ proprætori, a populo Romano debetur, id vellem denario, id eſt, Romana pecunia, curari. Quæſtores autem primo volebant ciſtophoro, hoc eſt Aſiatico nummo: nunc etiam id videntur recuſare. *Idem.*

27 *Quod extremum eſt*]Ut numerentur nobis ciſtophori, ſumma quæſtorum injuria, qui cogant nos Romæ uti Aſiana pecunia. *Idem.*

Te in Arpinati videbimus, & hoſpitio agreſti accipiemus; quoniam [28] maritimum hoc contempſiſti.

28 *Maritimum*] Formianum: quo expectatus venire noluiſti. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. PRORSUS, ut ſcribis, ita ſentio. Turbatur [1] Sampſiceramus. Nihil eſt, quod non timendum ſit. [2] Ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται. Quid enim iſta repentina [3] affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid [4] effuſio pecuniæ ſignificant? quæ, ſi eſſent extrema, tamen eſſet nimium mali: ſed ea natura rei eſt, ut hæc extrema eſſe non poſſint. Quid enim eos hæc ipſa per ſe delectare poſſunt? Nunquam huc veniſſent, niſi ad alias res peſtiferas aditus ſibi compararent. Dii immortales! Verum, ut ſcribis, hæc in Arpinati a. d. VI. circiter Id. Majas non deflebimus, ne & opera & oleum [5] philologiæ noſtræ perierit: ſed conferemus tranquillo animo. Neque tam me [6] εὐελπιστία conſolatur, ut antea, quam [7] ἀδιαφορία; qua nulla in re tam utor, quam in hac civili & publica. Quin etiam, quod eſt ſubinane in nobis, & non [8] ἀφιλόδοξον, (bellum eſt enim ſua vitia noſſe) [9] id afficitur quadam delectatione: ſolebat enim me pungere, ne Sampſicerami merita in patriam ad annos

1 *Sampſiceramus*] Pompejus turbatur cum ſe omnium ſermonibus ſentit vapulare. Ep. 14. h. l. *Corradus*. Veteres libri, *turbatur*. Emendavi, *turbat vi*. Videtur enim Cicero ſignificare Pompejum vi turbas ciere. *Boſius*.

2 Ὁμολογουμένως] Plane, & aperte tyrannidem affectat.

3 *Affinitatis*] Juliam, Cæſaris filiam, Pompejus duxerat uxorem, quæ, antequam Pompejo collocaretur, deſponſa fuerat Servilio Cæpioni. *Manutius*.

4 *Effuſio pecuniæ*] Cum ſuaſit effuſionem pecuniæ publicæ ad emendos agros & plebi dividendos, quod Cæſaris lege agraria continebatur: etſi agri poſtea empti non ſunt, & pecuniam ſumptam ex ærario Clodius Tribunus plebis dedit Gabinio in Syriam eunti. Pro Domo. *Popma*.

5 *Philologiæ*] Balliolenſ. codex ſcribit *philoſophiæ*: quæ ſcriptura mihi rectior videtur & magis appoſita. Fruſtra enim philoſophiæ dediſſet operam, ſi nunc luctui ſe daret propter improbitatem aliquot civium. Philoſophia docet res adverſas & omnes eventus æquo animo ferre, non philologia. *Grævius*.

6 Εὐελπιστία] Bona ſpes.

7 Ἀδιαφορία] In neutram partem inclinatio.

8 Ἀφιλόδοξον] A gloriæ cupiditate alienum.

9 *Id afficitur*] Refertur ad illud, *Quod eſt ſubinane, in nobis*, hoc ſenſu: Quæ ambitio in nobis eſt, ea nunc habet quo delectetur; ſiquidem Pompeji merita in patriam non jam, ut antea verebar, majora quam noſtra, videri poſſunt. *Man.*

Digitized by Google

nos DC majora viderentur, quam noſtra: hac quidem cura certe jam vacuum eſt. Jacet enim ille ſic, ut [10] πτῶσις Curiana ſtare videatur. Sed hæc coram. Tu tamen videris mihi Romæ fore ad noſtrum adventum; quod ſane facile patiar, ſi tuo commodo fieri poſſit. Sin, ut ſcribis, ita venies; velim e [11] Theophane expiſcere, quonam in me animo ſit [12] Alabarches. Quæres ſcilicet, ut ſoles [13] κατὰ τὸ κηδεμονικόν, & ad me ab eo quaſi [14] ὑποθήκας afferes, quemadmodum me geram. Aliquid ex ejus ſermone poterimus περὶ τῶν ὅλων ſuſpicari.

10 Πτῶσις] Hoc eſt, *caſus*, *ruina*. Ita Boſius. Vocat, inquit, Cicero Curianam πτῶσιν, dedecus & ignominiam flagitioſiſſimi viri Q. Curii, qui, ut refert Salluſtius, ob probra & mala facinora motus fuerat Senatu. Alii *Phocis*, alii *Pratis* malunt; dubitant, Græce an Latine Cicero ſcripſerit: & campus eſt, in quo libere vagantur. Quam ſapiens Manutius, qui fatetur ſe diu cogitantem excogitare nihil potuiſſe, quod probaret. *Olivetus*.

11 *Theophane*] Qui Pompeji ſenſus, & conſilia noverat. Epiſt. 4. *Manutius*.

12 *Alabarches*] Hoc nomine Pompejum notat, qui gloriabatur ſe mirum in modum auxiſſe vectigalia populi Romani. Ἄλαβα, inquit Heſychius, μέλαν ᾧ γράφουσιν, id eſt, atramentum quo ſcribimus; unde & pro ſcriptura ipſa accipitur. *Boſius*.

13 Κατὰ τὸ κηδεμονικόν] Accurate.

14 Ὑποθήκας] Documenta.

15 Περὶ τῶν ὅλων] De ſumma rerum.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. ACCEPI aliquot epiſtolas tuas, ex quibus intellexi, quam ſuſpenſo animo & ſollicito ſcire averes, quid eſſet novi. Tenemur undique: neque jam quo minus ſerviamus, recuſamus; ſed mortem & ejectionem, quaſi majora, timemus: quæ multo ſunt minora. Atque hic ſtatus, qui una voce omnium gemitur, neque verbo cujuſquam ſublevatur. [1] Σκοπὸς eſt, ut ſuſpicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam [2] largitionem relinquere. Unus loquitur, & palam adverſatur adoleſcens [3] Curio. Huic plauſus maximi, conſalutatio forenſis perhonorifica, ſigna præterea benevolentiæ permulta a bonis impertiuntur: [4] Fuſium clamoribus, & conviciis, & ſibilis conſectantur. His ex rebus non ſpes,

1 Σκοπὸς] Huc ſpectarunt, hoc voluerunt. *Manutius*. Ep. 8. h. l. *Corradus*.

2 *Largitionem*] De publico.

3 *Curio*] Quod Reges oderit ſuperbos.

4 *Fuſium*] Fuſium Calenum acerrimum Cæſaris propugnatorem, Ciceronis inimicum: de quo alibi. *Popma*.

ſed dolor eſt major; cum videas civitatis voluntatem ſolutam, virtutem alligatam. Ac ne forte quæras [5] κατὰ λεπτὸν de ſingulis rebus, univerſa res eo eſt deducta, ſpes ut nulla ſit, aliquando non modo privatos, verum etiam magiſtratus liberos fore. Hac tamen in oppreſſione ſermo in circulis duntaxat, & convivis eſt liberior, quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, ſed ita, ut omnia ſint pleniſſima deſperationis. Habet etiam [6] Campana lex execrationem in [7] concione candidatorum, ſi mentionem ſecerint, quo aliter ager poſſideatur, atque ut ex legibus Juliis. Non dubitant jurare cæteri. [8] Laterenſis exiſtimatur [9] caute feciſſe, quod Tribunatum plebis petere deſtitit, ne juraret. Sed de Republica non libet plura ſcribere. Diſpliceo mihi, nec ſine summo ſcribo dolore. Me tueor, ut oppreſſis omnibus, non demiſſe; ut tantis rebus geſtis, parum fortiter. A Cæſare valde liberaliter invitor [10] in legationem illam, ſibi ut ſim legatus: atque etiam libera legatio voti cauſa datur. Sed hæc & præſidii apud pudorem [11] Pulchelli non habet ſatis, & a fratris adventu me ablegat: illa & munitior eſt, & non impedit, quo minus adſim, cum velim. [12] Hanc ego teneo, ſed uſurum me non puto. Neque tamen ſcit quiſquam. Non lubet fugere: aveo pugnare. Magna ſunt hominum ſtudia. Sed nihil affirmo: tu hoc ſilebis. [13] De Statio manumiſſo, & nonnullis aliis rebus, angor quidem, ſed jam prorſus occallui. Tu vellem, egove cuperem, adeſſes: nec mihi conſilium,

5 Κατὰ λεπτὸν] Minutatim.

6 *Campana lex*] Julia agraria de agro Campano dividendo; cujus caput quoddam erat, ut candidati ſe ipſi jurejurando execrarentur, ſi in magiſtratu, quem peterent, mentionem feciſſent de agro Campano aliter poſſidendo, atque ut lex Julia præſcriberet. Ep. 16. *Popma.*

7 *Concione*] Præclare ex Balliolenſi reſtituit Grævius: cum antea legeretur *coitione*. Jurare enim debebant publice. Coitiones autem erant privatæ, fiebantque in privatis locis.

8 *Laterenſis*] M. Juventius Laterenſis, de quo in Orat. pro Plancio, & in ep. Planci ad Ciceronem lib. X. *Manutius.*

9 *Caute*] Tornæſianus, & Decurtatus, *laute*: Cruſellinus, *caute*; quam ſcripturam expreſſimus: quanquam alteram, *laute*, non damnamus. *Boſius.*

10 *Legationem*] Utramque neglexit: alterutram ſi accepiſſet, vitare potuit exilii calamitatem. *Manutius.*

11 *Pulchelli*] Putidum jam eſt toties iterare, Pulchellum appellari P. Clodium, cui cognomen Pulcher. *Idem.*

12 *Hanc*] Provincialem. *Idem.*

13 *De Statio manumiſſo*] Ep. 2. lib. I. ad Q. fr. *Corradus.*

ſilium , nec conſolatio deeſſet . Sed ita te para , ut , ſi inclamaro , advoles .

CICERO ATTICO SAL.

XIX. MULTA me ſollicitant , & ex Reipublicæ tanto motu , & ex iis periculis , quæ mihi ipſi intenduntur : & ſexcenta ſunt . Sed mihi nihil eſt moleſtius , quam Statium manumiſſum . [1] *Nec meum imperium ? ac mitto imperium ; non ſimultatem meam revereri ſaltem ?* Nec , quid faciam , ſcio : neque tantum eſt in re , quantus eſt ſermo . Ego autem ne iraſci poſſum quidem iis , quos valde amo : tantum doleo , ac mirifice quidem . Cætera in magnis rebus ; minæ Clodii , contentioneſque , quæ mihi proponuntur , modice me tangunt . Etenim vel ſubire eas videor mihi ſummâ cum dignitate , vel declinare nulla cum moleſtia poſſe . Dices fortaſſe , [2] dignitatis ἅλις , tanquam δρυός : ſaluti , ſi me amas , conſule . Me miſerum , cur non ades ? nihil te profecto præteriret : ego fortaſſe [3] τυφλώττω , & nimium [4] τῷ καλῷ προσπέπονθα . Scito nihil unquam fuiſſe tam infame , tam turpe , tam peræque omnibus generibus , ordinibus , ætatibus offenſum , quam hunc ſtatum , qui nunc eſt : magis mehercule quam vellem , non modo quam putaram . [5] Populares iſti jam etiam modeſtos homines ſibilare docuerunt . Bibulus in cælo eſt : nec quare , ſcio ; ſed ita laudatur , quaſi [6] *Unus homo nobis cunctando reſtituit rem* . Pompejus , noſtri amores , qui mihi ſummo dolori eſt , ipſe ſe [7] afflixit ; [8] neminem tenet :

 volun-

1 *Nec meum imperium*] Verba hæc ſunt Terentii ex Phormione , cum queritur Demipho filium ſe abſente & neſcio duxiſſe uxorem : *Itane tandem uxorem duxit Antipho injuſſu meo ? nec meum imperium , ac mitto imperium &c. Victorius*. Illa verba non Statium ſpectant , ſed ipſum fratrem cui toties Cicero mandaverat ne Statium manumitteret . *Grævius* .

2 *Dignitatis ἅλις , tanquam δρυός*] Dignitatis ſatis , tanquam quercus : ſatis tibi dignitatis , Cicero , ut priſcis ſatis quercus , quando relictis glandibus ad victum triticeum ſe contulerunt . Proverb. *Satis quercus* . Corradus .

3 Τυφλώττω] Cæcus ſum .

4 Τῷ καλῷ] Honeſtati deditus ſum .

5 *Populares iſti*] Cæſar , Pompejus , Craſſus : & cum ironia : quod *populares* dici non poſſint , quos populus , etiam modeſti homines , ſibilis inſectentur . *Man.*

6 *Unus homo*] Ennii poetæ verſus de Q. Fabio Maximo . *Idem* .

7 *Afflixit*] Qui ſe cum ſocero ſuo Cæſare conjunxerit , & ab optima cauſa ad perditam deſciverit . *Idem* .

8 *Neminem*] Quia bonos inimicos habet , improbos non amicos . Ep. 21. *Idem* .

voluntate, an metu neceſſe ſit [9] iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa cauſa propter illam amicitiam: neque approbo, ne omnia improbem, quæ antea geſſi: [10] utor via. Populi ſenſus maxime theatro, & ſpectaculis perſpectus eſt. Nam gladiatoribus qua [11] dominus, qua [12] advocati ſibilis conſciſſi: ludis Apollinaribus Diphilus tragœdus in noſtrum Pompejum petulanter invectus eſt. *Noſtra miſeria tu es Magnus*, millies coactus eſt dicere. *Eandem virtutem iſtam, veniet tempus cum graviter gemes*, totius theatri clamore dixit, itemque cætera. Nam & ejuſmodi ſunt ii verſus, ut [13] in tempus ab inimico Pompeji ſcripti eſſe videantur. *Si neque leges, neque mores cogunt*, & cætera, magno cum fremitu & clamore ſunt dicta. Cæſar cum veniſſet, [14] mortuo plauſu: Curio filius [15] eſt inſecutus: huic ita plauſum eſt, ut, ſalva Republica, Pompejo plaudi ſolebat. Tulit Cæſar graviter. Literæ [16] Capuam ad Pompejum volare dicebantur. [17] Inimici erant Equitibus, qui Curioni ſtantes plauſerant; hoſtes omnibus. Roſciæ legi, etiam frumentariæ [18] minitabantur. Sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat ſuſceptum [19] ab illis, ſilentio tranſire: ſed vereor ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur eſſe [20] tamen ferendum: ſed eſt jam una vox omnium, magis odio firmata, quam præſidio. Noſter autem Publius mihi minitatur, inimicus eſt: impendet negotium, ad quod tu ſcilicet advolabis. Videor

9 *Iis uti*] Vereor, ne Pompeius Cæſaris, & Craſſi inſtitutam amicitiam retineat, non tam voluntate, quam quod bonos metuit, quos offendit. *Idem*.

10 *Utor via*] Neque in hanc partem, neque in illam declino. Quaſi via utor. Trasfertur ad rationem, & conſilium: & illud Terentii in Andr. *Eam ſecum rem reputavit via*: Donatus, & Eugraphius explanant, *Via*, id eſt, *conſilio*, *ratione*. Idem.

11 *Dominus*] Is, qui gladiatores dabat. *Idem*.

12 *Advocati*] Qui cum eo ad ſpectandum venerant. *Idem*.

13 *In tempus*] Non ut multis ante annis, & a vetere poeta, ſed ut ſcripti viderentur & ad hujus temporis turpitudinem proprie notandam, & ab inimico Pompeji. *Idem*.

14 *Mortuo plauſu*] Plauſu ita tenui, vix ut exaudiretur. *Idem*.

15 *Eſt inſecutus*] Poſt Cæſarem in theatrum venit. *Idem*.

16 *Capuam*] Capuæ vigintivir agros dividebat lege Julia, *Idem*.

17 *Inimici*] Cæſar, & ejus amici. *Idem*.

18 *Minitabantur*] Se abrogaturos non modo Roſciam legem, quæ XIV ordines in theatro equitibus dediſſet, ſed etiam frumentariam, quæ ad univerſum populum pertinebat. *Idem*.

19 *Ab illis*] A Cæſare, & amicis.

20 *Tamen ferendum*] Non quia rectum, ſit, ſed quia corrigendi ſpes non eſt. *Idem*.

Digitized by Google

Videor mihi noſtrum illum [21] Conſularem exercitum bonorum omnium, etiam ſatis bonorum, habere firmiſſimum. Pompejus ſignificat ſtudium erga me non mediocre. Idem affirmat, verbum de me illum non eſſe facturum. In quo non me ille fallit, ſed ipſe fallitur. [22] Coſconio mortuo, ſum in ejus locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines fuiſſet: neque vero ad iſtam ipſam [23] ἀσφάλειαν quicquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidioſi: ego apud improbos meam retinuiſſem invidiam, alienam aſſumpſiſſem. Cæſar me ſibi vellet eſſe legatum. Honeſtior hæc declinatio periculi. Sed ego hoc nunc repudio. Quid ergo eſt? pugnare malo: nihil tamen certi. Iterum dico, utinam adeſſes! Sed tamen, ſi erit neceſſe, arceſſemus. Quid aliud? quid? hoc opinor. Certi ſumus periſſe omnia. Quid enim [24] ἀκκιζόμεθα tandiu? Sed hæc ſcripſi properans, & mehercule timide. Poſthac ad te, aut, ſi perfidelem habebo, cui dem, ſcribam plane omnia: aut, ſi obſcure ſcribam, tu tamen intelliges. In iis epiſtolis me Lælium, te [25] Furium faciam: cætera erunt [26] ἐν αἰνιγμοῖς. Hic [27] Cæcilium colimus, & obſervamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te miſſa. Iis ardet dolore, & ira noſter Pompejus.

21 *Conſularem exercitum*] Bonos omnes Conſularem appellat exercitum, quos ſibi in conſulatu præſtantiſſimis actionibus obſtrinxerat. *Idem*.

22 *Coſconio*] Vigintiviro agris dividundis. Fortaſſe is, de quo *pro Sylla*. Idem.

23 Α'σφάλειαν] Securitatem.

24 Α'κκιζόμεθα] Diſſimulamus?

25 *Furium*] L. Furium Philum.

26 Ε'ν αἰνιγμοῖς] In ænigmatis.

27 *Cæcilium*] Avunculum tuum, qui Atticum poſtea teſtamento adoptavit. *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

XX. ANICATO, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numeſtium ex literis tuis ſtudioſe ſcriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus poſſum, tueor diligenter. Varro ſatisfacit nobis. Pompejus amat nos, caroſque habet. Credis? inquies. Credo: prorſus mihi perſuadet. Sed quia, ut video, [1] pragmatici homines [2] omnibus

bus

1 *Pragmatici*] Rebus gerendis exercitati, multo rerum uſu periti.

2 *Omnibus hiſtoricis præceptis*] Sic quidem omnes libri & editiones, quos vidi. In margine tamen Lambinianæ notatum eſt, *Omnibus hiſtoriis, præceptis*. Et ſic ſine dubio ſcripſit Cicero. Non auſus tamen ſum ſine libris mutare. *Grævius*.

bus hiſtoricis præceptis, verſibus denique cavere jubent, & vetant credere: alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non poſſum. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum. Pompejus affirmat non eſſe periculum; adjurat; addit etiam, ſe prius occiſum iri ab eo, quam me violatum iri. Tractatur res. Simul & quid erit certi, ſcribam ad te. Si erit pugnandum, arceſſam ad ſocietatem laboris: ſi quies dabitur, ab [3] Amalthea te non commovebo. De Republica breviter ad te ſcribam. Jam enim charta ipſa ne nos prodat, pertimeſco. Itaque poſthac, ſi erunt mihi plura ad te ſcribenda, [4] ἀλληγορίαις obſcurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, cum omnes ea quæ ſunt acta improbent, querantur, doleant, varietas in re nulla ſit, aperteque loquantur, & jam clare gemant; tamen medicina nulla afferatur. Neque enim reſiſti ſine internecione poſſe arbitramur: nec videmus qui finis cedendi præter exitium futūrus ſit. Bibulus hominum admiratione & benevolentia in cælo eſt: edicta ejus & conciones deſcribunt & legunt. Novo quodam genere in ſummam gloriam venit. Populare nunc nihil tam eſt, quam odium popularium. Hæc quo ſint eruptura, timeo. Sed, ſi diſpicere quid cœpero, ſcribam ad te apertius. Tu, ſi me amas tantum, quantum profecto amas; expeditus facito ut ſis; ſi inclamaro, ut accurras. Sed do operam, & dabo, ne ſit neceſſe. Quod ſcripſeram te Furium ſcripturum, nihil neceſſe eſt tuum nomen mutare. Me faciam Lælium, & te Atticum; neque utar meo chirographo, neque ſigno; ſi modo erunt ejuſmodi literæ, quas in alienum incidere nolim. [5] Diodotus mortuus eſt: reliquit nobis [6] H-S fortaſſe centies. Comitia Bibulus cum [7] Archilochio edicto in ante diem xv Kal. Nov. diſtulit. A Vibio libros accepi. [8] Poeta ineptus: nec tamen ſcit nihil: & eſt non inutilis. Deſcribo, & remitto.

CICE-

3 *Amalthea*] Vide ad ep. 13. lib. I.
4 Ἀλληγορίαις] Allegoriis.
5 *Diodotus*] Stoicus. In Bruto, cap. 90.
6 *H-S centies*] *Centum* ſcribendum, ut recte viderunt Manutius & Malaſpina. Non eſt Philoſophi in aliena domo degentis tantam vim argenti habere. *Grævius*.
7 *Archilochio*] Vide mox epiſt. 21.
8 *Poeta*] Alexander Epheſius, qui Coſmographiam verſibus deſcripſit, teſte Strabone. De quo vide G. Voſſ. III. de Hiſt. Græc. Hunc poetam ideo ad Ciceronem miſit Atticus, quia tum ſitum orbis terrarum Tullius deſcribere conſtituerat.

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XXI. De republica quid ego tibi ſubtiliter? tota periit: atque hoc eſt miſerior, quam reliquiſti, quod tum videbatur ejuſmodi dominatio civitatem oppreſſiſſe, quæ jucunda eſſet multitudini; bonis autem ita moleſta, ut tamen ſine pernicie: nunc repente tanto in odio eſt omnibus, ut, quorſum eruptura ſit, horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam [1] illorum ſumus experti, qui Catoni [2] irati omnia perdiderunt. Sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut poſſe videremur ſine dolore interire. Nunc vero ſibilis vulgi, ſermonibus honeſtorum, fremitu Italiæ, vereor ne exarſerint. Equidem ſperabam, ut ſæpe etiam loqui tecum ſolebam, ſic orbem Reipublicæ eſſe converſum, ut vix ſonitum audire, vix impreſſam orbitam videre poſſemus: & fuiſſet ita, ſi homines tranſitum tempeſtatis expectare potuiſſent: ſed cum diu occulte ſuſpiraſſent, poſtea jam gemere, ad extremum vero loqui omnes, & clamare cœperunt. Itaque ille [3] amicus noſter, inſolens infamiæ, ſemper in laude verſatus, circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quo ſe conferat neſcit: [4] progreſſum præcipitem, inconſtantem reditum videt: bonos, inimicos habet; improbos ipſos, non amicos. Ac vide mollitiem animi: non tenui lacrimas, cum illum ante VIII Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem, qui antea ſolitus eſſet jactare ſe magnificentiſſime illo in loco, ſummo cum amore populi, cunctis faventibus. Ut ille tum humilis, ut demiſſus erat: ut ipſe etiam ſibi, non iis ſolum, qui aderant, diſplicebat. O ſpectaculum [5] uni Craſſo jucundum, cæteris non item. Nam, quia deciderat ex aſtris, lapſus, quam progreſſus, potius videba-

1 *Illorum*] Cæſaris, & Pompeji. *Man.*

2 *Irati*] Pompejus, quia Catonis ſororem cum uxorem peteret, repudiatus eſt; Cæſar, propter veteres inimicitias, & recentes injurias. *Idem.*

3 *Amicus noſter*] Pompejus. *Idem.*

4 *Progreſſum præcipitem*] In conſpirationem cum Cæſare & Craſſo: in quam ſe temere præcipitaverat; nec ſine inconſtantiæ nota ab ea poterat recedere. *Popma.*

5 *Uni Craſſo*] Qui, Pompeji vetus inimicus, paulo ante Cæſaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta malevolentia ſuffuſum. *Manutius.*

debatur : & , ut Apelles , ſi Venerem , aut ſi Protogenes Ialyſum illum ſuum cœno oblitum videret , magnum , credo , acciperet dolorem : ſic ego hunc omnibus a me pictum & politum artis coloribus , ſubito deformatum , non ſine magno dolore vidi . Quanquam nemo putabat propter [6] Clodianum negotium , me illi amicum eſſe debere . Tamen tantus fuit amor , ut exhauriri nulla poſſet injuria . Itaque [7] Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita ſunt jucunda , ut eum locum , ubi proponuntur , præ multitudine eorum , qui legunt , tranſire nequeant ; ipſi ita acerba , ut tabeſcat dolore ; mihi mehercule moleſta , quod & eum , quem ſemper dilexi , nimis excruciant ; & timeo , tam vehemens vir , tamque acer in ferro , & tam inſuetus contumeliæ , ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat . Bibuli qui ſit exitus futurus , neſcio . Ut nunc res ſe habet , admirabili gloria eſt . Quin cum comitia in menſem Octobr. diſtuliſſet ; quod ſolet ea res populi voluntatem offendere , putarat Cæſar oratione ſua poſſe impelli concionem , ut iret [8] ad Bibulum ; multa cum ſeditioſiſſime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quæris ? ſentiunt , ſe nullam ullius partis voluntatem tenere : eo magis vis nobis eſt timenda . Clodius inimicus eſt nobis . Pompejus confirmat eum nihil eſſe facturum contra me . Mihi periculoſum eſt credere : ad reſiſtendum me paro . Studia ſpero me ſumma habiturum omnium ordinum . Te cum ego deſidero , tum vero res ad tempus illud vocat . Plurimum conſilii , animi , præſidii denique mihi , ſi te ad tempus videro , acceſſerit . Varro mihi ſatisfacit . Pompejus loquitur divinitus . Spero nos aut certe cum ſumma gloria , aut ſine moleſtia etiam diſceſſuros . Tu , quid agas , quemadmodum te oblectes , quid cum Sicyoniis egeris , ut ſciam cura .

6 *Clodianum*] Cum fuerit ille traductor Clodii ad Plebem . *Corradus* .

7 *Archilochia edicta*] Acerba , maledictorum & probrorum plena , qualia fuerunt ſcripta Archilochi poetæ , quem ut ait Horatius , *proprio rabies armavit Jambo* . Bibulus enim Conſul foro pulſus a Cæſare collega , acerbiſſimis edictis eum & Pompejum proſcidit , ut referunt Suetonius & Plutarchus . *Popma*.

8 *Ad Bibulum*] Ad ædes Bibuli cum clamore . Bibulus enim , poſt agrariam legem , domi incluſus conſulatum peregit . Suetonius . *Manutius* .

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

XXII. QUAM vellem [1] Romæ! Manſiſſes profecto, ſi hæc fore putaſſemus. Nam Pulchellum noſtrum facillime teneremus: aut certe, quid eſſet facturus, ſcire poſſemus. Nunc ſe res ſic habet: volitat, furit, nihil habet certi, multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. Cum videt, quo ſit in odio ſtatus hic rerum, in eos, qui hæc egerunt, impetum facturus videtur. Cum autem rurſus opes & vim [2] exercitus recordatur, convertit ſe in nos. Nobis autem ipſis cum vim, tum [3] judicium minatur. Cum hoc Pompejus egit, &, ut ad me ipſe referebat, (alium enim habeo neminem teſtem) vehementer egit, cum diceret, in ſumma ſe perfidiæ, & ſceleris infamia fore, ſi mihi periculum crearetur ab eo, quem ipſe armaſſet, cum plebejum fieri paſſus eſſet: ſed fidem recepiſſe ſibi & ipſum, & [4] Appium de me: hanc ſi ille non ſervaret, ita laturum, ut omnes intelligerent, nihil ſibi antiquius amicitia noſtra fuiſſe. Hæc, & in eam ſententiam cum multa dixiſſet, ajebat illum primo ſane diu multa contra: ad extremum autem manus dediſſe, & affirmaſſe nihil ſe contra ejus voluntatem eſſe facturum. Sed poſtea tamen ille non deſtitit de nobis aſperrime loqui. Quod ſi non faceret, tamen ei nihil crederemus: atque omnia, ſicut facimus, pararemus. Nunc ita nos gerimus, ut in dies ſingulos & ſtudia in nos hominum, & opes noſtræ augeantur. Rempublicam nulla ex parte attingimus. In cauſis, atque in illa opera noſtra forenſi, ſumma induſtria verſamur. Quod egregie non modo iis, qui utuntur opera, ſed etiam in vulgus gratum eſſe ſentimus. Domus celebratur: occurritur: renovatur memoria Conſulatus: ſtudia ſignificantur: in eam ſpem adducimur, ut nobis ea contentio, quæ impen-

1 *Romæ*] Supple, *eſſes*. Lamb. & Grut. *Romæ manſiſſes: manſiſſes profecto* &c.

2 *Exercitus*] Quem Cæſar habebit Galliarum proconſul. *Manutius*.

3 *Judicium*] Populi: ut ad populum cauſam Cicero diceret de civibus Romanis & contra leges, & indicta causa ſummo ſupplicio affectis. *Idem*.

4 *Appium*] P. Clodii fratrem, qui anno ſequenti prætor eſt deſignatus. *Idem*.

det, interdum non fugienda videatur. Nunc mihi & conſiliis opus eſt tuis, & amore, & fide. Quare advola. Expedita mihi erunt omnia, ſi te habebo. Multa per [5] Varronem noſtrum agi poſſunt, quæ te urgente erunt firmiora; multa ab ipſo Publio elici, multa cognoſci, quæ tibi occulta eſſe non poterunt: multa etiam... Sed abſurdum eſt ſingula explicare: tum ego requiram te ad omnia. Unum illud tibi perſuadeas velim, omnia mihi fore explicata, ſi te videro: ſed totum eſt in eo, ſi ante quam ille ineat magiſtratum. Puto, [6] Pompejum Craſſo urgente, ſi tu aderis, qui per [7] βοῶπιν ex ipſo intelligere poſſis, qua fide ab illis agatur, nos aut ſine moleſtia, aut certe ſine errore futuros. Precibus noſtris & cohortatione non indiges. Quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magni tudo poſtulet, intelligis. De Republica nihil habeo ad te ſcribere, niſi ſummum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia: mutationis tamen ſpes nulla. Sed, quod facile ſentias, tædet ipſum Pompejum, vehementerque pœnitet. Non provideo ſatis, quem exitum futurum putem. Sed certe videntur hæc aliquo eruptura. Libros [8] Alexandri, negligentis hominis, & non boni poetæ, ſed tamen non inutilis, tibi remiſi. Numerium Numeſtium libenter accepi in amicitiam; & hominem gravem, & prudentem, & dignum tua commendatione cognovi.

5 *Varronem noſtrum*] Qui gratia valet apud Pompejum. Fuerat enim ejus præfectus bello maritimo contra piratas. *Man.*

6 *Pompejum Craſſo*] Quoniam futurum eſt, ut Craſſus Pompejum urgeat contra me, intelliget, qua fide Pompejus mecum agat; & Clodiæ narrabit: illa tibi, ſi aderis. Ita fiet, ut, ſi intelligam Pompejum bona fide mecum agere, ſine moleſtia ſim, Clodii furorem non timeam; ſin aliter, credulitatis errore non decipiar. *Idem.*

7 Βοῶπιν] Clodii ſororem, qua Craſſus plurimum uteretur. *Idem.*

8 *Alexandri*] Vide ſupra, ep. 20.

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. NUNQUAM ante arbitror te epiſtolam meam legiſſe, niſi mea manu ſcriptam. Ex eo colligere poteris, quanta occupatione diſtinear. Nam cum vacui tem-

temporis nihil haberem, & cum, [1] recreandæ voculæ cauſa, neceſſe eſſet mihi ambulare, hæc dictavi ambulans. Primum igitur illud te ſcire volo, [2] Sampſiceramum noſtrum amicum vehementer ſui ſtatus pœnitere, reſtituique in eum locum cupere, ex quo decidit, doloremque ſuum impertire nobis, & medicinam interdum aperte quærere; quam ego poſſum invenire nullam: deinde omnes illius partis auctores ac ſocios, nullo adverſario, conſeneſcere; conſenſionem univerſorum nec voluntatis, nec ſermonis majorem unquam fuiſſe. Nos autem (nam, id te ſcire cupere, certo ſcio) publicis conſiliis nullis interſumus, totoſque nos ad forenſem operam, laboremque contulimus. Ex quo, quod facile intelligi poſſit, in multa commemoratione earum rerum, quas geſſimus, deſiderioque verſamur. Sed βοώπιδος noſtræ conſanguineus non mediocres terrores jacit, atque denuntiat, & Sampſiceramo negat; cæteris præ ſe fert, & oſtentat. Quamobrem, ſi me amas tantum, quantum profecto amas, ſi dormis, expergiſcere; ſi ſtas, ingredere; ſi ingrederis, curre; ſi curris, advola. Credibile non eſt, quantum ego in conſiliis, & prudentia tua, quodque maximum eſt, quantum in amore & fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortaſſe deſiderat, conjunctio vero noſtrorum animorum brevitate contenta eſt. Permagni noſtra intereſt, te, ſi comitiis non potueris, at [3] declarato illo, eſſe Romæ. Cura ut valeas.

1 *Recreandæ voculæ*] In opera forenſi pene amiſſæ. *Corradus*. A Fabio ad vocem conſervandam & augendam commendatur *ambulatio*, lib. XI. cap. 3. a Martiano Capella de Nuptiis Philol. lib. V. cap. de pronuntiatione &c. *Grævius*.

2 *Sampſiceramum*] Pompejum. *Manut.*

3 *Declarato illo*] Poſtquam Clodius deſignatus fuerit Tribunus plebis, & ante quam ineat magiſtratum. Ep. 22. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. QUAS Numeſtio literas dedi, ſic te iis evocabam, ut nihil acrius, neque incitatius fieri poſſet. Ad illam [1] *κέλευσιν* adde etiam ſi quid potes. Ac ne ſis perturbatus: novi enim te; & non ignoro, quam ſit amor omnis

 ſolli-

1 Κέλευσιν] Adhortationem. Vide Turneb. Adverſ. XXX. 13.

ſollicitus, atque anxius: ſed res eſt, ut ſpero, non tam exitu moleſta, quam [2] aditu. Vettius ille [3] noſter index, [4] Cæſari, ut perſpicimus, pollicitus eſt, ſe curaturum, ut in aliquam ſuſpicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque inſinuatus in familiaritatem adoleſcentis, & cum eo, ut res indicat, ſæpe congreſſus, rem in eum locum deduxit, ut diceret ſibi certum eſſe cum ſuis ſervis in Pompejum impetum facere, eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompejum. Res delata ad Senatum eſt. Introductus Vettius, primo negabat ſe unquam cum Curione [5] reſtitiſſe; neque id ſane diu. Nam ſtatim [6] fidem publicam poſtulavit. Haud declamatum eſt. Tum expoſuit, manum fuiſſe juventutis duce Curione, in qua [7] Paulus [8] initio fuiſſet, & [9] Q. Cæpio hic Brutus, & Lentulus, flaminis filius, conſcio patre. Poſtea C. Septimium, ſcribam Bibuli, pugionem ſibi a Bibulo attuliſſe: quod totum irriſum eſt; Vettio pugionem defuiſſe, niſi ei Conſul dediſſet; eoque magis id ejectum eſt, quod a. d. III. Id. Maji Bibulus Pompejum fecerat certiorem, ut caveret inſidias. In quo ei Pompejus gratias egerat. Introductus Curio filius dixit ad ea, quæ Vettius dixerat: maximeque in eo tum quidem Vettius eſt reprehenſus, quod dixerat adoleſcentium conſilium, ut in foro cum gladiatoribus Gabinii Pompejum adorirentur: in eo principem Paulum fuiſſe; quem conſtabat eo tempore in Macedonia fuiſſe. Fit ſenatus-conſultum ut Vettius, quod confeſſus eſſet ſe [10] cum telo fuiſſe, in vincula conjiceretur: qui eum emiſiſſet, contra Rempublicam eſſe facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent [11] id eſſe actum, ut Vettius in foro cum pugione, & item

2 *Aditu*] Lambinus, Gruterus, *auditu*. Quod minus placet. *Olivetus*.

3 *Noſter index*] In conjuratione Catilinæ. Dion. lib. XXXVII. *Corradus*.

4 *Cæſari*] Conſuli, præmia promittenti. Suetonius, Appianus, in Vatinium. *Man.*

5 *Reſtitiſſe*] Colloquendi cauſa. Sic Terentius in Andr. *Dave, ades: reſiſte*. Idem.

6 *Fidem publicam*] Ut ipſi daretur impunitas, ſi alios indicaſſet. *Idem*.

7 *Paulus*] L. Æmilius Paulus, qui Macedoniam quæſtor obtinebat. Poſtea conſul fuit cum C. Marcello. *Idem*.

8 *Initio*] Cum Romæ eſſet, nondum in Macedoniam profectus. *Idem*.

9 *Q. Cæpio*] M. Junius Brutus, ille interfector Cæſaris, adoptatus ab avunculo Servilio Cæpione, fuit appellatus *Q. Cæpio Brutus*. Phil. X. *Popma*.

10 *Cum telo*] Quod lex vetabat. *Man.*

11 *Id eſſe actum*] Ita rem eſſe compoſitam a Cæſare, & Vettio. *Idem*.

Digitized by Google

item ſervi ejus comprehenderentur cum telis : deinde ille ſe diceret indicaturum ; idque ita actum eſſet, niſi Curiones rem ante ad Pompejum detuliſſent. Tum ſenatus-conſultum in concione recitatum eſt. Poſtero autem die Cæſar, is, qui olim Prætor cum eſſet, [12] Q. Catulum ex inferiore loco [13] juſſerat dicere, Vettium in Roſtra [14] produxit; eumque in eo loco conſtituit, quo Bibulo Conſuli [15] aſpirare non liceret. Hic ille omnia quæ voluit, de Republica dixit, &, qui illuc [16] factus inſtitutúſque veniſſet, primum Cæpionem de oratione ſua ſuſtulit, quem in Senatu acerrime nominarat; ut appareret, noctem, & [17] nocturnam deprecationem interceſſiſſe; deinde, quos in ſenatu ne tenuiſſima quidem ſuſpicione attigerat, eos nominavit, [18] Lucullum, a quo ſolitum eſſe ad ſe mitti C. Fannium, illum, qui [19] in P. Clodium ſubſcripſerat; [20] L. Domitium, cujus domum conſtitutam fuiſſe, unde eruptio fieret : me non nominavit : ſed dixit, Conſularem diſertum, [21] vicinum Conſulis, ſibi dixiſſe, [22] Ahalam Servilium aliquem, aut [23] Brutum opus eſſe reperiri. Addidit ad extremum, cum, jam dimiſſa concione, revocatus [24] a Vatinio fuiſſet, ſe audiſſe a Curione, his de rebus conſcium eſſe Piſonem generum meum, & M. Laterenſem. Nunc reus erat apud Craſſum Di-

vitem

12 *Q. Catulum*] Ep. 10. lib. I. ex petitione Pontificatus odio incenſum. Sall. in Catil. *Corradus*.

13 *Juſſerat dicere*] Quando illum de refectione Capitolii ad diſquiſitionem populi vocavit, rogatione promulgata, qua curationem eam in Pompejum transferebat. Suet. in Cæſ. & Dion. lib. 37. *Idem*.

14 *Produxit*] Nam privato non licuiſſet de ſuperiore loco dicere, & concionem habere, niſi a magiſtratu concederetur. Epiſt. 1. & 2. lib. IV. *Manutius*.

15 *Aſpirare non liceret*] Domi enim ſe tenebat armorum metu. Non dixit, *Accedere*, ſed, *Aſpirare*. Quod minus eſt. *Idem*.

16 *Factus*] Hoc eſt, inſtructus quid diceret a Cæſare & Vatinio. Vide Cic. orat. in Vatin. *Grævius*.

17 *Nocturnam deprecationem*] Serviliæ, Bruti matris; quam Cæſar amavit. Hujus apud Cæſarem preces ſignificat, ut filius ejus Cæpio Brutus de oratione Vettii tolleretur. *Manutius*.

18 *Lucullum*] Cum, Lucullus, dicitur, ſine prænomine; de Lucio, non de Marco ejus fratre, κατ' ἐξοχὴν intelligendum. *Idem*.

19 *In P. Clodium*] Cum accuſatus eſt crimine pollutarum religionum. Ep. 10. l. I. *Idem*.

20 *L. Domitium*] Ahenobarbum, qui conſul fuit cum Ap. Claudio. *Idem*.

21 *Vicinum conſulis*] Vicinus erat Cicero Cæſaris conſulis, quod ipſe in Palatio, Cæſar autem in Sacra via habitabat, quæ ſecundum radices Palatii a Carinis in Capitolium tendebat. *Idem*.

22 *Ahalam Servilium*] Qui ſua manu Q. Mælium, regnum appetentem, occiderat. Livius. *Idem*.

23 *Brutum*] Qui reges exegerat. *Idem*.

24 *A Vatinio*] Qui cum Vettio, præſente populo Romano, collocutus, inculcavit, ut Piſonem, & Lateranenſem, nominaret. *Cic. in Vatin.* Idem.

vitem Vettius [25] de vi: &, cum eſſet damnatus, erat [26] indicium poſtulaturus: quod ſi impetraſſet, [27] judicia fore videbantur. Ea nos, utpote [28] qui nihil contemnere ſolemus, non pertimeſcebamus. Hominum quidem ſumma erga nos ſtudia ſignificabantur: ſed prorſus vitæ tædet, ita ſunt omnia omnium miſeriarum pleniſſima. Modo cædem [29] timueramus, quam oratio fortiſſimi ſenis Q. Conſidii diſcuſſerat: ea, [30] quam quotidie timere potueramus, ſubito exorta eſt. Quid quæris? nihil me infortunatius, nihil fortunatius eſt [31] Catulo, cum ſplendore vitæ, tum hoc tempore. Nos tamen his miſeriis erecto animo, & minime perturbato ſumus: honeſtiſſimeque dignitatem noſtram, & magna cura tuemur. Pompejus de Clodio jubet nos eſſe ſine cura, & ſummam in nos benevolentiam omni oratione ſignificat. Te habere conſiliorum auctorem, ſollicitudinum ſocium, omni in cogitatione conjunctum cupio. Quare, ut Numeſtio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo ſi poteſt acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. Reſpiraro, ſi te videro.

CI-

25 *De vi*] Lege Plotia: quia confeſſus eſſet, ſe cum telo fuiſſe. *Idem*.

26 *Indicium*] Hoc ſenſu: Si damnatus erat Vettius, ut abſolvatur indicium poſtulabit, id eſt, ut alios ejuſdem facinoris conſcios indicare ſibi liceat, a judicibus petet. *Man. Indicium* non intelligendum de conjuratione illa ficta & commentitia. Nam jam ante in Senatu & pro Roſtris indicaverat illos, quos fingebat in Pompeji caput conſpiraſſe. Ideo in Senatu *fidem publicam poſtulavit*, ut ſuperius in hac epiſtola Cicero teſtatur. Sed reus de vi petiit, ut ſibi liceat impune deſegere, quomodo re vera ſe hoc haberet negotium; nimirum ut a Julio Cæſare fuerit ſubornatus, ad hæc crimina fingenda, & viros optimos falſæ conjurationis accuſandi. Ideo deſperans tam præcipitis conſilii eventum, Cæſar intercepiſſe veneno Vettium creditur, ut Suetonius in Julio prodidit cap. 20. *Grævius*.

27 *Judicia fore videbantur*] Fore videbam, ut multi rei fierent, ex indicio Vettii. *Manutius*.

28 *Qui nihil contemnere*] Ideo non pertimeſcimus, quia cavemus omnia. Judicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vettii, & mox a P. Clodio de necatis civibus Romanis. *Idem*.

29 *Timueramus*] Plutarchus hæc: Cum ſenatores in curiam pauci convenirent, Conſidius Cæſari cauſam dixit eſſe, quia militum illius arma timerent. Cui Cæſar: Cur tu quoque ob eamdem cauſam non domi te contines? *Quia*, Conſidius, *ſenectus me facit intrepidum*. Idem.

30 *Quam quotidie*] Hoc Vetti indicio patefactum eſt, cædem quotidie nobis fuiſſe timendam ab iis, qui rerum potiuntur. Quorum videmus quam ſcelerata conſilia ſint, cum perniciem bonis viris quacunque ratione machinentur. Non timebamus, cum indicia non extarent, ſed timere quotidie poteramus, ut nobis inſcientibus impendentem. *Idem*.

31 *Catulo*] Cicero & Catulus fuerant ſocii in tuenda reipublicæ dignitate, qua afflicta & oppreſſa ſe cenſet infortunatum quod vivat, fortunatum Catulum qui in honore ſplendide ſemper vixerit, & ante hoc calamitoſum tempus e vita exceſſerit, mortuus anno proximo, Afranio & Metello Coſſ. Lib. I. ep. 17. *Popma*.

CICERO ATTICO SAL.

XXV. Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum ſcire ex te me id feciſſe; ut nuper me ſcis ſcripſiſſe ad te de Varronis erga me officio, te ad me reſcripſiſſe, eam rem ſummæ tibi voluptati eſſe. Sed ego mallem ad illum ſcripſiſſes, mihi illum ſatisfacere; [1] non quo faceret, ſed ut faceret. Mirabiliter enim [2] moratus eſt, ſicut noſti, [3] *ἑλικτὰ κ̀ οὐδέν*. Sed nos tenemus præceptum illud, [4] *τὰς τῶν κρατούντων*. At hercule alter tuus familiaris [5] Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate noſtras laudes in aſtra ſuſtulit, cum de Flacci prætura, & de illo tempore Allobrogum diceret? Sic habeto, nec amantius, nec honorificentius, nec copioſius potuiſſe dici. Ei te hoc ſcribere a me tibi eſſe miſſum ſane volo. Sed quid tu ſcribas? quem jam ego venire, atque adeſſe arbitror. Ita enim egi tecum ſuperioribus literis. Valde te expecto, valde deſidero; neque ego magis, quam ipſa res & tempus poſcit. His de negotiis quid ſcribam ad te, niſi idem quod ſæpe? Republica nihil deſperatius: iis, [6] quorum opera, nihil majore odio. Nos, ut opinio, & ſpes, & conjectura noſtra fert, firmiſſima benevolentia hominum muniti ſumus. Quare advola. Aut expedies nos omni moleſtia, aut eris particeps. Ideo ſum brevior, quod, ut ſpero, coram brevi tempore conferre quæ volumus licebit. Cura ut valeas.

1 *Non quo faceret*] Non quia prorſus præſtet, quod cupio. *Corradus*.

2 *Moratus eſt*] Placeret, *Inodoratus*: quia, cum, Pompejo aut Cæſari credere, periculoſum videret, eorum animos noſſe, magni putabat ad ſuas rationes intereſſe, propter inſequentis anni impendentem a Clodio tempeſtatem. *Manutius*. Vide Caſaub. in Athen. lib. I. cap. 4.

3 Ἑλικτὰ κ̀ οὐδέν] Sequitur apud Euripidem, ὑγιὲς, *ἀλλὰ πάντα πέριξ φρονοῦντες, quorum mens eſt involucris circumtecta, quique minime ſincero & candido eſtis animo, ſed verſute omnia cogitatis*.

4 Τὰς τῶν κρατούντων] *Potentium ſtultitias ferre oportet, vel peccata*. Eurip. in Phæn.

5 *Hortalus*] Q. Hortenſius, Orator, qui defendit L. Valerium Flaccum, pro quo extat Ciceronis oratio.

6 *Quorum opera*] Deſperata eſt.

EPI-

EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER III.

CICERO ATTICO SAL.

I. CUM antea maxime noſtra intereſſe arbitrabar te eſſe nobiſcum; tum vero, ut legi [1] rogationem, intellexi ad iter id, quod conſtitui, nihil mihi optatius cadere poſſe, quam ut tu me quamprimum conſequare; ut, cum ex Italia profecti eſſemus, ſive per Epirum iter eſſet faciendum, tuo tuorumque præſidio uteremur; ſive aliud quid agendum eſſet, certum conſilium de tua ſententia capere poſſemus. Quamobrem te oro des operam, ut me ſtatim conſequare. [2] Facilius potes, quoniam de provincia [3] Macedonia perlata [4] lex eſt. Pluribus verbis tecum agerem, niſi pro me apud te res ipſa loqueretur.

1 *Rogationem*] Clodiam; ut mihi intra 400. millia ne liceat eſſe. *Manutius*.
2 *Facilius*] Lege, *quod eo facilius potes*. Boſius *Baluzianus*.
3 *Macedonia*] In qua tu habes negotia, & idcirco Romæ remanſiſti, ut cum intellexiſſes, cui decreta eſſet, ei res tuas commendares. Ep. 10. lib. I. *Corradus*.
4 *Lex*] Qua L. Piſoni Macedonia eſt data. *Orat. pro Dom.* Idem.

CICERO ATTICO SAL.

II. ITINERIS noſtri cauſa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo jure diutius eſſe poſſem, quam [1] in fundum

1 *In fundum Sicæ*] Fundus hic Sicæ erat prope Vibonem, quo Cicero ibat eo conſilio, ut inde in Siciliam aut Meliten pergeret, ibique maneret, ſi ſibi per legem Clodiam liceret. Sin minus, decreverat Brunduſium ſe referre; & inde navi Græciam petere: cui navigationi non audebat ſe committere propter inimicum ſuum Autronium, qui in Græcia exulabat. Ideo ſcribit ſibi tenendas non eſſe partes illas ſine Attico. *Boſius*. *In fundum*, pro *in fundo*. De hoc loquendi genere multa Fr. Sanctius in Minerva.

Digitized by Google

dum Sicæ; præſertim [2] nondum rogatione correcta: & ſimul intelligebam te ex eo loco, ſi te haberem, poſſe me [3] Brunduſium referre, ſine te autem non eſſe nobis illas partes tenendas propter [4] Autronium. Nunc, ut ad te antea ſcripſi, ſi ad nos veneris, conſilium totius rei capiemus. Iter eſſe moleſtum ſcio; ſed [5] tota calamitas omnes moleſtias habet. Plura ſcribere non poſſum, ita ſum animo perculſo & abjecto. Cura ut valeas. Dat. VI. Id. Apr. [6] in oris Luc.

2 *Nondum rogatione*] Clodius rogationem promulgaverat & perſcripſerat generatim ſine ulla loci exceptione, Ut M. Ciceroni aqua & igni interdicatur: ſed eam priuſquam ferret, correxit, addito hoc capite, Ut ei niſi ultra quadraginta millia ab Italia non liceret eſſe. Itaque nondum rogatione correcta Cicero non habebat locum ubi tuto eſſe poſſet, ſed apud amicos in agris latitabat. *Popma.*

3 *Brunduſium referre*] Id eſt, Brunduſium regredi, quia Vibonem profectus Brunduſium pone reliquerat, quo ipſi remeandum erat, ut inde Græciam, aut in Aſiam ſe conferret. *Boſius.*

4 *Autronium*] P. Autronium, unum ex conjuratis, qui in illis partibus de vi damnatus exulabat, Ciceroni inſenſum, vindici conjurationis. *Pro Sylla.* Manut.

5 *Tota calamitas*] In qua inſunt, præter mea damna, eæ moleſtiæ, quas ex moleſtiis meorum capio. Ut nunc, cum te video mea cauſa tam moleſtum iter ſuſcipere. *Idem.*

6 *In oris Luc.*] Id eſt, Lucaniæ. *Boſius.* Antiqui libri *Naris*; unde legerim *in agris*. Nam Cicero per Lucaniam pedibus iter fecit, ut Plutarchus ſcribit, & apud amicos in agris & villis fuit. *In oris* poeticum eſt, & fere de littoralibus & maritimis locis dicitur. *Popma.*

CICERO ATTICO SAL.

III. UTINAM illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coegiſti. Adhuc quidem valde me pœnitet. Sed te oro, ut ad me [1] Vibonem ſtatim venias, quo ego multis de cauſis converti iter meum. Sed eo ſi veneris, de toto itinere ac fuga mea conſilium capere potero. Si id non feceris, mirabor. Sed confido te eſſe facturum.

1 *Vibonem*] Oppidum Bruttiorum perantiquum, quod etiam *Vibo*, *Vibo Valentia*, & *Valentia* ſimpliciter dicebatur, olim Græcis *Hippo*, & *Hipponium*. Fuit poſtea eo ducta colonia Romanorum. Vide Cluv. Ital. antiq. lib. IV. c. 15. *Græv.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. MISERIÆ noſtræ potius velim, quam inconſtantiæ tribuas, quod a Vibone, quo te arceſſebamus, ſubito diſceſſimus. Allata eſt enim nobis rogatio de pernicie mea; in qua, quod correctum eſſe audieramus, erat ejuſmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret eſſe. [1] Illo cum pervenire non liceret, ſtatim iter Brunduſium verſus contuli [2] ante diem rogationis; ne & Sica, apud quem eram, [3] periret; & quod Melite eſſe non licebat. Nunc tu propera ut nos conſequare, [4] ſi modo recipiemur. Adhuc invitamur benigne. Sed, quod ſupereſt, timemus. Me, Mi Pomponi, valde pœnitet vivere. Qua in re apud me tu plurimum valuiſti. Sed hæc coram. Fac modo, ut venias.

1 *Illo*] Ultra quadringenta millia paſſuum. Nam ſi Cicero partes illas, quo primum iter inſtituerat, tenuiſſet; hoc eſt, ſi in Siciliam, aut Meliten navigaſſet; (eo enim tendebat iter illud Vibonem verſus ſuſceptum) certe perveniſſet ultra quadringenta millia paſſuum. Sicilia enim, & Melite propius abſunt ab Italia quadringentis millibus paſſuum. *Boſius*.

2 *Ante diem*] Mihi ad diſcedendum in rogatione conſtitutam. *Corradus*.

3 *Periret*] Ne pœnam ſubiret, quam Clodius irrogabat ei, qui Ciceronem intra quadringenta millia tecto recepiſſet. *Pro Domo ſua*. Manutius.

4 *Si modo recipiemur*] Cum pœna ſit, qui receperit, & niſi recipiemur, conſequi nos properantes non poteris. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

V. TERENTIA tibi & ſæpe, & maximas agit gratias. Id eſt mihi gratiſſimum. Ego vivo miſerrimus, & maximo dolore conficior. Ad te quid ſcribam, neſcio. Si enim es Romæ, jam me aſſequi non potes: ſin es in via, cum eris me aſſecutus, coram agemus, quæ erunt agenda. Tantum te oro, ut, quoniam me ipſum ſemper amaſti, eodem amore ſis. Ego enim idem ſum. Inimici mei mea mihi, non me ipſum ademerunt. Cura ut valeas. Dat. VIII. Id. Apr. [1] Thurii.

CI-

1 *Thurii*] Iſta urbs Bruttiorum, ſeu Calabriæ, dicta *Thurium*, & *Thuria* olim *Sybaris*, quo nomine propter ſummas incolarum voluptates innotuit.

CICERO ATTICO SAL.

VI. NON fuerat mihi dubium, quin te Tarenti, aut Brunduſii viſurus eſſem: idque ad multa pertinuit; in eis, & ut in Epiro conſiſteremus, & de reliquis rebus tuo conſilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero noſtrorum malorum. Nobis iter eſt in Aſiam; maxime Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix miſereque ſuſtento. D. XIV. Kal. Maj. Tarent.

CICERO ATTICO SAL.

VII. BRUNDUSIUM veni a. d. XIV. Kal. Majas. Eo die pueri tui mihi a te literas reddiderunt: & alii pueri poſt diem tertium ejus diei alias literas attulerunt. Quod me rogas & hortaris, ut apud te in Epiro ſim, voluntas tua mihi valde grata eſt, & minime nova: ſed & conſilium mihi quidem optatum, ſi liceret ibi omne tempus conſumere. Odi enim celebritatem; fugio homines; lucem aſpicere vix poſſum. Eſſet mihi iſta ſolitudo, præſertim tam familiari in loco, non amara. Sed itineris cauſa ut devorterem, primum eſt devium; deinde ab Autronio, & cæteris quatridui; deinde ſine te. Nam [1] caſtellum munitum habitanti mihi prodeſſet; tranſeunti non eſt neceſſarium. Quod ſi auderem, Athenas peterem: ſane ita cadebat ut vellem. Nunc & noſtri hoſtes ibi ſunt; & te non habemus; & veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non ſatis abeſſe: nec ſcribis, quam ad diem te expectemus. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abſtineam; alterum non potes, ut me non noſtri conſilii vitæque pœniteat. Quid

 enim

1 *Caſtellum*] Si mihi liceret in Epiro tecum habitare, prodeſſet caſtellum tuum munitum, ut ibi tuto conſiſterem; eſſetque invitatio tua ita opportuna, ut nihil vellem magis: ſed & Catilinarii exules in Achaja & propinquis partibus Epiri tantum quatridui itinere abſunt, & Clodiani interpretabuntur Buthrotum oppidum, ſub quo villa & caſtellum tuum eſt, ab Italia non diſtare quadringenta millia, intra quæ mihi non licet eſſe. De Attici villa prope Buthrotum lib. VI. & alibi. *Popma.*

enim eſt quod me retineat, præſertim ſi [2] ſpes ea non eſt, quæ nos proficiſcentes proſequebatur? Non faciam, ut enumerem miſerias omnes, in quas incidi per ſummam injuriam, & ſcelus non tam inimicorum meorum, quam invidorum, ne & meum mœrorem exagitem, & te in eundem luctum vocem. Hoc affirmo, neminem unquam tanta calamitate eſſe affectum; nemini mortem magis optandam fuiſſe: cujus oppetendæ tempus honeſtiſſimum prætermiſſum eſt. Reliqua tempora non ſunt jam ad medicinam, ſed ad finem doloris. De Republica, video te colligere omnia, quæ putes aliquam ſpem mihi poſſe afferre mutandarum rerum: quæ quanquam exigua ſunt; tamen, quoniam placet, expectemus. Tu nihilo minus, ſi properaris, nos conſequere: nam aut accedemus in Epirum; aut tarde per [3] Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconſtantia noſtra afferebat, ſed quod de fratre, ubi eum viſuri eſſemus, neſciebamus. Quem quidem ego nec [4] quo modo viſurus, nec [5] ubi dimiſſurus ſim, ſcio. [6] Id eſt maximum & miſerrimum mearum omnium miſeriarum. Ego & ſæpius ad te, & plura ſcriberem, niſi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime hujus generis facultatem ademiſſet. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Maj. Brunduſii.

2 *Spes*] Fore ut brevi revocaremur. *Corradus*. Vide l. 4. ad Q. Fr.
3 *Candaviam*] Montem Illyrici, qui Maceloniam, Illyricumque diſterminat. Strabo, Plinius. *Manutius*.
4 *Quo modo viſurus*] Afflictum dolore miſeriarum mearum. *Idem*.
5 *Ubi*] Dolor enim, & luctus alterum ab altero divelli vix patietur. *Idem*. Scribendum, *nec ut dimiſſurus ſim*. Boſius *Baluzianus*.
6 *Id*] Congreſſus & dimiſſio. *Manut*.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. BRUNDUSIO proficiſcens ſcripſeram ad te, quas ob cauſas in Epirum non eſſemus profecti; quod & Achaja prope eſſet plena audaciſſimorum inimicorum, & exitus difficiles haberet, cum inde proficiſceremur. Acceſſit, cum Dyrrachii eſſemus, ut duo nuntii afferrentur; unus claſſe fratrem Epheſo Athenas; alter pedibus per Macedoniam venire.

Ita-

Itaque illi obviam miſimus Athenas, ut inde Theſſalonicam veniret. Ipſi [1] proceſſimus, & Theſſalonicam a. d. x Kal. Jun. venimus; neque de illius itinere quicquam certi habebamus, niſi eum ab Epheſo ante aliquanto profectum. Nunc [2] iſtic quid agatur magno opere timeo. Quanquam tu altera epiſtola ſcribis Idibus Majis audiri, fore ut [3] acrius poſtularetur; altera, jam eſſe mitiora. Sed hæc eſt pridie data, quam illa; quo conturbor magis. Itaque, cum meus me mœror quotidianus lacerat & conficit, tum vero hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed & navigatio perdifficilis fuit: & ille incertus ubi ego eſſem, fortaſſe alium curſum petivit. Nam Phaeto libertus eum non vidit; [4] vento rejectus ab illo in Macedoniam, [5] Pellæ mihi præſto fuit. [6] Reliqua quam mihi timenda ſint video, nec quid ſcribam habeo, & omnia timeo: nec tam miſerum eſt quicquam, quod non in noſtram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miſer in maximis meis ærumnis & luctibus hoc metu adjecto maneo Theſſalonicæ ſuſpenſus: nec audeo quicquam. Nunc ad ea quæ ſcripſiſti. [7] Tryphonem Cæcilium non vidi. Sermonem tuum & Pompeji cognovi ex tuis literis. Motum in Republica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides, aut ad me conſolandum affers. [8] Tigrane enim neglecto, ſublata ſunt omnia. Varroni me jubes agere gratias: faciam: item [9] Hy-

1 *Proceſſimus*] Dyrrachio, a quo Theſſalonica abeſt cxxv. M. paſſ. *Corr.*

2 *Iſtic quid agatur*] Timebat, ne quis accuſaret repetundarum Quintum Fratrem, ex provincia redeuntem. Vide infra, epiſt. *9.* & 17. *Manutius.*

3 *Acrius poſtularetur*] Eſt, ut accuſaretur acerrime & vehementiſſime. Hanc enim vim ſæpe habent, quos Grammatici vocant comparativos. Res eſt trita. *Græv.*

4 *Vento rejectus ab illo*] Ne illum adire, ac videre potuerit: ſententia plane bona: in libro tamen Faerni, *ab Ilio* ſcriptum eſt; negligentiane librariorum in ductu literarum, an quia ita eſſet in exemplari, unde illi deſcripſerunt, quis poſſit dicere? Illud affirmare poſſumus, ſi *ab Ilio* rectum ſit, a loci hujus ſententia non abhorrere. Fuit enim oppidum & ipſum in eadem ora Aſiæ, qua & Epheſus: Phaetonta quidem conſtat, cum Quinto non fuiſſe: ſed conveniendi ejus cauſa, Epheſum, aut Ilium navigare conantem, inde rejectum in Macedoniam tempeſtate fuiſſe. *Malaſp.*

5 *Pella*] Fuit Pella præcipua Macedoniæ urbs. Mela II. 3.: *Macedonum populi centum quinquaginta urbes habitant, quarum Pella & maxima, & illuſtris. Alumni efficiunt, Philippus Græciæ domitor, Alexander etiam Aſiæ.* Grævius.

6 *Reliqua*] Quæ fratri meo ab inimicis noſtris videntur impendere. *Manutius.*

7 *Tryphonem Cæcilium*] Fortaſſe libertum, procuratorem Cæcilii. *Corradus.*

8 *Tigrane neglecto*] Cum Pompejus Tigranem ſibi a Clodio ereptum neglexerit, ſublata ſpes omnis eſt mutandarum rerum. Ego autem graves inter eos contentiones fore ſperaveram. Videatur Pædianus in Milonianæ caput 14. *Manutius.*

Digitized by Google

[9] Hypſæo. Quod ſuades ne longius diſcedamus, dum acta menſis Maji ad nos perferantur, puto me ita eſſe facturum; ſed ubi, nondum ſtatui. Atque ita perturbato ſum animo de Quinto, ut nihil queam ſtatuere: ſed tamen ſtatim te faciam certiorem. Ex epiſtolarum mearum inconſtantia puto te mentis meæ motum videre; qui, etſi incredibili & ſingulari calamitate afflictus ſum, tamen non tam eſt ex miſeria, quam ex culpæ noſtræ recordatione commotus. Cujus enim ſcelere impulſi ac proditi ſimus, jam profecto vides, atque utinam jam ante vidiſſes, neque totum animum tuum mœrori mecum ſimul dediſſes. Quare, cum me afflictum, & confectum luctu audies, exiſtimato me ſtultitiæ meæ pœnam ferre gravius, quam eventi; quod [10] ei crediderim, quem eſſe nefarium non putarim. Me & meorum malorum memoria, & metus [11] de fratre in ſcribendo impedit. Tu iſta omnia vide, & guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Literarum exemplum, quas ad Pompejum ſcripſi, miſi tibi. Dat. IV. Kal. Jun. Theſſalonicæ.

9 *Hypſæo*] Hic Pompeji quæſtor fuerat; eumque, ut & Varro, hortabatur, ut Ciceronis patrocinium ſuſciperet. Cognomen eſt Plautiæ familiæ. *Manut.*

10 *Ei*] Pompejo.

11 *De fratre*] De poſtulatione. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

IX. QUINTUS frater cum ex Aſia diſceſſiſſet ante Kal. Maj. & Athenas veniſſet Idib. valde fuit ei properandum, [1] ne quid abſens acciperet calamitatis, ſi quis forte fuiſſet, qui contentus noſtris malis non eſſet. Itaque eum malui properare Romam, quam ad me venire: & ſimul (dicam enim, quod verum eſt; ex quo magnitudinem miſeriarum mearum perſpicere poſſis) animum inducere non potui, ut aut illum, amantiſſimum mei, molliſſimo animo, tanto in mœrore aſpicerem; aut meas miſerias luctu afflictas, & perditam fortunam illi offerrem, aut ab illo aſpici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profecto accidiſſet, ne a me

1 *Ne quid abſens*] Ne abſens poſtularetur. Ep. 8. *Manutius*.

me digredi non poſſet. Verſabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut [2] lictores dimitteret, aut vi avelleretur ex complexu meo. Hujus acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me caſum vos vivendi auctores impuliſtis. Itaque mei peccati luo pœnas. Quanquam me tuæ literæ ſuſtentant: ex quibus, quantum tu ipſe ſperes, facile perſpicio. Quæ quidem tamen aliquid habebant ſolatii ante, quam eo veniſti, [3] *A Pompejo nunc Hortenſium allice, & ejuſmodi viros*. Obſecro, mi Pomponi, [4] nondum perſpicis, quorum opera, quorum inſidiis, quorum ſcelere perierimus? Sed tecum hæc coram agemus. Tantum dico, quod ſcire te puto, nos non inimici, ſed invidi perdiderunt. Nunc, ſi ita ſunt, quæ ſperas, ſuſtinebimus nos, & ſpe, qua jubes, nitemur. Sin, ut mihi videntur, infirma ſunt; quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. Terentia tibi ſæpe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu eſt, fratris miſeri [5] negotium; quod ſi ſciam cujuſmodi ſit, ſciam quid agendum mihi ſit. Me etiam nunc illorum beneficiorum, & literarum expectatio, [6] ut tibi placet, Theſſalonicæ tenet. Si quid erit novi allatum, ſciam de reliquo quid agendum ſit. Tu ſi, ut ſcribis, Kal. Jun. Roma profectus es, propediem nos videbis. Literas, quas ad Pompejum ſcripſi, tibi miſi. Dat. Id. Jun. Theſſalonicæ.

2 *Lictores dimitteret*] Qui dimittendi fuiſſent, ſi mecum manere voluiſſet. Nam imperatori tranſitus per alienam provinciam dabatur, morari diutius in ea cum imperio non licebat. *Idem*.

3 *A Pompejo nunc Hortenſium allice, & ejuſmodi viros*] Hoc totum eſt ex Attici epiſtola. *Idem*. Vir doctus emendabat, *ad Pompejum mitte, Hortenſium allice*. Urſin.

4 *Nondum perſpicis*] Vis me in Pompejo, & Hortenſio ſpem ponere: non intelligis me horum inſidiis, & ſcelere periiſſe? *Manutius*.

5 *Negotium*] Metus accuſationis. *Idem*.

6 *Ut tibi placet*] Scripſiſti enim, ut expectem literas tuas Theſſalonicæ: ſi quod forte ex actis menſis Maji beneficium afferatur, Ep. 8. & 10. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

X. ACTA quæ eſſent uſque ad VIII. Kal. Jun. cognovi ex tuis literis. Reliqua expectabam, ut tibi placebat, Theſſalonicæ: quibus allatis facilius ſtatuere potero ubi ſim.

ſim . Nam ſi erit cauſa , ſi quid agetur , ſi ſpem videro , aut ibidem opperiar , aut me [1] ad te conferam : ſin , ut tu ſcribis , iſta evanuerint , aliquid aliud videbimus . Omnino adhuc nihil mihi ſignificatis niſi diſcordiam iſtorum ; quæ tamen inter eos de omnibus potius rebus eſt , quam de me . Itaque , quid ea mihi proſit , neſcio . Sed tamen , quoad me vos ſperare vultis , vobis obtemperabo . Nam quod me tam ſæpe , & tam vehementer objurgas , & animo infirmo eſſe dicis , quæſo ecquod tantum malum eſt , quod in mea calamitate non ſit ? ecquis unquam ex tam amplo ſtatu , tam in bona cauſa , tantis facultatibus ingenii , conſilii , gratiæ , tantis præſidiis bonorum omnium concidit ? Poſſum obliviſci qui fuerim ? non ſentire qui ſim ? quo caream honore ? qua gloria ? quibus liberis ? quibus fortunis ? quo fratre ? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) cum pluris facerem quam me ipſum , ſemperque feciſſem , vitavi ne viderem ; ne aut illius luctum ſqualoremque aſpicerem , aut me , quem ille florentiſſimum reliquerat , perditum illi afflictumque offerrem . Mitto cætera intolerabilia ; etenim fletu impedior . Hic utrum tandem ſum accuſandus , quod doleo ; an quod commiſi , ut hæc aut non retinerem , (quod facile fuiſſet , niſi [2] intra parietes meos de mea pernicie conſilia inirentur) aut certe [3] vivus nunc amitterem ? Hæc eo ſcripſi ut potius relevares me , quod facis , quam aut caſtigatione , aut objurgatione dignum putares : eoque ad te minus multa ſcribo , quod & mœrore impedior , & quid expectem iſtinc magis habeo , quam quid ipſe ſcribam . Quæ ſi erunt allata , faciam te conſilii noſtri certiorem . Tu , ut adhuc feciſti , quam plurimis de rebus ad me velim ſcribas , ut prorſus ne quid ignorem . Dat. XIV. Kal. Quint. Theſſalonicæ .

1 *Ad te*] In tuas Epiroticas poſſeſſiones. *Manutius*.

2 *Intra parietes meos*] Ab iis , qui me quotidiana aſſiduitate inſidioſſime tractarunt : ut Hortenſius , ut Arrius . Vide ad Q. fratrem lib. *I. Idem*.

3 *Vivus*] Peccavi , inquit , aut quod dignitatem & fortunas meas vi armiſque non defendi , aut quod vivus amiſi , & non cum vita ſimul perdidi. *Popma*.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XI. ME & tuæ literæ, & quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, & expectatio veſtrarum literarum, & quod tibi ita placuerat, adhuc Theſſalonicæ tenebant. Si accepero literas, quas expecto, ſi ſpes erit ea quæ rumoribus afferebatur, [1] ad te me conferam; ſi non erit, faciam te certiorem, quid egerim. Tu me, ut facis, opera, conſilio, gratia juva: conſolari jam deſine: objurgare vero noli: quod cum facis, [2] ut ego tuum amorem, & dolorem deſidero! quem ita affectum mea ærumna eſſe arbitror, ut te ipſum conſolari nemo poſſit. Quintum fratrem optimum, humaniſſimumque ſuſtenta. Ad me, obſecro te, ut omnia certa perſcribas. Dat. IV. Kal. Quint.

1 *Ad te*] In Epirum tuam. *Manutius*.

2 *Ut ego*] *Ut*, pro *Quam*, dixit, ſicuti ſupra de Pompejo, *Ut illè tum humilis, ut demiſſus erat*. Eſt autem hic eo venuſtior ſententia, quo minus aperta. Cum me, inquit, objurgas, qui meo caſu nimis excrucier; facis, ut neque me videaris amare, neque dolere dolorem meum; quem tamen ita affectum mea ærumna eſſe arbitror, ut ipſum conſolari nemo poſſit. In hoc, inquam, tuum amorem, & dolorem non agnoſco. Qui enim amat, æque dolet; &, qui æque dolet, non objurgat. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XII. TU quidem ſedulo argumentaris, quid ſit ſperandum, & maxime [1] per Senatum: [2] idemque caput rogationis proponi ſcribis, quare in Senatu dici nihil liceat: itaque ſiletur. Hic tu me accuſas, quod me affligem; cum ita ſim afflictus, ut nemo unquam: quod tute intelligis. Spem oſtendis ſecundum comitia. Quæ iſta eſt [3] eodem Tribuno ple-

1 *Per ſenatum*] Nam per populum minus ſperandum videbatur: Clodio tribuno. *Manutius*.

2 *Idemque*] Qui me ſperare vis per ſenatum, idem ſcribis caput proponi rogationis Clodianæ. Quo capite cautum erat, ne quis referret ad ſenatum de Cicerone reſtituendo. *Idem*.

3 *Eodem Tribuno plebis*] Augurabatur Cicero Clodium biennium fore Tribunum plebis, cum ſciret eum adepturum eſſe a populo Romano alios honores in annum ſequentem. Scribit enim Appianus (lib. I. de Bello Civ.) lege quadam ſancitum fuiſſe, ut niſi Tribuni plebis, qui Tribunatu abirent, ſtatim ad alios honores vocari poſſent, eorum in primis ratio haberetur proximis comitiis Tribun. *Boſius*.

pleʃsbis, & inimico [4] Conſule deſignato? Percuſſiſti autem me etiam de [5] oratione prolata. Cui vulneri, ut ſcribis, medere, ſi quid potes. Scripſi equidem olim iratus, quod ille prior ſcripſerat; ſed ita compreſſeram, ut nunquam emanaturam putarem. Quo modo exciderit, neſcio. Sed quia nunquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem; & quia ſcripta mihi videtur negligentius, quam cæteræ; puto poſſe probari non eſſe meam. Id, ſi putas me poſſe [6] ſanari, cures velim: ſin plane perii, minus laboro. Ego etiam nunc eodem in loco jaceo, ſine ſermone ullo, ſine cogitatione ulla. Licet tibi, ut ſcribis, ſignificarim, ut ad me venires [7] Dodona; tamen intelligo te re [8] iſtic prodeſſe, hic ne verbo quidem levare me poſſe. Non queo plura ſcribere, nec eſt, quod ſcribam; veſtra magis expecto. Dat. XVI. Kal. Sext. Theſſalonicæ.

4 *Coſ. deſignato*] Q. Metello Nepote, cum quo tribuno plebis acerrimas contentiones habuit, quas refert ep. 2. lib. V. ad Metellum. Augurabatur autem futurum ut Metellus Conſul deſignaretur; quod ita accidit. Fuit enim Coſ. cum P. Lentulo; cui referenti de Cicerone reſtituendo, autorem ſe adſcriptoremque præbuit, depoſita inimici perſona. Vide Orat. poſt reditum in Senatu. Ep. 4. lib. V. ad Fam. *Popma.*

5 *Oratione prolata*] Non puto ſignificari orationem in Metellum Nepotem ſcriptam, ſed potius in C. Curionem. Nam Metello pluribus verbis Cicero concertavit, ut in ep. 2. lib. V. Fam. at hic ſe nunquam uno verbo concertaſſe dicit. De Curione autem epiſt. 15. his verbis. *Sed quid Curio? an illam orationem non legit? quæ unde ſit prolata, neſcio.* Manutius.

6 *Sanari*] Revocari. *Corradus.*

7 *Dodona*] Caſu accuſandi, a Græco Dodon, Latine Dodona, urbs eſt in Epiro. *Popma.* Cum ſit in mſſ. *venires Sidona.* vel *Dono*, quanto probabilius inde Ciceronem ſcripſiſſe, *venires Itona.* Stephanus, Ἴτων πόλις Θετταλίας, & hic locus Tullii præclare firmat teſtimonium Stephani. *J. F. Gronovius.*

8 *Iſtic*] Romæ.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. QUOD ad te ſcripſeram me in Epiro futurum; poſtea quam extenuari ſpem noſtram, & evaneſcere vidi, mutavi conſilium: nec me Theſſalonica commovi, ubi eſſe ſtatueram, quoad aliquid ad me de eo ſcriberes, quod proximis literis ſcripſeras, fore uti ſecundum comitia aliquid de nobis in Senatu ageretur; id tibi Pompejum dixiſſe. Qua de re, quoniam comitia habita ſunt, tuque nihil ad me ſcri-

ſcribis; proinde habebo ac ſi ſcripſiſſes nihil eſſe; [1] neque temporis non longinqui ſpe ductum eſſe moleſte feram. Quem autem motum te videre ſcripſeras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In Tribunis plebis deſignatis reliqua ſpes eſt: quam ſi expectaro, non erit, quod putes me cauſæ meæ, ac voluntati meorum defuiſſe. Quod me ſæpe accuſas, cur hunc meum caſum tam graviter feram, debes ignoſcere, cum ita me afflictum videas, ut neminem unquam nec videris, nec audieris. Nam quod ſcribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi vero mens integra eſt; atque utinam tam in periculo fuiſſet, cum ego iis, quibus meam ſalutem cariſſimam eſſe arbitrabar, inimiciſſimis crudeliſſimiſque uſus ſum: qui, ut me paululum inclinari timore viderunt, ſic impulerunt, ut omni ſuo ſcelere & perfidia abuterentur ad exitium meum. Nunc, quoniam eſt [2] Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me literæ perferentur, hoc velim diligentius omnia, quæ putaris me ſcire opus eſſe, perſcribas. Q. fratrem meum fac diligas: quem ego miſer ſi incolumem relinquo, non me totum periiſſe arbitrabor. Dat. Non. Sext.

1 *Neque temporis non longinqui*] Senſus eſt: Neque feram moleſte, ſperaſſe brevi tempore, hoc eſt, ſpe illa privatum eſſe, qua ſuſtentabar: cum mihi amicior veritas, quam conſolatio ſit. Vel ſic: Nec moleſte feram, paucos hoſce dies non male ſperaſſe. *Malaſpina*. Sic vero Mongaltus: *Neque moleſte feram, ſperaſſe me, licet fruſtra & inaniter, fore ut, poſt tempus non longinquum, reſtituerer*. Quod, opinor, verius eſt. *Oliverus*.

2 *Cyzicum*] Cyzicum, & Cyzicus, urbs Myſiæ. Sed etiam in Hieroclis Synecdemo Helleſponti metropolis eſt, ut Lampſacus, quod *Verr.* I. 24, oppidum in Helleſponto dicitur, ab aliis refertur ad Myſiam. *Ern.*

CICERO ATTICO SAL.

XIV. Ex tuis literis plenus ſum expectatione de Pompejo, quidnam de nobis velit, aut oſtendat. Comitia enim credo eſſe habita: quibus abſolutis, ſcribis illi placuiſſe agi de nobis. Si tibi ſtultus eſſe videor qui ſperem, facio tuo juſſu; etſi ſcio te me iis epiſtolis potius, & meas ſpes ſoli-

Digitized by Google

ſolitum eſſe [1] remorari. Nunc velim mihi plane perſcribas, quid videas. Scio nos noſtris multis [2] peccatis in hanc ærumnam incidiſſe. Ea ſi qui caſus aliqua ex parte correxerint, minus moleſte feremus nos vixiſſe, & adhuc vivere. Ego propter viæ celebritatem, & quotidianam expectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Theſſalonica. Sed jam extrudimur, non [3] a Plancio, (nam is quidem retinet) verum ab ipſo loco, minime appoſito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut ſcripſeram, non veni, quod ſubito mihi univerſi nuntii venerant & literæ, quare nihil eſſet neceſſe quam proxime Italiam eſſe. Hinc ſi [4] aliquid a comitiis audierimus, nos in Aſiam convertemus: neque adhuc ſtabat quo potiſſimum: ſed ſcies. Dat. XII. Kal. Sext. Theſſalonicæ.

1 *Remorari*] Hic eſt ſenſus: Etſi ſcio cum me juberes ſperare, te potius hoc feciſſe ut me & meam ſpem foveres, ne deſperationem in conſilium adhiberem, vitæque renuntiarem, quam quod ita rem ſe habere putares, uti ſcribebas. *Græv.*

2 *Peccatis*] Qui invidis credidimus, & legationem a Cæſare delatam, qua vitari potuit hæc ærumna, nimis imprudenter repudiavimus: cum tantis miſeriis vel mors fuerit anteponenda: cujus oppetendæ tempus honeſtiſſimum prætermiſimus. Epiſt. 7. *Manutius*.

3 *A Plancio*] Apud quem Cicero erat, quæſtorem in Macedonia. *Idem*.

4 *Aliquid*] Mali. Sic enim videtur interpretandum, niſi verbum aliquod mutes. *Corradus*.

CICERO ATTICO SAL.

XV. ACCEPI Id. Sext. quatuor epiſtolas a te miſſas; unam, qua me objurgas, & rogas ut ſim firmior; alteram, qua Craſſi libertum ais tibi de mea ſollicitudine, macieque narraſſe; tertiam, qua demonſtras acta in Senatu; quartam de eo, quod a Varrone ſcribis tibi eſſe confirmatum de voluntate Pompeji. Ad primam tibi hoc ſcribo; me ita dolere, ut non modo a mente non deſerar, ſed id ipſum doleam, me, tam firma mente ubi utar, & quibuſcum, non habere. Nam ſi tu me uno non ſine mœrore cares, quid me cenſes, qui & te, & omnibus? & ſi tu incolumis me requiris; ecquo modo a me ipſam incolumitatem deſiderari putas? Nolo commemorare quibus rebus ſim ſpoliatus, non ſolum

quia

quia non ignoras, ſed etiam ne [1] ſcindam ipſe dolorem meum. Hoc confirmo, neque tantis bonis eſſe privatum quemquam, neque in tantas miſerias incidiſſe. Dies autem non modo non levat luctum hunc, ſed etiam auget. Nam cæteri dolores mitigantur vetuſtate; hic non poteſt non & ſenſu præſentis miſeriæ, & recordatione præteritæ vitæ quotidie augeri. Deſidero enim non mea ſolum, neque meos, ſed me ipſum. Quid enim ſum? Sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis, aut meis vulneribus ſæpius manus afferam. Nam quod purgas eos, quos ego mihi ſcripſi invidiſſe, & in eis Catonem: ego vero tantum illum puto ab iſto ſcelere abſuiſſe, ut maxime doleam plus apud me ſimulationem aliorum, quam iſtius fidem valuiſſe. Cæteri, quos purgas, debent mihi purgati eſſe, tibi ſi ſunt. Sed hæc ſero agimus. Craſſi libertum nihil puto ſincere locutum. In Senatu rem probe ſcribis actam. Sed quid Curio? an [2] illam orationem non legit? quæ unde ſit prolata, neſcio. Sed [3] Axius, ejuſdem diei ſcribens ad me acta, non ita laudat Curionem. At poteſt ille aliquid prætermittere: tu, niſi quod erat, profecto ſcripſiſti. Varronis ſermo facit [4] expectationem Cæſaris: atque utinam ipſe Varro incumbat in cauſam: quod profecto cum ſua ſponte, tum te inſtante faciet. Ego, ſi me aliquando veſtri & patriæ compotem fortuna fecerit, certe efficiam ut maxime lætere unus ex omnibus amicis; meaque officia & ſtudia, quæ parum antea luxerunt, (fatendum eſt enim) ſic exequar, ut me æque tibi, ac fratri, & liberis noſtris reſtitutum putes. Si quid in te peccavi, ac potius, quoniam peccavi, ignoſce.

In

1 *Scindam*] *Scindere dolorem* eſt particulatim commemorando acerbiorem reddere: tranſlatio a plagis & vulneribus, quæ ſciſſa & deducta magis dolent. Qua forma Lucretius Lib. II. dixit, *Curas ſcindere animum*, quem diſtrahunt & exedunt. *Popma.*

2 *Illam orationem*] In ipſum. Epiſt. 12. Placet autem, ut de Curione patre potius accipiatur, quam de filio; utpote cujus ſententiam, auctoritatemque in ſenatu pluris Cicero deberet æſtimare. Præterea, cum loquitur Cicero de filio, ſemper aliquid apponit, ut cum dicit, Curio adoleſcens, ep. 8. & 18. lib. II. Curio meus, epiſt. 12. lib. II. Curio filius, ep. 19. & 24. lib. II. De patre cum loquitur, nihil adſcribit, ut ep. 12. & 17. lib. I, & 20. lib. III. De hac oratione in Curionem ſimul & Clodium mentionem faciunt Quintilianus, Nonius, Rufinianus. *Manutius.*

3 *Axius*] Hunc opinor eſſe Axium, vel hujus certe filium, qui in Argenteo denario *L. Axſius L. F. Naſo* deſcriptus eſt. *Urſin.*

4 *Expectationem Cæſaris*] Habet, cur etiam a Cæſare opem expectemus. *Manut.*

Digitized by Google

In me enim ipſum peccavi vehementius. Neque hæc eo ſcribo, quod te non meo caſu maximo dolore eſſe affectum ſciam: ſed profecto, ſi, quantum me amas & amaſti, tantum amare deberes, ac debuiſſes, nunquam eſſes paſſus me, quo tu abundabas, egere conſilio; nec eſſes paſſus mihi perſuaderi, utile nobis eſſe legem [5] de collegiis perferri. Sed tu tantum lacrymas præbuiſti dolori meo, quod erat amoris, tanquam ipſe ego: quod meritis meis perfectum eſſe [6] potuit, ut dies & noctes quid mihi faciendum eſſet cogitares, id abs te meo, non tuo ſcelere prætermiſſum eſt. Quod ſi non modo tu, ſed quiſquam fuiſſet, qui me Pompeji minus liberali [7] reſponſo perterritum a [8] turpiſſimo conſilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuiſti, aut occubuiſſem honeſte, aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignoſces. Me enim ipſum multo magis accuſo; deinde te, quaſi me alterum: & ſimul meæ culpæ ſocium quæro: ac ſi reſtituor, etiam minus videbimur deliquiſſe; abs teque certe, quoniam nullo noſtro, tuo ipſius beneficio diligemur. Quod te [9] cum Culeone ſcribis [10] de privilegio locutum; eſt aliquid; ſed multo eſt melius abrogari. Si enim nemo impediet, quid eſt firmius? ſin erit, qui ferri non ſinat; idem ſenatus-conſulto intercedet. Nec quicquam aliud opus eſt quam abrogari. Nam [11] prior lex nos

5 *De collegiis*] Ex quatuor legibus eam nominat, quæ maxime contra ipſum pro Clodio fuit; qui, collegiorum nomine, opes, & ſervitia in Ciceronis perniciem conſcripſeeat. In orationibus. *Idem*.

6 *Potuit*] Oportuit, debuit. Non perfectum eſt autem, quia merita mea nulla etant. Tale illud ep. 9. lib. II. *Orbis hic in republica converſus eſt, citius omnino, quam potuit*. Idem.

7 *Reſponſo*] Cum ab eo contra Clodii iniquiſſimam legem auxilium petii. Quid autem ei reſpondit Pompejus? nihil ſe contra Cæſaris voluntatem poſſe facere. De quo epiſt. 4. lib. X. *Idem*.

8 *Turpiſſimo conſilio*] Abeundi in exilium: cum potius morte occumbere deberem. *Idem*.

9 *Cum Culeone*] Ut Pompeji amico, ep. 16. lib. VIII. Sed video legi etiam poſſe, *Aculeone*, ut ſit C. Viſellius Varro Aculeo, qui cum eſſet Ciceronis conſobrinus, & juris civilis diſciplinam a patre Aculeone traditam teneret, (*Brut.*...) de privilegio poterat reſpondere, & ut Cæſaris amicus, quid Cæſar cogitaret, cognoſcere. Orat. de Prov. Conſ. *Corradus*.

10 *De privilegio*] Lege Clodia mihi privato irrogata ita, ut privilegium poſſit appellari, cum leges ſacratæ, & XII. tabulæ id vetent. *Orat. pro Dom.* Itaque locutus eſt Culeo de me agendum eſſe, tanquam, quod tulit Clodius, privilegium ſit, non lex, & ob id me ſtatim poſſe revocari: ut cenſuit etiam L. Cotta. *Ibid.* Idem. *Privilegium* hoc differt a *lege*, quod hæc ad multos, illud ad unum pertinet. *Manutius*.

11 *Prior lex*] Duas leges Clodius tulit. Prior fuit contra eos, qui cives Romanos ſine judicio populi necaſſent; qua in lege nominatim de Cicerone ſcriptum nihil erat; ita-

Digitized by Google

nos nihil lædebat. Quam ſi, ut eſt promulgata, laudare voluiſſemus, aut, ut erat negligenda, negligere, nocere omnino nobis non potuiſſet. Hic mihi primum non modo conſilium defuit, ſed etiam obſuit. Cæci, cæci, inquam, fuimus [12] in veſtitu mutando, in populo rogando. Quod, niſi nominatim mecum agi cœptum eſſet, fieri perniciolum fuit. Sed pergo præterita. Veruntamen ob hanc cauſam, ut, [13] ſi quid ageretur, legem illam, in qua popularia multa ſunt, [14] ne tangatis. Verum eſt ſtultum me præcipere quid agatis, aut quo modo. Utinam modo agatur aliquid: in quo ipſo multa occultant tuæ literæ, credo ne vehementius deſperatione perturber. Quid enim vides agi poſſe, aut quo modo? per Senatumne? aſt tute ſcripſiſti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiæ poſte fixiſſe, [15] ne referri, neve dici liceret. Quo modo igitur [16] Domitius ſe dixit relaturum? quo modo autem iis, quos tu ſcribis, & [17] & de re dicentibus, & ut referretur poſtulantibus, Clodius tacuit? Ac, ſi per populum, poterintne niſi de omnium Tribunorum plebis ſententia? Quid [18] de bonis? quid [19] de domo? poteritne reſtitui? aut, ſi non poterit, egomet quomodo potero? Hæc niſi vides expediri, quam in ſpem me vocas? ſin autem ſpei nihil eſt, quæ eſt mihi vita? Itaque expecto Theſſalonicæ acta Kalend. Sext. ex quibus ſtatuam, in tuoſne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim, & te, ut ſcribis, videam, & pro-

itaque nihil eum lædebat: *Vellejus* lib. 2, & *Dio* 38. Altera nominatim in Ciceronem, quoniam is cives Romanos, indicta cauſa, condemnaſſet. *Manutius*.

12 *In veſtitu mutando*] Nam, ſi legem laudare noluerat, negligere ſaltem debuit. Neutrum fecit; ſed, veſtitu mutato, populum rogavit, ne legem perferri ſineret. Quod ei perniciofum fuit. Populum enim offendit, cum de antiquanda ea lege rogavit, in qua popularia multa de induſtria Clodius admiſcuerat. *Idem*.

13 *Si quid ageretur*] Si quid ageretis de ſalute mea. *Idem*.

14 *Ne tangatis*] Primum, quia nominatim in ea contra me nihil aſt: deinde, quia, popularem legem abrogare, aut infirmare ſi vultis, populus offendetur. Alteram igitur, date operam, ut abrogetis: quando & minus popularis, & nominatim contra me eſt: priorem ne tangite. *Idem*.

15 *Ne referri, neve dici*] Primum refertur, deinde dicuntur in ſenatu ſententiæ, rogante ſenatores conſule, aut eo, qui ſenatum habet. *Idem*.

16 *Domitius*] Domitius Ahenobarbus, qui hoc anno præturam gerebat, ut ex Suetonii Julio, & ex epiſtola lib. I. ad Q. fratrem cognovimus. *Idem*.

17 *De re*] De me revocando. *Idem*.

18 *De bonis*] A Clodio publicatis? quorum tamen nemo rem ullam attigit, qui non omnium judicio ſceleratiſſimus ſit habitus, *Orat. pro Dom.* Corradus.

19 *De domo*] A Clodio Libertati conſecrata? *Ibid.* Idem.

propius ſim, ſi quid agatur: idque intellexi cum tibi, tum Quinto fratri placere; an abeam [20] Cyzicum. Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertiſti tuæ prudentiæ ad ſalutem meam, quod aut in me ipſo ſatis eſſe conſilii decreras, aut te nihil plus mihi debere, quam ut præſto eſſes; quoniamque ego proditus, inductus, conjectus in fraudem, omnia mea præſidia neglexi; totam Italiam, in me erectam ad me defendendum, deſtitui & reliqui; me, meos meis tradidi inimicis, inſpectante & tacente te; qui ſi non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus: ſi potes, erige afflictos, & in eo nos juva: ſin omnia ſunt obſtructa, id ipſum fac ut ſciamus: & nos aliquando aut objurgare, aut comiter conſolari deſine. Ego ſi tuam fidem accuſarem, non me potiſſimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuſo, quod a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod ſi fuiſſet, fidem eandem, curam majorem adhibuiſſes, me certe ad exitium præcipitantem retinuiſſes; iſtos labores, quos nunc in naufragiis noſtris ſuſcipis, non ſubiſſes. Quare fac, ut omnia ad me perſpecta & explorata perſcribas; meque, ut facis, velis eſſe aliquem; quoniam qui fui, & qui eſſe potui, jam eſſe non poſſum; & ut his literis non te, ſed me ipſum a me eſſe accuſatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus eſſe meo nomine literas dari, velim conſcribas, cureſque dandas. Dat. XIV. Kal. Sept.

20 *Cyzicum*] In Aſiam. Quod faciam, niſi mihi tuæ literæ ſpem aliquam oſtenderint. Epiſt. 15. & 16. *Manutius*. De Cyzico urbe, vide ſupra, epiſt. 13.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. TOTUM iter mihi incertum facit expectatio literarum veſtrarum Kal. Sext. [1] datarum, [2] non aliud aliquid. Si ſpes erit, Epirum; ſin minus, Cyzicum, aut aliud

1 *Datarum*] Quas a te, ut opinor, eo die datas, expecto. Et Kal. Sext. ſcripſiſſe Atticum putabat; quod, cum ex veteri conſuetudine ſenatus Kalendis haberetur, ſtatim, ſenatu dimiſſo, quid actum eſſet eo die de Ciceronis re, ſcripturus Atticus videbatur. *Manutius*.

2 *Non aliud aliquid*] Totum hoc abeſt a libro mſ. & recte, ut opinor. *Urſin*. Recte, cur? dictum oportuit.

liud quid ſequemur. Tuæ quidem literæ, quo ſæpius a me leguntur, hoc ſpem faciunt mihi minorem; quod cum [3] lectæ ſunt, tum id, quod attulerunt ad ſpem, infirmant; ut facile appareat, te & conſolationi ſervire, & veritati; idque te rogo plane, ut ad me quæ ſcis, ut erunt; quæ putabis, ita ſcribas, ut putabis. Dat. XII. Kal. Sept.

3 *Lectæ*] Malim ſic: *Quod cum lætæ ſunt, tum id... infirmant*. Ut ſit, *Lætæ*, quia ſpem oſtenderent meliorum rerum; *Infirmant*, quia certi nihil afferent: quorum alterum ad conſolationem, alterum ad veritatem. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. DE Quinto fratre nuntii nobis [1] triſtes, nec varii, venerant ex ante diem Non. Jun. uſque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die [2] Livinejus, [3] M. Reguli libertus, ad me a Regulo miſſus venit. Is omnino mentionem nullam factam eſſe nuntiavit: ſed fuiſſe tamen ſermonem [4] de C. Clodii filio: iſque mihi tum a fratre literas attulit. Sed poſtridie [5] Sextii pueri venerunt, qui a te literas attulerunt, non tam exploratas a timore, quam ſermo Livineji fuerat. Sane ſum in meo infinito mœrore ſollicitus, & eo magis, quod Appii [6] quæſtio eſt. Cætera, quæ ad me eiſdem literis ſcribis de noſtra ſpe, intelligo eſſe languidiora, quam alii oſtendunt. Ego autem, quoniam non longe ab eo tempore abſumus, in quo res dijudicabitur, aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum hæc loca commorabor. Scribit ad me fra-

1 *Triſtes*] Nuntiabatur anim, reverſum ex Aſia provincia repetundarum accuſatum iri. Supra, ep. 8. *Manutius*.

2 *Livinejus*] De quo Fam. XIII. 60.

3 *M. Reguli*] Reguli prænomen fuit Lucius, ut bene monuerunt docti viri. Vide F. Urſin. comment. de famil. Rom. in familia Livineja. *Grævius*.

4 *De C. Clodii filio*] Accuſatorem fore Q. fratris C. Clodii filium, eum, qui poſtea Milonem accuſavit, C. Clodio, Publii fratre, natum. *Manutius*.

5 *Sextii*] P. Sextii tribuni plebis deſignati, pro quo extat oratio. *Idem*.

6 *Quæſtio*] Publicis judiciis exercendis, quæ Quæſtiones dicebantur, præficiebantur quotannis Prætores, qui & Quæſitores inde vocabantur. Cum autem hæc Cicero ſcribebat, Appius Clodius deſignatus erat Prætor, ut docet Dio, eique obtigerat, ut hinc conjicimus, Quæſtio de pecuniis repetundis. Itaque verebatur Cicero, ne valde periculoſum eſſet Q. fratri cauſam dicere de pecuniis repetundis, quarum audierat eum poſtulatum iri, Appio Claudio Prætore, qui erat Quinto, propter ipſum Ciceronem, inimiciſſimus. *Boſius*.

ter, omnia ſua per te unum ſuſtineri. Quid te aut horter? quod facis; aut agam gratias? quod non expectas. Tantum velim, fortuna det nobis poteſtatem, ut incolumes amore noſtro perfruamur. Tuas literas ſemper maxime expecto: in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi moleſta, aut veritas acerba ſit. Dat. prid. Non. Sept.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. EXPECTATIONEM nobis non parvam attuleras, cum ſcripſeras Varronem tibi pro amicitia confirmaſſe, cauſam noſtram Pompejum certe ſuſcepturum: &, ſimul a Cæſare literæ, quas expectaret, remiſſæ eſſent, [1] auctorem etiam daturum. Utrum id nihil fuit, an adverſatæ ſunt Cæſaris literæ? an eſt aliquid in ſpe? Etiam illud ſcripſeras, eundem ſecundum comitia [2] dixiſſe. Fac (ſi vides quantis in malis jaceam, & ſi putas eſſe humanitatis tuæ) me fac de tota cauſa noſtra certiorem. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit ſpe plena, metuens, credo, defectionem animi mei. Tuæ autem literæ ſunt variæ. Neque enim me deſperare vis, nec temere ſperare. Fac obſecro te, ut omnia, quæ perſpici a te poſſunt, ſciamus.

1 *Auctorem*] Qui referret in Senatu, contempto Clodiæ legis capite, quo cautum erat ne referri liceret. *Man.* Idem in Piſon. *De me ſenatus ita decrevit, Cn. Pompejo auctore & ejus ſententiæ principe*. Ex quo loco videmus ipſum Pompejum fuiſſe auctorem. Hoc hic promittit, ſe auctorem daturum, hoc eſt, incitaturum qui ſenatui perſuaderet, ut Cicero reſtitueretur patriæ & dignitati, ſive tunc ipſe futurus eſſet auctor hujus rei, ut fuit, ſive alius, cujus opera uteretur. *Grævius*.

2 *Dixiſſe*] Habitis comitiis, de me in ſenatu actum iri. Ep. 13. & 14. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XIX. QUOAD ejuſmodi mihi literæ a vobis afferebantur, ut aliquid ex iis eſſet expectandum; ſpe & cupiditate Theſſalonicæ retentus ſum. Poſtea quam omnis actio hujus anni confecta nobis videbatur, in Aſiam ire nolui: quod

&

& celebritas mihi odio eſt : &, ſi fieret aliquid a novis magiſtratibus, abeſſe longe nolebam. Itaque in Epirum ad te ſtatui me conferre; non quo mea intereſſet loci natura, qui lucem omnino fugerem; ſed & ad ſalutem libentiſſime [1] ex tuo portu proficiſcar: &, ſi ea præciſa erit, nuſquam facilius hanc miſerrimam vitam vel ſuſtentabo, vel, quod multo eſt melius, abjecero. Ero cum paucis, multitudinem dimittam. Me tuæ literæ nunquam in tantam ſpem adduxerunt, quantam aliorum: attamen mea ſpes etiam tenuior ſemper fuit, quam tuæ literæ. Sed tamen quoniam cœptum eſt, age quoquo modo cœptum eſt, & quacunque de cauſa, non deſeram neque optimi atque unici fratris miſeras ac luctuoſas preces; nec Sextii cæterorumque promiſſa; nec ſpem ærumnoſiſſimæ mulieris Terentiæ; nec miſerrimæ mulieris Tulliolæ obſecrationem, & fideles literas tuas. Mihi Epirus aut iter ad ſalutem dabit, [2] aut, quod ſcripſi ſupra. Te oro & obſecro, T. Pomponi, ſi me omnibus ampliſſimis, cariſſimis, jucundiſſimiſque rebus perfidia hominum ſpoliatum; ſi me a meis conſiliariis proditum & projectum vides; ſi intelligis me coactum ut ipſe me, & meos perderem, ut me tua miſericordia juves, & Quintum fratrem, qui poteſt eſſe ſalvus, ſuſtentes: Terentiam, liberoſque meos tueare; me, ſi putas te iſtic viſurum, expectes; ſi minus, inviſas, ſi potes, mihique ex agro tuo tantum aſſignes, [3] quantum meo corpore occupari poteſt; & pueros ad me cum literis quamprimum, & quam ſæpiſſime mittas. Dat. XVI. Kal. Octob.

1 *Ex tuo portu*] Non accipio μεταφορικῶς dictum, ſed revera ex portu: ut ſit; ex quovis portu libenter ad ſalutem, ex tuo libentiſſime proficiſcar. *Ex tuo* autem, ex quo tu ſolvis, cum in Italiam a tuis poſſeſſionibus redis. *Manutius*.

2 *Aut, quod ſcripſi ſupra*] Aut nuſquam facilius hanc miſerrimam vitam vel ſuſtentabo, vel, quod melius eſt, abjecero. *Idem*.

3 *Quantum*] Cum vitam abjecero. Sic interpretatur Mongaltus noſter.

CICERO S. D. [1] Q. CÆCILIO Q. F. POMPONIANO ATTIC.

XX. QUOD [2] quidem ita eſſe, & [3] avunculum tuum functum eſſe officio, vehementiſſime probo: gaudere me tum dicam, ſi mihi hoc verbo licebit uti. Me miſerum, quam omnia eſſent ex ſententia, ſi nobis animus, ſi conſilium, ſi fides eorum, quibus credidimus, non defuiſſet: quæ colligere nolo, ne augeam mœrorem. Sed tibi venire in mentem certe ſcio, quæ vita eſſet noſtra, quæ ſuavitas, quæ dignitas. Ad quæ recuperanda [4] per fortunas incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis [5] ædibus amœniſſimis agam tecum, & cum meis. Ego huic ſpei & expectationi, quæ nobis [6] proponitur, maxime tamen volui præſtolari apud te in Epiro: ſed ita ad me ſcribitur, ut putem eſſe commodius nos eiſdem in locis eſſe. De domo & [7] Curionis oratione, ut ſcribis, ita eſt. In univerſa ſalute, ſi ea modo nobis reſtituetur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo, quam domum. Sed tibi nihil mando nominatim: totum me tuo amori, fideique commendo. Quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expediſti, valde mihi gratum eſt.

1 *Q. Cæcilio Q. F. Pomponiano Attico*] T. Pomponio Attico, qui a Q. Cæcilio, avunculo ſuo, teſtamento adoptatus, hereſque factus, *Q. Cæcilius Q. F. Pomponianus Atticus* appellabatur, vetere prænomine omiſſo, nomine ita conſervato, ut in *anus* desineret, cognomine eodem: ex uſitata adoptionum formula. *Man.*

2 *Quod quidem ita eſſe*] Epiſtolam cum præſcriptione conjungit, ut ep. ult. lib. I. Fam. *Corradus*.

3 *Avunculum*] Q. Cæcilium, de quo ep. 1. lib. I. te adoptaſſe & heredem feciſſe. *Idem*.

4 *Per fortunas*] Genus obteſtationis, quod uſurpamus in re miſera, nec unquam ſine dolore. *Per fortunas miſeras noſtras, vide, ne puerum perditum perdamus*: in epiſtola ad Terentiam. *Per fortunas tuas*, dixit Cælius, *per liberos*, Cicero, *te oro*, & *obſecro*, *ne quid gravius de ſalute*, & *incolumitate tua conſulas*. Manutius.

5 *Ædibus*] Ab avunculo relictis.

6 *Proponitur*, *maxime tamen*] Melius fortaſſe legetur: *proponitur maxima*, *tamen*. Corrad. Illud *tamen* quo pertineat nemo dixerit, & plane id reſpuit Latinæ linguæ, imo omnium linguarum uſus & ratio. Quid mihi accuratius hæc perpendenti in mentem venerit aperiam doctis hominibus: illi judicent rectene viderim, an ſecus, Ciceronem nimirum ſcripſiſſe: *Ego huic ſpei & expectationi*, *quæ nobis proponitur cum maxime*, *volui præſtolari apud te in Epiro*. *Cum maxime* Ciceroni eſt in præſenti tempore, in præſentia. Orat. de Haruſp. reſp. cap. 15. *Veruntamen antiqua negligimus: etiamne ea negligemus*, *quæ fiunt cum maxime?* Grævius.

7 *Curionis oratione*] Quia Clodius Ciceronis domum Libertati conſecraverat, ideo Atticus cum Curione, qui pontifex erat, ſermonem habuerat de domo liberanda. *Manutius*.

Digitized by Google

eſt. Quod facultates tuas ad meam ſalutem polliceris, ut omnibus rebus a te præter cæteros juver, id quantum ſit præſidium video: intelligoque te multas partes meæ ſalutis & ſuſcipere, & poſſe ſuſtinere: neque, ut ita facias, rogandum eſſe. Quod me vetas quicquam ſuſpicari accidiſſe ad animum tuum, quod [8] ſecus a me erga te commiſſum, aut prætermiſſum videretur, geram tibi morem, & liberabor iſta cura: tibi tamen eo plus debebo, quo tua in me humanitas fuerit excelſior, quam in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur ad me ſcribas: [9] tuoſque omnes ad noſtram ſalutem adhortere. [10] Rogatio Sextii [11] neque dignitatis ſatis habet, nec cautionis. Nam & nominatim ferre oportet, & [12] de bonis diligentius ſcribi: & id animadvertas velim. Dat. IV. Non. Octob. Theſſalonicæ.

8 *Secus a me erga te*] Reſponderat Atticus ad id, quod Cicero ſcripſerat, *Mea officia & ſtudia parum antea luxerunt*. Ep. 15. *Idem*.

9 *Tuoſque omnes*] Lege, *tuoſque*, *omneſque ad noſtram* &c. *Muretus*.

10 *Rogatio Sextii*] Sextius tribunus plebis deſignatus rogationem ſcripſerat de Cicerone reſtituendo; quam deinde in magiſtratu ferret. Eam rogationem Atticus ad Ciceronem miſerat. *Manutius*.

11 *Neque dignitatis*] Cum de me nominatim non ferat. *Idem*.

12 *De bonis*] A Clodio publicatis. *Corr*.

CICERO ATTICO SAL.

XXI. TRIGINTA dies erant [1] ipſi, cum has dabam literas, per quos nullas a vobis acceperam. Mihi autem erat in animo jam, ut antea ad te ſcripſi, ire in Epirum, & ibi omnem caſum potiſſimum expectare. Te oro, ut, ſi quid erit, quod perſpicias quamcunque in partem, quam planiſſime ad me ſcribas: & meo nomine, ut ſcribis, literas, quibus putabis opus eſſe, ut des. Dat. v. Kal. [2] Novemb.

1 *Ipſi*] Integri. Locutio antiquis ſcriptoribus uſitata. *Ego*, inquit in epiſtola ad Cælium, *cum Athenis decem ipſos dies fuiſſem*. Manutius.

2 *Novemb.*] Additur in veteri libro, *Theſſalonicæ*. Boſius *Baluzianus*.

CICERO ATTICO SAL.

XXII. ETSI diligenter ad me Quintus frater, [1] & Piſo, quæ eſſent acta, ſcripſerant: tamen vellem tua te occupatio non impediſſet, quo minus, ut conſueſti, ad me quid ageretur, & quid intelligeres, perſcriberes. Me adhuc Plancius liberalitate ſua [2] retinet, jam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini eſt injecta, non eadem quæ mihi, poſſe nos una [3] decedere: quam rem ſibi magno honori ſperat fore. Sed jam, cum adventare [4] milites [5] dicentur, faciendum nobis erit ut ab eo diſcedamus. Quod cum faciemus, ad te ſtatim mittemus, ut ſcias ubi ſimus. [6] Lentulus ſuo in nos officio, quod & re, & promiſſis, & literis declarat, ſpem nobis nonnullam affert Pompeji voluntatis. Sæpe enim tu ad me ſcripſiſti, eum totum eſſe [7] in illius poteſtate. De [8] Metello ſcripſit ad me frater, quantum ſperaret, [9] profectum eſſe per te. Mi Pomponi, pugna ut tecum & cum meis mihi liceat vivere, & ſcribe ad me omnia. Premor cum luctu, tum deſiderio rerum omnium, quæ mihi me cariores ſemper fuerunt. Cura ut valeas.

Ego, quod per Theſſaliam ſi irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus, & quod mei ſtudioſos habeo Dyrrachinos, ad eos perrexi, cum illa ſuperiora Theſſalonicæ ſcripſiſſem. Inde cum ad te me convertam, faciam ut ſcias: tuque ad me velim omnia quam diligentiſſime, cuicuimodi ſunt, ſcribas. Ego jam aut rem, aut ne ſpem quidem expecto. Dat. VI. Kalend. Decemb. Dyrrachii.

CI-

1 *Piſo*] C. Piſo Frugi, Tulliolæ vir. Ep. 2. lib. I. *Manutius*.

2 *Retinet*] Theſſalonicæ. *Idem*.

3 *Decedere*] Quæſtor enim erat Plancius in Macedonia, prætore L. Appulejo. In oratione pro Plancio. *Idem*.

4 *Milites*] Quos L. Piſo proconſul, L. Appulejo prætori Macedoniæ ſucceſſurus, præmiſerat. Ab iis autem ideo timebat, quod ſibi Piſonem inimiciſſimum cognoverat, utpote cujus in conſulatu a Clodio pulſus eſſet. *Idem*.

5 *Dicentur*] Faerni liber, *dicerentur*. Malaſpina, *dicantur*. Grævius, *diceretur*.

6 *Lentulus*] Conſul deſignatus cum Metello Nepote. Fam. lib. I. *Idem*.

7 *In illius poteſtate*] Quia debebat Lentulo Pompejus. Vide ep. ad Lentulum, lib. I. Fam. *Idem*.

8 *Metello*] Nepote, conſule deſignato, fratre P. Clodii. *Idem*.

9 *Profectum*] *Perfectum* eſt in antiquo, pro *profectum*. Urſinus. Scribendum eſſe *perfectum*, cenſuit etiam Muretus. *Græv.*

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. ANTE d. v. Kal. Decemb. tres epiſtolas a te accepi; unam datam a. d. VIII Kal. Novemb. in qua me hortaris, ut forti animo menſem [1] Januarium expectem: eaque, quæ ad ſpem putas pertinere, de Lentuli ſtudio, de Metelli [2] voluntate, de tota Pompeji ratione, perſcribis. In altera epiſtola præter conſuetudinem tuam diem non adſcribis: ſed ſatis ſignificas tempus: lege enim [3] ab octo Tribunis plebis [4] promulgata, ſcribis te eas literas eo ipſo die dediſſe, id eſt a. d. IV. Kal. Novemb. & quid putes [5] utilitatis eam promulgationem attuliſſe ſcribis. In quo ſi etiam noſtra ſalus [6] cum hac lege deſperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam, miſerabilem potius, quam ineptam putes: ſin eſt aliquid ſpei, des operam ut majore diligentia poſthac [7] a novis magiſtratibus defendamur. Nam ea veterum Tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, ſcriptum incaute. Nihil enim reſtituitur, præter civitatem, & [8] ordinem: quod mihi pro meo caſu ſatis eſt. Sed quæ [9] cavenda fuerint, & quo modo, te non fugit. Alterum caput eſt [10]

tra-

1 *Januarium*] Cujus menſis dia primo novi coſſ. magiſtratum inituri erant.

2 *Voluntate*] A Cicerone non amplius aliena. *Manutius*.

3 *Ab octo*] Collegis Clodii: veteres enim tribunos plebis intelligit, ut ipſe paulo poſt declarat. *Idem*.

4 *Promulgata*] De reditu Ciceronis: quæ tamen lata non eſt, duobus reliquis tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Ælio Ligure. *Idem*.

5 *Utilitatis*] Etiam ſi lex lata non ſit, hæc tamen octo tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quod mox a novis tribunis majore ſtudio in magiſtratu cauſa ſuſcipietur: quippe cum intelligent, Clodianæ potentiæ nervos jam eſſe magna ex parte præciſos, quando de reditu Ciceronis promulgarint octo tribuni plebis, quorum nemo magiſtratus initio, promulgante Clodio legem in Ciceronem, auſus erat intercedere. Hoc utilitatis putabat Atticus eam promulgationem attuliſſe. *Idem*.

6 *Cum hac lege*] Quæ deſperata erat, cum interceſſiſſent duo tribuni plebis Clodius, & Ælius. *Idem*.

7 *A noſtris*] Rectius legeretur, *A novis*. Sequitur enim ἀντιθέτως, *Veterum*. Et, Novis, pro deſignatis accipe. Aut *Noſtris*, noſtram cauſam adjuvantibus. *Idem*.

8 *Ordinem*] Senatorium; quem, qui legibus ejiciuntur, cum civitate ſimul amittunt. Sibi tamen ereptum lege Clodia non eſſe, in Oratione pro Domo probat. *Idem*.

9 *Cavenda*] Cavendum autem fuerat de domo, & de bonis. Quod tribuni plebis in lege omiſerant. *Idem*.

10 *Tralatitium de impunitate*] Quæcunque lata unquam lex fuit, in ea hoc ſcriptum eſt, ut, ſi quid ejus legis cauſa contra alias leges factum eſſet, id latori impune eſſet. Eſt autem, *Translatitium*, uſitatum, aliunde translatum. *Idem*.

Digitized by Google

tralatitium de impunitate , ſi quid contra alias leges ejus legis ergo factum ſit . Tertium caput , mi Pomponi , quo conſilio , & [11] a quo ſit inculcatum vide . Scis enim Clodium ſanxiſſe , ut vix , [12] aut omnino non poſſet nec per Senatum , nec per populum infirmari ſua lex . Sed vides nunquam eſſe obſervatas ſanctiones earum legum , quæ abrogarentur . Nam ſi id eſſet , nulla fere abrogari poſſet : neque enim ulla eſt , quæ non ipſa ſe ſepiat difficultate abrogationis : ſed , cum lex abrogatur , illud ipſum abrogatur , quo non eam abrogari oporteat . Hoc [13] cum revera ita ſit ; cum ſemper ita habitum obſervatumque ſit , octo noſtri Tribuni plebis caput poſuerunt hoc : *ſi quid in hac rogatione ſcriptum eſt , quod per leges , plebiſve ſcitum* , [14] hoc eſt , quod per legem Clodiam , *promulgare , abrogare , derogare , obrogare* [15] *S. F. ſua non liceat , non licuerit ; quodve ei qui promulgavit , abrogavit , derogavit , obrogavit , ob eam rem pœnæ multæve ſit , E. H. L. N. R.* Atque [16] hoc in illis Tribunis plebis non lædebat . Lege enim collegii ſui non tenebantur : quo major eſt ſuſpicio malitiæ alicujus , cum id , quod ad ipſos nihil pertinebat , erat autem contra me , ſcripſerunt : ut novi Tribuni plebis ſi eſſent timidiores , multo magis ſibi eo capite utendum putarent . Neque id a Clodio prætermiſſum eſt . Dixit enim in concione

a. d.

11 *A quo*] Ex octo tribunis plebis quis caput hoc inculcaverit . *Idem* .

12 *Aut omnino*] Lege , *aut* , *ut omnino* &c. Boſius *Baluzianus* .

13 *Cum revera*] Lege , *cum & re vera ita ſit* , *& cum ſemper* &c. *Idem* .

14 *Hoc eſt quod per legem Clodiam*] Hæc verba a cæteris apicum varietate diſtinguenda , quod Ciceronis hoc gloſſema , quod ille de ſuo ad Tribunariæ rogationis contextum addidit , inconſideratam Tribunorum vecordiam ridens , qui menti propoſitoque , quod in animo habebant , repugnans caput adſcripſerant , quo lex Clodia in ipſa excipiebatur : qua ſalva manente Cicero ab exilio revocari non poterat , ac proinde ut effectum haberet rogatio , & res ad exitum perduceretur , ei legi nominatim derogari , obrogari , abrogari neceſſe erat . *Briſſonius* .

15 *S. F.*] Sine fraude , hoc eſt , ſine damno . Quod ſequitur , *E. H. L. N. R.* hoc eſt , *Ejus hac lege nihil rogatur* . Vide Briſſonium de Formulis .

16 *Hac in illis*] In veteribus tribunis plebis quod Clodius in ſua lege poſuerat , ut ei pœna eſſet conſtituta , qui promulgaſſet , abrogaſſet , derogaſſet ; eo collegæ ipſius non tenebantur : ſiquidem tribuni plebis ſi quam quis ex collegio ſuo legem tuliſſet , ea lege ſoluti erant . Itaque , cum hoc tertium caput , de vitanda legis Clodiæ ſanctione , qua ipſi non tenebantur , ſine cauſa poſuerint ; vereor , inquit , ex octo tribunis plebis ne quis malitioſe fecerit , ut deinde novi tribuni plebis cum rogationem de me ferrent , multo magis eo capite ſibi utendum putarent , quo uſos viderent eos , qui tamen Clodia lege non tenerentur . Neque vero neceſſarium videbatur , cum lex abrogaretur , ab iis ſanctionibus , quæ in ea lege eſſent , cavere . Abrogata enim lege , ſanctiones non obſervantur . *Manutius* .

Digitized by Google

a. d. III. Non. Nov. hoc capite deſignatis Tribunis plebis præſcriptum eſſe quid liceret : tamen in lege nulla eſſe [17] ejuſmodi caput, te non fallit. Quod ſi opus eſſet, omnes in abrogando uterentur. Ut Ninnium, aut cæteros fugerit [18] inveſtiges velim : & quis attulerit ; & quare octo Tribuni plebis ad Senatum de me referre non dubitarint ; [19] ſive quod obſervandum illud caput non putabant ; iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, [20] ſoluti cum eſſent ; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, eſt curandum. Id caput ſane nolim novos Tribunos plebis ferre : ſed perferant modo quid libet : uno capite, quo revocabor, (modo res conficiatur) ero contentus. Jam dudum pudet tam multa ſcribere. Vereor enim, ne re jam deſperata legas ; ut hæc mea diligentia miſerabilis tibi, aliis irridenda videatur. Sed ſi eſt aliquid in ſpe, vide legem, quam [21] T. Fadio ſcripſit [22] Viſellius : ea mihi perplacet. Nam Sextii noſtri, quam tu tibi probari ſcribis, mihi non placet. Tertia eſt epiſtola prid. Id. Novemb. data : in qua exponis prudenter & diligenter, quæ ſint, quæ rem diſtinere videantur, de Craſſo, de Pompejo, de cæteris. Quare oro te, ut, ſi qua ſpes erit poſſe ſtudiis bonorum, auctoritate, [23] multitudine comparata rem confici, des operam ut uno impetu [24] perfringatur ; in

17 *Ejuſmodi caput*] Nemo enim ſibi cavendum putavit a ſanctione legis, quam abrogaret. Neque opus eſt : nam ſi eſſet, omnes in abroganda lege ejuſmodi capite ſibi cavereot. *Idem*.

18 *Inveſtiges*] Inveſtiga, inquit, ejus capitis addendi quis fuerit auctor, & quare octo tribuni plebis ad ſenatum de me referre non dubitarint. Si enim idcirco non dubitarunt, quod obſervandum illud caput non putabant, quo Clodius ſanxerat, ne de me referri, neve dici liceret : iidem poſtea tam cauti eſſe voluerunt, ut caput illud, quod ad ſenatum referentes non obſervarant, in abroganda lege Clodia metuerent? *Idem*.

19 *Sive quod*] Locus corruptus. Legendum putat, *ſi qui*, Corradus : *ſi enim, quod*, Manutius : *ſiene quod*, Boſius : *ſitque obſervandum*, Grævius.

20 *Soluti cum eſſent*] Quia lege collegii ſui non tenebantur. *Manutius*.

21 *T. Fadio*] Quam T. Fadius tribunus plebis deſignatus anno ſequenti de Cicerone ferret. De hoc in oratione poſt reditum in ſenatu, & lib. 1. ad Q. fratrem. *Idem*.

22 *Viſellius*] Juriſconſultus, Ciceronis conſobrinus, de quo in Bruto. *Idem*.

23 *Multitudine comparata*] Ut ex omni fere Italia Romam convenirent ad diem rogationis ferendæ. *Idem*.

24 *Perfringatur*] Hæret hic oratio, nec eſt dictum de ulla re, quæ perfringi poſſet. Hinc Manutius & M. Brutus ediderunt, *perfringantur*, ſubintelligentes, ea quæ diſtinent. Sed contra librorum, ut puto, fidem, ex ſola conjectura. In Helmſtad. eſt *perfungatur*. Immutata una literula ſcribendum : *Ut uno impetu perfungamur*. Quæ eſt lectio perelegans, id ſignificans, ut uno impetu omnia removeamus quæ nunc morantur noſtra vota & deſideria. *Grævius*.

Digitized by Google

eam rem incumbas, cæteroſque excites. Sin, ut ego perſpicio cum tua conjectura, tum etiam mea, ſpei nihil eſt; oro obteſtorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miſerum miſere perdidi; neve quid eum patiare gravius conſulere de ſe, quam expediat ſororis tuæ filio; meum Ciceronem, cui nihil miſello relinquo præter invidiam & ignominiam nominis mei, tueare quoad poteris; Terentiam, unam omnium ærumnoſiſſimam, ſuſtentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiſcar, cum [25] primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me velim proximis literis, ut ſe initia dederint, perſcribas. Dat. prid. Kal. Decemb.

25 *Primorum dierum*] Poſt initum a tribunis plebis magiſtratum: quod IV. id. Decembris fiebat. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. ANTEA cum ad me ſcripſiſſetis, [1] veſtro conſenſu Conſulum provincias [2] ornatas eſſe: etſi verebar quorſum id caſurum eſſet, tamen ſperabam vos aliquid aliquando vidiſſe prudentius: poſteaquam mihi & dictum eſt & ſcriptum, vehementer conſilium veſtrum reprehendi, ſum graviter commotus; quod illa ipſa ſpes exigua, quæ erat, [3] videtur eſſe ſublata. Nam ſi Tribuni plebis nobis ſuccenſent, quæ poteſt ſpes eſſe? Ac videntur jure ſuccenſere: cum & [4] expertes conſilii fuerint, qui cauſam noſtram ſuſceperant; & [5] noſtra conceſſione omnem vim ſui juris amiſerint: præfer-

1 *Veſtro conſenſu*] Conſenſiſtis, ut ſenatus provincias decerneret conſulibus deſignatis Lentulo, & Metello; quam rem novi tribuni plebis uſque differri volebant, dum ipſi magiſtratum ingrederentur: non ut ſenatusconſultum impedirent, ſed ut non impedientes, en quaſi beneficio conſules ad noſtram cauſam adjungerent. *Manutius*.

2 *Ornatas*] Verbum eſt ſæpe de provinciis uſurpatum ab antiquis ſcriptoribus. Quod ita accipio, ut cum ipſis provinciis ſimul decernerentur eæ res, quæ provincias adminiſtrantibus neceſſariæ putarentur, ut milites, pecunia, & hujuſmodi. Sic *Ornare claſſem* in oratione pro Lege Manilia, pro inſtruere: ornatæ provinciæ lege curiata, quorum rectoribus imperium, exercitus, ſtipendium, legati dabantur. Sed lege curiata non omnes ibant in provincias, ideoque non omnes publico ſumptu. Epiſt. 9. l. 1. Fam. *Idem*.

3 *Videtur*] *Videretur*. Boſius *Baluzian*.

4 *Expertes conſilii*] Hoc enim ſine eorum conſilio feciſtis. *Manutius*.

5 *Noſtra conceſſione*] Niſi enim conceſſum a nobis eſſet, ut a ſenatu conſulares provinciæ ornarentur, dilata res a veteribus tribunis plebis ad novos deveniſſet. Quæ cum noſtra con-

ſertim cum ita dicant, ſe noſtra cauſa voluiſſe ſuam poteſtatem eſſe de Conſulibus [6] ornandis, non ut eos impedirent, ſed ut ad noſtram cauſam [7] adjungerent. Nunc ſi Conſules a nobis alieniores eſſe velint, poſſe id [8] libere facere; ſin vellent noſtra cauſa, [9] nihil poſſe [10] ſe invitis. Nam quod ſcribis; ni ita nobis placuiſſet, illos hoc idem per populum aſſecuturos fuiſſe; invitis Tribunis plebis fieri [11] nullo modo potuit. Ita vereor, ne & ſtudia Tribunorum amiſerimus: &, ſi ſtudia maneant, vinclum illud adjungendorum Conſulum amiſſum ſit. Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, Senatum [12] nihil decernere antequam de nobis actum eſſet, amiſſa eſt; præſertim [13] in ea cauſa, quæ non modo neceſſaria non fuit, ſed etiam inuſitata, ac nova. Neque enim unquam arbitror ornatas eſſe provincias deſignatorum: ut, cum in hoc illa conſtantia, quæ erat mea cauſa ſuſcepta, imminuta ſit, [14] nihil jam poſſit non decerni. Jam his, [15] ad quos relatum eſt, amicis placuiſſe, non mirum ſit. Erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum conſulum palam ſententiam diceret. Fuit omnino difficile non obſequi vel amiciſſi-

conceſſione ante confecta ſir, qusm ingreſſi magiſtratum ſui juris vi, & poteſtate uii potuerint, jure nobis ſuccenſent. *Idem*.

6 *Ornandis*] Sic *ornare Prætores*, Ep. 3. lib. 2. ad Q. fr. ſic *magiſtratus omnes*, Liv. lib. XLII. ſic *decemviros*, Orat. 2. cootra Rull. & quibus ornarentur rebus. Conſules autem eraot P. Lentulus, & Q. Metellus Nepos. *Corradus*.

7 *Adiungerent*] Beneficio non impediendi. *Manutius*.

8 *Libere facere*] Quia nihil amplius a nobis expectent, cum jam ſui voti compotes facti ſiot, provincias per ſenatum aſſecuti. *Idem*.

9 *Nihil poſſe*] Nihil enim ipſi per ſe conſules poſſent, cum penes tribunos plebis ſit intercedendi poteſtas. *Idem*.

10 *Se invitis*] Ipſis tribunis plebis qui cauſam habent, cur nobis ſuccenſeant. *Idem*.

11 *Nullo modo*] Quia rtibuni plebis cum lex de provinciis conſularibus ad populum ferretur, ioiercedere potuiſſent. Quo metu conſules ad cooiciliandos ſibi tribunos omnia noſtra cauſa feciſſent, ſi de nobis prius in ſenatu, quam de provinciis, ageretur. Nunc video veſtro conſenſu factum eſſe, prius ut ageretur de provinciis. Ita neque jam conſules tenemus: quibus, nulla ounc oeceſſitate obſtrictis, liberum eſt quidquid volunt: & tribunos plebis, cum jure ſuccenſere poſſint, vereor ne amiſerimus. *Idem*.

12 *Nihil decernere*] Nam quacunque de re Coſſ. verbum facere cœperunt, aut referre ad Senatum, cunctus ordo reclamat. Oſteoditque nihil eos eſſe acturos, niſi prius de me referant. *Orat. in Piſ. poſt red. in Senat. & pro Sext.* Corradus.

13 *Præſertim in ea cauſa*] De ornandis provinciis. *Idem*.

14 *Nihil jam poſſit non decerni*] Jam nihil erit, quod noſtræ cauſæ non aoteponatur. *Manutius*.

15 *Ad quos relatum eſt*] Quos hac de re conſultos a nobis eſſe ſcribis. *Idem*.

Digitized by Google

mo homini Lentulo, vel Metello, qui [16] ſimultatem humaniſſime deponeret. Sed vereor [17] ne hos tamen tenere potuerimus, Tribunos plebis amiſerimus. Hæc res quemadmodum ceciderit, & tota res quo loco ſit, velim ad me ſcribas; & ita ut inſtituiſti: nam iſta veritas, etiamſi jucunda non eſt, mihi tamen grata eſt. Dat. IV. Id. Decemb.

16 *Simultatem humaniſſime deponeret*] In tribunatu ſuſceptam, ep. 2. lib. 5. Fam. Depoſuit autem eam in templo Jovis, permotus cum Senatus auctoritate, tum P. Servilii gravitate dicendi. *Orat. de Provinc. Conſ. in Piſ. & poſt red. in Senat.* Corrad.

17 *Ne hos tamen*] Legendum, *ne hos cum tenere potuerimus*, &c. *Muretus*.

CICERO ATTICO SAL.

XXV. POST tuum a me diſceſſum literæ mihi Roma allatæ ſunt, ex quibus perſpicio nobis in hac calamitate tabeſcendum eſſe: neque enim, (ſed bonam in partem accipies) ſi ulla ſpes ſaluti noſtræ ſubeſſet, tu pro tuo amore in me hoc tempore diſceſſiſſes. Sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiſcum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmaſti, ut te ante Kal. Jan. ubicunque erimus, ſiſtas.

CICERO ATTICO SAL.

XXVI. LITERÆ mihi a Quinto fratre cum ſenatus-conſulto, quod [1] de me eſt factum, allatæ ſunt. Mihi in animo eſt [2] legum lationem expectare; & [3] ſi obtrectabitur, utar [4] auctoritate Senatus, & potius vita, quam patria carebo. Tu, quæſo, feſtina ad nos venire.

1 *De me*] In patriam revocando. *Man.*

2 *Legum*] In eo enim ſenatus-conſulto ſcriptum erat, non ſolum ut lex de Cicerone, ſed ut aliæ item leges aliis de rebus eodem tempore ferrentur. *Idem*.

3 *Si obtrectabitur*] Si quis tribunus plebis legum lationem impediet. *Idem*.

4 *Auctoritate Senatus*] In patriam redibo; etiam ſi mihi ob eam rem dimicatio cum inimicis impendeat. Legis tamen lationem expectavit: rediit enim non ante pridie nonas Sext. Idem. *Uti auctoritate Senatus* dicebantur, qui rem ſuſcipiebant ſenatui probatam & placitam; etſi de ea, ob interceſſionem Tribunorum & alia impedimenta, ſenatus-conſultum ſolenne fieri, & legitimum non potuiſſet: contempto periculo, quod propterea metuendum eſſet. Livius, IV. 57; ubi videndus Sigonius. *J. F. Gronovius*.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

XXVII. EX tuis literis, & ex re ipſa nos funditus periſſe video. Te oro ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, noſtris miſeriis ne deſis. Ego te, ut ſcribis, cito videbo.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER IV.

CICERO ATTICO SAL.

I. CUM primum Romam veni, fuitque, cui recte ad te literas darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi abſenti de reditu noſtro gratularer. Cognoram enim, (ut vere ſcribam) te in conſiliis mihi dandis nec fortiorem, nec prudentiorem, quam me ipſum: nec etiam pro præterita mea in te obſervantia nimium in cuſtodia ſalutis meæ diligentem: [1] eundemque te, qui primis temporibus erroris noſtri, aut potius furoris particeps, & falſi [2] timoris ſocius fuiſſes, acerbiſſime diſcidium noſtrum tuliſſe, plurimumque operæ, ſtudii, diligentiæ, laboris ad conficiendum reditum meum contuliſſe. Itaque hoc tibi vere affirmo, in maxima lætitia, & exoptatiſſima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conſpectum, aut potius complexum mihi tuum defuiſſe; quem ſemel nactus nunquam dimiſero: ac, niſi etiam prætermiſſos fructus tuæ ſuavitatis præteriti temporis omnes exegero, profecto hac reſtitutione fortunæ me ipſe non ſatis dignum judicabo. Nos adhuc in noſtro ſtatu, quod difficillime recuperari poſſe arbitrati ſumus, ſplendorem noſtrum illum forenſem, & in Senatu auctoritatem, & apud viros bonos gratiam [3] magis,

quam

1 *Eundemque te*] Qui non ſatis diligens in meæ ſalutis cuſtodia fuiſſes, primiſque temporibus, potius, ut in exilium abirem, quam civilem ſeditionem excitarem, cohortatus eſſes, quod id mihi duceres præſtare, eodem ſcilicet, quo ego, errore inductus, idem tamen poſtea noſtrum diſcidium acerbiſſime ferens, ad reditum mihi omnia tua ſtudia contuliſti. *Manutius.*

2 *Timoris*] Victor. Manut. Lamb. *rumoris.* Scilicet, brevi me rediturum: qui per ſexdecim menſes exilium pertuli.

3 *Mavis, quam optabamus*] Neque enim optandum putabamus, quod ſperandum non videretur. *Manutius.*

quam optaramus, conſecuti ſumus. In re autem familiari, quæ quemadmodum fracta, diſſipata, direpta ſit non ignoras, valde laboramus: tuarumque non tam facultatum, quas ego noſtras eſſe judico, quam conſiliorum ad colligendas & conſtituendas reliquias noſtras, indigemus. Nunc, etſi omnia aut ſcripta eſſe a tuis arbitror, aut etiam nuntiis ac rumore perlata, tamen ea [4] inſcribam brevi, quæ te puto potiſſimum ex meis literis velle cognoſcere. Pridie Nonas Sext. Dyrrachio ſum profectus, ipſo illo die, quo lex eſt lata de nobis. Brunduſium veni Nonis Sext. Ibi mihi Tulliola mea fuit præſto, natali ſuo ipſo die, qui caſu idem natalis erat & [5] Brunduſinæ coloniæ, & tuæ vicinæ Salutis. Quæ res animadverſa a multitudine, ſumma Brunduſinorum gratulatione celebrata eſt. Ante diem VI. Id. Sext. cognovi, cum Brunduſii eſſem, literis Quinti fratris, mirifico ſtudio omnium ætatum atque ordinum, incredibili concurſu Italiæ, legem [6] comitiis centuriatis eſſe perlatam. Inde a Brunduſinis honeſtiſſimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, præter eos inimicos, quibus [7] id ipſum non liceret aut diſſimulare, aut negare. Cum veniſſem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant: a qua plauſu maximo cum eſſet mihi gratulatio ſignificata, ſimilis & frequentia, & plauſus me uſque ad Capitolium celebravit: in foroque, & in ipſo Capitolio miranda multitudo fuit. Poſtridie in Senatu, qui fuit dies Non. Septembris, Senatui gratias egimus. Eo biduo cum eſſet annonæ ſumma caritas,

4 *Inſcribam*] In his literis. Sic Horatius, *Inſcribam nomen in actis*. Idem. Legendum, *ſcribam*. Muretus.

5 *Brunduſinæ coloniæ*] Dies erat idem, quo & Brunduſium deducta colonia fuerat, & Salutis ædes in Quirinali colle dedicata. Quam ideo vocat Attici vicinam, quod in eodem colle & Salutis templum erat, & Atticus habitabat. Patet ex libello P. Victoris de regionibus urbis Romæ, & ex Nepote in Attici vita. *Manut.* Vide Orat. *pro Sext.* 63.

6 *Comitiis centuriatis*] Comitia centuriata erant, cum populus non fuiſſet in tribus convocatus, ſed cenſu, ordinibus, ætatibus deſcriptus, ſuffragium, nec niſi ſingulis de rebus, ferebat: ideo centuriatis comitiis conſules creabantur, & Cicero ab exilio revocatus. *Idem*.

7 *Id ipſum*] Hoc videlicet, mihi eos eſſe inimicos. *Idem*.

ritas, & homines [8] ad theatrum primo, deinde ad Senatum concurriſſent impulſu Clodii; mea opera [9] frumenti inopiam eſſe clamarent; cum per eos dies Senatus de annona haberetur; & ad ejus procurationem ſermone non ſolum plebis, verum etiam bonorum Pompejus vocaretur; idque ipſe cuperet; multitudoque a me nominatim ut id decernerem poſtularet; feci, & accurate ſententiam dixi, cum abeſſent Conſulares, quod tuto ſe negarent poſſe ſententiam dicere, præter Meſſallam & Afranium. Factum eſt ſenatus-conſultum in meam ſententiam, ut cum Pompejo ageretur, ut eam rem ſuſciperet, lexque ferretur: quo ſenatus-conſulto recitato, cum continuo populus, more hoc inſulſo & novo, plauſum, [10] meo nomine recitando, dediſſet, [11] habui concionem: omnes magiſtratus præſentes, præter unum Prætorem, & duos Tribunos plebis [12] dederunt. Poſtridie Senatus frequens, & omnes Conſulares nihil Pompejo poſtulanti negarunt. Ille legatos quindecim cum poſtularet, me principem nominavit; & ad omnia me alterum ſe fore dixit. Legem [13] Conſules conſcripſerunt, qua Pompejo per quinquennium omnis poteſtas rei frumentariæ toto orbe terrarum daretur: alteram [14] Meſſius, qui omnis pecuniæ dat poteſtatem, & adjungit claſſem & exercitum, & majus imperium in provinciis, quam

ſit

8 *Ad theatrum*] Pædiani verba ſunt in Miloniana: *L. Cæcilius Rufus prætor fuit Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote Coſſ. quo anno Cicero reſtitutus eſt. Is cum faceret ludos Apollinares, ita infima coacta multitudo annonæ caritate tumultuata eſt, ut omnes, qui in theatro ſpectandi gratia conſederant, pellerentur.* Idem.

9 *Frumenti inopiam*] Vide lib. 2. ad Q. Fratr. ep. 3.

10 *Meo nomine recitando*] Cum meum nomen recitaretur. Poſt ſenatus-conſultum, ejus oomeo recitabatur, cujus in ſententiam factum eſſet. *Idem.*

11 *Habui concionem*] Videtur eſſe oratio, quæ extat, poſt reditum ad Quirites. Quod ſi ita eſt, præpoſtere factum ab iis, qui eam ante orationem in ſenatu habitam collocarunt: cum pateat ex hac epiſtola, poſt fuiſſe collocandam. *Idem*. Non illam orationem, quæ extat poſt reditum ad Quirites, ſed diverſam. Hæc enim habita eſt de caritate frumenti: in illa de ea re tenuis eſt mentio, & ea, quæ oſtendat potius vilitatem fuiſſe: & veriſimile videtur, Ciceronem, ſi minus antequam Senatui gratias ageret, certe non poſt aliquot dies illam habuiſſe, ſed ſtatim, cum Senatui gratias egiſſet: ut alias conjecturas mittam. *Corradus*.

12 *Dederunt*] Concionem. Nam concionari privato non licebat, niſi magiſtratus curulis, aut Tribunus plebis concionem daret. Prætorem autem, qui concionem non dedit, intellige Ap. Clodium, P. Clodii fratrem: Tribunos plebis Sex. Atilium Serranum, & Numerium Quintium, de quibus in oratione pro Sextio, & Pædianus in Piſonem. *Manutius*.

13 *Conſules*] P. Lentulus, Q. Metellus Nep.

14 *Meſſius*] Tribunus plebis, de quo poſt redit. in Senatu, cap. 8.

ſit eorum, qui eas obtineant. [15] Illa noſtra lex Conſularis nunc modeſta videtur, hæc Meſſii non ferenda. Pompejus [16] illam velle ſe dicit: familiares, hanc. Conſulares, duce [17] Favonio, fremunt: nos tacemus; & eo magis, quod de domo noſtra nihil adhuc Pontifices reſponderunt. Qui [18] ſi ſuſtulerint religionem, aream præclaram habebimus; ſuperficiem Conſules ex ſenatus-conſulto æſtimabunt: ſin aliter, demolientur, ſuo nomine locabunt, [19] rem totam æſtimabunt. Ita ſunt res noſtræ; ut in ſecundis fluxæ; ut in adverſis bonæ. In re familiari valde ſumus, ut ſcis, perturbati. Præterea ſunt [20] quædam domeſtica, quæ literis non committo. Quintum fratrem, inſigni pietate, virtute, fide præditum ſic amo, ut debeo. Te expecto, & oro, ut matures venire; eoque animo venias, ut me tuo conſilio egere non ſinas. Alterius vitæ quoddam initium ordimur. Jam quidam, qui nos abſentes defenderunt, incipiunt præſentibus occulte iraſci; aperte invidere. Vehementer te requirimus.

15 *Illa noſtra lex*] Conſcripta ex ſenatus-conſulto in noſtram ſententiam facto. *Corradus*.

16 *Illam velle ſe dicit*] Ut modeſtus videatur, ſed dicit tantum, & per familiares alteram quærit, ut ep. 1. lib. 1. Fam. atque id ipſum more ſuo, ep. 9. h. l. *Idem*.

17 *Favonio*] Qui tamen conſularis non erat. Sed ſumma libertate utens, acerrime, quæ minus probaret, oppugnabat. *Man.*

18 *Si ſuſtulerint religionem*] Si decreverint, quam partem areæ Clodius Libertati dedicavit, eam partem, ſublata religione, reſtitui mihi poſſe; aream, in qua exædificamus, ampliſſimam habebimus. Conſules autem vel æſtimabunt, quod ſuper ſolum antea ædificatum, dirutum a Clodio eſt; vel, ſi id minus, quod nunc eſt, demolientur, ipſi curam ſuſcipient extruendæ mihi domus, qualis antea fuerat. *Idem*.

19 *Rem totam*] Non ſeparatim domum: ſed quæcunque amiſimus, omnia ſimul una æſtimatione complectentur. Singula tamen per ſe æſtimata, proxima inſequens epiſtola oſtendit. *Idem*.

20 *Quædam domeſtica*] De uxore accipiendum. Nam & in epiſtola ſequenti, *Amamur*, inquit, *a fratre, & a filia*. Uxorem non nominat: quaſi quiddam eſſet, cur ab ea ſe non æque, atque a fratre, & filia, intelligeret amari. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

II. SI forte rarius tibi a me, quam a cæteris, literæ redduntur; peto a te, ut id [1] non modo negligentiæ mea,

1 *Non modo negligentia*] Victorius alteram negationem addidit hoc exemplo, *non modo non negligentia mea*. Quo pacto legitur in pleriſque libris excuſis. Sed liquido jurare poſſum ab omnibus meis antiquis abeſſe alterum *non*. Et ſane quandoque cum apud

meæ, ſed ne occupationi quidem tribuas: quæ etſi ſumma eſt, tamen nulla eſſe poteſt tanta, ut interrumpat iter amoris noſtri, & officii mei. Nam ut veni Romam, iterum nunc ſum certior factus, eſſe cui darem literas. Itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi adventus noſter qualis fuiſſet, & quis eſſet ſtatus, atque omnes res noſtræ quemadmodum eſſent, ut in ſecundis fluxæ, ut in adverſis bonæ. Poſt illas datas literas ſecuta eſt ſumma contentio de domo. Diximus apud Pontifices pridie Kal. Octobres. Acta res eſt accurate a nobis: &, ſi unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam ſi nunquam alias fuimus, tum profecto [2] dolor & magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Itaque oratio juventuti noſtræ [3] deberi non poteſt: quam tibi, etiam ſi non deſideras, tamen mittam cito. Cum pontifices decreſſent ita, SI NEQUE POPULI JUSSU, NEQUE PLEBIS SCITU, IS QUI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRÆFECTUS ESSET, NEQUE POPULI JUSSU, AUT PLEBIS SCITU ID FACERE JUSSUS ESSET; VIDERI POSSE SINE RELIGIONE [4] EAM PARTEM AREÆ MI RESTITUI; mihi facta ſtatim eſt gratulatio. Nemo enim dubitat, quin domus nobis eſſet adjudicata. Tum ſubito [5] ille in concionem aſcendit, quam [6] Appius ei dedit. Nuntiat jam populo Pontifices ſecundum ſe decreviſſe; me autem vi conari in poſſeſſionem venire. Hortatur, ut ſe & Appium ſequantur, & [7] ſuam libertatem ut defendant. Hic cum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam; ego ſtatueram [8] illuc non accedere, niſi cum Conſules ex ſenatus-conſulto

pud alios veteres auctores Latinos, tum apud hunc noſtrum, *non modo*, ſcriptum reperias in bonis exemplaribus, pro, *non modo non*; ut ep. 5. lib. XIV: *qui orbis terræ cuſtodiis non modo ſepti, ſed etiam vagi eſſe debebant*. Boſius. Vide Muretum Var. Lect. X. cap. 7.

2 *Dolor & magnitudo*] Sic ediderunt Victorius, & Boſius: ſed Man. & Lamb. *doloris magnitudo*. Gulielmus vero conjiciebat, *dolor, & res magnitudo*.

3 *Deberi non poteſt*] Edenda eſt, quia flagitari a juventute video. *Manut.* Vide Tuſcul. II. 27.

4 *Eam partem areæ*] Ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atrium ædificaſſet. Neque enim totam domum, ſed eam partem ſolum, quæ cum Catuli porticu juncta erat, dedicaverat; reliquam everterat. *Manutius*.

5 *Ille*] P. Clodius. *Idem*.

6 *Appius*] Illius frater, Prætor.

7 *Suam libertatem*] Atrium Libertatis, a ſe extructum, dirui ne patiantur. *Man.*

8 *Illuc*] Ad aream. *Idem*.

ſulto [9] porticum Catuli reſtituendam locaſſent. Kalend. Octob. habetur Senatus frequens: adhibentur omnes Pontifices, [10] qui erant Senatores: a quibus [11] Marcellinus, qui erat cupidiſſimus mei, ſententiam primus rogatus, quæſivit, [12] quid eſſent in decernendo ſecuti. Tum M. [13] Lucullus de omnium collegarum ſententiâ reſpondit, religionis judices Pontifices fuiſſe, legis Senatum: ſe & collegas ſuos de religione ſtatuiſſe; in Senatu de lege ſtatuturos. Quiſque horum, loco ſententiam rogatus, multa ſecundum cauſam noſtram diſputavit. Cum ad Clodium ventum eſt, cupiit [14] diem conſumere: neque ei finis eſt factus: ſed tamen cum horas tres fere dixiſſet, odio & ſtrepitu Senatus coactus eſt aliquando perorare. Cum fieret ſenatus-conſultum in ſententiam Marcellini; omnibus [15] præter unum aſſentientibus, [16] Serranus interceſſit. De interceſſione ſtatim ambo Conſules [17] referre cœperunt. Cum ſententiæ graviſſimæ dicerentur; Senatui placere mihi domum reſtitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magiſtratibus defendi; [18] ſi quæ vis eſſet facta, Senatum exiſtimaturum, ejus opera factum eſſe, qui ſenatus-conſulto interceſſiſſet: Serranus pertimuit; & [19] Cornicinus ad ſuam veterem fabulam rediit: abjecta toga ſe ad generi pe-

9 *Porticum Catuli*] Quam in domo M. Fulvii Flacci everſa de Cimbricis manubiis a Q. Lutatio Catulo factam, P. Clodius cum Ciceronis domo everterat. *Pro Domo ſua.* *Valerius* VI. 3. *Idem*.

10 *Qui erant ſenatores*] Iis enim, qui ſenatores non erant, ingredi ſenatum non licebat. Et pontificum collegium apparet non fuiſſe totum ordinis ſenatorii; cum pontificiam dignitatem, etiam qui ſenator non eſſet, conſequi poſſet: ut in oratione *de Haruſp. reſp.* Idem.

11 *Marcellinus*] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patricii, conſul deſignatus cum L. Marcio Philippo, qui Cæſaris Auguſti vitricus fuit. *Idem*.

12 *Quæſivit, quid eſſent in decernendo ſecuti*] Pulchra dicendi ratio, planeque ſæculi illius aurei, ſenem ſignificans. *Quæſivit*, inquit, *quid eſſent in decernendo ſecuti*: hoc eſt, qui ſenſus, quod conſilium, quæ cogitatio fuerit illorum, cum dixerunt, Videri ſine religione partem areæ poſſe reſtitui. Videri enim poterant nonnullis, judicaſſe reſtitui oportere. Itaque Lucullus ad ea: Pontifices de religione, quod ſui fuit officii ſtatuiſſe: nempe aream, omni religione liberam eſſe: de lege Clodii conſtituere, ad Senatum pertinere. *Malaſpina*.

13 *Lucullus*] M. Licinius Lucullus pontifex, conſularis, & triumphalis. *Manut.*

14 *Diem conſumere*] Ne ſenatus-conſultum fieret. Licebat enim ſenatori, & quamdiu vellet, & qua de re vellet, dicere. Gellius lib. IV. cap. 10. *Idem*.

15 *Præter*] Præter ipſum Clodium. *Idem*.

16 *Serranus*] Sex. Atilius Serranus, Tribunus plebis. *Idem*.

17 *Referre*] Eſſet interceſſio a republica, necne. Cum enim non eſſe, ſtatuitur: agit ſenatus cum eo, qui interceſſit, ut tollatur interceſſio. *Idem*.

18 *Si quæ vis*] Quo minus poſſet Ciceronis domus, Catuliſque porticus reſtitui. *Idem*.

des abjecit . Ille noctem ſibi poſtulavit : non concedebant : reminiſcebantur enim [20] Kal. Januariarum . Vix tamen [21] ſibi de mea voluntate conceſſum eſt . Poſtridie ſenatus-conſultum factum eſt id , quod ad te miſi . Deinde Conſules porticum Catuli reſtituendam locarunt : [22] illam porticum redemptores ſtatim ſunt demoliti libentiſſimis omnibus . Nobis ſuperficiem ædium Conſules de conſilii ſententia æſtimarunt H-S vicies ; cætera valde illiberaliter ; Tuſculanam villam quingentis millibus ; Formianum H-S ducentis quinquaginta millibus : quæ æſtimatio non modo vehementer ab optimo quoque , ſed etiam a plebe reprehenditur . Dices , quid igitur cauſæ fuit ? Dicunt illi quidem , pudorem meum ; quod neque negarim , neque vehementius poſtularim . Sed non eſt id : nam hoc quidem etiam profuiſſet . Verum iidem , mi T. Pomponi , iidem inquam illi , quos ne tu quidem ignoras , qui mihi pennas inciderant , nolunt eaſdem renaſci ; ſed , ut ſpero , jam renaſcuntur . Tu modo ad nos veni , quod vereor ne tardius interventu Varronis tui noſtrique facias . Quoniam acta quæ ſint habes , de reliqua noſtra cogitatione cognoſce . Ego me a Pompejo legari ita ſum paſſus , ut nulla re impedirer , quin , ſi vellem , mihi eſſet integrum , aut , ſi comitia Cenſorum proximi Conſules haberent , [23] petere poſſe , aut [24] votivam legationem ſumpſiſſe prope omnium fanorum , lucorum .

19 *Cornicinus ad ſuam veterem fabulam rediit*] Cn. Oppium ſignificat . Nam Cornicen Oppiorum cognomen fuit : ut apud Livium lib. III. *Ad veterem* autem *fabulam* ideo dicit , quod etiam antea idem Oppius hunc ipſum generum ſuum , Kalendis Januariis quo die P. Lentulus coſ. retulit de reſtitutione Ciceronis , intercedentem ſuppliciter rogarat , ut deſiſteret : quod tamen non impetravit : idque omnino cauſæ fuit , ſerius ut Cicero reſtitueretur . In oratione *poſt reditum ad Quirites* , & *pro Sextio* . Idem .

20 *Kal. Jan.*] Quo die , Lentulo referente , Serranus idem interceſſerat : & tanquam ſoceri precibus commotus , cum ad deliberandum tum quoque noctem poſtulaſſet , poſtea tamen interceſſionem non omiſit . *Idem* .

21 *Sibi*] Serrano . Et *Sibi* , Pro *Illi* . Idem .

22 *Illam porticum*] Quæ illa ſit , neſcio . Libertas non habebat porticum . ſed legendum puto pro *porticum* , *πύργον* , vel *περίστυλον* . Quam enim pro ſtatua Libertatis Deæ ibi poſuerat Clodius , ea fuerat imago Tanagreæ meretricis . *Pro Domo* , cap. 43. *J. F. Gronovius* .

23 *Petere poſſe*] Ego , inquit , in quindecim legatis , quos Pompejus poſtulavit rei frumentariæ cauſa , me legari ſum paſſus , ut mihi ſit integrum aut petere Cenſuram , ſi Marcellinus & Philippus Coſſ. deſignati in proximum annum comitia Cenſorum habebunt , aut ſuſcipere votivam legationem & liberam voti ſolvendi cauſa ad omnia fana & lucos . *Pepma* .

24 *Votivam*] Genus liberæ legationis . Vide legem Juliam *de legationibus liberis* , in limine Tomi IV.

Digitized by Google

rum. Sic enim noſtræ rationes poſtulabant. Sed volui meam poteſtatem eſſe vel petendi, vel ineunte æſtate exeundi: & interea me eſſe in oculis civium, de me optime meritorum, non alienum putavi. Ac forenſium quidem rerum hæc noſtra conſilia ſunt, domeſticarum autem valde impedita. Domus ædificatur; ſcis quo ſumptu: qua moleſtia reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere poſſum, nec videre. Tuſculanum [25] proſcripſi: ſuburbano non facile careo. Amicorum benignitas exhauſta eſt [26] in ea re, quæ nihil habuit præter dedecus. [27] Quod ſenſiſti tu abſens; præſentes, quorum ſtudiis ego, & [28] copiis, ſi eſſet per [29] meos defenſores licitum, facile eſſem omnia conſecutus. Quo in genere nunc vehementer [30] laboratur. Cætera, quæ me ſollicitant, [31] *μυςικώτερα* ſunt. Amamur [32] a fratre, & a filia. Te expectamus.

25 *Proſcripſi*] Hoc non reficio, ut Formianum, ſed venditurus proſcripſi. Proſcribit enim domum, aut fundum, aut quidvis hujuſmodi, qui divulgato ſcripto ſe eſſe venditurum ſignificat. Hinc Proſcripti, quorum nomina in tabula palam conſtituta legebantur, ut ad cædem quærerentur, præmio percuſſori promiſſo. *Manut.*

26 *In ea re*] In exilio meo, cum me ſua pecunia ſuſtentarunt. Itaque nunc ab iiſdem mutuari non licet. *Idem.*

27 *Quod ſenſiſti tu abſens, præſentes*] Fortaſſe, *Abſens præſenſque*. Malaſpina. Nihil muto. Sumendum enim. *ἀπὸ κοινοῦ*, *ſenſerunt*. Nam ſupra ſcripſerat, *quod ſenſiſti tu abſens*. Boſius. Lambinus divinabat: *præſentes ſenſerunt*. Sed vere monuit Manutius hunc locum eſſe mendoſum. Nihil autem ſuccurrit nunc melius quam quod conjecit Malaſpina. *Grævius.*

28 *Copiis*] Alibi *Copia* pro divitiis, aut pro exercitu: hic totum intelligitur, quantumcunque poſſumus ſive auctoritate, ſive gratia. *Manutius.*

29 *Meos defenſores*] Eos, qui, cum me abſentem defendiſſent, & ab exilio revocaſſent, reverſo deinde invidere cœperunt; neque in iis rebus, quæ mihi erant propter rei familiaris naufragia neceſſariæ, eam voluntatem, quam expectaram, præſtiterunt. *Fam.* I. 9. *Idem.*

30 *Laboratur*] Quod in proxima epiſtola dixit, *In re familiari valde ſumus perturbati*. Et in hac ipſa, *Domeſticarum rerum conſilia valde impedita*. Ut eandem ſententiam varie ter exprimat. *Idem.*

31 Μυςικώτερα] Secretiora.

32 *A fratre, & a filia*] Non igitur ab uxore, ut ep. ſup. & hic videtur ſignificare. *Corradus.*

CICERO ATTICO SAL.

III. AVERE te certo ſcio, cum ſcire quid hic agatur, tum mea a me ſcire; non quo certiora ſint ea, quæ in oculis omnium geruntur, ſi a me ſcribantur, quam cum ab aliis aut ſcribuntur tibi, aut nuntiantur; verum ut perſpicias ex meis literis, quo animo ea feram, quæ geruntur:

tur : & qui ſit hoc tempore aut mentis meæ ſenſus , aut omnino vitæ ſtatus . Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novemb. [1] expulſi ſunt fabri de area noſtra ; diſturbata porticus Catuli , quæ ex ſenatus-conſulto Conſulum locatione reficiebatur , & ad tectum pene pervenerat . Quinti fratris [2] domus primo fracta conjectu lapidum ex area noſtra , deinde inflammata juſſu Clodii , inſpectante urbe , conjectis ignibus , magna querela & gemitu , non dicam bonorum omnium, qui neſcio an ulli ſint , ſed plane hominum omnium . Ille [3] vehemens ruere : poſt hunc furorem , nihil niſi cædem inimicorum cogitare ; vicatim ambire ; ſervis aperte ſpem libertatis oſtendere . Etenim antea , cum judicium [4] nolebat , habebat ille quidem [5] difficilem , manifeſtamque cauſam , [6] ſed tamen cauſam : id poterat inficiari ; poterat in alios derivare ; poterat etiam aliquid jure factum defendere . Poſt has ruinas , incendia , rapinas , deſertus a ſuis , vix jam [7] Decimum [8] deſignatorem , vix Gellium retinet : ſervorum conſiliis utitur : videt ſi omnes , quos vult , palam occiderit , nihilo ſuam cauſam difficiliorem , quam adhuc ſit , in judicio futuram . Itaque ante diem tertium Idus Novemb. cum Sacra via deſcenderem , inſecutus eſt me cum ſuis . Clamor , lapides , fuſtes , gladii , hæc improviſa omnia . Diſceſſimus in veſti-

1 *Expulſi*] A Clodianis . *Manutius*.

2 *Domus*] Quæ erat juncta cum domo Ciceronis & muro tantum diſcreta . Ideo Clodiani facile poterant lapides ex area Marci conjicere in domum Quinti. Ep. 4. lib. II. *Popma*.

3 *Vehemens*] Lego , *demens* . Muret.

4 *Nolebat*] Cum lex de reditu Ciceronis lata fuiſſet , ipſeque P. Clodius , ſtudium populi erga illum vidiſſet : ut comitia impediret , cum gladiatoribus , quos C. frater in ludos funebres comparaverat , impreſſionem fecit ; multoſque tum vulneribus , tum cæde multavit . Hujus rei cauſa , de vi poſtulatus a Milone ; ne judicium fieret ; omni ope contendebat , ut comitia Ædilitia , quorum ipſe candidatus erat , ante haberentur , ſperans , ſe , ſi Ædilis fieret , ut factus fuit , judicium evaſurum . Etſi enim nomen ipſius delatum fuerat , Judices tamen ſortiti nondum erant . Et Metellus Conſul , qui Clodio ſtudebat , prætori inhibuerat , ne quod ante ſortitionem illam judicium faceret , comitiaque haberi volebat : quæ Milo , quo judicium fieret , obnuntiationibus eximebat . Idque eſt , quod hac epiſtola ſcribitur . Hiſtoria eſt apud Dionem , lib. XXXIX. *Malaſpina* .

5 *Difficilem*] Ad defendendum . *Corr.*

6 *Decimum*] Decimus & Gellius aſſeclæ Clodii , homines turpes & infames : de illo meminit *Pro domo* ; de hoc *Pro Sextio* , *In Vatinium* , &c. *Popma*.

7 *Sed tamen cauſam*] Erat tamen aliquis quaſi angulus excuſationis , quo confugeret , cum poſſet inficiari a ſe factum , poſſet in alios culpam rejicere &c. *Manutius* .

8 *Deſignatorem*] Curatoris nomen : unde Horatius , lib. I. epiſt. 2. *Deſignatorem decorat lictoribus atris* . Manutius.

Digitized by Google

veſtibulum [9] Tertii Damionis. Qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. Ipſe occidi potuit. Sed ego [10] diæta curari incipio, chirurgiæ tædet. Ille omnium vocibus cum ſe non ad judicium, ſed ad ſupplicium præſens trudi videret, omnes Catilinas, [11] Acidinos poſtea reddidit. Nam Milonis domum, eam quæ [12] Germalo, pridie Idus Novemb. expugnare & incendere ita conatus eſt, ut palam hora v. cum ſcutis homines, eductis gladiis, alios cum accenſis facibus adduxerit. Ipſe domum P. Syllæ pro caſtris ſibi ad eam impugnationem ſumpſerat. Tum ex [13] Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit [14] viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notiſſimos: ipſum cupivit; ſed ille ſe [15] in interiorem ædium. Sylla ſe in Senatu poſtridie Idus: domi Clodius: [16] egregius Marcellinus: omnes acres. Metellus [17] calumnia dicendi tempus exemit, adjuvante [18] Oppio; etiam hercule [19] familiari tuo; de cujus [20] conſtantia, & virtute

tuæ

9 *Tertii Damionis*] Quis fuerit, neſciunt interpretes; & neſcire nobis liceat.

10 *Diæta*] Ab ægrotantibus ſumpta translatio. Senſus eſt: inſtitui me tueri contra meos inimicos moderatione quadam, qua utens, ſpero fore, ut huic malo dies quotidie magis medeatur, ſicuti ſolet diæta non recte ſe habentibus. Ferro ut res agatur, minime volo. *Man.*

11 *Acidinos*] L. Catilina, & C. Manlius Acidinus, adverſus patriam arma tulerunt. Salluſtius, & Cicero. Acidinus autem, Manliorum cognomen fuiſſe, cognoſcitur ex lib. II. de Orat. Vellejo, & Faſtis. *Idem*. Sed in Catilinariis plerique non *Manlium*, ſed *Mallium* legunt. Itaque *Acidinos* hic alii dictum putant de Manlio illo, qui, cum regnum appeteret, de Saxo Tarpejo fuit præcipitatus.

12 *Germalo*] Qui Romæ mons fuit. *Man.*

13 *Anniana*] Domo Miloni a C. Annio avo materno cum reliqua hereditate relicta. Aſcon. in orat. pro Mil. *Corr.*

14 *Viros*] *Eduxit viros*, & *occidit homines*, non ſine artificio dixit, ut, cujuſmodi fuerint utriuſque copiæ, ex nominibus appareat. *Manutius*.

15 *In interiorem*] Alii, *in interiora*: alii, *in interiorem partem*. Aperta ſententia. Clodius cum a Q. Flacco peteretur, ſe in interiorem partem ædium abdidit, aut proripuit: Sylla poſtridie Idus in Senatu queſtus eſt de vi, quod Clodius domum ipſius occupaſſet, Clodius ipſe domi ſe continuit. *Popma.*

16 *Egregius*] Marcellinus Cos. deſignatus ſe virum egregium præbuit adverſus Clodium; omnes etiam Senatores acres in illum fuerunt. *Idem*.

17 *Calumnia*] Cum aſtutia uteretur, multaque malitioſus injiceret, ut dicendi tempus eximeret, ne ſenatus-conſultum contra Clodium fieri poſſet. *Manut.*

18 *Oppio*] Potius crederem legendum, *Appio*: qui erat in ſenatu; & frater Clodii, ut adjuvare vellet; & prætor, ut facile poſſet. *Idem*.

19 *Familiari tuo*] Hortenſium notat, qui valde fuit familiaris Attico, ut refert Cornelius Nepos in vita Attici. *Conſtantiam* autem ſcripſit εἰρωνικῶς, cum ejus levitatem argueret: queritur enim alio loco ſe ſumma ſimulatione amoris inſidioſiſſime tractatum fuiſſe ab illo. *Boſius*.

20 *Conſtantia, virtute*] Sine copula, uſitate, ut hic epiſt. 9. lib. XI. & Fam. epiſt. 24. & 28. lib. XIII. *Manut.* Faernus vocem *virtute* mutabat in *viri tua*, legebatque tranſlata interpunctione, *de cujus conſtantia viri, tua veriſſima litera*. Pantagathus autem

pro

tuæ veriſſimæ literæ. Sextius [21] furere. [22] Ille poſtea, ſi comitia [23] ſua non fierent, urbi minari. Propoſita Marcellini ſententia, quam ille de ſcripto ita dixerat, ut totam noſtram cauſam areæ, incendiorum, periculi mei, [24] judicio complecteretur, eaque omnia [25] comitiis anteferret: proſcripſit, ſe per omnes dies comitiales de cælo ſervaturum. Conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appii, furioſiſſimæ [26] Publii. [27] Hæc tamen ſumma; niſi Milo in [28] campum obnuntiaſſet, comitia futura. Ante diem XII Kal. Decemb. Milo media nocte magna manu in campum venit. Clodius cum haberet fugitivorum [29] delectas copias, in campum ire non eſt auſus. Milo permanſit ad meridiem mirifica hominum lætitia, ſumma cum gloria. [30] Contentio [31] fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen poſtulat, ut ſibi poſtero die in foro obnuntietur: nihil eſſe quod in campum nocte veniretur; ſe hora prima in comitio fore. Itaque ante diem XI Kalend. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce [32] furtim in campum itineribus prope deviis currebat: aſſequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat. Ille ſe recepit, magno & turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X Kal. nundinæ. Concio biduo nulla. Ante diem VIII Kal. hæc ego ſcri-

pro *virtute* corrigebat *nutante*, & *Sextius* nomen mutabat in vocem *fratris*: atque ita totum locum legebat: *De cujus conſtantia nutante veriſſimæ literæ fratris. Furere ille poſtea*. Urſinus.

21 *Furere*] Homo iracundus; quem etiam notat moroſitatis vitio in epiſt. quadam ad Q. fratrem. Et, *Furere*, quod a Metello diem eximi videret. *Manutius*.

22 *Ille*] P. Clodius. *Idem*.

23 *Sua*] Quibus ædilitatem petiturus erat, cum candidatus eſſet. *Idem*.

24 *Judicio*] Quod de vi Clodiana conſtituendum eſſet. *Corradus*.

25 *Comitiis anteferret*] Cum diceret judicium de vi prius eſſe faciendum, quam comitia haberentur: quod tamen factum non eſt: itaque Clodius judicium effugit, comitiis creatus ædilis. *Manutius*.

26 *Publii*] Clodii.

27 *Hæc tamen ſumma*] Tamen, inquit, Metellus conſul, neglecta illa futuri per comitiales dies auſpicii proſcriptione, comitia habuiſſet, niſi Milo in campum ipſum cum magna manu, ut, ſi opus eſſet, vim vi repelleret, profectus obnuntiaſſet. Laudat igitur Milonem magis etiam, quam Sextium. Nam ille tantum proſcripſerat, ſe de cælo ſervaturum; Milo autem ad religionem auſpicii, quam ſperni videbat, fortitudinem adjunxit. *Man.*

28 *Campum*] *Campo* eſt in antiquo. Urſinus. *In campum*, me quidem non offendit; cum etiam verbo, *Nuntiare*, quandoque veteres eadem ratione uterentur & in loco, & ad locum; ut, *Ponere in gratia*, & *in gratiam*; *Eſſe in poteſtate*, & *in poteſtatem*. Quod Gellius obſervavit lib. I. cap. 7. Sic, *Nuntiatum Romam eſſe*, dicit Cicero in epiſt. ad D. Brutum, *Nuntiatur domum*; in Verrem, & Plautus in Truc. *Magna nuntias ad me gaudia*. Man.

29 *electas*] Ita Victorius, & Boſius: ſed alii, *dejectas*, vel *deletas*.

Digitized by Google

ſcribebam hora noſtis nona. Milo campum jam tenebat. [33] Marcellus candidatus ita ſtertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii veſtibulum vacuum ſane mihi nuntiabatur: [34] pauci pannoſi ſine laterna. Meo conſilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo [35] heroe eſſet animi, quantum etiam conſilii. Miranda virtus eſt. Nova quædam divina mitto: ſed hæc ſumma eſt. Comitia fore non arbitror. Reum Publium, niſi ante occiſus erit, fore a Milone puto. Si ſe inter viam obtulerit, occiſum iri ab ipſo Milone video. Non dubitat facere; præ ſe fert; [36] caſum illum noſtrum non extimeſcit. Nunquam enim cujuſquam invidi, & perfidi conſilio eſt uſus: nec [37] inerti nobili crediturus. Nos animo duntaxat vigemus: etiam magis quam cum florebamus: re familiari comminuti ſumus; Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus noſtris, ne omnino exhauſtus eſſet, illo recuſante, ſubſidiis amicorum [38] reſpondemus. Quid conſilii de omni noſtro ſtatu capiamus, te abſente neſcimus. Quare appropera.

30 *Contentie*] Ut contra omnes fere ſuſcepta; & ſuſcepta, ut Clodius judicium effugerat: quo nihil in libera civitate turpius eſſe poteſt. *Corradus*.

31 *Fratrum trium*] Metellus Appio, & Publio Clodiis frater erat patruelis. *Man.*

32 *Furtim*] Ut Milonem falleret, cui dixerat ſe in Comitio fore; putans, ante ſe comitia in campo habiturum, quam Milo poſſet obnuntiare. *Idem*.

33 *Marcellus candidatus*] Ædilitius; qui tamen ſtertens parum laborare de comitiis videbatur. Hunc autem C. Marcellum potius, quam M. puto fuiſſe. Nam Marcus, qui conſul fuit cum Ser. Sulpicio quadriennio poſt, ædilis eſſe non potuit Marcellino, & Philippo coſſ. cum ædilitas a conſulatu quinquennio diſtet; ut in libro de magiſtratibus oſtendemus. *Idem*.

34 *Pauci*] Hic mendæ ſuſpicio. Victorium ſequimur. Gruterus ex Boſio, *paucis pannoſis linea laterna*. Vide an non magis apposite ad hunc locum ſcribatur: *Paucis pannoſis una laterna*. Quod & vilitatem & paucitatem hominum oſtendit. *Gravius*.

35 *Heroe*] Milone. Ut ep. 14. l. I. *Corr.*

36 *Caſum*] Exilii calamitatem: in quam incidi, quia peſſimos cives occideram. *Man.*

37 *Inerti nobili*] Notat eos, quos a ſe defendendo metus averterat. Fam. lib I. epiſt. 9. *Idem*.

38 *Reſpondemus*] Senſus eſt, ſe quæ Q. Fr. in eum contulerit reddere velle pro ſua copia, ne & ipſe frater egeat, & in hoc uti ſubſidiis amicorum, hoc eſt, mutuam petere ab amicis pecuniam, quam det fratri, quamvis eam recuſet. *Reſpondere* dicuntur eleganter debitores, qui ad diem ſolvunt. Vide Gronov. lib. II. Obſervat. cap. 4. *Gravius*.

CICERO ATTICO SAL.

IV. PERJUCUNDUS mihi [1] Cincius fuit ante diem tertium Kal. Febr. ante lucem. Dixit enim mihi te eſſe in Italia, ſeſeque ad te pueros mittere: quos ſine meis literis ire nolui: non quo haberem, quod tibi, præſertim jam prope præſenti, ſcriberem; ſed ut hoc ipſum ſignificarem, mihi tuum adventum ſuaviſſimum, expectatiſſimumque eſſe. Quare advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari ſcias. Cætera coram agemus. Hæc properantes ſcripſimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me ſis. [2] Perbelle feceris, ſi ad nos veneris. Offendes [3] deſignationem [4] Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca; quorum reliquiæ multo meliores ſunt, quam putaram. Etiam vellem mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur [5] glutinatoribus, ad cætera adminiſtris: iiſque imperes, ut ſumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Græci, ut opinor, [6] συλλάβυς appellatis. Sed hæc, ſi tibi

1 *Cincius*] Qui Romæ Attici negotia curabat. *Manutius*.

2 *Perbelle feceris*] Hic videtur eſſe principium alterius epiſtolæ. Nam Cicero prima epiſtola Romæ, extrema ruri videtur eſſe, & Atticus contra: niſi Romæ domi ſuæ velit eſſe, quamvis abſit ipſe. *Corradus*. Cicero tum erat Antii. Manutius itaque hoc ipſum, *apud me*, ſic interpretatur: *Domi meæ cœnato, etiamſi ego abſim*. Sed facit cum Corrado Mongaltus noſter, cui lubens aſſentior.

3 *Deſignationem*] Ordinem, quo bibliotheca mea diſponatur. *Manutius*.

4 *Tyrannionis*] Grammatici. Vide ep. 4. lib. II. ad Q. fratrem. *Idem*.

5 *Glutinatoribus*] Glutinatoribus non ſolum utebantur ad voluminum terga exornanda, ſed ad chartas membranaſve conglutinandas ut in longum poſſent extendi. In volumine enim chartaceo chartæ chartis adtexebantur in longitudinem, ut volvi poſſent in rotulum. In codicibus plures tabellæ ac paginæ, cujuſcunque eſſent materiæ, aliæ aliis ſuperſtruebantur, eaque maſſa paginarum, quæ quin glutine quoque fuerint compactæ non eſt dubitandum, dicebatur codex, cujus forma eadem fuit quæ noſtrorum librorum, qui ex noſtrate charta compinguntur. *Salmaſius*, de Uſurarum modo, cap. 10. quem vide pluribus de hac re diſputantem.

6 Συλλάβας] Legendum eſt, σιλλύβοι. Membranulæ enim quibus indices librorum inſcribebantur, σιλλύβοι ſunt dicti. Heſych. Σίλλυβοι, ἀκρόθινοι, εἶδος ἢ ἰδιωτικὸν τι ἐπὶ τῶν βιβλίων δέρμα. Dicuntur aliter πιττάκια, illi indices, ſive membranæ, quibus inſcribebantur nomina auctorum, & quæ voluminibus adglutinabantur. Σίλλυβοι & σιλλύβαι ſunt etiam pelles, quas oræ veſtium adſuebant, ut ex Polluce, Heſychio & Euſtathio docuit Salmaſius ad Hiſtoriam Auguſtam. Sicut autem pelles oris veſtium adſuebantur, ſic etiam pelliculæ, ſeu membranulæ cum nominibus ſcriptorum & operum affigebantur tergis voluminum & codicum. Hinc etiam dicit in epiſtola ſequente & 8, bibliothecam ſuam talibus ſillybis illuſtratam & pictam fuiſſe ab his librariis. Nam & in illis ſic legendum eſt, non *ſittybis*, (aut *ſyllabis*) ut libri præ ſe ferunt. *Grævius*.

tibi erit commodum . Ipſe vero utique fac venias , ſi potes in his locis adhæreſcere , & [7] Piliam adducere . Ita enim & æquum eſt, & cupit Tullia . Medius fidius næ tu emiſti [8] locum præclarum . Gladiatores audio pugnare mirifice . Si locare voluiſſes , duobus [9] his muneribus [10] liberaſſes . Sed hæc poſterius . Tu fac venias , & de librariis , ſi me amas , diligenter .

7 *Piliam*] Piliam nondum Atticus duxerat uxorem. Nuptias enim celebravit pridie Id. Febr. ut eſt in epiſtola 3. lib. II. ad Q. fratrem. Hæc autem ſcripta III. Kal. Febr. Accipiamus igitur ſic , nuptias quidem nondum celebratas, ſed deſponſatam tamen fuiſſe . *Manut.* Si potes adducere , ſi tibi concedunt parentes, ut eam adducas, quam nondum duxeris. *Corr.*

8 *Locum*] Puto vocem , *locum* , vitioſe Latinis literis ſcribi , cum Græca ſit , λόχον: quo nomine ſignificatur globus ſedecim militum , ut tradit Ælianus περὶ τάξεων : quaſi innuat Cicero Atticum emiſſe octo paria gladiatorum , qui mirifice pugnarent . *Boſius*. Non video cur gladiatores emerit Atticus , qui cum honores populi non affectaret , nec delinire populum muneribus neceſſe habuit. *Locum* igitur intelligo ad ſpectandum gladiatoribus . Cum autem proximis diebus a neſcio quo muneratore dati eſſent gladiatores eximii , qui magno concurſu & voluptate hominum ſpectarentur , ſcribit Attico Cicero , ſi locum illum locare voluiſſet , potuiſſe ex locario tantum reficere , quantum pro eo adhuc debeat . *J. F. Gronovius* . Cenſeo locum emiſſe, in quo exercerentur gladiatores : Atticum & ante habuiſſe gladiatores, quos per laniſtas exercuerat, non tam ut ipſe munus ederet , quam ut aut illis locandis, aut vendendis, rem faceret , cui tuendæ augendæque ſemper ſtuduit . Vide vitam ejus a C. Nepote ſcriptam. *Grævius*.

9 *His*] Proximis , quibus populo munus gladiatorium datum eſt. *Manutius*.

10 *Liberaſſes*] Tanti locaſſes , quanti emeras. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

V. AIN' tu ? an me exiſtimas ab ullo malle mea legi , probarique , quam a te ? cur igitur cuiquam miſi prius ? [1] Urgebar ab eo , ad quem miſi , & non habebam exemplar . Quid ? etiam (dudum enim [2] circumrodo , quod devorandum eſt) ſubturpicula mihi videbatur eſſe [3] παλινῳδία . Sed valeant recta , vera , honeſta conſilia . Non eſt credibile , quæ ſit perfidia [4] in iſtis principibus , ut volunt eſſe , & ut eſſent , ſi quicquam haberent fidei . Senſeram , noram ,

 in-

1 *Urgebar ab eo*] A Cæſare, ad quem ut ſe cum eo conjungeret, librum vel epiſtolam miſerat ; in qua ipſius acta laudabat , quæ antea vituperaverat. *Popma*.

2 *Circumrodo*] Paulatim quaſi molior . Μεταφορὰ , a canibus , qui circumrodunt , quod poſtea devorant. *Corradus*.

3 Παλινῳδία] Recantatio , qua quos adhuc laudavi , vituperarem , & contra : *Idem*.

4 *In iſtis*] Intelligit maxime Bibulum , Catonem , Domitium , Curionem , Cæſaris inimicos. *Manutius*.

inductus, relictus, projectus ab iis: tamen hoc erat in animo, ut [5] cum iis in Republica conſentirem. Iidem erant, qui fuerant. Vix aliquando te auctore reſipivi. Dices, ea te monuiſſe, ſuaſiſſe, quæ facerem; [6] non etiam ut ſcriberem. Ego mehercule mihi neceſſitatem volui imponere hujus novæ conjunctionis; ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum miſereri mei debent, non deſinunt invidere. Sed tamen [7] modici fuimus [8] ὑποθέσει, ut ſcripſi. Erimus uberiores, ſi & ille libenter accipiet, & hi ſubringentur, qui [9] villam me moleſte ferunt habere, quæ Catuli fuerat, a Vettio me emiſſe non cogitant; qui domum negant oportuiſſe me ædificare, vendere ajunt oportuiſſe. [10] Sed quid ad hoc? ſi quibus ſententiis dixi, quod & ipſi probarent, lætati ſunt tamen me contra Pompeji voluntatem dixiſſe? Sed quoniam qui nihil poſſunt, ii me nolunt amare; demus operam ut ab iis qui poſſunt, diligamur. Dices: vellem jampridem. Scio te voluiſſe; & me aſinum germanum fuiſſe. Sed jam tempus eſt me ipſum a me amari, quando ab illis nullo modo poſſum. Domum meam quod crebro [11] inviſis, eſt mihi valde gratum. [12] Viaticum Craſſipes præripit. Tu de

5 *Cum iis in Republica conſentirem*] Poſt reditum, ut ante conſenſeram. *Corrad.*

6 *Non etiam ut ſcriberem*] Monuiſti tu quidem, ut ea facerem, quæ Cæſaris animum non offenderent, atque etiam quæ delectarent; non tamen, ut etiam ſcriptis eum laudarem: quod ego nunc, a te non admonitus, mea ſponte feci. *Man.*

7 *Modici fuimus ὑποθέσει*] Modice laudavimus: uberem ὑπόθεσιν non cepimus, ſed ejuſmodi, ut modice laudaremus. *Idem*.

8 Ὑποθέσει] Argumento.

9 *Villam*] Ægre ferunt, inquit, atque indignum putant, me hominem Arpinatem quidem, ſed tamen Conſularem, nobiliſſimi viri Catuli villam habere: nec cogitant Vettii fuiſſe hominis mancipis ac publicani, de quo ego emerim. *Malaſp.*

10 *Sed quid ad hoc?*] Quanquam ea quæ modo narravi de villa & domo, ſatis ſuperque indicant illorum malum in me animum, exigua tamen ſunt, & prope contemnenda præ ea re quam mox referam. Quia enim a Pompejo aliquando diſſentiebam in dicenda in Senatu ſententia, quo fiebat ut is mihi quodammodo inſenſus eſſet, quamvis illi non probarent quæ a Pompejo dicerentur, ſed contra mecum ſentirent, tamen lætabantur me ea de cauſa incurrere in odium Pompeji. Quæ lætitia non aliunde proficiſcebatur, quam ex malo, & invido illorum animo. Præpoſitio, *ad*, hic comparationem ſignificat, ut apud Terentium in Eunucho, *eſtne ut fertur forma? P. ſane*. CH. *at nihil ad noſtram hanc:* id eſt, præ noſtra hac. *Boſ.*

11 *Inviſis*] Quid ſi, *Inviſes*? ut ſit, Te inviſurum ſcribis cum eris Romæ. Nam certe nondum Atticus Romam pervenerat. Quod illud declarat proxime ſubſcriptum: *Tu de via recta in hortos*. Manut.

12 *Viaticum Craſſipes præripit*] Cicero, poſt mortem L. Piſonis, cognomento Frugi, Tulliolam Furio Craſſipedi, Marcellino, & Philippo coſſ. collocavit. Ei pro dote pecunia erat numeranda: ut Ciceroni ad votivam legatio-

Digitized by Google

de via recta in hortos . [13] Videtur commodius ad te , poſtridie ſcilicet : quid enim tua ? ſed viderimus . Bibliothecam mihi tui [14] pinxerunt conſtructione & [15] ſittybis . Eos velim laudes .

gationem , de qua obeunda cogitabat , viaticum præriperetur. Nam, quod villas inviſere vellet ; quoniam id paucorum dierum viaticum futurum erat, ut in ep. 4. lib. II. ad fratrem , ideo potius accipiendum videtur de viatico legationis, quo quidem opus eſſet haud paulo majore in multorum menſium peregrinationem. *Idem*.

13 *Videtur*] Diſtingue ſic: *Tu de via recta in hortos . Videtur commodius ad te . Poſtridie ſcilicet . Quid enim tua*? Explana ſic: Commodius domum tuam pergere . Id ſcilicet poſtridie facies . Quid enim tantum in uno die ? quid tua , citius ſerius uno die ? *Manutius* . Omnino aliter Mongalius , *Tu , Attice , in hortos Craſſipedis veni . Id mihi quidem erit commodius . Quid enim tua? Poſtridie ad te ibimus . Sed viderimus* . Atticus ſcilicet Romæ tunc erat: Cicero Antii , unde mox rediturus ; & ante in hortos Craſſipedis, quam in urbem. Hæc ille.

14 *Pinxerunt conſtructione , & ſittybis*] Id eſt , in re utraque artificioſe variaverunt & ornaverunt eam : tum in pegmatis , ubi eſt loculorum librariorum conſtructio ; tum in libris ipſis , quorum ſittybas curaverunt elegantiſſime. Sunt enim *ſittybæ* , ſcortea librorum integumenta , & veſtes e corio , παρὰ τῶν σιττῶν , a capris, (quarum adhibebantur pelles) antiquo nomine facto , quo caprarii in pecudibus agendis utebantur. *Junius*.

15 *Sittybis*] Legendum *ſillybis* oſtendi ad ep. 4. hujus libri . *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

VI. DE [1] Lentulo ſcilicet ſic fero , ut debeo . Virum bonum , & magnum hominem , & in ſumma magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus ; noſque malo ſolatio , ſed non nullo tamen , conſolamur , quod ipſius vicem minime dolemus , [2] non ut Sauſejus & veſtri ; immo hercule quia ſic amabat patriam , ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex ejus incendio eſſe ereptus . Nam quid fœdius noſtra vita ? præcipue mea ? nam tu quidem , etſi es natura [3] πολιτικός , tamen nullam habes [4] propriam

1 *Lentulo*] L. Lentulo , flamine Martiali , de quo ep. 24. lib. II. & de Haruſpicum reſp. *Manutius*.

2 *Non ut Sauſejus , & veſtri*] Non ideo vicem ipſius minime dolemus , quia Sauſejum , & reliquos Epicureos ſequamur , qui nihil dolere ſoliti ſunt , niſi quod ad ipſos pertinet , aliena non curant ; ſed mehercule , quia minime dolendum ejus interitu videtur , qui tanquam deorum beneficio , cum patria civilibus diſcordiis arderet , ex ejus incendio videatur eſſe ereptus *Sauſejus , & veſtri* ; quia & Sauſejus , & Atticus Epicurei . *Idem*.

3 Πολιτικός] Reip. deditus.

4 *Propriam ſervitutem*] Servi omnes videmur : ita nobis erepta libertas eſt vitio civium improborum ; in hac ſervitute , quæ communis omnibus eſt , tu quoque vivis ; ego autem habeo propriam , & præcipuam , qualem præterea nemo habet . *Idem*.

Digitized by Google

priam ſervitutem : [5] communi frueris nomine . Ego vero , qui , ſi loquor de Republica quod oportet , inſanus ; ſi quod opus eſt , ſervus exiſtimor ; ſi taceo , oppreſſus & captus ; quo dolore eſſe debeo ? quo ſum ſcilicet , hoc etiam acriore , quod ne dolere quidem poſſum , ut non ingratus videar . Quid ſi ceſſare libeat , & in otii portum confugere ? [6] Nequicquam . [7] Immo etiam in bellum & in caſtra . Ergo erimus [8] ὀπαδοὶ , qui ταγοὶ eſſe noluimus ? Sic faciendum eſt . Tibi enim ipſi , cui utinam ſemper paruiſſem , ſic video placere . [9] Reliqui eſt , Σπάρταν ἔλαχες , ταύταν κόσμει . Non mehercule poſſum ; & [10] Philoxeno ignoſco , qui reduci in carcerem maluit . [11] Veruntamen id ipſum mecum in his locis commentor , ut [12] iſta [13] improbem ; idque tu , cum u-

na

5 *Communi frueris nomine*] Non propriam , ſed communem ſervis ſervitutem . Hoc videtur ſignificare : ſed , verba num vacent mendo , haud ſatis ſcio . *Idem* .

6 *Nequicquam*] Fruſtra , inquit , libeat in otium ſecedere , ut non ingratus videar erga eos , quorum ſtudio , & opera evocatus ſum ab exilio . Nam ii meo aliquo publico munere , & officio ſibi volunt ſatisfieri . Itaque ut ingrati animi vitium effugiam , vel eorum gratia , verſandum mihi eſt in Republica . *Boſius* .

7 *Immo etiam in bellum*] Legendum cum interrogatione . Et repetendum ἀπὸ κοινοῦ , *ſi libeat* , & extrinſecus aſſumendum verbum , *ſequi* , aut *comitari* , quod aſſectatoris eſt . Quid , ſi libeat , inquit , Pompejum & Cæſarem ſequi etiam in bellum , & in caſtra ? Huic vero interrogationi ita reſpondet , quaſi turpe exiſtimet eum , hoc eſt , ſe , qui dux eſſe noluerit , alios in militia aſſectari . *Idem* .

8 Ὀπαδοὶ] Aſſeclæ . Ταγοὶ , duces .

9 *Reliqui eſt*] Subintellige , Hoc quod dicam , ut *quam Spartam nactus ſum , ornem* : id eſt , ut quando me cum Cæſare , & Pompejo conjunxi , ornem eos , & tuear , quibus rebus poſſim . Hoc quidem reliquum eſt : ſed ego , ut faciam , a me impetrare non poſſum : ægre enim adducor , ut a Republica deſciſcam , cujus illi rationibus privatas opes anteponunt . *Man.*

10 *Philoxeno*] Qui , Dionyſii tyranni verſus quia libere improbabat , in carcerem Lautumias conjectus eſt : deinde eductus , cum idem Dionyſius alios item verſus ei legendos tradidiſſet , opinatus fore , ut metu carceris probaret ; ſententiam non mutavit , ſed , verſibus lectis , demiſſo capite , ultro ad Lautumias tacitus iter converrit . Cumque Dionyſius ad abeuntem clamaſſet , Quo , Philoxene ? Ad Lautumias , inquit : ut intelligeret tyrannus , ab eo verſus non probari . Diodorus Siculus , Stobæus , Lucianus , Athenæus lib. I. & interpres Ariſtophanis , in Pluto . *Idem* .

11 *Veruntamen*] Hæc dictio non ſemper habet adverſandi vim , ſed interdum concludendi , ut hoc loco , quaſi dicat : Sed , ne longior ſim , ne te multis teneam , ut indicem tibi animum meum , ego nunc meam ipſe rationem quæro , qua iſta improbem . *Idem* .

12 *Iſta*] Iſtorum acta , quæ ad tyrannidem ſpectant . Et dixit , *Commentor* , quia rationem quæreret , qua , neque ſe illa probare , oſtenderet , & Cæſarem tamen , ac Pompejum haud magnopere offenderet . Quæ autem erat hæc ratio ? vel ut ſcriberet de optima Republica , quod fecit paulo poſt ; quibus in libris , quod eſſe debeat optimi civis officium , cum oſtenderet , ſatis indicabat , acta ſe Cæſaris , & Pompeji non probare : vel ut ab urbe abeſſet ; ut abſentiæ ſuæ cauſam eſſe conſtaret , quod ea , quæ tum agerentur , non probaret . *Idem* .

13 *Improbem*] Quæ ſit Ciceronis ſententia , declarat ea quæ proxime antecedit , Manutii annotatio . Sed voluerat legi Malaſpina , *probem* : quod recepit Lambinus , ac tuetur J. F. Gronovius . Videant Critici .

na erimus, confirmabis. A te literas crebro ad me ſcribi video; ſed omnes uno tempore accepi. Quæ res etiam auxit dolorem meum. Caſu enim trinas ante legeram, quibus meliuſcule Lentulo eſſe ſcrìptum erat: ecce quartæ [14] fulmen. Sed ille, ut ſcripſi, non miſer; nos vero [15] ferrei. Quod me admones ut ſcribam [16] illa Hortenſiana, in alia incidi, non immemor iſtius mandati tui. Sed mehercule [17] incipiendo refugi; ne, [18] quod videor ſtulte illius amici intemperiem non tuliſſe, rurſus ſtulte injuriam illius faciam illuſtrem, ſi quid ſcripſero; & ſimul ne [19] *βαθύτης* mea, quæ in agendo apparuit, in ſcribendo ſit [20] oculatior; & aliquid ſatisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus. Tu modo quam ſæpiſſime ad me aliquid. Epiſtolam, [21] Lucceio nunc quam miſi, qua meas res ut ſcribat rogo, fac ut ab eo ſumas: valde bella eſt: eumque ut approperet, adhorteris: &, quod mihi ſe ita facturum reſcripſit, agas gratias. Domum noſtram, quoad poteris, inviſas. Veſtorio aliquid ſignifices: valde enim eſt in me liberalis.

CI-

14 *Fulmen*] Quibus, ut fulmine, ſum ictus, quia Lentuli obitum, aut certe deſperatam ſalutem ſignificarent. *Manut.*

15 *Ferrei*] Manifeſto comprehenditur, hic *Servi*, non *Ferrei* legendum eſſe. *Victorius*. Quamvis receperint emendationem Victorii Manutius & M. Brutus, hanc tamen ipſe Victorius non auſus fuit recipere. *Grævius*.

16 *Illa Hortenſiana*] Videtur intelligere Hortenſium librum de philoſophia, quem poſtea ſcripſit. *Manutius*.

17 *Incipiendo*] Cum jam aggreſſus eſſem ſcribere illa Hortenſiana, revocavi me, &, quod inſtitueram, abjeci; ne, cum videar injuriam Hortenſii, quæ tamen non graviſſima fuerat, parum ſapienter tuliſſe, rurſus in eodem illuſtrando parum ſapiens haberi poſſim. Neque enim ſapientis eſt, cui antea maxime ſuccenſueris, eundem paulo poſt maxime laudare. *Idem*.

18 *Quod videor*] Videbatur Cicero ſtulte feciſſe, quod in quadam cauſa tacite non tulerat intemperiem Hortenſii, ſed ei objecerat injuriam ſibi immerito illatam. *Boſius*.

19 Βαθύτης *mea*] Βαθύτητα vocat taciturnitatem, & occultum aliqua de re animi ſenſum, ſumpta translatione a puteis, & aliis locis altis, in quibus demerſa ita latent, ut nemini appareant. *Idem*. Βαθύτης non eſt taciturnitas; ſed ſingularis quædam prudentia intelligitur. Salluſtio, *altitudo ingenii* vocatur, ut docet Turneb. III. 15. βάθος διανοίας Themiſtio, Quintil. declam. *profundæ mentis conſilio*. Polyp. βαθύτης τῆς ψυχῆς. Nec multo aliter *altitudo animi*. Cic. ſic & ep. 10. lib. V. *Itaque admirabere meam βαθύτητα, cum ſolvi rediverimus*. Aliter tamen VI, ep. 1. *Quod meam βαθύτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo*. Iſ. *Caſaub*. Vide Fr. Odinum in Offic. I. 25. Tomo noſtro III. *pag.* 292. *not.* 91.

20 *Oculatior*] Caſtigavi, *oculatior*, auctore Decurtato, cum antea legeretur, *occultior*, repugnante ſententia. Oculatus hic qui omnium oculis patet, quo ſignificatu Plinius locum oculatiſſimum vocavit. *Boſius*.

21 *Lucceio*] Fam. lib. V. epiſt. 12.

CICERO ATTICO SAL.

VII. NIHIL [1] ἀκαιρότερον epiſtola tua, quæ me ſollicitum [2] de Quinto noſtro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chærippus; mera monſtra nuntiarat. [3] De Apollonio quod ſcribis; [4] qui illi Dii irati, homini Græco, qui [5] conturbare quidem putat ſibi licere; quod equitibus Romanis. Nam [6] Terentius ſuo jure. [7] De Metello, [8] οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν. Sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, [9] qui quidem .... [10] Tibi nummi meo periculo ſint. [11] Quid enim vereris, quemcunque heredem fecit? niſi Publium fecit. Verum, fecit non improbe; quanquam fuit ipſe. Quare in hoc [12] thecam nummariam non retexeris: in aliis eris cautior. Mea mandata de domo cura-

1 Εὐκαιρότερον] Opportunius.

2 *De Quinto*] Q. fratris filio. *Corrad.*

3 *De Apollonio*] P. Craſſi, ut arbitror, liberto. Ep. 16. lib. XIII. Fam. *Idem*.

4 *Qui illi Dii*] Formula male precandi, in qua omittitur verbum *Sint*, & *Qui* ponitur pro *Utinam*, ut in ſimili imprecatione dixit Terentius Phorm. *Qui illum Dii omnes perduint*. Plautus Trinummo, *Qui iſtum Dii perdent*. Popma.

5 *Conturbare*] Eſt, omiſſis veteribus creditoribus, ſatisfacere iis, qui poſterius crediderunt. Manut. *Conturbare*, quantum ex Juriſconſultorum verbis poſſum judicare, eſt accipere, & non reddere: hoc eſt, omnino quaſi decoquere. *Corradus*. Eſt autem ellipțica locutio: plena enim eſt *Conturbare rationes*, *rem* &c. Terent. Eun. V. 3. 29. *Ita conturbaſti mihi rationes omnes*. Qui enim non ſunt ſolvendo, neque ſe extricare nominibus poſſunt & ære alieno, illi conturbant, inquit Turnebus, quem vide *Adverſ.* IV. 15.

6 *Terentius*] P. Terentius Hiſpo. Ep. 10. l. XI. & ep. 65. l. XIII. Fam. *Corr.*

7 *De Metello*] Quiſnam e Metellis? Hærent interpretes. Corradus & Mongaltus Q. Metellum Nepotem ſignificari putant: Manutius vero, Metellum Creticum.

8 Οὐχ ὁσίη] *Pium non eſt, mortuis inſultare*. Odyſſ. X. 412.

9 *Qui quidem*] Eſt ἀποσιώπησις, qua Cicero aliis cogitandum relinquit, quid ipſe ſentiat de Metello, ne, ſi forte quod in animo habebat exprimeret, hominem mortuum maledictis inceſſere videretur. Innuit vero improbum virum fuiſſe. *Boſ.*

10 *Tibi nummi meo periculo ſint*] Εἰρωνικῶς. Indicat enim nullam ſpem eſſe eorum nummorum recuperandorum. Ideo mox ſubjicit, *in hoc thecam nummariam ne retexeris*. Idem.

11 *Quid enim vereris*] Senſus eſt, Quid vereris, quemcunque Metellus heredem fecit, ne is ſcilicet hereditatem non cernat, quod eam damnoſam exiſtimet, niſi forte Publium heredem fecit? non enim verendum eſt, ſed pro certo habendum, neminem eam hereditatem aditurum præter Clodium; qui ære alieno cum totus ſit obrutus, nullam quantumvis damnoſam repudiaturus eſt hereditatem. Veruntamen improbe non fecit Metellus, quod affinem ſuum heredem fecit, quem ſciebat certo hereditatem ſuam aditurum. Itaque hujus rei cauſa ne thecam nummariam retexeris, id eſt, aperieris, ut in eam nummos indas tibi debitos a Metello. Ii enim tibi perierunt. *Idem*.

12 *Thecam nummariam*] Proverbium eſt, *thecam nummariam non retexeris*. Sportulam vimineam intelligit, quæ ſi ſuit anguſtior, videtur potuiſſe retexi. *Iſ. Caſaubonus*.

Digitized by Google

curabis : [13] præſidia locabis : Milonem admonebis . Arpinatium fremitus eſt incredibilis [14] de Laterio . Quid quæris? equidem dolui . [15] Ὁ δὲ ὐκ ἐμπάζετο μύθων . Quod supereſt, etiam puerum Ciceronem curabis , & amabis , ut facis .

13 *Præſidia*] Ne, dum ædificatur, impetum aliquem Clodius faciat . *Manutius* . P. Victorius ex conjectura cenſebat emendandum *prædia*, ſed nihil tamen in ſua editione immutavit , nec immutandum cenſuit . Male Boſius & Gruterus receperunt Victorii conjecturam . *Græv.* Idem tamen , altero Tomo extremo , ubi *addenda* & *corrigenda* proponit, in contextu ſcribi juber *prædia*, Mureto quoque, inquit, hanc lectionem approbante . Quamobrem ergo, ſi de locandis *prædiis* agitur, Milonem admonitum velir, ego non video . At video cur ille admoneatur, ſi locanda ſint *præſidia* : conductas enim operas habebat . *Oliver.*

14 *De Laterio*] Laterium erat villa Quinti Ciceronis in Arpinati , quam ædificiis, aquæductibus & viis ornabat, ut conſtat ex Epiſtola prima lib. III. ad eundem . Sed, ut videtur, Arpinates vicinos ſuos hac re offendebat, quod Marcus frater dolebat . Ille vero non curabat ſermones illorum . *Popma.*

15 Ὁ δὲ ὐκ] Hic veró non curabat quæ dicebantur . *Odyſſ.* A. 271. 305.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. MULTA me in epiſtola tua delectarunt , ſed nihil magis , quam patina [1] tyrotarichi . [2] Nam de rauduſculo , quod ſcribis , [3] μήπω μέγαν εἴπῃς , πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς . Ædificati tibi in agris [4] nihil reperio . [5] In oppido eſt quiddam , de quo eſt dubium ſitne venale ; ac proximum quidem noſtris ædibus . Hoc ſcito , [6] Antium Buthrotum eſſe Ro-

1 *Tyrotarichi*] Videtur Atticus , iis quæ de tyrotaricho, & de rauduſculo ſcripſerat, notaſſe miram Ciceronis parſimoniam , qua grande æs alienum, quod rebus ſuis adverſis conflaverat , ita minuerat , ut id modicum jam eſſet . Nam rauduſculum eſt modicum æs . Tyrotarichus autem genus erat opſonii vilioris , ruſticis familiare , quod caſeo , & ſalſamentis conſtabat : unde & nomen acceperat . *Boſius* .

2 *Nam de rauduſculo*] Quod ais me æs illud alienum, quod contraxi, ita minuiſſe, ut id jam non æs, ſed rauduſculum ſit ; ne me magnum , id eſt , bonis affluentem, & fortunatum dixeris , priuſquam videris qui futurus ſit exitus rerum mearum . Nam fieri poteſt, ut , antequam moriar, iterum fortunæ meæ ad eoſdem miſeriarum ſcopulos allidantur . *Idem* .

3 Μήπω μέγαν] Invenimus hunc verſiculum apud Joannem Stobæum , ſub nomine Sophoclis . Explicat autem fere Solonis ſententiam , qui neminem beatum antequam obiiſſet dici volebat . *Victor.* Senſus vulgaris non convenit huic loco . Leg. Μήπω μέγ' εἴπῃς . Hoc eſt , ne quid magnum dicas, priuſquam mortuum videris , ſeu ne glorieris de adverſario, priuſquam jaceat . Τελευτᾶν non modo eſt mori, ſed quocunque modo finire . Itaque τελευτῶν ſæpe ponitur pro denique , ad poſtremum . Cicero elegantiſſime abuſus eſt hoc dicto . Accepit τελευτήσαντα quaſi eſſet accuſativi pluralis neutrius, & loqueretur poeta de nummis . Significat igitur , ne gratuleris tibi de nummis , priuſquam finientia , hoc eſt , finem negotii videris . *J. F. Gron.*

4 *Nihil reperio*] Quod emere poſſis .

5 *In oppido*] Antiatum . *Corradus* .

6 *Antium Buthrotum eſſe Romæ*] Ut Corcyra Buthrotum prope habet , oppidum amœniſſimum , & quietiſſimum : ita Antium Romæ . *Manutius* .

Romæ, ut Corcyræ illud tuum. Nihil quietius, nihil alſius, nihil amœnius. [7] Εἴη μισητὸς φίλ☉ οἶκ☉. Poſtea vero quam Tyrannio mihi libros diſpoſuit, [8] mens addita videtur meis ædibus: qua quidem in re mirifica opera [9] Dionyſii & Menophili tui fuit. Nihil venuſtius quam illa tua [10] pegmata, poſtquam ſillybis libros illuſtrarunt. [11] Valde ut ſcribas ad me velim [12] de gladiatoribus; ſed ita, bene ſi rem gerunt: non quæro, male ſi ſe geſſere. [13] Apenas vix diſceſſerat; cum epiſtola. Quid ais? putaſne fore, ut legem non ferat? dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudiſſe videor. Verum ſtatim fac ut ſciam, ſi modo tibi eſt commodum. Ludis quidem, quoniam dies eſt additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionyſio conteremus. [14] De Trebonio prorſus [15] tibi aſſentior. [16] De Domitio:

[17] Σύκω μὰ τὴν Δήμητρα σύκον οὐδὲ ἓν
Οὕτω ὅμοιον γέγονεν,

quam eſt iſta [18] περίστασις noſtræ: vel quod ab iiſdem, vel quod præter opinionem, vel quod viri boni nuſquam. Unum diſſimile, quod huic merito. Nam de ipſo caſu, neſcio an illud melius. Quid enim hoc miſerius, quam eum qui tot annos, quot habet, deſignatus Conſul fuerit, fieri Conſulem

non

7 Εἴη μισητὸς] Hoc ſenſu: familiaris tua domus tibi odio fueris præ Antiatibus illis ædibus. Proverbium Græcum eſt, φίλ☉ οἶκ☉ ἄριστ☉, quo familiaris cujuſque domus laudatur. Verum ita amœnæ erant ædes illæ Antiates, ut nemo eſſet qui ſuis illas longe non anteferret. *Boſius*.

8 *Mens*] Cum antea, bibliotheca nondum a Tyrannione diſpoſita, quaſi corpus eſſet ſine mente. *Manutius*.

9 *Dionyſii, & Menophili*] Quibus Tyrannio uſus eſt glutinatoribus. ep. 4. *Idem*.

10 *Pegmata*] Vide ſupra, epiſt. 4. ubi de *ſillybis*, pro *ſittybis*, quod habent vulgati.

11 *Valde ut*] Ita Lambinus. Alii vero, *illuſtrarunt valde. Et ſcribas* &c. Reponendum autem conjicit J. F. Gronovius: *Vale, & ſcribas* &c. Ita ut *Apenas vix diſceſſerat*, ſit novæ epiſtolæ initium.

12 *De gladiatoribus*] Supra, epiſt. 4.

13 *Apenas*] Servus vix diſceſſerat cum literis ad te meis, cum epiſtola mihi a te reddita eſt: in qua ſcribis fore, ut legem non ferat. Quem autem legem non laturum, & quam legem intelligat, quoniam in divinatione poſitum eſt, omitto. *Man.*

14 *De Trebonio*] Tribunatum plebis petituro, quem geſſit anno ſequenti, Pompejo, & Craſſo coſſ. *Idem*.

15 *Tibi aſſentior*] Eum Tribunum plebis legem de Provinciis Conſularibus ad iſtorum arbitrium laturum. Plut. in Pomp. & Dion. lib. XXXIX. *Corradus*.

16 *De Domitio*] L. Domitio Ænobarbo Conſulari candidato. *Idem*.

17 Σύκῳ] *Ficui per Cererem ficus nulla unquam tam ſimilis fuit*. Senarius cum dimidio Comici neſcio cujus.

18 Περίστασις] Status, conditio. Status iſte Domitii ſimillimus eſt noſtro, cum in exilium pulſi ſumus: vel quod ab iiſdem læditur, a quibus olim ego; vel quod præter opinionem &c. *Manutius*.

non poſſe ? præſertim cum aut ſolus , aut certe non plus , quam cum altero petat . Si vero id eſt , quod neſcio an ſit , ut non minus longas jam in codicillorum faſtis futurorum Conſulum paginulas [19] habeat , quam factorum , quid illo miſerius ? niſi reſpublica , in qua ne ſperatur quidem melius quidquam . [20] De Natta , ex tuis primum ſcivi literis ; oderam hominem . De poemate quod quæris ; quid ſi cupiat [21] effugere ? quid ? ſinas ? [22] De Fabio Luſco [23] quod eram exorſus , homo peramans noſtri ſemper fuit , nec mi unquam odio : ſatis enim acutus & permodeſtus , ac bonæ frugi . Eum quia non videbam , abeſſe putabam . Audivi ex Gavio hoc Firmano , Romæ eſſe hominem , & fuiſſe aſſiduum . Percuſſit animum , dices , [24] tantulane cauſa ? permulta ad me detulerat non dubia de [25] Firmanis fratribus . Quid ſit , quod ſe a me removit , ſi modo removit , ignoro . De eo quod me mones ut & [26] πολιτικῶς me geram , & [27] τὴν ἔσω γραμμὴν teneam ; ita faciam . Sed opus eſt majore prudentia ; quam a te , ut ſoleo , petam . Tu velim e Fabio , ſi quem habes aditum ; odorere : & iſtum convivam tuum [28] deguſtes ; & ad me de his rebus , & de omnibus quotidie ſcribas . Ubi nihil erit quod ſcribas , id ipſum ſcribito . Cura ut valeas .

19 *Habeat*] Hæc omnes intelligunt de Domitio , ineptiſſime . Scribendum : *in codicillorum faſtis futurorum Conſulum paginulas habeant* . Sc. Pompejus , Cæſar , & Craſſus , qui jam inter ſe convenerunt de Conſulibus in multos annos , quos fieri ſint paſſuri , idque habeant perſcriptum in codicillis , ut jam aliquot annorum Conſules non populi Romani , ſed ſuo arbitrio fecerunt . *Quid illo miſerius ?* ſcilicet , bono Domitio , qui inter hos notatos in codicillis haud dubie non eſt , cum tamen quaſi genitus & ſublatus ſibi videatur in ſpem Conſulatus , patre Conſulari , triumphali , cenſorio . Suet. Ner. 2. *J. F. Gron.*

20 *De Natta*] Cognomen eſt Pinariorum . Forte is eſt , de quo dixit Horatius : *ungor olivo , non quo fraudatis immundus Natta lucernis* . Corradus .

21 *Effugere*] In lucem exire . *Man.*

22 *Fabio Luſco*] Niſi M. Fabius hic eſt , cujus modeſtiam etiam commendat ep. 25. lib. IX. Fam. fateor me , qui ſit , ignorare . *Corradus* .

25 *Quod eram exorſus*] Alibi , vel in cogitatione . Certe in hac epiſtola non eſt exorſus , niſi forte pars illa deſideratur . *Idem* .

24 *Tantulane cauſa*] Minima enim cauſa , ideo commoveri , quia , cum Fabius Romæ fuiſſet aſſiduus , ad eum tamen non veniſſet . *Manutius* .

25 *Firmanis*] Interpretes , qui ſint fratres hi Firmani , ignorant .

26 Πολιτικῶς] Civiliter , ſed cum Reipublicæ bene gerendæ ſtudio . *Corrad.*

27 *Τὴν ἔσω γραμμὴν*] Id eſt , interiorem lineam , quæ media inter extremas duceretur . Significat media via utendum eſſe , ut idem alibi loquitur : quod ſit , cum quis omnis non inclinat in alterutram factionum partem . *Boſius* .

28 *Deguſtes*] Leviter in ſermone tentes . Μεταφορὰ a cibis , quorum ſaporem deguſtando percipimus . Et reſpexit ad illud . *Odorere* .

CICERO ATTICO SAL.

IX. SANE velim ſcire num [1] cenſum impediant Tribuni diebus vitiandis, (eſt enim hic rumor) totaque de Cenſura quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompejo fuimus. Multa mecum de republica, ſane ſibi diſplicens, ut loquebatur: ([2] ſic eſt enim in hoc homine dicendum) Syriam ſpernens, Hiſpaniam jactans: hic quoque, ut loquebatur; & opinor, uſquequaque de hoc cum dicemus, ſit hoc [3] quaſi ϗ τόδε Φωκυλίδȣ: tibi etiam gratias agebat, quod ſigna [4] componenda ſuſcepiſſes: in nos vero ſuaviſſime hercule effuſus. Venit etiam ad me in Cumanum [5] a ſe. [6] Nihil minus velle mihi viſus eſt, quam Meſſallam Conſulatum petere: de quo ipſo ſi quid ſcis, velim ſcire. Quod [7] Luccejo ſcribis te noſtram gloriam commendaturum, & [8] ædificium noſtrum quod crebro inviſis, gratum. Quintus frater ad me ſcripſit, ſe, quoniam Ciceronem ſuaviſſimum ſecum [9] haberet, ad te Nonis Maji venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v Kal. Maji: eo die Neapoli apud [10] Lætum, ante diem IV Kal. Maji, iens in Pompejanum, bene mane hæc ſcripſi.

1 *Cenſum*] Eſt *cenſus* Cenſorum opus, hoc in loco. *Vitiari* autem dicuntur dies, cum vitioſi fiunt aliqua religionis obnuntiatione. *Junius*.

2 *Sic enim*] Solet enim *aliud ſentire, aliud loqui*. Ep. 1. lib. VIII. Fam. Hinc ep. 14. h. l. *Dixit, ſed utrum fronte, an mente, dubitatur*. Corradus.

3 *Quaſi*] Ut Phocylides poeta ſuis præceptis præponere ſolitus eſt illum dimidiatum verſiculum; Τὰ δὲ Φωκυλίδου: *Et hoc Phocylidis*; ſic nos, cum Pompeji ſermones referemus, ſemper addemus, *Ut loquebatur*: quoniam ille aliud in lingua promptum, aliud in pectore clauſum habebat. *Popma*.

4 *Componenda*] In theatro Pompeji. De quo Plut. Plinius &c. *Manutius*.

5 *A ſe*] A villa ſua; ſicuti, *Ad me*, valet, ad villam meam. Nec eſt, cur hoc loquendi genere quiſquam offendatur. Sic ille, quem hic noſter tanti fecit, Terentius in Heavton. *Hinc a me quiſnam egreditur?* & alibi cum ipſe, tum, optimus Latinitatis auctor, Plautus. *Idem*.

6 *Nihil minus velle*] Quia favebat Æmilio Scauro. Videbat autem duos patricios ſimul eſſe conſules non poſſe: vetabat enim antiqua lex. Ideo timebat, ne, dejecto Scauro, Meſſalla crearetur. Quod evenit. *Idem*.

7 *Luccejo*] Vide ep. 6. hujus libri.

8 *Ædificium*] Domum quæ ædificatur. De qua lib. III. ad Q. Fr. *Manutius*.

9 *Haberet*] Mallem: *tecum haberes*: ut ea cauſa iret ad Atticum Q. frater. *Idem*.

10 *Lætum*] Placeret, *Pætum*; ut ſit Papirius Pætus, de quo Fam. IX. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

X. PUTEOLIS magnus eſt rumor Ptolemæum [1] eſſe in regno. Si quid habes certius, velim ſcire. Ego hic paſcor bibliotheca [2] Fauſti. Fortaſſe tu putabas, [3] his rebus Puteolanis & Lucrinenſibus. Ne iſta quidem deſunt. Sed mehercule [4] a cæteris oblectationibus deſeror, & voluptatibus, propter Rempublicam; ſic literis ſuſtentor & recreor; maloque in illa tua ſedecula, quam habes [5] ſub imagine Ariſtotelis, ſedere, quam in iſtorum ſella curuli; tecumque apud te ambulare, quam cum eo, quocum video eſſe [6] ambulandum. Sed de illa ambulatione fors viderit, aut ſi quis eſt qui curet deus. Noſtram [7] ambulationem, & Laconicum, eaque quæ [8] Cyrea ſint, velim, quod poteris, inviſas; & urgeas Philotimum ut properet; [9] ut poſſim tibi aliquid in eo genere reſpondere. Pompejus in Cumanum [10] Parilibus venit: miſit ad me ſtatim qui ſalutem nuntiaret. Ad eum poſtridie mane vadebam, cum hæc ſcripſi.

1 *Eſſe in regno*] Reſtitutum a Gabinio, Syriæ proconſule. Nota hiſtoria ex Dione, Cæſare, aliis. *Manutius*.

2 *Fauſti*] Hic eſt L. Cornelius Sylla Fauſtus, Syllæ Dictatoris filius, Pompeji gener, quem magnam & exquiſitam bibliothecam habuiſſe licet ſuſpicari ex eo, quod Sylla pater devictis Athenis inde aliquot librorum millia abſtulerit, ut tradit Plutarchus in vita. *Popma*.

3 *His rebus*] Piſcibus & oſtreis, quibus ſinus Puteolanus & lacus Lucrinus abundabant. *Idem*. Placet ut legatur *oſtreis*, pro *his rebus*. Urſinus.

4 *A Cæteris*] Videtur *ut* ſuo loco excidiſſe. Forte Cicero ſic ſcripſit: *Sed mehercule ut a cæteris .... ſic literis* &c. *Græv.*

5 *Sub imagine Ariſtotelis*] In tua bibliotheca. *Manutius*.

6 *Ambulandum*] Mihi ut legato. Ep. 1. & 2. h. l. Niſi velit ſignificare, quod devorandum eſſe dixerat, ep. 5. h. l. *Corr.*

7 *Ambulationem, & Laconicum*] In ipſius domo. De Laconico, vide Vitruvium lib. X. cap. 9, 10. *Manutius*.

8 *Cyrea ſint*] A Cyro architecto facta ſint. Ep. 3. lib. II. Al. *circa ſunt*, idque fortaſſe rectius, ut balnearia ſignificet. Ep. 1. lib. III. ad Q. fr. *Corradus*.

9 *Ut poſſim*] Ut ego quoque habeam, ubi te poſſim accipere, acceptus a te toties: quod nunc, nondum ædificata domo, non poſſum. *Manutius*.

10 *Parilibus*] IX. Kal. Maji. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XI. DELECTARUNT me epiſtolæ tuæ, quas accepi uno tempore duas ante diem 11 Kal. Perge reliqua.

qua . Geſtio ſcire iſta omnia . [1] Etiam illud cujuſmodi ſit, velim perſpicias : potes a [2] Demetrio : dixit Pompejus, Craſſum a ſe in Albano expectari a. d. IV Kalendas : is cum veniſſet, Romam eſſe ſtatim venturos, ut rationes cum Publicanis putarent . Quæſivi, [3] gladiatoribuſne ? reſpondit, ante quam inducerentur . Id cujuſmodi ſit, aut nunc ſi ſcias, aut cum is Romam venerit, ad me mittas velim . Nos hic voramus literas cum homine mirifico (ita mehercule ſentio) Dionyſio, qui te, omneſque vos ſalutat . [4] Οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι . Quare ut homini curioſo ita perſcribe ad me, quid primus dies, quid ſecundus, quid [5] Cenſores, quid [6] Appius, quid illa populi [7] Apuleja . Denique etiam quid a te fiat, ad me velim ſcribas. Non enim (ut vere loquamur) tam rebus novis, quam tuis literis delector . Ego mecum præter Dionyſium duxi neminem : nec metuo tamen ne mihi ſermo deſit [8] abs te . Opere delector . Tu Luccejo [9] noſtrum librum dabis . [10] Demetrii Magnetis tibi [11] mitto ; ſtatim [12] ut ſit, qui a te mihi epiſtolam referat .

1 *Etiam illud*] Hoc quod ſum dicturus, quodque mihi Pompejus affirmavit, de rationibus cum publicanis putandis. Id ipſum repetit, poſt hanc narrationem, his verbis, *Id cujuſmodi ſit, aut nunc ſi ſcias*, &c. *Malaſpina*.

2 *Demetrio*] Pompeji liberto . Plin. lib. XXXV. cap. 18. Plutarch. in Pomp. & Dion. lib. XXXIX. *Corradus*.

3 *Gladiatoribuſne*] Putarene velleor rationes, quibus diebus gladiatores pugnarent? Ante, Pompejus reſpondit. *Manut.*

4 *Οὐδὲν*] *Nihil dulcius, quam omnia noſſe*. Deſit fortaſſe verbum ἐςὶν.

5 *Cenſores*] Num civitatem cenſeant, an id deſperetur. Ep. 17. *Manutius*.

6 *Appius*] Quia videbat eum hoc anno conſulatum petiturum . Anno enim proximo conſulatum geſſit . *Idem*.

7 *Apuleja*] Appii frater P. Clodius, qui populum in tribunatu non ſecus, atque Apulejus Saturninus, concitat . *Apulejam* autem appellat per contemptum quaſi effeminatum, & mollem . *Idem*.

8 *Abs te. Opere*] Alii aliter & legunt, & interpretantur : ſed germanas, opinor, gerras afferunt . Hic tamen aberraſſe librarium ſcriptorem facile crediderim . *Olivetus*.

9 *Noſtrum librum*] Commentarium earum rerum, quas in conſulatu geſſimus : ut habeat, unde ſumat ad hiſtoriam conficiendam. Ep. 12. lib. V. Fam. *Manut.*

10 *Demetrii Magnetis*] Epiſt. 11. & 16. lib. VIII. *Corradus*.

11 *Mitto*] Librum περὶ ὁμονοίας ab eodem Demetrio Magnete ad te miſſum . *Idem*.

12 *Ut ſit*] Ille, qui Magnetis librum attulerit. *Idem*.

CI-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XII. EGNATIUS Romæ eſt. Sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi; graviter ſe acturum cum [1] Aquilio confirmavit. Videbis ergo hominem, ſi voles. Macroni vix videor [2] præſto eſſe. Idibus enim auctionem Larini video, & [3] biduum præterea. Id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoſcas mi velim. Sed, ſi me diligis, poſtridie Kal. cœna apud me cum Pilia. Prorſus id facies. Kalend. cogito in hortis Craſſipedis, quaſi in diverſorio, cœnare. [4] Facio fraudem ſenatus-conſulto. Inde domum cœnatus, ut ſim mane præſto Miloni. Ibi te igitur videbo, & [5] promonebo. Domus te noſtra tota ſalutat.

1 *Aquilio*] Juriſconſulto: ut ſit C. Aquilius Gallus, qui Ciceronis collega fuerat in prætura: ut in oratiooe pro Cluentio, & Offic. lib. II. *Maautius*.

2 *Præſto eſſe*] Macronis cauſam noo videor poſſe defendere, cum auctiooi conſtituerim intereſſe. Forte autem vel emere quippiam Cicero volebat in auctione: vel ad eum bonorum pars, quæ vendebaotur, ex hereditate pertinebat. *Idem*.

3 *Biduum præterea*] Subintelligit, Larini mihi commorandum eſt, aut aliquid aliud tale. Lambinus. *Biduum*: quod auctioni huic, præter Idus, dabitur. *Mong.*

4 *Facio fraudem ſenatus-conſulto*] Cum ſenatus vocabatur, ſenatores, qui erant io urbe, adeſſe jobebantur in ſenatu; qui non erant, juberi non poterant. Cicero autem, ne citari poſſet, urbem noo eſt ingreſſus Kalendis, quo die ſenatus habebatur, ſed in hortis ſuburbanis conſiſtere, & cœnare voluit. Fraude igitur ſubterfugit ſenatus-conſultum, quo in ſenatus-conſulto ſcriptum erat, ut ſenatores, qui in urbe eſſent, in ſeoatum vocati venirent, non venientibus pignora auferrentor. Philipp. I. *Manutius*.

5 *Promonebo*] Eſt, præmonebo; ut prodicere diem, prædicere, apud Varronem De Lingua Latina. *Boſius*. Id eſt, porro monebo, ut eo die cœnes apud me cum Pilia: quod aote dixerat. *Junius*.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. NOS in Tuſculanum veniſſe ante diem XVII Kal. Decembris video te ſcire. Ibi Dionyſius nobis præſto fuit. Romæ ante diem XIII Kalend. volumus eſſe: quid dico, volumus? immo vero cogimur. [1] Milonis nuptiæ; comitiorum non nulla opinio eſt. [2] Ego, ut ſit rata, abfuiſ-

ſe

1 *Milonis nuptiæ*] Duxit uxorem Fauſtam, Syllæ dictatoris filiam. *Manutius*.

2 *Ego ut ſit rata*] Quamvis, inquit, rata ſit opinio illa comitiorum, ita ut ea certo habeantur, tamen non moleſte fero me abfuiſſe ab iis altercationibus, &c. Hæ vero fuerant, ut ſuſpicor, de habenda aut non habenda quorundam ratione. *Boſius*.

ſe me in altercationibus, quas in Senatu factas audio, fero non moleſte. Nam aut defendiſſem, quod non placeret; aut defuiſſem, cui non oporteret. Sed mehercule velim res iſtas, & præſentem ſtatum Reipublicæ, & quo animo Conſules ferant hunc [3] *σκυλμόν*, reſcribas ad me, quantum [4] poteſt. Valde ſum [5] *ὀξύπεινος*: &, ſi quæris, omnia mihi ſunt ſuſpecta. Craſſum quidem noſtrum minore dignitate ajunt profectum paludatum, quam olim [6] æqualem ejus L. Paulum, iterum Conſulem. O hominem [7] nequam! De [8] libris oratoriis factum eſt a me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt; deſcribas licet. Illud etiam te rogo, [9] *τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς*: ne iſtuc hoſpes veniam.

3 *Σκυλμόν*] Perturbationem.
4 *Poteſt*] Boſius edidit, *pot' eſt*.
5 *Ὀξύπεινος*] Famelicus.
6 *Æqualem*] Ejus filium, qui conſul periit Cannenſi prœlio; Africani minoris patrem naturalem. Is in ſecundo conſulatu paludatus exiit ad bellum Macedonicum; nec multo poſt victor, capto etiam rege Perſe, triumphavit. *Æqualem* Craſſi, vel cum joco nominat, quod uterque iterum conſul ad bellum ſit profectus; vel ſerio, quod eadem ætate eſſent, cum ad bellum exiere. Nam, ſexagenarium utrumque fuiſſe, tum ex Livio, tum ex Plutarcho licet conjicere. *Manutius*.
7 *Nequam*] Qui, C. Ateji Capitonis, Tribuni plebis obnuntiationibus, dirisque neglectis, auri Parthici cupiditate præceps, ante finem conſulatus ivit in provinciam. Cicero lib. I. de Divin. Plutarchus, Dio, alii. Ejus tamen abſentis dignitatem defendit in ſenatu. Ep. 8. lib. V. Fam. *Idem*.
8 *Libris*] Tribus ad Q. fratrem. *Idem*.
9 *Τὴν παροῦσαν*] Præſentem ſtatum Reipublicæ, ſubjecta rudi ejus forma.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. VESTORIUS noſter me per literas fecit certiorem, te Roma a. d. VI. Id. Maj. putare profectum eſſe tardius quam [1] dixerat, quod minus valuiſſes. Si jam melius vales, vehementer gaudeo. Velim domum ad tuos ſcribas, ut mihi tui libri pateant, non ſecus ac ſi ipſe adeſſes, cum cæteri, tum Varronis. Eſt enim mihi utendum quibuſdam rebus ex iis libris ad eos, quos in manibus habeo: quos, ut ſpero tibi valde probabo. Tu velim, ſi quid forte novi habes, maxime a Quinto [2] fratre, deinde a C. Cæſare, & ſi quid forte de comitiis, de Republica (ſoles enim tu

1 *Dixerat*] Faernus corrigebat, *dixeras*, pro *dixerat*, & ita videtur legendum. *Urſinus*.
2 *Fratre*] Nunc Cæſaris legato. *Corr.*

Digitized by Google

tu hæc [3] feſtine odorari) ſcribas ad me. Si nil habebis, tamen ſcribas aliquid. Nunquam enim mihi tua epiſtola aut intempeſtiva, aut loquax viſa eſt. Maxime autem rogo, rebus tuis, totoque itinere ex ſententia confecto, nos quamprimum reviſas. Dionyſium jube ſalvere. Cura ut valeas.

3 *Feſtine odorari*] Videant eruditi, an rectius quod manuſcripti adhuc retinent libri, & Germani in margine ſui codicis adnotarunt, *Feſtive* legatur: id eſt, eleganter, & ſuavibus quibuſdam blanditiis. *Victorius*.

CICERO ATTICO SAL.

XV. DE [1] Eutychide gratum, qui vetere prænomine, novo nomine T. erit Cæcilius; ut eſt ex me & ex te [2] junctus Dionyſius, M. Pomponius. Valde mehercule mihi gratum, ſi Eutychides tuam erga me benevolentiam cognoſcet; & ſuam illam [3] in meo dolore συμπάθειαν, neque tum mihi obſcuram, neque poſt ingratam fuiſſe. Iter Aſiaticum tuum puto tibi ſuſcipiendum fuiſſe. Nunquam enim tu ſine juſtiſſima cauſa tam longe a tuis & hominibus, & rebus cariſſimis, & ſuaviſſimis abeſſe voluiſſes. Sed [4] humanitatem tuam, amoremque in tuos reditus celeritas declarabit. Sed vereor, ne lepore te ſuo detineat diutius [5] rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut ajunt, & nunc quidem deditus Græcis literis, [6] Pituanius. Sed, ſi vis homo eſſe, recipe te ad nos ad quod tempus confirmaſti. Cum illis tamen, cum ſalvi venerint, Romæ vivere licebit. Avere te ſcribis accipere aliquid a me litterarum; dedi, ac multis quidem de rebus [7] ἡμερόλεγδον perſcripta omnia: ſed, ut conjicio, quoniam mihi

1 *De Eutychide*] Servum Eutychidem Atticus liberaturus, eum de ſuo vetere prænomine, novo nomine, quod ipſe a Cæcilio avunculo adoptatus acceperat, T. Cæcilium Eutychidem appellare conſtituerat. *Manut.*

2 *Junctus*] Ita, ut M. Pomponius Dionyſius vocetur. *Corradus*.

3 *In meo dolore*] In exilii calamitate. *Manutius*.

4 *Humanitate*] Deleo *ſed*; quod manifeſto ex ſyllabæ antecedentis repetitione (ut fere fit in mſſ.) fuit inculcatum: aut ex initio ſequentis comprehenſionis adſcriptum ab oſcitante librario, *Junius*.

5 *Rhetor Clodius*] De quo Philipp. II. & Suetonius in libello de claris Rhetor.

6 *Pituanius*] Gentile non fuit *Pinarius*, cognomen *Pituanius*. De gente Pinaria dictum eſt alibi. *Junius*.

7 Ἡμερόλεγδον] Ut quæque ſingulis diebus acciderunt.

non videris in Epiro diu fuiſſe, redditas tibi non arbitror: genus autem mearum, ad te quidem, literarum ejuſmodi fere eſt, ut non libeat cuiquam dare, niſi de quo exploratum ſit tibi eum redditurum. Nunc Romanas res accipe. A. d. III. Non. Quint. [8] Suſenas & Cato abſoluti: Procilius condemnatus. Ex quo intellectum eſt, [9] τρισαρειοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, majeſtatem, totam denique Rempublicam flocci non facere. Debemus patrem familias domi ſuæ occidere nolle, [10] neque tamen id ipſum abunde: nam abſolverunt XXII, condemnarunt XXVIII. [11] Publius ſane diſerto epilogo criminans mentes judicum moverat. [12] Hortalus in ea cauſa fuit cujuſmodi ſolet. Nos verbum nullum. [13] Verita eſt enim puſilla, quæ nunc laborat, ne animum in Publio offenderet. His rebus actis Reatini me ad ſua [14] τέμπη duxerunt, ut agerem cauſam contra Interamnates apud [15] Conſulem, & decem legatos; quod lacus Velinus, a M' Curio [16] emiſſus, interciſo monte, in Narem defluit. Ex quo eſt illa ſiccata, &

8 *Suſenas*] Tribuni plebis biennio ante fuerant Suſenas, Cato, & Procilius.

9 Τρισαρειοπαγίτας] Ἐπωνυμικῶς corruptiſſimos judices uno verbo τρισαρειοπαγίτας vocavit. Nam ſæpenumero τὸ τρὶς in compoſitione vim habet augendi, ut τρισόλβιος, τρισάθλιος, τρισάσμενος. *Boſius*.

10 *Neque tamen*] Id eſt, valde refugere. Inveniri enim qui hujuſmodi cædes ferant; quales fuere XXII illi judices, qui Procilium abſolverant. *Idem*.

11. *Publius*] Clodius. *Manutius*.

12 *Hortalus*] Q. Hortenſius. *Idem*.

13 *Verita* (vulgo *veritas*) *eſt enim puſilla*] In hoc verborum ambitu ſuſpicor latere mendum. Et foſte locus ita corrigendus: *Verita eſt enim filia, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderem*: vel, *ne animus Publii offenderetur*. Ut eum Tulliola rogavesit, ne Procilium defenderet contra P. Clodii accuſationem: verita ſcilicet, ne Clodius ex facto gravius irritaretur. *Idem*. Placet, dum verum eruatur, conjectura Manutii, niſi quod putem legendum: *ne animum in Publio offenderet*. Scilicet ægrotans filia, ne ægritudo morbum augeat, ſi forte in orando aliquid dicerem in Clodium, quod rerum potientes ægre ferrent, & mihi meiſque periculum denuo conflaret. Ego nolui in reos dicere quia filia mea nunc ægrotans verita eſt, ne memoria Publii, qui ſocius erat accuſationis aliquidve in eum dictum hoc alieno tempore ſuum animum læderet, & perturbaret, eique offunderet nocivos dolores. *Græv.*

14 Τέμπη] Loca amœna, quæ Vopiſcus Cæſar *Italiæ* ſumen appellabat. *Corr.*

15 *Conſulem*] Ap. Claudium Pulchrum. Et de hac Reatina cauſa Varro libro III. cap. 2. de re ruſt. & Tacitus in primo Annalium. *Manutius*.

16 *Emiſſus*] An igitur antea non defluebat? Etiam. Sed anguſto tantum Velini ore, quod natura fecerat. Conſul autem *M' Curius* Dentatus, poſtquam anno Urbis Romæ CCCCLXIII, ante natum Chriſtum CCXL, Sabinos devicit, monte interciſo latius ipſi lacui aperuit oſtium, quo nunc quoque e celſiſſimis præruptiſſimiſque cautibus in ſubjectum Narem ſe præcipitat, ubi ſpumans cœlumque obnubilans unda cum ſole perpetuam reddit iridem. *Cluver. Ital. antiq.* II. cap. 8.

Digitized by Google

& humida tamen modice [17] Roſea. [18] Vixi cum Axio. Quin etiam me ad [19] Septem aquas duxit. Redii Romam [20] Fonteji cauſa, a. d. VII. Idus Quint. Veni in ſpectaculum, primum, [21] magno & æquabili plauſu: (ſed hoc ne curaris; ego ineptus, qui ſcripſerim) deinde, Antiphonti operam. Is erat ante [22] manumiſſus, quam productus. Ne diutius pendeas, palmam tulit. Sed nihil tam puſillum, nihil tam ſine voce, [23] nihil tam ... Verum hæc tu tecum habeto. In Andromacha tamen major fuit, [24] quam Aſtyanax. In cæteris [25] parem habuit neminem. Quæris nunc de [26] Arbuſcula; valde placuit. [27] Ludi magnifici & grati. [28] Venatio in aliud tem-

17 *Roſea*] Campus Reatini agri. Virgil. VII. Æn. *Roſea rura Velini*.

18 *Vixi cum Axio*] Jucundiſſime fui: ut infra in epiſtola neſcio qua: *Cum Panſa vixi in Pompeiano*. Et villam habuiſſe Axium in agro Roſiano, teſtis eſt Varro lib. III. cap. 2 de re ruſt. *Manutius*.

19 *Septem aquas*] Omnes agri Reatini lacus ſimul ita dictos exiſtimo. *Holſtein.*

20 *Fonteji*] Fortaſſe *Pontini*, qui tunc volebat triumphum. *Q. Fr.* III. 4. *Corr.*

21 *Magno, & æquabili plauſu*] Qui mihi theatrum ingredienti a populo datus eſt. Et addidit, *Æquabili*, quia, *Magno*, per ſe non referebatur ad laudem. Nam & plauſus magnus datur odioſis hominibus, ſed minime æquabilis, clamoribus, ſibilis, omni ſtrepitu permixtus: magnus, & æquabilis iis, qui diliguntur. *Manut.*

22 *Manumiſſus*] Decreverat dominus Antiphontis, qui ludos edebat, illum merito vel immerito donare libertate. Ideo ſcribit Cicero illum manumiſſum prius fuiſſe, quam productum; quod ſive viciſſet, ſive non, certum eſſet eum manumiſſum iri. Victoriæ præmium in ſervis hiſtrionibus erat manumiſſio. *Boſius*.

23 *Nihil tam.... Verum*] Sic dedit Gruterus. Et recte quidem Boſius animadvertit, ſuſpenſam hanc locutionem ac ſententiam apprime his epiſtolis atque huic loco convenire. Malunt alii: *nihil tam verum. Hæc tu tecum habeto*. Quod ſic explicat Corradus: Cum alienam agere perſonam deberet, *veram*, hoc eſt, ſuam agebat ita ut nihil imitaretur. Atenim id ſi voluiſſet intelligi Cicero, non ſcripſiſſet *nihil tam verum*; ſed, *nihil tam ſuum*. Deinde in actore ſcenico id quod ſignificatur voce hac *verum*, non vituperationem continet, ſed laudem maxime propriam. Ut enim is optimus eſt poeta, qui *reddere perſonæ ſcit convenientia cuique*, & veras e *vitæ morumque* exemplari *voces ducere*, (quemadmodum docet Horatius, *de Arte Poet.* 316.) ſic præcipue Actoris commendatio eſt, ſi ita agat, ut ad verum ac naturam proxime accedat. Ea ſcilicet maxime probanda imitatio eſt, quæ minime apparet imitatio. Qui a Simeonis Boſii judicio diſſident, Malaſpina, Gronovius, alii, videntur mihi ſcurras magis ſpectaſſe, quam actores. Legi poteſt ea fabella, quæ habetur Phædri V. 5. Addam hoc quoque, quod Plutarchus narrat. Mima quædam Seja cum Andromachen ageret in Aſtyanactis morte lugentem, ſui ipſius filii cineres ſcenicam in urnam conjecit, ut *veris* lacrymis alienum dolorem imitaretur. Volebat illa dici, *Nihil tam verum*. An, cum diceretur, vituperari ſe exiſtimabat? *Oliverius*.

24 *Quam Aſtyanax*] Quam Tragœdus, qui hanc perſonam agebat. *Mongaltus*.

25 *Parem*] Ergo ſuperiores omnes, ut ſit jocus ex ambiguo. *Corradus*.

26 *Arbuſcula*] Fuere eodem tempore tres inſignes meretrices, eædemque mimæ, Arbuſcula, Cytheris, Origo. Servius Ecl. 10. Arbuſculam & Horatius nominat Sat. ultima lib. I. *Manutius*.

27 *Ludi*] Ludos Apollinares intelligit; de quibus infra. *Idem*.

28 *Venatio*] Nimirum amphitheatralis, cum homines cum feris committerentur. Vide Lipſ. de Amphitheatro. *Grævius*.

pus dilata. [29] Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus: [30] σῆμα δέ τοι ἐρέω: [31] fœnus ex triente Idib. Quint. factum erat beſſibus. Dices, [32] iſtuc quidem non moleſte fero. [33] O virum, o civem! Memmium Cæſaris omnes opes confirmant. Cum eo Domitium [34] Conſules junxerunt; qua pactione, epiſtolæ committere non audeo. Pompejus fremit, queritur, Scauro ſtudet: ſed utrum fronte, an mente, dubitatur. [35] Ἐ'ξοχὴ in nullo eſt. Pecunia omnium dignitatem exæquat. Meſſalla languet; non quo aut animus deſit, aut amici: ſed coitio Conſulum, & Pompejus obſunt. Ea comitia puto fore ut ducantur. Tribunitii candidati jurarunt ſe arbitrio Eatonis petituros. Apud eum H-S quingena depoſuerunt; ut, qui a Catone [36] damnatus eſſet, id perderet, & competitoribus tribueretur. Hæc ego pridie ſcribebam, quam comitia fore putabantur. Sed ad te v. Kal. Sext. ſi facta erunt, & tabellarius non erit profectus, tota comitia perſcribam: quæ ſi, ut putantur, gratuita fuerint: plus unus Cato potuerit, quam omnes quidem judices. [37] Meſſius defendebatur a nobis, e legatione [38] revocatus: nam eum Cæſari legarat Appius. [39] Servilius edixit, ut adeſſet. [40] Tribus habet Pomptinam, Velinam, Mæciam. Pugnatur acriter: [41] agitur tamen ſatis. Deinde me expedio [42] ad Druſum, inde ad Scaurum. Parantur

29 *Sequere nunc me in campum*] Hoc dicitur: Accipe nunc de ratione petitorum. Petebantur enim in campo Martio magiſtratus. *Manutius*.

30 σῆμα δέ τοι ἐρέω] Signum vero tibi dico. Ψ. v. 326.

31 *Fœnus ex triente*] Hoc dicit Cicero, fœnus fuiſſe duplicatum, ut cum antea pecunia mutua acciperetur trientibus uſuris, hoc eſt noſtro loquendi modo quatuor in centum, nunc propter candidatorum immanem ambitum, multum pecuniæ mutuam ſumentium ad largiendum, non niſi beſſibus uſuris locari pecuniam, hoc eſt octo in centum. *Gravius*.

32 *Iſtuc*] Ego Atticus, qui lucrari aliquid potero ut heres Cæcilii fœneratoris. Ep. 9. lib. I. & ep. 29. lib. III. *Corradus*.

33 *O virum, o civem*] Ironia. *Manut.*

34 *Conſules*] Ap. Pulcher & Domitius Ahenobarbus, Memmio & Domitio Calvino conſulatum pactione polliciti. Pactio autem quæ fuerit, aperte ſcribit in extrema epiſtola hujus libri. *Idem*.

35 Ἐξοχὴ] excellentia.

36 *Damnatus*] Quod ambitioſe, & non Catonis arbitrio petiiſſet. *Corradus*.

37 *Meſſius*] De quo ep. 1. hujus libri.

38 *Revocatur*] A propinquis, ut opinor, aut ab amicis. Nam judicii cauſa neminem de legatione in urbem invitum revocari licebat. *Manutius*.

39 *Servilius*] P. Servilius, Iſaurici filius, hoc anno prætor. *Idem*.

40 *Tribus habet*] Tribus hæ Meſſium videntur abſoluturæ. *Idem*.

41 *Agitur*] Aliquid tamen proficitur; etſi acres habemus adverſarios. *Idem*.

42 *Ad Druſum*] Ut poſt Meſſium defendam Druſum. 10. *Idem*.

tur orationibus [43] indices glorioſi. Fortaſſe accedent etiam Conſules deſignati, in quibus ſi Scaurus non fuerit, in hoc judicio valde laborabit. Ex Quinti fratris literis ſuſpicor jam eum eſſe in Britannia. Suſpenſo animo expecto quid agat. Illud quidem ſumus adepti, quod multis & magni indiciis poſſumus judicare, nos Cæſari & cariſſimos & jucundiſſimos eſſe. Dionyſium velim ſalvere jubeas, & eum roges & hortere, ut quamprimum veniat, ut poſſit Ciceronem meum, atque etiam me ipſum, erudire.

43 *Indices glorioſi*] Indices ſunt tituli orationum, ut pro T. Aunio Milone, pro M. Marcello. Quia vero clariſſimos viros deſenſurus erat, idcirco ait ſuis orationibus indices glorioſos parari. *Boſius*.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. OCCUPATIONUM mearum vel hoc ſignum erit, quod epiſtola librarii manu eſt. De epiſtolarum frequentia te nihil accuſo. Sed pleræque tantummodo mihi nuntiabant ubi eſſes, quod erant [1] abs te: vel etiam ſignificabant, recte eſſe; quo in genere maxime delectarunt duæ fere eodem tempore abs te [2] Bruto datæ. Scire enim volebam te commode navigaſſe. Sed hæc epiſtolarum frequentia non tam ubertate ſua, quam celeritate delectavit. Illa fuit gravis, & plena rerum, quam mihi M. Paccius, hoſpes tuus, reddidit. Ad eam reſcribam igitur, & hoc quidem primum. Paccio re & verbis oſtendi, quid tua commendatio ponderis haberet. Itaque in intimis eſt meis, cum antea notus non fuiſſet. Nunc pergam ad cætera. Varro, de quo ad me ſcribis, includetur in aliquem [3] locum, ſi modo erit locus. Sed noſti genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in cælum fers, non mentio potuit fieri cujuſquam ab iis, qui diſputant, niſi ejus, qui illis notus, aut auditus eſſet. Hanc ego de republica quam inſtitui diſputationem in Africani perſonam, & Phili, & Lælii, & Manilii contuli. Adjunxi adoleſcen-

1 *Abs te*] Ita ſine argumento, atque ſententia, ut ex his nihil aliud poſſem cognoſcere, niſi ubi eſſes. *Malaſpina*.

2 *Bruto*] Mallem, *Buthroto*: ut ep. 16.

3 *Locum*] Scriptorum meorum.

Digitized by Google

leſcentes Q. Tuberonem, P. Rutilium, duos Lælii generos, Scævolam, & Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in ſingulis libris utor procemiis, ut Α'ριςοτέλης in iis, quos [4] ἐξωτερικὺς vocat, aliquid efficere, ut non ſine cauſa iſtum appellarem: id quod intelligo tibi placere. Utinam modo conata efficere poſſim. Rem enim, quod te non fugit, magnam complexus ſum & gravem, & plurimi otii, quo ego maxime egeo. Quod in iis libris, quos laudas, perſonam [5] deſideras Scævolæ, non eam temere dimovi: ſed feci idem, quod in [6] πολιτείᾳ deus ille noſter Plato. Cum in Piræeum Socrates veniſſet ad Cephalum, locupletem & feſtivum ſenem; quoad primus ille ſermo haberetur, adeſt in diſputando ſenex: deinde cum ipſe quoque commodiſſime locutus eſſet, ad rem divinam dicit ſe velle diſcedere; neque poſtea revertitur. Credo Platonem vix putaſſe ſatis conſonum fore, ſi hominem id ætatis in tam longo ſermone diutius retinuiſſet. Multo ego ſatius hoc mihi cavendum putavi in Scævola; qui & ætate, & valetudine erat ea, qua eſſe meminiſti; & iis honoribus, ut vix ſatis decorum videretur, eum plures dies eſſe in Craſſi Tuſculano. Et erat primi libri ſermo non alienus a Scævolæ ſtudiis. Reliqui libri [7] τεχνολογίαν habent, ut ſcis. Huic [8] joculatorem ſenem illum, ut noras, intereſſe ſane nolui. [9] De re filiæ quod ſcribis, erit mihi curæ. Etenim eſt luculenta res, Aureliani, ut ſcribis, [10] indiciis; & in eo me etiam Tulliæ meæ [11] venditabo. Veſtorio non deſum. Gratum enim

tibi

4 Ε'ξωτερικὰς] Ε'ξωτερικοὶ λόγοι dicebantur ad quos non modo diſcipuli, ſed quilibet e populo admittebatur, qui ἐξωτερικοὶ ſive extranei dicti ſunt: ſicut ἀκροαταὶ ejus diſcipuli, & familiares; hinc ἀκροαματικοὶ λόγοι quos habebat ad ſolos ſuos diſcipulos, ac familiares. *Salmaſius*.

5 *Deſideras*] Lib. II. & III. de Orat. Nam in primo loquitur. *Corradus*.

6 Πολιτείᾳ] Libris de Republica.

7 Τεχνολογίαν] Artis rationem, diſputationem de præceptis artis.

8 *Joculatorem*] In tradendis artis præceptis non ſolet eſſe locus jocis. Ea enim tractatio ſpinoſior eſt, quam ut ſermonis urbanitatem in differendo recipiat. Ideo Cicero ab ea Scævolam joculatorem excluſit. *Boſius*. Vulgo *Joculatoriæ diſputationi*. Quod non convenit. Nam Τεχνολογία eſt diſputatio ſpinoſa & moroſa, a qua removebat Q. Mucium Scævolam joculatorem ſive feſtivum ſenem. *Popma*. Omnino legendum *joculatorie*. Nam & ars tota puerilis quodammodo eſt, & Cicero procul dubio reſpicit tractatum abſolutiſſimum de jocis, qui II. de Oratore continetur. Malaſpina quærit, quo referatur τὸ *ut noras*. Reſpondetur, optime ad ſenem poſſe. J. F. Gronovius, Iſaacus Caſaubonus, in eadem ſententia eſt. *Græv.*

9 *De re*] De dote in aliquo fundo, ut puto, collocanda. *Corradus*.

10 *Indiciis*] Id eſt, ut indicat Aurelianus.

11 *Venditabo*] Cum rem tam luculentam emero ipſius cauſa. *Corradus*.

tibi id eſſe intelligo: & ut ille intelligat, curo. Sed ſcis, qui? cum habeat [12] duo faciles, nihil difficilius. Nunc ad ea, quæ quæris de [13] C. Catone. Lege Junia, & Licinia ſcis abſolutum: Fuſia ego tibi nuntio abſolutum iri; neque patronis ſuis tam libentibus, quam accuſatoribus. Is tamen & mecum, & cum Milone in gratiam rediit. Druſus reus eſt factus a [14] Lucretio, judicibus rejiciendis a. d. v. Non. Quint. De [15] Procilio rumores non boni: ſed [16] judicia noſti. [17] Hirrus cum Domitio in gratia eſt. Senatus-conſultum, quod hic Conſules de provinciis fecerunt, *Quicunque poſtbac*, [18] non mihi * ut qui jam intelligebamus [19] enuntiationem illam Memmii valde Cæſari diſplicere. Meſſalla noſter, & ejus Domitius competitor [20] liberalis in populo valde fuit. Nihil gratius. Certi erant Conſules. Ac Senatus decrevit, ut [21] tacitum judicium ante comitia fieret. Ab iis [22] conſiliis, quæ erant [23] omnibus ſortita in ſingulos candidatos, magnus timor candidatorum.

12 *Duo faciles*] Alii *Deo faciles*, perperam. Scis, inquit, quis ſit iſte Veſtorius? cum te & me utatur facillimis, tamen nihil difficilius ipſo. *Duo* pro duos antique, ut alibi. *Popma.*

13 *C. Catone*] Qui Lentulo & Philippo Coſſ. Tribunus plebis fuerat. Ep. 2. lib. I. fam. & epiſt. 3. lib. II. ad Q. fr. *Corrad.*

14 *Lucretio*] Vide ep. 22. lib. VII. *Idem.*

15 *Procilio*] De quo, epiſt. ſuperiori.

16 *Judicia noſti*] Quam ſint incerta, & quam ſordidi judices. Paulo poſt. Et ſane a Tribunis ærariis abſolutus poſtea fuit. Ep. 13. lib. II. ad Q. fr. *Idem.*

17 *Hirrus*] Vide epiſt. 1. lib. VII. *Idem.*

18 *Non mihi ut qui*] Hæc eſt vetus ſcriptura, ex qua fortaſſe legendum *non miſi ut qui*. Hoc ſenſu; Senatus-conſultum *Quicunque poſtbac*, quod Conſules de provinciis fecerant, non miſi: quia jam intelligebamus enuntiationem Memmii, cum in Senatu recitavit pactionem quam ipſe & competitor Domitius cum Conſulibus feciſſent, valde Cæſari diſplicere, & ob id ſenatus-conſultum non valiturum. *Popma.* Codices Tornæſianus, & Cruſellinus, *non mibi, ut quod*: Decurtatus, *non mibi: ut qui*. Mendum ita correximus *non mi bili, ut qui*. Senſus eſt. ſenatus-conſultum de provinciis Conſularibus non eſt mihi hili, hoc eſt, id ſenatus-conſultum hili non facio, ut qui jam intellexerim enuntiationem Memmii, cujus cauſa factum eſt illud ſenatus-conſultum, valde Cæſari diſplicere: cujus cum valde interſit id ſenatus-conſultum irritum fieri, non dubito quin, quod eo cautum eſt, ad nihilum recaſurum ſit. Tanta eſt enim ejus auctoritas, ut id facile impetraturus ſit a Senatu. Ex, *mibi*, feci, *mi bili*. Nam ſæpenumero in his etiam epiſtolis, *mi*, *μονογράμμως* ſcriptum reperias, pro, *mibi*. Boſius. Popmam hic Grævius præfert.

19 *Enuntiationem*] Cum C. Memmius pactionem in ſenatu recitavit, quam ipſe, & ſuus competitor Domitius cum conſulibus feciſſent. Vide ep. 18. *Manutius.*

20 *Liberalis*] Munere dato. Ep. 17. *Id.*

21 *Tacitum judicium*] Quod factum non ederetur. Hoc autem decrevit ſenatus, ut, qui nullo pudore prohiberentur ab effuſo ambitu, largitionem omitterent; cum intelligerent futurum, ut irrita eſſet deſignatio, ſi damnati tacito judicio fuiſſent. Erat igitur ad cohibendam largitionis impudentiam quaſi frenum quoddam taciti judicii timore. *Id.*

22 *Conſiliis*] Judicium. *Idem.*

23 *Omnibus*] Jam facta erat in ſingulos candidatos judicum ſortitio, (nam non eadem erant omnium candidatorum conſilia) ſed judicia nondum facta. *Idem.*

Digitized by Google

torum . Sed quidam judices , in his [24] Opimius Vejen. Tro. Antius , Tribunos plebis appellarunt , ne injuſſu populi judicarent . [25] Res cedit . Comitia dilata ex ſenatus-conſulto , dum lex de tacito judicio ferretur . Venit legi dies : [26] Terentius interceſſit . Conſules , qui illud [27] levi brachio egiſſent , rem ad Senatum detulerunt . [28] Hic Abdera , non tacente me . Dices , Tamen tu non quieſcis ? Ignoſce , vix poſſum . Veruntamen quid tam ridiculum ? Senatus decreverat , ne prius comitia haberentur , quam lex lata eſſet : ſi qui interceſſiſſet , res integra referretur . Cœpta ferri leviter . Interceſſum non invitis . Res ad Senatum . De ea re ita cenſuerunt , comitia primo quoque tempore haberi eſſe e re . Scaurus , qui erat paucis diebus illis abſolutus , cum ego partem ejus ornatiſſime defendiſſem , obnuntiationibus per Scævolam interpoſitis , ſingulis diebus uſque ad pridie Kal. Octob. quo ego hæc die ſcripſi , ſublatis , populo tributim domi ſuæ [29] ſatisfecerat , ſed tamen , etſi uberior liberalitas hujus , gratior eſſe videbatur eorum , qui [30] occuparant . Cuperem vultum videre tuum , cum hæc legeres . Nam profecto rem non habes nullam , [31] hæc negotia multarum nundinarum fore . Sed Senatus hodie

die

24 *Opimius* VEJEN. TRO. *Antius*] Hoc eſt , *Opimius Vejentina* , *Tromentina Antius* . Nomina ſunt Tribuum , in quarum prima cenſebatur Opimius , in altera Antius . Sæpe enim Tribubus deſignari ſolebant cives Romani . Cælius in epiſt. ad Cic. Fam. VIII. 8. *Boſius* . Merito probarunt eruditi viri emendationem Boſii , ſed explicationem non poſſum probare , cum ex Opimio & Antio duos homines facit . Si duo diverſi homines fuiſſent , ſecundum Romanam conſuetudinem ſcripſiſſet Cicero *Opimius Veje.* & *Antius Tro.* Nullum dubium Opimium Antium eundem eſſe hominem , qui duas tribus habuerit , alteram nativitate , alteram adoptione . *Grav.*

25 *Res cedit*] Vict. Man. *Reſcidit* . Fortaſſe legendum , *Res ad Senatum* . Urſin. Vel , *re S. C. D.* id eſt , re ſenatus-conſulto decreta . *Corr.* Lectionem *res cedit* , potiorem ducit Boſius , & ſequitur Mongaltus .

26 *Terentius*] Tribunus plebis . *Manut.*

27 *Levi brachio*] Non vehementer : qui ad populum de tacito judicio leviter tuliſſent . *Idem* .

28 *Hic Abdera*] Hic ſumma fuit ſenatorum ſtultitia : ut Abderitæ viderentur : de quorum ſtupore , atque inſania multi ſcripſerunt . Et ipſe infra , ep. 7. lib. VII. eſt , inquit , ἀβδηριτικὸν , id eſt , ratione carens , quaſi factum Abderitarum . *Idem* .

29 *Satisfecerat*] Nummos diſtribuerat , ut ea liberalitate conſul deſignaretur . *Idem* .

30 *Occuparant*] Ante dederant : ut Domitius , Meſſalla competitores . *Idem* .

31 *Hæc negotia*] Ludit in vocabulo nundinarum . His negotiis interventuras multas nundinas , poteſt intelligi vel dies non comitiales (nam nundinis comitia haberi non poterant) vel multas ſuffragiorum emptiones . *J. F. Gronovius* . Alterum hoc ſequitur Mongaltus noſter : & recte quidem : magnas enim Candidatorum eſſe largitiones , Atticus non moleſte ferebat , ut modo dictum eſt pag. 201. *Olivetus* .

Digitized by Google

die fuerat futurus, id eſt Kal. Octobribus. Jam enim [32] luciſcit. Ibi loquetur, præter [33] Antium & [34] Favonium, libere nemo. Nam Cato ægrotat. De me nihil timueris: ſed tamen promitto nihil. Quid quæris aliud? judicia, credo. Druſus, Scaurus [35] non feciſſe videntur. Tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Meſſalla a Q. Pompejo Rufo, [36] Scaurus a Triario, aut a L. Cæſare. Quid poteris, inquies, pro iis dicere? Ne vivam, ſi ſcio. In illis quidem [37] tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. Nunc [38] ut opinionem habeas rerum, ferendum eſt. Quæris ego me ut geſſerim? conſtanter & libere. Quid [39] ille, inquies, ut ferebat? humaniter, meæque dignitatis, quoad mihi ſatisfactum eſſet, habendam ſibi rationem putabat. Quo modo ergo abſolutus? omnino [40] γοργεῖα γυμνά. Accuſatorum incredibilis

32 *Luciſcit*] *Luciſcit* autem per *i*, non *luceſcit*, ſemper in antiquis libris ſcriptum obſervavimus, quod etiam in Terentio illo Politianus adnotat, de quo alibi diximus: nec non omni laude & honore dignus Petrus Bembus, in ſuo dialogo de ſabulis Terentii, in illo loco: *Luciſcit, hoc jam cur eſſe pultare oſtium?* tam puſillam & tam tenuem θεωρίαν, tam magnus & tam gravis vir non eſt aſpernatus. *Victorius*.

33 *Antium*] Antium Reſtinnem virum Prætorium, nam Plutarcho autore, Pompejo, & Craſſo iterum Coſſ. prætor fuit. Hunc ſcribit Macrob. legem ſumptuariam tuliſſe. Val. Max. lib. VI. c. 8. *Corrad.*

34 *Favonium*] Ep. 1. lib. II. *Idem*.

35 *Non feciſſe*] Reus, a judicibus abſolutus, bis verbis innocens pronuntiabatur, *Non videri feciſſe*. Ergo hic Druſum, & Scaurum dicit abſolutos, Druſum de prævaricatione, Scaurum de repetundis, Cicerone utrumque defendente. *Manut.*

36 *Scaurus*] Non jam de repetundis, ſed de ambitu. Vide Quintil. IV. 1.

37 *Tribus libris*] Oratoriis. *Manutius*.

38 *Ut opinionem habeas rerum*] Hæc pars tota, uſque ad *Sed accipe alia*, ἀποσπασμάτιον quoddam mihi videtur eſſe epiſtolæ alterius, aut certe epiſtola ſine capite & calce. Quæ me cauſæ moverint, ut hoc ſentirem, dicam haud multo poſt: certe nomen Gabinii, cujus hic de judicio tam multa dicuntur, omitti non debuit. Et tamen mecum ipſe cogitabam, an emendari ſic poſſet, *Nunc ut Gabinium habeas reum*. Illa ſententia ſcilicet: Nunc ut de Gabinio reo certiorem te faciam: ferendum eſt: ſiquidem eſt abſolutus. *Malaſpina*. Ego paucis mutatis, veram, niſi fallor, lectionem repoſui, hoc modo, *nunc ut opimiorem habeas reum*. Boſius. Hoc totum, *ut opinionem habeas rerum*, quod eſt in libris vulgatis, depravatum eſt; imo vero alienum, & ſuppoſitum eſt, legendumque hoc modo: *nunc de Gabinio habe abſoluto. Verum*. Proclive tamen fuit ex *Gabinio* facere *opinio*: deinde ex *opinio*, *opinionem*, deinde ex *habe abſoluto*, *Verum habees rerum*. Lambinus.

39 *Ille*] Quomodo, inquies, ferebat Pompejus me in ea cauſa libere & conſtanter adverſus Gabinium agere? humaniter, inquam, & placide, quoad mihi ſatisfactum eſſet ab ipſo Gabinio, qui me, per ſummam injuriam, dum Conſul eſſet, in exilium egerat. Ita, inquam, ſavebat Gabinio Pompejus, ut mihi tamen ab eo ſatisfieri vellet. *Boſius*.

40 Γοργεῖα] Accuſatores Gabinii Cicero vocat γοργεῖα γυμνὰ, quod ii nihil præ ſe ferrent, niſi terrorem quendam inanem; quo genere formidabiles videntur larvæ. Nam γοργεῖα ſunt προσωπεῖα καὶ μορμολύκεια, ut ait Heſychius, ſumpta notatione ἀπὸ τῆς Γοργοῦς, ὅτι γοργότητα καὶ φόβον ἐμποιεῖ. Addit autem γυμνά, quod larvæ illæ nemini notæ non eſſent, ut quæ nudæ apparerent, detracta omni ſimulatione tanquam veſte. *Idem*.

infantia, id eſt L. Lentuli, L. filii, quem fremunt omnes prævaricatum; deinde Pompeji mira contentio, judicum ſordes. Attamen XXXII condemnarunt, XXXVIII. abſolverunt. [41] Judicia reliqua impendent: nondum eſt plane expeditus. Dices, Tu ergo hæc quo modo fers? Belle me hercule, & in eo me valde amo. Amiſimus, mi Pomponi, omnem non modo ſuccum ac ſanguinem, ſed etiam colorem & ſpeciem priſtinam civitatis. Nulla eſt Reſpublica, quæ delectet, in qua acquieſcam. Id ne igitur, inquies, facile fers? Id ipſum. Recordor enim, quam bella pauliſper, nobis gubernantibus, civitas fuerit: quæ mihi gratia relata ſit, nullus dolor me angit; unum omnia poſſe dirumpuntur ii, qui me aliquid poſſe doluerunt: multa mihi dant ſolatia: nec tamen ego de meo ſtatu demigro: quæque vita maxime eſt ad naturam, ad eam me refero, & ad literas, & ſtudia noſtra: dicendi laborem delectatione oratoria conſolor. Domus me, & rura noſtra delectant. Non recordor unde ceciderim, ſed unde ſurrexerim. Fratrem mecum & te ſi habebo, [42] per me iſta pedibus trahantur. [43] Vobis ἐμφιλοσοφῆσαι poſſum. Locus ille animi noſtri, [44] ſtomachus ubi habitabat olim, [45] concalluit. Privata modo, & domeſtica nos delectant. Miram ſecuritatem videbis: cujus plurimæ mehercule partes ſunt in tuo reditu. Nemo enim in terris eſt mihi tam conſentientibus ſenſibus. Sed accipe alia. Res [46] fluit ad interregnum; & eſt nonnullus odor Dictaturæ: ſermo

41 *Judicia reliqua*] Erat enim de majeſtate abſolutus; ſed præterea de ambitu, & de repetundis accuſabatur. Vide ad Q. fr. ep. 2. & 3. lib. III. *Manutius*.

42 *Per me*] Eſt hic ἔλλειψις verbi *licet*, quod nonnunquam tamen adhibetur, ut Acad. (II. 29.) *Per me ſtertas licet, ait Carneades, non modo quieſcas*. Malaſpina.

43 *Vobis ἐμφιλοσοφῆσαι*] Inter vos philoſophari. *Corradus*.

44 *Stomachus*] Ubi ſedes iræ fuit. *Man.*

45 *Concalluit*] Nonius ita legit, *Concalluit*: pro, callum obduxit: ut jam nulla res me ad iram adducat. Sic in epiſt. ad Varronem: *Conſuetudo callum obduxit ſtomacho meo*. Idem.

46 *Fluit ad interregnum*] Interrex creabatur, cum urbs ſine conſulibus, & reliquis patriciis magiſtratibus eſſet, ut is haberet comitia conſularia; iiſque comitiis conſules creati, haberent comitia reliquorum magiſtratuum. Dum autem unus eſſet patricius magiſtratus, auſpicia ad patres redire non poterant: ita nec creari interrex: quem & a patribus, & auſpicato creari oportebat. Qua de re alias fuſius. *Fluit, tendit*. Quia, cum hæc ſcriberet menſe Novembri, nondum habitis conſularibus comitiis, quæ nec in expectatione eſſent, futurum videbatur, ut res uſque eo protraheretur, ut, anno confecto, cum nulli conſules eſſent, interrex comitiorum cauſa crearetur. Quod ita factum eſt. Nam conſules ex interregno creati Domitius, & Meſſalla, ſicuti Appius quoque, & Ahenobarbus, itemque Pompejus, & Craſſus. *Idem*.

Digitized by Google

mo quidem multus; qui etiam Gabinium apud [47] timidos judices adjuvit. Candidati Conſulares omnes rei ambitus. Accedit etiam Gabinius: quem P. Sylla, non dubitans [48] quin foris eſſet, poſtularat, [49] contra dicente & nihil obtinente Torquato. Sed omnes abſolventur; nec poſthac quiſquam damnabitur, niſi qui hominem occiderit. [50] Hoc tamen agitur ſeverius. Itaque [51] indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus eſt. Multi alii [52] urbani [53] ne reſpondent quidem. Quid aliud novi? [54] & tamen. Abſoluto Gabinio ſtomachantes alii judices, hora poſt, Antiochum Gabinium, neſcio quem e [55] Sopolidis pictoribus, libertum, ac accenſum Gabinii, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit ſtatim reus, lege Majeſtatis, [56] οὔ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ? Pontinius vult a. d. IV Non.

47 *Timidos*] Quia a Pompejo, ad quem dictaturam delatum iri putabant, ſibi timentes, ſi ejus amiciſſimum Gabinium damnaſſent, abſolverunt. Ad Q. ſtatr. ep. 7. lib. III. *Idem*.

48 *Quin foris eſſet*] Nam cum ex a. d. XII ad IV Kal. Oct. ad urbem fuiſſet Gabinius, in eamque noctu ingreſſus eſſet: nec oiſi decimo die, in Senatum veniſſet: Syllam fortaſſe potuit latere: foris illum eſſe, qui intus eſſet, credentem. Verum, quid tanti erat ad nominis delationem, ot foris eſſet? Nihil opinor: ſed hiſce verbis Cicern conſilium Syllæ voluit indicare: qui ut Gabinium a Triumphi cogitatione deduceret, properaverit in judicium adducere: neſciens, jam tum illum, ſpem ejus abjeciſſe, atque in urbem ingreſſum. Atque hæc quidem loci hujus ſententia videtur, non ſaoe jacens. In libro tamen Faerni, *Fortis eſſent* ſcriptum eſt. Ubi ſi *Fortes* emendetor, ad judices referri poſſit, quos timidos idem proxime appellavit. Eſt, inquit, noonullus odor Dictaturæ, ſermo quidem multus: qui etiam Gabinium apud timidos judices adjuvit: quos tamen Sylla non dubitans quin fortes eſſent, hominem poſtularat. Hanc ſcripturam adjuvant, quæ ſequuntur, *Sed omnes abſolventur;* hoc eſt, ita timidi ſunt, ut non ſolum Gabinius evaſurus ſit, ſed plane omnes: niſi ſi quis hominem occiderit. Item illud, quod eſt in libro III ad Q. fratrem, extrema prima epiſtula. *Gabinius a. d. IV. K. Octob. noctu in urbem introivit: & hodie* (exiſtimatur autem fuiſſe III. Kal.) *octavo hora cum edicto C. Alfii, de majeſtate eum adeſſe oporteret: concurſu magno & odio univerſi populi, pene afflictus eſt*. Sic ibi. Quod ergo notum erat univerſo populo, Gabinium Romæ atque aden in urbe eſſe, id Sylla ignoraverit? *Malaſpina*.

49 *Contra dicente*] Contenderunt Torquatus, & Sylla: ut accuſandi munus alter alteri eriperet. Obtinuit Sylla: cum id ante non ſperaſſet. *Manutius*.

50 *Hoc tamen*] Tantum de parricidiis accipiunt Corradus & Mongaltus: ſed aliter Manutius; oam γενικῶς de omnibus reis.

51 *Indicia*] Sic antiqui libri, non, *Judicia*. Quotidie, inquit, nocentes homines indicia produntur. *Idem*.

52 *Urbani*] Homines faceti, qui alios nigro ſale defricant. *Grævius*.

53 *Ne reſpondent quidem*] Hoc eſt, non ſe ſiſtunt in judicio, ſed in exilium eunt. *Gronov.* Obſerv. II. 8.

54 *Et tamen*] Lege: *eſt tamen*. Muretus. Sed hæc ita ſunt ſupplenda: *Et tamen aliquid eſt novi*. Et poſt *tamen* diſtinctio locanda. *Grævius*.

55 *Sopolidis*] Pictor fuit celeberrimus tempore Ciceronis, cujus meminit Plinius XXXV. 40. *Boſius*.

56 Οὔ σ' οἶδ'] *Nonne ſcio te, o Mars, conſueſſe cum Paphia*, ſive *Venere*? Videntur hæc verba eſſe e vetere poeta: ſed ex quo, aut quomodo explicanda ſint, libenter fateor me ignorare. Nam doctorum hominum conjectu-

Non. Novemb. triumphare. Huic obviam Cato, & Servilius Prætores aperte, & Q. Mucius Tribunus. Negant enim [57] latum de imperio: & eſt latum hercule [58] inſulſe. Sed erit cum Pontinio [59] Appius Conſul. Cato tamen affirmat, ſe vivo illum non [60] triumphare. Id ego puto, ut multa ejuſdem, ad nihil recaſurum. Appius [61] ſine lege, ſuo ſumptu in Ciliciam cogitat. [62] Paccianæ epiſtolæ reſpondi: cognoſce cætera. Ex fratris literis incredibilia quædam de Cæſaris in me amore cognovi: eaque ſunt ipſius Cæſaris uberrimis literis confirmata. Britannici belli exitus expectatur. Conſtat enim aditus inſulæ eſſe munitos mirificis molibus. Etiam illud jam cognitum eſt, neque argenti ſcripulum eſſe ullum in illa, neque ullam ſpem prædæ, niſi ex mancipiis: ex quibus nullos puto te literis, aut muſicis eruditos expectare. [63] Paulus in medio foro baſilicam jam pene texuit iiſdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentiſſimam. Quid quæris? nihil gratius illo monumento, nihil glorioſius. Itaque Cæſaris amici (me dico & Oppium: diſrumparis licet) in monumentum illud, quod tu tollere laudibus ſolebas, ut forum laxaremus, & uſque ad trium Libertatis explicaremus, [64] contempſimus ſexcenties H-S. [65] Cum privatis non poterat tranſigi minore pe-

jecturæ non ſatisfaciunt, nec melius aliquid ipſe reperio. *Erneſt.* Neque habes quo referas hæc verba, *lege Majeſtatis*. Omnino deeſſe aliquid videtur.

57 *Latum de imperio*] Unius diei, quo ingreſſus urbem, triumphum ducturus erat. Alioqui imperium habere intra urbem licebat nemini. Hujus generis exemplum apud Livium lib. XLV. his verbis: *Tribus his omnibus decretus ab ſenatu triumphus: mandatumque Q. Caſſio prætori, cum tribunis plebis ex auctoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes inveherentur, imperium eſſet.* Manutius.

58 *Inſulſe*] Quia legem de imperio Pontinii Serv. Galba prætor clam ante lucem tulerat: quod a Dione traditum eſt: &, agi quidquam cum populo ante horam primam, leges vetabant. *Idem*.

59 *Appius Conſul*] Ejus amiciſſimus, ut apparet ex ep. 9. lib. III. Fam. *Idem*.

60 *Triumphare*] Beſſarionis liber, *Triumphaturum*. Utrumque recte. *Idem*.

61 *Sine lege*] Curiata: qua populus proficiſcentibus in provincias imperium dabat. Ep. 9. lib. I. ad Lentulum, & ep. 2. lib. III. ad Q. fr. *Idem*.

62 *Paccianæ epiſtolæ*] Hic apparet, divulſa eſſe, & alieno loco agglutinata harum epiſtolarum membra. Nam Paccianæ epiſtolæ incipit reſpondere in epiſtola proxima ſuperiore, ut, in hac quo modo reſpondere poſſit, non videam. *Idem*.

63 *Paulus*] L. Æmilius Paulus, qui duas baſilicas, veterem reſtituit, novam extruxit. *Idem*.

64 *Contempſimus*] Id eſt, liberaliter inſumpſimus, & quaſi profudimus centies ſeſtertium in monumenti illius ædificationem. *Boſius*.

65 *Cum privatis*] Qui vendebant aream. *Corradus*. Faernus delebat *non*, auctoritatem ſecutus veteris libri.

Digitized by Google

pecunia. Efficiemus rem glorioſiſſimam. Nam in campo Martio ſepta Tributis comitiis marmorea ſumus & tecta facturi; eaque cingemus excelſa porticu; ut mille paſſuum conficiatur. Simul adjungetur huic operi villa etiam publica. Dices, quid mihi hoc monumentum proderit? Quid? celabo te res Romanas? Non enim te puto de [66] luſtro, quod jam deſperatum eſt, aut de judiciis, quæ lege [67] Coctia fiant, quærere. Nunc te objurgari patere, ſi jure. Scribis enim in epiſtola, quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam, in Aſiam tibi eundum eſſe te arbitrari. Mihi mehercule nihil videbatur eſſe in quo tantulum intereſſet, utrum per procuratores ageres, an per ipſum; ut abis toties, & tam longe abes. Sed hæc mallem integra re tecum egiſſe. Profecto enim aliquid egiſſem. Nunc reprimam ſuſceptam objurgationem. Utinam valeat ad celeritatem reditus tui. Ego ad te propterea minus ſæpe ſcribo, quod certum non habeo ubi ſis, aut ubi futurus ſis. Huic tamen neſcio cui, quod videbatur is te viſurus eſſe, putavi dandas eſſe literas. Tu, quoniam iturum te in Aſiam eſſe putas, ad quæ tempora te expectemus, facias me certiorem velim, & de Eutychide quid egeris.

66 *Luſtro*] Cenſores poſt cenſum urbem luſtrabant: ſed cenſum, luſtrumque ſimul tribuni plebis obnuntiationibus impediebant. Epiſt. 10. *Manut.* Sic in marmore Ancyrano Auguſtus: *Luſtrum poſt annum quadrageſimum feci*, cum tamen interea temporis Cenſores fuerint. *H. Noris.* in *Comment.* ad Cenotaphia Piſana.

67 *Coctis*] Alii *Plotia*, quæ parum convenit, & *Coctia* nulla eſt: niſi a L. Valerio Cotta, *Cottia* factum ſit, ut eadem ſit, quæ Aurelia; quod vix puto. *Malaſpina*. Non erat quare Malaſpina dubitaret, a Cotta poſſe *Coctiam* dici. Nam eodem modo a Regulo Cottio Alpium pars dicitur Alpes *Cottianæ*, & *Coctianæ* apud Tacitum Hiſt. IV. 68. *Erneſtus*. Ex literarum charactere, & rei veritate deprehendi legendum *Cœlia*, & intelligi legem tabellariam in perduellionis etiam crimine, de qua videndus Pighius ad annum Urbis 646. *J. F. Gronovius*.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. O EXPECTATAS mihi tuas literas! o gratum adventum! o conſtantiam promiſſi, & fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans ſuperioris tuæ tranſmiſſionis [1] *δέῤῥεις*. Sed niſi

1 *Δέῤῥεις*] *Pelles*, *involucra*. Senſus eſt, recordans quibus cum impedimentis conflictatus ſis, cum tranſires mare, in Aſiam contendens. *J. F. Gronovius*.

niſi fallor, citius te, quam ſcribis, videbo. Credo enim te putaſſe, tuas mulieres in Apulia eſſe: quod cum ſecus erit, quid te Apulia moretur: nam veſtorio dandi ſunt dies, & ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo reguſtandus. Quin tu huc advolas, & inviſis illius noſtræ Reipublicæ [2] germanæ. Putavi de nummis, ante comitia tributim uno loco diviſis palam. Vide abſolutum Gabinium: [3] detur eſſe valiturum. De Meſſala [4] quod quæris, quid ſcribam neſcio. Nunquam ego vidi tam pares candidatos. Meſſallæ copias noſti. Scaurum Triarius [5] reum fecit. Si quæris, nulla eſt magnopere commota [6] συμπάθεια: ſed tamen habet Ædilitas ejus memoriam non ingratam; & eſt pondus apud ruſticos in patris memoria. Reliqui [7] duo plebeji ſic exæquantur, ut Domitius valeat amicis, adjuvetur tamen non gratiſſimo munere; Memmius Cæſaris commendetur [8] militibus, [9] Pompeji Gallia nitatur: quibus ſi non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Cæſaris detrudat, [10] Catone præſertim abſoluto. Ab Quinto fratre, & a Cæſare accepi a. d. IX. Kal. Novemb. literas, confecta Britannia, obſidibus acceptis, nulla præda, imperata tamen pecunia, datas a litoribus Britanniæ proximo

a. d.

2 *Germanæ. Putavi de*] Etſi nihil immutavi: tamen non dubito, quin ita legendum ſit. *Germanam. Peti vide*. Ut ſit ſenſus. Advola, mi Attice, & inviſe ſimilem rempublicam reipublicæ illi noſtræ, quam laudare ſolebamus. Dicit enim, *Germanam illius noſtræ reipublicæ*, cum ironia, quaſi prorſus diſſimilem, & plane mutatam. Deinde ſequitur: Vide magiſtratus peti: nummis ante comitia tributim uno loco diviſis palam. Quæ verba ſi quis diligentius expendat, ſingula emphaſim habere cognoſcet. Vide item, inquit, Gabinium abſolutum, eum nocentiſſimus eſſet. Concedatur etiam, ut auctoritate floreat, & gratia. *Manutius*, qui ſolus hic Mongalto & Grævio probatur. Omnes quidem fatentur locum eſſe corruptum: ſed, cum alii alia verba ſupponunt, ipſam quoque corrumpunt ſententiam, non interpretantur. *Oliverus*.

3 *Detur eſſe valiturum*] Abſolutus eſt, inquit Gabinius, homo nocentiſſimus; detur etiam illud, fore ut in republica floreat: auctoritateque & gloria valeat. Verumtamen de hoc non valde laboro. *Malaſpina*.

4 *Quod quæris*] Num futurus ſit conſul. *Corradus*.

5 *Reum*] De ambitu. Nam de repetundis jam fuerat abſolutus. Ep. 16. & ep. 2. lib. III. ad Q. Fr. *Manutius*.

6 Συμπάθεια] Animi commotio ex commiſeratione.

7 *Duo plebeii*] Nam Meſſalla, & Scaurus patricii; plebeji Domitius, & Memmius. Ergo cum Meſſalla Scaurus, cum Domitio Memmius contendebat. *Manut.*

8 *Militibus*] Quos ad ſuffragia ſæpe veniſſe legimus. *Corradus*.

9 *Pompeji Gallia*] Gallia Tranſpadana, in qua Pompejus Strabo, pater Magni, coloniis jus civitatis & ſuffragii dederat. *Popma*. Mihi ſcribendum videtur, *Pompeji gratia*. Muretus.

10 *Catone*] Cum Cato, qui tribunus plebis biennio ante comitia in annum ſequentem detruſerat, ſit abſolutus. Ad Q. Fr. ep. 5. lib. II. *Manutius*.

Digitized by Google

a. d. VI Kalend. Octob. Exercitum Britannia reportabant. Q. [11] Pilius erat jam ad Cæſarem profectus. Tu, ſi aut amor in te eſt noſtri, ac tuorum, aut ulla [12] veritas, aut ſi etiam ſapis, ac frui tuis commodis cogitas, adventare & prope adeſſe jam debes. Non mehercule æquo animo te careo. Te autem quid mirum, qui Dionyſium tantopere deſiderem? quem quidem abs te, [13] cum dies venerit, & ego, & Cicero meus flagitabit. Abs te proximas literas habebam Epheſo a. d. v. Id. Sext. datas.

11 *Pilius*] Piliæ propinquus, quam Atticus habebat in matrimonio. *Idem*.

12 *Veritas*] Ut præſtes quod promiſiſti.

13 *Cum dies venerit*] Qui dies? An promiſſi Dionyſii? ita ut hominem ſecum habere Atticus ad certum tempus voluerit, poſt M. Tullio cedere? Id ego vix credo: cum præſertim proxima ſuperiore epiſtola, quæ non multo ante ſcripta eſt, Cicero Atticum roget, ut Dionyſium mittat, de certa die nihil dicat. Placeret, *Qua die veneris*. Ut deſiderii vis ac magnitudo indicetur eorum, qui ne unum quidem, aut alterum diem exſpectaturi eſſent, ſed eodem quo veniſſet, hominem efflagitaturi. *Malaſpina*.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. PUTO te exiſtimare me, nunc oblitum conſuetudinis & inſtituti mei, rarius ad te ſcribere, quam ſolebam: ſed, cum loca & itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum, neque Athenas, neque in Aſiam, neque cuiquam, niſi ad te ipſum proficiſcenti, dedi literas. Neque enim ſunt eæ epiſtolæ noſtræ, quæ ſi perlatæ non ſint, nihil ea res nos offenſura ſit: quæ tantum habent myſteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus. [1] Lepidum quo excidat. Conſules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus [2] pactio-

1 *Lepidum quo* res cadat] Sic puto hunc corruptum locum eſſe emendandum, ſententia, opinor, non inepta. Lepidum (inquit) ſpectaculum, videre quo res cadat. *Lambinus*. Nihil muto; manuſcriptis hæreo. *Excidat*, imperſonale eſt. *Junius*. Poſſes conjicere, *ne lepidum quod excidat*, pro *ne aliquid lepidarum rerum & verborum quæ ad te ſcribo, aliis innoteſcat, & ſpargatur in vulgus*. Grævius. Delenda hæc verba Muretus cenſet. Victorium ſequimur.

2 *Pactionem*] Pactio hæc erat: Memmius, & L. Domitius Ahenobarbus conſules fieri cupiunt: Appius autem Claudius, & L. Domitius Ahenobarbus conſules id agunt, ut conſulatu functi in provincias mittantur. Promittunt igitur, ſe operam daturos, ut conſules creentur Memmius, & Calvinus: illi contra, ſe tres augures daturos, qui dicerent ſe affuiſſe, cum lex Curiata de imperio provinciarum ad populum ferretur: & duos conſulares, qui ſe affuiſſe dicerent, cum Senatus-conſultum de ornandis, & inſtruendis conſularibus provinciis ſcriberetur: niſi hoc feciſſent, H-S. darent ambo quadringena Appio, & Ahenobarbo. *Manutius*.

ctionem in Senatu recitavit, quam ipſe & ſuus competitor Domitius cum Conſulibus feciſſent, uti ambo H-S quadragena Conſulibus darent, ſi eſſent ipſi Conſules facti, niſi [3] tres Augures dediſſent, qui ſe affuiſſe dicerent, cum lex Curiata ferretur, [4] quæ lata non eſſet; & duo Conſulares, qui ſe dicerent in ornandis provinciis conſularibus ſcribendo affuiſſe, [5] cum omnino ne Senatus quidem fuiſſet. Hæc pactio non verbis, ſed [6] nominibus & [7] perſcriptionibus, multorum [8] tabulis cum eſſe facta diceretur, prolata a Memmio eſt nominibus [9] inductis, auctore Pompejo. Hic Appius [10] erat idem. Nihil ſane jacturæ. Corruerat [11] alter, & plane, inquam, jacebat. Memmius autem, dirempta [12] coitione invito Calvino, plane refrixerat; & eo magis nunc cogitare dictaturam, tum favere juſtitio, & omnium rerum licentiæ. Perſpice æquitatem animi mei,

3 *Tres augures*] Nam, cum lex ad populum fertur, adſint neceſſe eſt, qui dicant licere per Jovem legem ferri. Tres autem plane, cum lex curiata ferebatur, quia triginta Curiæ tres veteres Tribus repræſentabant. Veteres autem Tribus ſuum quæque Augurem habuit. *Idem*.

4 *Quæ lata non eſſet*] Augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. Non licebat autem ſine curiata lege militare imperium in provinciis habere. *Idem*.

5 *Cum omnino*] Nam revera neque lata curiata lex, neque ſenatus fuerat: ſed, quaſi utrumque fuiſſet, ita provinciarum adminiſtrationem, & lege curiata, & S. C. ſe daturos conſulibus promittebant Memmius, & Calvinus, ſi modo ipſi eſſent conſules facti. *Idem*.

6 *Nominibus*] *Nomina* proprie dicta de hujuſmodi debitis quæ ſine uſuris contrahuntur. Ideo & pararii proxenetæque interpoſiti, qui pecuniam mutuam quærentibus, quam ſine uſura acciperent, creditores conciliarent, qui ſic dare vellent. Quorum proxenetarum opera non erat opus his qui pecuniam fœnore ſumere cogitarent. Recta enim ad menſam argentatiorum ibant, atque inde, ſi pignoribus & hypothecis idonee cavere poterant, ſumebant quantum vellent. *Salmaſius*, de uſuris cap. 6.

7 *Perſcriptionibus*] *Perſcriptiones* ſunt, ut nunc loquuntur, aſſignationes ad trapezitam ſeu menſam. Solutiones, inquit Salmaſius, apud antiquos Romanos fieri ſolitas legimus duobus modis, vel ex *arca*, vel ex *menſa*. Qui domo ſolvebat, ex arca ſua pecuniam ſumere intelligebatur, quæ ibi ſine fructu recondita ſervabatur. Qui ex menſa numerationem faciebat, duplici modo eam facere ſolitus. Aut enim a menſario accipiebat fœnore, qui pro ipſo ſummam quam deſiderabat, & cui numeratam illam vellet, dependebat. Tunc debitor talis ſummæ menſario exiſtebat. Aut pecuniam ipſe habebat apud menſam depoſitam. Ex qua ſumma quantam ſummulam vellet, pro ipſo numerabat menſarius, qui tanto minoris exinde manebat debitor. Hoc *ſcribere*, & *perſcribere* dicebatur, & inde *ſcriptura menſæ*. Salmaſius, de fœnore Trapezitico, *lib.* I. Cicero pro Flacco: *Pecuniam in ædem ſacram reficiendam ſe perſcripſiſſe aiunt*. Grævius.

8 *Tabulis*] Vide Salmaſium in cap. 6. libri modo laudati. *Idem*.

9 *Inductis*] E codice deletis. *Corradus*. Nominibus ſcilicet eorum, qui hæc pacti erant, & ſuam interpoſuerant fidem.

10 *Erat idem*] Ita non commovebatur, quaſi nihil turpe commiſiſſet. *Manutius*.

11 *Alter*] Domitius Ahenobarbus. *Idem*.

12 *Coitione*] Coitiones candidatorum quæ ſint, nunc omnibus notum. *Invito* autem *Calvino*, quia ſuo conſilio contra Domitii voluntatem eam pactionem in Senatu recitarat. *Victorius*.

Digitized by Google

mei, & ludum & contemptionem [13] Seleucianæ provinciæ, & mehercule cum Cæſare ſuaviſſimam conjunctionem; hæc enim me una ex hoc naufragio tabula delectat. Qui quidem Quintum meum tuumque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia! non ſecus ac ſi ego eſſem imperator. [14] Hibernam legionem eligendi optio delata commodum, ut ad me ſcribit. Hunc tu non ames? quem igitur [15] iſtorum? Sed heus tu, ſcripſeramne tibi me eſſe legatum [16] Pompejo? & extra urbem quidem fore ex Idib. Januariis? Viſum eſt hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? coram, opinor, reliqua; ut tu tamen aliquid expectes. Dionyſio plurimam ſalutem: cui quidem ego non modo ſervavi, ſed etiam ædificavi locum. Quid quæris? ad ſummam lætitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedit. Quo die [17] ad me venies, tu, ſi me amas, apud me cum tuis maneas.

13 *Seleucianæ*] Macedoniæ, quam olim provinciam contempſit, & quam vocat Seleucianam a Seleuco Nicanore victore Lyſimachi, qui tum Thraciam & Macedoniam in ditione habebat. *Juſtin.* lib. XVII. cap. 2. *J. F. Gronov.*

14 *Hibernam legionem*] Quidam *Regionem* ſine cauſa, præſertim repugnantibus libris. Nam cum ſuas legiones Cæſar, quo facilius provinciam in officio contineret, non unum in locum ad hibernandum mitteret, optionem Quinto dabat, ad quam vellet proficiſcendi: ita ut integrum illi eſſet, in propinquiora loca, & munitiora venire. *Malaſpina*.

15 *Iſtorum*] Optimatum? Ep. 5. h. l.

16 *Pompejo*] Ituro in Hiſpaniam.

17 *Ad me*] Hoc aut abundat; aut explana, in aliquam villarum mearum, ubi tum ero. *Manutius*.

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER V.

CICERO ATTICO SAL.

I. EGO vero & tuum [1] in diſceſſu vidi animum, & meo ſum ipſe teſtis: quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc noſtrum deſiderium ne plus ſit annuum. [2] De Annio Saturnino curaſti probe. [3] De ſatiſdando vero te rogo, quoad eris Romæ, tu ut ſatiſdes. Et ſunt aliquot [4] ſatiſdationes ſecundum mancipium, in his & Memmianorum prædiorum, vel Atilianorum. De Oppio factum eſt ut volui, & maxime quod DCCC [5] aperuiſti: quæ quidem ego utique vel [6] verſura facta ſolvi volo; ne extrema exactio [7] noſtrorum nominum expectetur. Nunc venio ad [8] tranſverſum illum extremæ epiſtolæ tuæ verſiculum, in quo me admones de ſorore: quæ res ſe ſic habet. Ut veni in Arpinas, cum ad me frater veniſſet, in primis nobis ſermo, iſque multus, de te fuit: ex quo ego veni ad ea, quæ fueramus ego & tu inter nos de ſorore in Tuſculano locuti.

1 *In diſceſſu*] Cum a tuo complexu in Tuſculano divulſus ſum, in provinciam Ciliciam proficiſcens. *Manut.*

2 *De Annio Saturnino*] Hanc alii quærent hiſtoriam, niſi forte T. Annium Milonem ſignificet per notam. *Corrad.*

3 *De ſatiſdando*] Satiſdare dicitur qui fidejuſſores dabat, qui litis eventum in ſe recipiebant, ita ut quanti condemnatus eſſet reus, ipſo non ſolvente, is qui fidem ſuam interpoſuerat pro reo ſolveret. *Græv.*

4 *Satiſdationes ſecundum mancipium*] Quid rei ſit apud Juriſconſultos, vide Cujacium, *Obſervat.* X. 4. & Salmaſium, *de modo uſurar.* cap. 16.

5 *Aperuiſti*] Expoſuiſti, oſtendiſti te daturum, ſi urgeret. Ep. 4. *Manut.*

6 *Verſura facta*] Verſuram facit, qui, vetus ut æs alienum ſolvat, novum contrahit: fit enim converſio quædam, & mutatio creditoris. *Idem.*

7 *Noſtrorum nominum*] Pecuniæ mihi ab aliis debitæ. *Idem.*

8 *Tranſverſum*] Cum pagina, verſibus recto ordine ſubſequentibus completa, nihil ultra capit; tum, ſi quid ejuſmodi ſupereſt, quod multorum verborum non ſit, ſcribere ſolemus de tranſverſo. *Idem.*

Digitized by Google

cuti. Nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in ſororem tuam; ut etiam, ſi qua fuerat ex ratione ſumpta offenſio, non appareret. Illo ſic die. Poſtridie ex Arpinati profecti ſumus. Ut in Arcano Quintus maneret, [9] dies fecit: ego Aquini, ſed prandimus in Arcano. Noſti hunc fundum. Quo ut venimus, humaniſſime Quintus, Pomponia, inquit, tu invita [10] mulieres, ego arcivero pueros. Nihil potuit, mihi quidem ut viſum eſt, dulcius, idque cum verbis, tum etiam animo, ac vultu. At illa, audientibus nobis, Ego ſum, inquit, hic hoſpita. Id autem ex eo, ut opinor, quod anteceſſerat [11] Statius, ut prandium nobis videret. Tum Quintus, En, inquit mihi, hæc ego patior quotidie. Dices, quid, quæſo, iſtuc erat? Magnum; itaque me ipſum commoverat: ſic abſurde & aſpere verbis vultuque reſponderat. Diſſimulavi dolens. Diſcubuimus omnes præter illam: cui tamen Quintus de menſa miſit: illa rejecit. Quid multa? nihil meo fratre lenius: nihil aſperius tua ſorore mihi viſum eſt: & multa prætereo, quæ tum mihi majori ſtomacho, quam ipſi Quinto fuerunt. Ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remanſit, & Aquinum ad me poſtridie mane venit: mihique narravit, nec ſecum illam dormire voluiſſe; &, cum diſceſſura eſſet, fuiſſe ejuſmodi, qualem ego vidiſſem. Quid quæris? vel ipſi hoc dicas licet, humanitatem ei, meo judicio, illo die defuiſſe. Hæc ad te ſcripſi fortaſſe pluribus, quam neceſſe fuit, ut videres tuas quoque eſſe partes inſtituendi, & monendi. Reliquum eſt, ut, ante quam proficiſcare, mandata noſtra exhaurias; ſcribas ad me omnia; Pontinium extrudas; cum profectus eris, cures ut ſciam. Sic ha-

 beas,

9 *Dies*] Non dies in veſperum jam vergens, (nam & Marcum fratrem eadem cauſa in Arcano retinuiſſet) ſed dies feſtus Arcani pagi, quem ſibi Quintus in ſuo fundo celebrandum putavit. *Idem*.

10 *Mulieres, ego pueros*] Quas mulieres obſecro? Terentiamne ac Tulliam? Quid? hæ invitatæ fuerunt, quaſi hoſpites? Neque enim dicit *voca*, ſed *invita*. Suſpicio ergo mea illa eſt, Pomponiam mulieres illas invitare juſſam fuiſſe, quæ Arcis officii cauſa, ſalutatum venerant: quas Quintus humanitate ac liberalitate adductus, invitari volebat, mulieres a muliere: itaque & *Viros*, citius quam *Pueros*, eſſe legendum: ut Arcanos item accipiamus. *Arcæ* porro fuere, haud procul Arpino, ad Melpham fluvium poſitæ: qui ex Apenino defluens, perque planiciem ſuas undas agens, ſub Fregellis denique, Liri jungitur. Hoc oppidum, hodie quoque Arcæ dicitur, unde Arcanus: ut a Thebæ, Thebanus. *Malaſp.*

11 *Statius*] Libertus Quinti. *Videret*? Pararet, curaret. *Manut.*

beas, nihil mehercule te mihi nec carius eſſe, nec ſuavius. A. Torquatum amantiſſime dimiſi Minturnis, optimum virum: cui me ad te ſcripſiſſe aliquid, in ſermone ſignifices velim.

CICERO ATTICO SAL.

II. ANTE diem VI Id. Maj. cum has dabam literas, ex Pompejano proficiſcebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. Deinde cogitabam, ſine ulla mora, juſta itinera facere. In Cumano cum eſſem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noſter Hortenſius: cui depoſcenti mea mandata cætera univerſe mandavi; illud proprie, ne pateretur, quantum eſſet in ipſo, prorogari nobis provincias. In quo eum tu velim confirmes, gratumque mihi feciſſe dicas, quo & venerit ad me, & hoc mihi, prætereaque ſi quid opus eſſet, promiſerit. Confirmavi ad eam cauſam etiam Furnium noſtrum; quem ad annum Tribunum plebis videbam fore. Habuimus in Cumano quaſi puſillam Romam: tanta erat in his locis multitudo; cum interim [1] Rufio noſter, quod ſe a Veſtorio obſervari videbat, ſtratagemate hominem percuſſit: nam ad me non acceſſit. Itane? cum Hortenſius veniret, & infirmus, & tam longe, & Hortenſius, cum maxima præterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. Non vidiſti igitur hominem, inquies? Qui potui non videre, cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum, agentem aliquid, credo, ſalutavi; [2] poſtea jam juſſi valere, cum me

1 *Rufio noſter*] Hic eſt C. Sempronius Rufus, de quo in epiſt. Fam. ep. 8. lib. VIII. quem hic per jocum appellat Rufionem. Quoniam autem cum Veſtorio neſcio quid ei erat controverſiæ, arbitrum ſtatuerant Ciceronem, ut cognoſceret. Deinde, cum Sempronius ſe a Veſtorio videret obſervari; (obſervabat autem Veſtorius, ut, ſi Ciceronem Sempronius adiiſſet, ſtatim & ipſe accurreret, tranſigendæque controverſiæ arbitrum moneret: quod Rufio nolebat, ut qui ſe non bonam habere cauſam intelligeret (hominem ſtratagemate fefellit: nam ad Ciceronem non acceſſit. Hunc Cicero gratiſſimum ſibi feciſſe, dicit, quod de controverſia audiri noluerit, id eſt, quod ad ſe arbitrum non acceſſerit, ut de controverſia, quam habebat cum Veſtorio, tranſigeret. In quo quaſi gratiam referre Ciceroni pro accepto beneficio viſus eſt, quod eum audiendi moleſtia liberaverit. Hic Rufio per jocum a Cicerone vocatur Veſtorianus epiſt. 14. lib. XIV. ob inſignem, & diuturnam cum Veſtorio controverſiam. *Manut.*

2 *Poſtea jam juſſi*] Cicero ſcripſit, *Poſtea etiam jam juſſi*. Muret.

Digitized by Google

me [3] exiens e ſua villa, num quid vellem, rogaſſet. Hunc hominem parum gratum quiſquam putet? aut non in eo ipſo laudandum, quod audiri non laborarit? Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam conſolationem eſſe hujus ingentis [4] moleſtiæ, niſi quod ſpero non longiorem annua fore. Hoc me ita velle multi non credunt ex conſuetudine aliorum: tu, qui ſcis, omnem diligentiam adhibebis, tum ſcilicet, cum id agi debebit. Cum ex Epiro redieris, de Republica ſcribas ad me velim, ſi quid erit quod opperiare. [5] Nondum enim ſatis huc erat allatum, quomodo Cæſar ferret de auctoritate perſcripta: eratque rumor de Tranſpadanis, eos juſſos Quatuor-viros creare. Quod ſi ita eſt, magnos motus timeo. Sed aliquid [6] ex Pompejo ſciam.

3 *Exiens e ſua villa*] Ita Muretus & Lamb. Alii, *e Panſæ ſui villa*: alii, *expenſe e ſua villa*; quod quid ſit: ne ipſi quidem ſatis explicant. *Olivetus*.

4 *Moleſtia*] Provincialis. *Manut.*

5 *Nondum*] Ex epiſtola Cælii ad Ciceronem prima, ſane facile cognoſcitur, nuntium hunc Ciceroni, de Tranſpadanis allatum, rumoremque de auctoritate perſcripta, falſum fuiſſe. Cælius enim e commplexu Ciceronis Romam reverſus (hoc enim judicium facio ex ejus literis) ſcribit ſe de Tranſpadanis, ne tenuiſſimam quidem auditionem accepiſſe. Marcellum præterea nihil adhuc de ſucceſſione Galliarum retuliſſe: ſed eam relationem, in Kalend. Junias diſtuliſſe: ut intelligere poſſimus, nihil cum his, illa Cæliana pugnare. Cur autem Quatuor viros creare Tranſpadani a Cæſare juſſi ſint, quidque illud referret, totuſque hic locus, accurate, copioſeque a Carolo Sigonio, in libro tertio de antiquo jure Italiæ, explicatur. *Malaſp.*

6 *Ex Pompejo*] Cum quo Tarenti ſermonem habuit de rep. Ep. 5. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

III. ANTE diem VI Id. Maj. veni in Trebulanum ad Pontium. Ibi mihi tuæ literæ binæ redditæ ſunt tertio abs te die: eodem autem exiens e Pompejano, Philotimo dederam ad te literas. Nec vero nunc erat ſane quod ſcriberem. Qui de Republica rumores, ſcribe quæſo. In oppidis enim ſummum video timorem; ſed multa inania. Quid de iis cogites, & quando, ſcire velim. Ad quas literas tibi reſcribi velis, neſcio: nullas enim adhuc acceperam, præter quæ mihi binæ [1] ſemel in Trebulano redditæ ſunt: quarum alte-

1 *Semel*] Quid ſi legatur *ſimul?* Urſin.

Digitized by Google

alteræ [2] edictum P. Licinii habebant, (erant autem Non. Maj. datæ) alteræ reſcriptæ ad meas Minturnenſes. Quam vereor, ne quid fuerit [3] σπουδαιότερον in iis, quas non accepi, quibus reſcribi vis. [4] Apud Lentulum ponam te in gratiam. [5] Dionyſius nobis cordi eſt. [6] Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Jam deeſt quid ſcribam; & lucet. [7] Beneventi cogitabam hodie. Noſtra [8] continentia, & diligentia faciemus ſatis. [9] A Pontio, ex Trebulano, a. d. v. Id. Maj.

2 *Edictum P. Licinii*] Edictum provinciale, ut edictum Aſiaticum Q. Mucii ep. 1. lib. VI. Ex iis edictis Cicero, quidquid utile provinciæ putaret, in ſuum edictum transferebat. *Manut.*

3 Σπουδαιότερον] Magis ſerium.

4 *Apud Lentulum*] Commodum illud quod in Lentulum conferre debeo, faciam ut a te profectum eſſe credat, ſeque ob id tibi valde obligatum putet. *Victor.*

5 *Dionyſius*] Ciceronum puerorum magiſter, qui & ipſe eum pueris io provinciam proficiſcebatur. *Manut.*

6 *Nicanor*] Attici ſervus. Epiſt. 2. lib. VI. *Idem*.

7 *Beneventi*] Supple, pernoctaturum.

8 *Continentia, & diligentia*] In adminiſtranda provincia. *Manut.*

9 *A Pontio*] Cum eſſem apud Pontium. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

IV. BENEVENTUM veni a. d. v Id. Maj. Ibi accepi eas literas, quas tu ſuperioribus literis ſignificaveras te dediſſe: ad quas ego ipſe eo die dederam ex Trebulano [1] L. Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi. Quarum alteras Feſulanus multo mane mihi dedit, alteras ſcriba Tullius. Gratiſſima eſt mihi tua cura de illo meo primo & maximo [2] mandato. Sed tua profectio ſpem meam debilitat. [3] Ac me ille: illuc quidem labar, non quo; ſed inopia cogimur eo contenti eſſe. De illo altero, quem ſcribis tibi viſum eſſe non alienum, vereor, adduci ut [4] noſtra poſſit; & tuis

1 *L. Pontio*] Ut ſit t ex Trebulano ad te literas dederam L. Pontio, qui poſt meum e villa ejus diſceſſum Romam ſe conferebat. *Corradus*. Legerem, *ex Trebulano* L. *Pontii*. Muretus.

2 *Mandato*] De collocanda filia.

3 *Ac me ille*] Conciſa eſt oratio, & aliquantulum obſcura, quam ſic explico: Ac me ille, quem noſti, valde rogat, ut ſibi nuptui dem Tulliam: & ſane in iiiam conditionem deſceodam, non quia illam probem: ſed quia, aliorum inopia, eo genero contentus eſſe cogor. *Boſius*. Corruptus locus, quem Boſius, tum veteris libri ope, tum ingenio fretus, ita refinxit. Variæ aliorum ſive lectiones, ſive conjecturæ, nihil ad rem, niſi fallor. *Olivetus*.

4 *Noſtra*] Filia. Hic etiam ſunt varietates non tot, quin plures. Quas, ſi quis oſcitare velit, & nihil diſcere, legat apud Grævium. *Idem*.

Digitized by Google

tuis [5] δυσδιάγνωστον eſſet. Equidem ſum facilis: ſed tu aberis, & me abſente [6] res. [7] Habebis mei rationem: nam poſſet aliquid, ſi utervis noſtrum adeſſet, agente Servilio, [8] Servio fieri probabile. Nunc, ſi jam res placeat, agendi tamen viam non video. Nunc venio ad illam epiſtolam, quam accepi a Tullio. [9] De Marcello feciſti diligenter. Igitur ſenatus-conſultum ſi erit factum, ſcribes ad me: ſin minus, [10] rem tamen conficies. Mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito, quin ſenatus-conſultum expeditum ſit, in quo præſertim compendium ſit populi. De Torquato, [11] probe. De Maſone, & Ligure, cum venerint. De illo [12] quod Chærippus, (quoniam hic quoque [13] πρόσνευσιν ſuſtuliſti) [14] o provincia! etiamne hic mihi curandus eſt? curandus autem? hactenus, [15] ne quid ad ſenatum: [16] Conſule, aut numera. [17] Nam de cæteris... Sed tamen commode, [18] quod cum Scro-

5 *Δυσδιάγνωστον*] Dijudicatu difficile.

6 *Res*] Supple, conficienda eſt.

7 *Habebis mei rationem*] In comitiis abſentium ratio non habebatur, quia abſentes per procuratorem petere magiſtratus non poterant: in aliis rebus, in quibus fas erat procuratores intervenire, ratio habebatur. Rogat ergo Atticum: ut hanc rem ita curet, ut ipſe deſiderari non videatur. *Boſius*.

8 *Servio*] Erat Servius, Servii filius, ille alter procus Tulliæ, cujus negotium agebant Servilius Iſauricus, & Servius Sulpitius pater. *Popma*. Muretus cenſet delendum eſſe *Servio*.

9 *De Marcello*] M. Claudio Marcello conſule, collega Ser. Sulpitii. *Manut.*

10 *Rem tamen conficies*] Ages tamen de ſupplemento. Nam certe, ut de cæteria ſenatus non probet, mihi tamen, & Bibulo, qui proconſul in Syriam ibit, attribui oportebit. *Attribui* autem explano, pecuniam: cum ſequatur, *Compendium populi*. Idem.

11 *Probe*] Quod ei in ſermone ſignificaſti, me ad te de eo ſcripſiſſe. Epiſtola 1. *Idem*.

12 *Quod Chærippus*] Subaudi, de me locutus eſt. *Idem*.

13 *Πρόσνευσιν ſuſtuliſti*] Atticus antea πρόσνευσιν, id eſt, aſſenſionem ſuſtulerat, cum ſcripſerat δυσδιάγνωστον eſſe, velletne is Tulliam uxorem ducere, qui non alienus videbatur. Hic vero iterum aſſenſionem ſubmoverat, cum dubitarat quid in Chærippi negotio fieri oporteret. *Boſius*.

14 *O Provincia*] Cum indignatione. Etiamne, inquit, quid Chærippus libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum eſt? *Manut.*

15 *Ne quid ad ſenatum*] Ne ea de re quicquam Senatus intelligat. *Boſius*.

16 *Conſule*] Legendum, *ne quis ad ſenatum: Conſule, aut numera*, ſcilicet dicat. *J. F. Gronovius*. Feſtus Pompejus: *Numera Senatum, ait quivis Senator Conſuli, cum impedimento vult eſſe quo minus faciat Senatus-conſultum: poſtulatque ut aut res, quæ adferuntur, dividantur: aut ſimul conſulantur, aut ſi tot non ſunt Senatores, quo numero liceat præſcribi Senatus-conſultum, expectentur*. Ex quo Feſti loco conjicio hunc eſſe ſenſum iſtius τεχνοπαίγνιον. Etiamne mihi Chærippus curandus eſt? hactenus certe mihi curandus eſt, ne quid, cum de ſupplementis referetur, propter illum mihi morarum objiciatur in Senatu, ita ut ſint, qui clament *Conſule, aut numera*, quod faciebant, ut Feſtus oſtendit, qui impediebant, ne Senatus-conſultum fieret de re, de qua relatum erat. *Græv.*

17 *Nam de cæteris*] Ἀποσιώπησις. Nam de cæteris rebus, quæ ab aliis de me dicuntur,

Scroſa. De Pontinio recte ſcribis: eſt enim ita: ut ſi ante Kalend. Jun. Brunduſii futurus ſit, [19] minus urgendi fuerint M. Annejus, & Tullius. Quæ [20] de Sicinio audiſti, ea mihi probantur: modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. Sed conſiderabimus: rem enim probo. De noſtro itinere quod ſtatuero; de [21] quinque præfectis quid Pompejus facturus ſit, cum ex ipſo cognoro, faciam, ut ſcias. [22] De Oppio bene curaſti, quod ei DCCC expoſuiſti: idque, quoniam Philotimum habes, perfice, & cognoſce rationem: &, [23] ut agam amplius, ſi me amas, prius quam proficiſcaris, effice: magna me cura levaris. Habes ad omnia. Etſi pene præterii chartam tibi deeſſe: mea [24] captio eſt; ſiquidem ejus inopia minus multa ad me ſcribis. Tu vero aufer [25] ducentos. Etſi meam in eo parſimoniam hujus paginæ contractio ſignificat, dum acta & rumores [26] vellet. Jam ſi qua certa habes de Cæſare, expecto literas: & alias Pontinio de omnibus rebus diligentes dabis:

CI-

tur, parum curo. Aut de cæteris hominibus ad quorum aures hæc de Chærippo pervenire poterunt, præterquam de Senatoribus, ſecuro animo ſum. *Boſius*.

18 *Quod cum Scroſo*] Subaudi, locutus de illo, quod Chærippus de me dixit. *Manut*. Quod Chærippus ea de re cum Scrofa ſit locutus. *Mongaltus*.

19 *Minus urgendi*] C. Pontinius. M. Annejus, L. Tullius legati Ciceronis in provincia fuere: ſed Pontinius honoris gradu præſtantior: nam & prætor fuerat, & triumphaverat. Videtur igitur Atticus hoc ſcripſiſſe: debere Ciceronem, ſi Pontinius ante Kalendas Junias Brunduſii futurus ſit, eo comite contentum eſſe, & minus urgere Annejum, ac Tullium: qui deinde ſuo commodo ad eum, vel in Græciam, vel in Ciliciam ire poſſent. Nam, ſi dignitas in comitatu quæreretur, Pontini major, quam cæterorum. *Manut*.

20 *De Sicinio*] Videtur, aut hic *Licinio*, aut proxima ſuperiori epiſtola, *Sicinii*, legendum eſſe. *De Sicinio* autem dixit, pro *a Sicinio*; ut de Edicto illo intelligat. *Maloſpina*.

21 *Quinque præfectis*] Vide ep. 7. *Man*.

22 *De Oppio*] Vide epiſt. 1. *Idem*.

23 *Ut agam amplius*] Eſt, ut ſim locupletior, ut laxiorem habeam ſumptum familiarem. *J. F. Gronovius*. Conjiciebat Malaſpina, *ut ne angar amplius*: quod Lambinus recepit.

24 *Captio*] Vict. & Man. *cautio*. Quod ſi, cum Lamb. & Grut. alterum mavis, hic erit ſenſus: Mihi fraudi, damno eſt, quod tibi charta deeſt, quando ea res eo valet, ut breves literas accipiam. *Captos* dici, qui damnum accipiunt, jacturam faciunt, certum eſt; neque ſolum fraude aliorum hominum, ſed quacunque ratione. Sic *mente*, *membris*, *oculis capti* dicuntur, qui earum rerum jacturam fecere. Eſt *captio* ſic apud Plautum & alios. *Erneſt*.

25 *Ducentos*] Hunc locum ſic diſtingue: *Aufer ducentos*, (*etſi meam in eo parſimoniam hujus paginæ contractio ſignificet*) *dum acta & rumores velis*, ſcilicet ad me perſcribere large, quæ in urbe aguntur, & rumoribus feruntur. Ducentos ſcilicet ſcapos chartæ, quos mihi paraveram. Vide Plin. XIII. 12. *J. F. Gron*.

26 *Vellet*] A te quærere. *Manutius*. Sed vide ſuperiorem annotationem.

CICERO ATTICO SAL.

V. PLANE deeſt, quod ſcribam: nam nec quid mandem habeo, nihil enim prætermiſſum eſt: nec quid narrem. Novi enim nihil, nec jocandi locus eſt, ita me multa ſollicitant. Tantum tamen ſcito, Idibus Maj. nos [1] Venuſia mane proficiſcentes has dediſſe: eo autem die credi aliquid actum in Senatu. Sequantur igitur nos tuæ literæ, quibus non modo res omnes, ſed etiam rumores cognoſcamus. Eas accipiemus Brunduſii: ibi enim Pontinium ad eam diem, quam tu ſcripſiſti, expectare conſilium eſt. Nos Tarenti, quos cum Pompejo [2] διαλόγυς de Republica habuerimus, ad te perſcribemus; etſi id ipſum ſcire cupio, quod ad tempus recte ad te ſcribere poſſim, id eſt, quam diu Romæ futurus ſis, ut, aut quo dem poſthac literas, ſciam, aut ne dem fruſtra. Sed ante quam proficiſcare, utique explicatum ſit illud [3] H-S xx & DCCC. Hoc velim in maximis rebus & maxime neceſſariis habeas; ut, quod auctore te velle cœpi adjutore aſſequar.

1 *Venuſia*] Oppidum in Appulorum, Lucanorum, Samnitiumque ſive Hirpinorum confinio, Horatii patria.

2 Διαλόγυς] Sermones.

3 *H-S xx & DCCC*] Quæ Cæſari debemus. Ep. 1. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

VI. TARENTUM veni a. d. xv. Kalend. Jun. Quod Pontinium ſtatueram expectare, commodiſſimum duxi dies eos, quoad ille veniret, cum Pompejo conſumere: eoque magis, quod ei gratum eſſe id videbam; qui etiam a me petierit, ut ſecum & apud ſe eſſem quotidie: quod conceſſi libenter. Multos enim ejus præclaros de Republica ſermones accipiam: inſtruar etiam conſiliis idoneis ad hoc noſtrum negotium. Sed ad te brevior jam in ſcribendo incipio fieri, dubitans Romæne ſis, an jam profectus. Quod tamen quoad ignorabo, ſcribam aliquid potius, quam committam ut, tibi

cum poſſint reddi a me literæ, non reddantur. Nec tamen jam habeo quid aut mandem tibi, aut narrem. Mandavi omnia, quæ quidem tu, ut polliceris, exhauries: narrabo, cum aliquid habebo novi. Illud tamen non deſinam, dum adeſſe te putabo, [1] de Cæſaris nomine rogare, ut confectum relinquas. Avide expecto tuas literas, & maxime ut norim tempus profectionis tuæ.

1 *De Cæſaris nomine*] De H-S XX & DCCC. quæ Cæſari debemus. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

VII. QUOTIDIE, vel potius in dies ſingulos breviores literas ad te mitto. Quotidie enim magis ſuſpicor te in Epirum jam profectum. Sed tamen ut mandatum ſcias me curaſſe; quot ante, ait ſe Pompejus quinos [1] præfectos delaturum novos; vacationes, judiciariam cauſam. Ego cum triduum cum Pompejo, & apud Pompejum fuiſſem, proficiſcebar Brunduſium a. d. XIII. Kal. Junias. Civem illum egregium relinquebam, & ad hæc, quæ timentur, propulſanda paratiſſimum. Tuas literas expectabo, cum ut, quid agas, tum ut, ubi ſis, ſciam.

1 *Præfectos delaturum novos*] Cur, *novos*? quia vacationes, & judiciariam cauſam iis perehat. Vacationes vocat excuſationes a muneribus militaribus, & aliis, quæ præfecti obire conſuerant: cauſam judiciariam, munus judicandi inter Græcos. Neutrum tamen Cicero conceſſit. Nam præfectis omnibus vacationes denegavit, ut apparet ex epiſtola 12. hujus libri, & Græcis non Romanos, ſed peregrinos, hoc eſt, Græcos judices atttibuit, ut ſcribit epiſt. 1. lib. VI. *Boſius*. Scribendum crediderim: *Quot ante ait ſe Pompeius quinos præfectos delaturum, non vult vacationes, & judiciariam cauſam:* ſcilicet præfectis deferri. Quot aore fuerant in proviocia illa, nunc quoque ait ſe quinque præfectos delaturum, iis autem prohibet Vacationes concedera, & committere judicia: quod Cicero ſecutus etiam eſt, ut Boſius oſtendit. *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. ME & incommoda valetudo, [1] qua jam emerſeram, ut pote cum ſine febri laboraſſem, & Pontinii expectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duo-

1 *Qua jam emerſeram*] Scribe, *quanquam emerſi jam*. J. F. Gronovius.

Digitized by Google

duodecimum jam diem Brunduſii : ſed curſum expectabamus . Tu ſi modo es Romæ , (vix enim puto) ſin es , hoc vehementer animadvertas velim . Roma acceperam literas , Milonem meum queri per literas injuriam meam , quod Philotimus [2] ſocius eſſet in bonis ſuis . Id ego ita fieri volui de C. Duronii ſententia ; quem & amiciſſimum Miloni perſpexeram , & talem virum , qualem tu judicas , cognoram . Ejus autem conſilium , meumque hoc fuerat ; primum ut in poteſtate noſtra eſſet res , ne illum malus emptor & alienus mancipiis , quæ permulta ſecum habet , ſpoliaret : deinde ut [3] Fauſtæ , cui cautum ille eſſe voluiſſet , ratum eſſet . Erat etiam illud , ut ipſi nos , ſi quid ſervari poſſet , quam facillime ſervaremus. Nunc rem totam perſpicias velim . Nobis enim ſcribuntur ſæpe majora . Sed ſi ille queritur , ſi ſcribit ad amicos , ſi idem Fauſta vult , Philotimus , ut ego ei coram dixeram , mihique ille receperat , ne ſit invito Milone in bonis . [4] Nihil nobis fuerat tanti . Sin hæc leviora ſunt , tu judicabis. Loquere cum Duronio . Scripſi etiam ad Camillum , ad Lamiam : eoque magis , quod non confidebam Romæ te eſſe . Summa erit hæc ; ſtatues , ut ex fide , fama , reque mea videbitur .

2 *Socius*] Solebant Romani in negotiationibus, & commerciis uti libertorum opera , ut apparet ex Plutarcho in Catone majore , & aliis multis auctoribus . Ea de cauſa Cicero ſibi ſocium in bonis Milonis adjunxerat Philotimum libertum , cum ea ab haſta emeret . Emerat autem , ne ea emptori alieno addicerentur , hoc eſt , non amico , & non familiari ipſius Milonis . Quo facto futurum erat ut Milo multis mancipiis , quæ ſecum abduxerat , ſpoliaretur . Nam ea emptor alienus ſibi vindicaſſet , tanquam ſibi mancipata cum cæteris illius bonis : quod nequaquam facturus erat Philotimus, qui in ea re nihil agebat , niſi Ciceronis conſilio . *Boſius* . Vide *Fam.* VIII. 3.

3 *Fauſtæ*] Milo in exilium Maſſiliam abjens Fauſtæ uxori caverat de dote , quæ cautio ut rata eſſet , Cicero & Philotimus bona ejus ab haſta empta occupaverant , animo reſtituendi . Fauſta hæc eſt filia L. Syllæ Dictatoris, ſoror Fauſti . *Popma.*

4 *Nihil nobis fuerat tanti*] Legendum cenſeo , *nihil nobis* fuerit *tanti* . Nihil tanti æſtimabitur in bonis Milonis, ut propterea ejus velim offenſam contrahere : malo nihil ex iis , quæ Milo mihi debet , accipere , quam illum , qui tam bene de me eſt meritus , offendere . *Grævius* . Videtur *fuerat* retineri poſſe , & perinde hoc in loco valere ac *fuerit* . Olivetus.

CICERO ATTICO SAL.

IX. ACTIUM venimus a. d. XVII Kal. Quint. cum quidem & Corcyræ, & Sybotis [1] muneribus tuis, quæ & Areus, & meus amicus Eutychides opipare & [2] φιλοπροσηνέϛατα nobis congeſſerant, epulati eſſemus [3] Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodiſſime navigaſſemus, & Leucaten flectere moleſtum videbatur. Actuariis autem minutis Patras accedere ſine his [4] impedimentis, non ſatis viſum eſt decorum. Ego, ut ſæpe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, præcipio meis, faciam denique, ut ſumma modeſtia, & ſumma abſtinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus velim quieſcat, & fortuna nos juvet: noſtra præſtabimus. Tu, quæſo, quid agas, ubi quoque tempore futurus ſis, quales res noſtras Romæ reliqueris, maxime [5] de XX & de DCCC, cura ut ſciamus. Id unis diligenter literis datis, quæ ad me utique perferantur, conſequere. Illud tamen (quoniam nunc abes, cum id non agitur: aderis autem ad tempus, ut mihi reſcripſiſti) memento curare per te, & per omnes noſtros, in primis per Hortenſium, ut annus noſter maneat ſuo ſtatu, ne quid novi decernatur. Hoc tibi ita mando, ut dubitem an etiam te rogem, ut pugnes [6] ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere: [7] annum quidem utique teneto. Cicero meus, modeſtiſſimus & ſuaviſſimus puer, tibi ſalutem dicit. [8] Dionyſium ſemper equidem, ut ſcis, dilexi, ſed quotidie pluris facio, & mehercule in primis quod te amat, nec tui mentionem intermitti ſinit.

CI-

1 *Muneribus tuis*] Attici res agebant Areus & Eurychides liberti, Corcyræ, & Sybotis: ejus igitur nomine ad Ciceronem munera detulerunt. *Manutius*.

2 *φιλοπροσηνέϛατα*] Blandiſſime.

3 *Saliarem in modum*] Ut ſolent epulari Salii ſacerdotes.

4 *Impedimentis*] Quæ ad proconſularem dignitatem pertinent. *Junius*.

5 *De XX.*] De quibus epiſt. 5.

6 *Ne intercaletur*] Nam intercalatio dies interponebat: ita, diebus interpoſitis, longior fiebat adminiſtratio provinciarum. *Manutius*.

7 *Annum*] Si tenere non potes, ne intercaletur, quod in anno comprehenditur; annum ſaltem, hoc eſt, ut tempus tamen ſit annuum, teneto. *Corradus*.

8 *Dionyſium*] Hominem Græcum, pueri M. Ciceronis magiſtrum. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

X. UT Athenas a. d. VII Kal. Quint. veneram, expectabam ibi jam quartum diem Pontinium: neque de ejus adventu certi quicquam habebam; eram autem totus, crede mihi, tecum: & quanquam ſine his per me ipſe, tamen acrius veſtigiis tuis monitus de te cogitabam. Quid quæris? non mehercule alius ullus ſermo niſi de te. Sed tu aliquid de me ſcire fortaſſe mavis; hæc ſunt. Adhuc ſumptus nec in me aut publice, aut privatim, nec in quemquam comitum. Nihil accipitur lege Julia, nihil ab hoſpite: perſuaſum eſt omnibus meis, ſerviendum eſſe famæ meæ. Belle adhuc. Hoc animadverſum, Græcorum laude, & multo ſermone celebratur. Quod ſupereſt, elaboratur in hoc a me, ſicut tibi ſenſi placere. Sed hæc tum laudemus, cum erunt perorata. Reliqua ſunt ejuſmodi, ut meum conſilium ſæpe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerſerim. O rem minime aptam meis moribus! o illum verum, [1] *ἔρδοι τίς*. Dices, [2] Quid adhuc? nondum in negotio verſaris. Neſcio, & puto moleſtiora reſtare: etſi hæc ipſa fero equidem fronte, ut puto, & volo, belliſſime; ſed angor intimis ſenſibus: ita multa vel iracunde, vel inſolenter, vel in omni genere ſtultitiæ inſulſe, arroganter, & dicuntur, & tacentur quotidie. Quæ, non quo te celem, non perſcribo, ſed quia [3] *δυσεξίμητα* ſunt. Itaque admirabere meam [4] *βαθύτητα*, cum ſalvi redierimus: tanta mihi [5] *μελέτη* hujus virtutis datur. Ergo hæc quoque hactenus. Etſi mihi nihil erat propoſitum ad ſcribendum; quia quid ageres, ubi terrarum eſſes, ne ſuſpicabar quidem: nec hercule unquam tam diu ignarus rerum mearum fui: quid de Cæſaris, quid de Milonis nominibus actum ſit:

ac

1 Ἔρδοι τίς] *Quam quiſque norit artem, in ea ſe exerceat*. Senarius integer apud Ariſtoph. in Veſpis, 1422.

2 *Quid adhuc*] Quid accidit adhuc, ut te provincia offendat? *Manutius*.

3 Δυσεξίμητα] Quo nomine ſignificantur res imis ſenſibus demerſæ, & abditæ, quæ, ut palam fiant, vix inde educi, & proferri poſſunt. Nam δυσεξίμητα idem eſt quod δυσεξίμητα. Alterum enim ἀπὸ τοῦ ... alterum, ἀπὸ τοῦ ἐξιμᾶν, originem ducit. *Boſius*.

4 Βαθύτητα] Vide lib. IV. epiſt. 6.

5 Μελέτη] Meditatio.

ac non modo nemo, ſed ne rumor quidem quiſquam, ut ſciremus in Republica quid ageretur. Quare ſi quid erit, quod ſcias de iis rebus, quas putabis ſcire me velle, per mihi gratum erit, ſi id curaris ad me perferendum. Quid eſt præterea? nihil ſane, niſi illud: valde me Athenæ delectarunt: urbs duntaxat, & urbis ornamentum; & hominum amores in te, & in nos quædam benevolentia; ſed multum & philoſophia: [6] ἄνω κάτω ſi quid eſt, in Ariſto, apud quem eram. Nam [7] Xenonem tuum, vel noſtrum potius, Quinto conceſſeram: & tamen propter vicinitatem totos dies ſimul eramus invicem. Cum primum poteris, tua conſilia ad me ſcribas, ut ſciam quid agas, ubi quoque, & maxime quando Romæ futurus ſis.

6 *Ἄνω κάτω*] *Surſum, & deorſum*. Et omnes per hanc philoſophiam, Academicam ſignificari volunt. Sed Malaſpina pro ἄνω καὶ κάτω, vult legi, *Antiochina*, ab Antiocho, cujus frater erat Ariſtus. *Lambinus*. Ἄνω κάτω, id eſſe dicitur, quod ita perturbata quadam mutabilitate variat, ut nulla ſede ſtabiliatur, & hæreat; ſed modo ſurſum feratur, modo imo loco deſidat. Itaque cum Academici in nullius magiſtri verba jurarent, nihilque certi affirmarent, eleganter Cicero duabus his vocibus eorum ſectam deſignavit. Senſus ergo eſt: ἄνω κάτω ſi quid eſt, hoc eſt, ſi quid eſt Academicæ philoſophiæ, id totum eſt in Ariſto, qui frater fuit Antiochi. *Boſius*. Boſii lectionem ſequor, interpretationem minime. Nam ἄνω κάτω Græcis dicitur biſariam: primum de everſione aut confuſione rerum, q. d. τὰ ἄνω κάτω, quam phraſim Galli verbum de verbo exprimunt dicentes, *ſens deſſus deſſous*: ſecundo autem de univerſitate, q. d. ἄνω καὶ κάτω id eſt, ubique, in ſingulis partibus, a ſummo ad imum. Quo ſenſu locum hunc placet accipere, & locus poſtulat, ratione conteſtante. *Junius*. Tu, ſi cum Boſio facis, appone diſtinctionis notam poſt voces Græcas: ego ſecus, qui cum Junio. *Olivetus*.

7 *Xenonem*] Qui res Attici curabat. Alii *Zenonem* legunt. Male.

CICERO ATTICO SAL.

XI. HUI, totieſne me literas dediſſe Romam, cum ad te nullas darem? At vero poſthac fruſtra potius dabo, quam, ſi recte dari potuerint, committam ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas, dum ades, quidquid provideri poteſt, provide. Non dici poteſt, quam flagrem deſiderio urbis, quam vix harum rerum inſulſitatem feram. Marcellus [1] fœde de Comenſi: etſi ille magiſtratum non geſſerit, erat tamen Tranſpadanus. Ita mihi videtur non minus

nus

1 *Fœde de Comenſi*] Indicat Marcellum fœde feciſſe, quod in odium Cæſaris pœnas ſumpſerit de Comenſi quodam, tanquam de peregrino, cum tamen is civitate Romana donatus eſſet. Hiſtoria nota eſt. *Boſius*.

nus ſtomachi [2] noſtro, ac Cæſari feciſſe. Sed hoc ipſe viderit. Pompejus mihi quoque videbatur, quod ſcribis Varronem dicere, in Hiſpaniam certe iturus. Id ego minime probabam; qui quidem [3] Theophani facile perſuaſi, nihil eſſe melius, quam illum nuſquam diſcedere. Ergo Græcus incumbet. Valet autem auctoritas ejus apud illum plurimum. Ego has pridie Nonas Quint. proficiſcens Athenis dedi; cum ibi decem ipſos fuiſſem dies. Venerat Pontinius: una Cn. Voluſius: aderat Quæſtor: tuus unus Tullius aberat. [4] Ἄφρακτα Rhodiorum, & dicrota Mitylenæorum habebam, & aliquid [5] *ἐπίκωπον*. De Parthis erat ſilentium. Quod ſupereſt, dii juvent. Nos adhuc iter per Græciam ſumma cum admiratione fecimus: nec mehercule habeo, quod adhuc quem accuſem meorum. Videntur mihi noſſe nos, noſtram cauſam, & conditionem profectionis ſuæ: plane ſerviunt exiſtimationi meæ. Quod ſupereſt, ſi verum illud eſt, [6] *οἵα γ' ἡ δέσποινα*, certe permanebunt: nihil enim a me fieri ita videbunt, ut ſibi ſit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis ſeverius. Nam adhuc lenitate dulces ſumus; &, ut ſpero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut ſinguli dicunt, [7] *ἀνεξίαν* in unum annum meditatus ſum: proinde pugna, ne, ſi quid prorogatum ſit, turpis inveniar. Nunc redeo ad quæ mihi mandas. [8] In præfectis excuſatio: iis, quos voles, deferto: non ero tam [9] *μετέωρος*, quam in Apulejo fui. Xenonem tam diligo, quam tu: quod ipſum ſentire certo ſcio. Apud [10] Patronem, & reliquos [11] barones te in maxima gratia

2 *Noſtro*] Pompejo, cujus pater Strabo Tranſpadanas colonias deduxerat. *Lamb.*

3 *Theophani*] Orat. pro Balbo.

4 Ἄφρακτα] Naves apertæ. *Dicrota*, biremes. De his Pollux, I. 9.

5 Ἐπίκωπον] Gellius, X. 25. *Actuaria, quas Græci ἐπικώπους vocant.* Actuariæ in genere ſunt quævis naves, quæ remis aguntur: ſpecialiter tamen id de eo genere navium dictum, quæ homines tantum vehebant, aut onera. *J. F. Gronov.*

6 Οἵα γ' ἡ δέσποινα] Adagium eſt, *Catellam dominæ ſimilem eſſe*. Plato, *Rep.* VIII.

7 Ἀνεξίαν] *Abſtinentiam*. Hæc ego non dubito per jocum a Cicerone ſcribi. *Malaſp.*

8 *In præfectis*] Vulgata, quamvis corrupta ſit, potius ſervetur, quæ tot in libris extat, quam ex paucis deterior ſubſtituatur. *Grævius.*

9 Μετέωρος] Suſpenſus, incertus.

10 *Patronem*] Philoſophum Epicureum.

11 *Barones*] Eleganter *apud Patronem & reliquos Patrones* emendare mihi viſus ſum. Urbaniſſime autem Cicero reliquos Patronis ſodales, ac ejuſdem ſectæ velut contubernio junctos *Patrones* vocat. Ea enim figura veteres in talibus uti ſolent. Ita Juvenalis Sat. V. 149. Virronis congerrones, quorum ille ſoda-

tia poſui, & hercule merito tuo feci. Nam mihi is ter, dixit, te ſcripſiſſe ad ſe, mihi ex illius literis [12] rem illam curæ fuiſſe, quod ei pergratum erat. Sed cum Patron mecum egiſſet, ut peterem a veſtro Areopago, [13] *ὑπομνηματισμὸν* tollerent, quem Polycharmo Prætore fecerant, commodius viſum eſt & Xenoni, & poſt ipſi Patroni, me ad Memmium ſcribere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mitylenas profectus erat, ut is ad ſuos ſcriberet, poſſe id ſua voluntate fieri. Non enim dubitabat Xeno, quin ab Areopagitis invito Memmio impetrari non poſſet. Memmius autem ædificandi conſilium abjecerat: ſed erat Patroni iratus. Itaque ſcripſi ad eum accurate: cujus epiſtolæ miſi ad te exemplum. Tu, velim, Piliam meis verbis conſolere: indicabo enim tibi, tu illi nihil dixeris. Accepi faſciculum, in quo erat epiſtola Piliæ: abſtuli, aperui, legi: valde ſcripta eſt [14] *συμπαθῶς*. Brunduſio quæ tibi epiſtolæ redditæ ſunt ſine mea, tum videlicet datæ, cum ego me non belle haberem. Nam illam [15] *νομανδείαν* excuſationem ne acceperis. Cura, ut omnia ſciam, ſed maxime, ut valeas.

ſodalitio in primis delectabatur, quoſque præ cæteris adamabat, *Virrones* vocat. *Virro ſibi, & reliquis Virronibus illa jubebit Poma dari*. Horatius, *lib.* II. *Sat.* III. 61. Catieni collegas eadem ratione Catienos vocat *J. Rutgerſius Venuſin. Lect.* 23.

12 *Rem illam*] Vide *Fam.* III. 1.

13 Ὑπομνηματισμὸν] Decretum.

14 Συμπαθῶς] Cum animi commoti ſignificatione.

15 Νομανδείαν] Vix alibi uſquam id occurrit vocabulum, niſi quod in aliqua Græcarum vocum collectione eſt: Νομανδεία, *cœtus virorum paſtoritius*; quaſi ſit hoc nomen ſubſtantivum; quod ſecus eſſe demonſtrat iſta Ciceronis oratio. Adjectivum eſt omnino, ejuſdem formæ conditioniſque ac Πολυάνδειος. Componitur ex vocabulo νόμος, quod *paſtionem* ſignificat, & *præfecturam*. Unde Νομάνδειος eſt vel *paſtoritius*, vel *præfectorius*. Νομανδεία ἀγορὰ eſt *paſtoritia concio*, *paſtoritius cœtus*. Νομανδεία *excuſatio* ea eſt, quam præfecti & publicarum rerum adminiſtri frequenter uſurpant, ductam a negotiorum multitudine ac varietate. *Anonymus*. Eodem redit Mongalti noſtri interpretatio. Locum hunc, inquit, explicat ille alter, ſupra, IV. 2. *Si forte rarius tibi a me, quam a cæteris, literæ redduntur; peto a te, ut id non modo negligentiæ meæ, ſed ne occupationi quidem tribuas*, &c. En illam ab occupationibus petitam excuſationem, quam Cicero non vult accipi, ingenioſa eruditi hominis ſagacitate exploratam. Aliorum commenta piget deſcribere. *Olivetus*.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XII. NEGOTIUM magnum eſt navigare, atque menſe Quintili. Sexto die Delum Athenis venimus. Pridie Nonas Quint. a Piræeo [1] ad Zoſtera, vento moleſto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII Idus [2] ad Ceo jucunde. Inde [3] Gyarum ſævo vento, non adverſo: hinc [4] Scyrum, inde [5] Delum, utroque citius, quam vellemus, curſum confecimus. Jam noſti ἄφρακτα Rhodiorum: nihil quod minus fluctum ferre poſſit: itaque erat in animo nihil feſtinare, Delo nec me movere, niſi omnia [6] ἀκρωτηρείων ἄκρα vidiſſem. De Meſſalla ad te ſtatim, [7] ut audivi, de Gyaro dedi literas: & id ipſum conſilium noſtrum etiam ad Hortenſium: cui quidem valde [8] συναγωνίων. Sed tuas de ejus judicii ſermonibus, & mehercule omni de Reipublicæ ſtatu literas expecto, [9] πολιτικώτερον quidem ſcriptas, (quoniam [10] meos cum Thallumeto noſtro pervolutas libros) ejuſmodi inquam literas, ex quibus ego, non quid fiat, (nam id vel Helenius, vir graviſſimus, poteſt efficere, cliens tuus) ſed quid futurum ſit. Etiam, cum hæc leges, habebimus Conſules. Omnia perſpicere poteris, de Cæſare, de Pompejo, de ipſis judiciis. Noſtra autem negotia, quoniam Romæ commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me reſcribere, [11] de ſtrue laterum plane rogo. De aqua, ſi quid poterit fieri, eo ſis animo, quo ſoles eſſe. Quam ego

1 *Ad Zoſtera*] Promontorium Atticum. Strab. lib. IX.

2 *Ad Ceo*] Græcorum more, *Ceo* dixit quarto caſu. *Boſius*.

3 *Gyarum*] Gyarus, aſpera maris Ægei inſula, in quam relegabantur Romani. Juven. *Aude aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum*. Grævius.

4 *Scyrum*] Inſulam maris Ægei, Sporadum & Cycladum extrema. *Idem*.

5 *Delum*] Nobiliſſima Cycladum.

6 Ἀκρωτηρείων ἄκρα] Signa ſecundæ tempeſtatis ex vexillis in faſtigiis navium & domorum.

7 *Ut audivi*] Accuſatum de ambitu poſt conſulatum. Accuſatus autem erat & ante, cum eſſet candidatus. Epiſt. 2. lib. III. ad Q. Fr. *Manutius*.

8 Συναγωνιῶν] Cum illo mœrebam.

9 Πολιτικώτερον] Accommodatius ad rationem tractandæ reipublicæ.

10 *Meos*] Scriptos de Republica. *Thallumeto*: litteratus Attici ſervus. *Manut.*

11 *De ſtrue laterum*] Vict. & Man. *ſalinarum*. Emendavi, *De ſtrue laterum*, cum legiſſem in Tornæſiano & Cruſellino, *de ſtruet alterum*. Cogitabat Cicero de aquæ ductu lateritio faciendo, cujus generis quatuordecim fuiſſe Romæ tradit Procopius libro primo. *Boſius*.

cum mea ſponte, tum tuis ſermonibus æſtimo plurimi. Ergo aliquid conficies. Præterea, ſi quid Philippus rogavit, quod in ſua re faceres, id velim facias. Plura ſcribam ad te, cum conſtitero: nunc eram plane in medio mari.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. EPHESUM venimus a. d. XI. Kal. Sext. ſexageſimo & quingenteſimo [1] poſt pugnam Bovillam. Navigavimus ſine timore, & ſine nauſea; ſed tardius, propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concurſu legationum, privatorum, & de incredibili multitudine, quæ mihi jam Sami, ſed mirabilem in modum Epheſi præſto fuit, aut audiſſe te puto, aut quid ad me attinet? Veruntamen decumani, ac ſi veniſſem cum imperio; Græci, quaſi Epheſio Prætori ſe alacres obtulerunt: ex quo te intelligere certo ſcio, multorum annorum [2] oſtentationes meas nunc in diſcrimen eſſe adductas. Sed, ut ſpero, utemur ea palæſtra, quam a te didicimus; omnibuſque ſatisfaciemus; & eo facilius, quod in noſtra provincia confectæ ſunt [3] pactiones. Sed hactenus: præſertim cum cœnanti mihi nuntiaret Cæſtius, ſe de nocte proficiſci. Tua negotiola Epheſi curæ mihi fuerunt: [4] Thermoque, tametſi ante adventum meum liberaliſſime erat pollicitus tuis omnibus,

1 *Poſt pugnam Bovillam*] Poſt Clodii cædem ultra Bovillas. Interfectus eſt Clodius, ut refert Aſconius XIII. Kal. Februar. Cn. Pompejo III. Conſule ſine collega. Hæc ſcribebat Cicero anno proxime ſequenti, Ser. Sulpitio, M. Marcello Coss. Ab eo vero die, quo cæſus eſt Clodius, uſque ad eum quo Cicero venit Epheſum, qui fuit XI. Kal. Sext. dies ſunt quingenti & ſexaginta: quam ſummam reperies, ſi duo & viginti dies, qui eo biennio intercalati fuerunt, cæteris diebus annumeres, & ex Macrobio, & Cenſorino ſtatuas tum menses hoc dierum numero conſtitiſſe, Januarium, XXIX. Februarium, XXVIII. Martium, XXXI. Aprilem, XXIX. Majum, XXXI. Junium, XXIX. Quintilem, XXXI. Sextilem, XXIX. Octobrem, XXXI. Novembrem, XXIX. & Decembrem, XXXI. Annus enim, antequam Cæſar Faſtos emendaret, erat tantum trecentorum & quinquaginta quinque dierum. *Boſius*.

2 *Oſtentationes*] Horum verborum ſententia hæc eſt: Et oſtentarat ſe Cicero ſemper amiciſſimum ordini publicanorum, & ſemper item ſervire inſtituerat provincialium commodis. Nunc cum inter decumanos & provinciales male conveniret, periculum erat, quicquid inter eos decreviſſet in provincia ſua, ne in alterorum offenſionem incurreret. Ait igitur, ſe uſurum ea palæſtra, quam ab Attico didicerat. *Muret.* Var. Lect. XIV. II.

3 *Pactiones*] Inter publicanos, & provinciales de exactionibus. ep. ſeq. *Corr.*

4 *Thermoque*] Q. Minucio Thermo proprætori, Joniam regenti. *Manutius*.

Digitized by Google

bus, tamen Philogenem, & Sejum [5] tradidi; [6] Apollonienſem Xenonem commendavi. Omnino omnia ſe facturum recepit. Ego præterea rationem Philogeni permutationis ejus, quam tecum feci, [7] edidi. Ergo hæc quoque hactenus. Redeo ad urbana. Per fortunas (quoniam Romæ manes) primum illud præfulci, atque præmuni, quæſo, ut ſimus annui; ne intercaletur quidem. Deinde exhauri mea mandata; maximeque ſi quid poteſt, [8] de illo domeſtico, ſcrupulum, quem non ignoras; deinde de Cæſare; cujus in cupiditatem te auctore incubui; nec me piget. Et, ſi intelligis, quam meum ſit ſcire & curare, quid in Republica fiat: fiat autem? immo vero etiam quid futurum ſit, perſcribe ad me omnia; ſed diligentiſſime: in primis ecquid judiciorum ſtatus aut factorum, aut futurorum etiam laboret. [9] De aqua, ſi curæ eſt, ſi quid Philippus aget, animadvertas.

5 *Tradidi*] *Tradere quempiam alicui* eſt, conſtituere ipſum apud illum, & quaſi præſentem in manus porrigere, & dare. Erat autem Philogenes libertus Attici. *Victorius*.

6 *Apollonienſem*] Ab urbe Apollonia, quæcunque ea fuerit. Nam ejus nominis multas Stephanus enumerat. *Boſius*. Hoc autem hic addit, quia alius Xeno Athenienſis, de quo epiſtola 10. & libro XVI. *Popma*.

7 *Edidi*] Cum ei tantundem me dicerem redditurum, quantum a te accepiſſem. Ep. 13. *Manutius*.

8 *De illo domeſtico*] De filiæ, opinor, intelligit matrimonio. *Idem*.

9 *De aqua*] De qua, ut & *Philippo*, vide epiſt. præced. *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. ANTEQUAM aliquo loco conſedero, neque longas a me, neque ſemper mea manu literas expectabis. Cum autem erit ſpatium, utrumque præſtabo. Nunc iter conficiebamus æſtuoſa & pulverulenta via. Dederam Epheſo pridie: has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. Ex ea die, ſi me amas, [1] *παράγγελμα ἐνιαύσιον* commoveto. Tamen interea hæc, quæ vellem, mihi afferebantur: primum otium Parthicum, dein confectæ pactiones Publicanorum, poſtremo ſeditio militum ſedata ab [2] Appio, ſtipendiumque eis uſque ad Idus Quintiles perſolutum.

1 *Παράγγελμα ἐνιαύσιον*] *Mandatum annuum*, hoc eſt, mandatum de annuo munere provinciali non propagando.

2 *Appio*] Cui ſuccedo. *Corrad.*

Nos Aſia accepit admirabiliter. Adventus noſter nemini ne minimo quidem fuit ſumptui. Spero meos omnes ſervire laudi meæ. Tamen magno timore ſum: ſed bene ſperamus. Omnes jam noſtri præter Tullium tuum venerunt. Erat mihi in animo recta proficiſci ad exercitum, æſtivos menſes reliquos rei militari dare, hibernos juriſdictioni. Tu, velim, ſi me nihilo minus noſti curioſum in Republica quam te, ſcribas ad me omnia, quæ ſint, quæ futura ſint. Nihil mihi gratius facere potes: niſi tamen id erit mihi gratiſſimum, ſi, quæ tibi mandavi, confeceris; in primiſque illud [3] ἐνδόμυχον; quo mihi ſcis nihil eſſe carius. Habes epiſtolam plenam feſtinationis, & pulveris. Reliquæ ſubtiliores erunt.

3 Ἐνδόμυχον] *Arcanum*. Conjugium (opinor) Tulliæ, de quo ſupra. *Junius*.

CICERO ATTICO SAL.

XV. LAODICEAM veni pridie Kal. Sext. Ex hoc die [1] clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius: ſed eſt incredibile, quam me negotii tædeat. Non habet ſatis magnum campum ille tibi non ignotus curſus animi; & induſtriæ meæ præclara opera ceſſat. Quippe jus Laodiceæ me dicere, cum Romæ A. Plotius dicat? & cum exercitum noſter [2] amicus habeat tantum, me [3] nomen habere duarum legionum exilium? Denique hæc non deſidero: lucem, forum, urbem, domum, vos deſidero. Sed feram, ut potero: ſit modo annuum. Si prorogatur, actum eſt. Verum perfacile reſiſti poteſt: tu modo Romæ ſis. Quæris, quid hic agam? Ita vivam, ut maximos ſumptus facio. Mirifice delector hoc inſtituto. Admirabilis abſtinentia ex præceptis tuis: ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, verſura mihi ſolvendum ſit. Appii vulnera non reſrico: ſed apparent, nec occuli

1 *Clavum anni movebis*] Vocat Cicero clavum anni, indicem & notam anni incipientis ex eo die, quo provinciam ingreſſus fuerat: ut ſibi eodem die anno vertente ſuccederetur, atque ita clavus moveretur. Nam clavis parietibus impactis olim apud Romanos anni notabantur, ut a multis animadverſum eſt. *Boſius*.

2 *Amicus*] Cæſar. *Mongaltus*.

3 *Nomen*] Significans legiones ſine viribus eſſe & robore. *Grævius*.

occuli poſſunt. Iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. Sext. cum has literas dabam, in caſtra in Lycaoniam: inde ad Taurum cogitabam, ut cum [4] Mœragene ſignis collatis, ſi poſſem, de ſervo tuo deciderem. [5] Clitellæ bovi ſunt impoſitæ: plane non eſt noſtrum onus: ſed feremus: modo, ſi me amas, ſit annuum. Adſis tu ad tempus, ut ſenatum totum excites. Mirifice ſollicitus ſum, quod jam diu ignota ſunt mihi iſta omnia. Quare, ut ad te ante ſcripſi, cum cætera, tum Reſpublica cura ut mihi nota ſit. Plura ſcribam [6] tarde reddituro? ſed dabam familiari homini, ac domeſtico, C. Andronico Puteolano. Tu autem ſæpe dare tabellariis Publicanorum poteris, per magiſtros ſcripturæ, & portus noſtrarum diœceſium.

4 *Mœragene*] Latronum duce. *Manut.* A quo Atticus aliquid, ſervi cujuſdam fugitivi nomine, petebat, quem Mœragenes, ut conjicio, receperat. Jocoſe autem ait, *ſignis collatis*, quod cum eſſet cum imperio, omnia armis acturus videretur, & vi Mœragenem redacturus ad ſatisfaciendum Attico. *Boſius*.

5 *Clitellæ Bovi*] Significat munus provinciale parum ſibi accommodatum, & non ſatis dignum ſuis viribus eſſe, ut ſcribit in epiſtola ad Cælium, *Totum negotium non eſt dignum viribus noſtris, qui majora in republica onera ſuſtinere & poſſumus & ſolemus*. Bovi enim clitellæ non inſternuntur, ſed aſino. *Popma*.

6 *Tarde reddituro*] Valet per eum qui tibi tarde reddet. *Boſius*. Fortaſſe, *redituro*. An tibi nunc plura ſcribam, qui non niſi tarde in Urbem rediturus es?

CICERO ATTICO SAL.

XVI. ETSI in ipſo itinere & via diſcedebant Publicanorum tabellarii, & eramus in curſu: tamen ſurripiendum aliquid putavi ſpatii, ne me immemorem mandati tui putares. Itaque ſubſedi in ipſa via, dum hæc, quæ longiorem deſiderant orationem, ſummatim tibi perſcriberem. Maxima expectatione in perditam, & plane everſam in perpetuum provinciam nos veniſſe ſcito pridie Kal. Sextiles. Morati triduum Laodicæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud, niſi imperata [1] ἐπικεφάλια ſolvere non poſſe: ὠνὰς omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus, monſtra quædam non hominis, ſed feræ neſcio cujus immanis. Quid quæris?

1 Ἐπικεφάλια] Tributum in ſingula capita. Ὠνὰς poſſeſſiones.

ris? [2] omnino eos tædet vitæ. Levantur tamen miſeræ civitates, quod nullus fit ſumptus in nos, neque in legatos, neque in Quæſtorem, neque in quemquam. Scito, non modo nos fœnum, aut quod lege Julia dari ſolet, non accipere, ſed ne ligna quidem; nec præter quatuor lectos & tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis ne tectum quidem; & in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concurſus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. Mehercule etiam adventu noſtro reviviſcunt. Juſtitia, abſtinentia, clementia tui Ciceronis, ita opiniones omnium ſuperavit. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam ſe conjecit Tarſum uſque: ibi [3] forum agit. De Partho ſilentium eſt; ſed tamen conciſos equites noſtros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam ſuam accedere. Id autem facere ob eam cauſam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in caſtra properabamus, quæ aberant bidui.

2 *Omnino eos tædet*] Ita conjecit Malaſpina, & Lambinus edidit. Nam legebatur antea, *Omnium nos tædet*, &c.

3 *Forum agit*] Quod ne ab iis quidem fieri ſolet, qui brevi tempore ſibi ſucceſſum iri putant: eo minus ab Appio debebat, qui poſſet jam ſuſpicari, ſibi eſſe ſucceſſum. Ep. 6. lib. III. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XVII. ACCEPI Roma ſine epiſtola tua faſciculum literarum: in quo, ſi modo valuiſti, & Romæ fuiſti, Philotimi duco eſſe culpam, non tuam. Hanc epiſtolam dictavi ſedens in rheda, cum in caſtra proficiſcerer, a quibus aberam bidui. Paucis diebus habebam certos homines, quibus darem literas: itaque eo me ſervavi. Nos tamen, etſi hoc te ex aliis audire malo, ſic in provincia nos gerimus, quod ad abſtinentiam attinet, ut nullus teruntius inſumatur in quemquam. Id fit etiam & legatorum, & tribunorum, & præfectorum diligentia. Nam omnes mirifice [1] *συμφιλοδοξῦσιν* gloriæ meæ. Lepta noſter mirificus eſt. Sed nunc propero: perſcri-

1 Συμφιλοδοξῦσι] Simul gloriæ meæ ſerviunt.

ſcribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones noſtros Dejotarus filius, qui rex ab Senatu appellatus eſt, ſecum in regnum. Dum in æſtivis nos eſſemus, illum pueris locum eſſe belliſſimum duximus. Sextius ad me ſcripſit, quæ tecum eſſet de mea [a] domeſtica & maxima cura locutus, & quid tibi eſſet viſum. Amabo te, incumbe in eam rem, & ad me ſcribe, quid & poſſit, & tu cenſeas. Idem ſcripſit Hortenſium de propaganda noſtra provincia dixiſſe neſcio quid. Mihi in Cumano diligentiſſime ſe, ut annui eſſemus, defenſurum receperat. Si quicquam me amas, hunc locum muni. Dici non poteſt, quam invitus a vobis abſim. Et ſimul hanc gloriam juſtitiæ, & abſtinentiæ fore illuſtriorem ſpero, ſi cito deceſſerimus. Id quod Scævolæ contigit, qui ſolos novem menſes Aſiæ præfuit. Appius noſter, cum me adventare videret, profectus eſt Tarſum uſque Laodicea. Ibi forum agit, cum ego ſim in provincia; quam ejus injuriam non inſector. Satis enim habeo negotii in ſanandis vulneribus, quæ ſunt impoſita provinciæ. Quod, do operam, ut faciam quam minima illius contumelia. Sed hoc Bruto noſtro velim dicas, illum feciſſe non belle, qui adventu meo, quam longiſſime potuerit, diſceſſerit.

a *Domeſtica & maxima cura*] De collocanda filia. Ep. 4. & 14. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. QUAM vellem Romæ eſſes, ſi forte non es. Nihil enim certi habebamus, niſi accepiſſe nos tuas literas a. d. XIV. Kal. Sext. datas: in quibus ſcriptum eſſet, te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. Sed ſive Romæ es, ſive in Epiro, Parthi Euphratem tranſierunt duce Pacoro, Orodis regis Parthorum filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur eſſe in Syria. Caſſius in oppido Antiochiæ cum omni exercitu. Nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybiſtra. Hoſtis in Cyrrheſtica; quæ Syriæ pars proxima eſt provinciæ meæ. His de rebus ſcripſi ad Senatum: quas literas, ſi Romæ es, videbis puteſne reddendas: [1] & multa,

1 *Et multa*] Videbis. *Manut.*

ta, immo omnia: quorum [2] κεφάλαιον, ne quid [3] inter cæſa, & porrecta, ut ajunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia ſociorum, præſertim fidelium, certiſſimum ſubſidium eſt hiems. Ea ſi venerit, nec illi ante in meam provinciam tranſierint, unum vereor, ne Senatus, propter urbanarum rerum metum, Pompejum nolit dimittere. Quod ſi alium ad ver mittit, non laboro. Nobis modo temporis ne quid prorogetur. Hæc igitur, ſi Romæ es: ſin abes, aut etiam ſi ades; hæc negotia ſic ſe habent. Stamus animis; &, quia conſiliis, ut videmur, bonis utimur, ſperamus etiam manu. Tuto conſedimus, copioſo a frumento, Ciliciam prope conſpiciente, expedito ad mutandum loco; parvo exercitu; ſed ut ſpero, ad benevolentiam erga nos conſentiente: quem nos, Dejotari adventu cum ſuis omnibus copiis, duplicaturi eramus. Sociis multo fidelioribus utimur, quam quiſquam uſus eſſet: quibus incredibilis videtur & noſtra manſuetudo, & abſtinentia. Delectus habetur civium Romanorum. Frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit occaſio, manu; ſin minus, locis nos defendemus. Quare bono animo es. Video enim te, &, quaſi coram adſis, ita cerno [4] συμπάθειαν amoris tui. Sed te rogo, (ſi ullo pacto fieri poterit) ſi integra in ſenatu noſtra cauſa ad Kal. Jan. manſerit, ut Romæ ſis menſe Januario. Profecto nihil accipiam injuriæ, ſi tu aderis. Amicos conſules habemus; noſtrum, Tribunum plebis Furnium. Verum tua eſt opus aſſiduitate, prudentia, gratia. Tempus eſt neceſſarium. Sed turpe eſt, me pluribus verbis agere tecum. Cicerones noſtri ſunt apud Dejotarum; ſed, ſi opus erit, deducentur Rhodum. Tu, ſi es Romæ; ut ſoles, diligentiſſime: ſi in Epiro; mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium; ut & tu, quid nos agamus, & nos, quid tu agas, quidque acturus ſis, ſcire poſſimus. Ego tui Bruti [5] rem ſic ago, ut ſuam ipſe

non

2 Κεφάλαιον] Caput.

3 *Inter cæſa, & porrecta*] In ipſo articulo diſceſſus mei. Sumpta ſimilitudine a ſacrificiis, cum inter cæſa exta, & porrecta ſiniſtri quid acciperet, ne litari poſſet, ſed inſtaurari ſacrificium neceſſe eſſet. Verebatur Cicero, ne, quo tempore diſceſſurus eſſet, eo tempore ejuſmodi quid accideret, ne poſſet diſcedere. *Manutius.*

4 Συμπάθειαν] Doloris conſenſum.

5 *Rem*] Vide epiſt. 1. lib. VI. *Man.*

non ageret. Sed jam [6] exhibeo pupillum, [7] neque defendo: ſunt enim negotia & lenta, & inania. Faciam tamen ſatis: tibi quidem, cui difficilius eſt, quam ipſi: ſed certe ſatisfaciam utrique.

6 *Exhibeo pupillum*] Ariobarzanem regem, qui mihi a ſenatu in tutelam eſt traditus, exhibeo creditoribus, ut exigant ipſi. *Idem*.

7 *Neque defendo*] Tutores enim dicti, quia pupillos tueantur. Ego, inquit, jam non tueor; tutela me abdico. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XIX. OBSIGNARAM jam epiſtolam eam, quam puto te modo perlegiſſe, ſcriptam mea manu, in qua omnia continentur, cum ſubito Appii tabellarius a. d. XI Kal. Oct. ſeptimo quadrageſimo die Roma celeriter (hui tam longe!) mihi tuas literas reddidit: ex quibus non dubito, quin tu Pompejum expectaris, dum Arimino rediret, & jam in Epirum profectus ſis: magiſque vereor, ut ſcribis, ne in Epiro ſollicitus ſis non minus, quam nos hic ſumus. De Atiliano nomine ſcripſi ad Philotimum, ne appellaret [1] Meſſallam. Itineris noſtri famam ad te perveniſſe lætor, magiſque lætabor, ſi reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi [2] jam Romæ jucundam eſſe gaudeo; eamque, quam nunquam vidi, tamen & amo, & amabilem eſſe certo ſcio. Etiam atque etiam [3] valete Patron, & tui condiſcipuli. Quæ [4] de Tarentinis

1 *Meſſalam*] Qui pro Atilio promiſerat. Et *Appellare*, verbum creditorum. Appellare autem quo tempore de ambitu reus erat Meſſala, hominis videbatur de humanitate parum laborantis. *Manut.*

2 *Jam Romæ*] Cum Romæ es. Jam enim profectum Atticum in Epirum exiſtimabat. Et dixit, *Jam*, quaſi paucis ante menſibus natam. Poſſet etiam ſic, niſi repugnarent antiqui libri, *Jam mire jucundam*. Ea poſt uxor Agrippæ fuit, ejus, qui Pantheon, quod nunc quoque integrum magna cum admiratione ſpectatur, Romæ condidit. *Idem*.

3 *Valete Patron*] Hunc locum ante aliquot annos ingenioſe ex conjectura correxerat eruditiſſimus vir Claudius Puteanus, ſupremæ curiæ Pariſienſis ſenator integerrimus: quam ejus emendationem eo uſque probavi, donec mihi contigit codicem Decurtatum nanciſci, ubi hæc ita exarata reperi, ut, quod ad ſententiam attinet, Puteani confirment caſtigationem, aliquantulum tamen varient ab ejus lectione. Sic enim ibi leguntur, *etiam atque etiam valete Patron, & tui condiſcipuli*. Audierat Cicero Atticum valde delectari filia, qua nuper auctus erat, eamque ſummo amore proſequi, qui amor a natura ipſa proficiſcebatur, ideo cum in ea re illum animadverteret decreto Epicureorum adverſari, qui negabant φυσικὴν εἶναι τὴν στοργὴν τὴν πρὸς τὰ τέκνα, hoc eſt, inſitum eſſe natura amorem illum, quo quiſque filios complectitur, feſtive Attici nomine valere jubet Patronem Epicuri diſcipulum, & cæteros

tat Dejotarus, cujus filio pacta eſt Artavaſdis filia, ex quo ſciri poteſt, quin cum omnibus copiis ipſe prima æſtate Euphratem tranſiturus ſit. Quo autem die Caſſii literæ victrices in Senatu recitatæ ſunt, id eſt, Nonis Octobribus, eodem meæ tumultum nuntiantes. Axius noſter ait, noſtras auctoritatis plenas fuiſſe; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatæ: quas certo ſcio plenas timoris fore. Ex iis rebus hoc vereor, ne, cum Pompejus propter metum rerum novarum nuſquam dimittatur, Cæſari nullus honos a Senatu habeatur; dum hic nodus expediatur, non putet Senatus, nos, ante quam ſucceſſum ſit, oportere decedere: nec in tanto motu rerum tantis provinciis ſingulis [5] legatos præeſſe. Hic, ne quid mihi prorogetur, quod [6] ne interceſſor quidem ſuſtinere poſſit, horreo: atque eo magis, quod tu abes: qui conſilio, gratia, ſtudio multis rebus occurreres. Sed dices, me ipſum mihi ſollicitudinem ſtruere. Cogor: & velim ita ſit: ſed omnia metuo. Etſi bellum [7] ἀκροτελεύτιον habet illa tua epiſtola, quam dediſti nauſeans Buthroto: *Tibi*, *ut video*, *&* *ſpero*, *nulla ad decedendum erit mora*. Mallem, *ut video*: nihil opus fuit, *ut ſpero*. [8] Acceperam autem ſatis celeriter Iconii per Publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. In his [9] γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore: deinde addis, ſi quid ſecus, te ad me fore venturum. Pungunt me dubitationes tuæ. Simul & vides, quas acceperim literas. Nam quas [10] Hermoni centurionis Camulæ ipſe ſcribis te dediſſe, non accepi. Lenii pueris te dediſſe ſæpe ad me ſcripſeras: eas Laodiceæ denique, cum eo veniſſem, III Id. Febr. Lenius mihi reddidit, datas a. d. x Kal. Octobres. Lenio tuas commendationes & ſtatim verbis, & reliquo tempore re probabo. Hæ literæ cætera vetera habebant, unum hoc novum, de [11] Cybyra-

5 *Legatos*] Rectores enim provinciarum, ſine ſucceſſione decedentes, legatos, qui præeſſent, relinquebant. *Idem*.

6 *Ne interceſſor*] Vereor, ne S. C. ejuſmodi fiat, quo tribuni ab interceſſione ſummoveantur. *Idem*.

7 Ἀκροτελεύτιον] Clauſulam.

8 *Acceperam*] Alias, ab his, quas tu nauſeans Buthroto dederas. Ac ſi dicat: Etſi ejus epiſtolæ mentionem facio unius, ſcito me tamen eas quoque accepiſſe, quas Romæ a Lentuli triumpho dederas. *Malaſp.*

9 Γλυκύπικρον] Dulce amarum.

10 *Hermoni*] Liberto, aut ſervo. *Man.*

11 *Cybiratis*] Quæ apud Cybiram urbem Ciliciæ ab incolis venandi peritis capiebantur. *Popma.* Vide *Fam.* VI. 1. & lib. VIII. paſſim.

& Sext. Lucilium, T. Gavii Cæpionis, locupletis & ſplendidi hominis, filium, tribunum militum. Sane plagam odioſam acceperat cum re, tum tempore. Nos Pindeniſſum, quod oppidum munitiſſimum [7] Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit, (feri homines & acres, & omnibus rebus ad defendendum parati) cinximus vallo & foſſa: aggere maximo, vineis, turre altiſſima, magna tormentorum copia, multis ſagittariis, magno labore, apparatu, multis ſauciis noſtris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilara ſane Saturnalia. Militibus quoque, equis exceptis, reliquam prædam conceſſimus. Mancipia vænibant Saturnalibus tertiis. Cum hæc ſcribebam in tribunali, res erat ad H-S cxx. Hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam: ipſe me Laodiceam recipiebam. Hæc adhuc. Sed ad præterita revertamur. Quod me maxime hortaris; &, quod pluris eſt, quam omnia, in quo laboras, ut etiam [8] Ligurino μώμῳ ſatisfaciam: moriar, ſi quicquam fieri poteſt elegantius. Nec jam ego hanc continentiam appello, quæ virtus voluptati reſiſtere videtur: ego in vita mea nulla unquam voluptate tanta ſum affectus, quanta afficior hac integritate: nec me tam fama, quæ ſumma eſt, quam res ipſa, delectat. Quid quæris? fuit tanti: me ipſe non noram: nec ſatis ſciebam, quid in hoc genere facere poſſem: recte [9] πεφυσίωμαι. Nihil eſt præclarius. Interim hæc [10] λαμπρά. Ariobarzanes opera mea vivit, regnat. [11] Ἐν παρόδῳ, conſilio, & auctoritate, & quod inſidiatoribus ejus [12] ἀπρόσιτον me, non modo ἀδωροδόκητον præbui, regem regnumque ſervavi. Interea e Cappadocia ne pilum quidem; atque etiam ſpero toto anno imperii no-

7 *Eleutherocilicum*] Ἐλευθέρων Κιλίκων. Nam ſcribit Plin. in illis locis populos plures liberos fuiſſe, qui ne Regibus quidem unquam paruiſſent. Vide epiſt. 4. lib. XV. Fam. *Corradus*.

8 *Ligurino μώμῳ*] Quem hic notet parum conſtat. Nonnulli putant M. Catonem intelligi, ſeveriſſimum hominem, cui ſatisfacere in reipublicæ adminiſtratione difficile eſſet: alii Hortenſium Oratorem & invidum ipſius; eumque ob geſtus in agendo λιγυροὺς, id eſt, argutos & ſtridulos, Ligurinum dici, *Popma. Momo ſatisfacere*, proverbium in rebus difficillimis uſurpatum. *Manut.*

9 Πεφυσίωμαι] Turgeo.

10 Λαμπρὰ] Splendida.

11 Ἐν παρόδῳ] *In curſu*: quaſi enim præteriens, & alias res agens, belli Parthici cura occupatus, ἐν παρόδῳ regem Ariobarzanem, præſentibus inſidiis circumventum, nec opinantem liberavi. *Man.*

12 Ἀπρόσιτον] Non facilem aditu, Ἀδωροδόκητον, Muneribus incorruptum.

Digitized by Google

noſtri, teruntium ſumptus in provincia nullum fore. Brutum abjectum, quantum potui, [13] excitavi: quem non minus amo, quam tu; pene dixi, quam te. Habes omnia. Nunc publice literas Romam mittere parabam. Uberiores erunt, quam ſi ex Amano miſiſſem. At te Romæ non fore? Sed [14] eſt totum, quod Kal. Mart. futurum eſt. Vereor enim, ne, cum de provincia agetur, ſi Cæſar reſiſtet, non retineamur. His tu ſi adeſſes, nihil timerem. Redeo ad urbana: quæ ego diu ignorans, ex tuis jucundiſſimis literis a. d. v. Kal. Jan. denique cognovi. Eas diligentiſſime Philogenes libertus tuus curavit perlonga, & non ſatis tuta via perferendas: nam quas Lenii pueris ſcribis datas, non acceperam. Jucunde de Cæſare, & quæ Senatus [15] decrevit, & [16] quæ tu ſperas: quibus ille ſi cedit, ſalvi ſumus. [17] Incendio Plætoriano quod Lejus aduſtus eſt, minus moleſte fero. Luccejus [18] de Q. Caſſio cur tam vehemens fuerit, & quid actum ſit, aveo ſcire. Ego, cum Laodiceam venero, Quinto, ſororis tuæ filio, [19] togam puram jubeor dare: cui [20] moderabor diligentius. Dejotarus, cujus auxiliis magnis uſus ſum, ad me, ut ſcripſit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas expecto literas, ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio eſt, & a me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum lite-

13 *Excitavi*] Hoc dicit: Rem Bruti deſperatam reſtitui, quia rex, mihi tanto beneficio devinctus, pecuniam Bruto debitam, quam ſolviſſet nunquam, me contendente ſoluturum ſe promiſit. Epiſt. 1. & 3. lib. VI. *Manut.*

14 *Eſt totum*] In hoc omnia ſunt. Sic locutus eſt epiſt. 4. lib. XV. Fam. *Idem*.

15 *Decrevit*] Intelligit S. C. Marcello conſule referente factum: quo ſenatus voluntas aperte ſignificabatur de ſucceſſore Cæſari mittendo. epiſt. 8. lib. VII. Fam. *Idem*.

16 *Quæ tu ſperas*] Cæſarem ſenatus voluntati ceſſurum, provinciam ſucceſſori traditurum. *Idem*.

17 *Incendio*] Graviter fero de incenſa Plætorii domo: ſed eo minus moleſtum eſt, quod aduſta ſimul eſt propinqua Leji domus, hominis non amici. Aut ſic: Eo minus moleſte fero Plætorium condemnatum, quod ex appendice judicii Plætoriani vocatus eſt Lejus in judicium, *quo ea pecunia pervenerit*: ut Rabirius ex damnatione Gabinii. *Idem*. Poſteriorem ſenſum alteri præfert Mongaltus noſter: ac merito quidem, ni fallor.

18 *De Q. Caſſio*] Q. Caſſio Longino; qui anno ſequenti tribunus plebis cum Antonio collega ad Cæſarem profectus, propenſum ad civile bellum impulit. Contentio igitur inter Luccejum, & Caſſium, cum alter Pompejo, alter Cæſari faveret. *Idem*.

19 *Togam puram*] Virilem togam; quam ſumebat prætexta depoſita, anno XIV. finito. *Jubeor*, a fratre meo. *Idem*.

20 *Moderabor*] Ut minus modeſto, minus continenti: qualem ſe poſtea Q. filius magis quotidie præſtitit. *Idem*.

tinis in militia laboravi, ea tibi grata eſſe gaudeo. Quod ſcribis libente te repulſam tuliſſe [5] eum, qui [6] cum ſororis tuæ filii patruo [7] certaret; magni amoris ſignum. Itaque me etiam admonuiſti, ut gauderem: nam mihi in mentem non venerat. Non credo, inquis. Ut libet: ſed plane gaudeo: quoniam [8] τὸ νεμεσᾷν intereſt τῦ φθονεῖν.

teros ejuſdem condiſcipulos, quaſi Atticus Epicuri ſectæ renuntiaret. De hoc Epicuri decreto vide Arriani Epictetum. *Boſius*.

4 *De Tarentinis*] Tarentini ſunt equites, leves duos equos habentes, qui jaculis levibus irritabant quaſi prælium inſtar velitum. Sic dicti non quod Tarenti conſcriberentur, ſed quod hoc genere equitum primi ſunt uſi Tarentini. De iis Ælianus Tacticis cap. 45. Suidas, Hezychius, Livius XXXV. 28. Polybius, lib. XI. & aliis locis. *Grævius*. Adjungi poterat Stephanus Byzantinus, verbo Τάρας. Cæterum unus locum hunc bene intellexit Grævius, & illuſtravit. Turpiter alii ſe dederunt. *Mongaltus*.

5 *Eum*] Hirrum, qui repulſam tulerat in Ædilitatis petitione.

6 *Cum ſororis tuæ filii patruo*] Mecum, qui ſororis tuæ filio patruus ſum. *Mon.*

7 *Certaret*] Reſpexit ad certamen de auguratu: de quo Fam. VIII. ep. 3. & 9. *Idem*.

8 Τὸ *νεμεσᾷν intereſt τῦ φθονεῖν*] Indignatio diſtat ab invidia: *indignari*, & *invidere*, non idem ſunt. Reſpondet Cicero tacitæ objectioni. Gaudeo; inquit, nec tamen eſt, cur quiſquam reprehendat. Non enim, quia lætitiam capio ex Hirri repulſa, propterea, ſi ædilitatem is eſſet adeptus, inviderem, ſed indignarer potius. Jure igitur gaudeo: quoniam ab indignatione, non ab invidia, proficiſcitur lætitia mea. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XX. SATURNALIBUS mane ſe mihi Pindeniſſæ dediderunt, ſeptimo & quadrageſimo die, poſtquam oppugnare eos cœpimus. Qui (malum) iſti Pindeniſſæ? qui ſunt? inquies: nomen audivi nunquam. Quid ego faciam? num [1] potui Ciliciam, Ætoliam aut Macedoniam reddere? Hoc jam ſic habeto, nec hoc exercitu hic tanta negotia geri potuiſſe: quæ cognoſce [2] ἐν ἐπιτομῇ: ſic enim concedis mihi proximis literis. Epheſum ut venerim noſti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem: qua nihil me unquam delectavit magis. Inde oppidis iis, qua ieram mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. Ibi morati biduum, perilluſtres fuimus, honorificiſque verbis omnes injurias [3] revellimus

1 *Potui Ciliciam*] Potui facere, ut de Cilicia fiat Ætolia, aut Macedonia, in quibus omnia erant celebria, & illuſtria, cum Ciliciæ loca ſint obſcura, & ignota. Helmſt. *Non potui*. Grævius.

2. Ἐν *ἐπιτομῇ*] Summatim.

3 *Revellimus*] Hoc puto dici: Quæcunque Appius vulnera impoſuerat, ſanavimus. *Manut.*

mus ſuperiores. Quod idem dein Apameæ quinque dies morati, & Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconii decem fecimus: Nihil ea juriſdictione æquabilius, nihil lenius, nihil gravius. Inde in caſtra veni a. d. VII. Kal. Sept. a. d. III. Exercitum luſtravi apud Iconium. Ex his caſtris, cum graves de Parthis nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociæ partem eam, quæ Ciliciam attingit; eo conſilio, ut Armenius Artavaſdes, & ipſi Parthi Cappadocia ſe excludi putarent. Cum dies quinque ad Cybiſtra Cappadociæ caſtra habuiſſem, certior ſum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociæ longe abeſſe; Ciliciæ magis imminere. Itaque confeſtim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas, Tarſum veni a. d. III. Non. Octobr. Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia aquarum divortio dividit; qui mons erat hoſtium plenus ſempiternorum. Hic a. d. III Idus Octob. magnum numerum hoſtium occidimus. Caſtella munitiſſima, nocturno Pontini adventu, noſtro matutino, cepimus, incendimus. *Imperatores* appellati ſumus. Caſtra paucos dies habuimus, ea ipſa, quæ contra Darium habuerat apud Iſſum Alexander, imperator haud paulo melior, quam aut tu, aut ego. Ibi dies quinque morati, direpto & vaſtato Amano, inde diſceſſimus. Scis enim dici quædam [4] πανικά: dici item [5] τὰ κενὰ τῦ πολέμυ. Rumore adventus noſtri, & Caſſio, qui Antiochiæ tenebatur, animus acceſſit, & Parthis timor injectus eſt. Itaque eos, cedentes ab oppido Caſſius inſecutus rem bene geſſit. Qua in fuga magna auctoritate Oſaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis poſt diebus. Erat in Syria noſtrum nomen in gratia. Venit interim Bibulus. Credo voluit appellatione hac inani nobis eſſe par. In eodem Amano cœpit [6] laureolam in muſtaceo quærere. At ille cohortem primam totam perdidit, centurionemque primipili, nobilem ſui generis, Aſinium Dentonem, & reliquos cohortis ejuſdem,

4 Πανικὰ] Terrores panicos.
5 Τὰ κενὰ] Inanes belli terrores.
6 *Laureolam in muſtaceo*] Jocatur. Quoniam muſtaceis lauri folia ſubjicerentur, ut ait Plinius lib. XV. Muſtaceorum confectionem Cato docet in L. de re ruſtica. Bibulus, triumphi cupiditate adductus, voluit cum obſcuris, paucis, infirmis hoſtibus confligere. *Manut.*

fortaſſe tibi, qui hæc prædicem de me. Perfer, ſi me amas: tu enim me hæc facere voluiſti. Iter igitur ita per Aſiam feci, ut etiam fames, qua nihil miſerius eſt, quæ tum erat in hac mea Aſia, (meſſis enim nulla fuerat) mihi optanda fuerit. Quacunque iter feci, nulla vi, nullo judicio, nulla contumelia; auctoritate, & cohortatione perfeci, ut & Græci, & cives Romani, qui frumentum compreſſerant, magnum numerum populis pollicerentur. [15] Idibus Februariis, quo die has literas dedi, [16] forum inſtitueram agere Laodiceæ Cybiraticum: Apamenſe ex Idibus Martii, ibidem Synnadenſe, Pamphylium, (tum Phemio diſpiciam [17] κέρας) [18] Lycaonium, Iſauricum: ex Idibus Maji, in Ciliciam, ut ibi Junius conſumatur. Velim tranquille a Parthis. Quintilis, ſi erit ut volumus, in itinere eſt per provinciam redeuntibus conſumendus. Venimus enim in provinciam Laodiceam, Sulpicio & Marcello coſſ. pridie Kal. Sextiles: inde nos oportet decedere a. d. IV Kal. Sext. Primum contendam a Quinto fratre, ut ſe præfici patiatur: quod & illo, & me invitiſſimo fiet: ſed aliter honeſte fieri non poteſt, præſertim cum, virum optimum, Pontinium ne nunc quidem retinere poſſim.

15 *Idibus Febr.*] Eorum officium qui provinciis præerant, in duas partes fuit diſtributum, poteſtatem, & imperium. Poteſtas dicitur facultas cognoſcendi, & conficiendæ juris dictionis. Imperium, ducendi copias, & bellum gerendi. Hæc munera ita colebant, ut æſtatem fere rei militari, hiemem dicarent cognitioni prætoriæ, quæ in juris dictione potiſſimum verſabatur. *Sigonius*, *de antiquo jure Provinc.* II. 5.

16 *Forum inſtitueram agere*] Ordinem exponit, quo ageret fora & conventus juridicos in iis regionibus, quas habebat in poteſtate. Habebat autem Ciliciæ adjunctas diœceſes ſex; Cybiraticam, Apameoſem, Synnadenſem, Pamphyliam, Lycaoniam, Iſauriam. Vide Sigonium *de ant. jure Provinc. lib.* II. Quocirca commemorat *forum Cybiraticum*, *Apamenſe*, *Synnadenſe*, *Pamphylium*, *Lycaonium*, *Iſauricum*. Olivetus.

17 Κέρας] Curabo, ut Phemio inveniatur, mandeturque cornu aptum ac probatum. De hoc eodem ſupra: *Phemio quæritur κέρας.* Infra, VI. 1. Κέρας *Phemio mandatum eſt.* De muſico hoc inſtrumento, quod Græci κέρας, Latini *cornu* vocant, differit Salmaſius *in Solin. pag.* 123. *edit.* 1629; probatque, non differra illud a tibia, quæ Phrygia dicitur. Hinc apparet, cur dicat Cicero: Cum illud ageret *forum Synnadenſe* (ad quod ſcilicet ventitare Phryges oportebat) *tum Phemio diſpiciam κέρας*. *Idem*.

18 *Lycaonium*] Vocabulum hoc ex aliis erat editionibus ejectum. Sic habebant: *Diſpiciam κέρας Aonium*, *Iſauricum*, &c. Cornu *Aonium* intelligendum eſſe ajebant, ad muſicos modulatus eximium; propterea quod ſedes Muſarum eſſet in *Aonia*. Quemquamne arbitramur fore hominem, qui ſubtilitatem hanc anteponat ſanitati ejus ſcripturæ, quam a Mongaltio expoſitam in contextum admiſi? Non videbit lucere meridie, qui quam ſit vera hæc emendatio non videbit. Annotationem eruditi ejus interpretis in hunc locum etſi non deſcripſi, ipſum tamen mihi in hac explicatione ducem fuiſſe gratus ac lubens agnoſco. *Idem*.

Rapit enim hominem Poſtumius Romam, fortaſſe etiam [19] Poſtumia. Habes conſilia noſtra: nunc cognoſce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quoſdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium, & P. Matinium, quos mihi majorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in caſtra venit. Pollicitus ſum curaturum me Bruti cauſa, ut ei Salaminii pecuniam ſolverent: egit gratias. Præfecturam petivit: negavi me cuiquam negotianti dare: quod idem tibi oſtenderam. Cn. Pompejo petenti probaram inſtitutum meum: quid dicam, [20] Torquato, in M. Lenio tuo? multis aliis. Si præfectus vellet eſſe [21] ſyngraphæ cauſa, me curaturum ut exigeret. Gratias egit: diſceſſit. Appius noſter turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coerceret; & eundem habuerat præfectum. Vexabat Salaminios. Ego equites ex Cypro decedere juſſi: moleſte tulit Scaptius. Quid multa? ut ei fidem meam præſtarem; cum ad me Salaminii Tarſum veniſſent, & in his Scaptius, imperavi ut pecuniam ſolverent. Multa de ſyngrapha, de Scaptii injuriis. Negavi me audire. Hortatus ſum; petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent: denique dixi me coacturum. Homines non modo non recuſare, ſed etiam hoc dicere, ſe [22] a me ſolvere. Quod enim Prætori dare conſueſſent, quoniam ego non acceperam, ſe a me quodam modo dare; atque etiam minus eſſe aliquanto in Scaptii nomine, quam in vectigali Prætorio. Collaudavi homines. Recte, inquit Scaptius: ſed ſubducamus ſummam. Interim cum ego in edicto tralatitio [23] centeſimas me obſervaturum haberem, [24] cum anatociſmi anniverſario, ille ex ſyngra-

19 *Poſtumia*] Ser. Sulpitii uxor, de qua Sueton. in Julio. *Boſius*.

20 *Torquato, in Lenio*] Cui petenti, ut Lenio tuo præfecturam deferrem, negavi, quia Lenius negotiator. Epiſt. 1. lib. VI. *Manutius*.

21 *Syngraphæ cauſa*] Si præfectus ideo eſſe vellet, ut ea poteſtate nummos a Salaminiis exprimeret; non eſſe, cur præfecturam peteret: me enim curaturum, ut exigeret. *Idem*.

22 *A me*] De meo. *Solvere ab aliquo* eſt, delegare debitorem, ſeu jubere debitorem noſtrum, quod nobis debebat, ſolvere creditori noſtro, quod nos illi debebamus. *Obſerv.* I. 21. *J. F. Gron.*

23 *Centeſimas*] Uſuras, quæ ſingulis menſibus nummum, duodenos annuos in ſingulos centenarios pariunt. *Grævius*.

24 *Cum anatociſmi anniverſario*] Scilicet incremento, hoc eſt, quicquid uſurarum non ſolviſſent, id ſingulis annis ſubduceretur, & ſorti

grapha poſtulabat [25] quaternas. Quid ais? inquam: poſſumne contra meum edictum? At ille profert ſenatus-conſultum Lentulo Philippoque Coſſ. ut, qui Ciliciam obtineret, jus ex illa ſyngrapha diceret. Cohorrui primo: erat enim interitus civitatis. Reperio duo ſenatus-conſulta iiſdem Conſulibus de eadem ſyngrapha. Salaminii cum Romæ verſuram facere vellent, non poterant; quod [26] lex Gabinia vetabat. Tum ii, Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare volebant IV, ſi ſibi ſenatus-conſulto caveretur. Fit gratia Bruti ſenatus-conſultum: UT *ne-ve Salaminiis, ne-ve qui eis dediſſet, fraudi eſſet*. Pecuniam numerarunt: & poſtea venit in mentem fœneratoribus, nihil ſe juvare illud ſenatus conſultum, [27] quod ex ſyngrapha jus dici lex Gabinia vetaret. Tum fit ſenatus-conſultum, UT *& ea ſyngrapha eſſet*, [28] *qua vi cæteræ*. Sed [29] ut eodem; cum hæc diſſeruiſſem, ſeducit me Scaptius; ait ſe nihil contradicere; ſed illos putare talenta CC ſe debere; ea ſe velle accipere: debere autem illos paulo minus: rogat, ut eos ad CC perducam. Optime, inquam. Voco illos ad me, remoto Scaptio. Quid vos? quantum, inquam, debetis? Reſpondent, CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare. Quid opus eſt? inquam: rationes conferatis. Aſſidunt; ſubducunt; ad nummum convenit: illi ſe numerare velle, urgere ut acciperet. Scaptius me rurſus ſeducit; rogat, ut rem ſic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti. Græcis querentibus; ut [30] in fano deponerent, poſtulantibus non conceſſi. Clamare

ſorti adjiceretur. Ἀνατοκισμὸς enim eſt, cum uſuræ non ſolutæ ſorti apponuntur, & in ſequentem menſem, vel annum, velut ſortis portio, & ipſæ uſuras pariunt. *Idem*.

25 *Quaternas*] Quaternæ centeſimæ ſunt, cum quatuor nummi menſtrui pro uſuris in centum poſcuntur, qui quadraginta octo in annum faciunt. *Idem*.

26 *Lex Gabinia*] Legis Gabiniæ hæc vis fuit, ne provincialibus Romæ verſuram facere, id eſt, mutuum ſub uſuris ſumere liceret: ſi feciſſent, ne ex tali ſyngrapha jus redderetur. *J. F. Gronov.*

27 *Quod ex ſyngrapha*] Lex Gabinia caverat ne ulli provinciali legato Romæ pecunia ſub uſuris mutua daretur: & ne magiſtratus provinciales ex tali ſyngrapha jus dicerent, ſi qui Romani apud eos quererentur de provincialium debitis non ſolutis. Senatus-conſulto autem illo cavebatur tantum ne multam legis Gabiniæ ſubirent, qui Salaminiis pecuniam dediſſent, ſub uſuris mutuam; ſed ut jus dicerent ex tali ſyngrapha Proconſules contra legem Gabiniam non cautum erat Senatus-conſulto. *Idem*.

28 *Qua vi*] Eſt, quo jure. *Boſius*.

29 *Ut eodem*] Supple, revertar: nempe ad Scaptium.

30 *In fano*] Ne cogerentur amplius uſuras ſolvere: & ita uſura conſiſteret. Ep. 1. lib. VI. *Corradus*.

omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centeſimis cum anatociſmo contentus non eſſet: alii, nihil ſtultius. Mihi autem impudens magis, quam ſtultus, videbatur. Nam aut bono nomine, centeſimis [31] contentus erat; aut non bono quaternas centeſimas ſperabat. Habes meam cauſam: quæ ſi Bruto non probatur, neſcio cur illum amemus: ſed [32] avunculo ejus certe probabitur, præſertim cum ſenatus-conſultum modo factum ſit, puto, poſtquam tu es profectus, in creditorum cauſa, ut centeſimæ [33] perpetuo fœnore [34] ducerentur. Hoc quid interſit, ſi tuos digitos novi, certe habes ſubductum. In quo quidem [35] οὐδὲ πάρεργον. Luccejus, M. filius, queritur apud me per literas, ſummum eſſe periculum, ne culpa Senatus his decretis res ad tabulas [36] novas perveniat. Commemorat, quid olim mali C. Julius fecerit, cum dieculam [37] duxerit: nunquam Reſpublica [38] plus. Sed ad rem redeo. Meditare adverſus Brutum cauſam meam: ſi hæc cauſa eſt, contra quam nihil honeſte dici poteſt; præſertim cum integram rem & cauſam reliquerim. Reliqua ſunt domeſtica. De [39] ἐνδομύχῳ probo idem, quod tu; Poſtumiæ filius, ille quoniam Pontidiæ nugatur: ſed vellem adeſſes. A Quinto fratre his menſibus nihil expectaris: nam Taurus propter nives ante menſem Junium tranſiri non poteſt. Thermum, ut rogas, creberrimis literis fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Dejotarus rex,

31 *Contentus erat*] Contentus erat futurus, cum quaternas plane deſperaſſet. Nam tum quidem aperte oſtendebat, contentum ſe non eſſe. Tacite igitur ſic ratiocinabatur Scaptius, ut contentus tum eſſet centeſimis, cum de quaternis non ſuccederet. Secum ipſe videlicet ita loquebatur: De quaternis non impetro: quid agam: rem ſic relinquere, e re mea eſt: impetrabo fortaſſe ab alio proconſule, Bruti gratia, cujus commendatio apud hunc minus valet, quam ſperavi: differam, cum in dilatione ſpes ſit, neque tamen damni quidquam; quoniam uſura non conſiſtit, pecunia non depnſita. *Manutius*.

32 *Avunculo*] M. Catoni.

33 *Perpetuo*] Ne uſuræ uſurarum ſolverentur, ſed centeſimarum perpetuum eſſet fœnus, alio præterea fœnore non adjecto.

34 *Ducerentur*] In ſupputatione. Inde *Subduco*, & *rationes ſubducere*. Idem.

35 Οὐδὲ πάρεργον] Quaſi *præter propoſitum*, interponam hoc de Luccejo. Vide Ep. 8. lib. III. ad Q. Fr. *Idem*.

36 *Novas*] Quibus pecuniæ creditæ creditoribus condonari ſolent. *Corrad.*

37 *Duxerit*] Id eſt, quod dies ſolvendi, laxior paulo conſtituta fuerit. *Malaſp.*

38 *Plus*] Tulit mali, perſpicuum eſt ſubaudiri. *Manutius*.

39 Ἐνδομύχῳ] *Domeſtico negotio*. Senſus eſt: probo idem quod tu, Poſtumiæ ſcilicet filium uxorem ducere Tulliam: aut, Poſtumiæ filio Tulliam nuptui dari, quoniam ille Pontidiæ filius nugatur. Poſtumiæ filium vocat filium Ser. Sulpitii, cujus uxor erat Poſtumia. Vide ſupra, ep. 4. *Boſius*.

Digitized by Google

rex, eumque ait a ſe ſuſtentari. Cum ſcies Romæ intercalatum ſit, necne, velim ad me ſcribas [40] certum, [41] quo die [42] myſteria futura ſint. Literas tuas minus paulo expecto, quam ſi Romæ eſſes; ſed tamen expecto.

40 *Certum*] *Cæterum* pro *certum* eſt in antiquo libro, & ita videtur legendum, interpunctionis nota ad verbum *ſcribas* poſita. *Urſinus*.

41 *Quo die*] In quem diem incidant myſteria. Nam intercalatio ordinem dierum mutabat. *Manutius*.

42 *Myſteria*] Bonæ Deæ.

EPI-

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER VI.

CICERO ATTICO SAL.

I. ACCEPI tuas literas a. d. quintum [1] Terminalia Laodiceæ, quas legi libentiſſime, pleniſſimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. His igitur reſpondebo; ſic enim poſtulas: nec [2] *οἰκονομίαν* meam inſtitutam, ſed ordinem conſervabo tuum. Recentiſſimas a Cybiſtris te meas literas habere ais, a. d. x Kal. Octob. datas: & ſcire vis, tuas ego quas acceperim: omnes fere quas commemoras, præter eas, quas ſcribis Lentuli pueris & [3] Equotutico, & Brunduſio datas. Quare [4] non *οἴχεται* tua induſtria, quod vereris, ſed præclare ponitur; ſi quidem id egiſti, ut ego delectarer: nam nulla re ſum delectatus magis. Quod meam [5] βαθύτητα in Appio tibi, [6] libertatem etiam in Bruto probo; vehementer gaudeo: ac putaram ſecus. Appius enim ad me ex itinere bis, terve [7] *ὑπομεμψιμοίρους* literas miſerat, quod quædam a ſe conſtituta reſcinderem. Ut ſi medicus, cum ægrotus alii medico traditus ſit, iraſci velit ei medico, qui ſibi ſucceſſerit, ſi, quæ ipſe in curando conſtituerit, mutet ille: ſic Appius, cum [8] *ἐξ ἀφαιρέσεως*

1 *Terminalia*] Quæ x. vel, ut alii volunt, ix. Kal. Mart. fiebant. Ovid. lib. 2. Faſt. *Corradus*.

2 *Οἰκονομίαν*] Ordinem in re domeſtica: [illegible] hic ſumitur pro ordine, quem ſcribentes ſervamus. *Manutius*.

3 *Equotutico*] Apuliæ oppidulo, quod *verſu dicere non eſt*, ut inquit Horat. Sat. 5. l. 1. *Equum Tuticum* Antoninus Auguſtus vocat. *Corrad.* Scribendum, *& quas Equotutico* &c. Boſius *Baluzianus*.

4 *Non οἴχεται*] Non periit.

5 Βαθύτητα] Vide lib. 4. epiſt. *6*.

6 Libertatem] Qua uſus erat erga Scaptium, in negotio Cypriorum. Vide præcedentis libri epiſt. ult. *Grevius*.

7 Ὑπομεμψιμοίρους] Nonnihil querentes, leviter expoſtulantes.

8 Ἐξ ἀφαιρέσεως] Ἀφαίρεσις ſignificat in re ruſtica & medica inutilium detractionem & ablationem. Τῶν αὔων ἀφαίρεσις, aridarum frondium reſectio, eſt apud Theophraſtum & alios.

Digitized by Google

σεως provinciam curarit, ſanguinem miſerit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, [9] προσανατρεφομένην eam a me non libenter videt; ſed modo ſuccenſet, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia: tantummodo diſſimilitudo meæ rationis offendit hominem. Quid enim poteſt eſſe tam diſſimile, quam illo imperante, exhauſtam eſſe ſumptibus, & jacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, nummum nullum eſſe erogatum nec privatim, nec publice? Quid dicam de illius præfectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? Nunc autem domus mehercule nulla tanto conſilio, aut tanta diſciplina gubernatur, aut tam modeſta eſt, quam noſtra tota provincia. [10] Hanc nonnulli amici Appii ridicule interpretantur: qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, & recte facere non meæ laudis, ſed illius contumeliæ cauſa. Sin Appius, ut Bruti literæ, quas ad te miſi, ſignificabant, gratias nobis agit, non moleſte fero; ſed tamen eo ipſo die, quo hæc ante lucem ſcribebam, cogitabam ejus multa, inique conſtituta & acta, tollere. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni ſtudio, te auctore, ſum complexus: quem etiam amare cœperam: [11] ſed .... dico? revocavi me, ne te offenderem. Noli enim putare, me quicquam maluiſſe, quam, ut mandat is, facere: nec ulla de re plus laboraſſe. Mandatorum autem mihi libellum dedit: iiſdemque de rebus tu mecum egeras. Omnia ſum diligentiſſime perſecutus. Primum ab Ariobarzane ſic contendi, ut talenta, quæ mihi [12] pollicebatur, illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: poſt a Pompeji procuratoribus ſexcentis premi cœptus eſt. Pompejus autem cum ob cæteras cau-

ſas

alios. Sic medici ἀφαίρεσιν vocant, cum aliquid *materiæ demitur* corpori. In eo autem genere, quod in detractione eſt, ponitur primo loco *ſanguinis detractio*, a qua & Celſus initium facit: *ſanguis* autem eleganter apud Latinos dicitur *pecunia*. Cicero ergo, cum dicere vellet, ab Appio provinciam exhauſtam eſſe, eleganter & lepide dixit: *Appius ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curavit, ſanguinem miſit*, &c. Itaque προσανατρεφομένην *a me non libenter videt*. Προσανατρέφω eſt contrarium detractionis. *Erneſtus*.

9 Προσανατρεφομένην] Recreatam.

10 *Hanc*] *Hæc* pro *hanc* habet antiquus liber; & ita videtur legendum. *Urſinus*.

11 *Sed*] Ego ſic ſeparo, ut ſit primum ἀποσιώπησις, ſed nunc odi, vel non amplius amo: deinde ἐπανόρθωσις, in qua ſecum neſcio quid cogitare videatur: & mox dicat, *revocavi me*, ne dicerem, quod volebam, ne te offenderem. *Corradus*.

12 *Pollicebatur*] Ob acceptum a me beneficium. *Manutius*.

Digitized by Google

ſas plus poteſt unus, quam cæteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum eſſe venturus. Ei tamen ſic nunc ſolvitur, triceſimo quoque die talenta Attica XXXIII, & hoc ex tributis: nec id ſatis efficitur in uſuram menſtruam. Sed Cnæus noſter clementer id fert: [13] ſorte caret; uſura, nec ea ſolida, contentus eſt. Alii neque ſolvit cuiquam, nec poteſt ſolvere: nullum enim ærarium, nullum vectigal habet. Appii inſtituto tributa imperat: ea vix, in fœnus Pompeji quod ſatis ſit, efficiunt. Amici regis duo treſve perdivites ſunt: ſed ii ſuum tam diligenter tenent, quam ego, aut tu. Equidem non deſino tamen per literas rogare, ſuadere, accuſare regem. Dejotarus etiam mihi narravit, ſe ad eum legatos miſiſſe de re Bruti: eos ſibi reſponſum retuliſſe, illum non habere: & mehercule ego ita judico, nihil illo regno ſpoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut [14] tutela cogito me abdicare, aut, pro Glabrione Scævola, [15] fœnus & impendium recuſare. Ego tamen, quas per te Bruto promiſeram præfecturas M. Scaptio, & L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli: nec enim in provincia mea negotiabantur. Tu autem meminiſti nos ſic agere, ut, quot vellet, præfecturas ſumeret, dum ne negotiatori. Itaque duas ei præterea dederam: ſed ii, quibus petierat, de provincia deceſſerant. Nunc cognoſce de Salaminiis: quod video tibi etiam novum accidiſſe, tanquam mihi. Nunquam enim ex illo audivi, illam pecuniam eſſe ſuam. Quin etiam libellum ipſius habeo, in quo eſt: *Salaminii pecuniam debent M. Scaptio, & P. Matinio, familiaribus meis*. Eos mihi commendat: adſcribit etiam, & quaſi calcar admovet, [16] interceſſiſſe ſe pro iis magnam pecuniam. Confeceram, ut ſolverent centeſimis ſexennii ductis [17] cum renovatione ſingulorum annorum. At Scaptius quaternas poſtulabat. Metui, ſi impetraſſet, ne tu ipſe

me

13 *Sorte*] Pecunia credita. *Idem*.

14 *Tutela*] Mihi a Senatu commiſſa, ep. 2. & 4. lib. 15. Fam. *Corradus*.

15 *Fœnus*] *Fœnus & impendium pupilli recuſare* eſt, nomine pupilli bonam copiam ejurare, ſeu jurare illius patrimonium eſſe neque ſorti, neque uſuris ſolvendis idoneum. *J. F. Gronovius*.

16 *Interceſſiſſe*] Apparet, quam pecuniam Scaptius, & Matinius Salaminiis Romæ dederant, eam pecuniam & ipſos mutuam ſumpſiſſe, ſponſore Bruto. Nam, *Intercedere*, verbum eſt de ſponſionibus uſurpatum. *Tantum ſe pro te interceſſiſſe* dicebat. Phil. II. 18. *Manutius*.

17. *Cum renovatione*] Cum anatociſmo anniverſario. Vide ep. 21. lib. V.

me amare deſineres: nam ab edicto meo receſſiſſem; & civitatem, in [18] Catonis, & in ipſius Bruti fide locatam, meiſque beneficiis ornatam funditus perdidiſſem. Atque hoc tempore ipſo impingit mihi epiſtolam Scaptius Bruti, rem illam ſuo periculo eſſe: quod nec mihi unquam Brutus dixerat, nec tibi: etiam, ut præfecturam Scaptio deferrem. Id vero per te exceperamus, ne negotiatori: quod ſi cuiquam, huic tamen non. Fuerat enim præfectus Appio; & quidem habuerat turmas equitum, quibus incluſum in curia Senatum Salamine obſederat, ut fame Senatores quinque morerentur. Itaque ego, quo die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Epheſum obviam veniſſent, literas miſi, ut equites ex inſula ſtatim decederent. His de cauſis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum ſcripſiſſe. Sed tamen hoc ſum animo: ſi Brutus putabit me quaternas centeſimas oportuiſſe decernere, qui in tota provincia ſingulas obſervarem, itaque edixiſſem, idque etiam acerbiſſimis fœneratoribus probaretur; ſi præfecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato noſtro in tuo Lenio, Pompejo ipſi in Sex. Statio negavi, & iis probavi; ſi equites deductos moleſte feret, accipiam equidem dolorem, mihi illum iraſci, ſed multo majorem, non eſſe eum talem, qualem putaſſem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me jus dicente, ſibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi poteſtatem fuiſſe. Addo etiam illud, quod vereor tibi ipſi ut probem. Conſiſtere uſura debuit, quæ erat in edicto meo: deponere volebant: impetravi ab Salaminiis ut ſilerent. Veniam illi quidem mihi dederunt; Sed quid iis fiet, [19] ſi huc Paulus venerit? Sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humaniſſimas literas ſcripſit: ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, [20] *ἀκοινωνήτως* ſolet ſcribere. Tu au-

18 *Catonis & ... Bruti*] Cyprus Catonis erat clientela: epiſt. 4. lib. 15. Fam. Item Bruti, quia cum avunculo ſuo Catone fuerat, cum is lege Clodia Cyprum inſulam Ptolemæo regi ademit. *Idem*.

19 *Si huc Paulus venerit?*] Si, inquit, acciderit, ut L. Paulus, qui nunc conſul eſt, conſulatu functus, huc proconſul mittatur: male cum Salaminiis agetur. Brutus enim contra eos omnia Scaptii cauſa impetrabit: quatenus dare cogentur. Erat autem affinis Bruti Paulus; quod ejus frater Lepidus Tertullam, Bruti ſororem, habebat in matrimonio. *Idem*.

20 *Ἀκοινωνήτως*] Minime familiariter.

tem velim ad eum ſcribas de his rebus; ut ſciam quo modo hæc accipiat. Facies enim me certiorem. Atque hoc ſuperioribus literis ad te diligenter perſcripſeram: ſed plane te intelligere volui, mihi non excidiſſe illud, quod tu ad me quibuſdam literis ſcripſiſſes; ſi nihil aliud de hac provincia, niſi illius benevolentiam, deportaſſem, mihi id ſatis eſſe. Sit ſane; quoniam ita tu vis: ſed tamen [21] cum eo credo, quod ſine peccato meo fiat. Igitur meo decreto [22] ſolvatur æs Scaptio ſtatim: quam id rectum ſit, tu judicabis: ne ad Catonem quidem provocabo. Sed noli me putare [23] ἐγκελεύσματα illa tua abjeciſſe, quæ mihi in viſceribus hærent. Flens mihi meam famam commendaſti. Quæ epiſtola tua eſt, in qua mentionem non facias? Itaque iraſcatur qui volet, patiar: [24] τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ: præſertim cum [25] ſex libris tanquam prædibus me ipſe obſtrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo. E quibus unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio, [26] Anci filio. Ille vero [27] ante Decemviros non fuit: quippe qui Ædilis curulis fuerit: qui magiſtratus multis annis poſt Decemviros inſtitutus eſt. Quid ergo profecit, quod protulit faſtos? occultatam putant quodam tempore iſtam [28] tabulam, ut dies agendi peterentur a pau-

21 *Cum eo*] Eſt ea lege, ea conditione, cum hac exceptione haſtenus, dum tamen. Livius 8. 19. *Laviniis civitas data, ſacraque ſua reddita, cum eo, ut ædes Junonis communis Laviniis cum populo Romano eſſet.* Et mox: *Antium nova colonia miſſa, cum eo, ut Antiatibus permitteretur.* Scioppius.

22 *Solvatur*] Alii paulo aliter; ſed eodem tamen redit ſententia, quam ſic interpretatur Malaſpina: Tu me, Attice, vis Bruto morem gerere: ſit ita ut vis, mos geratur: ſed tamen eum eo, quod ſine peccato meo fiat, quod & te arbitror velle. Ergo te ipſum rogo; ne ad Catonem quidem provocabo? Quid? ſi decrevero uti res Scaptio quaternis ſtatim, ut Brutus contendit, ſolvatur: hoc meum decretum quale tibi videbitur? experſne culpæ atque peccati? *Malaſpina.*

23 Ἐγκελεύσματα] Hortationes.

24 Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ] Juſtitia & honeſtas mecum.

25 *Sex libris*] De Republica. *Corrad.*

26 *Anci*] Omnes mei veteres præter Decurtatum habent *Annii F.* ut & legitur apud Plinium lib. 33. & Gellium lib. 6. Quia vero Annius nomen familiæ fuit, non prænomen, & filii a prænomine patris oſtendebantur, idcirco Manutius illud *Annii* mutavit in *Cnei*, quo modo vulgo legitur apud Livium. Verum germanam lectionem nobis Decurtatus repræſentavit. Sic enim diſerte ſcriptum habebat, *Anci filius*: quo pacto ſe legiſſe apud Gellium refert Sebaſtianus Corradus. Fuit porro *Ancus* prænomen Romanorum, quod Varro, ut ſcribit auctor Epitomes lib. x. Valerii Maximi, a Sabinis translatum putabat, ipſe vero Valerius e Græcia ejus originem repetebat, quod cum cubitus Græce ἀγκὼν vocaretur, illi prænomen *Anci* imponi ſoleret, qui cubitum vitioſum haberet. *Baſius Baluz.*

27 *Ante Decemviros*] Qui teſte Livio creati ſunt anno U. C. 302.

28 *Iſtam tabulam*] Flavius ſcriba, cum populus, qui dies aut nefaſti, aut faſti eſſent,

paucis. Nec vero pauci ſunt auctores, Cn. Flavium ſcribam faſtos protuliſſe, actioneſque compoſuiſſe: ne me hoc, vel potius Africanum, (is enim loquitur) commentum putes. [29] Οὐκ ἔλαθέ σε illud de geſtu hiſtrionis: tu ſceleſte ſuſpicaris, ego [30] ἀφελῶς ſcripſi. De me imperatore ſcribis te ex Philotimi literis cognoſſe. Sed credo te, jam in Epiro cum eſſes, binas meas de omnibus rebus accepiſſe, unas a Pindeniſſo capto, alteras a Laodicea, utraſque tuis pueris datas: quibus de rebus, propter caſum navigandi, per binos tabellarios miſi Romam literas publice. De Tullia mea tibi aſſentior; ſcripſique ad eam, & ad Terentiam, mihi [31] placere. Tu enim ad me jam ante ſcripſeras, *ac vellem te* [32] *in tuum veterem gregem retuliſſes*. Correcta vero epiſtola Memmiana, nihil negotii fuit: multo enim malo hunc a Pontidia, quam illum a Servilia. Quare adjunges Aufium noſtrum, hominem ſemper amantem me; nunc credo, eo magis, quod debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate creviſſe; qui declaravit quanti me faceret, cum ſæpe, tum in [33] Burſa. Næ tu me ſollicitudine magna liberaris. [34] Furnii exceptio mihi non placet: nec enim ego ullum aliud tempus timeo, niſi quod ille ſolum excipit. Sed ſcriberem ad te de hoc plura, ſi Romæ eſſes. In

ſent, ignoraret, eorumque notionem a juriſconſultis peteret, ipſe faſtos circa forum in albo propoſuit, ut, quando lege agi poſſet, ſciretur. Quo beneficio populi gratiam, indeque curulem ædilitatem, libertino patre natus, obtinuit. *Manut.* Vide orat. pro Murena, cap. 11.

29 Οὐκ ἔλαθέ σε [*Non tibi latuit, non te fugit*. Quid ſit autem illud *de geſtu hiſtrionis*, fruſtra quæras, cum ſit nihil infra, quo niti conjectura poſſit. Videtur tamen reſpicere aliquid, quod fuerit a Tullio poſitum in libris de Republica, ut vult Mongaltus noſter. Fortaſſe, quæ ibi *de geſtu hiſtrionis* legerat, cadere in Hortenſium Atticus ſuſpicabatur. *Olivetus*.

30 Ἀφελῶς] *Simpliciter*, ita, ut neminem morderem. *Corradus*.

31 *Placere*] Ut Tullia nubat equeſtris ordinis viro, ſicut ante fecit. Itaque malo procum de quo Pontidia dixit, quam illum de quo Servilia, quorum alterum Atticus ſuſpicatus erat fuiſſe C. Memmium, ante exilium: poſt errorem ſuum correxit, & alium eſſe ſcripſit; qui Ciceroni ſic placebat, ut nihil negotii fuerit ipſum in eam ſententiam adducere, ut de illo uno cogitaret: alter Servii Sulpitii & Poſtumiæ filius. Vide lib. V. ep. 24. *Popma*.

32 *In tuum veterem*] Tu Cicero filiam alicui ex equeſtri ordine collocaſſes, relictis patriciis. *Corradus*.

33 *Burſa*] T. Munatio Planco Burſa, ep. 2. lib. 7. Fam. Qui mihi diem dicere cogitarat. Aſcon. in Orat. pro Milon. *Id.*

34 *Furnii exceptio*] Furnium tribunum plebis (ep. 18. lib. V.) Ciceronis ſtudioſum, legem opinor tuliſſe de rectoribus transmarinis, niſi Parthus moveret intra Quintilem menſem, eos poſſe decedere. At id ipſum tempus Cicero timebat, ideoque exceptionem illam minime probabat. Volebat autem omnino ferri, ut annuo imperio terminato decederent. *Manut.*

Pompejum te ſpem omnem otii ponere non miror : ita res eſt ; removendumque cenſeo illud [35] *diſſimulantem* . Sed enim , [36] *οἰκονομία* ſi perturbatior eſt , tibi aſſignato : te enim ſequor [37] *σχεδιάζοντα* . Cicerones pueri amant inter ſe , diſcunt , exercentur: ſed [38] alter, uti dixit Iſocrates in Ephoro & Theopompo , frenis eget , alter calcaribus . Quinto togam puram [39] Liberalibus cogitabam dare : mandavit enim pater : ea ſic obſervabo , quaſi intercalatum non ſit. Dionyſius mihi quidem in amoribus eſt : pueri autem ajunt eum furenter iraſci : ſed homo nec doctior, nec ſanctior fieri poteſt , nec tui , meique amantior . Thermum , & Silium vere audis laudari : valde ſe honeſte gerunt . Adde M. Nonium , Bibulum , me , ſi voles . Jam Scrofa [40] vellem haberet , ubi poſſet. Eſt enim lautum negotium . Cæteri infirmant πολίτευμα Catonis . Hortenſio quod [41] cauſam meam commendas , valde gratum . [42] De Amiano ſpei nihil putat eſſe Dionyſius . Terentii nullum veſtigium agnovi . Meragenes certe periit : feci iter per ejus poſſeſſionem , in qua animal reliquum nullum eſt . Hæc non noram tum, cum cum Democrito tuo locutus ſum . [43] Rhoſiaca vaſa mandavi . Sed heus tu, quid cogitas? In felicatis [44] lancibus & ſplendidiſſimis caniſtris, oluſculis nos ſoles paſcere: quid te

35 *Diſſimulantem*] Quod Atticus Pompejo attribuerat , cum ita ſcriberet , *in Pompejum vel diſſimulantem* &c. *Boſius* .

36 *Οἰκονομία*] Ordo , & diſpoſitio rerum , quæ ſcribuntur . *Manutius* .

37 *Σχεδιάζοντα*] Fortuito , repente , & nullo ordine ſcribentem . *Corradus* .

38 *Alter*] Frenis egebat Quintus , ut ingenio valens plus etiam quam ſatis eſſet ; calcaribus Marcus , ut tardior . *Man.* Vide *Orat.* III. *9. Brut.* 56.

39 *Liberalibus*] 12. Kal. April. Ego , inquit , Liberalia ſic obſervabo , quaſi intercalatum non ſit; ſuo , inquam , die , obſervabo, quando mihi eſt ignota intercalatio . *Idem* .

40 *Vellem*] Vellem haberet Scroſa provinciam , quam Cato repudiavit , ut poſſet edere ſpecimen integritatis ſuæ . Eſt enim provincia lautum ad hoc negotium . Nam cæteri , qui ambiunt illam provinciam , non ſic ut Cato illam adminiſtrarent , & ideo non tam digni ſunt , ut illi ſufficiantur , quam Tremellius Scroſa . De Catonis repudiatione provinciæ ex Prætura oblatæ meminit Plutarchus in vita ejus . *Popma* .

41 *Cauſam*] Ne patiatur mihi provinciam prorogari . Ep. 13. lib. 5. *Manut.*

42 *De Amiano*] Hi tres , Amianus , Terentius , Mœragenes , videntur Attico pecuniam debuiſſe . Et quod ſequitur, *Spei nihil*, explano , de exigenda pecunia . *Id.*

43 *Rhoſiaca*] Rhoſus urbs erat ſita in ſinu Iſſico : de qua Strabo , & Plinius . Id oppidum celeberrimum erat vaſis fictilibus , quæ ibi fiebant . Ideo Atticus volebat aliquot inde ſibi curari , quæ Cicero ſcribit ſe mandaſſe . *Boſius* .

44 *Lancibus*] Jocus , quia ſcripſerat Atticus , vaſis fictilibus ſe eſſe uſurum . Quid , inquit , cogitas? *in lancibus , & ſplendidiſſimis caniſtris* oluſcula apponebas , iiſque nos paſcere ſolitus es , cum præterea nullum eſſet obſonium : in vaſis fictilibus , quæ humiliora ſunt , quid appones? certe viliora eſculenta . *Manutius* .

Digitized by Google

te in vaſis fictilibus appoſiturum putem? [45] Κέρας Phemio mandatum eſt: reperietur; modo aliquid illo dignum canat. Parthicum bellum impendet. Caſſius ineptas literas miſit: nec dum Bibuli erant allatæ: quibus recitatis, puto fore, ut [46] aliquando commoveatur Senatus. Equidem ſum magna animi perturbatione. Si, ut opto, non prorogatur noſtrum negotium, habeo Junium & Quintilem in metu. Eſto; duos quidem menſes ſuſtinebit Bibulus: quid illo fiet, quem reliquero, præſertim ſi fratrem? quid me autem, ſi non tam cito decedo? Magna turba eſt. Mihi tamen cum Dejotaro convenit, ut ille in meis caſtris eſſet cum ſuis copiis omnibus. Habet autem cohortes [47] quadringenarias noſtra armatura xxx; equitum CIↃ CIↃ. Erit ad ſuſtentandum, quoad Pompejus veniat; qui literis, quas ad me mittit, ſignificat ſuum negotium illud fore. Hiemant in noſtra provincia Parthi: expectatur ipſe Orodes. Quid quæris? aliquantum eſt negotii. De Bibuli edicto nihil movi, præter illam exceptionem, de qua tu ad me ſcripſeras, [48] *nimis gravi præjudicio in ordinem noſtrum*. Ego tamen habeo [49] ἰσοδυναμοῦσαν, ſed tectiorem, ex Q. Mucii P. filii edicto Aſiatico, *Extra quam ſi ita negotium geſtum eſt, ut eo ſtari non oporteat; ex fide bona:* multaque ſum ſecutus Scævolæ; in iis illud, in quo ſibi libertatem cenſent Græci datam, ut Græci inter ſe diſceptent ſuis legibus. Breve autem edictum eſt propter hanc meam [50] διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi: quorum unum eſt provinciale, in quo eſt de rationibus civitatum,

45 Κέρας] Vide lib. V. epiſt. 21.

46 *Aliquando commoveatur*] Aliquando Parthici belli curam ſuſcipiat. Quod non eſſe confectum, ex Bibuli literis intelliget; contra quam Caſſius ſcripſit. Epiſt. 21. lib. V. *Manutius*.

47 *Quadringenarias*] Quæ quadringenos milites contineant: qua ex ratione 30. cohortes, erunt 12. peditum millia, quibus ſi duo equitum, ut ſequitur, millia conjungentur, duæ legiones fient, quas Dejotarus, ut ſcribit Cæſar, diſciplina, atque armatura Romana complures annos conſtitutas habuit. *Corradus*.

48 *Nimis gravi*] Sic edixerat Bibulus de pactis conventis inter publicanos & provinciales; *Pacta conventa inter publicanos & provinciales, quæ nec vi, nec dolo malo facta erunt, ſervabo*. Hanc exceptionem, *quæ nec vi, nec dolo malo facta erunt*, ſcripſerat Atticus nimis gravis eſſe præjudicii in ordinem equeſtrem, cujus erant publicani, quod eos quodammodo argueret & vis, & doli mali. Nec enim Prætores eam adjeciſſent, niſi ſuſpicio fuiſſet publicanos quædam gerere conſueviſſe vi, & dolo malo. Proinde Cicero honori & exiſtimationi ejus ordinis conſultum cupiens de Bibuli edicto eam exceptionem ſuſtulit, ejuſque loco aliam ejuſdem vis, ſed tectiorem ex edicto Aſiatico P. Mutii repoſuit; & ſic rem verbis temperavit. *Boſ.*

49 Ἰσοδυναμοῦσαν] Vis ejuſdem.

50 Διαίρεσιν] Diſtributionem.

tatum, de ære alieno, de uſura, de ſyngraphis; in eodem omnia de Publicanis: alterum, quod ſine edicto ſatis commode tranſigi non poteſt, de hereditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, [51] magiſtris faciendis, vendendis: quæ ex edicto & poſtulari, & fieri ſolent. Tertium de reliquo jure dicundo [52] *ἄγραφον* reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum: itaque curo, & ſatisfacio adhuc omnibus. Græci vero exultant, quod [53] peregrinis judicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquies. Quid refert? tamen ſe [54] *αὐτονομίαν* adeptos putant. [55] Veſtri enim, credo, graves habent, Turpionem ſutorium, & Vettium mancipem. De Publicanis quid agam, videris quærere. Habeo in deliciis, obſequor, verbis laudo, orno; efficio ne cui moleſti ſint. [56] Τὸ *παραδοξότατον*, uſuras eorum, quas pactionibus adſcripſerant, ſervavit etiam Servilius. Ego ſic: diem ſtatuo ſatis laxam; quam ante ſi ſolverint, dico me centeſimas ducturum: ſi non ſolverint, ex pactione. Itaque & Græci ſolvunt tolerabili fœnore; & Publicanis res eſt gratiſſima. Sic illa jam habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram: quid plura? ſunt omnes ita mihi familiares, ut ſe quiſque maxime putet: ſed tamen [57] *μηδὲν αὐτοῖς*. [58] Scis reliqua. De ſtatua Africani, ([59] *ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων*! ſed me ipſum delectavit in tuis literis) ain' tu? [60] Scipio hic Metellus proavum

51 *Magiſtris*] Auctionum.

52 Ἄγραφον] Non ſcriptum.

53 *Peregrinis*] Qui non eſſent Romani.

54 Αὐτονομίαν] Facultatem, libertatem utendi ſuis legibus.

55 *Veſtri enim*] Ironia. Vos etiam Romæ graves habetis judices, Turpionem ſutorium & Vettium mancipem; utrumque ſordidiſſimi quæſtus. *Popma.*

56 Τὸ παραδοξότατον] *Præter opinionem, & maxime mirandum*. Quod uſuras, quas pepigerant, grandes nimis & centeſimas excedentes, ſervaverit Servilius vir ſeverus. *Grævius.*

57 Μηδὲν αὐτοῖς] *Nihil ipſis curæ eſt*. Supplendum μέλει.

58 *Scis reliqua*] Quæ perficiunt Græcam ſententiam. *Manutius*.

59 Ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων] *O perturbatum rerum ordinem*, quo tu uteris in literis tuis. *Idem*.

60 *Scipio Metellus*] Conſtat ex Dione, Scipionem hunc Metellum, qui a Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus eſt, Scipionis Naſicæ fuiſſe naturalem filium: ita ut avum habuerit, Scipionem Naſicam eum, qui Conſul fuit cum D. Calpurnio Beſtia, anno U. C. 642. proavum, P. Scipionem Serapionem: qui Conſul quidem fuit, Cenſor non fuit: quod Scipionem Metellum ignoraſſe, & vehementer miratur Cicero & irridet. Ignoraſſe autem ſe declaravit Scipio, tum ex ſermone quem habuit cum Attico, in quo forſan Ciceronem apud eum reprehendebat, quaſi in ſuis libris negaſſet Cenſorem fuiſſe: tum ex duabus ipſius Serapionis ſtatuis, altera ad Opis, altera ad Pollucis poſita, hoc intelligere potuerit: in quarum neutra Cenſor,

Digitized by Google

vum ſuum neſcit Cenſorem non fuiſſe? atque nihil habuit aliud inſcriptum niſi *COS.* ea ſtatua, quæ eſt ad Opis [61] per te poſita in excelſo eſt. In illa item, quæ eſt ad [62] Πολυδεύκους, hercule inſcriptum eſt, *COS.* quam eſſe ejuſdem, ſtatus, amictus, anulus, imago ipſa declarat. At mehercule ego, cum in [63] turma inauratarum equeſtrium, quas hic Metellus in Capitolio poſuit, animadvertiſſem in [64] Serapionis ſubſcriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi; nunc video Metelli. [65] O ἀνιϛορησίαν turpem! Nam illud de Flavio & faſtis, ſi ſecus eſt, commune erratum eſt; & tu belle [66] ἠπόρησας; & nos publicam prope opinionem ſecuti ſumus, ut multa apud Græcos. Quis enim non dixit, Εὔπολιν [67] τὸν τῆς ἀρχαίας ab Alcibiade navigante in Siciliam dejectum eſſe in mare? Redarguit Eratoſthenes: affert enim quas ille poſt id tempus fabulas docuerit: num idcirco Duris Samius, homo in hiſtoria diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris ſcripſiſſe non dixit? num igitur jacet Theophraſtus, ſi id a Timæo tuo familiari reprehenſum eſt? Sed neſcire proavum ſuum Cenſorem non fuiſſe, turpe eſt: præſertim cum poſt eum Conſulem, nemo Cornelius, illo vivo, Cenſor fuerit. Quod de Philotimo, & de ſolutione H-S XXDC ſcribis, Philotimum circiter Kalend. Januar. in Cherſoneſum audio veniſſe: ac mihi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camil-

for, in utraque Conſul tantum ſcriptum legatur; cum omitti decus illud nec debuerit nec ſoleret: tum denique quod Africani ſtatuam Cenſoriam, in Serapionis inſcriptione poſuerit, ac ſi ipſe quoque Serapio Cenſor fuiſſet: nihilque referret, utrum Africani imago, Serapionis inſcriptioni imponeretur, an hujus in Africani. Quæ inſcitia Ciceroni eo turpior viſa eſt, quod animadvertere potuerit, poſt Naſicæ conſulatum, non modo Naſicam ipſum, Cenſorem factum non fuiſſe, ſed ne Cornelium quidem aliquem illo vivente. *Mal.*

61 *Per te poſita*] Attici opera, antiquitatis totius peritiſſimi, hiſce in rebus multi uſi ſunt. *Idem*.

62 Πολυδεύκους] *Pollucis*. Supple, templum.

63 *Turma*] Apte multitudinem ſtatuarum equeſtrium *turmam* vocat: nam equitum eſt turma proprie, ut *caterva* peditum. *Anonymus*.

64 *Serapionis*] Nempe Africani ſtatua impoſita fuerat baſi, quæ deſtineta ſtatuæ Serapionis, et convenientem habebat inſcriptionem. *Idem*.

65 O ἀνιϛορησίαν] *O hiſtoriæ inſcitiam*. Gruterus illud *O*, literis Romanis edidit, non Græcis. Et recte quidem. Non enim Græca uti oratione, vel phraſi Tullius voluit, ſed Latina, etiamſi Græcem adhibuerit vocem, quoniam ſic brevius dicebat venuſtiuſque, quam ſi ſcripſiſſet, *O! ignorationem hiſtoriæ turpem*. Idem.

66 Ἠπόρησας] Dubitaſti.

67 Τὸν τῆς ἀρχαίας] Illum (Eupolim) ex veteri comœdia celebrem.

millus ſcribit ſe accepiſſe: ea quæ ſint neſcio, & aveo ſcire. Verum hæc poſterius, & coram fortaſſe commodius. Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epiſtolæ commovit: ſcribis enim ſic, [68] *τί λοιπόν*? deinde me obſecras amantiſſime, ne obliviſcar vigilare, & ut animadvertam quæ fiant. Num quid de quo inaudiſti? Etſi nihil ejuſmodi eſt: [69] *πολλοῦ γε καὶ δεῖ*: nec enim me feſeliſſet, nec fallet. Sed iſta admonitio tua tam accurata, neſcio quid mihi ſignificare viſa eſt. [70] De M. Octavio iterum jam tibi reſcribo, te illi probe reſpondiſſe. Paulo vellem fidentius. Nam Cælius libertum ad me miſit, & literas accurate ſcriptas: ſed de pantheris fœde, ac de [71] civitatibus. Reſcripſi alterum me moleſte ferre, ſi ego in tenebris laterem, nec audiretur Romæ, nullum in mea provincia nummum, niſi in æs alienum, erogari; docuique nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere: monuique eum, quem plane diligo, ut, cum alios accuſaſſet, cautius viveret. Illud autem alterum, alienum eſſe exiſtimatione mea, Cybiratas imperio meo publice venari. [72] Lepta tua epiſtola gaudio exultat: etenim ſcripta belle eſt, meque apud eum magna in gratia poſuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit, ut mihi ſalutem adſcriberes; gratum etiam Pilia: ſed illa officioſius, quod mihi, [73] quem quidem nunquam vidit: igitur tu quoque ſalutem utrique adſcribito. [74] Literas daturus pridie Kal. Januar. ſuavem habuiſti recor-

68 *Τί λοιπόν*] Quid ſupereſt?

69 *Πολλοῦ*] Multum quidem abeſt.

70 *De M. Octavio*] Ep. 21. lib. V.

71 *Civitatibus*] Scripſerat ad Ciceronem Cælius, ut & pantheras ſibi mitteret, & M. Feridii agros, *Fam.* VIII. 9, qui civitatibus fructus penderent, immunes eſſe vellet. De agris reſpondit Cicero; „ *In mea provincia nihil cuiquam adimitur, niſi ſi quid quis debeat*. Nam, creditoribus ut ſatisfiat, volo. Itaque non eſt, quod petas, „ ut civitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. Ac miror, cur petas: cum „ Romæ audire poſſis, nullum in mea provincia nummum, niſi in æs alienum, erogari. Quod ſi non auditur, meaque ſunt „ obſcura facta, ut tanquam in tenebris lateam, moleſte fero. *Manut.*

72 *Lepta*] Præfectus fabrum. *Corradus*. Liber unus Mſ. habet, *lecta tua epiſtola Dionyſius gaudio exultat*. Lambinus.

73 *Quem quidem nunquam*] Vulgo, *quem jampridem nunquam*: ſed ut repugnantia tollatur, quæ eſt in *jampridem*, & *nunquam*, emendavit Malaſpina, uti nos edimus, Lambini audaciam hoc loco imitati. *Olivetus*.

74 *Literas*] Victorii lectionem exhibemus, niſi quod ille *habuit*, nos *habuiſti*. Sic enim locum hunc refinxerat Muretus, ab aliis aliter corruptum. Boſius vero legendum denique cenſuit, *Literarum datarum dies prid. Kal. Jan. ſuavem habuit*, &c. ut oſtendit codex Baluzianus, de quo in Præfatiuncula diximus. *Idem*.

recordationem clariſſimi [75] jurisjurandi, quod ego non eram oblitus: magnus enim Prætextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut poſtulaſti, [76] χρύσεα χαλκείων; ſed paria paribus reſpondimus. Ecce autem alia puſilla epiſtola; quam non relinquam [77] ἀναντιφώνητον. Bene mehercule [78] potuit Lucceius Tuſculanum; niſi forte, ſolet enim cum ſuo tibicine: & velim ſcire quis ſit ſtatus ejus. Lentulum quidem noſtrum præ [79] ære Tuſculanum proſcripſiſſe audio. Cupio hos expeditos videre: cupio etiam Sextium: adde, ſi vis, Cælium: quibus omnibus eſt, [80] αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι. De Memmio reſtituendo ut Curio cogitet, te audiſſe puto. De Egnatii Sidicini [82] nomine nec nulla, nec magna ſpe ſumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentiſſime Dejotarus curat, graviter ægrum. Reſpondi etiam [83] minori. Tu, velim, dum ero Laodiceæ, id eſt, ad Idus Majas, quam ſæpiſſime mecum per literas colloquare: & cum Athenas veneris, (jam enim ſciemus de rebus urbanis, de provinciis, quæ omnia in menſem Martium ſunt collata) utique ad me tabellarios mittas. Sed heus tu, jamne vos a Cæſare per Herodem talenta Attica quinquaginta extorſiſtis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeji ſuſcepiſtis. Putat enim ſuos nummos vos comediſſe; Cæſarem [84] in Nemorenſi ædifi-

75 *Jurisjurandi*] Rempublicam atque urbem mea unius opera eſſe ſalvam. Vide *Tom.* V. I. *Orat.* pro Domo &c.

76 Χρύσεα χαλκείων] *Aurea pro æneis*. Proverbium ductum ex Homero, ubi Glaucus & Diomedes arma permutant, ut aurea alter pro æneis acciperet. Iliad. Ζ'. 236. *Erneſtus*.

77 Ἀναντιφώνητον] Sine reſponſione.

78 *Potuit*] Vendere: niſi forte ſibi retinet animi cauſa: ſolet enim ibi ſe cum ſuo ſervulo tibicine oblectare. *Manutius*. *Potuit* proſcribere, ut æs alienum diſſolvat, quod ante contraxit: *niſi forte* aliquid parſimonia ex aliquo tempore comparſerit. *Solet enim* jam non cum ampliſſimis viris, ut ante, convivari, ſed *cum ſuo tibicine* verſari. *Junius*.

79 *Ære*] Ita Gruterus, ex Boſii conjectura: nam, *præ re*, habent MSS.

80 Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι] *Veriti ſunt quidem recuſare, timuerunt autem accipere*. Iliad. Η'. 93. Similiter obæratos dicit Sextium & Cælium, & in illos omnes convenire verſum hunc, quod veriti eſſent a Pompejo & republica diſſentire: timuiſſent autem a Cæſare, etiamſi propter æs alienum cuperent, pecunias accipere: ſicut fecit Curio. *Popma*.

81 *Reſtituendo*] De exilio Patreoſi. Ep. 19. lib. XIII. Fam. *Corradus*.

82 *Nomine*] Pecunia ab Egnatio exigenda. *Manutius*.

83 *Minori*] Scilicet epiſtolæ.

84 *In Nemorenſi*] Cæſar ædificabat villam ſumptuoſiſſimam in nemore Ariciano, ſacro Dianæ. *Popma*. Jocatur Cicero in ſolutionem a Cæſare factam Attico, & aliis ipſius Cæſaris creditoribus, qui illum ita importune appellarant, ut coactus fuerit nummos eis dinumerare, quos ædificando Nemorenſi reſervarat. *Boſius*. *Diligentiorem*, eſt parciorem in faciendis ſumptibus. *Grævius*.

ædificando diligentiorem fore. Hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, ſed Pompeji tamen familiari, audivi. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus eſſedis, & rheda equis juncta, & lectica, & familia magna: pro qua, ſi Curio [85] legem pertulerit, H-S centena pendat neceſſe eſt. Erat præterea [86] cynocephalus in eſſedo: nec deerant onagri. Nunquam vidi hominem nequiorem: ſed extremum audi. Diverſatus eſt Laodiceæ apud Pompejum Vindullum: ibi ſua depoſuit, cum ad me profectus eſt. Moritur interim Vindullus: quæ [87] res ad Magnum Pompejum pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: cum omnia obſignaret, in Vedianas res incidit. In his inventæ ſunt quinque imagunculæ matronarum, in quibus una ſororis amici tui, hominis [88] *bruti*, qui hoc utatur; & illius *lepidi*, qui hæc tam negligenter ferat. Hæc te volui [89] παρεισορῆσαι: ſumus enim ambo belle curioſi. Unum etiam velim cogites. Audio Appium [90] προπύλαιον Eleuſine facere: num inepti fuerimus, ſi nos quoque Academiæ fecerimus? Puto, inquies. Ergo id ipſum ſcribes ad me. Equidem valde ipſas Athenas amo: volo eſſe aliquod monumentum: odi falſas inſcriptiones ſtatuarum alienarum. Sed ut tibi placebit: facieſque me, in quem diem Romana incidant myſteria, certiorem, & quo modo hiemaris. Cura ut valeas. [91] Poſt Leuctricam pugnam die ſeptingenteſimo ſexageſimo quinto.

CI-

85 *Legem*] C. Scribonius Curio Tribunus plebis lege definierat jumentorum, vehiculorum, & ſervorum numerum, quibus ſinguli cives Romani ad iter faciendum uterentur: quam legem Viariam appellat Cælius in epiſtola quadam ad Ciceronem. In eam legem committebat P. Vedius, quod cum pluribus vehiculis & numeroſiore familia iter faceret, quam ea lex pateretur. Ideirco ſeribit Cicero eum pœnæ nomine H-S. centena penſurum, ſi ea lex perlata fuerit a Curione. *Boſius*.

86 *Cynocephalus*] Fuerunt Cynocephali e ſimiarum genere, de quibus vide Salmaſium ad Solinum. *Grævius*.

87 *Res*] Hereditas. Liberti enim patronis, & patroni æque libertis heredes erant, cum aut inteſtati, aut ſine filiis obiiſſent. Sin gentilis erat, de gentilitia hereditate accipiemus. *Manutius*.

88 *Bruti*] Alludit ad cognomina Bruti & Lepidi. M. Brutus, inquit, homo brutus & ſtolidus, qui Vedio familiariter utitur, nec animadvertit ſororem ſuam propter illum adulterii ſuſpectam eſſe; Lepidus vero, homo lepidus & facetus, qui tam turpem ſuſpicionem in uxore leviter curat, & negligenter fert. Duæ autem fuerunt ſorores Bruti; una Junia, uxor M. Lepidi poſtea Triumviri; altera Tertia ſive Tertulla, nupta C. Caſſio interfectori Cæſaris. *Popma*.

89 Παρεισορῆσαι] Obiter ſcire.

90 Προπύλαιον] *Veſtibulum*, ut eſſet in urbe celebri monumentum nominis ſui. *Manutius*.

91 *Poſt Leuctricam pugnam*, Quam *Bovillam* dixit, lib. V. epiſt. 13.

CICERO ATTICO SAL.

II. CUM Philogenes libertus tuus Laodiceam ad me ſalutandi cauſa veniſſet, & ſtatim ad te navigaturum eſſe diceret, has ei literas dedi; quibus ad eas reſcripſi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et reſpondebo primum poſtremæ tuæ paginæ, quæ mihi magnæ moleſtiæ fuit; quod ad te ſcriptum eſt a Cincio de Statii ſermone: in quo hoc moleſtiſſimum eſt, Statium dicere, a me quoque [1] id conſilium probari. Probari autem? de iſto hactenus. Dixerim me vel plurima vincula tecum ſummæ conjunctionis optare: etſi ſunt amoris arctiſſima: tantum abeſt, ut ego ex eo, quo adſtricti ſumus, laxari aliquid velim. [2] Illum autem multa de iſtis rebus aſperius ſolere loqui ſæpe ſum expertus; ſæpe etiam lenivi iratum. Id ſcire te arbitror. In hac autem peregrinatione, militiave noſtra ſæpe incenſum ira vidi, ſæpe placatum. Quid ad Statium ſcripſerit, neſcio. Quidquid acturus de tali re fuit, ſcribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maxime curæ, ne quid fiat ſecus, quam volumus, quamque oportet. Nec ſatis eſt in ejuſmodi re, ſe quemque præſtare. Ac maxime partes iſtius officii ſunt pueri Ciceronis, ſive jam adoleſcentis: quod quidem illum ſoleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, teque mirifice: ſed eſt magnum illud quidem, veruntamen multiplex pueri ingenium; quo ego regendo habeo negotii ſatis. Quoniam reſpondi poſtremæ tuæ paginæ prima mea; nunc ad primam revertar tuam. Peloponneſias civitates omnes maritimas eſſe, hominis non nequam, ſed etiam tuo judicio probati, Dicæarchi tabulis credidi. Is multis nominibus, in Trophoniana [3] Chæronis narratione, Græcos in eo reprehendit, quod mare tam ſecuti ſunt; nec ullum in Peloponneſo locum excipit. Cum mihi auctor placeret, (etenim erat [4] ἱστορικώ-

1 *Id conſilium*] Conſilium Quinti fratris de dimittenda Pomponia, Attici ſorore. Statius autem Quinti libertus. *Manut.*

2 *Illum autem*] Quintum. *Idem.*

3 *Cheronis*] Chæronem loquentem induxerat Dicæarchus in libris περὶ τῆς εἰς Τροφωνίου καταβάσεως. Athenæus. *Manut.*

4 Ἱστορικώτατος] Hiſtoriæ peritiſſimus.

πιτος, & vixerat in Peloponneſo) admirabar tamen, & , vix accredens, communicavi cum Dionyſio. Atque is primo eſt commotus: deinde, quod tum de iſto Dicæarcho non minus bene exiſtimabat, quam tu de C. Veſtorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiæ cenſebat eſſe Lepreon quoddam maritimum: Tene autem, & Aliphera, & Tritia [5] νεόκτιστα ei videbantur; idque [6] τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit iſtorum. Atque iſtum ego locum totidem verbis a Dicæarcho [7] tranſtuli. Phliaſios autem dici ſciebam, & ita fac [8] ut habeas; nos quidem ſic habemus. Sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς: quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. Sed hoc continuo correximus. Lætari te noſtra moderatione & continentia video. Tum id magis faceres, ſi adeſſes; atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceæ ad Kal. Majas omnium diœceſium, præter Ciliciæ, mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ ſunt: omnes ſuis legibus & judiciis uſæ, [9] αὐτονομίαν adeptæ revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad ſe ære alieno liberandas, aut levandas dedi; uno, quod omnino nullus in imperio meo ſumptus factus eſt: nullum cum dico, non loquor [10] ὑπερβολικῶς: nullus, inquam, ne teruntius quidem. Hac autem re incredibile eſt quantum civitates emerſerint. Acceſſit altera. Mira erant in civitatibus ipſorum furta Græcorum, quæ magiſtratus ſui fecerant: quæſivi ipſe de iis, qui annis decem proximis magiſtratum geſſerant: aperte fatebantur: itaque ſine ulla ignominia ſuis humeris pecunias populis retulerunt. Populi autem nullo gemitu Publicanis, quibus hoc ipſo luſtro nihil ſolverant, etiam ſuperioris luſtri reddiderunt. Itaque Publicanis in oculis ſumus. Gratis, inquis, viris. Senſimus.

5 Νεόκτιστα] Nuper condita.

6 Τῷ τῶν νεῶν] Navium enumeratione, Iliad. lib. II.

7 *Tranſtuli*] In libros de republica, ad quos pertinebat diſputatio de commerciis & mercatibus civitatum, quibus maritimæ magis abundant & pollent, quam mediterraneæ: quod ipſum etiam diſputat Ariſtot. in ſuis Polit. lib. VI. & VII. *Popma.*

8 *Ut habeas*] Ut corrigas. Nam *Phliuntios* non recte ſcripſeram, analogia deceptus; quod ut ab Ὀποῦς, Σιποῦς, Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι, item Phliuntios a Φλιοῦς deduci putaveram. *Manutius.*

9 Α'υτονομίαν] Facultatem ſuis legibus vivendi.

10 Ὑπερβολικῶς] Supra modum.

ſimus. Jam cætera juriſdictio nec [11] imperita, & clemens cum admirabili facilitate. Aditus autem ad me minime [12] provinciales. Nihil per cubicularium. Ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. Grata hæc, & magna, mihique nondum laborioſa ex illa vetere [13] militia. Nonis Maji in Ciliciam cogitabam: ibi cum Junium menſem conſumpſiſſem, atque utinam in pace, (magnum enim bellum impendet a Parthis) Quintilem in reditu ponere. Annuæ enim mihi operæ a. d. III. Kal. Sext. [14] emerentur. Magna autem in ſpe ſum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana uſque ad Nonas Martias; e quibus intelligebam, Curionis noſtri [15] conſtantia omnia potius actum iri, quam de provinciis. Ergo, ut ſpero, propediem te videbo. Venio ad Brutum tuum, immo noſtrum, ſic enim mavis. Equidem omnia feci, quæ potui aut in mea provincia perficere, aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege, & ago quotidie per literas ſcilicet. Ipſum enim triduum, quatriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. Sed & tum præſens, & poſtea creberrime non deſtiti rogare, & petere mea cauſa; ſuadere, & hortari ſua. Multum profeci: ſed quantum, non plane, quia longe abſum, ſcio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi, ut totum nomen [16] Scaptio vellent ſolvere; ſed centeſimis ductis a proxima quidem ſyngrapha, nec perpetuis, ſed renovatis quotannis. Numerabantur nummi: noluit Scaptius. Tun' qui ais Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in ſyngrapha: fieri non poterat: nec, ſi poſſet, ego pati poſſem. Audio omnino Scaptium pœnitere. Nam quod ſenatus-conſultum eſſe dicebat, ut jus ex ſyngrapha diceretur, eo conſilio factum eſt, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam ſumpſerant. Vetabat autem [17] Auli lex, jus dici de ita ſumpta pecu-

11 *Imperita*] Ita Vict. & Man. ſed Boſius, *impetrita*: Popma, *impanita*: Lamb. *impedita*, ut conjeceras Corradus. Sed a Victorio cur diſcedatur, non video.

12 *Provinciales*] Difficiles, qualibus uti ſolent alii, qui provinciis præſunt. *Corrad.* Vide ep. 1. lib. I. ad Q. Fr.

13 *Militia*] Cum fui candidatus.

14 *Emerentur*] Hoc eſt, explentur. Inferius ep. 5. hujus lib. *annuum tempus prope jam emeritum habebamus*. Caſaub.

15 *Conſtantia*] Intercesſionis. Vide ep. 13. lib. VIII. Fam. *Corradus*.

16 *Scaptio*] Vide lib. V. ep. 21.

17 *Auli lex*] Auli Gabinii. *Manut.*

pecunia. Decrevit igitur Senatus, ut jus diceretur ex iſta ſyngrapha. Nunc iſta habet juris idem, quod cæteræ, nihil præcipui. Hæc, a me ordine facta, puto me Bruto probaturum; tibi neſcio; Catoni certe probabo. Sed jam ad te ipſum revertor. Ain' tandem, Attice laudator integritatis & elegantiæ noſtræ? *auſus es hoc ex ore tuo*, inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, ſi mecum eſſes, qui ſcribis morderi te interdum quod non ſimul ſis, paterere me id facere, ſi vellem? *Non amplius*, inquis, *quinquaginta*. Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. Quid tandem iſti mali in tam [18] tenera inſula non feciſſent? non feciſſent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? Incluſum in curia Senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame. Erat enim præfectus Appii Scaptius, & habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cujus mehercule os mihi ante oculos ſolet verſari cum de aliquo officio, ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, præfectus ut Scaptius ſit? alias hoc ſtatueramus, ut negotiatorem neminem: idque Bruto probaveramus. Habeat is turmas? cur potius, quam cohortes? ſumptu jam [19] nepos evadit Scaptius. Volunt, inquis, [20] principes. Scio, nam ad me Epheſum uſque venerunt; flenteſque equitum ſcelera, & miſerias ſuas detulerunt. Itaque ſtatim dedi literas, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent: ob eamque cauſam, tum ob cæteras, Salaminii nos in cælum decretis ſuis ſuſtulerunt. Sed jam quid opus equitatu? ſolvunt enim Salaminii. Niſi forte id volumus armis efficere, ut fœnus quaternis centeſimis ducant. Et ego audebo legere unquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, ſi tale quid fecero? Nimis, nimis, inquam, in iſto Brutum amaſti, dulciſſime Attice: nos, vereor, ne parum. Atque hæc, ſcripſi ego ad Brutum ſcripſiſſe te ad me. Cognoſce nunc cætera. Pro

Ap-

18 *Tenera*] Hoc eſt, parum munita; & injuriis opportuna. *Caſaubonus*.

19 *Nepos*] Miratur Cicero, cur turmas equitum potius velit Scaptius, quam peditum cohortes, cum in illis alendis majores ſumptus facere oporteat: quaſique jocans dicit (ut putamus) *ſumptu jam nepos evadet Scaptius*, cum primum avarus ut fœnerator a nobis haberetur, nunc repente prodigus & ſumptuoſus factus eſt. *Victor*.

20 *Principes*] Cypri. *Scio*, εἰρωνικῶς: ex hoc, inquit, judica, &c. Manut.

Digitized by Google

Appio nos hic omnia faciemus: honeſte tamen, ſed plane libenter: nec enim ipſum odimus: & Brutum amamus: & Pompejus mirifice a me contendit; quem mehercule plus pluſque in dies diligo. C. Cælium Quæſtorem huc venire audiſti. Neſcio, quid ſit: [21] ſed . . . [22] Pammenia illa mihi non placent. Ego me ſpero Athenis fore menſe Septembri. Tuorum itinerum tempora ſcire ſane velim. [23] Εὐήθειαν Sempronii Rufi cognovi ex epiſtola tua Corcyræa. Quid quæris? invideo potentiæ [24] Veſtorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire: ſed lucet; urget turba; feſtinat Philogenes. Valebis igitur, & valere Piliam, & Cæciliam [25] noſtram jubebis literis; & ſalvebis a meo Cicerone.

21 *Sed*] Ἀποσιώπησις. Quaſi innuat Cicero Cælium non venturum, aut tale quid. *Boſius*.

22 *Pammenia*] Sunt negotia illa *Pammenis*, de quibus ſupra lib. V. ſub finem epiſt. 20. *Junius*.

23 Εὐήθειαν] Fatuam ſimplicitatem.

24 *Veſtorii*] Cui controverſia fuerit cum homine tam fatuo. Vide ſupra; V. 2. & *Fam.* VIII. 7. *Manut.*

25 *Noſtram*] Malim, *Cæciliam* noſtris *jubebis literis*. Muret.

CICERO ATTICO SAL.

III. ETSI nil ſane habebam novi, quod poſt accidiſſet, quam dediſſem ad te Philogeni liberto tuo literas, tamen cum Philotimum Romam remitterem, ſcribendum aliquid ad te fuit: ac primum illud, quod me maxime angebat, (non quo me aliquid juvare poſſes, quippe res eſt in manibus: tu autem abes longe gentium: [1] Πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ Νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλός) obrepſit dies, ut vides, (mihi enim a. d. III. Kal. Sext. de provincia decedendum eſt) nec ſucceditur. Quem relinquam, qui provinciæ præſit? Ratio quidem, & opinio hominum poſtulat fratrem: primum, quod videtur eſſe honos: nemo igitur potior. Deinde, quod ſolum habeo Prætorium. Pontinius enim ex pacto & convento (nam ea lege exierat) jam a me diſceſſerat. [2] Quæſtorem nemo dignum putat: etenim eſt levis, libidi-

1 Πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ Νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλός] *Multos vero in medio auſter volvit fluctus lati maris*. Proverb. ingens intervallum: & multa in medio. *Corradus*.

2 *Quæſtorem*] Cælius nondum venerat. Meſcinium igitur intellige. *Manut.*

bidinoſus, [3] tagax. De fratre autem primum illud eſt: perſuaderi ei non poſſe arbitror: odit enim provinciam: & hercule nihil odioſius, nihil moleſtius. Deinde, ut mihi nolit negare; quidnam mei ſit officii? cum bellum eſſe in Syria magnum putetur, & id videatur in hanc provinciam erupturum; hic præſidii nihil ſit; ſumptus annuus decretus ſit; videaturne, aut pietatis eſſe meæ, fratrem relinquere; aut diligentiæ, [4] nugarum aliquid relinquere? Magna igitur, ut vides, ſollicitudine afficior, magna inopia conſilii. Quid quæris? [5] toto negotio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia [6] melior? decedes cum voles; niſi forte jam deceſſiſti: quem videbitur, præficies Theſprotiæ & Chaoniæ. Nec dum tamen ego Quintum conveneram; ut jam, ſi id placeret, ſcirem, poſſetne ab eo impetrari: nec tamen, ſi poſſet, quid vellem habebam. Hoc eſt igitur ejuſmodi. Reliqua plena adhuc & laudis & gratiæ, digna iis libris quos dilaudas. Conſervatæ civitates; cumulate Publicanis ſatisfactum: offenſus contumelia nemo; decreto juſto & ſevero perpauci; nec tamen quiſquam ut queri audeat. Res geſtæ dignæ triumpho, de quo ipſo nihil cupide agemus; ſine tuo quidem conſilio certe nihil. Clauſula eſt difficilis in tradenda provincia: ſed hæc Deus aliquis gubernabit. De urbanis rebus ſcilicet plura tu ſcis; ſæpius, & certiora audis. Equidem doleo, non me tuis literis certiorem fieri. Huc enim odioſa afferebantur [7] de Curione, de Paulo: non quo ullum periculum videam ſtante Pompejo, vel etiam ſedente; valeat modo: ſed mehercule Curionis & Pauli meorum familiarium vicem doleo. Formam igi-

3 *Togeo*] Sic emendat Cujacius noſter. Unde autem ducta ſit vox *togex*, in promptu eſt. Significatione quadam obſcura: quod ſi cui eſt, diſcat ex Feſto, cujus hæc verba ſunt, *Togex, furunculus a tagendo dictus: cujus vocabuli Lucilius meminit: Et mutone manum proſcribere poſſe togocem*. Dicebant autem *togo*, veteres, pro, *tango*. Lambinus. Ita quoque ex Tornæſiano Boſius. Alii, *faleo*: alii, *rapeo*.

4 *Nugarum aliquid*] Levem hominem Meſcinium. Non pius, ſi fratrem relinquo: non diligens, ſi quæſtorem, rei militaris expertem. *Manutius*.

5 *Toto negotio nobis opus non fuit*] Id eſt, toto hoc negotio carere nos oportuit, nullamque provinciæ hujus partem attingere. Sic infra: *Totis igitur literis nihil opus fuit*; quod eſt: Prorſus ſcribendum non fuit. *Malaſpina*.

6 *Provincia*] Epirotica negotiatio. *Man.*

7 *De Curione, de Paulo*] C. Scribonio Curione tribuno plebis, L. Æmilio Paulo conſule, utroque Cæſaris cauſam defendente, accepta grandi pecunia. *Idem*.

igitur mihi totius Reipublicæ, ſi jam es Romæ, aut cum eris, velim mittas; quæ mihi obviam veniat, ex qua me fingere poſſim, & præmeditari, quo animo accedam ad urbem. Eſt enim quiddam, advenientem non eſſe peregrinum atque hoſpitem. Et, quod pene præterii: Bruti tui cauſa, ut ſæpe ad te ſcripſi, feci omnia. Cyprii numerabant: ſed [8] Scaptius centeſimis, renovato in ſingulos annos fœnore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompejum prolixior per ipſum, quam per me in Brutum, quem tamen ego [9] præſtare non poteram: erat enim rex perpauper; aberamque ab eo ita longe, ut nihil poſſem niſi literis; quibus pugnare non deſtiti. Summa hæc eſt. Pro ratione pecuniæ liberatius eſt Brutus tractatus, quam Pompejus. Bruto curata hoc anno talenta circiter centum: Pompejo in ſex menſibus promiſſa cc. Jam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix poteſt. Quid eſt igitur, quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortaſſe ſuccenſet; aut quia præfectus non eſt, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari; non tuo M. Lænio; & quod tibi Romæ oſtenderam me ſervaturum; in quo perſeveravi. Sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cum poſſet, noluit? [10] Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto eſſe ſatisfactum. Is a me tribunatum cum accepiſſet, quem ego ex Bruti literis ei detuliſſem, poſtea ſcripſit ad me, ſe uti nolle eo tribunatu. Gavius eſt quidam; cui cum præfecturam detuliſſem Bruti rogatu, multa & dixit, & fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii [11] canis. Is me nec proficiſcentem Apameam proſecutus eſt; nec, cum poſtea in caſtra veniſſet, atque inde diſcederet, num quid vellem, rogavit; & fuit aperte mihi neſcio quare non amicus. Hunc

Tom. VIII. Mm ego

8 *Scaptius*] Lib. V. 21. VI. 1. 2.

9 *Præſtare*] Præſtare aliquem dicimur, cum efficimus, ne quid is committat ſecus, quam volumus; ut ad Q. Fr. *Ego Meſſallam Cæſari præſtabo*. Manutius.

10 *Scaptio*] Fuerunt enim duo Scaptii amici Bruti: unus negotiator in Cilicia, & præfectus Appii in Cypro; alter negotiator in Cappadocia. *Popma.*

11 *Canis*] Scio *canis* poſſe defendi ex hiſtoria: mihi tamen magis placeret *cauſa*, ut eſt emendatum in libro viri doctiſſimi. *Urſinus*.

ego ſi in præfectis habuiſſem, quem tu me hominem putares? qui, ut ſcis, potentiſſimorum hominum contumaciam nunquam tulerim, ferrem hujus aſſeclæ? etſi hoc plus eſt quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid & honoris. Is igitur Gavius, cum Apameæ me nuper vidiſſet Romam proficiſcens, me ita appellavit: ([12] Culleolum vix auderem) Unde, inquit, me jubes petere cibaria præfecti? Reſpondi lenius, quam putabant oportuiſſe, qui aderant; me non inſtituiſſe iis dare cibaria, quorum opera non eſſem uſus. Abiit iratus. Hujus nebulonis [13] oratione ſi Brutus moveri poteſt, licebit eum ſolus ames; me æmulum non habebis. Sed illum eum futurum eſſe puto, qui eſſe debet. Tibi tamen cauſam notam eſſe volui: & ad ipſum hæc perſcripſi diligentiſſime. Omnino (ſoli enim ſumus) nullas unquam ad me literas miſit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non ineſſet arrogans, [14] ἀκοινώνητον aliquid. Tibi autem valde ſolet in ore eſſe, [15] *Granius autem*

Non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos:

in quo tamen ille mihi riſum magis, quam ſtomachum movere ſolet: ſed plane parum cogitat, quid ſcribat, aut ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, & certe, epiſtolam inſcriptam patri ſuo. Solet enim aperire, idque de meo conſilio, ſi quid forte ſit, quod opus ſit ſciri. In ea autem epiſtola erat illud idem de ſorore, quod ad me. Mirifice conturbatum vidi puerum. Lacrymans mecum eſt queſtus. Quid quæris? miram in eo pietatem, ſuavitatem, humanitatemque perſpexi: quo majorem ſpem habeo, nihil fore aliter ac deceat. Id te igitur ſcire volui. Ne illud quidem prætermittam: Hortenſius filius fuit Laodiceæ [16] gladiatoribus flagitioſe & turpiter.

12 *Culleolum*] Fam. lib. XIII. ep. 41. ſcribit ad L. Culleolum provinciæ præfectum: ſed hic alium, nullius pretii hominem, videtur intelligere. *Manut.*

13 *Oratione*] Alii legunt *operatione*: Boſius, *obiratione*: Junius, *ratione*.

14 Ἀκοινώνητον] Alienum a familiari conſuetudine.

15 *Granius*] Granius, inquit, quem potentiores deſpiciebant, ipſe ſe non contemnebat, ſed plurimi faciebat: idemque reges oderat ſuperbos, hoc eſt, magnates illos, qui ipſum deſpectui habebant. Hic Cicero ſibi partes ſumit Granii Luciliani, ut Bruti faſtum, & arrogantiam retundat, uſurpatque verſus Lucilii, quos in ore frequenter Atticus habebat. *Boſius*.

16 *Gladiatoribus*] Hoc eſt, cum ludi gladiatorii ederentur Laodiceæ. *Græv.*

Digitized by Google

ter. Hunc ego patris cauſa vocavi ad cœnam, quo die venit; & ejuſdem patris cauſa, [17] nihil amplius. Is mihi dixit, ſe Athenis me expectaturum, ut mecum decederet. Recte, inquam: quid enim dicerem? Omnino puto nihil eſſe quod dixit. Nolo quidem; ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo. Sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minime volo. Hæc ſunt; etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra [18] M. Servilium. Literas mitte quamprimum. [19] Si nihil; nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliæ, & filiæ ſalutem. Cura, ut valeas.

17 *Nihil amplius*] Ad cœnam vocavi, quod eſſet Hortenſii filius: aliis eum officiis non ſum proſecutus, ne pater, cui ſcio odioſum, inviſumque eſſe, moleſte ferret. *Manut.*

18 *M. Servilium*] De repetundis accuſatum. Ep. 8. lib. VIII. Fam. *Corrad.*

19 *Si nihil*] Si nihil ſit, inquit, quod ſcribas, volo tamen mihi nuntius vel per tuum tabellarium, nihil fieri. *Boſius.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. TARSUM venimus Nonis Juniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio adminiſtrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris: illud autem difficillimum; relinquendus erat ex ſenatus-conſulto, qui præeſſet. Nihil minus probari poterat, quam Quæſtor Meſcinius. Nam de Cælio nihil audiebamus. Rectiſſimum videbatur fratrem cum imperio relinquere: in quo multa moleſta, diſceſſus noſter, belli periculum, militum improbitas, ſexcenta præterea. O rem totam odioſam! ſed hæc fortuna viderit: quoniam conſilio non multum uti licet. Tu, quando Romam ſalvus, ut ſpero, veniſti, videbis, ut ſoles, omnia, quæ intelliges noſtra intereſſe, in primis de Tullia mea: cujus [1] de conditione quid mihi placeret ſcripſi ad Terentiam, cum tu in Græcia eſſes: deinde de honore noſtro. Quod enim tu abfuiſti, vereor ut ſatis diligenter actum in Senatu ſit de literis meis. Illud præterea [2] μυστικώτερον ad te ſcribam; tu ſagacius odorabere.

1 *De conditione*] De nuptiis.

2 Μυστικώτερον] Secretius.

bere. [3] Τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος (οἶσθα ὃν λέγω) ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. Δέδοικα δή, μήτι νοήσῃς. Εἰς δήπου τοῦτο δὴ περιτλεψάμενος, τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι. Non queo tantum quantum vereor ſcribere. Tu autem fac ut mihi tuæ literæ volent obviæ. Hæc feſtinans ſcripſi itinere, atque agmine. Piliæ, & puellæ Cæciliæ belliſſimæ ſalutem dices.

3 Τῆς δάμαρτος] *Uxoris meæ libertus (noſti quem dico) viſus eſt mihi dudum e verbis, quæ inconſiderate effutiebat, turbaſſe calculos, ex coemptione bonorum Crotoniatæ tyrannicidæ*, hoc eſt, T. Annii Milonis, qui Clodium occidit. *Timeo, ne id adhuc non intellexeris. Unum nimirum hoc ubi conſideraveris, reliqua in tuto pone.*

CICERO ATTICO SAL.

V. NUNC quidem profecto Romæ es, quo te, ſi ita eſt, ſalvum veniſſe gaudeo. Unde quidem quam diu abfuiſti, magis a me abeſſe videbare, [1] quam ſi domi eſſes. Minus enim mihi meæ notæ res erant, minus etiam publicæ. Quare velim, etſi, ut ſpero, te hæc legente aliquantum tamen viæ proceſſero, tamen obvias mihi literas quam argutiſſimas de omnibus rebus crebro mittas, in primis de quo ſcripſi ad te antea. [2] Τῆς ξυνωρίδος τῆς ἐμῆς ὁ ἐξελεύθερος, ἔδοξέ μοι θαμὰ βαττολογίζων, καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις. ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσι τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου. Hoc tu indaga, ut ſoles; aſt hoc magis. [3] Ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου τειχῶν παρέδωκεν μνῶν κδ, μη, ὀφειλημάτων Κα-

1 *Quam ſi domi eſſes*] Quam ſi eſſes Romæ: & tamen minus a me aberas, in Græcia cum eſſes. *Manut.*

2 Τῆς ξυνωρίδος] *Uxoris meæ libertus, viſus eſt mihi ſæpe garriens & errans in conciliabulis & circulis, quodam modo conturbaſſe rationes in bonis Crotaniatæ.*

3 Ἐξ ἄστεως] *Ex urbis ſepticollis mœnibus* (id eſt, Roma) *Camilla edidit* (Philotimus libertus uxoris meæ) *rationes XXIV. minarum, & XLVIII. minarum æris alieni* (ab uxore ſcilicet contracti) *ſeque debere XXIV. minas ex bonis Crotaniaticis* (hoc eſt Milonis) *& Cherſonitícis* (in Cherſoneſo exactis) *XLVIII, & quamvis ex hereditatibus, quas adieris, redegeris bis ſexcentas & quadragenas, ſe tamen æris illius alieni ne obolum quidem diſſolviſſe, cum jam debeantur a Kal. ſecundi menſis: libertum autem ejus, qui idem, quod Canonis pater* (Timotheus) *nomen habebat, nihil curaſſe. Primum igitur hoc, omnia ut ſerventur: alterum, ut ne uſuras quidem negligas, quæ debentur ex die ſupra poſita. Per eas dies, quibus illum pertuli, magna in timore fui. Venerat enim explorandi cauſa, atque aliquid ſperabat: qua ſpe fruſtratus abiit temere; ſic fatus: Cancedo, Turpe eſt diu manere, &c.* ex Hom. Iliad. Β' 298.

Καμίλλῳ, ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ, ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν, καὶ ἐκ τῶν Χερρονησιατικῶν μ η'· καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ, χμ, τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δατέρου μόνος τῇ νυμφίᾳ. Τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρὶ, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. Ταῦτα οὖν πρῶτον μὲν, ἵνα πάντα σώζηται· δεύτερον δὲ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προκειμένης ἡμέρας. Ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν σφόδρα δέδοικα. Καὶ γὰρ παρὼν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος, καί τι σχεδὸν ἐλπίσας. Ἀπογνοὺς δὲ ἀλόγως ἀπέστη, ἐπειπὼν εἴκω. αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν: meque objurgavit vetere proverbio, [4] τὰ μὲν διδόμενα. Reliqua vide, &, [5] quantum fieri poteſt, perſpiciamus. Etſi annuum tempus prope jam emeritum habebamus: dies enim XXXIII erant reliqui: ſollicitudine provinciæ tamen vel maxime urgebamur. Cum enim arderet Syria bello; & Bibulus in tanto mœrore ſuo maximam curam belli ſuſtineret; ad meque legati ejus, & Quæſtor, & amici literas mitterent, ut ſubſidio venirem: etſi exercitum infirmum habebam: auxilia ſane bona, ſed ea Galatarum, Piſidarum, Lyciorum (hæc enim ſunt noſtra robora) tamen eſſe officium meum putavi, exercitum habere quam proxime hoſtem, quoad mihi præeſſe provinciæ per ſenatus-conſultum liceret. Sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus [6] moleſtus mihi non erat; [7] de omnibus rebus ſcribebat ad me potius: & mihi deceſſionis dies [8] λεληθότως obrepebat: qui cum advenerit, [9] ἄλλο πρόβλημα, quem præficiam, niſi Caldus Quæſtor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus. Cupiebam mehercule longiorem epiſtolam facere: ſed nec erat res, de qua ſcriberem; nec jocari præ cura poteram. Valebis igitur, & puellæ ſalutem Atticulæ dices, noſtræque Piliæ.

CI-

4 τὰ μὲν διδόμενα] Proverbium hoc ita ſuppleri ex Platonis Gorgia poteſt: τὰ μὲν διδόμενα ἀνάγκη δέχεσθαι, *quæ dantur neceſſe eſt accipere*. Erneſtus.

5 *Quantum fieri poteſt*] Lego, *quantum poteſt, perſpice. Nos etſi, &c.* Boſius *Baluzianus*.

6 *Moleſtus*] Non rogabar, ut ſubſidio venirem. Fam. lib. II. ep. 17. *Manut.*

7 *De omnibus rebus*] Ut de filii auguratu, aliiſque rebus, potius quam de bello.

8 Λεληθότως] Senſim, clam.

9 Ἄλλο πρόβλημα] Alia quæſtio.

CICERO ATTICO SAL.

VI. EGO dum in provincia omnibus rebus Appium orno, ſubito ſum factus [1] accuſatoris ejus ſocer. Id quidem, inquis, dii approbent. Ita velim: teque ita cupere certo ſcio. Sed crede mihi, nihil minus putaram ego, qui de Tib. Nerone, qui mecum [2] egerat, certos homines ad mulieres miſeram; qui Romam venerunt factis ſponſalibus. Sed hoc ſpero melius. Mulieres quidem valde intelligo delectari obſequio & comitate adoleſcentis. Cætera noli [3] ἐξακανθίζειν. Sed heus tu, [4] πυροὺς εἰς δῆμον Athenis? [4] placet hoc tibi? etſi non impediebant mei certe [6] libri: non enim iſta largitio fuit in cives, ſed in hoſpites liberalitas. Me tamen de Academiæ [7] προπύλῳ jubes cogitare; cum jam Appius de Eleuſine non cogitet? De Hortenſio te certo ſcio dolere: equidem excrucior: decreram enim cum eo valde familiariter vivere. Nos provinciæ præfecimus Cælium: puerum, inquies, & fortaſſe fatuum, & non gravem, & non continentem. Aſſentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam literas, in quibus [8] ἐπέχειν te ſcripſeras quid eſſet mihi faciendum de relinquendo; eæ me pungebant. Videbam enim, quæ tibi eſſent ἐποχῆς cauſæ, (& erant eædem mihi) puero tradere me: fratri autem, illud non utile nobis. Nam præter fratrem nemo erat, quem ſine contumelia Quæſtori, nobili præſertim, anteferrem. Tamen, dum impendere Parthi videbantur, ſtatueram fratrem relinquere, aut etiam Reipubli-

1 *Accuſatoris*] Dolabellæ. *Manut.*

2 *Egerat*] De Tulliæ conjugio. Et Nero hic eſt, opinor, de quo Fam. lib. XIII. ep. 63. & 64. qui Tiberii Imperatoris pater fuit. *Idem.*

3 Ε'ξακανθίζειν] Proprie *ſpinas vellere & corrigere*. Hic ſpinæ ſunt Dolabellæ vitia, quæ non vult ex ſuperiori ejus vita colligi. *Idem.*

4 Πυροὺς] Frumenta in populum.

5 *Placet hoc tibi?*] Elegans uſus verbi *placet*. Cum in maniſeſto peccato aliquem deprehenderant, ita ut ne ipſe quidem factum ſuum defendere poſſe videretur: ita eum interrogabant: *Placet hoc tibi?* Sic Thais Terentiana deprehenſum Chæream leviter objurgans: *Satin' hoc tibi placet?* Tibullus in carmine obſcœno: *placet ... qui ſub arborum coma*, & quæ ſequuntur. Piget enim adſcribere. *Muret. Var. Lect.* XV. 8.

6 *Libri*] De Republica, in quibus improbavit largitionem in cives: videtur enim ad tyrannidem ſpectare. *Manut.*

7 Προπύλῳ] Vide hujus libri ep. 1.

8 Ε'πέχειν] Dubitare, aſſenſionem retinere. Ε'ποχῆς, dubitationis.

publicæ cauſa contra ſenatus-conſultum ipſe remanere : qui poſtea quam incredibili felicitate diſceſſerunt , ſublata dubitatio eſt . Videbam ſermones : hui fratrem reliquit ? num eſt hoc non plus annum obtinere provinciam ? quid , quod Senatus eos voluit præeſſe provinciis , qui non præfuiſſent ? at hic [9] triennium . Ergo hæc [10] ad populum . Quid , quæ tecum ? nunquam eſſem ſine cura , ſi quid iracundius , aut contumelioſius , aut negligentius ; quæ fert vita hominum . Quid , ſi quid filius puer , & puer bene ſibi fidens ? qui eſſet dolor ? quem pater [11] non dimittebat ; teque [12] id cenſere moleſte ferebat . At nunc Cælius , [13] non dico equidem quid egerit ; ſed tamen multo minus laboro . Adde illud , Pompejus eo robore vir , iis radicibus , Q. Caſſium ſine ſorte delegit , Cæſar Antonium : ego ſorte datum offenderem ? [14] ut etiam inquireret in eum , quem reliquiſſem ? [15] Hoc melius : & hujus rei plura exempla : ſenectuti quidem noſtræ profecto aptius . At te apud eum , dii boni ! quanta in gratia poſui ? eique legi literas non tuas , ſed [16] librarii tui . Amicorum literæ me ad triumphum vocant , rem a nobis , ut ego arbitror , propter hanc [17] παλιγγενεσίαν noſtram , non negligendam . Quare tu quoque , mi Attice , incipe id cupere ; quo nos minus inepti videamur .

9 *Triennium*] In Aſia .

10 *Ad populum*] Dicerem , afferrem , cum excuſarem me , quod fratrem provinciæ non præfeciſſem . Tibi autem alias cauſas exponerem . Dicerem enim , timuiſſe me , ne quid in provincia Quintus committeret iracundius , &c. *Man.*

11 *Non dimittebat*] Manſiſſet igitur in provincia cum patre , facileque quia puer , & puer bene ſibi fidens , commiſiſſet , quod eſſet nobis magnopere dolendum . *Idem .*

12 *Id cenſere*] Dimittendum . *Idem .*

13 *Non dico equidem quid egerit*] Legendum eſt ; *Non dico equidem quicquid egerit . Sed tamen quod egerit , multo minus laboro .* Muretus , Var. Lect. xv. 8. Melius in MSſ. F. Urſinus .

14 *Ut etiam*] Manutius , *aut etiam inquirerem in eum* , &c. Ut ſit ſenſus : Ne inquirere quidem in eum debui , nedum non relinquere .

15 *Hoc melius*] Quod quæſtorem potius , quam fratrem , relinquerim . *Manut.*

16 *Librarii tui*] Hoc eſt , quas non tu , ſed tuus , dictante me , ſcripſit librarius . Nicanor , ut videtur , quem ſecum adduxerat Cicero . Atticus viciſſim literas non raro ſcribebat Ciceronis nomine . *Mongaltus .*

17 Παλιγγενεσίαν] *Alterius* quaſi *vitæ inſtaurationem* , propter exilium . *Manut.*

CI-

CICERO ATTICO SAL.

VII. QUINTUS filius, pie ſane, me quidem certe multum hortante, ſed currentem, animum patris ſui ſorori tuæ reconciliavit. Eum valde etiam tuæ literæ excitarunt. Quid quæris? confido rem, ut volumus, eſſe. Bis ad te antea ſcripſi de re mea familiari, ſi modo tibi redditæ literæ ſunt, Græce [1] *ἐν αἰνιγμοῖς*. Scilicet nihil eſt movendum: ſed tamen [2] *ἀφελῶς* percunctando de nominibus Milonis, & ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid ita tu proficies. Ego Laodiceæ Quæſtorem Meſcinium expectare juſſi, ut confectas rationes lege Julia [3] apud duas civitates poſſim relinquere. Rhodum volo [4] puerorum cauſa; inde quamprimum Athenas, etſi eteſiæ valde reflant: ſed plane volo his magiſtratibus, quorum voluntatem [5] in ſupplicatione ſum expertus. Tu tamen mitte mihi, quæſo, obviam literas, num quid putes Reipublicæ nomine tardandum eſſe nobis. Tiro ad te dediſſet literas, niſi eum graviter ægrum Iſſi reliquiſſem. Sed nuntiant, melius eſſe: ego tamen angor: nihil enim illo adoleſcente caſtius, nihil diligentius.

1 Ἐν *αἰνιγμοῖς*] Ænigmatice.
2 Ἀφελῶς] Simpliciter.
3 *Apud duas civitates*] Depoſuit Laodiceæ, & Apameæ, totidemque verbis ad ærarium retulit. *Fam.* V. 20. *Manut.*
4 *Puerorum*] Ut inde Cicerones pueros ſecum deduceret. Lib. V. epiſt. 18. & epiſt. 17. lib. II. Fam. *Idem*.
5 *In ſupplicatione*] Quæ triumphi pene ſemper prærogativa eſt. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

VIII. CUM inſtituiſſem ad te ſcribere, calamumque ſumpſiſſem, Batonius e navi recta ad me venit domum Epheſi, & epiſtolam tuam reddidit prid. Kal. Octobres. Lætatus ſum felicitate navigationis tuæ, [1] opportunitate Piliæ, etiam mehercule ſermone ejuſdem de conjugio Tulliæ meæ. Batonius autem miros terrores ad me attulit Cæſarianos:

1 *Opportunitate Piliæ*] Quæ tibi obviam progreſſa, opportune advenienti occurrerit. *Manutius*.

nos: cum Lepta etiam plura locutus eſt: ſpero falſa, ſed certe horribilia: [2] exercitum nullo modo dimiſſurum: cum illo Prætores deſignatos, Caſſium Tribunum plebis, Lentulum Conſulem facere: Pompejo in animo eſſe urbem relinquere. Sed heus tu, num quid moleſte fers [3] de illo, qui ſe ſolet anteferre patruo ſororis tuæ filii? at a quibus victus? ſed ad rem. Nos eteſiæ vehementiſſime tardarunt. Detraxit xx ipſos dies etiam [4] aphractus Rhodiorum. Kal. Octob. Epheſo [5] conſcendentes hanc epiſtolam dedimus L. Tarquitio, ſimul e portu egredienti, ſed expeditius naviganti. Nos Rhodiorum aphractis, cæteriſque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus. Ita tamen properabamus, ut non poſſet magis. De [6] rauduſculo Puteolano gratum. Nunc velim diſpicias res Romanas: videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes; ad quem amici me vocant. Ego, niſi Bibulus, qui, dum unus [7] hoſpes in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam [8] domo ſua, adniteretur de triumpho, æquo animo eſſem. Nunc vero [9] *αἰσχρὸν σιωπᾷν*. Sed explora rem totam: ut, quo die congreſſi erimus, conſilium capere poſſimus. At [10] multa; qui & properarem, & ei literas darem qui aut mecum, aut paulo ante venturus eſſet. Cicero tibi plurimam ſalutem dicit: tu dices utriuſque noſtrum verbis & Piliæ tuæ, & filiæ.

2 *Exercitum*] Anno inſequenti petendi conſulatus cauſa. Cum enim lex eſſet, ut abſentes conſulatum petere non poſſent; obtinuerat Cæſar decem tribunorum rogatione, conſule Pompejo, ut & abſens, & cum imperio poſſet petere. *Idem*. Scribendum, *Cæſarem exercitum*, &c. *Boſius Baluzianus*.

3 *De illo*] C. Hirro qui repulſam tulerat in Ædilitate curuli, victus a M. Cælio, ut in petitione Auguratus a Cicerone, cui ſe ſolitus erat anteferre. Fam. lib. VIII. ep. 9. *Popma*.

4 *Aphractus*] Quo tum periculoſe, tum tarde navigavimus. *Manut*. Quid ἄφρακτος, vide ſupra V. 11.

5 *Conſcendentes*] In navem ſcilicet. Nam ſine adjectione navis, ſic *conſcendere* Cicero uſurpat. *Grævius*.

6 *Rauduſcula*] Forte, quod pecuniam diſſolveris. Vide Ep. IV. 7. *Manut*.

7 *Hoſpes*] Alii, *hoſtis*. Plus eſt, quam, *Dum unus hoſtis*: cum non modo hoſtes, ſed & hoſpites, Bibulus timuerit. *Idem*.

8 *Domo ſua*] Cum domo conſul ſe tenuit metu Cæſaris collegæ. *Idem*.

9 *Αἰσχρὸν σιωπᾷν*] *Turpe tacere*. Verſus Euripidis in Philoctheta. Vide lib. III. de Orat. cap. 35.

10 *Multa*] Supple, vel ſcripſi, vel ſcribenda ſupereſſent mihi.

CICERO ATTICO SAL.

IX. IN Piræea [1] cum exiſſem prid. Idus Octob. accepi ab Acaſto, [2] ſervo meo, ſtatim tuas literas: quas quidem cum expectaſſem jam diu, admiratus ſum, ut vidi obſignatam epiſtolam, brevitatem ejus; ut aperui, rurſus [3] σύγχυσιν literularum, quæ ſolent tuæ compoſitiſſimæ & clariſſimæ eſſe: ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita ſcripſeras, te Romam veniſſe a. d. XII Kalend. Octob. cum febri. Percuſſus vehementer, nec magis quam debui, ſtatim quæro ex Acaſto. Ille & tibi, & ſibi viſum, & ita ſe domi ex tuis audiſſe, ut nihil eſſet incommode. Id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem ſcripſiſſe. Sed amavi tamen; admiratuſque ſum, quod nihilo minus ad me tua manu ſcripſiſſes. Quare de hoc ſatis. Spero enim, quæ tua prudentia & temperantia eſt, & hercule, ut me jubet Acaſtus, confido te jam, ut volumus, valere. A Turannio te accepiſſe meas literas gaudeo. [4] Παραφύλαξον, ſi me amas, ἢ τȣ̃ φυρατȣ̃ φιλοτιμίαν αὐτόπτα. Hanc quæ mehercule mihi magno dolori eſt, (dilexi enim hominem) procura, quantulacunque eſt, Præcianam hereditatem. Prorſus ille ne attingat. Dices, nummos mihi opus eſſe ad apparatum triumphi: in quo, ut præcipis, nec me [5] κενὸν in expetendo cognoſces, nec ἄτυφον in abjiciendo. Intellexi ex tuis literis, te ex Turannio audiſſe, a me provinciam fratri traditam. Adeon' ego non perſpexeram prudentiam literarum tuarum? [6] Ἐπέχειν te ſcribebas. Quid erat dubitatione dignum, ſi eſſet quidquam cur placeret, fratrem, & talem fratrem relinqui? [7] ἀθέτησις iſta mihi tua, non ἐποχὴ videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. [8] Τȣ̉μὸν ὄνει-

1 *Cum exiſſem*] E navi. *Corrad.*

2 *Serva meo*] Lege: *Statore meo*. Muretus, Var. Lect. XV. 8.

3 Σύγχυσιν] Confuſionem.

4 Παραφύλαξον] *Obſerva*, ſi me amas, *conturbatoris* Philotimi *cupiditatem quam maxime*, & cura, ne Præcianam hereditatem attingat. Vide *Fam.* XIV. 5.

5 Κενὸν] Inanem. Ἄτυφον, ſine faſtu.

6 Ἐπέχειν] Aſſenſum ſuſtinere.

7 Ἀθέτησις] Improbatio.

8 Τȣ̉μὸν ὄνειρον ἐμοί] *Meum mihi ſomnium*: ſubaudi, *narrabas*.

Digitized by Google

ὄνειρον ἐμοί. Eadem omnia, quaſi collocuti eſſemus, vidimus. Non fuit faciendum aliter, meque [9] ἐπιχρονία ἐποχὴ tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepiſſe de hac re epiſtolam ſcriptam accuratius. Ego tabellarios poſtero die ad vos eram miſſurus, quos puto ante venturos, quam noſtrum Sauſejum: ſed eum ſine meis literis ad te venire vix rectum erat. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id eſt, de Dolabella, perſcribas; de Republica, quam prævideo in ſummis periculis; de Cenſoribus, maximeque de ſignis, tabulis quid fiat; [10] referaturne. Idibus Octob. has dedi literas: quo die ut ſcribis, Cæſar Placentiam [11] legiones quatuor. Quæſo, quid nobis futurum eſt? In arce Athenis ſtatio mea nunc placet.

9 Ε'πιχρονία] *Diuturna tua dubitatio* fecit, ut non amplius dubitarem.

10 *Referaturne*] A cenſoribus ad ſenatum, ut S. C. fiat de ſumptu ſignorum, & tabularum coercendo. Fam. lib. VIII. epiſt. 14. *Manut.* Noſtri, *Referantur*. Ut puto, melius. Solebant enim Ædiles, tabulas ſignaque & alia ornamenta a civitatibus atque hoſpitibus, mutuo accipere, ad magnificentiam ornatumque ludorum, quæ poſtea dominis referenda curarent. Quidam tamen, ut fit, per ſimulationem Ædilitatis accepta, domum deinde atque in hortos ſuos avertentes, reſtituere negligebant. Huic quaſi latrocinio, Cenſores providere volentes, ſuis reſtitui juſſerunt. Itaque Cicero, num referantur, quærit. *Malaſpina*.

11 *Legiones*] Adducturus erat. *Corrad.*

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER VII.

CICERO ATTICO SAL.

I. DEDERAM equidem L. Sauſejo literas, & dederam ad te unum, quod, cum non eſſet temporis mihi ad ſcribendum ſatis, tamen hominem tibi tam familiarem ſine meis literis ad te venire nolebam. Sed, ut [1] philoſophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. Sin jam illas accepiſti, ſcis me Athenas veniſſe prid. Idus Octobres; e navi egreſſum in Piræeum, tuas ab Acaſto noſtro literas accepiſſe conturbatum, quod cum febre Romam veniſſes; bono tamen animo eſſe cœpiſſe, quod Acaſtus ea, quæ vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret; cohorruiſſe autem me, quod tuæ literæ de legionibus Cæſaris afferrent: & egiſſe tecum, ut videres, ne quid [2] φιλοτιμία ejus, quem noſti, nobis noceret; de quo jam pridem ad te ſcripſeram. [3] Turannius autem ſecus tibi Brunduſii dixerat; quod ex iis literis cognovi, quas a Xenone optimo viro accepi. Cur fratrem provinciæ non præfeciſſem expoſui breviter. Hæc fere ſunt in illa epiſtola. Nunc audi reliqua. Per fortunas, omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere judico ſingularem, confer te ad eam curam, ut de omni ſtatu meo cogites. Videre enim

mihi

1 *Philoſophi*] Philoſophus enim Sauſejus ex hæreſi Epicurea: & omnes philoſophi, quia præter ſapientiam nihil curant, tarde ſolent ambulare; tardiſſime autem Epicurei, quia molles. *Manut.*

2 φιλοτιμία] Vulgo *ambitio*, ſed hoc loco *Philotimi actio*.

3 *Turannius autem*] Hæc particula cauſa fuit olim, ut ego putarim hunc locum totum ita legendum eſſe. *Cur fratrem provinciæ non præfeciſſem, breviter expoſui: Turannius autem ſecus tibi Brunduſii dixerat, quod ex his literis cognovi, quas.... accepi. Hæc &c.* Corrad.

mihi videor tantam dimicationem (niſi idem Deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, reſpexerit Rempublicam) quanta nunquam fuit. Age, hoc malum mihi commune eſt cum omnibus. Nihil tibi mando, ut de eo cogites. Illud meum proprium [4] *πρόβλημα*, quæſo, ſuſcipe. Videſne, ut te auctore ſim utrumque complexus? Ac vellem a principio te audiſſe amiciſſime monentem.

[5] Ἀλλ' *ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες*
Πατρίδος.

Sed aliquando tamen perſuaſiſti, ut alterum complecterer, quia de me erat optime meritus; alterum, quia tantum valebat. Feci igitur; itaque feci omni obſequio, ut neutri illorum quiſquam eſſet me carior. Hæc enim cogitabamus; nec mihi, conjuncto cum Pompejo, fore neceſſe peccare in Republica aliquando; nec cum Cæſare ſentienti pugnandum eſſe cum Pompejo: tanta erat illorum conjunctio. Nunc impendet, ut & tu oſtendis, & ego video, ſumma inter eos contentio. Me autem uterque numerat ſuum, niſi forte ſimulat alter: nam Pompejus non dubitat (vere enim judicat) ea, quæ de Republica nunc ſentiat, mihi valde probari. Utriuſque autem accepi ejuſmodi literas eodem tempore, quo tuas; ut neuter quenquam omnium pluris facere, quam me, videretur. Verum quid agam? non quæro illa ultima, (ſi enim caſtris res geretur, video cum altero vinci ſatius eſſe, quam [6] cum altero vincere) ſed illa quæ tum agentur, cum venero; ne ratio abſentis habeatur, ut exercitum dimittat. [7] Dic, Marce Tulli. Quid

4 Πρόβλημα] *Quæſtionem* ad me unum pertinentem, utram partem eligam, Cæſaris, an Pompeji. *Manut.*

5 Ἀλλ' ἐμὸν] *Sed mihi nunquam perſuaſiſti patria quidquam ulli ſua dulcius eſſe.* Odyſſ. I. 34.

6 *Cum altero vincere*] Cæſare, qui patriam velit oppugnare. *Corrad.*

7 *Dic*] Senſus eſt: Cum rogabor ſententiam, dicamne ut me expectent, dum te conſulam? Nugæ. Non enim erit locus ad tergiverſandum. Statim enim cogat dicere, quid ſentiam. Dicam igitur contra Cæſarem, ne abſentis ratio habeatur, cui dexteram dederim, fidemque meam obſtrinxerim? Non poſſum. Nam ut ei liceret, adjuvi rogatus ab ipſo Ravennæ: ab ipſo autem [?] etiam a Cnæo noſtro in illo divino Conſulatu. Aliter ſenſero; & cum non poſſim tacitus præterire, nec dicere contra Cæſarem, pro Cæſare locutus fuero? *αἰδέομαι* non ſolum Pompejum, ſed reliquos etiam cives, teque ipſum in primis laudatorem factorum & ſcriptorum meorum. *Malaſp. Dic, M. Tulli* eſt ſolemnis formula qua conſules utebantur in rogandis ſententiis. Vide Briſſon. de Form. lib. 2.

Quid dicam? Expecta, amabo te, dum Atticum conveniam? Non eſt locus ad tergiverſandum. Contra Cæſarem? ubi illæ ſunt [8] denſæ dexteræ? nam, ut illi hoc liceret, adjuvi, rogatus ab ipſo Ravennæ [9] de Cælio Tribuno plebis. Ab ipſo autem? etiam a Cnæo noſtro, in illo divino tertio Conſulatu. Alirer ſenſero? [10] *αἰδέομαι* non Pompejum modo, ſed Τρῶας, & Τρῳάδας Πȣλυδάμας *μοι πρῶτος ἐλεγχείην καταθήσει*, quis? tu ipſe ſcilicet, laudator & factorum & ſcriptorum meorum. Hanc ergo plagam effugi per duos ſuperiores [11] Marcellorum Conſulatus, cum eſt actum de provincia Cæſaris: nunc incido in diſcrimen ipſum. Itaque ut ſtultus primus ſuam ſententiam dicar, mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid: [12] extra urbem eſſe cum juſtiſſima cauſa. Tamen dabunt operam, ut eliciant ſententiam meam. Ridebis hoc loco fortaſſe. Quam vellem etiam nunc in provincia morari! plane opus fuit, ſi hoc impendebat. Etſi nil miſerius: nam [13] *ὀδὲ πάρεργον* volo te hoc ſcire: omnia illa prima, quæ etiam tuis literis in cælum ferebas, [14] *ἐπίτηκτα* fuerunt. Quam non eſt facilis virtus! quam vero difficilis ejus diuturna ſimulatio! Cum enim hoc rectum & glorioſum putarem ex annuo ſumptu, qui mihi decretus eſſet, me C. Cælio Quæſtori relinquere annuum, referre in ærarium ad H-S CIↃ; ingemuit noſtra cohors, omne illud putans diſtribui ſibi oportere; ut ego amicior invenirer Phrygum & Cilicum ærariis, quam noſtro. Sed me non moverunt: nam & mea laus apud me plurimum valuit: nec tamen quicquam honorifice in quenquam fieri potuit, quod prætermiſerim. Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, [15] *ἐκβολὴ λόγȣ* non inutilis. Tu autem de noſtro ſtatu cogitabis: primum, quo artificio tueamur benevolentiam Cæſaris: deinde, de ipſo trium-

8 *Denſæ*] Junctæ & implexæ. *Popma.*

9 *De Cælio*] Ut M. Cælium, amiciſſimum meum, tribunum plebis inducerem ad legem ferendam de habenda Cæſaris abſentis ratione. *Manut.*

10 *Αἰδέομαι*] *Vereor Trojanos & Trojanas. Polydamas mihi primus probrum inferet.* Iliad. Z'. 442.

11 *Marcellorum*] Quia profectus eſt ante in provinciam, quam M. Marcellus referret de ſucceſſione Galliarum. Et anno proximo, conſule C. Marcello, de provincia decedens, tamen ad urbem non pervenit, tribus menſibus in itinere conſumptis. *Manutius.*

12 *Extra*] Nam triumphare volenti urbem ingredi non licebat. *Corrad.*

13 *Οὐδὲ πάρεργον*] Obiter.

14 *Ἐπίτηκτα*] *Caduca*, quæ cito fluxerint, & evanuerint.

15 *Ἐκβολὴ λόγȣ*] Orationis egreſſio.

Digitized by Google

triumpho, quem video, niſi Reipublicæ tempora impedient, [16] ἀπόβλητον. Judico autem cum ex literis amicorum, tum ex ſupplicatione; quam qui non decrevit, [17] plus decrevit, quam ſi omnes decreſſet triumphos. Ei porro aſſenſus eſt unus, familiaris meus, Favonius: alter, iratus Hirrus. Cato autem & ſcribendo affuit: & ad me de ſententia ſua jucundiſſimas literas miſit. Sed tamen gratulans mihi Cæſar de ſupplicatione, triumphat de ſententia Catonis; nec ſcribit, [18] quid ille ſententiæ dixerit, ſed tantum, ſupplicationem eum mihi non decreviſſe. Redeo ad Hirrum. Cœperas eum mihi placare: perfice. Habes Scroſam, habes Silium. Ad eos ego etiam antea ſcripſi, & ad ipſum Hirrum. Locutus enim erat cum iis commode, ſe potuiſſe impedire, ſed noluiſſe: aſſenſum tamen eſſe Catoni, amiciſſimo meo; cum is honorificentiſſimam in me ſententiam dixiſſet; nec me ad ſe ullas literas miſiſſe, cum ad omnes mitterem. Verum dicebat. Ad eum enim ſolum, & ad Craſſipedem non ſcripſeram. Atque hæc de rebus forenſibus: redeamus domum. Dijungere me ab illo volo. Mirus eſt [19] *φυράτης*, germanus [20] Lartidius,

[21] Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

Reliqua expediamus. Hoc primum, quo acceſſit cura dolori meo, ſed hoc tamen, quidquid eſt, Præcianum cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admiſceri nolo. Scripſi ad Terentiam, ſcripſi etiam ad ipſum, me, quidquid poſſem nummorum, ad apparatum ſperati triumphi ad te redacturum. Iſta puto [22] ἀμεμπτα fore. Verum ut lubebit. Hanc quoque ſuſcipe

16 Εὐπόριστον] Parabilem.

17 *Plus decrevit*] Quia, cum mihi ſupplicationem non decerneret, tamen in ſententia ſua ſummis me laudibus ornavit; cum diceret, innocentia potius, & manſuetudine mea, quam vi militum, aut benignitate deorum, provinciam eſſe ſervatam. Is autem fuit M. Cato. ut Fam. ep. 5. lib. 15. *Manutius*.

18 *Quid*] Injuriam Catonis in ſupplicatione non decernenda Cæſar commemorat; laudes, quas mihi idem Cato ſua ſententia tribuit, diſſimulat. *Idem*.

19 Φυράτης.] *Conturbator*, Philotimus.

20 *Lartidius*] Id hoc ſenſu accipio, Ulyſſes, qui *Lartides* vel *Laertides* erat, aſtutiſſimus & callidiſſimus veterator eſt habitus: talem Philotimum dicere poſſum, & Lartidium, hoc eſt, Ulyſſeum vocare. *Turneb. Adverſ.* 20. 16. Mongalro non placet hæc interpretatio: qui *Lartidium* putat famuſum olim fuiſſe, nobiſque incognitum furem. Nec vero Manutius aliter.

21 Ἀλλὰ] *Sed hæc quidem, quæ ante acta ſunt, omittemus, licet cum mœrore*. Iliad. Τ'. 65.

22 Ἀμεμπτα] Si ad te pecunia in triumphi apparatum redigetur, non erit quod factum meum Philotimus accuſet, tanquam ei non confidentis, cum te, non quemvis, illi præferam, in pecunia triumphali, non domeſtica: ἀμεμπτα: cauſam accuſandi nullam. *Manutius*.

ſcipe curam, quemadmodum [23] experiamur. Id & oſtendiſti quibuſdam literis, ex Epiro, an Athenis datis? & in eo ego te adjuvabo.

23 *Quemadmodum experiamur*] Jus noſtrum perſequamur, & quaſi in jus Philotimum vocemus. *Corradus*.

CICERO ATTICO SAL.

II. BRUNDUSIUM venimus VII Kal. Decemb. uſi tua felicitate navigandi: ita belle nobis flavit ab Epiro leniſſimus [1] Oncheſmites. Hunc [2] σπονδειάζοντα, ſi cui voles [3] τῶν νεωτέρων, pro tuo vendito. Invaletudo tua me valde conturbat: ſignificant enim tuæ literæ te prorſus laborare. Ego autem, cum ſciam quam ſis fortis, vehementius eſſe quiddam ſuſpicor, quod te cogat cedere, & propemodum infringat: etſi alteram quartanam [4] Pamphilus tuus mihi dixit deceſſiſſe, & alteram leviorem accedere. Terentia vero, quæ quidem eodem tempore ad portam Brunduſinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium ſibi in Trebulano dixiſſe narrabat, etiam eam deceſſiſſe. Quod ſi ita eſt, eſt quod maxime mehercule opto; idque ſpero tua prudentia & temperantia te conſecutum. Venio ad epiſtolas tuas, quas ego ſexcentas uno tempore accepi, aliam alia jucundiorem, quæ quidem erant tua manu. Nam Alexidis manum amabam, quod tam prope accedebat ad ſimilitudinem tuæ literæ: non amabam, quod indicabat te non valere. Cujus quoniam mentio facta eſt; Tironem Patris ægrum reliqui, adoleſcentem, ut noſti, (& adde ſi quid vis) probum: nihil vidi melius: itaque careo ægre. Quanquam videbatur ſe non graviter habere; tamen ſum ſollicitus,

1 *Oncheſmites*] Nomen venti, ab Oncheſmo, Epiri portu, quem nominat Ptolemæus. *Manut.*

2 Σπονδειάζοντα] Genus carminis ſic vocatum, quod in quinta regione ſpondeum haberet pro Dactylo. Hunc igitur imprudens, ut fit, cum edidiſſet Cicero, idque poſtea animadvertiſſet, joci occaſionem arripiens, Tuum, inquit, eſſe dicito, &c. *Malaſpina*. Lege *vendita*. En verſum ſpondaicum rotundiſſimum, qui mihi dum ſcribo nec opinanti naſcitur. Eum tu, ſi voles, cui lubebit adoleſcentium ſtudioſorum, qui eruditionis cauſa te affectantur & colunt, jacta te feciſſe. *Gronovius*.

3 Τῶν νεωτέρων] Juniorum.

4 *Pamphilus*] Attici ſervus.

tus, maximamque ſpem habeo in M' Curii diligentia, de qua ad me ſcripſit Tiro, & multi nuntiarunt. Curius autem ipſe ſenſit, quam tu velles ſe a me diligi; & eo ſum admodum delectatus; & mehercule eſt, quam facile diligas, [5] αὐτόχθων in homine urbanitas. Ejus teſtamentum [6] deporto Romam, Ciceronum ſignis obſignatum, cohortiſque Prætoriæ; [7] fecit palam te ex libella, me ex teruntio. In Actio [8] Corcyræ Alexion me opipare muneratus eſt. Q. Ciceroni obſiſti non potuit, quo minus [9] Thyamim videret. Filiola tua te delectari lætor, & probari tibi [10] φυσικὴν eſſe, τὴν πρὸς τὰ τέκνα. Etenim [11] ſi hæc non eſt, nulla poteſt homini eſſe ad hominem naturæ adjunctio; qua ſublata, vitæ ſocietas tollitur. [12] Bene veniat, inquit Carneades, ſpurce: ſed tamen pudentius, quam [13] Lucius noſter, & Patron: qui cum omnia ad ſe referant, quidquam alterius cauſa fieri putent; & cum ea re bonum virum oportere eſſe dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum ſit; non intelligant ſe de callido homine loqui, non de bono viro. Sed hæc, opinor, ſunt in iis [14] libris, quos tu laudando animos mihi addidiſti. Redeo ad rem. Com-

5 Αὐτόχθων] Nativa, vernacula.

6 *Deporta Romam*] Hæc eſt Manutii conjectura, quam recepit Lambinus. Nam alii, *de Tortorio*: in quo explicando, & ſeipſos & lectores mirifice torquent. Agitur de Teſtamento, non ſerio illo quidem, ſed feſtivo ac ludicro. Per cohortem prætoriam, Grævius intelligit comites & contubernales Ciceronis, qui eum in provinciam fuerant ſecuti. *Oliv.*

7 *Fecit palam*] Heredem. *Man.* Vide Turneb. Adverſ. 20. 16. & maxime Gronov. de Pec. Vet. II. 1.

8 *Corcyræ*] Actium non hic eſt promontorium Acarnaniæ, nec locus aut ager Corcyræ, ut docti viri exiſtimant, ſed portus Corcyræorum, ad differentiam alterius dictus *Actium Corcyra*, ubi octiduum tempeſtatibus retentus ab Alexione medico ſuo cibariis laute & abundanter muneratus eſt. De portu Corcyræ & in eo mora ſua ſcribit ad Tironem ep. 9. De Alexione medico ſuo infra lib. 15. ep. 1. & 2. *Popma.*

9 *Thyamim*] Flumen Theſprotiæ, ubi res tuas habes. Ep. 3. lib. 6. *Corrad.*

10 Φυσικὴν] *Naturalem* amorem. Πρὸς τὰ τέκνα, *in filios*. Man. & Lamb. habent στοργὴν φυσικὴν, &c.

11 *Si hæc non eſt*] Quæ huc faciant, legi poſſunt lib. I. *de Offic.* cap. 4.

12 *Bene veniat*] Finem hominis ultimum Carneades (*Fin.* II. 11.) eſſe ajebat *frui principiis naturalibus*, neque alio affectu optabat naſci ſibi liberos, quam quo cupiebat, bene ac feliciter venire plantas atque arbores, quas ferebat. Id non immerito videtur Ciceroni homine indignum, *expers honeſtatis*, pudendum: minus tamen, quam quod ſentiebant Lucius & Patron, ambo Epicurei: qui cum *omnia ad ſe* referrent, atque unam ſpectarent voluptatem, nullam prolis habere rationem poterant, nihilque liberum cauſa agere. Jam quod ait, *pudentius, quam Lucius & Patron*, non autem, pudentius, quam ii, qui Epicurum ſequuntur; cavit ne Atticum offenderet, ſi gentem infamaret univerſam. *Oliverus.*

13 *Lucius*] L. Torquatus, qui ſententiam Epicuri tuetur lib. I. de Fin. *Man.*

14 *Libris*] De Republica, ubi de rebus hiſce diſputabat Lælius. *Corrad.*

Digitized by Google

modo expectabam epiſtolam, quam Philoxeno dediſſes: ſcripſeras enim in ea eſſe de ſermone Pompeji Neapolitano: eam mihi Patron Brunduſii reddidit; Corcyræ, ut opinor, acceperat. Nihil potuit eſſe jucundius. Erat enim de Republica; de opinione, quam is vir haberet integritatis meæ; de benevolentia, quam oſtendit eo ſermone, quem habuit de triumpho. Sed tamen hoc jucundiſſimum, quod intellexi te ad eum veniſſe, ut ejus animum erga me perſpiceres: hoc mihi, inquam, accidit jucundiſſimum. De triumpho autem, nulla me cupiditas unquam tenuit ante Bibuli impudentiſſimas literas, quas ampliſſime ſupplicatio conſecuta eſt: a quo ſi ea geſta ſunt, quæ ſcripſit, gauderem, & honori faverem. Nunc illum, qui pedem porta, quoad hoſtis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri; me, in cujus exercitu ſpem illius exercitus habuit, idem non aſſequi, dedecus eſt noſtrum; noſtrum, inquam, te conjungens. Itaque omnia experiar; &, ut ſpero, aſſequar. Quod ſi tu valeres, jam mihi quædam explorata eſſent: ſed, ut ſpero, valebis. [15] De raudu ſculo Numeriano multum te amo. [16] Hortenſius quid egerit, aveo ſcire; Cato quid agat: qui quidem in me turpiter fuit malevolus. Dedit integritatis, juſtitiæ, clementiæ, fidei mihi teſtimonium, quod non quærebam; quod poſtulabam, negavit. Itaque [17] Cæſar iis literis, quibus mihi gratulatur, & omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis in me ingratiſſimi injuria? At hic idem Bibulo dierum xx. Ignoſce mihi, non poſſum hæc ferre, nec feram. Cupio ad omnes tuas epiſtolas; ſed nihil neceſſe eſt. Jam enim te videbo. Illud tamen de Chryſippo; nam [18] de altero illo minus ſum admiratus, operario homine: ſed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chryſippum vero, quem ego propter literularum neſcio quid libenter vidi, in honore habui, diſcedere a [19] puero, inſciente me? Mitto alia quæ audio multa: mitto furta: fugam non fero,

15 *de rauduſculo Numeriano*] Quod parvam pecuniam, mihi a Numerio debitam, exegiſti. Sic locutus eſt ep. 8. lib. 4. & 8. lib. 6. *Manut.*

16 *Hortenſius*] Filius, quid egerit nimirum de auctione. ep. ſeq. *Corrad.*

17 *Cæſar*] Vide ſupra, ep. 1.

18 *De altero illo*] Fortaſſe Philargyro. Ep. 11. lib. 9. *Corrad.*

19 *Puero*] Cicerone filio.

fero, qua mihi nihil viſum eſt ſceleratius. Itaque uſurpavi vetus illud Druſi, ut ferunt, Prætoris in eo, qui eadem liber [20] non juraret; me iſtos [21] liberos non addixiſſe; præſertim cum adeſſet nemo, a quo recte [22] vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies: ego tibi aſſentiar. Uni tuæ diſertiſſimæ epiſtolæ non reſcripſi, in qua eſt de periculis Reipublicæ. Quid reſcriberem? valde eram perturbatus. Sed, ut nihil magnopere metuam, [23] Parthi faciunt, qui repente Bibulum [24] ſemivivum reliquerunt.

20 *Non juraret*] Solebant domini, qui ſervos manumittebant, quaſdam eorum operas ſibi recipere, ad quas præſtandas eos jurejurando adigebant. Ulpianus libro 28. ad Sabinum, *ut jurisjurandi obligatio contrahatur, liberum eſſe oportet qui juret, & libertatis cauſa jurare*: & paulo poſt, *Jurare autem debet poſt manumiſſionem, ut obligetur; & ſive ſtatim, ſive poſt tempus juraverit, obligatur. Jurare autem debet operas, donum, munus ſe præſtaturum; operas qualeſcunque, quæ modo probe jure licito imponuntur*. Et Paulus lib. 7. ad Plautium, *Servum teſtamento ita manumiſi; ſi juraverit ſe Cornelio filio meo decem operarum daturum, liber eſto: quæritur quid juris ſit, & ſciendum eſt jurando ſervum conditionem implere, ſed non teneri operarum nomine: quia, niſi poſt manumiſſionem juret, non obligatur*. Druſus ergo prætor dicebat ſe eos non manumiſiſſe, qui libertate donati non jurarent ſe eaſdem operas præſtituros patronis, quas iiſdem adhuc ſervi præſtare conſueviſſent. *Boſius*.

21 *Liberos non addixiſſe*] Liberos non pronunciaſſe. Et verbo prætoris eſt uſus, quia Prætor erat Druſus. *Corrad*.

22 *Vindicarentur*] In libertatem: quod præter ipſum alios quoque adeſſe oporteret, qui vindicarent. Aderant enim coram prætore dominus, ſervus, vindex, teſtes, ſcriba: neque ſine his juſta erat addictio liberorum in hoc genere manumiſſionis. *Manut*.

23 *Parthi faciunt*] Sic explano. Parthi, a quibus maxime timebamus, cum repente diſceſſerint, faciunt, ut nihil mihi jam magnopere timendum putem: cum videam ſolere ea, quæ magnopere timeantur, quandoque ad nihilum recidere. *Idem*.

24 *Semivivum*] Metu exanimatum. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

III. ANTE diem VIII. Id. Decembr. Herculanum veni, & ibi tuas literas legi, quas Philotimus mihi reddidit: e quibus hanc primo aſpectu voluptatem cepi, quod erant a te ipſo ſcriptæ: deinde earum accuratiſſima diligentia ſum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te [1] Dicæarcho aſſentiri negas, etſi cupidiſſime expetitum a me ſit, & approbante te, ne diutius anno in provincia eſ-

1 *Dicæarcho aſſentiri*] Non quod Dicæarchus nominatim provinciarum adminiſtrationem, ſed quod γενικῶς πρακτικὸν βίον laudaret: ergo & provinciarum adminiſtrationem. Atticus contra, ut qui Ciceroni auctor eſſet deceſſionis, cum primum ei per ſenatus-conſultum liceret. *Manut*.

ſem, tamen non eſt noſtra contentione perfectum. Sic enim ſcito, verbum in Senatu factum eſſe nunquam de ullo noſtrum, qui provincias obtinuimus, quo in his diutius, quam ex ſenatus-conſulto, maneremus: ut jam ne iſtius quidem rei culpam ſuſtineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortaſſe fuerit utile. Sed, [2] *quid ſi* [3] *hoc melius?* ſæpe opportune dici videtur, ut in hoc ipſo. Sive enim ad concordiam res adduci poteſt, ſive ad bonorum victoriam; utriuſvis rei me aut adjutorem velim eſſe, aut certe non expertem. Sin vincuntur boni; ubicunque eſſem, una cum iis victus eſſem. Quare celeritas noſtri reditus [4] ἀμεταμέλητος debet eſſe. Quod ſi iſta nobis cogitatio de triumpho injecta non eſſet, quam tu quoque approbas, næ tu [5] haud multum requireres illum virum, qui in ſexto libro informatus eſt. Quid enim tibi faciam, qui illos libros devoraſti? quin nunc ipſum non dubitabo rem tantam abjicere, ſi id erit rectius. Utrumque vero ſimul agi non poteſt, & de triumpho ambitioſe, & de Republica libere. Sed ne dubitaris, quin, quod honeſtius, id mihi futurum ſit antiquius. Nam quod putas utilius eſſe, vel mihi quod tutius ſit, vel etiam ut Reipublicæ prodeſſe poſſim, me eſſe cum imperio; id coram conſiderabimus quale ſit. Habet enim res deliberationem; etſi ex parte magna tibi aſſentio. De animo autem meo erga Rempublicam bene facis quod non dubitas; & illud probe judicas, nequaquam ſatis pro meis officiis, pro ipſius in alios effuſione [6] illum in me liberalem fuiſſe: ejuſque rei cauſam vere explicas; & eis, quæ de [7] Fabio, Caninioque acta ſcribis, valde conſentiunt: quæ ſi ſecus eſſent, totumque ſe ille in me profudiſſet; tamen illa, quam ſcribis, [8] cuſtos urbis me præclaræ inſcriptionis memorem eſſe cogeret; nec mihi concederet, ut imitarer Volca-

tium,

2 *Quid ſi*] Ordo eſt: Sæpe opportune dici videtur, ſive uſurpatur hoc proverbium, *Quid ſi hoc melius?* & videtur in hoc meo negotio valere.

3 *Hoc melius?*] Quod deceſſerim. *Man.*

4 Ἀμεταμέλητος] Non pœnitenda.

5 *Haud multum requireres*] Diceres me illum ipſum, quem in VI. lib. de Republica informavi. Agerem enim, & libere dicerem, quæ de Republ. ſentirem. *Manutius.*

6 *Illum*] Cæſarem. *Idem.*

7 *Fabio, Caninioque*] Fabio Gallo, Caninio Rebilo, utroque Cæſaris legato. *Id.*

8 *Cuſtos urbis*] Minervæ ſtatua, quam, in exilium proficiſcens, in templo Jovis Capitolini poſuit, cum hac inſcriptione, *CUSTOS URBIS*. Ep. 33. *Idem.*

Digitized by Google

tium, aut Servium, [9] quibus tu es contentus; ſed aliquid nos vellet nobis dignum & ſentire, & defendere: quod quidem agerem, ſi liceret alio modo ac nunc agendum eſt. De ſua potentia dimicant homines hoc tempore periculo civitatis. Nam ſi Reſpublica defenditur; cur ea Conſule iſto ipſo defenſa non eſt? cur ego, in cujus cauſa Reipublicæ ſalus conſiſtebat, defenſus poſtero anno non ſum? cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum eſt? cur tantopere pugnatum eſt, ut de ejus abſentis ratione habenda decem Tribuni plebis ferrent? His ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi [10] res ad reſiſtendum ſit: qui mallem tantas ei vires non dediſſet, quam nunc tam valenti reſiſteret. Sed quoniam res eo deducta eſt, non quæram, ut ſcribis, [11] ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν; mihi σκάφος unum erit, quod a Pompejo gubernabitur: illud ipſum. Quod ais, Quid fiet, cum erit dictum, *Dic M. Tulli?* [12] συντόμως: Cn. Pompejo aſſentior. Ipſum tamen Pompejum ſeparatim ad concordiam hortabor. Sic enim ſentio; maximo in periculo rem eſſe. Vos ſcilicet plura, qui in urbe eſtis. Veruntamen hoc video, cum homine audaciſſimo, paratiſſimoque negotium eſſe; omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione, ignominiaque dignos illac facere, omnem fere juventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, Tribunos valentes, addito C. Caſſio, omnes, qui ære alieno premantur; quos plures eſſe intelligo, quam putaram. Cauſam ſolum illa cauſa non habet; cæteris rebus abundat. Hic omnia facere [13] omnes, ne armis decernatur; quorum exitus ſemper incerti, nunc vero in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia [14] deceſſit, Vejentonem præ-

9 *Quibus*] Volcatius Tullus, & Ser. Sulpicius, homines conſulares, qui ſe neutram in partem valde jactabant. *Idem*.

10 *Res*] Res hic ſignificat facultatem, opes ad reſiſtendum in uno cive Pompejo, qui ſolus reſiſtere poterat Cæſari. *Popma*.

11 Ποῦ σκάφος] *Ubi navigium Atridarum?* Hoc eſt, non quæram, ubi tutius eſſe poſſim, ut in Achivorum claſſe tutiſſima navis Agamemnonis & Menelai Atridarum.

12 Συντόμως] *Paucis verbis*. Reſpondebo conſuli roganti, Aſſentior Pompejo.

13 *Omnes*] Supple, oportet, debent.

14 *Deceſſit ... In decedendo*] Videtur loqui repugnantia, ſi, *Decedere*, utrobique idem ſignificet. Quod ſecus eſt: valet enim modo, de provincia diſcedere, adminiſtrandi poteſtate terminata: modo ex provincia ad urbem proficiſci. Prior ſignificatio patet in iis verbis: *Bibulus de provincia deceſſit*: poſterior in iis: *In decedendo erit tardior*. Manutius.

præfecit. In decedendo erit, ut audio, tardior: quem cum [15] ornavit Cato, declaravit iis ſe ſolis [16] non invidere, quibus nihil, aut non multum ad dignitatem poſſet accedere. Nunc venio ad privata: fere enim reſpondi tuis literis de Republica, & iis, quas in ſuburbano, & iis, quas poſtea ſcripſiſti: ad privata venio. Unum etiam de Cælio. Tantum abeſt ut meam ille ſententiam moveat, ut valde ego ipſi, quod [17] de ſua ſententia deceſſerit, pœnitendum putem. Sed quid eſt, [18] quod ei vici Lucceji ſint addicti? hoc te prætermiſiſſe miror. De Philotimo faciam equidem, ut mones. Sed ego mihi ab illo hoc tempore non rationes expectabam, quas tibi edidit; verum id reliquum, quod ipſe in Tuſculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Aſia mihi ſua manu ſcriptum dedit. Id ſi præſtaret, quantum mihi æris alieni eſſe ibi edidit, tantum, & plus etiam ipſe mihi deberet. Sed in hoc genere, ſi modo per Rempublicam licebit, non accuſabimur poſthac: neque hercule antea negligentes fuimus, ſed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, & opera & conſilio tuo: nec tibi erimus, ut ſpero, in eo moleſti. De [19] ſerperaſtris cohortis meæ, nihil eſt quod doleas: ipſi enim ſe collegerunt [20] admiratione integritatis meæ. Sed me moverat nemo magis, quam is, quem tu [21] neminem putas. Idem & initio fuerat, & nunc eſt egregius. Sed in ipſa deceſſione ſignificavit, ſperaſſe ſe aliquid; & id, quod [22] animum induxerat pauliſper, non tenuit:

15 *Ornavit*] Supplicationes ei decernens, quas idem mihi ante negaverat. *Idem*.

16 *Non invidere*] Negationem delent Malaſp. Lamb. Boſius: retinent cæteri.

17 *De ſua ſententia*] Quod, ob amicitiam Curionis, & odium Appii, a rep. defecerit. Fam. ep. 17. lib. 8. *Man.*

18 *Quod ei vici*] Veteres libri, partim *Evici Lucceis*, partim, *Ei vici Lucceii*: quæ vereor, ne certior ſit ſcriptura, ut *Ei*, Cælio intelligendum ſit, cui vici Lucceii, Prætoris imperio addicti, æris alieni, aut alterius rei cauſa, hoc eſt, adjudicati fuerint. Tam privatæ rei hiſtoriam quærere, ſtultum eſt. *Malaſpina*. Niſi magis placeat legere, *ejus vici Lucceiis ſint addicti*. Certe hoc illud eſt, unde expeditum Cælium cupiebat videre, lib. 6. ep. 1. *Corradus*.

19 *Serperaſtris*] Serperaſtra proprie ſunt adminicula, quæ cruribus puerorum primum ambulantium alligantur, ne ii vari, aut compernes fiant. Hoc autem nomine Cicero hic notat præfectos cohortis ſuæ, hoc eſt, Legatos, Quæſtores, Tribunos, & alios quos ſecum duxerat, quorumque opera in coercendo exercitu, & regenda provincia utebatur. *Boſius*.

20 *Admiratione*] Quia velim, quod ad viaticum mihi ex ærario datum eſt, id ærario reſtituere magna ex parte. Ep. 1.

21 *Neminem*] Minime omnium. *Man.*

22 *Animum*] Fortaſſe, *in animum*.

Digitized by Google

tenuit: ſed cito ad ſe rediit; meiſque honorificentiſſimis erga ſe officiis victus, pluris ea duxit, quam omnem pecuniam. Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortenſii [23] legata cognovi. Nunc aveo ſcire quid hominis ſit, & quarum rerum auctionem inſtituat. Neſcio enim cur, cum portam Flumentanam Cælius occuparit, ego Puteolos non [24] meos faciam. Venio ad Piræea, in quo magis reprehendendus ſum, quod homo Romanus [25] Piræea ſcripſerim, non Piræeum, (ſic enim omnes noſtri locuti ſunt) quam quod *in* addiderim. Non enim hoc ut oppido præpoſui, ſed ut loco: & tamen Dionyſius noſter, &, qui eſt nobiſcum, Nicias Cous non rebatur oppidum eſſe Piræea. Sed de re videro. Noſtrum quidem ſi eſt peccatum, in eo eſt, quod, non ut de oppido, locutus ſum, ſed ut de loco; ſecutuſque ſum, non dico Cæcilium, *Mane ut ex Portu in Piræeum*; (malus enim auctor latinitatis eſt) ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam ſermonis putabantur a C. Lælio ſcribi, *Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piræeum;* & idem, *Mercator hoc addebat*, *captam e Sunio*. Quod ſi δήμους oppida volumus eſſe; tam eſt oppidum Sunium, quam Piræeus. Sed, quoniam grammaticus es, ſi hoc mihi [26] ζήτημα perſolveris, magna me moleſtia liberaris. [27] Ille mihi literas blandas mittit: facit idem pro eo Balbus: mihi certum eſt, ab honeſtiſſima ſententia digitum nuſquam: ſed ſcis illi reliquum quantum ſit. Putaſne igitur verendum eſſe, ne aut objiciat id nobis aliquis, ſi [28] languidius; aut repetat, ſi fortius? Quid ad hæc reperis? Solvamus, inquis. Age, a [29] Cælio mutuabimur. Hoc tu tamen conſideres velim. Puto enim, in Senatu ſi quando præclare pro Republica dixero, [30] Tarteſſium iſtum

23 *Legata*] Quæ hæres debebat teſtamento patris. *Idem*.

24 *Meos faciam*] Ego quaſi Romanus. Cum M. Cælius Puteolanus portam Flumentanam Romæ ſuam fecerit. De hac re neſcio quid negotii poſtea cum Hortenſio habuit, ep. 5. lib. 12. *Corrad.*

25 *Piræea*] Scribens ita: *In Piræea cum exiſſem*. Ep. 9. lib. VI. ut Plato in principio lib. 1. de Republica: Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ. *Corradus*. Vide Sanctii Minervam lib. 4. de Ellipſi.

26 Ζήτημα] *Quæſtionem*, quæ ſequitur.

27 *Ille*] Cæſar, cui ſcis quantum adhuc pecuniæ debeam.

28 *Languidius*] Si languidius de Republica ſenſero: Facis hoc, dicet aliquis, quia nummos Cæſari debes: ſin fortiter, ſtatim ſolvendum erit. *Manutius*.

29 *Cælio*] Trapezita, de quo l. 12. *Id.*

30 *Tarteſſium*] Balbum, cui patria Tarteſſus in conventu Gaditano. *Plin.* V. 22.

ſtum tuum mihi exeunti, Jube ſodes nummos [31] curare. Quid ſupereſt? etiam. Gener eſt ſuavis mihi, Tulliæ, Terentiæ: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis; [32] ſatis. Reliqua, quæ noſti, ferenda. Scis enim, quos aperuerimus: qui omnes, præter eum, de quo per te egimus, [33] rem me facere rerentur. Ipſis enim expenſum nemo ferret. Sed hæc coram; nam multi ſermonis ſunt. Tironis reficiendi ſpes eſt in M'. Curio: cui ego ſcripſi, tibi eum gratiſſimum factarum. Dat. v. Id. Decemb. [34] a Pontio ex Trebulano.

31 *Curare*] *Curari*. Muretus.

32 *Satis*] In eo eſt quantumvis vel ingenii, vel humanitatis: nam vox, *ſatis*, ſeparatim ſumenda eſt: ſignificat enim, abunde eſt. *Boſius*.

33 *Rem me facere rerentur*] Senſus eſt: Tu ſcis quos aperuerimus, id eſt, quales eſſe quoſdam depreheuderimus, detecta eorum inopia; qui omnes tamen, uno tantum excepto, exiſtimarent me rei meæ optime tunc conſultum voluiſſe, quod cogitarem de Tullia ipſis nuptui danda. Ita enim ſe divites eſſe prædicabant, ut nemo ſibi expenſum ferret, id eſt, tabulas proferre poſſet expenſæ, & creditæ ſibi pecuniæ. Negabant enim ſe ulli quicquam debere. Verum hæc verba, *ipſis enim nemo expenſum ferret*, in contrarium ſenſum Cicero joculariter detorſit, cum indicare vellet omnes ita de iis male exiſtimaſſe, ut nemo eis quicquam credere, & expenſum ferre voluerit. Quivis enim norat eos non eſſe ſolvendo. *Boſius*. Malebat Grævius, *reum me facere rentur*. Hoc ſenſu: Irati, quod eos a Tulliæ conjugio rejecerim, diem mihi dicere cogitant: ſcilicet ut multis dicebatur revertentibus e provincia. Stare ea ſententia non poteſt, quoniam, ut monuit jam pridem Manutius, *reri* cogitare non eſt, ſed opinari. Boſium ſequitur Mongaltus noſter. *Olivetus*.

34 *A Pontio*] Apud Pontium ſcripta, in Trebulano. ep. 3. lib. 5. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. DIONYSIUM, flagrantem deſiderio tui, miſi ad te, nec mehercule æquo animo; ſed fuit concedendum: quem quidem cognovi cum doctum, quod mihi jam ante erat notum, tum ſanctum, plenum officii, ſtudioſum etiam meæ laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, plane virum bonum. Pompejum vidi IV. Id. Decembres: fuimus una horas duas fortaſſe. Magna lætitia mihi viſus eſt affici meo adventu: de triumpho hortari, [1] ſuſcipere partes ſuas; monere, ne ante in Senatum accederem, quam rem confeciſſem; ne dicendis ſententiis aliquem Tribunum alienarem. Quid quæris? in hoc officio ſermonis nihil potuit

eſſe

1 *Suſcipere partes ſuas*] Polliceri ſe pro ſua parte adjuturum. *Manutius*.

Google

eſſe prolixius. De Republica autem ita mecum locutus eſt, quaſi non dubium bellum haberemus. Nihil ad ſpem concordiæ: plane [2] illum ab ſe alienatum, cum ante intelligeret, tum vero proxime judicaſſe: [3] veniſſe Hirtium a Cæſare, qui eſſet illi familiariſſimus; ad ſe non acceſſiſſe: &, cum ille a. d. VIII Idus Decemb. veſperi veniſſet, Balbus de tota re conſtituiſſet a. d. VII. ad Scipionem ante lucem venire; multa de nocte eum profectum eſſe ad Cæſarem. Hoc illi [4] τεκμηριῶδες videbatur eſſe alienationis. Quid multa? nihil me aliud conſolatur, niſi quod illum, cui etiam inimici [5] alterum Conſulatum, fortuna ſummam potentiam dederit, non arbitror fore tam amentem, ut hæc in diſcrimen adducat. Quod ſi ruere cœperit, næ ego multa timeo, quæ non audeo ſcribere. Sed, ut nunc eſt, a. d. III. Nonas Jan. ad urbem cogito.

2 *Illum*] Cæſarem. *Idem.*
3 *Veniſſe*] Romam.
4 Τεκμηριῶδες] Signum ejuſmodi, ut dubitari non poſſet. *Manutius.*
5 *Alterum*] Ut alterum conſulatum abſens petere poſſet. Ep. 3. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

V. MULTAS uno tempore accepi epiſtolas tuas, quæ mihi, quanquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant jucundæ. Studium enim & benevolentiam declarabant. Invaletudine tua moveor: & Piliam in idem genus morbi delapſam, curam tibi afferre majorem ſentio. Date igitur operam ut valeatis. De Tirone video tibi curæ eſſe: quem quidem ego, etſi mirabiles utilitates mihi præbet, cum valet, in omni genere vel negotiorum, vel ſtudiorum meorum, tamen propter humanitatem, & modeſtiam malo ſalvum, quam propter uſum meum. Philogenes mecum nihil unquam de Luſcieno locutus eſt: de cæteris rebus habes Dionyſium. Sororem tuam non veniſſe in Arcanum miror. De Chryſippo meum conſilium probari tibi non moleſte fero. Ego in Tuſculanum nihil ſane hoc tempore: devium eſt [1] τοῖς ἀπαντῶσιν, & habet alia δύσχρηστα. Sed de For-

1 Τοῖς ἀπαντῶσιν] Obviam prodeuntibus. Δύσχρηστα, incommoda.

miano Tarracinam pridie Kal. Jan. inde [2] Pontinum ſumam : inde Albanum Pompeji : ita ad urbem III Nonas natali meo. De Republica quotidie magis timeo : non enim boni, ut putant, conſentiunt. Quos ego Equites Romanos, quos Senatores vidi, qui acerrime cum cætera, tum hoc iter Pompeji vituperarent? Pace opus eſt. Ex victoria cum multa mala, tum certe tyrannus exiſtet. Sed hæc propediem coram. Jam plane mihi deeſt, quod ad te ſcribam : nec enim de Republica, quod uterque noſtrum ſcit eadem : & domeſtica nota ſunt ambobus. Reliquum eſt jocari, ſi hic ſinat : nam ego is ſum, qui illi concedi putem utilius eſſe quod poſtulat, quam ſigna conferri. Sero enim reſiſtimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. Quid ſentis igitur? inquis. Nihil ſcilicet, niſi de ſententia tua; nec prius quidem, quam [3] noſtrum negotium aut confecerimus, aut depoſuerimus. Cura igitur, ut valeas. Aliquando [4] ἀποτερέψαι quartanam iſtam diligentia, quæ in te ſumma eſt.

2 *Pontinum*] Prædium ad Pontinas paludes. Verbum, *Sumam*, crediderim abundare, & additum ab aliquo, qui de Pontinio Ciceronis legato acceperit. *Manutius*. Alii cum Boſio, *Pontinam ſummam*, hoc eſt, ſummam Pontinæ paludis partem.

3 *Noſtrum negotium*] Triumphum.

4 Ἀποτερέψαι] Abſtergito.

CICERO ATTICO SAL.

VI. PLANE deeſt, quod ad te ſcribam: nota omnia tibi ſunt : nec ipſe habeo a te quid expectem. Tantum igitur noſtrum illud ſolemne ſervemus, ut ne quem iſtuc euntem ſine literis dimittamus. De Republica valde timeo : nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Cæſari quod poſtularet, potius, quam depugnandum. [1] Eſt illa quidem poſtulatio opinione valentior: cur autem nunc primum ei reſiſtamus? [2] οὐ γὰρ δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακόν, quam cum quinquennium prorogabamus; aut cum, ut abſentis ratio haberetur, ferebamus. Niſi forte hæc illi tum arma dedimus, ut nunc

1 *Eſt illa*] Man. Lamb. *Eſt illa quidem impudens poſtulatio opinione valentior*. Muretus voces duas poſtremas delet.

2 Οὐ γὰρ] *Neque enim hoc majus eſt malum*. Odyſſ. XII. 209.

nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, quid tu igitur ſenſurus es? Non idem, quod dicturus. Sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur: dicam idem, quod Pompejus; neque id faciam humili animo. [3] Sed rurſus hoc permagnum Reipublicæ malum eſt, at quodam modo mihi præter cæteros non rectum, me in tantis rebus a Pompejo diſſidere.

3 *Sed rurſus*] Quia dixerit ſe dicturum quæ non ſentiat; in quo non videtur officio fungi boni civis: quaſi peccatum ſuum excuſavit. Dicere quæ non ſentias, malum eſt: ſed rurſus & hoc malum, me in tantis rebus a Pompejo diſſidere. *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

VII. **D**IONYSIUS, *vir optimus, ut mihi quoque eſt perſpectus, & doctiſſimus, tuique amantiſſimus, Romam venit* XV *Kal. Januar. & literas a te mihi reddidit:* tot enim verba ſunt de Dionyſio in epiſtola tua. Illud, puto, tu non adſcribis, *& tibi gratias egit*: atqui certe ille agere debuit: &, ſi eſſet factum, quæ tua eſt humanitas, adſcripſiſſes. Mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter ſuperioris epiſtolæ teſtimonium. Sit igitur ſane bonus vir. Hoc enim ipſum bene fecit, quod mihi [1] ſui cognoſcendi penitus etiam iſtam facultatem dedit. [2] Philogenes recte ad te ſcripſit: curavit enim, quod debuit. Eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret: itaque uſus eſt menſes XIII. Pontinium cupio valere: &, quod ſcribis in urbem introiſſe, vereor quid ſit: nam id niſi gravi de cauſa [3] non feciſſet. Ego, quoniam IV Nonas Januar. Compitalitius dies eſt, nolo eo die in Albanum venire, ne moleſtus ſim [4] familiæ. Veniam III Nonas igitur: inde ad urbem pridie Nonas. Tua [5] λῆψις quem in diem incurrat, neſcio: ſed prorſus te commoveri incommodo valetudinis tuæ nolo. De honore noſtro, niſi quid occulte Cæſar per ſuos Tribunos molitus erit, cætera videntur eſſe

 tran-

1 *Sui cognoſcendi*] Cum gratias mihi non egit, ut debuit, & male etiam locutus eſt. Ep. ſeq. *Corrad.*

2 *Philogenes*] Vide V. 13. & 15.

3 *Non feciſſet*] Voluiſſet enim meum triumphum expectare extra urbem. *Corr.*

4 *Familiæ*] Familiæ Pompeji Compitalia celebranti. *Idem.*

5 λῆψις] Quartanæ correptio. *Manut.*

tranquilla. Tranquilliſſimus autem animus meus, qui totum iſtuc æqui boni facit; & eo magis, quod jam a multis audio conſtitutum eſſe Pompejo & ejus conſilio, in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. Id eſt [6] Ἀβδηριτικὸν: nec enim Senatus decrevit, nec populus juſſit, me imperium in Sicilia habere. Sin hoc Reſpublica ad Pompejum defert; qui me magis, quam privatum aliquem mittat? Itaque, ſi hoc imperium mihi moleſtum erit; utar [7] ea porta, quam primum videro. Nam quod ſcribis, mirificam expectationem eſſe mei, neque tamen quemquam bonorum, aut ſatis bonorum dubitare, quid ſenſurus ſim: ego, quos tu bonos eſſe dicas, non intelligo: ipſe nullos novi: ſed ita, ſi ordines bonorum quærimus. Nam ſingulares ſunt boni viri. Verum in diſſenſionibus ordines bonorum & genera quærenda ſunt. Senatum bonum putas, [8] per quem ſine imperio provinciæ ſunt? nunquam enim Curio ſuſtinuiſſet, ſi cum eo [9] agi cœptum eſſet: quam ſententiam Senatus ſequi noluit: ex quo factum eſt, ut Cæſari non ſuccederetur. An Publicanos? qui nunquam firmi, ſed nunc Cæſari ſunt amiciſſimi. An fœneratores? an agricolas? quibus optatiſſimum eſt otium; niſi eos timere putas, ne ſub regno ſint, qui id nunquam, dum modo otioſi eſſent, recuſarunt. Quid ergo? exercitum retinentis, cum legis dies tranſierit, rationem haberi placet? mihi vero ne abſentis quidem. Sed, cum id datum eſt, [10] illud una datum eſt. Annorum enim decem imperium: & ita [11] latum placet? placet igitur etiam me expulſum, & agrum Campanum periiſſe, & adoptatum patricium a plebejo, [12] Gaditanum

6 Ἀβδηριτικὸν] Stultum.

7 *Ea porta*] Ego, ne mirtar, ſtatim, quæ prima porta erit, ea in urbem ingrediar, abjecto imperio ſimul, & triumphendi conſilio. *Manutius*.

8 *Per quem ſine imperio*] Cum enim factum eſſet ſenatus-conſultum ut ſucceſſores in provincies mitterentur; C. Curio tribunus plebis Cæſaris cauſam defendens interceſſit: & cum de interceſſione referretur, primaque M. Marcelli ſententia pronunciata eſſet, qui agendum cum tribunis plebis cenſebat: frequens ſenatus diſſenſit. Ergo ſenatus culpa ſucceſſores non miſſi: itaque ſine imperio provincia, id eſt, ſine magiſtratibus. Ep. 5. & 13. lib. VIII. Fam. *Idem*.

9 *Agi*] Quo modo agebatur cum tribunis plebis? fiebant in eos ſenatus-conſulta acerrima, niſi interceſſionem remitterent. *Idem*.

10 *Illud*] Ut etiem retinentis exercitum ratio haberetur. *Corrad*.

11 *Latum*] Lege Vatinia primum, deinde Pompeji, & Craſſi iterum Coſſ. *Idem*.

12 *Gaditanum*] L. Cornelium Balbum a Theophane Mitylenæo. *Idem*.

tanum a Mitylenæo : & Labieni divitiæ , & Mamurrę placent , & Balbi horti , & Tuſculanum . Sed horum omnium fons unus eſt : imbecillo reſiſtendum fuit , & id erat facile . Nunc legiones XI , equitatus tantus , quantum volet ; Tranſpadani , plebes urbana , tot Tribuni plebis , tam perdita juventus , tanta auctoritate dux , tanta audacia . Cum hoc aut depugnandum eſt , aut habenda [13] e lege ratio . Depugna , inquis , potius , quam ſervias : ut quid ? ſi victus eris , proſcribare ? ſi viceris , tamen ſervias ? Quid ergo , inquis , acturus es ? idem quod pecudes , quæ diſpulſæ ſui generis ſequuntur greges . Ut bos armenta , ſic ego bonos viros : aut eos , quicunque dicentur boni , ſequar , etiam ſi ruent . Quid ſit optimum , male contractis rebus , plane video . Nemini eſt enim exploratum , cum ad arma ventum eſt , quid futurum ſit : at illud omnibus , ſi boni victi ſunt , nec in cæde principum clementiorem hunc fore , quam Cinna fuerit ; nec moderatiorem , quam Sylla , in pecuniis locupletium . [14] *Ἐμπολιτεύομαί σοι* jamdudum : & facerem diutius , niſi me lucerna deſereret . Ad ſummam , *Dic* , *M. Tulli* . Aſſentior Cn. Pompejo , id eſt , T. Pomponio . [15] Alexim , humaniſſimum puerum , niſi forte , dum ego abſum , adoleſcens factus eſt , (id enim agere videbatur) ſalvere jubeas velim .

13 *E lege*] A decem tribunis lata . *Ratio* , abſentis , in petitione conſulatus . *Man.*

14 *Ἐμπολιτεύομαί σοι*] Tecum ago de Re-

publica .

15 *Alexim*] Servum Attico jucundum . Vide lib. V. epiſt. 20.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. QUID opus eſt de Dionyſio tam valde affirmare ? an mihi nutus tuus non faceret fidem ? ſuſpicionem autem eo mihi majorem tua taciturnitas attulerat , quod & tu ſoles conglutinare amicitias teſtimoniis tuis ; & illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam . Sed prorſus ita eſſe , ut ſcribis , mihi perſuades : itaque ego is in illum ſum , quem tu me eſſe vis . Diem tuum ego quoque ex epiſtola quadam tua , quam incipiente febricula ſcripſeras , mihi notaveram ;

veram ; & animadverteram , poſſe , pro re nata , te non incommode ad me in Albanum venire III Nonas Jan. ſed , amabo te , nihil incommodo valetudinis feceris . Quid enim eſt tantum in uno , aut altero die ? Dolabellam video Liviæ teſtamento cum duobus coheredibus eſſe in triente ; ſed juberi mutare nomen . Eſt [1] πολιτικὸν σκέμμα , rectumne ſit nobili adoleſcenti mutare nomen mulieris teſtamento . Sed id [2] φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν , cum ſciemus , quantum quaſi ſit in trientis triente . Quod putaſti fore , ut ante quam iſtuc venirem , Pompejum viderem ; factum eſt ita : nam VI Kal. ad Lavernium me conſecutus eſt . Una Formias venimus , & ab hora octava ad veſperum ſecreto collocuti ſumus . Quod quæris , ecqua ſpes pacificationis ſit : quantum ex Pompeji multo & accurato ſermone perſpexi , ne voluntas quidem eſt . Sic enim exiſtimat , ſi ille , vel dimiſſo exercitu , Conſul factus ſit , [3] σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore . Atque etiam putat eum , cum audierit contra ſe diligenter [4] parari , Conſulatum hoc anno neglecturum , ac potius exercitum provinciamque retenturum . Sin autem ille fureret , vehementer hominem contemnebat ; & ſuis , & Reipublicæ copiis confidebat . Quid quæris ? etſi mihi crebro [5] ξυνὸς ἐνυάλιος occurrebat ; tamen levabar cura , virum fortem & peritum , & plurimum auctoritate valentem audiens πολιτικῶς de pacis ſimulatæ periculis diſſerentem . Habebamus autem in manibus Antonii concionem , habitam X Kal. Januar. in qua erat accuſatio Pompeji uſque a toga pura , querela [6] de damnatis , terror armorum : in quibus ille , Quid cenſes , ajebat , facturum eſſe ipſum , ſi in poſſeſſionem Reipublicæ venerit , cum hæc Quæſtor ejus infirmus & inops audeat dicere ? Quid multa ? non modo non expetere pacem iſtam , ſed etiam timere viſus eſt . [7] Ex illa autem ſententia ,

ira

1 Πολιτικὸν σκέμμα] *Conſideratio ad ſtatum Reipublicæ pertinens.*

2 Φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν] Melius philoſophorum more dijudicabimus.

3 Σύγχυσιν τῆς πολιτείας] Conturbationem Reipublicæ.

4 *Parari*] Ut ejus ratio abſentis ne habeatur. *Manutius.*

5 Ξυνὸς ἐνυάλιος] Mars communis.

6 *De damnatis*] A Pompejo III. Coſ. præſertim de ambitu. *Corrad.*

7 *Ex illa*] Locum eſſe mendoſum agnoſcunt omnes : quem ſic emendabat Octavius Pantagathus, *Mea autem ſententia non relinquendæ urbis movet hominem* . Semper enim cenſuit Cicero in urbe atque in Italia manen-

Digitized by Google

ira relinquendæ urbis movet hominem, ut puto. Mihi autem moleſtiſſimum eſt, quod ſolvendi ſunt nummi Cæſari, & inſtrumentum triumphi eo conſerendum. Eſt enim [8] *ἄμορφον, ἀντιπολιτευομένου χρεοφειλέτην* eſſe. Sed hæc, & multa alia coram.

nendum: quod Pompejus non libenter audiebat. Hanc vero conjecturam non infirmis tuetur argumentis Malaſpina, eamque in contextum Lambinus introduxit. Nos, quibus non eſt circa frontem æs triplex, Pantagathi fœtum pro Tulliano ſupponere noluimus: ſed miſſis aliorum interpretum nugis quam plurimis, locum, ut eſt, corruptum exhibemus. *Olivetus*.

8 Ἄμορφον] Non decet, ejus qui contrariæ ſit factionis, debitorem eſſe.

CICERO ATTICO SAL.

IX. QUOTIDIE-NE, inquis, a te accipiendæ literæ ſunt? Si habebo cui dem, quotidie. At jam ipſe ades. Tum igitur, cum venero, deſinam. Unas video mihi a te non eſſe redditas; quas L. Quintius familiaris meus cum ferret, [1] ad buſtum Baſili vulneratus & deſpoliatus eſt. Videbis igitur num quid fuerit in his, quod me ſcire opus ſit: & ſimul tu hoc [2] *διευκρινήσεις πρόβλημα* ſane *πολιτικόν*: cum ſit neceſſe, aut haberi Cæſaris rationem, illo exercitum vel per Senatum, vel per Tribunos plebis obtinente; aut perſuaderi Cæſari, ut tradat provinciam atque exercitum, & ita Conſul fiat; aut, ſi id non perſuadeatur, haberi comitia ſine illius ratione, illo patiente, atque obtinente provinciam; aut, ſi per Tribunos plebis non patiatur, & tamen quieſcat, rem adduci ad interregnum; aut, ſi ob eam cauſam, quod ratio ejus non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere; illum autem initium facere armorum, aut ſtatim nobis minus paratis, aut tum, cum comitiis, amicis ejus poſtulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non ſit: ire autem ad arma, aut hanc unam ob cauſam, quod ratio non habeatur; aut addita cauſa, ſi forte Tribunus plebis Senatum impediens, aut populum incitans, notatus, aut Senatus-conſulto circumſcriptus, aut

1 *Ad buſtum Baſili*] Aſconius in orat. pro Milone: *Via Appia eſt prope urbem monumentum Baſili* (alias Baſilii) *qui locus latrociniis fuit perquam infamis*.

2 Διευκρινήσεις] Solves quæſtionem, quæ magnam requirit prudentiam.

aut ſublatus, aut expulſus ſit, dicenſve ſe expulſum [3] ad illum confugerit: ſuſcepto autem bello, aut tenenda ſit urbs, aut ea relicta, ille commeatu, & reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certe ſubeundum eſt, minimum putes. Dices profecto, perſuaderi illi, ut tradat exercitum, & ita Conſul fiat. Eſt omnino id ejuſmodi, ut, ſi ille eo deſcendat, contra dici nihil poſſit: idque eum, ſi non obtinet ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putant, nihil eſt timendum magis, quam ille Conſul. At ſic malo, inquies, quam cum exercitu. Certe. Sed iſtuc ipſum ſic, magnum malum putet aliquis: neque ei remedium eſt ullum. Cedendum eſt, ſi id volet. Vide conſulem illum iterum, quem vidiſti conſulatu priore. At tum imbecillus plus, inquis, valuit, quam tota Reſpublica. Quid nunc putas? & eo conſule, Pompejo [4] certum eſt eſſe in Hiſpania. O rem miſeram! ſi quidem id ipſum deterrimum eſt, quod recuſari non poteſt; & quod ille ſi faciat, jam jam a bonis omnibus ſummam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quo illum poſſe adduci negant. De reliquis, quid eſt deterrimum? concedere illi, quod, ut [5] idem dicit, impudentiſſime poſtulat. Nam quid impudentius? tenuiſti provinciam per decem annos, non tibi a Senatu, ſed a te ipſo per vim, & per factionem datos. Præteriit tempus, non legis, ſed libidinis tuæ: fac tamen, legis. Ut ſuccedatur decernitur: impedis; & ais, Habe mei rationem. Habe tu noſtrum. Exercitum habeas diutius, quam populus juſſit, invito Senatu? Depugnes oportet, niſi concedis. Cum bona quidem ſpe, ut ait [6] idem, vel vincendi, vel in libertate moriendi. Jam ſi pugnandum eſt; quo tempore, in caſu; quo conſilio, in temporibus ſitum eſt. Itaque te in ea quæſtione non exerceo. Ad ea, quæ dixi, affer ſi quid habes. Equidem dies noctesque torqueor.

CI-

3 *Ad illum confugerit*] Ad Cæſarem, ut M. Antonius, & Q. Caſſius. Vide Ep. 11. lib. XVI. Fam. *Corradus*.

4 *Certum eſt*] Deliberatum eſt. *Man.*

5 *Idem*] Qui affirmat Cæſare conſule ſe futurum in Hiſpania. *Idem*.

6 *Idem*] Pompejus qui tanquam optimatum princeps inducitur in hac ep. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

X. SUBITO conſilium cepi, ut, ante quam luceret, exirem; ne qui conſpectus fieret, aut ſermo, lictoribus præſertim [1] laureatis. De reliquo, neque hercule quid agam, nec quid acturus ſim, ſcio: ita ſum perturbatus temeritate noſtri amentiſſimi [2] conſilii. Tibi vero quid ſuadeam, cujus ipſe conſilium expecto? Cnæus noſter quid conſilii ceperit, capiatque, neſcio, adhuc [3] in oppidis coarctatus, & ſtupens. Omnes, ſi in Italia conſiſtat, erimus una: ſin cedet, conſilii res eſt. Adhuc certe, niſi ego inſanio, ſtulte omnia & incaute. Tu, quæſo, crebro ad me ſcribe, vel quod in buccam venerit.

1 *Laureatis*] Ut triumphum expectantibus. Epiſt. 16. lib. II. Fam. *Corrad.*

2 *Conſilii*] Urbis relinquendæ. *Idem.*

3 *In oppidis*] Campaniæ. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

XI. QUÆSO, quid hoc eſt? aut quid agitur? mihi enim tenebræ ſunt: [1] *Cingulum*, inquis, *nos tenemus. Anconem amiſimus. Labienus diſceſſit ab Cæſare.* Utrum de imperatore populi Romani, an de Annibale loquimur? o hominem amentem & miſerum, qui ne umbram quidem unquam [2] *τοῦ καλοῦ* viderit! atque hæc ait omnia facere ſe dignitatis cauſa: ubi eſt autem dignitas, niſi ubi honeſtas? Num honeſtum igitur, habere exercitum nullo publico conſilio? occupare urbes civium, quo facilior ſit aditus ad patriam? [3] *χρεῶν ἀποκοπὰς*, [4] *φυγάδων καθόδους*, ſexcenta alia ſcelera moliri, [5] *τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα*? Sibi habeat ſuam fortunam. Unam mehercule tecum apricationem in illo [6] Lucre-

1 *Cingulum*] Oppidum. *Corrad.*

2 Τοῦ καλοῦ] Honeſti.

3 Χρεῶν ἀποκοπὰς] *Tabulas novas.* Dicuntur *novæ*, quod nomina aliter, & reſecta parte aliqua, in iis ſcribantur, tanquam argentum pro ære, hoc eſt, 25. pro 100, ut eſt apud Salluſt. Bell. Catil.

4 Φυγάδων] Exulum reſtitutiones.

5 Τὴν θεῶν] *Ut tyrannide potiatur, quæ inter Deos eſt maxima.* Euripides.

6 *Tuo ſole Lucretino*] Horatius, *Velox amœnum ſæpe Lucretilem*, &c.

tino tuo ſole malim, quam omnia iſtiuſmodi regna; vel potius mori millies, quam ſemel iſtiuſmodi quidquam cogitare. [7] Quid, ſi tu velis? inquis. Age quis eſt, cui velle non liceat? ſed ego, hoc ipſum velle, miſerius eſſe duco, quam in crucem tolli. Una res eſt ea miſerior, adipiſci quod ita volueris. Sed hæc hactenus: libenter enim in his moleſtiis [8] ἐνσχολάζω σοι. Redeamus [9] ad noſtrum. Per fortunas, quale tibi conſilium Pompeji videtur? hoc quæro, quod urbem reliquerit: ego enim [10] ἀπορῶ: tum nihil abſurdius. Urbem tu relinquas? ergo idem, ſi Galli venirent. Non eſt, inquit, in parietibus Reſpublica. [11] At in aris & focis. Fecit idem Themiſtocles. Fluctum enim totius barbariæ ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit, annum fere poſt quinquageſimum, cum præter mœnia nihil teneret. Noſtri olim, urbe reliqua [12] capta, arcem tamen retinuerunt.

[13] Οὕτω πυ τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Rurſus autem ex dolore municipali, ſermonibuſque eorum, quos convenio, videtur hoc conſilium [14] exitum habiturum. Mira hominum querela eſt, (neſcio iſtic: ſed facies ur ſciam) ſine magiſtratibus urbem eſſe, ſine Senatu. Fugiens denique Pompejus mirabiliter homines movet. Quid quæris? alia cauſa facta eſt: nihil jam concedendum putant Cæſari: Hæc tu mihi explica qualia ſint. Ego negotio præſum non turbulento. Vult enim me Pompejus eſſe, quem tota hæc Campana & maritima ora habeat [15] ἐπίσκοπον, ad quem delectus, & ſumma negotii referatur. Itaque vagus eſſe cogitabam. Te puto jam videre, quæ ſit [16] ὁρμὴ Cæſaris, qui populus, qui

totius

7 *Quid, ſi tu velis?*] Quaſi dicat: ſi tyrannidem velis, quod volueris tamen non aſſequere, ideoque fortaſſe, o Cicero, non vis. *Manutius*.

8 Ε'νσχολάζω σοι] *Scholam tibi explico*: hoc eſt, Philoſophorum more quaſi per otium diſputans tibi ſcribo.

9 *Ad noſtrum*] Pompejum. *Corrad.*

10 Α'πορῶ] Dubito.

11 *At in aris*] Reſponſio Ciceronis. *Fecit*: inquit Pompejus. *Fluctum* &c. Reſponſio Ciceronis. *Lambinus*.

12 *Capta*] A Gallis, Liv. lib. V.

13 Οὕτω] *Sic eorum, qui ante nos vixerunt, audiebamus laudes*. Iliad. Ι'. 520.

14 *Exitum habiturum*] Nunc pro Pompeji parte diſputat, judicatque ex dolore, ſermonibuſque municipalium hominum, qui Pompeji fugam æquo animo ferre non poterant, vehementerque Cæſari irati erant, Pompeji conſilium, rationemque belli gerendi poſſe explicari, & non incommode concludi. *Victorius*.

15 Ε'πίσκοπον] Speculatorem, cuſtodem. Vide *Fam.* VIII. 13. XVI. 11. & 13.

16 Ο'ρμὴ] Impetus.

Digitized by Google

totius negotii ſtatus: ea velim ſcribas ad me, & quidem, quoniam mutabilia ſunt, quam ſæpiſſime. Acquieſco enim & ſcribens ad te, & legens tua.

CICERO ATTICO SAL.

XII. UNAM adhuc a te epiſtolam acceperam, datam XII [1] Kal. in qua ſignificabatur, aliam te ante dediſſe, quam non acceperam. Sed quæſo, ut ſcribas quam ſæpiſſime, non modo ſi quid ſcies, aut audieris; ſed etiam ſi quid ſuſpicabere; maximeque quid nobis faciendum, aut non faciendum putes. Nam quod rogas, curem ut ſcias, quid Pompejus agat; ne ipſum quidem ſcire puto; noſtrum quidem nemo. Vidi Lentulum Cos. Formiis x Kal. vidi Libonem; plena timoris & erroris omnia. [2] Ille iter Larinum: ibi enim cohortes, & Luceriæ, & Theani, reliquaque in Apulia. Inde utrum conſiſtere uſpiam velit, an mare tranſire, neſcitur. Si manet; vereor, ne exercitum firmum habere non poſſit. Sin diſcedit, quo, aut qua, aut quid nobis agendum ſit, neſcio. Nam [3] iſtum quidem, cujus φαλαρισμὸν times, omnia teterrime facturum puto. Nec eum [4] rerum prolatio, nec Senatus magiſtratuumque diſceſſus, nec ærarium clauſum tardabit. Sed hæc, ut ſcribis, cito ſciemus. Interim velim mihi ignoſcas, quod ad te ſcribo tam multa toties. Acquieſco enim, & tuas volo elicere literas: maximeque conſilium, quid agam, aut quo me pacto geram. Demittamne me penitus in cauſam? Non deterreor periculo, ſed dirumpor dolore. Tamne nullo conſilio, aut tam contra meum conſilium geſta eſſe omnia! An cuncter, & tergiverſer, & iis me dem, qui tenent, qui po-

 tiun-

1 *Kal.*] Perſpicuum eſt ex ſuperioribus & ſequentibus literis, & ex ipſa etiam hiſtoria, *Feb.* ſcribendum. Nam ad urbem venerat Cicero, prid. Non. Jan. ibique pauculos dies commoratus eſt, triumphum expectans. Verum, cum nuntiatum eſſet Romæ, Cæſarem cum exercitu adventare; & pro ſe quiſque, fuga ſuæ ſaluti proſpiceret: Cicero, maxime Pompejo fugiente, eodem pavore perculſus, conſilium ſtatim cepit relinquendæ urbis: ſeque in ſuas villas contulit, unde ad Atticum ſcribit, qui Romæ remanſerat. *Malaſpina*.

2 *Ille*] Pompejus iter habebat.

3 *Iſtum*] Cæſarem, cujus φαλαρισμὸν, Phalaridis imitationem, &c.

4 *Rerum*] Prolatio rerum eſt cum ſive propter dies feſtos, ſive propter ferias autumnales aliaſque, ſive propter bella reſque adverſas juſtitium eſt.

tiuntur ? [5] Αἰδέομαι Τρῶας ; nec ſolum civis , ſed etiam amici officio revocor . Etſi frangor ſæpe miſericordia [6] puerorum . Ut igitur ita perturbato , etſi te eadem ſollicitant , ſcribe aliquid , & maxime , ſi Pompejus Italia cedit , quid nobis agendum putes . M. quidem Lepidus (nam fuimus una) eum finem ſtatuit , L. Torquatus eundem . Me cum multa , tum etiam lictores impediunt . Nihil vidi unquam quod minus explicari poſſet . Itaque a te nihil dum certi exquiro , ſed quid videatur . Denique ipſam [7] ἀπορίαν tuam cupio cognoſcere . Labienum ab illo diſceſſiſſe propemodum conſtat . Si ita factum eſſet , ut ille Romam veniens magiſtratum & Senatum Romæ offenderet , magno uſui cauſæ noſtræ fuiſſet . Damnaſſe enim ſceleris hominem amicum Reipublicæ cauſa videretur : quod nunc quoque videtur ; ſed minus prodeſt . Non enim habet , cui proſit : eumque arbitror pœnitere : niſi forte id ipſum eſt falſum , diſceſſiſſe illum . Nos quidem pro certo habebamus . Et velim , (quamquam , ut ſcribis , [8] domeſticis te finibus tenes) formam mihi urbis exponas , ecquod Pompeji deſiderium , ecqua Cæſaris invidia appareat ; etiam quid cenſeas de Terentia & Tullia , Romæ eas eſſe , an mecum , an aliquo tuto loco . Et hæc , & ſi quid aliud , ad me ſcribas velim , vel potius ſcriptites .

5 *Αἰδέομαι*] Vide ſupra , II. 5.
6 *Puerorum*] Ciceronum .
7 *Ἀπορίαν*] Dubitationem .
8 *Domeſticis finibus*] Rebus publicis te non admiſces . *Manutius* .

CICERO ATTICO SAL.

XIII. DE [1] Vennonianis rebus tibi aſſentior . Labienum ἥρωα judico . Facinus jam diu nullum civile præclarius : qui , ut aliud nihil , hoc tamen profecit ; dedit [2] illi dolorem . Sed etiam ad ſummam profectum aliquid puto . Amo etiam [3] Piſonem : cujus judicium de genero ſuſpicor viſum

1 *Vennonianis*] C. Vennonii , de quo lib. VI. ep. 1. & 3. Res quædam privatæ .
2 *Illi*] Cæſari , a quo diſceſſit .
3 *Piſonem*] Qui cum ab urbe diſceſſerit , generum ſuum Cæſarem non expectans , quid de eo judicet , manifeſtum eſt . Hic eſt L. Calpurnius Piſo , in quem extat Ciceronis oratio . *Manutius* .

viſum iri grave. Quanquam genus belli quod ſit, vides. Ita civile eſt, ut non ex civium diſſenſione, ſed ex unius perditi civis audacia natum ſit. Is autem valet exercitu; tenet multos ſpe & promiſſis; omnia omnium concupivit. Huic tradita urbs eſt, nuda præſidio, referta copiis. Quid eſt, quod ab eo non metuas, qui illa templa, & tecta non patriam, ſed prædam putet? quid autem ſit acturus, aut quo modo, neſcio, ſine Senatu, ſine magiſtratu. Ne ſimulare quidem poterit quicquam [4] πολιτικῶς. Nos autem ubi exurgere poterimus? aut quando? quorum dux quam [5] ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis; cui ne Picena quidem nota fuerint. Quam autem ſine conſilio, res teſtis. Ut enim alia omittam [6] decem annorum peccata, quæ conditio non huic fugæ præſtitit? nec vero nunc quid cogitet, ſcio: ac non deſino per literas ſciſcitari. Nihil eſſe timidius conſtat, nihil perturbatius. Itaque nec præſidium, cujus parandi cauſa ad urbem retentus eſt, nec locum ac ſedem præſidii ullam video. Spes omnis in duabus [7] invidioſe retentis pene [8] alienis legionibus. Nam delectus adhuc quidem invitorum eſt, & a pugnando abhorrentium. Conditionum autem amiſſum tempus eſt. Quid futurum ſit, non video. Commiſſum quidem a nobis certe eſt, ſive a noſtro duce, ut, e portu ſine gubernaculis egreſſi, tempeſtati nos traderemus. Itaque de Ciceronibus noſtris dubito quid agam: nam mihi interdum amandandi videntur in Græciam. De Tullia autem & Terentia, cum mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur, omnia timeo: cum autem [9] Dolabellæ venit in mentem; paulum reſpiro. Sed velim conſideres quid faciendum putes: primum [10] πρὸς τὸ ἀσφαλὲς: (aliter enim mihi de illis ac de

4 Πολιτικῶς] Quod ſit e Republica.

5 Α᾽στρατήγητος] *Minime dux*: imperatoriæ artis ignarus: qui neſcierit Picenum eſſe quaſi aggerem urbi tuendæ.

6 *Decem annorum*] Tot enim anni a conſulatu Cæſaris ad hoc tempus numerantur. Et, Cæſare conſule, Pompejus ſe cum eo affinitate conjunxit, Julia uxore ducta. Inde eum per decem annos aluit, auxit, armavit. *Manutius*.

7 *Invidioſe*] Quia Pompejus ſimulatione Parthici belli a Cæſare abductas retinuerat. Quod factum magna in infamia fuit. Vide Cæſ. lib. I. de bello Civ. *Idem*.

8 *Alienis*] Quod adverſus imperatorem ſuum invitæ ducerentur. *Idem*.

9 *Dolabellæ*] Generi mei, qui apud Cæſarem eſt: per quem videtur mulieres tuto in urbe eſſe poſſe. *Idem*.

10 Πρὸς τὸ ἀσφαλὲς] Ad ſecuritatem.

Digitized by Google

de me ipſo conſulendum eſt) deinde ad opiniones, ne reprehendamur , quod eas Romæ velimus eſſe in communi bonorum fuga . Quin etiam tibi & Peduceo , (ſcripſit enim ad me) quid faciatis videndum eſt . Is enim ſplendor eſt veſtrum , ut eadem poſtulentur a vobis , quæ ab ampliſſimis civibus. Sed de hoc tu videbis , quippe cum de meipſo , ac de meis te conſiderare velim . Reliquum eſt ut & quid agatur , quoad poteris , explores , ſcribaſque ad me , & quid ipſe conjectura aſſequare: quod etiam a te magis expecto. Nam acta omnibus nuntiantibus , a te expecto futura . [11] Μάντις δ' ἄριστος . Loquacitati ignoſces , quæ & me levat ad te quidem ſcribentem , & elicit tuas literas . [12] Ænigma Oppiorum ex Velia plane non intellexi : eſt enim [13] numero Platonis obſcurius . [14] Jam intellexi tuum . Oppios enim de Velia [15] ſuccones dicis : in eo æſtuavi diu : quo aperto reliqua patebant , & cum Terentiæ ſumma congruebant . [16] L. Cæſarem vidi Minturnis a. d. VIII Kal. Febr. mane , cum abſurdiſſimis mandatis , non hominem , ſed ſcopas ſolutas: ut id ipſum mihi ille videatur irridendi cauſa feciſſe , qui tantis de rebus huic mandata dederit ; niſi forte non dedit , & hic ſermone aliquo arrepto pro [17] mandatis abuſus eſt . Labienus , vir mea ſententia magnus , Theanum venit a. d. IX. Kal. ibi Pompejum , Conſuleſque convenit . Qui ſermo fuerit , & quid actum ſit , ſcribam ad te , cum certum ſciam . Pompejus a Theano Larinum verſus profectus eſt a. d. VIII Kal. eo die

manſit

11 Μάντις δ' ἄριστος] *Vates optimus is eſt, bene qui conjicit* . Senarius apud Euripidem integer . Μάντις δ' ἄριστος , ὅστις εἰκάζει καλῶς . Quem Cicero ita vertit libro de Divin. II. *Bene qui conjiciet , vatem hunc perhibeto optimum* . Manut.

12 *Ænigma Oppiorum*] Videtur epiſtolæ principium . *Idem* . Et videtur Mongalto noſtro . Cum ſuperioribus verbis, *loquacitati ignoſces* , ſi conjungis hæc poſtrema , *ſi ſcriberem ipſe , longior epiſtola fuiſſet* , jam patet epiſtolas duas , librariorum culpa , in unam coaluiſſe .

13 *Numero Platonis*] Probant Manutius & Junius quod eſt in nonnullis Mſſ. *Timæo Platonis* , de cujus obſcuritate *Fin.* II. 5.

14 *Jam intellexi*] Hic epiſtola videtur dividenda . Hic ænigma intelligit , ſupra interpretari neſcit ; hic dictat , ſupra ſcribit . *Corradus* .

15 *Succones*] Fictum vocabulum , inquit Boſius , ut Latine exprimeret illud alterum *Opios* , quod Atticus ἀπὸ τοῦ ὀποῦ , id eſt , a ſucco formarat. Corradus vero *ſaccones* legebat , & quia fœneratores erant Oppii , nummatos exponit , a ſaccis qui ſunt nummorum receptacula . Alii *Sanctones* malunt , alii *Saſacones* . O te ſapientem , Petre Victori , qui nolueris in eo æſtuare . *Olivetus* .

16 *L. Cæſarem*] Cujus pater Cæſaris erat legatus . *Corrad.*

17 *Mandatis*] His , quæ ſunt apud Cæſarem lib. I. de Bello Civili , & *Fam.* XVI. 10.

Digitized by Google

manſit Venafri. Aliquantum animi videtur nobis attuliſſe Labienus: ſed ego nondum habeo, quid ad te ex his locis ſcribam. Iſta magis expecto; quid [18] illinc afferatur; quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marſis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quæ ſit populi urbani voluntas; quæ tua conjectura de rebus futuris: hæc velim crebro, & quid tibi de mulieribus noſtris placeat, & quid acturus ipſe ſis, ſcribas. Si ſcriberem ipſe, longior epiſtola fuiſſet: ſed dictavi propter lippitudinem.

18 *Illinc*] Ubi Cæſar eſt. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

XIV. ANTE diem VI Kal. Feb. Capuam [1] Calibus proficiſcens, cum leviter lippirem, has literas dedi. L. Cæſar mandata Cæſaris detulit ad Pompejum a. d. VIII Kal. cum is eſſet cum Conſulibus Theani. Probata conditio eſt, ſed ita, ut ille de iis oppidis, quæ extra ſuam provinciam occupaviſſet, præſidia deduceret. Id ſi feciſſet, reſponſum eſt ad urbem nos redituros eſſe, & rem per Senatum confecturos. Spero etiam in præſentia pacem nos habere. Nam & illum furoris, & hunc noſtrum copiarum ſuppœnitet. Me Pompejus Capuam venire voluit, & adjuvare delectum: in quo parum prolixe reſpondent Campani coloni. Gladiatores Cæſaris, qui Capuæ ſunt, de quibus ante ad te falſum ex Torquati literis ſcripſeram, ſane commode Pompejus diſtribuit, binos ſingulis patribus familiarum. [2] Secutorum [3] in ludo IↃↃ fuerunt: eruptionem facturi fuiſſe dicebantur.

Sane

1 *Calibus*] Cales oppidum mediterraneum Campaniæ. *Gravius.*

2 *Secutorum*] Gladiatorum, qui ſecutores vocantur. Alii, *ſcutorum*, quod magis probo, tum quia Cicero nuſquam, quod ſciam, hoc vocabulum uſurpavit, & cum *gladiatores* dixiſſet, non erat hoc loco, cur *ſecutores* adderet: tum quia veriſimile non eſt, Cæſarem quinque ſecutorum millia præter retiarios in ludo habuiſſe. Scutorum vero millia multa eſſe poterant, quibus gladiatores ipſi, & qui cum illis ſentiebant parati, ornatique erumpere cogitabant. *Corradus*. Primus hanc vocem, *ſecutorum*, hic ſcripſit Victorius, cum antea legeretur *ſcutorum*. Sed a Victorio ſic omnes cæteri. Erant autem, inquit Manutius, *Secutores* & *Myrmillones* iidem, quibus opponebantur *Retiarii*.

3 *In ludo*] In diſciplina Laniſtarum, a quibus ad gladiatoriam inſtituebantur. *Malaſpina*.

Sane multum in eo Reipublicæ proviſum eſt. De mulieribus noſtris, in quibus eſt tua ſoror, quæſo videas, ut ſatis honeſtum nobis ſit, eas Romæ eſſe, cum cæteræ ulla dignitate diſceſſerint; hoc ſcripſi ad eas, & ad te ipſum antea. Velim eas cohortere, ut exeant; præſertim cum ea prædia in ora maritima habeamus, cui ego præſum, ut in his pro re nata non incommode poſſint eſſe. Nam ſi quid offendimus, in genero noſtro; quod quidem ego præſtare non debeo. Sed id fit majus, quod mulieres noſtræ præter cæteras Romæ remanſerunt. Tu ipſe [4] cum Sexto ſcire velim quid cogites de exeundo, de totaque re quid exiſtimes. Equidem ad pacem hortari non deſino: quæ vel injuſta utilior eſt, quam juſtiſſimum [5] bellum. Sed hæc ut ſors tulerit.

4 *Cum Sexto*] Sext. Peduceo. *Corr.*
5 *Bellum*] Legendum proponit, *Bellum cum civibus*, Boſius Baluzianus.

CICERO ATTICO SAL.

XV. UT ab urbe diſceſſi, nullum adhuc intermiſi diem, quin aliquid ad te literarum darem; non quo haberem magnopere quid ſcriberem; ſed ut loquerer tecum abſens: quo mihi, cum coram id non licet, nihil eſt jucundius. Capuam cum veniſſem a. d. VI. Kal. pridie, quam has literas dedi, Conſules conveni, multoſque noſtri ordinis. Omnes cupiebant Cæſarem, abductis præſidiis, ſtare conditionibus iis, quas tuliſſet. Uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat: ſed is haud auditus in conſilio. Cato enim ipſe jam ſervire, quam pugnare mavult. Sed tamen ait, in Senatu ſe adeſſe velle, cum de conditionibus agatur, ſi Cæſar adductus ſit ut præſidia deducat. Ita, quod maxime opus eſt, in Siciliam ire non curat: quod metuo ne obſit, in Senatu eſſe vult. Poſtumus autem, de quo nominatim Senatus decrevit, ut ſtatim in Siciliam iret, [1] Furſanoque ſuccede-

1 *Furſano*] Boſius ex mſſ. *Fuſſano*. Sed melius fortaſſe *Furſanio*, ut *Fam.* VI. 9. *Furſaniorum*, inquit Grævius, in antiquis monumentis non raro fit mentio: *Fuſſanorum*, quod ſciam, nuſquam.

cederet, negat ſe ſine Catone iturum: & ſuam in Senatu operam, auctoritatemque quam magni æſtimat. Ita res ad Fannium pervenit. Is cum imperio in Siciliam præmittitur. In diſputationibus noſtris ſumma varietas eſt. Plerique negant, Cæſarem in conditione manſurum; [2] poſtulataque hæc ab eo interpoſita eſſe, quo minus, quod opus eſſet ad bellum, a nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum, ut præſidia deducat. Vicerit enim, ſi Conſul factus erit; & minore ſcelere vicerit, quam quo ingreſſus eſt. Sed accipienda plaga eſt. Sumus enim flagitioſe imparati cum a militibus, tum a pecunia: quam quidem omnem, non modo privatam, quæ in urbe eſt, ſed etiam publicam, quæ in ærario eſt, illi reliquimus. Pompejus ad legiones [3] Attianas eſt profectus: Labienum ſecum habet. Ego tuas opiniones de his rebus expecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

2 *Poſtulataque hæc*] Ita pendet hoc a verbo, *Negant*, ut affirmetur potius quam negetur. Verbum enim, *Nego*, ſæpe negat in primo membro, affirmat in ſecundo: ut in oratione pro Roſcio Comœdo, *Adverſaria in judicium protulit nemo, codicem protulit*. Pro, codicem aliquis protulit. Idem agnoſcitur apud Horatium, in iis verſibus, *Qui fit, Mæcenas, ut nemo*. Nam cum ſubjunxit, *Laudet diverſa ſequentes*, ſatis conſtat non referri ad, *Nemo*, ſed neceſſe eſſe, ut, *aliquis*, ſubaudiatur. *Manutius*.

3 *Attianas*] Quas P. Attius Varus habebat. ep. 13. *Quid agat Domitius in Marſis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli*. Popma. Legendum eſt *Appianas*, ut intelligantur duæ illæ legiones, quæ a Cæſare per ſpeciem belli Parthici abductæ, & Pompejo traditæ circa Luceriam hærebant, ſic dictæ ab Appio legato, qui eas ex Gallia adduxerat, teſte Plutarcho. J. Lipſius, *Cent.* II. *ad Belg. epiſt.* 16. Repoſuit Junius *Atinianas*, ab Atina Marſorum oppido.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. OMNES arbitror mihi tuas literas redditas eſſe, ſed primas præpoſtere, reliquas ordine, quo ſunt miſſæ per Terentiam. De mandatis Cæſaris, adventuque Labieni, & reſponſis Conſulum ac Pompeji, ſcripſi ad te literis iis, quas a. d. v. Kal. Capua dedi: pluraque præterea in eandem epiſtolam conjeci. Nunc has expectationes habemus duas; unam, quid Cæſar acturus ſit, cum acceperit ea, quæ referenda ad illum data ſunt L. Cæſari; alteram, quid Pompejus agat: qui quidem ad me ſcribit, paucis diebus ſe fir-

mum exercitum habiturum, ſpemque affert, ſi in Picenum agrum ipſe venerit, nos Romam redituros eſſe. Labienum ſecum habet, non dubitantem de imbecillitate Cæſaris copiarum: cujus adventu Cnæus noſter multo animi plus habet. Nos a Conſulibus Capuam venire juſſi ſumus ad Nonas Febr. Capua profectus ſum Formias a. d. III. Kal. Eo die cum Calibus tuas literas hora fere nona accepiſſem, has ſtatim dedi. De Terentia & Tullia tibi aſſentior; ad quas ſcripſeram, ad te ut referrent: ſi nondum profectæ ſunt, nihil eſt quo ſe moveant; quoad perſpiciamus, quo loci ſit res.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. TUÆ literæ mihi gratæ, jucundæque ſunt. De pueris in Græciam tranſportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italia quæri videbatur. Nos enim Hiſpaniam peteremus: illis hoc æque commodum non erat. Tu ipſe cum [1] Sexto etiam nunc mihi videris Romæ recte eſſe poſſe: etenim minime amici Pompejo noſtro eſſe debetis: nemo enim unquam tantum de urbanis præſidiis detraxit. Videſne me etiam jocari? Scire jam te oportet, L. Cæſar quæ reſponſa referat a Pompejo, quas ab eodem ad Cæſarem ferat literas. Scriptæ enim & datæ ita ſunt, ut proponerentur in publico: in quo accuſavi mecum ipſe Pompejum, qui cum ſcriptor luculentus eſſet, tantas res, atque eas, quæ in omnium manus venturæ eſſent, Sextio noſtro ſcribendas dederit. Itaque nihil unquam legi ſcriptum [2] *σηςιωδέςερον*. Perſpici tamen ex literis Pompeji poteſt, nihil Cæſari negari, omniaque & cumulate, quæ poſtulet, dari; quæ ille amentiſſimus fuerit, niſi acceperit, præſertim cum impudentiſſime poſtulaverit. Quis enim tu es, qui dicas, [3] Si in Hiſpaniam profectus erit, ſi præſidia dimiſerit? Tamen conceditur; minus

1 *Sexto*] Peduceo. Qui Pompeji cauſa diſcedere ex urbe non debetis, ac ne illum quidem amare; qui vobis locupletibus, ac bene nummatis tam male conſuluerit, urbe ſine præſidio relicta. *Man.*

2 *Σηςιωδέςερον*] *Magis Sextiane*, magis infulſe, quod ita ſcribat Sextius, ſive *Seſtius*, nam idem eſt nomen.

3 *Si in Hiſpaniam*] Hæ fuerunt conditiones a Cæſare latæ. *Fam.* ep. 11. lib. XVI. *Manutius*.

nus honeſte nunc quidem, violata jam ab illo Republica, illatoque bello, quam ſi olim de [4] ratione habenda impetraſſet: & tamen vereor, ut his ipſis contentus ſit. Nam cum iſta mandata dediſſet L. Cæſari, debuit eſſe paulo quietior, dum reſponſa referrentur. Dicitur autem nunc eſſe acerrimus. Trebatius quidem ſcribit, ſe ab illo IX Kal. Febr. rogatum eſſe, ut ſcriberet ad me, ut eſſem ad urbem: nihil ei me gratius facere poſſe. Hæc verbis plurimis. Intellexi ex dierum ratione, ut primum de diſceſſu noſtro Cæſar audiſſet, laborare eum cœpiſſe, ne omnes abeſſemus. Itaque non dubito quin ad Piſonem, quin ad Servium ſcripſerit. Illud admiror non ipſum ad me ſcripſiſſe, non per Dolabellam, non per Cælium egiſſe: quanquam non aſpernor Trebatii literas, a quo me unice diligi ſcio. Reſcripſi ad Trebatium, (nam ad ipſum Cæſarem, qui mihi nihil ſcripſiſſet, nolui) quam illud hoc tempore eſſet difficile: me tamen in prædiis meis eſſe, neque delectum ullum, neque negotium ſuſcepiſſe. In quo quidem manebo, dum ſpes pacis erit. Sin bellum geretur; non deero officio, nec dignitati meæ, pueros [5] ὑπεκθέμενος in Græciam. Totam enim Italiam flagraturam bello intelligo. Tantum mali excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. Sed hæc paucis diebus ex illius ad noſtra reſponſa reſponſis intelligentur, quorſum evaſura ſint. Tum ad te ſcribam plura, ſi erit bellum: ſin autem etiam induciæ, te ipſum, ut ſpero, videbo. Ego IV Non. Febr. quo die has literas dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres expectabam: quibus quidem ſcripſeram tuis literis admonitus, ut Romæ manerent: ſed audio majorem quendam in urbe timorem eſſe. Capuæ Non. Febr. eſſe volebam, quia Conſules juſſerant. Quidquid huc erit a Pompejo allatum, ſtatim ad te ſcribam: tuaſque de iſtis rebus literas expectabo.

4 *Ratione*] Abſentis, cum peteret.
5 Ὑπεκθέμενος] Cum ſubduxero, & clam tranſportandos curavero.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. QUARTO Non. Febr. mulieres noſtræ Formias venerunt, tuaque erga ſe officia plena tui ſuaviſſimi ſtudii attulerunt. Eas ego, quoad ſciremus utrum turpi pace nobis, an miſero bello eſſet utendum, in Formiano eſſe volui, & una Cicerones. Ipſe cum fratre Capuam ad Conſules (Nonis enim adeſſe juſſi ſumus) III Non. profectus ſum, cum has literas dedi. Reſponſa Pompeji grata populo, & probata concioni eſſe dicuntur. Ita putaram. Quæ quidem ille ſi repudiarit, jacebit: [1] ſi acceperit .... Utrum igitur, inquies, mavis? Reſponderem, ſi, quemadmodum parati eſſemus, ſcirem. Caſſium erat hic auditum expulſum Ancone, eamque urbem a nobis teneri. Si bellum futurum eſt, negotium [2] utile. Cæſarem quidem, L. Cæſare cum mandatis de pace miſſo, tamen ajunt acerrime delectum habere, loca occupare, vinciri præſidiis. O perditum latronem! O vix ullo otio compenſandam hanc Reipublicæ turpitudinem! Sed ſtomachari deſinamus, tempori pareamus, cum Pompejo in Hiſpaniam eamus. Hæc opto in malis; quoniam illius alterum conſulatum a Republica, ne data quidem occaſione, repulimus. Sed hæc haſtenus. De Dionyſio fugit me ad te antea ſcribere: ſed ita conſtitui; expectare reſponſa Cæſaris; ut, ſi ad urbem rediremus, ibi nos expectaret; ſin tardius id fieret, tum eum arceſſeremus. Omnino quid ille facere debuerit in noſtra illa fuga, quid docto homine & amico dignum fuerit, cum præſertim [3] rogatus eſſet. Sed hæc non nimis exquiro a Græcis. Tu tamen videbis, ſi erit, quod nolim, arceſſendus, ne moleſti ſimus invito. Quintus frater laborat, ut tibi quod debet ab Egnatio ſolvat: nec Egnatio voluntas deeſt: nec parum locuples eſt; ſed cum tale tempus ſit, ut Q. Titinius (multum enim eſt nobiſcum) via-

1 *Si acceperit* ...] Ἀποσιώπησις. Hoc erat: Sin acceperit, pax turpis conſequetur.

2 *Utile*] Eam urbem, quæ portum habeat, a nobis teneri. *Corrad.*

3 *Rogatus eſſet*] Addunt nonnulli *ſcio*, perperam. Eſt, ut bene monet Corradus, ἀνανταπόδοτον. Subintelligitur autem, cogita, judica, aut ſimile quid. *Græv.*

Digitized by Google

viaticum ſe neget habere; idemque debitoribus ſuis denuntiarit, ut eodem fœnore uterentur; atque hoc idem etiam L. Ligus feciſſe dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat, aut exigere ab Egnatio, aut verſuram uſquam facere poſſit; miratur, te non habuiſſe rationem hujus publicæ difficultatis. Ego autem, etſi illud [4] ψευδησιόδειον (ita enim putatur) obſervo, [5] *μηδὲ δίκην*, præſertim in te, a quo nihil unquam vidi temere fieri; tamen illius querela movebar. Hoc quidquid eſt, te ſcire volui.

4 Ψευδησιόδειον] Heſiodo falſo aſcriptum.
5 Μηδὲ δίκην] *Neque cauſam judices prius, quam utriuſque partis orationem audiveris.*

CICERO ATTICO SAL.

XIX. NIHIL habeo, quod ad te ſcribam. Quin etiam epiſtolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. Erat enim plena ſpei bonæ; quod & concionis voluntatem audieram, & illum conditionibus uſurum putabam, præſertim ſuis. Ecce tibi II Non. Febr. mane accepi literas tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Cæſaris legationem. Plane oppreſſi videmur: nec, quid conſilii capiam, ſcio: nec mehercule de me laboro; de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiſcebar hæc ſcribens, quo facilius de Pompeji rebus cognoſcerem.

CICERO ATTICO SAL.

XX. BREVILOQUENTEM jam me tempus ipſum facit. Pacem enim deſperavi: bellum noſtri nullum adminiſtrant. Cave enim putes quidquam eſſe minoris his Conſulibus: [1] quorum ego ſpe audiendi, & cognoſcendi noſtri apparatus, maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram juſſus. Illi autem nondum venerant, ſed erant venturi inanes, imparati. Cnæus autem Luceriæ dicebatur eſſe, & adire cohortes

1 *Quorum . . . . . . audiendi*] De hac dicendi forma, vide Sanctii Minervam lib. III. cap. 8.

hortes legionum Attianarum, non firmiſſimarum. At [2] illum ruere nuntiant, & jam jamque adeſſe, non ut manum conferat; (qui-cum enim?) ſed ut fugam intercludat. Ego autem in Italia [3] καὶ συναποθανεῖν: nec te id conſulo. Sin extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi & negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnæi, cauſa bonorum, turpitudo conjungendi cum tyranno; qui quidem incertum eſt [4] Phalarimne, an [5] Piſiſtratum ſit imitaturus. Hæc velim explices, & me juves conſilio: etſi te ipſum iſtic jam [6] calere puto: ſed tamen, quantum poteris. Ego ſi quid hic hodie novi cognoro, ſcies. Jam enim aderunt Conſules ad ſuas Nonas. Tuas quotidie literas expectabo. Ad has autem, cum poteris, reſcribes. Mulieres & Cicerones in Formiano reliqui.

2 *Illum*] Cæſarem.
3 Συναποθανεῖν] Simul mori.
4 *Phalarim*] Tyrannum cæde gaudentem. *Manutius*.
5 *Piſiſtratum*] Mitiorem, & ſtudioſum maxime literarum. *Idem*.
6 *Calere*] Maretus, *carere*. Sed alii omnes, *calere*, hoc eſt, interprete Manutio, jam habere quod de te ipſo cogites, ſollicitum de ſtatu rerum tuarum, quia videas urbem a Cnæo noſtro ſine præſidio relictam, Cæſari patere.

CICERO ATTICO SAL.

XXI. De malis noſtris tu prius audis, quam ego. Iſtinc enim emanant. Boni autem hinc quod expectes, nihil eſt. Veni Capuam ad Nonas Febr. ita ut juſſerant Conſules. Eo die Lentulus venit ſero: alter Conſul omnino non venerat VII Idus. Eo enim die ego Capua diſceſſi, & manſi Calibus. Inde has literas poſtridie ante lucem dedi. Hæc Capuæ dum fui, cognovi, nihil in Conſulibus, nullum uſquam delectum. Nec enim [1] conquiſitores [2] φαινοπροσωπεῖν audent; cum ille adſit contra; cum noſter dux nuſquam ſit, nihil agat: nec nomina dant. Deficit enim non voluntas, ſed ſpes. Cnæus autem noſter (o rem miſeram & incredibilem) ut totus jacet! non animus eſt, non conſilium, non copiæ,

1 *Conquiſitores*] Delectui habendo præfecti. *Manutius*.
2 φαινοπροσωπεῖν] *Prodire*, & *vultum*, ut ajunt, *oſtendere*.

copiæ, non diligentia. Mittam illa, fugam ab urbe turpiſſimam, timidiſſimas in oppidis conciones, ignorationem non ſolum adverſarii, ſed etiam ſuarum copiarum; hoc cujuſmodi eſt? VII Id. Febr. Capuam C. Caſſius Tribunus plebis venit, attulit mandata ad Conſules, ut Romam venirent, pecuniam de ſanctiore ærario auferrent, ſtatim exirent urbe relicta. Redeant; quo præſidio? deinde exeant; quis ſinat? Conſul ei reſcripſit, ut prius ipſe in Picenum. At illud totum erat amiſſum: ſciebat nemo, præter me ex literis Dolabellæ. Mihi dubium non erat, quin ille jam jamque foret in Apulia: Cnæus noſter [3] in navi. Ego quid agam, [4] σκέμμα magnum; neque mehercule mihi quidem ullum, niſi omnia eſſent acta turpiſſime; neque ego ullius conſilii particeps. Sed tamen, quod me deceat. Ipſe me Cæſar ad pacem hortatur: ſed antiquiores literæ, quam ruere cœpit. Dolabella, Cælius, me illi valde [5] ſatisfacere. Mira me [6] ἀπορία torquet. Juva me conſilio, ſi potes: & tamen iſta, quantum potes, provide. Nihil habeo, tanta rerum perturbatione, quod ſcribam. Tuas literas expecto.

3 *In navi*] Cæſarem fugiens. *Man.*
4 Σκέμμα] *Conſideratio*. Supra, ep. 8.
5 *Satisfacere*] Vide *Fam.* XVI. 11.
6 Α᾿πορία] Dubitatio.

CICERO ATTICO SAL.

XXII. PEDEM in Italia video nullum eſſe, qui non in iſtius poteſtate ſit. De Pompejo ſcio nihil; eumque, niſi in navim ſe contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! hujus autem [1] noſtri ... Sed non poſſum ſine dolore accuſare eum, de quo angor & crucior. Tu cædem non ſine cauſa times: non quo minus quidquam Cæſari expediat ad diuturnitatem victoriæ & dominationis: ſed video, quorum arbitrio ſit acturus. Recte ſit. Cenſeo cedendum de oppidis his. Egeo conſilii. Quod optimum factu videbitur, facies. Cum Philotimo loquere: atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra, aut mari

1 *Noſtri*] Pompeji autem tarditatem, ut ſit, ἀτίθετον, & ἀποπαίκτικος. *Corrad.*

mari perſequar eum, qui ubi ſit neſcio? etſi terra quidem qui poſſum? mari quo? Tradam igitur iſti me? fac poſſe tuto. Multi enim hortantur. Num etiam honeſte? nullo modo. Quid? a te petam conſilium, ut ſoleo? explicari res non poteſt. Sed tamen, ſi quid in mentem venit, velim ſcribas, & ipſe quid ſis acturus.

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. QUINTO Id. Febr. veſperi, a Philotimo literas accepi; Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo & Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu conjunctas eſſe; Cæſarem intercludi poſſe, eumque id timere; bonorum animos recreatos Romæ, improbos quaſi percullos. Hæc metuo equidem ne ſint ſomnia: ſed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Caſſium Tribunum plebis (hi enim ſunt nobiſcum, id eſt in Formiano) Philotimi literæ ad vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne veriora ſint, nos omnes pene jam captos eſſe, Pompejum Italia cedere: quem quidem (o rem acerbam) perſequi Cæſar dicitur. Perſequi Cæſar Pompejum? quid? ut interficiat? o me miſerum! & non omnes noſtra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiſcis. Sed quid faciamus? victi, oppreſſi, capti plane ſumus. Ego tamen, Philotimi literis lectis, mutavi conſilium de mulieribus: quas, ut ſcripſeram ad te, Romam remittebam: ſed mihi venit in mentem, multum fore ſermonem, me judicium jam de cauſa publica feciſſe; qua deſperata, quaſi hunc gradum mei reditus eſſe, quod mulieres revertiſſent. De me autem ipſo tibi aſſentior, ne me dem incertæ & periculoſæ fugæ; cum Reipublicæ nihil proſim, nihil Pompejo; pro quo emori cum pie poſſum, tum lubenter. Manebo igitur: [1] etſi vivere .... Quod quæris, hic quid agatur: tota Capua, & omnis hic delectus jacet. Deſperata res eſt; in fuga omnes ſunt; niſi quid ejuſmodi fuerit, ut Pom-

1 *Etſi vivere*] Ἀποσιώπησις. Vel ſubaudi cum Corrado, *tædet*: vel cum Manutio, *non vivere eſt*, cum turpem vitam vivat, qualis erat manentis in Italia.

Pompejus iſtas Domitii copias cum ſuis conjungat. Sed videbamur omnia biduo triduove ſcituri. Cæſaris literarum exemplum tibi miſi: rogaras enim: cui nos valde ſatisfacere multi ad me ſcripſerunt: quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. PHILOTIMI literæ me quidem non nimis, ſed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce poſtridie [1] Caſſii literæ Capua, a Lucretio, familiari ejus, [2] Nigidium a Domitio Capuam veniſſe; eum dicere, [3] Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Cnæum, confeſtim ſequi Cæſarem, Domitium non habere militum III millia. Idem ſcripſit Conſules Capua diſceſſiſſe. Non dubito quin Cnæus in fuga ſit; modo effugiat. A conſilio fugiendi, ut tu cenſes, abſum.

1 *Caſſii literæ*] Ad Caſſium Capua miſſæ a Lucretio. Caſſius enim cum Cicerone erat in Formiano. Ep. 22. *Man.*

2 *Nigidium*] P. Nigidium Figulum, de quo *Fam.* lib. IV. ep. 13. *Corrad.*

3 *Vibullium*] L. Vibullium Rufum. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XXV. CUM dediſſem ad te literas triſtes, & metuo ne veras, de Lucretii ad Caſſium literis Capua miſſis; Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te literas hilariores, nec tamen firmas, ut ſoles. Omnia facilius credere poſſum, quam quod ſcribitis Pompejum exercitum habere. Nemo huc ita affert; omniaque, quæ nolim. O rem miſeram! malas cauſas ſemper obtinuit, in optima concidit. Quid dicam? [1] niſi illud eum ſciſſe; neque enim erat difficile: hoc neſciſſe; erat enim ars difficilis recte Rempublicam gerere. Sed jam jamque omnia ſciemus, & ſcribemus ad te ſtatim.

1 *Illud eum ſciſſe*] Senſus eſt, Pompejum noviſſe malas artes, quibus malas cauſas obtinere poterat: illas bonas artes, quibus reſpublica & libertas ſervetur, non noſſe, ideoque in bona cauſa concidiſſe. *Græv.*

CICERO ATTICO SAL.

XXVI. NON [1] venit idem uſu mihi, quod tu tibi ſcribis, [2] *quoties exorior?* ego enim nunc paulum exorior, & maxime quidem iis literis, quæ Roma afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo lætiora. Itaque fuga, quæ parabatur, repreſſa eſt. Cæſaris interdicta, *Si te* [3] *ſecundo lumine hic offendero*, reſpuuntur. Bona de Domitio, præclara de Afranio fama eſt. Quod me amiciſſime admones, ut me integrum, quoad poſſim, ſervem; gratum eſt. Quod addis, ne propenſior ad turpem cauſam videar: [4] certe videri poſſum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi eſſe: non quin rectum eſſet: ſed, quia quod multo rectius fuit, id mihi [5] fraudem tulit: plane eum, cui [6] noſter alterum Conſulatum deferret, & triumphum, (at quibus verbis? *pro ſuis rebus geſtis ampliſſimis*,) inimicum habere nolueram. Ego ſcio & quem metuam, & quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore; partes meæ non deſiderabuntur. De H-S millibus xx Terentia tibi reſcripſit. Dionyſio, dum exiſtimabam vagos nos fore, nolui moleſtus eſſe. Tibi autem crebro ad me ſcribenti de ejus officio nihil reſcripſi; quod diem ex die expectabam, ut ſtatuerem quid eſſet faciendum. Nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri: num & ego, neſcio. Si enim erit bellum, cum Pom-

pejo

1 *Non venit*] Non venit mihi ſæpe, ut exoriar, & reſpirem. Alii, *nunc venit*, ut ſequens ratio magis poſtulat. Corradus. *Nunc* probat quoque Muretus, atque ita legendum admonet Grævius in *Addendis & corrigendis*.

2 *Quoties exorior?*] Legendum cum interrogatione. Indicabat enim Atticus ſe multoties exoriri, id eſt, e mœſtitia, qua pene conciderat, recreari, quod ſæpe boni nuntii de rebus Pompeji, deque Republica ad ſe perferrentur. *Boſius*.

3 *Secundo lumine*] Crux. Subauditur autem, *Moriere*. Vide orat. pro Rabirio Poſtumo. cap. 11. *Manutius*.

4 *Certe videri poſſum*] Εἰρωνικῶς dictum: ſubjungit enim: quod me ducem in civili bello eſſe negaverim, quoad de pace agebatur; non ideo feci, quia, quod rectum eſſet, id mihi non placeret; ſed feci, meorum temporum memoria commotus. Itaque, quod ad hanc rem attinet, optima ratione defendor. Reliqua vero prorſus me ab hac ſuſpicione vindicant. *Man.*

5 *Fraudem tulit*] Memineram, inquit, quod olim ejuſdem Reipublicæ cauſa feci, cum Catilinæ conjurationem oppreſſi, id mihi ſummam perniciem attuliſſe, pro recte factis in exilium pulſo. *Idem*.

6 *Noſter*] Pompejus, ep. 16. l. VIII. *Idem*.

Digitized by Google

pejo eſſe conſtitui. Quod habebo certi, faciam ut ſcias. Ego bellum fœdiſſimum futurum puto, niſi qui, ut tu ſcis, [7] Parthicus caſus extiterit.

7 *Parthicus caſus*] In noſtras provincias ſubita Parthorum irruptio: ut Pompejum, aut Cæſarem adverſus eos proficiſci res cogat. Unde Cælius in epiſtola ad Ciceronem, *Si alteruter eorum*, inquit, *ad Parthicum bellum non eat, magnas video impendere diſcordias: quas ferrum, & vis judicabit*. Idem arbitrari Atticum, oſtendit Cicero, cum ait: *Ut tu ſcis*. Man.

Digitized by Google

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER VIII.

CICERO ATTICO SAL.

I. CUM ad te literas dediſſem, redditæ mihi literæ ſunt a Pompejo. Cætera de rebus in Piceno geſtis, quæ ad ſe Vibullius ſcripſiſſet; de delectu Domitii, quæ ſunt vobis nota; nec tam læta erant in his literis, quam ad me Philotimus ſcripſerat. Ipſam tibi epiſtolam miſiſſem; ſed ſubito fratris puer proficiſcebatur: cras igitur mittam: ſed in ea Pompeji epiſtola erat in extremo, ipſius manu: *Tu cenſeo Luceriam venias*: *nuſquam eris tutius*. Id ego in eam partem accepi; hæc oppida, atque oram maritimam illum pro derelicto habere: nec ſum miratus, eum, qui caput ipſum reliquiſſet, reliquis membris non parcere. Ei ſtatim reſcripſi, hominemque certum miſi de comitibus meis, non me quærere, ubi tutiſſimo eſſem: ſi me vellet ſua, aut Reipublicæ cauſa Luceriam venire, ſtatim eſſe venturum: hortatuſque ſum, ut oram maritimam retineret, ſi rem frumentariam ſibi ex provinciis ſuppeditari vellet. Hæc me fruſtra ſcribere videbam: ſed uti in urbe retinenda tunc, ſic nunc in Italia non relinquenda teſtificabar ſententiam meam. Sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiæ contrahantur: & ne is quidem locus ſtabilis: ſed ex eo ipſo, ſi urgeamur, paretur fuga. Quo minus mirere, ſi invitus in eam cauſam deſcendo, in qua neque pacis, neque victoriæ ratio quæſita ſit unquam, ſed ſemper flagitioſæ & calamitoſæ fugæ. Eundum; ut, quemcunque ſors tulerit, caſum ſubeam potius cum iis, qui dicuntur eſſe boni, quam videar a bonis diſſentire.

Digitized by Google

tire. Etſi propediem video bonorum, id eſt lautorum, & locupletum, urbem refertam fore: municipiis vero his relictis, refertiſſimam. Quo ego in numero eſſem, ſi hos lictores moleſtiſſimos non haberem: nec me M. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum [1] pœniteret: quorum nemo nec ſtultior eſt, quam L. Domitius; nec inconſtantior, quam App. Claudius. Unus Pompejus me movet, beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac cauſa, qui, cum omnes Cæſarem metuebamus, ipſe eum diligebat? poſtquam vero ipſe metuere cœpit, putat omnes hoſtes illi oportere eſſe? Ibimus tamen Luceriam: nec eum fortaſſe delectabit noſter adventus: diſſimulare enim non potero, mihi, quæ adhuc acta ſunt, diſplicere. Ego, ſi ſomnum capere poſſem, tam longis te epiſtolis non obtunderem. Tu, ſi tibi eadem cauſa eſt, me [2] remunerere ſane velim.

1 *Pœniteret*] Mallem, inquit, habere comites reditus in urbem Lepidum, Volcatium, Sulpitium, quam comites fugæ ex Italia cum Pompejo L. Domitium Ahenobarbum, & Appium Claudium, quorum alterius ſtultitia notatur, alterius inconſtantia; de qua Cælius lib. VIII. *Popma.*

2 *Remunerere*] Non minus longis epiſtolis. *Manutius.*

CICERO ATTICO SAL.

II. MIHI vero omnia grata; & quod ſcripſiſti ad me, quæ audieras: & quod non credidiſti, quæ digna diligentia mea non erant; & quod monuiſti, quod ſentiebas. Ego ad Cæſarem unas Capua literas dedi, quibus ad ea reſcripſi, quæ mecum ille de [1] gladiatoribus ſuis egerat, breves, ſed benevolentiam ſignificantes, non modo ſine contumelia, ſed etiam cum maxima laude Pompeji. Id enim illa ſententia poſtulabat, qua [2] illum ad concordiam hortabar. Eas ſi quo ille miſit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. Non potui non dare, cum & ipſe ad me ſcripſiſſet, & Balbus. Earum exemplum ad

te

1 *Gladiatoribus*] Quos Pompejus binos ſingulis patribus familias diſtribuerat. Ep. 14. lib. VII. *Manutius.*

2 *Illum*] Cæſarem. *Idem.*

te miſi. Nihil arbitror fore, quod reprehendas. Si qua erunt, doce me quo modo ea effugere poſſim. Nihil, inquies, omnino ſcripſeris. Qui magis effugias eos, qui volent fingere? Veruntamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, ſcriptorum etiam meorum; facis amice tu quidem, mihique gratiſſimum: ſed mihi videris aliud tu honeſtum, meque dignum in hac cauſa judicare, atque ego exiſtimem. Mihi enim nihil ulla in gente unquam ab ullo auctore Reipublicæ ac duce turpius factum eſſe videtur, quam a noſtro amico factum eſt: cujus ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id eſt patriam; pro qua, & in qua mori præclarum fuit. Ignorare mihi videris, hæc quanta ſit clades. Es enim etiam nunc domi tuæ. Sed invitis perditiſſimis hominibus eſſe diutius non potes. Hoc miſerius, hoc turpius quidquam? vagamur egentes cum conjugibus & liberis: in unius hominis, quotannis periculoſe ægrotantis, anima poſitas omnes noſtras ſpes habemus; non expulſi, ſed evocati e patria, quam non ſervandam ad reditum noſtrum, ſed diripiendam & inflammandam reliquimus. Ita multi [3] nobiſcum ſunt, non in ſuburbanis, non in hortis, non in ipſa urbe: &, ſi nunc ſunt, non erunt. Nos interea ne Capuæ quidem, ſed Luceriæ: & oram quidem maritimam jam relinquemus; [4] Afranium expectabimus, & Petrejum. Nam in [5] Labieno parum eſt dignitatis. Hic tu in me [6] illud: *Des, id feras*. Nihil de me dico: alii viderint.

Hic

3 *Nobiſcum*] Urbem reliquerunt, vel brevi relinquere coguntur.

4 *Afranium & Petrejum*] Pompeji in Hiſpania legatos. *Corradus*.

5 *Labieno*] De quo Lucan. lib. V. *Fortis in armis Cæſareis Labienus erat, nunc transfuga vilis*. Idem.

6 *Illud: Des, id feras*] His verbis Cicero, tanquam ex Attici perſona, ſibi ipſi objicit elegans proverbium, quo monebatur, ut honorificentius, quam modo fecerat, loqueretur de Labieno, in quo dixerat parum eſſe dignitatis; ſi quidem ipſe vellet alios de ſe cum laude loqui. Senſus eſt: Hoc loco tu mihi objicies proverbium illud, *ſi aliquid dederis, id quod dederis accipies*. Itaque quia dixi parum eſſe dignitatis in Labieno, futurum eſt ut Labienus ipſe, & alii mihi par pari referant, dicantque dignitatem in me quoque deſiderari. Verum ſit necne aliquid in me dignitatis, aliis judicandum relinquo. Nihil enim de me dico. Meminit hujus proverbii, aut certe alterius huic ſimilis, Donatus ad eum locum Phormionis, *quod ab ipſo allatum eſt, id ſibi relatum putet*. *Proverbium*, inquit, *eſt*, *Quod dedit recepit*. Huc ſpectat illud Homericum Iliadis, XX. 250.

Ο'πποῖον κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖον δ' ἐπακούσαις. *Boſius*.

Hujus

Hic quidem quæ eſt? Domi veſtræ eſtis, & eritis omnes boni. Quis tum ſe mihi non oſtendit? quis nunc adeſt hoc bello? ſic enim jam appellandum eſt. Vibullii res geſtæ ſunt adhuc maximæ. Id ex [7] Pompeji literis cognoſces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit [8] διπλῆ: videbis de Cnæo noſtro ipſe Vibullius quid exiſtimet. Quo igitur hæc ſpectat oratio? Ego pro Pompejio lubenter emori poſſum: facio pluris omnium hominum neminem: ſed non ita, uno in eo judico [9] ſpem de ſalute Reipublicæ. Significas enim aliquanto ſecus, quam ſolebas: ut etiam Italia ſi ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec Reipublicæ puto eſſe utile, nec liberis meis: præterea neque rectum, neque honeſtum. [10] Sed cur .... *Poteriſne igitur videre tyrannum?* Quaſi interſit, audiam, an videam; aut locupletior mihi ſit quærendus auctor, quam Socrates, qui, cum xxx tyranni eſſent, pedem porta non extulit. Eſt mihi præterea [11] præcipua cauſa manendi: de qua utinam aliquando tecum loquar. Ego XIII Kalend. cum eadem lucerna hac epiſtola ſcripſiſſem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompejum, ſi de pace ageretur, [12] ſi de bello, videro.

Hujus annotationis utilitatem intelligent facilius, qui ſcierint, in aliis editionibus hoc fuiſſe: *Hic tu in me illud deſideras.* Humericum, qui huc a Boſio adducitur, verſum ſic reddidit Franc. Odinus, doctor meus:

Voce feris alios; ferieris & ipſe viciſſim. Olivetus.

7 *Pompeji literis*] Ad Pompejum miſſis: ut ep. 23. lib. VII. *Caſſii literæ*. Man.

8 Διπλῆ] Genus notæ. Vide Menagium ad Diog. Laert. III. 66.

9 *Spem*] Supple *poſitam*: aut lege, *ſed non ſitam uno in eo*, &c.

10 *Sed cur*] Ἀποσιώπησις: ſed cur ita exiſtimem, nunc taceo, & tibi judicandum relinquo. *Boſius*. Quæ ſequuntur, ſcripſerat ad Ciceronem Atticus.

11 *Præcipua cauſa*] Timebat ſcilicet, ne, ſi abiret ab Italia longius, rem familiarem male curaret ſua conjux, cui parum confidebat, & deinceps expertus eſt non bonam matrem familias: quod declarabunt libri XI. epiſtolæ. *Mongal.*

12 *Profecturus*] Ita Man. & Lamb. Alii *profectus*, & omittunt *eram*. Deinde pro *videro*, habent *quid ero?* Et in hac etiam lectione arguti nonnihil comminiſcuntur. Per me licet. *Olivetus*.

CICERO ATTICO SAL.

III. MAXIMIS & miſerrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi poteſtas deliberandi non eſſet, uti tamen tuo conſilio volui. Deliberatio autem omnis hæc eſt; ſi

ſi Pompejus Italia cedat, quod eum factūrum eſſe ſuſpicor, quid mihi agendum putes; & quo facilius conſilium dare poſſis; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Cum merita Pompeji ſumma erga ſalutem meam, familiaritaſque, quæ mihi cum eo eſt, tum ipſa Reipubl. cauſa me adducit, ut mihi vel conſilium meum cum illius conſilio, vel fortuna cum fortuna conjungenda eſſe videatur. Accedit illud: ſi maneo, & illum comitatum optimorum & clariſſimorum civium deſero, cadendum eſt in unius poteſtatem: qui, etſi multis rebus ſignificat ſe nobis eſſe amicum: &, ut eſſet, a me eſt (tute ſcis) propter ſuſpicionem hujus impendentis tempeſtatis multo ante proviſum: tamen utrumque conſiderandum eſt, & quanta fides ei ſit habenda; &, ſi maxime exploratum eum nobis amicum viri fore, ſitne fortis & boni civis, eſſe in ea urbe, in qua cum ſummis honoribus imperiiſque uſus ſit, res maximas geſſerit, ſacerdotio ſit ampliſſimo præditus, non futurus ſit ſui juris, ſubeundumque periculum ſit, cum aliquo forte dedecore, quando Pompejus Rempublicam recuperarit. In hac parte hæc ſunt. Vide nunc, quæ ſint in altera. Nihil actum eſt a Pompejo noſtro ſapienter, nihil fortiter, addo etiam, nihil niſi contra conſilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod iſtum in Rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ille legibus per vim, & contra auſpicia ferendis auctor: ille Galliæ ulterioris adjunctor; ille gener; ille in adoptando P. Clodio augur; ille reſtituendi mei, quam retinendi ſtudioſior; ille provinciæ [1] propagator; ille abſentis in omnibus adjutor: idem etiam tertio Conſulatu, poſtquam eſſe defenſor Reipublicæ cœpit, contendit, ut decem Tribuni plebis ferrent, ut abſentis ratio haberetur: quod idem ipſe ſanxit lege quadam ſua; Marcoque Marcello Conſuli, [2] finienti provincias Gallias, Kalendis Martiis reſtitit. Sed, ut hæc omittam, quid fœdius, quid perturbatius hoc ab urbe diſceſſu, ſive potius turpiſſima fuga? quæ conditio non accipienda fuit potius, quam relinquen-

1 *Propagator*] In quinquennium. Ep. 3. & 6. lib. VII. *Corrad.*

2 *Finienti*] Sua ſententia. Ep. 8. & 13. lib. VIII. Fam. *Idem*.

quenda patria? Malæ conditiones erant, fateor: ſed num quid hoc pejus? At recuperabit Rempublicam. Quando? aut quid ad eam ſpem eſt parati? non ager Picenus amiſſus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis, & publica, & privata, adverſario tradita? denique [3] nulla cauſa, nullæ vires, nulla ſedes, quo concurrant, qui Rempublicam defenſam velint. Apulia delecta eſt, inaniſſima pars Italiæ, & ab impetu hujus belli remotiſſima: fuga, & maritima opportunitas viſa quæri deſperatione. Invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, ſed ſine cauſa; in qua nullus eſſet ordinum, nullus apertus privatorum dolor: bonorum autem eſſet aliquis, ſed hebes, ut ſolet; &, ut ipſe [4] ſenſiſſem, multitudo, & infirmus quiſque propenſus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. Dixi ipſi, me nihil ſuſcepturum ſine præſidio, & ſine pecunia. Itaque habui nihil omnino negotii, quod ab initio vidi, nihil quæri præter fugam. [5] Eam ſi nunc ſequor, quonam? cum illo non: ad quem cum eſſem profectus, cognovi in iis locis eſſe Cæſarem, ut tuto Luceriam venire non poſſem. Infero mari nobis, incerto curſu, hieme maxima navigandum eſt. Age jam, cum fratre, an ſine? cum filio, aut quomodo? in utraque enim re ſumma difficultas erit, ſummus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos abſentes, fortunaſque noſtras? acrior, quam in cæterorum; quod putabit fortaſſe in nobis violandis aliquid ſe habere [6] populare. Age jam has compedes, faſces inquam hos laureatos, efferre ex Italia, quam moleſtum eſt? Qui autem locus erit nobis tutus, (ut jam placatis utamur fluctibus) antequam ad illum venerimus? qua autem, aut quo, nihil ſcimus. At ſi [7] reſtitero, & fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinnæ domina-

3 *Nulla cauſa*] Non quin eſſet honeſta, ſed quod male inſtituta, & eo deducta, ut parum ſpei eſſet reliquum. Ad apparatum belli, non ad æquitatem reſpexit. Hoc paulo poſt dixit, *ſine cauſa*. *Invite*, inquit, *cepi Capuam*, *quod propemodum cauſa eſſet deperdita*, *& plane nulla*. *Cauſa* vero nomine partes intelligit, quo ſenſu Lucanus: *Victrix cauſa Diis placuit*, *ſed victa Catoni*. Malaſp.

4 *Senſiſſem*] Vidiſſem jam ante.

5 *Eam*] Lamb. *eum*. Planius quidem: ſed habent *eam*, teſte Malaſpina, libri MſS.

6 *Populare*] Quod populo placeat.

7 *Reſtitero*] Remanſero. *Manut.*

minatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius; quoquo modo ea res huic quidem cecidit: qui tamen ita dicere ſolebat, ſe id [8] fore videre, quod factum eſt, ſed hoc malle, quam armatum ad patriæ mœnia accedere. Aliter [9] Thraſybulus, & fortaſſe melius. Sed eſt certa quædam illa Mucii ratio, atque ſententia: eſt illa etiam Thraſybuli: &, cum ſit neceſſe, ſervire tempori; & non amittere tempus, cum ſit datum. Sed in hoc ipſo habent tamen iidem faſces moleſtiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum eſt; ſed ſit: deferet triumphum. Non accipere, [10] ne periculoſum ſit: an accipere, invidioſum ad bonos. O rem, inquis, difficilem, & inexplicabilem. Atqui explicanda eſt. Qui enim [11] fieri poteſt? Ac ne me exiſtimaris ad manendum eſſe propenſiorem, quod plura in eam partem verba fecerim, poteſt fieri, quod fit in multis quæſtionibus, ut res verboſior hæc fuerit, illa verior. Quamobrem ut maxima de re æquo animo deliberanti, ita mihi des conſilium velim. Navis & [12] in Cajeta eſt parata nobis, & Brunduſii. Sed ecce nuntii, ſcribente me hæc ipſa noctu in Caleno, ecce literæ, Cæſarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, & pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnæum noſtrum commiſſurum, ut Domitium relinquat: etſi Brunduſium Scipionem [13] cum cohortibus duabus præmiſerat; legionem a [14] Fauſto conſcriptam in Siciliam ſibi placere a Conſule duci, ſcripſerat ad Conſules. Sed turpe Domitium deſerere erit, implorantem ejus auxilium. Eſt quædam ſpes mihi quidem non magna, ſed in his locis firma, Afranium in Pirenæo cum [15] Trebonio pugnaſſe, pulſum Trebonium, etiam Fabium tuum [16] tranſiſſe cum cohortibus: ſumma autem, Afra-

8 *Fore*] Ut occideretur in urbe. *Idem*.

9 *Thraſybulus*] Athenienſis: qui armatus acceſſit ad patriæ mœnia, ut eam a triginta tyrannis liberaret. *Idem*.

10 *Ne periculoſum*] Videamus, ne &c.

11 *Fieri*] Fortaſſe, *ferri*. Poſſumne ita ſuſpenſo eſſe animo?

12 *In Cajeta*] Cajeta hic nomen eſt villæ Ciceronis in agro Cajetano ſitæ. Idcirco dixit, *in Cajeta*, non Cajetæ. Sic epiſt. 7. lib. XIV. *Boſius*.

13 *Cum cohortibus duabus*] Infra tamen Pompejus ſuis literis, cohortes XIV. legionarias Brunduſium miſiſſe ſignificat. Ut non abſurdum aut alienum videatur, *legionibus* emendare. *Malaſp.*

14 *Fauſto*] Syllæ Dictatoris filio.

15 *Trebonio*] Cæſaris Legato. *Corrad.*

16 *Tranſiſſe*] In caſtra Afranii. *Man.*

Afranium cum magnis copiis adventare. Id ſi eſt, in Italia fortaſſe manebitur. Ego autem, cum eſſet incertum iter Cæſaris, quod vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompejum miſi, & literas; ipſe, ne quo inciderem, reverti Formias. Hæc te ſcire volui, ſcripſique ſedatiore animo, quam proxime ſcripſeram, nullum meum judicium interponens, ſed exquirens tuum.

CICERO ATTICO SAL.

IV. DIONYSIUS quidem tuus potius, quam noſter, cujus ego cum ſatis cognoſſem mores, tuo tamen potius ſtabam judicio, quam meo, ne tui quidem [1] teſtimonii, quod ei ſæpe apud me dederas, veritus, ſuperbum ſe præbuit in fortuna, quam putavit noſtram fore: cujus fortunæ nos, quantum humano conſilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. Cui qui noſter honos, quod obſequium, quæ etiam ad cæteros contempti cujuſdam hominis commendatio defuit? ut meum judicium reprehendi a Quinto fratre, vulgoque ab omnibus mallem, quam illum non efferre laudibus: Ciceroneſque noſtros meo potius labore ſubdoceri, quam me alium iis magiſtrum quærere. Ad quem ego quas literas, dii immortales, miſeram? quantum honoris ſignificantes? quantum amoris? Dicæarchum mehercule, aut Ariſtoxenum diceres arceſſi, non unum omnium loquaciſſimum, & minime aptum ad docendum. Sed eſt memoria [2] bona. Me dicet eſſe meliore. Quibus literis ita reſpondit, ut ego nemini, cujus cauſam non reciperem. Semper enim: [3] ſi potero, ſi ante ſuſcepta cauſa non impediar. Nunquam reo cuiquam tam humili, tam ſordido, tam nocenti, tam alieno, tam præciſe negavi, quam hic mihi. Plane ſine ulla exceptione præcidit. Nihil cognovi ingratius: in quo vitio nihil mali non ineſt. Sed de

1 *Teſtimonii*] Jungi *Vereor*, etiam cum patrio caſu, vel Terentianum illud in Phormione declarat, Act. V. ſc. 6. 78. *Neque hujus ſit veritus femina primaria*. Malaſpina.

2 *Bona*] In litteris. *Meliore*: Memorem enim hujus injuriæ ſentiet. *Manut.*

3 *Si potero*] Reſpondi, *recipiam*; & eſt [illegible], quæ refert verba, quibus utebatur in reſpondendo. *Corrad.*

hoc nimis multa. Ego navem paravi: tuas literas tamen expecto, ut ſciam, quid reſpondeant conſultationi meæ. Sulmone C. Attium Pelignum [4] aperuiſſe Antonio portas, cum eſſent cohortes quinque; Q. Lucretium inde effugiſſe ſcis. Cnæum ire Brundusium: [5] Domitium deſertum. Confecta res eſt.

4 *Aperuiſſe*] Cæſar tamen, lib. I. de B. Civili, non Attium ſcribit aperuiſſe Antonio portas, ſed ipſos Sulmonenſes: Attium vero & Lucretium de muro ſe dejeciſſe: & hunc aufugiſſe: illum interceptum ad ſe deductum fuiſſe. *Malaſp.*

5 *Domitium*] Ab omnibus libris abeſt vox illa, quam tamen, ſuadente Lipſio, non dubitavi recipere. Cum enim alii ſubaudiendam eſſe dicant, id video fieri vix poſſe. Sed veteres, ut monet Lipſius, ejuſmodi nomina priore aut altera litera adjuncta ſignificare contenti erant. Itaque cum fortaſſis in Cicerone ſcriptum eſſet *Do. deſertum*, non intellectam vocem *Do.* librarius ſcriptor omiſit. Quod propoſuit Grævius, eodem plane redit. *Olivetus.*

CICERO ATTICO SAL.

V. CUM ante lucem VIII Kal. literas ad te de Dionyſio dediſſem, veſperi ad nos eodem die venit ipſe Dionyſius, auctoritate tua permotus, ut ſuſpicor: quid enim putem aliud? etſi ſolet eum, cum aliquid furioſe fecit, pœnitere: nunquam autem [1] certior fuit, quam in hoc negotio. Nam, quod ad te ſcripſeram, poſtea audivi, a tertio milliario tum eum [2] *ῥίψαι πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα*. Multa, inquam, mala eum dixiſſe, ſuo capiti, ut ajunt. Sed o meam manſuetudinem! conjeceram in faſciculum una cum tua venientem ad illum epiſtolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam cauſam Pollucem, ſervum a pedibus meis, Romam miſi. Eo autem ad te ſcripſi, ut, ſi tibi forte reddita eſſet, mihi curares referendam; ne in illius manus perveniret. Novi ſi quid eſſet, ſcripſiſſem. Pendeo animi expectatione Corfinienſi; in qua de ſalute Reipublicæ decernitur. Tu faſciculum, qui eſt *M' CURIO* inſcriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; ut ei, ut petii, ſi quid opus erit in ſumptum, eroget.

CICE-

1 *Certior*] Certus hic eſt quem Horatius vocat propoſiti tenacem. *Boſius.*

2 Ῥίψαι] *Cum fureret, multa cornibus fruſtra in aerem projeciſſe.* Incertum eſt cujus ſit auctoris. Videtur autem, quiſquis ille fuit, furentem bovem deſcribere voluiſſe, qui fœnum, paleas, feſtucas, atque adeo arenam ipſam cornibus ſpargeret, ſurſumque jactaret. Ei Cicero Dionyſium aſſimilat, qui ſtatim ut ab ipſo diſceſſerat, multa in eum jecerat maledicta. *Boſius.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. OBSIGNATA jam epiſtola, quam de nocte daturus eram, ſicut dedi, (nam eam veſperi ſcripſeram) C. Soſius Prætor in Formianum venit ad M' Lepidum, vicinum noſtrum, cujus Quæſtor fuit; Pompeji literarum ad Conſulem exemplum attulit.

Literæ mihi a L. Domitio a. d. XIII *Kalend. Mart. allatæ ſunt : earum exemplum infra ſcripſi. Nunc, ut ego non ſcribam, tua ſponte te intelligere ſcio, quanti Reipublicæ interſit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, ſi tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. Præſidii Capuæ, quantum conſtitueritis eſſe ſatis, relinquas.*

Deinde ſuppoſuit exemplum epiſtolæ Domitii, quod ego ad te pridie miſeram. Dii immortales, qui me horror perfudit! quam ſum ſollicitus quidnam futurum ſit. Hoc tamen ſpero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem ... Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutaſſe. [1] nec tegentia hoc, quod cum fortiter & diligenter, tum etiam mehercule ..... Modo enim audivi quartanam a te diſceſſiſſe. Moriar, ſi magis gauderem ſi id mihi accidiſſet. Piliæ dic [2] non eſſe æquum, eam diutius habere, nec id eſſe veſtræ concordiæ. Tironem noſtrum ab altera relictum audio. Sed eum video in ſumptum ab aliis mutuatum : ego autem Curium noſtrum, ſi quid opus eſſet, rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa eſſe, quam illiberalitatem Curii.

1 *Nec tegentia*] Omittamus, amabo te, interpretum nugas. Locus hic miſerabiliter, inquit Victorius, lacer & divulſus eſt. Velle ex conjecturis illum reſtituere, mera eſt, Grævio judice, ſtultitia. Quod ergo præcipit Hippocrates, vide infra XVI. 15. *Olivetus*.

2 *Non eſſe æquum*] Jocus eſt : quaſi fuerit hoc in Piliæ manu, ut quartanam ipſa poſſet abjicere. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

VII. UNUM etiam reſtat amico noſtro ad omne dedecus, ut Domitio non ſubveniat. At nemo dubitat, quin ſub-

ſubſidio venturus ſit: ego non puto. Deſeret igitur talem civem, & eos, quos una ſcis eſſe? cum habeat præſertim & ipſe cohortes xxx? Niſi me omnia fallunt, deſeret. Incredibiliter pertimuit: nihil ſpectat niſi fugam: cui tu (video enim quid ſentias) me comitem putas debere eſſe. Ego vero quem fugiam, habeo; quem ſequar, non habeo. Quod enim tu meum laudas, & memorandum ducis, malle quod dixerim me cum Pompejo vinci, quam cum iſtis vincere, ego vero malo, ſed cum illo Pompejo, qui tum erat, aut qui mihi eſſe videbatur: cum hoc vero, qui ante fugit, quam ſcit aut quem fugiat, aut quo; qui noſtra tradidit; qui patriam reliquit, Italiam relinquit, ſi malui; contigit; victus ſum. Quod ſupereſt, nec iſta videre poſſum, quæ nunquam timui, ne viderem; nec mehercule iſtum, propter quem mihi non modo meis, ſed memet ipſo carendum eſt. Ad Philotimum ſcripſi de viatico, ſive a [1] Moneta, (nemo enim ſolvit) ſive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Cætera appoſita tibi mandabo.

1 *Moneta*] Locus erat, ubi moneta cudebatur. Inde vult a Philotimo pecuniam ſumi, tradito, quod etiam nunc ſolet, auro, argentove infecto. *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

VIII. O REM turpem, & ea re miſeram! ſic enim ſentio, id demum, aut potius id ſolum eſſe miſerum, quod turpe ſit. Aluerat Cæſarem: eundem repente timere cœperat: conditionem pacis nullam probarat: nihil ad bellum pararat: urbem reliquerat: Picenum amiſerat culpa: in Apuliam ſe compegerat: ibat in Græciam: omnes nos [1] *ἀπροσφωνήτους*, expertes ſui tanti tam inuſitati consilii relinquebat. Ecce ſubito literæ Domitii ad illum, ipſius ad Conſules. Fulſiſſe mihi videbatur [2] *τὸ καλὸν* ad oculos ejus, & exclamaſſe ille vir, qui eſſe debuit,

[3] *Πρὸς ταῦθ᾽ ὅ, τι χρὴ καὶ παλαμάσθων,*

Καὶ

1 *Ἀπροσφωνήτους*] Inſalutatos.
2 *Τὸ καλὸν*] Honeſtum.
3 *Πρὸς ταῦθ᾽*] *Adverſus hoc, quod opus eſt facto, & machinentur & fabricent quidvis in me: quod enim rectum eſt, a me ſtat.* Locus eſt Ariſtophanis Acharnenſibus verſ. 659. ſed paulo mutatis verbis.

Καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τετλαιέσθων.

Τὸ γὰρ δὲ μετ' ἐμοῦ.

At ille tibi [4] πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens, pergit Brunduſium. Domitium autem ajunt, re audita, & eos, qui una eſſent, ſe tradidiſſe. O rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo minus ad te plura ſcribam. Tuas literas expecto.

4 Πολλὰ] *Valeat honeſtum.*

CICERO ATTICO SAL.

IX. EPISTOLAM meam quod pervulgatam ſcribis eſſe, non fero moleſte. Quin etiam ipſe multis dedi deſcribendam. Ea enim & acciderunt jam, & impendent, ut teſtatum eſſe velim de pace quid ſenſerim. Cum autem ad eam hortarer eum præſertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam ſi id, ad quod eum hortarer, convenire ejus ſapientiæ dicerem. Eam ſi *admirabilem* dixi, cum eum ad ſalutem patriæ hortabar; non ſum veritus, ne viderer aſſentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abjeciſſem. [1] Qua autem eſt, *aliquid impertias temporis*; non eſt de pace, ſed de me ipſo, & de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quod teſtificor, me expertem belli fuiſſe; etſi id re perſpectum eſt, tamen eo ſcripſi, quo in ſuadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod cauſam ejus probo. Sed quid hæc nunc? utinam aliquid profectum eſſet. Næ ego iſtas literas in concione recitari velim; ſi quidem ille ipſe ad eundem ſcribens in publico propoſuit epiſtolam illam, in qua eſt, [2] *pro tuis rebus geſtis ampliſſimis:* amplioribuſne, quam ſuis, quam Africani? Ita tempeſtas ferebat. Si quidem etiam [3] vos duo tales ad quintum milliarium. Quid [4] nunc ipſum unde ſe recipienti? quid agenti? quid acturo? Quanto autem ferocius ille cauſæ ſuæ confidet, cum vos, cum veſtri ſimiles non modo fre-

1 *Qua autem eſt*] Quod autem epiſtolæ meæ parte ſcriptum eſt id, quod ſequitur. *Corradus*.

2 *Pro tuis*] Vide lib. 7. ep. 24.

3 *Vos duo*] Tu, & Sex. Peducæus: qui Cæſari Romam venienti obviam prodire ad quintum milliarium cogitatis. *Man.*

4 *Nunc ipſum*] Hoc ipſo tempore. *Nunc ipſum* enim plus valet ad indicandum, quam *Nunc*. Idem.

frequentes, ſed læto vultu gratulantes viderit? [5] Num igitur peccamus? Minime vos quidem. Sed tamen ſigna [6] conturbantur, quibus voluntas a ſimulatione diſtingui poſſet. [7] Quæ vero ſenatus-conſulta video? Sed [8] apertius, quam propoſueram. Ego Arpini volo eſſe pridie Kal. deinde circum villulas noſtras errare, quas viſurum me poſtea deſperavi. [9] Εὐγενῆ tua conſilia, & tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere [10] συνδημερεύομεν: quod gratiſſimum illi eſt) nunquam placuit ex Italia exire; [11] Tullo multo minus. Crebro enim illius literæ ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum ſententiæ minus movebant: minus multa dederant illi Reipublicæ pignora. Tua mehercule auctoritas vehementer movet: affert enim & reliqui temporis recuperandi rationem, & præſentis tuendi. Sed, obſecro te, quid hoc miſerius, quam [12] alterum plauſus in fœdiſſima cauſa quærere, alterum offenſiones in optima? alterum exiſtimari conſervatorem inimicorum, alterum deſertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnæum noſtrum: ut & facimus, & debemus; tamen hoc, quod talibus viris non ſubvenit, laudare non poſſum. Nam ſive timuit; quid ignavius? ſive, ut quidam putant, meliorem ſuam cauſam illorum cæde fore putavit; quid injuſtius? Sed hæc omittamus: augemus enim dolorem retractando. Sexto Kal. veſperi Balbus minor ad me venit, occulta via currens ad Lentulum Coſ. miſſu Cæſaris, cum literis, cum mandatis, cum promiſſione provinciæ, Romam ut redeat: cui perſuaderi poſſe non arbitror, [13] niſi erit conventus. Idem ajebat, nihil malle Cæſarem, quam ut Pompejum *aſſequeretur*, id credo; & *rediret in gratiam*, id non credo: & metuo, ne omnis hæc clementia ad unam illam crudelitatem colligatur.

Bal-

5 *Num igitur*] Ego, Atticus, &c.

6 *Conturbantur*] Quæ ſigna voluntatem a ſimulatione diſtinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoſcendi facultas non detur. *Man.*

7 *Quæ vero*] Video fore, ut S. C. fiat, cujuſmodi Cæſar voluerit. *Idem.*

8 *Apertius*] Supple, ſcribo. *Corrad.*

9 Εὐγενῆ] Generoſa, nobilia.

10 Συνδιημερεύομεν] *Diem ſimul conterimus.*

11 *Tullo*] L. Volcatio Tullo, qui conſul fuit cum M' Æmilio Lepido. *Man.*

12 *Alterum plauſus*] Cæſarem.

13 *Niſi*] Jocus in Lentulum, qualis Plautinus in Congrionem in Aul. *te ſcio facile abſtinere poſſe, ſi nihil obviam eſt*. Perinde ac ſi dicat: ſi conventus erit, arbitror poſſe perſuaderi. *Corrad.*

Balbus quidem major ad me ſcribit, nihil malle Cæſarem, quam principe Pompejo ſine metu vivere. Tu, puto, hæc credis. Sed, cum hæc ſcribebam v Kal. Pompejus jam Brunduſium veniſſe poterat. Expeditus enim anteceſſerat legiones Luceria. Sed hoc [14] *τέρας* horribili vigilantia, celeritate, diligentia eſt. Plane, quid futurum ſit, neſcio.

14 Τέρας] *monſtrum*. Cæſar.

CICERO ATTICO SAL.

X. DIONYSIUS cum ad me præter opinionem meam veniſſet, locutus ſum cum eo liberaliſſime: tempora expoſui; rogavi, ut diceret quid haberet in animo: me nihil ab ipſo invito contendere. Reſpondit, ſe, quod in nominibus haberet, neſcire quo loci eſſet: alios non ſolvere, aliorum diem nondum eſſe, dixit: etiam alia quædam de ſervulis ſuis: quare nobiſcum eſſe non poſſet. Morem geſſi: dimiſi a me, ut magiſtrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitus. Volui te ſcire, quid ego de ejus facto judicarem.

CICERO ATTICO SAL.

XI. QUOD me magno animi motu perturbatum putas; ſum equidem, ſed non tam magno, quam tibi fortaſſe videor. Levatur enim omnis cura, cum aut [1] conſiſtit conſilium, aut cogitando nihil explicatur. Lamentari autem licet. Illud tamen [2] totos dies, vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori ſit ſtudiis ac literis noſtris. Conſumo igitur omne tempus, conſiderans, quanta vis ſit illius viri, quem noſtris libris ſatis diligenter, ut tibi quidem videmur, expreſſimus. Teneſne igitur, moderatorem illum Reipublicæ

1 *Conſiſtit*] Res deliberata eſt.

2 *Totos dies*] Lamentari. Poſt hæc duo verba, notam quietis vulgo appingunt: quam male, nemo non videt. Deinde omnes præter Lambinum ediderunt. *ſed vereor*, unde conjiciebat Gronovius pater, *ſubvereor*: quod minime diſplicet. Poſtremo legendum eſſe *ſit*, non *ſim*, vis ipſa ſententiæ arguit. *Oliuetus*.

quo referre velimus omnia? Nam ſic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: *Ut enim gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, imperatori victoria; ſic huic moderatori Reipublicæ beata civium vita propoſita eſt; ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit. Hujus enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum eſſe perfectorem volo*. Hoc Cnæus noſter cum antea nunquam, tum in hac cauſa minime cogitavit. Dominatio quæſita ab utroque eſt: non id actum, beata & honeſta civitas ut eſſet. Nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non poſſet; nec Italiam, quod ea pelleretur: ſed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Syllani regni jam pridem appetitur, multis, qui una ſunt, cupientibus. An cenſes, nihil inter [3] eos convenire? nullam pactionem fieri potuiſſe? Hodie poteſt: ſed neutri [4] *σκοπὸς* eſt ille, ut nos beati ſimus; uterque repugnare vult. Hæc a te invitatus breviter expoſui. Voluiſti enim, me, quid de his malis ſentirem, oſtendere. [5] Προθεσπίζω igitur, noſter Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo credidit, ſed conjectura proſpiciens; [6] *Jamque mari magno*. Non multo, inquam, ſecus poſſum vaticinari: tanta malorum impendet [7] Ἰλιάς. Atque hoc noſtra gravior eſt cauſa, qui domi ſumus, quam illorum, qui una tranſierunt, quod illi quidem [8] alterum metuunt, nos utrumque. Cur igitur, inquis, remanſimus? Vel tibi paruimus; vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miſeram Italiam videbis proxima æſtate, & quati utriuſque vi, mancipiis ex omni genere collectis: nec tam [9] proſcriptio pertimeſcenda, quæ Luceriæ multis ſermonibus denuntiata eſt, quam univerſus interitus: tantas in confligendo utriuſque vires video

3 *Eos*] Pompejum, & Cæſarem.
4 Σκοπὸς] Etiam latine *ſcopus*.
5 Προθεσπίζω] Præſagio.
6 *Jamque mari*] Hemiſtichium ex vetere poeta: cujus integri ſunt verſus, ex perſona Caſſandræ vaticinantis, lib. 1. de Divin. cap. 31. *Manut.*
7 Ἰλιάς] Ilias malorum, proverb.
8 *Alterum*] Cæſarem. *Corrad.*
9 *Proſcriptio*] Victorius ita conjecit, atque edidit, cum poſtrema tantum ſyllaba extaret in mſſ. Alii malunt *irruptio*, alii *direptio*, alii *ſectio*. Quid voluerit Cicero, vident, ni fallor, omnes: qua ſit voce uſus, nemo. *Olivetus.*

Digitized by Google

video futuras. Habes conjecturam meam. Tu autem conſolationis fortaſſe aliquid expectaſti; nihil invenio; nihil fieri poteſt miſerius, nihil perditius, nihil fœdius. Quod quæris, quid Cæſar ad me ſcripſerit: quod ſæpe: gratiſſimum ſibi eſſe, quod quierim: oratque, in eo ut perſeverem. Balbus minor hæc eadem mandata. Iter autem ejus erat ad Lentulum conſulem cum literis Cæſaris, præmiorumque promiſſis, ſi Romam revertiſſet. Verum, cum habeo rationem dierum, ante puto tranſmiſſurum, quam potuerit conveniri. Epiſtolarum Pompeji duarum, quas ad me miſit, negligentiam, meamque in ſcribendo diligentiam volui tibi notam eſſe: earum exempla ad te miſi. Cæſaris hic per Apuliam ad Brunduſium curſus quid efficiat, expecto. Utinam aliquid ſimile [10] Parthicis rebus. Simul aliquid audiero, ſcribam ad te. Tu ad me velim bonorum ſermones. Romæ frequentes eſſe dicuntur. Scio equidem, te in publicum non prodire: ſed tamen audire te multa, neceſſe eſt. Memini librum tibi aſſerri a Demetrio Magnete, ad te miſſum, [11] περὶ Ὁμονοίας. Eum mihi velim mittas. Vides, quam cauſam mediter.

10 *Parthicis rebus*] Quarum exitus inanes. Nam, etſi Parthi, ſubito curſu in provincias irrumpentes, magnum inferunt terrorem: tamen haud magna calamitas conſequitur, iiſdem continuo diſcedentibus. *Manut.*

11 Περὶ Ὁμονοίας] *De Concordia*. Vide G. J. Voſſium de Hiſtoricis Græcis, I. 23.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

QUINTUS Fabius ad me venit a. d. IX Kalend. Febr. Is nuntiat L. Domitium cum ſuis cohortibus XI, & cohortibus XIV, quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuiſſe in animo proficiſci Corfinio, a. d. Id. Febr. C. Hirrum cum V cohortibus ſubſequi. Cenſeo ad nos Luceriam venias: nam te hic tutiſſime puto fore.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

ANTE diem XV. Kalend. Mart. Formiis accepi tuas literas: ex quibus ea, quæ in agro Piceno geſta erant, cognovi

gnovi commodiora eſſe multo, quam ut erat nobis nuntiatum: Vibulliique virtutem, induſtriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi præpoſiti ſumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. Ea enim audiebamus, & ea verebamur, ut, quodcunque tu conſilium præcepiſſes, id nobis perſequendum putaremus. Nunc, quoniam auctoritate & conſilio tuo in ſpe firmiore ſumus; ſi teneri poſſe putas Tarracinam, & oram maritimam, in ea manebo: etſi præſidia in oppidis nulla ſunt. Nemo enim noſtri ordinis in his locis eſt, præter [1] M. Eppium, quem ego Minturnis eſſe volui, vigilantem hominem & induſtrium. Nam L. Torquatum, virum fortem & cum auctoritate, Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur. Ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipſo die, quo tu Teano Sidicino es profectus. Volueras enim, me, cum M. Conſidio Proprætore, illa negotia tueri. Cum eo veniſſem, vidi T. Ampium delectum habere diligentiſſime, ab eo accipere Libonem ſumma item diligentia, & in illa colonia auctoritate. Fui Capuæ, quoad Conſules. Iterum, ut erat dictum ab Conſulibus, veni Capuam ad Nonas Febr. cum fuiſſem triduum, recepi me Formias. Nunc quod tuum conſilium, aut quæ ratio belli ſit, ignoro. Si tenendam hanc oram putas, quæ & opportunitatem & dignitatem habet, & egregios cives, &, ut arbitror, teneri poteſt; opus eſt eſſe, qui præſit. Sin omnia in unum locum contrahenda ſunt; non dubito, quin ad te ſtatim veniam: quo mihi nihil optatius eſt: idque tecum, quo die ab urbe diſceſſimus, locutus ſum. Ego, ſi cui adhuc videor ſegnior fuiſſe, dum ne tibi videar, non laboro: & tamen, ſi, ut video, bellum gerendum eſt; confido me omnibus facile ſatisfacturum. [2] M. Tullium, meum neceſſarium, ad te miſi: cui tu, ſi tibi videretur, ad me literas dares.

1 *M. Eppium*] Hirrus de bello Afric. al. *M. Oppium*, unde quis fortaſſe legat: *M. Puppium*, ut M. Puppium Piſonem virum conſularem ſignificet, præſertim cum, *noſtri ordinis*, dicat, & L. Torquatum, qui erat & ipſe conſularis, addat, niſi quis *M. Opimium* malit legere ex Cæſare lib. III. de bello civ. *Malaſp.*

2 *M. Tullium*] M. Tullius Laurea, ſcriba Ciceronis. *Erneſtus*.

CN.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

SI vales, bene eſt. Tuas literas libenter legi. Recognovi enim tuam priſtinam virtutem etiam in ſalute communi. Conſules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magnopere te hortor pro tuo ſingulari perpetuoque ſtudio in Rempublicam, ut te ad nos conferas; ut communi conſilio Reipublicæ afflictæ opem atque auxilium feramus. Cenſeo via Appia iter facias, & celeriter Brunduſium venias.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

CUM ad te literas miſiſſem, quæ tibi Canuſii redditæ ſunt, ſuſpicionem nullam habebam, te Reipublicæ cauſa mare tranſiturum; eramque in ſpe magna fore ut in Italia poſſemus aut concordiam conſtituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut Rempublicam ſumma cum dignitate defendere. Interim, nondum meis literis ad te perlatis, ex his mandatis, quæ D. Lælio ad Conſules dederas, certior tui conſilii factus, non expectavi, dum mihi a te literæ redderentur: confeſtimque cum Quinto fratre, & cum liberis noſtris iter ad te in Apuliam facere cœpi. Cum Teanum Sidicinum veniſſem, C. Meſſius familiaris tuus mihi dixit, aliique complures, Cæſarem iter habere Capuam: & eo ipſo die manſurum eſſe Æſerniæ. Sane ſum commotus; quod, ſi ita eſſet, non modo iter meum intercluſum, ſed meipſum plane exceptum putabam. Itaque tum Cales proceſſi, ut ibi potiſſimum conſiſterem, dum certum nobis ab Æſernia de eo, quod audieram, referretur. At mihi cum Calibus eſſem, affertur literarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum conſulem miſiſſes. Hæ ſcriptæ ſic erant: *Literas tibi a L. Domitio a. d.* XIII *Kal. Mart. allatas eſſe;* earumque exemplum ſubſcripſeras; *magnique intereſſe Reipublicæ* ſcripſeras, *omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; & ut præſidii, quod ſatis eſſet, Capuæ relinqueret*. His ego literis lectis in eadem opinione fui, qua

reli-

reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium eſſe venturum: quo mihi, cum Cæſar ad oppidum caſtra haberet, tutum iter eſſe non arbitrabar. Cum res in ſumma expectatione eſſet, utrumque ſimul audimus, & quæ Corfinii acta eſſent, & te iter Brunduſium facere cœpiſſe: cumque nec mihi, nec fratri meo dubium eſſet, quin Brunduſium contenderemus; a multis, qui è Samnio Apuliaque veniebant, admoniti ſumus, ut caveremus, ne exciperemur a Cæſare; quod is in eadem loca, quæ nos petebamus, profectus, celerius etiam, quam nos poſſemus, eo, quo intenderat, venturus eſſet. Quod cum ita eſſet: nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas noſtra non ſolum nobis, ſed etiam Reipublicæ noceret; cum præſertim non dubitaremus, quin, ſi etiam tutum nobis iter fuiſſet, te tamen jam conſequi non poſſemus. Interim accepimus tuas literas, Canuſio a. d. x Kal. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celerius Brunduſium veniamus: quas cum accepiſſemus a. d. III Kalend. Mart. non dubitabamus, quin tu jam Brunduſium perveniſſes; nobiſque iter illud omnino intercluſum videbatur: neque minus nos eſſe captos, quam qui Corfinii fuiſſent. Neque enim eos ſolos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidiſſent, ſed eos nihilo minus, qui regionibus excluſi intra præſidia, atque intra arma aliena veniſſent. Quod cum ita ſit, maxime vellem primum ſemper tecum fuiſſe; quod quidem tibi oſtenderam, cum a me Capuam rejiciebam; quod feci non vitandi oneris cauſa, ſed quod videbam teneri illam urbem ſine exercitu non poſſe. Accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortiſſimis accidiſſe. Quando autem tecum ut eſſem non contigit: utinam tui conſilii certior factus eſſem. Nam ſuſpicione aſſequi non potui; quod omnia prius arbitratus ſum fore, quam ut hæc Reipublicæ cauſa in Italia non poſſet duce te conſiſtere. Neque vero nunc conſilium tuum reprehendo, ſed fortunam Reipublicæ lugeo: nec, ſi ego, quid tu ſis ſecutus, non perſpicio, idcirco minus exiſtimo, te nihil niſi ſumma ratione feciſſe. Mea quæ ſemper fuerit ſententia, primum de pace vel iniqua conditione retinenda, deinde de urbe,

be , (nam de Italia quidem nihil mihi unquam oſtenderas) meminiſſe te arbitror . Sed mihi non ſumo , ut meum conſilium valere debuerit : ſecutus ſum tuum ; neque id Reipublicæ cauſa , de qua deſperavi , quæ & nunc afflicta eſt , nec excitari ſine civili pernicioſiſſimo bello poteſt : ſed te quærebam ; tecum eſſe cupiebam : neque ejus rei facultatem , ſi qua erit , prætermittam . Ego me in hac omni cauſa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non ſatisfacere . Primum enim præ me tuli , me nihil malle quam pacem ; non quin eadem timerem , quæ illi : ſed ea bello civili leviora ducebam . Inde ſuſcepto bello , cum pacis conditiones ad te afferri , a teque ad ea honorifice & large reſponderi viderem, [1] duxi meam rationem ; quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar . Memineram me eſſe unum , qui pro meis maximis in Rempublicam meritis ſupplicia miſerrima & crudeliſſima pertuliſſem : me eſſe unum , qui , ſi offendiſſem ejus animum , cui tum , cum jam in armis eſſemus , Conſulatus tamen alter , & triumphus ampliſſimus deferebatur , ſubjicerer [2] eiſdem præliis : ut mea perſona ſemper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere [3] populare . Atque hæc non ego prius ſum ſuſpicatus , quam mihi palam denuntiata ſunt : neque ea tam pertimui , ſi ſubeunda eſſent , quam declinanda putavi , ſi honeſte vitare poſſem. Quam brevem illius temporis , dum in ſpe pax fuit , rationem noſtram vides ; reliqui facultatem res ademit . Iis autem, quibus non ſatisfacio , facile reſpondeo . Neque enim ego amicior C. Cæſari unquam fui , quam illi : neque illi amiciores Reipublicæ quam ego . Hoc inter me , & illos intereſt ; quod , cum & illi cives optimi ſint , & ego ab iſta laude non abſim , ego conditionibus , quod idem te intellexeram velle ,

1 *Duxi meam rationem*] Hoc cogitavi ; quid ? non eſſe mihi faciendum , ut Cæſaris animum offenderem : itaque pacis auctor fui , vel cum iis conditionibus , quas ille ferret , qui bello civili nihil eſſe miſerius intelligerem : fecique id eo libentius , quia , cum ad pacis conditiones viderem a te honorifice , largeque reſponderi , meum conſilium non arbitrabar a tua ſententia diſcrepare . *Man.*

2 *Eiſdem præliis*] Contentionibus quibus olim ſubjectus fui Clodio quidem auctore , ſed Cæſare impellente . *Corrad.*

3 *Populare*] Ut ep. 3. hujus libri . Hoc eſt , improbos homines , qui conſilium ineant perdendi rempublicam , ſemper ſe impetere , perſuaſos hac ratione ſe populum ſibi faventem reddere poſſe . *Grav.*

velle, illi armis diſceptari maluerunt. Quæ quoniam ratio vicit; perficiam profecto, ut neque Reſpublica civis a me animum, neque tu amici deſideres.

CICERO ATTICO SAL.

XII. MIHI moleſtior lippitudo erat etiam, quam ante fuerat. Dictare tamen hanc epiſtolam malui, quam Gallo Fabio, amantiſſimo utriuſque noſtrum, nihil ad te literarum dare. Nam pridie quidem, quoquo modo potueram, ſcripſeram ipſe eas literas, quarum vaticinationem falſam eſſe cupio. Hujus autem epiſtolæ non ſolum ea cauſa eſt, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te literas; ſed etiam hæc juſtior, ut a te impetrarem, ut ſumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus eſt, explicari mihi tuum conſilium plane volo, ut penitus intelligam. Omnia ſunt integra nobis: nihil prætermiſſum eſt, quod non habeat ſapientem excuſationem, non modo probabilem. Nam certe neque tum peccavi, cum [1] imparatam Capuam, non ſolum ignaviæ delectus, ſed etiam perfidiæ ſuſpicionem fugiens, [2] accipere nolui; neque cum poſt conditiones pacis per L. Cæſarem & [3] Fabatum allatas cavi, ne animum ejus offenderem, cui Pompejus jam armatus armato Conſulatum triumphumque deferret. Nec vero hæc extrema quiſquam poteſt jure reprehendere, quod mare non tranſierem. Id enim, etſi erat deliberationis, tamen obire non potui. Neque enim ſuſpicari debui; præſertim cum ex ipſius Pompeji literis, idem quod video te exiſtimaſſe, non dubitarim, quin is Domitio ſubventurus eſſet. Et plane quid rectum, & quid faciendum mihi eſſet, diutius cogitare malui.

Pri-

1 *Imparatam*] Ab exercitu. Alii (Man. & Lamb.) *imperatam*. Corrad.

2 *Accipere nolui*] Cum rejiciebam, *ep. ſup.* nam poſtea, quamvis invite, cepi, *ep. 3. hujus libri*. Vide tamen, an totus hic locus ita legi debeat: *Imperatam Capuam, non ſolum ignaviæ delictum, ſed etiam perfidiæ ſuſpicionem fugiens, accipere volui*. Niſi enim accepiſſet Cicero, ignavus, & in Pompejum perfidus videri potuiſſet. *Idem*. Omnes editi libri retinent *delectus*.

3 *Fabatum*] Is eſt L. Roſcius Fabatus, cujus & mentio in epiſtola Pollionis, & in argenteo nummo, in quo legitur: *L. Roſcii Fabati*. *Urſinus*.

Primum igitur, hæc qualia tibi eſſe videantur, etſi ſignificata ſunt a te, tamen accuratius mihi perſcribas, velim: deinde aliquid etiam in poſterum proſpicias, fingaſque, quem me eſſe deceat, & ubi me plurimum prodeſſe Reipublicæ ſentias; [4] ecquæ pacifica perſona deſideretur; an in bellatore ſint omnia. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua [5] conſilia; quibus ſi paruiſſem, triſtitiam illorum temporum non ſubiiſſem. Memini, quid mihi tum ſuaſeris per Theophanem, per Culeonem: idque ſæpe ingemiſcens ſum recordatus. Quare nunc ſaltem ad illos calculos revertamur, quos tum abjecimus; ut non ſolum glorioſis conſiliis utamur, ſed etiam paulo ſalubrioribus. Sed nihil præſcribo: accurate velim perſcribas tuam ad me ſententiam. Volo etiam exquiras, quam diligentiſſime poteris, (habebis autem, per quos poſſis) quid Lentulus noſter, quid Domitius agat, quid acturus ſit, quemadmodum nunc ſe gerant, num quem accuſent, num cui ſuccenſeant. Quid dico, num cui? num Pompejo? omnino culpam omnem Pompejus in Domitium confert: quod ipſius literis cognoſci poteſt: quarum exemplum ad te mitto. Hæc igitur videbis; &, quod ad te ante ſcripſi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te miſit de concordia, velim mihi mittas.

4 *Ecquæ pacifica*] Utrum me deceat in Italia remanere; quod pacificam aliquam perſonam reſpublica videatur deſiderare, cujus auctoritate inter Cæſarem & Pompejum diſcordiæ ſedentur. *Man.*

5 *Conſilia*] Clodianis temporibus: cum mihi ſuadebas, ne omnia officio metirer, ſed ſalutis ſimul rationem haberem, conſervanda Cæſaris amicitia. *Idem.*

CN. MAGNUS PROCOS. M. MARCELLO, L. LENTULO COSS. S. D.

EGO, quod exiſtimabam, diſperſos nos, neque Reipublicæ utiles, neque nobis præſidio eſſe poſſe, idcirco ad L. Domitium literas miſi, primum uti ipſe cum omni copia ad nos veniret: ſi de ſe dubitaret, ut cohortes XIX, quæ ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. Quod veritus ſum, factum eſt, ut Domitius implicaretur; neque ipſe ſatis

firmus eſſet ad caſtra facienda, quod meas XIX, & ſuas XII cohortes tribus in oppidis diſtributas haberet : nam partim Albæ, partim Sulmone collocavit : neque, ſi vellet, expedire poſſet. Nunc ſcitote, me eſſe in ſumma ſollicitudine. Nam & tot & tales viros periculo obſidionis liberare cupio : neque ſubſidio ire poſſum, quod his duabus legionibus non puto eſſe committendum, ut illuc ducantur : ex quibus tamen non amplius XIV cohortes contrahere potui : quod Brunduſium præſidium miſi, neque Canuſium ſine præſidio, dum abeſſem, putavi eſſe dimittendum. D. Lælio mandaram, quod majores copias ſperabam nos habituros, ut, ſi vobis videretur, alteruter veſtrum ad me veniret : alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuæ, & circum Capuam comparaſtis, & cum iis militibus, quos Fauſtus legit, proficiſceretur; Domitius cum XII ſuis cohortibus eodem adjungeretur; reliquæ copiæ omnes Brunduſium cogerentur : & inde navibus Dyrrhachium tranſportarentur. Nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego, quam vos, ſubſidio Domitio ire poſſim, [1] ſeu per montes explicare; non eſt nobis committendum, ut ad has XIV cohortes, quas ego dubio animo habeo, hoſtis accedere, aut in itinere me conſequi poſſit. Quamobrem placitum eſt mihi, ac ita video cenſeri Marcello, & cæteris noſtri ordinis, qui hic ſunt, ut Brunduſium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut quodcunque militum contrahere poteritis, contrahatis, & eodem veniatis quamprimum. Arma quæ ad me miſſuri eratis, iis, cenſeo, armetis milites, quos vobiſcum habetis. Quæ arma ſuperabunt, ea ſi Brunduſium jumentis deportaritis, vehementer Reipublicæ profueritis. De hac re vellem noſtros certiores faciatis. Ego ad P. Lupum, & C. Coponium Prætores miſi, ut ſe nobis conjungerent; & militum quod haberent, ad vos deducerent.

1 *Seu per montes*] Hoc nimirum dicit, Neque poſſum Domitio ſubſidio venire ut urbem teneat, neque per montes illum explicare & educere. *Popma.*

CN.

Digitized by Google

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

MIROR, te ad me nihil ſcribere, & potius ab aliis, quam a te, de Republica me certiorem fieri. Nos, disjecta manu, pares adverſariis eſſe non poſſumus. Contractis noſtris copiis, ſpero nos & Reipublicæ & communi ſaluti prodeſſe. Quamobrem cum conſtituiſſes, ut Vibullius mihi ſcripſerat a. d. v Id. Febr. Corfinio proficiſci cum exercitu, & ad me venire; miror quid cauſæ fuerit, quare conſilium mutaris. Nam illa cauſa, quam mihi Vibullius ſcribit, levis eſt, te propterea moratum eſſe, quod audieris Cæſarem Firmo progreſſum in Caſtrum Truentinum veniſſe. Quanto enim magis appropinquare adverſarius cæpit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum conjungeres prius, quam Cæſar aut tuum iter impedire, aut me abs te excludere poſſet. Quamobrem etiam & etiam te rogo & hortor, id quod non deſtiti ſuperioribus literis a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, antequam copiæ, quas inſtituit Cæſar contrahere, in unum locum coactæ nos a nobis diſtrahant. Sed ſi erunt, [1] qui te impediant, ut [2] illas ſuas ſervent, æquum eſt me a te impetrare ut cohortes, quæ ex Piceno & Camerino venerunt, quæ fortunas ſuas reliquerunt, ad me miſſum facias.

1 *Qui te impediant*] Albani, Marſi, & Peligni duces, qui ſuas cohortes cum periculo ad Pompejum ire nollent. Circiter enim xv. cohortes Domitius coegerat ex Alba, Marſis, Pelignis, & finitimis regionibus. *Manutius*.

2 *Illas*] XI cohortes. *Corradus*. Mihi videtur legendum, *villas*. Grævius.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

LITERAS abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIV Kalend. Mart. in quibus literis ſcribis, tibi in animo eſſe obſervare Cæſarem; &, ſi ſecundum mare ad me ire cæpiſſet, confeſtim in Samnium ad me venturum; ſin autem ille circum iſtæc loca commoraretur, te ei, ſi propius acceſſiſ-

ceſſiſſet, reſiſtere velle. Te animo magno & forti iſtam rem agere exiſtimo: ſed diligentius nobis eſt videndum, ne diſtracti pares eſſe adverſario non poſſimus; cum ille magnas copias habeat, & majores brevi habiturus ſit. Non enim pro tua prudentia debes illud ſolum animadvertere, quot in præſentia cohortes contra te habeat Cæſar, ſed quantas brevi tempore equitum & peditum copias contracturus ſit. Cui rei teſtimonio ſunt literæ, quas Buſſenius ad me miſit; in quibus ſcribit, id quod ab aliis quoque mihi ſcribitur, præſidia Curionem, quæ in Umbria & Tuſcis erant, contrahere, & ad Cæſarem iter facere. Quæ ſi copiæ in unum locum fuerint coactæ, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, ſed locis ſuis repugnet, hærebis: neque ſolus cum iſta copia tantam multitudinem ſuſtinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magnopere hortor, ut quamprimum cum omni copia huc venias. Conſules conſtituerunt idem facere. Ego [1] Metuſcilio ad te mandata dedi, providendum eſſe, ne duæ legiones ſine Picentinis cohortibus in conſpectum Cæſaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, ſi audieris me regredi, ſi forte Cæſar ad me veniet. Cavendum enim puto eſſe, ne implicatus hæream. Nam neque caſtra, propter anni tempus & militum animos, facere poſſum: neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit; ne [2] receptum amittam. Itaque non amplius XIV cohortes Luceriam coegi. Conſules præſidia omnia deducturi ſunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos poſſe; aut regiones ejuſmodi obtinere, e quibus repugnemus. Id quod neutrum nobis hoc tempore contingit: quod & magnam partem Italiæ Cæſar occupavit; & nos non habemus exercitum tam amplum, neque tam magnum, quam ille. Itaque nobis providendum eſt, ut ſummam Reipublicæ rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quamprimum ad me venias. Poſſumus etiam nunc

Rem-

1 *Metuſcilio*] Alii, *M. Tuſcilio*.

2 *Receptum*] Ipſa oppida, quo receptum habemus, quibus amiſſis, quo nos reciperemus, non eſſet. *Idem*.

Rempublicam erigere, ſi communi conſilio negotium adminiſtrabimus: ſin diſtrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc conſtitutum eſt.

His literis ſcriptis, Sica a te mihi literas attulit & mandata. Quod me hortare, ut iſtuc veniam, id me facere non arbitror poſſe; quod non magnopere his legionibus confido.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

LITERÆ mihi a te redditæ ſunt a. d. XIII Kal. Mart. in quibus ſcribis, Cæſarem apud Corfinium caſtra poſuiſſe. Quod putavi & præmonui, fit, ut nec in præſentia committere tecum prælium velit; &, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter expeditum tibi ſit: atque iſtas copias conjungere optimorum civium poſſis cum his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis literis ſum commotus. Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati ſatis confido, ut de omnibus fortunis Reipublicæ dimicem: neque etiam, qui ex delectibus conſcripti ſunt a Conſulibus, convenerunt. Quare da operam, ſi ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quamprimum venias, antequam omnes copiæ adverſariorum conveniant. Neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire poſſunt: &, ſi convenirent, quantum iis committendum ſit, quod inter ſe ne noti quidem ſunt, contra veteranas legiones, non te præterit.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. LIPPITUDINIS meæ ſignum tibi ſit librarii manus, & eadem cauſa brevitatis: etſi nunc quidem, quod ſcriberem, nihil erat. Omnis expectatio noſtra erat in nuntiis Brunduſinis. Si nactus hic eſſet Cnæum noſtrum, ſpes dubia pacis: ſin ille ante [1] tranſmiſiſſet, exitioſi belli metus. Sed videſne, [2] in quem hominem inciderit Reſpublica? quam acu-

1 *Tranſmiſiſſet*] Mare tranſiſſet. *Corr.* 2 *In quem hominem*] Cæſarem. *Idem*.

acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si mehercule neminem occiderit, nec cuiquam quidquam ademerit, ab his, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum ruſticani. Nihil prorſus aliud curant niſi agros, niſi villulas, niſi nummulos ſuos. Et vide, quam converſa res eſt. Illum, quo antea confidebant, metuunt; hunc amant, quem timebant. Id quantis noſtris peccatis vitiiſque evenerit, non poſſum ſine moleſtia cogitare. Quæ autem impendere putarem, ſcripſeram ad te; & jam tuas literas expectabam.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. NON dubito, quin tibi odioſæ ſint epiſtolæ quotidianæ, cum præſertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam, neque novam denique jam reperiam ſcribendi ullam ſententiam. Sed ſi, dedita opera, cum cauſa nulla eſſet, tabellarios ad te cum inanibus epiſtolis mitterem; facerem inepte. Euntibus vero, domeſticis præſertim, ut nihil ad te dem literarum, facere non poſſum: & ſimul (crede mihi) requieſco paulum in his miſeriis, cum quaſi tecum loquor: cum vero tuas epiſtolas lego, multo etiam magis. Omnino intelligo, nullum fuiſſe tempus poſt has fugas & formidines, quod magis debuerit mutum eſſe a literis: propterea quod neque Romæ quidquam auditur novi: nec in his locis, quæ a Brunduſio abſunt propius, quam tu, biduum, aut triduum. Brunduſii autem omne certamen vertitur hujus primi temporis: qua quidem expectatione torqueor: ſed omnia ante nos ſciemus. Eodem enim die video Cæſarem a Corfinio poſt meridiem profectum eſſe, id eſt [1] Feralibus, quo Canuſio mane Pompejum: eo modo autem ambulat Cæſar, & iis [2] diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citius ad Brun-

1 *Feralibus*] Cicero ex Faſtis veterum Pontificum Feralia retulit in octavum Kalendas Martias, quo die Canuſio deceſſit Pompejus, ut idem confirmat epiſtola prima libri ſequentis. At Ovidius & alii poſteriores alios Faſtos ſequuti, nempe eos qui a C. Cæſare & Auguſto poſtea correcti fuerunt, eum diem feſtum triduo ante collocant; ei enim aſſignant undecimum Kal. Mart. *Boſius*.

2 *Diariis*] Cum Manutio interpretandum, in ſingulos dies majore ſtipendio & præmiis. *Grævius*. Malebat *dictis* Boſius: ſed non audiendus eſt.

Brunduſium, quam opus ſit, acceſſerit. Dices: Quid igitur proficis, qui anticipes ejus rei moleſtiam, quam triduo ſciturus ſis? Nihil equidem. Sed, ut ſupra dixi, tecum perlibenter loquor: & ſimul ſcito, labare meum conſilium, illud quod ſatis jam fixum videbatur: non mihi ſatis idonei ſunt auctores ii, qui a te probantur. Quod enim unquam eorum in Republica forte factum extitit? aut quis ab his ullam rem laude dignam deſiderat? Nec mehercule laudandos exiſtimo, qui trans mare belli parandi cauſa profecti ſunt: (quanquam hæc ferenda non erant) video enim quantum id bellum, & quam peſtiferum futurum ſit. Sed me movet unus vir; cujus fugientis comes, Rempublicam recuperantis ſocius videor eſſe debere. Totieſne igitur ſententiam mutas? Egos tecum, tanquam mecum loquor. Quis autem eſt, tanta quidem de re, quin varie ſecum ipſe diſputet? Simul & elicere cupio ſententiam tuam; ſi manet, ut firmior ſim; ſi mutata eſt, ut tibi aſſentiar. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet, me ſcire, quid Domitius acturus ſit, quid noſter Lentulus. De Domitio varia audimus, modo eſſe [3] in Tiburtino Lepidi; modo cum Lepido acceſſiſſe ad urbem: quod item falſum video eſſe. Ait enim Lepidus, eum neſcio quo [4] penetraſſe itineribus; occultandi ſui cauſa, an maris [5] apiſcendi, ne id quidem ſcit. Ignorat enim de filio. Addit illud, ſane moleſtum; pecuniam Domitio ſatis grandem, quam is Corfinii habuerit, [6] non eſſe redditam. De Lentulo autem nihil audimus. Hæc velim exquiras, ad meque perſcribas.

3 *In Tiburtino*] Lambini lectio, fortaſſe non verior, ſed planior cæteris.

4 *Penetraſſe itineribus*] Videtur deſiderari epithetum, quod cohæreat cum voce, *itineribus*, forte *occultis*, ſeu *deviis*. Lambin. Voluiſſet Muretus, *neſcio quo penetraſſe itineris*, &c.

5 *Apiſcendi*] Vict. pro *adipiſcendi*.

6 *Redditam non eſſe*] Redditam eſſe tradit Cæſar lib. I. de Bello civili.

CI.

CICERO ATTICO SAL.

XV. ANTE diem v. Non. Mart. epiſtolas mihi tuas Ægypta reddidit, unam veterem IV. Kal. quam te ſcribis dediſſe Pinario, quem non vidimus; in qua expectas, quidnam præmiſſus agat Vibullius; qui omnino non eſt viſus a Cæſare: (in altera epiſtola video te ſcire ita eſſe) & quemadmodum redeuntem excipiam Cæſarem; quem omnino vitare cogito: & [1] aut Hæmonis fugam tendis, commutationemque vitæ tuæ; quod tibi puto eſſe faciendum; &, ignoras, Domitius [2] cum faſcibuſne ſit; quod cum ſcies, facies ut ſciamus. Habes ad primam epiſtolam. Secutæ ſunt duæ, pridie Kal. ambæ datæ, quæ me convellerunt de priſtino ſtatu, jam tamen, ut ante ad te ſcripſi, labantem. Nec me movet, quod ſcribis, [3] *Jovi ipſi iniquum*: nam periculum in utriuſque iracundia poſitum eſt: victoria autem ita incerta, ut deterior cauſa paratior mihi eſſe videatur. Nec me Conſules movent, qui ipſi pluma aut folio facilius moventur. Officii me deliberatio cruciat, cruciavitque adhuc. Cautior certe eſt manſio: honeſtior exiſtimatur trajectio. Malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeſte feciſſe exiſtiment. De Lepido & Tullo quod quæris; illi vero non dubitant, quin Cæſari præſto futuri, in Senatumque venturi ſint. Recentiſſima tua eſt epiſtola Kal. data; in qua optas congreſſum, pacemque non deſperas. Sed ego, cum hæc ſcribebam, nec illos congreſſuros, nec, ſi congreſſi eſſent, Pompejum ad ullam conditionem acceſſurum putabam. Quod videris non dubitare, ſi Conſules tranſeant, quid nos facere oporteat; certe tranſeunt: vel

1 *Aut Hæmonis fugam tendis*] Ita Vict. Man. Lamb. Hæc eſſe corrupta ſatis conſtat. Malaſpina emendabat, *Tu autem Hæmonis fugam tendis*: vel, *ad Hemonis fugam intendis*. Faerni enim liber habet *intendis*. Hoc eſt, Tu autem in Epirum navigare cogitas, & ab his rerum tumultibus te ſubducere: quemadmodum e bello Thebano Hæmon aufugit. E ſexcentis aliis conjecturis Grævianam Mongaltus noſter ſeligit, ut non peſſimam. Ille autem ſcribendum cenſuit, *an tu ad Chaoniam fugam intendis*. Chaonia enim, pars Epiri, in qua poſſeſſiones Attici erant. Leviori tamen mutatione, non *Chaoniam*, ſed *Hæmoniam* legeris: nam Græciæ vetus fuit nomen. *Olivetus*.

2 *Cum faſcibus*] Quia Proconſul.

3 *Jovi ipſi iniquum*] Id eſt, vehementer iratum, & exaſperatum, ut nec Diis nec hominibus parcat. *Victorius*.

vel quo modo nunc eſt, tranſierunt. Sed memento, præter [4] Appium, neminem eſſe fere, qui non jus habeat tranſeundi. Nam aut cum imperio ſunt, ut Pompejus, ut Scipio, [5] Setenas, Fannius, Voconius, Sextius, ipſi Conſules; quibus more majorum conceſſum eſt vel omnes adire provincias: aut legati ſunt eorum. Sed nihil [6] deſidero: quid placeat tibi, & quid propemodum rectum ſit, intelligo. Plura ſcriberem, ſi ipſe poſſem: ſed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii literarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, miſi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

4 *Appium*] *Jus* tranſeundi non habebat, quoniam Cenſor erat, nec cum imperio, ut proconſul Pompejus Hiſpaniarum, Scipio Syriæ, &c. *Popma.*

5 *Setenas*] Pighius, ad ann. 703. legendum cenſet *Suſenas*, & intelligit *M. Nonium Suſenatem*, qui eo anno Cretam & Cyrenen obtinuit.

6 *Deſidero*] Lamb. Grut. *Diſſero*.

BALBUS CICERONI IMP. S.

OBSECRO te, Cicero, ſuſcipe curam & cogitationem digniſſimam tuæ virtutis, ut Cæſarem & Pompejum, perfidia hominum diſtractos, rurſus in priſtinam concordiam reducas. Crede mihi, Cæſarem non ſolum fore in tua poteſtate, ſed etiam maximum beneficium te ſibi dediſſe judicaturum, ſi huc te rejicis. Velim, idem Pompejus faciat: qui ut adduci tali tempore ad ullam conditionem poſſit, magis opto, quam ſpero. Sed cum conſtiterit, & timere deſierit, tum incipiam non deſperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. Quod Lentulum Coſ. meum voluiſti hic remanere, Cæſari gratum, mihi vero gratiſſimum mediusfidius feciſti: nam illum tanti facio, [1] qui non Cæſarem magis diligam: qui ſi paſſus eſſet, nos ſecum, ut conſueramus, loqui; & non ſe totum etiam & etiam ab ſermone noſtro avertiſſet, minus miſer, quam ſum, eſſem. Nam cave putes hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum, quem ante me diligo, video in Conſulatu quidvis potius eſſe, quam

1 *Qui non Cæſarem*] Ut non, dixiſſet Cicero. *Corradus.*

Conſulem . Quod ſi voluerit tibi obtemperare , & nobis de Cæſare credere , & Conſulatum reliqnum Romæ peragere , incipiam ſperare , etiam conſilio Senatus , auctore te , illo relatore , Pompejum & Cæſarem conjungi poſſe . Quod ſi factum erit , me ſatis vixiſſe putabo . Factum Cæſaris de Corfinio totum [2] me probaturum ſcito : quo modo in hujuſmodi re , commodius cadere non potuit , quam ut res ſine ſanguine confieret . Balbi mei tuique adventu delectatum te valde gaudeo . Is quæcunque tibi de Cæſare dixit , quæque [3] Cæſar ſcripſit , ſcio , re tibi probabit , quæcunque fortuna ejus fuerit , veriſſime ſcripſiſſe .

2 *Me probaturum ſcito*] Oſtendam recte factum a Cæſare . *Manut.* Vetus liber *te probaturum ſcio* . Urſinus.

3 *Cæſar*] Id ex præcedentibus verbis irrepſit . Locum enim nullum habet ; Omnia ſunt liquida , ſi deles . Hoc vult : Se tibi non os ſubleviſſe , ſed vera eſſe quæcunque tibi coram aut literis de Cæſaris animo in republica , deque ejus ad pacem propenſione promiſit . *Grævius* .

CICERO ATTICO SAL.

XVI. OMNIA mihi proviſa ſunt , præter occultum , & tutum iter ad mare ſuperum . Hoc enim mari uti non poſſumus hoc tempore anni . Illuc autem , quo ſpectat animus , & quo res vocat , qua veniam ? cedendum enim eſt celeriter ; ne forte qua re impediar , atque alliger . Nec vero ille me ducit , qui videtur : quem ego hominem [1] ἀπολιτικώτατον omnium jam ante cognoram ; nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον . Non me igitur is ducit , ſed ſermo hominum , qui ad me a Philotimo ſcribitur . Is enim me ab optimatibus ait conſcindi . Quibus optimatibus , dii boni ? qui nunc quo modo occurrunt , quo modo autem ſe venditant Cæſari ? Municipia vero [2] Deum : nec ſimulant , ut cum [3] de illo ægroto vota faciebant : ſed plane , quidquid mali hic Piſiſtratus non fecerit , tàm gratum eſt , quam ſi alium facere prohibuerit . Hunc propitium ſperant , illum iratum putant .

1 Ἀπολιτικώτατον] Gubernandæ Reipublicæ maxime imperitum . Ἀστρατηγικώτατον , imperatoriæ artis maxime ignarum .

2 *Deum*] Ut Deum Cæſarem colunt , divinis honoribus proſequuntur . *Manut.*

3 *De illo*] Pompejo , ægrotante Neapoli . Vide Tuſcul. I. 35.

tant . Quas fieri cenſes [4] *ἀπαντήσεις* ex oppidis ? quos honores ? Metuunt , inquies : credo ; ſed mehercule illum magis . Hujus inſidioſa clementia delectantur : illius iracundiam formidant . [5] Judices DCCCL , qui præcipue Cnæo noſtro delectabantur , ex quibus quotidie aliquem video , neſcio quas ejus Lucerias horrent . Itaque quæro , qui ſint iſti optimates , qui me exturbent , cum ipſi domi maneant . Sed tamen , quicunque ſunt , [6] *αἰδέομαι Τρῶας* . Etſi , qua ſpe proficiſcar , video ; conjungoque me cum homine magis ad vaſtandam Italiam , quam ad vincendum parato : [7] demum , quem expecto ...... Et quidem , cum hæc ſcribebam IV. Nonas , jam expectabam aliquid a Brunduſio . Quid autem aliquid ? quam inde turpiter fugiſſet , & victor hic qua ſe referret , & quo . Quod ubi audiſſem ; ſi ille Appia veniret , ego Arpinum cogitabam .

4 Ἀπαντήσεις] Occurſus .

5 *Judices* DCCCL.] Hic eſt numerus omnium Judicum collectus ex tribus ordinibus , Senatoribus , Equitibus , & Tribunis ærariis . Ego tamen magis probarem CCCLX , quot in numerum judicum allegiſſe Pompejum , cum ſolus Conſul eſſet , narrant Vellejus & Plutarchus : ob quod beneficium antea illo delectabantur , poſtea horrebant ejus proſcriptionem Luceriæ denuntiatam . *Popma.*

6 Αἰδέομαι) Vide lib. II. epiſt. 5.

7 *Demum*] Ἀποσιώπησις , ut reticuerit , vel hominis cauſa , vel doloris , *pulſum* , *aut captum* . Manutius .

Digitized by Google

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER IX.

CICERO ATTICO SAL.

I. ETSI, cum tu has literas legeres, putabam fore ut ſcirem jam quid Brunduſii actum eſſet; (nam Canuſio VIII Kal. profectus erat Cnæus; hæc autem ſcribebam pridie Nonas XIV die poſtquam ille Canuſio moverat) tamen angebar ſingularum horarum expectatione: mirabarque nihil allatum eſſe ne rumoris quidem. Nam erat mirum ſilentium. Sed hæc fortaſſe [1] κενόσπουδα ſunt: quæ tamen jam ſciantur neceſſe eſt. Illud moleſtum, me adhuc inveſtigare non poſſe, ubi P. Lentulus noſter ſit, ubi Domitius. Quæro autem, quo facilius ſcire poſſim, quid acturi ſint; iturine ad Pompejum; &, ſi ſunt, qua, quandove ituri ſunt. Urbem quidem jam refertam eſſe optimatium audio; Soſium & Lupum, quos Cnæus noſter ante putabat Brunduſium venturos eſſe quam ſe [2], jus dicere. Hinc vero vulgo [3] vadunt. Etiam M' Lepidus, quocum diem conterere ſolebam, cras cogitabat. Nos autem in Formiano morabamur, quo citius [4] audiremus: deinde Arpinum volebamus. Inde, iter qua maxime [5] ἀναπάντητον eſſet, [6] ad mare ſuperum, remotis, ſive omnino miſſis lictoribus. Audio enim bonis

1 *Κενόσπουδα*] Inanis curæ plena.

2 *Jus dicere*] Erant enim Prætores C. Soſius & P. Rutilius Lupus: quorum meminit ep. 6. & 12. lib. VIII. & Rutilius jam ante Tarracina cum tribus cohortibus profugerat: ſequenti anno Achajam miſſus a Pompejo, obtinuit, ut ſcribit Cæſar lib. I. & III. *Popma.*

3 *Vadunt*] Ex his locis ubi nunc ago, gregatim proficiſcuntur in urbem. *Grævius.*

4 *Audiremus*] Quid Brunduſii actum.

5 Ἀναπάντητον] Remotum ab omni occurſu.

6 *Ad mare ſuperum*] Ut in Græciam tranſmitteret. Ep. 3. *Manutius.*

bonis viris, [7] qui & nunc, & ſæpe antea magno præſidio Reipublicæ fuerunt, hanc cunctationem noſtram non probari, multaque in me, & ſevere in conviviis [8] tempeſtivis quidem diſputari. Cedamus igitur; &, ut boni cives ſimus, bellum Italiæ terra marique inferamus; & odia improborum rurſus in nos, quæ jam extincta erant, incendamus; & Lucceji conſilia, ac Theophani [9] perſequamur. Nam Scipio vel in Syriam proficiſcitur ſorte; vel cum genero honeſte; vel Cæſarem fugit iratum. Marcelli quidem, niſi gladium Cæſaris timuiſſent, manerent. Appius & eodem timore, & inimicitiarum recentium; & tamen præter hunc, & C. Caſſium, reliqui legati; Fauſtus Proquæſtor: ego unus, cui utrumvis liceret. Frater accedet; quem ſocium hujus fortunæ eſſe [10] non erat æquum: cui magis etiam Cæſar iraſceretur: ſed impetrare non poſſum ut maneat. Dabimus hoc Pompejo, quod debemus. Nam me quidem alius nemo movet; non ſermo bonorum, qui nulli ſunt; non cauſa, quæ acta timide eſt, agetur improbe. Uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec ſuam cauſam ([11] ut ait) agenti, ſed publicam. Tu quid cogites de tranſeundo in Epirum, ſcire ſane velim.

7 *Qui & nunc*] Quomodo nunc præſidio reipublicæ cum domi maneant? aliud fortaſſe dicit, aliud intelligit, εἰρωνικῶς. Ep. 16. lib. VIII. & 3. lib. IX. *Idem*.

8 *Tempeſtivis*] Hoc eſt, quæ de die ante ſtatam cœnæ horam inibantur, quæ vitio vertebantur. Vide Cl. Salmaſ. ad Fl. Vopiſci Tacitum, qui eruditiſſime refellit errorem vulgarem de *intempeſtivis conviviis*, oſtenditque ubique in priſcis ſcriptoribus legendum eſſe *tempeſtivis conviviis*, ſicque vocari ad quæ maturius conveniebatur ſolita hora, licet extraherentur in noctem intempeſtam, aut ad luciferum uſque. *Grævius*.

9 *Perſequamur*] Stomachoſe in Pompejum, qui, ſuadentibus L. Luccejo, & Theophane Mitylenæo, pernicioſum reipublicæ bellum ſuſcepiſſet. *Perſequamur*, faciamus quod Luccejo & Theophani placet. Man. *Theophani*, pro *Theophanis*, antique, ut alibi non raro.

10 *Non erat æquum*] Quia Cæſaris legatus fuit in Gallia, neque Pompejo debet æque atque ego. *Manut.*

11 *Ut ait*] Ait ſe publicam cauſam agere, non ſuam. Quaſi dicat: ſecus eſt. Et quodam modo ſignificat, Pompejum, non tam reipublicæ quam ſua cauſa motum, arma cepiſſe. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

II. ETSI Nonis Mart. die tuo, ut opinor, expectabam epiſtolam a te longiorem; tamen ad eam ipſam brevem,

Digitized by Google

vem, quam III Nonas [2] *ὑπὸ τὴν διάληψιν* dediſti, reſcribendum putavi. Gaudere ais te, manſiſſe me; & ſcribis in ſententia te manere: mihi autem ſuperioribus literis videbare non dubitare, quin [3] cederem, ita, ſi & Cnæus bene comitatus [4] conſcendiſſet, & Conſules tranſiſſent. Utrum hoc tu parum commeminiſti, an ego non ſatis intellexi, an mutaſti ſententiam? Sed aut ex epiſtola, quam expecto, perſpiciam, quid ſentias; aut alias abs te literas eliciam. Brunduſio nihil dum erat allatum. O rem difficilem, planeque perditam! quam nihil prætermittis in conſilio dando! quam nihil tamen, quod tibi placeat, explicas! Non eſſe me una cum Pompejo gaudes: ac proponis quam ſit turpe me [5] adeſſe, cum quid de illo detrahatur, nec fas eſſe approbare. Certe [6] contra igitur? Dii, inquis, averruncent. Quid ergo fiet, ſi in altero [7] ſcelus eſt, in altero ſupplicium? Impetrabis, inquis, a Cæſare, ut tibi abeſſe liceat, & eſſe otioſo. Supplicandum igitur? Miſerum. Quid ſi non impetraro? Et de triumpho erit, inquis, integrum. Quid ſi hoc ipſo premar? Accipiam? quid fœdius? Negem? repudiari ſe totum, magis etiam quam [8] olim in xx. viratu putabit. Ac ſolet, cum ſe purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me ſibi fuiſſe inimicum, ut ne honorem quidem a ſe accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet aſperius? tanto ſcilicet, quanto & honor hic illo eſt amplior, & ipſe robuſtior. Nam quod negas te dubitare, quin magna in offenſa ſim apud Pompejum hoc tempore, non video cauſam, cur ita ſit, hoc quidem tempore. Qui enim amiſſo Corfinio denique certiorem me ſui conſilii fecit, is queretur Brunduſium me

1 *Die tuo*] Die quartanæ. Ep. 8. lib. VII. & 4. lib. IX. *Manutius*.

2 *Ὑπὸ τὴν διάληψιν*] Sub ipſam acceſſionem febris.

3 *Cederem*] Satis conſtat, *Italia*, ſubaudiri. Nam id, quod ſequitur, *Ita ſi & Cnæus*, valet, ea tamen conditione, ſi & Cnæus. *Manutius*.

4 *Conſcendiſſet*] Scilicet navem. Sic ſimpliciter hac utebantur voce. Cicero in lib. XI. *Quamobrem conſcende nobiſcum, & quidem ad puppim: una navis eſt jam bonorum omnium*, Id. ad Q. Fr. *Tu velim quam primum conſcendas, ad meque venias*. Sic & alibi. *Grævius*.

5 *Adeſſe*] In ſenatu. Epiſt. 5. lib. IX. *Manutius*.

6 *Contra*] Detrahentes diſputem? *Idem*.

7 *Scelus*] Si approbo, quæ dicuntur in Pompejum. *Supplicium*: ſi contra eos, qui in ſenatu detrahant, diſputem. *Idem*.

8 *Olim*] Clodianis temporibus, cum in locum Coſconii mortui eſt invitatus. Ep. 10. lib. II. *Idem*.

Digitized by Google

me non veniſſe, cum inter me & Brundufium Cæſar eſſet? deinde, etiam ſcit ſuam eſſe in ea cauſa querelam [9] *ἀπαῤῥησίαστον*; me putat de municipiorum imbecillitate, de dele-ctibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidiſſe, quam ſe. Sin cum potuero, non venero, tum erit inimicus: quod ego non eo vereor, ne mihi noceat: (quid enim faciet?

[10] Τίς δ' ἐστι δοῦλος, τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;)

ſed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum noſtrum illi, quoquo tempore fuerit, ut ſcribis, [11] *ἀσμένιστον* fore. Nam quod ais, ſi hic temperantius egerit, conſideratius conſilium te daturum; qui hic poteſt ſe gerere non perdite? vita, mores, ante facta, ratio ſuſcepti negotii, ſocii, vires bonorum, aut etiam [12] conſtantia. Vix dum epiſtolam tuam legeram, cum ad me currens ad illum Poſtumus Curtius venit, nihil niſi claſſes loquens & exercitus: eripiebat Hiſpanias: tenebat Aſiam, Siciliam, Africam, Sardiniam: confeſtim in Græciam perſequebatur. Eundum igitur eſt, nec tam ut belli, quam ut fugæ ſocii ſimus. Nec enim ferre potero ſermones iſtorum quicunque ſunt. Non ſunt enim certe, ut appellantur, boni. Sed tamen id ipſum ſcire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras, meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundusii actum eſſet, plane neſciebamus. Cum ſciemus, tum ex re, & ex tempore conſilium capiemus; ſed utemur tuo.

9 Ἀπαῤῥησίαστον] *Impeditam, & reprehendendi licentia carentem.*

10 Τίς δ' ἐστι δοῦλος] *Quis eſt ſervus, de morte ſecurus qui ſit?* Euripidis ſenarius, auctore Plutarcho in Commentario *de audiendis Poetis*. Ad hujus verſus ſententiam exiſtimo alluſiſſe Didonem. IV. Æneid. *Quem timui moritura?* Victor.

11 Ἀσμένιστον] Jucundiſſimum.

12 *Conſtantia*] In ſententiis dicendis, & Cæſari, ſi quid reipublicæ noxium eſſet facturus, ſe opponendi. *Grævius.*

CICERO ATTICO SAL.

III. DOMITII filius tranſiit Formias VIII Id. currens ad matrem Neapolim, mihique nuntiari juſſit, patrem ad urbem eſſe; cum de eo curioſe quæſiſſet ſervus noſter.

ſter Dionyſius . Nos autem audieramus eum profectum , ſive ad Pompejum , ſive in Hiſpaniam . Id cujuſmodi ſit , ſcire ſane velim . Nam ad id , quod delibero , pertinet , ſi ille certe nuſquam diſceſſit , intelligere Cnæum , non eſſe faciles nobis ex Italia exitus , cum ea tota armis , præſidiiſque teneatur , hieme præſertim . Nam , ſi commodius anni tempus eſſet , vel infero mari liceret uti . Nunc nihil poteſt , niſi ſupero , tranſmitti ; quo iter interclusum eſt . Quæres igitur & de Domitio , & de Lentulo . A Brunduſio nulla adhuc fama venerat : & erat hic dies VII Id. quo die ſuſpicabamur , aut pridie Brunduſium veniſſe Cæſarem : nam Kal. [1] Arpis manſerat . Sed ſi Poſtumum audire velles, perſecuturus erat Cnæum. [2] Tranſiſſe enim jam putabat , conjectura tempeſtatum ac dierum . Ego nautas [3] eum non putabam habiturum : ille confidebat , & eo magis , quod audita navicularüs hominis liberalitas eſſet . Sed tota res Brunduſina jam quo modo habeat ſe , diutius neſcire non poſſum .

1 *Arpis manſerat*] Hoc eſt , pernoctaverat . *Manere* ſæpe eſt pernoctare . Hinc *manſio* , locus ubi pernoctamus . *Arpi* oppidum Apuliæ mediterraneum ad fluvium Cerbalum . Hodie ruinæ tantum ſuperſunt , retinentes vetus nomen . Vide Cluv. Ital. antiq. lib. IV. c. 12. *Grævius* .

2 *Tranſiſſe*] Pompejum . *Corrad.*

3 *Eum*] Cæſarem : ut perſequi poſſet . *Manutius* .

CICERO ATTICO SAL.

IV. EGO etſi tam diu requieſco , quam diu aut ad te ſcribo , aut tuas literas lego : tamen & ipſe egeo argumento epiſtolarum, & tibi idem accidere certo ſcio . Quæ enim ſoluto animo familiariter ſcribi ſolent , temporibus his excluduntur . Quæ autem ſunt horum temporum , ea jam contrivimus . Sed tamen , ne me totum ægritudini dedam , ſumpſi mihi quaſdam tanquam θέσεις, quæ & politicæ ſunt , & temporum horum ; ut & abducam animum ab querelis , & in eo ipſo , de quo agitur , exercear . Eæ ſunt hujuſmodi . [1] Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ. Τυραννουμένης δ᾽ αὐτῆς, εἰ

1 An manendum in patria tyrannide oppreſſa : ea vero tyrannide oppreſſa , an quovis modo tyrannidis everſio molienda eſt , etiamſi civitas propter id de ſumma rerum periculum ſubitura ſit .

εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν.[2] Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται.[3] Εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ.[4] Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν, ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννουμένης. Εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι.[5] Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ πολιορκητέον ταύτην τυραννουμένην.[6] Εἰ δὲ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις.[7] Εἰ τοῖς εὐεργέταις, καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων.[8] Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτό τε τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν, καὶ φθονηθεὶς, κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος.[9] Εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτε, καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας. In his ego me conſultationibus exercens, & diſſerens in utramque partem tum Græce, tum Latine, & abduco parumper animum a moleſtiis, & [10] τοῦ πρoὔργου τι delibero. Sed vereor ne tibi [11] ἄκαιρος ſim: ſi enim recte ambulaverit is, qui hanc epiſtolam tulit, in ipſum [12] tuum diem incidit.

2 An cavendum ſit, ne qui tyrannidem evertit, ipſe evehatur.

3 An tentandum ſit opem ferre patriæ tyrannide oppreſſæ verbis & rei opportunitate potius quam bello.

4 Utrum civis boni ſit, ſecedentem aliquo, quieſcere oppreſſa a tyranno patria, an quodcunque ſubeundum diſcrimen pro libertate.

5 An bellum inferendum regioni, eaque ſit obſidenda, ſi a tyranno opprimatur.

6 An etiam is, qui non probet, ut bello tyrannis evertatur, tamen nomen ſuum profiteri cum fortiſſimis viris debeat.

7 An cum bene meritis & amicis una ſubeunda ſint pericula in rebus, quæ pertinent ad rempublicam, etiamſi illi minus recte de ſumma rerum conſuluiſſe videantur.

8 Utrum de patria bene meritus, ob eamque cauſam graviſſima quæque paſſus & invidia oppreſſus ultro pro patria diſcrimen ſubire debeat.

9 An permittendum ei, ut ſui ipſius interdum & cariſſimarum perſonarum rationem habeat, dimiſſis adverſus potentes concertationibus reipublicæ.

10 *Τοῦ πρoὔργου τι*] Aliquid ex iis quæ ad rem pertinent.

11 *Ἄκαιρος*] Intempeſtivus.

12 *Tuum diem*] Quartanæ.

CICERO ATTICO SAL.

V. NATALI die tuo ſcripſiſti epiſtolam ad me plenam conſilii, ſummæque cum benevolentiæ, tum etiam pru-

prudentiæ: eam mihi Philotimus poſtridie quam a te acceperat, reddidit. Sunt iſta quidem quæ diſputas difficillima, iter ad ſuperum, navigatio infero, diſceſſus Arpinum, ne hunc fugiſſe; manſio Formiis, ne obtuliſſe nos [1] gratulationi videamur: ſed miſerius nihil, quam ea videre, quæ tamen jam, jam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Poſtumus: ſcripſi ad te [2] quam gravis. Venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu! quo ſpiritu! properans Brunduſium, ſcelus accuſans Pompeji, levitatem & ſtultitiam Senatus. Hæc qui in mea villa non feram, [3] Curtium in curia potero ferre? Age, finge me quamvis [4] εὐστομάχως hæc ferentem: quid illa, [5] *Dic*, *M. Tulli*, quem habebunt exitum? Et omitto cauſam Reipublicæ, quam ego amiſſam puto cum vulneribus ſuis, tum medicamentis iis, quæ parantur. De Pompejo quid agam? cui plane (quid enim hoc negem?) ſuccenſui. [6] Semper enim cauſæ eventorum magis movent, quam ipſa eventa. Hæc igitur mala, (quibus majora eſſe quæ poſſunt?) conſiderans, vel potius judicans ejus opera accidiſſe & culpa, inimicior eram huic, quam ipſi Cæſari. Ut majores noſtri funeſtiorem diem eſſe voluerunt Alienſis pugnæ, quam urbis captæ; quod hoc malum ex illo; itaque alter religioſus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: ſic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam gravius, afflixerat; præſentiſque temporis cognoſcens temeritatem, ignaviam, negligentiam, ſuccenſebam. Sed ea jam mihi exciderunt. Beneſi-

1 *Gratulationi*] Cæſaris ob victoriam Brunduſinam. *Corrad.*

2 *Quam gravis*] Aut, *Gravis*, moleſtus mihi, qui de Cæſare jactaret ea quæ minime vellem; aut, *Gravis*, qui nimium magna loqueretur, claſſes, exercitus, provincias. *Manut.*

3 *Curtium*] M. Curtium intelligit, de quo ſic idem ſcribit epiſtola ſequenti, *quovis potius certe quam ut Curtium videat, quem ego patronus adſpicere non poſſum*. De hoc Curtio epiſt. 47. lib. XII. & ep. 9. lib. XIV. *Boſius.*

4 Εὐστομάχως] Bono ſtomacho.

5 *Dic*, *M. Tulli*] Cum ſententiam rogabor in ſenatu non tam de Republica quam de ipſo Pompejo, quid dicam? quomodo me explicabo? Ep. 7. lib. VII. *Man.*

6 *Semper enim cauſæ eventorum magis movent, quam ipſa eventa*] Forte: *Semper enim* me *cauſæ eventorum magis movent, quam ipſa eventa*. Nam in genere minus vera ſententia eſt. *Caſaub.* Significat, Pompeji culpa in eam calamitatem incidiſſe Rempublicam; qui per decem annos Cæſaris potentiam auxerat: ut ſit inimicus Cæſari ob eventa, ſed inimicior Pompejo ob cauſas eventorum. *Manut.*

Digitized by Google

neficia ejuſdem cogito ; cogito etiam dignitatem . Intelligo ſerius equidem quam vellem , propter epiſtolas ſermoneſque [7] Balbi ; ſed video plane nihil aliud agi ; nihil actum ab initio , quam ut [8] hunc occideret . Ego igitur , ſi quis apud Homerum , cum ei & mater & dea dixiſſet ,

[9] *Αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἑτοῖμος* :

matri ipſe reſpondit ,

[10] *Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ*

Κτεινομένῳ ἐπαμῦναι : quid ſi non *ἑταίρῳ* ſolum , ſed etiam *εὐεργέτῃ* ? adde , tali viro , talem cauſam agenti : & ego vero hæc officia [11] mercanda vita puto . Optimatibus vero tuis nihil confido , nihil jam ne inſervio quidem . Video ut ſe huic dent , ut daturi ſint . Quidquam tu illa putas fuiſſe de valetudine decreta municipiorum præ his de victoria gratulationibus ? Timent , inquies . At ipſi [12] tum ſe timuiſſe dicunt . Sed videamus quid actum ſit Brunduſii . Ex eo fortaſſe mea conſilia naſcentur , aliæque literæ .

7 *Balbi*] Cui fidem habui , affirmanti Cæſarem optimo eſſe animo erga Pompejum , & concordiam cupere . Ep. 9. & 15. lib. VIII. *Idem* .

8 *Hunc occideret*] Pompejum Cæſar . Ep. 21. lib. VII. *Corrad.*

9 Αὐτίκα] *Statim enim tibi deinde poſt Hectorem mors parata* . Iliad. Σ. 98.

10 Αὐτίκα τεθναίην] *Utinam ſtatim moriar , quando quidem ſodali , cum interficeretur , non eram opem laturus* . Ibid.

11 *Mercanda vita*] Id eſt , ut hæc officia conſtent , vel ut his officiis ne deſim , animam impendendam puto . Virgil. *Hoc Ithacus velit , & magno mercentur Atridæ* . J. F. Gronov.

12 *Tum ſe timuiſſe*] Cum decreta de Pompeji valetudioe faciebant . *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. NOS adhuc Brunduſio [1] nihil . Roma ſcripſit Balbus, putare jam Lentulum Coſ. tranſmiſiſſe , nec eum a minore [2] Balbo conventum ; [3] quod is hoc jam Canuſii audiſſet : inde ad ſe eum ſcripſiſſe , cohorteſque ſex , quæ Albæ fuiſſent , ad Curium via Minucia tranſiſſe : id Cæſarem ad ſe ſcripſiſſe , & brevi tempore eum ad urbem futurum . Ergo

 utar

1 *Nihil*] Supple , accepimus.

2 *Balbo*] Cæſaris nomine rogaturo , ut in Italia maneret : Vide ep. 9. lib. VIII. *Manutius* .

3 *Quod is*] Quod Balbus minor Canuſii audiſſet Lentulum conſulem tranſmiſiſſe : qui ad Balbum patrem Canuſio id ſcripſit . *Idem* .

utar tuo conſilio ; neque me Arpinum hoc tempore abdam : etſi Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipſam excuſationem relicturus ad Cæſarem : ſed fortaſſe in eo ipſo offendetur, cur non Romæ potius. Sed tamen ſi eſt conveniendus, hic potiſſimum. Tum reliqua videbimus, id eſt, & quo, & qua, & quando. Domitius, ut audio, [4] in Coſano, & quidem, ut ajunt, paratus ad navigandum : ſi in Hiſpaniam, non probo : ſi ad Cnæum, laudo : quovis potius certe, quam ut Curtium videat ; quem [5] ego patronus aſpicere non poſſum. Quid alios ? Sed, opinor, quieſcamus ; ne noſtram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id eſt patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus, ita nos geſſimus, ut plane intercluſi captique ſimus. Scripta jam epiſtola, Capua literæ ſunt allatæ hoc exemplo. *Pompejus mare tranſiit cum omnibus militibus, quos ſecum habuit. Hic numerus eſt hominum millia* XXX. *Et* [6] *Conſules duo, & Tribuni plebis, & Senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus & liberis. Conſcendiſſe dicitur a. d.* IV. *Nonas Mart. Ex ea die fuere* [7] *Septemtriones venti. Naves, quibus uſus non eſt, omnes aut præcidiſſe, aut incendiſſe dicunt. De hac re literæ L. Metello Tribuno plebis Capuam allatæ ſunt ab Clodia ſocru, quæ ipſa tranſiit.* Ante ſollicitus eram & angebar, ſicut res ſcilicet ipſa cogebat, cum conſilio explicare nihil poſſem : nunc autem, poſtquam Pompejus & Conſules ex Italia exierunt, non angor, ſed ardeo dolore : [8] *ὐδέ μοι ἦτορ*

Ἔμπεδον, ἀλλ᾽ ἀλαλύκτημαι.

Non ſum, inquam, mihi crede, mentis compos ; tantum mihi dedecoris admiſiſſe videor. Me non primum cum Pompejo,

4 *In Coſano*] Agro vel littore, in quo naves Domitius paraverat, ut refert Cæſar lib. I. Coſa urbs Etruriæ : cui erant objectæ Igilium & Dianium inſulæ, quarum meminit Plinius lib. III. cap. 6. Virgil. Æneid. X :

Quique urbem liquere Coſas. Popma.

5 *Ego patronus*] Qui Tribunatum ei a Cæſare petii. Ep. 13. lib. II. *Corrad.*

6 *Conſules duo, & tribuni plebis*] *Duo*, fortaſſe gloſſema fuit antecedentis verbi. Aut legendum, ut homo eruditus exiſtimat, *Et duo Tribuni plebis*. Manut. Sed movendam eſſe tantum diſtinctionem alii exiſtimant, ut pauliſper quieſcas poſt *Conſules*, ac deinde, *duo & Tribuni* continuetur.

7 *Septemtriones venti*] Plin. lib. II. cap. 47. qui contrarii ſunt navigantibus Brunduſio in Græciam. *Corrad.*

8 *Οὐδέ μοι*] *Neque mihi pectus firmum, ſed conſternato ſum animo.* Iliad. K'. 93.

pejo, qualicunque conſilio uſo, deinde cum bonis eſſe, quamvis cauſa temere inſtituta? præſertim cum ii ipſi, quorum ego cauſa timidius me fortunæ committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud ſequi mallent? hoc turpe, & me indignum putarent? Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum ſe putare ajebat, id animo æquiſſimo ſequebatur. Tuas nunc epiſtolas [9] a primo lego. Hæ me paulum recreant. Primæ monent & rogant, ne me projiciam; proximæ te gaudere oſtendunt, me remanſiſſe. Eas cum lego, minus mihi turpis videor, ſed tam diu dum lego: deinde emergit rurſum dolor, & [10] *αἰσχρῦ φαντασία*. Quamobrem obſecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem, aut minue ſaltem, aut conſolatione, aut conſilio, aut quacunque re potes. Quid tu autem poſſis? aut quid homo quiſquam? vix jam Deus. Equidem illud molior, quod tu mones, ſperaſque fieri poſſe, ut mihi Cæſar concedat ut abſim, cum aliquid in Senatu contra Cnæum agatur. Sed timeo ne non impetrem. Venit ab eo Furnius: ([11] ut quidem ſcias, quos ſequamur) Q. Titinii filium cum Cæſare eſſe nuntiat: [12] ſed illum majores mihi [13] gratias agere, quam vellem. Quid autem me roget, (paucis ille quidem verbis, ſed [14] *ἐν δυνάμει*) cognoſce ex ipſius epiſtola. Me miſerum, quod tu non valuiſti. Una fuiſſemus: conſilium certe non defuiſſet, [15] *Σύντε δύ' ἐρχομένω*. Sed acta ne agamus: reliqua paremus. Me adhuc hæc duo feſellerunt, initio ſpes compoſitionis, qua facta volebam uti [16] populari vita, & ſollicitudine ſenectutem noſtram liberari: deinde bellum crudele, & exitioſum ſuſcipi

a

9 *A primo*] A primo tempore, ab initio. Sic epiſtola 11. libri VIII. *Sed hoc a primo cogitavit, omnia moria movere*. Boſius. Pro *a primo* vulgo dicitur per ellipſin *primo*. Vide Gronov. ad Senec. de Vit. Beat. 7. & Gaſp. Sciopp. in Paradoxis literariis ep. 1. *Grav.*

10 *Αἰσχρῦ φαντασία*.] Turpitudinis imago.

11 *Ut quidem ſcias*] Ut intelligas, quo loco ſint Pompeji res: cum etiam Q. Titinii filius, amici noſtri, qui bonum ſe civem eſſe præ ſe fert, cum Cæſare ſit. Ep. 21. lib. V. & 24. lib. IX. *Man.*

12 *Sed illum*] Quia, præter propoſitum, interpoſuerat de Titinii filio, omiſſum reprehendit hac particula, *Sed*, ad connectendum apta, & uſitata. *Illum*, autem, Cæſarem. *Idem*.

13 *Gratias*] Quod mare non tranſierim. *Quam vellem*: pœnitet enim. *Idem*.

14 *Ἐν δυνάμει*] Cum vi, & efficacia.

15 *Σύντε δύ' ἐρχομένω*] *Utroque noſtrum, quid optimum factu, cogitante*. Iliad. K' 224. Refertur idem *Fam*. IX. 7.

16 *Populari vita*] Popularis vita Ciceroni eſt, qua populus utitur ſine honoribus & dignitatibus vivens in otio. *Grav.*

a Pompejo [17] intelligebam. Melioris mediusfidius civis, & viri putabam, quovis ſupplicio affici, quam illi crudelitati non ſolum præeſſe, verum etiam intereſſe. Videtur vel mori ſatius fuiſſe, quam eſſe cum iis. Ad hæc igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. Quemvis eventum fortius feram, quam hunc dolorem.

17 *Intelligebam*] Arbitror legendum, *non intelligebam*. Quod & aliis (nempe Corrado) videtur. *Lambin.*

CÆSAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

CUM Furnium noſtrum tantum vidiſſem; neque loqui, neque audire meo commodo potuiſſem; properarem, atque eſſem in itinere, præmiſſis jam legionibus; præterire tamen non potui, quin & ſcriberem ad te, & illum mitterem, gratiaſque agerem: & ſi hoc & feci ſæpe, & ſæpius mihi facturus videor; ita de me mereris. In primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam; ut tuo conſilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti poſſim. Ad propoſitum revertar: feſtinationi meæ, brevitatique literarum ignoſces. Reliqua ex Furnio cognoſces.

CICERO ATTICO SAL.

VII. SCRIPSERAM ad te epiſtolam, quam darem IV Id. ſed eo die is, cui dare volueram, non eſt profectus. Venit autem eo ipſo die ille [1] celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas literas, quæ mihi quiddam quaſi animulæ reſtillarunt. Recreatum enim me non queo dicere: ſed plane [2] τὸ συνέχον effeciſti. Ego enim non jam id ago, mihi crede, ut proſperos exitus conſequar: ſic enim video, nec duobus his vivis, nec, hoc uno, nos unquam Rempublicam habituros. Ita neque de otio noſtro ſpero jam,

nec

1 *Celeripes*] Quidam tabellarius. *Celeripes* eſt ut *loripes*, *tardipes*, &c. *Græv.*

2 Τὸ συνέχον] *Argumentum firmiſſimum ad meam manſionem defendendam*. Sic alii explanant, ex Quintiliano, cap. ultimo lib. III. ſed potius videtur ſic explanandum: Effeciſti *quod proximum erat*, cum non poſſes recreare. *Manutius*.

nec ullam acerbitatem recuſo. Unum illud extimeſcebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, jam effeciſſem. Sic ergo habeto, ſalutares te mihi literas miſiſſe: neque ſolum has longiores, quibus nihil poteſt eſſe explicatius, nihil perfectius; ſed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi jucundiſſimum fuit, conſilium factumque noſtrum [3] a Sexto probari: pergratumque mihi tu feciſti, a quo diligi me, &, quid rectum ſit, intelligi ſcio. Longior vero tua epiſtola non me ſolum, ſed meos omnes ægritudine levavit. Itaque utar tuo conſilio, & ero in Formiano; ne aut ad urbem [4] *ἀπάντησις* mea animadvertatur; aut ſi nec hic, nec illic eum videro, devitatum ſe a me putet. Quod autem ſuades ut ab eo petam, ut mihi concedat, [5] ut idem tribuam Pompejo, quod ipſi tribuerim: id me jam pridem agere intelliges ex literis Balbi & Oppii: quarum exempla tibi miſi: miſi etiam Cæſaris ad eos ſana mente ſcriptas, [6] quo modo in tanta inſania. Sin mihi Cæſar hoc non concedat; video tibi placere illud, me [7] *πολίτευμα* de pace ſuſcipere: in quo non extimeſco periculum. Dum enim tot impendeant, cur non honeſtiſſimo depaciſci velim? Sed vereor ne Pompejo quid oneris imponam;

[8] *Μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου*

intorqueat. Mirandum enim in modum Cnæus noſter Syllani regni ſimilitudinem concupivit. [9] *Εἰδώς σοι λέγω*. Nihil ille unquam minus obſcure tulit. Cum hocne igitur, inquies, eſſe vis? Beneficium ſequor, mihi crede, non cauſam, ut in Milone, ut in .... Sed hæc hactenus. Cauſa igitur non bona eſt? immo optima: ſed agetur (memento) fœdiſſime. Primum conſilium eſt ſuffocare urbem & Italiam fame; deinde agros vaſtare, urere, pecuniis locupletum non abſtinere.

Sed

3 *A Sexto*] Sext. Peduceo.

4 Ἀπάντησις] Obviam itio.

5 *Ut idem*] Ne Pompejum ulla re lædam, neque adſim, cum in ſenatu contra illum agetur. *Manut.*

6 *Quo modo in tanta inſania*] Sana mente ſcriptas, quo modo in tanta inſania ſcribi potuit. Ut non prorſus ſana mente ſcriptas affirmet: ſed præ inſania illius, ſana mente. *Malaſpina*.

7 Πολίτευμα Curam publicam.

8 Μή μοι γοργείην] *Ne mihi Gorgoneum caput horrendi & gravis monſtri*. Odyſſ. Λ'. 633. Inerat enim Pompejo honor eximiæ frontis, auctore Plin. lib. VII. cap. 12. quamvis eſſet aſpectu populari gratiæ accommodato. *Plut.* Corrad.

9 Εἰδώς σοι λέγω] Sciens tibi dico.

Sed cum eadem metuam ab hac parte ; ſi illinc beneficium non ſit , rectius putem quidvis domi perpeti . Sed ita meruiſſe illum de me puto , ut [10] *ἀχαριστίας* crimen ſubire non audeam . Quanquam a te ejus quoque rei juſta defenſio eſt explicata . De triumpho tibi aſſentior : quem quidem totum facile & libenter abjecero . Egregie probo ſore ut , dum agamus , [11] ὁ πλοῦς ὡραῖος obrepat : ſi modo , inquis , ſatis ille erit firmus . Eſt firmior etiam , quam putabamus . De iſto licet bene ſperes . Promitto tibi , ſi valebit , tegulam illum in Italia nullam relicturum . Tene igitur ſocio ? Contra mehercule meum judicium , & contra omnium antiquorum auctoritatem : nec tam ut illa adjuvem , quam ut hæc ne videam , cupio diſcedere . Noli enim putare tolerabiles horum inſanias , nec uniuſmodi fore . Etſi quid te horum fugit ? legibus , judiciis , Senatu ſublato , libidines , audacias , ſumptus , egeſtates tot egentiſſimorum hominum , nec privatas poſſe res , nec Rempublicam ſuſtinere . Abeamus igitur inde qualibet navigatione : etſi id quidem , ut tibi videbitur : ſed certe abeamus . Sciemus enim , id quod expectas , quid Brunduſii actum ſit . Bonis viris quod ais probari , quæ adhuc fecerimus , ſcirique ab iis nos non profectos , valde gaudeo ; ſi eſt nunc ullus gaudendi locus . De Lentulo inveſtigabo diligentius : id mandavi Philotimo , homini forti , ac [12] nimium optimati . Extremum eſt , ut tibi argumentum ad ſcribendum fortaſſe jam deſit . Nec enim alia de re nunc ulla ſcribi poteſt ; & de hac quid jam amplius inveniri poteſt ? Sed quoniam & ingenium ſuppeditat , (dico mehercule , ut ſentio) & amor , quo & meum ingenium incitatur ; perge , ut facis , & ſcribe quantum potes . In Epirum quod me non invitas , comitem non moleſtum , ſubiraſcor : ſed vale . Nam , ut tibi [13] ambulandum , ungendum , ſic mihi dormiendum . Etenim literæ tuæ mihi ſomnum attulerunt .

10 Ἀχαριστίας] Ingrati animi.

11 Ὁ πλοῦς] Navigatio tempeſtiva.

12 *Nimium optimati*] Pompeji partium ſtudioſo , & ſæpe pro Pompejo mentienti . Nec ſine ironia dictum de liberto. *Man.*

13 *Ambulandum , ungendum*] Quæ laborantibus quartana præcipiuntur a medicis . *Idem* .

BAL-

BALBUS, ET OPPIUS, S. D. M. CICERONI.

NEDUM hominum humilium, ut nos ſumus, ſed etiam ampliſſimorum virorum conſilia ex eventu, non ex voluntate, a pleriſque probari ſolent. Tamen freti tua humanitate, quod veriſſimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos ſcripſiſti, tibi conſilium dabimus: quod ſi non fuerit prudens, at certe ab optima fide & optimo animo proficiſcetur. Nos niſi id, quod noſtro judicio Cæſarem facere oportere exiſtimamus, ut, ſimul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiæ ſuæ & Pompeji, id eum facturum ex ipſo cognoviſſemus, te hortari deſineremus, ut velles iis rebus intereſſe, quo facilius, & majore cum dignitate per te, qui utrique es conjunctus, res tota confieret: aut, ſi ex contrario putaremus Cæſarem id non facturum, & eum velle cum Pompejo bellum gerere, ſciremus; nunquam tibi ſuaderemus, contra hominem optime de te meritum arma ferres; ſicuti te ſemper oravimus, ne contra Cæſarem pugnares. Sed cum etiamnum, quid facturus Cæſar ſit, magis opinari, quam ſcire poſſimus: non poſſumus niſi hoc; non videri eam tuam eſſe dignitatem, neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cum utrique ſis maxime neceſſarius, arma feras: & hoc non dubitamus quin Cæſar pro ſua humanitate maxime ſit probaturus. Nos tamen (ſi tibi videbitur) ad Cæſarem ſcribemus, ut nos hac re certiores faciat quid acturus ſit: a quo ſi erit nobis reſcriptum, ſtatim, quæ ſentiemus, ad te ſcribemus: & tibi fidem faciemus nos ea ſuadere, quæ nobis videntur tuæ dignitati, non Cæſaris rationi eſſe utiliſſima: & hoc Cæſarem pro ſua indulgentia in ſuos probaturum putamus.

BALBUS CICERONI IMP. S.

SI vales, bene eſt. Poſtea quam literas communes cum Oppio ad te dedi, ab Cæſare epiſtolam accepi, cujus exem-

plum tibi miſi ; [1] ex quibus perſpicere poteris, quam cupiat concordiam, & Pompejum reconciliare, & quam remotus ſit ab omni crudelitate: quod eum ſentire, ut debeo, valde gaudeo. De te & tua fide, & pietate idem mehercule, mi Cicero, ſentio, quod tu; non poſſe tuam famam & officium ſuſtinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepiſſe prædices. Cæſarem hoc idem probaturum, exploratum pro ſingulari ejus humanitate habeo: eique cumulatiſſime ſatisfacturum te certo ſcio, cum nullam partem belli contra eum ſuſcipias, neque ſocius ejus adverſariis fueris. Atque hoc non ſolum in te, tali & tanto viro, ſatis habebit, ſed etiam mihi ipſe ſua conceſſit voluntate, ne in iis caſtris eſſem, quæ contra Lentulum, aut Pompejum futura eſſent; quorum beneficia maxima haberem: ſibique ſatis eſſe dixit, ſi rogatus urbana officia ſibi præſtitiſſem; quæ etiam illi, id ſi vellem, præſtare poſſem. Itaque nunc Romæ omnia negotia Lentuli procuro, ſuſtineo; meumque officium, fidem, pietatem his præſto. Sed mehercule rurſus jam abjectam compoſitionis ſpem non deſperatiſſimam eſſe puto; quoniam Cæſar eſt ea mente, qua optare debemus. Hac re mihi placet, ſi tibi videtur, te ad eum ſcribere, & ab eo præſidium petere, ut petiſti a Pompejo, me quidem approbante, temporibus [2] Milonianis. Præſtabo (ſi Cæſarem bene novi) eum prius tuæ dignitatis, quam ſuæ utilitatis rationem habiturum. Hæc quam prudenter tibi ſcribam, neſcio: ſed illud certe ſcio, me ab ſingulari amore ac benevolentia, quæcunque ſcribo, tibi ſcribere: quod te, ita incolumi Cæſare moriar, tanti facio, ut paucos æque ac te caros habeam. De hac re cum aliquid conſtitueris, velim mihi ſcribas. Nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benevolentiam præſtare poſſis: quam mehercule te præſtaturum confido. Fac ut valeas.

CÆ-

1 *Ex quibus*] Σολοικοφανές. Nam, *ex quibus*, refertur ad epiſtolam. Credo, cum & literas, & epiſtolam Balbus nominaſſet: eadem diverſorum nominum ſignificatione deceptum, illud, *Ex quibus*, ut de literis, non ut de epiſtola, protuliſſe. *Man.*

2 *Milonianis*] Cum reum Milonem in judicio defendiſti. *Idem*. Id pene ſignificant ipſius orationis pro Milone verba illa: *arma, centuriones, cohortes, præſidium denunciant*. Corr.

Digitized by Google

CÆSAR OPPIO, CORNELIO S.

GAUDEO mehercule vos ſignificare literis, quam valde probetis ea, quæ apud Corfinium ſunt geſta. Conſilio veſtro utar libenter, & hoc libentius, quod mea ſponte facere conſtitueram, ut quam leniſſimum me præberem; & Pompejum darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, ſi poſſumus omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria uti: quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, præter unum L. Syllam, quem imitaturus non ſum. Hæc nova ſit ratio vincendi; ut miſericordia & liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri poſſit, non nulla mi in mentem veniunt, & multa reperiri poſſunt. De his rebus rogo vos ut cogitationem ſuſcipiatis. Cn. Magium, Pompeji præfectum, deprehendi. Scilicet meo inſtituto uſus ſum, & eum ſtatim miſſum feci. Jam duo præfecti fabrum Pompeji in meam poteſtatem venerunt, & a me miſſi ſunt. Si volent grati eſſe, debebunt Pompejum hortari, ut malit mihi eſſe amicus, quam his, qui & illi, & mihi ſemper fuerunt inimiciſſimi: quorum artificiis effectum eſt, ut Reſpublica in hunc ſtatum perveniret.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. CŒNANTIBUS II Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epiſtolam brevem attulit. De Lucio Torquato quod modo quæris, non modo Lucius, ſed etiam Aulus [1] profectus eſt, [2] alter multos dies. De Reatinorum [3] corona quod ſcribis, moleſte fero. In agro Sabino ſementem fieri proſcriptionis, ſenatores multos eſſe Romæ, nos

 quo-

1 *Profectus*] Ad Pompejum. *Man.*

2 *Alter*] Torquatorum alter, nempe Lucius, multos jam dies profectus. *Boſius*.

3 *Corona*] Dolet Sabinos in circulis ac coronis jacere ſermones de proſcriptione, quam forſitan non cogitet Cæſar, cum adhuc clementiam in victos oſtenderit. *Manut.*

quoque audieramus. Ecquid potes dicere cur [4] exierint? in his locis opinio eſt, conjectura magis, quam nuntio, aut literis, Cæſarem Formiis a. d. XI Kal. Apr. fore. Hic ego vellem habere Homeri illam Minervam ſimulatam Mentori, [5] cui dicerem:

[6] Μέντορ πῶς τ' ἄρ ἴω, πῶς τ' ἄρ προσπτύξομαι αὐτόν;

Nullam rem unquam difficiliorem cogitavi; ſed cogito tamen; nec ero ut in malis imparatus. Sed cura ut valeas: puto enim diem tuum heri fuiſſe.

4 *Exierint*] Obviam Cæſari, Brunduſio redeunti. *Idem*.

5 *Cui dicerem*] Quam rogatem, quo modo redeuntem Brunduſio Cæſarem exciperem, & amplexarer: ſicuti rogat eam, facie Mentori ſimulatam, Telemachus Ulyſſis filius. *Idem*.

6 Μέντορ] *Mentor, quonam modo adeam, quonam modo amplexabor illum?* Odyſſ. Γ'. 22.

CICERO ATTICO SAL.

IX. TRES epiſtolas tuas accepi poſtridie Idus: erant autem IV, III, pridie Idus datæ. igitur antiquiſſimæ cuique primum reſpondebo. Aſſentio tibi ut in Formiano potiſſimum commorer; etiam de ſupero mari; [1] palpaboque, ut antea ad te ſcripſi, ecquonam modo poſſim voluntate ejus nullam Reipublicæ partem attingere. Quod laudas, quia obliviſci me ſcripſi ante facta & delicta noſtri amici: ego vero ita facio. Quin ea ipſa, quæ a te commemorantur ſecus ab eo in me ipſum facta eſſe, non memini: tanto plus ad me valere beneficii gratiam, quam injuriæ dolorem volo. Faciamus igitur, ut cenſes, colligamuſque nos. [2] Σοφιστεύω enim, ſimul ut rus decurro, atque in decurſu [3] θέσεις meas commentari non deſino. Sed ſunt quædam earum perdifficiles ad judicandum. De optimatibus ſit ſane ita ut vis, ſed noſti illud, [4] Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Cæſarem eſt.

Quod

1 *Palpabo*] Blandiendo, adulandoque leviter tentabo, & experiar. *Boſius*.

2 Σοφιστεύω] Declamo.

3 Θέσεις] *Quæſtiones*. Vide ep. 4.

4 Διονύσιος] Superbienti Philippo, Lacedæmonii reſcripſere ſuo more breviter: *Dionyſius Corinthi*. Id in proverbium abiit. Quid eo velit Cicero, ſolus vidit Mongaltus, quem ſequor. Alios ſi audimus, ſignificat vereri ſe, ne tam ſit inglorius ac ridiculus, quam optimates it, de quibus ſcripſerat Atticus, Romæ tam vacuos vivere,

ut

Quod autem quaſi vereri videris, ne mihi tua conſilia diſpliceant; me vero nihil delectat aliud, niſi conſilium & literæ tuæ. Quare fac, ut oſtendis, ne deſtiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, ſcribere. Mihi nihil poteſt eſſe gratius. Venio ad alteram nunc epiſtolam. Recte non credis de numero militum. Ipſo dimidio plus ſcripſit [5] Clodia. Falſum etiam [6] de corruptis navibus. Quod Conſules laudas; ego quoque animum laudo, ſed conſilium reprehendo. [7] Diſceſſu enim illorum, actio de pace ſublata eſt; quam quidem ego meditabar. Itaque poſtea Demetrii librum de concordia tibi remiſi, & Philotimo dedi. Nec vero dubito, quin exitioſum bellum impendeat, cujus initium ducetur a fame. Et me tamen doleo non intereſſe huic bello; in quo tanta vis ſceleris futura eſt, ut, cum parentes non alere nefarium ſit, noſtri principes antiquiſſimam & ſanctiſſimam parentem patriam fame necandam putent. Atque hoc non opinione timeo, ſed interfui ſermonibus. Omnis hæc claſſis Alexandria, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Leſbo, Smyrna, Mileto, Coo, ad intercludendos commeatus Italiæ, & ad occupandas frumentarias provincias comparatur. At quam veniet iratus! & iis quidem maxime, qui eam maxime ſalvam volebant, quaſi relictus ab iis quos reliquit. Itaque mihi dubitanti, quid me facere par ſit, permagnum pondus affert benevolentia erga illum; qua dempta, perire melius eſſet in patria, quam patriam ſervando evertere. [8] De Septentrione plane ita eſt. Metuo, ne vexe-

ut ſcholas habere poſſent, ut habuerat Corinthi Dionyſius, Syracuſis pulſus, & regia exutus poteſtate. Atqui hoc Lacedæmonii cum ſcriberent, non inſultabant ludi magiſtro, olim regi: ſed Philippum admonebant, ne ſecundis rebus inſoleſceret; eſſe enim fortunam mutabilem, quæ poſſet ipſum quoque, uti Dionyſium, de gradu dejicere. Hujus ergo loci ſententia hæc eſt: Ais probari optimatibus, qui Romæ ſunt, conſilium manendi in Italia meum; nempe quoniam præpollet nunc Cæſar: at non ignoras mutari fortunam poſſe: ſi ſe reddiderit Pompejo, & hic Rempublicam recuperarit, quid me fiet? Vide ſupra, VIII. 3. infra, X. 8. quibus in locis hæc eadem narrat. *Olivetus.*

5 *Clodia*] Socrus L. Metelli. Vide ep. 4. hujus libri. *Corradus.*

6 *De corruptis navibus*] Præciſis, aut incenſis. Ibid. *Idem.*

7 *Diſceſſu*] Plerique alii, *Diſperſu.*

8 *De ſeptentrione*] Α'θηνογοραῖς intelligo. Cic. ep. 6. hujus libri dixerat ſeptentriones flaſſe, qui ſolvere cupientes Italia in Epirum impediebant. Atticus erat aliquid jocatus, & dixerat, ſe valde vereri ne ſeptentriones vaſtaturi ſint Epirum, intelligens exercitum Pompeji. *Caſaub.* Aliter tamen Mon-

xetur [9] Epirus. Sed quem tu locum Græciæ non direptum iri putas? Prædicat enim palam, & militibus oſtendit, ſe largitione ipſa ſuperiorem, [10] quam hunc, fore. Illud me præclare admones, [11] cum illum videro, ne nimis indulgenter, & ut cum gravitate potius loquar. Plane ſic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito, ne forte aut abſim cum veniet, aut curſem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut ſcribis, audio veniſſe, & rediiſſe pridie Idus. Philotimum, ut ais epiſtola tertia, expectabas: at ille Idib. a me profectus eſt: eo ſerius ad tuam illam epiſtolam, cui ego ſtatim reſcripſeram, redditæ ſunt meæ literæ. De Domitio ut ſcribis, ita opinor eſſe, ut & in Coſano ſit, & conſilium ejus ignoretur. [12] Iſte omnium turpiſſimus & ſordidiſſimus, qui Conſularia comitia a Prætore ait haberi poſſe, eſt ille quidem, qui ſemper in Republica fuit. Itaque nimirum hoc illud eſt, quod Cæſar ſcribit in ea epiſtola, cujus exemplum ad te miſi, ſe velle uti *conſilio meo*: age, eſto hoc [13] commune: *gratia*: ineptum id quidem; ſed, puto hoc ſimulat ad quaſdam Senatorum ſententias: *dignitate*, fortaſſe [14] ſententia Conſularis. Illud extremum eſt, *ope omnium rerum*. Id, ego ſuſpicari cœpi tum ex tuis literis, aut hoc ipſum eſſe, aut non multo ſecus: nam permagni ejus intereſt, rem ad interregnum non venire. Id aſſequitur, ſi per Prætorem Conſules creantur. [15] Nos autem in libris habemus non modo Conſules a Prætore, ſed ne Prætores quidem creari jus eſſe, idque factum eſſe nunquam. Conſules, eo non eſſe jus, quod majus imperium a minore rogari non ſit jus: Prætores autem, cum ita rogentur

Mongaltus noſter. Hæc enim vult intelligi de Conſulum diſceſſu, qui, etſi ſeptentriones flarent, in navem nihilo minus conſcendiſſe tunc dicebantur.

9 *Epirus*] Ubi res habes tuas. *Corr.*

10 *Quam hunc*] Quam Cæſarem. *Idem.*

11 *Cum illum videro*] Cæſarem Brunduſio revertentem. Vide ep. 7. *Idem.*

12 *Iſte*] Conſules aberant Lentulus, & Marcellus. Agebatur ergo, quis haberet comitia deſignandis in proximum annum conſulibus. Si extaret Attici epiſtola nomen haud ignoraremus. *Manutius*. *Iſte*, M. ut puto, Lepidus, non ille conſularis (ep. 12. lib. VII.) ſed Prætor, qui paucis poſt menſibus Cæſarem abſentem Dictatorem dixit. *Corr.*

13 *Commune*] Quod velit uti conſilio meo. *Commune* cum aliis ita, ut meo, ſicut aliorum conſilio uti poſſit: vel *commune* de omnibus rebus, non ſolum de comitiis. *Idem.*

14 *Sententia Conſularis*] Scilicet, ad acta ſua ſpecioſiora reddenda, ſi mea Conſularis viri ſententia foiſſent probata. *Grævius*. Sed & Vict. & Boſius ediderunt *ſententiæ*. Utrumvis elige.

15 *Nos autem*] Augures. *Corrad.*

tur ut [16] collegæ Conſulum ſint, quorum eſt majus imperium. Aberit non longe, quin hoc a me decerni velit, neque ſit contentus Galba, Scævola, Caſſio, Antonio. [17] Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών. Sed quanta tempeſtas impendeat, vides. Qui [18] tranſierint Senatores, ſcribam ad te, cum certum habebo. De re frumentaria recte intelligis; quæ nullo modo adminiſtrari ſine vectigalibus poteſt: nec ſine cauſa & eos, qui circum illum ſunt, omnia poſtulantes, & bellum nefarium times. Trebatium noſtrum, etſi, ut ſcribis, nihil bene ſperat, tamen videre ſane velim: quem fac horteris, ut properet: opportune enim ad me ante adventum Cæſaris venerit. De [19] Lanuvino ſtatim ut audivi Phameam mortuum, optavi, ſi modo eſſet futura Reſpublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamen de te, qui maxime meus, cogitavi. Sciebam enim [20] te quoto anno, & quantum in ſolo, ſolere quærere: neque ſolum Romæ, ſed etiam Deli tuum digamma videram. Verumtamen ego illud, quanquam eſt bellum, minoris æſtimo, quam æſtimabatur Marcellino Conſule, cum ego iſtos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, jucundiores mihi fore putabam, & minore impenſa, quam ſi Tuſculanum refeciſſem. Volui H-S quingentis: [21] egi per prædem,

16 *Collegæ conſulum*] Si enim creantur prætores, ut collegæ conſulum ſint, creari a prætore non poſſunt. Non enim collegæ conſulum dicerentur, creati ab eo, cujus imperium conſulari imperio minus eſt, ideoque a conſule creentur. Gellius lib. XIII. cap. 14. *Manut.*

17 *Τότε μοι*] *Tunc mihi dehiſcat lata tellus*. Subaudi, cum a me decernetur quid tale. *Iliad.* δ. 182.

18 *Tranſierint*] Cum Pompejo.

19 *Lanuvino*] Fundo, cujus dominus Phameas. Alii, pro *Lanuvino*, ſcribunt *Lanvino*. Neutrum male.

20 *Te quoto anno*] Indicat Cicero his verbis ſummum ſtudium Attici in quæſtu faciendo, qui, quod majorem fructum perciperet ex fœnu pecuniæ, quam ex agrorum proventu, malebat nummos fœnori collocare, quam iis prædia comparare. Eum porro tradit mire cautum fuiſſe in nominibus faciendis. Primum enim quæſiiſſe *quoto anno* ſortem reddituri eſſent qui fœnori pecunias ſumebant, id eſt, quamdiu eſſent fœnebribus nummis uſuri; tum *quantum* iidem *in ſolo* haberent, hoc eſt, quo pretio cenſerentur eorum prædia, & res ſoli: ne ſcilicet ii diutius nummos retinerent, quam ut bonorum prædiorum æſtimatio ſatis eſſe poſſet omnibus uſuris cum ſorte perſolvendis. Eſt ergo *Digamma*, ut recte Turnebus explicat, fœnus, ita dictum, a prima ejus vocis litera, quæ eſt digamma Æolicum. Sic libro XV. δίγαμμα τῷ Δ notavit. Cæterum Atticus Romæ pecunias fœnori occupare conſueverat, utebaturque in ea re opere quorumdam argentariorum, quos Cicero obſcure in his epiſtolis Oppios Velienſes appellet. Deli etiam fœnebrem pecuniam habebat, ubi celeberrimus fuit mercatus, quemadmodum refert Strabo lib. XIV. *Boſius.*

21 *Egi per prædem, illi daret*] Quid? ſatis venditori cautum non fuit præde, ut rem emptori concrederet: niſi ipſimet prædi, quo-

dem, illi daret, Antii cum haberet [22] venale: noluit: ſed nunc omnia iſta jacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptiſſimum, vel nobis potius, ſi tu emeris. Sed ejus [23] dementias cave contemnas. Valde eſt venuſtum. Quanquam mihi iſta omnia jam addicta vaſtitati videntur. Reſpondi epiſtolis tribus: ſed expecto alias: nam me adhuc tuæ literæ ſuſtentarunt. Data [24] Liberalibus.

quoad ſoluta res eſſet, quaſi depoſitum traderet? Id mihi prædi cogitandum fuiſſe, non venditori videtur. Ego cum manuſcriptis libris, Antoniano, Faerni, Poggii, Maffei omnibus, *Ille* malim legere, hoc ſenſu: Ego hortos a Phamea H-S Q. emere volui: & ut eo libentius deſcenderet, egi per ipſum prædem, mihi ille ut daret. Noluit. Ita enim dicimus, *Egi daret*, ut, *Egi ut daret*. Malaſp.

22 *Venale*] Cum Phamea Lanuvinum Antii proſcripſiſſet. *Manutius*.

23 *Dementias*] Sumptus immenſos factos in ædificando & exornando Lanuvino, unde impenſius vænibat. *Boſius*.

24 *Liberalibus*] Hoc eſt, xv. Kal. Aprilis. *Corradus*. Ex hac epiſtola, Pompejum profectum eſſe, conſtat. Quomodo igitur dicit Plutarchus, eum profectum eſſe Liberalibus? Nimirum errare potuit, Homo enim fuit. Nec alibi non erravit. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

X. NIHIL habebam, quod ſcriberem: neque enim novi quidquam audieram, & ad tuas omnes reſcripſeram pridie. Sed cum me ægritudo non ſolum ſomno privaret, verum ne vigilare quidem ſine ſummo dolore pateretur, tecum ut quaſi loquerer, in quo uno acquieſco, hoc neſcio quid, nullo argumento propoſito, ſcribere inſtitui. Amens mihi fuiſſe videor a principio, & me una hæc res torquet, quod non omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompejum tanquam unus manipularis ſecutus ſim. Vidi hominem XIV. Kal. Febr. plenum formidinis: illo ipſo die ſenſi quid ageret. Nunquam mihi poſtea placuit; nec unquam aliud in alio peccare deſtitit. Nihil interim ad me ſcribere, nihil niſi fugam cogitare. Quid quæris? ſicut [1] *ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς* alienant immundæ, inſulſæ, indecoræ: ſic me illius fugæ negligentiæque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat, quare ejus fugæ comitem me adjungerem. Nunc emergit amor; nunc deſiderium ferre non poſſum: nunc mihi nihil libri, nihil lite-

1 Ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς] In amatoriis.

literæ, nihil doctrina prodeſt: ita dies & noctes tanquam [2] avis illa [3] mare proſpecto; evolare cupio. Do, do pœnas temeritatis meæ: etſi quæ fuit illa temeritas? quid feci non conſideratiſſime? Si enim nihil præter fugam quæreretur, fugiſſem libentiſſime: ſed genus belli crudeliſſimi & maximi, quod nondum vident homines quale futurum ſit, perhorrui. Quæ minæ municipiis? quæ nominatim viris bonis? quæ denique omnibus, qui remanſiſſent? [4] quam crebro illud: *Sylla potuit, ego non potero?* Mihi autem [5] hæſerunt illa: male Tarquinius, qui [6] Porſenam, qui Octavium Mamilium contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volſcis: recte Themiſtocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Piſiſtrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit, arma contra patriam ferens. At Sylla, at Marius, at Cinna [7] recte? immo jure fortaſſe: ſed quid eorum victoria crudelius? quid funeſtius. Hujus belli genus fugi; & eo magis, quod crudeliora etiam cogitari, & parari videbam. Me, quem nonnulli conſervatorem iſtius urbis, quem parentem eſſe dixerunt, Getarum, & Armeniorum, & Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vaſtitatem inferre Italiæ? Hunc primum mortalem eſſe, deinde etiam multis modis poſſe extingui, cogitabam: urbem autem, & populum noſtrum ſervandum ad immortalitatem, quantum in nobis eſſet, putabam; & tamen ſpes quædam me obtentabat fore, ut [8] aliquid conveniret potius, quam aut [9] hic tantum ſceleris, aut ille

a *Avie illa*] De qua ſcis a Platone ſcribi in epiſtola ad Dionis propinquos, cum ſe a Dionyſii tyranni cuſtodibus obſervatum, ne horto regiæ domui conjuncto egredi poſſet, extra ſpectare, tanquam avem e cavea dicit. *Manut.*

3 *Mare*] Ut ad Pompejum navigem. *Id.*

4 *Quam crebro illud*] Quam ſæpe auditus eſt, cum diceret, Cur ego non potero, quod potuit Sylla, regnare, dominari? Supra, ep. 7. *Mirandum in modum Cnæus noſter Syllani regni ſimilitudinem concupivit. Nihil ille unquam minus obſcure tulit.* Olivetus.

5 *Hæſerunt*] Alte infixa in animo.

6 *Porſenam*] De Porſena, & Octavio Mamilio *Livius*, lib. II. Dionyſius Halic. lib. V.

7 *Recte? immo jure fortaſſe*] Affirmarit-ne Cicero, aut conceſſerit, *recte* Syllam feciſſe, Marium, Cinnam, movendis armis civilibus? Equidem non arbitror. Quare poſt *recte* notam interrogationis poſui, quæ a cæteris editionibus abeſt. Id ſit *recte*, quod nulla reprehendi ex parte poteſt. Quod non ſine cauſa ſit, quæ ſit probabilis, id *jure* factum videtur. Cauſas vero idoneas habuiſſe illi videbantur duces bellorum civilium, quas rerum Romanarum ſcriptores fuſe narrarunt, Florus breviter expoſuit *lib.* III. *cap.* 21. Olivet.

8 *Aliquid conveniret*] Aliqua ratione res componeretur. *Manutius*.

9 *Hic*] Cæſar. *Ille*, Pompejus.

tantum flagitii admitteret. Alia res nunc tota eſt, alia mea. Sol, ut eſt in tua quadam epiſtola, excidiſſe mihi e mundo videtur. Ut ægroto dum anima eſt, ſpes eſſe dicitur; ſic ego, quoad Pompejus in Italia fuit, ſperare non deſtiti. Hæc, hæc me feſellerunt; &, ut verum loquar, ætas jam a diuturnis laboribus devexa ad otium, domeſticarum me rerum delectatione molliit. Nunc, ſi vel periculo experiundum erit, experiar certe, ut hinc avolem. Ante oportuit fortaſſe; ſed ea, quæ ſcripſi, me tardarunt, & auctoritas maxime tua. Nam cum ad hunc locum veniſſem, evolvi volumen epiſtolarum tuarum, quod ego [10] ſub ſigno habeo, ſervoque diligentiſſime. Erat igitur in ea, quam x. Kalend. Febr. dederas, hoc modo, *Sed videamus & Cnæus quid agat, & illius rationes quorſum fluant. Quod ſi iſte Italiam relinquet; faciet omnino male, &, ut ego exiſtimo,* [11] ἀλογίστως. *Sed tum demum conſilia noſtra commutanda erunt.* Hoc ſcribis poſt diem quartum, quam ab urbe diſceſſimus. Deinde VIII. Kalend. Febr. tantummodo, *Cnæus noſter, ne, ut urbem* ἀλογίστως *reliquit, ſic Italiam relinquat.* Eodem die das alteras, quibus mihi conſulenti planiſſime reſpondes: eſt enim ſic, *Sed venio ad conſultationem tuam. Si Cnæus Italia cedit, in urbem redeundum puto: quæ enim finis peregrinationis?* Hoc mihi plane hæſit: & nunc ita video, infinitum bellum junctum miſerrima fuga; quam tu peregrinationem [12] ὑποκορίζῃ. Sequitur [13] χρησμὸς VI. Kalend. Febr. *Ego, ſi Pompejus manet in Italia, nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: ſin Italiam relinquit, ad poſterum bellum* [14] ἄσπονδον *ſtrui exiſtimo.* Hujus igitur belli ego particeps, & ſocius, & adjutor eſſe cogor; quod & ἄσπονδον, & cum civibus. Deinde VII. Idus Febr. cum jam plura audires de Pompeji conſilio, concludis epiſtolam quandam hoc modo: *Ego quidem tibi non ſim auctor, ſi Pompejus Italiam relinquit, te quoque profugere: ſummo enim periculo*

10 *Sub ſigno habeo*] Alibi: *ſub ſigno clauſtriſque*. Sic Horatius de ſuo libro loquens extr. epiſt. lib. I. *Odiſti claves & grata ſigilla pudico*. Unde apparet ſcripta & chartas caras ſub ſigno clauſtriſque fuiſſe ſolita ſervari. *Caſaub.*

11 Ἀλογίστως] Abſque ratione.

12 Ὑποκορίζῃ] Honeſto nomine appellas.

13 Χρησμὸς] Oraculum.

14 Ἄσπονδον] Æternum, inexpiabile.

culo facies, nec Reipublicæ proderis; cui quidem poſterius poteris prodeſſe, ſi manſeris. Quem [15] φιλόπατριν, ac [16] πολιτικὸν hominis prudentis & amici, tali admonitu, non moveret auctoritas? Deinceps tertio Idus Februarias iterum mihi reſpondes conſulenti ſic, *Quod quæris a me* [17] *fugamne fidam, an moram deſerendam utiliorem putem, ego vero in præſentia ſubitum diſceſſum, & præcipitem profectionem cum tibi, tum ipſi Cnæo inutilem, & periculoſam puto: & ſatius eſſe exiſtimo, vos diſpertitos, & in ſpeculis eſſe. Sed medius fidius turpe nobis puto eſſe de fuga cogitare.* Hoc turpe Cnæus noſter biennio ante cogitavit, ita [18] ſyllaturit animus ejus, & proſcripturit diu. Inde, ut opinor, cum tu ad me quædam [19] γενικώτερον ſcripſiſſes, & ego mihi a te quædam ſignificari putaſſem, ut Italia cederem; deteſtaris hoc diligenter XI. Kalendas Martias, *Ego vero nulla epiſtola ſignificavi, ſi Cnæus Italia cederet, ut tu una cederes: aut ſi ſignificavi, non dico fui inconſtans, ſed demens.* In eadem epiſtola alio loco, *Nihil relinquitur niſi fuga: cui te ſocium neutiquam puto eſſe oportere, nec unquam putavi.* Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in literis VIII. Kalendas Martias datis: *Si M' Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, ſi ſalvus ſit Pompejus, & conſtiterit alicubi, hanc* [20] νεκυίαν *relinquas, & te in certamine vinci cum illo facilius patiaris, quam cum hoc, in ea, quæ perſpicitur futura, colluvie regnare.* Multa diſputas huic ſententiæ convenientia. Inde ad extremum; *Quid ſi*, inquis, *Lepidus, & Volcatius diſcedunt? plane* [21] ἀπορῶ. *Quod evenerit*

 igitur,

15 Φιλόπατριν] Studioſum patriæ.

16 Πολιτικὸν] Reipublicæ deditum.

17 *Fugamne fidam*] Quid ſi corrigatur: *fugamne fœdam, an moram deſidem*, &c. *Manut.* Alii aliter mutant. Conſultius autem duxi & hoc loco veterum codicum corruptam lectionem dare cum Victorio, & Manutio, quam incertas conjecturas pro Attici verbis venditare. *Grævius.* Vide, ſi vacat, Turnebi Adverſaria, lib. I. cap. 21.

18 *Syllaturit*] Genus illud Syllani regni appetit. *Proſcripturit*: proſcribere cupit. Vide lib. VIII. ep. 11. *Corrad.*

19 Γενικώτερον] *Generalius*, ut γενικῶς ep. 11. lib. I. vel potius, *magis generoſe*. Nam Suidas γενναίως, γενναίως, καὶ ἰσχυρῶς exponit. Et Plat. in Theæt. γεννικὸν ἄνδρα vocat. Atque Atticus Ciceronem γεννικώτερον hortatus fuerat ad memoriam factorum, dictorum, & ſcriptorum: epiſt. 2. lib. VIII. Quin Cicero ipſe εὐγενῆ quædam Attici conſilia vocat epiſt. 9. lib. VIII. *Corradus.*

20 Νεκυίαν] Mortuorum turbam, hoc eſt, flagitioſum Cæſaris comitatum: quod ad Cæſarem egentiſſimus, & perditiſſimus quiſque ita confluxerat, ut ad Ulyſſem, cum ad inferos deſcendiſſet, confluxiſſe ſcribit Homerus. Odyſſ. Λ'. Vide Tuſc. I. cap. 6. *Manutius.*

21 Ἀπορῶ] Dubius ſum.

igitur , & quod egerit , id [22] *ςερκτέον putabo* . Si tum dubitares, nunc certe non dubitas , iſtis manentibus . Deinde in ipſa fuga v. Kalendas Martias , *Interea non dubito , quin in Formiano manſurus ſis . Commodiſſime enim* [23] *τὸ μέλλον ibi καραδοκήσεις* . Ad Kalendas Martias cum ille quintum jam diem Brunduſii eſſet , *Tum poterimus deliberare , non ſcilicet integra re , ſed certe minus infracta , quam ſi una projeceris te* . Deinde IV. Nonas Martias , [24] ὑπὸ τὴν λῆψιν cum breviter ſcriberes , tamen ponis hoc , *Cras ſcribam plura , & ad omnia . Hoc tamen dicam , non pœnitere me conſilii de tua manſione , & , quanquam magna ſollicitudine , tamen , quia minus mali puto eſſe , quam in illa profectione , maneo in ſententia , & gaudeo te manſiſſe* . Cum vero jam angerer , & timerem , ne quid a me dedecoris eſſet admiſſum , III. Nonas Martias , *Tamen te non eſſe una cum Pompejo non fero moleſte . Poſtea ſi* [25] *opus fuerit , non erit difficile ; & illi , quoquo tempore fiet , erit* [26] *ἀσμένιστον . Sed hoc ita dico , ſi hic , qua ratione initium fecit , eadem cætera aget , ſincere , temperate , prudenter ; valde videro , & conſideratius utilitati noſtræ conſuluero* . VII. Idus Martias ſcribis Peduceo quoque noſtro probari , quod quierim , cujus auctoritas multum apud me valet . His ego tuis ſcriptis me conſolor , ut nihil a me adhuc delictum putem . Tu modo auctoritatem tuam defendito ; adverſus me nihil opus eſt : ſed conſciis egeo aliis . Ego , ſi nihil peccavi , reliqua tuebor . Ad ea tute hortare , & me omnino tua cogitatione adjuva . Hic nihil dum de reditu Cæſaris audiebatur . Ego his literis hoc tamen profeci ; perlegi omnes tuas , & in eo acquievi .

22 Στερκτέον] Probandum.
23 Τὸ μέλλον] Quod futurum eſt : καραδοκήσεις , expectabis.
24 Ὑπὸ τὴν λῆψιν] Sub ipſam febris acceſſionem.
25 *Opus*] Te eſſe cum Pompejo.
26 Ἀσμένιστον] Jucundiſſimum.

CICERO ATTICO SAL.

XI. LENTULUM noſtrum ſcis Puteolis eſſe : quod cum e viatore quodam eſſet auditum , qui ſe diceret eum in Ap-

Appia, cum is paulum lecticam aperuiſſet, cognoſſe; etſi vix veriſimile, miſi tamen Puteolos pueros, qui perveſtigarent, & ad eum literas. Inventus eſt vix in hortis ſuis ſe occultans, literaſque mihi remiſit, mirifice gratias agens [1] Cæſari: de ſuo autem [2] conſilio C. Cæcio mandata ad me dediſſe. Eum ego hodie expectabam, id eſt XIII. Kal. April. Venit etiam ad me Matius [3] Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi viſus eſt, temperatus & prudens; exiſtimatus quidem eſt ſemper auctor otii. Quam ille hæc non probare mihi quidem viſus eſt! quam illam [4] νεκυίαν, ut tu appellas, timere! Huic ego in [5] multo ſermone epiſtolam ad me Cæſaris oſtendi, eam, cujus exemplum ad te antea miſi; rogavique, ut interpretaretur, quid eſſet quod ille ſcriberet, *conſilio meo* ſe uti velle, *gratia*, *dignitate*, *ope rerum omnium*. Reſpondit, ſe non dubitare quin & opem & gratiam meam ille ad pacificationem quæreret. Utinam aliquod in hac miſeria Reipublicæ [6] πολιτικὸν opus efficere & navare mihi liceat. Matius quidem & illum in ea ſententia eſſe confidebat, & ſe auctorem fore pollicebatur. Pridie autem apud me Craſſipes fuerat, qui ſe pridie Nonas Mart. Brunduſio profectum, atque ibi Pompejum reliquiſſe dicebat: quod etiam qui VIII Idus illinc profecti erant, nuntiabant: illa vero omnes, in quibus etiam Craſſipes, ([7] qua prudentia, potes attendere) ſermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hoſtes, meras proſcriptiones, meros Syllas: quæ Luccejum loqui? quæ totam Græciam? quæ vero Theophanem? & tamen omnis ſpes ſalutis in illis eſt; & ego excubo animo, nec partem ullam capio quietis; & ut [8] has peſtes effugiam, cum diſſimillimis noſtri eſſe cupio.

Quid

1 *Cæſari*] A quo Corfinii captus, incolumis eſſet dimiſſus. Ep. 10. *Manut.*

2 *Conſilio*] Id eſt, quod ipſe conſtituerit in poſterum facere, id mihi ſignificare voluiſſe per C. Cæcium, ſive *Caicium*: nam ita legit Fulvius Urſinus in gente Caſſia: in cujus nummis invenit *L. Caſſius Caicianus*. J. F. Gronov.

3 *Quinquatribus*] Feſtis Minervæ diebus, qui Græcis erant Παναθήναια: Latinis, *Quinquatria*, & *Quinquatrus*, ut mox ep. 13.

4 Νεκυίαν] Vide ſuperiorem ep.

5 *Multo*] Forte, *mutuo*. Caſaub.

6 Πολιτικὸν] Civile, Reipublicæ utile.

7 *Qua prudentia, potes*] Qua prudentia ſcilicet hæc jactent palam. Locum corruptum ſic emendavit Grævius. Quod ſi Tullii verba non habes, at ſententiam habes aliquam, cum nulla ex vulgatis elici poſſit. Præeunte igitur Mongalto noſtro, Grævium ſequor. *Olivetus*.

8 *Has peſtes*] Cæſarianos. *Manutius*.

Digitized by Google

Quid enim tu illic Scipionem, quid Fauſtum, quid Libonem prætermiſſurum ſceleris putas? quorum creditores [9] convenire dicuntur. Quid eos autem, cum vicerint, in cives effecturos? quam vero [10] μακροψυχίαν Cnæi noſtri eſſe? Nuntiant Ægyptum, & Arabiam [11] εὐδαίμονα, & Μεσοποταμίαν cogitare, Hiſpaniam abjeciſſe. Monſtra narrant; quæ falſa eſſe poſſunt. Sed certe & [12] hæc perdita ſunt, & illa non ſalutaria. Tuas literas jam deſidero. [13] Poſt fugam noſtram nunquam jam noſtrarum intervallum fuit. Miſi ad te exemplum literarum mearum ad Cæſarem; quibus me aliquid profecturum puto.

9 *Convenire*] In urbe: ut eorum bona vendant. *Idem*.

10 Μακροψυχίαν] Longanimitas, ſi Latinum verbum Græco par fingere velis, ſignificatur, & infinita quædam & obſtinata ratio obſiſtendi. *Victorius*. Nihil certius emendatione Magnuli apud Manutiuum, qui legendum cenſet μικροψυχίαν. Hoc enim ſenſus poſtulat. Tam abjecto & demiſſo animo eſt Pompejus, inquit Cicero, ut non ſolum metu Cæſaris ex urbe & Italia exceſſerit, ſed quod ne in Epiro audeat manere, ſed fugam moliatur in longiſſime remotas regiones, Arabiam, Meſopotamiam, Ægyptum, omiſſa Hiſpania ſua provincia in qua habet exercitum. Hæc μικροψυχία eſt, quam in tot epiſtolis exagitat Cicero. Faceſſat igitur hinc μακροψυχία, unde malum pedem intulit in codices. *Græv.*

11 Εὐδαίμονα] Felicem.

12 *Hæc*] Cæſariana: *illa*, Pompejana.

13 *Poſt fugam noſtram*] A quo tempore diſceſſi ab urbe. Deinde Muretus malebat, *nunquam jam* tantum *earum intervallum fuit*. Grævius.

CICERO IMP. S. D. CÆSARI IMP.

UT legi tuas literas, quas a Furnio noſtro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem eſſem; te velle uti conſilio & dignitate mea, minus ſum admiratus: de gratia, & de ope quid ſignificares mecum ipſe quærebam: ſpe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac ſingulari ſapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer: & ad eam rationem exiſtimabam ſatis aptam eſſe & naturam & perſonam meam. Quod ſi ita eſt; & ſi qua de Pompejo noſtro tuendo, & tibi ac Reipublicæ reconciliando cura te attingit; magis idoneum, quam ego ſum, ad eam cauſam profecto reperies neminem: qui & illi ſemper, & Senatui, cum primum potui, pacis auctor fui;

Digitized by Google

fui ; nec , ſumptis armis , belli ullam partem attigi , judicavique eo bello te violari , contra cujus honorem , populi Romani beneficio conceſſum , inimici atque invidi niterentur . Sed ut eo tempore non modo ipſe fautor dignitatis tuæ fui , verum etiam cæteris auctor ad te adjuvandum ; ſic me nunc Pompeji dignitas vehementer movet : aliquot enim ſunt anni , cum vos duo delegi , quos præcipue colerem , & quibus eſſem , ſicut ſum , amiciſſimus . Quamobrem a te peto , potius omnibus precibus oro & obteſtor , ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi , ut tuo beneficio bonus vir , gratus , pius denique eſſe in maximi beneficii memoria poſſim ; quæ ſi tantum ad me ipſum pertinerent , ſperarem me a te tamen impetraturum . Sed , ut arbitror , & ad tuam fidem , & ad Rempublicam pertinet , me e paucis , & ad utriuſque veſtrum , & ad civium concordiam , per te quam accommodatiſſimum conſervari . Ego , cum antea tibi de Lentulo gratias egiſſem , cum ei ſaluti , qui mihi fuerat , fuiſſes : tamen lectis ejus literis , quas ad me gratiſſimo animo de tua liberalitate beneficioque miſit , eandem me ſalutem a te accepiſſe putavi , quam ille : in quem ſi me intelligis eſſe gratum ; cura , obſecro , ut etiam in Pompejum eſſe poſſim .

CICERO ATTICO SAL.

XII. LEGEBAM tuas literas XIII Kalend. cum mihi epiſtola affertur a Lepta , circumvallatum eſſe Pompejum ; ratibus etiam exitus portus teneri . Non medius fidius præ lacrymis poſſum reliqua nec cogitare , nec ſcribere . Miſi ad te exemplum . Miſeros nos ! cur non omnes fatum illius una executi ſumus ? Ecce autem a Matio & Trebatio eadem : quibus Minturnis obvii Cæſaris tabellarii . Torqueor infelix , ut jam illum [1] Mucianum exitum exoptem . At quam honeſta , at quam expedita tua conſilia , quam evigilata [2] tuis cogitationibus ,

1 *Mucianum*] Q. Mucius Scævola juſſu Marii junioris tum Conſulis trucidatus eſt in curia Hoſtilia . *Popma.*

2 *Tuis*] Lambinus conjicit , *Quam evigilatæ tuæ cogitationes* .

nibus, qua itineris, qua navigationis, qua congreſſus, ſermoniſque cum Cæſare? Omnia tum honeſta, tum cauta. In Epirum vero invitatio quam ſuavis, quam liberalis, quam fraterna? De [3] Dionyſio ſum admiratus: qui apud me honoratior fuit, quam apud Scipionem Panætius: a quo impuriſſime hæc noſtra fortuna deſpecta eſt. Odi hominem, & odero: utinam ulciſci poſſem: ſed illum ulciſcentur mores ſui. Tu, quæſo, nunc vel maxime quid agendum nobis ſit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompejum circumſidet; foſſa & vallo ſeptum tenet; fuga prohibet; nos vivimus, & ſtat urbs iſta? Prætores jus dicunt? Ædiles ludos parant? [4] viri boni uſuras perſcribunt? ego ipſe ſedeo? Coner illuc ire, ut inſanus? implorare fidem municipiorum? boni non ſequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores præſertim & armati, vim & manus afferent. Quid cenſes igitur? ecquidnam eſt tui conſilii [5] ad fines hujus miſerrimæ vitæ? Nunc doleo, nunc torqueor, cum quibuſdam aut ſapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuiſſe. Mihi contra. Nunquam enim illius victoriæ ſocius eſſe volui; calamitatis mallem fuiſſe. Quid ego nunc tuas literas, quid tuam prudentiam, aut benevolentiam implorem? Actum eſt. Nulla re jam poſſum juvari, qui, ne quid optem quidem jam habeo, niſi ut aliqua inimici miſericordia liberetur. [6] Οὐκ ἔς᾽ ἔτυμος λόγος, ut opinor, [7] ille de ratibus. Quid enim eſt, quod Dolabella his literis, quas III. Idus Mart. a Brunduſio dedit, hanc [8] εὐημερείαν quaſi Cæſaris ſcriberet, Pompejum in fuga eſſe? cum-

3 *Dionyſio*] Ep. 4. lib. VII.

4 *Viri boni*] Non ſunt hoc loco optimates: ſed ut mille aliis in locis harum epiſtolarum, viri locupletes, fœneratores, qui pecuniam ſub uſuris elocant. Vide Gronov. IV. Obſerv. 9. *Grav.*

5 *Ad fines*] Id eſt; ſuppetit-ne tibi aliquid conſilii, quo perducar *ad fines*, ad metas hujus infeliciſſimæ vitæ, & in aliam beatiorem migrem? *Boſius.*

6 Οὐκ ἔς᾽ ἔτυμος λόγος] *Non eſt verus ſermo.* Principium eſt palinodiæ illius, quam fecit Stheſichorus, cum Hælenæ maledixiſſet, eoque nomine oculis privatus eſſet. Ponit autem Plato in Phædro, his verbis, τῶν γὰρ ὀμμάτων, &c. id eſt, *nam cum oculis orbatus eſſet Steſichorus, propter quod Helenæ maledixerat, non ignoravit, quemadmodum Homerus: ſed, utpote qui muſicus eſſet, cauſam ejus rei intellexit, & continuo hoc carmen fecit: Non verus ille eſt ſermo: nunquam navibus vecta eſt velivolis opulentæ ad Pergama Trojæ.* Abſoluta igitur tota illa, quæ appellatur, palinodia, ſenſum oculorum ſtatim recuperavit. *Lambin.*

7 *Ille*] A Lepta ſcriptus. *Corrad.*

8 Εὐημερίας] Proſperum diei factum.

eumque primo vento navigaturum ? quod valde diſcrepat ab iis epiſtolis, quarum exempla antea ad te miſi. Hic quidem [9] mera ſcelera loquuntur : ſed non erat nec recentior auctor, nec hujus rei quidem [10] melior Dolabella.

9 *Mera ſcelera*] De conſilio Cæſaris intercludendæ Pompejo fugæ. *Manut.*

10 *Melior*] Ut præſens & Cæſarianus.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. TUAS XI Kalend. accepi literas, quibus omnia conſilia differs in id tempus, cum ſcierimus, quid actum ſit : & certe ita eſt : nec interim poteſt quidquam ſtatui, ſed ne cogitari quidem. Quanquam hæ mihi literæ Dolabellæ jubent ad [1] priſtinas cogitationes reverti. Fuit enim pridie Quinquatrus egregia tempeſtas, qua ego illum uſum puto. [2] Συναγωγὴ conſiliorum tuorum non eſt a me collecta ad querelam, ſed magis ad conſolationem meam. Nec enim me tam hæc mala angebant, quam ſuſpicio culpæ, ac temeritatis meæ : eam nullam puto eſſe ; quoniam cum conſiliis tuis mea facta & conſilia conſentiunt. Quod mea prædicatione factum eſſe ſcribis magis, quam illius merito, ut tantum ei debere viderer; eſt ita. Ego illa extuli ſemper, & eo quidem magis, ne quid ille [3] ſuperiorum meminiſſe me putaret : quæ ſi maxime meminiſſem; tamen illius temporis [4] ſimilitudinem jam ſequi deberem. Nihil me adjuvit, cum poſſet : & poſtea fuit amicus, [5] etiam valde : ecquam ob cauſam, plane neſcio. Ergo ego quoque illi. Quin etiam illud par in utroque noſtrum, quod ab eiſdem illecti ſumus. Sed utinam tantum ego ei

1 *Priſtinas cogitationes*] De profectione mea ad Pompejum : quem cum ſcripſerit Dolabella primo vento navigaturum, navigaſſe puto ; quoniam pridie Quinquatrus tempeſtas fuit ad navigandum maxime idonea. At quomodo hoc jubent literæ Dolabellæ, qui Cæſaris in præſidiis erat ? *Jubent*, dixit, pro, efficiunt : eum navigaſſe Pompejum ſignificent. *Man.*

2 Συναγωγὴ] *Collectio.* Intelligit illa conſilia, quæ ex variis literis Attici collecta conjecerat in epiſtolam 10. hujus libri. *Græv.*

3 *Superiorum*] Superioris injuriæ, cum me, ſuum præſidium contra meos inimicos implorantem, deſeruit. Vide ſupra epiſt. 4. hujus libri. *Manutius.*

4 *Similitudinem*] Primo me deſeruit, cum patria pulſus ſum : deinde adjuvit, ut reſtituerer : item ego, quod ante omiſi, nunc facere debeo, ut eum adjuvem. *Idem.*

5 *Etiam valde*] Conjiciebat Muretus, *& quam valde, & quam ob cauſam.*

Digitized by Google

ei prodeſſe potuiſſem, quantum mihi ille potuit. Mihi tamen, quod fecit, gratiſſimum: nec ego nunc eum juvare qua re poſſim, ſcio: nec, ſi poſſem, cum tam peſtiferum bellum pararet, adjuvandum putarem. Tantum offendere animum ejus hic manens nolo. Nec mehercule iſta videre, quæ tu potes jam animo providere, nec intereſſe iſtis malis poſſem. Sed eo tardior ad diſcedendum fui, quod difficile eſt de diſceſſu voluntario ſine ulla ſpe reditus cogitare. Nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, claſſibus, auxiliis Gallorum, quos Matius [6] ἐλάπιζεν, ut puto; ſed certe dicebat, [7] peditum ccIↃↃ, equitum ſex polliceri ſumptu ſuo annos decem. Sed ſit hoc [8] λάπισμα. Magnas habet certe copias: & habebit non, ut ille, [9] vectigal, ſed civium bona. Adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quod illum ſibi merito iratum putant, oderunt, ut tu ſcribis, ludum: [10] ac vellem, ſcribis, quiſnam hic ſignificaſſet. [11] Sed & iſte, quia plus oſtenderat, quam fecit; &

6 Ἐλάπιζεν] *Oſtentabat*, ſupra veritatem narrabat.

7 *Peditum* CCIↃↃ] Id eſt, peditum decem millia, equitum ſex millia. *Boſius*.

8 Λάπισμα] *Oſtentatio*.

9 *Vectigal*] Vectigalia provinciarum, quæ ſibi pendi jubebit Pompejus, tanquam imperatori ſenatus populique Romani. Provinciæ pleræque, præcipue Orientales erant a Partibus Pompeji. Cæſar vero habebat bona civium, urbem tenens & Italiam. *Grævius*.

10 *Ac vellem, ſcribis*] Forte Cicero ſcripſit: *ac vellem quinam hi ſignificaſſet*. Valde abſurde *ſcribis*, quod tertio abhinc verbo præceſſerat, repetitur. Quod vitio librarii tribuendum. Sententia ſic erit aperta. Multi optimates oderunt hunc, qui ludendus erit, ludum, ut tu ſcribis, propter incertos belli eventus, metuentes ſibi a Cæſare, quem ſibi merito putant iratum. Ac vellem addidiſſes, quinam hi ſint optimates, qui hunc ludum oderunt. *Grævius*. Forte legendum t *Ut tu ſcribis, lugent, ac vellent ſcilicet. Quis non hoc ſignificat? Lugent*, deplorant infelicitatem Pompeji. *Vellent* ſcilicet eum lugere jure, nempe mortuum. *J. F. Gron.*

11 *Sed & iſte*] Omnino *amatur* excidiſſe cenſeo, quia ſtatim bis illud idem verbum ſequitur. Nam & in hoc genere ſæpe librarii erraruntut idem verbum ſemel iterumque in eadem periodo repetendum ſemel tantum ſcripſerint, & interdum cum illo, quod iterandum erat, totos verſus omiſerint. Nullus dubito quin Cicero ſcripſerit: *Sed & iſte, quia plus oſtenderat, quam fecit, amatur, & vulgo illum qui amarunt non amant*. Cæſar amatur, quia non tantum mali importat, quantum præ ſe ferebat, cum bellum inferret Urbi & Italiæ: lenem enim ſe præbet & clementem non ſolum erga eos, qui quieſcunt, ſed & qui arma contra illum tulerunt, ſi in ejus incidunt manus, ut oſtendere illi, quos Corfinii cepit, cives Pompejanarum partium. Pompejum vero multi non amant, qui ante amici ejus erant, & quod Urbem & Italiam deſeruerit, & quod eis famem & vaſtitatem minetur, peſtiferumque bellum adductis barbaris cogitet, multaque alia in ſe admittat, quæ in bonorum odium eum adducunt. Muretus reſcribebat: *ſed & iſtum, quia plus oſtenderat, quam fecit, amant, & vulgo illum, qui amarunt, non amant*. Verum J. Fr. Gronovius leg. ſuſpicabatur; *ſe dat iſte*; hoc eſt ſe venditat, amabilem facit. Ep. 5. hujus libri: *Vide ut ſe huic dent, ac daturi ſint*. Grævius.

& vulgo illum, qui amarunt, non amant. Municipia vero, & ruſtici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Quare ita paratus eſt, ut, etiam ſi vincere non poſſit, quo modo tamen ipſe vinci poſſit non videam. Ego autem non tam [12] *γοητείαν* hujus timeo, quam [13] *πειθανάγκην*. *Αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις*, inquit Πλάτων, *οἶσθ' ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις*. Illa [14] *ἀλίμενα* video tibi non probari: quæ ne mihi quidem placebant: ſed habebam in illis & [15] occultationem, & [16] *ὑπηρεσίαν* fidelem: quæ ſi mihi Brunduſii ſuppetant, mallem: ſed ibi occultatio nulla eſt. Verum ut ſcribis, cum [17] ſcierimus. Viris bonis me non nimis excuſo. Quas enim eos cœnas & facere & obire ſcripſit ad me [18] Sextus? quam lautas? quam tempeſtivas? Sed ſint quamvis boni, non ſunt meliores quam nos: moverent me, ſi eſſent fortiores. De Lanuvino Phameæ erravi: [19] Trojanum ſomniabam. Id ego [20] volui Q. ſed [21] pluris eſt. Iſtud tamen cuperem emeres, ſi ullam ſpem fruendi viderem. Nos quæ monſtra quotidie intelligamus, [22] ex illo libello, qui in epiſtolam conjectus eſt. Lentulus noſter Puteolis eſt [23] *ἀδημονῶν*, ut Cæcius narrat. Quid agat? [24] *δυστροπίαν* Corfinienſem reformidat: [25] Pompejo nunc putat ſatisfactum: beneficio Cæſaris movetur; ſed tamen movetur magis

 [26] per-

12 *Γοητείας*] Præſtigias.

13 *Πειθανάγκην* &c.] Suaſiooem violentam. Nam tyrannorum preces, inquit Plato, permiſtæ ſunt, ut ſcis, neceſſitatibus.

14 *Ἀλίμενα*] Loca portu carentia.

15 *Occultationem*] Ne laurus hæc noſtra in oculos, & in voculas malevolorum iocurreret. *Corrad.*

16 *Ὑπηρεσίαν*] Comitatum, mioiſtrorum obſervaotiam.

17 *Scierimus*] Quid Brunduſii actum ſit, num Pompejus claſſe abierit. *Man.*

18 *Sextus*] Peduceus. Ep. 12. lib. VII.

19 *Trojanum*] Laouvioum & Trojanum eraot duo prædia Phameæ: utrumque vicinum agro Antiati. Itaque cum Phameas Lanuvinum Antii proſcripſiſſet, Cicero falſo crediderat eſſe illius Trojanum: cui oomen a Troja, loco in agro Laurente finitimo Antiati, Ardeati, Lanuvino: in quo primus in Italia Æneas cum ſuis cooſtitit. Feſtus, & Cato io Originibus. *Popma.*

20 *Volui Q.*] Quingentis millibus emere. Vide ep. 8. *Manutius.*

21 *Pluris eſt*] Carius veoditur. *Eſſe* ſæpe eſt venalem eſſe. *Grævius.*

22 *Ex illo libello*] Intelliges *Corrad.* Videtur iſta ellipſis dura & parum uſitata. Si manuſcripti anouereot, legerem potius: *Nos quæ monſtra quotidie intelligimus ex illo libello, qui in epiſtolam conjectus eſt!* Grævius.

23 *Ἀδημονῶν*] *Mœroris plenus.* Lentulus, inquit, Puteolis curis & mœrore ſe ipſum exedit, ut ex Cæcio audivi. *Quid agat miſer?* oon audet ire ad Pompejum, propter dedecus, quod deditiooe Corfioii ſuſcepit. *Græv.*

24 *Δυστροπίαν*] Dedecus, infamiam, cujus pudeat. *Corfinienſem*, qualem Corfinii captus ſibi videtor ſubiiſſe. *Corrad.*

25 *Pompejo*] Cujus culpa captus eſt, quamvis Pompejus eam in Domitium conferat. Ep. 16. lib. VIII. *Idem.*

Digitized by Google

[26] perſpecta re. Tene [27] hæc ferre poſſe? Omnia miſera; ſed hoc nihil miſerius: Pompejus Cn. Magium de pace miſit; & tamen oppugnatur; quod ego [28] non credebam: ſed habeo a Balbo literas, quarum ad te exemplum miſi: lege, quæſo, & illud infimum caput ipſius Balbi optimi, cui Cnæus noſter locum, ubi hortos ædificaret, dedit: quem cui noſtrum non ſæpe prætulit? itaque [29] miſer torquetur. Sed, ne bis eadem legas, ad ipſam te epiſtolam rejicio. Spem autem pacis habeo nullam. Dolabella ſuis literis, Idibus Mart. datis, merum bellum loquitur. Maneamus ergo in illa eadem [30] ſententia miſera & deſperata: quando [31] hoc miſerius eſſe nihil poteſt.

26 *Perſpecta re*] Hoc eſt, poſtquam cognovit infirmitatem partium Pompejanarum. *Grevius*.

27 *Hæc*] Pars hæc epiſtolæ ex intervallo adſcripta poſt acceptas a Balbo, & a Dolabella literas. Cum enim oppugnari Pompejum cognoviſſet; dolore percitus, *Men'*, (alii, *Ten'*) inquit, *hæc ferre poſſe?* aut eſt initium epiſtolæ. *Man.*

28 *Non credebam*] Putans fore, ut potius per Pompejum, quam per Cæſarem ſtaret, ne pax fieret. Ep. 23. lib. VIII. *Corradus*.

29 *Miſer torquetur*] Εἰρωνικῶς. Ut & illud, *Balbi optimi*, proxime dictum. *Man.*

30 *Sententia*] Diſcedendi. *Corr.*

31 *Hoc*] Hac manſione. *Idem*.

BALBUS CICERONI IMP. S.

CÆSAR nobis literas perbreves miſit, quarum exemplum ſubſcripſi. Brevitate epiſtolæ ſcire poteris eum valde eſſe diſtentum, qui tanta de re tam breviter ſcripſerit. Si quid præterea novi fuerit, ſtatim tibi ſcribam.

CÆSAR OPPIO, CORNELIO. S.

„ A. d. VII Id. Mart. Brunduſium veni: ad murum caſtra
„ poſui. Pompejus eſt Brunduſii. Miſit ad me Cn. Magium
„ de pace. Quæ viſa ſunt reſpondi. Hoc vos ſtatim ſcire
„ volui. Cum in ſpem venero de compoſitione aliquid me
„ conficere, ſtatim vos certiores faciam.

Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, poſtquam rurſus in ſpem pacis veni, ne qua res eorum compoſitionem impediat? Namque, quod abſens facere poſſum, opto. Quod

ſi

ſi una eſſem, aliquid fortaſſe proficere poſſem videri. Nunc expectatione crucior.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. MISERAM ad te IX Kalend. exemplum epiſtolæ Balbi ad me, & Cæſaris ad eum: ecce tibi eodem die Capua literas accepi ab Q. Pedio, Cæſarem ad ſe pridie Idus Mart. miſiſſe hoc exemplo: *Pompejus ſe oppido tenet. Nos ad portas caſtra habemus: conamur opus magnum, & multorum dierum, propter altitudinem maris. Sed tamen nihil eſt, quod potius faciamus. Ab utroque portus cornu moles jacimus, ut aut illum quam primum trajicere quod habet Brunduſii copiarum cogamus, aut exitu probibeamus.* Ubi eſt illa pax, de qua Balbus ſcripſerat torqueri ſe? ecquid acerbius? ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam [1] αὐθεντικῶς narrabant; [2] Cn. Carbonis, M. Bruti ſe pœnas perſequi, omniumque eorum, in quos Sylla crudelis hoc ſocio fuiſſet: nihil Curionem ſe duce facere, quod non hic Sylla duce feciſſet: [3] ad ambitionem, quibus exilii pœna ſuperioribus legibus non fuiſſet; ab illo patriæ proditores de exilio reductos eſſe: queri de Milone

1 Αὐθεντικῶς] Certo autore.

2 *Cn. Carbonis, M. Bruti*] Quos Pompejus, Syllæ ſocius, occiderat. Appianus, Plutarchus, alii. *Manut.*

3 *Ad ambitionem,*] In locis corruptis aliud eſt ſententiam videre, aliud verba reſtituere. Ego hic, quid Cicero dicat, intelligo: ſic enim opinor: quibus verbis dicat, divinare non poſſum. Duæ ſunt comparationes, una Curionis & Cæſaris cum Pompejo & Sylla; altera Pompeji cum Sylla. In priore non Curionem crudeliter improbeque ſe duce facere, uti fecerit Pompejus duce Sylla, ſignificat; ſed, ut ſibi Curio rebus in omnibus obſequatur, iisdem Pompejum, quaſcumque res Sylla imperaverit, aut voluerit, in iis rebus dediſſe operam ut illi plane ſatisfaceret. Non igitur facta Curionis cum Pompeji factis comparat; ne & ſe Syllæ, & Curionem Pompejo ſimiles in crudelitate faciat, ſed voluntatem confert cum voluntate, obſequium cum obſequio. Poſterior comparatio Pompejum & Syllam æque indicat inique feciſſe: cum Sylla victor proditores patriæ reduxerit. Pompejus conſul III. lege de ambitu lata in exilium ejecerit eos, quibus veteres leges damnatis de ambitu exilium non irrogabant. Itaque Syllæ primum viventis imperio, deinde mortui exemplo fecit improbe Pompejus. Conſtat, opinor, ſatis de ſententia: verba conſideremus. *Ad ambitionem*, mendoſe dictum. *Ab illo*, non eſt quo referatur, nec dubito, quin deſit, *Ab hoc*. Ut ſit; *Ab hoc*, a Pompejo: *Ab illo*, a Sylla. *Reductor*, poſtulat alterum participium, hujuſmodi ſcilicet *Ejectos*, aut, *Expulſos*: ut hoc totum aut his fortaſſe, aut ſimilibus certe verbis Cicero ſcripſerit: *Ab hoc lege de ambitu nova, quibus exilii pœna ſuperioribus legibus non fuiſſet, ejectos; ab illo patriæ proditores de exilio reductos eſſe*. De ambitu quidem legem Pompejam ſignificat; de qua Pedianus, & Cæſar ipſe lib. III. de bello civili. *Idem*.

Digitized by Google

ne [4] per vim expulſo : neminem tamen ſe violaturum , niſi qui [5] arma . [6] Hæc contra Bæbius quidam , a Curione III Id. profectus , homo non infans , [7] ſed quis , ulli non dicat . Plane neſcio quid agam . [8] Illinc equidem Cnæum profectum puto . Quidquid eſt biduo ſciemus . A te nihil , ne [9] Anteros quidem , qui a te , literarum : nec mirum . Quid enim eſt quod ſcribamus ? ego tamen nullum diem prætermitto . Scripta epiſtola , literæ mihi ante lucem a Lepta Capua redditæ ſunt Idib. Mart. Pompejum a Brunduſio conſcendiſſe , at Cæſarem a. d. VII Kal. Apr. Capuæ ſore .

4 *Per vim*] Quaſi judiees eum Pompeji conſulis metu condemnaſſent : quia , cum judicium Miloois ageretur , exercitum in foro , & omnibus in templis , quæ eirca forum ſunt , collocaverat . Quod Cæſar *ibid.* reprehendit . *Idem* .

5 *Arma*] Tuliſſet . Pompejus autem omnibus minabatur , qui ipſius in præſidiis non fuiſſeot . *Idem* .

6 *Hæc contra*] Subaudi , narrabat Cæſarem talia non loqui . *Popma*. Forte , *Hæc coram Bæbius* , &c. *J. F. Gronov.*

7 *Sed quis*] Hoc ſenſu : Non infans ille quidem eſt , ſed ita obſcurus , ut , quis ſit , nemini poſſit dicere . *Idem* . Scribe : *ſed quis illa non dicat* ? hoc eſt non inſcius narrandi & augendi quæ audierit : ſed adeo palam oſtendit Cæſar , ſe hoc agere , & acturum eſſe , ut nemo tam puer & ignarus rerum dicendique ſit , qui non eadem quaſi ab eo dicta fingere & jactare poſſet . *J. F. Gronov.*

8 *Illinc*] Brunduſio . *Corrad.*

9 *Anteros*] Libertus fuit Attici , cujus mentio fit epiſtola prima libri XI. Senſus autem horum verborum eſt : a te nihil attulit literarum , ne Anteros quidem , qui a te venit . *Boſius* .

CICERO ATTICO SAL.

XV. CUM dediſſem ad te literas , ut ſcires Cæſarem Capuæ VII Kalend. fore , allatæ mihi Capua ſunt literæ eum in Albano apud Curionem V Kalend. fore . Eum cum videro , Arpinum pergam . Si mihi [1] veniam , quam peto , dederit , utar illius conditione : ſin minus , impetrabo aliquid a me ipſo . Ille , ut ad me ſcripſit , legiones ſingulas poſuit Brunduſii , Tarenti , Siponti . Claudere mihi videtur maritimos exitus : & tamen ipſe Græciam ſpectare potius , quam Hiſpanias . Sed hæc longius abſunt . Me nunc & congreſſus hujus ſtimulat ; (is vero adeſt) & primas ejus actiones horreo . Volet enim credo ſenatus-conſultum facere : volet

1 *Veniam*] Ut abſim , cum aliquid in ſenatu contra Pompejum agetur . Epiſtola 6. *Manutius* .

let [a] Augurum decretum : [3] rapiemur , aut abſentes vexabimur : vel ut Conſules roget Prætor , vel Dictatorem dicat : quorum neutrum jus eſt . Sed , ſi Sylla potuit efficere ab Interrege ut Dictator diceretur , cur hic non poſſit ? [4] Nihil expedio , niſi ut aut ab hoc , tanquam Q. Mucius , aut ab illo , tanquam L. Scipio . Cum tu hæc leges , ego illum fortaſſe convenero . [5] Τέτλα , κύντερον . Ne illud quidem noſtrum proprium : erat enim ſpes propinqui reditus ; erat hominum querela . Nunc exire cupimus ; qua ſpe reditus mihi quidem nunquam in mentem venit . Non modo autem nulla querela eſt municipalium hominum , ac ruſticorum , ſed contra metuunt ut crudelem , iratum . Nec tamen mihi quidquam eſt miſerius , quam remanſiſſe ; nec optatius , quam evolare , non tam ad belli , quam ad fugæ ſocietatem . Sed tu omnia conſilia differebas in id tempus , cum ſciremus , quæ Brunduſii acta eſſent . Scimus nempe : hæremus nihilo minus . Vix enim ſpero mihi hunc [6] veniam daturum , etſi multa affero juſta ad impetrandum . Sed tibi omnem illius meumque ſermonem , omnibus verbis expreſſum , ſtatim mittam . Tu nunc omni amore enitere , ut nos cura tua & prudentia juves . Ita ſubito accurrit , ut ne [7] T. Rebillum quidem , ut conſtitueram , poſſim videre . Omnia nobis imparatis agenda . Sed tamen , [8] ἄλλα μὲν αὐτὸς , ut ait ille , Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται . Quidquid egero , continuo ſcies . [9] Mandata Cæſaris

a *Augurum decretum*] Ut augures decernant , licere prætori comitia conſularia habere , aut dictatorem dicere . Ep. 8. *Idem*.

3 *Rapiemur*] Romam , ut augur , & ſenator id decernam : aut , ſi recuſabimus ire , vexabimur . *Idem*.

4 *Nihil expedio*] Cogitatione nihil explico , nihil aſſequor niſi hoc , exitum mihi impendere aut Q. Mucii , qui eſt a Mario juniore occiſus ; aut L. Scipionis , quem Sylla proſcripſit . *Idem*.

5 Τέτλα , κύντερον] *Perfer : gravius* , ſupple *tuliſti* . Odyſſ. Cum ſcilicet lege Clodia pulſus indigniſſime exulaſti . Tibi , inquit , illud noſtrum , Attice , gravius videtur : mihi contra . Proprium enim non erat , hoc eſt non ejuſmodi , ut idem ſemper futurum eſſet , quod mutari non poſſet . Id enim valet *Proprium* . Ad locum Homeri de Ulyſſe reſpexit . Quæ verba Horatius , Ulyſſem cum Tireſia loquentem inducens , ita vertit Sat. 5. lib. II.

Fortem hoc animum tolerare jubebo :
Et quondam majora tuli . Idem .

6 *Veniam daturum*] Conceſſurum , ut abſim , cum in ſenatu contra Pompejum agetur . Epiſt. hujus lib. 6. *Idem*.

7 *T. Rebillum*] Titus Caninius Rebillus dicebatur . *Boſius* .

8 Ἄλλα μὲν αὐτὸς] *Alia quidem ipſe , alia vel Deus ſuggeret* . Verba Homeri ex III. lib. Odyſſeæ , quæ Minerva Mentorem referens pronunciat , hortans Telemachum , ut abſque timore Neſtorem alloquatur . *Victorius* .

9 *Mandata*] De pace . *Corradus* .

ris ad Conſules & ad Pompejum , quæ rogas , nulla habeo ; quæ Ægypta attulit , illa e via miſi ad te ante : e quibus mandata puto intelligi poſſe . Philippus Neapoli eſt , Lentulus Puteolis . De Domitio , ut facis , ſciſcitare ubi ſit , quid cogitet . Quod ſcribis , aſperius me , quam mei patiantur mores , de Dionyſio ſcripſiſſe , vide quam ſim [10] antiquorum hominum . Te medius fidius hanc rem gravius putavi laturum eſſe , quam me . Nam præterquam quod te moveri arbitror oportere injuria , quæ mihi a quoquam facta ſit ; præterea , te ipſum quodam modo hic violavit , cum in me tam improbus fuit . Sed tu id quanti æſtimes , tuum judicium eſt . Nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono . Ego autem illum male ſanum ſemper putavi ; nunc etiam impurum & ſceleratum puto : nec tamen mihi inimiciorem , quam ſibi . [11] Philargyro bene : cauſam certe habuiſti & veram , & bonam ; relictum eſſe me potius , quam reliquiſſe . Cum dediſſem jam literas a. d. VIII Kalend. [12] quos · cum Matio pueri ,

10 *Antiquorum hominum*] Græci item ἀρχαίους appellaot rudes , & ſtultos homines , & propter eandem cauſam εὐήθεις eoſdem quoque vocant . Miratur Cicero , ſeque nimiæ ſimplicitatis damnat , quod Atticus juſtam ſuam in Dionyſium iracuudiam reprehenderit , ſeque magnopere ſtultitia ſua & nimia bonitate deceptum dicit , putaſſe gravius illum laturum , quæ Dionyſius improbe fecerat , quam ſe , duabus de cauſis : & quia amicum offenderat , debemus autem injuriis amicotum commoveri : & quia judicium ac teſtimonium , quod de illo apud ſe fecerat , fefellerat . *Victorius* .

11 *Philargyro bene*] Sic omnes veteres & novi codices : quare nihil mutavimus . Quamvis alii , *de Philargyro* legant . Putamus autem de Dionyſii injuria adhuc Ciceronem loqui . Cum enim (ut opinor) de hac re Philargyrus ſermonem haberet cum Attico , Ciceronemque fortaſſe accuſaret , planum ei fecit Atticus rem aliter ſe habere , atque ille putaret . Credebat enim Philargyrus Dionyſium eſſe relictum , & ejectum , cum ipſe potius improbe Ciceronem reliquiſſet . Ideoque dicit illum habuiſſe cauſam & veram & bonam : res enim ita ſe habebat . Facile autem Ciceroni videbatur defenſio ſua ſuſcipi , & ad exitum perduci poſſe , ut ſcilicet in eo negotio nihil culpæ admiſiſſe probaretur . Exiſtimamus autem intelligi debere , *Reſpondiſti* , ſeu aliquod ſimile verbum . *Victor*. Pro *reſpondiſti* , Boſius ex ſuis MSS. reponit *curaſti* , quam deinde vocem in contextum Gruterus & Grævius intruſerunt . Cum huic loco non ſatis apta videretur , malui Victorium , Manutium , ac Lambinum ſequi . *Olivetus* .

12 *Quos cum Matio*] Malim *Quos Matio* inducta præpoſitinne . Qui enim cum Matio & Trebatio miſerit , qui & Trebatium neget ſe vidiſſe : & ab eo Matioque literas acceperit ? Itaque puto Ciceronem ut Trebatium alloqueretur , ante congreſſum cum Cæſare , ad eum pueros miſiſſe : quos ait , jam datis literis , ad VIII. Kal. rediiſſe : nec dubito , quin proximas ſuperiores intelligat . Trajecta forſan dictio eſt , legique oportet , *Pueri quos Matio & Trebatio miſeram* . Malaſp. Aſſentior Malaſpinæ , recte hunc locum emendanti . *Grævius* . Poteſt manere incolumi ſenſu præpoſitio *cum* . Quippe collocutus cum Cicerone Matius , ſe ad Trebatium retulerat : cum illo pueros miſerat Cicero , qui ab utroque afferrent literas . *Mongaltus* .

Digitized by Google

pueri, & Trebatio miſeram, epiſtolam mihi attulerunt hoc exemplo.

MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. S.

CUM Capua exiſſemus, in itinere audiimus Pompejum Brunduſio a. d. XVI Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum eſſe: Cæſarem poſtero die in oppidum introiſſe; concionatum eſſe; inde Romam contendiſſe; velle ante Kalend. eſſe ad urbem, & paucos dies ibi commorari, deinde in Hiſpanias proficiſci. Nobis non alienum viſum eſt, quoniam de adventu Cæſaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quamprimum ſcires. Mandata tua nobis curæ ſunt, eaque, ut tempus poſtularit, agemus. Trebatius Scævola [1] facit ut antecedat. Epiſtola conſcripta, nuntiatum eſt nobis, Cæſarem a. d. VIII. Kal. April. Beneventi manſurum, a. d. VII Capuæ, a. d. VI Sinueſſæ. Hoc pro certo putamus.

1 *Facit ut antecedat*] Romana lepidaque dicendi ratio, qua tempus actioque deſcribitur. *Facit* enim *ut antecedat*, idem valet quod, antecedit. Sic infra, lib. XI: *Eo feci, ut celeriter eunti darem*: pro eo quod eſt, Dedi. Item Ampio Balbo, libro epiſt. ad Torquatum: *Plane ita faciunt, ut me unice diligant*: quod eſt: Me unice diligunt. Malaſp. *Antecedat* hic proprie accipitur, pro, prior iter ineat ad te, quam ego, qui ſequar; ac prius ad vos veniat, quam ipſe Cæſar, ut tuo deſiderio cum illo loquendi ante congreſſum tuum cum Cæſare fatisfiat. *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. CUm, quod ſcriberem ad te, nihil haberem; tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi literas. A. d. VI. Kal. Cæſarem Sinueſſæ manſurum nuntiabant. Ab eo mihi literæ redditæ ſunt a. d. VII Kal. quibus jam [1] *opes* meas, non, ut ſuperioribus literis, *opem*, expectat. Cum ejus clementiam Corfinienſem illam per literas collaudaviſſem, reſcripſit hoc exemplo.

1 *Opes meas*] Ex ambiguo, perinde ac ſi dicat, res meas. *Corrad.*

CÆSAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

RECTE auguraris de me, (bene enim tibi cognitus ſum) nihil a me abeſſe longius crudelitate. Atque ego cum ex ipſa re magnam capio voluptatem: tum meum factum probari abs te, triumpho gaudio: neque illud me movet, quod ii, qui a me dimiſſi ſunt, diſceſſiſſe dicuntur, ut mihi rurſus bellum inferrent: nihil enim malo, quam & mei ſimilem eſſe, & illos ſui. Tu velim mihi ad urbem præſto ſis, ut tuis conſiliis, atque opibus, ut conſuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil ſcito mihi eſſe jucundius. Hanc adeo habebo [1] gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta ejus humanitas, is ſenſus, ea in me eſt benevolentia.

1 *Gratiam*] Hanc vero gratiam habebo genero tuo, quod tecum agei, ut ad urbem mihi præſto ſis. Neque aliter tibi ſuadere poterit. Et vero Dolabella hoc ſuaſit, & Cæſar de eo gratias illi egit. Ep. 4. lib. X. *Papma.*

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. TREBATIUM v Kal. quo die has literas dedi, expectabam. Ex ejus nuntio, Matiique literis meditabor, quomodo cum illo loquar. O tempus miſerum! nec dubito quin a me contendat, ad urbem veniam. Senatum enim Kalend. velle ſe frequentem adeſſe, etiam Formiis proſcribi juſſit. Ergo ei negandum eſt? Sed [1] quid præripi? ſtatim ad te perſcribam omnia. Ex illius ſermone ſtatuam, Arpi-

1 *Quid præripi*] Scilicet, neceſſe eſt: ſtatim ut cum eo locutus ero, perſcribam quæcunque fecero. Non oportet hæc anticipare, & ante, quam geſta ſint, velle explicare. Eodem hoc verbo, eodem ſignificatu utitur prima ſequentis libri epiſtola: *Niſi ſi tu aliter cenſeas, & hinc abero, & filii: ſed alterum mihi eſt certius, nec præripiam tamen: expectabo tuum conſilium.* Victorius. Faernus ex corrupta ſcriptura *præcipit*, quæ eſt in libris manuſcriptis, primus *præcipio* legendum conjecit. *Urſinus.* Lege: *Sed quid præripis?* hoc ſenſu: ſed quid anticipas & ante tempus quid aves iſta ſcire, quæ poſteaquam convenero Cæſarem, ad te perſcribam? Turneb. *Adverſ.* XXI. Mihi Faerni conjectura maxime probatur. Nam & Balliol. & Helmſt. *quid præcipis* ſcribunt. Hinc nihil facilius, nihil ad hanc ſententiam accommodatius fingi poteſt, quam *quid præcipio?* Grævius.

Arpinumne mihi eundum ſit, an quo alio. Volo Ciceroni meo togam puram dare. [2] Iſtic puto. Tu, quæſo, cogita quid deinde: nam me hebetem moleſtiæ reddiderunt. A Curio velim ſcire ecquid ad te ſcriptum ſit de Tirone. Ad me enim ipſe Tiro ita ſcripſit, ut verear quid agat. Qui autem veniunt [3] inde, [4] id modo nuntiant. Sane in magnis curis etiam hæc me ſollicitat. In hac enim fortuna, perutilis ejus & opera, & fidelitas eſſet.

2 *Iſtic puto*] Romæ. *Corradus.*
3 *Inde*] Patris. *Idem.*
4 *Id modo nuntiant. Sane*] Putamus ita legi poſſe: *id modo nuntiant ſanum:* hoc eſt, nuntiant illi quidem ſanum: ſed nihil addunt, unde probent, id verum eſſe. *Idem.* Cæteri neſcio quid nugarum. Grævio probabilis videtur Corradi conjectura: ſed Victorii tamen retinenda lectio, donec e Mſſ. verior eruatur. *Olivet.*

CICERO ATTICO SAL.

XIX. UTRUMQUE ex tuo conſilio: nam & [1] oratio fuit ea noſtra, ut bene potius ille de nobis exiſtimaret, quam gratias ageret: & in eo manſimus, ne ad urbem. Illa ſefellerunt, facilem quod putaramus. Nihil vidi minus. Damnari ſe noſtro judicio, tardiores fore reliquos, ſi nos non venerimus, dicere. Ego, diſſimilem illorum eſſe cauſam. Cum multa; Veni igitur, & age de pace. Meone, inquam, arbitratu? An tibi, inquit, ego præſcribam? Sic, inquam, agam: Senatui non placere in Hiſpanias iri, nec exercitus in Græciam tranſportari; multaque, inquam, de Cnæo deplorabo. Tum ille, Ego vero iſta dici nolo. Ita putabam, inquam: ſed ego eo nolo adeſſe, quod aut ſic mihi dicendum eſt, multaque, quæ nullo modo poſſem ſilere, ſi adeſſem, aut non veniendum. Summa fuit, ut ille quaſi [2] exitum quærens, [3] ut deliberarem. Non fuit negandum. Ita diſceſſimus. Credo igitur hunc me non amare. At ego me amavi; quod mihi jam pridem uſu non venit. Reliqua, o dii, qui comitatus! quæ, ut tu ſoles dicere, [4] *νεκυία*!

1 *Oratio*] Cum Cæſare. *Manutius.*
2 *Exitum*] Sermonis. *Idem.*
3 *Ut deliberarem*] Subaudi, diceret. *Idem.*
4 Νεκυία] *Funus.* Vide ep. 12. huj. libri.

ϰνία ! in qua erat [5] Eros Celeris. O [6] rem perditam ! o copias deſperatas! Quid, quod Servii filius ? quod Titinii ? quot in his caſtris [7] fuerunt, quibus Pompejus circumſideretur ? ſex legiones. [8] Multum vigilat, audet : nullum video finem mali. Nunc certe promenda tibi ſunt conſilia. Hoc fuerat [9] extremum. Illa tamen [10] *ϰαταϰλεὶς* illius eſt odioſa, quam pene præterii ; *Si ſibi conſiliis noſtris uti non liceret, uſurum, quorum poſſet, ad omniaque eſſe deſcenſurum*. [11] Vidiſti igitur virum ? ut ſcripſeras. Ingemuiſti ? certe. Cedo reliqua. Quid? continuo ipſe in Pedanum, ego Arpinum. Inde expecto quidem [12] λαλαγεῦσαν illam tuam. Tu (malum) inquies, [13] actum ne agas. Etiam [14] illum ipſum, quem ſequimur, multa feſellerunt. Sed ego tuas literas expecto. Nihil eſt enim jam, ut antea, videamus hoc quorſum evadat. Extremum fuit de congreſſu noſtro : quo quidem non dubito quin iſtum offenderim. Eo maturius agendum eſt. Amabo te epiſtolam, & [15] *πολιτιϰήν*. Valde tuas literas nunc expecto.

5 *Eros Celeris*] Ita dictum eſt, ut Davus Chremetis. Hic enim ſubintelligitur, libertus, aut, ſervus. Fuerat enim Eros quidam L. Metelli Celeris libertus. *Lambin.* Forte Cicero ſcripſit, in quo erat *ἔρως ſcelerum*, deſiderium, cupiditas turpiter faciendi. *J. F. Gronovius*.

6 *Rem perditam*] Et perdita Cæſaris cauſa, & copiæ ejuſmodi, ut ſperare nihil poſſis. *Manutius*.

7 *Fuerunt*] Quia Brunduſio redibant. Et cum admiratione protulit : quaſi vix credibile videatur, tot homines conveniſſe ad Cn. Pompejum circumſidendum. *Idem*.

8 *Multum*] Hoc eſt, acerrimus eſt Cæſar & audaciſſimus. *Grævius*.

9 *Extremum*] Extremum vocat, poſtrema verba quæ Cæſar ipſi dixerat, ut ſcilicet deliberaret. *Boſius*.

10 Καταϰλεὶς] Clauſula, concluſio.

11 *Vidiſti*] Sermocinatio brevis. Quærit Atticus, *Vidiſti igitur virum ?* reſpondet Cicero, *Ut ſcripſeras*, puta eum auctoritate quaſi dominum ſe gerentem. Rurſus Atticus, *Ingemuiſti ?* Cicero affirmat, *Certe*. Demum Atticus, *Cedo reliqua* : Cicero, *Quid ?* continuo ipſe in Pedanum, ſcilicet agrum vel prædium in regione Pedana, quæ erat inter Tibur & Præneſte. *Popma.*

12 Λαλαγεῦσαν] *Garrientem*, ſupple hirundinem. Suaſerat Atticus Ciceroni ne præmature mari ſe committeret, sed ἔνϑα λαλαγεῦσαν, id eſt, *χελιδόνα* expectaret : quibus verbis indicabat ante ver adultum navigandum non eſſe ad Pompejum. *Boſius*.

13 *Actum ne agas*] Actum agere apud hunc auctorem eſt ea de re facienda cogitare, quam antea factam oportuit, & cujus gerendæ tempus jam præteriit. Idem auctor in Lælio : *Præpoſteris enim utimur conſiliis, & acta agimus, quod vetamur proverbio*. Et ſupra hoc ipſo libro, ep. 4. *acta ne agamus*. Senſus ergo horum verborum eſt, Ne amplius cogites de navigatione ad Pompejum, cujus inſtituendæ tempus elapſum eſt. Oportuit enim cum ipſo Pompejo navigare. *Boſius*.

14 *Illum ipſum*] Reſpondens Attici verbis, Quid inde ? inquit Cicero. Si lapſus ſum, quod non ante navigarim, lapſus quoque ſæpe eſt & quidem graviſſime ipſe Pompejus, urbem ſcilicet & Italiam relinquens. *Grævius*.

15 Πολιτιϰήν] *Quæ ſit viri Reipublicæ periti*. Supple, ſcribas.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

XX. EGO meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potiſſimum togam puram dedi: idque municipibus noſtris fuit gratum. Etſi omnes, & illos, & qua iter feci, mœſtos afflictoſque vidi: tam triſtis & tam atrox eſt [1] *ἀναθεώρησις* hujus ingentis mali. Delectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quæ etiam cum a bonis viris, cum juſto in bello, cum modeſte fiunt, tamen ipſa per ſe moleſta ſunt, quam cenſes acerba nunc eſſe, cum a perditis in civili nefario bello petulantiſſime fiant? Cave autem putes, quemquam hominem in Italia turpem eſſe, qui hinc abſit. Vidi ipſe Formiis univerſos: neque mehercule unquam homines putavi; & noram omnes; ſed nunquam uno loco videram. Pergamus igitur quo placet, & noſtra omnia relinquamus. Proficiſcamur ad eum, cui gratior noſter adventus erit, [2] quam ſi una fuiſſemus. Tum enim eramus in maxima ſpe: nunc, ego quidem, in nulla: nec, præter me quiſquam Italia ceſſit, niſi qui hunc inimicum ſibi putaret. Nec mehercule hoc facio Reipublicæ cauſa, quam funditus deletam puto: ſed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat: & ſimul quod ea, quæ fiunt, aut quæ certe futura ſunt, videre non poſſum. Etiam equidem ſenatus-conſulta facta quædam jam puto; utinam in [3] Volcatii ſententiam. Sed quid refert? eſt enim una ſententia omnium. Sed erit [4] injuſtiſſimus Servius, qui filium miſit ad [5] efﬂigendum Cn. Pompejum, aut certe ca-

1 *Ἀναθεώρησις*] Conſpectus.

2 *Quam ſi una fuiſſemus*] Scribendum: *quam ſi una fugiſſemus*. Qui libentius me viſurus eſt nunc ad ſe venientem, quam ſi ſemper a primo ei adhæſiſſem, ſimulque ab urbe & ex Italia aufugiſſem. *J. F. Gronov.*

3 *Volcatii*] Fortaſſis L. Volcatius Tullus Conſularis ſententiam dixerat, Ut de pace ageretur. Sed quid refert, inquit, an de pace agatur? cum ſit una ſententia omnium ut Pompejum & rempublicam opprimant, Cæſarem defendant & extollant. *Popma.*

4 *Injuſtiſſimus*] Totus a ratione averſus, minime juſtam in partem propenſus. Pacem, inquit, in ſenatu Ser. Sulpicius diſſuadebit, quia ſcit Pompejum amicum ſibi nunquam fore, quoniam filium Brunduſium miſit ad eum affligendum. *Manutius.*

5 *Efﬂigendum*] Victoriana editio anni 1571. ſic habet: ſic & Malaſpina libros ſuos teſtatur habere ad unum omnes. Quare non erat cur vocem, quæ Plauto familiaris eſt, hic

capiendum, cum Pontio Titiniano. Etſi hic quidem timoris cauſa; [6] ille vero? Sed ſtomachari deſinamus, & aliquando [7] ſententiam, ut nihil novi, niſi id, quod minimum vellem ſpiritum reliquum eſſe. Nos, quoniam ſuperum mare obſidetur, infero navigabimus; &, ſi Puteolis erit difficile, Crotonem petemus, aut Thurios; & boni cives, amantes patriæ, mare [8] infeſtum habebimus. Aliam rationem hujus belli gerendi nullam video. In Ægyptum nos abdimus. Exercitu pares eſſe non poſſumus. Pacis fides nulla eſt. Sed hæc ſatis deplorata ſunt. Tu velim literas Cephalioni des de omnibus rebus actis; denique etiam de ſermonibus hominum; niſi plane obmutuerunt. Ego tuis conſiliis uſus ſum, maximeque quod gravitatem in congreſſu noſtro tenui, quam debui; & ad urbem ut non accederem, perſeveravi. Quod ſupereſt, ſcribe, quæſo, quam accuratiſſime (jam enim extrema ſunt) quid placeat, quid cenſeas: etſi jam nulla dubitatio eſt. Tamen ſi quid, vel potius quidquid veniet in mentem, ſcribas velim.

hic non reciperent nonnulli. *Effligere*, inquit Grævius, eſt perdere. Verbum iſtud Erneſtus monuit non eſſe apud Nizolium. *Olivetus*.

6 *Ille vero*] Ἀ'ποσιώπησις, quaſi dicat, Servius vero cupiditatis, certe mali alicujus cauſa. *Corrad.*

7 *Sententiam*] Subintellige, dicamus. *Ut nihil novi*: dicamus. *Quod minimum*: hoc eſt velle me minimum mihi ſpiritum reliquum eſſe. Nam, ne quis, *Quod*, inuſitate dictum hoc modo putet; exempla aliquot afferam ejuſdem Ciceronis, ut dubitatio tollatur. Epiſtola 4. lib. X. *Cum ſcripſiſſet*, inquit, *quod me cuperet ad urbem venire*. Et lib. II. de Off. (cap. 20.) *Videndum illud item, quod ſi opulentum, fortunatumque defenderis, in illo uno, aut forte in liberis ejus maneat gratia*. Manutius. Pulchre hunc locum videtur reſtituiſſe Gronovius ἀ πάνυ, quem legendum eſſe ſuadet: *ſtomachari deſinamus, & aliquando ſentiamus nihil nobis niſi (id quod minime vellem) ſpiritum reliquum eſſe*. Hoc eſt, intelligamus tandem & profiteamur, nihil nobis ſupereſſe præter vitam, qua ipſa etiam ut careamus optandum erat. Omnia alia & ornamenta & inſtrumenta amiſimus, quid igitur ſtomachamur? Vana eſt ſine viribus ira. *Grævius*.

8 *Infeſtum habebimus*] Infeſtum reddemus. Eſt autem ſententia, Pompejum claſſem parare ad intercludendos Italiæ commeatus, id eſt ad patriam fame necandam: ad hunc ſe iturum. Epiſt. 8. Et cum iracunda ironia, Boni cives, amantes patriæ, dixit. *Manutius*.

EPI-

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER X.

CICERO ATTICO SAL.

I. TERTIO Nonas cum in Laterium fratris veniſſem, accepi literas, & paulum reſpiravi: quod poſt has ruinas mihi non acciderat. Per enim magni æſtimo, tibi firmitudinem animi noſtri, & factum noſtrum probari. [1] Sexto enim noſtro quod ſcribis probari, ita lætor, ut me quaſi patris ejus, cui ſemper uni plurimum tribui, judicio comprobari putem: qui mihi, quod ſæpe ſoleo recordari, dixit olim, [2] Nonis illis, illis Decembribus, cum ego, Sexte, quidnam ergo?

[3] Μὴ μὰν inquit ille, *ἀσπουδεῖ γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην*,
Ἀλλὰ *μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι*.

Ejus igitur mihi vivit auctoritas: & ſimillimus ejus filius eodem eſt apud me pondere, quo fuit ille: quem ſalvere velim jubeas plurimum. Tu tuum conſilium etſi non in longinquum tempus differs, (jam enim [4] illum emptum pacificatorem peroraſſe puto; jam actum aliquid eſſe in conſeſſu Senatorum; [5] Senatum enim non puto) tamen ſuſpenſum me inde

de

1 *Sexto*] Peduceo. *Manutius*.

2 *Nonis Dec.*] Anno U. C. 690.

3 *Μὴ μὰν ἀσπουδεῖ*] Ne ignaviter & inglorie peream: ſed magno aliquo facinore edito, quod audiatur a poſteris. *Iliad.* X. 304.

4 *Illum emptum pacificatorem*] A Cæſare corruptum. *Pacificatorem*, agentem de pace Volcatium, ep. 22. lib. IX. vel potius Serv. Sulpitium, ep. 1. lib. IV. Fam. & ep. 6. lib. XVI. *Corr.* Curionem, ut opinor, indicat, *qui primo*, inquit Paterculus, *pro Pompeii partibus*, id eſt, *ut tunc habebatur*, *pro Republica*: *mox ſimulatione contra Pompeium & Cæſarem*, *ſed animo pro Cæſare ſtetit*; *id gratis*, *an accepto centies H-S. fecerit*, *ut accepimus*, *in medio relinquimus*. Boſius.

5 *Senatum*] Negat Cicero conſeſſum illum Senatorum Senatum eſſe, vel quod legitimus non aderat Senatorum numerus, vel quod ibi libere loqui nemo poterat. *Idem*.

Digitized by Google

de tenes, ſed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. Quid enim [6] Flavio legionem & Siciliam dari ſcribas, & id jam fieri? quæ tu ſcelera partim parari, & jam cogitari, partim ex tempore futura cenſes? Ego vero Solonis, popularis tui, & ut puto, etiam [7] mei, [8] legem negligam, qui capite ſanxit, ſi qui in ſeditione non alterius utrius partis fuiſſet; niſi tu aliter cenſes; & hinc abero, & filii. Sed alterum mihi eſt certius: nec præripiam tamen; expectabo tuum conſilium, & eas literas, niſi alias jam dediſti, quas ſcripſi ut Cephalioni dares. Quod ſcribis, non quo alicunde audieris, ſed te ipſum putare, me [9] attractum iri, ſi de pace agatur: mihi omnino non venit in mentem, quæ poſſit actio eſſe de pace, cum illi certiſſimum ſit, ſi poſſit, exſpoliare exercitu & provincia Pompejum: niſi forte iſte [10] ſummarius ei poteſt perſuadere, ut, dum oratores eant, & redeant, quieſcat. Nihil video quod ſperem, aut quod jam putem fieri poſſe; ſed tamen hoc ipſum eſt unum [11] τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων, *Veniendumne ſit in conſilium tyranni, ſi is aliqua de re bona deliberaturus ſit*. Quare ſi quid ejuſmodi evenerit ut arceſſamur: (quod equidem non curo: quid enim eſſem de pace dicturus, dixi; ipſe valde repudiavit) ſed tamen ſi quid acciderit, quid cenſeas mihi faciendum utique ſcribito. Nihil enim mihi adhuc accidit, quod majoris conſilii

ſilii

6 *Flavio*] Quorſum enim tu ſcribas Flavio legionem & Siciliam dari? niſi ut indices intercluſum iri exitus Italiæ, ideo maturandum eſſe diſceſſum noſtrum? *Idem*.

7 *Mei*] Quia migrare Athenas cogito. *Man.* Lege, *jamjam mei*. J. F. Gron.

8 *Legem*] Vide Gell. Noct. Att. II. 12.

9 *Attractum*] Romam.

10 *Summarius*] Emptus pacificator. Mallem enim, *Nummarius*. Ut *Nummarii judices*, pretio corrupti, ep. 14. lib. I. Et placet ἀμφιβόλως dictum eſſe, *Niſi forte*: quia ſcis Cæſari perſuaderi non poſſe, ut quieſcat. *Manutius*. Nos, *ſummærius*. Summœrium vocat, quem modo appellaras emptum pacificatorem, diverſa tamen ratione. Hoc enim nomine notavit Curionis impudicitiam, & turpe corporis obſequium, ut illo altero ſordes, & avaritiam. Significat ergo ſummœrius publicum proſtibulum, cujuſmodi erant meretrices, quæ ſub murorum fornicibus proſtabant, unde & ſummœnianæ dicebantur. Martialis libro III. *Summœnianas cœnet inter uxores*. Itaque ſummœrius eſt ſummœnianus. Nam muri, ſive, ut veteres loquebantur, mœri, ſunt mœnia. *Boſius*. Placebat J. F. Gronovio *Submarius*. Hæc illius verba ſunt in *lect. Plaut.* ad Pſeudolum §. 1. *Subballio*, quaſi minor Ballio, inferior, vel alter Ballio. Compoſitio ideo notanda, quia in ea eleganter ludunt veteres. Nam ita Cicero *Submarium* dixit, qui eſt alter Marius crudelitate & imperii cupidine, *ad Att.* x. 1. Ita *Subneronem* vocat Domitianum Tertullianus.

11 Τῶν πολιτικωτάτων] *Propoſitorum, quæ ad Rempublicam pertinent*. Locum hunc totum ita emendabat Muretus, Var. Lect. X. 12. Et commode quidem. *Olivetus*.

Digitized by Google

ſilii eſſet. Trebatii, boni viri & civis, verbis te gaudeo delectatum; tuaque iſta crebra [12] *ἐκφώνησις*, *ὑπέρευ*, me ſola adhuc delectavit. Literas tuas vehementer expecto, quas quidem credo jam datas eſſe. [13] Tu cum Sexto ſervaſti gravitatem eandem, quam mihi præcipis. [14] Celer tuus diſertus magis eſt, quam ſapiens. [15] De juvenibus quæ ex Tullia audiſti, vera ſunt. M. Antonii [16] iſtud, quod ſcribis, non mihi videtur tam re eſſe triſte quam verbo. Hæc eſt [17] *ἄση*, in qua nunc ſumus, mortis inſtar. Aut enim mihi libere inter malos [18] *πολιτευτέον* fuit, aut vel periculoſe cum bonis. Aut nos temeritatem bonorum ſequamur: aut audaciam improborum inſectemur. Utrumque periculoſum eſt. At hoc quod agimus, [19] nec turpe, nec tamen tutum. [20] Iſtum, qui ſilium Brunduſium miſit, de pace (idem ſentio quod tu; ſimulationem eſſe apertam, parari autem bellum acerrime) [21] me legatum iri non arbitror; cujus adhuc, ut optavi, mentio facta nulla ſit. Eo minus habeo neceſſe ſcribere, aut etiam cogitare quid ſim facturus, ſi acciderit ut leger.

12 Ἐκφώνησις] *Exclamatio*, *Egregie*.

13 *Tu cum Sexto*] Tu & Sextus Peduceus ſervaſtis, &c. *Corrad.* Animadvertit Mongaltus, quod alii prætermiſere, ea quæ conſequuntur, ſcripta fuiſſe poſt acceptas Attici literas, quas Cicero *vehementer* expectabat, & credebat *jam datas eſſe*. Et ſana cum hactenus timuerit ne attraheretur Romam, & amici conſilium expoſceret, quo uteretur, ſi quid eveniret ejuſmodi: deinceps ita ſcribit, ut qui intellexerit ſe accitum non iri, neque *habeat neceſſe ſcribere, aut etiam cogitare quid ſit facturus*. Itaque ex duabus epiſtulis unam librarii fecerunt. *Olivet.*

14 *Celer*] Q. Celer, de quo alias.

15 *De juvenibus*] De Ciceronibus. *Man.*

16 *Iſtud*] Iſtud quid ſit, neſciunt interpretes, & mendam in *M. Antonii* voce ſuſpicantur.

17 Ἄση] *Anxietas*. Et hoc reſtituit Muretus, quem vide iterum *Var. Lect.* X. 12.

18 Πολιτευτέον] In Republ. verſandum.

19 *Nec turpe*:] Quippe cum probetur etiam Sexto. Ep. *6.* lib. IX. *Corradus*. Rectius legitur *&* *turpe*. Dicis, Attice, utrumque ſuperiorum periculoſum eſſe? At hoc quod ago, nempe, ut abſim a bonis, & hic maneam non liber, ſed ſervus malorum, id eſt revera turpe, nec tamen tutum ob duas cauſas, nec enim diu ſervitutem illam ferre potero, & ſic eos irritabo in cædem mei, & neſcimus an Reipublicæ fortuna reſpiciat olim bonos, & ſic victis malis ego quoque pro hoſte habear. *J. F. Gronovius*.

20 *Iſtum*] Forte L. Cornelium Balbum, qui filium Brunduſium miſerat. *Manutius*. Volunt Corradus & Popma deſignari Ser. Sulpitium.

21 *Me*] *Non me*, *ſed iſtum* legatum iri arbitror. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

II. EGo cum accepiſſem tuas literas Nonis April. quas Cephalio attulerat, eſſemque Minturnis poſtridie manſurus, & inde protinus; ſuſtinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco eſſemus, agerenturque nihilo minus, quæ ſine nobis agi poſſunt. [1] Λαλαγεῦσα jam adeſt, & animus ardet; [2] nec eſt quicquam quo, & qua: ſed hæc noſtra erit cura, & [3] peritorum. Tu tamen, quod poteris, ut adhuc feciſti, nos conſiliis juvabis. Res ſunt inexplicabiles. Fortunæ ſunt committenda omnia. Sine ſpe conamur ulla: ſi melius quid acciderit, mirabimur. Dionyſium nolim ad me profectum: de quo ad me Tullia mea ſcripſit: ſed & tempus alienum eſt; & homini non amico noſtra incommoda, tanta præſertim, ſpectaculo eſſe nollem: cui te meo nomine inimicum eſſe nolo.

1 Λαλαγεῦσα] *Garrula*, hirundo.
2 *Nec eſt quicquam*] Nec videmus, aut quæ loca petamus, aut qua via. *Man.*
3 *Peritorum*] Ut nautarum. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

III. CUM, quod ſcriberem, plane nihil haberem; hæc autem reliqua eſſent, quæ ſcire cuperem; [1] profectuſne eſſet; quo in ſtatu urbem reliquiſſet; in ipſa Italia quem cuique regioni, aut negotio præfeciſſet; ecqui eſſent ad Pompejum & ad Conſules ex ſenatus-conſulto de pace legati; [2] cum igitur hæc ſcire, dedita opera has ad te literas miſi. Feceris igitur commode, mihique gratum, ſi me de his rebus, & ſi quid erit aliud quod ſcire opus ſit, feceris certiorem. Ego in Arcano opperior, dum iſta cognoſco. A. d. VII Id. alteram tibi eodem die hanc epiſtolam dictavi; & pridie dede-

ram

1 *Profectuſne*] Cæſar in Hiſpanias, ut conſtituerat. Ep. 18. lib. IX. *Corrad.*
2 *Cum igitur hæc ſcire*] Repetendum eſt verbum, *cuperem*, e ſuperioribus. *Boſius.* Muretus malebat, *ut igitur hæc ſcirem*.

ram mea manu longiorem. Viſum te ajunt [3] in regia; nec reprehendo: quippe cum ipſe iſtam reprehenſionem non fugerim. Sed expecto tuas literas: neque jam ſane video quid expectem: ſed tamen etiam ſi nihil erit, id ipſum ad me velim ſcribas. Cæſar mihi ignoſcit per literas, quod [4] non venerim; ſeſeque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior quod ſcribit, ſecum [5] Tullum & Servium queſtos eſſe, quia non idem ſibi, quod mihi, remiſiſſet. Homines ridiculos, qui cum [6] filios miſiſſent ad Cn. Pompejum circumſidendum, ipſi in Senatum venire dubitarent. Sed tamen exemplum miſi ad te Cæſaris literarum.

3 *In regia*] Viſus es in regia, publico loco, cum Cæſar urbem teneret. Nec reprehendo: quoniam ipſe non veritus iſtam reprehenſionem iu publicum quoque prodivi. Reprehenſio autem iſta erat, quod qui in illo tumultu armorum ſe in publico conſpiciendos præbebant, hi non dolere rempublicam & libertatem oppreſſam viderentur, id quod Pompejani calumniabantur. Regia fuit fanum in quo ſacerdotes & pontifices convocati conveniebant, & Rex ſacrificulus ſolitus ſacra facere. Varro, Feſtus, &c. *Popma.*

4 *Non venerim*] In ſenatum.

5 *Tullum & Servium*] L. Volcatium Tullum, & Ser. Sulpitium.

6 *Filios miſiſſent*] Servius certe quidem. Ep. 21. & ult. lib. IX. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. MULTAS a te accepi epiſtolas eodem die, omnes diligenter ſcriptas: eam vero, quæ voluminis inſtar erat, ſæpe legendam, ſicuti facio: in qua non fruſtra laborem ſuſcepiſti: mihi quidem pergratum feciſti. Quare ut id quoad licebit, id eſt, quoad ſcies ubi ſimus, quam ſæpiſſime facias, te vehementer rogo. At deplorandi quidem, quod quotidie facimus, ſit jam nobis aut finis omnino, ſi poteſt, aut moderatio quædam, quod profecto poteſt. Non enim jam quam dignitatem, quos honores, quem vitæ ſtatum amiſerim cogito, ſed quid confecutus ſim, quid præſtiterim, qua in laude vixerim: his denique in malis, quid interſit me & iſtos, [1] quos propter omnia amiſimus. Hi ſunt qui, niſi me civitate expuliſſent, obtinere ſe non poſſe putaverunt licentiam cupiditatum ſuarum: quorum ſocietatis & ſce-

1 *Quos propter*] Ordo eſt, *propter quos*.

ſceleratæ conſenſionis fides quo eruperit, vides. Alter ardet furore & ſcelere, nec remittit aliquid, ſed in dies ingraveſcit: modo Italia expulit: nunc [2] alia ex parte perſequi, & alia provincia ſpoliare conatur: nec jam recuſat, ſed quodam modo poſtulat, ut, quemadmodum eſt, ſic etiam appelletur tyrannus. Alter, is qui nos ſibi quondam ad pedes ſtratos ne ſublevabat quidem, qui ſe nihil contra hujus voluntatem ajebat facere poſſe, elapſus e ſoceri manibus ac ferro, bellum terra & mari comparat, non injuſtum ille quidem, ſed cum pium, tum etiam neceſſarium, ſuis tamen civibus exitiabile, niſi vicerit; calamitoſum etiam, ſi vicerit. Horum ego ſummorum imperatorum non modo res geſtas non antepono meis, ſed ne fortunam quidem ipſam, qua illi florentiſſima, nos duriore conflictati videmur. Quis enim poteſt, aut deſerta per ſe patria, aut oppreſſa beatus eſſe? &, ſi, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum; nihil malum, niſi quod turpe ſit; certe uterque iſtorum eſt miſerrimus; quorum utrique ſemper patriæ ſalus, & dignitas poſterior ſua dominatione, & domeſticis commodis fuit. Præclara igitur conſcientia ſuſtentor, cum cogito me de Republica aut meruiſſe optime, cum potuerim: aut certe nunquam, niſi [3] divine cogitaſſe: eaque ipſa tempeſtate everſam eſſe Rempublicam, [4] quam ego XIV annis ante proſpexerim. Hac igitur conſcientia comite proficiſcar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me, aut propter fratrem meum, quorum ut ut jam acta ætas; quam propter pueros, quibus interdum videmur præſtare etiam Rempublicam debuiſſe: quorum quidem alter, [5] non tam quia majore pietate eſt, me mirabiliter excruciat;

alter

2 *Alia ex parte*] Conatur & in Graciam perſequi, & ei provinciam Hiſpaniam eripere. *Manutius.*

3 *Divine*] Hoc eſt, quicquid animo proſpexi futurum, id accidiſſe. *Divini* ſunt vates, futura prædicentes. Hinc *ſcire divinitus* eſt futura prædicere apud Plautum in Curculione. *Gravius.*

4 *Quam ego* XIV. *annis*] Quot inter meum, & præſentem conſulatum numerantur. *Idem.* Vide de hac futura tempeſtate ep. 3. lib. IV. Fam.

5 *Non tam, quia majore pietate eſt*] Locus aut mutilus eſt, deeſtque quippiam tale *Quia filius eſt, quam*, &c. aut corruptus; proque *Non tam*, propenſior ſum in eam ſententiam, ut *Etiam* emendetur. *Malaſpina.* Priorem illius conjecturam recepit Lambinus.

Digitized by Google

[6] alter (o rem miſeram ! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius) indulgentia videlicet noſtra depravatus eo progreſſus eſt , quo non audeo dicere . Et expecto tuas literas ; ſcripſiſti enim te ſcripturum eſſe plurima , cum ipſum vidiſſes . Omne meum obſequium in illum fuit cum multa ſeveritate : neque unum ejus , nec parvum , ſed multa magna delicta compreſſi . Patris autem lenitas amanda potius ab illo , quam tam crudeliter negligenda . Nam literas ejus ad Cæſarem miſſas ita graviter tulimus , ut te quidem celaremus ; ſed [7] ipſius videmus vitam inſuavem reddidiſſe . Hoc vero ejus iter , ſimulatioque [8] pietatis qualis fuerit , non audeo dicere . Tantum ſcio poſt Hirtium conventum , arceſſitum ab Cæſare : cum eo de meo animo ab ſuis rationibus alieniſſimo , & conſilio relinquendi Italiam . Et hæc ipſa [9] timide . Sed [10] nulla noſtra culpa eſt : natura metuenda eſt . Hæc Curionem , hæc Hortenſii filium , non patrum culpa corrupit . Jacet in mœrore meus frater , neque tam de ſua vita , quam de mea metuit . Huic tu , huic tu malo affer conſolationes , ſi ullas potes : maxime quidem illam velim ; ea , quæ ad nos delata ſint , aut falſa eſſe , aut minora . Quæ ſi vera ſint ; quid futurum ſit in hac vita & fuga , [11] neſcio . Nam [12] ſi haberemus Rempublicam , conſilium mihi non deeſſet nec ad ſeveritatem , nec ad indulgentiam . Hæc , ſive iracundia , ſive dolore , ſive metu permotus , gravius ſcripſi , quam aut tuus in illum amor , aut meus poſtulabat . Si vera ſunt , [13] ignoſces : ſi falſa , me libente eripies mihi hunc errorem : quoquo modo vero ſe res habeat , nihil aſſignabis nec patruo , nec patri .

Cum

6 *Alter*] Q. filius. *Corrad.*
7 *Ipſius*] Q. fratris. *Mongaltus.*
8 *Pietatis*] Quia ſimulavit ideo ſe ire, ut Cæſari oſtenderet , nos optimo in illum eſſe animo : quod contra fecit. *Manut.*
9 *Timide*] Ad te ſcribo : quia ſcio tibi dolorem allatura. *Idem.*
10 *Nulla noſtra culpa*] Non in educatione vitium fuit, ſed in natura. *Idem.*
11 *Neſcio*] Vereor , ne Cæſar , cum noſtrum conſilium cognoverit , nos obſervari , & fugientes retrahi jubeat. *Idem.*
12 *Si haberemus &c.*] Jacente republica nihil audeo contra pravam hujus naturam ; ne videar adverſari , non quia depravatus peſſime de nobis mereatur , ſed quia pro Cæſare faciat . Quod ſi eſſet aliqua Reſp. aut illum ſeveritate reprimerem : aut , abjecta de illo prorſus omni cura , permitterem , ut ageret & ſuo arbitratu , & ſuo periculo quod vellet. *Idem.*
13 *Ignoſces*] Quia ſcripſi , quæ tibi ſcio fore acerbiſſima. *Idem.*

Digitized by Google

Cum hæc ſcripſiſſem, a Curione mihi nuntiatum eſt, [14] eum ad me venire. Venerat enim is in Cumanum veſperi pridie: id eſt, Idibus. Si quid ejus igitur ſermo ejuſmodi attulerit, quod ad te ſcribendum ſit; id in literis adjungam. Præteriit villam meam Curio, juſſitque mihi nuntiari mox ſe venturum: concurritque Puteolos, ut ibi concionaretur. Concionatus eſt, rediit, fuit ad me ſane diu. O rem fœdam! noſti hominem: nihil occultavit; in primis nihil eſſe certius, quam ut omnes, qui lege Pompeja condemnati eſſent, reſtituerentur; itaque ſe in Sicilia eorum opera uſurum. De Hiſpaniis non dubitabat, quin Cæſaris eſſent: inde ipſum cum exercitu, ubicunque Pompejus eſſet: ejus interitu finem belli fore: [15] propius factum eſſe nihil: eum plane iracundia elatum voluiſſe occidi Metellum Tribunum plebis: quod ſi eſſet factum, cædem magnam futuram fuiſſe: permultos hortatores eſſe cædis; ipſum autem non voluntate, aut natura non eſſe crudelem, ſed quod putaret popularem eſſe clementiam: quod ſi populi ſtudium amiſiſſet, crudelem fore: eumque perturbatum, quod intelligeret ſe apud ipſam plebem offendiſſe [16] de ærario: itaque ei cum certiſſimum fuiſſet ante quam proficiſceretur concionem habere, auſum non eſſe, vehementerque animo perturbato profectum. Cum autem ex eo quærerem, quid videret? [17] quod exemplum? quam Rempublicam? plane fatebatur nullam ſpem reliquam: Pompeji claſſem timebat: quæ ſi eſſet, ſe de Sicilia abiturum. Quid iſti, inquam, ſex tui faſces? ſi ab Senatu, cur laureati? ſi ab ipſo, cur ſex? [18] Cupivi, inquit, ex ſenatus

14 *Eum*] Ipſum Curionem. *Idem*.

15 *Propius factum eſſe nihil*] Quam ut L. Metelius occideretur. Hæc quatuor verba non opinor ſuo loco poſita, ſed collocanda poſt, *Tribunum plebis*. Idem. Muretus ſic repurgabat hunc locum: *Propius factum eſſe nihil, quam Cæſarem iracundia elatum juſſiſſe occidi Metellum*.

16 *De ærario*] Quia, cum ærarii claves non invenirentur, refractis foribus publicas pecunias abſtuliſſet. Plutarchus, & infra ep. 7. *Manutius*.

17 *Quod exemplum*] Quod ſimile exemplum, quid tale unquam fuerit viſum aut auditum in Republica Romana, quale modo Cæſar in ſe admiſit, cum effregit ærarium ſolus ſine auctoritate ſenatus, & populi juſſu, contra interceſſionem Tribuni plebis. *Grævius*.

18 *Cupivi*] Egi cum Cæſare de Senatusconſulto ab amicis & familiaribus occulte faciendo, quo mihi Siciliam provinciam cum imperio faſcibuſque datam conſtaret: at ille, qui nunc ſenatui maxime eſt infenſus, ita reſpondit: *Senatum contemnit; a me omnia proficiſcentur*. Man.

Digitized by Google

tus conſulto ſurrepto : nam aliter non poterat . At ille impendio nunc magis odit Senatum : a me, inquit , omnia proficiſcentur . Sex autem , quia [19] duodecim nolui : nam licebat . Tum ego , Quam vellem , inquam , [20] petiiſſe ab eo , quod audio [21] Philippum impetraſſe : ſed veritus ſum , quia ille a me nihil impetrabat . Libenter , inquit , tibi conceſſiſſet . Verum puta te impetraſſe. Ego enim ad eum ſcribam , ut tu ipſe voles , de ea re nos inter nos locutos . Quid autem illius intereſt , quoniam in Senatum non venis , ubi ſis? quin nunc ipſum minime offendiſſes [22] ejus cauſa , ſi in Italia non fuiſſes . Ad quæ ego , me receſſum & ſolitudinem quærere , maxime quod lictores haberem . Laudavit conſilium . Quid ergo ? inquam : nam mihi curſus in Græciam per tuam provinciam eſt : quoniam ad mare ſuperum milites ſunt. Quid mihi , inquit , optatius ? Hoc loco multa perliberaliter . Ergo hoc quidem [23] eſt verum profecto , ut non modo tuto , verum etiam palam navigaremus . Reliqua in poſterum diem diſtulit : ex quibus ſcribam ad te , ſi quid erit epiſtola dignum . Sunt autem quæ præterii , interregnumne eſſet expectaturus ; [24] an ..... Quo modo [25] dixerit ad ſe ille quidem deferri Conſulatum , ſed ſe nolle in proximum annum . Et alia

19 *Duodecim*] Quibus proconſules utebantur . *Licebat* , per Cæſarem , qui mihi omnia conceſſiſſet . *Idem* .

20 *Petiiſſe*] Ut ubivis eſſe poſſem . *Idem* .

21 *Philippum*] Qui Atiam , Julia Cæſaris ſorore natam , habebat in matrimonio , poſt Octavii prioris viri obitum . Vitricus igitur Octavii , qui poſt Auguſtus . *Idem* .

22 *Ejus cauſa*] Subſcribo ſententiæ magni Doctoris mei J. Fr. Gronovii ; qui ſollertiſſime perſpexit ſcribendum eſſe ; *quin nunc ipſum minime offendiſſes ejus cauſam* , hoc eſt , non viſus fuiſſes male judicare de ejus cauſa & partibus . Sic *offendere exiſtimationem* dixit pro Plancio , cap. 2. *Grævius* .

23 *Eſt verum profecto*] Mallem , *Eſt profectum* , hoc quidem ſermone , quem cum Curinne habui . Primum enim , ex *Profectum* factum ſuſpicor , *Profecto* , deinde ad *Profecto* additum ex ingenio *Verum* . Manutius .

24 *An* ...] Poterat addere : An juſſurus conſularia comitia a Prætore haberi ? An fieri Augurum decretum , quo vel Conſules creare Prætor poſſit , vel Dictatorem dicere , qui deinde Conſules creet ? Poterat , inquam , hæc addere , & ſimilia . Verum omiſit , quæ ſcripſerat jam ante IX. 9. & 15. Hunc locum , difficilem ſane , & in cæteris editionibus male diſtinctum , ſic & Manutius & Mongaltus videntur explicare . *Olivetus* .

25 *Dixerit*] Vulgati omnes , *dixerim* . Muretus & Grævius mallent , *dixerit* . Equidem ſic legi non mallem modo , ſed prorſus neceſſe arbitror : adhibita ea , quam repræſento , interpunctione . Cras , inquit Cicero , exquiram hoc quoque : *Quo modo* , quibus verbis , qua mente *dixerit* Cæſar , &c. Fortaſſe aliquem offendet pronominis trajectio , *Quo modo dixerit ad ſe ille quidem* . At non abhorruiſſe ab eiuſmodi conſtructione Tullium , pluribus exemplis demonſtrat Criticus primæ claſſis , Thomas Wopkenſius , *Lect. Tullian.* I. 7. & 9. II. 2. *Idem* .

Digitized by Google

lia ſunt, quæ exquiram. [26] Jurabat ad ſummam, quod nullo negotio faceret, [27] amiciſſimum mihi Cæſarem eſſe debere. Quid enim, inquit, ſcripſit ad me Dolabella? Dico, quid? Affirmabat, cum ſcripſiſſet [28] quod me cuperet ad urbem venire; illum quidem gratias agere maximas, & non modo probare, ſed etiam gaudere. Quid quæris? acquievi. Levata eſt enim ſuſpicio illa [29] domeſtici mali, & ſermonis Hirtiani. Quam cupio [30] illum dignum eſſe nobis: & quam ipſe me invito, qua pro illo ſit [31] ſupplicandum! Sed opus fuit Hirtio convento: eſt profecto neſcio quid: ſed velim quam minimo. Et tamen eum nondum rediſſe miramur. Sed hæc videbimus. Tu [32] Oppios Terentiæ dabis. Jam enim urbis [33] unum periculum eſt. Me tamen conſilio juva, pedibuſne Rhegium, an hinc ſtatim in navem. Cæterum quoniam com-

26 *Jurabat*] Hæc eſt ſententia hujus loci; ut uno verbo dicam, jurabat, quod facile & ſine ulla gravi cauſa ſolet facere, Cæſarem mihi, quantum certa conjectura aſſequi & animo poſſit providere, amiciſſimum eſſe. *Quid enim, inquit*, ſic pergit Curio, *ſcripſit ad me Dolabella*? hoc eſt, quid aliud ſcripſit Dolabella ad me Curionem, quid aliud volunt Dolabellæ literæ ad me datæ, quam Cæſarem ſibi debere eſſe amiciſſimum. *Dico*, ſcilicet ego Cicero, *quid? Affirmabat*, ſcilicet Curio, *cum* nimirum Dolabellam, *ſcripſiſſe, quod me cuperet ad Urbem venire, illum* (Cæſarem) gratias quidem maximas agere Dolabellæ, pro eo, quod me cuperet ad Urbem venire, quod me incitaret ad redeundum, & valde ſibi hoc placere. *Græv.*

27 *Amiciſſimum mihi Cæſarem eſſe debere*] Id non ſolum Fulvii Urſini liber, ſed & Helmſtadienſis præ ſe fert. Ita omnino legendum. Eſt enim elegans loquendi genus, quod uſurpabant cum ſignificaturi eſſent ſe judicare, quantum humano conſilio & animo provideri aliquid poſſit, id de quo agebatur, certo eventurum. Cic. VI. ad Fam. ep. 6. *Debet habere fidem noſtra prædictio*. Hoc eſt, quantum certis conjecturis aſſequi poſſum, vera ſunt quæ dico. *Idem*.

28 *Quod cuperet*] Non pendet a τῷ *affirmabat*, ut Manutius & Scioppius voluere, ſed a *gratias agere*. Idem.

29 *Domeſtici mali*] A Quinto filio: qui ſermonem habuit cum Hirtio, mox cum Cæſare. Epiſt. 4. *Manutius*.

30 *Illum*] Quintum filium. *Idem*.

31 *Supplicandum*] Lego cum Victorio, *ſuſpicandum*. Hoc enim vult dicere; Quam cupio Quintum filium dignum nobis eſſe! quam ipſe me invito & ſcito, ſi qua in parte aliquid ſit recti atque honeſti pro illo ſuſpicandum! Volo levare ſuſpicionem meam: ſed cur Hirtium convenit? Eſt neſcio quid ab illo actum contra nos apud Cæſarem, quod velim quam minimo noſtro malo & incommodo abire. *Pepma*. Lambinus recte vidit in primis editionibus, quamvis id in poſterioribus repudiarit, legendum eſſe: *metue ne quid pro illo ſit ſupplicandum*. Quam vereor, inquit, ne aliquid patraverit, ut nos quoque pro illo Cæſari ſupplices fieri oporteat, quo ejus ſtultitiæ ignoſcat! *J. F. Gronovius*. Iſte locus jacet adhuc in mendis & tenebris, quas ſine codice emendatiore vis ingenii difficulter diſpulerit. *Grævius*.

32 *Oppios Terentiæ dabis*] Tu Oppios (de quibus ep. 7. lib. VIII.) Terentiæ conciliabis: ut illi præſto ſint, ſi quid ei opus erit. *Manut*. Legendum forte: *Tu hoſpitium Terentiæ dabis*. Muret.

33 *Unum*] Scribe: *Jam enim Urbis vanum*, vel *nullum periculum eſt*. Putabant enim Cæſarem urbem diripiendam militibus daturum, is metus nunc ceſſat. Itaque tuto ibi manere Terentiam putavi, modo habeat in ſumptum. *J. F. Gron.*

commoror, ego ad te ſtatim habebo quod ſcribam, ſimul ut videro Curionem. De Tirone cura, quæſo, quod facis, ut ſciam quid is agat.

CICERO ATTICO SAL.

V. DE tota mea cogitatione ſcripſi ad te antea ſatis, ut mihi viſus ſum, diligenter: de [1] die nihil ſane poteſt ſcribi certi, præter hoc, non ante lunam novam. Curionis ſermo poſtridie eandem habuit fere ſummam, niſi quod apertius ſignificavit, ſe harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, [2] Ἀρκαδίαν. Tamen nihil prætermittam. Atque [3] utinam tu: ſed [4] modeſtior non ero. Epiſtolam ad Veſtorium ſtatim de Tullia. Ac valde [5] requirere ſolebat. Commodius tecum Vectenus eſt locutus, quam ad me ſcripſerat; ſed mirari ſatis [6] hominis negligentiam non queo. Cum enim mihi Philotimus dixiſſet H-S L. emere de Canulejo diverſorium illud poſſe, minoris etiam empturum, ſi Vectenum rogaſſem; rogavi ut, ſi quid poſſet, ex ea ſumma detraheret: promiſit: ad me nuper, H-S XXX emiſſe: ut ſciberem, cui vellem addici: diem pecuniæ Id. Novemb. eſſe. Reſcripſi ei ſtomachoſius, cum joco tamen familiari. Nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuſo hominem, ſcripſique ad eum, me a te certiorem eſſe factum. Tu de tuo itinere quid & quando cogites, velim me certiorem facias. A. d. XV. Kal. Maji.

1 *Die*] Navigationis meæ. *Manut.*

2 Ἀρκαδίαν] Difficilem provinciam mihi mandas in Q. Cicerone filio regendo: atque utinam tu ſuſcepiſſes eum regendum, etſi ego in illo regendo non ero modeſtior quam tu, nec minus ſevera diſciplina utar. Alludit autem ad Græcum proverbium Ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς, Arcadiam me poſtulas, quod dicitur in eum, qui rem magnam, ut totam provinciam, ſibi dari poſtulat. *Popma.*

3 *Utinam tu*] Suſcepiſſes juvenem regendum. Epiſt. 6. *Manutius.*

4 *Modeſtior*] In eo regendo, quam tu, & patrui eſſe ſoleant. *Corrad.*

5 *Requirere*] Ut ſibi commendarem aliquem meorum. *Manut.*

6 *Hominis*] Grævius, *nominis.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. ME adhuc nihil præter tempeſtatem moratur . [1] Aſtute nihil ſum acturus : fiat in Hiſpania quidlibet . Et tamen retice . Meas cogitationes omnes explicavi tibi ſuperioribus literis . Quocirca hæ ſunt breves : & tamen , quia feſtinabam , eramque occupatior . De Quinto filio , [2] *fit* a me quidem *ſedulo ;* noſti reliqua . Quod dein me mones , & amice & prudenter mones : ſed erunt omnia facilia , ſi ab uno illo cavero . Magnum opus eſt . [3] Mirabilia multa . Nihil ſimplex , nihil ſincerum . Vellem ſuſcepiſſes juvenem regendum : pater enim nimis indulgens , quidquid ego adſtrinxi , relaxat . Si ſine illo poſſem , regerem : quod tu potes : ſed ignoſco : magnum , inquam , opus eſt . Pompejum pro certo habemus per Illyricum proficiſci in Galliam . Ego nunc qua , & quo videbo .

1 *Aſtute*] Expectans , quid in Hiſpania geratur , ut me Tullia monet ep. ſeq. & Cælius ep. 10. hujus libri . *Corrad.*

2 *Fit*] Videtur Cicero alluſiſſe ad eum locum Terentii ex Adelphis : *fit ſedulo ; nihil prætermitto ; conſuefacio : denique inſpicere , tanquam in ſpeculum , vitas omnium jubeo , atque ex aliis ſumere exemplum ſibi .* Verba ſunt Demeæ narrantis Syro , qua ratione Cteſiphoni moderetur , & eum ad bonam frugem perducat . Satis vero fuit Ciceroni locum primis verbis indicaſſe . Ideo ſubjicit , *noſti reliqua* . Boſius .

3 *Mirabilia multa*] De ejus minima ſimplici ingenio . *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

VII. EGO vero Apuliam , & Sipontum ; & tergiverſationem iſtam probo : nec tuam rationem eandem eſſe duco , quam meam : non quin in Republica rectum idem ſit utrique noſtrum : ſed ea non agitur . Regnandi contentio eſt ; in qua pulſus eſt modeſtior rex , & probior , & integrior , & is , qui niſi vincit , nomen populi Romani deleatur neceſſe eſt : ſin autem vincit , Syllano more , exemploque vincet . Ergo hac in contentione neutrum tibi palam ſentiendum , & tempori ſerviendum eſt . Mea cauſa autem alia eſt , quod , beneficio vinctus , ingratus eſſe non poſſum . Nec tamen in

acie ,

Digitized by Google

acie, ſed Melitæ, aut alio in loco [1] ſimili oppidulo, futurum puto. Nihil, inquies, juvas eum, in quem ingratus eſſe non vis; immo minus fortaſſe voluiſſet. Sed de hoc videbimus. Exeamus modo: quod ut meliore tempore poſſimus, facit Adriano mari Dolabella, [2] Fretenſi Curio. Injecta autem mihi ſpes quædam eſt, velle mecum Serv. Sulpicium colloqui. Ad eum miſi Philotimum libertum cum literis. Si vir eſſe volet, præclara [3] συνοδία: ſin autem; erimus nos, qui ſolemus. Curio mecum vixit, jacere Cæſarem putans offenſione populari, Siciliæque diffidens, ſi Pompejus navigare cœpiſſet. Quintum puerum accepi vehementer. Avaritiam video fuiſſe, & ſpem magni congiarii. Magnum hoc malum eſt: ſed ſcelus illud, [4] quod timueramus, ſpero nullum fuiſſe. Hoc autem vitium puto te exiſtimare non noſtra indulgentia, ſed a natura profectum; quem tamen nos diſciplina regimus. De Oppiis Velienſibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum [5] noſtram putabimus: ſed alios curſus videbamur habituri.

1 *Simili oppidulo*] Non ſpernenda eſt ſcriptura codicis Balliol. & Helmſt. *aut aliquo in loco ſive oppidulo*. Vereor tamen ne alterutrum aut *loco*, aut *oppidulo* ſit corruptum & ex interpretatione inculcatum. *Grævius*.

2 *Fretenſi*] Freto Sicilienſi.

3 *Συνοδία*] Comitatus.

4 *Quod timueramus*] Ne cum Cæſare locutus eſſet de noſtro conſilio Italiæ relinquendæ. Ep. 4. *Manutius*.

5 *Noſtram*] Epiro tua utar ut mea, ſi acciderit, ut inde tranſeam, cum ad Pompejum proficiſcar. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. ET res ipſa monebat, & tu oſtenderas, & ego videbam, de iis rebus, quas intercipi periculoſum eſſet, finem inter nos ſcribendi fieri tempus eſſe. Sed, cum ad me ſæpe mea Tullia ſcribat, orans ut quid in Hiſpania geratur expectem, & ſemper adſcribat idem videri tibi, idque ipſe etiam ex tuis literis intellexerim, non puto eſſe alienum, me ad te quid de ea re ſentiam ſcribere. Conſilium iſtud tunc eſſet prudens, ut mihi videtur, ſi noſtras rationes ad Hiſpanienſem caſum accommodaturi eſſemus; quod fieri dicitis oportere. Neceſſe eſt enim aut id quod maxime ve-

Digitized by Google

lim, pelli iſtum ab Hiſpania; aut trahi id bellum; aut iſtum, ut confidere videtur, apprehendere Hiſpanias. Si pelletur, quam gratus, aut quam honeſtus tum erit ad Pompejum noſter adventus; cum ipſum Curionem ad eum tranſiturum putem? ſi trahitur bellum, quid expectem, aut quam diu? Relinquitur, ut, ſi vincimur in Hiſpania, quieſcamus. Id ego contra puto: [1] iſtum enim victorem magis relinquendum puto, quam victum, & dubitantem magis, quam fidentem ſuis rebus. Nam cædem video, ſi vicerit, & impetum in privatorum pecunias, & exulum reditum, & tabulas novas, & turpiſſimorum honores, & regnum non modo Romano homini, ſed ne Perſæ quidem cuiquam tolerabile. Tacita eſſe poterit indignitas noſtra? Pati poterunt oculi, me cum Gabinio ſententiam dicere? & quidem illum rogari prius? [2] præſto eſſe clientem tuum Clœlium? C. Ateii Plaguleium? cæteros? Sed cur inimicos colligo? qui meos neceſſarios a me defenſos nec videre in curia ſine dolore, nec verſari inter eos ſine dedecore potero. Quid ſi ne id quidem eſt exploratum, fore ut mihi liceat? Scribunt enim ad me amici ejus, me illi nullo modo ſatisfeciſſe, quod in Senatum non venerim. Tamenne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, qui-cum conjuncti ne cum præmio quidem voluimus eſſe? Deinde hoc vide, non eſſe judicium de tota contentione in Hiſpaniis: niſi forte iis amiſſis arma Pompejum abjecturum putas: cujus omne conſilium Themiſtocleum eſt. Exiſtimat enim, qui mare teneat, eum neceſſe rerum potiri. Itaque qui nunquam id egit, ut Hiſpaniæ [3] per ſe tenerentur, navalis apparatus ei ſemper antiquiſſima cura fuit. Navigabit igitur, cum erit tempus, maximis claſſibus, & ad Italiam accedet: in qua nos ſedentes quid erimus? Nam medios

eſſe

1 *Iſtum*] Puto Cæſarem potius relinquendum cum vincet, quam cum victus erit, & in eo diſcrimine verſabitur, ut magis incertus ſit, quam certus, de rerum ſuarum exitu. *Boſius*.

2 *Præſto eſſe clientem*] Patroni clientibus dicebantur præſto eſſe, cum aderant in judiciis, ut eos defenderent. Nunc contra futurum ſcribit Cicero, ut clientes præſto ſint patronis. Quod clientes gratia multum poſſent apud Cæſarem, cujus partes ſecuti fuerant: patroni vero ei hoſtium loco forent. *Idem*.

3 *Per ſe*] Ut ipſe præſens eas teneret; ſed, quaſi de iis non laborans, legatis negotium commiſit. *Manutius*.

Digitized by Google

eſſe jam non licebit. Claſſibus adverſabimur igitur? [4] Quod malum majus ſcilicet tantum? denique quid turpius? An [5] qui ejus abſentis ſolus tuli ſcelus, ejuſdem cum Pompejo & cum reliquis principibus non feram? Quod ſi jam, miſſo officio, periculi ratio habenda eſt, ab illis eſt periculum, ſi peccaro: ab hoc, ſi recte fecero: nec ullum in his malis conſilium periculo vacuum inveniri poteſt: ut non ſit dubium, [6] quin cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum ſalute. Non ſimul cum Pompejo mare tranſierimus? Omnino non potuimus. Extat ratio dierum. Sed tamen (fateamur enim quod eſt; [7] ne condamus quidem, ut poſſumus) feſellit ea me res, quæ fortaſſe non debuit, ſed feſellit: pacem putavi fore: quæ ſi eſſet, iratum mihi Cæſarem eſſe, cum idem amicus eſſet Pompejo, nolui. Senſeram enim, [8] quam iidem eſſent. Hoc verens in hanc tarditatem incidi. Sed aſſequor omnia, ſi propero; ſi cunctor, amitto. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam ſpe non dubia, non hæc collegii noſtri [9] ab Appio, ſed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo poſſe video ſtare iſtum diutius, quin ipſe per ſe, etiam languentibus nobis, concidat; quip-

pe

4 *Quod malum*] In Balliol. & Helmſt. *Quod malum ſcilicet tantum?* Exiſtimo Ciceronem ſcripſiſſe, *quod malum majus? denique quid turpius?* Sunt interpretationes magiſtellorum, *ſcilicet tantum*, quæ irrepſerunt in contextum. Videntur autem illæ natæ eſſe, ex hac cauſa quod in aliis libris exciderit τὸ *majus*, ut in Balliol. Helmſt. in aliis vero τὸ *malum* propter literarum vicinitatem, ut ſæpe hac labe veteres libri ſunt aſperſi. Interea maluimus veterum librorum & editionum meliorum ſcripturam hic legi, quam recentiorum acutas quidem, ſed perquam dubias conjecturas. *Grævius*.

5 *Qui ejus*] Sic reſtituebat Muretus. *Ejus*, hoc eſt Cæſaris, qui in Gallia abſens per Clodium urbe me ejecit. Vulgata: *An invalide hinc in abſentia ſolus*, &c. Malaſpina emendat: *Annis abhinc IX. abſens & ſolus*, &c. Alii aliter. Unum hoc equidem video, nos Tullii verba non habere, ſi forte ſententiam habemus. *Olivetus*.

6 *Quin cum periculo*] Ita Manutius. Alii omnes, *Quin turpiter facere cum periculo fugiamus*. Quod religioſis auribus vix placeat. *Idem*.

7 *Ne condamus*] His verbis, *ne condamus quidem*, explicat illud prius, *fateamur*. Itaque, *quod eſt*, hic vim habet ἐνεργητικόν. *Boſius*. Muretus reſcribebat, *ne abſcondamus quidem, ut poſſumus*. Sed vulgatæ eadem eſt ſententia. *Græv.*

8 *Quam iidem eſſent*] Eadem mente: in eadem opinione conſtantes. *Corrad.*

9 *Ab Appio*] Forte *ab Attio*: ut de Attio Navio intelligatur, qui, Tarquinio Priſco Romæ regnante, auguralem ſcientiam ſummum in honorem adduxit. Explano igitur, Non hæc collegii noſtri ab Attio, non hæc auguralis collegii ab Attio derivata, ſed illa a Platone ſumpta, qui ſcripſit non diuturnam eſſe poſſe tyrannorum dominationem. *Manut.* Sed & Appius de Augurali diſciplina ſcripſerat. Vide *Fam.* III. 4. Cur ergo nodus in ſcirpo quæratur? *Olivetus*.

Digitized by Google

pe qui florentiſſimus ac novus [10] ſex, ſeptem diebus ipſi illi egenti ac perditæ multitudini in odium acerbiſſimum venerit; qui duarum rerum ſimulationem tam cito amiſerit, manſuetudinis in [11] Metello, divitiarum in ærario. Jam quibus utatur vel ſociis, vel miniſtris, ſi ii provincias, ſi Rempublicam regent, quorum nemo duos menſes potuit patrimonium ſuum gubernare? Non ſunt omnia colligenda: quæ tu acutiſſime perſpicis. Sed tamen ea pone ante oculos: jam intelliges id regnum vix ſemeſtre eſſe poſſe. Quod ſi me fefellerit, feram, ſicut multi clariſſimi homines, in Republica excellentes, tulerunt: niſi forte me Sardanapali vice [12] in ſuo lectulo mori malle cenſueris, quam exilio Themiſtocleo: [13] qui cum fuiſſet, ut ait Thucydides, [14] *τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστὴς*, tamen incidit in eos caſus, quos vitaſſet, ſi eum nihil feſelliſſet. Etſi is erat (ut ait idem) qui [15] *τὸ ἄμεινον, καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα*: tamen non vidit, nec quo modo Lacedæmoniorum, nec quo modo ſuorum civium invidiam effugeret, nec quid [16] Artaxerxi polliceretur. Non fuiſſet & [17] illa nox tam acerba Africano, ſapientiſſimo viro, non tam dirus ille dies Syllanus callidiſſimo viro C. Mario, ſi nihil utrumque eorum feſelliſſet. Nos tamen hoc confirmamus illo au-

10 *Sex, ſeptem*] Pro *ſex, ſeptemve*.

11 *Metello*] Cui mortem eſt minatus. Dictum ſupra. *Manutius*.

12 *In ſuo lectulo*] Pro, *in meo*. Græcum loquendi genus. Nam *ἑαυτοῦ* valet, ſui ipſius, Non igitur legendum, *Meo*, quod video placuiſſe viris doctis: ſed accipiendum, *Suo*, pro *meo*, more Græco, ut dixi. *Idem*.

13 *Qui*] Res interdum Cicero attendit potius, quam verba, ut hic. Nam, *Qui*, conjungi non poteſt cum, *Exilio Themiſtocleo*, cum ſint diverſa genera: ſed quia, *Themiſtocleo*, nihil aliud quam, *Themiſtoclis*, ſignificat, propterea, ut dixi, rem ſpectans Cicero, non verbum, intulit, *Qui*. Idem.

14 *Τῶν μὲν παρόντων*] Rerum præſentium, initio brevi & extemporali conſilio, optimus judex, & futurarum ut plurimum optimus conjector.

15 *Τὸ ἄμεινον*] Quid melius aut deterius, in obſcuro adhuc providebat maxime.

16 *Artaxerxi*] Cui de ſubigenda Græcia pollicitus, poſtea cum videret præſtare non poſſe, voluntaria morte, veneno ſumpto, vitam finivit. Plutarchus. *Manutius*.

17 *Illa nox*] Africanus minor, mane in cubiculo ſuo mortuus repertus, putatur ſuorum ſcelere ſublatus, maxime Semproniæ uxoris, cujus fratrem Ti. Gracchum, in concione interrogatus, dixerat, jure ſibi cæſum videri. Quod profecto nunquam dixiſſet, ſi talem exitum providiſſet. Ergo & eum, ſapientiſſimum virum, aliquid fefellit: fefellit & C. Marium: qui cum L. Sylla nunquam profecto contentionem ſuſcepiſſet, ſi diem illum, quo urbe pulſus eſt, mentis acie providiſſet. *Idem*.

Digitized by Google

augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet. Corruat iſte neceſſe eſt, aut per adverſarios, aut ipſe per ſe, qui quidem ſibi eſt adverſarius unus acerrimus. Id ſpero vivis nobis fore. Quanquam tempus eſt nos de illa perpetua jam, non de hac exigua vita cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud ſane mea multum interfuerit, utrum factum videam, an futurum eſſe multo ante viderim. Quæ cum ita ſint, non eſt committendum, ut iis pareamus, [18] quos contra me Senatus, ne quid Reſpublica detrimenti acciperet, armavit. Tibi ſunt omnia commendata; quæ commendationis meæ pro tuo in nos amore non indigent. Ne hercle ego quidem reperio, quod ſcribam. Sedeo enim [19] πλουδοκῶν. Etſi nihil unquam tam fuit ſcribendum, quam nihil mihi unquam ex plurimis tuis jucunditatibus gratius accidiſſe, quam quod meam Tulliam ſuaviſſime diligentiſſimeque coluiſti. Valde eo ipſa delectata eſt: ego autem non minus; cujus quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam cladem? quo modo domeſticas tricas? quantus autem animus in diſceſſu noſtro? ſit [20] στοργὴ, ſit ſumma σύντηξις: tamen nos recte facere, & bene audire vult. Sed hac ſuper re nimis; ne meam ipſe [21] συμπάθειαν jam evocem. Tu, ſi quid de Hiſpaniis certius, & ſi quid aliud, dum adſumus, ſcribes: & ego fortaſſe diſcedens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore [22] ex Italia. Cum [23] Antonio item eſt agendum, ut cum Curione, Melitæ me velit eſſe; huic bello nolle intereſſe. Eo velim tam facili uti poſſem, & tam bono in me, quam Curione. Is ad Miſenum VI Nonas venturus dicebatur, id eſt hodie: ſed præmiſit mihi odioſas literas hoc exemplo:

18 *Quos contra*] Ordo eſt, *contra quos armavit me Senatus*.

19 Πλουδοκῶν] Tempeſtatem & navigationem idoneam expectans.

20 Στοργὴ] Pietas, amor. Σύντηξις, Arctiſſima animorum conjunctio.

21 Συμπάθειαν] Quam hic accommodata ſit Græca hæc vox, dici non poteſt. Cum enim de incredibili amore in ſe Tulliæ ſupra locutus ſit, cito ex eo ſermone delabitur. Sentiebat enim ſe jam commoveri, affectuſque ſuos excitari, quod nolebat. Verbum hoc notum eſt: quod ſi tam facile exprimi poſſet verbo Latino, quam vis ejus intelligitur, nihil laboraremus. *Victor.*

22 *Ex Italia*] Supple, exiturum.

23 *Antonio*] Quem Cæſar, in Hiſpaniam contra Pompeji legatos proficiſcens, Italiæ præeſſe voluerat. *Manutius*.

AN-

ANTONIUS TRIB. PLEB. PROPRÆT. CICERONI IMP. S.

NISI te valde amarem, & multo quidem plus, quam tu putas, non extimuiſſem rumorem, qui de te prolatus eſt, cum præſertim falſum eſſe exiſtimarem, ſed quia te nimio plus diligo, non poſſum diſſimulare, mihi famam quoque, quamvis falſa, magni eſſe. Te iturum trans mare credere non poſſum, cum tanti facias Dolabellam, & Tulliam tuam, feminam lectiſſimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas, amplitudoque tua pene carior eſt, quam tibi ipſi. Sed tamen non ſum arbitratus eſſe amici, non commoveri etiam improborum ſermone: atque eo feci ſtudioſius, quod judicabam duriores partes mihi impoſitas eſſe ab offenſione noſtra, quæ magis a ζηλοτυπία[1] mea, quam ab [2] injuria tua, nata eſt. Sic enim volo te tibi perſuadere, mihi neminem eſſe cariorem te, excepto Cæſare meo: meque illud una judicare, Cæſarem maxime in ſuis M. Ciceronem reponere. Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra ſerves: [3] ejus fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius injuriam fecit: contra eum ne profugias, qui te, etſi non amabit, (quod accidere non poteſt) tamen ſalvum ampliſſimumque eſſe cupiet. Dedita opera ad te Calpurnium, familiariſſimum meum, miſi; ut mihi magnæ curæ tuam vitam ac dignitatem eſſe ſcires.

Eodem die a Cæſare Philotimus literas attulit, hoc exemplo.

1 *Ζηλοτυπία*] Dolor ex eo, cum quis conſequitur id, quod ipſi cupiebamus.

2 *Injuria*] Quæ nulla fuit, quod Auguratum peteres, quem ego petebam.

3 *Ejus fidem improbes*] Pompejo ne te credas, qui temporibus Clodianis, &c.

CÆSAR IMP. CICERONI IMP. S.

ETSI te nihil temere, nihil imprudenter facturum judicaram; tamen permotus hominum fama, ſcribendum a te exi-

exiſtimavi, & pro noſtra benevolentia petendum, ne quo progredereris proclinata jam re, qua integra etiam progrediendum tibi non exiſtimaſſes. Namque & amicitiæ graviorem injuriam feceris; & tibi minus commode conſulueris, ſi non fortunæ obſecutus videbere: (omnia enim ſecundiſſima nobis, adverſiſſima illis accidiſſe videntur) nec cauſam ſecutus: (eadem enim tum fuit, cum ab eorum conſiliis abeſſe judicaſti) ſed meum aliquod factum condemnaviſſe: quo mihi gravius abs te nil accidere poteſt. Quod ne facias, pro jure noſtræ amicitiæ a te peto. Poſtremo, quid viro bono & quieto, & bono civi magis convenit, quam abeſſe a civilibus controverſiis? quod nonnulli cum probarent, [1] periculi cauſa ſequi non potuerunt. Tu, explorato & vitæ meæ teſtimonio, & amicitiæ judicio, neque tutius, neque honeſtius reperies quidquam, quam ab omni contentione abeſſe. XVI. Kal. Maj. ex itinere.

1 *Periculi*] A Pompejo iis, qui remanſiſſent, denunciati. Vel in aliis bellis civilibus multi feciſſent id, ad quod te hortor, ſi tuto id, ut tu, facere potuiſſent: ſed cum alterum ex ducibus iratum haberent, coacti ſunt bellis intereſſe. *Corr.*

CICERO ATTICO SAL.

IX. ADVENTUS [1] Philotimi (at cujus hominis, quam inſulſi, & quam ſæpe pro Pompejo mentientis?) [2] exanimavit omnes, qui mecum erant. Nam ipſe obdurui. Dubitabat noſtrum nemo, quin Cæſar itinera repreſſiſſet; volare dicitur: Petrejus cum Afranio [3] conjunxiſſet ſe: nihil affert ejuſmodi. Quid quæris? etiam illud erat perſuaſum; Pompejum cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum feciſſe: id enim [4] αὐθεντικῶς nuntiabatur. Melitam igitur opinor capeſſamus, dum quid in Hiſpania; quod quidem propemodum videor ex Cæſaris literis ipſius voluntate facere poſſe; qui negat neque honeſtius, neque tutius mihi quicquam eſſe,

1 *Philotimi*] De quo lib. II. ep. 4.

2 *Exanimavit*] Quia, cum pro certo haberemus, Cæſarem in Hiſpaniam proficiſcentem itinera tardius facere cœpiſſe, Petrejum cum Afranio copias conjunxiſſe, ipſe nihil attulit ejuſmodi. Quod eo credendum magis eſt, quia ſcimus eum ſolere ſæpe pro Pompejo mentiri. *Manut.*

3 *Conjunxiſſet*] Hoc ad illud refertur; *Dubitavit nemo, quin.* Idem.

4 Αὐθεντικῶς] Certo auctore.

eſſe, quam ab omni contentione abeſſe. Dices, ubi ergo tuus ille animus, quem proximis literis? Adeſt, & idem eſt: ſed utinam meo ſolum capite decernerem. Lacrymæ meorum me interdum molliunt, precantium ut de Hiſpaniis expectemus. M. Cælii quidem [5] epiſtolam, ſcriptam miſerabiliter, cum hoc idem obſecraret, ut expectarem, ne fortunas meas, ne unicam filiam, ne meos omnes tam temere proderem, non ſine magno fletu legerunt pueri noſtri: etſi meus quidem eſt fortior, eoque ipſo vehementius commovet: nec quidquam niſi [6] de dignatione laborat. Melitam igitur; deinde quo videbitur. Tu tamen etiam nunc mihi aliquid literarum, & maxime ſi quid ab Afranio. Ego, ſi cum Antonio locutus ero, ſcribam ad te, quid actum ſit. Ero tamen in credendo, ut mones, cautus. Nam occultandi ratio cum difficilis, tum etiam periculoſa eſt. Servium expecto ad Nonas: & adigit ita [7] Poſtumia; & Servius filius. Quartanam leviorem eſſe gaudeo. Miſi ad te Cælii etiam literarum exemplum.

5 *Epiſtolam*] Quæ proxime ſequitur.

6 *De dignatione*] De dignitate, de honeſto. Beſſarionis tamen liber, *De dignitate*, habet aperte, & poteſt ſane ſuſpecta vox eſſe *Dignatio*, cum alibi nuſquam, quod meminerim, in Cicerone reperiatur. Etſi, quod ad ſententiam attinet, *Dignatio* magis placet, quam *Dignitas*, quæ non convenit, in puerum. *Manutius*.

7 *Poſtumia*] Uxor Servii Sulpicii. Vide *Fam.* IV. 2. & hoc ipſo libro, epiſt. 13.

CÆLIUS CICERONI S.

EXANIMATUS [1] ſum tuis literis; quibus te nihil niſi triſte cogitare oſtendiſti: neque id quid eſſet, perſcripſiſti. Neque non tamen, quale eſſet quod cogitares, aperuiſti. Has ad te illico literas ſcripſi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos oro, obſecro, ne quid gravius de ſalute & incolumitate tua conſulas. Nam deos, hominesque, amicitiamque noſtram teſtificor, me tibi prædixiſſe, neque temere monuiſſe: ſed, poſtquam Cæſarem convenerim, ſententiamque ejus, qualis futura eſſet parta victoria, cognoverim, te certiorem feciſſe. Si

1 *Exanimatus*] Quæ in Cœlii epiſtola videbantur interpretis opem deſiderare, habes. *Fam.* VIII. 16.

Si exiſtimas eandem rationem fore Cæſari in dimittendis adverſariis, & conditionibus ferendis, erras. Nihil niſi atrox & ſævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus Senatui exiit: his interceſſionibus plane incitatus eſt: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare ſi tibi tu, ſi filius unicus, ſi domus, ſi ſpes tuæ reliquæ tibi caræ ſunt; ſi aliquid apud te nos, ſi vir optimus gener tuus valet, quorum fortunas non debes velle conturbare; ſequere eam cauſam, in cujus victoria ſalus noſtra eſt, ne aut odiſſe, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra ſalutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offenſæ fuerit, in iſta cunctatione te ſubiiſſe. Nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus lædere noluiſti: & ad eos fugatos accedere, quos reſiſtentes ſequi nolueris, ſummæ ſtultitiæ eſt. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem eſſe, parum diligenter, quid optimum ſit, eligas. Quod ſi totum tibi perſuadere non poſſum; ſaltem, dum quid de Hiſpaniis agamus ſcitur, expecta; quas tibi nuntio adventu Cæſaris fore noſtras. Quam iſti ſpem habeant, amiſſis Hiſpaniis, neſcio. Quod porro tuum conſilium ſit ad deſperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu, non dicendo, mihi ſignificaſti, Cæſar audierat: ac, ſimul atque, Ave, mihi dixit, ſtatim quid de te audiſſet, expoſuit. Negavi me ſcire: ſed tamen ab eo petii, ut ad te literas mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri poſſes. Me ſecum in Hiſpaniam ducit. Nam, niſi ita faceret, ego prius quam ad urbem accederem, ubicunque eſſes, ad te percurriſſem, & hoc a te præſens contendiſſem, atque omni vi te retinuiſſem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuoſque omnes funditus evertas: ne te ſciens prudenſque eo demittas, unde exitum vides nullum eſſe. Quod ſi te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum inſolentiam & jactationem ferre non potes, eligas cenſeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id ſi feceris, & ego te ſapienter feciſſe judicabo, & Cæſarem non offendes.

CICERO ATTICO SAL.

X. ME cæcum, qui hæc ante non viderim! Miſi ad te epiſtolam Antonii. Ei cum ego ſæpiſſime ſcripſiſſem, nihil me contra Cæſaris rationes cogitare; meminiſſe me generi mei, meminiſſe amicitiæ; potuiſſe, ſi aliter ſentirem, eſſe cum Pompejo; me autem, quia cum lictoribus invitus curſarem, abeſſe velle, nec idipſum certum etiam nunc habere; vide quam ad hæc [1] παροινικῶς:

Tuum conſilium quam verum eſt? Nam qui ſe medium eſſe vult, in patria manet: qui proficiſcitur, aliquid de altera utra parte judicare videtur. Sed ego is non ſum, qui ſtatuere debeam, jure quis proficiſcatur, nec-ne. Partes mihi Cæſar has impoſuit, ne quem omnino diſcedere ex Italia paterer. Quare parvi refert me probare cogitationem tuam, ſi nihil tamen tibi remittere poſſum. Ad Cæſarem mittas cenſeo, & ab eo hoc petas. Non dubito quin impetraturus ſis, cum præſertim te amicitiæ noſtræ rationem habiturum eſſe pollicearis.

Habes [2] σκυτάλην Λακωνικὴν. Omnino excipiam hominem. Erat autem v. Non. venturus veſperi, id eſt, hodie. Cras igitur ad me fortaſſe veniet. Tentabo, [3] ac dicam, me nihil properare; miſſurum ad Cæſarem: clam ibo; cum pauciſſimis alicubi occultabor; caute hinc iſtis invitiſſimis evolabo, atque utinam [4] ad Curionem, [5] σὺν θεῷ. [6] Τοὶ λέγω. Magnus dolor [7] acceſſit. Efficietur aliquid dignum nobis. [8] Δυσουρία tua

1 Παροινικῶς] Id eſt, vinolente, petulanter, contumelioſe. *Lambinus*. Sed παραινετικῶς legebat Victorius: quod Mongalto non diſplicet.

2 Σκυτάλην Λακωνικὴν] Brevem epiſtolam, quales occultis, gravibuſque de rebus Lacedæmonii ed imperatores ſuos, in loro ſcriptas, unde σκυτάλαι dictæ, mittebant. Vide Gellium lib. XVII. c. 9. & Suidam. *Manutius*.

3 *Ac dicam*] Vulgate *audeam*. Deinde pro *clam ibo*, eadem *clamabo*. Ac denique pro *caute*, habet *carris*. Ubi nullus poterat elici ſenſus e vulgete, peto hanc veniam, ut mihi liceat e conjecturis vel Manutii, vel Grævii, contextum ſemel refingere. Quod ſi cui temeraria videtur hæc ratio, videtur & mihi. Quid tamen facias, ubi tenebræ plus quam Cimmeriæ? *Olivetus*.

4 *Ad Curionem*] In Siciliam. Is enim Ciceronem edmodum diligebat. *Manut.*

5 Σὺν θεῷ] *Favente Deo*. Hoc non ſeparatim lego, ſed cum ſuperioribus conjungo, & a ſequentibus disjungo. Sic enim ſe evolaturum confirmat, ſi modo adjuvet Deus. *Idem*.

6 *Τοὶ λέγω*.] *Τοὶ* pro *σοὶ*, Dorice. *Tibi*, inquit, *dico:* evolebo hinc. *Idem*.

7 *Acceſſit*] Ex literis Antonii. *Idem*.

8 Δυσουρία] Urinæ difficultas.

tua mihi valde moleſta. Medere, amabo, dum eſt [9] ἀρχή. De [10] Maſſilienſibus gratæ tuæ mihi literæ. Quæſo ut ſciam quidquid audieris. Siciliam cuperem, ſi poſſem palam; quod a Curione [11] effeceram. Hic ego Servium expecto. Rogor enim ab ejus uxore & filio: & puto opus eſſe. [12] Hic tamen Cytheridem ſecum lectica aperta portat, altera uxorem: ſeptem præterea conjunctæ lecticæ amicarum ſunt, an amicorum? Vide quam turpi leto pereamus: & dubita, ſi potes, quin ille, ſeu victus, ſeu victor redierit, cædem facturus ſit. Ego vero vel lintriculo, ſi navis non erit, eripiam me ex iſtorum parricidio. Sed plura ſcribam, cum illum convenero. Juvenem noſtrum non poſſum non amare: ſed ab eo nos non amari plane intelligo. Nihil ego vidi tam [13] ἀνηθοποίητον, tam averſum a ſuis, tam neſcio quid cogitans. Vim incredibilem moleſtiarum! Sed erit curæ; & eſt, ut regatur. Mirum eſt enim ingenium. [14] Ἤθους ἐπιμελητέον.

9 Ἀρχή.] *Principium.*

10 *Maſſilienſibus*] Auſis Cæſari portas claudere. *Cæſ.* lib. 1. de bel. civ. *Corr.*

11 *Effeceram*] Obtinueram. Supra, epiſtola 4. *Manutius.*

12 *Hic*] M. Antonius. *Cytheridem*, mimam, de qua Philipp. II. cap. 24.

13 Ἀνηθοποίητον] *Alienum a recta morum conformatione.*

14 Ἤθους ἐπιμελητέον] *Moribus adhibenda diligentia.* Hæc de Q. filio.

CICERO ATTICO SAL.

XI. OBSIGNATA jam epiſtola ſuperiore, non placuit ei dari, cui conſtitueram, quod erat alienus: itaque eo die data non eſt. Interim venit Philotimus, & mihi a te literas reddidit: quibus quæ de fratre meo ſcribis, ſunt ea quidem parum firma, ſed habent nihil [1] ὕπουλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil quod non quo velis uno ſermone poſſis perducere. Ne multa; omnes ſuos, etiam quibus iraſcitur crebrius, tamen caros habet, me quidem ſe ipſo cariorem. Quod de puero [2] aliter ad te ſcripſit, & ad ma-

1 Ὕπουλον] Subdolum.

2 *Aliter*] Patruus es; mater eſt: aliter ſcribitur ad patruum, aliter ad matrem. Hæc pulchre interpretatus eſt Mongaltus noſter.

Digitized by Google

matrem de filio, non reprehendo. [3] De itinere, & de ſorore quæ ſcribis, moleſta ſunt, eoque magis, quod ea tempora noſtra ſunt, ut ego his mederi non poſſim: nam certe mederer: ſed quibus in malis, & qua in deſperatione rerum ſimus, vides. Illa de ratione nummaria non ſunt ejuſmodi (ſæpe enim audio ex ipſo) ut non cupiat tibi [4] præſtare, & in eo laborat. Sed ſi mihi Q. Axius in hac mea fuga H-S XIII. non reddit, quæ dedi ejus filio mutua, & utitur excuſatione temporis; ſi Lepta; ſi cæteri; ſoleo mirari, de neſcio [5] queis H-S xx. cum audio ex illo ſe urgeri. Vides enim profecto anguſtias. Curari tamen ea tibi utique jubet. An exiſtimas illum in iſto genere lentulum, aut reſtrictum? nemo eſt minus. De fratre ſatis. De ejus filio, indulſit illi quidem ſuus pater ſemper; ſed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem ſuorum; ferocem fortaſſe, atque arrogantem, & infeſtum facit. Itaque habet hæc quoque, quæ naſcuntur ex indulgentia: ſed ea ſunt tolerabilia: (quid enim dicam, hac juventute?) ea vero, quæ mihi quidem, qui illum amo, ſunt his ipſis malis, in queis ſumus, miſeriora, non ſunt ab obſequio noſtro, non; ſuas radices habent: quas tamen evellerem profecto, ſi liceret. Sed ea tempora ſunt, ut omnia mihi ſint patienda. Ego meum facile teneo. Nihil eſt enim eo tractabilius: cujus quidem miſericordia languidiora adhuc conſilia cepi: &, quo ille me fortiorem vult eſſe, eo magis timeo ne in eum exiſtam crudelior. Sed Antonius venit heri veſperi. Jam fortaſſe ad me veniet; aut ne id quidem, quoniam ſcripſit quid fieri vellet. Sed ſcies continuo quid actum ſit. Nos jam nihil niſi occulte. De pueris quid agam? parvone navigio committam? Quid mihi animi in navigando cenſes fore? Recordor enim, æſtate cum illo Rhodiorum [6] *ἀφράκτῳ* navigans, quam fuerim ſollicitus. Quid, duro tempore anni, [7] actuariolo fore cenſes?

3 *De itinere, & de ſorore*] De itinere Quinti filii, & de ſorore tua a viro ſuo, fratre meo, diſſentiente. Neque ſane unquam inter eos convenit. *Manut.*

4 *Præſtare*] Satisfacere, ſolvere.

5 *Queis*] Hic, & paulo poſt, pro *quibus*, ut Æneid. 1. 99. *Queis ante ora patrum*.

6 *Ἀφράκτῳ*] Vide lib. V. & 11. 12.

7 *Actuariolo*] *Actuariæ* erant naves minores

ſes? Rem undique miſeram! Trebatius erat mecum, vir plane & civis bonus. Quæ ille monſtra, dii immortales! Etiamne Balbus in Senatum venire cogitet? Sed ei ipſi cras ad te literas dabo. Vectenum mihi amicum, ut ſcribis, ita puto eſſe: cum eo, quod [8] ἀποτόμως ad me ſcripſerat de nummis curandis, [9] θυμικώτερον eram jocatus. Id tu, ſi ille aliter acceperit ac debuit, lenies. *Monetali* autem [10] adſcripſi, quod ille ad me, *Proconſuli*. Sed quoniam eſt homo, & nos diligit, ipſe quoque a nobis diligatur. Vale.

res oblongæ, quæ remis impellebantur, & funibus trahebantur, nonnunquam & velis propellebantur. Vide Scheffer. de Milit. naval. II. cap. 2. *Græv.*

8 Α'ποτόμως] *Acerbe*, *aſpere*, ductum a medicis, qui ſecant & urunt, & ἀποτόμοι dicuntur. *Erneſtus*.

9 Θυμικώτερον] Stomachoſius.

10 *Adſcripſi*] Titulum hunc appinxi ejus nomini, *Monetali*, non III. Viro A. A. A. F. F. quod ille ad me *Ciceroni Procoſ.* non, *Ciceroni Imp.* J. F. Gron.

CICERO ATTICO SAL.

XII. QUIDNAM mihi futurum eſt? aut quis me non ſolum infelicior, ſed jam etiam turpior? Nominatim de me ſibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipſe adhuc viderat, ſed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit, caduntque ea, quæ diligentiſſime ſunt cogitata, teterrime? Ego enim Curionem nactus, omnia me conſecutum putavi. Is de me [1] ad Hortenſium ſcripſerat. [2] Reginus erat totus noſter. [3] Huic nihil ſuſpicabamur cum hoc mari negotii fore. Quo me nunc vertam? Undique cuſtodior. Sed ſatis lacrymis. [4] Παίρωρα πλευτέον igitur, & occulte in aliquam onerariam corrependum. Non committendum, ut etiam [5] compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam ſi erimus nacti, majora quædam conſequemur. Sit modo recte in Hiſpaniis: quanquam de ipſa Sicilia utinam ſit verum: ſed adhuc nihil ſecundi. Concurſus Siculorum ad Catonem dicitur

1 *Ad Hortenſium*] Q. filium infero mari a Cæſare præfectum. *Corrad.*

2 *Reginus*] L. Minutius Baſilus, qui etiam præerat infero mari.

3 *Huic*] M. Antonio.

4 Πάρωρα πλευτέον] Præter tempus, nondum aperto mari navigandum.

5 *Compacto*] Convento, pactione. Sic Plaut. *compacto rem agunt*. Corrad.

Digitized by Google

citur factus; oraſſe, ut reſiſteret; omnia pollicitos: commotum illum, delectum habere cœpiſſe. Non credo, ut eſt [6] luculentus auctor. Potuiſſe certe tenere illam provinciam ſcio. Ab Hiſpanis autem jam audietur. Hic nos C. Marcellum habemus eadem de re cogitantem, aut bene ſimulantem: quanquam ipſum non videram, ſed ex familiariſſimo ejus audiebam. Tu, quæſo, ſi quid habebis novi. Ego, ſi quid moliti erimus, ad te ſtatim ſcribam. Quintum filium ſeverius [7] adhibebo. Utinam proficere poſſim: tu tamen eas epiſtolas, quibus aſperius de eo ſcripſi aliquando, concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas. Servium expecto, nec ab eo quidquam [8] ὑγιές. Scies quidquid erit. Sine dubio erraſſe nos confitendum eſt. At ſemel? at una in re? immo omnia, quo diligentius cogitata, eo facta ſunt imprudentius.

[9] Α'λλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ:

in reliquis modo ne ruamus. Jubes enim de profectione mea providere. Quid provideam? ita patent omnia, quæ accidere poſſunt, ut ea ſi vitem, [10] ſedendum ſit cum dedecore & dolore; ſi negligam, periculum eſt ne in manus incidam perditorum. Sed vide, quantis in miſeriis ſimus. Optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab [11] iſtis quamvis acerbam injuriam, ut tyranno in odio fuiſſe videamur. Quod ſi nobis curſus, quem ſperaram, pateret, effeciſſem aliquid profecto, ut tu optas & hortaris, dignum noſtra mora. Sed mirificæ ſunt cuſtodiæ: & quidem ille ipſe Curio ſuſpectus. Quare vi, aut clam agendum eſt: & ſi vi, forte & cum tempeſtate: clam autem iſtis; in quo ſi quod [12] σφάλμα, vides quam turpe eſt. [13] Trahimur: nec fugiendum, ſi quid violentius. [14] De Cælio, ſæpe mecum [15] agito; nec, ſi quid habuero tale,

6 *Luculentus auctor*] Is, qui hæc dixit. Εἰρωνικῶς. *Manutius*.

7 *Adhibebo*] Manutius exponit, ſevero vultu eum accipiam, ſed quis *adhibere* pro accipere dixit? Mendoſum eſſe locum exiſtimo, & ſic reſtituendum: *ſeverius cohibebo*. Grævius.

8 Ὑγιές] *Sani*, & ſupple, expecto nihil.

9 Α'λλὰ] Vide lib. VII. Ep. 1.

10 *Sedendum*] Manendum in Italia. *Man.*

11 *Iſtis*] Cæſarianis.

12 Σφάλμα] *Lapſus*, *error*. Si noſtra culpa evenit, ut a Cæſarianis retineamur.

13 *Trahimur*] Honeſtum nos trahit ad Pompejum, nec, ſi quid nobis ob hanc cauſam accidere poſſit acerbius, recuſandum. *Manutius*.

14 *De Cælio*] Conſulari, qui, ut Syllæ tyrannidem impediret, olim in Italia bellum excitavit. *Corradus*.

15 *Agito*] Ut illum imiter. Talem occaſionem, qualem habuit ille. *Idem*.

Digitized by Google

tale, dimittam. Hiſpanias ſpero firmas eſſe. [16] Maſſilienſium factum cum ipſum per ſe luculentum eſt, tum mihi argumento eſt, recte eſſe in Hiſpaniis. Minus enim auderent, ſi aliter eſſet, & ſcirent: nam & [17] juncti, & diligentes ſunt. Odium autem recte animadvertis ſignificatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia aſſumpſit, alieniſſimas eſſe video. Sed tamen nihil inimicius, quam ſibi ipſe. Illud recte times, ne [18] ruat. Si deſperarit, certe ruet. Quo magis efficiendum aliquid eſt, fortuna velim [19] meliore, animo Cæliano. Sed primum quidque; quod, qualecunque erit, continuo ſcies. Nos juveni, ut rogas, ſuppeditabimus, & [20] Peloponneſum ipſam ſuſtinebimus. Eſt enim indoles: modo aliquod hoc ſit [21] ἦθος διδαχῇ ἁλωτόν: quod ſi adhuc nullum eſt, eſſe tamen poteſt: aut [22] ἀρετή non eſt διδακτόν: quod mihi perſuaderi non poteſt.

16 *Maſſilienſium*] Quod Cæſari portas clauſerunt. Supra. *Manutius*.

17 *Juncti*] Juncti ſcilicet Hiſpaniis, hoc eſt, vicini. Hæc locutio cur quemquam potuerit offendere mirum eſt, cum ſit multorum uſu trita. Scirent, inquit, quia vicini ſunt Hiſpanis, & rerum ſuarum ſemper ſatagentes, ſi in Hiſpaniis recte non eſſet. *Grævius*.

18 *Ruat*] In fortunas, vitamque civium. Epiſt. 8. *Manutius*.

19 *Meliore*] Quam fuit fortuna Cælii, qui cum Bruto, & Carioate a Pompejo fuit oppreſſus: ſi modo is eſt, de quo ſcribit Plut. in Pompejo. *Corr.*

20 *Peloponneſum ipſam*] Qui difficilem provinciam ceperunt, eos, ut ſuſtineant quod ſuſceperunt, hortamur his verbis: *Spartam nactus es, hanc orna*: quod ii, quibus, ut Spartæ naſcerentur, contigiſſet, eniti vehementer deberent, ne tam nobili patria minus digni viderentur. Sed Cicero, qui regendum Quintum filium ſuſceperat, non contentus, ſi Spartam diceret, Peloponneſum dixit, ut plus ſignificaret: quoniam pars eſt Sparta Peloponneſi. Suſtinebimus, inquit, quam ſuſcepimus, non Spartam, ſed Peloponneſum ipſam. *Manut.*

21 Ἦθος] Ingenium, quod diſciplina ſubigi & domari poſſit.

22 Ἀρετὴ *non eſt* διδακτόν] *Virtus*, non eſt id, quod *tradi doctrina poſſit*.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. EPISTOLA tua gratiſſima fuit meæ Tulliæ, & mehercule mihi. Semper ſecum aliquid afferunt tuæ literæ. Scribes igitur, ac ſi quid ad ſpem poteris, [1] ne dimiſeris.

1 *Ne dimiſeris*] Ut hujuſcemodi ſententiam innuat: Si igitur aliquid ad ſpem poteris, ne dimiſeris. Nec enim in vulgata lectione, *me de miſeriis*, mihi ſatis probatur hic ſenſus: Scribes aliquid mihi ad ſpem, quod ſi diligenter feceris, poteris me de miſeriis eripere: nec enim ſpes ſola alicujus boni eventus ſatis eſt ad extrahendum aliquem ex miſeriis. Quare niſi veterem ſcripturam contemnis, & nova mendo-

ſeris. Tu [2] Antonii leones pertimeſcas, cave. Nihil eſt illo homine jucundius. Attende [3] πρᾶξιν πολιτικῆ Evocavit literis e municipiis [4] denos: & Quatuor-viri venerunt ad villam ejus mane. Primum dormit ad horam tertiam: deinde, cum eſſet nuntiatum, veniſſe Neapolitanos & Cumanos, (his enim eſt Cæſar [5] iratus) poſtridie redire juſſit: lavari ſe velle, & [6] περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι. Hoc heri effecit. Hodie autem in [7] Ænariam tranſire conſtituit. Exulibus reditum pollicetur. Sed hæc omittamus; de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi literas. De Tirone gratum. Veſtenum [8] diligo. Veſtorio [9] reddidi. Servius pridie Nonas Maji Minturnis manſiſſe dicitur, hodie in Liternino manſurus apud C. Marcellum. Cras igitur nos mature videbit, mihique dabit argumentum ad te epiſtolæ. Jam enim non reperio quid tibi ſcribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, cum præſertim me valde obſervarit. Videlicet aliquid atrocius de me [10] imperatum eſt: coram negare mihi non vult: quod ego nec rogaturus eram, nec, ſi impetraſſem, crediturus. Nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quæſo, ſi quid in Hiſpaniis: jam enim poterit audiri: & omnes ita expectant, ut ſi recte fuerit, nihil negotii futurum putent. Ego autem nec retentis

his

ſiorem putas, ſuſpicandum eſt, in antecedentibus dictionibus vitium eſſe: quod tamen ubi ſit, non perſpicio. *Victorius.*

2 *Antonii leones*] Antnnius impenſe delectabatur leonibus, adeo ut poſt Pharſalicam Cæſaris victoriam, jugo primus ſubderet, ad currumque & rhedam jungeret, ut referunt Plinius lib. VIII. cap. 16. Plutarchus in vita. Hoc autem Atticus putabat eſſe argumentum feri & crudelis animi, & ideo illum pertimeſcebat. Quem timorem Cicero jubet eum ponere, ſignis quibuſdam docens Antonium nihil præter voluptariam jucundamque vitam agitare. *Popma.*

3 Πρᾶξιν πολιτικῆ] Factum cive dignum rempublicam adminiſtrante. E[illegible].

4 *Denos*] Hoc eſt: totum ſenatum. Venerunt ſoli conſules loco ſenatus; quod ſæpe fit ſumptuum minuendorum, aliorumque incommodorum declinandorum cauſa, quæ ſi totus ſenatus, omneſque abeſſent domo magiſtratus, facile poſſent oriri. *Grævius.* Pro *Denos*, Manutius legendum exiſtimat *Decuriones.*

5 *Iratus*] Quod hi præter cæteros benevolentiam in Pompejum oſtendiſſent, votis olim pro ægrotantis ſalute factis. Epiſt. ult. lib. VIII. Tuſcul. I. 35. *Man.*

6 Περὶ κοιλιολυσίαν] *In alvo ſolvenda occupatum eſſe.*

7 *Ænariam*] Inſulam Campaniæ littoribus objacentem. *Plin.* III. 6.

8 *Diligo*] Hoc eſt, Veſtenus ſe ſuamque mihi operam probavit. *Mongalt.*

9 *Reddidi*] Literas a te miſſas. *Manutius.* Nummos. *Corradus.*

10 *Imperatum*] Miror, inquit, nullum nuncium ad me miſſi ab Antonio, qui me antea colebat. Sed jam mihi ſubolet hujus rei cauſa. Nimirum illi imperatum eſt a Cæſare, ne me dimittat, ſed vi retineat. Mihi vero facultatem diſcedendi petituro non vult coram negare propter amicitiam, quam ſemper præ ſe tnlit. *Grævius.*

his confectam rem puto ; neque amiſſis deſperatam . Silium , & Ocellam , & cæteros credo [11] retardatos . Te quoque [12] a Curtio impediri video . Etſi , ut opinor , habes [13] *κέλητα ἄοκνον* .

11 *Retardatos*] Cæſarianis cuſtodiis , ne diſcedere poſſint ex Italia . *Manut.*

12 *A Curtio*] Opinor , quia debitam Attico pecuniam non ſolveret . Cogitabat autem Atticus in Epirum . *Idem* .

13 Κέλητα ἄοκνον] *Veredum impigrum* , quique ocyſſimo curſu ſeſſorem ferat , quales erant equi illi publici , quorum uſus olim non patebat niſi ex diplomatibus . Qua de cauſa cum Cicero ſignificaret Atticum diploma obtinuiſſe , quo ipſi liceret curſu publico ex Italia exire , ſcribit eum habere κέλητα ἄοκνον . Hunc enim locum de diplomate intelligendum eſſe declarant hæc verba ex epiſtola penultima hujus libri , *De diplomate admiraris* . Boſius . Sed eſt in optimis libris veteribus ἀκτίνων , quod ad veram lectionem proxime accedit ; εὖ ἰτέον ὄν , id eſt , ad verbum , *Bene eundum aliquod* , quo Diploma ſatis aperte ſignificatur . *Popma* .

CICERO ATTICO SAL.

XIV. O VITAM miſeram ! majuſque malum , tam diu timere , quam eſt illud ipſum , quod timetur ! Servius , ut antea ſcripſi , cum veniſſet Nonis Maji , poſtridie ad me venit . Ne diutius te teneam , nullius conſilii exitum invenimus . Nunquam vidi hominem perturbatiorem metu : neque hercule quidquam timebat , quod non eſſet timendum : illum ſibi iratum , hunc non amicum ; horribilem utriuſque victoriam , cum propter alterius crudelitatem , alterius audaciam , tum propter utriuſque difficultatem pecuniarum , qua erui nuſquam , niſi ex privatorum bonis , poſſet . Atque hæc ita multis cum lacrymis loquebatur , ut ego mirarer eas tam diuturna miſeria non exaruiſſe . Mihi quidem etiam lippitudo hæc , propter quam non ipſe ad te ſcribo , ſine ulla lacryma eſt, ſed ſæpius odioſa eſt [1] propter vigilias . Quamobrem quidquid habes ad conſolandum collige , & illa ſcribe , non ex doctrina , neque ex libris : nam id quidem domi eſt ; ſed neſcio quo modo imbecillior eſt medicina , quam morbus : hæc potius conquire , de Hiſpaniis , de Maſſilia : quæ quidem ſatis bella Servius affert : qui etiam de duabus legionibus luculentos

1 *Propter vigilias*] Nam ſæpe tantum eſt mali , ut ſomnum diu prohibeat . Vel , quia ſomnum ego capere non poſſum , cum quies nocturna in lippitudine maxime requiratur . *Corradus* .

toſ auctores eſſe dicebat. Hæc igitur ſi habebis, & talia. Et quidem paucis diebus aliquid audiri neceſſe eſt. Sed redeo ad Servium. Diſtulimus omnino ſermonem in poſterum: ſed tardus ad exeundum: multo ſe in ſuo lectulo [2] malle, quidquid foret. Odioſus ſcrupulus de [3] filii militia Brunduſina. Unum illud firmiſſime aſſeverabat, ſi damnati reſtituerentur, in exilium ſe iturum. Nos autem ad hæc, & id ipſum certo fore, &, quæ jam fiebant, non eſſe leviora; multaque colligebamus. Verum ea non animum ejus augebant, ſed timorem, ut jam celandus magis de noſtro conſilio, quam [4] ad idem videretur. Quare in hoc non multum eſt. Nos a te admoniti de Cælio cogitabimus.

2 *Malle*] Supple, mori dicebat. *Idem*.
3 *Filii*] Vide lib. IX. 18. X. 3.
4 *Ad idem*] Vocandus. Alii *ad diem* recte: celandus fuit Servius quem ad diem videretur diſcedendum. *Corradus*.

CICERO ATTICO SAL.

XV. SERVIUS cum eſſet apud me, Cephalio cum tuis literis VI Id. venit: quæ nobis magnam ſpem attulerunt meliorum rerum de octo [1] cohortibus: etenim hæ quoque, quæ in his locis ſunt, labare dicuntur. Eodem die Funiſulanus a te attulit literas, in quibus erat confirmatius idem illud. Ei de ſuo negotio reſpondi cumulate, cum omni tua gratia. Adhuc non ſatisfaciebat: debet autem mihi multos nummos, nec habetur locuples. Nunc ait ſe daturum: cui expenſum tulerit, morari: [2] tabellariis, ſi apud te eſſet, cum ſatisfeciſſet, dares. Quantum ſit, Eros Philotimi tibi dicet. Sed ad majora redeamus. Quod optas [3] Cælianum illud, matureſcit. Itaque torqueor, utrum ventum expectem. Vexillo opus

1 *Cohortibus*] Quæ videntur defectionem a Cæſare cogitare. *Manutius*.

2 *Tabellariis*] Conciſe loquitur, paucis multa complexus, ut ſæpe in his epiſtolis. Ait ſe nunc ſoluturum: ſed qui ſibi debeat, non ſolvere: ſcripſiſſe tamen ut tibi is ſolvat. Si ſolvit, & jam illa pecunia penes te eſt, velim ut per tabellarios ad me illam cures. *Cum ſatisfeciſſet* ſcilicet tibi is, cui expenſum tulerat argentum, & qui nunc tricabatur: ſi tibi numeraſſet pecuniam. Ad eum enim literas dederat Funiſulanus, ut Attico numeraret, quod ſibi debeat. Hinc ſubnectit *quantum ſit*, quod a Funiſulano debeatur, *Eros Philotimi tibi dicet*. Græv.

3 *Cælianum illud*] Tale quid, quale fecit Cælius. Ep. 12. hujus libri. *Corrad.*

opus eſt: convolabunt. Quod ſuades ut [4] palam; prorſus aſſentior: itaque me profectuꝛum puto. Tuas tamen interim literas expecto. Servii conſilio nihil expeditur. Omnes [5] captiones in omni ſententia occurrunt. Unum C. Marcello cognovi timidiorem; quem Conſulem fuiſſe [6] pœnitet. [7] Ω᾽ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmaſſe dicitur, ut me impediret; quo ipſe, credo, [8] honeſtius. Antonius autem VI Id. Capuam profectus eſt: ad me miſit, ſe pudore deterritum ad me non veniſſe, quod me ſibi ſuccenſere putaret. [9] Ibitur igitur, & ita quidem, ut cenſes; niſi cujus gravioris perſonæ ſuſcipiendæ ſpes erit ante oblata. Sed vix erit tam cito. Allienus autem Prætor putabat [10] aliquem, ſi ego non, ex collegis ſuis. Quivis licet, dummodo aliquis. De ſorore laudo. De Quinto puero datur opera: ſpero eſſe meliora. De Quinto fratre ſcito eum non mediocriter laborare [11] de uſura: ſed adhuc nihil a L. Egnatio expreſſit. Axius de XII millibus [12] pudens: ſæpe enim adſcripſit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. Quod ſi non ſcripſiſſet, poſſemne aliter? & quidem ſæpe ſum pollicitus: ſed tantum voluit cito. [13] Me vero adjuvarent his in anguſtiis. Sed dii iſtos! Verum alias. Te a quartana liberatum gaudeo, itemque Piliam. Ego, dum panes, & cætera in navem parantur, excurro in Pompejanum. Vecteno velim gratias, quod ſtudioſus ſit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat, literas des ante quam diſcedimus.

CI-

4 *Palam*] Ut palam vel gemmam annuli cum Gyge Lydio ad palmam convertam, & me non videndum reddam, hoc eſt, occulte diſcedam. De Gygis annulo, vide Cicer. III. de Off. 9. *J. F. Gronovius*. Aliter cæteri omnes interpretantur. *Palam* adverbialiter poſitum volunt. Præcedit enim, *Vexillo opus eſt*. Quis autem ſignum tollat, niſi *palam*?

5 *Captiones*] Ubi quid deliberatum eſt Servio, ſtatim aliquid, atque adeo multa contra occurrunt. Et, *captiones*, proprie dixit, cum loqueretur de juriſconſulto, nam a captionibus cavere, juriſconſultorum eſt. *Manut.*

6 *Pœnitet*] Quia ſcit in conſulatu ſe injuriam Cæſari feciſſe, ultionem timet. *Idem*.

7 *Ω᾽ πολλῆς ἀγεννείας*] Abjectum, humilemque animum, propter timorem pœnitere ſummæ dignitatis, qua gloriari etiam deberet. *Idem*.

8 *Honeſtius*] Remanere videatur, ſi me ſocium habeat. *Corrad.*

9 *Ibitur*] Ad Pompejum. *Ut cenſes*, palam. *Niſi ſpes*, de pace agendi. *Manut.*

10 *Aliquem*] Huic rei præfici oportere.

11 *De uſura*] Ut tibi ſolvat. Ep. 9. *Idem*.

12 *Pudens*] Qui præter eam pecuniæ ſummam, quam Gallio credidi, me dare jubeat eidem XII. millia H-S *Boſius*.

13 *Me vero*] Scilicet cum ironia. *Man.*

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XVI. COMMODUM ad te dederam literas de pluribus rebus, cum ad me bene mane Dionyſius fuit: cui quidem ego non modo placabilem me præbuiſſem, ſed totum remiſiſſem, ſi adveniſſet qua mente tu ad me ſcripſeras. Erat enim ſic in tuis literis, quas Arpini acceperam, eum venturum, facturumque, quod ego vellem. Ego volebam autem, vel cupiebam potius eſſe eum nobiſcum. Quod quia plane, cum in Formianum veniſſet, præciderat, aſperius ad te de eo ſcribere ſolebam. At ille perpauca locutus, hanc ſummam habuit orationis; ut ſibi ignoſcerem; ſe rebus ſuis impeditum nobiſcum ire non poſſe. Pauca reſpondi; magnum accepi dolorem: intellexi fortunam ab eo noſtram deſpectam eſſe. Quid quæris? fortaſſe miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi ſcito eſſe. Velim ut tibi amicus ſit. Hoc cum tibi opto, opto ut [1] beatus ſis. Erit enim tam diu. Conſilium noſtrum ſpero vacuum periculo fore. Nam & [2] diſſimulabimus, &, ut opinor, acerrime adſervabimus, navigatio modo ſit, qualem opto. Cætera, quæ quidem conſilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adſumus, non modo quæ ſcieris, audierisve, ſed etiam quæ futura providebis, ſcribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, &, ſi tenuiſſet, omnes boni ad eum ſe contuliſſent, Syracuſis profectus eſt ante diem VIII Kal. Maj. ut ad me Curio ſcripſit. Utinam, quod ajunt, Cotta Sardiniam teneat. Eſt enim rumor. O, ſi id fuerit, turpem Catonem! Ego, ut minuerem ſuſpicionem profectionis, aut cogitationis meæ, profectus ſum in Pompejanum a. d. IV Id. ut ibi eſſem, dum, quæ ad navigandum opus eſſent, pararentur. Cum ad villam veniſſem, ventum eſt ad me: centuriones trium cohortium, quæ Pom-

pejis

1 *Beatus*] Beatum hic divitem, & fortunatum ſignificat, ut ſæpe apud auctores Latinos. Ideo cum optabat Cicero ut is amicus eſſet Attico, ſimul id optabat, ut Atticus beatus eſſet. *Boſius*.

2 *Diſſimulabimus*] Leg. *diſſimulavimus*. Tacitum habuimus & occultum. Recte in ſequentibus Malaſpina, *adſervabimus*, ad omnia erimus intenti. Terent. Heaut. III. 3. 34. *Atqui nunc, here, hic tibi adſervandus eſt*. J. F. Gronov.

pejis ſunt, me [3] velle poſtridie. Hæc mecum Ninnius noſter: velle eos mihi ſe & oppidum tradere. At ego tibi poſtridie a villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? quid, ſi plures, quo apparatu? Cogitavi eadem illa Cæliana quæ legi in epiſtola tua; quam accepi, ſimul in Cumanum veni, eodem die: & ſimul fieri poterat, [4] ut tentaremur. Omnem igitur ſuſpicionem ſuſtuli. Sed cum redeo, Hortenſius venerat, & ad Terentiam ſalutatum diverterat; ſermone erat uſus honorifico erga me. Tamen eum, ut puto, videbo: miſit enim puerum ſe ad me venire. Hoc quidem melius, quam collega noſter Antonius: cujus inter lictores lectica mima portatur. Tu, quoniam quartana cares, & non modo morbum removiſti, ſed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Græcia ſiſte; & literarum aliquid interea.

3 *Velle*] Supple, convenire.
4 *Ut tentaremur*] Ut commentum hoc eſſet Cæſarianorum, centurionibus aſture miſſis ad tentandum animum meum. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. PRID. Idus Hortenſius ad me venit ſcripta epiſtola. [1] Vellem cætera ejus. Quam in me incredibilem [2] ἐκτένειαν! qua quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epiſtola tua: quam prius quam aperuiſſem, dixi ei, te ad me de eo ſcripſiſſe antea, ut feceras. Deinde, epiſtola lecta, cumulatiſſime [3] cætera: & hercule hominem probo. Nam & doctum, & probum exiſtimo. Quin etiam navi ejus me, & ipſo convectore uſurum puto. Crebro refricat lippitudo, non illa quidem perodioſa, ſed tamen quæ impediat ſcriptionem meam. Valetudinem tuam jam confirmatam eſſe & a vetere morbo, & a novis tentationibus gaudeo. Ocellam vellem [4] haberemus: videntur enim eſſe hæc paulo faciliora. Nunc qui-

1 *Vellem cætera ejus*] Similia eſſent his, quæ nunc facit, cum in cæteris male audiat, ep. 4. hujus libri: vel eſſent firma, & non inſantia, ep. ſeq. *Corrad.*
2 Ε'κτένειαν] Propenſionem, propenſam voluntatem, liberalitatem.
3 *Cætera*] Ei ſum pollicitus. *Man.*
4 *Haberemus*] Ut nobiſcum poſſet diſcedere. Epiſt. 11. *Idem.*

quidem [5] æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id ſi [6] ἀκραὲς erit, utinam idem maneat Hortenſius: ſi quidem, ut adhuc erat, liberalius eſſe nihil poteſt. De diplomate admiraris quaſi neſcio cujus te flagitii inſimularem. Negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit. Ego autem, quia ſcripſeras te proficiſci cogitare, (etenim audieram, nemini aliter licere) eo te habere cenſebam, & quia pueris diploma ſumpſeras. Habes cauſam opinionis meæ: & tamen velim ſcire quid cogites, in primiſque ſi quid etiam nunc novi eſt. XVII. Kal. Jun.

5 *Æquinoctium*] Quod tum incidit in Majum propter turbatam anni rationem ante faſtorum emendationem a Julio Cæſare inſtitutam. Tum enim intercalandi licentia tempora non conveniebant ſuis menſibus. Sueton. Jul. *Grævius*.

6 Ἀκραὲς] Non perturbatum.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. TULLIA mea peperit XIV Kal. Jun. puerum [1] ἑπταμηνιαῖον. Quod [2] ηὐτόκησεν, gaudebam. Quod quidem eſt natum, perimbecillum eſt. Me mirifice [3] tranquillitates adhuc tenuerunt, atque majore impedimento fuerunt, quam cuſtodiæ, quibus aſſervor. Nam illa Hortenſiana omnia fuere infantia. Ita fiet homo nequiſſimus. A Salvio liberto depravatus eſt. Itaque poſthac non ſcribam ad te quid facturus ſim, ſed quid fecerim. Omnes enim [4] Κωρυκαῖοι videntur ſubauſcultare, quæ loquor. Tu tamen ſi quid de Hiſpaniis, ſive quid aliud, perge quæſo ſcribere; nec meas literas expectaris, niſi cum, quo opto, pervenerimus, aut ſi quid ex curſu. Sed hoc quoque timide ſcribo. Ita omnia tarda adhuc & ſpiſſa. Ut male poſuimus initia, ſic cætera ſequuntur. [5] For-

1 Ἑπταμηνιαῖον] Septimeſtrem.

2 Ηὐτόκησεν] Salva peperit.

3 *Tranquillitates*] Cum contra nobis vento ſit opus. *Corradus*.

4 Κωρυκαῖοι] *Corycæi*. Fuerunt populi Pamphyliæ, dicti a promontorio Coryco. Ad id cum appuliſſent piratæ, ne ab ipſis male tractarentur, in cæteras ſtationes navium portuſque ſe mutatis veſtibus contulerunt, & quæ ibi audierant, ad piratas retulerunt, ut nomina navigantium & quorſum navigare conſtituiſſent, ſcirent. Hinc proverbium in eos ductum, qui ſubauſcultant, quæ dicuntur, ut ea ad alios deferant. Suidas in κωρυκαῖος. *Erneſtius*.

[5] Formias nunc ſequimur ; [6] eadem nos fortaſſe furiæ perſequentur. Ex Balbi autem ſermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. Dubitas igitur, quin nos in hoſtium numero habeat? Scripſi equidem Balbo, te ad me de [7] benevolentia ſcripſiſſe, & de ſuſpicione. Egi gratias. De altero ei me purga. Ecquem tu hominem infeliciorem? Non loquor plura, ne te quoque excruciem. Ipſe conficior, veniſſe tempus, cum jam nec fortiter, nec prudenter quidquam facere poſſim.

5 *Formias*] Nunc petimus ; inde quamprimum navigaturi : quo fortaſſe Cæſariani cuſtodes & Corycæi quaſi furiæ nos perſequentur. Solviſſe autem Ciceronem Formiis cum in Græciam ad Pompejum proficiſceretur, indicat Cælius lib. VIII. epiſt. ult. *Popma.*

6 *Eadem*] Scilicet via. *Grævius.* Sed Vict. Man. *eadem*. Lamb. *eodem*.

7 *Benevolentia*] Ipſius Balbi. *Suſpicione*, me ad Pompejum navigaturum. *Man.*

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER XI.

CICERO ATTICO SAL.

I. ACCEPI a te ſignatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil ſcire potui de noſtris domeſticis rebus: de quibus acerbiſſime afflictor, quod, qui eas diſpenſavit, neque adeſt iſtic, neque ubi terrarum ſit ſcio. Omnem autem ſpem habeo [1] exiſtimationis, privatarumque rerum in tua erga me mihi perſpectiſſima benevolentia: quam ſi his temporibus miſeris & extremis præſtiteris, hæc pericula, quæ mihi communia ſunt cum cæteris, fortius feram: idque ut facias, te obteſtor, atque obſecro. Ego in [2] ciſtophoro in Aſia habeo ad H-S bis & vicies. Hujus pecuniæ permutatione fidem noſtram facile tuebere: quam quidem ego niſi expeditam relinquere putaſſem, [3] credens ei, cui tu ſcis jam pridem minime credere, commoratus eſſem pauliſper, nec domeſticas res impeditas reliquiſſem: ob eamque cauſam ſerius ad te ſcribo, quod ſero intellexi, quid timendum eſſet. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum ſuſcipias; ut, ſi ii ſalvi erunt, quibuſcum ſum, una cum iis poſſim incolumis eſſe, ſalutemque meam benevolentiæ tuæ acceptam referre.

CI-

1 *Exiſtimationis*] Ut iis ſatisfiat, quibus debeo. Nam ob hanc cauſam de exiſtimatione Ciceronis agebatur. Cæſar initio lib. III. de bello civili, *ad debitorum tuendam exiſtimationem*, dixit. *Man.*

2 *Ciſtophoro*] Nummi genus Aſiatici. Hanc pecuniam Cicero, ex adminiſtratione Ciliciæ collectam, apud publicanos reliquit: deinde, quod ibi minus tuto fore videbatur, dimidiam fere partem exegit, & ad Egnatium argentarium tranſtulit. *Idem.*

3 *Credens ei*] Philotimo liberto, cui rerum domeſticarum adminiſtrationem commiſerat, ad Pompejum profecturus. *Popma.*

CICERO ATTICO SAL.

II. LITERAS tuas accepi pridie Nonas Febr. eoque ipſo die ex teſtamento [1] crevi hereditatem. Ex multis meis miſerrimis curis eſt una [2] levata, ſi, ut ſcribis, iſta hereditas fidem, & famam meam tueri poteſt; quam quidem te intelligo, etiam ſine hereditate, tuis opibus defenſurum fuiſſe. [3] De dote quod ſcribis, per omnes deos te obteſtor, ut totam rem ſuſcipias, & illam miſeram mea culpa & negligentia tueare meis opibus, ſi quæ ſunt; tuis, quibus tibi moleſtum non erit, facultatibus: cui quidem deeſſe omnia, quod ſcribis, obſecro te, noli pati: in quos enim ſumptus abeunt fructus [4] prædiorum? Jam [5] illa H-S ʟx. quæ ſcribis,

1 *Crevi*] In teſtamento hæres ſcriptus interdum rogabatur, jubebaturve hæreditatem cernere intra certum dierum ſpatium, veluti *Titius hæres eſto cernitoque in centum diebus proximis, quibus ſcieris poteriſque*. Nec intererat utrum quis præſens an per epiſtolam cerneret, dummodo ſolemnia ac legitima cretionis verba proferret in hunc modum, *Cum me Mævius hæredem inſtituerit, eam hereditatem adeo cernoque*, ut tradit Ulpianus in Inſtit. & Iſidorus lib. V. Etymol. *Popma*.

2 *Levata*] Vict. Man. Lamb. *enata*.

3 *De dote*] Soluto matrimonio Craſſipedis & Tulliæ, cum Dolabellæ Tullia nupſiſſet, Cicero valde æſtuabat in dote illi perſolvenda. Non enim eam integram ipſo tempore nuptiarum numerarat, cum fortaſſe a Craſſipede nondum eam exegiſſet, expectandæque dies eſſet legibus præſtituta ad dotem repetendam, quæ aut pondere, aut numero, aut menſura conſtabat. Hujuſmodi enim dos citius exigi non poterat quam annua, bima, trima die. Itaque totidem penſionibus, hoc eſt, tribus ſe eam Dolabellæ ſoluturum promiſerat. Ac prima ſoluta, cum adforet dies ſecundæ proximis Kal. Quintilibus, & interim Dolabella perditiſſimo nepotatu rem omnem familiarem abſumpſiſſet, incerto animo Cicero fluctuabat illine reliquum dotis numeraret, an id Tulliæ, facto divortio, conſervaret. Nam & Tulliæ cautum volebat, &, dirempto matrimonio, verebatur, ne incerto adhuc rerum exitu Dolabellæ animum, qui gratia plurimum valebat apud Cæſarem, a ſe abalienaret; interim ergo dum certo conſtitueret quid facturus eſſet, cupiebat Tulliam ſuſtentari ſuis opibus, & facultatibus Attici. Hunc locum hactenus ab interpretibus male explicatum, in eam partem, in quam interpretati ſumus, accipi debere, hoc eſt, de ſolutione dotis Tulliæ intelligendum eſſe, declarat ipſe Cicero proximis duabus epiſtolis, quarum altera ita ſcribit, *De penſione altera ora te, omni cura conſidera, quid faciendum ſit, ut ſcripſi iis literis, quas Pollex tulit*. Altera hoc modo, *Quod ad Kalendas Quintiles attinet, quid vellem: utrumque grave eſt, & tam gravi tempore periculum tantæ pecuniæ, &, dubio rerum exitu, iſta, quam ſcribis, abruptio*. Boſius.

4 *Prædiorum*] Quærit Cicero, cui rei impendantur fructus ſuarum domuum & agrorum, quos elocaverat certa mercede colonis, ex quibus, ſi filia ejus egeat, poſſit ſublevari, cum iis ipſe non utatur. *Grævius*.

5 *Illa*] Terentia ex prima dotis Tulliæ penſione H-S. LX. detraxerat, quæ Dolabella ſibi ſolvi cum ſecunda penſione poſtulabat. Eam vero primæ penſionis imminutionem Cicero ægre ferebat. Ideo infra epiſt. 24. de alia quadam detractione loquens, *cum hoc*, inquit, *tam parvum de parva re detraxerit, perſpicis quid in maxima re fecerit*. Boſius.

nemo mihi unquam dixit ex dote eſſe detracta : nunquam enim eſſem paſſus. Sed hæc minima eſt ex iis injuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore & lacrymis ſcribere prohibeor. Ex ea pecunia, quæ fuit in Aſia, partem dimidiam fere exegi. Tutius videbatur fore ibi, ubi eſt, quam apud publicanos. Quod me hortaris ut firmo ſim animo, vellem poſſes aliquid afferre, quamobrem id facere poſſem : ſed, ſi ad cæteras miſerias acceſſit etiam id, quod mihi Chryſippus dixit parari, (tu nihil ſignificaſti) [6] de domo, quis me miſerior uno jam fuit? Oro, obſecro, ignoſce : non poſſum plura ſcribere. Quanto mœrore urgear, profecto vides : quod ſi mihi commune cum cæteris eſſet, qui videntur in eadem cauſa eſſe, minor mea culpa videretur, & eo tolerabilior eſſet. Nunc nihil eſt, quod conſoletur; niſi quid tu efficis, ſi modo etiam nunc effici poteſt, ut ne qua ſingulari afficiar calamitate, & injuria. Tardius ad te remiſi tabellarium, quod poteſtas mittendi non fuit. A [7] tuis & nummorum accepi H-S LXX. & veſtimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur, velim des literas meo nomine. Noſti meos familiares. Signum requirent, aut manum : dices iis, me propter [8] cuſtodias ea vitaſſe.

6 *De domo*] Id parari dixerat Chryſippus, ut domo ſua Cicero, quam habebat in Palatio, privaretur, propterea quod eſſet cum Pompejo. *Manutius*.

7 *Tuis*] Qui res tuas in Epiro curant. Nam ea transferat, ad Pompejum in Græciam proficiſcens. *Idem*.

8 *Cuſtodias*] Eos, qui in exercitu obſervare ſolent, ne literæ, aut nuncii Imperatoris injuſſu quoquam mittantur. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

III. QUID hic agatur, ſcire poteris ex eo, qui literas attulit : quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi expectabamus : neque nunc mittendi tamen ulla cauſa fuit, præter eam, de qua tibi reſcribi voluiſti : [1] quod ad Kal. Quint.

1 *Quod ad Kal.*] Quod pertinet ad ſecundam penſionem dotis Tulliæ quæ Kal. Quintilib. numeranda eſt Dolabellæ, hoc magnam utraque ex parte habet difficultatem. Nam ſi ſolvo, periculum eſt amittendæ tantæ pecuniæ, quam Dolabella forte abſumet : ſi retinen, & auctor ſum Tulliæ divortii faciendi, verendum ne Dolabella qui gratia plurimum valet apud Cæſarem, iſta contumelia laceſſitus, odium Cæſaris in me concitet. *Popma*.

Quint. pertinet, quid vellem. Utrumque grave eſt, & tam gravi tempore, periculum tantæ pecuniæ, &, dubio rerum exitu, iſta quam ſcribis [2] abruptio. Quare ut alia, ſic hoc vel maxime tuæ fidei benevolentiæque permitto, & [3] illius conſilio & voluntati: cui miſeræ conſuluiſſem melius, ſi tecum olim coram potius, quam per literas, de ſalute noſtra, fortuniſque deliberaviſſem. Quod negas præcipuum mihi ullum incommodum impendere, etſi iſta res [4] nihil habet conſolationis, tamen etiam præcipua multa ſunt, quæ tu profecto vides, ut ſunt, & graviſſima eſſe, & me facillime vitare potuiſſe: ea tamen erunt minora, ſi, ut adhuc factum eſt, adminiſtratione diligentiaque tua levabuntur. Pecunia apud Egnatium eſt. [5] Sit a me, ut eſt: neque enim hoc quod agitur, videtur diuturnum eſſe poſſe; ut ſcire jam poſſim, quid maxime opus ſit: etſi egeo rebus omnibus; quod [6] is quoque in anguſtiis eſt, qui-cum ſumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, conſtitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea feciſti, velim, ſi qui erunt, ad quos aliquid ſcribendum a me exiſtimes, ipſe conficias. Tuis ſalutem dic. Cura, ut valeas. In primis id, quod ſcribis, omnibus rebus cura & provide, ne quid [7] ei deſit, de qua ſcis me miſerrimum eſſe. Idibus Jun. ex caſtris.

2 *Abruptio*] Subitum divortium. *Idem.*
3 *Illius*] Tulliæ.
4 *Nihil*] Legendum, libris omnibus invitis, *etſi iſta res non nihil habet conſolationis.* Nam recepta, quamvis eadem ſit antiqua, ferri tamen non poteſt. *Lambinus.* Præiverant Corrad. & Malaſp.
5 *Sit*] Relinquatur meo nomine, & quaſi meo periculo, ut ep. 7. lib. IV. *Corr.*
6 *Is quoque*] Pompejus. *Idem.*
7 *Ei*] Tulliæ. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. ACCEPI ab Iſidoro literas, & poſtea datas binas. Ex proximis cognovi [1] prædia non veniſſe. Videbis ergo ut ſuſtentetur per te. [2] De Fruſinati, ſi modo futuri ſumus,

1 *Prædia non*] Ut volebam, quo Tulliæ nihil deeſſet. Ep. 2. hujus lib. *Corr.*
2 *De Fruſinati*] Fundum Fruſinatem Cicero vendiderat, hac lege, ut redimere poſſet. De ea redemptione, quæſierat Atticus, quid cogitaret, utrum eam aliquando fieri vel-

mus, erit mihi res opportuna. Meas literas quod requiris, impedior inopia rerum, quas nullas habeo literis dignas; quippe cui nec quæ accidunt, nec, quæ aguntur, ullo modo probentur. Utinam coram tecum olim potius, quam per epiſtolas. Hic tua, ut poſſum, [3] tueor apud hos. Cætera [4] Celer. Ipſe fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi & meis rebus aptum eſſet. Quid ſit geſtum novi, quæris: ex Iſidoro ſcire poteris: reliqua [5] non videntur eſſe difficiliora. Tu id velim, quod ſcis me maxime velle, cures, ut ſcribis, ut facis. Me conficit ſollicitudo, ex qua etiam ſumma infirmitas corporis: qua levata, ero una cum eo qui negotium gerit, eſtque in ſpe magna. Brutus amicus in cauſa verſatur acriter. Hactenus fuit, quod caute a me ſcribi poſſet. Vale. De penſione altera, oro te, omni cura conſidera quid faciendum ſit, ut ſcripſi iis literis, quas Pollex tulit.

vellet, an prorſus abjeciſſet. Reſpoodet, redemptionem ſe probare, quoniam ille fundus ſibi futurus eſſet opportunus. Redemptio tamen hoc tempore facta noo eſt, ut patet ex epiſtola 14. *Manutius*.

3 *Tueor*] *Hic*, in Epiro, ubi tum erant caſtra Pompeji, laboro, ne qui militum aut ducum vexet aut diripiat res hominesque tuos. *J. F. Gron.*

4 *Celer*] De quo, lib. X. ep. 1. XII. 7. Legebat Pantagathus, *Celer ipſe. Fugi*, &c. Muretus vero, *cæterum ipſe Fugi*, omiſſo *Celeris* nomine.

5 *Non videntur*] Cur autem hoc? quia ſcilicet factum erat prælium illud ad Dyrrhachium, quo Pompeji fortuna ſuperior fuit. Quo ex prælio tantum fiduciæ ac ſpiritus Pompejanis acceſſit, ut non de ratione belli cogitarent, ſed *viciſſe jam ſibi viderentur*. Cæſar, de bello civili, libro III. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

V. QUÆ me cauſæ moverint, quam acerbæ, quam graves, quam novæ, coegerintque impetu magis quodam animi uti, quam cogitatione, non poſſum ad te ſine maximo dolore ſcribere. Fuerunt quidem tantæ, [1] ut id, quod vides, effecerint. Itaque nec quid ad te ſcribam de meis rebus, nec quid a te petam, reperio. Rem & ſummam negotii vides. Equidem ex tuis literis intellexi, & iis, quas communiter cum aliis ſcripſiſti, & iis, quas tuo nomine, quod

1 *Ut id quod vides*] Ut ab armis diſcederem. *Corradus*. Hanc ſcripſit Brundiſii, poſt Pompejum acie Pharſalica profligatum. *Manutius*.

quod etiam mea ſponte videbam, [2] te ſubdebilitatum novas rationes [3] tuendi mei quærere. Quod ſcribis placere, ut propius accedam, iterque per oppida noctu faciam; non ſane video, quemadmodum id fieri poſſit. Neque enim ita apta habeo diverſoria, ut tota tempora diurna in his poſſim conſumere; neque ad id, quod quæris, multum intereſt, utrum me homines in oppido videant, an in via. Sed tamen hoc ipſum, ſicut alia conſiderabo, quemadmodum commodiſſime fieri poſſe videatur. Ego propter incredibilem & animi & corporis moleſtiam conficere plures literas non potui: iis tantum reſcripſi, a quibus acceperam. Tu velim & Baſilo, & quibus præterea videbitur, etiam Servilio conſcribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos; profecto intelligis rem mihi deeſſe, de qua ſcribam, non voluntatem. Quod [4] de Vatinio quæris: neque illius, neque cujuſquam mihi præterea officium deeſſet, ſi reperire poſſent, qua in re me juvarent. Quintus [5] averſiſſimo a me animo Patris fuit. [6] Eodem Corcyra filius venit. Inde [7] profectos eos una cum cæteris arbitror.

2 *Te ſubdebilitatum*] Lamb. *te ſubita re quaſi debilitatum*. Ex iogenio.

3 *Tuendi mei*] Excuſandi, & purgandi apud Cæſaris amicos, a quibus Ciceroni timendum erat: utpote qui in eorum poteſtate eſſet. *Manutius*.

4 *De Vatinio*] Atticus ſcire volebat quo animo Vatinius erga illum eſſet, iojuriæne an beoeficii memot. Plurimum enim poterat Cæſare victore Vatinius, & erat deſignatus Coſ. cum Q. Fuſio Caleno. *Popmo*.

5 *Averſiſſimo*] Quoniam io ſequeotibus epiſtolis de Quinti maledictis in Marcum fratrem legetur, ejus rei cauſam non ab re eſt hoc loco pluribus explicare. Cum Cneus Pompejus Brunduſio profectus, in Græciam navigaſſet, ut claſſe, quanta maxima fieri poſſet, comparata, Italiæ commeatus intercluderet, & Cæſarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italia reſideret, an Pompejum ſequeretur, ſuadentibus nonnullis, & maxime Quinto fratre, ut ad Pompejum iret, paruit, & profectus eſt, ut oſtendit epiſtola hujus libri 9. cum dicit: *Ceſſimus, vel potius parui. Ex quibus unus, quo mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognoſces ex ipſius literis, quas ad te, & alios miſit*. Loquitur eoim de Quinto fratre. Profligato deinde Pompejo, cum in Italiam M. Cicero rediiſſet, veritus eſt Quintus, ne frater, quo facilius a Cæſare veniam impetraret, ſoæ ad Pompejum profectioois cauſam in ipſum cooferret. Itaque turpi & ſcelerato meodacio confinxit, ſibi Marcum fratrem auctorem fuiſſe, ut ad Pompejum proficiſceretur, & ubicunque fuit, maledicta io fratrem conferre non deſtitit. *Man*.

6 *Eodem*] Patras: ut ſit potius, ad eundem locum, quam, eodem animo. *Idem*.

7 *Profectos*] Ad Cæſarem. *Idem*.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

VI. SOLLICITUM eſſe te cum tuis communibuſque fortunis, tum maxime de me, ac de dolore meo, ſentio: qui quidem dolor meus non modo non minuitur, cum ſocium ſibi adjungit dolorem tuum, ſed etiam augetur. Omnino pro tua prudentia ſentis, qua conſolatione levari maxime poſſim. Probas enim meum conſilium, negaſque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuiſſe. Addis etiam (quod etſi mihi levius eſt, quam tuum judicium, tamen non eſt leve) cæteris quoque, id eſt, qui pondus habeant, factum noſtrum probari. Id ſi ita putarem, levius dolerem. Crede, inquis, mihi. Credo equidem: ſed ſcio, quam cupias minui dolorem meum. Me diſceſſiſſe ab armis nunquam pœnituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus conjunctio, ut non nominatim, ſed generatim proſcriptio eſſet informata; ut jam omnium judicio conſtitutum eſſet, omnium veſtrum bona prædam eſſe illius victoriæ; veſtrum, plane dico; nunquam enim de te ipſo niſi crudeliſſime cogitatum eſt. Quare voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: conſilii pœnitet. In [1] oppido aliquo mallem reſediſſe, quoad arceſſerer. Minus ſermonis ſubiiſſem: minus accepiſſem doloris: ipſum hoc me non angeret. Brunduſii jacere in omnes partes eſt moleſtum. Propius accedere, ut ſuades, quo modo ſine lictoribus, quos populus dedit, poſſum? qui mihi incolumi adimi non poſſunt. Quos ego modo pauliſper [2] cum bacillis in turbam conjeci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret. [3] Reliquo tempore me domo. [4] Te nunc ad

1 *Oppido aliquo*] Vel Achajæ, vel alicujus provinciæ, quæ eſſet a bello vacua: donec arceſſerer a Cæſare in Italiam: quod & tutius, & magis honorificum fuiſſet. *Manut.*

2 *Cum bacillis*] Id eſt, juſſi ſine ſecuribus (quas habebant magiſtratus extra urbem) tantum cum faſcibus, non ire ordine, ut lictores ſolent ante magiſtratus, ſed confuſe incedere, quaſi eſſent e turba occurrentium conſectantiumque, ne milites Cæſariani, qui in præſidio oppidi ſunt, in eos & me impetum facerent, utpote non agnoſcentes imperium cujuſquam Pompejani. *J. F. Gronov.*

3 *Reliquo*] Vulgo, *Recipio tempore me domo*. Quod eſſe corruptiſſimum omnes clamant: alii aliter emendare conati ſunt. Placuit conjectura Gronoviana, ex qua ſenſus elicitur commodus. *Reliquo tempore*, ex quo

ad Balbum & Oppium : [5] iis placeret modo propius accedere , ut hac de re conſiderarem : credo fore auctores : ſic enim recipiunt , Cæſari non modo de conſervanda , ſed etiam de augenda mea dignitate curæ fore : meque hortantur , ut magno animo ſim ; ut omnia ſumma ſperem : ea ſpondent , confirmant , quæ quidem mihi exploratiora eſſent , ſi remanſiſſem . Sed ingero præterita . Vide , quæſo , igitur ea , quæ reſtant , & explora cum iſtis ; & ſi putabis opus eſſe , & ſi iſtis placebit , quo magis factum noſtrum Cæſar probet , quaſi de ſuorum ſententia factum . Adhibeantur Trebonius , Panſa , ſi qui alii ; ſcribantque ad Cæſarem , me , quidquid fecerim , de ſua ſententia feciſſe . Tulliæ meæ morbus , & imbecillitas corporis me exanimat : quam tibi intelligo magnæ curæ eſſe ; quod eſt mihi gratiſſimum . [6] De Pompeji exitu mihi dubium nunquam fuit . Tanta enim deſperatio rerum ejus , omnium regum & populorum animos occuparat , ut , quocunque veniſſet , hoc putarem futurum . Non poſſum ejus caſum non dolere : hominem enim integrum , & caſtum , & gravem cognovi . De Fannio conſoler te ? pernicioſa loquebatur de manſione tua . L. vero Lentulus Hortenſii domum ſibi , & [7] Cæſaris hortos , & Bajas deſponderat . Omnino hæc eodem modo ex hac parte fiunt ; niſi quod illud erat infinitum : omnes enim , qui in Italia manſerant , hoſtium numero habebantur . Sed velim hæc aliquando ſolutiore animo . Quintum fratrem audio profectum in Aſiam , ut [8] deprecaretur . De filio nihil audivi . Sed quæ-

quo Brunduſium acceſſi , contineo *me domo* abditum . Paulo poſt legitur , *recipiunt* : quod erroris anſas , ni fallor , ſcriptori librario dedit . *Olivet.*

4 *Te nunc ad Balbum & Oppium*] Supple , confer . *Balbum* omittunt Vict. & Man.

5 *Iis placeret*] Subintelligendum , *ſi* . Propert. *Illa velit , poterit* , &c. Id eſt , ab his ſi poſſes impetrare , cuperem hinc movere , & propius accedere , noſque duos alicubi congredi , ut deliberaremus una , quid mihi faciendum ſit . *J. F. Gron.*

6 *De Pompeji exitu*] De Pompeji morte in Ægypto quod nuntiatum eſt , ſtatim credidi . Adeo omnes & Reges & populi fortunæ ejus diffidere cœperant , ut quocunque ſe contuliſſet , credibile foret , idem eventurum fuiſſe , nempe ut in gratiam Cæſaris victoris occideretur . Exemplum eſt etiam in Rhodiis . *Fam.* XII. 14. *Idem* .

7 *Cæſaris hortos*] L. Julii Cæſaris , qui cum Cajo Dictatore communem proavum habuerat , avunculus autem erat M. Antonii , a quo tamen proſcriptus eſt , *Flor.* IV. 6. pater autem ejus L. Cæſaris , qui occiſus eſt poſt Africanam victoriam . *Suet. Jul.* 75. Idem .

8 *Deprecaretur*] Pro ſe & filio Cæſarem contra Pharnacem ex Ægypto venturum . Vide epiſt. ſeq. & Hirtium , de Bello Alexandr. *Corradus* .

Digitized by Google

re ex Diochare, Cæſaris liberto, quem ego non vidi, qui iſtas Alexandrinas literas attulit. Is dicitur vidiſſe, an euntem, an jam in Aſia? Tuas literas, prout res poſtulat, expecto: quas velim cures quamprimum ad me perferendas. IV. Kal. Decembris.

CICERO ATTICO SAL.

VII. GRATÆ tuæ mihi literæ ſunt, quibus accurate perſcripſiſti omnia, quæ ad me pertinere arbitratus es. Factum igitur, ut ſcribis, iſtis placere, iiſdem iſtis lictoribus me uti; quod conceſſum Sextio ſit: cui non puto [1] ſuos eſſe conceſſos, ſed ab ipſo datos. Audio enim eum ea ſenatusconſulta improbare, quæ poſt diſceſſum Tribunorum facta ſunt. Quare poterit, ſi volet ſibi conſtare, noſtros lictores comprobare. Quanquam quid ego de lictoribus, qui pene ex Italia decedere ſim juſſus? nam ad me miſit Antonius exemplum Cæſaris ad ſe literarum, in quibus erat, ſe audiſſe, Catonem, & L. Metellum in Italiam veniſſe, Romæ ut eſſent palam: id ſibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italia, niſi quorum ipſe cauſam

ſam

1 *Suos*] Conſulibus L. Lentulo, & C. Marcello, cum Q. Caſſius, & M. Antonius tribuoi plebis S. C. contra Cæſaris dignitatem fieri prohiberent; factum eſt per Cæſaris inimicos, ut intercedendi poteſtate privati, de ſua ſalute cogitare die ſeptimo cogerentur. Itaque ad Cæſarem, qui Ravennæ erat, profugerunt. Poſtea Senatus-conſulta quæ Pompejus vult, & ut vult, multa fiunt injuſte: non enim recte Senatus-conſultum fieri poteſt, cum tribunis plebis intercedendi poteſtas erepta eſt. Sed Pompejus tamen iis Senatus-conſultis delectus habuit, pecunias exegit, provincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Sextio. Cæſar autem, devicto Pompejo, ea ſenatus-conſulta improbavit, quæ poſt fugam tribunorum facta erant, quod, tribunicia poteſtate ſublata, nihil legibus, nihil more majorum, nihil jure actum videretur. Quod cum ita eſſet, ſequebatur, ut & provincias & lictores amitterent ii, qui hæc a ſenatu poſt fugam tribunorum habuiſſent. Quod ſi qui ex his erant, quibus Cæſar lictores relinquere, & inſtitutum tamen illud ſuum de ſenatus-conſultis improbandis retinere vellet: hac utebatur via: lictores, quos, a ſenatu habuerant, adimebat, alios deinde ipſe dabat. Ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur; & ea, quæ ſenatus poſt fugam tribunorum decreverat, ne valerent. Itaque dicit Cicero, *Cui non puto ſuos eſſe conceſſos, ſed ab ipſo datos: audio enim eum ea S. C. improbare, quæ* &c. Sextius enim erat ex iis qui lictores, id eſt imperium illis Senatusconſultis habuerat. Et dicit, *Suos:* quos habuerat antea: *Ab ipſo datos*, a Cæſare. Supra autem, *Iiſdem iſtis*; id eſt, iis quos nunc habeo. Non enim ex iis erat Cicero, qui lictores habuerant poſt fugam tribunorum: ſed eos ante illud tempus habuerat, cum Ciliciam provinciam non a ſenatu ſolum, ſed etiam a populo accepit. *Manutius.*

ſam cognoviſſet: deque eo vehementius erat ſcriptum. Itaque Antonius petebat a me per literas, ut ſibi ignoſcerem: facere ſe non poſſe, quin iis literis pareret. Tum ad eum miſi L. Lamiam, qui demonſtraret, illum Dolabellæ dixiſſe, ut ad me ſcriberet, ut in Italiam quamprimum venirem: ejus me literis veniſſe. Tum ille edixit ita, ut me exciperet, & [2] Lælium nominatim. Quod ſane nollem: poterat enim, ſine nomine, [3] re ipſa excipi. O multas & graves offenſiones! quas quidem tu das operam ut lenias; nec tamen nihil proficis: quin hoc ipſo minuis dolorem meum, quod, ut minuas, tam valde laboras: idque velim ne gravere quam ſæpiſſime facere. Maxime autem aſſequere quod vis, ſi me adduxeris, ut exiſtimem, me bonorum judicium non funditus perdidiſſe. Quanquam quid tu in eo potes? nihil ſcilicet. Sed, ſi quid res dabit tibi facultatis, id me maxime conſolari poterit, quod nunc quidem video non eſſe: ſed ſi quid ex eventis; [4] ut hoc nunc accidit. Dicebar debuiſſe cum Pompejo proficiſci: exitus illius minuit ejus officii prætermiſſi reprehenſionem; ſed ex omnibus nihil magis tamen deſideratur, quam quod in Africam non ierim. Judicio hoc ſum uſus, non eſſe barbaris auxiliis fallaciſſimæ gentis Rempublicam defendendam, præſertim contra exercitum ſæpe victorem. Non probant fortaſſe: multos enim viros bonos in Africam veniſſe audio, & ſcio fuiſſe antea. Valde loco [5] urgeor; hic quoque opus eſt caſu: aliqui ſint ex eis, aut, ſi poteſt, omnes, qui ſalutem anteponant. Nam ſi perſeverant & obtinent; quid nobis futurum

 ſit

2 *Lælium*] D. Lælium Pompejanum, qui navibus Aſiaticis præfuerat. Cæſ. lib. III. de bello civili, & Cic. epiſt. 14. hujus libri. *Corradus*.

3 *Re ipſa excipi*] Quo modo poterat ſine nomine re ipſa fieri Ciceronis exceptio? ſi ſic videlicet Antonius edixiſſet: Ex omnibus Pompejanis ne cui liceat eſſe in Italia, niſi quorum cauſam Cæſar cognoverit, aut de quibus Cæſar ſcripſerit. Quo edicto Cicero non nominatus, re ipſa tamen exceptus eſſet: ſiquidem Dolabellæ literis, Cæſaris juſſu confectis, in Italiam venerat. *Manutius*.

4 *Ut hoc nunc accidit*] Hoc ſcilicet, quod ſequitur: in quo ex eventis defendimur. Nam, exitu Pompeji perſpecto, minus reprehendor, quod cum eo poſt Pharſalicam pugnam fugiente profectus non ſim. In quo ſapiens fuiſſe nunc videor; quaſi de illo, quocunque veniſſet, id, quod accidit, fore conjecerim. Exitu vero nondum cognito, dicebar debuiſſe cum eo proficiſci. *Idem*.

5 *Urgeor*] Id eſt, vix habeo quod ad hoc reſpondeam: niſi fortuna comparabit aliquos, qui malint ſalutem a Cæſare accipere, quam bello cum eo periclitari: aut etiam omnium animos huc inclinabit. Hoc eſt, ſi facient & illi, ego videbor plus vidiſſe, qui citius feci. *J. F. Gronov.*

Digitized by Google

ſit vides. Dices, quid illis, ſi victi erunt? honeſtior eſt plaga. Hæc me excruciant. Sulpicii autem conſilium non ſcripſiſti cur meo non anteponeres: quod etſi non tam glorioſum eſt quam Catonis, tamen & periculo vacuum eſt, & dolore. [6] Extremum eſt eorum, qui in Achaja ſunt. Ii tamen ipſi ſe hoc melius habent, quam nos, quod & multi ſunt uno in loco; & cum in Italiam venerint, domum ſtatim venerint. Hæc tu perge, ut facis, mitigare, & probare quam plurimis: Quod te excuſas: ego vero & [7] tuas cauſas noſco; & mea intereſſe puto te iſtic eſſe, [8] vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quæ erunt agenda de nobis, ut ea quæ egiſti; in primiſque hoc velim animadvertas. Multos eſſe arbitror, qui ad Cæſarem detulerint, delaturive ſint, me aut pœnitere conſilii mei, aut non probare, quæ fiant: quorum etſi utrumque verum eſt; tamen ab illis dicitur animo a me alienato; non quo ita perſpexerint. Sed totum ut hoc Balbus ſuſtineat, & Oppius, & eorum crebris literis illius voluntas erga me confirmetur, & hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis. Alterum eſt, cur te nolim diſcedere; quod ſcribis te [9] flagitari. O rem miſeram! quid ſcribam? aut quid velim? Breve faciam; lacrymæ enim ſe ſubito proſuderunt: tibi permitto: tu conſule. Tantum vide, ne hoc temporis tibi obeſſe aliquid poſſit. Ignoſce, obſecro te: non poſſum præ fletu & dolore diutius in hoc loco commorari. Tantum dicam, nihil mihi gratius eſſe, quam quod eam diligis. Quod literas, quibus putas opus eſſe, curas dandas, facis commode. Quintum filium vidi qui Sami vidiſſet, patrem Sicyone: quorum deprecatio eſt facilis. Utinam illi, qui prius illum [10] viderunt,

me

6 *Extremum eſt*] Commemorat, quæ contra ſe faciunt, & quæ objici a bonis viris poſſent. Primum, inquit, reprehendi poſſum, quod in Africam non ierim: deinde, non idem fecerim, quod Sulpicius, qui ſedem tutam & a bello vacuam elegit: poſtremo, quod non in Achaja remanſerim. Hoc extremum eſt: ſed hoc tamen facere melius fuit, quam in Italiam venire. *Manutius*.

7 *Tuas cauſas noſco*] Hoc eſt, tuam excuſationem accipio. *Grævius*.

8 *Vel ut cum iis*] Hic particula, *Vel* non, iteratur, ſed refertur ad illud, quod infra dicet, *Alterum eſt, cur te nolim diſcedere*. Nam duæ cauſæ erant, cur Ciceronis intereſſet Atticum Romæ eſſe; vel ut cum Cæſarianis ageret, quæ agenda erant; vel, ipſo abſente, ne Terentia (*Tullia*) egeret; quam Atticus ſcripſerat in ſumptum flagitara. *Man.*

9 *Flagitari*] Scilicet a Tullia.

10 *Viderunt*] *Viderint*, malim legere: nondum enim Cæſarem viderant. *Corr.* Malim ego: *videbunt*. Nam cur potentialis hic ponatur, cauſa nulla eſt. *Græv.*

me apud eum velint adjutum tantum, quantum ego illos vellem, ſi quid poſſem. Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, ſi qua ſint in tuis literis, quæ me mordeant: ego vero in optimam; teque rogo ut aperte, quemadmodum facis, ſcribas ad me omnia, idque facias quam ſæpiſſime. Vale. XIV. Kalend. Januar.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. QUANTIS curis afficiar etſi profecto vides, tamen cognoſces ex Lepta & Trebatio. Maximas pœnas pendo temeritatis meæ; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quo minus id diſputes, ſcribaſque ad me quam ſæpiſſime. Nonnihil enim me levant tuæ literæ hoc tempore. Per eos, qui noſtra cauſa volunt, valentque [1] apud illum, diligentiſſime contendas opus eſt, per Balbum & Oppium maxime, ut de me ſcribant quam diligentiſſime. Oppugnamur enim, ut audio, & a præſentibus quibuſdam, & per literas: iis ita occurrendum, ut rei magnitudo poſtulat. [2] Furnius eſt illic, mihi inimiciſſimus. Quintus miſit filium non ſolum ſui deprecatorem, ſed etiam accuſatorem mei. Dictitat ſe a me apud Cæſarem oppugnari: quod refellit Cæſar ipſe, omneſque ejus amici: neque vero deſiſtit, ubicunque eſt, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi unquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipſo audiſſent, cum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quædam ad me pertulerunt. [3] Noſti genus; etiam expertus es fortaſſe: in me id eſt omne converſum. Sed augeo commemorando dolorem, & facio etiam tibi. Quare ad illud redeo; cura, ut hujus rei cauſa, dedita opera, mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur velim cures literas meo nomine. Vale. VI. Kal. Jan.

CI-

1 *Apud illum*] Apud Cæſarem.

2 *Furnius*] Malim, *Fuſius*: ut de Caleno intelligatur. Nam Furnius & ante civile bellum, & poſt amiciſſimus. *Man.*

3 *Noſti genus*] Noſti quam maledicus, quam iracundus ſit: non ignoras, quantum in eo ſoleat eſſe acerbitatis & iracundiæ virus.

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

IX. EGO vero & incaute, ut ſcribis, & celerius, quam oportuit [1] feci; nec in ulla ſum ſpe, quippe qui [2] exceptionibus edictorum retinear: quæ ſi non eſſent ſedulitate effectæ, & benevolentia tua, liceret mihi abire in ſolitudines aliquas. Nunc ne id quidem [3] licet. Quid autem me juvat, quod ante initum tribunatum veni, ſi ipſum quod veni, nihil juvat? jam quid ſperem ab eo, qui mihi amicus nunquam fuit: cum jam [4] lege etiam ſim confectus & oppreſſus? Quotidie jam Balbi ad me literæ languidiores; multæque multorum ad illum, fortaſſe contra me. Meo vitio pereo: nihil mihi mali caſus attulit: omnia culpa contracta ſunt. Ego enim, cum genus belli viderem, imparata & infirma omnia contra paratiſſimos, [5] quieveram: quid facerem? ceperamque conſilium non tam forte, quam mihi præter cæteros concedendum. Ceſſi meis, vel potius parui; ex quibus unus qua mente fuerit, is quem tu mihi commendas, cognoſces ex ipſius literis, quas ad te & ad alios miſit: quas ego nunquam aperuiſſem, niſi res acta ſic eſſet: delatus eſt ad me faſciculus: ſolvi, ſi quid ad me eſſet literarum: nihil erat: epiſtola Vatinio & Ligurio altera: juſſi ad eos referri: illi ad me ſtatim ardentes dolore venerunt, ſcelus hominis clamantes: epiſtolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere: ſe enim ſcire, [6] ſummo illum in odio fuiſſe Cæſari: illum tamen non modo faviſſe, ſed & tantam illi pecuniam dediſſe honoris mei cauſa. Hoc ego dolore accepto, volui ſcire quid ſcripſiſſet ad cæteros. Ipſi enim illi putavi pernicioſum fore, ſi

ejus

1 *Feci*] Veni in Italiam. *Corradus*.

2 *Exceptionibus*] Quibus M. Antonius me, & Lælium, nominatim excepit. *Idem*.

3 *Licet*] Ne ſe repudiari totum Cæſar exiſtimet. Ep. 2. lib. IX. *Idem*.

4 *Lege*] Fortaſſe a tribuno plebis Dolabella perlata; in qua ſcriptum eſſet idem quod in Antonii edicto. *Manut*.

5 *Quieveram*] Ita Lamb. & Boſius: cum antea legeretur, *iveram*. Sed mavult Grævius, *ſciveram*, a *ſciſco*. *Sciveram*, inquit, eſt decreveram, conſtitueram a bello ſcilicet abſtinere. Alii vero *ſiveram*, a *ſino*, non impedieram.

6 *Summo*] Id eſt, Cæſari in Quinto, cum hic illius in Gallia legatus eſſet, plurima diſplicuiſſe. *J. F. Gronov.*

ejus hoc tantum ſcelus percrebruiſſet. Cognovi ejuſdem generis: ad te miſi: quas ſi putabis illi ipſi utile eſſe reddi, reddes; nil me lædet. Nam quod reſignatæ ſunt; habet, opinor, ejus ſignum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cum uſus eſſet, tanto me dolore affecit, ut poſtea jacuerim: neque nunc tam pro ſe, quam contra me laborare dicitur. Ita omnibus rebus urgeor; quas ſuſtinere vix poſſum, vel plane nullo modo poſſum: quibus in miſeriis una eſt pro omnibus, quod [7] iſtam miſeram patrimonio, fortuna omni ſpoliatam relinquam. Quare te, ut polliceris, videre plane velim. Alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi eſſe parata, quæ mihi. Sed, ſi me non offendes, ſatis tamen habeto commendatam, patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. Hæc ad te die natali meo ſcripſi: quo utinam ſuſceptus non eſſem, aut ne quid ex eadem matre poſtea natum eſſet. Plura ſcribere fletu prohibeor.

7 *Iſtam miſeram patrimonio*] Balliol. *Iſtam miſeram per te patrimonio*. Helmſt. *Iſtam miſeram partum patrimonio*. Latet aliquid. Ciceronem ſcripſiſſe cenſeo: *quod iſtam miſeram patre, patrimonio, fortuna omni ſpoliatam relinquam*, Primo raro duo ſola verba ſine copula a Cicerone junguntur ut hic in vulgatis *patrimonio, fortuna omni*, ſed ad minimum tria. Dein ex *per te* levi tranſpoſitione literarum & unius literulæ mutatione fit *patre*. Cicero tunc propter accuſationem & calumnias, quas frater & ejus filius in ſuum caput apud Cæſarem effundebant, metuebat bonorum proſcriptionem, & ſuorum & uxoris. Hinc triſtiora cogitavit de morte ſibi conſciſcenda. Ideoque Tulliam tanquam moriturus commendat Pomponio, & ſi moriatur, hoc enim eſt, *ſi me non offendes*, paulo poſt, antequam Atticus ſe convenerit, rogat ut eam commendatam habeat, & ei patruum reconciliet. Itaque hic dolet, quod illam moriens relinquat non ſolum patre, ſed & omnibus bonis privatam, quia æque ſua ac uxoris Terentiæ bona proſcripturum Cæſarem eſſe credebat. Puto me veſtigia veterum codicum ſecutum recte hunc locum reſtituiſſe. *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

X. AD meas incredibiles ægritudines aliquid novi accedit ex iis quæ [1] de Q. Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus neceſſarius, [2] magnas operas in portu, & ſcriptura

1 *De Q. Q.*] Hoc eſt, de Q. fratre, & de Q. filio.

2 *Magnas*] Id eſt, qui magnam partem vectigalium conductam tenet, ut proximus ſit magiſtro ſocietatis. *Græv.*

ptura Aſiæ [3] pro magiſtro dedit. Is Quintum filium Epheſi vidit VI Id. Decemb. eumque ſtudioſe propter amicitiam noſtram invitavit; cumque ex eo de me contaretur, enm ſibi ita dixiſſe narrabat, ſe mihi eſſe inimiciſſimum; volumenque ſibi oſtendiſſe orationis, quam apud Cæſarem contra me eſſet habiturus: multa a ſe dicta contra ejus amentiam: multa poſtea Patris conſimili ſcelere ſecum Quintum patrem locutum: cujus furorem ex iis epiſtolis, quas ad te miſi, perſpicere potuiſti. Hæc tibi dolori eſſe certe ſcio: me quidem excruciant, & eo magis, quod mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum [4] puto. De Africanis rebus longe alia nobis, ac tu ſcripſeras, nuntiantur: nihil enim firmius eſſe dicunt, nihil paratius. Accedit [5] Hiſpania, & [6] alienata Italia; legionum nec vis eadem, nec voluntas; [7] urbanæ res perditæ. Quid eſt, ubi acquieſcam, niſi quam diu tuas literas lego? quæ eſſent profecto crebriores, ſi quid haberes, quo putares meam moleſtiam minui poſſe. Sed tamen te rogo, ne intermittas ſcribere ad me, quidquid erit; [8] eoſque, qui mihi tam crudeliter inimici ſunt, ſi odiſſe non potes, accuſes tamen; non ut aliquid proficias, ſed ut me tibi carum eſſe ſentiant. Plura ad te ſcribam, ſi mihi ad eas literas, quas proxime ad te dedi, reſcripſeris. Vale. XII. Kal. Febr.

3 *Pro magiſtro*] Qui maximam partem conduxerat, toti præficiebarur ſocietati, & dicebatur *magiſter*. Vide lib. V. ep. 15. Qui vicem ejus gerebar *pro magiſtro*. Idem.

4 *Puto*] Siquidem alter frater eſt, alter fratris filius. Cum aliis ſi res eſſer, ulciſcerer: cum his ne queri quidem mihi arbitror licere. *Manutius*.

5 *Hiſpania*] In qua Cn. Pompejus Magni filius bellum adverſus Cæſarem inſtaurabar. Appianus lib. II. Dio lib. XLII. & XLIII. *Idem*.

6 *Alienata*] Præſertim propter Antonii crudelitatem ac direptiones. *Malaſp.*

7 *Urbanæ res perditæ*] Motibus Tribunitiis & rogationibus maxime Dolabellæ, ferentis legem pernicioſam de novis tabulis: Ep. 12, 15 & 24. *Popma*.

8 *Eoſque*] Q. fratrem, & Q. filium.

CICERO ATTICO SAL.

XI. CONFECTUS jam cruciatu maximorum dolorum, ne, ſi ſit quidem, quod ad te debeam ſcribere, facile id exequi poſſim; hoc minus, quod res nulla eſt, quæ ſcri-

Digitized by Google

ſcribenda ſit ; cum præſertim ne ſpes quidem ulla oſtendatur fore melius . Ita jam ne tuas quidem literas expecto : quanquam ſemper aliquid afferunt , quod velim . Quare tu quidem ſcribito , cum erit cui des . Ego tuis proximis , quas tamen jam pridem accepi , nihil abeo quod reſcribam . Longo enim intervallo video immutata eſſe omnia : illa eſſe firma quæ [1] debeant ; nos ſtultitiæ noſtræ graviſſimas pœnas pendere . P. Salluſtio curanda ſunt H-S xxx. quæ accepi a Cn. Salluſtio . Velim videas ut ſine mora curentur : de ea re ſcripſi ad Terentiam : atque hoc ipſum jam prope conſumptum eſt . Quare id quoque velim cum illa videas , ut ſit [2] qui utamur . Hic fortaſſe potero ſumere , ſi ſciam iſtic [3] paratum fore . Sed prius quam id ſcirem , nihil ſum auſus ſumere . Qui ſit omnium rerum ſtatus noſter , vides . Nihil eſt mali , quod non & ſuſtineam , & expectem . Quarum rerum eo gravior eſt dolor , quo culpa major . [4] Ille in Achaja non ceſſat de nobis detrahere : nihil videlicet tuæ literæ profecerunt . Vale . VIII Id. Mart.

1 *Debeant*] Firma eſſe : partes ſcilicet Pompejanas in Africa ſe recollegiſſe & convaluiſſe . Ideo ſubnectit , *nos ſtultitiæ noſtræ graviſſimas pœnas pendere* : quod ſcilicet illis tam validis relictis me in Italiam receperim . *Gravius* .

2 *Qui utamur*] Pecunia , qua utamur *Qui* ablativi loco tam plurali quam ſingulari numero veteres ponebant . *Popma*. Vide Gronov. de Pec. Veter. II. 7.

3 *Paratum*] Quod reddatur . *Corr.*

4 *Ille*] Q. frater .

CICERO ATTICO SAL.

XII. CEPHALIO mihi a te literas reddidit a. d. VIII Id. Mart. veſpere . Eo autem die mane tabellarios miſeram , quibus ad te dederam literas . Tuis tamen lectis literis putavi aliquid reſcribendum eſſe , maxime quod oſtendis te pendere animi , quamnam rationem ſim Cæſari allaturus profectionis meæ tum , cum ex Italia diſceſſerim . Nihil opus eſt mihi nova ratione . Sæpe enim ad eum ſcripſi , multiſque mandavi , non potuiſſe , cum cupiiſſem , ſermones hominum ſuſtinere ; multaque in eam ſententiam . Nihil erat , quod minus eum vellem exiſtimare , quam me tanta de

re non meo conſilio uſum eſſe. Poſtea, cum mihi literæ a Balbo Cornelio minore miſſæ eſſent, illum exiſtimare, Quintum fratrem lituum meæ profectionis fuiſſe, (ita enim ſcripſit) qui nondum cognoſſem quæ de me Quintus ſcripſiſſet ad multos: etſi multa præſens in præſentem acerbe dixerat & fecerat, tamen [1] Nilo meo his verbis ad Cæſarem ſcripſi.

De Quinto fratre meo non minus laboro, quam de me ipſo: ſed cum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid exiſtimes ab illo factum eſſe, quo minus mea in te officia conſtarent, minuſve te diligerem; potiuſque ſemper illum auctorem noſtræ conjunctionis fuiſſe, meique itineris comitem, non ducem. Quare cæteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua, amicitiaque veſtra poſtulat. Ego ei ne quid apud te obſim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.

Quare ſi quis congreſſus fuerit mihi cum Cæſare, (etſi non dubito, quin is lenis in illum futurus ſit, idque jam declaraverit) ego tamen is ero, qui ſemper fui. Sed, ut video, multo magis eſt nobis laborandum de Africa; quam quidem tu ſcribis confirmari quotidie magis ad conditionis ſpem, quam victoriæ. Quod utinam ita eſſet. Sed longe aliter eſſe intelligo; teque ipſum ita exiſtimare arbitror; aliter autem ſcribere, non fallendi, ſed confirmandi mei cauſa, præſertim cum adjungatur ad Africam etiam Hiſpania. Quod me admones, ut ſcribam ad Antonium, & ad cæteros: ſi quid videbitur tibi opus eſſe, velim facias id, quod ſæpe feciſti: nihil enim mihi venit in mentem, quod ſcribendum putem. Quod me audis fractiorem eſſe animo: quid putas, cum videas acceſſiſſe ad ſuperiores ægritudines [2] præclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad ejus facere poteris, ſcribere ad me, etiam ſi rem, de qua ſcribas,

1 *Nilo meo*] Eſt, per Nilum meum. Hic Nilus libertus fuit Ciceronis, cujus mentio fit epiſt. 23. huj. lib. *Boſ.* Repono *ſtilo meo*, idem atque ſi dixeris, mea ipſius, non autem aliena manu. *Junius*. Scribe, *tamen de eo his verbis, ad Cæſarem* &c. *Muret.* Forte, *tamen ultro his verbis*. J. F. Gronov. Ciceronem puto ſcripſiſſe: *tamen nihilo minus his verbis ad Cæſarem ſcripſi*. Grævius.

2 *Præclaras generi actiones*] Εἰρωνικῶς. Nam actiones Dolabellæ, qui hoc tempore tribunatum plebis gerebat, turpiſſimæ erant. Auctor Dio lib. XLI. *Man.*

bas, non habebis. Semper enim afferunt aliquid mihi tuæ literæ. Galeonis hereditatem crevi. Puto enim cretionem [3] ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla miſſa eſt. VIII. Id. Mart.

3 *Simplicem*] Cretio ſimplex dicitur, cum e pluribus heredibus ſcriptis, unus cum cretione inſtituitur, reliqui ſine cretione. Itaque cum nulla alia cretio ad Ciceronem perlata eſſet, ex eo conjiciebat, neminem alium cum cretione inſtitutum fuiſſe, & cretionem ſimplicem, id eſt, ſui unius extitiſſe. *Boſius.*

CICERO ATTICO SAL.

XIII. A MURENÆ liberto nihil adhuc acceperam literarum. P. Siſer reddiderat eas, quibus reſcribo. De Servii patris literis quod ſcribis, item, Quintum in Syriam veniſſe quod ais eſſe qui nuntient; ne id quidem verum eſt. Quod certiorem te vis fieri, quo quiſque in me animo ſit, aut fuerit eorum, qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. Sed quantum id me interſit, [1] exiſtimare te poſſe certe ſcio. Mihi cum omnia ſunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime quod in eam cauſam veniſſe me video, ut ea ſola utilia mihi eſſe videantur, quæ ſemper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi eſſe ajunt, Alexandriæ filium; Rhodoque Alexandriam C. Caſſium profectum eſſe conſtat. Quintus mihi per literas ſatisfacit, multo aſperioribus verbis, quam cum graviſſime accuſabat. Ait enim ſe ex literis tuis intelligere, tibi non placere, quod ad multos de me aſperius ſcripſerit: itaque ſe pœnitere, quod animum tuum offenderit: ſed ſe jure feciſſe. Deinde perſcribit ſpurciſſime, quas ob cauſas fecerit. Sed neque hoc tempore, nec antea patefeciſſet odium ſuum in me, niſi omnibus rebus me eſſe oppreſſum videret. Atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu ſcripſeras, itineribus propius te acceſſiſſem! nunc nec ubi, nec quando te ſim viſurus, poſſum ſuſpicari. De coheredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad me ſcriberes: nam & æquum [2] poſtulant; &, quidquid egiſſes, recte eſſe actum putarem.

1 *Exiſtimare te poſſe*] Vides enim, nulla re levari poſſe dolorem meum. *Man.*

2 *Poſtulant*] Quid poſtularint, cognoſce infra, ep. 14. & 16. *Idem.*

De fundo Fruſinati redimendo jam pridem intellexiſti voluntatem meam ; etſi tum meliore loco res erant noſtræ , neque tam mihi [3] deſperatum iri videbatur ; tamen in eadem ſum voluntate . Id quemadmodum fiat , tu videbis . Et velim , quoad poteris , conſideres , ut ſit , unde nobis ſuppeditentur ſumptus neceſſarii . Si quas habuimus facultates , eas Pompejo tum , cum id videbamur ſapienter facere , detulimus . Itaque tum & a tuo villico ſumpſimus , & aliunde mutuati ſumus , cum Quintus quereretur per literas , ſibi nos nihil dediſſe ; qui neque ab illo rogati ſumus , neque ipſi eam pecuniam aſpeximus . Sed velim videas quid ſit quod confici poſſit , quidque mihi de omnibus des conſilii : & [4] cauſam noſti . Plura ne ſcribam dolore impedior . Si quid erit , quod ad quos ſcribendum meo nomine putes , velim , ut ſoles , facias : quotieſque habebis cui des , ad me literas nolim prætermittas . Vale .

3 *Deſperatum iri*] Sic Boſius ex Mſſ. Id eſt , neque mihi videbatur tum nos in eum ſtatum venturos , ut de publicis privatiſque rebus noſtris ſic deſperaremus , quemadmodum nunc facimus . *J. Fr. Gronovius* . Lego : *neque tum mihi deſperatum ita videbatur* . Hoc eſt , tam valde deſperatum . *Grævius* . Vulgo , *neque tam mihi deſperaturi videbamur* .

4 *Cauſam noſti*] Tu noſti quomodo ſe res habeat mea familiaris , emenduſne ſit fundus Fruſinas , nec-ne : Noſti quibus ſumptibus opus habeam ad me meoſque tuendos ; quos fructus nunc ceperim ex meis prædiis , qui ſint expectandi . *Idem* .

CICERO ATTICO SAL.

XIV. NON me offendit veritas literarum tuarum , quod me , cum communibus , tum præcipuis malis oppreſſum , ne incipis quidem ut ſolebas , conſolari , fateriſque id fieri jam non poſſe . Nec enim ea ſunt , quæ erant antea , cum , ut nihil aliud , comites me & ſocios habere putabam . Omnes enim Achaici deprecatores , item qui in Aſia , quibus non erat [1] ignotum , etiam quibus erat , in Africam dicuntur navigaturi . Ita præter Lælium , neminem habeo culpæ ſocium : qui tamen hoc meliore in cauſa eſt , quod jam eſt [2] receptus . De me autem non dubito quin ad Balbum

1 *Ignotum*] Participium ab *ignoſco* . Ita alicubi apud Cæſarem . Id eſt , partim quibus dedit nondum veniam Cæſar , partim quibus jam dedit . *J. F. Gronov.*

2 *Receptus*] A Cæſarianis . *Manut.*

Digitized by Google

bum & ad Oppium ſcripſerit : a quibus, ſi quid eſſet lætius, certior factus eſſem; tecum etiam eſſent locuti : quibuſcum tu de hoc ipſo colloquare velim, & ad me, quid tibi reſponderint, ſcribas : non quod ab iſto ſalus data quidquam habitura ſit firmitudinis : ſed tamen aliquid conſuli & proſpici poterit. Etſi omnium conſpectum horreo, præſertim [3] hoc genero; tamen in tantis malis, quid aliud velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me & Panſa ſcripſit, & Hirtius : iſque item Africam petere cum cæteris dicitur. Ad Minucium [4] parentem ſcribam, & tuas literas mittam. Ad te ſcribam, num quid egerit. H-S xxx potuiſſe mirarer, niſi multa de Fuſidianis prædiis. Et [5] id video. Tamen [6] te expecto : quem videre, ſi ullo modo [7] potes venire, pervellem. [8] Jam extremum concluditur. Ibi facile eſt, quid, quale ſit gravius, exiſtimare. Vale.

3 *Hoc genero*] P. Cornelio Dolabella. *Idem*.

4 *Parentem*] Præclare locum hunc reſtituit ille noſter & communis omnium doctor, qui literarum ſtudiis ſunt dediti, Gronovius, ut olim, cum in vivis eſſet, mihi coram oſtendit : *Ad Minutium Tarentum ſcripſi*. Cicero petebat ſibi pecuniam curari qua uteretur Brunduſii. Illam Atticus curavit per Minutium argentarium Tarentinum, qui in vicinia erat. *Grævius*.

5 *Et id video*] Mirarer tot millia e rerum mearum venditione cogi potuiſſe, niſi viderem potuiſſe multa confici de prædiis Fuſidianis. Etſi id video, tuum tamen auxilium expecto : ac te ipſum videre omnino vellem : eo enim loco res eſt, ut tua mihi prudentia & conſilio valde ſit opus. *Olivetus*.

6 *Te expecto*] Hoc eſt, ut modo interpretabar : Expecto auxilium tuum. Et ſane, ſi Atticum expectat ipſum, quo ſenſu bono ſubjungit : Te, ſi *ullo* fieri *modo* poſſet, *videre pervellem*? An hominem expectas eo ipſo tempore, quo neſcis an ullo modo poſſit venire? Expectabat ergo Atticum fore tutorem ac defenſorem fidei atque exiſtimationis ſuæ; quod ut faceret, ab ipſo petierat ſuperioribus epiſtolis. *Idem*.

7 *Potes venire*] Ita Victorius ediderat, anno 1571. Ita Manutius deinde, ac Lambinus. Quod cur fuerit a Boſio mutatum in *ſi ullo modo pote* (*eſt enim res*) vel a Grævio in *ſi ullo modo poteſt*, *poſcit enim res*, viderint alii. *Idem*.

8 *Jam extremum*] En illa *ibi*, & cauſa, cur videre Atticum pervellet. Scipio, Cato, & cæteri jactabantur propediem cum immenſis copiis adfuturi, & Italiam invaſuri : hoc nuntio territus, Jam ultimum, inquit, adeſt diſcrimen; res moram non fert; ſtatuendum denique eſt mihi, quid ſequi, quale amplecti conſilium velim : quapropter tecum colloqui vellem : quoniam *ibi*, Romæ ſcilicet, potes facilius exiſtimare, quid, quale ſit magis conſentaneum gravitati & conſtantiæ, magis cum dignitate conjunctum. Sententiam hanc inculcavit ſæpe hactenus. Alii *gravius* intelligunt magis incommodum. *Idem*.

CICE-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XV. QUONIAM juſtas cauſas affers, quod te hoc tempore videre non poſſim: quæſo, quid ſit mihi faciendum. Ille enim ita videtur Alexandriam tenere, ut eum ſcribere etiam [1] pudeat de illis rebus. [2] Ii autem ex Africa jam [3] affuturi videntur; [4] Achæi, item ex Aſia redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoraturi. Quid mihi igitur putas agendum? Video difficile eſſe conſilium. Sum enim ſolus, aut cum altero, cui neque ad [5] illos reditus ſit, neque ab his ipſis quidquam ad ſpem oſtendatur. Sed tamen ſcire velim, quid cenſeas: idque erat cum aliis, cur te, ſi fieri poſſet, cuperem videre. Minucium [6] XII ſola curaſſe ſcripſi ad te antea: quod ſuper eſt, velim videas ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, ſed acerbiſſime ſcripſit: filius vero mirifico odio. Nihil fingi poteſt mali, quo non urgear. Omnia tamen ſunt faciliora, quam peccati dolor, qui & maximus eſt, & æternus: cujus peccati ſi ſocios eſſem habiturus ego, quos putavi, tamen eſſet conſolatio tenuis. Sed habet [7] aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. Alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minus ſcilicet, cum ſe expedierint, & una eſſe cœperint. Ii autem ipſi qui ſua voluntate ad [8] Fuſium venerunt, nihil poſſunt niſi timidi exiſtimari. Multi autem ſunt, qui quicunque ſunt, modo ad illos ſe recipere volent, recipientur. Quo minus debes mirari, non poſſe me

tanto

1 *Pudeat*] Nam ſi bellum confeciſſet, non puderet illum ſcribere. *Corr.*

2 *Ii autem*] Pompejani. *Idem*.

3 *Affuturi*] In Italiam venturi. *Idem*.

4 *Achæi*] Achæos vocat obſcurius & tectius, qui in Achajam fugerant poſt prælium Pharſalicum. Hæc vero loquendi genera Ciceroni ad Atticum ſcribenti frequentia eſſe nemo poteſt ignorare, niſi qui nunquam hoc epiſtolarum volumen inſpexit. *Grævius*.

5 *Illos*] Pompejanos: *his ipſis*, Cæſarianis. *Manut.*

6 XII.] HS. de hoc, ep. ſuperiore. *Idem*.

7 *Aliorum*] Cæteri Pompejani, qui in Africam non iverunt, excuſari omnes aliqua re poſſunt, ego nulla. Itaque illi reditum habent ad ſuos, quem ego me habere non puto, qui publicam cauſam, cum in Italiam veni, quaſi prodidiſſe videor. *Idem*.

8 *Fuſium*] Q. Fuſium Calenum, quem Cæſar, victo in Pharſalia Pompejo, Achajæ præfecerat: & eſt is, ut opinor, qui Ciceroni poſt Cæſaris obitum acerrime in ſenatu in M. Antonium invehenti, reſpondit. *Idem*.

tanto dolori reſiſtere . Solius enim meum peccatum corrigi non poteſt , & fortaſſe Lælii . Sed quid me id levat ? C. quidem [9] Caſſium ajunt conſilium Alexandriam eundi mutaviſſe . Hæc ad te ſcribo , non ut queas tu demere ſollicitudinem , ſed ut cognoſcam , ecquid tu ad ea afferas , quæ me conficiunt : ad quæ gener accedit , & cætera , quæ fletu reprimor ne ſcribam . Quin etiam Æſopi [10] filius me excruciat . Prorſus nihil abeſt , quin ſim miſerrimus . Sed ad primum revertor , quid putes faciendum ; occultene aliquo propius veniendum , an mare tranſeundum . Nam hic maneri diutius non poteſt . De Fufidianis quare nihil potuit confici ? Genus enim conditionis ejuſmodi fuit , in quo non ſolet eſſe controverſia ; cum ea pars , quæ videtur eſſe minor , licitatione [11] expleri poſſet . Hæc ego non ſine cauſa quæro . Suſpicor enim coheredes dubiam [12] noſtram cauſam putare , & eo rem in integro eſſe . Vale . Pridie Idus Mai.

9 *Caſſium*] Rumor fuerat , Caſſium ad Cæſarem Alexandriam ire , ut deprecaretur. Quod omnino Ciceronis cauſam aliqua ex parte ſublevaſſet : cum & alios eſſe conſtaret , qui victori ſe crederent . Hic quoque , inquit , conſilium mutaſſe dicitur : ut præter Lælium , culpæ ſocium habeam neminem . *Idem* .

10 *Filius*] Cui pater , Comœdus ille inſignis , ducenties H-S reliquit . *Macrob. Saturn.* lib. III. Filius luxuria perditus , *Horat. Sat.* II. 3. 239. *Plin.* IX. 35. Dolabellæ ſocius in adulteriis pellicum , ut Metellæ , infra ep. 23.

11 *Expleri*] Cum hereditas dividi commode non poteſt , propter coheredum non æquas partes ; ad licitationem confugitur ; quæ certior eſt , quam æſtimatio . Ita , omnium bonorum reperto pretio , expletur ea , quæ minor eſſe videtur , pars hereditatis . *Man.*

12 *Noſtram cauſam*] Cauſam noſtri reditus a Cæſare impetrandi . *Corr.*

CICERO ATTICO SAL.

XVI. NON meo vitio fit , hoc quidem tempore , (ante enim eſt peccatum) ut me iſta epiſtola nihil conſoletur . Nam & exigue ſcripta eſt , & ſuſpiciones magnas habet non eſſe [1] ab illo ; quas animadvertiſſe te exiſtimo . De obviam itione ita faciam , ut ſuades . Neque enim ulla

de

1 *Ab illo*] A Cæſare. A quo epiſtolam illam ſcriptam non fuiſſe , oſtendit epiſt. 17. *Intelligis , illud de literis ad v. Idus Februar. datis non verum eſſe* . Ac ſane fieri poteſt , ut Oppius eam , aut aliquis alius ſcripſerit ; ne Cicero , deſperatione adductus , rurſus ex Italia diſcederet . *Man.*

de adventu ejus opinio eſt; neque, ſi qui ex Aſia veniunt, quidquam auditum eſſe dicunt de pace: cujus ego ſpe in hanc fraudem incidi. Nihil video, quod ſperandum putem, nunc præſertim, cum ea plaga [2] in Aſia ſit accepta, [3] in Illyrico, [4] in Caſſiano negotio, in ipſa [5] Alexandria, [6] in urbe, in Italia. Ego vero, etiam ſi rediturus ille eſt, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum ejus [7] negotium confectum iri puto. Quod autem ſcribis, quandam lætitiam bonorum eſſe commotam, ut ſit auditum [8] de literis; tu quidem nihil prætermittis, in quo putes aliquid ſolatii eſſe: ſed ego non adducor, quemquam bonum ullam ſalutem putare mihi tanti fuiſſe, ut eam peterem ab illo, & eo minus, quod hujus conſilii jam ne ſocium quidem habeo quemquam. Qui in Aſia ſunt, rerum exitum expectant. Achaici etiam Fuſio ſpem deprecationis [9] afferunt. Horum & timor idem fuit primo qui meus, & [10] conſtitutum. Mora Alexandrina cauſam illorum correxit, meam evertit. Quamobrem idem a te nunc peto, quod ſuperioribus literis, ut, ſi quid in perditis rebus diſpiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. Si

reci-

2 *In Aſia, &c.*] Enumerat, quot in locis parum ſecunda Cæſaris fortuna fuerit. In Aſia: cum Pharnaces Mithridatis filius, pugna cum Cneo Domitio Calvino Aſiæ præfecto proſpere facta, Pontum occupavit. *Idem*.

3 *In Illyrico*] Ubi A. Gabinius a M. Octavio victus, paulo poſt Salone mortuus. Hirt. de bel. Alex. *Corr.*

4 *In Caſſiano negotio*] Cum Caſſius, & Marcellus, Cæſaris in ulteriore Hiſpania præfecti, diſſenſione orta, & militum ſeditione facta, bellum aliquandiu inter ſe geſſerunt. *Manut.*

5 *Alexandria*] Cum Cæſaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulſi, legionariis circiter quadringentis, & claſſiariis ac remigibus fere totidem amiſſis, in naves refugerunt; Cæſar autem ipſe, magno in periculo verſatus, natatione ſibi conſulere coactus eſt. *Idem*.

6 *In urbe*] Propter contentiones tribunorum plebis & ambitionem tribunorum militum. *Hirtius* lib. IV. *Idem*.

7 *Negotium*] Illos, qui in Africa reſuſcitarunt partes, Italiam & urbem occupaturos. Quod magnopere auctor erat Cato, & ſe ducem ejus expeditionis offerebat. Idque, quod optimum erat, Cicero futurum putabat. Sed deriſit Catonis conſilium Scipio. *Plutarchus*, in Catone. *J. F. Gronov.*

8 *De literis*] Ad me a Cæſare miſſis: de quibus initio loquitur epiſtolæ. *Man.*

9 *Afferunt*] Puto legendum eſſe, *Auferunt*. Puto tamen, non cenſeo. Videtur enim, & , *Afferunt*, poſſe retineri: ut ſit: etiam ſpem afferunt: ſpem quidem adhuc Fuſio afferunt, ituros ſe ad Cæſarem, ut deprecentur; non tamen eunt. *Idem*. Lege: *differunt*. Ovid. XI. Metam. 306. *Spem Venerit differt in tempora noctis Apollo*. Sententia eſt, ſpem dederant Fuſio Achajæ præfecto deprecandi Cæſaris; non exequuntur, ſed morantur & ſe ſuſtinent. *J. F. Gronov.*

10 *Conſtitutum*] Deliberatio. Nam conſtituerunt, Cæſari ſe committere: ſed, interpoſito Alexandrino bello, & Cæſaris rebus in diſcrimen adductis, integrum ſibi reſervarunt, belli exitum expectantes. Itaque mora Alexandrina effectum eſt, ut eorum cauſa quaſi corrigeretur, ut eorum culpa minueretur. *Manut.*

Digitized by Google

recipior ab his, quod vides non fieri; tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi ſim non reperio: ſin jactor, eo minus. Itaque tuas literas expecto; eaſque ut ad me ſine dubitatione ſcribas, rogo. Quod ſuades, ut ad Quintum ſcribam [11] de his literis, facerem, ſi me quidquam iſtæ literæ delectarent. Etſi quidam ſcripſit ad me his verbis: *Ego ut in his malis, Patris ſum non invitus: eſſem libentius, ſi frater tuus ea de te loqueretur, quæ ego audire vellem.* Quod ais illum ad te ſcribere, me ſibi nullas literas remittere: ſemel ab ipſo accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menſes tempeſtatibus retentus eſt. Quintum filium ad me acerbiſſime ſcripſiſſe jam ante ad te ſcripſi. Extremum eſt quod te orem, ſi putas rectum eſſe, & a te ſuſcipi poſſe, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de teſtamento. Tempora monent ut videat, ut ſatisfaciat, quibus debeat. Auditum ex Philotimo eſt, eam ſcelerate quædam facere. Credibile vix eſt. Sed certe, ſi quid eſt, quod fieri poſſit, providendum eſt. De omnibus rebus velim ad me ſcribas, & maxime quid [12] ſcribas de ea: in quo tuo conſilio egeo, etiam ſi nihil excogitas: id enim mihi erit [13] pro deſperato. III. Non. Jun.

11 *De his literis*] Quæ mihi a Cæſare redditæ ſunt. *Idem*.

12 *Scribas*] Manutius conjiciebat, *ſentias*. Corradus, *ſcias*. Nihil horum Faerni exemplar habuit. Neque vero, ſi legas, *Et maxime quid de ea*, neceſſe fuit quidquam addere.

13 *Pro deſperato*] Alii, *pro explorato*.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. PROPERANTIBUS tabellariis alienis hanc epiſtolam dedi; eo brevior eſt; &, quod eram miſſurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Jun. deque tua erga ſe obſervantia benevolentiaque mihi plurima expoſuit, literaſque reddidit trinas. Ego autem ex ipſius virtute; humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex ſingulari filia debui; ſed etiam incredibili ſum dolore affectus, tale ingenium in tam miſera fortuna

verſari , idque accidete nullo ipſius delicto , ſumma culpa mea . Itaque a te neque conſolationem jam , qua cupere te uti video , nec conſilium , quod capi nullum poteſt , expecto : teque omnia cum ſuperioribus ſæpe literis , tum proximis tentaſſe intelligo . Ego cum Salluſtio Ciceronem ad Cæſarem mittere cogitabam . Tulliam autem non videbam eſſe cauſam cur diutius mecum tanto in communi mœrore retinerem . Itaque matri eam , cum primum per ipſam liceret , eram remiſſurus . Pro ea , quam ad modum conſolantis ſcripſiſti [1] πρᾳότατα , putato ea me ſcripſiſſe , quæ tu ipſe intelligis reſponderi potuiſſe . Quod Oppium tecum ſcribis locutum, non abhorret a mea ſuſpicione ejus oratio : ſed non dubito quin iſtis perſuaderi nullo modo poſſit, ea , quæ faciant, mihi probari poſſe ; quoquo modo loquar. Ego tamen utar moderatione , qua potero . Quanquam quid mea interſit ut eorum odium [2] ſubeam, non intelligo . Te juſta cauſa impediri , quo minus ad nos venias , video; idque mihi valde moleſtum eſt. Illum ab Alexandria diſceſſiſſe nemo nuntiat ; conſtatque , ne profectum quidem illinc quemquam poſt Idus Martias : nec poſt Idus Decemb. ab illo datas ullas literas . Ex quo intelligis ; illud de literis a. d. v Id. Febr. datis (quod inane eſſet , etiam ſi verum eſſet) non verum eſſe . L. Terentium diſceſſiſſe ex Africa ſcimus , Pæſtumque veniſſe . Quid is afferat , aut quo modo exierit , aut quid in Africa fiat , ſcire velim . Dicitur enim per Naſidium [3] emiſſus eſſe . Id quale ſit velim , ſi inveneris , ad me ſcribas . De H-S x , ut ſcribis , faciam . Vale . XVII Kal. Quint.

1 Πρᾳότατα] *Leniſſime* . Ejus, inquit , epiſtolæ loco , quam inſtar conſolantis ad me ſcripſiſti *leniſſime* , putato ea me tibi reſcripſiſſe , quæ tu intelligis potuiſſe eeſponderi . Cum Cicero gravi mœrore conficeretur qua de ſuis , qua de Tulliæ miſeriis , Atticus eum leniſſimis literis conſolatus fuerat , quibus cum Cicero non reſcriberet , mandavit Attico , ut ipſe ſibi ita reſponſum putaret , ut in ea reſponſione deſiderari nihil poſſet . Cæterum πρᾳότατα Attice dictum eſt pro πρᾳοτάτως . *Boſius* . Ita ille , ut nos edimus , locum hunc mire depravatum reſtituit . Sed , inquit Grævius , Ciceronem ſic ſcripſiſſe quis præſtabit? Nemo , inquam , ſanus . Fruimur tamen , donec melius aliquid e Mſſ. depromatur . *Oliverus* .

2 *Subeam*] Lege , *ut eorum odium non ſubeam* . Quid proficiam illorum offenſionem vitando . *J. Fr. Gronov.*

3 *Emiſſus*] Ex Africa ; ex qua Pompejani neminem exire patiebantur , ne de copiis eorum , aut de conſiliis Cæſar ſcire poſſet . Naſidius autem fecerat , ut exire Terentio liceret . *Manut.*

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. DE illius Alexandria diſceſſu, nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde eſſe impeditum. Itaque nec mitto, ut conſtitueram, Ciceronem, & te rogo ut me hinc expedias. Quodvis enim ſupplicium levius eſt hac permanſione. Hac de re & ad Antonium ſcripſi, & ad Balbum, & ad Oppium. Sive enim bellum in Italia futurum eſt, ſive claſſibus utetur, hic eſſe me minime convenit: quorum fortaſſe utrumque erit: alterum certe. Intellexi omnino ex Oppii ſermone, quem tu mihi ſcripſiſti, [1] quæ iſtorum via eſſet: ſed ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino jam expecto niſi miſerum: ſed hoc perditius, in quo nunc ſum, fieri nihil poteſt. Quare & cum Antonio loquare velim, & cum iſtis; & rem, ut poteris, expedias; & mihi quamprimum de omnibus rebus ſcribas. Vale. XII Kal. Quint.

1 *Quæ iſtorum via eſſet*] De me. Nam ſi ad copias referatur, videatur petere Cicero ab Attico, ut flectat viam, ne copiæ Brunduſium veniant: quod nec Cicero petiiſſet, nec Atticus facere potuiſſet. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

XIX. CUM tuis dare poſſem literas, non prætermiſi: etſi quid ſcriberem, non habebam. Tu ad nos & rarius ſcribis quam ſolebas, & brevius: credo quia nihil habes, quod me putes libenter legere, aut audire poſſe. Veruntamen velim, ſi quid erit, qualecunque erit, ſcribas. Eſt autem unum quod mihi ſit optandum, ſi quid agi de pace poſſit: quod nulla equidem habeo in ſpe: ſed quia tu leviter interdum ſignificas, cogis me ſperare quod optandum vix eſt. Philotimus [1] dicitur Idib. Sext. Nihil habeo de illo amplius. Tu velim ad ea mihi reſcribas, quæ ad te antea ſcripſi. Mihi tantum temporis ſatis eſt, dum ut in peſſimis

 rebus

1 *Dicitur Idibus Sext.*] Affuturus, cum Cæſaris ad me literis. Affuit autem pridie Idus, ut patet duabus epiſtolis ad Terentiam, *Fam.* XIV. 23. & 24. *Man.*

rebus aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. Vale. XI Kal. Sext.

CICERO ATTICO SAL.

XX. SEPTIMO-DECIMO Kal. Sept. venerat die XXVIII [1] Seleucia Pieria C. Trebonius, qui ſe Antiochiæ diceret apud Cæſarem vidiſſe Quintum filium cum Hirtio. Eos de Quinto quæ voluiſſent, impetraſſe nullo quidem negotio. Quod ego magis gauderem, ſi iſta nobis impetrata quidquam ad ſpem explorati haberent. Sed & alia timenda ſunt, ab aliiſque, & ab hoc ipſo. Quæ dantur ut a domino, rurſus in ejuſdem ſunt poteſtate. Etiam Salluſtio ignovit. Omnino dicitur nemini negare. Quod ipſum eſt [2] ſuſpectum, notionem ejus differri. M. Gallius, Q. filius, mancipia Salluſtio reddidit. Is venit ut legiones in Siciliam traduceret: & protinus [3] iturum Cæſarem Patris. Quod ſi faciet, ego, quod ante mallem, aliquo propius accedam. Tuas literas ad eas, quibus a te proxime conſilium petivi, vehementer expecto. Vale. XVI Kal. Septemb.

1 *Seleucia Pieria*] Ptolomæus tres Seleucias facit, e quibus Seleucia Pieria cognominatur, quæ ad Euphratem eſt. De qua Strabo lib. XVI. Plinius lib. V. cap. 12. *Popma.*

2 *Suſpectum*] Si nunc aliquibus ignoſceret cauſa eorum cognita: iis, quibus ignoviſſet, nihil amplius timendum eſſet. Cum vero omnibus ignoſcat incognita cauſa; ſuſpectum videtur eſſe. *Man.*

3 *Iturum*] Nunciat Salluſtius, vel arbitrantur homines. *Corr.*

CICERO ATTICO SAL.

XXI. ACCEPI VI Kal. Sept. literas a te, datas XII Kal. doloremque, quem ex Quinti ſcelere jampridem acceptum jam abjeceram, lecta ejus epiſtola graviſſimum cepi. Tu etſi non potuiſti ullo modo facere, ut mihi illam epiſtolam non mitteres: tamen mallem non eſſe miſſam. Ad ea autem, quæ ſcribis de teſtamento, videbis quid, & quo modo. De nummis & illa ſic ſcripſit, ut ego ad te antea; & nos, ſi quid opus erit, utemur ex eo, de quo ſcribis. Ille

le ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore . Multa eum in Aſia dicuntur morari , maxime Pharnaces . Legio XII , ad quam primum Sylla [1] venit , lapidibus egiſſe hominem dicitur . Nullam putant ſe commoturam . Illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam . Sed , ſi hoc ita eſt , huc [2] veniat neceſſe eſt . Ac [3] mallem illum . Aliquo enim hinc evaſiſſem . Nunc metuo ne ſit expectandum ; & cum reliquis etiam loci gravitas hic miſerrime perferenda . Quod me mones ut ea videam quæ ad tempus accommodem : facerem ſi res pateretur , & ſi ullo modo fieri poſſet : ſed in tantis noſtris peccatis , tantiſque [4] noſtrorum injuriis , nihil eſt , quod aut facere dignum nobis , aut ſimulare poſſim . Syllana confers : in quibus omnia genere ipſo præclariſſima fuerunt , moderatione paulo minus temperata . Hæc autem ejuſmodi ſunt , ut obliviſcar mei ; idque malim quod omnibus ſit melius , quorum utilitati meam junxi . Tu ad me tamen velim quam ſæpiſſime ſcribas , eoque magis , quod præterea nemo ſcribit : ac ſi omnes , tuas tamen maxime expectarem . Quod ſcribis illum per me Quinto fore placatiorem : ſcripſi ad te antea , eum ſtatim Quinto filio omnia tribuiſſe ; noſtri nullam mentionem . Vale .

1 *Venit*] Ut legiones in Siciliam traduceret : quo Cæſar Patris iturus erat . *Man.*

2 *Veniat*] Cæſar , ad ſedandos tumultus militum , qui nolunt ante in Siciliam trajicere , niſi præmiis acceptis.

3 *Mallem illum*] Mallem illum (Cæſarem) prius veniſſe . *Corradus* . Videtur omnino perſpexiſſe Corradus id , quod exprimere noluit Cicero , & volebat intelligi : neque aliam admittunt interpretationem ea quæ ſequuntur. Hoc ergo ait : Si prius Cæſar veniſſet , cum eo collocutus , alium mihi receptum quæſiſſem , ac jamdudum moleſtia carerem hujus commorationis. *Olivetus*.

4 *Noſtrorum*] Q. Q. & fortaſſe Terentiæ.

CICERO ATTICO SAL.

XXII. DILIGENTER mihi faſciculum reddidit Balbi tabellarius . Accepi enim a te literas , quibus videris vereri , ut [1] epiſtolas illas acceperim : quas quidem vellem

1 *Epiſtolas*] Q. Cicero epiſtolas contra Marcum fratrem ſcripſerat ad Cæſarem : Cæſar illas ad Oppium & Balbum miſit : illi Attico dederunt : Atticus ad M. Ciceronem curavit perferendas. *Man.*

Digitized by Google

lem mihi nunquam redditas : auxerunt enim mihi dolorem. Nec ſi in aliquem incidiſſent, quidquam novi attuliſſent: quid enim tam pervulgatum, quam illius in me odium, & genus hoc literarum? quod ne Cæſar quidem ad [2] iſtos videtur miſiſſe, quaſi quo illius improbitate offenderetur, ſed, credo, uti notiora noſtra mala eſſent. Nam quod te vereri ſcribis, ne illi obſint, eique rei mederi : ne [3] rogari quidem ſe paſſus eſt de illo : quod quidem mihi moleſtum non eſt : illud moleſtius, iſtas [4] impetrationes noſtras nihil valere. Sylla, ut opinor, cras hic erit cum Meſſala. Currunt ad illum pulſi a militibus; qui ſe negant [5] uſquam, niſi acceperint. Ergo ille huc veniet; quod non putabant : tarde quidem. Itinera enim ita facit, ut multos dies [6] in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. Quid mihi igitur cenſes? jam enim corpore vix ſuſtineo gravitatem hujus cæli, quæ mihi laborem affert in dolore. An [7] his illuc euntibus mandem, ut me excuſent, ipſe accedam propius? Quæſo, attende; & me, quod adhuc ſæpe rogatus non feciſti, conſilio juva : ſcio rem difficilem eſſe : ſed ut in malis. Etiam illud mea magni intereſt, te ut videam. Profecto aliquid profecero, ſi id acciderit. De teſtamento, ut ſcribis, animadvertes.

2 *Iſtos*] Cæſarianos, qui Romæ ſunt.

3 *Rogari*] Statim, inquit, quæcunque poſtulavit Q. Filius de patre impetravit, ita facile, ut ne rogari &c. *Victor.*

4 *Impetrationes noſtras*] Scripſerat Atticus, poſſe Ciceronem efficere, ut ne Quinto fratri illæ obeſſent literæ, de quibus queritur Cicero; poſſe *impetrare* a Cæſare, ne Quinto eſſet iratus. Reſpondet, nulla ſe in gratia eſſe apud Cæſarem, nihil ſibi ab illo tribui. Video, inquit, *iſtas*, de quibus ſcribis, *impetrationes* meas *nihil valere* : Ita iratus fratri non eſt, a quo me videt graviter læſum eſſe, ut omnia donarit ultro; *ne rogari quidem ſe paſſus ſit : mihi nullam fecerit mentionem*, ut eſt in ſuperiore epiſtola. Condonatum fuerat Quinto prius, quam fratri, quem læſerat, ſatisfaceret. Id Marco erat moleſtum. *Olivetus.*

5 *Uſquam*] Supple, commoturos.

6 *In oppidum*] Non explano, Ut in unoquoque oppido multos dies Cæſar conſumat, ſed, Ut ab oppido ad oppidum multorum dierum itinere perveniat. Quale illud eſt ep. 35. lib. XII. *Ne totum diem in villam.* Ubi ſubaudio, *Ponam*; dum in villam eo. *Manut.* Priori tamen modo accipit J. F. Gronov. ut nimirum conventibus agendis & audiendis legationibus multos dies *in oppidum* ponat Cæſar.

7 *His*] Syllæ & Meſſalæ. *Illuc* : ad Cæſarem. *Excuſent* : quod Brunduſio diſceſſerim, & propius urbem acceſſerim. *Manut.*

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. QUOD ad te ſcripſeram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi ſcripſit, te ſecum locutum. Tuas literas expectabam. Niſi illud quidem mutari, ſi aliter eſt atque oportet, [1] non video poſſe; ſed cum ab illo accepiſſem literas, deſideravi tuas: & ſic putabam, te certiorem [2] factum non eſſe, modo valeres: ſcripſeras enim te quodam valetudinis genere tentari. Acuſius quidam Rhodo venerat VIII Id. Quint. Is nuntiabat, Quintum filium ad Cæſarem profectum IV Kal. Junias, Philotimum Rhodum pridie eum diem veniſſe, habere ad me literas. Ipſum Acuſium audies: ſed tardius iter faciebat. Eo feci ut celeriter eunti darem. Quid ſit in iis [3] literis, neſcio: ſed mihi valde Quintus frater gratulatur. Equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem aſſequi poſſum, quod mihi tolerabile poſſit eſſe. Te oro, ut [4] de hac miſera cogites: & illud, de quo ad te proxime ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam, & etiam [5] de ipſo teſtamento. [6] Illud quoque vellem antea: ſed omnia timuimus. Melius quidem in peſſimis nihil fuit diſcidio. Aliquid feciſſemus, [7] ut vivi, vel tabularum [8] novarum nomine, vel [9] nocturnarum expugnationum, vel [10] Metellæ, vel omnium malorum:

1 *Non video*] Agitur de teſtamento Terentiæ, de quo ſcripſerat ep. 16. ut Atticus cum Camillo communicaret. Tuas literas expectavi, inquit, ut quid actum eſſet intelligerem. Veruntamen teſtamentum ſi aliter factum eſt atque oportebat, mutari jam non poſſe video. *Popma.*

2 *Factum*] Scilicet a meis de mittendo tabellario: quanquam interdum verebar, ne morbus te prohibuiſſet ſcribere, ſignificaveras enim antehac te non ſatis valere. *J. F. Gron.* Conjicit Muretus, *etſi putabam te tardiorem factum*, &c.

3 *Literis*] De quibus infra, ep. 24.

4 *De hac miſera*] Tullia.

5 *De ipſo teſtamento*] Ut Terentia teſtamentum faciat. Et in dictione, *Ipſo*, ineſt emphaſis: quaſi dicat, de quo ſcis me laborare, & de quo ſæpe jam ad te ſcripſi. *Man.*

6 *Illud quoque*] De diſſidio inter Dolabellam, & Tulliam. *Corr.*

7 *Ut vivi*] Sic Balliol. & Helmſt. cum omnibus editis antiquioribus: quod non auſim mutare. Eſt enim, Feciſſem aliquid quo oſtenderem me dolorem & contumeliam ſentire. Mortui enim carent ſenſu. *Grævius*. Malebat Pantagathus, *ut viri*: quod Lamb. recepit. Omittamus Boſium, qui edidit, *ut vini*: hoc eſt, vinolentiæ.

8 *Novarum*] De quibus legem ferre volebat Dolabella.

9 *Nocturnarum*] Quibus Dolabella inimicorum, ut L. Trebellii, vel potius mulierum ædes expugnabat. *Corrad.*

10 *Metellæ*] Quæ temporibus illis videtur male audiſſe. Horat. Satyr. 3. lib. II. & Ovid. eleg. 1. lib. II. Triſt. *Idem.*

rum : nec res periiſſet : & videremur aliquid doloris virilis habuiſſe. Memini omnino tuas literas; [11] ſed & tempus illud: etſi quidvis præſtitit. Nunc quidem ipſe videtur [12] denuntiare. Audimus enim de ſtatu Reipublicæ. O dii! generumne noſtrum potiſſimum, [13] ut hoc, vel tabulas novas? Placet mihi igitur, & idem tibi, nuntium remitti. Petet fortaſſe tertiam penſionem. Conſidera igitur, tumne cum ab ipſo naſcetur, [14] an prius ego. Si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. Tu & hæc, & ſi quid erit quod interſit me ſcire, ſcribas velim. Vale.

11 *Sed & tempus*] Supra, ep. 3.

12 *Denuntiare*] Forte, *renuntiare*, ut ſit renuntiare repudium Tulliæ, ita ſcilicet ſe gerendo, ut eam pro uxore non agnoſcat. Plaut. Aulul. IV. 10. *is me nunc renuntiare repudium juſſit tibi*. J. F. Gron.

13 *Ut hoc, vel tabulas*] Subaudi, cogitet, in animo habeat; vel aliquid hujuſmodi. Particula, *Vel*, ſententiam non mutat, ſicuti cum ponitur pro *aut*, ſed auget, quomodo poſita eſt in libris Academicis: *Per me vel ſtertas licet, non modo quieſcas*. Manutius.

14 *An prius ego*] Ei renuntiem ſcilicet: hoc eſt, an Tullia meo ſuaſu ei prius nuntium mittere debeat, an expectare ut a Dolabella repudietur. *Græv.*

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. QUæ dudum ad me, &, quæ etiam ante bis ad Tulliam de me ſcripſiſti, ea ſentio eſſe vera. Eo ſum miſerior, (etſi nihil videbatur addi poſſe) quod mihi non modo iraſci graviſſima [1] injuria accepta, ſed ne dolere quidem impune liceat. Quare iſtuc feramus. Quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ tu, ne accidant, ut caveamus mones. Ea enim eſt nobis contracta culpa, ut omni ſtatu, omnique populo eundem exitum habitura videatur. Sed ad meam manum [2] redeo: ſunt enim hæc occultius agenda. Vide quæſo etiam nunc de teſtamento, quod tum factum, cum illa quærere cœperat. [3] Non credo te commo-

1 *Injuria*] Tulliam aſpernabatur Dolabella: qua injuria ſic commovebatur Cicero, quaſi eam ipſe accepiſſet. Atticus nolebat tentari divortium prius, quam Cicero pacem confirmaſſet cum Cæſare. Hinc eſt quod queritur, non licere ſibi iraſci, ac ne dolere quidem. *Mongalt.*

2 *Redeo*] Hactenus fuit librarii manus: nunc, inquit, ad meam redeo.

3 *Non credo*] Totus locus ſic eſt reſcribendus: *De teſtamento. Quod dum factum Camillus queri cœperat, non credo te commovit*. Non puto te ad animum revocaſſe, & ex eo turbari. *J. F. Gronovius*. Muretus vero pro vulgatis *cum illa quærere cœperat*, reponendum putat *cum illa hærere cœperat*. Sed locus & Grævio & Mongalto videtur comploratus. Boſianam editionem repræſento.

morit; neque enim [4] rogarit; ne me quidem. Sed quaſi ita ſit; quoniam in ſermonem jam veniſti, poteris eam monere, ut alicui committat, cujus extra periculum hujus belli fortuna ſit. Equidem tibi potiſſimum velim, ſi idem [5] illa vellet: quam quidem celo miſeram, me in hoc timere. [6] De illo altero, ſcio equidem [7] venire nunc nihil poſſe: ſed ſeponi & occultari poſſunt, ut extra ruinam ſint eam, quæ impendet. Nam quod ſcribis, nobis noſtra & tua Terentiæ fore parata: tua credo: noſtra quæ poterunt eſſe? De Terentia autem (mitto cætera, quæ ſunt innumerabilia) quid ad hoc addi poteſt? Scripſeras, ut H-S XII permutaret; tantum eſſe reliquum de argento. Miſit illa ccIↃↃ mihi, & adſcripſit, tantum eſſe reliquum. Cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perſpicis quid in maxima re fecerit? Philotimus non modo nullus venit, ſed ne per literas quidem, aut per nuntium certiorem facit me [8] quid egerit. Epheſo qui veniunt, ibi ſe eum de ſuis controverſiis in jus adeuntem vidiſſe nuntiant: quæ quidem (ita enim veriſimile eſt) in adventum Cæſaris fortaſſe rejiciuntur. Ita [9] aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, & eo me magis eſſe deſpectum: aut, etiam ſi quid habet, id niſi omnibus ſuis negotiis confectis ad me referre non curat. Ex quo magnum equidem capio dolorem, ſed non tantum, quantum videor debere. Nihil enim mea minus intereſſe puto, quam quid [10] illinc afferatur. Id quamobrem, te intelligere certe ſcio. Quod me mones de vultu & oratione ad tempus accommodanda; etſi difficile eſt, tamen imperarem mihi, ſi mea quidquam intereſſe putarem. Quod ſcribis, literis putare [11] Africanum negotium confici poſſe, velim ſcriberes, cur ita putares: mihi quidem nihil in mentem venit, quare id

4 *Rogarit*] Conſilium tuum. *Gron.*

5 *Illa*] Tullia.

6 *De illo altero*] Quod ſcilicet ad te ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam. *Manutius.*

7 *Venire*] Ex argento, & ſupellectile.

8 *Quid egerit*] De me apud Cæſ. *Idem.*

9 *Aut nihil puto*] Cum Philotimus Epheſi tempus tereret, conjecturam faciebat, in iis literis, quas ille a Cæſare ferre dicebatur, nihil eſſe, quod celerius perferri opus eſſet. *Manutius.*

10 *Illinc*] A Cæſare, ex Alexandria. *Idem.*

11 *Africanum*] Scribis te putare, inter Cæſarem, & Pompejanos, qui in Africe ſunt, literis utrimque mittendis pacem poſſe fieri. *Idem.*

putem fieri poſſe; tu tamen velim, ſi quid erit, quod conſolationis aliquid habeat, ſcribas ad me. Sin, ut perſpicio, nihil erit, ſcribas idipſum. Ego ad te, ſi quid audiero citius, ſcribam. Vale. VIII. Id. Sext.

CICERO ATTICO SAL.

XXV. FACILE aſſentior tuis literis; quibus exponis pluribus verbis nullum te habere conſilium, quo a te poſſim juvari. Conſolatio certe nulla eſt, quæ levare poſſit dolorem meum. Nihil eſt enim contractum caſu: nam id eſſet ferendum: ſed omnia fecimus iis erroribus, & miſeriis & animi & corporis, quibus [1] proximi utinam mederi maluiſſent, [2] quam obeſſe. Quoniam neque conſilii tui, neque conſolationis cujuſquam ſpes ulla mihi oſtenditur; non quæram hæc a te poſthac. Tantum velim, ne intermittas: ſcribas ad me quidquid veniet tibi in mentem, cum habebis cui des, & dum erit ad quem des: quod [3] longum non erit. Illum diſceſſiſſe Alexandria rumor eſt non firmus, ortus ex Sulpicii literis: quas cuncti poſtea nuntii confirmarunt: quod verum an falſum ſit, quoniam mea nihil intereſt, utrum malim neſcio. Quod ad te jampridem de teſtamento ſcripſi, [4] apud εὐπίστοις illas velim: ut poſſint, advertas. Ego [5] hujus [6] miſerrima facultate confectus conflictor. Nihil unquam ſimile natum puto: cui ſi qua re conſulere aliquid poſſum, cupio a te admoneri. Video eandem eſſe difficultatem, quam in conſilio dando

1 *Proximi*] Ut Q. frater, Q. filius, uxor, & gener. *Corrad.*

2 *Quam obeſſe*] Legit Grævius ex Mſſ. *Maluiſſent. Quam ob rem quoniam*, &c.

3 *Longum non erit*] Significat, ſe aut in tantis moleſtiis non diu poſſe vivere, aut in alias terras velle migrare. *Man.*

4 *Apud εὐπίστοις*] Velim, inquit, Terentiam & Tulliam deponere teſtamentum ipſius Terentiæ apud aliquem, cui tuto committi queat: ut vero id facere poſſint, ipſe advertas rogo. Εὐπίστοι vocat hominem exploratæ fidei, & cui tuto credi poſſit. Huc ſpectant verba illa epiſtolæ ſuperioris, *poteris eam monere, ut alicui committat*, &c. *Boſius*. Antea legebatur, *apud epiſtolas velim ut poſſint adverſas*. Unde ſenſus elici nullus poteſt. Boſii conjectura non eſt quidem certa; immo eſt audacior; ſed hujuſmodi tamen, ut tenebris præſtare videatur. *Oliverus*.

5 *Hujus*] Tulliæ.

6 *Miſerrima facultate*] Negat Grævius miſeram aut miſerrimam facultatem pro inopia poſſe accipi. Cur enim? An quia pugnant ſecum *facultas* & *inopia*? Pugnantne magis, quam ſtrenuitas & inertia? Atqui dixit Horatius, 11. Ep. XI. 28. *ſtrenua nos exercet inertia*. Idem.

Digitized by Google

do ante: tamen hoc me magis ſollicitat, quam omnia. In [7] penſione ſecunda cæci fuimus. [8] Alium mallem. Sed præteriit. Te oro ut in perditis rebus, ſi quid cogi, confici poteſt, quod ſit in tuto, ex argento, neque ſatis multa ex ſupelleſtile, des operam. Jam enim mihi videtur adeſſe extremum, nec ulla fore conditio pacis, eaque, quæ ſunt, etiam ſine adverſario peritura. Hæc etiam, ſi videbitur, cum Terentia loquare opportune. Non queo omnia ſcribere. Vale. [9] III Non. Quint.

7 *Penſione ſecunda*] Intelligit penſionem ſecundam dotis, quam Dolabellæ ſolverat anno ſuperiore poſt Kal. Quint. epiſt. 3. *Popma.*

8 *Alium mallem*] Doleo fuiſſe me cæcum: mallem id alii contigiſſet: mallem alium fuiſſe cæcum. Putat Mongaltus, hoc genus loquendi, *Alium mallem*, in communi uſu & proverbio fuiſſe. Corradus opinabatur legi poſſe: *Aliud mallem* feciſſe; ut dicere ſolent illi, quos aliquid feciſſe pœnitet. *Olivetus.*

9 III *Non. Quint.*] Ex diebus adſcriptis, quibus datæ ſignificantur, perſpicitur quam perturbatus ordo ſit extremarum libri hujus epiſtolarum. Videntur ita poſſe diſtribui, ut hæc ipſa quæ incipit, *Facile aſſentior*, ſit 19. Et quæ deinceps, *Quod ad te*, 20. *Cum tuis*, 21. *Quæ dudum*, 22. *Kal.* XVII. *Sept.* 23. *Accepi* VI. *Kal.* 24. *Diligenter*, 25. Malaſp.

Digitized by Google

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER XII.

CICERO ATTICO SAL.

I. UNDECIMO die poſtquam a te diſceſſeram, hoc literularum exaravi, egrediens e villa ante lucem: atque eo die cogitabam in Anagnino, poſtero autem in Tuſculano; ibi unum diem. V. Kalendas igitur [1] ad conſtitutum: itaque utinam continuo ad complexum meæ Tulliæ, ad oſculum Atticæ poſſim currere. Quod quidem ipſum ſcribe quæſo ad me; ut, dum conſiſto in Tuſculano, ſciam quid garriat: ſin ruſticatur, quid ſcribat ad te: eique interea aut ſcribes ſalutem, aut nuntiabis, itemque Piliæ: & tamen, etſi continuo congreſſuri ſumus, ſcribes ad me, ſi quid habebis.

Cum complicarem hanc epiſtolam, noctuabundus ad me venit cum epiſtola tua tabellarius: qua lecta, de Atticæ febricula ſcilicet valde dolui. Reliqua quæ expectabam, ex tuis literis cognovi omnia. Sed quod ſcribis igniculum matutinum; [2] γεροντικώτερον eſt memoriola vacillare. Ego enim IV Kal. Axio dederam, tibi III, Quinto quo die veniſſem, id eſt V Kal. Hoc igitur habebis: novi nihil. Quid ergo opus erat epiſtola? Quid, cum coram ſumus, & garrimus quidquid in buc-

1 *Ad conſtitutum*] Ad conſtitutum locum & tempus. *Gravius*.

2 Γεροντικώτερον *eſt*] *Magis ſenile*, *magis quaſi proprium ſenum*. Corrad. Atticum objeciſſe Ciceroni γεροντικὸς eſſe igne matutino uti hoc tempore, apparet ex verbis paulo poſt ſubjectis. *Hoc igitur habebis*. Quo ſignificat ſe, ut illum repungat, γεροντικώτερον aliquid ei exprobraſſe, memoriæ ſcilicet vacillationem. Nam *hoc igitur habebis* eſt, hoc tibi repoſitum ſit, qui mihi vitio vertiſti γεροντικὸν illud, quod ignem matutinum me deſiderare ſcripſerim ad literas exarandas. *Grav.*

buccam? Eſt profecto quiddam [3] λέσχη, quæ habet, etiam ſi nihil ſubeſt, colloquutione ipſa ſuavitatem.

3 Λέσχη] *Confabulatio*, *colloquium*. Reſpondet ei objectioni, quam ipſe ſibi ex Attici perſona fingit: Quid oportuit mittere inanes literas? *Malaſpina*.

CICERO ATTICO SAL.

II. HIC rumor eſt [1] tamen [2] Murcum periiſſe naufragio, [3] Aſinium delatum vivum in manus militum, quinquaginta naves delatas in Uticam reflatu hoc, Pompejum non comparere, nec in Balearibus omnino fuiſſe, ut Patiæcus affirmat. Sed auctor nullius rei quiſquam. Habes quæ, dum tu abes, locuti ſunt. Ludi interea Præneſte. Ibi Hirtius, [4] iſti omnes: & quidem ludi dies octo. Quæ cœnæ? quæ deliciæ? Res interea fortaſſe [5] tranſacta eſt. O miros homines! At Balbus ædificat: [6] τί γὰρ αὐτῷ μέλει? Verum ſi quæris, homini non recta, ſed voluptaria quærenti nonne [7] βεβίωται? Tu interea dormis. Jam explicandum eſt [8] πρόβλημα, [9] ſi quid acturus es. Si quæris quid putem, ego [10] fructum puto. Sed quid multa? jam te videbo; & quidem, ut ſpero, de via recta ad me. Simul enim & diem [11] Tyrannioni conſtituemus, & ſi quid aliud.

CI-

1 *Tamen*] Utitur adverſativa particula, ut Atticum falli doceat, dum ſcriberet, ſe putare nihil novi Romam allatum eſſe, ex quo inde diſceſſiſſet. *Boſius*.

2 *Murcum*] Quem poſtea C. Caſſius in ſuas partes traduxit; mox falſis criminibus inſimulatum Sex. Pompejus, Magni filius, in Sicilia interfecit. *Man.*

3 *Aſinium*] C. Aſinium Pollionem.

4 *Iſti omnes*] Cæſariani. *Corrad.*

5 *Tranſacta*] In Africa. Interea inquit, depugnatum fortaſſe eſt in Africa, quo Cæſar menſe Decembri contra Pompejanos, Scipione imperatore bellum renovante, trajecerat. *Manutius*.

6 Τί γὰρ] *Quid enim illi curæ eſt?*

7 Βεβίωται] Præclare *acta vita eſt*. Nam *Vivere* quandoque valet jucunde vivere. Nonne vides, inquit, Balbo, cum voluptate vitam eſſe traductam? At tu interea dormis: non explicas quomodo vivendum tibi ſit. *Manutius*.

8 Πρόβλημα] *Quæſtio*. Nimium diu quæris, utrum recta, an voluptaria ſequaris. Hæc tibi quæſtio jam explicanda eſt, aliquando tibi eſt decernendum, utram partem eligas. *Idem*.

9 *Si quid acturus es*] Qui ſemper deliberat, & quærit, hoc an illud agat; nihil unquam agit. *Idem*.

10 *Fructum*] Hoc eſt voluptatem, & uſuram commodorum. Frui enim abſolute poſitum, eſt præſentibus commodis & voluptatibus uti. Patet ex epiſtola ad Pætum lib. IX. epiſt. 17. *Nihil, inquit, timeo: fruor, dum licet: opto, ut ſemper liceat*. Idem.

11 *Tyrannioni*] Grammaticus fuit eruditus, qui librum ſcripſit, de quo ep. 5. Is docuit Q. Ciceronem filium, ut legitur in epiſtola ad Q. fratrem, lib. II. ep. 1. De eodem etiam epiſt. 4. & 8. lib. IV. Simul diem conſtituemus, quo die ſuum librum legendum nobis det. Ep. 5. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

III. UNUM te puto minus blandum eſſe, quam me: &, ſi uterque noſtrum eſt aliquando adverſus aliquem, inter nos certe nunquam ſumus. Audi igitur me hoc [1] *ἀγοητεύτως* dicentem. Ne vivam, mi Attice, ſi mihi non modo Tuſculanum, ubi cæteroqui ſum libenter, ſed [2] *μακάρων νῆσοι* tanti ſunt, ut ſine te ſim totos dies. Quare [3] obduretur hoc triduum; ut te quoque ponam in eodem [4] *πάθει*: quod ita eſt profecto. Sed velim ſcire, hodiene ſtatim [5] de auctione, aut quo die venias. Ego me interea cum libellis. Ac moleſte fero [6] Vennonii me hiſtoriam non habere. Sed tamen [7] ne nihil de re, [8] nomen illud quod a Cæſare, tres habet conditiones, aut emptionem ab haſta: (perdere malo: etſi, præter turpitudinem, hoc ipſum puto eſſe [9] perdere) aut delegationem a mancipe, annua die; (quis erit, cui credam? aut quando iſte [10] Metonis annus veniet?) aut [11] Vecteni conditionem ſemiſſe. [12] *Σκέψαι* igitur. Ac vereor, ne iſte jam auctionem nullam faciat, ſed ludis factis [13] *κτύπῳ* ſubſidio currat, ne talis vir *ἀλογηθῇ*. Sed [14] *μελήσει*.

CI-

1 *Α'γοητεύτως*] Sine fuco.

2 *Μακάρων νῆσοι*] Beatorum inſulæ.

3 *Obduretur hoc triduum*] Ab utroque noſtrum. Nam tu quoque in eodem *πάθει*, & in eadem moleſtia es; propterea quod, ut ego te invitus, ita tu me non libenter cares. *Manutius*.

4 *Πάθει*] Affectu, animi motu.

5 *De auctione*] Poſt auctionem. *Man.*

6 *Vennonii*] Vide lib. I. de Leg. c. 2.

7 *Ne nihil de re*] Supple, ſcribam.

8 *Nomen illud quod a Cæſare*] Ciceroni pecuniam debebat proſcriptus civis Pompejanus, cujus bona Cæſar cum vellet publicare, permiſit ut Cicero debitum ſuum exigeret. Ideo dicit *Nomen illud quod a Cæſare mihi conceſſum ut exigam*, tribus modis conſequi potero, emptione ab haſta, delegatione a mancipe, & ſemiſſe. *Popma.*

9 *Perdere*] Nam, ſi dominus commutabitur, quæ de bonis proſcriptorum empta fuerint, rata non erunt. *Manut.*

10 *Metonis annus*] Proverbialiter hic dicitur longiſſima dilatio, ab eo quod Metonis Aſtronomi annus conſtabat octodecim annis ſolaribus. *Popma.*

11 *Vecteni conditionem ſemiſſe*] Compendium loquendi ſic eſt integrandum: Aut habeat eam conditionem, qua Vectenus eſt depactus, nimirum ut ſemiſſe ſimus contenti, vel dimidia parte. *Gronov. Obſerv.* lib. I. cap. 16.

12 *Σκέψαι*] Conſidera: quid? hoc videlicet, de tribus conditionibus, quæ tibi magis e re noſtra videatur. *Manut.*

13 *Κτύπῳ*] *Plauſui*. Sententia hujus loci hæc eſt: Vereor, ne quia ludi Præneſte fiunt, iſte, quicunque ſit, advolet eo ad plandendum, veritus, præſentes ſegnius plauſuros, & eos excitaturos, ne tam inſignis vir, qui ludos dat, negligatur. *J. F. Gronov.*

14 *Μελήσει*] Curabis: curæ erit. *Manutius.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. O GRATAS tuas mihi jucundaſque literas! quid quæris? reſtitutus eſt mihi dies feſtus. Angebar enim, quod Tiro [1] ἐπερευθέστερον te ſibi eſſe viſum dixerat. [2] Addam igitur, ut cenſes, unum diem. Sed [3] de Catone πρόβλημα Ἀρχιμήδειον eſt. Non aſſequor ut ſcribam, quod tui convivæ non modo libenter, ſed etiam æquo animo legere poſſint. Quin etiam, ſi a ſententiis ejus dictis, ſi ab omni voluntate, conſiliiſque, quæ de Republica habuit, recedam, [4] ψιλῶςque velim gravitatem, conſtantiamque ejus laudare; hoc ipſum [5] ἄκουσμα ſit. Sed vere laudari ille vir non poteſt, niſi hæc ornata ſint; quod ille ea, quæ nunc ſunt, & futura viderit, & ne fierent contenderit, &, facta ne videret, vitam reliquerit. Horum quid eſt, quod [6] Aledio probare poſſimus? ſed cura obſecro ut valeas, eamque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convaleſcendum adhibe prudentiam.

1 Ἐπερευθέστερον] *Rubicundiorem*.

2 *Addam igitur*] Ad id tempus videlicet, quod hic manere conſtitueram. Et ſciendum eſt, Ciceronem hic feſtos appellare eos dies quos ruri ageret, propterea quod feriaretur ab omnibus negotiis, quemadmodum in urbe feſtis diebus fieri ſoleret. *Manutius*.

3 *De Catone*] Catonem, ſive librum de Catonis vita ſcribere eſt opus difficile non minus quam *Archimedis* Geometræ *quæſtiones* explicare: neque enim ita poſſum ſcribere, ut Cæſarianos non offendam. Scripſit tamen; & Cæſar ipſe reſcripſit Anticatonem, ſive contra Ciceronis laudationem Catonis libros duos, ut ex Gellio conſtat. *Popma*.

4 Ψιλῶς] Tenuiter, ſine ornatu.

5 Ἄκουσμα] Auditu jucundum; ad aures oblectandas comparatum.

6 *Aledio*] Docti viri putant Aledium vocari Cæſarem ficto nomine a Græco verbo Ἀλέα, quaſi vitandum, fugiendum, non offendendum. Ego arbitror eſſe nomen amici & familiaris Cæſaris & item Attici, qui etiam nominatur ep. 24. & 27. *Popma*.

CICERO ATTICO SAL.

V. QUINTUS [1] pater quartum, vel potius milleſimum nihil ſapit, qui lætetur [2] Luperco filio & [3] Statio, ut

1 *Q. pater*] Haud dubium, quin illud Ennianum reſpexerit: *Quintu' pater quartum ſit conſul*. Vide Gellium X. 1.

2 *Luperco filio*] Romæ collegia Lupercorum tria fuere: antiquiora duo, Fabianorum, & Quintilianorum: tertium recentius Julianorum, quos ſibi, ut ait Suetonius, *in Julio, cap. 76.* inter alia humano faſtigio majora, Cæſar decerni paſſus fuerat. Primus admonuit Mongaltus, hic de Julianis agi Luper-

ut cernat duplici dedecore cumulatam domum . Addo etiam Philotimum tertium . O ſtultitiam , niſi mea major eſſet, ſingularem ! [4] Quod autem os in hanc rem ἔρανον a te ? Fac non ad [5] διψῶσαν κρήνην ; ſed ad Πειρήνην eum veniſſe ; ſed ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ in te κρήνην , ut ſcribis , haurire , in tantis ſuis præſertim anguſtiis , ποῖ ταῦτ' ἄρ' ἀποσκήψει ? Sed ipſe viderit . [6] Cato me quidem delectat , ſed etiam [7] Baſſum Lucilium ſua . De [8] Cælio tu quæres , ut ſcribis : ego nihil novi . Noſcenda eſt [9] natura , non facultas modo . [10] De Hortenſio & Virginio , tu ſi quid dubitabis : etſi quid magis placeat , ego quantum aſpicio , non facile inveneris . [11] Cum Muſtela , quemadmodum ſcribis , cum venerit Criſpus . [12] Ad Aulum

percis, in quorum adſcribebantur collegium, qui placere volebant Cæſari . De M. Antonio notum eſt , *Philipp.* II. 34. Affectavit hoc, ut alii , Quintus Cicero , filiumque Julianos inter Lupercos eſſe voluit , cum domeſticis duobus libertis , Statio ſuo , & Philotimo Terentiæ . Improbabat Marcus Cicero fratris conſilium , ut dignitatis alienum . *Olivet.*

3 *Statio*] Statius libertus Q. Ciceronis , itemque Philotimus non fuerunt Luperci , ſed calatores atque miniſtri Q. filii in ſacerdotio . Non enim liberti ad ſacerdotia admittebantur: tantum miniſtrabant ſuis patronis ſacerdotibus . *Popma.*

4 *Quod autem os*] Scite Turnebus hæc verba ſic diſtinxit, *Quod autem os, in hanc rem ἔρανον a te?* & interpretatus eſt: Quæ impudentia eſt petere a te ἔρανον, hoc eſt, munus aliquod , tanquam ſtipem , id eſt, emendicare a te pecuniam , ad eam rem obeundam ? *Boſius .*

5 Διψῶσαν] Fac , inquit , non ad διψῶσαν κρήνην, *ſiticuloſum fontem* , ſed ad Πειρήνην , *Pirenen* , eum veniſſe ; ſed ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ , *reſpirationem venerandam Alphei* , in te κρήνην , *fontem* haurire : ποῖ ταῦτ' ἄρ' ἀποσκήψει ; *quorſum hæc tandem erumpent ?* Horum autem verborum ſententia hæc eſt ; Fac Quintum fratrem , cum a te ἔρανον petiit , non ad διψῶσαν κρήνην veniſſe , ſed ad Πειρήνην ; fac etiam eundem ſummis anguſtiis rei familiaris preſſum in te haurire κρήνην , id eſt , fontem uberrimum , nempe ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ , hoc eſt , Arethuſam , quæ Pindaro eſt *Alphei reſpiratio jucunda* ; quo tandem hæc evadent? *Boſius .*

6 *Cato*] Liber de Catonis vita . *Man.*

7 *Baſſum Lucilium ſua*] Subintelligitur , delectant . Senſus eſt : Catone meo delector, ſed fortaſſe ſine cauſa , quando etiam Baſſum Lucilium , malum ſcriptorem , ſua delectant . *Idem .*

8 *Cælio*] Hic nummularius erat , cum eoque Cicero agebat de argento aurove facto , aut infecto , cum alio ſignato commutando . *Boſius .*

9 *Natura*] Naturam vocat auri qualitatem & temperaturam ; bonumne an malum ſit , purum putum & obryzum , an argentoſum , orichalcove permixtum : facultatem vero , æſtimationem & pretium . Hæc ex pecuniæ ſignatæ nota facile perſpicitur . *Idem .*

10 *De Hortenſio & Virginio tu*] Hos quoque argentarios puto fuiſſe . *Tu :* ſubaudi quæres : quæres autem hoc , num viri boni ſint , & num in auro quod daturi ſunt , vitium timere poſſimus . *Man.*

11 *Cum Muſtela*] Ages . Forte Muſtela & Criſpus coheredes erant . Itaque agi cum Muſtela non poterat , niſi & Criſpus , ejuſdem hereditatis particeps , adeſſet . Etiam ep. 3. lib. XIII. *De Criſpo* , inquit , & *Muſtela videbis . Et velim ſcire , quæ ſit pars duorum* . Quo in loco hereditatem ſignificari manifeſtum eſt , cum dicat , *Quæ ſit pars duorum* . Idem .

12 *Ad Aulum ſcripſi*] Et a Piſone argentario aurum ſumere Cicero volebat . Hoc agebatur interprete Aulo . Et , quoniam res diutius ducebatur ; puto quod argentarius Piſo in permutatione facienda lucro uſitato con-

Digitized by Google

Aulum ſcripſi, ut ea, quæ bene noſſem de auro, Piſoni [13] demonſtrarem. Tibi enim ſane aſſentio, & iſtud nimium diu duci, & omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, niſi quod ad me pertineat, facile perſpicio: meiſque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. Sed mecum eſſe te puto; non ſolum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quo modo agas. Neque enim ulla hora tui mihi eſt operis ignota. Tubulum Prætorem video L. Metello, Q. Maximo Coſſ. Nunc velim, P. Scævola Pontifex maximus, quibus Coſſ. Tribunus plebis. Equidem puto proximis, Cæpione & Pompejo. Prætor enim P. Furio, Sex. Atilio: dabis igitur Tribunatum, &, ſi poteris, [14] Tubulus quo crimine. Et vide, quæſo, L. Libo, ille qui de [15] Ser. Galba, Cenſorinone, & Manilio, an T. Quintio, M' Acilio Coſſ. Tribunus plebis fuerit. Conturbat enim me, in Bruti epitoma [16] Fannianorum ſcriptum quod erat in extremo: idque ego ſecutus, hunc Fannium, qui ſcripſit hiſtoriam, generum eſſe ſcripſeram Lælii: ſed tu me [17] *γεωμετρικῶς* refelleras: te autem nunc Brutus & Fannius. Ego tamen de bono auctore Hortenſio ſic acceperam, ut apud Brutum eſt. Hunc igitur locum expedies. Ego miſi Tironem Dolabellæ obviam. Is ad me Idibus revertetur. Te expectabo poſtridie. De Tullia mea tibi antiquiſſimum eſſe video: idque ita ut ſit, te vehementer rogo. [18] Ergo & in integro omnia: ſic enim ſcribis. Mihi etſi Kalendæ vitandæ fuerunt, [19] Nicaſio-

contentus eſſe nollet, ſed aliquanto plus peteret: Cicero, qui rem ad exitum vellet perducere, ad Aulum ſcripſit, ut per eum Piſoni demonſtraret, ſe optima noſſe, quantum pro auro, quod ab argentariis permutatione acciperetur, dari ſoleret, ut ſcilicet Piſo, cum videret Ciceronem, qui collybi rationem bene noſſet, non facile adductum iri, ut præter conſuetudinem penderet, æquiora poſtularet. *Idem*.

13 *Demonſtrarem*] Lamb. *demonſtraret*.

14 *Tubulus quo crimine*] Subaudi, accuſatus fuerit. Atticum reſcripſiſſe apparet, Quod prætor quæſtionem exercens inter ſicarios, pecunias cepiſſet ob rem judicandam. *Fin.* II. 16. *Manutius*.

15 *De Ser. Galba*] Supple, ad populum tulit. Epitome Livii, lib. XLIX.

16 *Fannianorum*] Annalium C. Fannii, (de quibus *Leg.* I. 2.) quos in epitomen Brutus contraxerat. *J. F. Gronovius*.

17 Γεωμετρικῶς] More geometrico.

18 *Ergo & in integro*] Ergo & Senatui non interfui, & nihilominus omnia mihi in integro ſunt apud Cæſarem: animus illius erga me nihil eſt immutatus, quanquam Kalendis Romæ non adfuerim, cum ſenatus habitus eſt. *Manut.*

19 *Nicaſionumque ἀρχέτυπα*] Sic lego, etſi alii aliter mutant. Nicaſiones erant argentarii

caſionumque ἀρχέτυπα fugienda, conficiendæque [20] tabulæ: nihil tamen tanti, ut a te abeſſem, fuit. Cum Romæ eſſem, & te jam jamque viſurum me putarem: quotidie tamen horæ, quibus expectabam, longæ videbantur. Scis me minime eſſe blandum: itaque minus aliquanto dico, quam ſentio.

tarii aut fœneratores: fortaſſis ita dicti, quod cæteros in hoc negotiationis genere vincerent. Eſt enim Nicaſio nomen proprium origine Græcum, apud Ciceronem in Verrem. Afranius in fabula Incendio, *Servus eſt mihi Nicaſio ſceleratus, curioſus*. Cæcilius in inſcriptione Comœdiæ, cujus teſtimonio Nonius aliquoties utitur, Botonicaſio, quaſi pecuarius, vel pecoris magiſter. Ἀρχέτυπα vocat *Calendaria* fœneratorum, in quæ velut in primigenias tabulas nomina referunt. *Popma.*

20 *Tabulæ*] De tabulis loquitur accepti & expenſi, quas quilibet paterfamilias conficiebat. *J. F. Gronov.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. DE Cælio vide, quæſo, ne qua [1] lacuna ſit in auro. Ego iſta non novi: ſed certe in collybo eſt detrimenti ſatis. Huc aurum ſi accedit: ſed quid loquor? tu videbis. Habes [2] Hegeſiæ genus, quod Varro laudat. Venio ad Tyrannionem. Ain' tu [3] verum hoc fuit? ſine me? At ego quoties, cum eſſem otioſus, ſine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno ſcilicet, ſi mihi librum miſeris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Etſi me non magis liber ipſe delectabit, quam tua admiratio delectavit. Amo enim [4] πάντα φιλόδημον: teque iſtam tam tenuem [5] θεωρίαν tam valde admiratum eſſe gaudeo. Etſi tua quidem ſunt ejuſmodi omnia. Scire enim vis: quo uno animus alitur. Sed, quæſo, quid ex iſta acuta & gravi refertur ad [6] τέλος? Sed longa oratio eſt, & tu occupatus in meo quidem fortaſſe aliquo negotio; & [7] pro

1 *Lacuna*] Lacuna dicitur eſſe in auro, cum in nummo, qui aureus videtur, aliquid eſt, quod aurum non ſit. Quaſi enim lacuna eſt in eo loco, ubi aurum non eſt: translatione ſumpta a fundis, quos lacunæ deteriores faciunt. *Man.*

2 *Hegeſiæ*] Quia proxima verba minutatim inciderat, ſcribit ſe id feciſſe exemplo Hegeſiæ, cujus dicendi genus fractum erat, & veluti in particulas inciſum, ut idem refert in Oratore. Habes, inquit, hoc exemplo genus dicendi Hegeſiæ. *Boſius.*

3 *Verum hoc fuit, ſine me*] Subaudi, te legere Tyrannionis librum. Et dixit, *Verum*, pro æquum. *Manutius.*

4 Πάντα φιλόδημον] *Omnem popularem*: hoc eſt, qui vulgaria non ſpernit.

5 Θεωρίαν] *Commentationem*: de arte fortaſſe Grammatica, quam Tyrannio profitebatur.

6 Τέλος] *Finem*, ſcilicet bonorum & malorum. Quaſi dicat: ut acuta & gravis ſit, quemadmodum tu ſcribis, Tyrannionis iſta θεωρία, mihine ad opus quod molior de bonorum & malorum finibus, aliquam utilitatem afferet?

Digitized by Google

[7] pro iſto aſſo ſole, quo tu abuſus es in noſtro pratulo, a te nitidum ſolem, unctumque repetemus. Sed ad prima redeo. Librum, ſi me amas, mitte. Tuus eſt enim profecto, quoniam quidem eſt miſſus ad te. [8] *Tantumne ab re tua eſt otii tibi*, ut etiam [9] Oratorem legas? Macte virtute: mihi quidem gratum, & erit gratius, ſi non modo in libris tuis, ſed etiam in aliorum per librarios tuos [10] *Ariſtophanem* repoſueris pro *Eupoli*. Cæſar autem mihi irridere viſus eſt [11] *quæſo* illud tuum, quod erat [12] *εὐτινές* & urbanum. Ita porro te ſine cura eſſe juſſit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolle-

7 *Pro iſto aſſo ſole*] Loci hujus ſententiam unus mihi videtur Moogaltus vidiſſe; quem lubens ſequar: nec tamen verbum reddam pro verbo. Inter alias corporis curandi artes, hanc adhibebaot veteres Græci, Romaoique, ut io ſole nudi vel ſedereot, vel ambularent, quo frigidis humoribus excoquendis opportuoum ſolis calorem cutis combiberet. Juvenalis, XI. 203.

Noſtra bibat vernum contracta cuticula ſolem.

Eam vocabaot *inſolationem*, & *apricationem*. Si corpus ante apricationem oleo perfuderaat, hanc dicebaot apricationem unctam. Cicero vocat *unctum ſolem*, *nitidumque*: quoniam ſolares radii in cuticulæ meatus inſinuabant ſeſe quaſi uncti ac niteotes oleo, quod ſecum vehebant. Si unctura oon præceſſerat, aſſa arat & ſicca ioſolatio. Nam *aſſum*, auctore Servio in Georg. II. 417. eſt *ſiccum*. Propterea *uncto ac nitido ſoli* opponitur *ſol aſſus*. Quorſum autem hic mentio *pratuli*? Quoniam Dialogus *de Claris Oratoribus*, io quo loquitur Cicero, audiente Attico & Bruto, habitus eſſe fingitur in pratulo, ubi apricabantur. Lecto amici libro, ſcripſerat, ut videtur, Atticus: *Iſto ſole in pratulo tuo ſum abuſus*: quo ſignificaret, ea ſe lectione magnopere eſſe delectatum: nam *abuti* eſt uti ad delicias & voluptatem. Reſpondet Cicero in eadem perſtans metaphora: qua quid velit, clarius apparebit, ſi referamus aoimum ad ea, quæ antecedunt de Tyrannione. Hoc, ni fallor. Ex ea, quam commemoras, Tyrannionis commentatione grammatica, quis poteſt mihi fructus exiſtere ad eam ſcriptionem, quam meditor *de finibus bonorum*? At enim quæ ad hoc argumentum pertinentia interrogare & ſcire a te volo, plura ſunt, quam ut includi omnia in epiſtolam poſſint: & cum una erimus, id ogemus per otium. Tum exigam quod pro illis debes, quæ a me de Oratoribus, cum *in pratulo* ad ſolem ſederemus, accepiſti: faciamque, ut levia noſtra ac vulgaria, quibus tamen te delectatum eſſe ais, utilibus multis, quæ intarrogando a te auferam, ſcituque dignis remuneres. *Olivetus*.

8 *Tantumne*] Alludit ad locum Terentii in Heautontim. I. 1. 18.

9 *Oratorem*] Librum, quem de perfecto oratore ad M. Brutum Cicero miſit: cujus inſcriptio aſt, *Orator*. Man.

10 *Ariſtophanem*] Perſpicuum eſt, in Oratore ſubintelligi, in quo hæc de Pericle: *Si tenui genere uteretur, nunquam ab Ariſtophane poeta fulgere, tonare, permiſcere Græciam dictus eſſet*. Quod Cicero cum Eupoli primum tribuiſſet, poſtea correxit. *Idem*.

11 Quæſo *illud tuum*] Cæſar rogatus ab Attico ut parceret Buthrotiis in Epiro, quorum agri, quod Pompejo ſtuduiſſeot, proſcripti erant, ita reſponderat, ut jocaretur in verbo *quæſo*, quo uſus fuerat Atticus, ſive ipſum id improbaret tanquam antiquum (nam ſioe dubio id verbum ſupereſt ex eo quod antiquiſſimi *aſa* pro *ara*, *Fuſii* pro *Furii* & ſic *quæſo* pro *quæro* dixerunt. Poſteriores adamarunt utrumque, & ſignificationibus diſtinxerunt,) ſive audacius Atticus alia & prorſus inveterata terminationa uſus eſſet, ut *quæſere* Plauti, *quæſis* Lucretii, *quæſens*, ut Appulejus. Scripſit autem de analogia Cæſar, & erat exactor Latini ſermonis diligens, ſi non moroſus. Atticus igitur nonnihil dubius, conſulto Cicerone nunc cognoſcit ludum hunc & jocum eſſe, ſed de re, futurum Cæſarem in Attici poteſtate. *J. F. Gron.*

12 *Εὐτινές*] Elegans.

ret. Atticam doleo [13] tam diu: ſed quoniam jam ſine horrore eſt, ſpero eſſe, ut volumus.

13 *Tam diu*] Febri laborare. Supra epiſt. 1. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

VII. QUÆ deſideras, omnia ſcripſi in codicillis, eoſque Eroti dedi, breviter, ſed etiam plura quam quæris; in iis de Cicerone: cujus quidem cogitationis initium tu mihi attuliſti. Locutus ſum cum eo liberaliſſime: quod ex ipſo velim, ſi modo tibi erit commodum, ſciſcitere. Sed quid differo? Expoſui [1] te ex me detuliſſe, ecquid vellet, ecquid requireret: velle Hiſpaniam, requirere liberalitatem. De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. De Hiſpania duo attuli: primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non ſatis eſſe ſi hæc [2] arma reliquiſſemus? etiam [3] contraria? deinde fore ut angeretur, cum a [4] fratre familiaritate, & omni gratia vinceretur. [5] Velim magis liberalitate uti mea, quam ſua libertate: ſed tamen permiſi. Tibi enim intellexeram non nimis diſplicere. Ego etiam atque etiam cogitabo, atque ut idem facias rogo. Magna res & ſimplex eſt manere; illud anceps. Verum videbimus. De Balbo & in codicillis ſcripſeram, & ita cogito, ſimul ac redierit. Sin ille tardius, [6] ego tamen triduum. Et, quod præterii, Dolabella etiam mecum.

CI-

1 *Te ex me detuliſſe*] Te ad Ciceronem filium detuliſſe quod ex me intellexeras, diceret ecquid vellet, ecquid requireret. Illum reſpondiſſe, velle in Hiſpaniam ire cum Cæſare contra Pompeji liberos, &c. *Popma*.

2 *Arma*] Pompejana. *Manut.*

3 *Contraria*] Subintellige, ſequi. *Idem*.

4 *Fratre*] Q. Cicerone filio, qui familiarior & gratioſior eſſet apud Cæſarem, ut pote qui Lupercus in gratiam illius fuiſſet. *Idem*.

5 *Velim*] Volo, ut potius pecuniam a me, quantam vult, ſumat, quam in Hiſpaniam eat. Et dicit, *Sua libertate*, quia, ſi M. Cicero in Hiſpaniam iviſſet, cum id patri ſciret non placere, nimirum liberius agere viſus eſſet. *Idem*.

6 *Ego tamen triduum*] Hic manebo. Et dictio, *Tamen*, venuſte poſita pro *certe*: quia deſiderium ruſticandi declaratur. Ut hoc dicat: Cum primum Balbus redierit, Romam me conferam: ſin ille tardius, ego, quod optavi, tamen aſſequar, ut hic triduum etiam manere poſſim. Non licet autem quarundam dictionum occultam vim γεωμετρικῶς oſtendere: ſed, ingenio paulo acutiore qui ſunt, facile, quod ſignificavimus, intelligent: cæteris ſatisfacere neque ſemper poſſumus, etiam ſi velimus; neque, ſi poſſimus, ſemper velle debemus. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. De Cicerone multis [1] res placet: [2] comes eſt idoneus. Sed de prima [3] penſione ante videamus. Adeſt enim dies, & ille currit. Scribe, quæſo, quid referat Celer egiſſe Cæſarem cum candidatis, utrum ipſe in [4] Fœnicularium, an in Martium campum cogitet. Et ſane ſcire velim nunquid neceſſe ſit comitiis eſſe Romæ. Nam & [5] Piliæ ſatisfaciendum eſt, & utique Atticæ.

1 *Res placet*] Ut Athenas literarum cauſa proficiſcatur. *Manut.*

2 *Comes*] Montanus, de quo ep. 51. hujus libri, & 16. & 17. lib. XIV. *Idem*.

3 *Penſione*] Exigamus primam penſionem dotis a Dolabella, antequam Ciceronem Athenas mittamus. Adeſt enim dies ſolutionis, nimirum Kal. Quintiles: & Cæſar ex Hiſpania reditum accelerat; cui Dolabella obviam ibit. *Popma.*

4 *Fœnicularium*] Fœnicularius campus erat in Hiſpania Bœtica. Græce μάραθον, vel μαράθειον. Strabo, *lib.* III. Lipſius, *Elect.* II. 21. Senſus: utrum ipſe Celer impetraverit aut provinciam aut procurationem aliquam in Hiſpania a Cæſare, an vero ſpem urbani honoris comitiis accipiendi in campo Martio. *J. F. Gronov.*

5 *Piliæ ſatisfaciendum*] In deducendo aliquo candidato. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

IX. Næ ego eſſem [1] hic libenter, atque id quotidie magis, ni eſſet ea cauſa, quam tibi ſuperioribus literis ſcripſi. Nihil hac ſolitudine jucundius, niſi paulum interpellaſſet [2] Amyntæ filius: [3] ὦ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς! Cætera noli putare amabiliora fieri poſſe villa, litore, proſpectu maris, tum his rebus omnibus. Sed neque hæc digna longioribus literis; nec erat quod ſcriberem; & ſomnus urgebat.

1 *Hic*] In Cumano, ubi Philippus Ciceroni vicinus fuiſſe cognoſcitur. lib. XIII. 51. & XIV. 10. 11. & 12. *Corr.*

2 *Amyntæ filius*] Philippus: idque per notam: quoniam Philippus Macedo Amyntæ fuit filius. Illum per notam appellat, ne virum Cæſaris affinem offendat aperte, cum loquacem vocet. Erat Cæſaris affinis, ut Octavii pueri vitricus. Ep. 12. lib. XV. *Idem*.

3 Ὦ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς] O loquacitatem inſuavem!

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

X. MALE mehercule de [1] Athamante. Tuus autem dolor humanus is quidem, ſed magnopere moderandus. Conſolationum autem multæ viæ, ſed illa rectiſſima: impetret ratio, quod dies impetratura eſt. [2] Alexim vero curemus, imaginem Tironis; quem ægrum Romam remiſi: &, ſi quid habet [3] collis [4] ἐπιδήμιον, ad me cum [5] Tiſameno transferamus. Tota domus ſuperior vacat, ut ſcis. Hoc puto valde ad rem pertinere.

1 *Athamante*] Servo, vel liberto mortuo. *Corrad.*

2 *Alexim*] Ægrotantem. Et hic Attici ſervus. Epiſt. 2. lib. VII. *Manut.*

3 *Collis*] Collis Quirinalis, in quo tua domus eſt. *Idem.*

4 Ἐπιδήμιον] Contagioſum.

5 *Tiſameno*] Tiſamenus nomen ſervi Attici, & Regis Lacedæmoniorum undecimi. Nam ſervi plerique habebant nomina Regum, ut Agamemnon, Alexander, Pelops: & fere omnes Græca, ut illa notiſſima in comœdiis, Strobilus, Anthrax, Davus, &c. *Popma.*

CICERO ATTICO SAL.

XI. MALE de Sejo. Sed omnia humana tolerabilia ducenda. Ipſi enim quid ſumus? aut quam diu hæc curaturi ſumus? Ea videamus, quæ ad nos magis pertinent, [1] nec tamen multo; quid agamus de Senatu. Et, ut ne quid prætermittam, Cæſonius ad me literas miſit: [2] Poſtumiam Sulpicii domum ad ſe veniſſe. De Pompeji Magni filia tibi reſcripſi nihil me [3] hoc tempore cogitare. Alteram vero illam, quam tu ſcribis, puto noſti. Nihil vidi fœdius. Sed adſum. Coram igitur.

Obſignata epiſtola, accepi tuas. Atticæ hilaritatem libenter audio: [4] commotiunculis [5] συμπάσχω. CI-

1 *Nec tamen multo*] Ut enim diligenter conſideremus, quid agamus de ſenatu; nihil tamen proficimus: ſiquidem omnino reſpublica jacebit. Quod cum ita ſit, hoc ipſum de dicenda in ſenatu ſententia non multo magis ad nos pertinet, quam communis omnium interitus. *Manutius.*

2 *Poſtumiam Sulpicii*] Subintellige, uxorem. Nam veteres ſic loquebantur, ut dicerent, Terentia Ciceronis, Poſtumia Sulpicii, Mucia Pompeji, & hujuſmodi, *Uxor* ſubaudientes. *Idem.*

3 *Hoc tempore*] Cum Terentiam jam dimiſiſſet, de ducenda uxore Cicero cogitabat. *Idem.*

4 *Commotiunculis*] Febriculæ. *Corr.*

5 Συμπάσχω] Æque afficior.

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XII. DE dote tanto magis [1] perpurga. Balbi [2] regia conditio eſt [3] delegandi. Quoquo modo confice. Turpe eſt rem impeditam jacere. Inſula Arpinas habere poteſt germanam [4] ἀποθέωσιν: ſed vereor ne minorem [5] τιμὴν habere videatur. [6] Ἐκτρόποιμος eſt. Igitur animus [7] in hortis: quos tamen inſpiciam, cum venero. De Epicuro [8] ut voles; etſi [9] μεθαρμόζομαι in poſterum genus hoc perſonarum. Incredibile eſt quam ea quidam [10] requirant. Ad [11] antiquos igitur: [12] ἀνεμέσητον γάρ. Nihil habeo ad te quod perſcribam: ſed tamen inſtitui quotidie mittere, ut eliciam tuas literas; non quo aliquid ex his expectem; ſed neſcio quo modo tamen expecto. Quare ſive habes quid, ſive nihil habes, ſcribe tamen aliquid, teque cura.

CI-

1 *Perpurga*] Eſt, expedi, explica, nempe ut ſolvatur: *J. F. Gronov.*

2 *Regia*] Sæpenumero apud Ciceronem *regium* in malam partem accipitur. Significat enim, non ferendum, quaſi tyrannicum; ducta tranſlatione ab odio Romanorum in Reges ſuos. Conditio ergo regia delegandi Balbi, eſt dura & iniqua conditio delegandi Balbum. Nam dicebat Dolabella ſe paratum eſſe dotem Tulliæ Ciceroni reſtituere, modo is vellet eam exigere a Balbo, quem ipſi debitorem delegabat. At cum Balbus familiariſſimus eſſet Cæſaris, Romæque plurimum auctoritate poſſet, difficillime ab eo pecuniæ exigi poterant. *Boſius.*

3 *Delegandi*] Scilicet debitoris, qui ſolvet alii, quod nobis debet, cui nos debemus. Cic. ſuperius, ep. 3. hujus libri: *Nomen illud quod a Cæſare tres habet conditiones, aut emptionem ab haſta*, &c. *aut delegationem a mancipe annua die, aut Vectieni conditione, ſemiſſem.* J. F. Gron.

4 Ἀποθέωσιν] Relationem in Deos. Inſula Arpinas, inquit, videri poteſt ad Tulliæ ἀποθέωσιν maxime accommodata. Etſi nihil adhuc de ejus morte ſcriptum eſt, conſtat tamen his temporibus ex partu deceſſiſſe. *Corradus.* De hac inſula, lib. II. de Leg. cap. 1.

5 Τιμὴν] *Honorem, celebritatem.*

6 Ἐκτρόποιμος] *A via remota.* Quod nomen Cicero junxit ἐκ τοῦ ἐκτρέπεσθαι καὶ τοῦ οἴμου quod inſula Arpinas nimis a via deflecteret & declinaret. *Boſius.* Vide Turnebi *Adverſ.* XII. 2.

7 *In hortis*] Qui erant circa Romam plurimi: ſed Tranſtiberini propter fluminis vicinitatem celebriores: itaque hoc maxime voluiſſet Cicero: unde illud ep. 19. *Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare: nihil video, quod tam celebre eſſe poſſit.* Manut.

8 *Ut voles*] Cicero hoc tempore ſcribebat libros de Finibus, in quibus Atticus volebat ut pro Epicuro loquentem induceret aliquem eorum, qui viverent: quod etiam fecit. Induxit enim L. Torquatum Attici familiarem, & Epicureæ ſectæ ſtudioſum. *Popma.*

9 Μεθαρμόζομαι] *Commuto, ad alias perſonas transfero.* Sermo eſt de Dialogis philoſophicis, quos refingebat, & alias perſonas inducebat, ut in Academicis fecit. *Erneſtus.*

10 *Requirant*] Non poſſum ſatisfacere omnibus, qui a me hoc honore affici volunt. *J. F. Gronov.*

11 *Antiquos*] Id eſt, eos qui perierunt, inducam loquentes. *Manut.*

12 Ἀνεμέσητον γάρ.] Non enim invidioſum.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. COMMOVET me Attica; etſi aſſentior [1] Cratero. Bruti literæ, ſcriptæ & prudenter, & amice, multas mihi tamen lacrymas attulerunt. Me hæc ſolitudo minus ſtimulat, quam iſta celebritas. Te unum deſidero; ſed literis non difficilius utor, quam ſi domi eſſem. Ardor tamen ille idem urget & manet, non mehercule indulgente me, ſed tamen non repugnante. Quod ſcribis de Apulejo, nihil puto opus eſſe tua contentione, nec Balbo & Oppio; quibus quidem ille receperat, mihique etiam juſſerat nuntiari, ſe [3] moleſtum omnino non futurum. Sed cura ut excuſer [4] morbi cauſa in dies ſingulos. Lænas hoc receperat. [5] Prende C. Septimium, L. Statilium. Denique nemo negabit ſe juraturum, quem rogaris. Quod ſi erit durius, veniam, & ipſe perpetuum morbum jurabo. Cum enim mihi carendum ſit conviviis, [6] malo id lege videri facere, quam dolore. Coccejum velim [7] appelles: quod enim dixerat, non facit. Ego autem volo aliquod emere latibulum, & perfugium doloris mei.

1 *Cratero*] Medico affirmaoti nobis de Atticæ morbo nihil gravius timeodum eſſe: etiamſi illo diutius tenetur. *Popma.*

2 *Ardor*] Dolor ob mortem Tulliæ.

3 *Moleſtum*] Ut Romam irem ad cœnam auguralem: quam ipſe parat, in augurum collegium cooptatus. *Manut.*

4 *Morbi cauſa*] Gellius, XX. 1.

5 *Prende*] Ut cum Lænate me apud Apulejum excuſent. *Idem.*

6 *Malo id lege*] Ut homines, inquit, non propter dolorem amiſſæ filiæ, ſed propter invaletudinem conviviis me carere ſuſpicentur. Nam, ſi amicorum gratia impetraret; incertom fuiſſet, utrum id morbi cauſa faceret, ao doloris. Dolorem autem celare volebat: itaque de morbo jurando cogitabat. *Idem.*

7 *Appelles*] De pecunia, quam nobis debet. Epiſt. 18. & 19. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

XIV. DE me excuſando apud Apulejum dederam ad te pridie literas. Nihil eſſe negotii arbitror. Quemcunque appellaris, nemo negabit. Sed Septimium vide, & Lænatem, & Statilium: [1] tribus enim opus eſt: ſed mihi Læ-

1 *Tribus enim opus eſt*] Teſtibus, qui jurent me morbo laboraſſe. *Corradus.*

Lænas totum receperat. Quod ſcribis a [2] Junio te appellatum: omnino Cornificius locuples eſt: ſed tamen ſcire velim quando dicar ſpopondiſſe, & pro patre, anne pro filio: neque eo minus, ut ſcribis, procuratores Cornificii, & Apulejum prædiatorem videbis. Quod me ab hoc mœrore recreari vis, facis, ut omnia: ſed me mihi non defuiſſe, tu teſtis es: nihil enim de mœrore minuendo ſcriptum ab ullo eſt, quod ego non domi tuæ legerim: ſed omnem conſolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipſe me per literas conſolarer. Quem [3] librum ad te mittam, ſi deſcripſerint librarii. Affirmo tibi nullam conſolationem eſſe talem. Totos dies ſcribo: non quo proficiam quid; ſed tantiſper impedior, non equidem ſatis: vis enim urget: ſed relaxor tamen, omniaque nitor, non ad animum, ſed ad vultum ipſum, ſi queam, reficiendum; idque faciens interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus eſſe, niſi faciam. Solitudo aliquid adjuvat, ſed multo plus proficeret, ſi tu tamen intereſſes: quæ mihi una cauſa eſt hinc diſcedendi. Nam pro malis recte habebat. Quamquam ipſum [4] doleo: non enim jam in me idem eſſe poteris. Perierunt illa, quæ amabas. De Bruti ad me literis ſcripſi ad te antea: prudenter ſcriptæ: ſed nihil quo me adjuvarent. Quod ad te ſcripſit, id vellem ut ipſe adeſſet: certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adjuvaret. Quod ſi quid ſcies, ſcribas ad me velim; maxime autem, Panſa [5] quando. De Attica, doleo: credo tamen [6] Cratero. Piliam angi veta: ſatis ſolitus es mœrere pro omnibus.

2 *Junio*] Junius Atticum appellaverat, quaſi Ciceronis procuratorem, Ciceronem ſibi debere dicens, quod pro Cornificio ſpopondiſſet. Cicero ſponſionis tempus non recordatur, & ait Cornificium poſſe ipſum ſolvere. Sponſor enim, id eſt fidejuſſor, appellari non poterat, ſi locuples reus eſſet, ex antiqua lege, cujus mentio fit in novell. Conſt. Juſt. *Manut.*

3 *Librum*] Cujus extant Fragmenta, & aurea quidem, Tomo noſtro III.

4 *Doleo*] Cupio, inquit, tecum eſſe. Quod ipſum tamen doleo. Non enim eum me, quem ſoles, videbis. *Man.*

5 *Quando*] Roma proficiſcatur, in Galliam iturus, ut Bruto ſuccedat. *Idem.*

6 *Cratero*] Vide ſuperiorem epiſt.

CICERO ATTICO SAL.

XV. APUD Apulejum, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuſer videbis. In hac ſolitudine careo omnium colloquio; cumque mane me in ſilvam abſtruſi denſam & aſperam, non exeo inde ante veſperum. Secundum te, nihil eſt mihi amicius ſolitudine. In ea mihi omnis ſermo eſt cum literis. Eum tamen interpellat fletus: cui repugno quoad poſſum: ſed adhuc pares non ſumus. Bruto, ut ſuades, reſcribam. Eas literas cras habebis. Cum erit cui des, dabis.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. TE tuis negotiis relictis nolo ad me venire: ego potius accedam, ſi diutius impediere. Etſi ne diſceſſiſſem quidem e conſpectu tuo, niſi me plane nihil ulla res adjuvaret. Quod ſi eſſet aliquod levamen, id eſſet in te uno: &, cum primum ab aliquo poterit eſſe, a te erit. Nunc tamen ipſum ſine te eſſe non poſſum. Sed nec tuæ domi probabatur, nec meæ poteram: nec ſi propius eſſem uſpiam, tecum tamen eſſem. Idem enim te impediret, quo minus mecum eſſes, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil prius fuit hac ſolitudine: quam vereor ne Philippus tollat: heri enim veſperi venerat. Me ſcriptio & literæ non leniunt, ſed obturbant.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. MARCIANUS ad me ſcripſit, me excuſatum eſſe apud Apulejum a Laterenſi, Naſone, Lænate, Torquato, Strabone. Iis velim meo nomine reddendas literas cures, gratum mihi eos feciſſe. Quod pro Cornificio me ab hinc amplius annis xxv ſpopondiſſe dicit Flavius; etſi [1] reus locu-

1 *Reus*] Is, pro quo ſpopondi. Hoc enim *Reus* aliquando ſignificat. *Manut.*

Digitized by Google

locuples eſt, & Apulejus prædiator liberalis; tamen velim des operam, ut inveſtiges ex conſponſorum tabulis, ſitne ita. Mihi ante enim Ædilitatem meam nihil erat cum Cornificio. Poteſt tamen fieri: ſed ſcire certum velim; & appelles procuratores, ſi tibi videtur. Quanquam quid ad me? [2] veruntamen. Panſæ profectionem ſcribes cum ſcies. Atticam ſalvere jube, & eam cura, obſecro, diligenter. Piliæ ſalutem.

2 *Veruntamen*] Subaudi, appelles procuratores. Locutio Ciceroni familiaris. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. DUM recordationes fugio, quæ quaſi morſu quodam dolorem efficiunt, refugio a te [1] admonendo. Quod velim mihi ignoſcas, cuicuimodi eſt. Etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant, fieri id oportere, quod ſæpe tecum egi, & quod a te approbari volo. De fano illo dico; de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito; placet enim mihi [2] Cluatii: neque de re; ſtatutum eſt enim: [3] de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam conſecrabo omni genere monimentorum, ab omnium ingeniis ſcriptorum, & Græcorum & Latinorum: quæ res forſitan ſit refricatura vulnus meum. Sed jam quaſi voto quodam, & promiſſo me teneri puto; longumque illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquieſcam. Nam, dum illud tractabam, de quo antea ſcripſi ad te, quaſi fovebam dolores meos. Nunc omnia reſpuo; nec quicquam habeo tolerabilius, quam ſolitudinem: quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. Nam, ut heri me ſalutavit, ſtatim Romam profectus eſt. Epiſtolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat,

Ppp 2 ſcri-

1 *Admonendo*] De, fano, quod erigere mortuæ filiæ volo. *Manut.*

2 *Cluatii*] Placet mihi fanum ea forma, qua Cluatius deſcripſit. Videtur autem Cluatius hic architectus fuiſſe, aut certe hujus generis intelligens. Quod etiam infra appareт, ep. 35. *Idem*.

3 *De loco*] Supple, dubito.

ſcripſi, miſi ad te. Curabis cum tua perferendam. Ejus tamen miſi ad te exemplum, ut, ſi minus placeret, ne mitteres. Domeſtica quod ais ordine adminiſtrari, ſcribes quæ ſint ea. Quædam expecto. Coccejus vide [4] ne fruſtretur. Nam Libo quod pollicetur, ut Eros ſcribit, [5] non incertum puto. [6] De ſorte mea Sulpicio confido, & Egnatio ſcilicet. De Apulejo quid eſt quod labores, cum ſit excuſatio facilis? Tibi ad me venire, ut oſtendis, vide ne non ſit facile; eſt enim longum iter, diſcedentemque te, quod celeriter tibi erit fortaſſe faciendum, non ſine magno dolore dimittam. Sed omnia, ut voles: ego enim, quidquid feceris, id cum recte, tum etiam mea cauſa factum putabo. Heri cum ex aliorum literis cognoviſſem de Antonii [7] adventu, admiratus ſum nihil eſſe in tuis. Sed erant pridie fortaſſe ſcriptæ, quam datæ. Neque iſta quidem curo. Sed tamen opinor propter prædes ſuos accucurriſſe. Quod ſcribis Terentiam de obſignatoribus mei teſtamenti loqui, primum tibi perſuade, me iſthæc non curare, neque eſſe quidquam aut parvæ curæ, aut novæ loci. Sed tamen quid ſimile? Illa eos non adhibuit, quos exiſtimavit quæſituros, niſi ſciſſent, quid eſſet. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa quod ego: dabo meum teſtamentum legendum cui voluerit: intelliget, non potuiſſe honorificentius a me fieri [8] de nepote, quam fecerim. Nam [9] quod non advocavi ad obſignandum, primum mihi non venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. Tute ſcis, (ſi modo meminiſti) me tibi tum dixiſſe,

ut

4 *Ne fruſtretur*] Ne non ſolvatur, quod ſe eſſe ſoluturum dixit. Ep. 19. *Idem*.

5 *Non incertum puto*] Non dubito, quin pecuniam nobis numeret. *Idem*.

6 *De ſorte*] Hoc eſt, de ipſo fœnore ſeu capite, pro quo Sulpitius & Egnatius ſponderunt. *J. F. Gronov.*

7 *Adventu*] Significatur illud tempus, quo M. Antonius Roma profectus ut Hiſpaniam ad Cæſarem iret, deinde mutato conſilio reditu admodum celeri per Italiam cucurrit, & noctu urbem introivit. Cujus feſtinationis maxime cauſa fuit, quod, cum tempus jam adeſſet ejus pecuniæ ſolvendæ, quam pro emptis in auctione Cn. Pompeji bonis Cæſari debebat, verebatur, ne, ipſo abſente, prædes ſui venderentur. *Manutius*.

8 *De nepote*] De Lentulo filio Dolabellæ & Tulliæ, de quo ſic epiſtola 26. hujus libri: *& velim aliquando, cum erit tuum commodum, Lentulum puerum viſas, eique de mancipiis quæ tibi videbitur, attribuas*. Cæterum ei puero Cicero ſummum honorem habuerat, quod eum heredem aliqua ex parte inſtitueret in primis tabulis, aut certe in ima cera. *Boſius*.

9 *Quod non advocavi*] Amicos & ornatos viros: ſed domeſticis contentus fui præter Silium & Publilium. *J. F. Gron.*

Digitized by Google

ut, de tuis aliquos adduceres. Quid enim opus erat multis? equidem domeſticos juſſeram. Tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde eſt natum, ut ad Publilium. Sed neceſſe neutrum fuit. Hoc tu tractabis ut tibi videtur.

CICERO ATTICO SAL.

XIX. EST [1] hic quidem locus amœnus, & in mari ipſo, qui & Antio, & Circæis aſpici poſſit: ſed ineunda nobis ratio eſt, quemadmodum in omni mutatione dominorum, qui innumerabiles fieri poſſunt in infinita poſteritate, (ſi modo hæc ſtabunt) illud, quaſi conſecratum, remanere poſſit. Equidem jam nihil egeo [2] vectigalibus, & parvo contentus eſſe poſſum. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, & quidem ob hanc cauſam maxime: nihil enim video, quod tam celebre eſſe poſſit; ſed quos coram videbimus; ita tamen, ut hac æſtate fanum abſolutum ſit. Tu tamen cum Apella Chio confice de [3] columnis. De Coccejo & Libone quæ ſcribis, approbo; maxime, quod [4] de judicatu meo. [5] De ſponſu ſi quid proſpexeris; & tamen quid procuratores Cornificii dicant, velim ſcire; ita ut in ea re te, cum tam occupatus ſis, non multum operæ velim ponere. De Antonio quoque Balbus ad me cum Oppio conſcripſit, idque tibi placuiſſe, [6] ne perturbarer. Illis egi gratias. Te tamen, ut jam ante ad te ſcripſi, ſcire volo, me neque iſto nuntio eſſe perturbatum, nec jam ullo perturbatum iri. Panſa ſi hodie, ut putabas, profectus eſt, poſthac jam incipito ſcribere ad me, de Bruti adventu quid expectes, id eſt, quos ad dies.

1 *Hic*] Aſtura Inſula. Infra, ep. 40.

2 *Vectigalibus*] Vectigalia hic ſunt reditus & penſiones quæ ex fundis & poſſeſſionibus capiuntur. *Popma.*

3 *Columnis*] Quibus ad fanum utemur; ne expecta adventum meum, ſed confice: id eſt, tranſige eum Apella Chio, eme eas ab Apella Chio. Nec dubito, quin columnas intelligat, e Chio marmore, qui moneat Atticum, ut eas de re eum homine Chio conficiat. Quod ſi e Chio marmore, ſequitur ut eas maxime voluerit, quæ maculis eſſent verſicoloribus, non ſolum ad elegantiam, ſed etiam ad firmitudinem fani. Nam hujus generis columnas reliquis fuiſſe firmiores, ſcribit Plinius lib. XXXVI. cap. 6. *Manut.*

4 *De judicatu*] Id eſt, de meo officio judicandi, ne propter id Romæ eſſe me neceſſe ſit. Vox *judicatus* in hanc ſententiam extat, *Phil.* I. cap. 8. *J. F. Gronovius.*

5 *De ſponſu*] Vide ſupra, epiſt. 17.

6 *Ne perturbarer*] Quod Antonius repentino adventu noctu urbem introiſſet. Ep. 18. & 20. *Manut.*

Digitized by Google

dies. Id, ſi ſcies ubi jam ſit, facile conjectura aſſequere. Quod ad Tironem de Terentia ſcribis, obſecro te, mi Attice, ſuſcipe totum negotium. Vides & officium agi meum quoddam, cui tu es conſcius, &, ut nonnulli putant, Ciceronis rem. Me quidem [7] id multo magis movet, quod mihi eſt & ſanctius, & antiquius; præſertim cum hoc alterum neque ſincerum, neque firmum putem fore.

7 *Id*] Officium ſcilicet. Nam quod Terentia de filii re cogitet, *neque ſincerum*, *neque firmum puto*.

CICERO ATTICO SAL.

XX. NONDUM videris perſpicere, quam me nec Antonius commoverit, nec quidquam jam ejuſmodi poſſit commovere. De Terentia autem ſcripſi ad te iis literis, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque a cæteris deſiderari ſcribis, ut diſſimulem me tam graviter dolere; poſſumne magis, quam quod totos dies conſumo in literis? quod etſi non diſſimulationis, ſed potius leniendi, & ſanandi animi cauſa facio: tamen ſi mihi minus proficio, ſimulatione cerre facio ſatis. Minus multa ad te ſcripſi, quod expectabam tuas literas ad eas, quas ad te pridie dederam. Expectabam autem maxime de fano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiorem proximis literis, Cn. Cæpio, Serviliæ Claudii pater, vivone patre ſuo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivone C. Cotta, filio ſuo, mortua ſit, an mortuo. Pertinent ad eum librum, quem de luctu minuendo ſcripſimus.

CICERO ATTICO SAL.

XXI. LEGI Bruti epiſtolam, eamque tibi remiſi, ſane non [1] prudenter reſcriptam [2] ad ea, quæ requiſieras. Sed

1 *Prudenter*] Optime Balliolenſis, *pudenter*, hoc eſt, non ſatis modeſte. *Grævius*.

2 *Ad ea, quæ requiſieras*] Σύνταγμα quoddam M. Brutus conſcripſerat; ut opinor, in Catonis laudem; (hanc enim conjecturam duco ex iis, quæ proxime ſequuntur) idque

Atti-

Sed ipſe viderit: quanquam illud turpiter ignorat. Catonem primum ſententiam putat [3] de animadverſione dixiſſe; quam omnes ante dixerant, præter Cæſarem: & cum ipſius Cæſaris tam ſevera fuerit, qui tum Prætorio loco dixerit, Conſularium putat leniores fuiſſe, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottæ, L. Cæſaris, C. Piſonis, etiam M' Glabrionis, Silani, Murenæ, deſignatorum Conſulum. Cur ergo [4] in ſententiam Catonis? quia verbis luculentioribus, & pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod retulerim, non quod patefecerim, quod cohortatus ſim, quod denique ante, quam conſulerem, ipſe judicaverim. Quæ omnia, quia Cato laudibus extulerat in cælum, perſcribendaque cenſuerat; idcirco in ejus ſententiam eſt facta diſceſſio. Hic autem ſe etiam tribuere multum mi putat, quod ſcripſerit, *optimum conſulem*. Quis enim jejunius dixit inimicus? Ad cætera vero tibi quemadmodum reſcripſit? tantum rogat de ſenatus-conſulto ut corrigas. Hoc quidem feciſſet etiamſi a [5] Ranio admonitus eſſet. Sed hæc iterum ipſe viderit. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. [6] Rationes meas noſti. Si vero etiam a Faberio [7] recedit, nihil negotii eſt: ſed etiam ſine eo poſſe videor contendere. Venales certe ſunt Druſæ; fortaſſe & Lamiani & Caſſiani: ſed coram. De Terentia non poſſum commodius ſcribere, quam tu ſcribis. Officium ſit nobis antiquiſſimum. Si quid nos feſellerit, illius malo me, quam mei pœnitere. [8] Oviæ C. Lollii curanda ſunt H-S c. Negat Eros poſſe ſine me; credo, quod accipienda aliqua ſit, & danda [9] æſti-

Attico legendum, & judicandum miſerat. Atticus, reſpondens, cum quædam minus probaret, eorum rationem a Bruto requiſivit. Ille nihil ad ea: tantum Atticum rogavit, ut, ſi quid incertius de S. C. in Catonis ſententiam facto protuliſſet, id corrigeret. *Manut.*

3 *De animadverſione*] De puniendis iis, qui cum Catilina conjuraverant. *Idem*.

4 *In ſententiam Catonis*] Subintelligitur, eſt facta diſceſſio. *Idem*.

5 *Ranio*] Quem volunt fuiſſe ſcribam.

6 *Rationes meas*] Meas facultates. *Manutius*.

7 *Recedit*] Manutius in hoc verbo mendum eſſe ſuſpicatur, ac fortaſſe legendum, *res cedit*. Lamb. reponit, *aliquid procedit*. Lipſius, *a Faberio recidis*, id eſt, auſers: lib. IV. *Ant. Lect.* cap. 19.

8 *Oviæ C. Lollii*] Subauditur, uxoris. Figura antiqua, & optimis ſcriptoribus uſitata. *Manut.*

[9] æſtimatio. Vellem tibi dixiſſet: ſi enim res eſt, ut mihi ſcribit, parata, nec in eo ipſo mentitur, per te confici potuit. Id cognoſcas, & conficias velim. Quod me in forum vocas; eo vocas, unde, etiam bonis meis rebus, fugiebam. Quid enim mihi cum foro ſine judiciis, ſine curia, in oculos incurrentibus iis, quos æquo animo videre non poſſum? Quod autem homines a me poſtulare ſcribis, ut Romæ ſim, neque mihi ut abſim concedere, [10] aut quatenus eos mihi concedere: jam pridem ſcito eſſe; cum unum te pluris, quam omnes illos, putem. Ne me quidem contemno: meoque judicio multo ſtare malo, quam omnium reliquorum. Neque tamen progredior longius, quam mihi doctiſſimi homines concedunt: quorum ſcripta omnia, quæcunque ſunt in eam ſententiam, non legi ſolum, quod ipſum erat fortis ægroti, accipere medicinam; ſed in mea etiam ſcripta tranſtuli; quod certe afflicti, & fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in iſtam turbam vocare; ne recidam.

9 *Æſtimatio*] Cæſar, pulſo ex Italia Pompejo, cum Romam revertiſſet, fideſque tota Italia eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſolverentur, conſtituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æſtimationes poſſeſſionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuiſſent, atque ex creditoribus traderentur. Hinc eſt, quod Cicero, interdum dicit *Accipere æſtimationem*, pro accipere a debitore poſſeſſionem, aut rem, lege Cæſaris æſtimatam. *Idem*.

10 *Aut quatenus eos mihi concedere*] Puto verba illa eſſe inſititia & delenda. *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

XXII. De Terentia, quod mihi omne onus imponis; non cognoſco tuam in me indulgentiam. Iſta enim ſunt ipſa vulnera, quæ non poſſum tractare ſine maximo gemitu. Moderare igitur, quæſo, ut potes. Neque enim a te plus, quam potes, poſtulo: potes autem, quid veri ſit, perſpicere tu unus. De [1] Rutilia, quoniam videris dubitare, ſcribes ad me, cum ſcies. Sed quam primum; & num Clodia D. Bruto Conſulari filio ſuo mortuo vixerit. Id de Marcello, aut certe de Poſtumia ſciri poteſt; illud autem de

1 *Rutilia*] Vide ſupra, epiſt. 20.

de M. Cotta, aut de Syro, aut de Satyro. De hortis etiam atque etiam te rogo. Omnibus meis, eorumque, quos ſcio mihi non defuturos, facultatibus (ſed potero meis) enitendum mihi eſt. Sunt etiam quæ vendere facile poſſim: ſed, [2] ut non vendam, eique uſuram pendam, a quo emero, [3] non plus annum, poſſum aſſequi, quod volo, [4] ſi tu me adjuvas. [5] Paratiſſimi ſunt Druſi: cupit enim vendere. Proximos puto Lamiæ: ſed abeſt. Tu tamen, ſi quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur, & is uſuris facillime [6] ſuſtentabitur. [7] Habe tuum negotium; nec, quid res mea familiaris poſtulet, quam ego non curo, ſed quid velim, & cur velim, exiſtima.

2 *Ut non vendam*] Sunt, inquit, quæ non invitus poſſim vendere, ut habeam unde hortos emam. Sed, ſi tu me adjuvas, poſſum aſſequi, quod volo, ut nihil vendam, eique, a quo emero, uſuram tantummodo annuam pendam. *Man.*

3 *Non plus annum*] Tale illud eſt ep. 6. lib. VI. *Num eſt hoc, non plus annum obtinere provinciam?* Dixiſſet etiam eleganter, Non plus annuam. *Idem.*

4 *Si tu me adjuvas*] Si tuo ſtudio conſequi potes, ut pecuniam ab iis, qui debent, exigamus. Hoc enim non ad facultates Attici, ſed ad operam & diligentiam pertinet. Et refertur ad illud, *Poſſum aſſequi*. Idem.

5 *Paratiſſimi*] Horti. *Idem.*

6 *Suſtentabitur*] Facile tanquam dives uſuris ſibi patietur ſatisfacere, dilata ſortis ſolutione. *Gravius.*

7 *Habe tuum negotium*] Exiſtima tuum eſſe negotium. Hæc res tibi curæ ſit, item ut ſi tua res eſſet. Genus loquendi pereleganſ: quo & infra utitur, lib. XIV. epiſt. 2. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. PUTARAM te aliquid novi; quod ejuſmodi fuerat initium literarum; [1] quamvis non curarem quid in Hiſpania fieret, tamen te ſcripturum: ſed videlicet meis literis reſpondiſti, ut [2] de foro, & de Curia. Sed [3] domus eſt, ut ais, forum. Quid ipſa domo mihi opus eſt, carenti foro? occidimus, occidimus, Attice, jam pridem nos quidem, ſed nunc fatemur, poſtea quam [4] unum, quo tene-

1 *Quamvis*] Atticus proximis literis ita ſcripſerat Ciceroni: *Quamvis de Hiſpania non cures, tamen ad te ſum ſcripturus*. Itaque putavit ſe Cicero in iis literis aliquid novi de Hiſpania eſſe reperturum, &c. *Manut.*

2 *De foro*] Supra, epiſt. 21.

3 *Domus eſt*] Scripſerat Atticus: eum Romæ eris, ſi verſari in foro non libebit, at domi eſſe poteris, quæ tibi erit pro foro. Ita & iis ſatisfacies, qui a te poſtulant ut Romæ ſis, & aſſequeris quod tu vis, ut forum ne frequentes. *Manut.*

4 *Unum*] Tulliam. *Corrad.*

bamur, amiſimus. Itaque ſolitudines ſequor: & tamen, ſi qua me res iſto adduxerit, enitar, ſi quo modo potero, (potero autem) ut [5] præter me nemo dolorem meum ſentiat: ſi ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque etiam [6] illa cauſa eſt non veniendi. Meminiſti, quid ex te [7] Aledius [8] quæſierit: quin etiam nunc moleſti ſunt: quid exiſtimas, ſi venero? De Terentia ita cura ut ſcribis; meque hac ad maximas ægritudines acceſſione nunc maxima libera. Et ut ſcias me ita dolere, ut non jaceam: quibus Conſulibus [9] Carneades, & ea legatio Romam venerit, ſcriptum eſt in tuo annali. Hæc nunc quæro, quæ cauſa fuerit: de Oropo, opinor; ſed certum neſcio: &, ſi ita eſt, quæ controverſiæ: præterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui præfuerit hortis; qui etiam Athenis [10] πολιτικοὶ fuerint illuſtres; quæ te etiam ex [11] Apollodori puto poſſe invenire. De Attica moleſtum; ſed quoniam leviter, recte eſſe confido. De Gamala [12] dubium mihi non erat: unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quæ volo, levari non poſſum? De Druſi hortis, quanti licuiſſe tu ſcribis, id ego quoque audieram, &, ut opinor, heri ad te ſcripſeram: ſed quanti quanti, bene emitur quod neceſſe eſt. Mihi, quoquo modo tu exiſtimas, (ſcio enim ego ipſe, quid de me exiſtimem.) levatio quædam eſt, ſi minus, doloris, at [13] officii debiti. Ad Sicam ſcripſi, quod utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Oſtienſi Cotta celeberrimo loco, ſed puſillum loci. Ad hanc [14] rem tamen plus etiam ſatis. Id ve-

lim

5 *Præter me*] Omninò, ut opinio mea fert, aptius quiddam, & concinnius acceſſerit ad ſententiam, ſi legatur, *Præter te*. Manutius.

6 *Illa*] Quæ proxime ſequitur. *Idem*.

7 *Aledius*] Cæſarianus neſcio quis, qui Romæ tunc erat, ep. ſeq. cum Cæſar eſſet in Hiſpania. *Corrad.*

8 *Quæſierit*] Ut in ſenatum venire, & ipſorum de Republica conſiliis vellet intereſſe. *Manut.*

9 *Carneades*] Vide *Orat.* II. 37.

10 Πολιτικοὶ] Reipublicæ moderatores.

11 *Apollodori*] Subaudi, libris: figura Græca, qua Cicero etiam alibi uſus eſt, ut cum dixit, *ad Martis*, *in Scapula*, *per Locuſtæ*. Subintelligitur enim, *ædem*, *hortos*, *fundum*. Manut.

12 *Dubium*] Subintellige, quin ex eo morbo moriturus eſſet. Idem. *Gamala*: alii, *Magala*: nomen utrumque incognitum. Sed videtur fuiſſe Liguris filius aut filia; nam ſequitur; *Unde tam felix eſſet pater?* Anonymus.

13 *Officii debiti*] Quaſi ex voto, & promiſſo. Vide epiſt. 18.

14 *Rem*] Fanum extruendum. *Man.*

lim cogites, nec tamen iſta pretia hortorum pertimueris. Nec mihi jam argento, nec veſte opus eſt, nec quibuſquam amœnis locis: hoc opus eſt. Video etiam, a quibus adjuvari poſſim. Sed loquere cum Silio: nihil enim eſt melius. Mandavi etiam Sicæ. Reſcripſit, conſtitutum ſe cum eo habere. Scribat igitur ad me, quid egerit, [15] &, ut tu videbis.

15 *Et, ut tu*] Latet aliquid vitii. Forte: *Scribat igitur ad me quid egerit: at quanti, tu videbis*. Grævius.

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. BENE fecit A. Silius, qui tranſegerit: [1] neque enim ei deeſſe volebam, &, quid poſſem, timebam. De [2] Ovia confice, ut ſcribis. De Cicerone tempus eſſe jam videtur. Sed quæro, quod illi opus erit Athenis, permutarine poſſit, an ipſi ferendum ſit; de totaque re quemadmodum, & quando placeat, velim conſideres. Publius ituruſne ſit in Africam, & quando, ex Aledio ſcire poteris: quæras, & ad me ſcribas velim. Et ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Craſſus, Venulejæ filius, vivone P. Craſſo Conſulari, patre ſuo, mortuus ſit, ut ego meminiſſe videor, an poſt. Item quæro de Regillo, [3] Lepidi filio, rectene meminerim, patre vivo mortuum. [4] Ciſpiana explicabis, itemque Prætiana. De Attica optime it. Ei ſalutem dices, & Piliæ.

1 *Neque enim*] Bene fecit Silius, qui deciderit de lite quam cum neſcio quo habebat. Conſtitueram enim ei præſto eſſe ut advocatus: & tamen verebar ne a me impetrare poſſem, ut emiſſa ſolitudine quam ſequor, me turbæ darem, & Romam venirem. *J. F. Gronov.*

2 *Ovia*] Vide ſupra, epiſt. 21.

3 *Lepidi*] Conſulis cum Q. Catulo.

4 *Ciſpiana, & Prætiana explicabis*] Nomina, hoc eſt, debitam mihi a Ciſpio, & Prætio pecuniam. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXV. SCRIPSIT ad me diligenter Sica de Silio, ſeque ad te rem detuliſſe: quod tu idem ſcribis. Mihi & res & conditio placet, ſed ita, ut numerato [1] malim, quam æſti-

1 *Malim*] Malim emere hortos præſenti pecunia, quam dare in ſolutum aliquam rem æſtimatam ex lege Julia. *Boſ.*

Digitized by Google

æſtimatione: voluptarias enim poſſeſſiones nolet Silius. Vectigalibus autem ut his poſſum eſſe contentus, quæ habeo, ſic vix minoribus. Unde ergo numerato? H-S DC exprimes ab Hermogene, cum præſertim neceſſe erit: & domi video eſſe H-S DC. Reliquæ pecuniæ vel uſuram Silio pendemus, dum a Faberio, vel ab aliquo, qui Faberio debet, repræſentabimus. Erit etiam aliquid alicunde. Sed totam rem tu gubernabis. Druſianis vero hos hortis multo antepono: neque ſunt unquam [2] comparati. Mihi crede, una me cauſa movet, in qua ſcio me [3] τετυφῶσθαι. Sed, ut facis, obſequere huic errori meo. Nam quod ſcribis [4] ἐγγήραμα; actum jam de iſto eſt: alia magis quæro.

2 *Comparati*] Quaſi dicat: ſemper enim Siliani celebriores atque amœniores habiti ſunt. *Manut.*

3 Τετυφῶσθαι] Gloriolæ ſtudio ducor.

4 Ἐγγήραμα] *Senectutis requies, occupatio.* Quod ſcribis *καλὸν ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν*, optimum ſenectutis oblectamentum eſſe reipublicæ tractationem, quod dictum fuit Priſci Catonis, mihi præſertim homini antehac in negotiis ſemper verſato, eoque me revocas in forum & curiam, ſurdo canis: illud ἐγγήραμα, id eſt, reſpublica fuit & ſibi & mihi: neque ipſa ſupereſt, nec quod ejus ſupereſt me tangit aut ducere poteſt. Eodem reſpicit epiſt. 29. & 44. hujus libri. *J. F. Gron.*

CICERO ATTICO SAL.

XXVI. SICA, ut ſcribit, etiam ſi nihil confecerit cum A. Silio, tamen ſe ſcribit x Kal. eſſe venturum. Tuis occupationibus ignoſco; eæque mihi ſunt notæ. De voluntate tua ut ſimul ſimus, vel ſtudio potius & cupiditate non dubito. De [1] Nicia quod ſcribis, ſi ita me haberem, ut ejus humanitate frui poſſem, in primis vellem illum mecum habere: ſed mihi ſolitudo & receſſus provincia eſt. Quod quia facile ferebat Sica, eo magis illum deſidero. Præterea noſti Niciæ noſtri imbecillitatem, mollitiam, conſuetudinem victus. Cur ego illi moleſtus velim, cum mihi ille jucundus eſſe non poſſit? Voluntas tamen ejus mihi grata eſt. [2] Unam rem ad me ſcripſiſti, de qua decrevi nihil tibi reſcribere:

1 *Nicia*] Hic eſt Nicias Grammaticus, de quo Suetonius in libello de claris Grammaticis; qui etiam docuiſſe videtur Plancum Burſam. *Fam.* X. 9. *Man.*

2 *Unam rem*] De Terentia ſcilicet. *Id.* Vide ſupra, epiſt. 22, & 23.

re: ſpero enim me a te impetraſſe, ut privares me iſta moleſtia. Piliæ, & Atticæ ſalutem.

CICERO ATTICO SAL.

XXVII. DE Siliano negotio, etſi mihi non eſt ignota conditio, tamen hodie me ex Sica arbitror omnia cogniturum. [1] Cottæ quod negas te noſſe; ultra Silianam villam eſt, quam puto tibi notam eſſe: villula ſordida, & valde puſilla: nihil agri; ad aliam rem loci nihil; ſatis ad eam, quam quæro. Sequor celebritatem. Sed, ſi perficitur de hortis Silii, hoc eſt, ſi perficis, (eſt enim totum poſitum in te) nihil eſt ſcilicet, quod de Cotta cogitemus. De Cicerone, ut ſcribis, ita faciam: ipſi permittam [2] de tempore: nummorum quantum opus erit ut permutetur, tu videbis. Ex Aledio, quod ſcribis, ſi quid inveneris, ſcribes. Et ego ex tuis animadverto literis, & profecto tu ex meis, nihil habere nos, quod ſcribamus: eadem quotidie, quæ jam, jamque ipſa contrita ſunt: tamen facere non poſſum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. De Bruto tamen, ſi quid habebis. Scire enim jam puto, ubi Panſam expectet. Si, ut conſuetudo eſt, in prima [3] provincia, circiter Kal. affuturus videtur. Vellem tardius: valde enim urbem fugio multas ob cauſas. Itaque id ipſum dubito, an excuſationem aliquam ad illum parem; quod quidem video facile eſſe. Sed habemus ſatis temporis ad cogitandum. Piliæ, Atticæ ſalutem.

1 *Cottæ*] Subintellige, villam. *Man.*

2 *De tempore*] Quando velit diſcedere; ut Athenas eat ſtudiorum cauſa. *Idem.*

3 *Provincia*] Gallia. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

XXVIII. DE Silio nihilo plura cognovi ex præſente Sica, quam ex literis ejus: ſcripſerat enim diligenter. Si igitur tu illum conveneris, ſcribes ad me, ſi quid vide-

videbitur . De quo putas ad me [1] miſſum eſſe , ſit miſſum necne neſcio ; dictum quidem mihi certe nihil eſt . Tu igitur, ut cœpiſti : &, ſi quid ita conficies, (quod equidem non arbitror fieri poſſe) ut illi probetur, Ciceronem, ſi tibi placebit, adhibebis. Ejus aliquid intereſt, videri illius cauſa voluiſſe : mea quidem nihil, niſi [2] id, quod tu ſcis : quod ego magni æſtimo . Quod me ad conſuetudinem revocas ; fuit [3] meum quidem jam pridem Rempublicam lugere ; quod faciebam, ſed mitius : erat enim [4] ubi acquieſcerem . Nunc plane nec ego victum, nec vitam illam colere poſſum: nec in ea re quid aliis videatur, mihi puto curandum . Mea mihi conſcientia pluris eſt, quam omnium ſermo . Quod me ipſe per literas conſolatus ſum, non pœnitet me quantum profecerim . [5] Mœrorem minui : dolorem nec potui, nec, ſi poſſem, vellem . De [6] Triario bene interpretaris voluntatem meam . Tu vero nihil, niſi ut illi volent . Amo illum mortuum : tutor ſum liberis : totam domum diligo . De Caſtriciano negotio, ſi Caſtricius [7] pro mancipiis pecuniam accipere volet, eamque ei ſolvi, ut nunc ſolvitur ; certe nihil eſt commodius . Sin autem ita actum eſt, ut ipſa mancipia abduceret, non mihi videtur eſſe æquum . Rogas enim me, ut tibi ſcribam, quid mihi videatur . Nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere : quod, videor mihi intellexiſſe, tibi idem videri . Publius, ſi æquinoctium expectat, ut ſcribis Aledium dicere, [8] navigaturus videtur. Mihi autem dixerat per Siciliam . Utrum & quando, velim ſcire . Et velim aliquando,

1 *Miſſum eſſe*] A Terentia . *Corrad.*

2 *Id*] Officium . Vide ſupra, ep. 19.

3 *Meum*] Nam graviorem, quam cæteri, animo dolorem accipiebam de miſerrimo Reipublicæ ſtatu, quod quam ipſe ab interitu ſervaſſem, eam aliorum flagitiis, ſceleréque præcipitem ferri ad exitium viderem . *Boſius.*

4 *Ubi acquieſcerem*] Cum haberet filiam, cujus in ſermone, & ſuavitate conquieſcere ſolitus eſſet . *Manut.*

5 *Mœrorem*] Quo differant *mœror* & *dolor*, habes Tuſc. IV. 8. Mœror, *ægritudo flebilis* : Dolor, *ægritudo crucians* .

6 *Triario*] De quo, lib. I. de Finibus .

7 *Pro mancipiis*] Q. Cicero vendiderat Caſtricio cui debebat, mancipia, quæ poſtea voluit ſibi retinere, & debitum ſolvere prout tunc ſolvebatur ex lege Julia, datis in ſolutum rebus æſtimatis . Sed cum ita actum eſſet, ut Caſtricius ipſa mancipia abduceret, non erat æquum cogi illum ad æſtimationem accipiendam . Quod enim actum eſt, ex ſolo conventu valet, ut loquitur auctor Rhetoricorum . *Popma.*

8 *Navigaturus*] Roma ſe conferet ad mare, recta, non per Siciliam .

do, cum erit tuum commodum, [9] Lentulum puerum viſas, eique de mancipiis, quæ tibi videbitur, attribuas. Piliæ, Atticæ, ſalutem.

9 *Lentulum*] Cornelio Dolebellæ duo fuerunt cognomina, alterum Lentuli, alterum Dolabellæ. Ideo ſcribit Plutarchus Tulliam apud Lentulum virum ex partu deceſſiſſe. Erat ergo hic Lentulus filius Dolabellæ & Tulliæ, qui matri ſuperſtes fuerat, quem ſupra Cicero nepotem appellat. *Boſius*.

CICERO ATTICO SAL.

XXIX. SILIUS, ut ſcribis, [1] hodie. Cras igitur, vel potius cum poteris, ſcribes, ſi quid erit, cum videris. Nec ego Brutum vito, nec tamen ab eo levationem ullam expecto: ſed erant cauſæ, cur hoc tempore iſtic eſſe nollem: quæ ſi manebunt, quærenda erit excuſatio ad Brutum; &, ut nunc eſt, manſuræ videntur. De hortis quæſo explica. [2] Caput illud eſt, quod ſcis. Sequitur, ut etiam mihi ipſi quiddam [3] opus ſit: nec enim eſſe in turba poſſum, nec a vobis abeſſe. Huic meo conſilio nihil reperio iſto loco aptius: & de hac re quid tui conſilii ſit, mihi perſuaſum eſt, & eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio & Balbo valde diligi. Cum iis communices quanto opere & quare velim hortos; ſed id ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum. Sintne igitur [4] auctores futuri; ſi qua etiam jactura facienda ſit in repræſentando, quoad poſſunt adduci: totum enim illud deſperatum. Denique intelliges, ecquid inclinent ad hoc meum conſilium adjuvandum. Si quid erit, magnum eſt adjumentum: ſi minus, quacunque ratione con-

1 *Hodie*] Hoc ſubeudi: Tecum dè hortis, quos eb eo emere vellemus, loquetur. Id enim Atticus ad Ciceronem ſcripſerat. *Manut.*

2 *Caput*] Prima & præcipua cauſa, quod fanum celebri loco fieri velim. *Popma.*

3 *Opus ſit*] Quodam loco, ubi manere poſſim, & in hortis prope urbem eſſe ita, ut nec in turba ſim, & te ſæpe, & alios amicos mecum habeem. *Corr.*

4 *Auctores*] Fuiſſe in nominibus Faberii Oppium & Balbum conjici poteſt ex hoc loco. Nam eos Faberius Ciceroni volebat delegare. Quærit ergo Cicero, num ii futuri ſint auctores, ut hortos emat, hoc eſt, num ſoluturi ſint Faberii nomine pretium hortorum: &, ſi pecuniam repræſentare nequeent, ideoque opus ſit aliunde eam ſub uſuris, ejus rei cauſa, ſumere, quam jacturam uſurarum illarum nomine facere velint. Nam deſperatum eret, ut omnem in ſe jacturam ſuſciperent. *Boſius*.

Digitized by Google

contendamus. Vetus illud [5] ἐγγήραμα, quemadmodum ſcripſiſti, vel [6] ἐντάφιον putato. De illo Oſtienſi nihil eſt cogitandum. Si hoc non aſſequimur; (a Lamia non puto poſſe) [7] Damaſippi experiendum eſt.

5 Ἐγγήραμα] Vide ſupra, epiſt. 25.
6 Ἐντάφιον] Perizonius ad Ælian. V. H. I. 16. docet, ἐντάφιον eſſe quodcunque ornamentum mortui, quo in atrio exponitur, ſepelitur: unde ἐνταφιάζειν dicitur tota illa cura, quæ ornando, condiendo, condendoque mortuo adhibetur. Hoc loco ipſe J. F. Gronovius interpretatur *ſepultura*. Horti illi, inquit, erunt non modo requies ſenectutis, ſeu ἐγγήραμα, ut tu aliquando ſcripſiſti, ſed ἐντάφιον adeo, *requies mortui*. Non abſurde, qua ſenſum; modo verbum Græcum eum pateretur. Conſtat, Græcorum more non mortuos ſolum magnificis veſtibus ornatos, ſed ſæpe etiam *morituros*. Hinc Apollodorus Socratis diſcipulus Socrati oſterebat magnificam veſtem, qua indura demum cicutam biberet. Nondum enim mortuus erat, etſi unctiones proprie poſt mortem fiebant. Hic ergo eſt loci hujus, mea ſententia, ſenſus: *In his hortis ego non ſolum ſuaviter agere ſenectutem, ſed etiam honeſte jucundeque mori me poſſe confido*. Erneſtus.
7 *Damaſippi experiendum eſt*] Subaudi, ut hortos habere poſſimus. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXX. QUÆRO, quid ad te ſcribam: ſed nihil eſt. Eadem quotidie. Quod Lentulum inviſis, valde gratum. Pueros attribue ei, quot, & quos videbitur. De Silii voluntate vendendi, & de eo quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti. Sica aliter: ſed tibi aſſentior. Quare, ut ei placuit, ſcripſi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult; potes id mea voluntate facere: commodiuſque eſt, quam, quod ille a me petit, me ipſum ſcribere ad Clodium. De mancipiis Caſtricianis, commodiſſimum eſſe credo, tranſigere Egnatium: quod ſcribis te ita futurum putare. Cum Ovia, quæſo vide ut conficiatur. Quoniam, ut ſcribis, nox erat, in hodierna epiſtola plura expecto.

CICERO ATTICO SAL.

XXXI. SILIUM mutaſſe ſententiam Sica mirabatur. Equidem magis miror, quod, cum in filium cauſam con-

conferret, quæ mihi [1] non injuſta videtur; (habet enim qualem vult) ais te putare, ſi addiderimus aliud, [2] a quo refugiat, cum ab ipſo id fuerit deſtinatum, venditurum. Quæris a me, quod ſummum pretium conſtituam, & quantum anteire iſtos hortos Druſi; acceſſi nunquam: Coponianam villam & veterem & non magnam novi; ſilvam nobilem; fructum autem neutrius: quod tamen puto nos ſcire oportere. Sed mihi utrivis iſtorum tempore magis meo, quam ratione æſtimandi ſunt. Poſſim autem aſſequi necne, tu velim cogites. Si enim Faberianum venderem, explicare vel repræſentatione non dubitarem de Silianis, ſi modo adduceretur ut venderet: ſi venales non haberet, tranſirem ad Druſum, vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adjumento nobis Hermogenes poteſt eſſe in repræſentando. At tu concede mihi, quæſo, ut eo animo ſim, quo is debeat eſſe, qui emere cupiat: & tamen ſervio ita cupiditati & dolori meo, ut a te regi velim. Egnatius mihi ſcripſit. Is ſi quid tecum locutus erit, (commodiſſime enim per eum agi poteſt) ad me ſcribes: & id agendum puto. Nam cum Silio non video confici poſſe. Piliæ & Atticæ ſalutem. Hæc ad te mea manu. Vide, quæſo, quid agendum ſit.

1 *Non injuſte*] Quia filio velit obſequi, roganti ne vendat: cum eum habeat, qualem vult, hoc eſt, plane ex animi ſui ſententia: ut reprehendendus non ſit, qui tali filio obſequatur. *Man.*

2 *A quo refugiat*] Hujus loci ſententia hæc eſt: Si una cum eo loco quem petimus, ab eo deſideraverimus, ut vendat nobis alium, quem cupit abjicere & alienare, ubi ab ipſo hunc emerimus, & illum, quem optamus acceſſionem daturum. *J. F. Gronov.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXII. PUBLILIA [1] ad me ſcripſit, matrem ſuam cum Publilio loqui, eam ad me cum illo venturam, & ſe una, ſi ego paterer: orat multis & ſupplicibus verbis ut liceat, & ut ſibi reſcribam. Res quam moleſta ſit, vides. Reſcripſi, me etiam gravius eſſe affectum, quam tum, cum illi

1 *Publilia*] Altera Ciceronis uxor, quam, poſt Terentiæ divortium, virginem duxit: cum qua & ipſa poſtea divortium fecit, quia lætari Tulliolæ morte videbatur. Plutarchus in Cicerone, Quintilianus lib. VI. Dio lib. XLVI. *Man.*

illi dixiſſem, me ſolum eſſe velle; quare nolle me hoc tempore eam ad me venire. Putabam, ſi nihil reſcripſiſſem, illam cum matre venturam: nunc non puto. Apparebat enim illas literas [2] non eſſe ipſius. Illud autem, quod fore video, ipſum volo vitare, ne illæ ad me veniant: & una eſt vitatio, [3] ut ego nollem. Sed neceſſe eſt. Te hoc nunc rogo ut explores, ad quam diem hic ita poſſim eſſe, ut [4] ne opprimar. Ages, ut ſcribis, temperate. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, ſi tibi non iniquum videbitur, ut ſumptus hujus peregrinationis, quibus, ſi Romæ eſſet, domumque conduceret, [5] quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes [6] Argileti, & Aventini: & cum ei propoſueris, ipſe velim reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus ſuppeditemus ei quod opus ſit. Præſtabo, nec Bibulum, nec Acidinum, nec Meſſallam, quos Athenis futuros audio, majores ſumptus facturos, quam quod ex eis mercedibus recipietur. Itaque velim videas primum, conductores qui ſint, & [7] quanti; deinde ut ſit qui ad diem ſolvat; & quid viatici, quid inſtrumenti ſatis ſit. Jumento certe Athenis nihil opus eſt. Quibus autem in via utatur, domi ſunt plura, quam opus erat: quod etiam tu animadvertis.

2 *Non eſſe ipſius*] Apparet, a matre ſcriptas, aut dictatas. *Idem*.

3 *Ut ego nollem*] Senſus eſt: una eſt ratio vitandi, qua ego invitus utor, ut hinc ex Antiati diſcedam. Sed video non aliter effugere me illas poſſe. Itaque oro cognoſcas quo die moturæ ſint, & quouſque manere hic poſſim, ut tamen abierim, cum aderunt. *J. F. Gronov.*

4 *Ne opprimar*] Quia, ſi ſciſſet, quo die illæ Roma profecturæ eſſent, ut ad ſe venirent; ipſe ante illum diem Romam ad eas proficiſci potuiſſet: quod facere cogitabat. *Manut.*

5 *Quod facere cogitabat*] Ne ſocrum ferret. Ep. 1. lib. XVI. *Corrad.*

6 *Argileti*] Argiletum & Aventinus montes Romæ, in quibus locare volebat tabernas quaſdam aut domos, eamque mercedem pro ſumptu adſignare filio Athenas proficiſcenti. *Papma.*

7 *Quanti*] Quanti conducant. *Corr.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXIII. EGO, ut heri ad te ſcripſi, ſi & Silius is fuerit, quem tu putas, nec Druſus facilem ſe præbuerit; Damaſippum velim aggrediare. Is, opinor, ita partes

tes

tes fecit in ripa neſció quotenorum jugerum, ut certa pretia conſtitueret; quæ mihi nota non ſunt. Scribes ad me igitur, quidquid egeris. Vehementer me ſollicitat Atticæ noſtræ valetudo: ut verear etiam ne qua culpa ſit. Sed & pædagogi probitas, & medici aſſiduitas, & tota domus in omni genere diligens, me rurſus id ſuſpicari vetat. Cura igitur. Plura enim non poſſum.

CICERO ATTICO SAL.

XXXIV. EGO hic vel ſine Sica (Tironi enim melius eſt) facillime poſſem eſſe, ut in malis. Sed, cum ſcribas videndum mihi eſſe ne opprimar, ex quo intelligam, te certum diem illius profectionis non habere; putavi eſſe commodius, me iſtuc venire; quod idem video tibi placere. Cras igitur in Sicæ ſuburbano: inde, quemadmodum ſuades, puto me in Ficulenſi fore. Quibus de rebus ad me ſcripſiſti, quoniam ipſe venio, coram videbimus. Tuam quidem & in agendis noſtris rebus, & in conſiliis ineundis, mihique dandis, in ipſis literis, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.

CICERO ATTICO SAL.

XXXV. TU tamen, ſi quid cum Silio, vel illo ipſo die, quo ad Sicam venturus ero, certiorem me velim facias, & maxime cujus loci [1] detractionem fieri velit; quod enim ſcribis, extremi, vide, ne is ipſe locus ſit, cujus cauſa de tota re, ut ſcis, eſt a nobis cogitatum. Hirtii epiſtolam tibi miſi, & recentem, & benevole ſcriptam. Ante, quam a te proxime diſceſſi, nunquam mihi venit in mentem, quo plus inſumptum in monumentum eſſet, quam neſcio quid, quod [2] lege conceditur, tantundem populo dandum

eſſe:

1 *Detractionem*] Cum Silius dixiſſet, hortos ſuos ſe eſſe venditurum, ſed velle quendam locum excipere: Vide, inquit Cicero, ne velit eum ipſum locum excipere in venditione hortorum, cujus loci cauſa hortos ipſos emere cogitamus. *Manutius*.

2 *Lege*] Hoc, ni fallor, de lege Julia ſumptuaria debet intelligi; qua veriſimile eſt C. Cæſarem aliquid ſanxiſſe de ſumptu funerum minuendo. Dio, lib. XLIII, ſcribit eum generatim omnes ſumptus minuiſſe. *Boſius*.

Digitized by Google

eſſe : quod non magnopere moveret , niſi neſcio quomodo , [3] ἀλόγως fortaſſe , nollem illud ullo nomine , niſi fani , appellari . Quod ſi volumus , vereor ne aſſequi non poſſimus , niſi [4] mutato loco . Hoc quale ſit , quæſo conſidera . Nam etſi minus urgeor, meque ipſe propemodum collegi: tamen indigeo tui conſilii . Itaque te vehementer etiam atque etiam rogo , magis quam a me vis , aut pateris te rogari , ut hanc cogitationem toto pectore amplectare .

3 Α'λόγως Sine ratione, ſtulte.
4 *Mutato*] Si aſſequi volumus , ut fani nomine appelletur . In hortis enim ſi faceremus , ubi multa multorum ſunt ſepulcra ; ſepulcri nomine potius appellaretur , quam fani . *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXVI. FANUM fieri volo ; neque hoc mihi erui poteſt : ſepulcri ſimilitudinem effugere non tam propter pœnam legis ſtudeo , quam ut maxime aſſequar [1] ἀποθέωσιν : quod poteram , ſi in ipſa villa facerem . Sed , ut ſæpe locuti ſumus , commutationes dominorum reformido . In agro ubicunque fecero , [2] mihi videor aſſequi poſſe , ut poſteritas habeat religionem . Hæ meæ tibi ineptiæ (fateor enim) ferendæ ſunt . Non habeo , ne me quidem ipſum , quicum tam audacter communicem , quam te . Si tibi res , ſi locus , ſi inſtitutum placet , lege , quæſo , legem , mihique eam mitte . Si quid in mentem veniet , quo modo eam effugere poſſimus, utemur . Ad Brutum ſi quid ſcribes , niſi alienum putabis , objurgato eum , quod in Cumano eſſe noluerit propter eam cauſam , quam tibi [3] dixit . Cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuiſſe facere ruſtice . Et , ſi tibi placebit ſic agere de fano ut cœpimus , velim cohortere & exacuas [4] Cluatium: nam , etiam ſi alio loco placebit , illius nobis opera conſilioque utendum puto . Tu ad villam fortaſſe cras .

1 Α'ποθέωσιν] Conſecrationem .
2 *Mihi videor*] Balliol. codex Mſ. habet , *nihil videor* , &c. *Græv.*
3. *Dixit*] Vict. Man. Lamb. *dixi.*
4 *Cluatium*] De quo ſupra , epiſt. 18.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XXXVII. A TE heri duas epiſtolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario; accepique ab Ægypta liberto eodem die, Piliam & Atticam plane belle ſe habere. Hæ literæ mihi redditæ ſunt tertio decimo die. [1] Quod mihi Bruti literas, gratum: ad me quoque miſit. Eam ipſam ad te epiſtolam miſi, & ad eam exemplum mearum literarum. De fano, ſi nihil mihi hortorum invenis (qui quidem tibi inveniendi ſunt, ſi me tanti facis, quanti certe facis) valde probo rationem tuam de Tuſculano. Quamvis prudens ad cogitandum ſis, ſicut es, tamen, niſi magnæ curæ tibi eſſet, ut ego conſequerer id quod magnopere vellem, nunquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuiſſet. Sed neſcio quo pacto celebritatem requiro. Itaque hortos mihi conficias, neceſſe eſt. Maxima eſt in Scapulæ celebritas; [2] propinquitas præterea ubi ſis, ne totum diem [3] in villam. Quare, antequam diſcedis, Othonem, ſi Romæ eſt, convenias pervelim. Si nihil erit, etſi tu meam ſtultitiam conſueſti ferre, eo tamen progrediar, uti ſtomachere. Druſus enim certe vendere vult. Si ergo aliud erit, non mea erit culpa, niſi emero; qua in re ne labar, quæſo provide. Providendi autem una ratio eſt, ſi quid de Scapulanis poſſumus. Et velim me certiorem facias, quam diu in ſuburbano ſis futurus. Apud Terentiam gratia opus eſt nobis tua, tuaque auctoritate: ſed facies, ut videbitur: ſcio enim, ſi quid mea interſit, tibi majori curæ ſolere eſſe, quam mihi. Hirtius ad me ſcripſit, Sex. Pompejum Corduba exiſſe, & fugiſſe in Hiſpaniam citeriorem, Cnæum fugiſſe neſcio quo. Neque enim curo. Nihil præterea novi. Literas Narbone dedit XIV Kal. Maj. Tu mihi de [4] Caninii naufragio, quaſi

1 *Quod mihi Bruti literas*] Miſiſti, quas ad te ſcripſerat. *Corradus*.

2 *Propinquitas*] Eſt præterea propinquitas loci ubi ſis. Nam ii horti prope Romam ſunt, ubi fere ſemper ſolemus eſſe. *Boſius*.

3 *In villam*] In itinere conficiendo, ut ad villam te conferas.

4 *Caninii*] De quo Hirtius, lib. VI. & infra, epiſt. 43.

quaſi dubia miſiſti. Scribas igitur, ſi quid erit certius. Quod me a mœſtitia avocas, multum levaris, ſi locum fano dederis. Multa mihi εἰς ἀποθέωσιν in mentem veniunt. Sed loco valde opus eſt. Quare etiam Othonem vide.

CICERO ATTICO SAL.

XXXVIII. NON dubito, quin occupatiſſimus fueris, qui ad me nihil literarum. Sed homo nequam, qui tuum commodum non expectarit, cum ob eam unam cauſam miſſus eſſet. Nunc quidem, niſi quid te tenuit, ſuſpicor te eſſe in ſuburbano. At ego hic ſcribendo dies totos nihil equidem levor, ſed tamen aberro. Aſinius Pollio ad me ſcripſit de impuro noſtro [1] cognato. Quod Balbus minor nuper ſatis plane, Dolabella obſcure, hic apertiſſime. Ferrem graviter, ſi novæ ægrimoniæ locus eſſet. Sed tamen ecquid impurius? O hominem cavendum! quanquam [2] mihi quidem … Sed tenendus dolor eſt. Tu, quoniam neceſſe nihil eſt, ſic ſcribes aliquid, ſi vacabis. Quod putas oportere pervideri jam animi mei firmitatem, graviuſque quoſdam ſcribis de me loqui, quam aut te ſcribere, aut Brutum: ſi, qui me fractum eſſe animo, & debilitatum putant, ſciant quid literarum, & cujus generis conficiam; credo, ſi modo homines ſint, exiſtiment me, ſive ita levatus ſim, ut animum vacuum ad res difficiles ſcribendas afferam, reprehendendum non eſſe; ſive hanc aberrationem à dolore delegerim, quæ [3] maxime liberaliſſima, doctoque homine digniſſima, laudari me etiam oportere. Sed cum ego faciam omnia, quæ facere poſſim ad me adjuvandum: tu effice id, quod video te non minus, quam me, laborare. Hoc mihi debere videor, neque levari poſſe, niſi ſolvero, aut videro me poſſe ſolvere; id eſt, locum, qualem volo, invenero. Heredes Scapulæ,

1 *Cognato*] Mei fratris, & tuæ ſororis filio, qui nunc eſt in Hiſpania. *Corr.*

2 *Mihi quidem*] Ἀποσιώπησις.

3 *Maxime liberaliſſima*] Ut ſuſpectus hic ſit locus, negare tamen non poſſumus alios ſic loqui. Columellæ eſt lib. X. cap. 3. *Apis ſi ſævior, maxime peſſima eſt*. Agellius XIII. 15. *Hi ſunt vel maxime humaniſſimi*. Voſſius, *de Conſtruct. cap.* 17. Edendum curavi, libris omnibus invitis, *delegerim maxime, quæ liberaliſſima*, &c. *Lomb.*

læ, ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quatuor factis, liceri cogitant: nihil eſt ſcilicet emptori loci. Sin venibunt, quid fieri poſſit, videbimus. Nam ille locus [4] publicatus, qui eſt Trebonii, & Cuſinii, erat ad me allatus: ſed ſcis aream eſſe: nullo pacto probo. Clodiæ ſane placent; ſed non puto eſſe venales. De Druſi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut ſcribis, tamen eo confugiam, niſi quid inveneris. Ædificatio me non movet: nihil enim aliud ædificabo, niſi id quod etiam ſi illos non habuero. [5] Κῦρος δ, ε, mihi ſic placuit, ut cætera Antiſthenis, hominis acuti magis, quam eruditi.

4 *Publicatus*] Alii legunt *Publicanus*, qui ſcilicet eſſet ad viam Publiciam Romæ in clivo Publicio, de quo Varro & Ovidius. Sed Cicero non voluit in urbe funum filiæ extruere, ut ſatis conſtat. *Publicatus* autem eſt publice venalis propoſitus, proſcriptus. *Popma.*

5 Κῦρος, δ, ε,] Diogenes Laertius Antiſthenem refert duos libros Cyri nomine inſcripſiſſe, quorum unus quarto tomo operum Antiſthenis continebatur, alter quinto. Itaque utrumque tomum Cicero Græcis literis, more Græcorum, notavit. Scribit ergo Cyrum quarti & quinti tomi ita ſibi placuiſſe, ut cætera Antiſthenis. *Boſius.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXIX. TABELLARIUS ad me cum ſine literis tuis veniſſet, exiſtimavi tibi eam cauſam non ſcribendi fuiſſe, quod pridie ſcripſiſſes ea ipſa, ad quæ reſcripſi hac epiſtola. Expectaram tamen aliquid de literis Aſinii Pollionis. Sed nimium ex meo otio tuum ſpecto. Quanquam tibi remitto, niſi quid neceſſe erit, neceſſe ne habeas ſcribere, niſi eris valde otioſus. De tabellariis facerem quod ſuades, ſi eſſent ullæ neceſſariæ literæ, ut erant olim, cum brevioribus diebus, tamen quotidie reſpondebant tempori tabellarii; & erat aliquid, Silius, Druſus alia quædam. Nunc, niſi Otho extitiſſet, quod ſcriberemus non erat. Id ipſum dilatum eſt: tamen allevor, cum loquor tecum abſens, & multo etiam magis, cum tuas literas lego. Sed quoniam & abes (ſic enim arbitror) & ſcribendi neceſſitas nulla eſt, conquieſcent literæ, niſi quid novi extiterit.

CI-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XL. QUALIS futura ſit [1] Cæſaris vituperatio contra laudationem meam perſpexi [2] ex eo libro, quem Hirtius ad me miſit, in quo colligit vitia Caronis, ſed cum maximis laudibus meis. Itaque miſi librum ad Muſcam, ut tuis librariis daret. Volo enim eum divulgari: quod quo facilius fiat, imperabis tuis. [3] *Συμβϐλευτικὸν* ſæpe conor: nihil reperio: & quidem mecum habeo & [4] Α'ριστοτέλϐς & Θεοπόμπϐ πρὸς Ἀλέξανδρον: ſed quid ſimile? illi & quæ ipſis honeſta eſſent ſcribebant, & grata Alexandro. Ecquid tu ejuſmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Quod ſcribis te vereri, ne & gratia & auctoritas noſtra hoc meo mœrore minuatur: ego, quid homines aut reprehendant, aut poſtulent, neſcio; ne doleam? qui poteſt? ne jaceam? quis unquam minus? dum tua me domus levabat, quis a me excluſus? quis venit, qui offenderetur? Aſturam ſum a te profectus: legere iſti læti, qui me reprehendunt, tam multa non poſſunt, quam ego ſcripſi. Quam bene, nihil ad rem. Sed genus ſcribendi id fuit, quod nemo abjecto animo facere poſſet. Triginta dies in hortis fui: quis aut congreſſum meum, aut facilitatem ſermonis deſideravit? nunc ipſum, ea lego, ea ſcribo, ut ii, qui mecum ſunt, difficilius otium ferant, quam ego laborem. Si quis requirit, cur Romæ non ſim; quia [5] diſceſſus eſt. Cur non ſim in his meis prædiolis, quæ ſunt hujus temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. Ibi ſum igitur, ubi [6] is, qui optimas Bajas habebat, quotannis hoc tempus conſumere ſolebat. Cum Romam venero,

1 *Cæſaris*] Qui ſcripſerat contra Catonem, Ciceronis libro laudatum. *Man.*

2 *Ex eo libro*] Ex Hirtii libro conjecturam Cicero capiebat, Cæſarem acerbius in ſe nihil ſcripſiſſe in ſuo libro, cujus laudes in alieno probaſſet. *Idem.*

3 Συμβϐλευτικὸν] Sæpe conor aliquid ad Cæſarem ſcribere de ordinanda republica: συμβϐλευτικὸν, *conſilii plenum, quod deliberationem contineat.* Idem.

4 Α'ριστοτέλϐς] *Ariſtotelis & Theopompi* libros *ad Alexandrum.*

5 *Diſceſſus eſt*] Tempus eſt, quo ſenatoribus diſcedere licet, & rus petere. *Corradus.*

6 *Is*] Qui ſe tamen huc, ſuis Bajis omiſſis, quotannis conferebat; quod hunc receſſum amaret, Bajanam illam frequentiam fugeret. Quem ſignificet, divinare non facile eſt. *Manut.*

Digitized by Google

nero , nec vultu , nec oratione reprehendar . Hilaritatem illam , qua hanc triſtitiam temporum condiebamus , in perpetuum amiſi . Conſtantia , & firmitas nec animi , nec orationis requiretur . De hortis Scapulanis hoc videtur effici poſſe , [7] aliud tua gratia , aliud noſtra , ut præconi ſubjiciantur . Id niſi fit , excludemur . Sin ad [8] tabulam venimus , vincemus facultates [9] Othonis noſtra cupiditate . Nam quod ad me [10] de Lentulo ſcribis , non eſt in eo . [11] Faberiana modo res certa ſit , tuque enitare , quod facis ; quod volumus , conſequemur . Quod quæris , quam diu hic ; paucos dies . Sed certum non habeo . Simul ac conſtituero , ad te ſcribam : & tu ad me , quam diu in ſuburbano ſis futurus . Quo die ego ad te hæc miſi , de Pilia , & Attica mihi quoque eadem , quæ ſcribis , & ſcribuntur , & nuntiantur .

7 *Aliud tua gratia , aliud*] Partim tua gratia , partim noſtra . *Idem* .
8 *Tabulam*] Poſuit pro auctione ; quod auctionis ſignum tabula figebatur . *Idem* .
9 *Othonis*] Scapulæ heredis , qui & ipſe ad hortorum emptionem animum adjecerat . Quanquam , inquit , locuples ſit Otho : tamen mea cupiditas efficiet , ut eum in auctione vincam . *Idem* .
10 *De Lentulo ſcribis*] Verendum ne is hortos mihi eripiat , cum eos valde appetat ; non eſt in eo poſitum , ut auctione vincere me poſſit , novi enim ejus facultates . *Boſius* .
11 *Faberiana*] Vide ſupra , epiſt. 18.

CICERO ATTICO SAL.

XLI. NIHIL erat quod ſcriberem . Scire tamen volebam , ubi eſſes ; ſi abes , aut abſuturus es , quando rediturus eſſes . Facies igitur me certiorem . Et quod tu ſcire volebas , ego quando ex loco ; poſtridie Idus Lanuvii conſtitui manere : inde poſtridie in Tuſculano , aut Romæ . Utrum ſim facturus , eo ipſo die ſcies . Scis , quam ſit [1] φιλαίτιον συμφορά , minime in te quidem : ſed tamen avide ſum affectus de fano : quod niſi , non dico , effectum erit , ſed fieri videro ; (audebo hoc dicere ; & tu , ut ſoles , accipies) incurſabit in te dolor meus , non jure ille quidem ; ſed tamen feres hoc ipſum , quod ſcribo , ut omnia mea fers , ac tuliſti . Omnes tuas conſolationes unam hanc in rem velim confe-

1 Φιλαίτιον] Querula res calamitas .

ras, ſi quæris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clodiæ; poſtea, ſi Silius nolet, Druſus aget injuſte, Cuſinii & Trebonii. Puto Terentium eſſe dominum; Rebilum fuiſſe certe ſcio. Sin autem tibi Tuſculanum placet, ut ſignificaſti quibuſdam literis, tibi aſſentiar. Hoc quidem utique perficies, ſi me levari vis; quem jam etiam gravius accuſas, quam patitur tua conſuetudo: ſed facis ſummo amore, & victus fortaſſe vitio meo: ſed tamen, ſi me levari vis, hæc eſt ſumma levatio: vel (ſi verum ſcire vis) una. Hirtii epiſtolam ſi legeris, quæ mihi quaſi [2] *πρόπλασμα* videtur ejus vituperationis, quam Cæſar ſcripſit de Catone; facies me, quid tibi viſum ſit, ſi tibi erit commodum, certiorem. Redeo ad fanum. Niſi hac æſtate abſolutum erit, quam vides integram reſtare, ſcelere me liberatum non putabo.

2 Πρόπλασμα] Specimen.

CICERO ATTICO SAL.

XLII. NULLUM a te deſideravi diem literarum. Videbam enim [1] quæ ſcribis; & tamen ſuſpicabar, vel potius intelligebam, nihil fuiſſe, quod ſcriberes. A. d. VI Id. vero abeſſe te putabam, & plane videbam nihil te habere. Ego tamen ad te fere quotidie mittam. Malo enim fruſtra, quam te non habere, cui des; ſi quid forte ſit, quod putes me ſcire oportere. Itaque accepi VI Id. literas tuas inanes: quid enim habebas, quod ſcriberes? Mi tamen illud, quidquid erat, non moleſtum fuit, [2] nihil aliud; ſcire me, novi te nihil habere. Scripſiſti tamen neſcio quid de Clodia. Ubi ergo ea eſt? aut quando ventura? placet mihi res ſic, ut ſecundum Othonem nihil magis. Sed neque hanc vendituram puto. Delectatur enim, & copioſa eſt: & illud alterum quam ſit difficile, te non fugit. Sed obſecro enitamur,

1 *Quæ ſcribis*] Te ſcilicet eſſe occupatiſſimum. *Nullum a te deſideravi diem literarum*, hoc eſt, nunquam deſideravi, nunquam expectavi tuas literas. *Man.*

2 *Nihil aliud*] Ita ſcripſerat Atticus, *Nihil aliud. Scis enim novi me nihil habere.* Quæ verba paulum immutata hic refert Cicero, aitque ſibi fuiſſe non moleſta. *Boſius.* Lege: *nihil aliud ſcire me, niſi novi te nihil habere*. J. F. Gronov.

mur, ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. Ego me hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſculanum, aut domum; inde fortaſſe Arpinum. Cum certum ſciero, ſcribam ad te. Venerat mihi in mentem monere te, [3] ut id ipſum, quod facis, faceres. Putabam enim commodius te idem iſtud domi agere poſſe, interpellatione ſublata.

3 *Ut id ipſum*] Ut domi te includeres rationum cauſa. Contulerat enim ſe Atticus in ſuburbanum, ut rationes ſuas commodius poſſet conficere, interpellatione ſublata. Deinde venit in mentem, idem illud Romæ poſſe facere, ſi ſe domi includeret. Itaque fecit. Epiſt. 43. 44. 45. & 46. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XLIII. EGO poſtridie Idus, ut ſcripſi ad te ante, Lanuvii manere conſtitui; inde aut Romæ, aut in Tuſculano. Scies ante utrumque. [1] Quod ſiles recte mi illam rem fore levamento; bene facis; cum id eſſet, mihi crede, perinde, ut exiſtimare tu non poſſes. Res indicat, quanto opere id cupiam, cum tibi audeam confiteri; quem id non ita valde probare arbitrer. Sed ferendus tibi in hoc meus error: ferendus? immo vero etiam adjuvandus. De Othone, diffido; fortaſſe, quia cupio. Sed tamen major etiam res eſt, quam facultates noſtræ, præſertim adverſario & cupido, & locuplete, & herede. Proximum eſt, ut velim Clodiæ. Sed, ſi iſta minus confici poſſunt, effice quidvis. Ego me majore religione, quam quiſquam fuit ullius voti, obſtrictum puto. Videbis etiam Trebonianos: etſi abſunt domini. Sed ut ad te heri ſcripſi, conſiderabis etiam de Tuſculano; ne æſtas effluat: quod certe non eſt committendum.

1 *Quod ſiles*] Quod, inquit, non ſcribis, ſed taces illam fani ædificationem recte fore levamento dolori meo, bene facis; quia ſatis exiſtimare non poſſes, nedum oratione conſequi, quantum illa res hanc meam moleſtiam levatura eſſet. *Boſius*. Recte quidem hunc locum reſtituit Boſius, ſed male interpretatur. Senſus hic eſt: Quod diſſimulas apud eos, quibuſcum agis de hortis conſilium meum, & me ex conſecrata Tullia levationem doloris petere, laudo. Nam tu ipſe, quam hoc ita ſit, quamque penitus ego imbiberim, judicare neſcis, qui nec ſentias, nec ſenſeris parem dolorem. *J. F. Gronov.* Facit cum Boſio Mongaltus.

CICERO ATTICO SAL.

XLIV. ET Hirtium aliquid ad te [1] *συμπαθῶς* de me ſcripſiſſe facile patior; (fecit enim humane) & te ejus epiſtolam ad me non miſiſſe, multo facilius: tu enim etiam humanius. Illius librum, quem ad me miſit de Catone, propterea volo divulgari a tuis, ut ex iſtorum vituperatione ſit illius major laudatio. Quod per Muſtellam agis, habes hominem valde idoneum, meique ſane ſtudioſum jam inde [2] a Pontiano. Perfice igitur aliquid. Quid autem aliud, niſi ut aditus ſit emptori? quod per quemvis heredem poteſt effici: ſed Muſtellam id perſecturum, ſi rogaris, puto. Mihi vero & locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis, & præterea [3] *ἐγγήραμα*. Nam illa Silii, & Druſi non ſatis [4] *οἰκοδεσποτικά* mihi videntur. Quid enim ſedere totos dies in villa iſta? Igitur malim primum Othonis, deinde Clodiæ. Si nihil fiet, aut [5] Druſo ludus eſt ſuggerendus, aut utendum Tuſculano. Quod domi te incluſiſti, ratione feciſti: ſed, quæſo, confice, & te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut ſcripſi antea, poſtridie Id. Lanuvium, deinde poſtridie in Tuſculano. Contudi enim animum, & fortaſſe vici, ſi modo permanſero. Scies igitur fortaſſe cras, ſummum perendie. Sed quid eſt quæſo? Philotimus nec [6] Carteiæ Pompejum teneri, (qua de re literarum ad Clodium Patavinum miſſarum exemplum mihi Oppius, & Balbus miſerant; ſe id factum arbitrari) bellumque narrat reliquum ſatis magnum. Solet omnino eſſe [7] Fulviaſter. Sed tamen, ſi quid habes. Volo etiam de naufragio [8] Caniano ſcire, quid ſit.

1 Συμπαθῶς] Ad indicandum ſimilem animi affectionem accommodate.

2 *A Pontiano*] A quo tempore ejus amicum, vel affinem defendi. *Manut.*

3 Ἐγγήραμα] Supra, epiſt. 25.

4 Οἰκοδεσποτικά] Non ſatis *apta patris familiæ officio*. Villæ Silii & Druſi adeo puſillæ erant, ut bono patriſamilias deeſſet, in quo poſſet occupari. *Boſius.*

5 *Druſo ludus*] Aliquod malitiæ genus eſt excogitandum, ut ſuos nobis hortos Druſus vendat æquiore pretio. *Man.*

6 *Carteiæ*] In extrema Bætica, ad mare Ibericum. *Idem.*

7 *Fulviaſter*] Fulvio ſimilis: ſolet Fulvium imitari, qui pro Pompejo facile mentiebatur. *Idem.* Alii *Fulviniaſter.*

8 *Caniano*] Supra ep. 36.

CI-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XLV. EGO hic duo magna [1] συντάγματα abſolvi : nullo enim alio modo a miſeria quaſi aberrare poſſum. Tu mihi, etiam ſi nihil erit, quod ſcribas, (quod fore ita video) tamen idipſum ſcribas velim, te nihil habuiſſe, quod ſcriberes, dum modo ne his verbis. De Attica, optime. [2] Α᾽κηδία tua me movet : etſi ſcribis nihil eſſe. In Tuſculano eo commodius ero, quod & crebrius tuas literas accipiam, & te ipſum nonnunquam videbo. Nam cæteroqui [3] ἀνεκτότερα erant Aſturæ : nec hæc, quæ refricant, hic me magis angunt: etſi tamen, ubicunque ſum, illa ſunt mecum. De Cæſare vicino ſcripſeram ad te, quia cognoram ex tuis literis. Eum [4] σύνναον Quirini malo, quam Salutis. Tu vero pervulga [5] Hirtium. Id enim ipſum putaram, quod ſcribis; ut, cum ingenium amici noſtri probaretur, [6] ὑπόθεσις vituperandi Catonis irrideretur.

1 Συντάγματα] *Volumina, libros.*
2 Α᾽κηδία] *Torpedo cum mæſtitia.*
3 Α᾽νεκτότερα] *Tolerabiliora.*
4 Σύνναον] *Contubernalem.* Sic ipſe hanc vocem interpretatur XIII. 28. Quantum autem ad hiſtoriam, quæ totam hanc rem aperiet, traditum eſt nobis, Romanos Cæſaris dictatoris imaginem in templo Quirini dedicaſſe, quæ *Deo invicto* inſcriptum habebat : quod nunc Cicero breviter tangit. Domum autem Attici ſcimus fuiſſe in colle Quirinali. *Victorius*. Dicti Ciceroniani, quo Cæſarem mavult *Quirini*, quam *Salutis σύνναον*, hæc vis eſt : malle ſe Cæſarem propter tyrannidem, ut Romulum propter ſeveriora imperia, interfici, quam ſalvum diu eſſe. *Erneſt.*
5 *Hirtium*] Librum ab Hirtio ſcriptum contra Catonem. *Manut.*
6 Υ᾽πόθεσις] *Argumentum.*

CICERO ATTICO SAL.

XLVI. VINCAM, opinor, animum, & Lanuvio pergam in Tuſculanum. Aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum eſt : (nam dolor idem manebit, tantum mediocrius) aut neſcio quid interſit, utrum illuc nunc veniam, an ad decem annos. Neque enim iſta major [1] admonitio,

1 *Admonitio*] An, quod ibi aliquid eſſet, quod illi memoriam ſui doloris renovaret ? Niſi conjectura fallor, aliquid erat, quod ad Tulliolæ obitum pertinebat. Suſpica er eam

tio, quam quibus aſſidue conficior, & dies & noctes. Quid ergo? inquies: nihil literæ? In hac quidem re, vereor ne etiam contra: nam eſſem fortaſſe durior: exculto enim animo nihil agreſte, nihil inhumanum eſt.

CICERO ATTICO SAL.

XLVII. Tu [1] igitur, ut ſcripſiſti; nec id incommodo tuo. [2] Vel binæ enim poterunt literæ. [3] Occurram etiam, ſi neceſſe erit. Ergo id quidem, ut poteris. De Muſtella, ut ſcribis: etſi [4] magnum opus eſt. Eo magis delabor ad Clodiam. Quanquam in utroque Faberianum nomen explorandum eſt: de quo, nihil nocuerit, ſi aliquid cum Balbo eris locutus; & quidem, ut res eſt, emere nos velle, nec poſſe ſine iſto nomine, nec audere re incerta. Sed quando Clodia Romæ futura eſt, & quia tanti rem æſtimas, eo prorſus ſpecto; non quin illud malim; ſed & magna res eſt, & difficile certamen [5] cum cupido, cum locuplete, cum herede: etſi de cupiditate nemini concedam: cæteris rebus inferiores ſumus. Sed hæc coram. Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo idem & ego arbitrabar. Domum tuam [6] pluris video futuram vicino Cæſare. Tabellarium meum hodie expectamus. Nos de Pilia & Attica certiores faciet.

eam ibi diem ſuum obiiſſe, niſi ſcirem Plutarchum & Aſconium etiam tradere, eam apud ſecundum virum mortuam eſſe ex partu. Verum hi optimi auctores fortaſſe intelligere voluerunt, quod verum eſt, eam quo tempore obiit, in conjugio Dolabellæ fuiſſe. Nam & alium conjugem habuit, ut ambo illi crediderunt, Piſonem, & fortaſſe duos, ut ex plurimis Ciceronis locis videtur colligi & affirmari poſſe; neque de loco intellexerunt: ut non repugnet, quin credi poſſit, eam in Tuſculano patris degentem, morte correptam fuiſſe, præſertim cum peregre vir eſſet. Eo enim tempore Dolabella in Hiſpania cum Cæſare, adverſus Cn. Pompeji liberos bellum gerente, erat. Neque tamen hoc affirmo. Sed cum cogitarem quid eſſe potuerit, quod ei vulnus ſui doloris refricaturum eſſet, ſi eo proficiſceretur: nil aliud mihi occurrit, & hoc valde quadrare viſum eſt. Hæc enim præcipue res dolorem renovare poterat, quæ eum in maximo mœrore & luctu tenuerat. *Victorius*.

1 *Tu igitur*] Subaudi, ad me venies. *Manutius*.

2 *Vel binæ*] Prius quam ad me venias, vel binas uterque dare literas poterimus. *Idem*.

3 *Occurram*] Veniam ipſe ad te, ſi tu ad me minus commode poteris. *Idem*.

4 *Magnum opus eſt*] Ut Scapulanos hortos habeamus: ſupra ep. 37. *Idem*.

5 *Cum cupido*] Cum Othone. Ep. 39. 41.

6 *Pluris*] Video fore ut pluris æſtimetur. Jocatur. Vide ſupra. *Manut.*

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XLVIII. DOMI te libenter eſſe, facile credo. Sed velim ſcire, quid tibi reſtet, aut jamne confeceris. Ego te in Tuſculano expecto, eoque magis, quod Tironi ſtatim te venturum ſcripſiſti, & addidiſti, te putare opus eſſe. Sentiebam omnino, quantum mihi præſens prodeſſes; ſed multo magis poſt diſceſſum tuum ſentio. Quamobrem, ut ante ad te ſcripſi, aut ego ad te totus, aut tu ad me; quod licebit.

CICERO ATTICO SAL.

XLIX. HERI non multo poſt quam tu a me diſceſſiſti, puto, quidam urbani, ut videntur, ad me mandata & literas attulerunt a C. Mario [1] C. F. C. N. Multis verbis agere mecum per [2] cognationem, quæ mihi ſecum eſſet, per eum Marium, [3] quem ſcripſiſſem, per eloquentiam [4] L. Craſſi, avi ſui, [5] ut ſe defenderem: cauſamque ſuam mihi perſcripſit. Reſcripſi patrono illi nihil opus eſſe, quoniam Cæſaris, [6] propinqui ejus, omnis poteſtas eſſet, viri optimi, & hominis liberaliſſimi: me tamen ei fauturum. O tem-

1 *C. F. C. N.*] Id eſt, *Caii filio*, *Caii nepote*. Ut ſcilicet neque libertum ſe eſſe oſtenderet, neque libertinum; cui pater erat, & avus. Hic ſi fuiſſet C. Marii junioris filius, avum maternum habuiſſet L. Craſſum oratorem clariſſimum: ſi nepos C. Marii ſepties Conſulis, cognatione attigiſſet Ciceronem, cujus avus in matrimonio habuerat amitam Marii, ut eſt lib. III. De Legibus, & propinquus fuiſſet Cæſaris ex eo, quod idem Marius uxorem habuerat Juliam Cæſaris amitam. Sed fuit Pſeudomarius, & vero nomine Herophilus quidam medicus equarius: quem agnitum Cæſar extra Italiam relegaverat: deinde poſt mortem Cæſaris carceri impactus & necatus eſt, quod de trucidando Senatu cogitaſſet; ep. 8. lib. XIV. Philipp. I. Valerius Max. XV. 9. *Popma*.

2 *Cognationem*] Quia Ciceronis avus amitam C. Marii ſepties conſulis in matrimonio habuerat. lib. III. de legibus. *Manutius*.

3 *Quem ſcripſiſſem*] Cicero ſcripſit verſibus librum de C. Mario, eumque inſcripſit, *Marius*. lib. I. de legibus. *Idem*.

4 *L. Craſſi, avi ſui*] L. Licinii Craſſi, oratoris eloquentiſſimi, qui conſul fuit cum Q. Mucio Scævola, avi ſui materni. Etiam ep. 8. lib. XIII. appellat eum L. Craſſi nepotem. *Idem*.

5 *Ut ſe defenderem*] Contra eos, qui negabant C. Marii nepotem eſſe. *Idem*.

6 *Propinqui ejus*] C. Marius ille ſeptem conſulatibus inſignis, uxorem duxit Juliam Cæſaris amitam. *Idem*.

Google

tempora ! fore, [7] cum dubitet Curtius Conſulatum petere? Sed hæc hactenus. De Tirone, mihi curæ eſt: ſed jam ſciam, quid agat: heri enim miſi, qui videret: cui etiam ad te literas dedi. Epiſtolam ad Cæſarem tibi miſi. Horti quam in diem proſcripti ſint, velim ad me ſcribas.

7 *Cum dubitet Curtius*] Quaſi incertum eſſet, poſſet, necne Conſulatum petere. At Republica bene conſtituta non dubitaſſet, ſed pro certo & explorato habuiſſet, ſibi ad petitionem Conſulatus nullum aditum patere. Miſerrima igitur erant tempora, quibus homines flagitioſiſſimi ſpem quandam haberent ſummorum honorum adipiſcendorum. Nam qui dubitant, partim ſunt in ſpe, partim in metu. *Boſius*.

CICERO ATTICO SAL.

L. UT me levarat tuus adventus, ſic diſceſſus afflixit. Quare cum poteris, id eſt, cum Sexti auctioni operam dederis, reviſes nos. Vel unus dies mihi erit utilis; quid dicam, gratus? Ipſe Romam venirem, ut una eſſemus, ſi ſatis conſilium quadam de re haberem.

CICERO ATTICO SAL.

LI. TIRONEM habeo citius, quam verebar. Venit etiam Nicias: & Valerium hodie audiebam eſſe venturum. Quamvis multi ſint, magis tamen ero ſolus, quam ſi unus eſſes. Sed expecto te, [1] a Peducæo utique. Tu autem ſignificas aliquid etiam ante. Verum id quidem, ut poteris. De Virgilio, ut ſcribis. Hoc tamen velim ſcire, quando auctio. Epiſtolam ad Cæſarem mitti video tibi placere. Quid quæris? mihi quoque hoc idem maxime placuit, & eo magis, quod nihil eſt in ea, niſi optimi civis; ſed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes [2] πολιτικοὶ præcipiunt. Sed ſcis ita nobis eſſe viſum, ut [3] iſti ante legerent. Tu igitur id curabis. Sed, niſi plane iis intelliges placere, mittenda non eſt. Id autem utrum illi ſentiant, anne ſimulent, tu intelliges.

Mihi

1 *A Peducæo*] A Sext. Peducei auctione. Ep. 1. lib. XIII. *Corradus*.

2 Πολιτικοὶ] Libri de Republica, vel homines Reipublicæ adminiſtrandæ periti.

3 *Iſti*] Balbus, Oppius, &c. *Corr.*

Mihi ſimulatio pro repudiatione fuerit. [4] Τȣ̃το δὲ μηλώτῃ. De Cærellia quid tibi placeret, Tiro mihi narravit: debere, non eſſe dignitatis meæ: [5] perſcriptionem tibi placere: [6] hoc metuere, alterum in metu non ponere. Sed & hæc, & multa alia coram. [7] Suſtinenda tamen, ſi tibi videbitur, ſolutio eſt nominis Cærelliani, dum & de [8] Metone, & de Faberio ſciamus.

4 Τȣ̃το δὲ μηλώτῃ] *Sed hoc tu videris.* Proverbialiter dici videtur, cum oſtendere quis vult, alium ſe melius rem explorare & dijudicare poſſe. Μηλῶν eſt a μήλη, quod eſt inſtrumentum chirurgicum, quo ſolent vulnera quam profunda ſint, & quid in iis lateat, quod extrahendum ſit, perſcrutari. *Erneſtus.*

5 *Perſcriptionem*] Aſſignationem ad trapezitam, ut vulgo loquuntur. *Grav.*

6 *Hoc*] Ne ſit contra dignitatem meam, debere. *Alterum*: ne non ſit, unde ſolvamus. *Manut.*

7 *Suſtinenda*] Quaſi differenda. *Corr.*

8 *Metone*] Suſpicabatur Mongaltus hoc nomine deſignari Cæſarem, qui Romanis annum correxerat, quod ſuis præſtiterat civibus Meto Atheníenſis, ut dictum eſt ſupra, epiſt. 3. *Olivetus.*

CICERO ATTICO SAL.

LII. LUCIUM Tullium Montanum noſti, qui cum Cicerone profectus eſt. Ab ejus ſororis viro literas accepi, Montanum Planco debere, quod præs pro Flaminio ſit, H-S xxv: de ea re neſcio quid te a Montano rogatum. Sane velim, ſive Plancus eſt rogandus, ſive qua re potes illum juvare, juves. Pertinet ad noſtrum officium. Si res tibi forte notior eſt, quam mihi; aut ſi Plancum rogandum putas; ſcribas ad me velim: ut, quid rei ſit, & quid rogandum, ſciam. De epiſtola ad Cæſarem quid egeris expecto. De Silio non ita ſane laboro. Tu mi aut [1] Scapulanos, aut Clodianos efficias neceſſe eſt. Sed neſcio quid videris dubitare de Clodia: utrum quando veniat, an ſintne venales? Sed quid eſt, quod audio, Spintherem feciſſe divortium? De lingua Latina ſecuri es animi, dices, qui [2] talia conſcribis. [3] Ἀπόγραφα ſunt: minore labore fiunt: verba tantum affero, quibus abundo.

1 *Scapulanos, aut Clodianos*] Hortos.

2 *Talia*] De philoſophia: cum Græcorum verborum vim exprimere Latinis verbis congeretur; atque idcirco verbis uti non admodum conſuetudine tritis. *Man.*

3 Ἀπόγραφα Exempla, ces deſcriptæ:

CICERO ATTICO SAL.

LIII. EGO, etſi nihil habeo, quod ad te ſcribam, ſcribo tamen, quia tecum loqui videor. Hic nobiſcum ſunt Nicias, & Valerius. Hodie tuas literas expectabamus matutinas. Erunt fortaſſe alteræ poſtmeridianæ, niſi te [1] Epiroticæ literæ impedient: quas ego non interpello. Miſi ad te epiſtolas ad Marcianum, & ad Montanum. Eas in eundem [2] faſciculum velim addas, niſi forte jam dediſti.

1 *Epirotica litera*] Quas in Epirum ſcribis tuorum negotiorum cauſa. Forte autem, *Litera*, abundat. Aptius certe ad brevitatem videretur. *Manut.*

2 *Faſciculum*] Quem in Epirum mittis, ut ex Epiro deinde Athenas deferantur. Nam Athenis erant Marcianus, & Montanus cum Cicerone filio. *Idem*.

EPI-

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER XIII.

CICERO ATTICO SAL.

I. AD Ciceronem ita ſcripſiſti, ulli ut neque [1] ſeverius, neque temperatius ſcribi potuerit, nec magis, quemadmodum ego maxime vellem: prudentiſſime etiam ad [2] Tullios: quare aut iſta proficient, aut aliud agamus. De pecunia vero video a te omnem diligentiam adhiberi, vel potius jam adhibitam: quod ſi efficis, a te hortos habebo. Nec vero ullum genus poſſeſſionis eſt, quod malim, maxime ſcilicet [3] ob eam cauſam, quæ ſuſcepta eſt; cujus feſtinationem mihi tollis, quoniam de æſtate polliceris, vel potius recipis: deinde etiam ad [4] *καταβίωσιν*, mœſtitiamque minuendam nihil mihi reperiri poteſt aptius. Cujus rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim: ſed me ipſe revoco: non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipſum cupiditate vincas. Itaque iſtuc jam pro facto habeo. Expecto quid [5] iſtis placeat de epiſtola ad Cæſarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementerque tua ſui memoria delectatur. Ego vero Peduceum noſtrum vehementer diligo. Nam, ecquanti patrem feci, totum in hunc: ipſum per ſe æque amo, atque illum amavi: te vero plurimum, qui hoc ab utroque noſtrum fieri velis. Si hortos inſpexeris, & ſi de epiſtola certiorem me feceris, dederis mihi

 quod

1 *Severius*] Objurgans eum, quod immoderatos ſumptus faceret. Quod indicat libri hujus ep. 46. *Manut.*

2 *Tullios*] Martianum, & Montanum, qui cum Cicerone filio Athenis erant. *Idem.*

3 *Ob eam cauſam*] Ob fanum, quo filiam conſecrare deliberatum eſt. *Idem.*

4 *Καταβίωσιν*] Reliquum vitæ decurſum.

5 *Iſtis placeat*] Oppio & aliis. Vide ſuperioris libri epiſt. 49.

Digitized by Google

quod ad te ſcribam: ſin minus, ſcribam tamen aliquid: nunquam enim deerit.

CICERO ATTICO SAL.

II. GRATIOR mihi celeritas tua, quam ipſa res. Quid enim indignius? Sed jam ad iſta obduruimus, & humanitatem omnem exuimus. Tuas literas hodie expectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? [1] Veruntamen. Oppio & Balbo epiſtolas deferri jubebis, & tamen [2] Piſonem ſicubi de auro. Faberius ſi venerit, videbis ut tantum [3] attribuatur, ſi modo attribuetur, quantum debetur. [4] Accipies ab Erote. Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit. Vult, opinor, regnum aliquod emere a Cæſare: nam, quo modo nunc eſt, pedem ubi ponat in ſuo non habet. Omnino eum Sextius noſter [5] parochus publicus occupavit: quod quidem facile patior. Veruntamen, quod mihi, ſummo beneficio meo, magna cum fratribus illius neceſſitudo eſt, invito eum per literas, ut apud me diverſetur. Ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi literas. Cras igitur auctio Peducei. Cum poteris ergo: etſi impediet fortaſſe Faberius: ſed tamen, cum licebit. Dionyſius noſter graviter queritur, & tamen jure, a diſcipulis abeſſe tamdiu. Multis verbis ſcripſit ad me, credo item ad te. Mihi quidem videtur etiam diutius abſuturus: ac nollem: valde enim hominem deſidero.

1 *Veruntamen*] Expectabam. Et eſt figura, qua uſus eſt XIV. 8. *Manut.*

2 *Piſonem*] Argentarium. *Sicubi*, Convenias, ſicubi poteris.

3 *Attribuatur*] *Attribuere* in re pecuniaria eſt adſignare. *Popma.*

4 *Accipies*] Cognoſces ab Erote, quantum nobis a Faberio debeatur. *Manut.*

5 *Parochus*] Parochus erat qui lautia præbebat legatis exterarum nationum, ut intelligitur ex interpretatione Græcæ vocis lautiorum, in Senatus-conſulto facto, Q. Lutatio, M. Æmilio Conſulibus, in gratiam Aſclepiadis Clazomenii, Polyſtrati Caryſtii, & Meniſci Mileſii. Quod S. C. Græcis verbis explicatum cum fragmento quodam Latinorum, quibus primum conceptum fuerat, Victorius publicavit in poſtrema editione harum epiſtolarum. *Boſ.*

CI-

CICERO ATTICO SAL.

III. ATE literas expectabam ; [1] nondum ſcilicet : nam has mane reſcribebam. Ego vero [2] iſta nomina ſic probo, ut nihil aliud me moveat, niſi quod tu videris dubitare. Illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers : qui ſi ipſe negotium meum gererem, nihil gererem, niſi conſilio tuo. Sed tamen intelligo, magis te id facere diligentia, qua ſemper uteris, quam quod dubites de nominibus iſtis. Etenim [3] Cælium non probas : plura non vis. Utrumque laudo. [4] His igitur utendum eſt. [5] Præs aliquando factus eſſes, & in his quidem tabulis. A me igitur omnia. [6] Quod dies longior eſt, (teneamus modo quod volumus) puto fore iſtam etiam a præcone diem, certe ab heredibus. De Criſpo & Muſtella videbis : & velim ſcire, quæ ſit pars duorum. De

1 *Nondum*] Tabellarii enim Roma profecti, nondum ea hora, qua ſcribo ad te, pervenire in Tuſculanum potuiſſent. *Corradus*.

2 *Iſto nomino*] De quibus ad me ſcribis. Cicaro, cum pecuniam non haberet, unde hortos emeret, Attico mandaverat, ut aliquid venderet. Atticus in venditione non pecuniam accepit ab eo, qui emit, ſed nomina, ita tamen, ſi ea nomina Cicero probaſſet, ad qnem de ea re ſcripturus erat. *Monus.*

3 *Cælium non probas*] Decreverat Cicero jam ante mortem Tulliæ, metu belli civilis, quicquid domi habebat auri, argentive facti vel infecti cum pecunia commutare, ut intelligitur ex epiſtola ultima libri XI. quod poſtea fecit. Nam argenti aurive, quod erat in ſupellectile, magnam partem cum Cælio nummulario nummis aureis permutavit. Idcirco rogabat Atticum epiſtola 9. libri XII. ut videret de Cælio, ne qua lacuna eſſet in auro. Quia vero valde egebat pecunia ad hortos emendos, negotium dederat Attico, ut ſi non poſſet ea vendere, quæ proſcribi juſſerat, quod domi ſupereſſet auri argentive cum Cælio pecunia permutaret. Cui mandato ita reſcripſerat Atticus, ſe non probare, quod ille ſcripſerat de auro argentove commutando cum Cælio, cujus fraudes antea expertus fuerat, ſuadereque ne plura ex ſupellectile diſtraheret. Id ergo Attici conſilium ſcribit ſe probare in utraque re, ne ſcilicet cum Cælio ſibi negotii quicquam ſit, nec de ſupellectile plura commutet, ſed illis nominibus utatur ad hortos emendos. *Boſius*.

4 *His igitur*] Nominibus. *Corrad.*

5 *Præs*] Niſi haberemus hæc nomina, neceſſe fuiſſet, ut pro me præs fieres : nunc omnia ſint a me. *Idem*. Illudit Tullius Attico, quod illi conſtitutum erat, quamdiu vixit, nunquam prædem pro altero, neque mancipem eſſe, ut auctor eſt Cornelius Nepos. Fregiſſes, inquit, conſilium illud tuum cauſa mea. Sed poſtea ſubjicit, *A me igitur omnia* præſtabuntur ; ne te prædem fieri mea cauſa poſtulare me putes. Cætera ſunt perſpicua. *Junius*.

6 *Quod dies longior eſt*] Quantum ad id attinet quod dies meorum nominum longior eſt quam ut pecuniam repræſentare poſſim, ſpero præconem in tam longam diem, quam illa noſtrorum nominum ſit, ſolutionem deſtinaturum : aut, ſi id a præcone impetrare non poſſum, certe ab heredibus Scapulanis aſſequar. Teneamus modo quod volumus, & hortos illos nobis elabi ne ſinamus. Hæc enim verba, *teneamus modo quod volumus*, *κατὰ παρένθεσιν* ſunt legenda. *Boſius*.

De Bruti adventu eram factus certior : attulerat enim ab eo Ægypta libertus literas. Miſi ad te epiſtolam, quia commode ſcripta erat.

CICERO ATTICO SAL.

IV. HABEO [1] munus a te elaboratum decem legatorum, [2] & quidem puto : nam filius anno poſt Quæſtor fuit, quam Conſul Mummius. Sed quoniam ſæpius de [3] nominibus quæris quid placeat ; ego quoque tibi ſæpius reſpondeo placere. Si quid poteris cum Piſone, conficies : [4] Aulus enim videtur in officio futurus. Velim [5] ante poſſis : ſi minus, utique ſimul ſimus cum Brutus veniet in Tuſculanum. Magni intereſt mea, una nos eſſe. Scies autem, qui dies is futurus ſit, ſi puero negotium dederis ut quærat.

1 *Munus*] Infra epiſt. 26. ita ſcribit : *Sicunde poter, erues, qui decem legati Mummio fuerint*. Polybius non nominat. Eorum nomina Atticus invenit, inventa miſit ad Ciceronem. Et hic perſpicuum eſt, lapſum eſſe in ordine qui has epiſtolas retulit in volumina : cum infra de nominibus decem legatorum Atticum roget, hic autem ea ſe dicat accepiſſe. *Manut.*

2 Et *quidem puto*] Vetus codex, teſte Pighio, rectius legit, Et *quidem ſic puto*.

3 *Nominibus*] De quibus epiſt. ſuper.

4 *Aulus*] Dequo XII. 5. Utrobique *Avius* legunt Victorius & Boſius.

5 *Ante*] Velim ante, quam Brutus veniat, mecum eſſe poſſis. *Corradus*.

CICERO ATTICO SAL.

V. SPURIUM Mummium putaram in decem legatis fuiſſe: [1] ſed videlicet. Etenim [2] ἄλογον fratri fuiſſe : fuit enim

1 *Sed videlicet*] Hoc ſenſu : Sed videlicet vere exiſtimas eum legatum quidem fuiſſe bello Achaico, ſed non fuiſſe in decem illis legatis, qui Corinthum miſſi ſunt ad res Achaicas componendas. Etenim veriſimile eſt eum C. Mummio fratri legatum extitiſſe. *Boſius*. Hanc ſcripturam afferunt quoque Balliol. & Helmſt. ſed omittunt *etenim*. Mihi videntur hæc verba non eſſe ſana. Conciſe in his epiſtolis loquitur quidem Cicero, non tamen tam abrupte. Facile mihi aſſentientur, qui genium Ciceronianæ dictionis non ignorant, & hæc accuratius perpenderint. Opinor autem loci hujus corruptelam ortam eſſe ex rariore & parum trita conſtructione τοῦ *videlicet*. Ciceronem enim ſcripſiſſe puto : *Spurium Mummium putaram in decem legatis fuiſſe : ſed videlicet eum legatum fratri fuiſſe*. Nimirum *ſcilicet*, *videlicet* ſæpe cum infinitivis junguntur. Putabam Sp. Mummium in decem legatis fuiſſe, ſed ex tuis literis videre mihi licuit, eum fuiſſe legatum fratris. Cum non intelligerent imperiti, quid eſſet legatum fratris eſſe, nec viderent unde penderet infinitivus *fuiſſe*, mire hunc locum perverterunt, & pro Latinis, ut ſenſum aliquem eruerent, Græca ſuppoſuerunt. *Grævius*.

2 Εὔλογον] Veriſimile.

nim ad Corinthum. Miſi tibi [3] Torquatum. Colloquere tu quidem cum Silio ut ſcribis, & urge. Illam [4] diem negabat eſſe menſe Majo, iſta non negabat. Sed tu, ut omnia, iſtuc quoque ages diligenter. De Criſpo & Muſtella, ſcilicet cum quid egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiſcum polliceris, ſatis eſt, præſertim cum hi tibi dies in magno noſtro [5] negotio conſumantur.

3 *Torquatum*] Librum IV. *De finibus*.
4 *Diem*] Solutionis. Lib. XII. ep. 24.
5 *Negotio*] De hortis ſcilicet. *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. DE aquæductu probe feciſti. [1] Columnarium vide ne nullum debeamus. Quanquam mihi videor audiſſe a Camillo, commutatam eſſe legem. [2] Piſoni quid eſt quod honeſtius reſpondere poſſimus, quam [3] ſolitudinem Catonis? nec coheredibus ſolum Herennianis, ſed etiam, ut ſcis, (tu enim mecum egiſti) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc quoque [4] ad rem pertinet) in Achaja ſumpſerat. Sed agit liberaliter, quoniam negat ſe quidquam facturum contra noſtram voluntatem. Coram igitur, ut ſcribis, con-

1 *Columnarium*] Quod hic Cicero ſcribit de columnario, hoc eſt, de tributo in ſingulas columnas pendendo ad legem Juliam ſumptuariam referendum arbitror: quaſi Cæſar ſingulis columnis, quæ poſtea erigerentur, tributum impoſuerit, ut hac pœna Romanorum animos ab inſanis ædificiorum ſumptibus revocaret. Antea monuimus eadem lege minutos fuiſſe ſumptus ſepulchrorum. *Boſius*.

2 *Piſoni*] Cato puer, hereditatis paternæ nomine, pecuniam quandam heredibus Herennii debebat, quorum unus erat Piſo. Hic & reliqui coheredes cum eam pecuniam ſæpe fruſtra petiiſſent, minabantur ſe poſtulaturos a Prætore, ut in bonorum Catonis poſſeſſionem mitterentur. Quod cum Atticus Ciceroni tutori ſignificaſſet, reſcripſit Cicero, ſe nihil habere quod honeſtius petitioni Piſonis, & reliquorum coheredum Herennianorum reſpondere tunc poſſet, quam, puerum Catonem ſolum eſſe, hoc eſt, deſtitutum eſſe præſidio tutorum: ſe enim & reliquos tutores abeſſe: ſimileque reſponſum eidem Piſoni dandum putabat de pecunia quam petebat a puero Lucullo, cujus itidem tutores aberant, iſque potiſſimum, qui eam pecuniam mutuam ſumpſerat in Aſia. Proinde expectandum eſſe reditum utriuſque pueri tutorum. *Boſius*.

3 *Solitudinem Catonis*] Pupillus ſolus eſſe dicitur, cui tutores, a quibus defendatur, præſto non ſunt. Ideo Cicero ſolitudinem Catonis vocat abſentiam ejus tutorum. Fuit Cicero, ut hinc conjicimus, unus de tutoribus puerorum Catonis, & Luculli: ac quidem Luculli tutelæ meminit libro III. de finibus. *Idem*.

4 *Ad rem pertinet*] Ut ſolutio non urgeatur: cum is tutor non adſit, qui eam pecuniam mutuam ſumpſerat in Aſia. *Idem*.

Digitized by Google

conſtituemus, quemadmodum rem explicemus. [5] Quod reliquos coheredes conveniſti, plane bene feciſti. Quod epiſtolam meam ad Brutum poſcis, non habeo ejus exemplum, ſed tamen ſalvum eſt, & ait Tiro te habere oportere: &, ut recordor, una cum illius [6] objurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum reſcripſeram, miſi. [7] Judiciali moleſtia ut caream, videbis. Tuditanum iſtum, proavum Hortenſii, plane non noram; & filium, qui tum non potuerat eſſe [8] legatus, fuiſſe putaram. Mummium fuiſſe ad Corinthum pro certo habeo: ſæpe enim hic Spurius, qui nuper eſt mortuus, epiſtolas mihi pronuntiabat verſiculis facetis, ad familiares miſſas a Corintho. Sed non dubito quin fratri fuerit legatus, [9] non in decem. Atque hoc etiam accepi, non ſolitos majores noſtros legare in decem, qui eſſent imperatorum neceſſarii, ut nos ignari pulcherrimorum inſtitutorum, aut negligentes potius, M. Lucullum, & L. Murenam, & cæteros conjunctiſſimos ad L. Lucullum miſimus. Illudque [10] εὐλογώτατον, illum fratri in primis ejus legatis fuiſſe. Operam tuam multam! qui & hæc cures, & mea expedias, & ſis in tuis multo minus diligens, quam in meis.

5 *Quod reliquos coheredes*] Bene feciſti, quod collocutus es cum reliquis coheredibus Herennianis, & ab iis impetraſti ne prius ſolutionem urgerent, quam aut ego adeſſem, aut alii tutores Catonis. Cæterum edidi, ut erat in Decurtato & Tornæſiano, *plane bene feciſti*. Nam verbum, *feciſti*, a vulgatis abeſt. *Idem*.

6 *Objurgatoria*] Qua Brutus eum objurgaverat, quod interitum filiæ mollius ferret, quam virum deceret. Itaque ipſe Brutum ſolans in morte matris, *Eſt*, inquit, *alienum tanto viro*, &c. Epiſt. ad Brutum. *Manut.*

7 *Judiciali moleſtia*] Judicatu. Poterat providere vel ne ſors ejus educeretur, vel ſi eſſet educta, ut aliquis ejus loco judicaret. *Corrad.*

8 *Legatus*] Vide ſupra, ep. 4.

9 *Non in decem*] Proficiſcentibus ad bellum legati dabantur: poſtea, ut victa provincia componeretur, decem legati decernebantur. Fuit igitur Mummius in primis fratris legatis, in decem non fuit. *Manutius*.

10 Εὐλογώτατον] Maxime probabile.

CICERO ATTICO SAL.

VII. SEXTIUS apud me fuit, & Theopompus pridie: veniſſe a Cæſare narrabat literas; hoc ſcribere, ſibi certum eſſe Romæ manere; cauſamque eam adſcribere, quæ erat in epiſtola noſtra, ne ſe abſente leges ſuæ negligerentur, ſicut

ſicut eſſet neglecta ſumptuaria. Eſt [1] *εὔλογον*: idque eram ſuſpicatus. Sed [2] iſtis mos gerendus eſt; [3] niſi placet hanc ipſam ſententiam nos perſequi. [4] Et Lentulum cum Metella certe feciſſe divortium. Hæc omnia tu melius. Reſcribes igitur quidquid voles, dum modo quid. Jam enim non reperio, quid te reſcripturum putem, niſi forte de Muſtella, aut Silium videris. Brutus heri venit in Tuſculanum poſt horam decimam. Hodie igitur me videbit: ac vellem cum adeſſes. Juſſi equidem ei nuntiari, te, quoad potuiſſes, expectaſſe ejus adventum, venturumque, ſi audiſſes, meque, ut facio, continuo te certiorem eſſe facturum.

1 Εὔλογον] Conſentaneum.
2 *Iſtis*] Quibus eam epiſtolam mitti non placet. Epiſt. 28. *Manut.*
3 *Niſi placet*] Niſi tu in hac opinione es, ut omnino ſcriptam epiſtolam ad Cæſarem mittamus. *Idem*.
4 *Et Lentulum cum Metella*] Refertur ad illud, Sextius narrabat. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. PLANE nihil erat, quod ad te ſcriberem. Modo enim diſceſſeras, & paulo poſt [1] triplices remiſeras. Velim cures faſciculum ad Veſtorium deferendum: & alicui des negotium, qui quærat, Q. Faberii fundus num quis in Pompejano, Nolanove venalis ſit. Epitomen Bruti [2] Cælianorum velim mihi mittas, & a Philoxeno [3] *Παναιτίου περὶ προνοίας*. Te Idib. videbo cum tuis.

1 *Triplices*] Id eſt, tabellas trium paginarum, in quibus ad te ſcripſeram, cum reſponſo remiſeras. Videtur intelligi codicillos. *J. F. Gronov.*
2 *Cælianorum*] Ut Fannianorum, XII. 7. De hoc Cælio, *Brut.* 26.
3 Παναιτίου περὶ προνοίας] *Panætii de Providentia* librum.

CICERO ATTICO SAL.

IX. COMMODUM diſceſſeras heri, cum Trebatius venit, paulo poſt Curtius; hic ſalutandi cauſa: ſed manſit invitatus. Trebatium nobiſcum habemus. Hodie mane Dolabella. Multus ſermo ad multum diem. Nihil poſſum dicere

 [1] ἐκ-

Digitized by Google

[1] *ἐκτενέστερον* , nihil [2] *φιλοστοργότερον* . Ventum eſt tamen ad [3] Quintum : multa [4] *ἄφατα* , *ἀδιήγητα* : ſed unum ejuſmodi , quod niſi exercitus ſciret , non modo Tironi dictare , ſed ne ipſe quidem auderem ſcribere . Sed hactenus . [5] *Εὐκαίρως* ad me venit , cum haberem Dolabellam , Torquatus ; humaniſſimeque Dolabella , quibus verbis ſecum egiſſem , expoſuit . Commodum enim egeram diligentiſſime : quæ diligentia grata eſt viſa Torquato . A te expecto , [6] ſi quid de Bruto . Quanquam Nicias confectum putabat : ſed divortium non probari . Quo etiam magis [7] laboro idem , quod tu : ſi quid eſt enim offenſionis , [8] hæc res mederi poteſt . Mihi Arpinum eundum eſt : nam & opus eſt conſtitui a nobis illa prædiola ; & vereor ne exeundi poteſtas non ſit , cum Cæſar venerit : de cujus adventu eam opinionem Dolabella habet , quam tu conjecturam faciebas ex literis Meſſallæ . Cum illuc venero , intellexeroque quid negotii ſit ; tum , ad quos dies rediturus ſim , ſcribam ad te .

1 Ἐκτενέστερον] *Cum majore ſignificatione benevolentiæ* . Et ſubintelligi perſpicuum eſt, illius ſermone . *Manut.*

2 Φιλοστοργότερον] Amantius .

3 *Quintum*] Ciceronem puerum , cujus multa gravia ſcelera Dolabella narrabat , perpetrata ab eo in caſtris, dum comes Cæſaris eſſet contra liberos Cn. Pompeji bellum gerentis. *Victorius*.

4 Ἄφατα] Non dicenda . Ἀδιήγητα , non narranda .

5 Εὐκαίρως] Opportune .

6 *Si quid de Bruto*] Quid ſignificat ? Bruti novas nuptias . Nam , dimiſſa Claudia , Appii filia , de qua *Famil.* III. 4. Porciam duxit Catonis Uticenſis filiam . *Manutius* .

7 *Labora*] Ut Porciam ducat, Catonis filiam . In quo fallitur Plutarchus , qui Brutum ait eam uxorem accepiſſe a Catone avunculo : cum hæc ſcripta ſint poſt devictos in Hiſpania liberos Pompeji , id eſt , poſt obitum Catonis . *Idem* .

8 *Hæc res*] Nuptiæ Catonis filiæ . Quos enim offendit Claudiæ divortio , eos ſibi reconciliabit Porciæ conjugio . Erat enim Catonis nomen maxime populare , quod nemo unquam a libertate conſtantius ſtetiſſet , uſque eo, ut ſibi mortem conſciſcere maluerit, quam ſervire . *Idem* .

CICERO ATTICO SAL.

X. MINIME miror te & graviter ferre [1] de Marcello , & plura vereri periculi genera . Quis enim hoc timeret , quod neque acciderat antea , nec videbatur natura ferre , ut accidere poſſet ? Omnia igitur metuenda . Sed illud

[2] πα-

1 *De Marcello*] M. Marcello interfecto . Vide *Fam.* IV. 12.

Digitized by Google

[2] παρὰ τὴν ἱστορίαν, tu præſertim: me reliquum conſularem. Quid? tibi Servius quid videtur? Quanquam [3] hoc nullam ad partem valet ſcilicet, mihi præſertim, qui non minus bene actum [4] cum illis putem. Quid enim ſumus? aut quid eſſe poſſumus? domine, an foris? Quod niſi mihi hoc veniſſet in mentem, ſcribere [5] iſta neſcio quæ; quo verterem me, non haberem. Ad Dolabellam, ut ſcribis, ita puto faciendum, [6] κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα. Faciendum certe aliquid eſt: valde enim deſiderat. Brutus [7] ſi quid, curabis ut ſciam: cui quidem quamprimum agendum puto, præſertim ſi ſtatuit. [8] Sermunculum enim omnem aut reſtinxerit, aut ſedarit. Sunt enim qui loquantur etiam mecum. Sed hæc ipſe optime, præſertim ſi etiam tecum loquetur. Mihi eſt in animo proficiſci XI Kalendas: hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem, nec uſquam; ſed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem expecto. Miſit enim Brutus ad me: per literas purgat Cæſarem de interitu Marcelli: in quem, ne ſi inſidiis quidem ille interfectus eſſet, caderet ulla ſuſpicio. Nunc vero, cum de Magio conſtet, nonne furor ejus [9] cauſam omnem ſuſtinet? Plane quid ſit non intelligo: explanabis igitur. Quanquam nihil habeo quod dubitem, niſi, ipſi Magio quæ fuerit cauſa amentiæ: pro quo quidem etiam ſponſor Sunii factus eſt. Nimirum id fuit: ſolvendo enim non erat. Credo

 eum

2 Παρὰ τὴν ἱστορίαν] *Præter hiſtoriam*. Scripſerat Atticus Ciceroni, ut ſe diligentiſſime cuſtodiret, præſertim reliquum conſularem. Hoc, inquit, eſt *præter hiſtoriam*; contra veritatem. Quid enim? Ser. Sulpicius non & ipſe conſularis? *Tu præſertim*, qui errare non ſoles in hiſtoria. *Manutius*.

3 *Hoc*] Conſularem eſſe jam parum refert, nec fructum ullum affert, aut dignitatem, uno Cæſare tenente omnia. *Gronovius*.

4 *Cum illis*] Qui mortui ſunt. *Corr.*

5 *Iſta neſcio quæ*] Philoſophica. *Idem*.

6 Κοινότερα] *Communiora, & ad Rempublicam adminiſtrandam magis accommodata*. Subaudi, mittenda. Puto, inquit, quemadmodum tu ſcribis, librum aliquem ad Dolabellam nobis eſſe mittendum, qui contineat non τὰ φιλοσοφικὰ, ſed potius κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα. Quod ejus generis ſcripta magis viderentur Dolabellæ convenire, qui non in ſtudiis doctrinarum, ſed in republica, & in communi quodam literarum genere verſatus eſſet. *Manut.*

7 *Si quid*] Supple, *egerit*: quod Lamb. & Boſius addiderunt: abeſſe tamen a Mſſ. teſtantur Victorius & Grævius.

8 *Sermunculum*] Eorum, qui divortium Claudiæ reprehendebant. *Manut.*

9 *Cauſam ſuſtinet*] Αἰτίαν ἂν ὑπέχει, id eſt, Nonne in eum furioſum omne crimen verti debet? Ad verbum enim tranſtulit, quod Græci αἰτίαν ὑπέχειν, & αἰτίαν ἔχειν dicunt, hoc eſt, ſuſpectum eſſe, & crimine premi. Gaudet enim Cicero Græca quam maxime aſſequi, præſertim cum apud doctos & liberius loquitur. Et eſſe κατὰ λέξιν videri poteſt δίκην ὑπέχειν, quod Cicero cauſam ſuſtinere dixit. *Budæus*.

eum petiiſſe a Marcello aliquid, & illum, ut erat, [10] conſtantius reſpondiſſe. [11] Οὐ ταυτὸν εἶδος.

10 *Conſtantius*] Negantem ſe daturum: ex eo Magium in iram, & amentiam prolapſum, illum occidiſſe. Hoc Cicero, conjecturam ſecutus, opinabatur. *Man.*

11 Οὐ ταυτὸν εἶδος] Supplendum ex Euripidis Ione, φαίνεται, &c. *Non eadem facies apparet, cum res procul ſunt, & cum prope cernuntur.* Hæc verba prorſus ad initium ſequentis epiſtolæ pertinent, non ad finem iſtius. Nihil hoc certius, nihil verius. *Caſaub.*

CICERO ATTICO SAL.

XI. CREDEBAM eſſe [1] facile. Totum eſt aliud, poſteaquam ſum a te dijunctior. Sed fuit faciendum, ut & conſtituerem mercedulas prædiorum, & ne magnum onus obſervantiæ Bruto noſtro imponerem. Poſthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tuſculano. Hoc autem tempore, cum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non poſſem, privabatur omni delectatione [2] Tuſculani. Tu igitur, ſi [3] Servilia venerit, ſi Brutus [4] quid egerit, etiam ſi conſtituerit, [5] quando obviam: quidquid denique erit quod ſcire me oporteat, ſcribes. Piſonem, ſi poteris, [6] convenies. Vides quam maturum ſit. Sed tamen quod commodo tuo fiat.

1 *Facile*] Longius abeſſe a te. Nam hæc ſcripſit Arpini, quo ſe ex Tuſculano contulerat. *Manut.*

2 *Tuſculani*] Sui, quo, me quotidie volens videre, & ob id ad me veniens, frui non poterat. *Idem.*

3 *Servilia*] M. Bruti mater. *Idem.* I

4 *Quid*] De divortio, & nuptiis. *dem.*

5 *Quando obviam*] Cæſari ſit iturus. *Idem.*

6 *Convenies*] Ep. 2. *Piſonem ſicubi de auro.* Manut.

CICERO ATTICO SAL.

XII. VALDE me momorderunt epiſtolæ tuæ de Attica noſtra: eædem tamen ſanaverunt. Quod enim te ipſe conſolabare eiſdem literis, id mihi erat ſatis firmum ad leniendam ægritudinem. Ligariana præclare [1] vendidiſti. Poſthac

1 *Vendidiſti*] Metaphora ſumpta de iis, qui, quod vendere cupiunt, prius laudant, quo libentius emátur. Vendidiſti, inquit, præclare oratiunculam meam pro Q. Ligario: hoc eſt, ita meam orationem laudaſti, ut alii, tuam auctoritatem, tuumque judicium ſecuti, eam probare cœperint. *Manut.*

Digitized by Google

hac quidquid ſcripſero, tibi præconium deferam. Quod ad me de Varrone ſcribis, ſcis me ante orationes, aut aliquid id genus ſolitum ſcribere, ut Varronem nuſquam poſſem intexere. Poſtea autem quam hæc cœpi [2] *φιλολογώτερα*, jam Varro mihi denuntiaverat magnam ſane, & gravem [3] *προσφώνησιν*. Biennium præteriit, cum ille [4] Καλλιππίδης aſſiduo curſu cubitum nullum proceſſerit. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi miſiſſet, ut [5] *αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον*, ſi modo potuiſſem. Nam hoc etiam Heſiodus adſcribit, [6] *αἴκε δύνηαι*. Nunc illam [7] *περὶ τελῶν σύνταξιν*, ſane mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, deſpondimus: idque tu eum non nolle mihi ſcripſiſti. Ergo illam [8] Ἀκαδημικὴν, in qua homines, nobiles illi quidem, ſed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus. Etenim ſunt [9] Ἀντιόχεια; quæ iſte valde probat. Catulo & Lucullo alibi reponemus; ita tamen, ſi tu hos probas: deque eo mihi reſcribas velim. De Brinniana auctione accepi a Veſtorio literas. Ait, ſine ulla controverſia [10] rem ad me eſſe collatam (Romæ videlicet, aut in Tuſculano me fore putaverunt) a. d. VIII. Kal. Quintiles. Dices igitur vel amico tuo, Sp. Vettio coheredi meo, vel Labeoni noſtro, paulum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tuſculano fore. Cum Piſone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus. [11] Dies adeſt.

2 Φιλολογώτερα] Eruditiora.

3 Προσφώνησιν] Libri deſtinationem, *dedicationem*, ut nunc loquimur, expreſſit Græco verbo, quod Latino non potuit. *Manutius*.

4 Καλλιππίδης] Callipides fuit aliquis in ſtadio curſor; vide Græcam Anthol. tit. εἰς ἀγωνιστὰς lib. II. *Caſaub.*

5 Αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον] *Eadem menſura & cumulatiore*. Heſiodus.

6 Αἴκε δύνηαι] *Si modo poſſis*.

7 Περὶ τελῶν σύνταξιν] *De finibus* bonorum & malorum, *opus*.

8 Ἀκαδημικὴν] Supple σύνταξιν. *Academicam* commentationem, ſeu libros duos, quorum prior *Catulus*, poſterior *Lucullus* dicebatur.

9 Ἀντιόχεια] Hoc eſt, ſententiam Antiochi de Academia complectuntur.

10 *Rem ad me*] Coheredum omnium ſententia magiſtrum auctionis me eſſe conſtitutum. *Manut.*

11 *Dies*] Quo in auctione venibunt. *Idem*.

CI-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XIII. COMMOTUS tuis literis, quod ad me de Varrone ſcripſeras, totam Academiam ab hominibus nobiliſſimis abſtuli, tranſtuli ad noſtrum ſodalem, & ex duobus libris contuli in quatuor. Grandiores ſunt omnino, quam erant illi; ſed tamen multa detracta. Tu autem mihi pervelim ſcribas, qui intellexeris [1] illum velle. Illud vero utique ſcire cupio; quem intellexeris ab eo [2] ζηλοτυπεῖσθαι, niſi forte Brutum: id hercle reſtabat: ſed tamen ſcire pervelim. Libri quidem ita [3] exierunt, (niſi forte me communis [4] φιλαυτία decipit) ut in tali genere ne apud Græcos quidem ſimile quidquam. Tu illam jacturam feres æquo animo, quod illa, quæ habes de Academicis, fruſtra deſcripta ſunt. Multo tamen hæc erunt ſplendidiora, breviora, meliora. Nunc autem [5] ἀπορῶ, quo me vertam. Volo Dolabellæ valde deſideranti. Non reperio quid: & ſimul [6] αἰδέομαι Τρῶας: neque, ſi aliquid, qui potero [7] μέμψιν effugere? Aut ceſſandum igitur, aut aliquid excogitandum. Sed quid hæc levia curamus? Attica mea, obſecro te, quid agit? quæ me valde angit. Sed crebro reguſto tuas literas: in his acquieſco: tamen expecto novas.

1 *Illum velle*] Varronem velle, ut ego cum meis ornem ſcriptis. *Manut.*
2 Ζηλοτυπεῖσθαι] Invideri.
3 *Exierunt*] Effecti ſunt. *J. F. Gron.*
4 Φιλαυτία] Amor ſui ipſius.
5 Α'πορῶ] Dubito.
6 Αἰδέομαι] Vide lib. II. ep. 5.
7 Μέμψιν] Reprehenſionem.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. BRINNII libertus, coheres noſter, ſcripſit ad me, velle, ſi mihi placeret, coheredes, ſe & Sabinum Albium ad me venire. Id ego plane nolo: hereditas tanti non eſt: & tamen obire auctionis diem facile poterunt, (eſt enim III Id.) ſi me in Tuſculano poſtridie Nonas mane convenerint. Quod ſi laxius volent proferre diem, poterunt vel bi-

Digitized by Google

biduum, vel triduum, vel ut videbitur: nihil enim intereſt. Quare, niſi jam profecti ſunt, retinebis homines. De Bruto, ſi quid erit: de Cæſare, ſi quid ſcies; ſi quid erit præterea, ſcribes. Illud etiam atque etiam conſideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod ſcripſimus. Etſi etiam ad te aliquid pertinet. Nam ſcito, te ei dialogo adjunctum eſſe tertium. Opinor igitur conſideremus: etſi nomina jam facta ſunt. Sed vel induci, vel mutari poſſunt.

CICERO ATTICO SAL.

XV. QUID agit, obſecro te, Attica noſtra? nam triduo abs te nullas acceperam. Nec mirum: nemo enim venerat: nec fortaſſe cauſa fuerat. Itaque ipſe quid ſcriberem, non habebam. Quo autem die has Valerio dabam, expectabam aliquem meorum: qui ſi veniſſet, & a te quid attuliſſet, videbam non defuturum quod ſcriberem.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. NOS, cum flumina, & ſolitudines ſequeremur, quo facilius ſuſtentare nos poſſemus, pedem e villa adhuc egreſſi non ſumus; ita magnos, & aſſiduos imbres habebamus. Illam Academicen [1] *σύνταξιν* totam ad Varronem traduximus. Primo fuit Catuli, Luculli, Hortenſii. Deinde, quia [2] *παρὰ τὸ πρέπον* videbatur, quod erat hominibus nota, non illa quidem [3] *ἀπαιδευσία*, ſed in iis rebus [4] *ἀτριψία*, ſimul ac veni ad villam, eoſdem illos ſermones ad Catonem, Brutumque tranſtuli. Ecce tuæ literæ de Varrone. Nemini viſa eſt aptior [5] *Ἀντιόχεια* ratio. Sed tamen velim ſcribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, ſi placebit, hocne potiſſimum. Quid Servilia, jamne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? De Cæſare quid auditur? Ego [6] ad Nonas quemadmodum dixi. Tu cum Piſone, ſi quid poteris.

CI-

1 Σύνταξιν] Commentationem.
2 Παρὰ τὸ πρέπον] Præter decorum.
3 Ἀπαιδευσία] Ignorantia.
4 Ἀτριψία] Uſus nullus.
5 Ἀντιόχεια] Vide ſupra ep. 12.
6 *Ad Nonas*] Ero in Tuſculano. *Corr.*

CICERO ATTICO SAL.

XVII. QUINTO Kalend. expectabam Roma aliquid; non quo imperaſſem. Igitur aliquid tuis. Nunc eadem illa, quid Brutus cogitet, aut ſi aliquid egit, ecquid a Cæſare. Sed quid iſta, quæ minus curo? Attica noſtra quid agat, ſcire cupio. Etſi tuæ literæ (ſed jam nimis veteres ſunt) recte ſperare jubent. Tamen expecto recens aliquid.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. VIDES [1] propinquitas quid habeat. Nos vero conficiamus hortos. Colloqui videbamur, in Tuſculano cum eſſem, tanta erat crebritas literarum. Sed id quidem jam erit. Ego interea admonitu tuo perfeci ſane argutulos libros ad Varronem: ſed tamen expecto, quid ad ea, quæ ſcripſi ad te: primum, qui intellexeris eum deſiderare a me, cum ipſe homo [2] *πολυγραφάτατος* nunquam me laceſſiſſet: deinde, quem [3] *ζηλοτυπεῖν*, niſi forte Brutum: quem ſi non [4] *ζηλοτυπεῖ*, multo Hortenſium minus, aut eos qui de Republica loquuntur. Plane hoc mihi explices velim: in primis, maneaſne in ſententia, ut mittam ad eum, quæ ſcripſi; an nihil neceſſe putes. Sed hæc coram.

1 *Vides*] Nunc, cum longe abſimus.
2 Πολυγραφάτατος] *Multa ſcribens.*
3 Ζηλοτυπεῖν] *Invidere.*
4 Ζηλοτυπεῖ] *Invidet.*

CICERO ATTICO SAL.

XIX. COMMODUM diſceſſerat Hilarus librarius IV Kal. cui dederam literas ad te, cum venit tabellarius cum tuis literis pridie datis: in quibus illud mihi gratiſſimum fuit, quod Attica noſtra rogat te, ne triſtis ſis, quodque tu [1] *ἀκίνδυνα* eſſe ſcribis. [2] Ligarianam, ut video, præclare auctoritas tua commendavit. Scripſit enim ad me Balbus, & Op-

1 Ἀκίνδυνα] Non periculoſa.
2 *Ligarianam*] De qua ſupra, ep. 12.

Oppius, mirifice ſe probare; ob eamque cauſam ad Cæſarem eam ſe oratiunculam miſiſſe. Hoc igitur idem tu mihi antea ſcripſeras. In Varrone iſta cauſa me non moveret, ne viderer [3] φιλένδοξος: ſic enim conſtituebam, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent: ſed, quia ſcribis & deſiderari a Varrone, & magni illum æſtimare, eos confeci: & abſolvi neſcio quam bene, ſed ita accurate, ut nihil poſſet ſupra, Academicam omnem quæſtionem libris quatuor. In eis, quæ erant contra [4] ἀκαταληψίαν præclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi, ad ea ipſe reſpondeo: tu es tertius in ſermone noſtro. Si Cottam, & Varronem feciſſem inter ſe diſputantes, ut a te proximis literis admoneor; meum [5] κωφὸν πρόσωπον eſſet. Hoc in antiquis perſonis ſuaviter fit, ut & Heraclides in multis, & nos ſex de Republica libris fecimus. Sunt etiam de Oratore noſtri tres, mihi vehementer probati: in eis quoque eæ perſonæ ſunt, ut mihi tacendum fuerit. Craſſus enim loquitur, Antonius, Catulus ſenex, C. Julius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. Puero me hic ſermo inducitur, ut nullæ eſſe poſſent partes meæ. Quæ autem his temporibus ſcripſi, Α'ριστοτέλειον morem habent; in quo ſermo ita inducitur cæterorum, ut penes ipſum ſit principatus. Ita confeci quinque libros [6] περὶ τελῶν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, [7] περιπατητικὰ M. Piſoni darem. [8] Α'ζηλοτύπητον id fore putaram, quod omnes illi deceſſerant. Hæc Academica, ut ſcis, cum Catulo, Lucullo, Hortenſio contuleram. Sane in perſonas non cadebant. Erant enim [9] λογικώτερα, quam ut illi de iis ſomniaſſe unquam viderentur. Itaque, ut legi tuas de

 Var-

3 Φιλένδοξος] *Ambitioſus, illuſtrium virorum amator.* Scripſerat Atticus, non ſemper Ciceroni quærendos eſſe Catulos, & Lucullos, Africanos, & Lælios, aut hujuſmodi viros, quibus ſermonem tribueret in ſuis libris; ne nimis ambitioſus in claros viros videretur; ſed etiam dandum eſſe aliquid iis, qui minus illuſtres eſſent; proptereaque de Varronem cogitandum. Reſpondet: Academicas quæſtiones ad Varronem non ideo tranſtuli, ne viderer φιλένδοξος, (nam iſta cauſa me non moveret: ſi quidem idcirco ego de Varrone minus cogitabam, non quod eſſem φιλένδοξος, verum quia conſtituebam, eorum, qui viverent, neminem in dialogos includere) ſed quia ſcribis, & deſiderare illum, & magni æſtimare. *Manutius.*

4 Α'καταληψίαν] Opinionem eorum, qui nihil comprehendi poſſe dicunt.

5 Κωφὸν πρόσωπον] Muta perſona.

6 Περὶ τελῶν] *De finibus*, ſupple, *bonorum & malorum.*

7 Περιπατητικὰ] *Peripatetica*, Peripateticorum philoſophorum partes.

8 Α'ζηλοτύπητον] Sine invidia.

9 Λογικώτερα] Eruditiora.

Varrone, tanquam [10] ἕρμαιον arripui. Aptius eſſe nihil potuit ad id philoſophiæ genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, [11] eaſque partes, ut non ſim conſecutus, ut ſuperior mea cauſa videatur. Sunt enim vehementer [12] πιθανὰ Antiochia: quæ diligenter a me expreſſa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis noſtrum: ſi modo is eſt aliquis in nobis. Sed tu, dandoſne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. Mihi quædam occurrunt: ſed ea coram.

10 Ἕρμαιον] Inſperatum lucrum.

11 *Eaſque partes*] Pendent e ſuperioribus, *aptius ad eas partes*. Corradus, forte legendum: *eaſque partes ſumpſi, ut non ſim conſecutus*. Lamb. Legendum, ut eſt in manuſcriptis noſtris, *meaſque partes*. Nihil, inquit, aptius fuit ad eas partes, quas tueor, nempe Philonis, quam ut inducerem Varronem, qui Antiochi ſententiam defenderet, ut melius cuique perſuaderetur, potiſſimumque ipſi Varroni, id me conſequi noluiſſe, ut ſuperior mea ſententia videretur. *Boſius*.

12 Πιθανὰ] Probabilia.

CICERO ATTICO SAL.

XX. A CÆSARE literas accepi [1] conſolatorias datas prid. Kal. Maj. Hiſpali. De urbe [2] augenda quid ſit promulgatum, non intellexi: id ſane ſcire velim. Torquato noſtra officia grata eſſe facile patior: eaque augere non deſinam. Ad Ligarianam [3] de uxore Tuberonis, & privigna, neque poſſum jam addere; eſt enim res pervulgata: neque Tuberonem volo defendere: mirifice eſt enim [4] φιλαίτιος. [5] Theatrum quidem ſane bellum habuiſti. Ego, etſi hoc loco facillime ſuſtentor, tamen te videre cupio. Itaque, ut conſtitui, adero. Fratrem credo a te eſſe conventum: ſcire igitur ſtudeo quid egeris. [6] De fama nihil ſane laboro: etſi ſcripſe-

1 *Conſolatorias*] In Tulliolæ morte. Ep. 22. *Manutius*.

2 *Augenda*] Infra, epiſt. 33. & 35.

3 *De uxore*] Monuerat Atticus Ciceronem, ut orationi, quam habuerat pro Q. Ligario, quædam adderet de uxore Tuberonis & de privigna. Ei Cicero nunc reſpondet, atque ſibi, ut id addat, integrum non eſſe, cum oratio illa pervulgata ſit. *Boſius*.

4 Φιλαίτιος] Querulus.

5 *Theatrum*] Habuiſti: quod, tanquam in theatro, ſpectare poſſes cum voluptate. Quid autem ſpectare? Rixam ſcilicet inter uxorem Tuberonis, & privignam. *Manut.* Id eſt, locum & occaſionem commodam habuiſti exercendæ & explicandæ virtutis aut facundiæ tuæ. Eſt novum caput epiſtolæ nihil commune habens cum ſuperioribus. *J. F. Gron.*

6 *De fama nihil laboro*] Quid homines de me loquantur, & quam carpant meam ſive infirmitatem, ſive deſidiam, ſuſque deque habeo. *Idem*.

Digitized by Google

pſeram ad te [7] tunc ſtulte, nihil melius. Curandum enim non eſt. [8] Atque hoc, *In omni vita ſua quemque a recta conſcientia tranſverſum unguem non oportet diſcedere*. Viden' quam [9] φιλοσόφως? an tu nos fruſtra exiſtimas [10] hæc in manibus habere? [11] Δεδῆχθαι te nollem, quod nihil erat. Redeo enim rurſus eodem. Quidquam me putas curare [12] in toto, niſi ut ei ne deſim? id ago ſcilicet ut judicia videar [13] tenere. [14] Μὴ γὰρ *αὐτοῖς*. Vellem [15] tam domeſtica ferre poſſem, quam iſta contemnere. Putas autem [16] me voluiſſe aliquid, quod perfectum non ſit? [17] Non licet ſcilicet ſententiam ſuam: ſed tamen quæ [18] tum acta ſunt, non poſſum non probare: & tamen non curare, [19] pulchre poſſum, ſicuti facio. Sed nimium multa de nugis.

7 *Tunc*] Alia quadam epiſtola, ſtulte ſcripſeram, nihil eſſe melius, quam laborare de fama.

8 *Atque hoc*] Subintelligitur, *Curandum*. Malim autem, *Quemquam*, pro, *Quemque*. Manutius.

9 *Φιλοσόφως*] Philoſophice.

10 *Hæc*] Libros de philoſophia tractare? Nam hoc tempore philoſophiam Cicero Latinis literis explicabat. *Manut.*

11 *Δεδῆχθαι*] *Morſum eſſe, ægre tuliſſe*. Videtur fuiſſe qui dixerit turpe fore Ciceroni, ſi pro amico in foro periclitante non contenderet, & cauſam ejus ageret. *J. F. Gronov.*

12 *In toto*] *In toto* ſcilicet hoc negotio, ut ei, cui volebant homines Tullium patrocinari, ſim advocatus, etſi non ſim patronus & loquar. *Idem*.

13 *Tenere*] Senſus eſt, quaſi vero id mihi curæ ſit ut in foro dominer, & primus Oratorum eſſe videar. Sic *forum tenere* dixit in Bruto 27. *Idem*.

14 Μὴ γὰρ αὐτοῖς] *Neque enim illis*, ſupple, nunc delector. *Idem*.

15 *Tam domeſtica*] Quæ paſſus ſum a fratre & filio ejus, ab uxore Terentia, in morte filiæ. *Idem*.

16 *Me voluiſſe*] Jam olim ſcilicet excellere in foro, & jam ipſum morari vetera vota, & memetipſum deſtituere. *Idem*.

17 *Non licet ſcilicet ſententiam ſuam*] Scilicet mutare; & olim quidem ita ſenſiſſet, nunc vero aliter. *Idem*.

18 *Tum*] Cum quaſi habitarem in foro, aſſiduam operam amicis darem, eorum me non pœnitet. *Idem*.

19 *Pulchre poſſum*] Poſſum actionibus abſtinere cauſarum, quando aliter ſcilicet tempus fert. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XXI. AD Hirtium dederam epiſtolam ſane grandem, quam ſcripſeram proxime in Tuſculano. Huic, quam tum mihi miſiſti, reſcribam alias; nunc aliis malo. Quid poſſum de Torquato, niſi aliquid a Dolabella? quod [1] ſimul

1 *Simul ac*] Simul ac ſcripſerit ad me Dolabella quid egerit cum Cæſare de Torquati re, continuo perſcribam. *Man.*

Digitized by Google

ac; continuo ſcietis. Expectabam hodie, aut ſummum cras ab eo tabellarios: qui ſimul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto expecto: proficiſcens enim e Tuſculano VIII Kal. ut ſcis, niſi ad eum tabellarios. Nunc, ad rem ut redeam, [2] *inhibere* illud tuum, quod valde mihi arriſerat, vehementer diſplicet. Eſt enim verbum totum nauticum. Quanquam id quidem ſciebam: ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cum inhibere eſſent remiges juſſi. Id non eſſe ejuſmodi didici heri, cum ad villam noſtram navis appelleretur: non enim ſuſtinent, ſed alio modo remigant. Id [3] ab ἐποχῇ remotiſſimum eſt. Quare facies, ut ita ſit [4] in libro, quemadmodum fuit. Dices hoc idem Varroni, ſi forte mutavit. Nec eſt melius quidquam, quam, ut [5] Lucilius:

Suſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator, equoſque.

ſemperque Carneades, [6] προβολὴν pugilis, & retentionem aurigæ, ſimilem facit ἐποχῇ. Inhibitio autem remigum, motum habet, & vehementiorem quidem, remigationis navem convertentis ad puppim. Vides quanto hoc diligentius curem, quam aut [7] de rumore, aut [8] de Pollione: de Panſa etiam, ſi quid certius; credo enim palam factum eſſe: de Critonio, ſi quid eſſet: certene de Metello & Balbino? Dic mihi, placetne tibi primum [9] edere injuſſu meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros ſolitus eſt divulgare; ex quo [10] λόγοισιν Ἑρμόδωρος. Quid illud? rectumne exiſtimas cuiquam ante, quam Bruto? cui, te auctore, [11] προσφω-

2 *Inhibere illud tuum*] Qui putas ἐπέχειν reddi Latine poſſe per verbum *inhibere*. Corrad. De hoc toto loco multis diſputat J. F. Gronovius lib. IV. *Obſerv.* cap. 26.

3 *Ab ἐποχῇ*] Ab aſſenſionis retentione. Inhibitio, inquit, non idem eſt, quod retentio. Nam retinere, illud eſt, quod aurigæ faciunt, equorum curſum adductis habenis ſiſtentes. Inhibere autem, non cum remiges navem ſiſtunt, ſed cum, alio modo remigantes, eam convertunt ad puppim. *Manutius*.

4 *In libro*] Acad. Quæſt. ſed primæ editionis. Alii librum de Oratore, (I. 33.) ſignificari volunt. *Corradus*.

5 *Lucilius*] Plerique, *Lucullus*.

6 Προβολὴν] Eſt, interprete Budæo in Comm. Gr. L. *Status pugilis, in protinctu ſtantis, occaſionique inferendæ plagæ imminentis, & agitatoris in carceribus equos currumque ſuſtinentis*. Erneſtus.

7 *De rumore*] Quem Atticus ſcripſerat de Cicerone non eſſe bonum, quod Urbem & forum faſtidiret fugeretque. *Gronovius*.

8 *De Pollione*] Qui erat cum Cæſare in Hiſpania, ſive de eo, quod Pollio ad Ciceronem ſcripſerat de Quinto filio, lib. XII. ep. 38. ſive Pollioni aliquid accidiſſe adverſi. *Idem*.

9 *Edere*] Libros a me ſcriptos.

10 Λόγοισιν Ἑρμόδωρος] Supple, ἐμπορεύεται: *verbis Hermodorus mercatur*. proverb.

11 Προσφωνῶ] Librum *dico*.

φωνῶ. Scripſit enim Balbus ad me, ſe a te quintum de finibus librum deſcripſiſſe: in quo non ſane multa mutavi: ſed tamen quædam. Tu autem commode feceris, ſi reliquos continueris, ne & [12] ἀδιόρθωτα habeat Balbus, & [13] ἕωλα Brutus. Sed hæc hactenus, ne videar [14] περὶ μικρὰ σπουδάζειν. Etſi nunc quidem maxima mihi ſunt hæc. Quid eſt enim aliud? Varroni quidem quæ ſcripſi te auctore, ita propero mittere, ut jam Romam miſerim deſcribenda. Ea ſi voles, ſtatim habebis. Scripſi enim ad librarios, ut fieret tuis, ſi tu velles, deſcribendi poteſtas. Ea vero continebis, quoad ipſe te videam; quod diligentiſſime facere ſoles, cum a me tibi dictum eſt. Cum autem ſugit me tibi dicere; mirifice Cærellia, ſtudio videlicet philoſophiæ flagrans, deſcribit a tuis: iſtos ipſos *de finibus* habet. Ego autem tibi confirmo, (poſſum falli, ut humanus) a meis eam non habere. Nunquam enim ab oculis meis abſuerunt. Tantum porro aberat ut binos ſcriberent; vix ſingulos confecerunt. Tuorum tamen ego nullum delictum arbitror; idemque te volo exiſtimare; a me enim prætermiſſum eſt, ut dicerem, me eos exire nondum velle. Hui quam diu de nugis? De re enim nihil habeo, quod loquar. De Dolabella tibi aſſentior. Coheredes, ut ſcribis, in Tuſculano. De Cæſaris adventu ſcripſit ad me Balbus, non ante Kal. Sext. De Attica optime, quod levius, ac lenius, & quod fert [15] εὐκόλως. Quod autem de illa noſtra [16] cogitatione ſcribis, in qua nihil tibi cedo; ea, quæ novi, valde probo, hominem, domum, facultates. Quod caput eſt, ipſum non novi: ſed audio laudabilia de Scrofa. Etiam [17] proxime accedit, ſi quid hoc ad rem: [18] εὐγενέστερος eſt etiam, quam pater. Coram igitur, & quidem propenſo animo ad probandum. Accedit enim, quod patrem, ut ſcire te puto, plus etiam, quam non modo tu, ſed quam ipſe ſcit, amo, idque & merito, & jam diu.

CI-

12 Ἀδιόρθωτα] Non emendata.

13 Ἕωλα] Obſoleta.

14 Περὶ μικρὰ σπουδάζειν] In parvis rebus multum ſtudii ponere.

15 Εὐκόλως] Placide.

16 *Cogitatione*] Cuinam in matrimonio Attica collocetur, cum fere jam ſit nubilis. *Manut.*

17 *Proxime*] Prope Attici ædes. Elidit Lamb. *habitat*. Boſius, *accedat*.

18 Εὐγενέστερος] *Nobilior*: quod ad genus attinet, propter maternos affines. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XXII. De Varrone non ſine cauſa quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. Occurrunt mihi quædam: ſed ea coram. Te autem [1] ἀσμενέστατα intexui, faciamque id crebrius: proximis enim tuis literis primum te id non nolle cognovi. De Marcello, ſcripſerat ad me Caſſius antea: [2] τὰ κατὰ μέρος Servius. O rem acerbam! ad prima redeo. Scripta noſtra nuſquam malo eſſe, quam apud te: ſed ea tum foras dari, cum utrique noſtrum videbitur. Ego & librarios tuos culpa libero, neque te accuſo: & tamen aliud quiddam ad te ſcripſeram, Cærelliam quædam habere, quæ niſi a te non potuerit. Balbo quidem intelligebam ſat faciendum fuiſſe: tantum nolebam, aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. Varroni, ſimul ac te videro, ſi tibi videbitur, mittam. Quid autem dubitarim, cum videro te, ſcies. [3] Attributos quod appellas, [4] valde probe. Te [5] de prædio aviæ exerceri moleſte fero. De Bruto noſtro [6] perodioſum: ſed vita fert. [7] Mulieres autem vix ſatis humane, quæ inimico animo ferant, cum utraque officio pareat. [8] Tullium ſcribam nihil fuit quod appellares: nam tibi mandaſſem, ſi fuiſſet. Nihil enim eſt apud eum poſitum [9] nomine voti: ſed eſt quiddam apud illum meum. Id ego in hanc rem ſtatui conferre. Itaque & ego recte tibi [10] dixi ubi eſſet: & tibi ille recte negavit. Sed

1 Ἀσμενέστατα] Libentiſſime.

2 Τὰ κατὰ μέρος] Particularia, ſingula quæque particulatim.

3 *Attributos*] Debitores a me tibi aſſignatos quod ſlagitas, ut pecuniam numerent, qua ad fani ædificationem uti cogito, valde bene facis. *Attribuere* & *Appellare*, verba ad pecuniæ ſolutionem exactionemque pertinent. Unde *Attributi*, *Attributio nominum*, & *Attributa pecunia*. Popma.

4 *Valde probe*] Facis. *Corradus*.

5 *De prædio aviæ*] De prædio, quod ad te hereditate pervenerat aviæ tuæ morte. Epiſt. 2. lib. I. *Manut.*

6 *Perodioſum*] Quod Bruto eſt domeſticarum triſtitia, ſane quam moleſtum eſt: ſed hæc eveniunt quotidie, & vix poſſunt vitari. *J. F. Gronov.*

7 *Mulieres*] In mulieribus autem (quæ ſine dubio juxta propinquæ ſuis rixis & intemperiis eum diſtrahebant) mitiorem animam deſidero, quæ, cum utrique aliarum rerum conſtet pudicitia & boni mores, altera alteram tolerare non poſſit, ut a ceteris facta dictaque omnia ſecus interpretetur. *Idem*.

8 *Tullium ſcribam*] Hic eſt M. Tullius cognomento Laurea, de quo in epiſtola ad Rufum, & Plinius. *Manut.*

9 *Nomine voti*] Ad fanum, quod filiæ voverat. Epiſt. 18. & alibi. *Idem*.

10 *Dixi, ubi*] Dixi apud eum me pecuniæ neſcio quid habere. *Idem*.

Digitized by Google

Sed hoc quoque ipſum continuo adoriamur. [11] Lucum hominibus non ſane probo, quod eſt deſertior: ſed habet [12] εὐλογίαν. Verum hoc quoque, ut cenſueris; quippe [13] qui omnia. Ego, ut conſtitui, [14] adero: atque utinam tu quoque eodem die. [15] Sin quid, (multa enim) utique poſtridie. Etenim coheredes: a quis [16] ſine te opprimi malitia eſt. Alteris jam literis nihil ad me de Attica: ſed id quidem in optima ſpe pono. Illud accuſo, non te, ſed illam, ne ſalutem quidem. At tu & illi, & Piliæ plurimam; nec me tamen iraſci indicaris. Epiſtolam Cæſaris miſi, ſi minus legiſſes.

11 *Lucum hominibus*] Ait ſe non probare ut conſecratio Tulliæ fiat in luco, quemadmodum ſuadebat Atticus, quod in luco ſit ſolitudo; hominum autem conſecratio egeat celebritate. Nam quod ad Deos attinet, ii ita noti ſunt, ut ad eos colendos in deſertiſſima quæque loca frequentiſſimi homines conveniant. Idcirco nihil eis opus eſt loci celebritate. Contra homines celebri loco conſecrari debent, ut eorum nomen vulgo innoteſcat. *Boſius*.

12 Εὐλογίαν] Quod probetur.

13 *Qui omnia*] Ad te refero. *Manut.*

14 *Adero*] in Tuſculano. *Idem*.

15 *Sin quid*] Sin quid te Romæ detinebit, multa enim poſſunt. *Idem*.

16 *Sine te*] Harum rerum perito.

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. ANTEMERIDIANIS tuis literis heri ſtatim reſcripſi: nunc reſpondeo veſpertinis. Brutus mallem me arceſſeret: nam & æquius erat, cum illi iter inſtaret & ſubitum, & longum: & mehercule nunc, cum ita ſimus [1] affecti, ut non poſſimus plane ſimul vivere, (intelligis enim profecto, in quo maxime poſita ſit [2] συμβίωσις) facile patiebar nos potius Romæ una eſſe, quam in Tuſculano. Libri ad Varronem non morabantur. Sunt enim [3] detexti, ut vidiſti: tantum librariorum menda tolluntur: de quibus libris ſcis me [4] dubitaſſe: ſed tu videris. Item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. Mea mandata, ut ſcribis, explica: quan-

1 *Affecti*] Ego Reipublicæ & filiæ interitu: ille Reipublicæ ruina, & neſcio quo mulierum odio. Ed. ſup. *Corrad.*

2 Συμβίωσις] Convictus.

3 *Detexti*] Valet idem, quod abſoluti & confecti. Tralatio ſumpta eſt a tela. *Lambin.* Vulgo *defecti*. Forte *deſcripti*. Manutius.

4 *Dubitaſſe*] Num ad Varronem mitterentur. Epiſt. 22. *Idem*.

Digitized by Google

quanquam iſta [5] retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu [6] iſtos putas? noſti domum: quare confice [7] *εὐαγώγως*. Incredibile eſt, quam ego iſta non curem. Omni tibi aſſeveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi majori offenſioni eſſe, quam delectationi, poſſeſſiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere cui tradam, [8] quam habere qui utar. Atque illud Trebatius ſe tibi dixiſſe narrabat: tu autem veritus es fortaſſe, ne ego invitus audirem. Fuit id quidem humanitatis: ſed, mihi crede, jam iſta non curo. Quare da te in ſermonem, & perfeca, & confice, excita, compella, loquere, ut te [9] cum illo Scæva loqui putes. Ne exiſtimes eos, qui non debita conſectari ſoleant, quod debeatur, remiſſuros. [10] De die tantum videro, & id ipſum bono modo.

5 *Retentione*] Ut partem ſcilicet de ſolvenda pecunia non ſolvant. Poterant enim ſolvere æſtimatione ex lege Cæſaris, & deducto ſummæ, quod in uſuras ſolutum erat, ſic ut quarta pars crediti periret. Suet. Jul. c. 42. *J. F. Gronov.*

6 *Iſtos*] Homines tam attentos & lucri nullius negligentes. *Idem.*

7 *Εὐαγώγως*] Qua commodiſſima ratione poteris.

8 *Quam habere qui utar*] Hoc eſt, habere me pecuniam qua utar in ſumptus honeſtos. Sic & ſuperius loquitur II. ep. 11. Sed videtur non poſſe præcedere, quod id doleat. Ideoque vel addendum eſt lætor, ſive gaudeo, inter *quam* & *habere*, vel tollendum *τὸ habere*, ut intelligatur *non habere* ex præcedenti. Et ſenſus tum eſſet, Non ita me afficeret me non habere in ſumptum: quam afficit me non habere bonum heredem. *Gron.*

9 *Cum illo Scæva*] Caſſio Scæva Cæſariano; acerrimo Cæſaris defenſore, cum quo non eſt contendendum, ſed moderate agendum. Ep. 10. Trebatium hoc cognomine deſignari cenſent alii; de quo lib. IX. ep. 15. *Popma.*

10 *De die*] De retentione recuſandum nobis non eſt: de die, quam illis ad ſolvendum permitti velimus, videndum: neque id ipſum tamen vehementer eſt agendum. Confici enim prorſus volo; ſi non licebit, qua die volumus; ea, qua licebit. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. QUID eſt, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem ſibi dixiſſe, ſe Ciceronem vidiſſe Corcyræ? ego enim audita tibi putaram. Nil igitur ne ei quidem literarum? an non vidit? facies ergo ut ſciam. Quid tibi ego de Varrone reſcribam? quatuor [1] διφθέραι ſunt in tua poteſtate. Quod egeris, id probabo.. Nec tamen [2] *αἰδέομαι Τρῶας*

1 *Διφθέραι*] *Libri*, ſic dicti, quod membranis, & pellibus contegerentur.

2 *Αἰδέομαι Τρῶας*] Vide II. 5.

Τρῶας: quid enim? ſed ipſi quam res illa probaretur, magis verebar. Sed quoniam tu ſuſcipis; [3] in alteram aurem.

3 *In alteram aurem*] Dormio. Securi animi ſum de Academicis; quando tu hoc ſuſcipis, fore ut Varroni placeant. *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

XXV. De [1] retentione reſcripſi ad tuas accurate ſcriptas literas. Conficies igitur, & quidem ſine ulla dubitatione, aut retractatione. Hoc fieri & oportet, & opus eſt. De Andromene ut ſcribis, ita putaram: ſciſſes enim: mihique dixiſſes. Tu tamen ita mihi de Bruto ſcribis, ut de te nihil. Quando autem [2] illum putas? nam ego Romam pridie Idus Bruto [3] ita volui ſcribere, (ſed quoniam tu te legiſſe ſcribis, fui fortaſſe [4] ἀσαφέστερος) me ex tuis literis intellexiſſe, nolle eum, me quaſi proſequendi ſui cauſa Romam nunc venire. Sed quoniam jam adeſt meus adventus, fac quæſo, ne quid eum Idus impediant, quo minus ſuo commodo in Tuſculano ſit. [5] Nec enim ad tabulam eum deſideraturus eram: in tali enim negotio cur tu unus non ſatis es? ſed [6] ad teſtamentum volebam: quod jam malo alio die; ne ob eam cauſam Romam veniſſe videar. Scripſi igitur ad Brutum, jam illud, quod putaſſem, Idib. nihil opus eſſe. Velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. Sed quid eſt tandem, quod perhorreſcas, quia tuo periculo jubeam libros dari Varroni? Etiam nunc ſi dubitas, fac ut ſciamus. Nihil eſt enim illis elegantius. Volo Varronem, præſertim cum ille deſideret: ſed eſt, ut ſcis,

[7] Δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

1 *Retentione*] Supra, ep. 23.

2 *Illum*] In Tuſculanum exiturum. *Manutius.*

3 *Ita volui*] Sed non videor fortaſſe ita ſcripſiſſe, quia obſcure ſcripſi. *Corr.*

4 Ἀσαφέστερος] Obſcurior.

5 *Nec enim ad tabulam*] Brutum cupiebam idibus eſſe Romæ, non ut auctioni intereſſet, ſed ut ad obſignandum teſtamentum adhibere poſſem. *Manut.*

6 *Ad teſtamentum*] Veteres facto teſtamento obſignatores ex lege adhibebant: adhibebant autem amicos fere, aut homines auctoritate præſtantes: quo magis ratum haberetur id, quod anulis clarorum virorum eſſet obſignatum. Vide ep. 2. lib. VII. *Idem.*

7 Δεινὸς] Vehemens vir, & qui vel inſontem accuſare audeat. *Iliad.* Λ. 653.

Ita mihi ſæpe occurrit vultus ejus, querentis fortaſſe vel hoc, meas partes in iis libris copioſius defenſas eſſe, quam ſuas: quod mehercule non eſſe intelliges, [8] ſi quando in Epirum veneris: nam nunc Alexionis epiſtolis cedimus. Sed tamen ego non deſpero probatum iri Varroni: & id, quoniam impenſam fecimus in [9] macrocolla, facile patior teneri. Sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. Quare, ſi addubitas, ad Brutum tranſeamus: eſt enim is quoque [10] Antiochius. O Academiam [11] volaticam, & [12] ſui ſimilem, modo huc, modo illuc. Sed, quæſo, [13] epiſtola mea ad Varronem valde ne tibi placuit? Male ſit, ſi unquam quidquam tam enitar [14] ἔργον. At ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas [15] περιοχὰς perſequi ſolet, ſed Spintharo ſyllabatim.

8 *Si quando*] Nunc enim te Alexionis epiſtolæ occupatum habent, quas te nolo abjicere, tuis de rebus ex Epiro ſcriptas. *Manut.*

9 *Macrocolla*] Vide Plinium, XIII. 12. ubi Harduinus: chartæ, inquit, olim inter ſe jungebantur, & glutino compingebantur. Majore modulo compaginatam chartam μακρόκολλον vocabant. Hæ *chartæ majores* apud Suetonium, in Auguſto, & apud Martialem I. 45.

10 *Antiochius*] Probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas a Varrone ad ipſum transferre non abſurde poſſimus. *Manut.*

11 *Volaticam*] Quaſi volarit a Catulo, Lucullo, & Hortenſio ad Catonem, & Brutum primo, deinde ab his ad Varronem; ep. 15. hujus libri, & nunc rurſus ad Brut. volare cogitet. *Corrad.*

12 *Sui ſimilem*] Non conſiſtentem, & nihil affirmantem. *Idem.*

13 *Epiſtola*] Quæ legitur Fam. IX. 8.

14 Ἔργον] Opus.

15 Περιοχὰς] Comprehenſiones, compleхiones verborum.

CICERO ATTICO SAL.

XXVI. DE [1] Virgilii parte valde probo. Sic ages igitur, & quidem id erit [2] primum; proximum Clodiæ. Quod ſi neutrum, metuo ne [3] turbem, & irruam in Druſum. Intemperans ſum in ejus rei cupiditate, quam noſti; itaque revol-

1 *Virgilii*] Virgilius unus erat ex coheredibus Scapulanis, qui fortaſſe Attico dixerat, ſe ſuam partem Scapulanorum hortorum Ciceroni conceſſurum: ut ei locus eſſet, ſi fortaſſe coheredes non in auctione hortos vendere, ſed intee ſe liceri cogitarent. Vide lib. II. ep. 37. & 42. Quo in loco debuit hæc epiſtola collocari. *Manut.*

2 *Primum; proximum*] Scapulæ hortos primum cupio; ſecundum eos, Clodiæ. Vide XII. 40. 41. 43. *Idem.*

3 *Turbem*] Scilicet rationes, vel *conturbem*, hoc eſt, decoquam: ne vel impenſo, & inſano pretio emam Druſianos, adeo ut mihi decoquendum ſit. *J. F. Gron.*

revolvor identidem in Tuſculanum : quidvis enim potius , quam ut non hac æſtate abſolvatur . Ego , ut tempus eſt noſtrum , locum habeo nullum , ubi facilius eſſe poſſim , quam Aſturæ. Sed quia qui mecum ſunt (credo , quod mœſtitiam meam non ferunt) domum properant ; etſi poteram remanere , tamen , ut ſcripſi tibi , proficiſcar hinc , ne relictus videar . Quo autem ? Lanuvium ? Conor equidem in Tuſculanum : ſed faciam te ſtatim certiorem . [4] Tu literas conficies . Equidem , credibile non eſt , quantum ſcribam die , quin etiam noctibus: nihil enim ſomni . Heri etiam effeci epiſtolam ad Cæſarem : tibi enim placebat : quam non fuit malum ſcribi , ſi forte opus eſſe putares . Ut quidem nunc eſt , nihil ſane eſt neceſſe mittere : ſed id quidem , ut tibi videbitur . Mittam tamen ad te exemplum fortaſſe Lanuvio , niſi forte [5] Romam . Sed cras ſcies .

4 *Tu literas conficies*] Dicit hoc , *Tu ad me velim ſæpe ſcribas* . Manut. Vel , quibus videbitur conſcribes meo nomine , ut ep. 5. lib. XI. *Corrad.*

5 *Romam*] Venero : nam ipſe epiſtolam mecum afferam . *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXVII. De epiſtola ad Cæſarem , nobis vero ſemper rectiſſime placuit , ut [1] iſti ante legerent . Aliter enim fuiſſemus & in hos inofficioſi ; & in noſmetipſos , ſi illum offenſuri fuimus , pene periculoſi . Iſti autem ingenue ; mihique gratum , quod , quid ſentirent , non reticuerunt : illud vero vel optime , quod ita multa mutari volunt , ut mihi de integro ſcribendi cauſa non ſit : quanquam de Parthico bello quid ſpectare debui , niſi quod illum velle arbitrabar? Quod enim aliud argumentum epiſtolæ noſtræ , niſi [2] κολακεία , fuit? An , ſi ea , quæ optima putaram , ſuadere voluiſſem , oratio mihi defuiſſet ? Totis igitur literis nihil opus eſt . Ubi enim [3] ἐπίτευγμα magnum nullum fieri poſſit , [4] ἀπότευγμα vel non

 ma-

1 *Iſti*] Balbus , Oppius , &c.

2 Κολακεία] *Aſſentatio* . Hactenus fuerat in vulgatis omnibus κολακεία : quod cur retineamus , nemo dixerit .

3 Ἐπίτευγμα] Propter ſucceſſus.

4 Ἀπότευγμα] Erratum , offenſio .

magnum, moleſtum futurum ſit; quid opus eſt [5] *παρακινδυνεύειν*? præſertim cum illud occurrat, illum, cum antea nihil ſcripſerim, exiſtimaturum, me, niſi toto bello confecto, nihil ſcripturum fuiſſe. Atque etiam vereor, ne putet, me hoc quaſi Catonis [6] *μείλιγμα* eſſe voluiſſe. Quid quæris? valde me pœnitebat: nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod [7] *σπουδὴ* noſtra non eſt probata. Incidiſſemus etiam [8] in illos; in eis in cognatum tuum. Sed redeo ad hortos. Plane illuc te ire, niſi tuo magno commodo, nolo: nihil enim urget. Quidquid erit, operam in [9] Faberio ponamus. De die tamen auctionis, ſi quid ſcies. Eum, qui e Cumano venerat, quod & plane valere Atticam nuntiabat, & literas ſe habere ajebat, ſtatim ad te miſi.

5 Παρακινδυνεύειν] Se temere periculo objicere.

6 Μείλιγμα] *Lenimentum*. Ne puter me ob eam cauſam hanc ſibi epiſtolam miſiſſe, ut hoc quaſi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem ſcripſi de laudibus Catonis. *Manut.*

7 Σπουδὴ] Studium.

8 *In illos*] In calumniatores, qui apud Cæſarem ſunt, inter quos Q. Cicero ſororis tuæ filius. *Popma.*

9 *Faberio*] Vide ep. 29. lib. XII.

CICERO ATTICO SAL.

XXVIII. HORTOS quoniam hodie eras inſpecturus, quid viſum tibi ſit, cras ſcilicet. De Faberio autem, cum venerit. De epiſtola ad Cæſarem, jurato mihi crede, non poſſum; nec me turpitudo deterret: etſi maxime debeat. Quam enim turpis eſt aſſentatio, cum vivere ipſum turpe ſit nobis? Sed ut cœpi, non me hoc turpe deterret: ac vellem quidem: eſſem enim, [1] qui eſſe debeam: ſed in mentem nihil venit. Nam, quæ ſunt ad Alexandrum hominum eloquentium, & doctorum ſuaſiones, vides quibus in rebus verſentur. Adoleſcentem, incenſum cupiditate veriſſimæ gloriæ, cupientem ſibi aliquid conſilii dari, quod ad laudem ſempiternam valeret, cohortantur. Ad decus non deeſt oratio: ego quid poſſum? Tamen neſcio quid e quercu exſculpſeram,

1 *Qui eſſe debeam*] Conſtans, vere philoſophus, non adulator. *Corrad.*

ram, quod videretur [2] ſimile ſimulacri. In eo quia nonnulla erant paulo meliora, quam ea, quæ fiunt & facta ſunt, reprehenduntur: quod me minime pœnitet. Si enim perveniſſent iſtæ literæ, mihi crede, nos pœniteret. Quid? tu non vides ipſum illum Ariſtotelis diſcipulum, ſummo ingenio, ſumma modeſtia, poſteaquam rex appellatus ſit, ſuperbum, crudelem, immoderatum fuiſſe? quid? tu [3] hunc de pompa, Quirini contubernalem, his noſtris moderatis epiſtolis lætaturum putas? ille vero potius non ſcripta deſideret, quam ſcripta non probet. Poſtremo, ut volet. Abiit illud, quod tum me ſtimulabat, quod tibi dabam, [4] πρόβλημα ἀρχιμήδειον. Multo mehercule magis nunc opto caſum illum, quam tum timebam, vel quem libebit. Niſi quid te aliud impediet, mi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arceſſitus, (legi enim literas) etſi invito me, tamen eodem me auctore profectus eſt. Hoc manu mea.

2 *Simile ſimulacri*] Vult oſtendere; quemadmodum e quercu ſimulacrum facere difficile ſit, duriore materia, quam ut circumcidi, aut expoliri poſſit; ideoque potius ſimulacri quiddam ſimile, quam ſimulacrum efficiatur; ſic ſe, cum ad Cæſarem ſcriberet, argumento admodum anguſto, (neque enim, quod & ipſi honeſtum eſſet, & Cæſari gratum, ſcribere licebat; itaque difficili in loco verſabatur, ut quaſi e quercu videretur exſculpere) perfectum opus non potuiſſe facere, ſed feciſſe neſcio quid, quod operis tamen ſimile videretur. *Manut.*

3 *Hunc de pompa*] Dio lib. XLIII. *Decreverunt, ut eburnea Cæſaris ſtatua, & currus etiam ſolidus, quo die curſus equorum in circo ſpectantur, inter Deorum imagines in pompa geſtaretur; & ut alia præterea ſtatua in Quirini templo poneretur, cum hac inſcriptione, Deo invicto.* Ideoque eum appellat Cicero *Quirini contubernalem*: ut ſupra XII. 44. *Idem.*

4 Πρόβλημα Ἀρχιμήδειον] XII. 4.

CICERO ATTICO SAL.

XXIX. CUM quaſi alias res quærerem de philologis e Nicia, incidimus in Talnam. Ille de ingenio nihil nimis; modeſtum & frugi. Sed hoc mihi non placuit. Se ſcire ajebat ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam ſane, & multarum nuptiarum: non eſſe probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non majorem DCCC. Hoc putavi te ſcire oportere. De hortis ex tuis literis cogno-

vi, & [1] Chryſippo. In villa cujus inſulſitatem bene noram, video nihil, aut pauca mutata. Balnearia tamen laudat majora: de minoribus ait hiberna effici poſſe. Tecta igitur ambulatiuncula addenda eſt: quam ut tantam faciamus, quantam in Tuſculano fecimus, prope dimidio minoris conſtabit iſto loco. Ad id autem, quod volumus, [2] ἀφίδρυμα, nihil aptius videtur, quam lucus, quem ego noram: ſed celebritatem nullam tum habebat: nunc audio maximam. Nihil eſt, quod ego malim. In hoc [3] τὸν τύφον μου πρὸς θεῶν τροποφόρησον. Reliquum eſt; ſi Faberius nobis nomen illud explicat, noli quærere, quanti. Othonem vincas volo. Nec tamen inſaniturum illum puto: noſſe enim mihi hominem videor. Ita male autem audio ipſum eſſe tractatum, ut mihi ille emptor [4] non eſſe videatur: quid enim? [5] pateretur? Sed quid argumentor? ſi Faberianum explicas, emamus vel magno: ſin minus, ne parvo quidem poſſumus. Clodiam igitur; a qua ipſa ob eam cauſam ſperare videor, quod & multo minoris ſunt, & Dolabellæ nomen jam expeditum videtur, ut etiam repræſentatione confidam. De hortis ſatis. Cras aut te, aut [6] cauſam: quam quidem futuram Faberianam. Sed, ſi poteris.

1 *Chryſippo*] Architecto. *Fam.* VII. 24.
2 Ἀφίδρυμα] Sacellum, fanum.
3 Τὸν τύφον] Inſolenti & vanæ ambitioni meæ, per Deos, indulge.
4 *Non eſſe*] Futurus. *Corrad.*
5 *Pateretur* ?] Neſcio quid fieri, quod nummis redimere poſſet, ſi nummos haberet? *J. F. Gronov.*
6 *Cauſam*] Cur non veneris. Cauſam autem, quæ te moretur, hanc puto fore, ut pecuniam exigas a Faberio. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXX. CICERONIS epiſtolam tibi remiſi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris! Me quoque accuſat. Eam tibi epiſtolam [1] miſiſſem. Nam [2] illam alteram de

1 *Miſiſſem*] Scilicet niſi tu illam, quæ ad te data erat, ante miſiſſes ad me, ut altera, quam mihi ſcripſit tanquam ejuſdem argumenti, eaſdemque querelas complectente carere poſſis. *Græv.*
2 *Illam alteram*] Senſus eſt. Nam quæ præterea ſunt in epiſtola ad me miſſa, de fortibus ſcilicet ejus factis, & pugnis, ea ſcito eſſe eadem, quæ ad te ſcripſit. *J. F. Gronovius.*

Digitized by Google

de rebus geſtis eodem exemplo puto. In Cumanum hodie miſi tabellarium: ei dedi tuas ad Veſtorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miſeram Demeam, cum Eros ad me venit: ſed in ejus epiſtola nihil erat novi, niſi auctionem biduum. [3] Ab ea igitur, ut ſcribis: & velim, confecto negotio Faberiano: quem quidem [4] negat Eros hodie: cras mane putat. [5] A te colendus eſt. Iſtæ autem [6] *κολακεῖαι* non longe abſunt a ſcelere. Te, ut ſpero, perendie. Mi, ſicunde potes, erues, qui [7] decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. Ego memini Albinum Conſularem, & Sp. Mummium. Videor audiſſe ex Hortenſio, Tuditanum: ſed in [8] Libonis annali, XIV annis poſt Prætor eſt factus Tuditanus, quam Conſul Mummius: [9] non ſane quadrat. Volo aliquem Olympiæ, aut ubi viſum, [10] *πολιτικὸν σύλλογον*, more Dicæarchi, familiaris tui.

3 *Ab ea*] Poſt eam huc venies.

4 *Negat*] Venturum. *Corrad.*

5 *A te colendus eſt*] Faberius ut Cæſarianus, ut ſolvat libentius. *Idem.*

6 Κολακεῖαι] *Aſſentationes.* Tò *non* dele. Senſus enim hic eſt. Nam ſic aſſentari licet, nempe ut a debitore potente pecuniam recipiamus. *J. F. Gronov.*

7 *Decem legati*] Supra, ep. 4.

8 *Libonis*] De quo in Bruto, cap. 23.

9 *Non ſane quadrat*] Quoniam ſic annis XIV. ante, quam Prætor eſt factus, legatus eſſe potuiſſet. *Corrad.*

10 Πολιτικὸν σύλλογον:] *Conventum & ſermonem de Republica.* Cicero fingere volebat diſputationem illam, quam inſtituebat de Republica ordinanda, habitam fuiſſe Olympiæ. Quo exemplo fortaſſe Dicæarchus Ὀλυμπικὸν ſcripſerat. Fertur enim librum hoc titulo edidiſſe. *Boſius.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXI. QUINTO Kal. mane accepi a Demea literas pridie datas, ex quibus aut hodie, aut cras te expectare deberem. Sed, ut opinor, idem ego, qui expecto tuum adventum, morabor te. Non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiam ſi eſt futurum, ut non habeat aliquid moræ. Cum poteris igitur, [1] quoniam etiamdum abes. Dicæarchi, quos ſcribis, libros ſane velim mihi mittas: addas etiam [2] *καταβάσεως*. De epiſtola ad Cæſa-

1 *Quoniam etiamdum abes*] Nondum in viam te dediſti. *Manut.* Mallem: *quoniam diu abes.* Muret.

2 Καταβάσεως] Hoc eſt, Dicæarchi librum *de deſcenſu* in antrum Trophonii.

Google

ſarem, [3] κεκύβικα. Atque idipſum, quod iſti ajunt illum ſcribere, ſe, niſi conſtitutis rebus, non iturum in Parthos; idem ego ſuadebam in illa epiſtola: ſin; utrum liberet, facere poſſe, auctore me. Hoc enim ille expectat videlicet, neque eſt facturus quidquam, niſi de meo conſilio. Obſecro abjiciamus iſta, & ſemi-liberi ſaltem ſimus: quod aſſequemur & tacendo, & latendo. Sed & aggredere Othonem, ut ſcribis: confice, mi Attice, iſtam rem: nihil enim aliud reperio, ubi & in foro non ſim, & tecum eſſe poſſim. Quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus eſt vicinus; is CIↃ jugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria eſt, H-S cxv. Omnia ſcilicet nunc minoris: ſed accedit cupiditas; in qua, præter Othonem, non puto nos ullum adverſarium habituros. Sed eum ipſum tu poteris movere: facilius etiam, ſi [4] Canum haberes. O gulam inſulſam! [5] Pudet me patris. Reſcribes, ſi quid voles.

3 Κεκύβικα] *In cubi & teſſeræ modum me conformavi, firmiſſime ſto, certum habeo & conſtitutum, quid ſcribam*. Sed rectius, eodem ſenſu, Græviana habet, κέκρικα. *Erneſtus*.

4 *Canum*] Q. Gellius Canus, de quo Nepos in Attici vita cap. 10.

5 *Pudet me patrie*] Ita Vict. Man. Lamb. Quod habent Grut. & Grævius, *putet me patrie*, nihili eſt. Illud autem, *O gulam inſulſam!* dictum intelligunt de Othone, qui tantummodo ut bibacitatis haberet domicilium, hortos emere illos volebat, quos alium honeſtiorem in uſum appetebat Cicero. Ego de Q. filio interpretor. Nam & ille aliquid tunc temporis commune habuit cum Cano, ut mox dicetur epiſt. 41. *Pudet me patrie*, hoc eſt, Q. patris. Quod ſi facias cum Mongalto, qui de M. filio interpretatur, legendum erit: *Pudet-ne patrie?* Athenis enim, ut ſupra dictum eſt, ſtrenuum agebat M. filius ganeonem. Ad eum literas dederat Atticus ſeveras ac temperatas, quibus reſponderat adoleſcens parum decenter. Hinc illa indignatio: O inſulſum helluonem! Eumne ergo pudet, quod me patrem habeat? adeo ſtudet mei eſſe diſſimilis. *Olivetus*.

CICERO ATTICO SAL.

XXXII. ALTERAM a te epiſtolam cum hodie accepiſſem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod ſcribis, de Faberio: in eo enim totum eſt poſitum id, quod cogitamus: quæ cogitatio ſi non incidiſſet, (mihi crede iſtuc, ut cætera) non laborarem. Quamobrem, ut facis (iſtuc enim addi nihil poteſt) urge, inſta, perfice.

Dicæarchi

Digitized by Google

Dicæarchi [1] *περὶ ψυχῆς* [2] utroſque velim mittas, & [3] *καταβάσεως*. [4] *Τριπολιτικὸν* non invenio, & epiſtolam ejus, quam ad Ariſtoxenum miſit. Tres eos libros maxime nunc vellem: apti eſſent ad id, quod cogito. [5] Torquatus Romæ eſt. Juſſi ut tibi daretur. [6] Catulum & Lucullum, ut opinor, antea. His libris nova procemia ſunt addita, quibus eorum uterque laudatur. [7] Eas literas volo habeas: & ſunt quædam alia. Et, quod ad te de decem legatis ſcripſi, parum intellexti; credo, quia [8] *διὰ σημείων* ſcripſeram. De C. Tuditano enim quærebam, quem ex Hortenſio audieram fuiſſe in decem: eum video [9] in Libonis Prætorem P. Popilio, P. Rupilio Conſulibus: annis XIV ante, quam Prætor factus eſt, legatus eſſe potuiſſet? niſi admodum ſero Quæſtor eſt factus: quod non arbitror: video enim Curules magiſtratus eum legitimis annis perfacile cepiſſe. Poſtumium autem, cujus ſtatuam in Iſthmo meminiſſe te dicis, in iis [10] ſciebam fuiſſe. Is autem eſt, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidiſti, ſane ad illum [11] *σύλλογον* perſonam idoneam. Videbis igitur, ſi poteris, cæteros; ut poſſimus [12] *πομπεῦσαι ἐν τοῖς προσώποις*.

1 Περὶ ψυχῆς] *De animo:* quem quidem Dicæarchus ipſe vult efficere eſſe mortalem. Tuſc. I. 10. 18. 31.

2 *Utroſque*] Muretus, *utique*.

3 Καταβάσεως] Supra, ep. 31.

4 Τριπολιτικὸν] Scripſit Dicæarchus librum, cui titulus, τριπολιτικὸς, ex quo quædam adducit Athenæus, lib. IV. *Vict.*

5 *Torquatus*] Liber I. *de Finibus*, in quo Torquatus diſputat.

6 *Catulum*, *& Lucullum*] Academicos libros, quos primum ſcripſerat: quorum alterum, *Catulus*, alterum, *Lucullus*, inſcripſerat. Vide illud epiſt. 12. *Man.*

7 *Eas literas*] Ea procemia. Quandoque enim literæ pro ſcriptis ponuntur. *Idem*.

8 Διὰ σημείων] *Per notas*. Extat de notis Romanorum veterum liber Tyronis & Senecæ nomen præ ſe ferens, editus a Jano Grutero, & magno inſcriptionum corpori ſubjectus. *Grævius*.

9 *In Libonis*] Supple, annali.

10 *Sciebam*] Lege *neſciebam*. Muretus.

11 Σύλλογον] Conventum.

12 Πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις] Ex perſonarum dignitate quaſi pompam agere.

CICERO ATTICO SAL.

XXXIII. NEGLIGENTIAM miram! ſemelne putas mihi dixiſſe Balbum, & Faberium, [1] profeſſionem

1 *Profeſſionem relatam*] Quovis luſtro, cum agebatur cenſus populi Romani, quilibet civium profitebatur, quantum in bonis haberet. Condito luſtro, ſi quid accedebat ad poſſeſſiones, id quoque publicas in tabulas apud Prætorem referri oportebat. Prior illa pro-

nem relatam? Quinetiam eorum juſſu miſeram, qui profiteretur: ita enim oportere dicebant: profeſſus eſt Philotimus libertus. Noſti credo [2] librarium: ſed ſcribes, & quidem confeſtim. Ad Faberium, ut tibi placet, literas miſi. Cum Balbo autem puto te aliquid feciſſe hodie in Capitolio. In Virgilio mihi nulla eſt [3] δυσωπία. Nec enim ejus cauſa ſane debeo: &, ſi emero, quid erit, quod poſtulet? Sed videbis, ne is cum ſit in Africa, [4] ut Cælius. De nomine tu videbis cum Ciſpio: ſed, ſi Plancus [5] deſtinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque noſtrum cupit: ſed iſta res nullo modo relinquenda eſt. Othonem quod ſperas poſſe vinci, ſane bene narras. De æſtimatione, ut ſcribis, cum agere cœperimus: [6] etſi nihil ſcripſit, niſi de modo agri. Cum Piſone, ſi quid poteris. Dicæarchi librum accepi: & [7] καταβάσεως expecto. Negotium [8] dederis; reperiet ex eo libro, in quo ſunt ſenatus-conſulta Cn. Cornelio, L. Mummio Coſſ. De Tuditano autem, quod putas, [9] εὔλογον eſt, tum illum, quoniam fuit ad Corinthum, (non enim temere dixit Hortenſius) aut Quæſtorem, aut Tribunum militum: idque potius fuiſſe credo. Tu de [10] Antiocho ſcire poteris.

Vide

profeſſio dici poſſit *cenſualis*; hæc poſterior, *quotidiana*. De cenſuali hic agi plerique volunt interpretes: ego de altera: quemadmodum *Fam.* XVI. 23. Actum enim eſſe cenſum a Cæſare non vidi uſquam; neque illi demonſtrant. Tum, cur hic appellatur Faberius, niſi quia ejus de negotio agitur? *Mongaltus*.

2 *Librarium*] Eum, qui cujuslibet profeſſionem in tabulas publicas referebat. *Man.*

3 Δυσωπία] *Verecundia*. C. Virgilius in Africa adverſus Cæſarem militarat, & Thapſo præſidio fuerat, ut auctor belli Africani tradit cap. 78. 79. 86. Videtur poſt victoriam Cæſaris evaſiſſe aliquo, & latitaſſe, neque enim ibi ejus mentio fit vel interfecti, vel deditis. Erat autem is Virgilius in Scapulanis heredibus. Fortaſſe pro ejus parte confiſcata interveniebant procuratores Cæſaris. Dicit igitur Cicero; non inani verecundia abſterreor de Virgilii parte emenda. Accedit quod hic Virgilius erga Ciceronem exulem parum amice ſe geſſerat, ut patet ex orat. pro Plancio, cap. 40. *J. F. Gron.*

4 *Ut Cælius*] Verebatur Cicero, ne forte, quemadmodum C. Cælius Caldus (de quo ſupra, X. 12.) in Italia Marianarum partium reliquias collegerat, ita hic Virgilius in Africa novas Pompejanis faces ſubjiceret, inſtauratoque bello, viam ſibi ad honeſtiores pacis conditiones muniret. Tunc enim exigere potuiſſet, ſua ſibi prædia ut redderentur ipſa, non modo pretium, quo venierant, coactuſque eſſet Cicero eam reſtituere partem hortorum, quæ ad Virgilium e Scapulana hereditare pervenerat. *Mongaltus*.

5 *Deſtinat*] Statuit hortos emere. *Man.*

6 *Etſi nihil ſcripſit*] Cæſar in lege, vel Balbus ad me: etſi videri poteſt Otho de hortis aliquid, ſed de æſtimatione nihil ſcripſiſſe. *Corrad.*

7 Καταβάσεως] Supra, ep. 31.

8 *Dederis*] Cui videbitur ex tuis ſervis, ut quærat de decem L. Mummii legatis in eo libro, &c. *Man.*

9 Εὔλογον] *Probabile*.

10 *Antiocho*] Servo tuo literato. *Man.*

Vide etiam quo anno Quæſtor, aut Tribunus militum fuerit. Si neutrum quadret, in præfectis, an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. De Varrone loquebamur; lupus in fabula. Venit enim ad me, & quidem id temporis, ut retinendus eſſet. Sed ego ita egi, ut non ſcinderem penulam. Memini enim [11] tuum: & multi erant, noſque imparati. Quid refert? paulo poſt C. Capito cum T. Carrinate. Horum ego vix attigi penulam; tamen remanſerunt: cecíditque belle. Sed caſu ſermo a Capitone de urbe augenda. A ponte Mulvio Tiberim [12] duci ſecundum montes Vaticanos; campum Martium coædificari; illum autem campum Vaticanum fieri, quaſi Martium campum. Quid ais? inquam: at ego [13] ad tabulam, ut, ſi recte poſſem, Scapulanos hortos. Cave facias, inquit: nam iſta lex perferetur: vult enim Cæſar. Audire me facile paſſus ſum: fieri autem moleſte fero. Sed tu quid ais? quanquam quid quæro? noſti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis: non concedit Camillo. Facies me igitur certiorem de Idibus. Iſta enim me res adducebat. Eo adjunxeram cæteras; quas conſequi tamen biduo, aut triduo poſt facile potero. Te tameu [14] in via confici minime volo. Quin etiam Dionyſio ignoſco. De Bruto quod ſcribis, feci ut ei liberum eſſet, quod ad me attineret. Scripſi enim ad eum heri, [15] Idib. Maj. ejus opera mihi nihil opus eſſe.

11 *Tuum*] Feci, inquit, quod memini te ſolere; qui ſic interdum ad cœnam invitas, ut penulam tamen non ſcindas. *Manutius*. Κατ' ἔμφασιν dixit *tuum*, cum morem, aut inſtitutum tacite intelligeret. Sic Terentius, *Pol Crito antiquum obtinet*. Boſius.

12 *Duci*] *Perduci*. Boſius *Baluzianus*.

13 *Ad tabulam*] Iturus eram, ut emerem Scapulanos hortos, *ſi recte*, id eſt æquo pretio poſſem. Tabula proponebatur inſcriptis nominibus earum rerum, de quibus auctio futura erat. *Manut.*

14 *In via*] Id eſt, dum ad me accedis, in itinere nimium laborare & defatigari. *Victorius*.

15 *Idibus Maji*] Manifeſtum mendum. Nec dubito, quin legendum ſit, *Idibus Julii*: vel, *Idibus*, menſe ſubaudito. Nam de Majo abſurdum eſt intelligi: cum e Tuſculano profectus eſſet Arpinum VIII. Kal. Quint. & recurrere Nonis Brinnianæ auctionis cauſa cogitaret, Nonis inquam Quintilis. *Manut.*

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XXXIV. ASTURAM veni VIII Kal. Vitandi enim caloris cauſa, Lanuvii III horas acquieveram. Tu velim, ſi grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum ſit. Id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut [1] cum Publilio, me pene abſente, conficias: de quo quæ fama ſit ſcribes. [2] Id populus curat ſcilicet. Non mehercule arbitror. Etenim hæc decantata erat fabula. Sed complere paginam volui. Quid plura? ipſe enim adſum, niſi quid tu prorogas. Scripſi enim ad te de hortis.

1 *Cum Publilio*] Fratre Publiliæ uxoris, cui reſtitutio dotis debebatur poſt divortium; quod non arbitrabatur populum improbaturum, cum vulgo jam ante jactatum fuiſſet, & quaſi fabula decantatum, hoc futurum. *Popma.*

2 *Id populus curat ſcilicet*] Terent. And. Sc. 2. Act. 1. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXV. O REM indignam! [1] gentilis tuus urbem auget; quam hoc biennio primum vidit: & ei parum magna viſa eſt, quæ etiam ipſum capere potuerit. Hac de re igitur expecto literas tuas. Varroni, ſcribis, te [2] ſimul ac venerit. Dati igitur jam ſunt; nec tibi integrum eſt: hui, ſi ſcias quanto periculo tuo. Aut fortaſſe literæ meæ te retardarunt. Sed eas nondum legeras, cum has proximas ſcripſiſti. Scire igitur aveo, quo modo res ſe habeat.

1 *Gentilis*] Aliquis eodem nomine quo tu es, hoc eſt, Atticus vel Athenienſis artifex Geometres, a Cæſare adhibitus deſignando ſpatio proferendi pomœrii. Proprie gentilis eſt, qui habet idem nomen familiæ, & eſt ejuſdem gentis, ſed poſtea qui habet idem cognomen. Cic. Tuſc. I. 16. *J. F. Gronov.*

2 *Simul ac venerit*] Subaudi, daturum quatuor Academicos. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXVI. DE Bruti amore, veſtraque ambulatione, etſi mihi nihil novi affers, ſed idem, quod ſæpe; tamen

tamen hoc audio libentius , quo ſæpius : eoque mihi jucundius eſt , quod tu eo lætaris ; certiuſque eo eſt , quod a te dicitur .

CICERO ATTICO SAL.

XXXVII. HAS alteras hodie literas . [1] De Xenonis nomine , & de Epiroticis XL , nihil poteſt fieri nec commodius , nec aptius , quam ut ſcribis . Id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor . Novi nihil ſane , niſi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigaſſe : omnibus eum locis facere , maximeque in conviviis : cum multa de me , tum redire ad patrem : nihil autem ab eo tam [2] *ἀξιοπίςως* dici , quam alieniſſimos nos eſſe a Cæſare : fidem nobis habendam non eſſe : me vero etiam cavendum : ([3] *φοβερὸν ἦν* , niſi viderem ſcire [4] regem , me animi nihil habere) Ciceronem vero meum [5] vexari . Sed id quidem arbitratu ſuo . [6] Laudationem Porciæ gaudeo me ante dediſſe Leptæ tabellario , quam tuas acceperim literas . Eam tu igitur , ſi me amas , curabis , [7] ſi modo mittetur , iſto modo mittendam Domitio , & Bruto . De gladiatoribus , de cæteris quæ ſcribis [8] *ἀνεμοφόρητα* , facies me quotidie certiorem . Velim , ſi tibi videtur , appelles Balbum , & Offilium de [9] auctione proſcribenda . Equidem locutus ſum cum Balbo . Placebat . Puto conſcripta habere Offilium [10] omnia ; habet & Balbus : ſed Balbo placebat , propinquum diem , & [11] Romæ : ſi Cæſar moraretur , poſſe

diem

1 *De Xenonis nomine*] Pecuniam quam Xeno tibi debet , & ſeſtertia quadraginta quæ in Epiro habes in nominibus , beoe feciſti quod Ciceroni filio Athenis curaſti . Ep. 16. lib. XIV. *Popma.*

2 *Ἀξιοπίςως*] Fide dignum .

3 *Φοβερὸν ἦν*] Formidabile erat .

4 *Regem*] Cæſarem , invidioſe . *Corr.*

5 *Vexari*] Filium a me male & indigne haberi , ſic ut hoc quoque ſit inter crimina Q. filii in M. patrem . *J. F. Gronovius* .

6 *Laudationem*] Mortuos Romani veteres in funere laudabant , præſertim ortos illuſtri familia . Laudabant autem non modo propinqui , ſed & amicitia conjuncti . Cicero Porciam laudavit , Catonis ſororem , laudatione non habita , ſed ſcripta . *Manut.*

7 *Si modo mittetur*] Ut nunc eſt , non adhibita lima iſta , quam tu deſideras . *J. F. Gronov.* Immo adhibita illa . Vide infra ep. 48. quæ hanc præceſſit . *Mong.*

8 *Ἀνεμοφόρητα*] Digna , quæ ventis ferantur ; inania , levia .

9 *Auctione*] Cluvianorum bonorum . Vide infra , lib. XVI. epiſt. 5. *Manut.*

10 *Omnia*] Cluviana bona , quæ in auctione venibant . *Idem* .

11 *Romæ*] Proſcribi auctionem Romæ , non Puteolis . *Idem* .

Digitized by Google

diem differri. Sed is quidem adeſſe videtur. Totum igitur conſidera. Placet enim Veſtorio.

CICERO ATTICO SAL.

XXXVIII. ANTE lucem cum ſcriberem contra Epicureos, de eodem oleo & opera exaravi neſcio quid ad te, & ante lucem dedi. Deinde cum, ſomno repetito, ſimul cum ſole experrectus eſſem, datur mi epiſtola a ſororis tuæ filio, quam ipſam tibi miſi; cujus eſt principium non ſine maxima contumelia: ſed fortaſſe [1] οὐκ ἐπέστησεν. Eſt autem ſic: *Ego enim non probo quidquid non belle in te dici poteſt*. Poſſe vult in me multa dici non belle, ſed ea ſe negat approbare. Hoc quidquam pote [2] impurius? Jam cætera leges; miſi enim ad te: judicabiſque, Bruti noſtri quotidianis aſſiduiſque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum iſtum aliquando, ſcripſiſſe aliquid ad me: credo & ad te: idque ut ſciam, facies: nam, ad patrem de me quid ſcripſerit, neſcio; de matre quam pie? *Volueram*, inquit, *ut quam plurimum tecum eſſem, conduci mihi domum; & id ad te ſcripſeram: neglexiſti. Ita minus multum una erimus. Nam ego iſtam domum videre non poſſum: qua de cauſa, ſcis*. Hanc autem cauſam pater odium matris eſſe dicebat. Nunc me juva, mi Attice, conſilio, [3] *πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον*, id eſt, utrum aperte hominem aſperner, & reſpuam, [4] *ἢ σκολιαῖς ἀπάταις*. Ut enim Pindaro, ſic [5] *δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν*. Omnino moribus meis illud aptius, ſed hoc fortaſſe temporibus. Tu autem, quod ipſe tibi ſuaſeris, idem

1 *Οὐκ ἐπέστησεν*] Non animadvertit, non ſatis cogitanter ſcripſit.

2 *Pote*] Ita Victorius & Boſius. Sed habent *poteſt eſſe*, Man. & Lamb.

3 *Πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον*] Supplendum ex Platone, qui hæc itidem refert, *ἀναβὰς*, *utrum exſcenſo alto muro juſtitiæ*. Alludit Cicero ad locum Pindari ex libro deperdito, quo jam uſus erat, ſed alio, quam Cicero, ſenſu Plato lib. II. de Republica. Verba Pindari apud Platonem integra hæc ſunt: Πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον, ἢ σκολιαῖς ἀπάταις ἀναβὰς: *utrum rectis & juſtis artibus, an dolis fraudibuſque utens, &c.* Cicero ad aliam rem tranſtulit. Scire cupit ex Attico, quid ſibi ſuadeat, utrum puter præ ſe ferendam eſſe juſtam iram in Quintum filium, quam objurgando patruum apud Cæſarem meruerat, an diſſimulandam. *Erneſtus*.

4 *Ἢ σκολιαῖς*] Vide notam ſuperiorem, & infra epiſt. 39.

5 *Δίχα μοι νόος*] *Ambigit animus ad verum dicendum*. Pind. ibid.

idem mihi perſuaſum putato. Equidem vereor maxime, ne in Tuſculano [6] opprimar. In turba hæc eſſent faciliora. Utrum igitur Aſturæ? Quid, ſi [7] Cæſar ſubito? Juva me, quæſo, conſilio. utar eo, quod tu decreveris.

6 *Opprimar*] Q. filii repentino adventu cum Cæſare ex Hiſpania. Epiſtola libri hujus 39. *Popma.*

7 *Cæſar*] Aſturam Cæſar cum veniſſet, apud Ciceronem cænavit. Epiſt. 4. lib. XIV. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXXIX. O CREDIBILEM vanitatem! ad patrem, domo ſibi carendum propter matrem: plena pietatis. Hic autem jam langueſcit, & ait ſibi illum jure iratum. Sed utar tuo conſilio: [1] σχολιὰ enim tibi video placere. Romam, ut cenſes, veniam, ſed invitus: valde enim in ſcribendo [2] hæreo. Brutum, inquis, [3] eadem ſcilicet. Sed niſi hoc eſſet, res me iſta non cogeret. [4] Nec enim inde venit, unde mallem; neque diu abſuit; neque ullam literam ad me. Sed tamen ſcire aveo, qualis ei totius itineris ſumma fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea ſcripſi, velim mittas, & maxime [5] Φαίδρυ περιοσῶν, & Ἑλλάδος.

1 Σχολιὰ] *Obliqua, ſimulationes.*

2 *Hæreo*] Totus in ſcribendo ſum. Scribebat autem quæſtiones Tuſculanas. *Manutius.*

3 *Eadem*] Adverbium eſt, ſignificatque eadem via, ut ex Chariſio alias docui. Tu, inquit, ſcribis me, cum Romam veniam, eadem via Brutum ſcilicet viſurum. Sed niſi Romam ire decreviſſem Quinti vitandi cauſa, occaſio illa Brutum viſendi me hinc non moveret. Brutus Cæſari tunc valde familiaris erat; idcirco eum videre Cicero nolebat. *Boſ.*

4 *Nec inde venit*] Non inde venit, ubi ſunt boni viri, qui, quod inimicum habeant Cæſarem, patria exulant. *Idem.*

5 Φαίδρυ περιοσῶν, & Ἑλλάδος] Videntur his verbis duo libri Dicæarchi ſignificari: ſed manifeſte, inquit Erneſtus, corrupti ſunt. Alii aliter emendant. Vide in primis Th. Reineſium, *Var. Lect.* III. 3.

CICERO ATTICO SAL.

XL. ITA-NE nuntiat Brutus, [1] illum ad bonos viros [2] εὐαγγέλια? ſed [3] ubi eos? niſi forte ſe ſuſpendit. Hic autem

1 *Illum*] Cæſarem. *Manutius.*

2 Εὐαγγέλια] Vide II. 3, & 12.

3 *Ubi eos*] Ubi bonos viros inveniet, niſi forte ipſe ſe ſuſpendit, ut eos apud inferos viſat? nam ejus ſcelere omnes boni perierunt. *Boſius.*

autem [4] ut fultum eſt! ubi igitur [5] φιλοτέχνημα illud tuum, quod vidi [6] in Parthenone, Ahalam, & Brutum? [7] Sed quid faciat? Illud optime, [8] *ſed ne is quidem qui omnium flagitiorum* [9] *auctor*, *bene de noſtro*. At ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret. Ita enim ſignificarat iis, quas [10] ad meas. At vellem aliquid [11] deguſtaſſe de fabulis. Sed coram, ut ſcribis. Etſi, quid mi auctor es? Advolone, an maneo? Equidem & in libris hæreo, & illum hic excipere nolo: ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa [12] Acronoma. Mirum quam inimicus ibat; ut ego objurgarem. Sed ego ipſe [13] *κεκρύφθημαι*. Itaque [14] poſthac. Tu tamen vide, quid de adventu meo cenſeas; & [15] τὰ ὅλα, cras ſi perſpici potuerint, mane ſtatim ut ſciam.

4 *Ut fultum eſt*] Scilicet ejus imperium, milite, amicis, pecunia, &c. *Græv.*

5 Φιλοτέχνημα] *Opus ingenioſe, ſummoque ſtudio elaboratum*, cujuſmodi erant ſtatuæ Ahalæ, & Bruti aſſertorum libertatis populi Romani, quas Atticus habebat in Parthenone. Ubi, inquit, eſt opus illud artificioſum, quod ipſe vidi in Parthenone tuo, cum Brutus diceret ſe moveri & excitari ejus aſpectu ad liberandam tyrannide Rempublicam, exemplo gentilis ſui L. Junii Bruti, & Servilii Ahalæ? *Boſius*. Intelligit ſtemma Bruti ab Attico compoſitum, in quo M. Brutus a L. Bruto, qui Tarquinium expulit, & Servilio Ahala, qui Spurium Mælium occidit, deducebatur quaſi a duobus tyrannicidis. *J. F. Gronov.*

6 *In Parthenone*] Parthenon dicebatur templum Minervæ in arce Athenarum, de quo vide Meurſii Cecropiam cap. 14. Sed hic haud dubie eſt pars ædium Attici, aut prætorii alicujus, vel villæ lautioris. *Idem*.

7 *Sed quid faciat?*] Quaſi dicat, nihil. Neque enim poſſit. Itaque foro utendum eſt, cum nequeat, quod inſtituerat, efficere. Hic Brutum excuſat. *Boſ.*

8 *Sed ne is quidem*] Verba ſunt Attici ex ejus ad Ciceronem epiſtola repetita. *Idem*.

9 *Auctor*] Hirtius potius, quam Cæſar. Nam is ad Cæſarem Quinto filio aditum aperuit; (ep. 20. lib. XI.) ut quæcunque flagitia Quintus committit, Cæſaris gratia fretus, Hirtio adſcribi jure poſſint. *Manut.*

10 *Ad meas*] Reſcripſit. Supple, *literas*. Corrad. Recte *ad me*, ſcilicet dedit Quintus filius. Vide ſup. ep. 38. *Gron.*

11 *Deguſtaſſe*] Vellem Brutus aliquid deguſtaſſet de fabulis & fictis ſermonibus, quos Q. filius de me & te habuit; certe illum non amaret. *Popma.* Scribe: *deguſtaſſes*, ſcilicet tu patrue, Marce Cicero, vellem guſtaſſes aliquid de ſuavitate ſermonum, quos cum Bruto habui, dum una in Hiſpania fuimus. *Gronovius*. Facit cum Gronovio Mongaltus: neque alteram tamen interpretationem prorſus repudiat.

12 *Acronoma*] Quod nomen, etſi proprium ſit alicujus loci, videtur tamen ex eo fictum, quod ſumma pars eorum ſaxorum a pecore depaſta eſſet. *Boſius*. P. Pithœus marginem notaverat ex ingenio, an ex vetere libro non liquet, legendum: *Ad ſaxa Acherontia*. Græv.

13 Κεκρύφθημαι] Fluctuo, animo ſuſpenſo illuc impellor.

14 *Poſthac*] Nihil illi dicam. *Corrad.*

15 Τὰ ὅλα] Omnia.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XLI. EGO vero Quinto epiſtolam ad ſororem miſi. Cum ille quereretur filio cum matre bellum, & ſe ob eam cauſam domo ceſſurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem literas, ad te nullas: ille [1] alterum mirabatur: de te autem ſuam culpam, quod ſæpe graviter ad filium ſcripſiſſet de tua in illum injuria. Quod autem relanguiſſe ſe dicit; ego ei, tuis literis lectis [2] *σχολιῶς ἀπάτας* ſignificavi, me non fore. Tum enim mentio [3] Canæ. Omnino, ſi id conſilium placeret, eſſet [4] neceſſe. Sed, ut ſcribis, ratio eſt habenda gravitatis; & utriuſque noſtrum idem conſilium eſſe debet: etſi in me graviores injuriæ, & certe notiores. Si vero etiam Brutus aliquid afferet, [5] nulla dubitatio eſt. Sed coram. Magna enim res; & multæ cautionis. Cras igitur; niſi quid a te [6] commeatus.

1 *Alterum mirabatur*] Commodas ad matrem literas miſiſſe. *Manut.*

2 *Σχολιῶς*] Vide ſupra, epiſt. 38. Jam locum hunc omoem ſic putat Mongaltus eſſe intelligeodum. Quia vero dicit Quintus frater, ſe jam minus eſſe iratum filio; lectis ego tuis litaris, quibus me a ſinceritate revocas, diſſimulata mente *ſignificavi*, *me* quoque *non fore* iratum. Hoc *iratum* latet in verbo *relanguiſſe*. Cicero non vocem reſpexit, ſed ejus vim. Ab eo genere loquendi non abhorret epiſtolaris familiaritas. *Olivetus*.

3 *Canæ*] Significat filiam Gellii Cani, (cujus mentio ſupra, epiſt. 31.) de qua nuptui danda Q. Ciceroni filio neſcio quid actum fuerat. *Boſius*.

4 *Neceſſe*] Ut placeret ai. *Popma.*

5 *Nulla dubitatio*] Quin placatos Quinto filio nos præbeamus. *Manut.*

6 *Commeatus*] Eſt permiſſio ae venia domo abeundi, aut peregre proficiſcendi, aut, diutius, ſi profectus fueris domo, remanendi. Suet. Tib. 10. *Tunc autem honorum ſatietatem, ac requiem laborum prætendens commeatum petiit*. Hoc eſt, diſcedendi poteſtatem. Et cap. 12 *Centuriones a commeatu caſtra petentes*. A commeatu, eſt, elapſo tempore, quo illis, indultu imperatoris, caſtris licebat abeſſe. Hoc ipſum quoque voluit Cicero. Cras, inquit, ad te veniam, niſi mihi ſcripſeris me oondum deſiderari, licere mihi diutius abeſſe. Tuæ literæ mihi commeatum facient, hoc eſt, longius manendi in agro poteſtatem. *Grævius*.

CICERO ATTICO SAL.

XLII. VENIT ille ad me, [1] *κὴ μάλα κατηφὴς*: & ego, [2] *σὺ δὲ δὴ τί σύννυς*; Rogas? inquit, quo iter

inſtet,

1 *Καὶ μάλα*] *Et admodum triſtis*.

2 *Σὺ δὲ*] *Tu vero quid cogitabundus?*

inſtet, & iter ad bellum, idque cum periculoſum, tum etiam turpe. Quæ vis igitur, inquam? Æs, inquit, alienum: & tamen ne viaticum quidem. Hoc loco ego ſumpſi quiddam de tua eloquentia: nam tacui. At ille: ſed me maxime angit avunculus. Quidnam? inquam. Quod mihi, inquit, iratus eſt. Cur pateris? inquam: malo enim ita dicere, quam cur committis? Non patiar, inquit; cauſam enim tollam. Et ego, rectiſſime quidem. Sed ſi grave non eſt, velim ſcire quid ſit cauſæ. Quia, dum dubitabam quam ducerem, non ſatisfaciebam matri, ita ne illi quidem. Nunc nihil mihi tanti eſt: faciam quod volunt. Feliciter velim, inquam, teque laudo. Sed quando? Nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam rem probo. At ego, inquam, cenſeo, priuſquam proficiſcaris. Ita patri quoque morem geſſeris. Faciam, inquit; ut cenſes. Hic dialogus ſic concluſus eſt. Sed heus tu, [3] diem meum ſcis eſſe III Non. Jan. Aderis igitur. Scripſeram jam; ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. Opinor Augures nil habere ad templum [4] effandum. Eatur [5] *μίας χόρδης*. Videbimus te igitur.

3 *Diem meum*] Natalem. Ep. 5. lib. VII.

4 *Effandum*] Augurale & religioſum verbum: nam *effata ſunt augurum preces*, teſte Servio. Ritum ex parte deſcribit Varro lib. VI. *Junius*.

5 *Μίας χόρδης*] Cum ſint in Commentariis multa, nihil eſt quod deligam. Itaque & lectorum parcam tempori, & honori interpretum. Ancipiti remedio, ut in morbo deſperato, ſuſpicabatur Franc. Odinus, magiſter meus, legi poſſe: *Eatur*. *Μίας ὁδοῦ* *videbimus te igitur*. Senſu valde commodo, & aperto. Eamus ergo. Eadem via, eadem itione videbo te denique. Nam *igitur*, ut monet Donatus, non raro eſt *denique*. *Olivetus*.

CICERO ATTICO SAL.

XLIII. EGO vero [1] utar prorogatione diei: tuque humaniſſime feciſti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem literas, quo non expectarem: tuque ut ab ludis ſcriberes. Sunt omnino mihi quædam agenda Romæ: ſed conſequemur biduo poſt.

1 *Utar prorogatione diei*] Abero diem a Lepido, vel potius a te prorogatum, ep. 34. hujus libri. Vel certe propter ferias conceſſum, ep. 4. hujus libri. *Corr.*

C I.

CICERO ATTICO SAL.

XLIV. SUAVES tuas literas! etſi acerba [1] pompa. Veruntamen ſcire omnia non acerbum eſt, [2] vel de Cotta. Populum vero præclarum, quod propter malum vicinum, ne [3] Victoriæ quidem plauditur. Brutus apud me fuit: cui quidem valde placebat, me aliquid ad Cæſarem. Annueram; [4] ſed pompam videret. Tu tamen auſus es Varroni [5] dare? Expecto quid judicet. Quando autem perleget? De Attica [6] probo. Eſt quiddam etiam animum levari cum ſpectatione, tum etiam religionis opinione, & fama. [7] Cottam mihi velim mittas. [8] Libonem mecum habeo, & habueram ante [9] Caſcam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Curfidius in oratione Ligariana, erratum eſſe meum; ſed, ut ajunt, [10] *μνημονικὸν ἁμάρτημα*. Sciebam Curfidium pernecesſarium Ligariorum: ſed eum video ante eſſe mortuum. Da igitur, quæſo, negotium [11] Pharnaci, Antæo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

1 *Pompæ*] Pompam intelligit Circenſem, qua Cæſaris ſignum inter Deorum ſigna geſtatum eſt decreto Senatus. Dio lib. XLIII. & Sueton. in Julio. *Man.*

2 *Vel de Cotta*] Vel id, quod ſcribis de Cotta percrebreſcere. Percrebuerat enim, ut ait Suetonius in Julio, L. Cottam xvvirum ſententiam dicturum proximo ſenatu, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi a rege non poſſe vinci, Cæſar rex appellaretur. Quæ cauſa conjuratis maturandi fuit deſtinata negotia, ne aſſentiri neceſſe eſſet. Vide *Divin.* II. 54. *Idem.*

3 *Victoriæ*] Quia prope ejus ſignum geſtabatur ſignum Cæſaris, mali vicini. *Popma.* Deorum autem ſignis plaudebatur. Nautæ Neptuno, milites Marti, amatores Veneri, totus populus plaudebat Victoriæ. Vide Ovid. III. Am. eleg. 2. *Græv.*

4 *Sed pompam videret*] Opinor hoc intelligi: Non videtur ad eum eſſe ſcribendum, qui jam colatur ut Deus, cum in ſolemni pompa inter Deorum ſtatuas ejus quoque ſtatua geſtetur. Quidquid enim ſcripſero, faſtidiet. In eandem ſententiam ſcripſit ep. 28. *Quid tu*, inquit, *hunc de pompa, Quirini contubernalem, his noſtris moderatis epiſtolis lætaturum putas?* Manutius.

5 *Dare*] Libros Academicos.

6 *Probo*] Quod ludos ſpectarit. *Idem.*

7 *Cottam*] Librum Cottæ, qui, cum Cæſaris eſſet legatus, *περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας* Græce ſcripſit. *Athen.* lib. VI. *Idem.*

8 *Libonem*] Ejus annales. *Idem.*

9 *Caſcam*] Caſcæ librum, quamvis ea de re nihil ſcriptum viderimus. Illud quidem ſcimus, duos Servilios Caſcas in Cæſarem poſtea conjuraſſe. Phil. 2. *Idem.*

10 *Μνημονικὸν*] *Memoriæ peccatum.*

11 *Pharnaci, &c.*] Librariis tuis. *Man.* Appellatur cap. 11. Neque enim Tullio morem librarii geſſerunt. Vide Jac. Perizonii Animadv. Hiſtor. cap. 1.

CICERO ATTICO SAL.

XLV. FUIT apud me Lamia poſt diſceſſum tuum ; epiſtolamque ad me attulit miſſam ſibi a Cæſare : quæ quanquam ante data erat , quam illæ [1] Diocharinæ , tamen plane declarabat illum ante ludos Romanos eſſe venturum . In qua extrema ſcriptum erat , ut ad ludos omnia pararet , neve committeret , ut fruſtra ipſe properaſſet . Prorſus ex his literis non videbatur eſſe dubium , quin ante eam diem venturus eſſet : idemque Balbo , cum eam epiſtolam legiſſet , videri Lamia dicebat . Dies feriarum mihi additos video : ſed quam multos fac , ſi me amas , ſciam . De Bæbio [2] poteris , & de altero vicino Egnatio . Quod me hortaris , ut eos dies conſumam in philoſophia explicanda ; currentem tu quidem : ſed cum Dolabella vivendum eſſe iſtis diebus vides . Quod niſi me [3] Torquati cauſa teneret , ſatis erat dierum , ut [4] Puteolos excurrere poſſem , & [5] ad tempus redire . Lamia quidem a Balbo (ut videbatur) audiverat , multos [6] nummos domi eſſe numeratos , quos oporteret quamprimum [7] dividi : magnum pondus argenti , præter prædia : auctionem primo quoque tempore fieri oportere . Scribas ad me velim quid tibi placeat . Equidem , ſi ex omnibus eſſet eligendum , nec diligentiorem , nec officioſiorem , nec noſtri ſtudioſiorem facile delegiſſem Veſtorio : ad quem accuratiſſimas literas dedi , quod idem te feciſſe arbitror . Mihi quidem hoc ſatis videtur . Tu quid dicis ? Unum enim pungit , ne [8] negligentiores eſſe videamur . Expectabo igitur tuas literas .

1 *Diocharinæ*] A Diochare ſcriptæ , Cæſaris liberto . Ep. 6. lib. XI. *Man.*

2 *Poteris*] Scire . Sic epiſt. 34. hujus libri . *Corrad.*

3 *Torquati cauſa*] Ut agam de ejus re cum Dolabella . Vide ep. 9. & 21. *Man.*

4 *Puteolos*] Ut cretionem Cluvii Puteolani , (de quo *Fam.* XIII. 56.) & rationem teſtamenti cognoſcerem . Vide ſupra , ep. 46. *Idem* .

5 *Ad tempus*] Ut advenientem Cæſarem poſſim excipere . *Idem* .

6 *Nummos*] A Cluvio relictos . *Idem* .

7 *Dividi*] Coheredibus . *Idem* .

8 *Negligentiores*] Qui noſtram rem non agamus, alteri mandantes . *Idem* .

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XLVI. POLLEX quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuvii pridie Idus præſto fuit; ſed [1] plane pollex, non index. Cognoſces igitur ex ipſo. Balbum conveni: Lepta enim de [2] ſua vi [3] in curatione laborans, me ad eum perduxerat. In eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidit, ex eo [4] hoc primum: *Paulo ante acceperam eas literas, in quibus magnopere* [5] *confirmat, ante ludos Romanos*. Legi epiſtolam: multa de meo Catone, quo ſæpiſſime legendo ſe dicit copioſiorem factum: Bruti Catone lecto, ſe ſibi viſum diſertum. [6] Ex eo cognovi cretionem Cluvii (o Veſtorium negligentem!) [7] liberam cretionem, teſtibus præſentibus, ſexaginta diebus. Metuebam ne ille [8] arcendus eſſet: nunc mittendum eſt, ut meo juſſu cernat. Idem igitur [9] Pollex. Etiam de hortis Cluvianis egi [10] cum Balbo: liberalius: ſe enim ſtatim ad Cæſarem ſcripturum: Cluvium autem a Tito Hordeonio legare & Terentiæ H-S IↃↃↃ, & ſepulcro, multiſque rebus; nihil a nobis. Subaccuſa quæſo Veſtorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per ſuos pueros omnia tanto ante Balbo, illum mi ne per meos quidem? [11] De Coſſinio doleo; dilexi hominem. Quinto dele-
lega-

1 *Plane pollex*] Nullas a Veſtorio literas attulit, ut cognoſcere quidquam poſſem de cretione Cluvii. Itaque fuit *plane pollex, non index*. Jocus in ambiguitate nominis. Pollex enim etiam digitus in manu: quem index pone ſequitur. *Man.*

2 *Sua vi*] Sua facultate. quam vellet in curatione ludorum oſtendere. *Corr.* Sic etiam locutus eſt *Orat.* I. 49. *Philoſophi ... qui de* ſua vi, *ac ſapientia unus omnia pene profitetur*, &c. *Anonymus*.

3 *In curatione*] Cupiebat enim Lepta ſibi tradi curationem ludorum, quos Cæſar parabat ex Hiſpania revertens: urebaturque opera Ciceronis, qui cum Balbo & Oppio familiaribus Cæſaris conficeret, ut hoc negotium ſibi committeretur. De quo agit etiam in epiſtola ad Leptam ipſum ſcripta, *Fam.* VI. 20. *Vict.*

4 *Hoc primum*] Supple, cognovi.

5 *Confirmat*] Cæſar, ſe venturum.

6 *Ex eo*] Id eſt, ex Balbo.

7 *Liberam cretionem*] Libera cretio eſt, cum heres habet poteſtatem cernendi vel per ſemetipſum, vel per alium, vel per epiſtolam. *Popma.*

8 *Arcendus*] Eſt *arcere*, ut notat Feſtus, *continere*, *reprimere*. Prius, inquit, metuebam, ne Veſtorius, ut eſt diligens, officioſus, meique ſtudioſiſſimus, in hereditatis cretione præcipitaret nimium, & ante cerneret, quam mature conſideraſſet omnia: contra nunc video, mittendum eſſe aliquem, qui ipſum excitet. *Moug.*

9 *Pollex*] Puteolos remittendus. *Man.*

10 *Cum Balbo*] Hic interpunge: nam quod ſequitur, *Liberalius*, per ſe conſiſtit: ut ſit, Liberalius reſpondit. *Idem*.

11 *De Coſſinio*] Mortuo. *Idem*.

legabo, ſi quid æri meo alieno [12] ſuperabit, & emptionibus; ex quibus mi etiam æs alienum faciendum puto. De domo Arpini nihil ſcio.

Veſtorium nihil eſt quod accuſes. Jam enim obſignata hac epiſtola, noctu tabellarius noſter venit, & ab eo literas diligenter ſcriptas attulit, & exemplum teſtamenti.

12 *Superabit*] Ex nummis hereditatis.

CICERO ATTICO SAL.

XLVII. POSTEAQUAM [1] *abs te Agamemno*, non *ut venirem* (nam id quoque feciſſem, [2] niſi Torquatus eſſet) ſed ut ſcriberem, *tetigit*; omiſi, ea, quæ in manibus habebam, [3] abjeci; quod juſſeras, edolavi. Tu velim e Pollice cognoſcas [4] rationes noſtras ſumptuarias. Turpe eſt enim nobis illum, qualiſcunque eſt, hoc primo anno egere: poſt moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus eſt, ut [5] ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundum, cum ob ea quæ ad te ſcripſi, tum quod Cæſar adeſt. Dolabella ſcribit ſe ad me poſtridie Idus. O [6] magiſtrum moleſtum! Lepidus ad me heri veſperi literas miſit Antio; nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus: rogat magnopere ut ſim Kal. in Senatu; me & ſibi, & Cæſari vehementer gratum eſſe facturum. Puto equidem nihil eſſe: dixiſſet enim tibi fortaſſe aliquid Oppius; quoniam Balbus eſt æger. Sed tamen malim venire fruſtra, quam deſiderari, ſi opus

1 *Abs te*] Verſum poetæ veteris trochaicum, quo Cicero hic per parodiam utitur, talem fuiſſe: *Poſteaquam abs te, Agamemno, ut venirem tetigit nuntius*, docet Gaſp. Scioppius. *Grævius*.

2 *Niſi Torquatus eſſet*] Cujus cauſa hic me tenet. Ep. 44. *Manut.*

3 *Abjeci*] Faerno redundare videbatur *abjeci*: Grævio, *omiſi*.

4 *Rationes*] Rationes ſumptuum, quos fecimus Athenis in Marcum filium. Nolo enim illum primo anno egere, etiamſi prodigus ſit, & aſſignata pecunia non ſufficiat. Ep. 1. *Popma.*

5 *Ille*] Veſtorius, ſupra.

6 *Magiſtrum*]. Sic etiam appellat eum in Fam. ep. 7. lib. IX. quia docebat Ciceronem, quonam modo ſe gereret adverſus Cæſarem, & quibus maxime rebus poſſet illius animum recolligere. *Moleſtum*: quod apud Ciceronem frequentior erat, quam ille, otii cupidus, voluiſſet. *Manut.* Interpretor, magiſtrum cœnandi, qui me docebit quo cœnæ apparatu Cæſarem accipiam. In epiſtola ad Pætum: *Hirtium ego & Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cœnandi magiſtros*. Popma. Facit cum Manutio Grævius; cum Popma Mongaltus.

Digitized by Google

opus eſſet : moleſte ferrem poſtea . Itaque hodie Antii : cras ante meridiem domi . Tu velim , niſi te impediviſti , [7] apud nos pridie Kal. cum Pilia . Te ſpero cum Publilio confeciſſe. Equidem Kal. in Tuſculanum recurram : me enim abſente omnia cum illis [8] tranſigi malo . Q. fratris epiſtolam ad te miſi , non ſatis humane illam quidem reſpondentem meis literis , ſed tamen quod tibi ſatis ſit , ut equidem exiſtimo . Tu videbis .

7 *Apud nos*] Cœnet , ut epiſt. 2. lib. II. *Corrad.*
8 *Tranſigi*] De dote reddenda . *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

XLVIII. HERI neſcio quid in ſtrepitu videor exaudiſſe , cum diceres te in Tuſculanum venturum : quod utinam ; iterum utinam ; tuo tamen commodo . Lepta me rogat , ut , ſi quid ſibi opus ſit , accurram . Mortuus enim Babullius . Cæſar , opinor , [1] ex uncia : etſi [2] nihil adhuc : ſed Lepta ex triente . Veretur autem ne non liceat tenere hereditatem , [3] ἀλόγως omnino ; ſed veretur tamen . Is igitur ſi acciverit , accurram : [4] ſin minus , antequam neceſſe erit . Tu Pollicem , cum poteris . Laudationem Porciæ tibi miſi correctam : ac eo properavi , ut ſi forte aut Domitio filio , aut Bruto mitteretur , hæc mitteretur . Id ſi tibi erit commodum , magnopere cures velim : & velim M. Varronis , & Lollii mittas laudationem : Lollii utique . Nam illam legi : volo tamen reguſtare : quædam enim vix mihi credo legiſſe me .

1 *Ex uncia*] Eſt heres. *Corrad.*
2. *Nihil adhuc*] Certi ſcio. *Idem.*
3 Ἀ'λόγως] Sine ratione.
4 *Sin minus , antequam*] Sententia poſtulat ut legamus : *ſin minus , non antequam neceſſe erit* . Grævius.

CICERO ATTICO SAL.

XLIX. ATTICÆ primum ſalutem , quam equidem ruri eſſe arbitror . Multam igitur ſalutem & Piliæ . De

De Tigellio, ſi quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius ſcripſit, [1] μέμψιν ἀναφέρει mihi quandam iniquiſſimam, me Phameæ defuiſſe, cum ejus cauſam recepiſſem: quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter: ſed & Phameæ cauſa volebam. Erat enim, ſi meminiſti, in Conſulatus petitione per te mihi pollicitus, ſi quid opus eſſet: quod ego perinde tuebar, ac ſi uſus eſſem. Is ad me venit, dixitque judicem operam dare ſibi conſtituiſſe eo die ipſo, quo de Sextio noſtro lege Pompeja in conſilium iri neceſſe erat. Scis enim dies illorum judiciorum præſtitutos fuiſſe. Reſpondi, non ignorare eum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem ſi ſumpſiſſet, me ei non defuturum. Ita tum ille diſceſſit iratus. Puto me tibi narraſſe. Non laboravi ſcilicet, nec hominis alieni injuſtiſſimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cum proxime Romæ fui, quid audiſſem; neque nominavi Balbum minorem. [2] Habuit ſuum negotium Gallus, ut ſcribit. Ait illum, me animi conſcientia, quod Phameam deſtituiſſem, de ſe ſuſpicari. Quare tibi hactenus mando, [3] de illo noſtro, ſi quid poteris, exquiras: de me ne quid labores. Eſt bellum, aliquem libenter odiſſe; eſt; quemadmodum non omnibus ſervire. Etſi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi iſti ſerviunt: ſi obſervare, ſervire eſt.

1 Μέμψιν ἀναφέρει] *Accuſationem intendit.* Vide Fam. VII. 24.

2 *Habuit ſuum negotium Gallus*] Hac de re ita laboravit, ut ipſius res ſi ageretur. Duxit ſuum negotium. Eadem figura uſus eſt ep. 22. *Manut.*

3 *De illo noſtro*] Q. fratris filium ſic jam deſignavit antea. Hoc unum, inquit, tibi mando, ut *exquiras*, & cognoſcere omni modo ſatagas, quid ſentiat dicatve de noſtro illo juvene. A quo autem *exquiras*? A Tigellio, quicum acturus erat Atticus, ut apparet ex epiſtola, quæ hanc ſequitur. *Mongaltus*.

CICERO ATTICO SAL.

L. ADMONITUS quibuſdam tuis literis, ut ad Cæſarem uberiores literas mittere inſtituerem, cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixiſſet, ſe & Oppium ſcripſiſſe ad Cæſarem, me legiſſe libros contra Catonem, & vehementer probaſſe, conſcripſi de his libris epiſtolam Cæſari, quæ deferretur

retur ad Dolabellam . Sed ejus exemplum miſi ad Oppium ; & Balbum ; ſcripſique ad eos , ut tum deferri ad Dolabellam juberent meas literas , ſi ipſi exemplum probaſſent . Ita mihi reſcripſerunt , nihil unquam ſe legiſſe melius , epiſtolamque meam juſſerunt dari Dolabellæ . Veſtorius ad me ſcripſit , ut juberem [1] mancipio dari ſervo ſuo , pro mea parte , Heterejo cuidam fundum Brinnianum ; ut ipſe ei Puteolis recte mancipio dare poſſet . Eum ſervum , ſi tibi videbitur , ad me mittes : opinor enim ad te etiam ſcripſiſſe Veſtorium . De adventu Cæſaris idem , quod a te , mihi ſcriptum eſt ab Oppio , & Balbo . Miror te nihildum cum Tigellio , vel ut hoc ipſum , quantum acceperit : prorſus aveo ſcire , nec tamen flocci facio . Quæris quid cogitem de obviam itione ; quid cenſes , niſi Alſium ? & quidem ad Murenam de hoſpitio ſcripſeram : ſed opinor cum Matio profectum . Salluſtius igitur urgebitur .

Scripto jam ſuperiore verſiculo , Eros mihi dixit , ſibi Murenam liberaliſſime reſpondiſſe . Eo igitur utamur : nam [2] Silius culcitras non habet . Dida autem , opinor , hoſpitibus totam villam conceſſit .

1 *Mancipio dari*] Vendi lege mancipii . *Pro mea parte* : nam etiam ad alios , quos heredes cum Cicerone Brinnius reliquerat , is fundus pertinebat . Epiſt. 13. hujus libri . *Manutius* .

2 *Silius*] *Salluſtius* , legendum videtur : cum proxime dixerit , *Salluſtius igitur urgebitur* : vel utrobique , *Silius* . Idem .

CICERO ATTICO SAL.

LI. AD Cæſarem quam miſi epiſtolam , ejus exemplum fugit me tum tibi mittere ; nec id fuit quod ſuſpicaris , ut me puderet tui , ne ridicule [1] Micillus : nec meher-

1 *Micillus*] Boſius , approbante Grutero , repoſuit *Hemicillus* , quod interpretatur *ſemiaſinus* . Admittat , ſi quis vult , atque ex hac emendatione cæteras æſtimet , quibus deſcribendis abſtineo . Cum igitur non haberem quos hic ſequerer , volui a doctore meo Franc. Odino per literas expiſcari , quonam modo poſſem ex difficili loco emergere . Is , ubi *Micillus* eſt , putat Ciceronem ſcripſiſſe μικκύλος , *parvulus* , *humilis* , *demiſſus* : ſententia facili ſane , & aperta . Si ejus , inquit Cicero , epiſtolæ , quam dedi ad Cæſarem , tibi exemplum non miſi , non ea feci cauſa , quam tu ſuſpicaris ; quod me puderet tui , nollemque a te videri ſic ad Cæſaris abjectus pedes , & *ridicule* parvulus . Non enim ſummiſi memet , neque ita ſcripſi ut inferior ad ſuperiorem , ſed omnino ut æqualis ad æqualem . Conjectura hæc , opinor , Criticis valde arridebit . *Olivetus* .

cule ſcripſi aliter, ac ſi [2] πρὸς ἴσον ὁμοιόνque ſcriberem. Bene enim exiſtimo de illis libris ut tibi coram. Itaque ſcripſi, & [3] ἀκολακεύτως, & tamen ſic, ut nihil eum exiſtimem lecturum libentius. De Attica nunc demum mihi eſt exploratum: itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, & quidem quamprimum: nam pendeo animi. Narro tibi, [4] Quintus cras: ſed ad me, an ad te neſcio. Mi ſcripſit [5] Romam VIII Kal. ſed miſi, qui invitaret: etſi hercle jam Romam veniendum eſt, ne ille ante advolet.

2 Πρὸς ἴσον ὁμοιόνque] Ad æqualem ſimilemque.

3 Ἀκολακεύτως] Citra aſſentationem.

4 *Quintus cras*] Quinti filius cras venturus eſt. *Corrad.*

5 *Romam*] Se venturum. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

LII. O HOSPITEM mihi tam [1] gravem! ἀμεταμέλητον: fuit enim perjucunde. Sed cum ſecundis Saturnalibus ad Philippum veſperi veniſſet, villa ita completa militibus eſt, ut vix triclinium, ubi cœnaturus ipſe Cæſar eſſet, vacaret: quippe hominum CIƆ CIƆ. Sane [2] ſum commotus, quid futurum eſſet poſtridie: ac mihi [3] Barba Caſſius ſubvenit: cuſtodes dedit. Caſtra in agro: villa defenſa eſt. Ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam VII, nec quemquam admiſit. Rationes opinor cum Balbo. Inde ambulavit in litore. Poſt horam VIII, in balneum: tum audivit de [4] Mamurra: vultum non mutavit. Unctus eſt: accubuit, [5] ἐμετικὴν agebat. Itaque & edit, & bibit [6] ἀδεῶς, & jucunde; opipare ſane, & apparate: nec id ſolum, [7] *ſed bene*

ne

1 *Gravem*] Timebat Cicero, ne Cæſar, quem hoſpitio excepturus erat, ſibi gravis & moleſtus hoſpes eſſet. Sed periculo facto, eum facilem agnovit. Idcirco ait, *O mihi hoſpitem tam gravem!* quaſi dicat, quem mihi valde gravem fore putabam, is mihi minime moleſtus fuit. Itaque ſubjungit, ἀμεταμέλητον, quod eum *non pœniteret* hoſpitio illum accepiſſe. *Boſius.*

2 *Sum commotus*] Quia Cæſar poſtridie apud me cœnaturus erat. *Manut.*

3 *Barba Caſſius*] Philip. XIII. *Corr.*

4 *Mamurra*] Cum & Mamurram, & ſeipſum a Catullo verſibus perſtrictum intellexit, non eſt tamen perturbatus. Suet. *Idem.* Vide Catulli Epigr. XXX.

5 Ἐμετικὴν] Hoc eſt, vomere volebat. Vide Orat. pro Dejotaro, cap. 7.

6 Ἀδεῶς] Fidenter, copioſe.

7 *Sed bene cocto*] Verba Lucilii poetæ, quæ adducuntur lib. II. de *Fin.* cap. 8.

Digitized by Google

ne coćto , & condito ſermone bono , & ſi [8] *quæri' ? libenter .* Præterea tribus tricliniis accepti [9] *οἱ περὶ αὐτὸν* valde copioſe . Libertis minus lautis , ſerviſque nihil defuit : nam lautiores eleganter accepti . Quid multa ? homines viſi ſumus . Hoſpes tamen non is , cui diceres , Amabo te , eodem ad me cum revertere . Semel ſatis eſt . [10] *Σπουδαῖον οὐδὲν* in ſermone : [11] *φιλόλογα* multa . Quid quæris ? delećtatus eſt , & libenter fuit . Puteolis ſe ajebat unum diem fore , alterum ad Bajas . Habes hoſpitium , ſive [12] *ἐπισταθμίαν* odioſam , mihi , dixi , non moleſtam . Ego pauliſper hic , deinde in Tuſculanum . Dolabellæ villam cum præteriret , omnis armatorum copia , dextro ſiniſtra ad æquum , nec uſquam alibi . [13] Hoc ex Nicia .

8 *Quæri'*] Pro , *quæris* . Poſtrema litera , ut carminis ratio conſtet , eliditur : cujuſmodi multa apud veteres . *Man.*

9 Οἱ περὶ αὐτὸν] Qui in ejus comitatu .

10 Σπουδαῖον οὐδὲν] Serium nihil .

11 Φιλόλογα] Erudita .

12 Ἐπισταθμίαν] *Hoſpitii procurationem* . Habes , inquit , odioſam ἐπισταθμίαν , id eſt , quam ego initio , ut gravem , oderam & refugiebam ; quæ tamen mihi , ut dixi , moleſta non fuit . *Boſius* .

13 *Hoc ex Nicia*] Audivi . *Corrad.*

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER XIV.

CICERO ATTICO SAL.

I. DIVERTI [1] ad illum, de quo tecum mane. [2] Nihil perditius: explicari rem non poſſe. Etenim ſi [3] ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet? Quid quæris? periiſſe omnia ajebat, quod haud ſcio an ita ſit: verum ille gaudens: affirmatque minus diebus xx tumultum Gallicum: in ſermonem ſe poſt Idus Mart. præterquam Lepidi veniſſe neminis: ad ſummam, non poſſe iſthæc ſic abire. O prudentem Oppium, qui nihilo minus illum deſiderat; ſed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. Sed hæc hactenus. Tu, quæſo, quidquid novi (multa autem expecto) ſcribere ne pigrere. In his, [4] de Sexto ſatiſne certum; maxime autem de Bruto noſtro; de quo quidem ille, ad quem diverti, Cæſarem ſolitum dicere, *Magni refert hic quid velit: ſed quidquid vult, valde vult:* idque eum animadvertiſſe, cum pro Dejotaro [5] Niceæ dixerit, valde vehementer eum viſum, & libere dicere: atque etiam (ut enim quidque ſuccurrit, libet ſcribere) proxime cum Sextii rogatu [6] apud eum fuiſſem, expectaremque ſedens quoad

1 *Ad illum*] Sine dubio Matium intelligit: quem aperte nominat duabus epiſtolis, quæ poſt proximam inferiorem leguntur. Et, ſi loca conferas inter ſe, Matium hic ſignificari, non obſcure videbis: quem quidem & Calvenam, & Madarum, ficto nomine, appellat ep. 5. & 9. *Manut.*

2 *Nihil perditius*] Ajebat, ſubintelligitur: ut ſit ſenſus: republica nihil ajebat eſſe perditius, nihil deſperatius; periiſſe omnia. *Idem.*

3 *Ille*] Cæſar, interfectus Id. Mart.

4 *De Sexto*] Pompejo; eum in armis eſſe Ep. 4. & 13. *Popma.*

5 *Niceæ*] Quo Cæſari obviam profectus videtur ep. 37. lib. XIII. Quæ civitas in Liguribus ponitur a Plin. lib. V. cap. 32. *Corrad.*

6 *Apud eum*] Cum ad Cæſarem veniſſem, ut agerem cum eo de P. Sextio. *Manutius.*

Digitized by Google

ad vocaret, dixiſſe eum, *Ego dubitem quin ſummo in odio ſim, cum M. Cicero ſedeat, nec ſuo commodo me convenire poſſit? Atqui ſi quiſquam eſt facilis, hic eſt: tamen non dubito, quin me male oderit*. Hæc, & ejuſmodi multa. Sed ad propoſitum. Quidquid erit non modo magnum, ſed etiam parvum, ſcribes. Equidem nihil intermittam.

CICERO ATTICO SAL.

II. DUAS a te accepi epiſtolas heri. Ex priore [1] theatrum, Publiumque cognovi; bona ſigna conſentientis multitudinis. Plauſus vero [2] L. Caſſio datus, etiam facetus mihi quidem viſus eſt. Altera epiſtola de [3] Madaro ſcripta, apud quem nullum [4] φαλάκρωμα: ut [5] putas. [6] Proceſſi enim, ſed minus: diutius ſermone enim ſum retentus. Quod autem adſcripſeram, obſcure fortaſſe, id ejuſmodi eſt; ajebat Cæſarem ſecum, quo tempore Sextii rogatu veni ad eum, cum expectarem ſedens dixiſſe: *Ego nunc tam ſim ſtultus, ut hunc ipſum [7] facilem hominem, putem mihi eſſe amicum, cum tandiu ſedens meum commodum expectet?* Habes igitur φαλάκρωμα inimiciſſimum otii, id eſt, Bruti. In Tuſculanum hodie; La-

nu-

1 *Theatrum, Publiumque*] Hoc eſt, Theatri plauſum, & Publii mimi dicta. De Publio Macrobius, *Saturn.* lib. II. & Gellius, XVII. 14.

2 *L. Caſſio*] Tribunus plebis, C. Caſſii frater, ejus, qui Cæſarem occiderat. *Manut.*

3 *Madaro*] Id eſt, Matio, qui erat calvus. Hoc autem Græcis μαδαρός. *Jun.*

4 Φαλάκρωμα] Bis in eadem epiſtola hoc verbo uſus eſt: *apud Madarum nullum eſt φαλάκρωμα*. Poſt: *habes φαλάκρωμα inimiciſſimum otii*. Jam in poſteriori loco φαλάκρωμα eſſe ipſum Matium, quem propter calvitiem ita appellat, facile intelligitur. In priori autem non ita facile patere, vel doctorum de ea re diſputationes demonſtrant. Alludi ad Matii calvitiem, ſi vera eſt lectio, de quo non dubito, manifeſtum eſt Atticus ſcripſerat, apud eum φαλάκρωμα fore; id negat ſe Cicero reperiſſe, ex quo intelligitur, non eſſe *calvitiem* hoc loco φαλάκρωμα, & ludi ambiguitate verbi. Porro paulo poſt dicit φαλάκρωμα, hoc eſt, Matium eſſe *inimicum otii*. Ex quo colligo, Atticum ſcripſiſſe, Matium pacis otiique amicum & ſtudioſum fore. Recte igitur *nullum* φαλάκρωμα interpretantur *pacis otiique ſtudium*. Calvorum capita ſimilia cœlo ſereno & tranquillo. Unde apud Suidam eſt φαλακρότητος ἀνέμου, quod jam e Demetrii Phalerei libello de Elocutione laudavit Boſius. Hinc φαλάκρωμα pro tranquillitate, otio dici potuit. J. F. Gronovii φαλακρώματα non placet. Manifeſtum enim eſt, Ciceronem & Atticum pro more ſuo in Matii calvitie ludere voluiſſe. *Erneſtus.*

5 *Putas*] Alii, *putat*.

6 *Proceſſi*] A Matio, ad quem diverteram, ulterius progreſſus ſum: quanquam tantum in via procedere nequivi, quantum voluiſſem; nam ille me diutius ſuo ſermone remoratus eſt. *Boſius.*

7 *Facilem*] Scribe, *tam facilem hominem*. *Mancr.* Sed non eſt neceſſe.

Digitized by Google

nuvii cras; inde Aſturæ cogitabam. Piliæ paratum eſt hoſpitium: ſed vellem Atticam; (verum [8] tibi ignoſco) quarum utique ſalutem.

8 *Tibi ignoſco*] Si tam dulcem filiam tecum vis retinere. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

III. TRANQUILLÆ tuæ quidem literæ; quod utinam diutius: nam Matius poſſe negabat. Ecce autem [1] ſtructores noſtri ad frumentum profecti, cum inanes rediiſſent, rumorem afferunt magnum, Romæ domum ad Antonium frumentum omne portari: [2] πανικὸν certe, ſcripſiſſes enim. [3] Corumbus Balbi nullus adhuc; & mihi notum nomen: bellus enim eſſe dicitur architectus. [4] Ad obſignandum tu adhibitus non ſine cauſa videris. Volunt enim nos ita putare: [5] neſcio cur non animo quoque ſentiant. Sed quid hæc ad nos? Odorare tamen Antonii [6] διάθεσιν: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quam quidquam mali cogitare: Tu, ſi quid *pragmaticon* habes, ſcribe: ſin minus, populi [7] ἐπισημασίαν, & mimorum dicta perſcribito. Piliæ, & Atticæ ſalutem.

1 *Structores noſtri*] Ii, quorum hic utor opera ad villam ædificandam. *Manut.*

2 Πανικὸν] *Inanis terror*.

3 *Corumbus Balbi*] Subintellige, ſervus. *Nullus adhuc*: non venerat. *Idem*.

4 *Ad obſignandum*] Teſtamenta. *Tu adhibitus*: a quibuſdam Cæſarianis. *Non ſine cauſa*: Ut mihi indices. *Corrad.*

5 *Neſcio cur*] Cum iſti me heredem faciant, & hac re ſe mihi amicos eſſe oſtendant, neſcio, cur non animo quoque idem ſentiant, & ita vere ſint amici. Hoc, inquam, nos volunt putare. *Idem*.

6 Διάθεσιν] *Animum, & quaſi voluntatem*.

7 Ἐπισημασίαν] Significationem.

CICERO ATTICO SAL.

IV. NUNC quid [1] putas me Lanuvii? At ego iſtic quotidie aliquid novi ſuſpicor. Tument negotia. Nam [2] cum Matius, quid cenſes cæteros? Equidem doleo, quod nun-

1 *Putas me Lanuvii*] Novi habere. *Man.*

2 *Cum Matius*] Lib. IX. ep. 6. *Matius ad me venit, homo, ut mihi viſus eſt, temperatus, & prudens: exiſtimatus quidem eſt ſem-*

Digitized by Google

nunquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate Rempublicam recuperatam. Horribile eſt quæ loquantur, quæ minitentur; ac vereor Gallica etiam bella; ipſe [3] Sextus quo evadat. Sed omnia licet concurrant, [4] Idus Martiæ conſolantur. Noſtri autem [5] ἥρωες, quod per ipſos confici potuit, glorioſiſſime & magnificentiſſime confecerunt. Reliquæ res, opes & copias deſiderant, quas nullas habemus. Hæc ego ad te, ut ſi quid novi (nam quotidie aliquid expecto) confeſtim ad me: &, ſi novi nihil, noſtro more tamen ne patiamur intermitti literulas. Equidem non committam.

ſemper auctor otii. Dicit igitur: cum Matius, quem ſtudioſum reipublicæ putabamus, is nunc inimiciſſimus otii ſit; quid cenſes cæteros? *Idem*.

3 *Sextus*] Sextus Pompejus.

4 *Idus Martiæ conſolantur*] Quod in his interfectus ſit tyrannus. *Corrad.*

5 Ἥρωες] *Heroes*, Brutus, Caſſius, &c.

CICERO ATTICO SAL.

V. SPERO tibi jam eſſe ut volumus; quoniam quidem [1] ἠσίτησας, cum leviter commotus eſſes: ſed tamen velim ſcire quid agas. Signa bella, quod [2] Calvena moleſte fert, ſe ſuſpectum eſſe Bruto. Illa ſigna non bona, ſi [3] cum ſignis legiones veniunt e Gallia. Quid tu illas putas, quæ fuerunt in Hiſpania, nonne [4] idem poſtulaturas? quid, quas Annius [5] tranſportavit? Caninium volui, ſed [6] μνημονικὸν ἁμάρτημα. [7] Ab aleatore [8] φυρμὸς πολύς. Nam iſta quidem Cæſaris libertorum [9] conjuratio facile opprimeretur, ſi recta ſaperet Antonius. Meam ſtultam verecundiam, qui legari noluerim ante

te

1 Ἠσίτησας] A cibo abſtinuiſti.

2 *Calvena*] Matius. *Suſpectum*: quaſi Cæſarianum, & reipublicæ, id eſt, libertati, non amicum. Cur autem ſigna bella dicit eſſe, quod Matius moleſte ferret, ſe ſuſpectum eſſe Bruto? quia, cum de Bruti gratia Matius laboraret, apparebat eum Cæſarianorum partibus diffidere, ut infirmis. *Manut.*

3 *Cum ſignis*] Hoc, quod ad ſententiam ſpectat; minime neceſſarium videbatur: (quis neſcit ſua cuique legioni eſſe ſigna?) ſed addidit, ut quaſi jocaretur ambiguo Signorum nomine. *Idem*.

4 *Idem*] Rumor enim erat, legiones, quæ in Gallia fuerant præſidii cauſa, Romam venire, poſtulaturas, ut promiſſum ſibi a Cæſare ſolveretur. *Idem*.

5 *Tranſportavit*] In Græciam juſſu Cæſaris expeditionem in Dacos, & inde in Parthos deſtinantis. *Idem*.

6 Μνημονικὸν] *Peccatum memoriæ*.

7 *Ab aleatore*] A M. Antonio, Conſule.

8 Φυρμὸς πολύς] *Perturbatio magna*.

9 *Conjuratio*] In ſepultura, & buſto faciendo. *Corrad.* Vide *Philipp.* I.

Digitized by Google

te res prolatas, ne deſerere viderer hunc rerum tumorem; cui certe ſi poſſem mederi, deeſſe non deberem: ſed vides magiſtratus, ſi quidem illi magiſtratus: vides tamen tyranni ſatellites in imperiis; vides ejuſdem exercitus [10] in latere veteranos; quæ ſunt [11] εὐέλιπςα omnia: [12] eos autem qui orbis terræ cuſtodiis non modo ſepti, verum etiam magni eſſe debebant, tantum non laudari, atque amari, ſed parietibus contineri. Atqui illi quoquo modo beati; civitas miſera. Sed velim ſcire quid adventus Octavii: num qui concurſus ad eum, num quæ [13] νεωτερισμȣ̃ ſuſpicio. Hæc ſcripſi ad te proficiſcens Aſtura III Idus.

10 *In latere*] Nam agri Campani partem incolebant a Cæſare aſſignatam. Hos quingenis denariis Octavianus in ſuas poſtea partes traduxit. ep. 7. lib. XVI. *Man.*

11 Εὐέλιπςα] *Mobilia*, qualis Euripus, & fortuna, quæ τύχη εὔριπος proverbio dicitur. *Corrad.* Leg. κ' ἐλπίσα omnia. Muretus.

12 *Eos*] Maxime Brutum, & Caſſium.

13 Νεωτερισμȣ̃] Rerum novarum.

CICERO ATTICO SAL.

VI. PRIDIE Idus Fundis accepi tuas literas cœnans. Primum igitur [1] melius eſſe: deinde meliora te nuntiare. Odioſa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio [2] ſuſque deque. Expecto quid [3] de Mario: quem quidem ego ſublatum rebar a Cæſare. Antonii colloquium cum heroibus noſtris [4] pro re nata non incommodum: ſed tamen adhuc me nihil delectat præter Idus Mart. Nam, quoniam Fundis ſum cum Ligure noſtro, diſcrucior, Sextilii [5] fundum a verberone Curtilio poſſideri: quod cum dico, de toto genere dico. Quid enim miſerius, quam ea nos tueri, propter quæ illum oderamus? Etiamne Conſules & Tribunos plebis in biennium [6] quos ille voluit? Nullo modo reperio quemadmodum poſſim [7] πολιτεύεσθαι. Nihil enim tam [8] σόλοικον, quam [9] τυ-

1 *Melius*] Te rectius valere. *Manut.*

2 *Suſque deque*] Supple, habeo. Id eſt, non laboro. *Idem.*

3 *De Mario*] Infra, epiſt. 8.

4 *Pro re nata*] Ut ſe res habent.

5 *Fundum*] Quem Cæſar ademptum Sextilio, qui Pompejanas partes ſecutus erat, Curtilio tradiderat. *Manut.*

6 *Quos ille*] Quos Cæſar deſignavit? Cæſar enim, contra Parthos profecturus, conſules & tribunos plebis deſignavit in biennium. *Dio* lib. XLIII. *Idem.*

7 Πολιτεύεσθαι] Remp. adminiſtrare.

8 Σόλοικον] Vitioſum, abſurdum.

[9] τυραννοκτόνους in cælo eſſe, tyranni facta defendi. Sed vides Conſules, vides reliquos magiſtratus, ſi iſti magiſtratus: vides languorem bonorum. Exultant lætitia in municipiis: dici enim non poteſt quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba ea [10] de re; nec ulla interea decreta. Sic enim [11] πεπολιτεύμεθα, ut victos metueremus. Hæc ad te ſcripſi appoſita ſecunda menſa: plura, & [12] πολιτικώτερα poſtea: & tu, quid agas, quidque agatur.

9 Τυραννοκτόνους] Tyrannicidæ.
10 *De re*] De nece Cæſaris. *Manut.*
11 Πεπολιτεύμεθα] Rempublicam geſſimus.
12 Πολιτικώτερα] Ad Reipublicæ adminiſtrationem magis pertinentia.

CICERO ATTICO SAL.

VII. POSTRIDIE Idus Paulum [1] in Cajeta vidi. Is mihi de Mario, & de Republica alia quædam ſane peſſima. A te ſcilicet [2] nihil: nemo enim meorum. Sed Brutum noſtrum audio viſum ſub Lanuvio. Ubi tandem eſt futurus? nam cum reliqua, tum de hoc ſcire aveo omnia. Ego e Formiano exiens XVII Kal. ut inde altero die in Puteolanum, ſcripſi hæc. A Cicerone mihi literæ ſane [3] πεπινωμένας, & bene longæ. Cætera autem vel fingi poſſunt: [4] πίνος literarum ſignificat doctiorem. Nunc magnopere a te peto, de quo ſum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei deſit. Id cum ad officium noſtrum pertinet, tum ad exiſtimationem, & dignitatem: quod idem intellexi tibi videri omnino. Si ergo eſt, volo menſe Quintili in Græciam. Sint omnia faciliora. Sed cum ſint ea tempora, ut certi nihil eſſe poſſit, quid honeſtum mihi ſit, quid liceat, quid expediat; quæſo da operam, ut illum quam honeſtiſſime copioſiſſimeque tueamur. Hæc & cætera, quæ ad nos pertinebunt, ut ſoles, cogitabis: ad meque aut quod ad rem pertineat, aut, ſi nihil erit, quod in buccam venerit, ſcribes.

1 *In Cajeta*] Alii, *Cajeta*: alii, in *Cajetano*. Vide VIII. 3.
2 *Nihil*] De his rebus tu nihil ad me dediſti literarum: nec mirum: nemo enim meorum Roma profectus eſt, cui dare poſſes. *Manut.*
3 Πεπινωμένας] Elegantes.
4 Πίνος] Nitor, elegantia dictionis.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. TU me jam rebare, cum ſcribebas, [1] in actis eſſe noſtris: & ego accepi XVII Kal. in diverſoriolo Sinueſſano tuas literas. De [2] Mario probe: etſi [3] doleo L. Craſſi nepotem. Optime tam etiam Bruto noſtro probari [4] Antonium. Nam quod Juniam ſcribis moderate, & amice [5] ſcriptas literas attuliſſe, mihi Paulus dedit ad ſe a fratre miſſas: quibus in extremis erat, ſibi inſidias fieri; ſe id certis auctoribus comperiſſe. Hoc [6] nec mihi placebat, & multo illi minus. [7] Reginæ fuga mihi non moleſta: ſed [8] Clodia quid egerit, ſcribas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cætera; & [9] Pelopem ad te arceſſes. Ego, ut poſtulas, [10] Bajana negotia, [11] chorumque illum, de quo ſcire vis, cum perſpexero, tum ſcribam; ne quid ignores. Quid Galli, quid Hiſpani, quid Sextus agat, vehementer expecto. Ea ſcilicet tu declarabis, qui cætera. Nauſeolam tibi tum cauſam otii dediſſe facile patiebar: [12] videbare enim mihi legenti tuas literas requieſſe pauliſper. De Bruto ſemper ad me omnia perſcribito, ubi ſit, quid cogitet: quem quidem ego ſpe-

1 *In actis*] Id eſt, in littoribus noſtris. Cicero enim prædia habebat mari finitima, ut Pompejanum, & Cumanum. *Boſius*. Maluiſſet Muretus, *in agris eſſe noſtris*.

2 *Mario*] Pſeudomarium intelligit, qui ab Antonio interfectus eſt. *Idem*.

3 *Doleo*] Εἰρωνικῶς, quaſi Pſeudomarius nepos fuerit L. Craſſi, quod pro certo habendum erat, ſi is γνήσιος C. Marii filius extitiſſet. *Idem*.

4 *Antonium*] Factum Antonii in tollendo iſto Mario. *Philipp.* I. Corrad.

5 *Scriptas*] A M. Lepido, Juniæ Bruti ſororis marito, fratre L. Æmilii Pauli: ex Gallia tranſalpina, ubi cum exercitu erat. *Fam.* X. 34. *Popma*.

6 *Nec mihi placebat*] Cicero interpretabatur hoc fingere Lepidum, ut cauſam tumultuandi & ſecedendi a bonis haberet. *J. F. Gronovius*.

7 *Reginæ*] Cleopatræ, Ægypti reginæ: quam Cæſar amavit, filiumque natum appellare ſuo nomine paſſus eſt. *Man.*

8 *Clodia*] Ep. 37. lib. II. *Corrad.*

9 *Pelopem*] Byzantinum, ad quem Cicero Græce ſcripſit. *Plut. in Cicer.* Tunc fortaſſe Byzantiorum negotia Romæ procurabat. *Idem*.

10 *Baiana negotia*] Hæc dicit per ironiam. Nulla ibi negotia: ſed eſt civitas otioſorum. *Suet. Aug.* 98. J. F. Gron.

11 *Chorumque*] Turbam quæ illic verſatur voluptatis cauſa. Nam chorus proprie ſymphoniacorum, aut ſaltantium in ſacris. *Idem*.

12 *Videbare*] Sententia hæc eſt. Te faſtidio ciborum & propenſione ad vomitum leviter tentatum abſtinuiſſe propterea a negotiis, & corpori curando vacaſſe non ægre ferebam. Videbar enim mihi agnoſcere in tuis literis, te novo quodam impetu poſt receptas vires ad ſcribendum veniſſe. *Idem*.

Digitized by Google

ſpero jam tuto vel ſolum, tota urbe vagari poſſe.[13] Veruntamen.

13 *Veruntamen*] Ne nimis fidat. *Idem*. Subaudi, ſcribito ad me. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

IX. De republica multa cognovi ex tuis literis, quas quidem [1] multijuges accepi uno tempore a Veſtorii liberto. Ad ea autem quæ requiris, brevi reſpondebo. Primum vehementer me [2] Cluviana delectant. Sed quod quæris quid arceſſierim [3] Chryſippum; tabernæ mihi duæ corruerunt, reliquæque rimas agunt: itaque non ſolum inquilini, ſed mures etiam migraverunt. Hanc cæteri calamitatem vocant: ego ne incommodum quidem. O Socrates, & Socratici viri! nunquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi iſta pro nihilo! Sed tamen ea ratio ædificandi initur, conſiliario quidem, & auctore Veſtorio, ut hoc damnum quæſtuoſum ſit. Hic turba magna eſt, eritque, ut audio, major. Duo quidem quaſi deſignati Conſules. O Dii boni! vivit tyrannis, Tyrannus occidit! ejus interfecti morte lætamur, cujus facta defendimus! Itaque quam ſevere nos [4] M. Curtius accuſat; ut pudeat vivere: neque injuria: nam mori millies præſtitit, quam hæc pati, quæ mihi videntur habitura etiam vetuſtatem. Et Balbus hic eſt, multumque mecum: ad quem a Vetere literæ date pridie Kal. Januar. cum a ſe [5] Cæcilius circumſederetur, & jam teneretur; veniſſe cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita ſibi eſſe eum ereptum, multis ſuis amiſſis: in qua re accuſat Volcatium. Ita mihi videtur bellum illud inſtare: ſed [6] Dolabella, & Nicias viderint. Idem

1 *Multijuges*] Hoc eſt, plures.

2 *Cluviana*] A Cluvio relicta, quæ erant in Puteolano. *Corrad.*

3 *Chryſippum*] Architectum.

4 *M. Curtius*] De quo ſupra, XII. 49.

5 *Cæcilius*] Q. Cæcilium Baſſum, qui Pompeium Magnum ſecutus fuerat, excitaſſe bellum in Syria, & a C. Antiſtio Vetere Apameæ, circumſeſſum, tamen, Parthis auxiliantibus, maximeque Alchandonio Arabe, obſidione eſſe liberatum, ſcribit Dio, lib. XLVII. *Manut.*

6 *Dolabella & Nicias*] Dolabellæ enim Syria provincia & Parthicum bellum erat decretum, ad quod Curtium Niciam Grammaticum familiarem ſuum ſecum duxit epiſt. 26. lib. XIII. & 21. lib. XV. *Popma.*

dem Balbus meliora de Gallia XXI die literas habebat; Germanos, illaſque nationes re audita de Cæſare, legatos miſiſſe ad Aurelium, qui eſt præpoſitus ab Hirtio, ſe, quod imperatum eſſet, eſſe facturos. Quid quæris? omnia plena pacis, aliter ac mihi [7] Calvena dixerat.

7 *Calvena*] Matius: qui dixerat, omnia periiſſe, epiſt. 46. lib. XIII. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

X. ITA-NE [1] vero? hoc meus, & tuus Brutus egit, ut Lanuvii eſſet? ut Trebonius itineribus deviis proficiſceretur in provinciam? ut omnia facta, ſcripta, dicta, promiſſa, cogitata Cæſaris plus valerent, quam ſi ipſe viveret? Meminiſti me clamare; illo ipſo primo Capitolino die, Senatum, in Capitolium a Prætoribus [2] vocari? Dii immortales, quæ tum opera effici potuerunt, lætantibus omnibus bonis, etiam ſat bonis, fractis latronibus? [3] Liberalia tu accuſas. Quid fieri tum potuit? jam pridem perieramus. Meminiſtine te clamare, cauſam periiſſe, ſi funere elatus eſſet? At ille etiam in foro combuſtus, laudatuſque miſerabiliter: ſervique, & egentes in tecta noſtra cum facibus immiſſi. Quæ deinde? ut audeant dicere, Tune contra Cæſaris nutum? Hæc & alia ferre non poſſum. Itaque [4] γλῶ πρὸ γῆς cogito. Tua tamen ὑπη-

1 *Ita-[illegible] vero*] Hæc cum indignatione ſunt ſcripta. Io[illegible]one, inquit, Brutus Cæſarem occidit, ut d[illegible] de Lanuvii eſſet? ut in urbe tuto eſſe non p[illegible]oſſet? ut Trebonius, &c. *Manut.*

2 *Vocari*] Vocandum eſſe, vocari debere. Et eſt figura, quæ prope[illegible]ationem ſignificat: ut hoc loco, nam dixit, *Illo ipſo primo Capitolino die*. Brutus autem & Caſſius magnam occaſionem amiſerunt, cum primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non vocarunt. Itaque & infra epiſt. 12. & 14. reprehendit Cicero ſeſſionem illam, id eſt, moram Capitolinam. *Studia vehementius invitari, totam ſuſcipere rempublicam*. Idem.

3 *Liberalia*] Quo die factum eſt Senatusconſultum de præmiis veteranorum, (*ep.* 14.) multaque alia in æde Telluris decreta. *Philipp.* I. Idem.

4 Γῆν πρὸ γῆς, *cogito. Tua tamen ὑπηνέμιος nauſea jamne plane abiit?*] Jam in hac verborum interpunctione ὑπηνέμιος refertur ad *nauſea*, quorſum referunt interpretes, & explicant de nauſea levi & non durabili, qualis hæc ipſa Attici nauſea fuit, quam appellat *nauſeolam* ep. 13. Ὑπηνέμιον dicitur, quicquid inane eſt & futile, cui tanquam ventus ineſt. Sed quidquid ſit, mihi ὑπηνέμιος non videtur commode jungi *nauſeæ*. Græci enim ſemper dicunt de iis rebus, quæ ſpeciem aliquam habent, ſed vi deſtituuntur, ſemperque in deteriorem partem adhibent. Itaque mihi videbatur interpungendum eſſe poſt ὑπηνέμιος, Ita: *Tua tamen ὑπηνέμιος. Nauſea jamne plane abiit?* Monebat etiam illud, *tamen*, quod ad antecedentia relationem habet, nem-

pe.

ὑπηνέμιος nauſea jamne plane abiit? mihi quidem ex tuis literis conjectanti ita videbatur. Redeo ad [5] Tebaſſos, Scævas, Frangones. Hoc tu exiſtimas confidere ſe [6] illa habituros, ſtantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti ſunt. Pacis iſti ſcilicet amatores, & non latrocinii auctores? At ego cum tibi [7] de Curtilio ſcripſi, Seſtilianoque fundo, ſcripſi de Cenſorino, de [8] Meſſala, de Planco, de Poſtumio, de genere toto. Melius fuit periiſſe illo interfecto, [9] quod nunquam accidiſſet, quam hæc videre. Octavius Neapolim venit XIV Kalendas: ibi eum Balbus mane poſtridie; eodemque die mecum in Cumano illum hereditatem aditurum. Sed, ut ſcribis, [10] ῥιζόθεμιν magnam cum Antonio. [11] Buthrotia mihi tua res eſt, ut debet, eritque curæ. Quod quæris, jamne [12] ad centena Cluvianum: adventare videtur: ſed pri-

pe ad hæc: *itaque γῆν πρὸ γῆς cogito. Tua tamen*, intellige *terra*, ὑπηνέμιος eſt. Atticus erat in Græcia & habebat prædia in Epiro. Eo invitaverat Ciceronem, eo etiam ire Cicero cogitabat interdum. Sed dubitabat tamen. Cogito quidem de mutanda terra, ſed tuam tamen ὑπηνέμιον eſſe arbitror. Ὑπηνέμιος idem hoc loco eſt, quod ὑπήνεμος, niſi fortaſſe ὑπήνεμος legendum, hoc eſt, vento expoſita, aperta, in loco aperto poſita, quales ſunt *nidi* ὑπηνέμιοι, non in terra, aut cava arbore poſiti, ſed in libero aere, ubi non ſunt pulli a vi tempeſtatis, ventorumque tuti. *Tua tamen* ὑπηνέμιος, ergo mihi videbatur hanc vim habere: Sed etiam Græcia, in quam ire volebam, non eſſe mihi tuta ſatis videtur, ibi quoque obnoxius eſſe videor hoſtibus meis. Hæc mihi in mentem de hoc loco veniebant. Recte an ſecus, doctiores viderint. *Erneſtus.*

5 *Tebaſſos, Scævas, Frangones*] Nomina veteranorum qui ex Cæſaris largitione Pompejanorum bona poſſidebant. *Caſſium* quidem *Scævam* centurionem, inſigni fortitudine virum, nominat Plutarchus in Cæſare, & Florus lib. IV. *Frangonem* puto eſſe, quem Dio lib. XLVIII. C. Fuficium Frangonem vocat, cui regendam Africam cum Numidia Octavianus dedit. *Manut.*

6 *Illa*] Agros a Cæſare donatos. Cupiunt igitur omnia miſceri. *Idem.*

7 *De Curtilio*] Cum ſcripſi, indignum eſſe, quod Sextilii fundum Curtilius verbero poſſideret; ſignificavi etiam de fundo Cenſorini, de Meſſallæ, de Planci, de Poſtumii: quorum fundos Cæſariani, a Cæſare donatos, poſſiderent. *Idem.*

8 *Meſſalla*] Contra veteres libros opinor legendum eſſe, *Muſtela*. Nam neque mutatio magna fit; & inter Antonii ſodales Muſtelam, non Meſſallam invenio. *Phil.* II. 4. V. 6. *Idem.*

9 *Quod nunquam*] Lege, *quod etiamnum accidiſſet*, & iſta verba parentheſi include. *J. F. Gronov.*

10 Ῥιζόθεμιν] Litem, concertationem. Subintellige, futuram conſtar. *Manut.*

11 *Buthrotia mihi tua res*] Buthrotii cum pecuniam imperatam non ſolverent, Cæſar eorum agrum proſcripſit. Atticos, qui civitatem conſervatam cuperet, pecuniam numeravit de ſuo; & a Cæſare decretum abſtulit, quo Buthrotii liberabantur. Illud decretum Atticus interfecto Cæſare cum a conſulibus confirmari vellet, quibus & ſenatusconſultum, & lex cognitionem dabat earum rerum, quas Cæſar ſtatuiſſet, decreviſſet, egiſſet: Ciceronis in ea re tum gratia, tum auctoritate utebatur. Epiſt. 14. hujus libri, & 15. lib. XVI. *Idem.*

12 *Ad centena*] Subaudi, perducatur. Ut ſenſus hic ſit: Quod ſcire vis, num ego hic Cluviana bona ita conſtituerim, ut ex iis poſthac centena HS. quotannis capere poſſim. *Idem.*

Digitized by Google

primo anno LXXX [13] deterſimus. Quintus pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. Ardentes in eum literas ad me miſit. [14] Ille autem quid agat, ſi ſcis, neque dum Roma es profectus, ſcribas ad me velim; & hercule, ſi quid aliud. Vehementer delector tuis literis.

13 *Deterſimus*] Ex illa ſumma detraximus & diminuimus LXXX. H-S, quæ impendimus ad ea reficienda, quæ erant ruinoſa. Sic enim hunc locum interpretor ex epiſtola 9. hujus libri, & ea quæ proxime ſequitur. *Boſius*.

14 *Ille autem*] Quintus filius.

CICERO ATTICO SAL.

XI. NUDIUS tertius dedi ad te epiſtolam longiorem: nunc ad ea, quæ proxime. Velim mehercule, Asturæ Brutus. [1] Ἀκολασίαν iſtorum ſcribis, an cenſebas aliter? equidem etiam majora expecto. Cum equidem concionem lego, [2] *de tanto viro*, *de clariſſimo civi*, ferre non queo: etſi iſta jam ad riſum. Sed memento: ſic alitur conſuetudo perditarum concionum; ut noſtri illi, non heroes, ſed dii, futuri quidem in gloria ſempiterna ſint, ſed non ſine invidia, ne ſine periculo quidem. Verum illis magna conſolatio, conſcientia maximi & clariſſimi facti: nobis quæ, qui interfecto rege liberi non ſumus? Sed hæc fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. De Cicerone, quæ ſcribis, jucunda mihi ſunt: velim, ſint proſpera. Quod vero curæ tibi eſt, ut ei ſuppeditetur ad uſum & cultum copioſe, per mihi gratum eſt; idque ut facias, te etiam rogo. De Buthrotiis & tu recte cogitas, & ego non dimitto iſtam curam. Suſcipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie faciliorem. De Cluviano, quoniam in re mea me ipſum diligentia vincis, res ad centena perducitur. Ruina rem non fecit deteriorem, haud ſcio an jam fructuoſiorem. Hic mecum Balbus, Hirtius, Panſa. Modo venit Octavius, & quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me: cras mane vadit. CI-

1 *Ἀκολασίαν*] Intemperantiam.

2 *De tanto*] Verba ſunt ex Antonii concione, quibus Cæſarem appellaverat. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XII. O MI Attice, vereor, ne nobis Idus Mart. nihil dederint præter lætitiam, & odii pœnam ac doloris. Quæ mihi iſtinc afferuntur? quæ hic video? [1] Ω̃ πράξεως καλῆς μὲν, ἀτελοῦς δέ. Scis quam diligam Siculos, & quam illam clientelam honeſtam judicem. Multa illis Cæſar, neque me invito: etſi [2] Latinitas erat non ferenda: veruntamen. Ecce autem Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, [3] a Dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani: cujus rei, vivo illo, mentio nulla. Quid? Dejotari noſtri cauſa non ſimilis? dignus ille quidem omni regno, ſed non [4] per Fulviam. Sexcenta ſimilia. Verum [5] illuc referor: tam claram, tamque teſtatam rem, tamque juſtam Buthrotiam non tenebimus aliqua ex parte? & eo quidem magis, quo iſte plura? Nobiſcum hic perhonorifice, & amice Octavius: quem quidem ſui Cæſarem ſalutabant, [6] Philippus non; itaque ne nos quidem; quem nego [7] poſſe bonum civem, ita multi circumſtant, qui quidem noſtris mortem minitantur. Negant hæc ferri poſſe. Quid cenſes, cum Romam puer venerit, ubi noſtri liberatores tuti eſſe non poſſunt? qui quidem ſemper erunt clari; conſcientia vero facti ſui etiam beati: ſed nos, niſi me fallit, jacebimus. Itaque exire aveo, ubi *nec Pelopidarum*, [8] in-

1 *Ω̃ πράξεως καλῆς*] O factum præclarum quidem, ſed imperfectum.

2 *Latinitas*] Aliud eſt, habere jus Latii: aliud, civitatem Romanam. Cæſar Siculos, non civitate Romana, ſed Latinitate, donavit: quod ipſum vix ferendum Ciceroni videbatur: Antonius poſt etiam civitatem dedit: quod graviſſimum, nec ullo modo ferendum, Cicero ſignificat. *Manut.*

3 *A dictatore*] Impudens Antonii mendacium. Nam Cæſar non modo legem comitiis non tulerat de civitate Siculis danda, ſed nec mentionem ejus rei ullam fecerat. Quoniam autem Cæſaris acta ſenatus rata eſſe voluerat; Antonius, ut oſtenderet legem eſſe Cæſaris, non ſuam, incidit in tabula eam legem, & fixit, ut a dictatore, & comitiis latam, id eſt, ut jure latam, & a dictatore, & comitiis. *Idem.*

4 *Per Fulviam*] Ad hoc ſpectavit in V. Philipp. cum dixit: *Mulier ſibi felicior, quam viro, auctionem provinciarum, regnorumque faciebat.* Idem.

5 *Illuc*] Hæc ideo dico, ut oſtendam; cum hæc de Siculis & Dejotaro fiant, quæ ſunt iniquiſſima; rem jure non ferendam, ſi nos tam teſtatam rem, tamque juſtam Buthrotiam non teneamus. Quænam autem res eſſet Buthrotia, ſupra diximus. *Idem.*

6 *Philippus*] Vitricus Octavii: *Non*: Quia lege curiata de ejus adoptione nondum lata, quam poſtea tulit Octavianus ipſe conſul, cognomen Cæſaris jure ſibi adſciſcere non poterat. *Dio*, lib. XLI. *Idem.*

7 *Poſſe bonum*] Eſſe Octavium. *Idem.*

Digitized by Google

[8] inquit. Haud amo vel hos deſignatos, qui etiam [9] declamare me coegerunt; ut ne apud aquas quidem acquieſcere liceret. Sed hoc meæ nimiæ facilitatis. Nam id erat quondam quaſi neceſſe: nunc, quoquo modo ſe res habet, non eſt item. Quam dudum nihil habeo, quod ad te ſcribam: ſcribo tamen, non ut delectem his literis, ſed ut eliciam tuas. Tu, ſi quid erit de cæteris; de Bruto utique, quidquid. Hæc conſcripſi x Kal. accubans apud [10] Veſtorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis ſatis exercitatum.

8 *Inquit*] Supple, Accius. Verſum integrum recitat infra, XV. 11.

9 *Declamare*] Nunc ep. 26. hujus libri & ante, ep. 34. lib. VII. Fam. & ep. 18. lib. IX. Fam. *Idem*.

10 *Veſtorium*] Nummularium Puteolanum, & ideo magis exercitatum in numeranda pecunia & rationibus ſubducendis, quam diſputationibus inſtituendis. *Popma*.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. SEPTIMO denique die literæ mihi redditæ ſunt, quæ erant a te XIII Kal. datæ: quibus quæris, atque etiam me ipſum neſcire arbitraris, utrum magis tumulis proſpectuque, an ambulatione [1] ἀλιπνεῖ delecter. Eſt mehercule, ut dicis, utriuſque loci tanta amœnitas, ut dubitem, utra anteponenda ſit:

[2] Ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν.
Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν· ἐν δοιῇ δὲ σαώσεμεν, ἢ ἀπολέσθαι.

Quamvis enim tu magna, & mihi jucunda ſcripſeris de D. Bruti adventu ad ſuas legiones, in quo ſpem maximam video: tamen, ſi eſt bellum civile futurum, quod certe erit, ſi Sextus in armis permanebit, quem permanſurum eſſe certe ſcio, quid nobis faciendum eſt, ignoro. Neque enim jam licebit, quod Cæſaris bello licuit, neque huc, neque illuc. Quemcunque enim hæc pars perditorum lætatum morte Cæſaris

1 Ἀλιπνεῖ] Plana & humili.

2 Ἀλλ' οὐ δαιτὸς] Sed nobis curæ non eſt convivio ſuavi operam dare: verum magnam cladem a Jove immiſſam intuentes extimeſcimus; incertumque eſt, ſalvine futuri, an interituri ſimus. *Iliad*. I'. 228.

Digitized by Google

ris putabit , (lætitiam autem apertiſſime tulimus omnes) hunc in hoſtium numero habebit : quæ res ad cædem maximam ſpectat . Reſtat , ut in caſtra Sexti , aut , ſi forte , Bruti nos conferamus . Res odioſa , & aliena noſtris ætatibus , & incerto exitu belli : & neſcio quo pacto tibi ego poſſum , mihi tu dicere ,

[3] *Τέκνον ἐμὸν ὔ τοι δέδοται πολεμήϊα ἔργα ,*
Α'λλὰ σύ γ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.

Sed hæc fors viderit , ea , quæ talibus in rebus plus , quam ratio , poteſt. Nos autem id videamus , quod in nobis ipſis eſſe debet , ut quidquid acciderit , fortiter & ſapienter feramus , & accidiſſe hominibus meminerimus ; noſque cum multum literæ , tum non minimum Idus quoque Mart. conſolentur . Suſcipe nunc meam deliberationem , qua ſollicitor : ita multa veniunt in mentem in utramque partem . Proficiſcor , ut conſtitueram , legatus in Græciam ? cædis impendentis periculum nonnihil vitare videor , ſed caſurus in aliquam vituperationem , quod Reipublicæ defuerim tam gravi tempore . Sin autem manſero , fore me quidem video in diſcrimine ; ſed accidere poſſe ſuſpicor , ut prodeſſe poſſim Reipublicæ . Jam illa conſilia privata ſunt , quod ſentio valde eſſe utile ad confirmationem Ciceronis , me illuc venire : nec alia cauſa profectionis mihi ulla fuit tum , cum conſilium cepi [4] legari ab Cæſare . Tota igitur hac de re , ut ſoles , ſi quid ad me pertinere putas , cogitabis . Redeo nunc ad epiſtolam tuam . Scribis enim eſſe rumores , [5] ad lacum quod habeo venditurum : minuſculam vero villam utique Quinto traditurum , vel [6] impenſo pretio , [7] quo introducatur , ut tibi Q. filius dixerit , dotata Aquil-

lia :

3 *Τέκνον ἐμὸν*] *Non tibi , nate meo , data ſunt opera bellica , verum tu placida perſequere munera eloquentiæ* . Verba ſunt Jovis ad Venerem , *Iliad.* E. 428. niſi quod pro *γάμοιο* , *nuptiarum* , Cicero , ut inſerviret ſenili perſonæ , dixit *λόγοιο* , *eloquentiæ* . Manut.

4 *Legari ab Cæſare*] Nam etiam vivo Cæſare liberam legationem ab eo cogitaverat ; hanc unam ob cauſam , ut in Græciam filii cauſa proficiſceretur . *Idem* .

5 *Ad lacum quod habeo*] Prædium in agro Cumano ad lacum Lucrinum . *Popma*.

6 *Impenſo*] Impenſum pretium eſt ingens , profuſum , immoderatum : cujus ſcilicet magnitudinem emptor non expendit , nec reformidat . Horat. II. Sat. 3. *Luſcinias ſoliti impenſo prandere coemtas* . Idem .

7 *Quo introducatur*] Ut eo domum ducatur locuples & dotata Aquillia : quam Q. pater ducere cogitabat poſt dimiſſam Pomponiam , ut conſtat ex epiſt. 17. *Idem* .

lia. Ego vero de venditione nihil cogito, niſi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore: ſatis enim torquetur debitione dotis: in qua mirificas [8] Egnatio gratias agit. A ducenda autem uxore ſic abhorret, ut libero lectulo neget eſſe quidquam jucundius. Sed hæc quoque hactenus. Redeo enim ad miſeram, ſeu nullam potius Rempublicam. M. Antonius ad me ſcripſit de [9] reſtitutione Sex. Clodii: quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipſius literis cognoſces; (miſi enim tibi exemplum) quam diſſolute, quam turpiter, quamque ita pernicioſe, ut nonnunquam Cæſar deſiderandus eſſe videatur, facile exiſtimabis. Quæ enim Cæſar nunquam neque feciſſet, neque paſſus eſſet, ea nunc ex falſis ejus commentariis proferuntur. Ego autem Antonio facillimum me præbui. Etenim ille, quoniam ſemel induxit animum ſibi licere quod vellet, feciſſet nihilo minus me invito. Itaque mearum quoque literarum miſi tibi exemplum.

8 *Egnatio*] Trapezitæ; quod ipſi obtulerit pecuniam ad ſolutionem dotis, quam Pomponia, mulier moroſa, acerbe exigebat. De Egnatio, lib. II. epiſtola 3. *Popma.*

9 *Reſtitutione*] Ab exilio, quo fuerat multatus, quod P. Clodii corpus in curiam intulerat. Aſcon. in orat. pro Mil. *Corradus.*

ANTONIUS CONSUL S. D. M. CICERONI.

OCCUPATIONIBUS eſt factum meis, & ſubita tua profectione, ne tecum coram de hac re agerem. Quam ob cauſam vereor, ne abſentia mea levior ſit apud te. Quod ſi bonitas tua reſponderit judicio meo, quod ſemper habui de te; gaudebo. A Cæſare petii, ut Sex. Clodium reſtitueret: impetravi. Erat mihi in animo etiam tum ſic uti beneficio ejus, ſi tu conceſſiſſes. Quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. Quod ſi duriorem te ejus miſeræ, & afflictæ fortunæ præbes, non contendam ego adverſus te: quanquam videor debere tueri commentarium Cæſaris: ſed mehercule, ſi humaniter, & ſapienter, & amabiliter in me cogi-

Digitized by Google

cogitare vis, facilem profecto te præbebis: & voles [1] P. Clodium, in optima ſpe puerum repoſitum, exiſtimare, non te inſectatum eſſe, cum potueris, amicos paternos. Patere, obſecro te, pro Republica videri geſſiſſe ſimultatem cum patre ejus: non contempſeris hanc familiam: honeſtius enim, & libentius deponimus inimicitias Reipublicæ nomine ſuſceptas, quam contumaciæ. Me deinde ſine ad hanc opinionem jam nunc dirigere puerum, & tenero animo ejus perſuadere, non eſſe tradendas poſteris inimicitias. Quanquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abeſſe certum habeo: tamen arbitror malle te quietam ſenectutem, & honorificam potius agere, quam ſollicitam. Poſtremo meo jure te hoc beneficium rogo: nihil enim non [2] tua cauſa feci. Quod ſi non impetro, per me Clodio daturus non ſum: ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua ſit, atque eo te placabiliorem præbeas.

1 *P. Clodium*] Antonii privignum, P. Clodii filium, quo-cum inimicitias Cicero graviſſimas geſſerat: privignum autem, quia Fulviam ejus matrem Antonius duxerat uxorem. *Manut.*

2 *Tua cauſa*] Philipp. II.

CICERO ANTONIO COS. S.

QUOD mecum per literas agis, unam ob cauſam mallem coram egiſſe. Non enim ſolum ex oratione, ſed etiam ex vultu, & oculis, & fronte (ut ajunt) meum erga te amorem perſpicere potuiſſes. Nam cum te ſemper amavi, primum tuo ſtudio, poſt etiam beneficio provocatus; tum his temporibus Reſpublica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. Literæ vero tuæ, cum amantiſſime, tum honorificentiſſime ſcriptæ ſic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, ſed accipere a te, ita petente, ut inimicum meum neceſſarium tuum, me invito ſervare nolles, cum id nullo negotio facere poſſes. Ego vero tibi iſtuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me a te, cum his verbis ſcripſeris, liberaliſſime atque honorificentiſſime tractatum exiſtimem: idque cum totum, quoquo modo ſe res haberet, tibi dandum putarem; tum do etiam humanitati & naturæ meæ.

 Ni-

Nihil enim unquam non modo acerbum in me fuit, ſed ne paulo quidem triſtius, aut ſeverius, quam neceſſitas Reipublicæ poſtulavit. Accedit, ut ne in ipſum quidem Clodium meum inſigne odium fuerit unquam: ſemperque ita ſtatui, non eſſe inſectandos inimicorum amicos, præſertim humiliores, nec his præſidiis noſmetipſos eſſe ſpoliandos. Nam de puero Clodio tuas partes eſſe arbitror, ut ejus animum tenerum, quemadmodum ſcribis, his opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias reſidere in familiis noſtris arbitretur. Contendi cum P. Clodio, cum ego publicam cauſam, ille ſuam defenderet. Noſtras concertationes Reſpublica dijudicavit. Si viveret, mihi cum illo nulla contentio jam maneret. Quare, quoniam hoc a me ſic petis, ut, quæ tua poteſtas eſt, ea neges te me invito uſurum; puero quoque hoc a me dabis, ſi tibi videbitur: non quo aut ætas noſtra ab illius ætate quidquam debeat periculi ſuſpicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimeſcat: ſed ut noſmetipſi inter nos conjunctiores ſimus, quam adhuc fuimus. Interpellantibus enim his inimicitiis animus tuus mihi magis patuit, quam domus. Sed hæc haſtenus. Illud extremum; ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, ſemper ſine ulla dubitatione ſummo ſtudio faciam. Hoc velim tibi penitus perſuadeas.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. ITERADUM [1] eadem iſta mihi. [2] Coronatus Quintus noſter [3] Parilibus? Parilibus? ſolutne? etſi addis Lamiam: quod demiror equidem: ſed ſcire cupio, qui fuerunt alii: quanquam ſatis ſcio, niſi improbum neminem. Explanabis igitur hoc diligentius. Ego autem caſu cum dediſſem ad te literas VI Kalend. ſatis multis verbis, tribus fere horis poſt accepi tuas, & magni quidem ponderis. Itaque joca tua plena facetia-

1 *Iteradum*] Hoc eſt, repete quæſo & rurſus dic, quæ dixiſti: ſunt enim talia, ut vix credam me audiſſe. Formula dicendi qua utebantur in rebus nec opinatis ex Iliona Ennii Cic. IV. Acad. 27. Sic *memoradum*, Plaut. Pœn. IV. 2. 44. *J. F. Gronov.*

2 *Coronatus*] Infra, epiſt. 27.

3 *Parilibus*] Puto Parilia illa ſignificari, quæ dediſſe Octavium ſuo ſumptu, ut populum muneribus caperet, ſcribit Dio, lib. XLV. *Manut.*

Digitized by Google

tiarum, [4] de hæreſi Veſtoriana, & de [5] Phetriorum more Puteolano, riſiſſe me ſatis, nihil eſt neceſſe ſcribere. [6] Πολιτικώτερα illa videamus. Ita Brutos Caſſiumque defendis, quaſi eos ego reprehendam: quos ſatis laudare non poſſum. Rerum ego vitia collegi, non hominum. Sublato enim tyranno, tyrannida manere video. Nam quæ ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio: de quo mihi exploratum eſt, illum non modo non facturum, ſed etiam ne paſſurum quidem fuiſſe. Sequetur Rufio Veſtorianus, Victor [7] nunquam ſcriptus, cæteri, quis non? Cui ſervire ipſi non potuimus, ejus libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in Senatum [8] non venire? Fac id potuiſſe aliquo modo: num, etiam cum veniſſemus, libere potuimus ſententiam dicere? nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum præſidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? illam [9] ſeſſionem Capitolinam mihi non placuiſſe, tu teſtis es. Quid ergo? iſta culpa Brutorum? minime illorum quidem, ſed [10] aliorum brutorum: qui ſe cautos, ac ſapientes putant: quibus ſatis fuit lætari; nonnullis etiam, gratulari; nullis, permanere. Sed præterita omittamus: iſtos omni cura præſidioque tueamur; &, quemadmodum tu præcipis, contenti Idibus Mart. ſimus: quæ quidem noſtris amicis, divinis viris, aditum ad cælum dederunt; libertatem populo R. non dederunt. Recordare tua: nonne meminiſti clamare te,

4 *De hæreſi Veſtoriana*] Quia, cum ego ad te ſcripſiſſem, Veſtorium *a dialecticis remotum, in arithmeticis ſatis exercitatum*; ipſe eos, qui pecuniæ ſtudioſiores eſſent, quam doctrinæ, hæreſim Veſtorianam appellaſti. *Idem*.

5 *Phetriorum*] Fecit Jac. Gronovius, ne ſic primus ederem. Gruterus *Phariorum*, cæteri *Pheriorum*. Neutrum ita quiſquam explicat, ut poſſit intelligi. Simplex eſt atque apertum id quod admiſi. Sodalitia hominum ex eadem tribu ad ſacra & epulas, dicebantur *Phatria*, & *Phetria*, ut notavit Mauſſaeus ad Harpocration. verbo φράτορες. Poſterior ætas dixit *Freriat*, quæ vox in populari ſermone noſtro vim eandem retinet. Strabo lib. V. narrat, Neapoli, ac vicinis in urbibus, adeoque Puteolis fuiſſe, Græcorum imitatione, *Phratria*. Horum quis Puteolanus mos eſſet, fruſtra curioſitas inquiret. Tantum hinc intelligimus, aliqua fuiſſe ridicula, quæ Atticus fuerat cavillatus. De tribulibus conviviis, quæ Romanis id erant, quod Græcis *Phetria*, jocatur Horatius lib. I. ep. XIII. 15. *Olivetus*.

6 Πολιτικώτερα] Quæ ad Reipublicæ adminiſtrationem magis pertineant.

7 *Nunquam ſcriptus*] Quem Cæſar nunquam in commentariis ſcripſit ſe velle reſtitui. *Manut*.

8 *Non venire*] Venimus enim coacti ab Antonio conſule. *Idem*.

9 *Seſſionem*] Moram, & ignaviam. Nam, ſedere, quandoque valet nihil agere, tempus otioſe terere. *Idem*.

10 *Aliorum brutorum*] Non M. Bruti, non D. Bruti, ſed aliorum qui vere ſunt bruti, id eſt, inſulſi & ſtupidi. *Boſius*.

te, omnia periiſſe, ſi ille funere elatus eſſet? Sapienter id quidem: itaque ex eo quæ manarint vides. Quæ ſcribis Kal. Juniis Antonium de provinciis relaturum, ut & ipſe Gallias habeat, & utriſque dies prorogetur: licebitne decerni libere? Si licuerit; libertatem eſſe recuperatam lætabor: ſi non licuerit; quid mihi attulerit iſta domini mutatio præter lætitiam, quam oculis cepi juſto interitu tyranni? Rapinas ſcribis [11] ad Opis fieri: quas nos quoque tum videbamus. Næ nos & liberati ab egregiis viris, nec liberi ſumus: ita laus illorum eſt, culpa noſtra. Et hortaris me, ut hiſtorias ſcribam? ut colligam tanta eorum ſcelera, a quibus etiam nunc obſidemur? Poterone eos ipſos non laudare, qui te [12] obſignatorem adhibuerunt? Nec mehercule me raudusculum movet: ſed homines benevolos, qualeſcunque ſunt, grave eſt inſequi contumelia. Sed de omnibus meis conſiliis, ut ſcribis, exiſtimo exploratius nos ad Kalendas Junias ſtatuere poſſe: ad quas adero, & omni ope, atque opera enitar, adjuvante me ſcilicet auctoritate tua, & gratia, & ſumma æquitate cauſæ, ut de Buthrotiis ſenatus-conſultum quale ſcribis, fiat. Quod me cogitare jubes, cogitabo equidem: etſi tibi dederam ſuperiore epiſtola cogitandum. Tu autem, quaſi jam recuperata Republica, [13] vicinis tuis Maſſilienſibus ſua [14] reddis. Hæc armis, quæ, quam firma habeamus ignoro, reſtitui fortaſſe poſſunt, auctoritate non poſſunt.

11 *Ad Opis*] Antonius Cæſaris pecunias, in Opis templo poſitas, ad ſe tranſtulit. Vide Philipp. I. & II. *Manut.*

12 *Obſignatorem*] Ciceroni aliquid teſtamento relictum fuerat a quibuſdam, qui Cæſaris partes fovebant; quod intellexerat ab Attico, qui adhibitus fuerat ad obſignanda eorum teſtamenta. Eo ergo beneficio cum illis obſtrictus eſſet, non poterat illos in hiſtoriis non laudare, niſi omnino ingratus videri vellet. *Boſius*. Vide ſupra ep. 3.

13 *Vicinis tuis*] Maſſilienſes vicini dicuntur Attici, vel quod Atticus prædium aliquod in Allobrogibus aut Gallia propter Maſſilienſium fines poſſideret, vel, quod magis puto, quod Maſſilienſium legati in vicinia ædium Attici in urbe verſarentur, & domum conductam haberent. *J. F. Gronov.*

14 *Reddis*] Ita de iis ſcribis, quaſi propediem futurum ſit ut illis adempta a Cæſare, ſenatus-conſulto reſtituantur. *Phil.* XIII. 15. *Idem*.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XV. EPISTOLA brevis, quæ poſtea a te ſcripta eſt, ſane mihi fuit jucunda. De Bruti ad Antonium, & de ejuſdem ad te literis, poſſe videntur eſſe meliora, quam adhuc fuerunt. Sed nobis ubi ſimus, & quo jam nunc nos conferamus, providendum eſt. O mirificum Dolabellam meum! jam enim dico meum; antea, crede mihi, ſubdubitabam. Magnam [1] ἀνιαθεώρητιν res habet: [2] de ſaxo; [3] in crucem; columnam tollere; locum illum ſternendum locare. Quid quæris? heroica; ſuſtuliſſe mihi videtur ſimulationem deſiderii, adhuc quæ ſerpebat in dies, & inveterata, verebar, ne periculoſa noſtris tyrannoctonis eſſet. Nunc prorſus aſſentior tuis literis, ſperoque meliora: quanquam iſtos ferre non poſſum, qui, dum ſe pacem velle ſimulant, [4] acta nefaria defendunt. Sed [5] non poſſunt omnia ſimul. Incipit res melius ire, quam putaram. Nec vero diſcedam, niſi cum tu me id honeſte putabis facere poſſe. Bruto certe meo nullo loco deero: idque etiam ſi mihi cum illo nihil fuiſſet, facerem propter ejus ſingularem, incredibilemque virtutem. Piliæ noſtræ villam totam, quæque in villa ſunt, trado, in Pompejanum ipſe proficiſcens Kalend. Majis. Quam velim Bruto perſuadeas, ut Aſturæ ſit.

1 Ἀνιαθεώρητιν] Animadverſionem.

2 *De ſaxo*] Subaudi, præcipitare eos, qui Cæſari columnam erexerant. *Manut.*

3 *In crucem*] Tollere. Nam ex illa ſeditioſorum manu, qui liberi homines fuerunt, eos Dolabella, de ſaxo Capitolino dejecit: ſervos in crucem egit. *Idem.*

4 *Acta*] Cæſaris. *Idem.*

5 *Non poſſunt*] Explicari eodem tempore omnia non poſſunt. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

XVI. QUINTO Non. conſcendens ab hortis Cluvianis in phaſelum [1] epicopum has dedi literas, cum Piliæ noſtræ villam ad Lucrinum, villicoſque, & procuratores tradidiſſem. Ipſe autem eo die in Pæti noſtri [2] tyrotarichum immi-

1 *Epicopum*] Qui remis agitatur. 2 *Tyrotarichum*] Obſonium, ex caſeo & ſalſamentis. Vide *Fam.* IX. 16.

Digitized by Google

minebam ; perpaucis diebus in Pompejanum : poſt in hæc Puteolana , & Cumana regna renavigaro . O loca cæteroqui valde expetenda , interpellantium autem multitudine pene fugienda ! Sed ad rem ut veniam , o Dolabellæ noſtri magnam [3] *ἀριστείαν* ! quanta eſt ἀναθεώρησις ? Equidem laudare eum & hortari non deſiſto . Recte tu omnibus epiſtolis ſignificas , quid de re , quid de viro ſentias . Mihi quidem videtur Brutus noſter jam vel coronam auream per forum ferre poſſe : quis enim audeat violare , propoſita cruce , aut ſaxo ? præſertim tantis plauſibus , tanta approbatione infimorum ? Nunc , mi Attice , me fac ut expedias . Cupio , cum Bruto noſtro affatim ſatisfecerim , excurrere in Græciam . Magni intereſt Ciceronis , vel mea potius , vel mehercule utriuſque , me intervenire diſcenti . Nam epiſtola Leonidæ , quam ad me miſiſti , quid habet , quæſo , in quo magnopere lætemur ? Nunquam ille mihi ſatis laudari videbitur , cum ita laudabitur , [4] *quomodo nunc eſt* . Non fidentis hoc teſtimonium , ſed potius timentis . Herodi autem mandaram , ut mihi [5] κατ' *μίτον* ſcriberet : a quo adhuc nulla litera eſt . Vereor , ne nihil habuerit , quod mihi , cum cognoſſem , jucundum putaret fore . Quod ad Xenonem ſcripſiſti , valde mihi gratum eſt : nihil enim deeſſe Ciceroni , cum ad officium , tum ad exiſtimationem meam pertinet . Flammam Flaminium audio Romæ eſſe . Ad eum ſcripſi , me tibi mandaſſe per literas , ut [6] de Montani negotio cum eo loquerere ; & velim cures epiſtolam , quam ad eum miſi , reddendam ; & ipſe , quod commodo tuo fiat , cum eo colloquare . Puto , ſi quid in homine pudoris eſt , præſtaturum eum , [7] ne pro ſe quodam modo dependatur . De Attica pergratum mihi feciſti , quod curaſti , ut ante ſcirem recte eſſe , quam non belle fuiſſe .

CI-

3 Ἀ'ριστείαν] Præclarum facinus.

4 *Quomodo nunc eſt*] Verba Leonidæ , qui ita ſcribebat : quomodo nunc eſt , Cicero filius laudandus eſt : adhuc laudandus eſt , adhuc eum non poſſum non laudare : aut quid ſimile . Ep. 18. hujus libri , & ep. 17. lib. XV. *Corrad.*

5 Κατὰ *μίτον*] Per filum , ſigillatim.

6 *De Montani negotio*] Quid ſignificet ipſe declarat ep. 51. lib. XII. *Manut.*

7 *Ne pro ſe &c.*] Puto fore , ut ipſe ſolvat quod Planco debet : non ut Montanus præs pro illo dependat . *Idem .*

CICERO ATTICO SAL.

XVII. IN Pompejanum veni v. Nonas Maj. cum pridie, ut antea ad te ſcripſi, Piliam in Cumano collocaviſſem. Ibi mihi cœnanti literæ tuæ ſunt redditæ, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal. in quibus multa ſapienter, ſed tamen talia, quemadmodum tute ſcribebas, ut omne conſilium in fortuna poſitum videretur. Itaque his de rebus ex tempore, & coram. De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam: multum profecto proficiam: ſed non arbitrantur eum a Capua declinaturum: quo quidem, metuo, ne magno Reipublicæ malo venerit: quod idem L. Cæſari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram. Quamobrem iſta nobis ad Kal. Jun. tractanda & perficienda ſunt. Sed hactenus. Q. filius ad patrem acerbiſſimas literas miſit: quæ ſunt ei redditæ, cum veniſſemus in Pompejanum; quarum tamen erat caput, *Aquiliam novercam non eſſe laturum*. Sed hoc tolerabile fortaſſe: illud vero? *Se ab Cæſare habuiſſe omnia, nihil a patre, reliqua ſperare ab Antonio*. O perditum hominem! ſed [1] μελήσει. Ad Brutum noſtrum, ad Caſſium, ad Dolabellam epiſtolas ſcripſi. Earum exempla tibi miſi, non ut deliberarem reddendæne eſſent, (plane enim judico eſſe reddendas) ſed quod non dubito, quin tu idem exiſtimaturus ſis. Ciceroni meo, mi Attice, ſuppeditabis quantum videbitur, meque hoc tibi onus imponere patiere. Quæ adhuc feciſti, mihi ſunt gratiſſima. Librum meum illum [2] ἀνέκδοτον nondum, ut volui, perpolivi. Iſta vero, quæ tu contexi vis, aliud quoddam ſeparatum volumen expectant. Ego autem (credas mihi velim) minore periculo exiſtimo contra illas nefarias partes, vivo tyranno, dici potuiſſe, quam mortuo: ille enim neſcio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter. Nunc, quacunque nos commovimus, ad Cæſaris non modo acta, verum etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. Puto rem meliore loco eſſe debere.

1 Μελήσει] Ipſe viderit, ipſe cogitet. 2 Ἀνέκδοτον] Non editum.

CICERO DOLABELLÆ COS. SUO S.

ETSI [1] contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, ſatiſque ex ea magnam lætitiam voluptatemque capiebam: tamen non poſſum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio ſocium me adſcribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos: ſunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis cauſa in hæc loca veniant; præterea ex municipiis frequentes neceſſarii mei) quin omnes, cum te ſummis laudibus ad cælum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim ſe dubitare, quin tu meis præceptis, & conſiliis obtemperans, præſtantiſſimum te civem, & ſingularem Conſulem præbeas. Quibus ego quanquam veriſſime poſſum reſpondere, te, quæ facias, tuo judicio, & tua ſponte facere, nec cujuſquam egere conſilio: tamen neque plane aſſentior, ne imminuam tuam laudem, ſi omnis a meis conſiliis profecta videatur; neque valde nego. Sum enim avidior, etiam quam ſatis eſt, gloriæ. Et tamen non alienum dignitate tua, quod ipſi Agamemnoni, regum regi, fuit honeſtum, habere aliquem in conſiliis capiendis Neſtorem: mihi vero glorioſum, te juvenem Conſulem, florere laudibus quaſi alumnum diſciplinæ meæ. L. quidem Cæſar, cum ad eum ægrotum Neapolim veniſſem, quanquam erat oppreſſus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane ſalutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum ſi ego apud ſororis filium valerem, jam ſalvi eſſe poſſemus. Dolabellæ vero tuo & gratulor, & gratias ago: quem quidem, poſt te Conſulem, ſolum poſſumus vere Conſulem dicere. Dein multa de facto, ac de re geſta. Tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil Reipublicæ ſalutarius: atque hæc una vox omnium eſt. A te autem peto, uti me hanc quaſi falſam hereditatem alienæ gloriæ ſinas cernere, meque aliqua ex parte in ſocietatem tuarum laudum

1 *Etſi*] Legitur *Fam.* IX. 14.

Digitized by Google

dum venire patiare. Quanquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus ſum) libentius omnes meas, ſi modo ſunt aliquæ meæ laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauſerim ex tuis. Nam cum te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti; tum his tuis factis ſic incenſus ſum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut ſcis, M. Brutum, propter ejus ſummum ingenium, ſuaviſſimos mores, ſingularem probitatem atque conſtantiam: tamen Idibus Mart. tantum acceſſit ad amorem, ut mirarer locum fuiſſe augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, poſſe aliquid accedere? tantum acceſſit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexiſſe. Quare quid eſt, quod ego te horter, ut dignitati & gloriæ ſervias? proponam tibi claros viros, quod facere ſolent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipſum. Te imitere oportet, tecum ipſe certes. Ne licet quidem tibi jam, tantis rebus geſtis, non tui ſimilem eſſe. Quod cum ita ſit, hortatio non eſt neceſſaria; gratulatione magis utendum eſt. Contigit enim tibi, quod haud ſcio an nemini, ut ſumma ſeveritas animadverſionis non modo non invidioſa, ſed etiam popularis eſſet, & cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratiſſima. Hoc ſi tibi fortuna quadam contigiſſet, gratularer felicitati tuæ: ſed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii, atque conſilii. Legi enim concionem tuam. Nihil illa ſapientius. Ita pedetentim & gradatim tum acceſſus ad cauſam facti, tum receſſus, ut res ipſa maturitatem tibi animadvertendi omnium conceſſu daret. Liberaſti igitur & urbem periculo, & civitatem metu: neque ſolum ad tempus maximam utilitatem attuliſti, ſed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes, in te poſitam eſſe Remp. tibique non modo tuendos, ſed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum eſt. Sed his de rebus coram plura propediem, ut ſpero. Tu, quoniam Remp. noſque conſervas, fac, ut diligentiſſime te ipſum, mi Dolabella, cuſtodias.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. SÆPIUS me jam agitas, quod rem geſtam Dolabellæ nimis in cælum videar efferre. Ego autem, quanquam ſane probo factum, tamen ut tantopere laudarem, adductus ſum tuis unis, & alteris literis. Sed totum ſe a te abalienavit Dolabella, ea de cauſa, qua me quoque ſibi inimiciſſimum reddidit. O hominem pudentem! Kalend. Jan. debuit; adhuc non ſolvit, præſertim cum ſe maximo ære alieno [1] Faberii manu liberarit, & opem ab eo petierit. Licet enim jocari, ne me valde conturbatum putes. Atque ego ad eum VIII Idus literas dederam bene mane: eodem autem die tuas literas veſperi acceperam in Pompejano, ſane celeriter, tertio abs te die. Sed, ut ad te eo ipſo die ſcripſeram, ſatis aculeatas ad Dolabellam literas dedi: quæ ſi nihil profecerint, puto fore, ut me præſentem non ſuſtineat. Albianum te confeciſſe arbitror. De Petulciano nomine, quod [2] mihi ſuppeditatus es, gratiſſimum eſt, & ſimile tuorum omnium. Sed ego Erotem ad iſta expedienda factum mihi videbar reliquiſſe: cujus non ſine magna culpa vacillarunt. Sed cum ipſo videro. De Montano, ut ſæpe ad te ſcripſi, erit tibi tota res curæ. Servius proficiſcens, quod deſperanter tecum locutus eſt, minime miror; neque ei quidquam in deſperatione concedo. Brutus noſter, ſingularis vir, ſi in Senatum non eſt Kal. Juniis venturus, quid facturus ſit in foro, neſcio. Sed hoc ipſe me-

1 *Faberii*] Fuerat Cæſaris ſcriba, cujus manu Antonius abutebatur, & pro lubitu mutabat aut addebat in Cæſaris Commentariis, qua occaſione Dolabella magnam partem ejus pecuniæ, quam Cæſar in templo Opis cuſtodiæ cauſa depoſuerat, accepit, quaſi a Cæſare ipſi adſcriptam & attributam: cum tamen id Antonius manu Faberii ſcribæ effeciſſet quo collegam magno ære alieno oppreſſum ſibi obnoxium fidumque faceret. Hinc jocus Ciceronis, Dolabellam ſe maximo ære alieno Faberii manu liberaſſe, & opem ab eo petiiſſe. Meminit ep. 14. lib. XVI. & in Philippicis. *Popma.*

2 *Mihi ſuppeditatus es*] Pro, mihi ſuppeditaſti. Si tamen locus vacat mendo. Nam, Suppeditor, cum agendi ſignificatione, inuſitatum. Ideo legendum putabat Montagnanus, *Suppetiatus es*: pro ſubveniſti, tuliſti opem: quo verbo Appulejus uſus eſt. *Manut.* Et hic locus a me eſt integer. Quod tu, inquit, mihi reus debendi ſuppeditatus es in locum Petulcii, & quod te ipſe delegari ultro ab ipſo voluiſti in meum commodum, gratiſſimum eſt, *&c.* Junius. Edidit Lamb. *Quod mihi abs te ſuppeditatum eſt*; verum, ut fatetur ipſe, ex ingenio.

Digitized by Google

melius. Ego ex his quæ parari video, non multum Idibus Martiis profectum judico. Itaque de Græcia quotidie magis & magis cogito. Nec enim Bruto meo, exilium, ut ſcribis ipſe, meditanti, video quid prodeſſe poſſim. Leonidæ me literæ non ſatis delectarunt. De Herode tibi aſſentior. [3] Sauſeji legiſſe vellem. Ego ex Pompejano VI Idus Maj. cogitabam.

3 *Sauſeji legiſſe*] Supple, epiſtolam.

CICERO ATTICO SAL.

XIX. NON. Maj. cum eſſem in Pompejano, accepi binas a te literas, alteras ſexto die, alteras quarto. Ad ſuperiores igitur prius. Quam mihi jucundum, opportune tibi Barnæum literas reddidiſſe. Tu vero cum Caſſio, ut cætera. Quam commode autem, quod id ipſum quod me mones, quatriduo ante ad eum ſcripſeram, exemplumque mearum literarum ad te miſeram. Sed cum Dolabellæ [1] ἀπορίᾳ (ſic enim tu ad me ſcripſeras) magna deſperatione affectus eſſem; ecce tibi & Bruti, & tuæ literæ. Ille exilium meditari. Nos autem [2] alium portum propiorem huic ætati videbamus; in quem mallem equidem pervehi florente Bruto noſtro, conſtitutaque Republica: ſed nunc quidem, ut ſcribis, non utrumvis: aſſentiris enim mihi, noſtram ætatem a caſtris, præſertim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantum de Clodio reſcripſit, meam lenitatem & clementiam & ſibi eſſe gratam, & mihi voluptati magnæ fore. Sed Panſa furere videtur de Clodio, itemque de Dejotaro; & loquitur ſevere, ſi velis credere. Illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellæ vehementer improbat. [3] De coronatis, cum ſororis tuæ filius a patre accuſatus eſſet, reſcripſit ſe coronam habuiſſe honoris Cæſaris cauſa; poſuiſſe lu-

1 Ἀπορίᾳ] Defectu ſolutionis.

2 *Alium portum*] Mors portus proximus ſenectuti. Bene Cato Senex: *Mors mihi quidem tam jucunda eſt, ut quo propius ad mortem accedam, quaſi terram videre videar, aliquandoque in portum ex longa navigatione eſſe venturus.* Popma.

3 *De coronatis*] Supra, epiſt. 14.

Digitized by Google

luctus gratia : poſtremo , ſe libenter vituperationem ſubire , quod amaret etiam mortuum Cæſarem . Ad Dolabellam , quemadmodum tibi dicis placere , ſcripſi diligenter : ego etiam ad Sicam : tibi hoc oneris non impono : nolo te [4] illum iratum habere . Servii orationem cognoſco : in qua plus timoris video , quam conſilii . Sed quoniam perterriti omnes ſumus , aſſentio Servio . Publilius tecum tricatus eſt . Huc enim Cærellia miſſa [5] ab iſtis eſt legata ad me ; cui facile perſuaſi , mihi id , quod rogaret , ne licere quidem , non modo non lubere . Antonium ſi videro , accurate agam de Buthroto . Venio ad recentiores literas : quanquam de Servio jam reſcripſi. [6] Me facere magnam [7] πρᾶξιν Dolabellæ . Mihi mehercule ita videtur , non potuiſſe major tali re , talique tempore : ſed tamen , quidquid ei tribuo , tribuo ex tuis literis . Tibi vero aſſentior , majorem πρᾶξιν ejus fore , ſi mihi , quod debuit , diſſolverit . Brutus , velim , ſit Asturæ . Quod autem laudas me , quod nihil ante de profectione conſtituam , quam , iſta quo evaſura ſint , videro , muto ſententiam : neque quidquam tamen ante , quam te videro . Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo : cui quidem ego totam villam , cellamque tradidi ; eamque cogitabam v Idus videre . Tu Atticæ ſalutem dices : nos Piliam diligenter tuebimur .

4 *Illum*] Dolabellam .

5 *Ab iſtis*] Publilio , matre , & ſorore . Miſſa , ut ageret cum eo de reducenda Publilia . Epiſt. 43. lib. XIII. & 1. lib. XV. *Manut* .

6 *Me facere*] Hæc cum interrogatione lego . Reſpondet enim Attico ſcribenti , factum illud Dolabellæ ea potiſſimum de cauſa magnum videri , quod ipſe id laudando magnum faceret . Itane ſcribis , inquit , me laudatione mea magnam facere πρᾶξιν Dolabellæ ? *Boſius* . Interrogandi nota potuit carere hic locus .

7 Πρᾶξιν] Actionem .

CICERO ATTICO SAL.

XX. E POMPEJANO navi advectus ſum in Luculli noſtri hoſpitium VI Idus , hora fere tertia : egreſſus autem e navi , accepi [1] tuas literas , quas tuus tabellarius in Cumanum

1 *Tuas literas*] Legendum forte : *duas literas* . Mox enim dicit , *perſolvi primæ epiſtolæ . Venio ad ſecundam* . Et paulo poſt : *Venio ad tertiam* , quæ videtur fuiſſe illa , quam reddidit Lucullus . *Nic. Rubenius* .

Digitized by Google

num attuliſſe dicebatur, Nonis Maj. datas: a Lucullo poſtridie eadem fere hora, qua veni, VII Idus Lanuvio datas. Audi igitur ad omnes. Primum, quæ de re mea geſta & in ſolutione, & in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cum in Pompejano eſſem, Miſenum venit Antonius: inde ante diſceſſit, quam illum veniſſe audiſſem: a quo in Samnium: vide, [2] quid ſperes. Romæ igitur de Buthroto. [3] L. Antonii horribilis concio, Dolabellæ præclara. Jam vel ſibi habeat nummos, modo numeret [4] Idibus. [5] Tertullæ nollem abortum. Tam enim Caſſii ſunt jam, quam Bruti ferendi. De [6] regina velim, atque etiam de [7] Cæſare illo. Perſolvi primæ epiſtolæ: venio ad ſecundam. [8] De Quintis, ac Buthroto, cum venero, ut ſcribis. Quod Ciceroni ſuppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui Rempublicam putem pendere e Bruto: ſic ſe res habet. Aut nulla erit, aut ab iſto iſtiſve ſervabitur. Quod me hortaris, ut [9] ſcriptam concionem mittam; accipe a me, mi Attice [10] καθολικὸν θεώρημα earum rerum, in quibus ſatis exercitati ſumus. Nemo unquam neque poeta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam ſe arbitraretur. Hoc etiam malis contingit. Quid tu Bruto putas, & ingenioſo, & erudito? de quo etiam experti ſumus nuper [11] in edicto. Scripſeram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi ſuum. Quin etiam, cum ipſius precibus pene adductus ſcripſiſſem ad eum [12] de optimo genere dicendi, non modo mihi, ſed etiam tibi ſcripſit, ſibi illud, quod mi-

2 *Quid ſperes*] Hoc non ad Buthrotum, ſed ad rempublicam refertur. Nam Antonius curſabat huc illuc, ut agros veteranis divideret, quibus beneficio devinctis uteretur adjutoribus ad omnia. Vide ſupra, ep. 17. *Manutius*.

3 *L. Antonii*] Qui tribunus erat plebis, Marci frater. *Idem*.

4 *Idibus*] Quibus fiebat pecuniæ debitæ ſolutio cum uſuris. Horatius: *Omnem relegit Idibus pecuniam*. Popma.

5 *Tertullæ*] Juniæ Tertiæ, uxoris Caſſii, ſororis Bruti. *Idem*.

6 *Regina*] Cleopatra, ſupra, ep. 8.

7 *Cæſare*] Quem Cæſarionem, Cleopatra vocabat. Dion. lib. XLVII. *Corr.*

8 *De Quintis*] De Quinto Cicerone patre, inquit, & de Quinto ejus filio, de Buthroto etiam tuo videbo, cum venero. *Beſius*.

9 *Scriptam*] A me, ſed tanquam a Bruto in Capitolio habitam epiſt. 1. & 3. l. XV. vel habendam paulo poſt. *Corradus*.

10 Καθολικὸν] Regulam generalem.

11 *In edicto*] Brutus edictum compoſuit, quo poſtulavit ab Antonio conſule, ut ſibi & Caſſio prætoribus liceret ab urbe abeſſe: quod leges vetabant. Quibus ille item edicto reſpondit minaci, & contumelioſo. Epiſt. 3. lib. XI. Fam. *Manutius*.

12 *De optimo*] Titulus libri quem ad Brutum ſcripſit, quique extat, *Orator*.

Digitized by Google

mihi placeret, non probari. Quare ſine quæſo ſibi quemque ſcribere. *Suam cuique ſponſam, mihi meam; ſuum cuique amorem, mihi meum.* [13] Non ſcite: hoc enim Attilius, poeta duriſſimus. Atque utinam liceat iſti concionari; cui ſi eſſe in urbe tuto licebit, vicimus: ducem enim novi belli civilis aut nemo ſequetur, aut ii ſequentur, qui facile vincantur. Venio ad tertiam. Gratas fuiſſe meas literas Bruto, & Caſſio gaudeo: itaque iis reſcripſi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt: do equidem operam; & ille optime loquitur: ſed vivit, habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. Quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video: mihi quidem egregie. Cum Panſa vixi in Pompejano. Is plane mihi probabat ſe bene ſentire, & cupere pacem. Cauſam armorum quæri plane video. Edictum Bruti & Caſſii probo. Quæris, ut ſuſcipiam cogitationem, quidnam iſtis agendum putem: conſilia temporum ſunt; quæ in horas commutari vides. Dolabellæ & prima illa actio, & hæc contra Antonium concio mihi profeciſſe permultum videtur. Prorſus [14] ibat res. Nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia bonique deſiderant. Epicuri mentionem facis, & audes dicere, [15] *μὴ πολιτεύεσθαι*? non te Bruti noſtri vulticulus ab iſta oratione deterret? Q. filius, ut ſcribis, Antonii eſt dextella. Per eum igitur, [16] quod volemus, facile auferemus. Expecto, ſi, ut putas, L. Antonius [17] produxit Octavium, qualis [18] concio fuerit. Hæc ſcripſi citatim: ſtatim enim Caſſii tabellarius. Eram continuo Piliam ſalutaturus: deinde ad epulas Veſtorii, navicula. Atticæ plurimam ſalutem.

13 *Non ſcite*] Non eleganter.

14 *Ibat res*] Erat, cur bene ſperaremus. Ep. 15. *Incipit res melius ire*. Man.

15 *Μὴ πολιτεύεσθαι*] Accedendum non eſſe ad Rempublicam.

16 *Quod volemus*] Impetrare de Buthroto ab Antonio ep. 23. huj. lib. *Corr.*

17 *Produxit*] In concionem ut tribunus plebis, nam Tribuni plebis in concionem ſæpe producebant (*Orat. in Vatin.*) cum concionem habere privato non liceret, niſi magiſtratus aliquis dediſſet. Octavium poſtea produxit Canutius Tribunus pl. Dion. lib. XLV. *Idem*.

18 *Concio*] Octavii ipſius. *Idem*.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XXI. Cum paulo ante dediſſem ad te Caſſii tabellario literas, v Idus venit noſter tabellarius, & quidem, portenti ſimile, ſine tuis literis. Sed cito conjeci Lanuvii te fuiſſe. Eros autem feſtinavit, ut ad me literæ Dolabellæ perferrentur, non de re mea (nondum enim meas acceperat) ſed reſcripſit ad eas quarum exemplum tibi miſeram, ſane luculente. Ad me autem, cum Caſſii tabellarium dimiſiſſem, ſtatim Balbus. O dii boni, quam facile perſpiceres timere otium! & noſti virum: quam tectus: ſed tamen Antonii conſilia narrabat; illum circumire veteranos, ut acta Cæſaris ſancirent: idque ſe facturos eſſe jurarent, ut rata omnes haberent: eaque Duumviri omnibus menſibus inſpicerent. Queſtus eſt etiam de ſua invidia; eaque omnis ejus oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quæris? nihil ſinceri. Mihi autem non eſt dubium, quin res ſpectet ad caſtra. Acta enim illa res eſt animo virili, conſilio puerili. Quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem abſurdius, [1] *Hoc metuere, alterum in metu non ponere?* Quin etiam hoc ipſo tempore multa [2] *ὑποσόλοικα*. [3] Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni poſſideri? Legendus mihi ſæpius eſt [4] Cato major, ad te miſſus. Amariorem enim me ſenectus facit: ſtomachor omnia. Sed mihi quidem [5] *βεβίωται*: viderint juvenes. Tu mea curabis, ut curas. Hæc ſcripſi, ſeu dictavi, appoſita ſecunda menſa apud Veſtorium. Poſtridie apud Hirtium cogitabam: & quidem [6] *πεντέλοιπον*. Sed hominem traducere ad optimates pa-

1 *Hoc metuere*] Senarius eſt ex veteri quodam poeta ſumptus, quem Cicero ſæpe adducit ſuppreſſo auctoris nomine. *Boſius*.

2 Ὑποσόλοικα] Subabſurda.

3 *Pontii*] Fuit Pontius Aquila inter Cæſaris conjuratos, qui poſtea Murinenſi prælio cecidit, ut eſt etiam in epiſtola quadam Pollionis: *Ibi Hirtium quoque periiſſe & Pontium Aquilam*, ut hujus fortaſſe hoc prædium Cæſaris haſtæ ſubjectum ſit, quod ille Serviliæ matri Bruti dederit: cui ampliſſima prædia ex auctionibus haſtæ nummo addixit, ut Suetonius tradidit. Ὑποσόλοικον nunc, & ſubabſurdum videatur Ciceroni, Bruti matrem prædia ejus poſſidere, quem filius præclari illius facinoris ſocium habuerit. *Victorius*.

4 *Cato major*] De ſenectute.

5 Βεβίωται] Vita tranſacta eſt.

6 Πεντέλοιπον] *Qui de quinis ſupereſt*. Ita vocare Hirtium videtur, qui de quinque Cæſarianis reſtabat unus, quem ad optimates traducere poſſet; quanquam alii aliter. *Erneſtus*.

Digitized by Google

paro. [7] Λῆρος πολύς. Nemo eſt iſtorum, qui otium non timeat. Quare talaria videamus. Quidvis enim potius, quam caſtra. Atticæ ſalutem plurimam velim dicas. Expecto Octavii concionem, &, ſi quid aliud; maxime autem ecquid Dolabella [8] tinniat: [9] an in meo nomine tabulas novas fecerit.

7 Λῆρος πολύς] Nugæ multæ.

8 *Tinniat*] An pecuniam mihi debitam annumeret, quæ tinnire ac ſonare ſolet. *J. F. Gronov.*

9 *An in meo nomine*] An propter pecuniam, quam mihi debet, legem tulerit de tabulis novis: qua creditæ pecuniæ debitoribus condonabantur. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXII. CERTIOR a Pilia factus, mitti ad te Idibus tabellarios, ſtatim hoc neſcio quid exaravi. Primum igitur ſcire te volui, me hinc Arpinum XVI Kalend. Jun. Eo igitur mittes, ſi quid erit poſthac: quanquam ipſe jam jamque adero. Cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum ſit. Quanquam vereor, ne nihil conjectura aberrem: minime enim obſcurum eſt, quid iſti moliantur: (meus vero [1] diſcipulus, qui hodie apud me cœnat, valde amat illum, quem Brutus noſter ſauciavit:) &, ſi quæris, (perſpexi enim plane) timent otium: [2] ὑπόθεσιν autem hanc habent, eamque præ ſe ferunt, virum clariſſimum interfectum, totam Rempublicam illius interitu perturbatam: irrita fore, quæ ille egiſſet, ſimul ac deſiſtemus timere: clementiam illi malo fuiſſe: qua ſi uſus non eſſet, nihil ei tale accidere potuiſſe. Mihi autem venit in mentem, ſi Pompejus cum exercitu firmo veniat, quod eſt [3] εὔλογον, certe fore bellum. Hæc me ſpecies cogitatioque perturbat: neque enim jam, [4] quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. Nam aperte lætati ſumus. Deinde habent in ore, nos ingratos. Nullo modo licebit, quod tum & tibi licuit, & multis. [5] φανεροπροσωπητέον ergo, & [6] ἰτέον in caſtra? millies mori melius, huic præfer-

1 *Diſcipulus*] Hirtius. *Hirtium & Dolabellam dicenti diſcipulos habet.* Fam. IX. 16.

2 Ὑπόθεσιν] Prætextum, occaſionem.

3 Εὔλογον] Conſentaneum.

4 *Quod tibi tum licuit*] Cæſaris bello, ut neutram partem ſequereris. *Manut.*

5 Φανεροπροσωπητέον] Levato velo, poſita diſſimulatione, agendum.

6 Ἰτέον] Eundum.

ſertim ætati. Itaque me Idus Mart. non tam conſolantur, quam antea: magnum enim mendum continent. Etſi illi juvenes:

[7] Ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθοῦντες ψόγον.

Sed, ſi tu melius quippiam ſperas, quod & plura audis, & interes conſiliis; ſcribas ad me velim, ſimulque cogites, quid agendum nobis ſit ſuper legatione votiva. Equidem in his locis moneor a multis, ne in Senatu Kalend. Dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, & quidem [8] in iſtos; qui mihi videntur ubivis tutius, quam in Senatu, fore.

7 Ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς] *Aliis in bonis hanc effugiunt vituperationem*. Hoc dicit: ita de republica meriti ſunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat. *Manut.*

8 *Iſtos*] Brutum, & Caſſium.

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER XV.

CICERO ATTICO SAL.

I. O FACTUM male de [1] Alexione! Incredibile eſt, quanta me moleſtia affecerit; nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique [2] mecum: Ad quem igitur te medicum conferes? Quid mihi jam medico? aut ſi opus eſt, tanta inopia eſt? Amorem erga me, humanitatem, ſuavitatemque deſidero. Etiam illud: quid eſt, quod non pertimeſcendum ſit; cum hominem temperantem, ſummum medicum, tantus improviſo morbus oppreſſerit? Sed ad hæc omnia una conſolatio eſt, quod ea conditione nati ſumus, ut nihil, quod homini accidere poſſit, recuſare debeamus. De Antonio, jam antea tibi ſcripſi, non eſſe eum a me conventum. Venit enim Miſenum, cum ego eſſem in Pompejano: inde ante profectus eſt, quam ego eum veniſſe cognovi. Sed caſu, cum legerem tuas literas, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi; & egi: [3] primum quod attinet, nihil mihi concedebat: deinde ad ſummam, arbitrum me ſtatuebat non modo hujus rei, ſed totius Conſulatus ſui. Cum Antonio autem ſic agemus, ut perſpiciat, ſi in eo negotio nobis ſatisfecerit, totum me futurum ſuum. Dolabellam ſpero domi eſſe. Redeamus ad [4] noſtros; de quibus tu bonam ſpem te ſignificas habere propter [5] edictorum humanitatem. Ego autem per-

1 *Alexione*] Medico, qui perierat.
2 *Mecum*] Loquuntur. *Corrad.*
3 *Primum quod attinet*] Quod pertinet ad primum caput epiſtolæ tuæ, ſcilicet de re Buthrotia, in eo Hirtius favore & gratia nihil mihi concedebat, æque atque ego curare videbatur. *Popma.* Eadem de re ſupra, XIV. 20.
4 *Noſtros*] Brutum & Caſſium. *Man.*
5 *Edictorum*] Vide *Fam.* XI. 3.

Digitized by Google

perſpexi, cum a me XVII Kalend. de Puteolano Neapolim Panſæ conveniendi cauſa proficiſceretur Hirtius, omnem ejus ſenſum. Seduxi enim, & ad pacem ſum cohortatus. Non poterat ſcilicet negare, ſe velle pacem; ſed non minus ſe noſtrorum arma timere, quam Antonii: & tamen utroſque non ſine cauſa præſidium habere; ſe autem utraque arma metuere. Quid quæris? [6] οὐδὲν ὑγιές. De Q. filio tibi aſſentior: patri quidem certe graviſſimæ, & belliſſimæ tuæ literæ fuerunt. Cerelliæ vero facile ſatisfeci: nec valde laborare mihi viſa eſt: &, ſi illa, ego certe non laborarem. [7] Iſtam vero, quam tibi moleſtam ſcribis eſſe, auditam a te eſſe omnino demiror. Nam quod eam collaudavi apud amicos; audientibus tribus filiis ejus, & filia, [8] οὐ ταυτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ: [9] quid eſt hoc? Quid eſt autem, cur ego perſonatus ambulem? parumne fœda perſona eſt ipſius ſenectutis? Quod Brutus rogat, [10] ut ante Kalendas, ad me quoque ſcripſit: & fortaſſe faciam. Sed plane quid velit, neſcio: quid enim illi afferre conſilii poſſum, cum ipſe egeam conſilio? & cum ille ſuæ immortalitati melius, quam noſtro otio conſuluerit? De [11] regina rumor extinguetur. De Flamma, obſecro te, ſi quid potes. Heri dederam ad te literas exiens e Puteolano, diverteramque in Cumanum. Ibi bene valentem videram Piliam. Quin etiam Baulos Cumis eam vidi: venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noſter, matrem efferebat. Manſi igitur eo die in Sinueſſano: atque inde mane poſtridie Arpinum proficiſcens hanc epiſtolam exaravi.

6 Οὐδὲν ὑγιές] *Nihil ſinceri.*

7 *Iſtam vero*] Fortaſſe Publiliæ matrem, vel ipſam Publiliam. *Corrad.*

8 Οὐ ταυτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ] *Non idem ex eodem:* eleganti ſane ſententia. Nam cum dixiſſet ſe eam mulierem, de qua hic agit, apud amicos collaudaſſe, ſtatim ſubjicit ſe eandem probris & maledictis poſtea conſcidiſſe, coram tribus ejus filiis & filia. Id enim ſignificare voluit, cum ait ſe non eadem ex eodem ore efflaſſe. Integrum proverbium non appoſuit, ſed ejus duntaxat partem, omiſſis ſuo more quibuſdam verbis, quæ facile extrinſecus aſſumi poterant. Explicate dixiſſet οὐ ταυτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐκπνεῖν, id eſt, non idem ex eodem ore efflavi, ſed pro laudibus probra objeci. Videtur autem alluſum hoc proverbio ad fabulam Æſopicam de Satyro, qui mirabatur ruſticum ex eodem ore calidum & frigidum efflare. *Boſius.*

9 *Quid eſt hoc*] Hoc additum eſt tanquam ex perſona Attici, qui miraturus erat Ciceronem vituperaſſe, quæ paulo ante laudaſſet. Eſt enim improbi viri, quod modo laudaveris, vituperare. *Idem.*

10 *Ut ante Kalend.*] Supple, veniam Romam, vel potius Lanuvium. *Corrad.*

11 *Regina*] Cleopatra. Epiſt. 8. lib. XIV. *Manut.*

vi. Erat autem nihil novi, quod aut ſcriberem, aut ex te quærerem; niſi forte hoc ad rem putas pertinere: Brutus noſter miſit ad me orationem ſuam, habitam in concione Capitolina; petivitque a me, ut eam [12] nec ambitioſe corrigerem ante, quam ederet. Eſt autem oratio ſcripta elegantiſſime ſententiis, verbis, ut nihil poſſit ultra. Ego tamen, ſi illam cauſam habuiſſem, ſcripſiſſem ardentius [13] ὑποθέσεις. Vides, quæ ſit perſona dicentis. Itaque eam corrigere non potui. Quo enim in genere Brutus noſter eſſe vult, & quod judicium habet de optimo genere dicendi, id ita conſecutus eſt in ea oratione, ut elegantius eſſe nihil poſſit. Sed ego [14] ſolus alius ſum; ſive hoc recte, ſive non recte. Tu tamen velim orationem legas, niſi forte jam legiſti, certioremque me facias, quid judices ipſe. Quanquam vereor, ne cognomine tuo lapſus [15] ὑπεραττικὸς ſis in judicando. Sed ſi recordabere Δημοσθένους fulmina, tum intelliges poſſe & [16] ἀττικώτατα graviſſime dici. Sed hæc coram. Nunc nec ſine epiſtola, nec cum inani epiſtola volui ad te Metrodorum venire.

12 *Nec ambitioſe*] Eſt, non ambitioſe, nulla cum adulatione, ſed libere. *Boſius*.

13 Ὑποθέσεις] Argumenta.

14 *Solus*] Sic vulgati: ſed malunt *totus*, & Malaſpina, & Urſinus, & Grævius.

15 Ὑπεραττικὸς] *Admodum Atticus*: hoc eſt: vereor, ne, quia cognomen tibi eſt Attico: valde propenſus ſis ad ea probanda, quæ ſunt Attice ſcripta. Nam Brutus eam rationem ſcribendi in oratione ſua ſecutus erat, quam Attici plerique oratores adamaverant, id eſt puram, aptam ad docendum potius, quam ad movendum: qualis agnoſcitur in orationibus Lyſiæ. Hunc igitur oratorem & probabat Brutus, & imitabatur: cum eum Cicero principem poneret, non qui uno in genere excelleret, ut Brutus, Calvus, & alii, qui ſe Atticos eſſe profitebantur, ſed qui parva ſummiſſe, magna graviter, mediocria temperate poſſet dicere. Qualis Demoſthenes maxime fuerat. *Manut.*

16 Ἀττικώτατα] Maxime Attica.

CICERO ATTICO SAL.

II. QUINTO decimo Kalendas e Sinueſſano proficiſcens, cum dediſſem ad te literas, divertiſſemque a Cumis in Veſciano, accepi a tabellario tuas literas: in quibus nimis multa de Buthroto. Non enim tibi ea res majori curæ aut eſt, aut erit, quam mihi. Sic enim decet, te mea curare, tua me. Quamobrem id quidem ſic ſuſceptum eſt mihi, ut nihil ſim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum

eſſe

Digitized by Google

eſſe, cognovi tuis literis & aliis, ſordide: ſed, id quale fuerit, neſcio: nihil enim ſcripſiſti. De Menedemo probe. Quintus certe ea dictitat, quæ ſcribis. Conſilium meum a te probari, quod ea non ſcribam, quæ tu a me poſtularis, facile patior; multoque magis id probabis, ſi orationem eam, de qua hodie ad te ſcripſi, legeris. Quæ [1] de legionibus ſcribis, ea vera ſunt. Sed non ſatis hoc mihi videris tibi perſuaſiſſe, quid de Buthrotiis noſtris per Senatum ſperes confici poſſe. [2] Quod puto, (tantum enim video) non videmur eſſe victuri. Sed, ſi etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. De Octavii concione idem ſentio; quod tu: [3] ludorumque ejus apparatus, & Matius, ac Poſtumius mihi procuratores non placent. Saſerna collega dignus. Sed iſti omnes, quemadmodum ſentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim: ſed ne ipſe quidem id fieri poſſe confidit: itaque alia cogitat. Quod prima diſputatio Tuſculana te confirmat, ſane gaudeo: neque enim ullum eſt perfugium aut melius, aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleſte fero. Tyndaritanorum cauſa, de qua tam laboras, quæ ſit ignoro. [4] Hos tamen. [5] Πεντέλοιπον movere iſta videntur, in primis erogatio [6] pecuniæ. De Alexione doleo: ſed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. [7] Quos tamen ſecundos heredes, ſcire vellem, & diem teſtamenti.

1 *De legionibus*] Eas ſcilicet venire in Italiam accitu *Coſ.* Antonii, & fortaſſe, bellum bonis facturas. Sex legiones erant in Macedonia, (*Appian.* III.) a Cæſare ad bellum Dacicum & Geticum gerendum præmiſſæ (*Dio*, XLV.) quas ad ſe Antonius pertraxit. *J. F. Gron.*

2 *Quod puto*] Totus hic locus ſic videtur eſſe conſtituendus; *Sed non ſatis hæc mihi videris tibi perſuaſiſſe, qui de Buthrotiis noſtris per Senatum ſperes confici poſſe, haud puto. Quantum video, non videmur eſſe victuri. Sed, ſi etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet.* Sententia eſt, At tu ipſe, qui hæc ſcribis de legionibus, videris mihi ea non credere, ſperas enim Buthrotios periculo agri ſui amittendi liberari poſſe a Senatu. Id ego minime ſpero. Nam quantum proſpicere poſſum nihil eſt propius, quam ut pereamus armis Antonii. In hoc ſi vanus ſum vates, tu rem Buthrotiam facile obtinebis. *Idem.*

3 *Ludorum*] Vide *Fam.* XI. 28.

4 *Hos tamen*] Supple, defendam.

5 Πεντέλοιπον] Supra, XIV. 21.

6 *Pecuniæ*] Publicæ; quam Antonius erogavit ad arbitrium ſuum: cum ea pertineret ad populum Romanum. *Manut.*

7 *Quos*] Supple, fecerit. *Corrad.*

CI-

CICERO ATTICO SAL.

III. UNDECIMO Kalend. accepi in Atinati duas epiſtolas tuas, quibus duabus meis reſpondiſti. Una erat XV Kal. altera XII data. Ad ſuperiorem igitur prius. Accurres in Tuſculanum, ut ſcribis: quo me VI Kal. venturum arbitrabar. Quod ſcribis parendum victoribus: non mihi quidem, cui ſunt multa potiora. Nam illa, quæ recordaris [1] Lentulo & Marcello Coſſ. facta in æde Apollinis; nec cauſa eadem eſt, nec ſimile tempus; præſertim cum [2] Marcellum ſcribas, alioſque diſcedere. Erit igitur nobis coram odorandum, & conſtituendum, tutone Romæ eſſe poſſimus. [3] Novi conventus habitatores ſane movent. In magnis enim verſamur anguſtiis. Sed ſint iſta parvi. Quin & majora contemnimus. Calvæ teſtamentum cognovi; hominis turpis ac ſordidi. [4] Tabula Demonici quod tibi curæ eſt, gratum. De [5] Mario ſcripſi jam pridem ad Dolabellam accuratiſſime; modo redditæ literæ ſint. Ejus cauſa & cupio, & debeo. Venio [6] ad proriorem. Cognovi de Alexione, quæ deſiderabam. Hirtius eſt tuus. Antonio quam eſt, volo pejus eſſe. De Quinto filio ſcribis, ut [7] Ἰλιάς. De patre coram agemus. Brutum omni re, qua poſſum, cupio juvare: cujus de oratiuncula idem te, quod me, ſentire video: ſed parum intelligo, quid me velis ſcribere, quaſi a Bruto habita oratione, cum ille ediderit. Qui tandem convenit? an ſic ut in tyrannum jure optimo cæſum? multa dicentur, multa ſcribentur a nobis; ſed alio modo, & tempore. De ſella Cæſaris [8] bene tribuni. Præclaros

ros

1 *Lentulo & Marcello Coſſ.*] Illa quæ acta ſunt Lentulo & Marcello Conſulibus non debent in exemplum trahi, ut Romam omnes boni veniant, & Senatus-conſulto facto negotium dent Conſulibus, ut videant, ne quid Reſpublica detrimenti capiat, quod actum eſt initio belli civilis illis Conſulibus. *Boſius*.

2 *Marcellum*] Conſularem. *Corrad.*

3 *Novi*] Intelligit colonias proximis ſuperioribus diebus ab Antonio in agrum Campanum deductas. Philipp. 2. *Manut.*

4 *Tabula*] Auctionaria.

5 *Mario*] Hic eſt M. Marius, de quo ep. 9. lib. II. ad Q. fr. & *Fam.* VII. 1. *Man.*

6 *Ad proriorem*] Epiſtolam.

7 Ἰλιάς] Conciſe dictum eſt pro, Ἰλιὰς κακῶν. Significat enim a Q. filio *Iliadem* malorum proficiſci. Notum eſt proverbium Ἰλιὰς κακῶν. *Boſius*.

8 *Bene tribuni*] Recte factum a tribunis, qui Cæſaris ſellam in ſpectaculis apponi vetue-

tue-

Digitized by Google

ros [9] etiam XIV ordines, Brutum apud me fuiſſe gaudeo: modo & libenter fuerit, & ſat diu.

tuerunt. Quanquam vetuiſſe Antonium conſulem, non tribunos, Appianus tradit: ſed credendum potius Attico præſenti. De hac ſella, Suetonius ſic. *Ampliora humana faſtigia ſibi decerni paſſus eſt, ſedem auream in curia, & pro tribunali ſenſam, & ferculum Circenſi pompa.* Manut.

9 *Etiam* XIV. *ordines*] Equites in theatro ſtudium erga rempublicam ſignificantes. Hi enim in XIV. ordinibus ſedebant ex lege Roſcia theatrali. *Papma.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. DECIMO Kalend. hora VIII fere a [1] Q. Fufio venit tabellarius: neſcio quid ab eo literularum, uti me ſibi reſtituerem, ſane inſulſe, ut ſolet: niſi forte, quæ non ames, omnia videntur inſulſe fieri. Scripſi ita, ut te probaturum exiſtimem. Mihi duas a te epiſtolas reddidit, unam XI, alteram X. Ad recentiorem prius. [2] Et legio? rem laudo. Si vero etiam Carfulenus, [3] ἄνω ποταμῶν. Antonii conſilia narras turbulenta: atque utinam potius per populum agat, quam per Senatum; quod quidem ita credo. Sed mihi totum ejus conſilium ad bellum ſpectare videtur, ſi quidem D. Bruto provincia eripitur. Quoquo modo ego de [4] illius nervis exiſtimo, non videtur fieri poſſe ſine bello. Sed non cupio, quoniam [5] cavetur Buthrotiis. [6] Rides? At ego doleo,

 non

1 *Q. Fufio*] Caleno; Ciceronis inimico jam inde a temporibus Clodianis. Aſconius in Miloniana. Poſtea Ciceroni acerbe Antonium in ſenatu accuſanti, non minus acerba oratione reſpondit, quam recitat Dio libro XLVI. *Manut.*
Hic *Fufium* dicit, quem alii *Fuſium*.

2 *Et legio*] Iis Cicero reſpondet, quæ Atticus ei ſcripſerat de legionis cujuſdam ad Octavium defectione: & quia mox Carfuleni mentionem facit, puto legionem Martiam ſignificari, cui in bello Mutinenſi præfuiſſe Carfulenum ſcribit Appianus lib. III. bell. civil. *Boſius.*

3 Ἄνω ποταμῶν] Supple, ex Euripide, ἱερῶν χωροῦσι παγαὶ, *furſum fluminum ſacrorum feruntur fontes.* Si Carfulenus quoque relicto Antonio ad Octavium tranſivit, omnia in contrarium feruntur. Nam Carfulenus amiciſſimus fuerat Antonio. Itaque non minus mirum videbatur eum ab illo deſciviſſe, quam flumina furſum verſus relabi. *Idem.*

4 *Illius*] D. Bruti.

5 *Cavetur*] Illud *cavetur* Mongaltus intelligit ſenſu Juriſconſultorum, cenſetque Atticum ſcripſiſſe Ciceroni, auctorem ſibi eſſe Antonium ac ſpopondiſſe, quamvis irrita fierent acta Cæſaris, ratum tamen fore id, quod Buthrotio de agro edixerat. Videtur hæc interpretandi ratio cum iis, quæ ſequuntur, melius convenire, quam Manutiana, vel Gronoviana. Hic vero quis Boſianam ferat? *Oliver.*

6 *Rides?*] Hoc fingitur dici ab Attico. Sane non poterat malle Cicero, Galliam in M. Antonii, quam in D. Bruti poteſtate eſſe. Quare hoc uno verbo ſignificat, neque loqui ſe ſerio, neque ſerium ſatis videri, quod agebat Atticus, qui Antonio, de Buthrotiorum ſecuritate, mallet credere, quam Senatui. *Idem.*

Digitized by Google

non mea potius aſſiduitate, diligentia, gratia perfici. Quod ſcribis te neſcire, quid noſtris faciendum ſit: jam pridem me illa [7] ἀπορία ſollicitat. Itaque ſtulta jam Iduum Martiarum eſt conſolatio. Animis enim uſi ſumus virilibus; conſiliis, mihi crede, puerilibus. Exciſa enim eſt arbor, non evulſa: itaque quam fruticetur, vides. Redeamus igitur, quoniam ſæpe uſurpas, ad Tuſculanas diſputationes. [8] Sauſejum per te celemus: ego nunquam indicabo. Quod te a Bruto ſcribis; ut certior fieret, quo die in Tuſculanum eſſem venturus: ut ad te ante ſcripſi, VI Kal. & quidem ibi te quamprimum pervidere velim. Puto enim nobis Lanuvium eundum, & quidem non ſine multo [9] ſermone: ſed [10] μελήσει. Redeo ad ſuperiorem: ex qua prætereo illa prima de Buthrotiis: quæ mihi ſunt incluſa medullis; ſit modo, ut ſcribis, locus agendi. De oratione Bruti prorſus [11] contendis, cum iterum tam multis verbis agis. Egone ut eam cauſam, quam is ſcripſit? ego ſcribam non rogatus ab eo? nulla [12] παρεγχείρησις fieri poteſt contumelioſior. At, inquis, [13] Ἡρακλείδειον aliquod. Non recuſo id quidem; ſed & componendum argumentum eſt, & ſcribendi expectandum tempus maturius. Licet enim de me, ut libet, exiſtimes (velim quidem quam optime) ſi hæc ita manent, ut videntur (feres quod dicam) me Idus Martiæ non delectant. Ille enim [14] nunquam revertiſſet: nos timor confirmare ejus acta non coegiſſet: [15] aut (ut in Sauſeii eam, relin-

7 Ἀπορία] Dubitatio.

8 *Sauſejum*] Tua cauſa, inquit, quoniam videri non vis ab Epicuri ſecta deficere, Sauſejum Epicureum celemus, tibi valde probari Tuſculanas. *Boſius*.

9 *Sermone*] Dabit enim ſermonem hic meus cum Bruto congreſſus. *Manut.*

10 Μελήσει] Curæ erit.

11 *Contendis*] Fortaſſe, *contundis*.

12 Παρεγχείρησις] *Molitio in opere alieno*. Vide Turneb. Adverſ. XII. 11.

13 Ἡρακλείδειον] Opus ſimile iis quæ ſcripſit Heraclides Ponticus.

14 *Nunquam revertiſſet*] Plerique ſic intelligunt, quaſi dicat Cicero: Nolim id actum eſſet, quod Idibus Martiis, interfecto Cæſare; eo enim ſine cæde & ſanguine caruiſſemus, quippe nunquam e Parthico, quod meditabatur, bello revertiſſet. At quam inconſiderate id dixiſſet? Quis de futuro eventu eum præmonuerat? Aliud ergo voluit, atque huic loco petenda lux eſt ex illo: *uſi ſumus conſiliis puerilibus: exciſa eſt arbor, non evulſa*. Si prudenter, inquit, feciſſent conjurati, Antonium ſimul cum Cæſare ſuſtuliſſent: quod ſi factum eſſet, nunc in Antonio Cæſarem non haberemus, quaſi ab inferis reverſum. Legunt alii, *revixiſſet*, ſenſu eodem. Fortaſſe dixit *revertiſſet*, quoniam fama tum erat, Antonium reverti Romam cum ingentibus copiis, ut Gallias ſibi a Senatu extorqueret. *Mongalt.*

15 *Aut (ut in Sauſeii*] Aut, ſi tollere nolebant Antonium, Cæſarem non debebant: ut

Digitized by Google

linquamque Tuſculanas diſputationes, ad quas tu etiam Veſtorium hortaris) ita gratioſi eramus apud illum, quem dii mortuum perduint, ut noſtræ ætati, quoniam interfecto domino liberi non ſumus, non fuerit dominus ille fugiendus. Rubeo, mihi crede: ſed jam ſcripſeram; delere nolui. De Menedemo, vellem verum fuiſſet. De regina, velim verum ſit. Cætera coram, & maxime, quid noſtris faciendum ſit; quid etiam nobis, ſi Antonius militibus obſeſſurus eſt Senatum. Hanc epiſtolam ſi illius tabellario dediſſem, veritus ſum, ne ſolveret: itaque miſi dedita opera: erat enim reſcribendum tuis. Quam vellem, Bruto ſtudium tuum navare potuiſſes! ego igitur ad eum literas. Ad Dolabellam Tironem miſi cum mandatis, & literis. Eum ad te vocabis; &, ſi quid habebis, quod placeat, ſcribes. Ecce autem de traverſo L. Cæſar, ut veniam ad ſe, rogat, in [16] Nemus; aut ſcribam, quo ſe venire velim: Bruto enim placere, ſe a me conveniri. O rem odioſam & inexplicabilem! puto me ergo iturum, & inde Romam; niſi quid mutaro. Summatim adhuc ad te: nihil dum enim a Balbo: tuas igitur expecto, nec actorum ſolum, ſed etiam futurorum.

ut enim in Sauſeji Epicureorumque ſectam abeam, qui dominatum ferre & ſervire malunt quam mori, relinquamque Tuſculanas diſputationes, quæ docent mortem eſſe ſervituti anteponendam, ita gratioſi eramus apud illum, ut noſtræ ſenectuti, ſiquidem dominum habituri eſſemus, non fuerit dominus ille fugiendus. *Popma.*

16 *Nemus*] Locum intelligit Dianæ ſacrum in agro Aricino. Eo loco prædium habuit C. Cæſar, quod inde Nemorenſe dicebatur. *Boſius.*

CICERO ATTICO SAL.

V. A BRUTO tabellarius rediit: attulit & ab eo, & Caſſio. Conſilium meum magnopere exquirunt: Brutus quidem, [1] utrum de duobus. O rem miſeram! plane non habeo quid ſcribam. Itaque ſilentio puto me uſurum; niſi quid aliud tibi videtur. Sin tibi quid venit in mentem, ſcribe quæſo, Caſſius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium

1 *Utrum de duobus*] Utrum Romam eant ut in Senatu Kal. Jun. adſint, an in iiſdem locis maneant periculi cauſa, de quo mox infra. *Popma.*

quam optimum faciam. Sanum putas? [2] *ὁ γναφεὺς ἀνθρακεύς*. Epiſtolam tibi miſi. Ut tu de provincia Bruti, & Caſſii per ſenatus-conſultum, ita ſcribit & Balbus & Hirtius. Qui quidem, ſe [3] actutum: etenim jam in Tuſculano eſt: mihique, ut abſim, vehementer auctor eſt: & ille quidem periculi cauſa; quod ſibi etiam fuiſſe dicit. Ego autem, etiam ut nullum periculum ſit: tantum abeſt, ut Antonii ſuſpicionem fugere nunc curem, ne videar ejus ſecundis rebus non delectari, ut mihi cauſa ſit, cur Romam venire nolim, ne illum videam. Varro autem noſter ad me epiſtolam miſit; ſibi a neſcio qui miſſam, (nomen enim delerat) in qua ſcriptum erat, veteranos eos, qui [4] rejiciantur (nam partem eſſe dimiſſam) improbiſſime loqui; ut magno periculo Romæ ſint futuri, qui ab eorum partibus diſſentire videantur. Qui porro noſter itus, reditus, vultus, inceſſus inter iſtos? Quod ſi, ut ſcribis, L. Antonius [5] in Decimum, reliqui in [6] noſtros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum eſt, ut nunc quidem eſt, abeſſe ex ea urbe, in qua non modo florui cum ſumma, verum etiam ſervivi cum aliqua dignitate: nec tam ſtatui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam iſtuc non venire.

2 Ο᾽ γναφεὺς ἀνθρακεύς] *Fullo carbonarius*. Fullones e veſtibus ſordidis candidas faciunt; carbonarii autem nigri & ſordidi ſunt. Si igitur fullo idem ſit carbonarius, fruſtra in veſtibus purgandis laborabit. Hinc proverbium eſt γναφεὺς ἀνθρακεύς in eum, qui cum rem meliorem reddere ſtudet, eam deteriorem facit. *Erneſt.*

3 *Se actutum*] Ἐλλειπτικῶς dictum eſt, pro, *qui quidem ait ſe actutum*, & ſtatim iturum quo decrevit. Ideo mox ſubjicit, *etenim jam in Tuſculano eſt*. Boſius. Alii, *Se actorum*. Hirtius promiſit ſe acturum ut illud S. C. fiat de provincia Bruto & Caſſio mandanda. *Popma.*

4 *Rejiciantur*] A portione publici agri. Fam. ep. 2. lib. XI. *Manut.*

5 *In Decimum*] In D. Brutum mittitur, vel proficiſcitur. *Corrad.*

6 *Noſtros*] Hac voce ſemper M. Brutum, & C. Caſſium deſignat, ut epiſtola 4, *Scribis te neſcire, quid noſtris faciendum ſit*. Item epiſt. 1. lib. XIV. & 6. hujus libri. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. CUM ad me Brutus noſter ſcripſiſſet & Caſſius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuiſſe ſciebant, neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem, (An-

Digitized by Google

(Antonio eſt enim fortaſſe iratior , cauſæ vero amiciſſimus) tamen ad eum ſcripſi , eique dignitatem Bruti , & Caſſii commendavi . Ille quid mihi reſcripſiſſet , ſcire te volui ; ſi forte idem tu , quod ego , exiſtimares , iſtos etiam nunc vereri , ne forte ipſi noſtri plus animi habeant , quam habent .

HIRTIUS CICERONI SUO, S.

RURE jam redierim , quæris ; an ego , cum omnes caleant , ignaviter aliquid faciam . [1] Etiam ex urbe ſum profectus : utilius enim ſtatui abeſſe . Has tibi literas exiens in Tuſculanum ſcripſi . Noli autem me tam ſtrenuum putare ; ut ad Nonas recurram . Nihil enim jam video opus eſſe noſtra cura : quoniam [2] præſidia ſunt in tot annos proviſa . Brutus , & Caſſius utinam , quam facile a te de me impetrare poſſunt , ita per te exorentur , ne quod calidius ineant conſilium ! [3] Cedentes enim hæc ais ſcripſiſſe : quo ? aut quare ? Retine , obſecro te , Cicero , illos : & noli ſinere hæc omnia perire , quæ funditus mediusfidius rapinis , incendiis , cædibus pervertuntur . Tantum , ſi quid timent , caveant : nihil præterea moliantur . Non mediusfidius acerrimis conſiliis plus quam etiam inertiſſimis , dum modo diligentibus , conſequentur . Hæc enim , quæ fluunt , per ſe diuturna non ſunt ; in contentione præſentes ad nocendum habent vires . Quid ſperes de illis , in Tuſculanum ad me ſcribe .

Habes Hirtii epiſtolam : cui reſcripſi , nil illos calidius cogitare , idque confirmavi . Hoc qualecunque eſſet , te ſcire volui . Obſignata jam epiſtola , Balbus ad me , Serviliam rediiſſe , confirmare non diſceſſuros . Nunc expecto a te literas .

1 *Etiam ex urbe*] Hoc vult dicere : non ſolum , mi Cicero , rure jam redii , ſed etiam , poſtquam redii , ex urbe ſum profectus . *Corrad.*

2 *Præſidia*] Præſidia vocat magiſtratus quos Cæſar , paucis diebus antequam occideretur , deſignaverat in biennium , ut ſcribit Cicero lib. XIV. ep. 6. & Dio lib. XLII. ſed Appianus lib. III. in quinquennium . Cui videtur Hirtius hic conſentire . *Popma.*

3 *Cedentes*] Diſcedentes . *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

VII. GRATUM, quod mihi epiſtolas: quæ quidem me delectarunt, in primis [1] Sexti noſtri. Dices, quia te laudat. Puto mehercule id quoque eſſe cauſæ; ſed tamen etiam ante quam ad eum locum veni, valde mihi placebat, cum ſenſus ejus de Republica, tum ſcribendi cura. Servius vero pacificator cum librariolo ſuo videtur objiſſe [2] legationem, & omnes [3] captiunculas pertimeſcere. Debuerat autem, [4] *non ex jure manu conſertum;* ſed quæ ſequuntur. Tu quoque ſcribes.

1 *Sexti*] Sexti Pæducæi. *Popma.*

2 *Legationem*] Cum hunc, & illum conveniat pacis cauſa, quaſi legationem hac de re ſuſceperit. *Manut.* Ironice: non enim erat legatus. *Popma.*

3 *Captiunculas*] Ut Juriſconſultus.

4 *Non ex jure*] Ennii verſus: *Non ex jure manu conſertum, ſed mage ferro Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt ſolida vi.* Quos verſus apud Gellium licet videre lib. XX. cap. 6. & Orat. pro Murena. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

VIII. POST tuum diſceſſum binas a Balbo, nihil novi: itemque ab Hirtio; qui ſe ſcribit vehementer offenſum eſſe veteranis. Expectat animus, quidnam agant [1] de Kal. Martiis. Miſi igitur Tironem, & cum Tirone plures, quibus ſingulis, ut quidque accidiſſet, dares literas: atque etiam ſcripſi ad Antonium de legatione: ne, ſi ad Dolabellam ſolum ſcripſiſſem, iracundus homo commoveretur. Quod autem aditus ad eum difficilior eſſe dicitur; ſcripſi ad [2] Eutrapelum, ut is ei meas literas redderet, legatione mihi opus eſſe. Honeſtior eſt votiva: ſed licet uti [3] utraque. De te, quæſo, etiam atque etiam vide. Velim poſſis coram: ſi minus poſ-

1 *De Kal. Martiis*] De eo, quod eo die agere decreverunt. Sed locum hic eſſe Kalendis *Martiis* non video: *Juniis* poſſet eſſe: quibus futurum erat, ut ageretur in ſenatu de commodis veteranorum. Vide *Fam.* XI. 2. *Manut.* Aſſentiunt Corradus, Popma, Mongaltus: Itaque tollatur extrema vox, quæ locum hunc videtur occupaſſe, quod e verbo ſequenti litera *M.* accreverit, & librarius *Mart.* deſcripſerit.

2 *Eutrapelum* [P. Volumnium.

3 *Utraque*] Et votiva & provinciali a Dolabella. Vide infra ep. 11. *Popma.*

Digitized by Google

poſſis, literis idem conſequemur. Græcejus ad me ſcripſit, C. Caſſium ſibi ſcripſiſſe, homines comparari, qui armati in Tuſculanum mitterentur. Id quidem mihi non videbatur; ſed cavendum tamen, villæque plures [4] videndæ. Sed aliquid craſtinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

4 *Videndæ*] Hoc eſt, villæ plures, in quibus latere, & hominum armatorum vim effugere poſſimus, providendæ, & quærendæ. *Grævius.*

CICERO ATTICO SAL.

IX. TERTIO Nonas veſperi a Balbo redditæ mihi literæ, fore Nonis Senatum, ut Brutus in Aſia, Caſſius in Sicilia frumentum emendum, & ad urbem mittendum curarent. O rem miſeram! primum ullam [1] ab iſtis; dein, ſi aliquam, hanc [2] legatariam provinciam: atque haud ſcio an melius ſit, quam [3] ad Eurotam ſedere. Sed hæc caſus gubernabit. Ait autem, eodem tempore decretum iri, ut iis, & reliquis Prætoriis provinciæ decernantur. Hoc certe melius, quam illa [4] Perſice porticus. [5] Nolo enim Lacedæmonem longinquam Lanuvium exiſtimari. Rides, inquies, in talibus rebus? Quid faciam? plorando feſſus ſum. Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epiſtolæ tuæ prior pagina! Quid autem iſte in domo tua [6] caſus armorum? ſed hunc quidem nimbum cito tranſiiſſe lætor. Tu quid egeris tua cum triſti, tum

1 *Ab iſtis*] Antonio, & Cæſarianis.

2 *Legatariam*] Per contemptum; quod quaſi legati ad curandum frumentum mitterentur. Scribit Appianus libro III. ſenatum Bruto & Caſſio timentem, demandato rei frumentariæ munere, honeſte illos amandaſſe. *Manut.*

3 *Ad Eurotam*] Uſque eo legatariam iſtam provinciam parvi facio, ut neſciam, utrum ea ſit melius uti, quam prorſus nihil agere, & Lanuvii ſedere. Lanuvii enim erat Brutus. *Eurotam*: fluvium Laconiæ, Lanuvii pictum in porticu, quæ Perſica dicebatur, fortaſſe quod in ea ſimulacrum pugnæ fuerit, qua Perſæ a Græcis cæſi ſunt. *Idem.*

4 *Perſice porticus*] Porticus quam in Lanuviana villa extruxerat Brutus, ubi & aut Eurotam pictum habebat, aut rivulum quemdam illam villam irrigantem, quem Eurotam dixit. *Grævius.*

5 *Nolo enim*] Quia Eurotam nominavi, fortaſſe poteras accipere de Lacedæmone, quam præterfluit Eurotas: ideo addidi de Perſice porticu: ut intelligeres, me de Eurota picto locutum, & Lanuvium ſignificare. *Manut.*

6 *Caſus armorum*] Rixam ſignificat neſcio quam in Attici domo ortam, ita, ut ad arma ventum ſit. *Idem.*

tum etiam difficili ad conſiliandum [7] legatione, vehementer expecto. Eſt enim inexplicabilis. Ita circumſedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti literæ, quas oſtendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quanquam ante egebam conſilio, tamen animi dolore ſim tardior. Sed plura, cum iſta cognoro. Hoc autem tempore, quod ſcriberem, nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipſas literas eſſeſne accepturus. Erat enim incertum, viſuruſne te eſſet tabellarius. Ego tuas literas vehementer expecto.

7 *Legatione*] Eſt *legatio*, ut *provincia*, negotii cujuslibet, privati aa publici procuratio, vel aliunde commiſſa, vel ſponte ſuſcepta. *Conſiliari* non eſt dare conſilium, ſed conſultare, deliberare. Quod neglexerint hæc interpretes, (non enim ignoraſſe puto) falſam Ciceroni ſententiam affinxere, quaſi conſtituiſſet Atticus, legationis ſpecie, ab Urbe diſcedere: qua de re dicat Cicero, difficile eſſe, ut quis ei dare conſilium poſſit. Qui ſic ſentiunt, intelligere non videntur niſi legationem liberam, quæ ſenatoribus dabatur extra Italiam abeuntibus. At ſenator Atticus non erat. Aliena eſt igitur explicandi hæc ratio. Aptiorem ſuggerit Mongaltus, quem ſequor. Atticum invitarat Brutus in ſuum Lanuvinum ad conſiliandum cum amicis. Hæc illa eſt legatio & provincia triſtis, difficilis, *inexplicabilis*. Antea cum eſſet rogatus, ut Brutum eadem de cauſa conveniret, *O rem* inquit, ſupra epiſt. 4. *odioſam & inexplicabilem!* Sine Attico deliberarunt alii. Fuit enim ab coitionibus ejuſmodi ſemper alienus, ut locuples auctor narrat in ipſius vita Cornelius Nepos, cap. 8. *Olivetus*.

CICERO ATTICO SAL.

X. O BRUTI amanter ſcriptas literas! O iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non poſſis! ego autem quid ſcribam? ut [1] beneficio iſtorum utatur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent, nec jam poſſunt. Age quieſcant auctoribus nobis? quis incolumitatem præſtet. [2] Si vero aliquid de Decimo gravius; [3] quæ noſtris vita, etiam ſi nemo moleſtus ſit? [4] Ludos vero non facere, quid fœdius? Frumentum imponere, quæ eſt alia [5] Dionis legatio? aut quod munus in Repu-

1 *Beneficio*] Provincia legataria. Ep. 8. hujus libri, & ep. ſeq. *Corrad.*

2 *Si vero*] Si Antonius gravius conſulat in Decimum Brutum, ut ſi eripiat provinciam Galliam, quemadmodum paulo poſt tentavit, Mutinam obſidendo. *J. F. Gronov.*

3 *Quæ noſtris vita*] Quamvis nemo moleſtus ſit Bruto & Caſſio noſtris, quam turpis tamen futura eſt eorum vita, ſi opem non ferant Decimo? *Boſius*.

4 *Ludos vero non facere*] Brutum Prætorem, ad quem hoc pertinet, ut etiam poſtea cum iu urbe eſſe non poſſet, abſens fecit curante C. Antonio. Ep. ſeq. Appianus lib. III. *Popma*.

5 *Dionis legatio*] Proverbii formam habet de beneficio aut honore in contumeliam collato: natum a facto Dionyſii tyranni, qui Dio-

Republica ſordidius? Prorſus quidem conſilia tali in re ne iis quidem tuta ſunt, qui dant. Sed poſſim id negligere proficiens. Fruſtra vero quid [6] ingrediar? [7] Matris conſilio cum utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? Sed tamen cogitabo, quo genere utar literarum: nam ſilere non poſſum. Statim igitur [8] mittam vel Antium, vel Circæos.

Dionem familiarem ſuum ſpecie legationis in exilium miſit, cum tamen eum non in exilium a ſe miſſum, ſed ſeceſſum quæſiviſſe diceret, ut refert Plutarchus & Nepos. Hinc Cicero: Illa curatio frumenti mandata Bruto & Caſſio, ut quaſi in exilium miſſi procul a republica abſint, non eſt alia quam Dionis legatio. *Idem*.

6 *Ingrediar*] Ad dandum conſilium.

7 *Matris*] Serviliæ, quæ & amica Cæſaris fuerat, & Cæſarianis favebat.

8 *Mittam*] Literas vel Antium, vel Circæos: nam alterutro in loco futuri erant Brutus, & Caſſius. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XI. ANTIUM veni ante VI Kal. Bruto jucundus noſter adventus. Deinde, multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia, quærere, quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego, quod eram meditatus in via, ſuadere, ut uteretur Aſiatica curatione frumenti; nihil eſſe jam reliqui, quod ageremus, niſi ut ſalvos eſſe: in eo etiam ipſi Reipublicæ eſſe præſidium. Quam orationem cum ingreſſus eſſem, Caſſius intervenit. Ego eadem illa repetivi. Hoc loco, fortibus ſane oculis, Caſſius (Martem ſpirare diceres) ſe in Siciliam non iturum. [1] Egone, ut beneficium, accepiſſem contumeliam? Quid ergo agis? inquam. At ille, in Achajam ſe iturum. Quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, ſi tibi videtur. Mihi vero minime: tuto enim non eris. Quid ſi poſſem eſſe? placeretne? [2] Atque ut omnino; neque nunc, neque ex Prætura in provinciam ires: ſed auctor non

 ſum,

1 *Egone*] Egone, Caſſius ajebat, ut quæ contumelia eſt, eam beneficii loco feram? Clarius explanemus. Si hac, inquit, frumentaria uterer curatione, quodam modo lucri viderer, beneficium mihi eſſe datum, cum ego ita ſentiam, tam ſordido munere demandato, non datum beneficium, ſed impoſitam contumeliam. *Manut.*

2 *Atque ut omnino*] Reſpondet Cicero; Si tuto potes, omnino mihi placet te Romæ eſſe, non modo nunc, ſed & poſt eum prætura fueris in urbe defunctus, mallem te Romæ manere, quam in provinciam ire, quia tua opera, & conſilio eget reſpublica. Quamvis autem ſic ſentiam, tibi tamen auctor non ſum, ut nunc urbem ingrediaris. *Græv.*

ſum, ut te urbi committas. Dicebam ea, quæ tibi profecto in mentem veniunt, cur non eſſet tuto futurus. Multo inde ſermone querebantur, atque id quidem Caſſius maxime, amiſſas occaſiones; [3] Decimumque graviter accuſabat. Ego negabam oportere præterita: aſſentiebar tamen. Cumque ingreſſus eſſem dicere, quid oportuiſſet, nec vero quidquam novi, ſed ea, quæ quotidie omnes; nec tamen illum locum attingerem, quemquam præterea oportuiſſe tangi; ſed Senatum vocari, populum ardentem ſtudio vehementius incitari, totam ſuſcipere Rempublicam: exclamat [5] tua familiaris: *Hoc vero neminem unquam audivi*. [6] Ego repreſſi. Sed & Caſſius mihi videbatur iturus: (etenim Servilia pollicebatur ſe curaturam, ut illa frumenti curatio de ſenatus-conſulto tolleretur) & [7] noſter cito dejectus eſt de illo inani ſermone: velle enim ſe dixerat. Conſtituit igitur, ut ludi, abſente ſe, fierent ſuo nomine. Proficiſci autem mihi in Aſiam videbatur ab Antio velle. Ne multa; nihil me in illo itinere, præter conſcientiam, dèlectavit. Non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus eſſet, diſcederet. Hoc dempto munere amoris atque officii, ſequebatur, ut mecum ipſe:

[8] Η' δ᾽ ἆρ᾽ ὁδός σοι τί δύναται νῦν, θεοπρόπε;

Prorſus diſſolutum offendi navigium, vel potius diſſipatum. Nihil conſilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque etſi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc; idque quamprimum, ubi

[9] *Nec*

3 *Decimumque graviter accuſabat*] Manutius accuſatum putat, quod cum & Galliam provinciam, & in ea tres legiones haberet, otioſus nihil pro Republica moliretur. Verum accuſandi cauſa fuit, quod, ut narrat Vellejus Paterculus II. 58, Caſſio *repugnaverat* cenſenti interimendum eſſe ſimul cum Cæſare Antonium. Atque idcirco negabat Cicero, oportere præterita refricari. *Mong.*

4 *Quemquam præterea*] Id eſt, Antonium præter Cæſarem, oportuiſſe occidi. *Lambinus.*

5 *Tua familiaris*] Servilia. *Corrad.*

6 *Ego repreſſi*] Vel, ego Cicero repreſſi Serviliam ita exclamantem: vel, ego Servilia repreſſi Brutum, & Caſſium id, quod dicis Cicero, facere volentes. *Corrad.* Puto ſupplendum *me*. Ut ſe dicat Cicero cum muliere contendere noluiſſe, & ſe cohibuiſſe. *Malaſp.*

7 *Noſter*] Brutus. *Inani ſermone*: Cum dixit, ſe Romam iturum. *Velle enim ſe dixerat:* Uti Aſiatica curatione frumenti. *Manut.*

8 Η' δ᾽ ἆρ᾽ ὁδός] *Iter hoc ſuſceptum cui tibi uſui nunc eſt, age, dic tu, qui oraculum conſulis*. Senarius poetæ neſcio cujus.

Digitized by Google

[9] *Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.*

Sed heus tu, ne forte ſis neſcius, Dolabella me ſibi legavit a. d. IV Nonas [10] April. Id mihi heri veſperi nuntiatum eſt. Votiva ne tibi quidem placebat. Etenim erat abſurdum, quæ, [11] ſi ſtetiſſet Reſpublica, voviſſem; ea me, everſa illa, vota diſſolvere: & habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Julia; nec facile addi poteſt ad hoc genus legationis, ut, cum velis, introire, exire, liceat. Quod nunc mihi additum eſt. Bella eſt autem hujus juris [12] quinquennii licentia. Quanquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. Sed [13] βλάσφημα mittamus.

9 *Nec Pelopidarum*] Supra, XIV. 12.

10 *April.*] Ut minus ſincerum ſuſtulerim libenter. Nonas Apriles futuras Cicero expectaturus non erat, qui ſtatim cuperet navigare. *Malaſp.* Et hanc vocem delendam cenſet Corradus. Neque enim Cicero menſem nominabat ſemper: quem ſupplere cum vellent librarii, turpiter ſe dederunt. Vide ſupra, epiſt. 8. *Olivetus.*

11 *Quæ ſi ſtetiſſet Reſpublica*] Vota pro ſalute reipublicæ etiam privati ſuſcipiebant, ut Cicero hic ſcribit vota a ſe facta ſub hac formula, *Si reſpublica ſtetiſſet:* quæ cum reſpublica non ſtaret, ſed everſa plane eſſet, diſſolvere abſurdum erat. Sed ut plurimum magiſtratus publico decreto pro ſalute reipublicæ vota diis nuncupabant in hæc verba: *Si eodem ſtatu reſpublica ſtaret, Si in decem annos reſpublica in eodem ſtetiſſet ſtatu.* Quæ refert Livius. *Popma.*

12 *Quinquennii licentia*] Ut legatus per quinquennium abeſſe poſſim. *Man.*

13 βλάσφημα] Quæ mali ſunt ominis.

CICERO ATTICO SAL.

XII. BENE mehercule de Buthroto. At ego Tironem ad Dolabellam cum literis, quia juſſeras, miſeram. Quid nocet? De noſtris autem [1] Antiatibus ſatis videbar plane ſcripſiſſe, ut non dubitares, eſſent quin otioſi futuri, uſurique beneficio Antonii contumelioſo. Caſſius frumentariam rem aſpernabatur: eam Servilia ſublaturam ex ſenatus-conſulto ſe eſſe dicebat. Noſter vero [2] ϗ μάλα σεμνός, in Aſiam, poſtea quam mihi eſt aſſenſus tuto ſe Romæ eſſe non poſſe. Ludos enim abſens facere malebat: navigia colligebat: erat animus in curſu. Interea in eiſdem locis erant futuri. Brutus quidem ſe ajebat Aſturæ. L. quidem Antonius liberaliter li-

 teris

1 *Antiatibus*] Bruto, & Caſſio.

2 Καὶ μάλα σεμνός] *Et valde gravis.* Dixit εἰρωνικῶς: quod Brutus, ut ad illuſtrem & glorioſam provinciam, ſic ad ſordidam rei frumentariæ curationem æquo animo proficiſceretur. *Manut.*

teris ſine cura me eſſe jubet. Habeo unum beneficium: alterum fortaſſe, [3] ni in Tuſculanum venerit. O negotia non ferenda! quæ feruntur tamen. [4] Τῶν δ' αἰτίων τῶν βρύτων τίς ἔχει; Octaviano, ut perſpexi, ſatis ingenii, ſatis animi: videbaturque erga noſtros ἥρωας ita fore, ut nos vellemus, animatus. Sed quid ætati credendum ſit, quid nomini, quid hereditati, quid [5] κατηχήσει, magni conſilii eſt. [6] Vitricus quidem nihil cenſebat; quem Aſturæ vidimus. Sed tamen alendus eſt: ut nihil aliud, ab Antonio ſejungendus. Marcellus præclare, ſi præcipit [7] noſtro noſtri: cui quidem ille deditus mihi videbatur. Panſæ autem & Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, [8] ἐὰν διαμείνῃ.

3 *Ni in Tuſculanum*] Si, inquit, Antonius in Tuſculanum non veniet, quo eum venturum prædicant, alterum ab eo beneficium habebo. Narratum fuerat Ciceroni Antonium venturum eſſe in Tuſculanum cum armatis hominibus: qua de re ſupra, epiſt. 8. *Boſius*.

4 Τῶν δ' αἰτίων] Legendum eſt cum interrogatione, *Horum culpam quis Brutorum ſuſtinet?* qui ſcilicet auctor fuit, ut Antonio parceretur. Si enim una cum Cæſare Antonius occiſus fuiſſet, non fierent hæc negotia non ferenda. *Popma*.

5 Κατηχήσει] *Inſtitutioni*, qua fuit a Cæſare informatus, eruditus.

6 *Vitricus*] L. Martius Philippus.

7 *Noſtro noſtri*] Nonnulli hic vident Quintum Quinti filium, & hoc putant reſponſum eſſe Attico, qui ſcripſerat, Marcellum Quinto filio præcipere, quas partes in Republica ſequeretur. Mongaltus *noſtro*, & *noſtris* reponit, & ſic explicat: *Si præcipit* Octaviano, deditum eſſe *noſtro* Bruto, *noſtris* heroibus. Favet quod paucis ante verſibus dictum eſt: *Videbaturque erga noſtros* ἥρωας *ita fore*, &c. Nihil offendi melius. *Olivetus*.

8 Ἐὰν διαμείνῃ] Si permanſerit.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. OCTAVO Kal. duas a te accepi epiſtolas. Reſpondebo igitur priori prius. Aſſentior tibi, ut nec duces ſimus, nec agmen cogamus; faveamus tamen. [1] Orationem tibi miſi. Ejus cuſtodiendæ, & proferendæ arbitrium tuum. Sed quando illum [2] diem, cum tu edendam putes? Inducias, quas ſcribis, non intelligo fieri poſſe. Melior eſt [3] ἀναντιφωνησία: qua me uſurum arbitror. Quod ſcribis [4] legio-

1 *Orationem*] Quæ non extat: nam Philippicæ poſt hoc tempus habitæ. *Man.*

2 *Diem*] Supple, videbimus. *Corr.*

3 Ἀναντιφωνησία] Silentium.

4 *Legiones duas*] Accitas e Macedonia a M. Antonio Coſ. & a Cajo ejus fratre Brunduſium advectas, ad quas Marcus mox profectus eſt, *Philip.* III. *Popma*.

Digitized by Google

giones duas Brunduſium veniſſe, vos omnia [5] prius. Scribes igitur, quidquid audieris. Varronis [6] διάλογον expecto. Jam probo [7] Ἡρακλείδιον, præſertim cum tu tantopere delectere: ſed quale velis, velim ſcire. Quod ad te antea, atque adeo [8] *prius* ſcripſi (ſic enim me mavis dicere) [9] tu vero ad ſcribendum feciſti me alacriorem: ad tuum enim judicium, quod mihi erat notum, addidiſti Peducei auctoritatem, magnam quidem apud me, & in primis gravem. Enitar igitur, ne deſideres aut induſtriam meam, aut diligentiam. Vectenum, ut ſcribis, & Faberium foveo. Clœlium nihil arbitror malitioſe: quanquam ..... Sed [10] quid egerit? De libertate retinenda, qua certe nihil eſt dulcius, tibi aſſentior. [11] Itane Gallo Caninio? [12] hominem nequam! quid enim dicam aliud? [13] Cautum Marcellum; me ſic, ſed non tamen cautiſſimum. Longiori epiſtolæ ſuperiorique reſpondi. Nunc breviori propiorique quid reſpondeam, niſi eam fuiſſe dulciſſimam? Res Hiſpanienſes valde bonæ: modo [14] Balbilium incolumem videam, ſubſidium noſtræ ſenectutis. De Anniano [15] item, quod me valde obſervat Viſellia: ſed hæc quidem humana. De Bruto te nihil ſcire dicis: ſed [16] Selicia veniſſe M. Scaptium: eumque [17] non qua pompa, ad ſe tamen clam venturum, ſciturumque me omnia: quæ ego [18] ſtatim. Interea narrat eadem Baſſi ſervum veniſſe, qui nuntiaret, legiones

nes

5 *Prius*] Auditis, quam nos.

6 Διάλογον] Dialogum.

7 Ἡρακλείδιον] Vide ſupra, ep. 4.

8 *Prius*] Videtur Atticus in quodam Ciceronis opuſculo recenſendo, ubi ille poſuerat *τὸ antea* ibi maluiſſe haud ſcio quam ob cauſam *τὸ prius*. Id nunc ei ridens in memoriam revocat. *J. F. Gron.*

9 *Tu vero*] Locus apud Lambinum planus & commodus: apud cæteros perturbatus. Videtur tamen deeſſe aliquid poſt hæc verba, *prius ſcripſi*, nempe *expectandum tempus maturius*, ut ſupra dixerat, epiſt. 4. *Olivetus*.

10 *Quid egerit*] Quaſi dicat, nihil egerit, quamvis id fecerit, quod inſtituit. *Boſius*.

11 *Itane Gallo*] Scilicet injuriam fieri; huic enim cum Antoniis inimicitiæ videntur interceſſiſſe. *Valer. Max.* IV. 2. *Corrad.*

12 *Hominem nequam*] Antonium. Ignota res, brevitate magis etiam obſcurata. *Manut.*

13 *Cautum*] Qui diſcedat. Ep. 2. hujus libri. *Corradus*.

14 *Balbilium*] Erat tum in Hiſpania Balbus minor, quem ſcite putat Mongaltus hoc vocabulo deſignari. *Olivetus*.

15 *Item*] Hoc eſt, *item* ut tu ſum affectus. Quod addit: *Sed hæc quidem humana*, argumento eſt, agi de Anniani hujus morte. *Idem*.

16 *Selicia*] Mulier. Supple, dicebat. De M. Scaptio, vide lib. V. epiſt. 21.

17 *Non qua pompa*] Non illo quo ſolebat inſignem comitatu. *Manut.*

18 *Statim*] Ad te ſcribam. *Idem*.

Digitized by Google

nes Alexandrinas in armis eſſe, [19] Baſſum arceſſi, Caſſium expectari. Quid quæris? videtur Reſpublica jus ſuum recuperatura, ſed [20] ne quid ante: noſti horum exercitationem in latrocinio, & amentiam. Dolabella vir optimus. Etſi, cum ſcribebam, ſecunda menſa appoſita, veniſſe eum ad Bajas audiebam; tamen ad me ex Formiano ſcripſit (quas literas, cum e balneo exiiſſem, accepi) ſeſe [21] de attributione omnia ſumma feciſſe: Vectenum [22] accuſat: tricatur ſcilicet, ut homo talis. Sed ait totum negotium Sextium noſtrum ſuſcepiſſe, optimum quidem illum virum, noſtrique amantiſſimum. Quæro autem, quid tandem Sextius in hac re facere poſſit, quod non quivis noſtrum? ſed ſi quid præter ſpem erit, facies ut ſciam: ſin eſt, ut arbitror, negotium perditum, ſcribes tamen, neque iſta res commovebit. Nos hic [23] φιλοσοφούμεθα: quid enim aliud? & [24] τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnifice explicamus, [25] προσφωνοῦμενque Ciceroni. Qua de re enim potius pater filio? Deinde alia. Quid quæris? extabit opera peregrinationis hujus. Varronem hodie, aut cras venturum putabant. Ego autem in Pompejanum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; ſed interpellatores illic minus moleſti. Sed perſcribe quæſo, quæ cauſa ſit in [26] Myrtilo (pœnas quidem illum pependiſſe audivi) & ſatiſne patet, unde corruptus. Hæc cum ſcriberem, tantum quod exiſtimabam ad te orationem eſſe perlatam. Hui, quam timeo, quid exiſtimes. Etſi quid ad me, quæ non ſit foras proditura, niſi Republica recuperata? de quo quid ſperem, non audeo ſcribere.

19 *Baſſum arceſſi*] A legionibus Alexandrinis, quæ illi tradere ſe vellent. De Cæcilio Baſſo epiſt. 9. lib. XIV. *Idem*.

20 *Ne quid ante*] Supple, accidat.

21 *De attributione*] Ut ii, qui ipſi debent, mihi ſe ſoluturos pollicerentur. *Man.*

22 *Accuſat*] Debitorem ſuum, qui ſibi, qua die promiſerat, non ſolverit. *Idem*.

23 Φιλοσοφούμεθα] Philoſophamur.

24 Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος] Quæ de officio.

25 Προσφωνοῦμεν] Inſcribimus.

26 *Myrtilo*] Servi nomen videtur, non Romani hominis, ad ejus fortaſſe Myrtili imitationem, quem aurigam Œnomai fuiſſe, antiquæ fabulæ tradunt. *Mal.*

CI-

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XIV. SEXTO Kal. accepi a Dolabella literas, quarum exemplum tibi miſi: in quibus erat, omnia ſe feciſſe, quæ tu velles. Statim ei reſcripſi, & multis verbis gratias egi. Sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc cauſæ ſumpſi, quod ex te ipſo coram antea nihil potuiſſem cognoſcere. Sed quid multa? literas hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLÆ COS. SUO.

ANTEA cum per literas Attici noſtri de tua ſumma liberalitate, ſummoque erga ſe beneficio certior factus eſſem; cumque tu ipſe etiam ad me ſcripſiſſes, te feciſſe ea, quæ nos voluiſſemus: egi tibi gratias per literas iis verbis, ut intelligeres, nihil te mihi gratius facere potuiſſe. Poſtea vero quam ipſe Atticus ad me venit in Tuſculanum hujus unius rei cauſa, tibi ut apud me gratias ageret, [1] ut tuam eximiam quandam, & admirabilem in cauſa Buthrotia voluntatem, & ſingularem erga ſe amorem perſpexiſſet; teneri non potui, quin tibi apertius illud idem his literis declararem. Ex omnibus enim, mi Dolabella, ſtudiis in me, & officiis, quæ ſumma ſunt, hoc ſcito mihi & ampliſſimum videri, & gratiſſimum eſſe, quod perfeceris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quam tu me amares. Quod reliquum eſt, Buthrotiam & cauſam, & civitatem, quanquam a te conſtituta eſt (beneficia autem noſtra tueri ſolemus) tamen velim, receptam in fidem tuam, a meque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate, & auxilio tuo tectam velis eſſe, ſatis erit in perpetuum Buthrotiis præſidii, magnaque cura, & ſollicitudine Atticum, & me liberaris; ſi hoc honoris mei cauſa ſuſceperis, ut eos ſemper a te defenſos velis. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

His

1 *Ut tuam eximiam*] Malles, opinor, quod eſt inter varias lectiones editum a Grævio, *Tibi ut apud me gratias ageret, cujus eximiam* &c. *Olivetus*.

His literis ſcriptis, me ad [2] *συντάξεις* dedi : quæ quidem ; vereor, ne [3] miniata cerula tua pluribus locis notandæ ſint, ita ſum [4] *μετέωρος*, & magnis cogitationibus impeditus.

2 Συντάξεις] Scriptionem librorum.
3 *Miniata cerula*] Qua ſolitus erat, ea, quæ non probaret, notare. *Man.*
4 Μετέωρος] Animi pendens.

CICERO ATTICO SAL.

XV. LUCIO Antonio male ſit, ſiquidem Buthrotiis moleſtus eſt. Ego [1] teſtimonium compoſui, quod, cum voles, obſignabis. Tu [2] nummos Arpinatum, ſi L. Fadius Ædilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te alia epiſtola ſcripſi de H-S cx, quæ Statio curarentur. Si ergo petet Fadius, ei volo reddi; præter Fadium, nemini. Apud me item puto depoſitum : id, ſcripſi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi : me jure facere ſcit ſponſor promiſſorum ejus Ammonius ; quæ quidem erant [3] *φιλόλογα*, & dignitatis meæ ; ut vel in concione dicere auderem. Saram autem præterquam quod nefarium hominem cognovi, præterea in me contumacem. Semel eum omnino domi meæ vidi. Cum [4] *φιλοφρόνως* ex eo quærerem, quid opus eſſet, Atticum ſe dixit quærere. Superbiam autem ipſius reginæ, cum eſſet trans Tiberim in hortis, commemorare ſine magno dolore non poſſum. Nihil igitur cum iſtis : [5] nec tam animum me, quam vix ſtomachum habere arbitrantur. Profectionem meam, ut video, Erotis [6] diſpenſatio impedit. Nam cum [7] ex reliquis, quæ Nonis April. fecit, vel abundare debeam ; cogor mutuari : quodque [8] ex iſtis fructuoſis rebus receptum eſt, id ego [9] ad illud

lud

1 *Teſtimonium*] Quo poteris uti contra L. Antonium urgentem agri Buthrotii diviſionem ; quem ego teſtor Cæſarem voluiſſe liberum eſſe. *Popma.*
2 *Nummos*] Arpinates nummos apud Ciceronem depoſuerant. *Manut.*
3 Φιλόλογα] *Erudita* : quæ homine erudito digna eſſent.
4 Φιλοφρόνως] Humaniter.
5 *Nec tam animum*] Putant me non modo animum non habere, ut ulciſci audeam, ſed nec ſtomachum, ut iraſcar. *Manutius.*
6 *Diſpenſatio*] Pecuniæ ex meis nominibus exactæ. *Idem.*
7 *Ex reliquis*] Eros Nonis Aprilibus rationes omnes confecerat : ſummaque facta, quantum pecuniæ Ciceroni deberetur, quantum aliis ab ipſo, apparebat Ciceroni tantum pecuniæ ſuperare, ut non modo non egere, ſed etiam abundare deberet. *Idem.*
8 *Ex iſtis fructuoſis rebus*] Inſulis, & ædibus locatis. Epiſt. 13. *Idem.*
9 *Ad illud fanum*] Quod erigere filiæ cogitaverat. Lib. XII. *Manut.*

Digitized by Google

lud fanum ſepoſitum putabam . Sed hæc Tironi mandavi , quem ob eam cauſam Romam miſi . Te nolui impeditum impedire . Cicero noſter quo modeſtior eſt , eo me magis commovet . Ad me enim de hac re nihil ſcripſit , ad quem nimirum potiſſimum debuit . Scripſit hoc autem ad Tironem , ſibi poſt Kal. April. (ſic enim annuum tempus confici) nihil datum eſſe . Tibi pro tua natura ſemper [10] placuiſſe , teque exiſtimaſſe id etiam ad dignitatem meam pertinere , eum non modo perliberaliter a nobis , ſed etiam ornate cumulateque tractari . Quare velim cures (nec tibi eſſem moleſtus , ſi per alium hoc agere poſſem) ut permutetur Athenas , quod ſit in annuum ſumptum ei : ſcilicet Eros numerabit : ejus rei cauſa , Tironem miſi . Curabis igitur , & ad me , ſi quid tibi de eo videbitur , ſcribes .

10 *Placuiſſe*] Supple , intellexi . *Corr.*

CICERO ATTICO SAL.

XVI. TANDEM a Cicerone tabellarius : & mehercule literæ [1] *πεπινωμένως* ſcriptæ : quod ipſum [2] *προκοπὴν* aliquam ſignificaret . Itemque cæteri præclara ſcribunt . Leonidas tamen retinet ſuum illud [3] *adhuc* : ſummis vero laudibus Herodes . Quid quæris ? vel verba mihi dari facile patior in hoc , meque libenter præbeo credulum . Tu , velim , ſi quid tibi eſt a Statio ſcriptum , quod pertineat ad me , certiorem me facias . Narro tibi ; hæc loca venuſta ſunt , abdita certe : & , ſi quid ſcribere velis , ab arbitris libera : ſed neſcio quo modo [4] *οἶκος φίλος* . Itaque me referunt pedes in Tuſculanum . Et tamen hæc [5] *ῥωπογραφία* ripulæ videtur habitura celerem ſatietatem . Equidem etiam pluvias metuo , ſi

1 Πεπινωμένως] Elegantar .
2 Προκοπὴν] Progreſſum in literis .
3 *Adhuc*] Vide lib. XIV. epiſt. 16.
4 Οἶκος φίλος] *Domus amica* . Proverbium Græcum , quod ſignificat nuſquam commodius vivi quam domi . *Popma.*
5 Ῥωπογραφία] *Virgultorum & plantarum ibi virentium repræſentatio* . Salmaſ. ad Spartiani Hadrianum p. 88. b. *Qui belluas , arbores , homines , antra , portus , & alia id genus variaque & minuta opere topiario exprimebant , ῥωπογράφοι vulgo dicebantur . Nam ῥῶπος eſt varia & minuta merces* . Hinc intelligitur , quid ſit ῥωπογραφία ripulæ , ſcilicet deſcriptio ripæ , virgultorum , graminis , florum in ripa . *Erneſtus.*

ſi prognoſtica noſtra vera ſunt: ranæ enim [6] ῥητορεύουσιν. Tu, quæſo, fac ſciam ubi Brutum noſtrum, & quo die videre poſſim.

6 Ῥητορεύουσιν] Declamitant.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. DUAS accepi poſtridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. Prius igitur ſuperiori. De Bruto, cum ſcies. De Conſulum [1] ficto timore cognoveram. Sica enim [2] φιλοστόργως ille quidem, ſed tumultuoſius ad me etiam illam ſuſpicionem pertulit. Quid tu autem? [3] τὰ μὲν διδόμενα? nullum enim verbum a [4] Siregio: non placet. [5] De Plætorio vicino tuo permoleſte tuli, quemquam prius audiſſe, quam me. [6] De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime [7] deterrebis. [8] Antroni vetui; ſed nondum acceperas literas; nec cuiquam, niſi L. Fadio Ædili: aliter enim nec caute, nec jure fieri poteſt. Quod ſcribis tibi deeſſe H-S c. quæ Ciceroni curata ſint; velim ab Erote quæras, ubi ſit merces inſularum. Arabioni de Sitio nihil iraſcor. Ego de itinere, [9] niſi explicato Λ, nihil cogito. Quod idem tibi videri puto. Habes ad ſuperiorem: nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliæ non dees, id eſt, Bruto. De regina gaudeo te non labora-

1 *Ficto*] Antonius enim barbaris ſtipatus procedebat, cum ſibi fingeret timere, aliis re vera timorem incutere vellet. *Manut.*

2 Φιλοστόργως] Peramanter.

3 Τὰ μὲν διδόμενα] Vide VI. 5.

4 *Siregio*] Forte *Sira regio*, cujus Siræ meminit in epiſt. ſuper. *J. F. Gron.*

5 *De Plætorio*] Forte, hunc fuiſſe ab exilio revocatum. *Mongaltus.*

6 *De Syro*] Ep. 17. lib. XII. & fortaſſe Horat. Sat. 6. lib. XII. *Corr.*

7 *Deterrebis*] Ne Buthrotiis ſit moleſtus. Ep. 15. hujus libri. *Idem.*

8 *Antroni vetui*] Quicquam de nummis Arpinatium dari. Supra, epiſt. 15. & infra, epiſt. 20. hujus libri. *Boſius.*

9 *Niſi explicato* Λ] Locum obſcurat hæc ſigla Λ, quæ torſit Criticos. Opportune eandem habemus ſententiam clare explicatam ſupra epiſt. 15. *Profectionem meam, ut video, Erotis diſpenſatio impedit.* Infra, ep. 20. *Niſi explicata ſolutione non ſum diſceſſurus.* Jam ſi quæritur quid ſigla contineat: aliqui ſcribunt *A.* ut ſit *Argento*, *Aſſe*, hoc ſenſu: *niſi explicato argento*, exſoluto omni *aſſe* æris alieni. Boſius reſcribebat Δ, legebatque δανείῳ, hoc eſt ære alieno. Plerique retinent Λ, ſenſu non diverſo. Ut enim animadvertit Corradus, (e veteri Ariſtophanis ſcholiaſta, *Plut.* IV. 3.) Λ. trigeſimum Atticis ſignabat menſis diem, quo die diſſolvendum erat æs alienum. Itaque explicare *lambda* eſt æs alienum diſſolvere. *Olivetus.*

Digitized by Google

borare ; certe etiam tibi [10] probari . Erotis rationes & ex Tirone cognovi , & vocavi ipſum . Gratiſſimum , quod polliceris Ciceroni nihil defuturum : de quo mirabilia Meſſalla ; qui , Lanuvio rediens [11] ab illis , venit ad me : & mehercule ipſius literæ ſic & φιλοσόργως , & [12] εὐτινῶς ſcriptæ , ut eas vel [13] in acroaſi audeam legere : quo magis illi indulgendum puto . De [14] Buciliano Sextium puto non moleſte ferre . Ego , ſi Tiro ad me , cogito in Tuſculanum . Tu vero , quidquid erit , quod me ſcire par ſit , ſtatim .

10 *Probari*] Supple , id , quod feci.
11 *Ab illis*] Bruto & Caſſio.
12 Εὐτινῶς] Eleganter.
13 *In acroaſi*] In cœtu hominum doctorum . *Erneſtus*.
14 *Bucilsano*] Bucilianus & Sextius ex percuſſoribus Cæſaris fuerunt. De quibus etiam epiſt. 3. lib. XVI. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. SEPTIMO decimo Kal. etſi ſatis videbar ſcripſiſſe ad te , quid mihi opus ſit , & quid te facere vellem , ſi tibi commodum eſſet : tamen , cum profectus eſſem , & [1] in lacu navigarem , Tironem ſtatui ad te eſſe mittendum , ut iis negotiis , quæ agerentur , intereſſet : atque etiam ſcripſi ad Dolabellam , me , ſi ei videretur , velle proficiſci : petiique ab eo [2] de mulis vecturæ itineris , ut [3] in eis (quoniam intelligo te diſtentiſſimum eſſe qua de Buthrotiis , qua de Bruto ; cujus etiam ludorum ſeorſum curam , etiam adminiſtrationem ſuſpicor ex magna parte ad te pertinere) ut ergo in ejuſmodi re , tribues nobis paulum operæ : nec enim multum opus eſt . Mihi res ad cædem , & eam quidem propinquam , ſpectare videtur . Vides homines ; vides arma . Prorſus non mihi videor eſſe tutus . Sin tu aliter ſentis , velim ad me ſcribas : domi enim manere , ſi recte poſſum , multo malo .

1 *In lacu*] Lucrino . *Corrad.*
2 *De mulis*] Muli vecturæ itineris ſunt , quibus utimur in itinere ad vehenda impedimenta , ut *linteum exterſui* , quo utimur ad extergendum , & mille talia . *Græv.*
3 *In eis*] J. F. Gronovius legebat , *in his* : ſupple , rebus . Totum hunc locum , alias tenebricoſum , nos ea , quam præcipit vir doctiſſimus , interpunctione diſtinximus . *Olivetus* .

CICERO ATTICO SAL.

XIX. QUIDNAM eſt, quod audendum amplius de Buthrotiis? [1] ſtetiſſe enim te fruſtra ſcribis. Quid autem [2] ſe refert Brutus? Doleo mehercule te tam eſſe detentum. Quod [3] decem hominibus [4] referendum eſt acceptum, eſt illud quidem [5] *ἐργῶδες*, ſed *ἀνεκτὸν*, mihique gratiſſimum. De armis, nihil vidi apertius. Fugiamus igitur: at, ut ais, [6] coram. Theophanes quid velit, neſcio. Scripſerat enim ad me: cui reſcripſi, ut potui. Mihi autem ſcribit, venire ad me ſe velle, ut & de ſuis rebus, & quædam, quæ ad me pertinerent. Tuas literas expecto. Vide quæſo, ne quid temere fiat. Statius ſcripſit ad me, locutum ſecum eſſe Q. Ciceronem valde aſſeveranter, ſe hæc ferre non poſſe: certum ſibi eſſe ad Brutum & Caſſium tranſire. Hoc enimvero nunc diſcere aveo: hoc ego, quid ſit, interpretari non poſſum. Poteſt aliquid iratus Antonio: poteſt gloriam novam quærere: poteſt totum eſſe [7] *σχεδίασμα*: & nimirum ita eſt. Sed tamen & ego vereor, & pater conturbatus eſt. Scit enim, quæ ille de hoc: mecum quidem [8] *ἄφατα* olim. Plane quid velit neſcio. A Dolabella mandata habebo, quæ mihi videbuntur, id eſt nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri Septemvir? fuit certe [9] dignus. De Menedemo eſt, ut ſcribis. Facies omnia mihi nota.

1 *Stetiſſe*] Stantem expectaſſe in ædibus Conſulis, & aliorum qui erant compellandi. *Grævius*.

2 *Se refert*] Facturum. *Corrad.*

3 *Decem hominibus*] Homines appellavit, non viros, per contemptum. Nam ad agrorum diviſionem Decemviri creati erant. Fam. epiſt. 20. lib. XI. *Manut.*

4 *Referendum eſt acceptum*] Ut agros meos ne dividant. *Idem*.

5 Ἐργῶδες, ſed *ἀνεκτὸν*] Laborioſum, ſed tolerandum.

6 *Coram*] His de rebus colloquemur. *Manutius*.

7 Σχεδίασμα] Subitum conſilium & tumultuarium.

8 Ἄφατα] *Non dicenda* mecum locutus eſt olim Q. pater. *Man.*

9 *Dignus*] Antonius homo nequam dignus eſt qui in ſocietatem illorum hominum improborum, qui civium agros divident, adſciſcatur. *Grævius*.

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XX. EGI gratias Veſteno : nihil enim potuit humanius. Dolabellæ mandata ſint quælibet : [1] mihi aliquid, vel quod [2] Niciæ nuntiem. Quis enim hæc, ut ſcribis, [3] ante ? ne nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus diſceſſus deſperationis ſit, non legationis ? Quod ais, extrema quædam jam homines de Republica loqui, & eos quidem viros bonos ; ego, quo die audivi illum tyrannum in concione [4] *clariſſimum virum* appellari, ſubdiffidere cœpi. Poſtea vero quam tecum Lanuvii vidi noſtros tantum ſpei habere ad vivendum, quantum accepiſſent ab Antonio, deſperavi. Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego ſcribo. Genus illud interitus, quo caſurus eſt, fœdum duces, & quaſi denuntiatum nobis ab Antonio. Ex hac naxa exire conſtitui, non ad fugam, ſed ad ſpem mortis melioris. Hæc omnis culpa Bruti. Pompejum [5] Carthejæ receptum ſcribis ; jam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo caſtra ? media enim tollit Antonius. Illa infirma, hæc nefaria. Properemus igitur. Sed juva me conſilio, Brunduſione, an Puteolis ? Brutus quidem [6] ſubito : ſed ſapienter. [7] Πάσχω τι : quando enim illum ? ſed humana ferenda. Tu ipſe eum videre non potes. Dii illi [8] mortuo, qui unquam Buthrotum ! Sed acta miſſa : videamus quæ agenda ſint. Rationes Erotis, etſi ipſum nondum vidi, tamen & ex literis ejus, & ex eo, quod Ti-

ro

1 *Mihi aliquid*] Muretus probabat, *modo aliquid, vel quod*, &c.

2 *Niciæ*] Intelligit Curtium Niciam nobilem Grammaticum, de quo lib. 12. pluribus egit. Hujus etiam inter Grammaticos vitam ſcribit Suetonius Tranquillus, ſeu quicunque fuit qui libellum illum conſcripſit. Ducebat autem ſecum, vel potius præmiſerat in provinciam, Niciam hunc Dolabella. *Victorius*.

3 *Ante ? ne nunc*] Ita emendavit Victorius : nam, *anteno* legitur in Mſſ. Unde Popma, *ante non ? Nunc dubitare*, &c. Aliorum conjecturas flocci facit Mongaltus, nec injuria.

4 *Clariſſimum virum*] Vide 14. 11.

5 *Carthejæ*] Oppidum in extrema Bætica. Sex. Pompejum audita Cæſaris morte ſcribit Dio Bæticam occupaſſe, cum aliquandiu apud Luſitanos latuiſſet. *Manut.*

6 *Subito*] Profecturus eſt. Profectus eſt autem Puteolis VII. Kal. ut ep. 26. *Idem*.

7 Πάσχω τι] *Patior aliquid*, Bruti diſceſſu commoveor : quando enim erit ut illum videam ?

8 *Mortuo*] Cæſarem dii mortuum perdant, qui unquam Buthrotum proſcripſerit, ſiquidem te nunc ejus civitatis liberandæ cura Romæ tenet ; ut Brutum videre diſcedentem non poſſis. *Manut.*

ro cognovit, propemodum cognitas habeo. Verſuram ſcribis eſſe faciendam menſium quinque, id eſt ad Kal. Novemb. H-S cc; in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur. Velim igitur, (quoniam Tiro negat tibi placere, me ejus rei cauſa Romam venire) ſi te ea res nihil offendet, videas, unde nummi ſint; mihi feras expenſum. Hoc video in præſentia opus eſſe. Reliqua diligentius ex hoc ipſo exquiram; in his, de mercedibus [9] dotalium prædiorum: quæ ſi fideliter Ciceroni curabuntur, quanquam volo [10] laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus eſſe viaticum: [11] ſed id ex prædiis, ut cadet, ita ſolvetur: mihi autem opus eſt univerſo quidem. Etſi mihi videtur [12] iſte, qui umbras timet, ad cædem ſpectare; tamen, niſi explicata ſolutione, non ſum diſceſſurus. Sit-ne autem extricata, nec-ne, tecum cognoſcam. Hanc putavi mea manu ſcribendam: itaque feci. [13] De Fadio, ut ſcribis; utique alii nemini. Reſcribas velim hodie.

9 *Dotalium prædiorum*] Ex Terentiæ dote. Nec dubito, quin intelligat inſulas in Argileto & Aventino: quarum fructus Ciceroni filio in annuum ſumptum aſſignaverat. Tria loca, 12. 31. 15. 17. 16. 2. confer in unum, & conſidera: mecum ſenties. At inſulæ in urbe, & prædia non idem ſunt. Immo vero ſunt: nam prædiorum nomine, auctore Pediano, & domus, & agri comprehenduntur. *Idem*.

10 *Laxius*] Suppeditari. *Corrad.*

11 *Sed id*] Ciceroni ita ſolvetur, ut ex prædiis dotalibus cadet. Mihi autem quod pro viatico opus eſt, non duabus tribuſve dandum eſt penſionibus, ut Ciceroni filio, ſed univerſum ſimul ante quam diſcedam. *Manut.*

12 *Iſte*] Fingebat Antonius conſul ſe timere, ut haberet ob eam rem barbaros Ityreos circa ſe, ad omne facinus paratos. *Idem*.

13 *De Fadio*] Ep. 15. h. l.. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

XXI. NARRO tibi; Quintus pater exultat lætitia. Scripſit enim filius, ſe idcirco profugere ad Brutum voluiſſe, quod, cum ſibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, præſidium occuparet, id recuſaſſet: recuſaſſe autem ſe, ne patris animum offenderet: ex eo ſibi illum hoſtem. Tum [1] me, inquit, collegi, verens, ne quid, mihi ille iratus, tibi noceret. Itaque eum placavi, & quidem

1 *Me, inquit, collegi*] Ne ad Brutum profugerem. Et eſt μίμησις. *Corrad.*

dem [2] cccc certa: reliqua in ſpe. Scribit autem Statius, illum cum patre habitare velle. Hoc vero mirum: & id gaudet. Ecquem tu illo certiorem [3] nebulonem? [4] ἐποχὴν veſtram de re Cani deliberationis probo. Nihil eram ſuſpicatus [5] de tabulis: [6] ἀκεραίως reſtitutam arbitrabatur. Quæ differs, ut mecum coram; expectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis: es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. [7] Quod ſcribo, cum abſolvero. Quinto ſcripſiſti, te ad eum literas: nemo attulerat. Tiro negat jam tibi placere [8] Brunduſium, & quidem dicere aliquid de militibus: at ego jam deſtinaram, Hydruntem quidem. Movebant me tuæ quinque horæ: hic autem quantus [9] πλοῦς? Sed videbimus. [10] Nullas a te XI Kal. quippe, quid enim jam novi? Cum primum igitur poteris, venies. Ego propero, ne ante [11] Sextus; quem adventare ajunt.

2 CCCC] Hoc eſt, CCCC H-S ab Antonio mihi Q. promiſſa. *Mong.*

3 *Nebulonem*] Potes, & de Statio, & de Q. filio intelligere. Equidem de Q. *Idem*.

4 Ε'ποχὴν *veſtram*] Ε'ποχὴ hic valet *retentio* ſimpliciter: ut ſit, ἐποχὴ deliberationis, quod deliberare noluiſti de re Cani. Ep. 32. lib. 13. *Manut.*

5 *De tabulis*] Quantum hinc licet conjicere, hæc Cani filia prius alteri viro nupta fuerat, a quo dos, ſoluto matrimonio, exigi non potuerat, quod ejus bona non eſſent ſolvendo. Ideo ſcripſerat Atticus novas tabulas factas fuiſſe in illius dote. Quod Cicero nunquam ſuſpicatus fuerat; imo putabat dotem integre reſtitutam fuiſſe. *Boſius*.

6 Α'κεραίως] Sincere.

7 *Quod ſcribo*] Quod opus nunc in manibus habeo, mittam ad te, cum abſolvero. *Manut.*

8 *Brunduſium*] Tiro negat jam tibi placere me ire Brunduſium, propterea quod Antonius cum legionibus Macedonicis dicitur adventare, ut eo proficiſci minus tutum ſit. At ego Hydruntem proficiſci deſtinaram, unde in Græciam trajectum eſſe quinque horarum tu aliquando dixiſti. Hic enim ſi conſcendero, quam longa eſſet navigatio? *Popma.*

9 Πλοῦς] Navigatio.

10 *Nullas*] Literas accepi. *Corrad.*

11 *Sextus*] Ne ante Sex. Pompejus in Italiam cum exercitu veniat. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XXII. GRATULOR nobis Quintum filium [1] exiiſſe: moleſtus non erit. Panſam bene loqui credo: ſemper enim conjunctum eſſe cum Hirtio ſcio: amiciſſimum Bruto & Caſſio puto, ſi expediet; ſed quando illos videbit? inimicum

1 *Exiiſſe*] Ex urbe. *Corrad.*

micum Antonio : quando , aut cur ? quouſque ludemur ? Ego autem ſcripſi Sextum adventare , non quo jam adeſſet , ſed quia certe id ageret , ab armiſque nullus diſcederet . Certe , ſi pergit , bellum paratum eſt . Hic autem noſter [2] Cytherius , niſi victorem , neminem victurum . Quid ad hæc Panſa ? cum utro erit , ſi bellum erit ? quod videtur fore . Sed & hæc , & alia coram : hodie quidem , ut ſcribis , aut cras .

2 *Cytherius*] M. Antonius : a Cytheride mima , quam uſque adeo amavit , ut , in Galliam cum legionibus proficiſcens , hiberno tempore ſecum adduxerit . Hoc & Virgilii carmine notum eſt :

Galle , quid inſanis , inquit ? tua cura Lycoris
Perque nives alium , perque horrida caſtra ſecuta eſt . Manut.

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. MIRIFICE torqueor , ſine dolore tamen : ſed permulta mihi de noſtro itinere in utramque partem occurrunt . Quouſque ? inquies . Quoad erit integrum : erit autem uſque dum ad navem . Panſa ſi reſcripſerit , & meam tibi , & illius epiſtolam mittam . Silium expectabam ; cui [1] ὑπόμνημα compoſitum . [2] Si quid novi . Ego literas miſi ad Brutum : cujus de itinere etiam ex te velim , ſi quid ſcies , cognoſcere .

1 Ὑπόμνημα] *Libellum , commentarium* dabo a me conſcriptum de rebus novis . Sic enim vocat epiſtola proxima . *Boſius* .

2 *Si quid novi*] Subaudi , ſcribe . *Man.*

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. TABELLARIUS , quem ad Brutum miſeram , ex itinere rediit VII Kalend. Ei Servilia dixit , eo die Brutum hora quarta profectum . Sane dolui meas literas redditas non eſſe . Silius ad me non venerat . [1] Cauſam compoſui . Eum libellum tibi miſi . Te quo die expectem , velim ſcire .

1 *Cauſam*] Ὑπόμνημα , cujus in præcedente epiſtola meminit .

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XXV. DE meo itinere variæ ſententiæ. Multi enim [1] ad me. Sed tu incumbe quæſo in eam curam. Magna res eſt. An probas, ſi ad Kal. Jan. cogitamus? Meus animus eſt æquus; [2] ſi ſic tamen, ut nihil offenſionis ſit. Et tu etiam ſcite; [3] *quo die olim piaclum*; myſteria ſcilicet. [4] Ut ut ſe res, caſus conſilium noſtri itineris judicabit: dubitemus igitur. Eſt enim hiberna navigatio odioſa; eoque ex te quæſieram

1 *Ad me*] Scribunt, alii conſilium meum probantes, alii reprehendentes. *Man.*

2 *Si ſic tamen*] Alii; *Sic tamen, ut ſi nihil*, &c. Antiqua editio: *Si tamen, ut nihil*, &c. Verebatur Cicero, ne ſuus Roma diſceſſus offenſionis in publicum haberet aliquid; neve ita incuſaretur, ut qui ſuam patriæ opem difficili tempore ſubduceret. Ejus formidinis non obſcura ſignificatio in aliquibus eſt ſuperioribus epiſtolis: atque ex nonnullis, quæ poſt legentur, apparebit, eo metu ſuſpenſum diſtuliſſe diu profectionem, ac tandem e medio curſu revertiſſe. Eandem hic locus habet ſententiam. Neutram, inquit; in partem propendeo: vel ad Nonas Decembres adero, vel non ante Kalendas Januarias, utcunque tu probabis; *ſi ſic tamen* poteſt res componi, ut hæc dilatio atque abſentia nullam præbeat materiam ſermonibus. Mongalto hic aliquid debeo. Quod ego de reliquis profiteor, quæ in hanc daturus ſum epiſtolam. *Olivetus*.

3 *Quo die olim piaclum*] Quæſierat Cicero, annon operæ pretium eſſet Romæ ſe adeſſe, circiter Nonas (quintum diem) Decembris; propterea quod IV. Idus (die decimo) inituri eſſent magiſtratum novi Tribuni, quorum non pauci Bruto favebant & Caſſio; atque unus etiam particeps conjurationis adverſus Cæſarem fuerat. Ut deſignaret Nonas Decembres, dixerat *myſteriorum diem*, quoniam eo die ſacra fiebant a mulieribus in operto Bonæ Deæ. Eorum religionem, cum exerceretur in ædibus C. Julii Cæſaris, violaverat P. Clodius illo facinore, quod aliquoties exagitavit oratorie Cicero, & hiſtorice narrabat Attico, l. 13. Ipſo illo die Cicero Conſul in cuſtodiam tradiderat principes Catilinariæ conjurationis, quorum morte piata conjuratio fuit. Atticus reſcribens, pro *myſteriorum die* poſuerat, *quo die olim piaclum*. Laudat hoc, ut ſcite dictum, Cicero: cum enim *piaclum* & facinus ſit, & piamentum, ea voce unica memoriam Atticus refricabat & Clodianæ infamiæ, & gloriæ Ciceronianæ. Sed a vera hujus loci ſententia multos avertit falſa mente concepta opinio, quod ſacra Bonæ Deæ Kalendis Maji fierent. Conſtat autem ea ſacra ævo Ciceronis ac Cæſaris facta eſſe Nonis Decemb. Si Kalendas Majas aſſignant Ovidius, *Faſt.* V. 148. & Macrobius, *Saturn.* I. 12. id eo factum, quod diem mutaſſet ea religio. Mutandi cauſam indicat Ovidius, *Faſt.* V. 157. Templum ſcilicet Bonæ Deæ reſtituerat Livia, & Kalendis Maji dedicarat. Neque ſolum dies, ſed locus etiam eſt mutatus. Cum enim Ciceronis ætate ac Cæſaris, ea fierent ſacra in ædibus Conſulum, aut Prætorum, Dio Caſſius, *lib.* XXXVII. *ad annum V. C.* 692. de illo more ita loquitur, uti conſuetum eſt de rebus veteris ævi, & antiquatis. *Idem*.

4 *Ut ut ſe res*] Vict. & Man. *ut tu ſcire*. Lamb. *ut tu ſcribis*. Nullo utrobique ſenſu. Gruterus ex Boſio, *ut ut ſic res*. Convenit ſententia, Latinitas repugnat, ut animadvertit Vavaſſor, libello *de vi & uſu quorumdam verborum*. Edidi quod latebat in illa vetere ſcriptura, *ſcires*. Integrum eſſet, *ut ut ſe res* habebunt. Deinde, *caſus judicabit*, hoc eſt: ut res cadent, ita conſilium inſtruam itineris mei. Ibo, redibo, ut feret curſus rerum, & temporis opportunitas. *Idem*.

ſieram [5] myſteriorum diem. Brutum, ut ſcribis, viſum iri a me puto. Ego hinc volo prid. Kal.

5 *Myſteriorum*] Certum mihi eſt, inquit, adeſſe Romæ Kalendis Januariis: at ſi reditum in id tempus differam, obeunda erit *biberna navigatio*, quæ ſemper *odioſa*. Id effugiam incommodum, ſi maturius proficiſcar, ac redeam. Idcirco *quæſieram ex te*, annon ſatius foret redire me ad *myſteriorum* diem. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XXVI. De Quinti negotio video a te omnia facta. Ille tamen dolet, dubitans, utrum morem gerat Leptæ, an fidem infirmet Silio. Inaudivi L. Piſonem velle exire legatum [1] ψευδεγγράφῳ ſenatus-conſulto: velim ſcire quid ſit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum eſſe miſſum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quæ proxima ante Kal. fuit; literaſque ad me attulit: in quibus unum alienum ſumma ſua prudentia, ut ſpectem ludos ſuos. Reſcripſi ſcilicet, primum me jam profectum, ut non integrum ſit: dein, [2] ἀτοπώτατον eſſe, me, qui Romam omnino poſt hæc arma non acceſſerim, neque id tam periculi mei cauſa fecerim, quam dignitatis, ſubito ad ludos venire. Tali enim tempore ludos facere illi honeſtum eſt, cui neceſſe eſt: ſpectare mihi ut non eſt neceſſe, ſic ne honeſtum quidem eſt. Equidem illos celebrari, & eſſe quam gratiſſimos mirabiliter cupio: idque ita futurum eſſe confido: & tecum ago, ut jam ab ipſa commiſſione ad me, quemadmodum accipiantur, deinde omnino reliquorum dies ſingulos perſequare. Sed de ludis hactenus. Reliqua pars [3] epiſtolæ, eſt illa quidem in utramque partem: ſed tamen nonnullos interdum jacit igniculos viriles: quod quale tibi videretur, ut poſſes interpretari, miſi ad te exemplum epiſtolæ: quanquam mihi tabellarius noſter dixerat, tibi quoque ſe attuliſſe literas a Bruto, eaſque ad te e Tuſculano eſſe delatas. Ego itinera ſic compoſueram, ut Nonis Quint. Puteolis eſſem. Valde enim feſtino; ita tamen, ut, quantum homo poſſit, quam cautiſſime navigem. M. Æ-lium

1 ψευδεγγράφῳ] Falſe perſcripto.
2 Ἀτοπώτατον] Abſurdiſſimum.
3 *Epiſtolæ*] Quam ad me Brutus miſit. *Manut.*

lium cura liberabis : [4] is me paucos ſpecus in extremo fundo , & eos quidem ſubterraneos , ſervitutis apud tale quid habituros : id me jamjam nolle , neque mihi quidquam eſſe tanti ; ſed , ut mihi dicebas , quam leniſſime ; potius ut cura liberetur , quam ut me ſuccenſere aliquid ſuſpicetur . [5] Item de illo [6] Tulliano capite libere cum Caſcelio loquare . Parva res eſt : ſed tu bene attendiſti : nimis callide agebatur . Ego autem , ſi mihi impoſuiſſet aliquid , quod pene fecit , niſi [7] tua malitia affuiſſet , animo iniquo tuliſſem . Itaque , ut ut erit , rem impediri malo . [8] Octavam partem tuli luminarium in ædium ad ſtranæ memineris . Cui Cærellia , [9] videris mancipio dare ad eam ſummam , quæ ſub præcone fuit maxima : id opinor eſſe CCCLXXX. Novi ſi quid erit , atque etiam ſi quid proſpicies , quod futurum putes , ſcribas ad me quam ſæpiſſime velim . Varroni ; quemadmodum tibi mandavi ,

4 *Is me paucos*] Locus , nam fatentur omnes ; depravatus . Audacem itaque , ut ſolet , me fecit deſperatio . Sic muto . *Is metuit paucos ſpecus* ... *ſervitutis* apud ſe *aliquid* ... Voluerat Cicero paucos ſpecus ſubterraneos fodere in extremo fundo ſuo : Ælianus vicinus metuebat , ne , ſi prohiberet , infenſum haberet Ciceronem , ſi non prohiberet , aliquam *apud ſe* , ſuo ipſe fundo ſervitutem ſuſciperet . Ea vult cura hominem liberari : mandat dici , ſe conſilium mutaſſe , *jamjam* , hoc eſt , omnino *nolle* fodi ſpecus illos ; neque ullum ſibi commodum eſſe tanti , ut ob id talis vicini gratiam amittat . Porro *ſpecus* dicuntur ſubterranei meatus , per quos aqua ducitur . Vitruvius , VIII. 7. Cujacius , *Obſervat.* XVI. 17. Juriſconſultorum formulis lectores non impediam . *Olivetus* .

5 *Item*] Sic Victorius . Alii , *Idem* .

6 *Tulliano capite*] Tullianum caput vocat , quod epiſtola proxime ſequenti Tullianum ſemiſſem . Caput enim quandoque ſortem , & pecuniæ ſummam ſignificat . *Boſius* .

7 *Tua malitia*] Id eſt , niſi tu homo malus dolum illorum pervidiſſes . Hypallage elegans , & redolens familiaritatem ſummam . *Junius* .

8 *Octavam partem tuli*] Locus a doctis hominibus plane deſperatus , ut & aſteriſci notam affixerint ; Manutius etiam ut depravatum aſſequi ſe poſſe negaret . Corradus ita legebat : *Octavam partem tolli luminarium ædium ad Streniæ memineris* . Memineris , inquit , niſi res impediatur , tolli octavam partem luminarium earum ædium , quæ ſunt ad Streniæ fanum . Et ſane Cicerones in Carinis ædes habuiſſe apparet epiſt. 3. lib. II. ad Q. fratrem : & Pub. Victori , regione IV. caput ſacræ viæ a Carinis oritur ab Streniæ ſacello . Boſius vero legit , & explicat : *Octavam partem tuli luminarium in ædium* ἄστυρα . Junius autem e Gloſſario , *aſtranea* , juncta voce , pro *ad Streniæ* , hic comminiſcitur ingenioſe . Alii etiam aliter legunt , & interpretantur . Ego vero Barravio Toloſati propemodum aſſentior , ut interim aliorum in re dubia ſolertiam minime contemnam , ita e veſtigiis ſcripturæ veteris reponenti : *Octo pedes tolli luminaria ædium ad Streniæ memineris* : hoc eſt , octo pedes altius tolli luminaria ædium mearum ad Streniæ ædem memineris . A. Schottus , *Cic. Vind. cap.* 7. Placet Schotti conjectura ; nec tamen interpretatio : nam ille *altius tolli* vult ; ego contra *tolli* pro *deprimi* , *minui* , dictum arbitror . *Mengaltus* .

9 *Videris*] Curabis , ut id , quod proſcriptum eſt , ei mancipetur , cui petit Cærellia , ad eam ſummam , quæ in auctione oblata fuit maxima . *Idem* .

Digitized by Google

vi, memineris excuſare tarditatem literarum mearum. [10] Mundus iſtum. [11] M. Ennius quid egerit de teſtamento (curioſus enim) facias me velim certiorem. Ex Arpinati, VI Non.

10 *Mundus iſtum*] Infra, epiſt. 29. *De Mundo ſi quid ſcies*. Hoc tamen loco ita conciſa brevitas, ut conjecturæ vix locus videatur. *Manut.*

11 *M. Ennius*] Quod rarum ſit hoc nomen, vereor, ne legendum ſit, M. Lenius, vel M. Annius, vel Memmius. *Corradus*.

CICERO ATTICO SAL.

XXVII. GAUDEO id te mihi ſuadere, quod ego mea ſponte pridie feceram. Nam cum ad te VI Nonas darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sextium, ſcriptas [1] πάνυ φιλοςόργως. Ille autem, [2] quod Puteolos proſequitur, humane; quod queritur, injuſte. Non enim ego tam illum expectare, cum de Coſano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidiſſet, aut citius reverti. Sciebat enim me celeriter velle proficiſci, ſeſeque ad me in Tuſculanum ſcripſerat eſſe venturum. Te, ut a me diſceſſeris, lacrymaſſe moleſte ferebam. Quod ſi me præſente feciſſes, conſilium totius itineris fortaſſe mutaſſem. Sed illud præclare, quod te conſolata eſt ſpes brevi tempore congrediendi: quæ quidem expectatio me maxime ſuſtentat. Meæ tibi literæ non deerunt. De Bruto ſcribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam de gloria. Excudam aliquid [3] ἡρακλείδιον, quod lateat in theſauris tuis. De Planco memini. Attica jure queritur. Quod me [4] de Bacchi, de ſtatuarum coronis

1 Πάνυ φιλοςόργως] Valde amanter.

2 *Quod Puteolos proſequitur*] Quod me Puteolos, ut tu ſcribis, proſecuturus eſt; humane facit: quod autem queritur, quia de Coſano redeuntem non expectavi; hoc ſcilicet injuſte. *Manut.*

3 Ἡρακλείδιον] Supra, epiſt. 4.

4 *De Bacchi*] Quid de Bacchi coronis potuerit Atticus ſcribere, quod Ciceroni tam gratum fuerit, nemo facile explicabit. Quid enim ad Ciceronem & Atticum quæ coronæ Baccho fuerint impoſitæ? In Balliol. legitur: *quod me de Bacchide*, & in veteri libro quoque ſe deprehendiſſe teſtatur F. Urſinus. Lego, *Quod me de Bacchide, de ſtatuarum* &c. Per Bacchidem vero intelligi puto mimam, aut aliam concubinam, cum qua ſe oblectabat Antonius, quas exagitat toties in Philippicis. De coronis autem ſtatuarum, quæ aut impoſitæ, aut detractæ a populo aut Julii Cæſaris, aut Antonii ſtatuis videtur loqui. In re obſcura licet hariolari. *Grævius*.

Digitized by Google

ronis certiorem feciſti, valde gratum: nec quidquam poſt hac non modo tantum, ſed ne tantulum quidem præterieris. Et de Herode & Mettio meminero, & de omnibus, quæ te velle ſuſpicabor modo. O turpem ſororis tuæ filium! Cum hæc ſcriberem, adventabat [5] *βυλύσει*, cœnantibus nobis.

5 Βυλύσει] *Veſpera, tempore, quo boves ab aratro ſolent ſolvi.* Ex Homero intelligi poteſt, veteres tempora diei appellaſſe, ab iis rebus, quæ iis agi ſolebant. Et quoniam ruſtica tunc temporis vita erat hominum, ab opere ruſtico nomina partibus diei tribuerunt. Veſpera igitur dicta βυλύσις ſive βυλυτὸς, quod eſt Iliad. 11. v. 779. *Erneſtus.*

CICERO ATTICO SAL.

XXVIII. EGO, ut ad te pridie ſcripſeram, Nonis conſtitueram venire in Tuſculanum. Ibi igitur quotidie tuas literas expectabo, & maxime de ludis; de quibus etiam ad Brutum tibi ſcribendum eſt: cujus epiſtolæ, quam interpretari ipſe vix poteram, exemplum pridie tibi miſeram. Atticæ meæ velim me ita excuſes, ut omnem culpam [1] in te transferas, & ei tamen confirmes, [2] me minime totum amorem eo mecum attuliſſe.

1 *In te*] Qui oblitus fueris quod mandaveram, ut eam juberes ſalvere. *Corr.*

2 *Me minime totum*] Quanquam longius diſcedam; futurum tamen, ut abſens eam æque diligam, ac ſi una eſſemus. *Manutius.*

CICERO ATTICO SAL.

XXIX. BRUTI ad te epiſtolam miſi. Dii boni, quanta [1] *ἀμηχανία*! cognoſces, cum legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi aſſentior. Ad M. Ælium [2] nullus tu quidem domum, ſed ſicubi inciderit. De [3] Tulliano ſemiſſe M. Axianum adhibebis, ut ſcribis. Quod cum Coſiano egiſti, optime. Quod non ſolum mea, verum etiam tua

1 Α'μηχανία] Conſilii inopia.

2 *Nullus tu quidem domum*] Non tu quidem ad eum domum veneris; ſed, ſicubi inciderit, alloquaris. Ep. 17. *Man.*

3 *Tulliano ſemiſſe* [Vide epiſt. 27. *Idem.*

tua expedis, gratum. Legationem probari meam gaudeo. Quod promittis, dii faxint: quid enim mihi meis jucundius? ſed [4] iſtam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perſcribam omnia. De Planco, & Decimo, ſane velim. Sextum ſcutum abjicere nolebam. De Mundo, ſi quid ſcies. Reſcripſi ad omnia tua: nunc noſtra accipe. Quintus filius [5] uſque Puteolos: mirus civis, ut tu Favonium, Aſinium dicas: & quidem duas ob cauſas, & ut mecum; & [6] σπείσασθαι vult cum Bruto, & Caſſio. Sed tu quid ais? ſcio enim te familiarem eſſe Othonum: ait hic ſibi Juliam [7] ferre: conſtitutum enim eſſe diſcidium. Quæſivit ex me pater, qualis eſſet fama. Dixi, nihil ſane me audiſſe (neſciebam enim cur quæreret) [8] niſi de ore, & patre. Sed quorſus, inquam? At ille, [9] filium velle. Tum ego, etſi [10] ἐβδελυττόμην, tamen negavi putare me illa eſſe vera. [11] Σκοπὸς (hoc eſt enim) huic noſtro nihil præbere. Illa autem [12] οὐ παρὰ τοῦτο. Ego tamen ſuſpicor hunc, ut ſolet, allucinari. Sed velim quæras (facile autem potes) & [13] me certiorem.

Obſecro te, quid eſt hoc? Signata jam epiſtola, Formiani, qui apud me cœnabant, Plancum ſe ajebant, hunc [14] Buthrotium, pridie, quam hoc ſcribebam, id eſt, III Nonas, vidiſſe demiſſum [15] ſine phaleris: ſervulos autem dicere,

4 *Iſtam, quam tu excipis, metuo*] Ne parum jucundus ei meus ſit reditus. Dictum joco. Atticus, ad ſuperiorem reſpondens epiſtolam, ſcripſerat, ſpem eſſe, rediturum brevi Ciceronem, & cum ſuis Romæ victurum: id eſſe omnibus jucundiſſimum, præterquam uni Atticæ, quæ placari nollet. Dictum hoc quoque per jocum. *Mongaltus*.

5 *Uſque Puteolos*] Profecutus eſt, vel potius proſequetur profecturum. *Corr.*

6 Σπείσασθαι] Fœdus facere.

7 *Ferre*] Scilicet conditionem; quod loquendi genus frequens eſt; hoc eſt, matrimonium offerre. *Gravius*.

8 *Niſi de ore, & patre*] Dixi, me Juliæ patrem cognoviſſe, illam autem de facie tantum, de fama nihil ſcire. *Man.*

9 *Filium velle*] Juliam ducere. *Idem*.

10 Ἐβδελυττόμην] Abominabar.

11 Σκοπὸς] *Scopus, finis*. Norat Quinti patris avaritiam, qui nihil ſpectaret aliud, quam ut filio ne quid in ſumptum præberet, ideoque ei concederet de uxore ducenda. *Manut.*

12 Οὐ παρὰ τοῦτο] *Non in eo*: non in eo ponit rem, aut difficultatem, quaſi quod Q. filius dives non ſit, hoc non curat, dum illum habeat maritum. Ita enim videtur crediſſe Q. frater. *Corr.* Non Q. frater, ſed Q. filius. *Mongaltus*.

13 *Certiorem*] Supple, facias.

14 *Buthrotium*] Qui profectus erat ad agrum Buthrotium dividendum. Ep. 2. lib. XVI. *Manut.*

15 *Sine phaleris*] Phaleræ proprie ſunt, quæ frontibus equorum, ornatus gratia, imponuntur. Μεταφορικῶς aliis de rebus uſurpantur. *Idem*.

Digitized by Google

cere, eum, & [16] agripetas ejectos a Buthrotiis. Macte. Sed amabo te, perſcribe mihi totum negotium.

16 *Agripetae*] Qui Plancum ſecuti, partem agri Buthrotii petierant, ſedem in alieno quaerentes. Epiſt. 1. & 4. lib. XVI. & Phil. 7. *Idem*.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER XVI.

CICERO ATTICO SAL.

I. NONIS Quint. veni in Puteolanum. Poſtridie iens ad Brutum in [1] Neſidem hæc ſcripſi. Sed eo die, quo veneram, cœnanti Eros tuas literas. Itane? [2] Nonis *Juliis*? [3] Dii hercule iſtis. Sed ſtomachari totum diem licet. [4] Quidquamne turpius, quam Bruto, Juliis?

1 *Neſidem*] Neſis inſula Campaniæ, in qua Brutus erat in villa Luculli filii. Meminit Plinius l. XIX. cap. 8. *Popma.*

2 *Nonis Juliis?*] Scripſerat Atticus Ciceroni, Bruti ludos eſſe proſcriptos ſic, *A Nonis Juliis ad* III. *Idus*: ut ſcilicet populo ſignificaretur, ad ſextum diem ludos eſſe duraturos. Eam proſcriptionem ut maxime turpem Cicero deteſtatur: nec id quidem injuria: quia certe nimis abſurdum videretur, apparere *Julii* nomen in proſcriptione ludorum, quos Brutus daret, is, qui ipſum Julium non ferens vita privaſſet. Oportebat autem non Nonis *Juliis* proſcribere, ſed Nonis *Quintilibus*; primum, ne tyranni nomen uſurparetur: deinde, quæ ad Cæſaris honorem civitas non libera conſtituiſſet, ea ne confirmarentur. Nam ex hiſtoria notum eſt, decreviſſe ſenatum, ut *Julius* menſis e Cæſaris nomine vocaretur, *Quintilis* ante dictus. Sed de Bruti ludis ita proſcriptis unde afferam, ſi quis quærat; locus eſt infra, unde didici: quo ex loco deſcripta verba recitabimus. Sic igitur epiſt. 4. lib. XVI. *In Neſida* VIII. *Idus. Ibi Brutus. Quam ille doluit de Nonis Juliis! Mirifice eſt conturbatus. Itaque ſeſe ſcripturum ajebat, ut venationem eam, quæ poſtridie ludos Apollinares futura eſt, proſcriberent*, III. *Idus Quintil.* non, III. *Idus Jul.* ut extremum ludorum diem fuiſſe conſtet, IV. Idus, cum dies venationis, quæ ludos eſt Apollinares conſecuta, III. Idus ſit. *Manut.*

3 *Dii hercule iſtis*] Imprecatio eſt adverſus eos, qui ludos Bruti proſcripſerant Nonis Juliis, non vero Nonis *Quintilibus*. Sic quoque loquutus eſt epiſtola 10. hujus libri: *O qualis tu ſemper iſtos! Itane in D. Brutum? Dii iſtis*. Boſius.

4 *Quicquamne*] Magnus Scaliger IV. *de Temporum emendatione* reprehendit & ſatis acriter caſtigat Ciceronem, quaſi annum a Julio Cæſare correctum improbaſſet, & propterea Cæſari obtrectaſſet. Non defuerunt, inquit, qui illud incomparabilis viri divinum factum reprehenderent. Inter quos M. Tullius Cicero, homo potius virtutum Cæſaris obtrectator, quam vitiorum caſtigator, cum anno primo Juliano quidam diceret, cras lyra orietur: Ex edicto, inquit, orietur: tanquam coactus illam ordinationem non ſolum acciperet, ſed audiret. Hoc etiam animadvertere licet ex quadam epiſtola ad Atticum lib. XVI. *Itane? Nonis Juliis? quicquamne turpius, quam Bruto, Nonis Juliis?* Sed Cicero Pompejas Nonas veteris anni ineptiſſime amaſſet, qui Julias anni caſtigati averſatur. Hæc Scaliger. Sed immerito vapulat Cicero, qui non reprehendit annum caſtigatum a Cæſare, ſed Cæſaris ſuper-

Digitized by Google

liis ? redeo ad meum igitur, [5] ἔτι ἐῶμεν ? [6] nihil vidi . Sed quid eſt quæſo, quod agripetas Buthroti conciſos audio ? quid autem [7] Plancus tam curſim (ita enim audiebam) diem, & noctem ? ſane cupio ſcire quid ſit . Meam profectionem laudari gaudeo . [8] Dymæos, agro pulſos, mare infeſtum habere, nil mirum . [9] Videndum eſt ut manſio laudetur . [10] Ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti videtur aliquid præſidii eſſe : ſed, opinor, minuta navigia . Sed jam ſciam, & ad te cras . De Ventidio, [11] πανικὸν puto . De Sexto pro certo habebatur, haud arma . Quod ſi verum eſt ; ſine bello civili video ſerviendum . Quid ergo ? Kal. Jan. in Panſa ſpes ? [12] λῆρος πολὺς in vino, & in ſomno iſtorum . De CCX, optime Ciceronis rationes [13] explicentur . Ovius enim recens : is multa, quæ vellem : in his ne hoc quidem malum, in mandatis, [14] abunde H·S LXXII, ſatis eſſe, affatim prorſus ; ſed Xenonem perexigue, & [15] γλίσχρως præbere . Quo [16] plus permutaſti, quam ad fructum inſula-

perbiam, & ambitionem, qui æque ac Janus & Mars dii, paſſus ſit de ſuo nomine menſem appellari Julium, abrogata veteri Quintilis appellatione. Hinc & Suetonius in Jul. cap. 74. inter illa recenſet, propter quæ jure cæſus eſſe credatur, *menſem e ſuo nomine*. Præterea his Bruto exprobrat Tullius, cum ludos ſuos proſcribi Nonis Juliis paſſus eſt, quod hac ratione probet honores, qui tyranno decreti ſunt ab adulatoribus, & ſic ſuum tyrannicidium ipſe damnet, eum tyranni memoria ſit abolenda . Inde ſtatim ſubdit, *quidquamne turpius Bruto, Juliis?* nimirum quam Juliis, non Quintilibus proſcribi ludos . *Grævius*.

5 Ἔτι ἐῶμεν] Adhucne ſinimus & patimur iſta fieri ? Sic Boſius . Alii vero, ἔλθωμεν, hoc eſt, *diſcedamus* ex Italia .

6 *Nihil vidi*] Poteſt eſſe ἀποσιώπησις ut ſit, Nihil vidi turpius . *Manut.* Aliter Turnebus *Adverſ.* IX. 22. *Nihil vidi*, hoc eſt, imprudens fui, qui nondum diſceſſerim .

7 *Plancus*] Vide XV. epiſt. ult.

8 *Dymæos*] Pompejus, ut Plutarchus ſcribit, captis piratis, magnam eorum partem conſtituerat in agro Dymæo : quod erat & fertile territorium, & a cultoribus infrequens. Ii poſtremo pulſi ea ſede, quam aſſignatam a Pompejo per aliquot annos tenuerant, rurſus ſe ad piraticam veterem artem contulerunt . Dyme civitas eſt in Achaja . *Manut.*

9 *Videndum*] Gaudeo quidem meam profectionem laudari, ſed, quoniam Dymæi mare infeſtum habent ita, ut tuta non ſit navigatio, videndum eſt, ut, ſi forte ob id ſit manendum, manſio quoque laudetur. *Corrad.*

10 Ἐν ὁμοπλοίᾳ *Bruti*] In ſocietate navigandi cum Bruto. *Man.*

11 Πανικὸν] Vanum terrorem .

12 Λῆρος πολὺς] Nugæ multæ .

13 *Explicentur*] Sententia hujus loci hæc eſt . Ducenta decem millia nummum commode præberi poterunt filio Marco, quibus indiget ad ſe tuendum, & debita quæ contraxit ſolvenda . *J. F. Gronov.*

14 *Abunde*] Hoc eſt : Ovius, qui recens Athenis venit, narrat habere ſe in mandatis, a filio mandatum ſibi eſſe, ut referret mihi, ſufficere ad omnia ſummam aſſignatam, *ſatis eſſe, abunde, affatim*. Vide Turneb. Adverſ. XXIII. 29.

15 Γλίσχρως] *Minutatim* : Quod etiam fuerat, inquit Manutius, receptum in epiſtolam ignorantia deſcribentium . *Man.*

16 *Plus permutaſti*, &c.] Scis conveniſſe, ut Ciceroni tantum daremus, quantum reciperetur ex inſularum fructu . Eo ſi quid plus Athenis permutaſti Ciceronis cauſa, vo-

ſularum, id ille annus habeat, in quem itineris ſumptus acceſſit. [17] Hinc ex Kal. April. ad H-S LXXX accommodetur: nunc enim inſulæ tantum. [18] Videndum enim eſt quid, cum Romæ erit: non enim puto ſocrum illam ferendam. Pindaro [19] decumano negaram. Nunc, cujus rei cauſa tabellarium miſerim, accipe. Q. filius mihi pollicetur [20] ſe Catonem. Egit autem & pater, & filius, ut tibi ſponderem: ſed ita, ut tum crederes, cum ipſe cognoſſes. Huic ego literas ipſius arbitratu dabo: eæ te ne moverint. Has ſcripſi in eam partem, ne [21] me motum putares. Dii ſaxint, ut faciat ea, quæ promittit. Commune enim gaudium. [22] Sed ego ..... Nihil dico amplius. Is hinc VII Idus. Ait enim [23] attributionem in Idus; ſe autem urgeri acriter. Tu ex meis literis, quo modo reſpondeas, moderabere. Plura, cum & Brutum videro; & Erotem remittam. Atticæ meæ excuſationem accipio, eamque amo plurimum: cui, & Piliæ ſalutem.

lo id ei concedatur ſupra annuam penſionem, pro ſumptu, quem primo anno fecit dum Athenas proficiſcitur. *Idem*.

17 *Hinc ex Kal. Apr.*] Quoniam aſſignavimus Ciceroni quantum ex inſulis reciperetur, deinceps detur ei ad H-S LXXX: quoniam tanti nunc inſulæ locantur, quæ antea tantummodo LXXI. locabantur. Ex Kalendis autem Apr. quia Ciceroni filio id erat annui temporis initium. Vide XV. 15. *Idem*.

18 *Videndum*] Curandum nobis eſt, ut fit, quod filius in ſumptum habeat, cum Romæ erit. Cum enim Publiæ uxoris meæ matrem ferre non poſſim, divortium erit faciendum: ita dote reddita, re familiari comminuti, unde filio ſuppeditabimus? *Idem*.

19 *Decumano*] Eſt in pleriſque veterum *de Cumano*. Sed cum res obſcura ſit, ſtatui nihil poteſt. *Malaſp.*

20 *Se Catonem*] Talem, qualis erat Cato.

21 *Me motum*] Me fidem habuiſſe verbis Quinti filii. *Manutius*.

22 *Sed ego*] Ἀποσιώπησις. *Idem*.

23 *Attributionem*] Poſuit pro ſolutione pecuniæ, quam debebat Q. filius. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

II. SEXTO Idus duas epiſtolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat: ſed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remiſi citius, quam conſtitueram, [1] ut eſſet qui Hortenſio: & quia [2] equitibus quidem ait ſe Idibus conſtituiſſe.

Hor-

1 *Ut eſſet*] Ut eſſet qui Hortenſio, filio ſcilicet, ſolveret pro parte hereditatis Clunianorum, quam Cicero ab eo emerat. *Gravius*.

2 *Equitibus*] Qui illi fuerint equites, & quodnam negotium fuerit, de quo cum illis

Hortenſius vero impudenter : nihil enim debetur ei , niſi ex tertia penſione , quæ eſt Kal. Sext. ex qua penſione ipſa major pars eſt ei ſoluta aliquanto ante diem . Sed hæc Eros videbit Idibus . De Publilio autem , quod [3] perſcribi oportet , moram non puto eſſe faciendam . Sed cum videas , quantum de jure noſtro deceſſerimus , qui de reſiduis cccc H-S , cc præſentia ſolverimus , reliqua reſcribamus ; loqui cum eo , ſi videbitur , poteris , eum commodum noſtrum expectare debere , cum tanta ſit a nobis jactura facta juris . Sed amabo te , mi Attice , (videſne quam blande ?) omnia noſtra , quoad eris Romæ , ita gerito , gubernato , ut nihil a me expectes . Quanquam enim reliqua ſatis apta ſunt ad ſolvendum ; tamen fit ſæpe , ut ii , qui debent , non reſpondeant ad tempus . Si quid ejuſmodi acciderit , ne quid tibi ſit fama mea potius . Non modo verſura , verum etiam venditione, ſi ita res coget , nos vindicabis . Bruto tuæ literæ gratæ erant . Fui enim apud illum multas horas in Neſide , cum paulo ante tuas literas accepiſſem . Delectari mihi [4] Tereo videbatur , & habere majorem Accio , [5] quam Antonio , gratiam . Mihi autem quo lætiora ſunt , eo plus ſtomachi & moleſtiæ eſt , populum Romanum manus ſuas , non in defendenda Republica , ſed in plaudendo conſumere . Mihi quidem videntur [6] iſtorum animi incendi etiam ad [7] repræſentandam improbitatem ſuam : ſed tamen , *dum modo* [8] *doleant aliquid* , *doleant quodlibet* . [9] Conſilium meum quod ais quotidie magis laudari ; non moleſte

lis conſtituerat Eros, id ſane , ut multa alia in his epiſtolis ignoramus, Attico tamen procul dubio fuerunt perſpectiſſima . Non inepte Manutius Publilios hic intelligi conjicit , qui poſt divortium cum Publilia flagitabant reſtitutionem dotis , ut cum his conſtituiſſe Idibus dicatur Eros. *Idem*.

3 *Perſcribi*] Perſcribi eſt de menſa numerari , aut chirographo ab argentario ſolvere, ut dudum eruditi viri docuerunt , qui modus ſolvendi noſtris mercatoribus eſt notiſſimus , cui opponitur præſente pecunia ſolvere. *Idem* .

4 *Tereo*] Fabula olim ab Accio de Tereo ſcripta , & nunc in Bruti ludis acta. ep. 5. hujus libri . *Corrad.*

5 *Quam Antonio*] Sententia hæc eſt : Brutum putare placuiſſe magis ludos ſuos ob ingenium poetæ , quam quod curator eorum Lucius Antonius operam dederit , ut placerent. *J. F. Gronov.*

6 *Iſtorum*] Antonii , & ſimilium.

7 *Repræſentandam*] Citius aliquanto , quam feciſſent , oſtendendam. *Manut.*

8 *Doleant*] His plauſibus : *Corrad.* Ex Afranio ſumpta ſunt , ut eſt in Tuſcul. IV. 20. Vult autem clariſſimus Buherius hic legi *doleat* ; quo modo Terentius , *Eunuch.* I. 2. 13. *Ut aut hoc tibi doleret itidem , ut mihi dolet* .

9 *Conſilium*] Diſcedendi ex Italia. *Man.*

leſte fero; expectabamque, ſi quid de eo ad me ſcriberes. Ego enim in varios ſermones incidebam. Quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutiſſime integrum eſſet. Sed quoniam furcilla extrudimur, Brunduſium cogito. Facilior enim, & exploratior devitatio legionum fore videtur, quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sextius VI Idus expectabatur, ſed non venerat, quod ſciam. Caſſius cum claſſicula ſua venerat. Ego cum eum vidiſſem V Kal. in Pompejanum cogitabam, inde [10] Æculanum. Noſti reliqua. De Tutia ita putaram. De Æbutio non credo: nec tamen curo plus, quam tu. Planco & Oppio ſcripſi equidem, quoniam rogaras: ſed, ſi tibi videbitur, ne neceſſe habueris reddere. Cum enim tua cauſa fecerint omnia, vereor ne meas literas ſupervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique: quem tibi amiciſſimum cognovi. Verum, ut voles. Tu, quoniam ſcribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, ſi ante eo veneris, quam mihi in Italiam te auctore veniendum ſit. Literas ad me quam ſæpiſſime, ſi de rebus minus neceſſariis aliquem nactus; ſin autem erit quid majus, domo emittito. [11] Ἡρακλείδιον, ſi Brunduſium ſalvi, adoriemur. De gloria miſi tibi. Cuſtodies igitur, ut ſoles: (ſed notentur [12] eclogarii) quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio duntaxat legat. Mihi valde placent: mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

10 *Æculanum*] Oppidum in Hirpinis.

11 Ἡρακλείδιον] *Opus ſit ſimile, quæ ſcripſit Heraclides Ponticus*. Vide XV. 4.

12 *Eclogarii*] Ab ecloga deſcendit *eclogarius*, quæ vox nuſquam occurrit alibi. *Eclogas* vocabant locos inſignes e libris excerptos. Proinde homo *eclogarius* is eſt, qui ejuſmodi eclogas colligit: liber *eclogarius*, qui continet: locus in libro *eclogarius*, notabilis & dignus qui excerpatur. *Notentur*, qui legantur *in convivio duntaxat*, inquit Mongaltus. Cur autem in convivio legi permittit? Quoniam, ut videtur, nihil periculi eſt a calauris, minus a memoria convivarum. De uſu legendi in conviviis, Plinius epiſt. III. 5. Juvenalis, XI. 178. *Olivetus*.

CICERO ATTICO SAL.

III. TU vero ſapienter (nunc demum enim reſcribo his literis, quas mihi miſiſti) convento Antonio Tiburi,

buri, ſapienter igitur, quod manus dediſti, quodque etiam ultro gratias egiſti. Certe enim, ut ſcribis, deſeremur potius a Republica quam a re ſamiliari. Quod vero ſcribis te magis & magis delectari, [1] *o Tite ſi quid ego*, [2] addis mihi ſcribendi alacritatem. Quod Erotem non ſine munuſculo expectare dicis; gaudeo non feſelliſſe eam rem opinionem tuam: ſed tamen idem [3] *σιώταγμα* miſi ad te retractatius, & quidem [4] *ἀρχέτυπον* ipſum, crebris locis inculcatum & refectum. Hunc tu tralatum in [5] macrocolum lege arcano convivis tuis: ſed, ſi me amas, hilaris, & bene acceptis; ne in me ſtomachum erumpant, cum ſint tibi irati. De Cicerone velim ita ſit ut audimus. De Xenone coram cognoſcam, quanquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter, neque illiberaliter. De Herode faciam ut mandas: & ea, quæ ſcribis, ex Sauſejo, & e Xenone cognoſcam. De Quinto filio, gaudeo tibi meas literas prius a tabellario meo, quam ab ipſo, redditas: quanquam te nihil feſelliſſet: veruntamen. Sed expecto, quid ille tecum, quid tu viciſſim: nec dubito, quin ſuo more uterque. Sed eas literas Curium mihi ſpero redditurum: qui quidem, etſi per ſe eſt amabilis, a meque diligitur; tamen accedit magnus cumulus commendationis tuæ. Literis tuis ſatis reſponſum eſt. Nunc audi, quod, etſi intelligo ſcribi neceſſe non eſſe, ſcribo tamen. Multa me movent in diſceſſu, in primis mehercule, quod disjungor a te. Movet etiam navigationis labor, alienus non ab ætate ſolum noſtra, verum etiam a dignitate; tempuſque diſceſſus ſubabſurdum. Relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in prædiolis noſtris, & belle ædificatis, & ſatis amœnis conſumi potuit, in peregrinatione conſumimus. Conſolantur hæc. Aut proderimus aliquid Ciceroni, aut, quantum profici poſſit, judicabimus. Deinde tu jam, ut ſpero, & ut promittis, aderis: quod quidem ſi acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maxime autem me angit ratio [6] reliquorum meorum: quæ quan-

1 *O Tite*] Libro, qui, *Cato major*, inſcribitur, cujus principium eſt: *o Tite*, &c.

2 *Addis*] Muretus & Boſius, *addit*.

3 *Σύνταγμα*] *Opus*, libros de Gloria.

4 *Ἀρχέτυπον*] *Exemplar primigenium*.

5 *Macrocolum*] Vide XIII. 25.

6 *Reliquorum*] Hoc loco *reliqua* ſunt debita nondum exacta. *Erneſtus*.

quanquam explicata ſunt; tamen, quod & Dolabellæ nomen in iis eſt, & attributione mihi nomina ignota, conturbor: nec me ulla res magis angit ex omnibus. Itaque non mihi videor erraſſe, quod ad Balbum ſcripſi apertius, ut, ſi quid tale accidiſſet, ut [7] non concurrerent nomina, ſubveniret; meque tibi etiam mandaſſe, ut, ſi quid ejuſmodi accidiſſet, cum eo communicares: quod facies, ſi tibi videbitur, eoque magis, ſi proficiſceris in Epirum. Hæc ego conſcendens e Pompejano tribus actuariolis, decem ſcalmis. Brutus erat in Neſide etiam nunc, Neapoli Caſſius. Ecquid amas Dejotarum, & [8] non amas Hieram? qui, ut Bleſamius venit ad me, cum ei præſcriptum eſſet, ne quid ſine Sexti noſtri ſententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam noſtrum retulit. Atticam noſtram cupio abſentem ſuaviari: ita mihi dulcis ſalus viſa eſt, per te miſſa ab illa. Referes igitur ei plurimam, itemque Piliæ dicas velim.

7 *Non concurrerent*] Dies nominum mihi attributorum non quadraret cum ea die quæ præſtituta eſt iis nominibus, quæ ipſe feci, diſſolvendis; ſed aliquanto longior eſſet. *Boſius*.

8 *Non amas*] Dictum ἀρειακῶς. Miſerat eum Dejotarus, ut Armeniam, ſibi a Cæſare ereptam, emeret ab Antonio: quod factum eſt, Fulvia, quæ Antonii uxor erat, intercedente, id eſt, cum Dejotari legatis de pretio paciſcente. Vide *Philipp.* II. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. ITA ut heri tibi narravi, vel fortaſſe hodie (Quintus enim altero die ſe ajebat) in Neſida VIII Idus. Ibi Brutus. Quam ille doluit de Nonis [1] *Juliis*! mirifice eſt conturbatus. Itaque ſeſe ſcripturum ajebat, ut venationem etiam, quæ poſtridie ludos Apollinares futura eſt, proſcriberent, III Id. *Quint.* Libo intervenit. Is Philonem, Pompeji libertum, & Hilarum ſuum libertum, veniſſe [2] a Sexto cum literis ad Conſules, ſive quo alio nomine ſunt. Earum exemplum nobis legit. Dixi quid videretur: pauca [3] παρὰ λέξιν: cæteroqui & ſatis graviter, & non contumaciter. Tantum addi placuit, quod erat, *Coſſ.* ſolum, ut eſſet, *Prætt. Tribb. Pleb. Senatui*; ne

1 *Juliis*] Vide ſupra, epiſt. 1.

2 *A Sexto*] Pompejo. *Manutius*.

3 Παρὰ λέξιν] Minus proprie dicta.

ne illi non proferrent eas, quæ ad ipſos miſſæ eſſent. Sextum autem nuntiant cum una ſolum legione fuiſſe Carthagine: eique eo ipſo die, quo oppidum [4] Boream cepiſſet, nuntiatum eſſe [5] de Cæſare: capto oppido, miram lætitiam, commutationemque animorum, concurſumque undique: ſed illum ad ſex legiones, quas in ulteriore reliquiſſet, revertiſſe. Ad ipſum autem Libonem ſcripſit, nihil eſſe, niſi ad larem ſuum liceret. Summa poſtulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique ſint. Hæc fere de Sexto. De Buthrotiis undique quærens nihil reperiebam. Alii, conciſos agripetas: alii, Plancum, acceptis nummis, relictis illis, aufugiſſe. Itaque non video ſciturum me, quid ejus ſit, ni ſtatim [6] aliquid literarum. Iter illud Brunduſium, de quo dubitabam, ſublatum videtur: legiones enim adventare dicuntur. Hæc autem navigatio habet quaſdam ſuſpiciones periculi: itaque conſtituebam uti [7] ὁμοπλοΐᾳ. Paratiorem offendi Brutum, quam audiebam. Nam & ipſe Domitius bona plane habet dicrota: ſuntque navigia præterea luculenta Sextii, Buciliani, cæterorum. Nam Caſſii claſſem, quæ plane bella eſt, non numero ultra fretum. Illud eſt mihi ſubmoleſtum, quod parum Brutus properare videtur. Primum confectorum ludorum nuntios expectat: deinde, quantum intelligo, tarde eſt navigaturus, conſiſtens in locis pluribus: tamen arbitror eſſe commodius tarde navigare, quam omnino non navigare. [8] Et, ſi, cum proceſſerimus, exploratiora videbuntur, Eteſiis utemur.

4 *Boream*] Fortaſſe oppidum, de quo Plinius lib. V. cap. 4. *Popma.* Cum urbem in Hiſpania nullam reperiam, trajecta literula *Eboram* libentiſſime legerim, quæ urbs eſt Luſitaniæ. *Turneb. Adverſ.* XXIII. 30.

5 *De Cæſare*] Romæ occiſo. *Manut.*

6 *Aliquid literarum*] Dederis. *Corr.*

7 Ὁμοπλοΐᾳ] Societate navigationis.

8 *Et, ſi, cum proceſſerimus*] Si ubi jam in curſu fuerimus, ſpeculatoriæ naves, ut mox eſt, præmiſſæ explorandi itineris cauſa, nobis referent mare pacatum liberumque a piratis eſſe, omiſſo Bruto ventis Eteſiis nos mandabimus. *J. F. Gronov.* De navigandi voluntate, & de Eteſiis, vide *Fam.* XIV. 25.

CICERO ATTICO SAL.

V. TUAS jam literas Brutus expectabat : cui quidem ego novum attuleram de Tereo Attii. Ille [1] Brutum putabat. Sed tamen rumoris neſcio quid afflaverat, [2] commiſſione Græcorum frequentiam non fuiſſe : quod quidem me minime fefellit : ſcis enim, quid ego de [3] Græcis ludis exiſtimem. Nunc audi quod pluris eſt, quam omnia. [4] Quintus fuit mecum dies complures : &, ſi ego cuperem, ille vel plures fuiſſet : ſed, quantum fuit, incredibile eſt, quam me in omni genere delectarit : in eoque maxime, in quo minime ſatisfaciebat. Sic enim commutatus eſt totus & ſcriptis meis quibuſdam, quæ in manibus habebam, & aſſiduitate orationis, & præceptis, ut tali animo in Rempublicam quali nos volumus, futurus ſit. Hoc cum mihi non modo confirmaſſet, ſed etiam perſuaſiſſet; egit mecum accurate multis verbis, tibi ut ſponderem, ſe dignum & te, & nobis futurum; neque ſe poſtulare, ut ſtatim crederes : ſed cum ipſe perſpexiſſes, tum ut ſe amares. Quod niſi fidem mihi feciſſet, judicaſſemque hoc, quod dico, firmum fore; non feciſſem id, quod dicturus ſum. Duxi enim mecum adoleſcentem ad Brutum. Sic ei probatum eſt, quod ad te ſcribo, ut ipſe crediderit; me ſponſorem accipere noluerit : eumque laudans amiciſſime mentionem tui fecerit : complexus, oſculatuſque dimiſerit. Quamobrem etſi magis eſt, quod gratuler tibi, quam quod te rogem, tamen etiam rogo, ut, ſi quæ minus antea propter infirmitatem ætatis conſtanter ab eo fieri videbantur, ea judices illum abjeciſſe; mihique credas, multum allaturam, vel plu-

1 *Brutum*] Attii poetæ fabulam de L. Junio Bruto, qui Reges expulit. *Corr.*

2 *Commiſſione Græcorum*] Id eſt, cum Græci ludi ederentur. Committere ludos, eſt edere. *Grævius*.

3 *Græcis ludis*] In ludis Græcis erant fabulæ, quas vocabant Satyricas : Horatius vocat *Satyros*, de Arte Poet. 221. Id ſpectaculi quid eſſet, Iſaacus Caſaubonus explicavit libro *de Satyrica Græcorum Poeſi*, itemque Jul. Cæſ. Bulengerus lib. *de Circo*, cap. 38. Has amare poterat fabulas ſpectator, *& potus & exlex*, ut Horatius ait *ibid.* 229. Quid mirum, ſi non amaret Cicero! Viſatur epiſt. 1. lib. VII. *ad Fam.* Illic Græcos ludos cum Oſcis conjungit. In his Oſci actores erant, & Oſcus ſermo : in illis Græci agebant Græce : in utriſque oblectatio erat plebis, & ſervorum, qui plerique Græci. *Olivetus*.

4 *Quintus*] Q. filius. *Corrad.*

plurimum potius, ad illius judicium confirmandum, auctoritatem tuam. Bruto cum ſæpe injeciſſem de ὁμοπλοΐᾳ, non perinde, atque ego putaram, arripere viſus eſt. Exiſtimabam [5] μετεωρότερον eſſe: & hercule erat, & maxime de ludis. At mihi, cum ad villam rediſſem, Cn. Luccejus, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiverſantem, ſed expectantem, ſi qui forte caſus. Itaque dubito, an Venuſiam tendam, & ibi expectem de legionibus: ſi aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem: ſi neutrum erit [6] ἀσφαλές, eodem revertar. [7] Jocari me putas? moriar, ſi quiſquam me tenet præter te. Etenim circumſpice: [8] ſed ante erubeſco. [9] O dies in auſpiciis Lepidi lepide deſcriptos, & apte ad conſilium reditus noſtri! Magna [10] ῥοπή ad proficiſcendum [11] tuis literis. Atque utinam te illic. Sed ut conducere putabis. [12] Nepotis epiſtolam expecto. Cupidus ille [13] meorum, qui ea, quibus maxime [14] γαυριῶ, legenda non putet? & ais [15] μετ' ἀμύμονα. Tu vero [16] ἀμύμων: ille quidem [17] ἄμβροτος. Mearum epiſtolarum nulla eſt [18] συναγωγή: ſed habet Tiro inſtar ſeptuaginta: & quidem ſunt a te quædam ſumendæ. Eas ego oportet perſpiciam, corrigam. Tum denique edentur.

5 Μετεωρότερον] Suſpenſiore animo.

6 Ἀσφαλὲς] Tutum, ſecurum.

7 *Jocari me putas*] Scilicet in eo quod dicturus ſum. Atqui non jocor, & dicam ex animo. *J. F. Gronov.*

8 *Sed ante*] Circumſpice, inquit Cicero, num quis ſit alius, cujus cupiditate remanere velim, ſed ante oculos tuos, & in os tuum hoc dicere erubeſco, ne me blandum exiſtimes. *Idem*.

9 *O dies, &c.*] Deſcripti dies erant, quibus Lepidum, qui erat pontifex max. cum augurum collegio dare operam auſpiciis oportebat. Lætatur igitur, eam ſibi fore cauſam, cur mature ad urbem redeat. Erat enim augur. *Manut.*

10 Ῥοπὴ] Impulſio, momentum.

11 *Tuis literis*] Ineſt, cum te affore promittas. Ep. 3. hujus libri. *Corrad.*

12 *Nepotis*] Cornelii Nepotis clariſſimi hiſtorici, ad quem fuerunt Ciceronis libri epiſtolarum. Is non multum tribuebat philoſophiæ, atque adeo exagitabat ipſos philoſophos; quod indicant ipſius verba ex epiſtola ad Ciceronem, quæ Lactantius refert lib. III. cap. 16. Inſtitut. *Popma.*

13 *Meorum*] Scriptorum. *Manut.*

14 Γαυριῶ] *Glorior.*

15 Μετ' ἀμύμονα] *Poſt carentem nævo*. Reſpicitur Iliad. Β'. 674. ubi Nireus formoſiſſimus dicitur, poſt Achillem *nævo carentem*. Atticus enim ſcripſerat, Cornelium Nepotem, qui deſiderio ſcriptorum ejus tenebatur, eſſe optimum ſcriptorem, ſcilicet poſt Ciceronem. Quam deinde laudem a ſe Cicero modeſte amovet.

16 Ἀμύμων] *Carens nævo.*

17 Ἄμβροτος] *Immortalis, divinus.*

18 Συναγωγὴ] *Collectio.* Hinc volunt fuiſſe omnes a Tirone collectas.

CICERO ATTICO SAL.

VI. EGO adhuc (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commode, quam ſtrenue navigavi : remis enim magnam partem : [1] prodromi nulli . Illud ſatis opportune : duo ſinus fuerunt , quos tramitti oportet , Pæſtanus , & Vibonenſis : utrumque pedibus [2] æquis tranſmiſimus . Veni igitur ad Sicam octavo die e Pompejano , cum unum diem Veliæ conſtitiſſem : ubi quidem fui ſane libenter apud Thalnam noſtrum : nec potui accipi , illo abſente præſertim , liberalius . IX. Kal. igitur ad Sicam . Ibi tanquam domi meæ ſcilicet . Itaque [3] obduxi poſterum diem . Sed putabam , cum Rhegium veniſſem , fore , ut illic , [4] δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες , cogitaremus , [5] corbitane Patras , an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum , atque inde Corcyram : & , ſi oneraria , ſtatimne freto , an Syracuſis . Hac ſuper re ſcribam ad te Rhegio . Mehercule , mi Attice , ſæpe mecum [6] ἤ δ᾽ ἄρ᾽ ὁδός σοι τί δυνάται ; cur ego tecum non ſum ? cur , ocellos Italiæ , villulas meas non video ? ſed id ſatis ſuperque . Tecum me non eſſe ? quid fugientem ? periculumne ? id nunc quidem , niſi fallor , nullum eſt . Ad ipſum enim revocat me auctoritas tua : ſcribis enim in cælum ferri profectionem meam , ſed ita , ſi ante Kal. Jan. redeam : quod quidem certe enitar . Malo enim vel cum timore domi eſſe , quam ſine timore Athenis tuis . Sed tamen proſpice , quo iſta vergant : mihique aut ſcribe , aut , quod multo malim , affer ipſe . Hæc hactenus . Illud velim in bonam partem accipias , me agere tecum , quod tibi majori curæ ſciam eſſe , quam ipſi mihi . Nomina mea , per deos , expedi , exſolve . Bella reliqua reliqui : ſed opus eſt diligen-

1 *Prodromi*] Venti Aquilones , qui exortum Caniculæ octo diebus antecedunt , & IV. Id. Jul. flare incipiunt . *Popma.*

2 *Æquis*] Vulgo *equis*. Pedes proprie ſunt funes ad angulos velorum , quibus ea vertebantur . Hinc & pro velis . Hinc *æqui pedes* ſunt vela æqualiter tenſa , quod fiebat cum æquate auræ velorum ſinus implebant . *Salmaſ. Plin. Exerc.*

3 *Obduxi*] Ducere diem , noctem , eſt trahere & inſumere . Obducere autem eſt longius & diutius ducere ac protrahere , ut Obmanere , diu manere , *Feſtus*. Popma.

4 Δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες] *Longam navigationem meditantes*. Odyſſ. Γ. *169*.

5 *Corbita*] Oneraria navi . *Manut.*

6 Ἤ δ᾽ ἄρ᾽ ὁδός] Vide XV. 11.

ligentia, coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. perſolutum ut ſit. Cum Publilio quo modo agendum ſit, videbis. Non debet urgere, quoniam jure non utimur, ſed tamen ei quoque ſatisfieri plane volo. Terentiæ vero quid ego dicam? etiam ante diem, ſi potes. Quin, ſi, ut ſpero, celeriter in Epirum; hoc, quod [7] ſatiſdato debeo, peto a te, ut ante provideas, planeque expedias, & ſolutum relinquas. Sed de his ſatis, metuoque, ne tu nimium putes. Nunc negligentiam meam cognoſce. De gloria librum ad te miſi; at in eo proœmium id eſt, quod in Academico tertio. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen proœmiorum. Ex eo eligere ſoleo, cum aliquod [8] σύγγραμμα inſtitui. Itaque jam in Tuſculano, qui non meminiſſem me abuſum iſto proœmio, conjeci id in eum librum, quem tibi miſi. Cum autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. Itaque ſtatim novum proœmium exaravi; tibi miſi. Tu illud defecabis, hoc agglutinabis. Piliæ ſalutem dices, & Atticæ, deliciis atque amoribus meis.

7 *Satisdato*] Satisdato debet, qui pro alio cavit idonea cautione. Videtur intelligere Montani nomen, pro quo ſe ſoluturum ſpoponderat ep. 15. hujus libri. *J. F. Gronovius*.

8 Σύγγραμμα] Scriptum, librum.

CICERO ATTICO SAL.

VII. OCTAVO Id. Sext. cum a Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) ſtadia circiter ccc proceſſiſſem, rejectus ſum auſtro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi cum ventum expectarem (erat enim villa Valerii noſtri, ut familiariter eſſem, & libenter) Rhegini quidam, illuſtres homines, eo venerunt, Roma ſane recentes: in iis Bruti noſtri hoſpes, qui Brutum Neapoli reliquiſſet. Hæc afferebant, edictum Bruti, & Caſſii; & fore frequentem Senatum Kalendis; a Bruto & Caſſio literas miſſas ad Conſulares; & Prætorios; ut adeſſent, rogare. Summam ſpem nuntiabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, noſtri Romam redirent. Addebant etiam, me deſiderari, ſubaccuſari. Quæ

Digitized by Google

cum audiſſem, ſine ulla dubitatione abjeci conſilium profectionis; quo mehercule ne antea quidem delectabar. Lectis vero tuis literis, admiratus equidem ſum, te tam vehementer ſententiam commutaſſe; ſed non ſine cauſa, arbitrabar. Etſi, quamvis non fueris ſuaſor & impulſor profectionis meæ, approbator certe fuiſti, dummodo Kal. Jan. Romæ eſſem. Ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abeſſem; in flammam ipſam venirem. Sed hæc, etiam ſi non prudenter, tamen [1] ἀνεμέσητα ſunt, primum, quod de mea ſententia acta ſunt; deinde, etiam ſi te auctore, quid debet, qui conſilium dat, præſtare præter fidem? Illud admirari ſatis non potui, quod ſcripſiſti his verbis: *Veni igitur tu, qui* [2] *εὐθανασίαν, veni: relinques patriam?* An ego relinquebam, aut tibi tum relinquere videbar? Tu id non modo non prohibebas, verum etiam approbabas. Graviora, quæ reſtant. *Velim* [3] *σχόλιον aliquod elimes ad me, oportuiſſe te iſtuc facere*. Itane, mi Attice, defenſione eget meum factum, præſertim apud te, qui id mirabiliter approbaſti? Ego vero iſtum [4] *ἀπολογισμὸν συντάξομαι*, ſed ad eorum aliquem, quibus invitis & diſſuadentibus profectus ſum. Etſi quid jam opus eſt σχολίῳ? Si perſeveraſſem, opus fuiſſet. At hoc ipſum [5] non conſtanter. Nemo doctus unquam (multa autem de hoc genere ſcripta ſunt) mutationem conſilii inconſtantiam dixit eſſe. Deinceps igitur hæc: *Nam, ſi a* [6] *Phædro noſtro, expedita excuſatio eſſet: nunc quid reſpondemus?* Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non poſſim, flagitii ſcilicet plenum, & dedecoris. Utinam a primo ita tibi eſſet viſum! tu mihi, ſicut eſſe ſoles, fuiſſes Cato. Extremum illud vel moleſtiſſimum: *Nam Brutus noſter ſilet*; hoc eſt, non audet hominem id ætatis monere. Aliud nihil habeo, quod ex iis a te verbis

1 Ἀνεμέσητα] Non reprehendenda.
2 Εὐθανασίαν] *Præclaram mortem*, ſupple, laudas, optas. Vide XV. 20.
3 Σχόλιον] *Commentarium*.
4 Ἀπολογισμὸν] *Defenſionem componam*.
5 *Non conſtanter*] Objectio. Non profectus es quidem, ſed voluiſti tamen.
6 *Phædro*] Si hoc fieret a Phædro noſtro, facilis illi excuſatio eſſet. Sic enim reſponderet. Ego de honeſto nihil cogito, dolorem fugio, ſummum bonum in voluptate pono. Nunc quid tu reſpondebis, o Cicero, qui non, ut Phædrus, Epicuream ſectam, ſed illam Socraticam, quæ virtutem & officium colit, es ſecutus? *Manut.*

Digitized by Google

bis ſignificari putem : & hercule ita eſt . Nam XVI Kal. Sept. cum veniſſem Veliam , Brutus audivit : erat enim cum ſuis navibus apud Heletem fluvium citra Veliam millia paſſuum III. Pedibus ad me ſtatim . Dii immortales , quam valde ille reditu , vel potius reverſione mea lætatus ? Effudit illa omnia , quæ tacuerat ; ut recordarer illud tuum , *nam Brutus noſter ſilet* . Maxime autem dolebat , me Kal. Sext. in Senatu non fuiſſe . Piſonem ferebat in cælum : ſe autem lætari , quod effugiſſem duas maximas vituperationes . Unam , quam itinere faciendo me intelligebam ſuſcipere , deſperationis , ac [7] relictionis Reipublicæ : [8] flentes mecum vulgo querebantur , quibus de meo celeri reditu non probabam . Alteram , de qua Brutus , & qui una erant , (multi autem erant) lætabantur , quod eam vituperationem effugiſſem , me exiſtimari ad Olympia . Hoc vero nihil turpius quovis Reipublicæ tempore : ſed [9] hoc [10] *ἀναπολόγητον* . Ego vero auſtro gratias miras , qui me a tanta infamia averterit . Reverſionis has ſpecioſas cauſas habes , juſtas illas quidem , & magnas : ſed nulla juſtior , quam quod tu idem aliis literis : *Provide , ſi cui quod debetur , ut ſit , unde par pari reſpondeatur . Mirifica enim* [11] δυσχρηστία *eſt propter metum armorum* . In freto medio hanc epiſtolam legi , ut , quid poſſem providere , in mentem mihi non veniret , niſi ut præſens me ipſe defenderem . Sed hæc hactenus : reliqua coram . Antonii edictum legi a Bruto , & [12] horum contra , ſcriptum præclare . Sed quid iſta edicta valeant , aut quo ſpectent , plane non video : nec ego nunc , ut Brutus cenſebat , iſtuc ad Rempublicam capeſſendam venio . Quid enim fieri poteſt ? num quis [13] Piſoni eſt aſſenſus ? num rediit ipſe poſtri-

7 *Relictionis*] Tam novum euribus meis hoc nomen eſt , ut id temere recipere & probare hæreem . In antiquioribus exemplaribus , *Religionis* legitur . Nos magis vitium & maculam aliquam ſubeſſe , affirmare audemus , quam quomodo caſtigari & elui poſſit proferre . *Victor.*

8 *Flentes*] Victorius & Boſius , *euntes* , contre librorum omnium fidem . Senſus autem eſt , Qui me , cum diſcederem navem conſcenſurus , deducebant , flentes querebantur me reliquere rempublicam , nec credebant me tam celeriter rediturum eſſe Kelendis Januarii , quod ego præ me ferebam . *Grævius* .

9 *Hoc*] Tempore ita turbulento .

10 *Ἀναπολόγητον*] Careret defenſione .

11 *Δυσχρηστία*] Difficultas verſuræ faciendæ , ſeu mutuo ſumendæ pecuniæ .

12 *Horum*] Bruti & Caſſii prætorum .

13 *Piſoni*] Cui in ſenatu in Antonium invehenti nemo aſſenſus eſt armorum metu . Fam. XII. 2. & Philipp. I. *Manut.*

Digitized by Google

poſtridie? Sed abeſſe hanc ætatem longe [14] a ſepulcro negant oportere. Sed obſecro te, quid eſt quod audivi de Bruto? Piliam [15] πειράζεσθαι παραλύσει, te ſcripſiſſe ajebat. Valde ſum commotus: etſi idem, te ſcribere, ſperare melius. Ita plane velim. Ei dicas plurimam ſalutem, & ſuaviſſimæ Atticæ. Hæc ſcripſi navigans, cum Pompejanum accederem, XIV Kal.

14 *A ſepulcro*] Id eſt, a patria, in qua ſolemus ſepulcrum nobis conſtituere. *Manutius*. Quamvis ſpes nulla ſit, tutiorem in urbe mihi ſtationem fore, quam Piſoni; hoc tamen adibo quodcunque periculi eſt, atque iis ſatisfaciam, qui me putant ſatis vixiſſe diu, ut ne diutius appetam. Vide *Phil.* II. 46, & *Fam.* XVI. 23. *Mongaltius*.

15 Πειράζεσθαι παραλύσει] *Tentari paralyſi*, ſeu nervorum reſolutione, ut vertit Celſus, lib. III. c. 27. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

VIII. CUM ſciam quo die venturus ſim, faciam ut ſcias. Impedimenta expectanda ſunt, quæ Anagnia veniunt: & familia ægra eſt. Kal. veſperi literæ mihi ab Octaviano. Magna molitur. Veteranos, quique Caſilini, & Calatiæ ſunt, perduxit ad ſuam ſententiam: nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc ſpectat, ut ſe duce bellum geratur cum Antonio. Itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem ſequamur? Vide [1] nomen: vide ætatem. Atque a me poſtulat, primum ut clam colloquatur mecum: vel Capuæ, vel non longe a Capua. Puerile hoc quidem, ſi id putat clam fieri poſſe. Docui per literas, id nec opus eſſe, nec fieri poſſe. Miſit ad me Cæcinam quendam Volaterranum, familiarem ſuum, qui hæc pertulit, Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem ſub ſignis ducere. Conſultabat, utrum Romam cum CIƆ CIƆ CIƆ veteranorum proficiſceretur, an Capuam teneret, & Antonium venientem excluderet; an iret ad tres legiones Macedonicas, quæ iter ſecundum mare ſuperum faciunt, quas ſperat ſuas eſſe. Eæ congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic qui-

1 *Nomen ... ætatem*] Qui & Cæſar appelletur, & adoleſcens, ac pene puer ſit. *Man.*

quidem narrat, & ei convicium grave fecerunt; concionantemque reliquerunt. Quid quæris? ducem ſe profitetur, nec nos ſibi putat deeſſe oportere. Equidem ſuaſi, ut Romam pergeret. Videtur enim mihi & plebeculam urbanam, &, ſi fidem fecerit, etiam bonos viros ſecum habiturus. O Brute, ubi es? quantam [2] εὐκαιρίαν amittis? Non equidem hoc divinavi, ſed [3] aliquid tale putavi fore. Nunc tuum conſilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum ([4] ἀσφάλειαν habet is locus) fugiam? [5] Romam; ne deſideremur, ſi quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Nunquam in majore [6] ἀπορίᾳ fui.

2 Εὐκαιρίαν] Opportunitatem.
3 *Aliquid tale*] Putavi fore ut Cæſariani inter ſe collidantur. *Græv.*
4 Ἀσφάλειαν] Securitatem.
5 *Romam*] Mihi potius, inquit, videtur ut Romam eam. Hoc erat conſilium Ciceronis. Dubitabat tamen adhuc. *Boſius.*
6 Ἀπορίᾳ] Dubitatione.

CICERO ATTICO SAL.

IX. BINÆ uno die mihi literæ ab Octavio: nunc quidem, ut Romam ſtatim veniam: velle ſe rem agere per Senatum: cui ego, non poſſe Senatum ante Kal. Jan. quod quidem ita credo. Ille autem addit, *conſilio tuo*. Quid multa? ille urget: ego autem [1] σκήπτομαι. Non confido ætati: ignoro, quo animo: nil ſine Panſa tuo volo. Vereor, ne valeat Antonius: nec a mari diſcedere libet, & metuo, ne quæ [2] ἀριστεία me abſente. Varroni quidem diſplicet conſilium pueri; mihi non. Firmas copias habet: [3] Brutum habere poteſt: & rem gerit palam; centuriat Capuæ; [4] dinumerat. Jam jamque video bellum. Ad hæc reſcribe. Tabellarium meum Kalendis Roma profectum ſine tuis literis miror.

1 Σκήπτομαι] Tergiverſor.
2 Ἀριστεία] Præclarum facinus.
3 *Brutum*] Decimum: quem Antonius, Celtica provincia non decedentem, armis expellere parabat. *Manut.*
4 *Dinumerat*] Pecuniam. *Idem.*

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

X. UT [1] veni ad me in Sinueſſanum, eodem die vulgo loquebantur Antonium manſurum eſſe Caſilini. Itaque mutavi conſilium: ſtatueram enim recta Appia Romam. Facile me ille eſſet aſſecutus. Ajunt enim eum Cæſarina uti celeritate. [2] Verti igitur me a Minturnis Arpinum verſus. Conſtitueram, ut [3] v Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. Nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam. Magna enim res eſt. Tria ſunt autem; maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam. Quod cenſueris, faciam. Sed quamprimum: avide expecto tuas literas. VI. Idus mane in Sinueſſano.

1 *Ut veni*] Sic Malaſpina. Cæteri nihil ſanum. Gruterus & Grævius, *VI. Kal. veni*. Hoc *Kal.* primus in contextum Boſius intruſit: ſatis oſcitanter, ut notat Mongaltus: ſiquidem Kalendas jam præteriiſſe legerat in ſuperiore epiſtola, & in hac videbat datam eſſe *VI. Id.* quo die profectus eſt ſummo mane Cicero e Sinueſſana villa, & Minturnas diluculo venit. Infra, ep. 13. *Olivetus*.

2 *Verti igitur*] Tamen, cum hæc ſcriberet, erat adhuc in Sinueſſano, neque in viam ſe dederat. Verum ita ſcribit, quaſi poſt rem peractam, cum Attico loquatur. *Mongaltus*.

3 *V. Idus*] Alii, *II. Idus*, errore tam proclivi, quam facile eſt in quinarii numeri compendiaria nota partem inferiam eſſe aut male expreſſam calamo, aut tempore detritam, Atis error deprehendi non ægre poterat. Etenim hanc dabat Cicero epiſtolam *VI. Idus* (die 8. Novemb.) ante lucem, mox profecturus Arpinum verſus, Antonium ut fugeret, quem uti celeritate maxima audierat. An ergo conſtituiſſet, non venire Aquinum niſi *II.* aut prid. *Idus* (die 12. menſis) quo pervenire poterat eo ipſo die, quo hanc dabat epiſtolam, & re vera pervenit? Vide infra, ep. 13. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

XI. NONIS accepi a te duas epiſtolas: quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie: igitur prius ad ſuperiorem. [1] Noſtrum opus tibi probari lætor: ex quo [2] ἄνθη ipſa poſuiſti, quæ mihi [3] florentiora ſunt viſa tuo judicio. Cærulas enim tuas miniatulas illas extimeſcebam. De Sica [4] ita eſt, ut

1 *Noſtrum opus*] Philippicam ſecundam. *Mongaltus*.

2 Ἄνθη] *Flores*, meliora loca.

3 *Florentiora ... tuo judicio*] Pulchriora, elegantiora, poſteaquam probata ſunt tuo judicio. *Malaſp.*

4 *Ita eſt*] Nolim eum offendere. Ciceroni, cum ſe Clodiano furori ſubtraheret, receptum Sica dederat in ſuo fundo. Vide ſupra, lib. III. ep. 2. & 4.

ut ſcribis. Aſt, ægre me tenui. Itaque [5] perſtringam ſine ulla contumelia Sicæ aut Septimiæ: tantum, ut ſciant [6] παῖδες παίδων [7] ſine vallo Luciliano, eum ex Q. Fadii filia liberos habuiſſe: atque [8] utinam eum diem videam, cum iſta oratio ita libere vagetur, ut etiam in Sicæ domum introeat. Sed illo tempore opus eſt, [9] quod fuit illis Triumviris. Moriar, niſi facete. Tu vero leges Sexto, ejuſque judicium mihi perſcribes. [10] Εἷς ἐμοὶ μυρίοι. Caleni interventum, & [11] Calvenæ cavebis. Quod vereris ne [12] ἀδόλεσχος mihi tu: quis minus? cui, ut [13] Ariſtophani Archilochi jambus, ſic epiſtola longiſſima quæque optima videtur. Quod me admones; tu vero etiam ſi reprehenderes, non modo facile paterer, ſed etiam lætarer: quippe cum in reprehenſione eſt prudentia cum [14] εὐμενείᾳ. Ita libenter ea corrigam, quæ a te animadverſa ſunt. *eodem jure, quo* [15] *Rubriana*, potius, quam *quo Scipionis*:

5 *Perſtringam*] Agitur de Philippica ſecunda, in qua, cap. 2. *Cum te omnes recordarentur libertini generum & liberos tuos nepotes Q. Fadii libertini hominis fuiſſe.* Quid in exemplo ad Atticum tranſmiſſo fuerit, unde Sicam offendi poſſe Atticus exiſtimabat, quia dicat? Suſpicatur Mongaltus fuiſſe poſitum nomen Septimiæ, quam habebat Sica uxorem, & Fadia cognatam. *Olivetus.*

6 Παῖδες παίδων] Nati natorum.

7 *Sine vallo Luciliano*] Hoc eſt, ſine ulla exceptione. Senſum hunc vidit Corradus, ſed indicavit tantum. Conabor evolvere quod in hac metaphora continetur. Lucilius non omnes ad ſuas legendas ſatyras admittebat. Perſium, exempli cauſa, excluſerat: ut habet Cicero de Orat. II. 6. *Perſium non curo legere*; vel, ut refert Plinius, Præfat. Nat. Hiſt. *Manium Perſium hæc legere nolo.* Hunc quaſi *vallo* muniebat ſeſe, & lectores quoſdam excludebat. Atticus, qui lubens ſcribendo alludebat, ut ſignificaret, eſſe in ſecunda Philippica, quæ Sicam offendere & alios poſſent, dixerat utendum eſſe *vallo Luciliano*, quo arcerentur a lectione: hoc eſt, denuntiandum, *Sicam non curo hæc legere.* Hic Cicero ait, ita ſe ſtylo moderaturum, ut opus ſuum legi poſſit ab omnibus, neque ſit neceſſe *vallo Luciliano* Sicam excludere, ſed poſſit ea ſcriptio ſine offenſione in ejus domum introire. Alii plerique aliter & legunt, & interpretantur. *Olivetus.*

8 *Utinam*] Optat ita concidere opes Antonii, ut vulgari Philippica impune poſſit. Interpretes fugit hujus loci ſententia: quod non cogitarent, eam orationem, quamvis dicantur omnia, quaſi Cicero præſenti Antonio in ſenatu reſpondeat, nunquam tamen dictam fuiſſe, ſed domi ſcriptam per otium. *Mongalt.*

9 *Quod fuit illis Triumviris*] Hoc ſine epiſtola Attici non licet nobis divinare. *Manut.* Non diſplicet Gronovii conjectura: *Sed illo tempore opus eſt*, quo fuerint *Triumviri*. Hoc ſenſu: Publicandæ orationi expectandum eſt tempus illud, *quo fuerint*, nec ſint amplius, perierint Antonii fratres. Marcus, Lucius, & Cajus, qui facete dicti Attico *Triumviri*: quocirca ſubjungit Cicero, *Moriar, niſi facete* hoc dictum eſt. *Oliver.*

10 Εἷς ἐμοὶ μυρίοι] *Unus mihi decem millia*: vel, pro decem millibus. *Corr.*

11 *Calvenæ*] Matii. Vide XIV. 4.

12 Ἀδόλεσχος] Loquax.

13 *Ariſtophani*] Non poetæ, ſed Grammatico, qui ſcriptorum fuit alter Ariſtarchus, ut oſtendit Diogen. in Plat. & Epicur. *Corradus.*

14 Εὐμενείᾳ] Benevolentia.

15 *Rubriana*] Antonius multa ſubjecerat Romæ teſtamenta, quibus heres ſcribebatur. In iis fuit teſtamentum L. Rubrii, cui ne

notum

nis : & de laudibus Dolabellæ deruam cumulum . Attamen eſt illo loco bella , ut mihi videtur , εἰρωνεία , quod eum [16] ter contra cives in acie . Illud etiam malo , [17] *indigniſſimum eſt hunc vivere* , quam , *quid indignius ?* [18] Πεπλογραφίαν Varronis tibi probari non moleſte fero : a quo adhuc [19] Ἡρακλείδιον illud non abſtuli . Quod me hortaris ad ſcribendum ; amice tu quidem : ſed me ſcito agere nihil aliud . Gravedo tua mihi moleſta eſt . Quæſo adhibe , quam ſoles , diligentiam . [20] *O Tite* , tibi prodeſſe lætor . Anagnini ſunt , Muſtela [21] ταξιάρχης , & Laco , qui plurimum bibit . Librum , quem rogas , perpoliam , & mittam . Hæc ad poſteriorem . [22] Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος , quatenus Panætius , abſolvi duobus : illius tres ſunt . Sed cum initio diviſiſſet ita , tria genera requirendi officii eſſe ; unum , cum deliberemus , honeſtum , an turpe ſit ; alterum , utile an inutile ; tertium , cum hæc inter ſe pugnare videantur , quo modo judicandum ſit : qualis cauſa Reguli ; redire honeſtum , manere utile : de duobus primis præclare diſſeruit ; de tertio pollicetur ſe deinceps : ſed nihil ſcripſit . Eum locum Poſidonius perſecutus . Ego autem & ejus librum arceſſivi ,

notum quidem illum fuiſſe tradit Cicero Philipp. II. 16. ſed & in prædia quædam invaſerat Q. Metelli Pii Scipionis , ut Philipp. V. refertur . Ideo cum Philipp. II. ſic initio Cicero ſcripſiſſet : *Ab hac perturbatione religionum advolas in M. Varronis ſanctiſſimi atque integerrimi viri fundum Caſſinatem ; quo jure ? quo ore ? eodem , inquies , quo in Scipionis , quo in heredum L. Turſilli prædia :* admonitus poſtea ab Attico illud de prædiis Scipionis non ſatis apposite cum aliis facinoribus Antonii , quæ ibi commemorantur , conjungi , mandavit ei , ut pro , *Scipionis* , reponeret , *Rubriana* , & ſane hodie eo loco non , *Scipionis* , ſed *L. Rubrii* , legitur . *Boſius* .

16 *Ter contra cives*] Hæc referenda ſunt ad ea verba Philipp. II. *Ter depugnavit Cæſar cum civibus , in Theſſalia , Africa , Hiſpania , omnibus adfuit his pugnis Dolabella ; in Hiſpanienſi etiam vulnus accepit ; ſi de meo judicio quæris , nollem . Sed tamen conſilium a principio reprehendendum , laudanda conſtantia* . Boſius .

17 *Indigniſſimum*] Philipp. II. ubi etiamnum hodie legitur , *Quid indignius ?*

18 Πεπλογραφίαν] Varro clarorum virorum nomina in unum librum congeſſerat ; eumque inſcripſerat , Πεπλογραφίαν : quod Athenienſes , (auctores ſunt Euripides in Hecuba , Harpocration , alii) in Peplo eos , qui aliquid fortiter geſſiſſent , expingere conſueverant . Et Porphyrius ab Ariſtotele ſcriptum commentarium tradit , Pepli nomine inſcriptum ; quo commentario & navium , quæ ad Trojam profectæ eſſent , numerum , & ducum genealogias perſequebatur . *Manut.*

19 Ἡρακλείδιον] Supra , XV. 4.

20 *O Tite*] Librum de Senectute : cujus initium eſt , *O Tite* , &c. Vide ep. 3. *Manutius* .

21 Ταξιάρχης] *Princeps gladiatorum* . Reſpondet Attico , nomina Anagninorum , quos ſecum Antonius haberet , ſcire cupienti . Legerat illud fortaſſe in Philipp. II. 41. *Cum duos Anagninos ſecum haberet : & rogaverat , quinam eſſent* : in quo , niſi me conjectura fallit , abundare crediderim in ea oratione Muſtelæ , & Laconis nomina , cum Atticus ea quæſierit . *Idem* .

22 Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος] *Quæ de officio ſunt* . Libri de Officiis .

Digitized by Google

ſivi, & ad Athenodorum Calvum ſcripſi, ut ad me [23] τὰ κεφάλαια mitteret; quæ expecto: quem velim cohortere, & roges, ut quamprimum. In eo eſt [24] περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος. Quod de inſcriptione quæris; non dubito quin καθῆκον *officium* ſit, niſi quid tu aliud; ſed inſcriptio plenior, *de officiis*. [25] Προσφωνῶ autem Ciceroni filio. Viſum eſt non [26] ἀνοίκειον. [27] De Myrtilo, dilucide. [28] O quales tu ſemper iſtos! [29] Itane in D. Brutum? [30] Dii iſtis. Ego me, ut ſcripſeram, in Pompejanum non abdidi, primo tempeſtatibus, quibus nil tetrius: deinde ab Octaviano quotidie literæ, ut negotium ſuſciperem, Capuam venirem, iterum Rempublicam ſervarem; Romam utique ſtatim.

[31] *Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι. δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.*

Is tamen egit ſane ſtrenue, & agit. Romam veniet cum manu magna: ſed eſt plane puer. Putat Senatum ſtatim. Quis veniet? Si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kalend. Jan. [32] erit fortaſſe præſidio: aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent. Iter enim faciens in Samnium venit Cales, manſit Theani. Mirifica [33] ἀπάντησις, & cohortatio. Hoc tu putares? Ob hoc ego citius Romam, quam conſtitueram. Simul ac conſtituero, ſcribam. Etſi nondum [34] ſtipulationes legeram (nec enim Eros venerat) tamen rem pridie Idus velim conficias. Epiſtolas Catinam, Tauromenium, Syracuſas commodius mittere potero, ſi Valerius interpres ad me nomina [35] gratioſorum ſcripſerit. Alii enim

 ſunt

23 Τὰ κεφάλαια] Capita.

24 Περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος] De officio, cum quædam adjecta eſt circumſtantia.

25 Προσφωνῶ] Nuncupo, dico.

26 Ἀνοίκειον] Alienum.

27 *De Myrtylo*] Vide lib. XV. ep. 13.

28 O *quales tu ſemper iſtos*] Quales, id eſt, quam exitioſos Reipublicæ tu ſemper exiſtimaſti iſtos, qui ore & vultu ſe bonos viros fingunt & eorum amantes, qui Rempublicam tyrannide vindicare conantur, cum re ipſa acerrimi ſint extincti tyranni & ejus actorum defenſores. *Boſius*.

29 *Itane in D. Brutum?*] Itane in D. Brutum aliquid iſti machinantur? *Idem*.

30 *Dii*] Iſtis male faciant. *Idem*.

31 Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι] Veriti ſunt quidem recuſare, timuerunt autem ſuſcipere. *Iliad.* Η'. 93.

32 *Erit*] Octavius. Nam ut ſenatus Kal. Jan. tuto haberi, ſententiæque de ſumma republica libere dici poſſent, de præſidio prius erat videndum: qua de re tribunos plebis verba feciſſe, patet in extrema III. Phil. *Manutius*.

33 Ἀπάντησις] Obviam itio.

34 *Stipulationes*] Eos, qui ſtipulatione ſe daturos eſſe pecuniam ſpondent. Vult enim, opinor, e ſuis prædiis aliquod ab Attico vendi. *Manut.*

35 *Gratioſorum*] In ſuffragiis. *Idem*. Quibus

ſunt alias, noſtrique familiares fere demortui . [36] Publice tamen ſcripſi, ſi uti vellet eis Valerius: aut mihi [37] nomina mitteret . De [38] Lepidianis feriis Balbus ad me . Uſque ad III Kalend. expectabo tuas literas : [39] deque Torquati negotiolo ſciturum puto . Quinti literas ad te miſi, ut ſcires quam valde [40] eum amaret, quem dolet a te minus amari . Atticæ, quoniam, quod optimum in pueris eſt, hilarula eſt, meis verbis ſuavium des. Vale.

bus Valerium Interpretem commendaret, & ut honore aut munere aliquo illum ornarent, peteret. *Popma.*

36 *Publice*] Ad Catinenſes, Tauromenienſes, Syracuſanos. *Manut.*

37 *Nomina*] Gratioſorum, ad quos nominatim poſſem ſcribere. *Corrad.*

38 *Lepidianis feriis*] Quas indixit Lepidus Pontifex Maximus in ſui pontificatus auſpiciis, de quibus ſupra, ep. 5. *Græviur.* Ego ſic diſtinguo: *De Lepidianis feriis Balbus ad me, uſque ad III. Kalend. Expectabo tuas literas.* Hoc eſt: Scripſit ad me Balbus de feriis, quas indixit Lepidus Pont. Max. atque in illis literis intelligo, poſſe me abeſſe *uſque ad III. Kalend.* Spero interim venturas mihi a te *literas*. Ne cum vulgo diſtinguerem, cauſa hæc fuit, quod ſcribens ineunte menſe, non videatur fuiſſe dicturus, Tuas expectabo literas ad diem nonum & vigeſimum . Cur enim tamdiu carere vellet amici literis, quas ubique petit venire ſibi creberrimas? Epiſtola libri hujus quinta oſtendit, quam ſit ad rem id quod ſequor . *Mongaltue* .

39 *Deque .... ſciturum*] Boſius: *Neque ... ſciturum* me Torquati negotio.

40 *Eum amaret*] Quint. filium. *Corr.*

CICERO ATTICO SAL.

XII. OPPII epiſtolæ, quia perhumana erat, tibi miſi exemplum . De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidquam reſcribis, cepi conſilium [1] domeſticum . Itaque me pridie Idus arbitror Romæ futurum . Commodius eſt, viſum, fruſtra me iſtic eſſe, cum id non neceſſe eſſet, quam, ſi opus eſſet, non adeſſe: & ſimul, ne intercluderer, metuebam . Ille enim jam adventare poteſt: etſi varii rumores; multique, quos cuperem veros . Nihil tamen certi . Ego vero, quidquid eſt, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te abſim, & de te, & de me . Sed quid tibi dicam? bonum animum . De [2] Ἡρακλειδείῳ Varronis, [3] negotia ſalſa . Me quidem nihil unquam ſic delectavit . Sed hæc, & alia majora coram .

CI-

1 *Domeſticum*] A me ipſo. *Corrad.*

2 Ἡρακλειδείῳ] Supra, XV. 4.

3 *Negotia ſalſa*] Facete ſcripſiſti, meque ea pars literarum tuarum ita delectavit, ut nihil unquam magis. *Manut.*

CICERO ATTICO SAL.

XIII. O CASUM mirificum! VI Idus cum ante lucem de Sinueſſano ſurrexiſſem, veniſſemque diluculo ad pontem Tirenum, qui eſt Minturnis, in quo flexus eſt ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit [1] δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα. Ego ſtatim, Cedo, inquam, ſi quid ab Attico. Nondum legere poteramus. Nam & [2] lumina dimiſeramus; nec ſatis lucebat. Cum autem luceret, ante ſcripta epiſtola ex duabus tuis, prior mihi legi cœpta eſt. Illa omnium quidem elegantiſſima. Ne ſim ſalvus, ſi aliter ſcribo, ac ſentio: nihil legi humanius. Itaque veniam, quo vocas, modo adjutore te. Sed nihil tam [3] ἀπροσδιόνυσον mihi primo videbatur, quam ad has literas, quibus ego a te conſilium petieram, te mihi iſta reſcribere. Ecce tibi altera, qua hortaris [4] παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα, Νήσου ἐπὶ [5] Ψυρίης, Appiam ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντα. Itaque eo die manſi Aquini. Longulum ſane iter, & via inepta. Inde poſtridie mane proficiſcens has literas dedi. [6] Et quidem, ut a me dimitterem invitiſſimus, fecerunt Erotis literæ. Rem tibi Tiro narrabit. Tu

1 Δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα] *Longam navigationem meditantem.*

2 *Lumina dimiſeramus*] Viatores noctu facibus aut lucernis ſibi prælucebant. Plaut. Trinummo: *Face & viatico opus eſt*. Varro, de Re ruſt. I. *Viatoris prætereuntis laſcivi non metuit facem ardentem*. Suetonius Julio: *Cum luminibus extinctis deceſſiſſet via*. Popma.

3 Ἀπροσδιόνυσον] Abſurdum.

4 Παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα, Νήσου ἐπὶ Ψυρίης, Appiam, ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντα] *Ad ventoſum Mimantem inſula Pſyria, Appiam ſiniſtra habentem*. Alluditur ad locum Homeri Odyſſ. Γ'. v. 171. 172. Ulyſſes cum ſociis deliberat de navigatione inſtituenda, utrum ſupra Chium dirigant curſum, ita ut parvam inſulam Pſyriam, quæ eſt non procul ab inſula Chio, a ſiniſtris habeant, an vero infra Chium, ut ventoſum Mimantem prætervehantur. Suadebat Ciceroni Atticus, ut inter Apenninum montem (Mimanta) qui e Campania Romam proficiſcentibus a dextris eſt, & viam Appiam, quæ a ſiniſtris jacet per Arpinum (Pſyriam) proficiſcatur, ne in Antonii manus incidat. *Erneſt.*

5 Ψυρίης] Eleganter Pſyriæ inſulæ ſitum ab Homero deſcriptum accommodat inſulæ Arpinatis poſitioni. Nam ut Pſyria media interjacebat inter Chium inſulam & montem Mimantem; ſic hæc Arpinas inter Apenninum, & viam Appiam. Itaque Mimantis nomine Apenninum ſignificavit, quem Minturnis Arpinum proficiſcentes dextrorſum habent, ut ſiniſtrorſum viam Appiam. *Boſius.*

6 *Et quidem*] Sive altera hæc epiſtola, ſive eſt alteri pars aſſuta, voces vel initio vel in contextu deſunt aliquæ ſaltem, quæ ſignificarent Tironem mitti Romam, & quibus iſtæ continuarentur. *Et quidem, ut eum a me dimitterem*, &c. Tironi circa hos dies ſcribebat: *Mihi prora & puppis fuit a me tui dimittendi, ut rationes noſtras explicares*. Fam. XVI. 24. *Mongaltus.*

Digitized by Google

Tu quid faciendum ſit videbis. Præterea, poſſimne propius accedere (malo enim eſſe in Tuſculano, aut uſpiam in ſuburbano) an etiam longius diſcedendum putas, crebro ad me velim ſcribas. Erit autem quotidie, cui des. Quod præterea conſulis, quid tibi cenſeam faciendum, difficile eſt, cum abſim. Verumtamen, ſi [7] pares æque inter ſe, quieſcendum: ſin; latius manabit, & quidem ad nos, deinde communiter. Avide tuum conſilium expecto. Timeo, ne abſim, cum adeſſe me ſit honeſtius: [8] venire non audeo. De Antonii itineribus neſcio quid aliter audio, atque ad te ſcribebam. Omnia igtur velim explices, & ad me certa mittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo ſtudio [9] hiſtoriæ (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio) quæ quidem nec inſtitui, nec effici poteſt ſine tua ope. Coram igitur hoc quidem conferemus. In præſentia mihi velim ſcribas, quibus Cenſoribus C. Fannius, M. filius, Tribunus plebis fuerit. Videor mihi audiſſe, P. Africano, L. Mummio. Id igitur quæro. Tu mihi de iis rebus, quæ novantur, omnia certa, clara. III. Id. ex Arpinati.

7 *Pares*] Si pares copiis ſunt Antonius, & Octavius; Romæ tibi cenſeo manendum. Ipſi enim inter ſe aliquandiu pugnabunt: intereaque periculi expertes erimus. Sin ſuperior alteruter eſt, diſcedendum: utercunque enim valeat, latius periculum manabit, & primo ad nos, (ſe ipſum, & alios intelligit, qui rempublicam fortiter defenderent) deinde ad omnes communiter, ideoque etiam ad te, quamvis reipublicæ adminiſtratione ſemper abſtinueris. *Manut.*

8 *Venire*] Vetus codex una voce auctior: *temere venire*. Boſius *Baluz.*

9 *Hiſtoriæ*] Vide lib. I. de Legib.

CICERO ATTICO SAL.

XIV. NIHIL erat plane, quod ſcriberem. Nam cum Puteolis eſſem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falſa de Antonio. Ad ea autem, quæ ſcripſiſti (tres enim acceperam III Idus a te epiſtolas) valde tibi aſſentior; ſi multum poſſit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri, quam [1] in Telluris: atque id contra Brutum fore: ſin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium:

1 *In Telluris*] Templo. Quo in loco decretum eſt ut, quæ Cæſar ſtatuiſſet, decreviſſet, egiſſet, rata manerent. *Manut.*

nium : ut , quem velis , neſcias . O Sextii tabellarium , hominem nequam ! poſtridie Puteolis Romæ ſe dixit fore . Quod me mones , [2] ut pedetentim ; aſſentior ; eiſi aliter cogitabam. Nec me [3] Philippus , aut Marcellus movet : alia enim eorum ratio : & , ſi non eſt , tamen videtur . Sed in iſto [4] juvene quanquam animi ſatis , auctoritatis parum eſt . Tamen vide , ſi forte in Tuſculano recte eſſe poſſum , ne id melius ſit ; (ero libentius : nihil enim ignorabo) [5] an hoc , cum Antonius venerit . Sed , ut aliud ex alio , mihi non eſt dubium , quin, quod Græci καθῆκον , nos *officium* . Id autem , quid dubitas , quin etiam in Rempublicam præclare caderet ? nonne dicimus, *Conſulum officium* , *Senatus officium* ? præclare convenit ; aut da melius . Male narras [6] de Nepotis filio . Valde mehercule moveor , & moleſte fero . Neſcieram omnino eſſe iſtum puerum. [7] Caninium perdidi , hominem , quod ad me attinet , non ingratum . Athenodorum nihil eſt quod hortere : miſit enim ſatis bellum [8] ὑπόμνημα . Gravedini , quæſo , omni ratione ſubveni . [9] Quintus avi tui pronepos , ſcribit ad patris mei nepotem , ſe ex Nonis iis , quibus nos magna geſſimus , [10] ædem Opis explicaturum , idque ad populum . Videbis igitur , & ſcribes . [11] Sexti judicium expecto .

CI-

2 *Ut pedetentim*] Ut in conſilio capiendo ne properem. Et hoc monebat Atticus , quia Cicero jam illud iterum rogaverat , quid ſibi eſſet agendum ; manendum Arpini , an propius accedendum , an eundum Romam . *Idem* .

3 *Philippus*] Monuerat Ciceronem Atticus , ut Philippum , & Marcellum imitaretur , nihil propere agentes . Habebat autem L. Philippus in matrimonio Atiam , Octaviani Matrem , C. Marcellus Atiæ filiam , Octaviani ſororem . Oratione III. in Antonium . *Idem* .

4 *Juvene*] Octaviano . *Corrad.*

5 *An hoc*] Faciendum erit . *Cum Antonius venerit* , Brunduſio Romam . *Idem* .

6 *De Nepotis*] Filio mortuo . *Idem* .

7 *Caninium*] Gallum . *Fam.* II. 8. VII. 1.

8 Ὑπόμνημα] Commentarium .

9 *Quintus*] Muretus valde probabiliter ſuſpicatur *Quintus* delendum eſſe : ſane videtur interpretis cujuſdam explicatio . Non minus enim hic *Quintus* ad intelligendum quis ſit avi Attici pronepos , requiritur , quam in ſequentibus verbis *Marcus* ad denotandum , quis ſit patris Ciceronis nepos . *Grævius* .

10 *Ædem Opis*] Hoc eſt , acturum in concione populi de pecunia in ædem Opis depoſita . Eam Cæſar pecuniam in ſumptus belli Parthici congeſſerat : Antonius magnam partem diripuerat . Antonii nomen deferre conſtituerat Q Cicero , Q. filius , Nonis Decembribus , ut novum patriæ hoſtem eodem die , quo ſuus olim patruus M. Tullius Cicero Catilinariam conjurationem oppreſſerat . Mongaltus recte animadvertit , accuſaturum fuiſſe Quintum privato duntaxat nomine , atque eos refellit , qui deſignatum fuiſſe illum ajunt alii Tribunum plebis , alii Ædilem . Hujus enim rei nuſquam eſt ulla mentio , ne in his quidem epiſtolis , in quibus multa referuntur minoris longe momenti . *Olivetus* .

11 *Sexti*] Sexti Peducæi judicium expecto de oratione mea in Antonium . *Popma* .

Digitized by Google

CICERO ATTICO SAL.

XV. **N**OLI putare pigritia me facere, quod non mea manu ſcribam. Sed mehercule pigritia: nihil enim habeo aliud quod dicam: & tamen in tuis quoque epiſtolis Alexim videor agnoſcere. Sed ad rem venio. Ego, ſi me non [1] improbiſſime Dolabella tractaſſet, dubitaſſem fortaſſe, utrum remiſſior eſſem, an ſummo jure contenderem. Nunc vero etiam gaudeo mihi cauſam oblatam, in qua & ipſe ſentiat, & reliqui omnes me ab illo abalienatum: idque præ me feram; & quidem me mea facere, & Reipublicæ cauſa, ut illum oderim, quod cum eam me auctore defendere cœpiſſet, non modo deſeruerit, emptus pecunia, ſed etiam, quantum in ipſo fuit, everterit. Quod autem quæris, quomodo agi placeat, cum [2] dies venerit; primum velim ejuſmodi ſit, ut non alienum ſit, me Romæ eſſe: de quo ut de cæteris, faciam, ut tu cenſueris. De ſumma autem agi prorſus vehementer & ſevere volo. Etſi ſponſores appellare, videtur habere quandam [3] δυσωπίαν: tamen hoc quale ſit, conſideres velim. [4] Poſſumus enim ut ſponſores appellentur, procuratores introducere: neque enim illi litem conteſtabuntur. Quo facto, non ſum neſcius ſponſores liberari. Sed & illi turpe arbitror, eo nomine, quod ſatiſdato debeat, procuratores ejus non diſſolvere; & noſtræ gravitatis, jus noſtrum ſine ſumma illius ignominia perſequi. De hoc quid placeat, reſcribas velim: nec

1 *Improbiſſime*] Qui cum mihi pecuniam deberet, & de ſolutione aſſeveranter quotidie promitteret; diu variis excuſationibus ludificans, ad extremum, ne nummo quidem perſoluto, in Syriam profectus eſt. Ep. 13. lib. XV. *Manut.*

2 *Dies*] Exigendæ pecuniæ. *Idem*.

3 *Δυσωπίαν*] Verecundiam.

4 *Poſſumus enim*] Poſſumus ita rem agere. Introducemus procuratorem, qui ſponſores appellet. Illi judicio non diſceptabunt, ſed nos ad Dolabellæ bona rejicient. Ita & ipſi liberabuntur: cum reus habeat, unde ſolvat: & nos tum demum honeſte jus noſtrum perſequentes, e Dolabellæ re eam partem capiemus, quæ facta æſtimatione, debitæ pecuniæ reſpondeat. *Manutius*.

5 *Ἐν πολιτικῷ*] In eo, quod ad Reipublicæ adminiſtrationem pertinet.

6 *Concio*] In ea concione Octavianus res geſtas patris Julii in memoriam populo redegit; Antonium accuſavit: milites, qui ſe ducem ſecuti eſſent, laudibus ornavit; ſeque una cum iis ita animatum eſſe dixit, ut obſequi ad omnia, & inſervire patriæ vellet. Hæc autem in templo Caſtoris, & Pollucis, cum ei Ti. Canutius tribunus plebis Antonio infenſus, concionem advocaſſet. Dio lib. XLV. & Appianus lib. III. *Manutius*.

nec dubito quin hoc totum lenius adminiſtraturus ſis. Redeo ad Rempublicam. Multa mehercule a te ſæpe ἐν πολιτικῷ genere prudenter: ſed his literis nihil prudentius. *Quanquam enim poſtea, in præſentia belle iſte puer retundit Antonium, tamen exitum expectare debemus*. At, quæ concio? nam eſt miſſa mihi. Jurat [7] *ita ſibi parentis honores conſequi liceat:* & ſimul dextram intendit [8] ad ſtatuam. [9] Μηδὲ σωθείην ὑπόγε τοιούτου. Sed, ut ſcribis, certiſſimum eſſe video [10] diſcrimen Caſcæ noſtri Tribunatum: de quo quidem ipſo dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adoleſcentem, totamque cauſam, manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere poſſe, ni mihi exploratum eſſet, eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. Cum ille diceret, ita futurum: Quid igitur feſtinamus? inquam: illi enim mea opera [11] ante Kalend. Januar. nihil opus eſt: nos autem ejus voluntatem ante Idus Decemb. perſpiciemus in Caſca. Mihi valde aſſenſus eſt. Quamobrem hæc quidem hactenus. Quod reliquum eſt, quotidie tabellarios habebis, &, ut ego arbitror, etiam quod ſcribas habebis quotidie. Leptæ literarum exemplum tibi miſi: ex quo mihi videtur [12] ϛρατύλλαξ ille [13] dejectus de gradu. Sed tu, cum legeris, exiſtimabis.

Obſignata jam epiſtola, literas a te, & a Sexto accepi. Nihil jucundius literis Sexti, nihil amabilius: nam tuæ, breves: priores erant uberrimæ. Tu quidem & prudenter, & amice ſuades, ut in his locis potiſſimum ſim, quoad audiamus, hæc, quæ commota ſunt, quorſum evadant. Sed me,

7 *Ita ſibi parentis honores conſequi liceat*] Ut patriæ defenſionem ſuſceperit. *Idem*.

8 *Ad ſtatuam*] Per parentem juravit manu ſtatuæ illius impoſita: ex vetere Græcorum more, illa ipſa, per quæ jurabant, numina tangentium. Herodotus lib. VI. & Juvenalis ſat. 14. *Idem*.

9 Μηδὲ σωθείην ὑπόγε τοιούτου] *Ne velim quidem ſervari ab iſto*.

10 *Diſcrimen*] Id eſt, certo diſcernet & aperiet voluntatem Octaviani, an inimicus tyrannicidis, an amicus ſit, ſi Caſcam percuſſorem Cæſaris tribunatum pl. gerere patiatur. Hoc autem paſſus eſt, ut ex Philipp. XIII. liquet. *Popma*.

11 *Ante Kal. Jan.*] Quo die, ſenatu a novis conſulibus coacto, ſuam veteranorumque cauſam magnopere cupiebat Octavianus commendari. Id quod poſtea factum, declarat Philipp. V. *Manut*.

12 Στρατύλλαξ] *Imperatorculus*.

13 *Dejectus de gradu*] Elegans locutio petita a gladiatoribus, & militibus quorum ſtatus & habitus ad præliandum compoſitus dicitur gradus. Vide Lipſ. II. Saturnal. 20. & J. F. Gronov. notas ad Senec. Agamem. v. 515. *Grævius*.

Digitized by Google

mi Attice, non ſane hoc quidem tempore movet Reſpublica; non quo aut ſit mihi quidquam carius, aut eſſe debeat: ſed deſperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. Quare iſta valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo vero exiſtimatio. Cum enim tanta [14] reliqua ſit, ne Terentiæ quidem adhuc, quod ſolvam, expeditum eſt. Terentiam dico? ſcis nos pridem jam conſtituiſſe [15] Montani nomine H-S xxv diſſolvere. Pudentiſſime hoc Cicero petierat, [16] ut fide ſua. Liberaliſſime, ut tibi quoque placuerat, promiſeram; Erotique dixeram, ut [17] ſepoſitum haberet. Non modo: ſed iniquiſſimo fœnore verſuram facere Aurelius coactus eſt. Nam de Terentiæ nomine Tiro ad me ſcripſit, te dicere, nummos a Dolabella fore. Male eum credo intellexiſſe, [18] ſi quiſquam male intelligit; potius, nihil intellexiſſe. Tu enim ad me ſcripſiſti Cocceji reſponſum, & iiſdem pene verbis Eros. Veniendum eſt igitur vel in ipſam [19] flammam. Turpius eſt enim privatim cadere, quam publice. Itaque cæteris de rebus, quas ad me ſuaviſſime ſcripſiſti, perturbato animo, non potui, ut conſueram, reſcribere. [20] Conſenti in hac cura, ubi ſum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem: ſed certe conſtituere nihil poſſum, prius quam te videro. [21] Qui minus autem ego iſtic recte eſſe poſſim, quam eſt Marcellus? Sed non id agitur: neque id maxime curo. Quid curem, vides. Adſum igitur.

14 *Reliqua*] Cum ſupra id quod debemus, tantum habeamus in nominibus. *Manutius*.

15 *Montani*] Vide lib. XII. ep. 5c.

16 *Ut fide ſua*] Cicero filius ſe fidejuſſorem ejus ſummæ conſtituebat pro Montano. *Boſius*.

17 *Sepoſitum*] Tantum nummorum, ut id diſſolvere poſſemus. *Corrad.*

18 *Si quiſquam male intelligit*] Romani ſermonis elegans quædam ratio, qua ſignificamus aliquem in eo genere, quo de agitur, alios ſuperare. *Malaſp.*

19 *Flammam*] Publicarum contentionum. *Manutius*.

20 *Conſenti*] Quamvis ſuadeas, ut in his locis potiſſimum ſim. *Corrad.* Balliol. *Conſtitue in hac cura inviſum*. Videtur locus hic non eſſe perpurgatus, & aliquid latere vitii, quod ingenioſioribus eluendum relinquemus. *Grævius*.

21 *Qui minus*] Romæ cur ego iſtic æque tuto eſſe non poſſim, atque eſt Marcellus? de quo epiſt. ſuper. *Manut.*

CI-

CICERO ATTICO SAL.

XVI. JUCUNDISSIMAS tuas legi literas. Ad Plancum ſcripſi; habes exemplum. Cum Tirone quid ſit locutus, cognoſcam ex ipſo. Cum ſorore ages attentius, ſi te [1] occupatione iſta relaxaris.

1 *Occupatione iſta*] De re Buthrotia. *Manut.* Commendatitias, quæ ſequuntur epiſtolas non eo habemus digeſtas ordine, quo ſcriptas. Qui collegit, has conjunxit, quoniam eandem omnes ad rem pertinent. Ipſa hæc ad Atticum extrema, idcirco hic eſt, quia fuerat conjuncta cum epiſtola ad Plancum, quam Attico legendam mittebat Tullius. *Mong.*

M. CICERO [1] CN. PLANCO PRÆT. DES. S.

ATTICI noſtri te valde ſtudioſum eſſe cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos æque obſervantes, atque amantes me habere exiſtimem. Ad paternas enim magnas, & veteres, & juſtas neceſſitudines magnam attulit acceſſionem tua voluntas erga me, meaque erga te, par atque mutua. Buthrotia tibi cauſa ignota non eſt: egi enim ſæpe de ea re tecum, tibique totam rem demonſtravi: quæ eſt acta hoc modo. Ut primum Buthrotium agrum proſcriptum vidimus, commotus Atticus libellum compoſuit. Eum mihi dedit, ut darem Cæſari; eram enim cœnaturus apud eum illo die. Eum libellum Cæſari dedi: probavit cauſam; reſcripſit Attico, æqua eum poſtulare: admonuit tamen, ut [2] pecuniam reliquam Buthrotii ad diem ſolverent. Atticus, qui civitatem conſervatam cuperet, pecuniam numeravit de ſuo. Quod cum eſſet factum, adivimus ad Cæſarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberaliſſimum decretum abſtulimus; quod eſt obſignatum ab

 am-

1 *Cn. Planco*] Alii, *L. Planco*. Atqui L. Plancus, Cn. hujus frater, erat tum in Galliis cum imperio, conſul deſignatus cum D. Bruto. Hic Cn. Plancus (gentile nomen erat *Munatius*) a Triumviris proſcriptus periit, vel poſcente Lucio fratre, vel non obſiſtente. Triumphavit de Gallis L. Plancus cum Lepido, qui ipſe fratrem Æmilium Paulum proſcriptioni dediderat; unde militaris jocus: *De Germanis, non de Gallis triumphant ambo conſules*. Mongaltus.

2 *Pecuniam reliquam*] Nam imperatæ pecuniæ partem jam antea ſolverant: reliquæ ſolutionem cum differrent, Cæſar eorum agrum proſcripſerat. *Manut.*

Digitized by Google

ampliſſimis viris. Quæ cum eſſent acta, mirari quidem ſolebam, pati Cæſarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupiſſent: neque ſolum pati, ſed etiam ei negotio te præficere. Itaque & ego cum illo locutus ſum, & ſæpius quidem, ut etiam accuſarer ab eo, quod parum conſtantiæ ſuæ confiderem: & M. Meſſalæ, & ipſi Attico dixit, ut ſine cura eſſent: aperteque oſtendebat, ſe [3] præſentium animos (erat enim popularis, ut noras) offendere nolle: cum mare tranſiſſent, curaturum ſe, ut in alium agrum deducerentur. Hæc illo vivo. Poſt interitum autem Cæſaris, ut primum ex ſenatus-conſulto cauſas Conſules cognoſcere inſtituerunt, hæc, quæ ſupra ſcripſi, ad eos delata ſunt. Probaverunt cauſam ſine ulla dubitatione, ſeque ad te literas daturos eſſe dixerunt. Ego autem, mi Plance, etſi non dubitabam, quin & ſenatus-conſultum, & lex, & [4] conſulum decretum, ac literæ apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipſius Attici cauſa velle intellexeram: tamen hoc pro conjunctione, & benevolentia noſtra mihi ſumpſi, ut id a te peterem, quod tua ſingularis humanitas, ſuaviſſimique mores a te eſſent impetraturi. Id autem eſt, ut hoc, quod te tua ſponte facturum eſſe certo ſcio, honoris noſtri cauſa libenter, prolixe, celeriter facias. Mihi nemo eſt amicior, nec jucundior, nec carior Attico: cujus antea res ſolum familiaris agebatur, eaque magna; nunc acceſſit etiam exiſtimatio, ut, quod conſecutus eſt magna & induſtria, & gratia, & vivo Cæſare, & mortuo, id, te adjuvante, obtineat. Quod ſi a te erit impetratum, ſic velim exiſtimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo ſummo beneficio me affectum judicem. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, ſtudioſe, diligenterque curabo. Da operam ut valeas.

3 *Præſentium*] Qui diviſionem agri Buthrotii præſentes petebant. *Idem*.

4 *Conſulum decretum*] Quod enim Cæſar in cauſa Buthrotia nobis poſtulantibus decreverat, id poſtea Conſules decreto probaverunt. *Idem*.

CI-

CICERO PLANCO PRÆT. DES. S.

JAM antea petivi abs te per literas, ut, cum cauſa Buthrotiorum probata a Conſulibus eſſet, quibus & lege, & ſenatus-conſulto permiſſum erat, ut de Cæſaris actis cognoſcerent, ſtatuerent, judicarent, eam rem tu adjuvares: Atticumque noſtrum, cujus te ſtudioſum cognovi, & me, qui non minus laboro, moleſtia liberares. Omnibus enim rebus magna cura, multa opera, & labore confectis, in te poſitum eſt, ut noſtræ ſolicitudinis finem quamprimum facere poſſimus. Quanquam intelligimus ea te eſſe prudentia, ut videas, ſi ea decreta Conſulum, quæ de Cæſaris actis interpoſita ſunt, non ſerventur, magnam perturbationem rerum fore. Equidem, cum multa, quod neceſſe erat in tanta occupatione, non probentur, quæ Cæſar ſtatuerat; tamen otii, paciſque cauſa acerrime illa ſoleo defendere: quod tibi idem magnopere faciendum cenſeo: quanquam hæc epiſtola non ſuaſoris eſt, ſed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te, & etiam oro, ſic mediusfidius, ut majore ſtudio, magiſque ex animo agere non poſſim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod ſine ulla dubitatione apud Conſules obtinuimus propter ſummam bonitatem, & æquitatem cauſæ, id tu nos obtinuiſſe non modo facile patiare, ſed etiam gaudeas. Qua quidem [1] voluntate eſſe erga Atticum, ſæpe præſens & illi oſtendiſti, & vero etiam mihi. Quod ſi feceris, me, quem voluntate, & paterna neceſſitudine conjunctum ſemper habuiſti, maximo beneficio devinctum habebis. Idque ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

1 *Voluntate eſſe*] Lege : *qua quidem voluntate te eſſe erga Atticum* . Tò *te* abſorpſerat præcedentis vocis ultima ſyllaba, ut ſæpe. *Grævius*.

CI-

CICERO [1] CAPITONI SUO S.

NUNQUAM putavi fore, ut ſupplex ad te venirem: ſed hercule facile patior datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, ſcis. Amabo te, da mihi & hoc: obliviſcere mea cauſa, illum aliquando ſuo familiari, adverſario tuo, voluiſſe conſultum, cum illius exiſtimatio ageretur. Hoc primum ignoſcere eſt humanitatis tuæ: ſuos enim quiſque debet tueri: deinde, ſi me amas (omitte Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias præ te ſoles ferre, totum hoc da, ut, quod ſemper exiſtimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari. Buthrotios cum Cæſar decreto ſuo, quod ego obſignavi cum multis ampliſſimis viris, liberaviſſet, oſtendiſſetque nobis, ſe, cum agrarii mare tranſiſſent, literas miſſurum, quem in agrum deducerentur; accidit, ut ſubito ille interiret. Deinde, quemadmodum tu ſcis (interfuiſti enim, cum conſules oporteret ex ſenatus-conſulto de actis Cæſaris cognoſcere) res ab iis in Kal. Jun. dilata eſt. Acceſſit ad ſenatus-conſultum lex, quæ lata eſt a. d. IV Non. Jun. quæ lex earum rerum quas Cæſar ſtatuiſſet, decreviſſet, egiſſet, Conſulibus cognitionem dedit. Cauſa Buthrotiorum delata eſt ad Conſules. Decretum Cæſaris recitatum eſt, & multi præterea libelli Cæſaris prolati. Conſules de conſilii ſententia decreverunt ſecundum Buthrotios; [2] Plancum dederunt. Nunc, mi Capito (ſcio enim quantum ſemper apud eos, quibuſcum ſis, poſſe ſoleas, eo plus apud hominem facillimum atque humaniſſimum Plancum) enitere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem ſpero optimum eſſe, ſit etiam melior, opera tua. Omnino res hujuſmodi videtur eſſe, ut ſine cujuſquam gratia Plancus ipſe pro ingenio, & prudentia ſua non ſit dubitaturus quin decretum Conſulum, quo-

1 *Capitoni*] C. Atejus Capito, de quo lib. XIII. *ad Att.* ep. 33. & *Fam.* XIII. 29.

2 *Plancum dederunt*] Haud aliter ſcriptum eſt in antiquis libris: me tamen in hanc opinionem ratio ipſa perducit, ut legendum credam. *Literas ad Plancum dederunt*. Video enim ita ſcriptum ſupra: *Conſules probaverunt cauſam ſine ulla dubitatione, ſeque ad te literas daturos eſſe dixerunt*. Manut.

quorum & lege, & ſenatus-conſulto cognitio, & judicium fuit, conſervet; præſertim cum, hoc genere cognitionum labefactato, acta Cæſaris in dubium ventura videantur: quæ non modo ii, quorum intereſt, ſed etiam ii, qui illa non probant, otii cauſa confirmare velint. Quod cum ita ſit, tamen intereſt noſtra, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere: quod certe faciet, ſi tu nervulos tuos, mihi ſæpe cognitos, ſuavitatemque, qua nemo tibi par eſt, adhibueris. Quod ut facias, te vehementer rogo.

CICERO C. CUPIENNIO S.

PATREM tuum plurimi feci; meque ille mirifice & coluit, & amavit: nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. Ego quidem id facere non deſtiti. Quamobrem peto a te in majorem modum, ut civitatem Buthrotiam ſubleves, decretumque Conſulum, quod ii ſecundum Buthrotios fecerunt, cum & lege, & ſenatus-conſulto ſtatuendi poteſtatem haberent, des operam, ut Plancus noſter quamprimum confirmet & comprobet. Hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

CICERO PLANCO PRÆT. DES. S.

IGNOSCE mihi, quod cum antea accuratiſſime de Buthrotiis ad te ſcripſerim, eadem de re ſæpius ſcribam. Non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuæ, aut noſtræ amicitiæ; ſed cum tanta res agatur Attici noſtri, nunc vero etiam exiſtimatio, ut id, quod probavit Cæſar, nobis teſtibus & obſignatoribus, qui & decretis, & reſponſis Cæſaris interfueramus, videatur obtinere potuiſſe, præſertim cum tota poteſtas ejus rei tua ſit, ut ea, quæ Conſules decreverunt, ſecundum Cæſaris decreta & reſponſa, non dicam comprobes, ſed ſtudioſe libenterque comprobes. Id mihi ſic erit gratum, ut nulla res gratior eſſe poſſit. Etſi jam ſperabam, cum has literas accepiſſes, fore, ut ea, quæ ſuperio-

rioribus literis a te petiiſſemus, impetrata eſſent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id feciſſe; quod magna cum ſpe expectamus. Deinde enim confido fore, ut alio genere literarum utamur; tibique pro tuo ſummo beneficio gratias agamus. Quod ſi acciderit, velim ſic exiſtimes, non tibi tam Atticum, cujus permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro, quam ille, obligatum fore. Vale.

CICERO CAPITONI S.

NON dubito, quin mirere, atque etiam ſtomachere, quod tecum de eadem re agam ſæpius. Hominis familiariſſimi, & mihi omnibus rebus conjunctiſſimi, permagna res agitur, Attici. Cognovi ego tua ſtudia in amicos, etiam in te amicorum. Multum potes nos apud Plancum juvare. Novi humanitatem tuam, ſcio quam ſis amicis jucundus. Nemo nos in hac cauſa plus juvare poteſt, quam tu. Et res ita eſt firma, ut debet eſſe, quam conſules de conſilii ſententia decreverunt, cum & lege, & ſenatus-conſulto cognoſcerent. Tamen omnia poſita putamus in Planci tui liberalitate: quem quidem arbitramur cum officii tui, & Reipublicæ cauſa decretum Conſulum comprobaturum, tum libenter noſtra cauſa eſſe facturum. Adjuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

VARIÆ

Digitized by Google

VARIÆ LECTIONES,

E GRÆVIANIS DECERPTÆ.

LIBER I.

EPIST. I. Certi eſſe videantur] *Al.* videbaotur.

Si judicatum erit meridie non lucere] *Vict. ed.* Si judicatum erit meridie non liquere.

Summam adhibebimus diligentiam] *Mſ.* Summam adhibemus diligentiam.

Cætera ſpero prolisa] *Mſ.* cætera ſpero proſpera.

Ἠλίε ἀνάθημα] *Sic mſſ. Vulg.* Ἐγκαθῆνα. *Mſ.* ejus ἀνάθημα. Ab uno Fulvii Urſini libro abeſt vox, ἠλίε.

Epiſt. III. Hoc ad te ſcripſi] *Sic Balliol. aliique. Vulg.* hoc eo ad te ſcripſi.

Quod is me accuſare de te ſolebat] *Sic Balliol. aliique mſſ. Vulg.* quod ix, qui me accuſare de te ſolebat.

Meum ſtudium nec tibi defuiſſe] *Edd.* meum ſtudium oec ſibi defuiſſe.

Epiſt. V. Qui in Epirum proficiſceretur.] *Ball.* qui in Epirum proficiſcerentur.

Quid dicas, neque id neglexi] *Al.* quid dicas ſcio. Neque id neglexi. *Al.* quid dicax? neque id neglexi. *Al.* ut nos quid dicas.

In qua dicitur eſſe puella] *Mſ.* in qua diſceſſiſſet.

Epiſt. VIII. Sic ſtudio efferimus] *Balliol.* ſic ſtudio efferuntur.

Quo tibi placebit] *Balliol.* quod tibi placebit.

Epiſt. X. Erit hoc tibi pro illo tuo] *Al.* Erit hoc mihi pro illo tuo.

Roma puer a ſorore tua miſſus] *Balliol.* Romam puer a ſorore tua miſſus.

Tam pauca cogerer ſcribere] *Ald.* jam pauca cogerer ſcribere. *Al.* quam pauca cogerer ſcribere.

Tantam ex epiſtola voluntatem] *Balliod.* tantam ex epiſtola voluptatem.

Putealia ſigillata] *Al.* plutealia ſigilla.

Me autem & eum offendes] *Balliol. & Victor. ed.* ſin autem & eum offendex.

Epiſt. XI. Neque noſtra allegatio] *Mſſ. fere omnes*, neque noſtra lepatio.

Ac ne illud mirere] *Balliol.* At, ne illud mirere.

Nunc idem videor diffidere] *Balliol. & al. Mſſ.* nunc eidem videar diffidere.

Epiſt. XII. Teucris illa] *Al.* Teucrix Syllæ. *Balliol.* Teucris Sylla.

Mando tibi ut perſpicias] *Turnæſ.* mandat tibi ut perſpicias.

Cum pro populo fieret] *Turnæſ.* cum ſacrificium pro populo fieret.

Per maous ſervulæ ſervatum] *Mſſ.* per manus ſeprullæ ſervatum. *Al.* ſerpullæ.

Epiſt. XIII. Niſi eam pellectione relevarit] *Al.* niſi eam per lectionem relevarit. *Al.* niſi eam per lectionem releverit.

Certum habeo, quando ad Antonium proficiſcare] *Balliol.* certum habeo quin ad Antonium proficiſcare.

Tantum cavillator] *Ball.* tameo cavillator.

Nihil agens cum rep.] *Mſſ.* nihil agenx in rep.

Nihil metuas mali, quia non audet] *Balliol.* nihil ſperes mali, quia non videt.

Quin immo leviter] *Al.* qui nunc. *Al.* quin nuoc.

Inter ſe diffident] *Balliol.* inter ſe diffideant.

Quod infectum eſt] *V. C.* quod ineptum eſt. *Al.* quod inceptum eſt.

Epiſt. XIV. Atque id ereptum] *Lomb.* dereptum.

Sigillatim accideote] *Al.* accedente.

Promiſſa patravit] *Al.* promiſſa paravit.

Mandata effice] *Al.* confice.

Epiſt. XVI. In infamia relinqui ac ſordibus] *Al.* infamiæ relinqui ac ſordibus.

Sic, uti nunc] *Al.* ſicuti nunc.

Noctes certarum mulierum] *Al.* ooctes ſcortorum, mulierum.

Nobilium iotroductiones] *Mſſ.* productiones.

Factum eſſe ſciant] *Al.* ſciebant.

Inuſſerat ſeveritas Conſulatus] *Al.* incuſſerat ſeveritas Conſulatus.

Quid hoc? ſimile] *Sic mſſ. Vulg.* quid huic ſimile.

Mihi vero] *Al.* imo vero.

Nunc eſt expectatio comitiorum] *Sic miſſ.* vulg.

vulg. nunc eſt expectatio in comitiorum cauſa. *Mſſ. Florent.* nunc eſt expectatio in comitiorum. Et *ſic ed. P. Vict.*

Nec ſatis ſciebam quid darem] *Mſ. Urſin.* nec ſatis ſciebam quo darem.

Α'μαλθῶν] *Hrlmſt.* ἀμαλθῶν.

Epiſt. XVII. Commutationem tantam voluntatis] *Balliol.* commutationem tantæ voluntatis.

Mederi cum cuperem] *Helmſt. & Ball.* mederi concuperem.

Literæ tuæ declarant] *Al.* literæ tuæ declararunt.

Sermone ac diſputatione] *Balliol.* ſermone ad diſputationem.

Amor ille veſter] *Al.* amor ille noſter.

Quemadmodum ſpero mitigabuntur] *Helmſt. man. prim.* quemadmodum ſpero gubernabuntur.

Aut provincialium] *Helmſt. & Balliol.* aut provinciarum.

Perſpecta eſt ingenuitas] *Helmſt. Balliol. Al.* perſpecta eſt integritas.

Abs te aliquanto teſtificata] *Al.* abs te aliquanto ante teſtificata.

Oh judicandum accepiſſent] *Sic mſſ. Vulg.* ob judicandum pecuniam accepiſſent.

Ut illi auderent] *Helmſt. & Balliol.* ut illi laudarent.

Coſ. deſignatus. Quin erat dicturus] *Sic mſſ. Baliiol. aliique mſſ.* Coſ. deſ. Qui erat dicturus. *Edd. & nonnulli mſſ.* Coſ. deſig. diu erat dicturus.

Sed tamen quoniam iſta ſunt infirma] *Helmſt.* ſed tamen quoniam iſta ſunt tam firma. *Ball.* ſed quoniam iſta ſunt tamen firma.

Modeſte rogo] *Helmſt.* moleſte rogo.

Epiſt. XVIII. Qui cum loquar] *Helmſt. & Balliol.* qui cum ego colloquar.

Abeſt enim frater ἀφελέστατος & amantiſſimus: Metellus, non homo] *Sic diſtinxit Manut. P. Vict. aliaque edd.* abeſt enim frater ἀφελέστατος, & amantiſſimus: Metellus, non homo. *Lambin. ed. & Fr. Jun.* abeſt enim frater ἀφελέστατος, & amantiſſimus mei, bellus non homo. *M. Brut. ed.* abeſt enim frater ἀφελέστατος & amantiſſimus mei, non homo. *Balliol.* abeſt enim frater ἀφελέστατος, & amantiſſimus Metellus.

Multa enim ſunt, quæ me ſollicitant, anguntque, quæ mihi videor] *Sic Tornaſ. P. Vict. ed.* multa enim quæ me ſollicitant anguntque, mihi videor. *M. Brut. ed.* multa ſunt enim quæ me ſollicitant: quæ mihi videor.

Tamen voluntas etiam atque etiam ipſa medicinam effugit] *Helmſt.* tamen voluntas etiam atque etiam ipſa medicinam efficit. *Sic alii quoque. Edd. vulg.* tamen voluntas etiam atque etiam ipſa me deficit.

Anniverſaria ſacra juventutis] *Sic mſſ. Vulg.* anniverſaria ſacra virtuti.

Quod habet dicis cauſa promulgatum illud idem de Clodio] *Sic mſſ. Vulg.* quod habere dicit cauſam promulgatam, illud idem de Clodio.

Quam ignavus ac ſine animo, miles? quam dignus] *Sic mſſ. Vulgg.* quam ignavus ac ſine animo, millieſque dignus.

Epiſt. XIX. Scire te non nolle] *Al.* ſcire te nolle.

Verſatur metus] *Helmſt.* verſatur motus.

Ut plane quid emerit] *Mſ.* ut plane quid erit. *Hrlmſt.* ut plane quidem urit.

Junctam invidiæ] *Al.* juncta invidia, ac.

Quod me eſſe ad ſcribendum vides] *Al.* quod me non eſſe ad ſcrib. vid. *Al.* quod me iſſe ad ſcrib. vid.

Epiſt. XX. Fortuito geſſiſſe videamur. Meos bonos cives, illos quos ſignificas, & eam, &c.] *Hrlmſt. & Balliol.* fortuito geſſiſſe videamur. In eos bonos cives illos quos ſignificas, & (*in Balliol.* tamen *deeſt* &) eam quam mihi dicis. *P. Vict. ed. ſic diſtinguit hunc locum, & legit.* Fortuito geſſiſſe videamur in eos bonos viros illos quos ſignificas. Eam quam mihi dicis. Er *M. Brut.* fortuito geſſiſſe videamur. Eos bonos viros, illos quos ſignificas, & eam, quam mihi dicis. *V. C. Lamb.* fortuito geſſiſſe videamur. Meos bonos illos viros, quos ſ. & e. q. m. d.

Græce perfectum] *Lamb.* Græce perſcriptum.

LIBER II.

Epiſt. I. Non modo excitatum] *Sic mſſ. Vulg.* non modo non excitatum, *quam tamen ſcripturam præ ſe fert. Helmſt. & Balliol.*

Allobroges indicarunt] *Mſſ.* invocarunt. *Decurt.* Allobroges involgarunt.

Quid ſit quod te arceſſam] *Sic mſſ. Vulg.* quid ſit quod te accerſam.

Noctu introiſſe item ante. Non eſſe] *Alii legunt:* noctu introiſſe. Item ante. Non eſſe itum. *Balliol.* noctu interiiſſe. Idem non eſſe ante itum obviam.

Num tantum obſum reip.] *Al.* non tamen obſum reip. *Al.* num tamen obſum reip.

Equites curiæ bellum] *Vict. ed.* equiti, curiæ, bellum.

Epiſt.

Digitized by Google

Epiſt. II. Mihi ante pedes extruxeram] *Balliol.* mihi anre pedes extraxeram.

Mihi credes, leges, hæc doceo] *Balliol.* mihi hæredes lege. Hæc doceo. *P. Vict. ed.* mihi Herodes. Lege hæc doceo. *Al.* mihi credas. Lege, hoc doceo.

Qui me epiſtola] *Balliol.* quin me epiſtola.

Epiſt. IV. In otio conſederit] *Sic Balliol. Helmſt. mſſ. & edd. Al.* in otio confiderit.

Tametſi minus ſum curioſus] *Sic Vict. ed. aliaque. Alii vero:* tametſi nimis ſum curioſus. *Et ſic Balliol. & Helmſt.*

Epiſt. V. Ab hac hominum ſatietate] *Helmſt.* ſocietate.

Et tum deliberabimus] *Balliol.* & tamen deliberabimus. *Helmſt.* & cum deliberabimus.

Etiam eſt in non accipiendo] *Balliol.* & jam hercule eſt mihi non accipiendo non nulla gloria. *Helmſt.* & jam hercule tum eſt in non accipiendo non nulla gloria. *P. Vict. aliaque edd.* & jam hercule eſt in non accipiendo non nulla gloria.

Epiſt. VII. Orationes autem me duas poſtulas] *Al.* orationes autem a me duas poſtulas.

Non libebat mihi ſcribere] *Vulg.* non licebat mihi ſcribere.

Quid enim ad plebem tranſiſti? ut Tigranem ſalutares?] *Vulgo ſic diſtinguitur:* quid enim? ad plebem tranſiſti, ut Tigranem.

Illa opima] *Sic mſſ. Al.* illa optima. *Sic Helmſt. & Balliol.*

Jejuna ac bella relegario] *P. Vict. ed. & aliæ:* hæc jejuna tabellarii editio.

Non abjectis, ſed receptis] *Sic mſſ. & Balliol. quoque alii:* non abjectis, ſed ereptis.

Epiſt. VIII. Ecquid literarum] *Helmſt.* ſi quid literarum.

Opinor, aliud agamus] *Maffei liber:* opinor, illud agamus.

A IV ad prid. Non. Maji] *Sic ex Schedis Boſiue. Vulgo:* a IV Kal. ad prid. Non. Maji. *Balliol.* ad IV Kal. ad prid. Non. Majas. *P. Vict. ed.* a III Kal. ad prid. Non. Maji.

Epiſt. IX. Reſponderis, perſcribere] *Al.* reſponderis, præſcribere.

Feſtive, mihi crede] *Al.* Feſtiae, mihi crede.

Citius omnino quam potui] *Mſ.* citius omnino quam oportuit.

Qui prædia tetrarchis] *Al.* qui præſidia tetrarchis.

Quid nam cenſes fore] *Ball. & Helmſt.* quid etiam cenſes fore? *Al.* quid jam cenſes fore?

Nunc audi quod quæris] *Faerni liber:* Nunc ad id quod quæris.

Epiſt. XII. Publium plebejum factum] *Sic Balliol. & alii nonnull. Helmſt. vero & alii:* Publium trib. pleb. factum.

Quæ ſi deſederit] *Mſſ. nonnulli & edd.* quæ ſi deceſſerit.

Primus habebis tamen] *Helmſt. & Ball.* Primus habebit tamen.

Terentia delectata eſt tuis literis] *Ball.* Terentia adſectata eſt, & tu ais literis. *Helmſt.* Terentia adſtictata eſt tuis literis. *Al.* Terentia affecta eſt tuis literis.

Epiſt. XIV. Cum ſe omnium ſermonibus] *Balliol. & Helmſt.* quem ſi omnium ſermonibus.

At quam parem baſilicæ tribum Æmiliam?] *Sic mſſ. Al.* at quam partem baſilicæ tribum Æmiliam? *Vulgg.* at comparem baſilicæ? tribum Æmiliam.

Et tamen illud probem] *Mſ.* Et tamen illud probe. *Balliol.* & tamen illud probi.

Epiſt. XVI. Familiari re illius] *Balliol. & Helmſt.* familiaritate illius.

Audiſſe] *Helmſt.* accidiſſe.

Ab illis abalienetur] *Balliol.* multitudo ab illis alienetur.

Iſtuc adduci potuerit] *Mſ. Pal.* Iſtuc adici potuerit. *Helmſt.* iſtuc adjici potuerit.

Profecto jam aliquam reperirem reſiſtendi viam] *Balliol.* jam aliquam reciperem reſiſtendi viam.

Quod ſcribit] *Balliol. Helmſt. & alii:* quod ſcribis.

De conſilii ſententia] *Balliol. & Helmſt.* de Conſulis ſententia. *Al.* de Coſ. ſententia.

Epiſt. XVII. Tamen eſſet nimium mali] *Lambin.* tamen non eſſet nimium mali.

Non deflebimus] *Balliol. & Helmſt.* non deflevimus. *Al.* non defleamus.

Oleum philologiæ] *Balliol.* oleum philoſophiæ.

Jacet enim ille ſic ut πῶνος Curiana ſtare videatur] *Sic Boſius. Sed mſſ.* jacet enim ille ſic ut plocis Curiana ſtare videatur. *Manut. ed.* jacet enim ille ſic ut Photis Curiana ſtare videatur. *Malaſp. Lambin. Mich. Brutus ſic ediderunt:* jacent enim illa, hæc ſic, ut focus Curianus ſtare videntur.

Epiſt. XVIII. Hac tamen oppreſſione] *Sic mſſ. Vulg.* attamen in oppreſſione.

In coirione candidaiorum] *Balliol.* in concione candidaiorum.

Caute feciſſe] *Al.* recte. *Al.* laute feciſſe.

Apud pudorem Pulchelli] *Al.* apud furorem Pulchelli.

Epiſt. XIX. Ac mitto imperium] *Al.* age, mitto imperium.

Quod erat ſuſceptum] *Mſ.* quod erat ſuſpectum.

Hoc nuoc eepudio] *Al.* hoc non eepudio.

Tamen, ſi erit neceſſe] *Balliol.* tamen, erit neceſſe.

Certi ſumus] *Al.* certiſſimum eſt.

Epiſt. XXI. Quid ego tibi ſubtiliter?] *Al.* quid ego tibi ſubtiliter ſcribam?

Tamque acer in ferro] *Al.* tamque acer in foro.

Epiſt. XXII. Quam vellem Romæ manſiſſes: manſiſſes profecto] *Sic S. Boſ. & Grut. ed. Vulg.* quam vellem Romæ manſiſſes, egiſſes profecto. *Mſſ. P. Victor. ed.* quam vellem Romæ manſiſſes, profecto ſi hæc fore putaſſemus.

Opes & vim exercitus] *Nonnulli libri & M. Brut. ed.* opus eorum & vim eaercitus.

Fidem recepiſſe] *Ed. Lamb. ex ejus conjectura*: fidem dediſſe.

Sed totum eſt in eo] *Balliol.* ſed tantum eſt in eo.

Sed quod facile ſentias, tædet] *Al.* ſed quid? facile ſentias, tædet.

Quem exitum futurum pute] *M. Brut. ed.* quem exitum futurum putet.

Epiſt. XXIV. Ad illam κόλασιν] *Al.* ad illam celeritatem. *Et ſic Balliol. & Helmſt. M. Brut. ed.* ad illa κολάσματα.

Inſinuatus in familiaritatem adoleſcentis] *Balliol.* in ſinu atque familiaritate adoleſcentis. *Helmſt.* inſinuatus in familiaritate.

Nihil me infortunatius, nihil fortunatius eſt Catulo] *Sic mſſ. Vulgg.* nihil me infortunatius & Catullo. *M. Brut. ed.* nihil me infortunatius * * & Catulo.

Tum hoc tempore] *Sic Balliol. & alii vet. Lamb.* tum mortis tempore. *M. Brut.* tum * tempore.

Epiſt. XXV. Non quo faceret, ſed ut faceret: Mirabiliter] *Sic P. Vict. ed. Sic Lamb. ex Turneſ. Sed Manut. M. Brut. aliæque edd. hæc verba*: non quo faceret, ſed ut faceret, *non exprimunt. In Balliol. & Helmſt. mſſ. hæc tantum non leguntur*: non quo faceret. *Sic enim in illis ſcribitur*: ſatisfacere, ſed ut faceret. Mirabiliter enim.

LIBER III.

Epiſt. VII. Sed itineris cauſa deverterem] *Helmſt.* ſi itineris cauſa ut divorterer. *Balliol.* ſi itineris cauſa ut divorter. *Valg.* ſed itineris cauſa ut divertar.

Nam caſtellum munitum habitanti mihi prodeſſet] *Balliol. & nonnullæ edd.* natura caſtellum munitum habitanti nihil prodeſſet: *Extat* nihil *etiam in Helmſt.*

Vitaque pœniteat] *Al.* utique pœniteat.

Quæ nos proficiſcentes proſequebatur] *Balliol. & Helmſt.* qua nos proficiſcentes perſequebatur.

Te in eundem luctum vocem] *Balliol. & Helmſt.* te in eundem locum vocem.

Nam aut accedemus in Epirum] *Balliol.* nam ut accedamus in Epirum.

Epiſt. VIII. In Epirum non eſſemus profecti] *Balliol.* in Epirum eſſemus profecti.

Achaja prope eſſet, plena] *Balliol. & Helmſt.* Achaja prope eſt, & plena.

Ut acrius poſtularetur] *Al.* ut acrius poſtularet.

Ex epiſtolarum mearum inconſtantia] *Balliol. & Helmſt.* ex epiſtolarum mearum conſtantia.

Impulſi ac peoditi ſumus] *Balliol.* impulſi ac perducti ſimus. *Helmſt.* impulſi & commori proditique ſimus.

Mecum ſimul dediſſes] *Balliol.* mecum ſimul vidiſſes.

Epiſt. X. Ecquis unquam ex tam amplo ſtatu] *Balliol. & mſſ. duo Pall.* ecquis unquam tam extemplo a ſtatu, in tam. *Helmſt.* & quis inquit tam ex amplo.

Ceete vivus nunc amitterem] *Balliol. Helmſt. & plures alii libri*: certe vivus non amitterem.

Dat. XIII. Kal. Quint.] *Helmſt.* Dat. XVI. Kal. Quintilis. *Balliol.* XIII Quint. *edit. M. Brut.* Vale, XIII Kal. Quint.

Epiſt. XII. Idemque caput rogationis proponi ſcribis, quare] *P. Vict. ed.* idemque caput rogationis proponis. Sceibis quare. *Balliol. & Helmſt.* proponis.

Quomodo exciderit] *Balliol. & Helmſt.* quomodo eacideeint.

Ut ad me venires Dodona, tamen] *Balliol. & alii Mſſ.* ut ad me venires Sidona, tum ut. *Vulgg.* ut ad me venires Sidona, tamen.

Epiſt. XIII. Proiode habebo] *Sic Ball. Helmſt. pluresque mſſ. Vulgg.* perinde habebo.

Me-

Meque temporis non longinqui] *Mſſ. duo*: neque temporis non longinqui . *Helmſt.* neque temporis nec longinqui .

Epiſt. xv. Qua me objurgas , ut ſim firmior] *Al.* qua me objurgas & rogas ut ſim firmior . *Sic & Balliol. & Helmſt. & pleræque edd.*

Cæteri quos purgas] *S. Boſ. & Grut. edd. cum aliquot mſſ.* cæteros quod purgas .

Debent mihi purgati eſſe] *Al.* debent mihi probati eſſe .

At poteſt ille] *M. Brut. ed.* ac poteſt ille .

Neque hoc eo ſcribo] *Balliol.* neque hæc ego ſcribo .

Quo te non meo caſu] *S. Boſ. & Grut. edd.* quod te non meo caſu .

Quod uous tu facere maxime] *Balliol.* quod munus tu facere maxime .

Hodie viveremus] *Balliol. & Helmſt.* hodie vioceremus .

Quid eſt firmius ?] *Vulg.* ſic eſt firmius .

Primum meum conſilium defuit , ſed etiam obfuit] *Sic Balliol. & P. Vict. edd. Vulg.* primum non modo conſilium defuit , ſed etiam obſuit .

In quo ipſo] *Balliol. & Helmſt.* quo ipſa . *Vulg.* in quod ipſa jubeat .

Ne referri] *Balliol.* neve ferri .

Comiter conſolari deſino] *Sic Balliol. P. Vict. S. Boſ. Grut. edd. Sed alia :* communiter conſolari deſine .

Epiſt. xvii. Quod Appii quæſtio eſt] *Mſſ. duo*: quod Appii ſpectio eſt . *Sed pro vulgata ſtat Balliolenſis & alii .*

Epiſt. xx. Si mihi hoc verbo] *Al.* cum mihi hoc verbo .

Neque ut ita facias] *Sic mſſ. & edd. Boſii & Grut. edd.* neque ut tu facias .

Ad noſtram ſalutem adhortere] *Balliol.* ad noſtram ſalutem cohortere .

Rogatio Sextii] *Balliol.* rogatio Sexti .

Neque dignitatis ſatis habes] *Balliol.* neque dignitatis ſatis habet .

Epiſt. xxii. Milites dicentur] *Sic mſſ. Al.* milites dicuntur . *M. Brut. ed.* milites dicantur . *Faerni liber.* dicerentur . *Helmſt.* diceretur .

Promiſſis & literis declarat , ſpem] *Al.* promiſſis declarat , etiam literis ſpem .

Spem nobis nonnullam affert] *Balliol.* ſpem nobis nullam afferit .

Premor cum luctu , tum deſiderio meorum omnium , tum eorum , qui mihi] *Sic mſſ. Boſ. P. Vict. ed.* premor cum luctu , tum deſiderio omnium rerum quæ mihi . *Balliol. cod.* premor luctu , tum deſiderio rerum omnium , quæ mihi . *Helmſt.* premor luctu , cum deſiderio meorum omnium rerum quæ . *Rom. ed. & Mich. Brut. ed.* premor cum luctu , tum deſiderio rerum omnium , tum rerum , quæ mihi .

Epiſt. xxiii. Et quid putes utilitatis] *Balliol. & Helmſt.* & quid poteſt utilitatis .

Illud ipſum abrogatur , quo non eam] *Al.* illud ipſum abrogaretur , quo modo eam . *Et ſic Balliol. & Helmſt. & edd.*

Sitne quod obſervandum caput] *Mſſ. & edd.* ſive quod obſervandum caput illud . *Helmſt.* ſive quod ad obſervandum . *M. Brut. ed.* ſi enim quod obſervandum illud caput non putabant .

Lege tenentur , eſt curandum] *Balliol. & Helmſt.* lege tenentur , non eſt curandum .

Ut uno impetu perſtringatur] *Helmſt.* ut uno impetu perfungatur .

Epiſt. xxiv. Antea cum ad me ſcripſiſſetis] *Balliol. & Helmſt.* antea quam ad me ſcripſiſſetis .

Videtur eſſe ſoblata] *Lambin.* videretur eſſe ſublata .

Epiſt. xxvi. Utar auctoritate] *Al.* nitar auctoritate .

Vale et Kal. Jan.] *Hæc verba nec in Balliol. & Helmſt. nec in Boſ. & Grut. edd. extant . In P. Victor. tamen , Manut. Lambin. M. Brut. leguntur . In Balliol. adhæret hæc epiſtola ſequenti .*

LIBER IV.

Epiſt. i. Ut vere ſcribam] *Balliol.* te vere ſciebam . *Helmſt.* te vero ſciebam . *Al.* ut bene ſcribam .

Aut potius furoris] *Al.* aut totius furoris . *Al.* ac totius furoris . *Sic mſſ.*

Et falſi timoris] *Al.* & falſi rumoris . *Sic plerique mſſ.*

Ab infima plebe completi erant] *Al.* ab infima plebe cooperti erant . *Balliol.* ab infima plebe competierant .

Celebravit . In foroque & in ipſo Capitolio] *Al.* celebravit . In foro & in ipſo Capitolio . *Lambin. mallet* : in foro vero & in ipſo Capitolio .

Dederunt] *Al.* nomen dederunt .

Principem nominavit] *Balliol.* principem nominaverit .

Alteram Meſſius , qui] *Balliol.* alteram Meſſa iſque . *Helmſt.* alteram Meſſala iſque . *Edd.* alteram Meſſinius qui .

Pontifices reſponderant] *M. Brut. ed. ex conjectura Malaſpinæ* Pontifices reſponderunt .

Epiſt.

Epiſt. II. Ut id non modo negligentiæ] *P. Vict. ed.* ut id non modo non negligentiæ.

Dolor & magnitudo] *Al.* doloris magnitudo.

Neque plebis ſcitu qui] *Mſſ.* neque plebis ſcitu is qui. *M. Brut. ed.* neque plebis ſcito is qui. *Balliol.* neque plebiſcitus qui.

Nemo enim dubitabat] *Sic Grut. ed. Aliæ omnes & mſſ.* nemo enim dubitat.

Nuntiat jam populo] *Balliol.* nuntiant jam populo. *Al.* nuntiat jam populo. *M. Brut. ed.* nuntiatque populo. *S. Boſ. & Grut. ed.* nuntiat inaui populo.

In ſenatu de lege ſtatuturos, quiſque horum loco] *Vet. lib.* in ſenatu de lege ſtatuturos cum ſenatu. Itaque ſuo quiſque horum loco ſententiam. *Lamb. & Fr. Jun. edd.* in ſenatu de lege. Senatus quiſque horum loco. *Balliol. & Helmſt.* de lege ſtaturos. Quiſque horum loco.

Legationem ſumpſiſſe] *Sic Balliol. mſ. & quem vidit Lambin. P. Vict. S. Boſ. & Grut. edd. Aliæ vero*: legationem ſuſcipere. *Al.* legationem ſuſciperem. *Al.* legationem ſumpſiſſem.

Omnium fanorum, lucorum] *Al.* omnium fanorum ac ſacrorum locorum.

Abſens, præſentes quorum] *M. Brut. ed.* abſens præſentes ii, quorum.

Epiſt. III. Verum ut perſpicias] *Balliol. & Helmſt.* ſed ut verum perſpicias.

Sed ille ſe in interiorem ædium. Sylla ſe in ſenatu poſtridie Idus, domi Clodius, egregius Marcellinus] *Balliol. & P. Victor. ed.* ſed ille in interiorem ædium. Sylla ſe in ſenatu poſtridie Idus, domi Clodius. *S. Boſ. ed.* ſed illæ ſe interiora in ædium Syllæ ſe. In ſenatu poſtridie Idus (domi Clodius) egregius Marcellinus. *P. Manut. ed.* ſed ille ſe in interiorem ædium Sylla ſe. In ſenatu poſtridie Idus, Clodius domi, Marcellinus egregius. *M. Brut. ed.* ſed ille ſe in interiorem ædium abdidit, Syllæ. Is ſe in ſenatu poſtridie Idib. domi Clodius: egregius Marcellinus. *Fr. Jun. ed.* ſed ille ſe interiore abdidit. Idibus proſiliit. Sylla in ſenatu poſtridie: domi Clodius, egregius Marcellinus. *Vulgatæ edd.* ſed ille ſe in interiorem partem ædium abdidit. Sylla ſe in ſenatu, poſtridie Idus domi Clodius, e. M. o. n.

De cujus conſtantia, virtute tuæ veriſſimæ] *S. Boſ. & Grut. ed.* de cujus conſtantia in vitæ tuæ veriſſimæ.

Si ſe inter viam obtulerit] *Balliol. & Helmſt.* ſi ſentitur veniam obtulerit. *Mſſ. Victor.* ſi ſentitur vejam obtulerit. *Tornaſ. & S. Boſ. & Grut. ed.* ſi ſe ut it urbe jam obtulerit. *Ald. Manut. ed.* ſi ſe ituro Lanuvium obtulerit. *Vulg.* ſi ſe interim obviam obtulerit. *Fr. Jun.* ſi ſe iſti urbæ obtulerit.

Epiſt. IV. Offendes deſignationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca, quorum] *S. Boſ. Grut.* offendes deſignationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliothecam, quorum. *Al.* offendes deſignationem Tyrannionis, mirificam librorum meorum bibliothecam, quorum. *Lambin. & Fr. Jun. ed.* offendes deſignationem Tyranoionis mirificam librorum meorum, quorum.

Quam putarem] *Sic omnes Mſſ. & edd. præter Boſii & Gruteri, quæ ſcribunt*: quam putaras.

Epiſt. V. Te auctore reſipivi. Dices] *Balliol.* te auctore res ipſius judices. *Helmſt.* res ipſi judices. *Lambin. ed.* te auctore reſipui. *In margine tamen teſtatur veteres codices habere* reſipivi.

Si quibus ſententiis dixi] *Balliol.* ſed quibus ſententiis dixi. *M. Brut. ed.* ſi in quibus ſententiis dixi. *P. Vict. ed.* ſed quibus ſententiis dixi. *Lambinus conjicit*: ſi quibus in ſententiis dixi.

Epiſt. VI. Sed non nullo tamen *Vulg. & mſſ. multi*: ſed non multo tamen.

Ergo erimus ὀπαδοὶ, qui ταγοὶ eſſe noluimus] *Balliol.* ergo erimus ὅπλοί τι, qui ταγοί eſſe noluimus. *P. Victor. mſ.* ergo erimus ὅπλοί qui πίλοι eſſe noluimus. *Vulg.* ergo erimus ὁπλῖται qui togati eſſe noluimus.

Epiſt. XIII. Quantum pot'eſt. Valde ſum ὀξύπεινος] *Sic Boſ. reſtituit. Balliol.* quantum potes. Sum ὀξύπεινος. *Edd. Vulg.* quantum potes & vales. Sum ὀξύπεινος. *P. Vict. ed.* quantum pote. Vale. Sum ὀξύπεινος.

Hoſpes veniam] *Al.* hoſpes veniat.

Epiſt. XV. Cum illis tamen cum ſalvi] *Sic P. Vict. S. Boſ. Grut. edd. ſed Balliol. Helmſt. & aliæ edd. omnes*; cum illis tum, cum ſalvi.

Verita eſt enim puſilla, quæ nunc laborat, ne animum in Publio offenderes] *P. Vict. ed. ut & mſſ.* veritas eſt enim puſilla, quæ nunc laborat, ne animum in Publio offenderet. *Manut. ed.* verita eſt enim puſilla, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderet. *M. Brut. ed.* veritas eſt enim puſilla, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderem. *Fr. Jun. ed.* veritas eſt enim puſilla, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderit.

Epiſt.

Digitized by Google

Epiſt. xvi. Quam celeritate delectavit] *Mſſ.* quam celabritate delectavit. *Forte* crebritate. *Lambin.*

Huic jaculatoriæ diſputationi ſenem illum] *Al.* huic joculatorem ſenem illum.

Non mihi, ut qui jam] *M. Brut. ed.* notum tibi, ut video, jam. *S. Boſ. & Grut. ed.* non mi hili, ut qui jam. *Balliol.* nou mihi ut quid jam.

Paccianæ epiſtolæ reſpondi] *Hæc ex ſequenti epiſtola in hanc trajecit Boſius, & ex hac in illam tranſtulit hæc*: a Quinto fratre & a Cæſare accapi a. d. ix. Kal. Novemb. *& quæ ſequuntur uſque ad finem, in ſequentem epiſtolam.*

Ut abis toties & tam longe abes] *Edd.* ut ab iis toties & tam longe abeſſes. *Manut. ed.* ne toties & tam longe abeſſes.

Epiſt. xvii. Putavi de nummis] *Sic Balliol. & alii mſſ. ut & P. Vict. Manut. edd. Al.* peti, nummis.

Gallia nitatur] *Al.* gratia nitatur. *Al.* Gallia vitatur.

Epiſt. xviii. Me nunc oblitum conſuetudinis] *Sic P. Vict. M. Brut. S. Boſ. & Grut. edd. Manut. vero & aliorum*: me non oblitum.

Et ao magis nunc cogitare dictaturam &c.] *S. Boſ. & Grut. edd.* & eo magis nunc cogi ἀκηδίᾳ, tum fluere juſtitio, & omnium rarum licentia.

LIBER V.

Epiſt. iv. Aa ma illa t illuc quidam labar, non quo] *Balliol. & P. Vict. ed.* ac ma illa illud non quo. *Helmſt.* da me ille illud non quoſque. *M. Brut. ed.* ac ne ille illuc quidem labat, non quod. *Manut. ed.* ac ne illud quidem labat, non quo.

Adduci ut noſtra poſſit, & tuis ἀντιδιάγραφον eſſet. Equidem ſum facilis: Sed tu aberis, & me abſente res. Habebis mei rationem. Nam poſſet] *Balliol. cod.* Vereor adduci ut noſtra poſſit, & tuis ἀντιδιάγραφον eſſe. Equidem ſum facilis. Sed tu abetis, & me abſeate res. Hsbebis mirationem. Nam poſſet. *Sic & Helmſt. niſi quod pro* eſſe *ſcribat* eſſet, *& pro* res, rei. *P. Vict. ed.* vereot adduci ut noſtra poſſit, & tuis ἀντιδιάγραφον eſſa. Equidem ſum facilis: ſed tu aheris, & ma abſente rei habebis rationem meæ. Nam poſſet. *P. Manut. & aliorum edd.* vereot adduci ut noſtris poſſit, & tuis ἀντιδιάγραφον πρὸς αὐτὸν eſſe & quidem ſumma facilis. Sed tu aberis, & ma abſente rei habebis rationem meæ. Nam poſſet. *S. Boſ. & Grut. edd.* vereor adduci ut noſtro poſſit, &, ut vis, ἀντιδιάγραφον. Eſſet quidem ſumme facilis: ſed tu aberis, & me abſente res. Habebis mei ratiouem. Nam poſſat. *Lambin. ed.* veteor adduci ut noſtra poſſet ad περὶ ἐνδόσεως: & tuis ἀντιδιάγραφον ἔσται.

Nam de cæteris] *M. Brut. editio ex conjectura Manutii*: nam DC. ceperis.

Epiſt. xii. Quid futurum ſit. Etiam cum hæc leges] *Sic Balliol. & alii mſſ. nec non P. Vict. ed. Vulg.* quid futurum ſcit ſciam. Cum hæc leges.

Epiſt. xxi. Et reliquo tempore re probabo] *Sic Balliol. P. Vict. ed. & al. edd. Vulg.* & re aliquo tempore probabo.

Tum Phemio diſpiciam κέρας Aonium] *Al.* Cum Phemio diſpiciam κέρας omnium. *Al.* Cum Semio diſpiciam κέρατα omnium. *Balliol.* Tum Semio diſpiciam κέρας omnium. *Helmſt.* Cum Semio deſpiciam κέρατα omnium.

LIBER VI.

Epiſt. i. Lepta tua epiſtola gaudio exultat] *Ball.* Lecta tua epiſtola gaudio exultat. *Al. mſ.* lecta tua epiſtola Dionyſius gaudio exultat. *Hic initium epiſtolæ ſecundæ facit P. Vict. In editione tamen Gryphiana, quæ prodiit* 1540. *Ex emendatione Victorii non novæ epiſtolæ hic eſt initium, ſed novi capitis ejuſdem epiſtolæ.*

Literarum datarum ptid. Kal. Jan. ſuavem habuit recordationem] *P. Vict. & M. Brut. ed.* Literas daturus pridia Kal. Jan. ſuavem habui recordationem. *S. Boſ. ed.* literas daturus ſuavem habuit recordationem.

Epiſt. ix. Sed amavi tamen] *Al.* ſed clamavi tamen.

Ἐπέχειν te ſcribebas] *Al.* ἔπειτα, ut ſcribebas. *Balliol.* ἐπῶν ut ſcribebas. *P. Vict. ed.* ἐπέχειν ter ſcribebas.

LIBER VII.

Epiſt. i. Feci igitur, itaque feci omni obſequio] *P. Vict. ed. Balliol. Helmſt.* feci igitur, itaque feci & omni obſequio. *Edd.* feci igitur. Atque effeci omni obſequio. *M. Brut. ed.* feci igitur. Itaque effeci omni obſequio.

Peccare in Republica] *Sic Balliol. Helmſt. P. Vict. S. Boſ. Man. Sed ed. M. Brut.* peccare in Rempublicam.

Epiſt. ii. Bene veniat] *Al.* bene conveniat. *Al.* bene eveniat.

Digitized by Google

Tamen pudentius] *Sic mſſ. P. Vict. & M. Brut. ed. al.* tamen prudentius.

Epiſt. III. Cupidiſſime expetitum a me ſit] *M. Brut. & Al. edd.* cupidiſſime expreſſum & expetitum a me ſit.

Is ſe ſolis non invidere] *Sic omnes mſſ. Pr. & Grut. edd.* iis ſe ſolis nunc invidere.

Epiſt. v. Ego in Tuſculanum nihil ſane hoc tempore] *Al.* ego in Tuſculanum? *nihil* ſane hoe tempore.

Epiſt. VII. Illud, puto, tu non adſcribis] *Mſſ.* illud putato non adſcribis. *Edd. vet.* illud privatius non adſcribis. *P. Vict. ed.* illud puto non adſcribis. *S. Boſ. ed.* illud puta tu non adſcribis.

Senatum bonum putas] *Al.* Senatum bonorum putas.

Et ita latum placet] *Ab hac voce uſque ad* Tuſculanum, *ſingulis membra interrogatione interpunguntur in vulgatis editionibus.*

Epiſt. VIII. Ad Lavernium] *Mſ.* Larvenium. *Al.* Literninum. *S. Boſ. & Grut. ed.* ad L. Avernum. Dein me conſecutus. *Balliol. omittit* me.

Epiſt. XI. Niſi ubi honeſtas? num honeſtum igitur] *Mſſ.* niſi ubi honeſtas? niſi non honeſtum igitur. *P. Vict. ed.* niſi ubi honeſtas? niſi honeſtum igitur. *Helmſt.* niſi ubi honeſtas? non honeſtum igitur.

Quæ ſit ὀψὰ Cæſaris] *Balliol. & edd.* quæ ſit ora viæ Cæſaris.

Epiſt. XIII. Omnia omnium concupivit] *Ball.* omnia omnium cupiunt. *Helmſt.* omnia omnium capiunt

Numero Platonis] *Mſſ.* Timæo Platonis.

In eo æſtuavi diu] *Balliol. & Helmſt. Al.* in eo æſtuavi ut diu. *M. Brut. edd.* in eo æſtu haud diu. *P. Vict. ed.* in eo æſtu haud diu.

Epiſt. XIV. Cum leviter lippirem] *Al.* Cum fluenter lippirem.

Epiſt. XVII. Tamen conceditur] *Boſ. & Grut.* tamen non conceditur.

Epiſt. XXIV. Poſtridie Caſſio literæ] *Al.* poſtridie Caſſii literæ. *Al.* poſtridie ad Caſſium.

Militum III millia] *P. Vict. & M. Brut. Manut. edd.* militum vim. *Sic & Balliol. & Helmſt.*

LIBER VIII.

Epiſt. I. Doce me, quomodo ea effugere poſſim] *Al.* [illegible] Quomodo enim effugere poſſum? [illegible] doce me, quomodo ea effugere poſſim.

Hic tu in me illud, des feras] *Mſſ. & edd.* Hic tu in me * * * illud deſideras.

Lacuna eſt in omnibus mſſ. præter Decurtatum, etiam Balliol. & Helmſt.

Hic quidem quæ eſt? domi veſtræ] *Mſſ. quid.* Hic quidem quod eſt? domi veſtræ. *Balliol.* Hic quidem quid eſt? * * * domi veſtræ. *Al. mſſ. & edd.* Hic quidem quæ eſt * * * domi veſtræ eſtis.

Si de pace ageretur profectus, ſi de bello, quid ero] *Sic Balliol. Helmſt. & alii mſſ. Alii vero:* ſi de pace ageretur præfectus; ſi de bello, quid ero? *Edd.* ſi de pace agetur, profecturus eram: ſi de bello, videro.

Epiſt. VII. Appoſita tibi mandabo] *Al.* Oppoſita tibi mandabo. *Al.* appoſita tibi mandabo.

Epiſt. VIII. Dolore, quo minus ad te plura ſcribam] *Helmſt.* dolore. Ad te plura ſcribam. *P. Vict. & Manut. edd.* Intercludor dolore quo ad te plura ſcribam. *Balliol. & M. Brut. ed.* intercludor dolore quo ad te plura non ſcribam. *Edd. vet.* intercludor dolore, quo ad te plura ſcribam non habeo.

Epiſt. IX. Ita tempeſtas ferebat] *Sic Helmſt. S. Boſ. & Grut. edd. Sed Balliol. P. Vict. Manut. Lamb. & M. Brut. edd.* Ita tempus ferebat.

Vos duo tales.] *S. Boſ. Lamb. Grut. edd.* Vos duo Cales.

Niſi erit conventus] *Mſ. & M. Brut. ed.* niſi non erit conventus.

Epiſt. XI. Illud tamen totos dies. Sed vereor] *M. Brut. & Lamb. edd.* Illud tamen totos dies, vereor, ne.

Denunciata eſt, quam univerſæ] *Ball. & Helmſt.* quam univerſum interitus. *Al. mſſ.* quem univerſum interitus. *S. Boſ. & Grut. edd.* eorum univerſum interitus. *Al.* quam univerſe interitûs.

Epiſt. XVI. Præter occultum & tutum iter] *Balliol. & al. mſſ.* præter occultum & cautum iter. *Edd.* præter occultum & tum iter. *P. Vict. ed.* præter occultum metum. Iter.

Domum quem expecto] *Mſſ.* domum quem expecto. *M. Brut. ed.* demum quem expecto? *Al.* domi tum quem expecto. *Al.* Domitium quem expecto.

LIBER IX.

Epiſt. I. Hic vero vulgo vadunt] *M. Brut. ed.* Hinc vero vulgo vadunt.

Epiſt. VIII. Moleſte fero. In agro Sabino ſementem fieri proſcriptionis, ſenatores multos] *Sic P. Vict. ed. Al.* Moleſte fero in

Digitized by Google

in agro Sabino ſementem fieri proſcriptionis. Senatores nullos.

Epiſt. xa. De ſupero mari, palpaboque, ut antea ad te ſcripſi] *P. Vict. & M Brut. ed.* Et jam de ſupero mari perlabor. *Faerni ced.* & jam de ſupero mari prælabor. *Lamb. ed.* de ſupero mari. Balboque.

Epiſt. x. Fugam oc fidam ao moram deſerendam] *Duæ mſſ. & edd. Boſ. & Grut.* Fugam nec fidam, ao moram defœdam. *Al.* fugam ne fidam an moram defendam.

Quid ſi inquis] *Al.* Quid inquis. *Boſ. & Grut.* Quid ſi, inquit.

Epiſt. xII. Conſilii ad finis hujus miſerrimæ vitæ] *Al.* Conſilii adfinis hujus miſerrimæ vitæ. *Al.* conſilii ad finem hujus miſerrimæ vitæ. *V. C. & M. Brut. ed.* Quidnam eſt tui conſilii? quid? finis hujus miſerrimæ vitæ. *V. C.* Conſilii? ecquis finis hujus miſerrimæ vitæ?

Epiſt. xIII. Oderunt, ut tu ſcribis, ludum. Ac vellem, ſcribis, quis oam hic ſignificaſſet] *P. Vict. ed.* oderunt: nt tu ſcribis, ludum ac vellem ſcribis. Quiſnam hic ſignificaſſet? *M. Brut. ed.* oderunt, ut tu ſcribis, luduot. Ac vellem ſcribis. Quid? non hæc ſignificas? *Boſ. & Grut. ed.* oderunt, ut tu ſcribis, ludum. Ac vellem, ſcribis, quis nam hic ſignificaſſe te.

Iſthuc tameo cuperem emeres] Iſtud tameo cuperem me mei eſſe. *P. Vict. ed.* Iſthuc, tamen me cupere memor es.

Epiſt. xvII. Sed qui præcipi? ſtatim ad te perſcribam omnia] *Edd.* ſed quid præcipiat ſentiam, & ſtatim ad te perſcribam omnia. *Al.* ſed quid præripi? ſtatim ad te perſcribam omnia. *P. Vict. ed.* ſed quid præ cipi ſtatim ad te perſcribam omnia. *Boſ. & Grut. ed.* ſed quid præripis? ſtatim ad te perſcribam omoia.

LIBER X.

Epiſt. I. Paulum reſpiravi] *Tres mſſ. & Boſ. ac Grut. edd.* Paulum lectis reſpiravi. *Sed Balliol. Helmſt. P. Vict. Manut. Grut. aliaque veteres editiones omittunt* lectis.

Legatum iri non arbitror] *Longe aliter totum locum diſtinguit P. Vict. ed.* Iſtum qui filium Brunduſium de pace miſit. De pace item ſentio quod tu, ſimulationem eſſe apertam: parari autem bellum acerrime. Me legatum iri non arbitror, cujus adhuc, ut optavi, mentio oulla facta eſt.

Epiſt. Iv. Nec ad indulgentiam] *Balliol. Helmſt. P. Vict. Boſ. Grut. edd.* nec ad diligentiam.

Scripſit ad me Dolabella. Dico, quid?] *M. Brut. ed.* ſcripſit ad me Dolabella de eo. Quid? *Totus locus ſic a Lambino conſtituitur:* Amiciſſimum mihi Cæſarem eſſe. Non dubito, ioquam. Id enim ſcripſit ad me Dolabella. Scio, inquit. Affirmabatque quod ſcripſiſſet Cæſarem cupere me ad urbem venire, illum quidem ei gratias agere maximas, idque non modo probare.

Epiſt. vI. Et tamen retice] *Al.* & tamen recitet. *Balliol. & Helmſt.* & tamen reticet & *S. Boſ. & Grut. edd.* & tamen reticenter. *Fr. Jun. ed.* & tandem excitet.

Epiſt. vIII. Omnino non potuimus] *P. Vict. ed.* Omnino potuimus.

Ne condamus quidem] *Balliol.* nec oſtendimus quidem. *Lamb. ed.* ne reſpondeamus quidem.

Epiſt. xII. Nam & juncti & diligentes ſunt] *Al.* nam & invicti & diligentes ſunt. *Boſ. & Grut. edd.* oam & vieti & δυλοὶ gente ſunt.

Epiſt. xvIII. Ita omnia tarda adhuc & ſpiſſa] *Boſ. & Grut. edd.* Τὰ ὅπα tarda adhuc & ſpiſſa.

Formias nunc ſequimur] *Sic Balliol. & edd. pleræque. Lamb. & M. Brut.* Furias nunc ſequimur. *Boſ. & Grut. edd.* fors μίας nunc ſequimur.

De ſuſpicione. Egi gratias] *Sic Balliol. Helmſt. P. Vict. ed. Sed Manut. M. Brut. Lamb. & non nullæ editiones aliæ:* De ſuſpicione. De altero egi gratias.

LIBER XI.

Epiſt. Ix. Cognovi ejuſdem generis: ad te miſi] *Sic Balliol. Helmſt. P. Vict. S. Boſ. Grut. edd. Alii:* cognovi ejus generis. Literas ad te miſi. *Al.* cognovi ejus generis literas: ad te miſi. *P. Manut. ed.* cognovi. Ejus generis literas ad te miſi.

Epiſt. xvII. Pro ea, quam ad modum conſolantis ſcripſiſti, putato ea me ſcripſiſſe] *Mſſ. & Vulg.* Pro ea quemadmodum conſolandis ſcripſiſti putato tanta eo me ſcripſiſſe. *Balliol. & Helmſt.* pro eaque admodum conſolandis ſcripſiſti, putato tanta eo me ſcripſiſſe. *M. Brut. ed.* pro ea, quemadmodum conſolandi ſcilicet cauſa ſcripſiſti, putato ea me ſcripſiſſe. *S. Boſ. & Grut. edd.* pro ea, quam ad modum conſolantis ſcripſiſti, [illegible] putato me ſcripſiſſe. *Fr. Jun. ed.* pro eo quemadmodum conſolaotes ſcripſiſti: putato ea me reſcripſiſſe.

Epiſt. XXIII. Si aliter eſt & oportet] *Sic P. Vict. Boſ. Grut. edd. Sed aliæ* : Si aliter eſt atque oportet. *Manut. ed.* ſi aliter eſt ut oportet. *Balliol.* ſi aliter & oportet *Helmſt.* ſi aliter oportet.

Epiſt. XXIV. Sed ad meam manum redieτο. Etenim hæc occultius agenda] *Balliol. Helmſt. P. Victor. ed.* ſed ad meam manum reddiderint. Enim hæc occultius agenda. *Jun. ed.* ſed ad meam manum redierunt enim hæc. *S. Boſ. Grut. edd.* ſed ad meam manum radi : de hinc enim hæc occultius agenda.

LIBER XII.

Epiſt. I. Eſt profecto quiddam λίσχρ] *Sic Balliol. & al. mſſ. Manut. Lamb. & al. edd.* eſt profecto quædam λίσχη.

Epiſt. II. *Hæc epiſtola in Victoriana, ut & vetuſtioribus editionibus a Balliol. & Helmſt. cohæret præcedenti, uti & plures ſequentes.*

Hic rumores tamen Murcum periiſſe] *Sic Balliol. & Helmſt. & Boſ. ac Grut. edd. Al.* hic rumor eſt T. Murcum periiſſe.

Verum ſi quæris homini non recta] *Mſ.* Verum ſi quæris hominem homini non recta. *Boſ. & Grut. edd.* verum, ſi quæris, homini non recta. *Balliol.* verum ſi quæris, hominem homini recta. *Helmſt.* verum ſi quæris hominem recta.

Epiſt. III. Aut de legatione a mancipe] *Balliol.* aut deligatione in mancipe. *Helmſt.* aut deligationem in mancipe.

Conditionem ſemiſſe] *Sic M. Brut. & al. edd. ſed Vict. Manut. Baſ. Grut. nec non Balliol.* conditione ſemiſſem. *Helmſt.* conditiones emiſſem.

Epiſt. XIV. Piliam angi vera : ſatis ſolitus es mœrere pro omnibus] *Al.* Piliam angi vetabat. Pro omnibus. *Al.* Piliam angi vetabat. *Et hic finiunt epiſtolam. Et ſequentem incipiunt his verbis* : Pro omnibus apud Appulejum. *Manut. ed.* Piliam angi vetabat. Is mihi eſt pro omnibus. *P. Vict. ed.* Piliam angi vetabat : is ſolitus eſt mœrere pro omnibus. *Balliol.* Piliam angi vetabat. Is eſt merere. *Sequitur tum nova epiſtola*; pro omnibus apud Appulejum.

Epiſt. XVI. Mihi adhuc nihil prius fuit] *Sic P. Vict. & Baſ. ed. Aliæ* : Mihi adhuc nihil aptius fuit. *Hic in nonnullis editionibus eſt initium epiſtolæ novæ.*

Epiſt. XVIII. Heri cum ex aliorum literis] *Hic eſt in mſ. Pall. & nonnullis editionibus epiſtolæ nova.*

Accucuriſſe] *Al.* accorriſſe.

Epiſt. XIX. Qui & Antio & Circeis adſpici poſſit] *Balliol. & Al.* qui & Antio & certis aſpici poſſit locis : ſed. *Helmſt.* qui & Antio & cæteris aſpici poſſit : ſed.

Sed quos coram videbimus] *Balliol.* ſed hæc coram videbimus.

Epiſt. XXI. Hoc quidem feciſſet etiamſi a Ranio admonitus eſſet] *Balliol.* hoc quidem facerer etiam ſi raro admonitus eſſet. *Helmſt.* hoc quidem feciſſet etiamſi raro admonitus eſſet. *Edd. vett.* hoc quidem feciſſet etiamſi Ranio admonitus eſſet. *Fr. Jun. ed.* hoc quidem feciſſer etiamſi ærario admonitus eſſet. *S. Baſ. & Grut. edd.* hoc quidem feciſſet etiamſi ærario adnovitius eſſet.

Epiſt. XXIV. De Attica optime it. ei ſalutem] *Balliol. & Helmſt. & alii mſſ. nec non ed. Fr. Jun.* de Attica optime id : ei ſalutem. *Al. edd.* de Attica optime : & ei ſalutem.

Epiſt. XXVIII. Quod faciebam, ſed mitius. Erat enim ubi] *Balliol.* quod faciebam, ſed intereat enim ubi. *Helmſt.* quod faciebam, ſed intererat enim ubi. *Al. vet. cod.* quod faciebam, ſed intus erat enim ubi. *Edd.* quod faciebam. Sed interea erat ubi.

Epiſt. XXIX. Vetus illud ἐγγήραμα, quemadmodum ſcripſiſti, vel ἀνάλογον putato] *Al.* vetus illud ἐπίγραμμα, quemadmodum ſcripſiſti, vel ἀπετάξιον putato.

Epiſt. XXXVI. Neque hoc mihi erui poteſt] *Mſ.* neque hoc mihi ſuaderi poteſt. *S. Boſ. & Grut. edd.* neque hoc mihi ſuada erui poteſt. *Fr. Jun. ed.* neque hoc mihi diſſuaderi poteſt.

Epiſt. XXXVII. Valde probo rationem tuam de Tuſculano] *Sic Manut. Baſ. al. Sed Vict. & M. Brut. ed.* valde probo rationem tuam. De Tuſculano.

Epiſt. XLIII. Quod ſiles recte mi illam rem fore levamento] *Al.* quod ſcies recte illam rem fore levamento. *Al.* quod ſcies recte in illam rem fore levamento. *M. Brut. ed.* quod ſcribis reri te illam rem mihi fore levamento.

Cum id eſſet, mihi crede, perinde] *M. Brut. ed.* quamquam id eſſet, mihi crede, perinde.

Epiſt. XLVII. Tu igitur &c.] *Uſque ut poteris. Adhærent præcedenti epiſtolæ in mſ. Palat.*

Nec audere re incerta] *Edd.* nec audere in certo. *Al.* nec audere incerta. *Balliol.* nec audirem incerta. *Helmſt.* nec audiret incerta.

LI-

LIBER XIII.

Epiſt. XIII. Neque, ſi aliquid, qui potero] *Balliol. & Helmſt.* neque, ſi aliquid, quid potero. *P. Victor. edd.* neque ſi aliud, qui potero. *P. Manut. Lambin. Brut. edd.* neque, ſi aliquid, potero. *Al. edd.* neque, ſi aliud quid, potero. *Fr. Jun. ed.* neque, ſi aliquid aliud potero.

Epiſt. XVI. Erat hominibus nota] *Al.* erat hominibus non ignota, *Al.* erat hominibus ignota. *Balliol.* quod erat hominibus non nota.

Epiſt. XX. Tunc ſtulte. Nihil melius. Curandum enim non eſt. Atque hoc] *Edd. vett.* Tunc ſtulte. Nihil enim minus curandum eſt, atque hoc. *Lamb. ed.* tunc ſtulte. Nihil curandum enim nobis eſt, atque hoc melius. *M. Brut. ed.* tunc ſtulte. Nihil melius (curandum enim nobis eſt) atque hoc. *S. Boſ. & Grut. edd.* tunc ſtulte. Nihil melius. Curandum enim non eſt. Atqui hoc. *Et ſic Vict. edd. niſi quod pro* atqui *ſcribant* atque.

Epiſt. XXXI. De epiſtola ad Cæſarem κεκίβιαν] *Sic Boſ. & Grut. edd. vett.* de epiſtola ad Cæſarem κελτικῇ. *P. Vict. Manut. edd.* de epiſtola ad Cæſarem κατηχῇ. *Mſ. Tornæſ.* de epiſtola ad Cæſarem κόκβιον. *Mſ. duo alii*: de epiſtola ad Cæſarem κεκίβιαν.

Epiſt. XXXIX. Φαίδρου περὶ θεῶν & Ἑλλάδος] *Al.* φαίδρα περὶ θεῶν & ΠΑΛΛΙΔΟC. *Al.* φαίδρα περὶ θεῶν τῆς Ἑλλάδος.

Epiſt. XL. Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros ἀκηγγέλκει?] *Alii diſtinguunt*: Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? ἀκηγγέλκει.

Epiſt. XLII. Effandum. Eatur μισστικέζω] *Ball. & Helmſt.* Aſſtandum eatur μισστικέδα. *Al. V. C.* effandum eatur μίας σκέψω. *Manut. Bruti. aliæque edd.* effandum Saturni ἀσπάσιον.

Epiſt. XLVI. De ſua vi in euratione laborans] *Mſſ. & edd. ſed Balliol. & Helmſt.* de ſuavi curatione. *Sed alii tres mſ. & ed. Boſ. & Grut.* de ſua vini curatione. *Al. mſſ.* de ſuperiore dubitans, de re ſua in rationelaborans. *M. Brut. ed.* de ſua curatione laborans.

Epiſt. LII. Mihi, dixi, non moleſtam] *Vett. edd.* Mihi duxi non moleſtam. *M. Brut. ed.* quam odioſam mihi duxi, non moleſtam.

LIBER XIV.

Epiſt. I. Diverti ad illum] *Al.* reverti ad illum. *Al.* deverti ad illum.

Epiſt. II. Apud quem nullum σελλάκωμα] *Boſ. ed.* apud quem nullum φελλόρωμα.

Ut putas] *Boſ. ed.* ut puta. *Al.* ut putat.

Sed minus. Diutius ſermone enim ſum retentus] *Al.* ſed minus diu ejus ſermone enim ſum retentus. *Ed. P. Vict.* ſed minus diu: ſermone enim ejus ſum retentus.

Epiſt. V. Cum leviter commotus eſſes] *Edd. vett.* quam leviter commotus eſſes.

Ab aleatore φιλ μός πελός] *S. Boſ. & Grut. edd.* a balneatore φιλομένο πελός.

Qui legari noluerim ante res prolatas] *Al.* qui legari noluerim auctores præclaros.

Deeſſe non deberem] *Mſſ.* odiſſe non deberem.

Verum etiam magni eſſe] *Mſſ.* verum etiam vagiſſe. *Al.* verum etiam magiſſe. *Boſ. & Grut. edd.* verum etiam vagi eſſe. *Sed Balliol. & Helmſt. ſtant pro vulgata.*

Tantum non laudari] *Al. edd. & mſſ.* tantum modo laudari.

Epiſt. VI. De Octavio ſuſque deque. Expecto] *Balliol.* de Octavio ſcis quo. Expecto. *Edd. vett.* de Octavio ſcis quæ expecto. *Helmſt.* de Octavio ſcis quidem quæ expecto.

Quoniam Fundis ſum cum Ligure noſtro diſcrucior] *Edd. vett.* quoniam Fundis ſum cum Ligure noſtro ſtructore. *Balliol.* quoniam Fundis ſum eum Ligure noſtro deſtructo.

Epiſt. VII. *Hæc epiſtola in antiquioribus editionibus annectitur ſuperiori.*

Videri omnino. Si ergo eſt volo] *M. Brut. ed.* videri. Omnino ego, ſi eſt ut volo. *S. Boſ. ed.* omnino. Si ἀγὼν eſt, volo.

Epiſt. VIII. In actis eſſe noſtris] *Sic Ball. & al. mſſ. edd. vett.* in agris eſſe noſtris.

Quod Juniam ſcribis] *Al.* quod Cluviam ſcribis. *Balliol.* quod divinam ſcribis.

Mihi non moleſta] *Balliol. & Helmſt.* moleſta.

Epiſt. IX. De Republica] *Iſta verba in edd. vett. adhærent fini præcedentis epiſtolæ. Alii hanc epiſtolam inchoant ab illis verbis ſuperiorum literarum*: De Bruto.

Multijuges] *Helmſt.* multis juges. *P. Victor. ed.* multijugis.

Quid arceſſierim] *Sic Balliol. & Vict. editio Poſtrema. Al.* quid arceſſerim.

Cum a ſe Cæcilius] *Balliol. Helmſt. & alii multi*: Cum a ſe Catilius.

Cum maximis copiis Pacorum Parthum; ita ſibi] *Balliol.* cum maximis copiis Parthorum; ita ſibi.

Epiſt. X. Meminiſti me clamare] *Balliol.* &

& Helmſt. & al. mſſ. & edd. meministine clamare.

Cum ſacibus immiſſi] *Al.* cum ſaſcibus immiſſi.

Ex tuis literis conjectanti] *Balliol.* ex tuis literis um letanti. *Al. mſ.* ex tuis literis tum letanti.

Redeo ad Tebaſſos, Scævas, Frangones] *Mſſ. Pall.* redeo ad te: Haſſos, Suevos, Francones. *Edd.* redeo ad te: Baſſos, Scævas, Frangones. *Al. mſſ.* redeo ad te Baſſos, Scacuas, Frangones.

Ῥιζόθεμιν] *P. Vict. ed.* ῥιζόθεμιν. *Al.* ῥιζόθεμιν. *S. Boſ. edd.* ῥοιζόθεμιν.

Quod matri nunc indulgeat] *Mſſ.* matri quod maxime nunc indulgeat.

Epiſt. XII. O Dii pœnam & doloris] *Mſſ.* odii pœnam & doloris. *Unde Vict. edidit*: odii plenam & doloris.

Quid Dejotari noſtri cauſa] *Balliol.* quid de Dejotari noſtri cauſa.

Negant hæc ferri poſſe] *Al.* negat hæc ferri poſſe. *Al.* negat hæc fieri poſſe. *S. Boſ. & Grut. edd.* negan' hæc ferri poſſe?

Quoquo modo ſe res habet, non eſt item. Quam dudum] *Al.* quoquo modo ſe res habet. Non eſt item, quam dudum. *Al.* quo quo modo ſe res habet, non eſt tam quam dudum.

Non ut delectem his literis] *Al.* non ut delecter meis literis.

Epiſt. XIV. Itera dum eadem mihi] *Mſſ. & edd. nonnullæ*: iterandum eadem mihi.

Parilibus? Parilibus? ſolutſne?] *V. C.* Parilibus ſolusne? *Al.* Parilibus? ſolus.

Explanabis igitur] *Al.* explorabis igitur.

Itaque joca tua] *Al.* itaque loca tua.

Fac id potuiſſe aliquo modo] *Al.* ſac id oportuiſſe aliquo modo. *Al.* ſac id potuiſſe aliquo modo fieri.

Quemadmodum tu præcipis] *Al.* quemadmodum tu petis.

Epiſt. XV. A te ſcripta] *Al.* ad te ſcripta.

Quam adhuc ſuerunt] *Al.* quam adhuc ſuerint.

Epiſt. XVI. In phaſelum epicopum] *Al.* in phaſelum epiſcopum.

Quis enim audeat violare] *Nonnulli codd. antiqui & edd. Boſ. & Grut.* quis enim audeat laudare.

Ne pro ſe quodammodo dependatur] *Edd. vett.* ne fero quodammodo dependatur.

Epiſt. XVIII. O homioem pudentem] *Al.* o hominem impudentem.

Sauſeji legiſſe vellem] *Al.* Sauſſejum legiſſe vellem.

Epiſt. XIX. Dolabellæ ἀπονία] *Al.* Dolabellæ avaritia.

Aſſentiris enim] *Al.* aſſentires enim.

Gratias mihi agere de matre gaudeo] *Balliol. & Helmſt.* gratias mihi agere gaudeo.

Epiſt. XX. Attuliſſe dicebatur] *Balliol.* attuliſſe videbatur.

Horribilis concio] *Al.* horribilis contentio.

Nollem abortum] *Al.* nomen abortum.

Se bene ſentire & cupere] *Edd. vet.* ſe aſſentire & cupere. *Balliol.* ſe nec ſentire & cupere.

Produxit Octavium, qualis concio fuerit. Hæc ſcripſi citatim] *Mſſ. Pall.* produxit Octavium. Qualis enim concio? furtive hæc ſcripſi. *Vett. edd.* produxit Octavium. Qualis concio fuerit. Hæc ſcripſi. Statim enim. *Balliol.* produxit Octavium. Qualis enim hæc concio fuerit. Scripſi. Statim enim.

Epiſt. XXI. Et quidem, portenti ſimile, ſine tuis] *Edd. vett.* & quidem portenti ſimiles in tuis. *Al.* & quidem porteoti ſimile ſine tuis.

Ut rata omnes haberent] *Edd. vett.* utram omnes haberent.

Quare talaria videamus] *Al.* quare talaria induamus.

LIBER XV.

Epiſt. I. Deinde ad ſummam] *Al.* deinde ad ſummum.

Ibi pene] *Al.* ubi pene. *Al.* ubi bene.

Baulos Cumis] *Mſſ.* Paulo Cumis. *Edd. vett.* paulo clam iis eam vidi.

Ad rem putas pertioere] *Edd. vett.* ad te putas pertinere.

Brutus noſter miſit] *V. C.* Brutus non miſit. *Balliol.* Brutus vero miſit.

Scripſiſſem ardentius ὑποθέσεως. Vides] *P. Vict. & Manut. edd.* ſcripſiſſem ardentius. Ὑπόθεσις vides quæ ſit.

Epiſt. II. Nihil eoim ſcripſiſti. De Menedemo probe Quintus certe ea dictitat, quæ ſcribis. Conſilium] *Edd. vett.* nihil enim ſcripſiſti de Menedemo, probeque certe ea dictitat. Quod ſcribis conſilium.

Orationem eam] *Edd. vett.* orationem meam.

Quod puto, tantom enim video, non videmur eſſe victuri] *Edd. vett.* quod puto tantum enim odium video, non videmur eſſe victori. *Ed. Jun. ex mſſ.* haud puto, tanti enim (video) non videmur eſſe victori.

Sed ſi etiam nos hoc ſallat] *Balliol.* ſed ſi etiam hos hoc ſallat.

De

De qua tam laboras] *P. Vict. ed.* de qua cauſa laborat. *Manut. & Brut. edd.* de qua labores. *S. Boſ. ed.* de qua κοίτῃ laborat. *Fr. Jun. & Popm. edd. ex mſ. Fulv.* de qua Pauſa laboras. *Balliol.* de qua tam laborat. *Helmſt.* de qua tam laboras.

Epiſt. III. Accepi in Antiati duas epiſtolas] *Mſ. Tornæſ.* accepi nati duas epiſtolas. *Al. mſ.* accepi nati duas epiſtolas. *Vulg.* accepi duas epiſtolas.

Acta in æde Apolliois] *Balliol.* acta me in æde. *Helmſt.* acta a me in æde. *Faerni liber*: acta ſine me in æde.

Coram odorandum] *Al.* cura moderandum.

Sane movens] *Al.* ſane me movent.

Sed ſint iſta parvi, quin & majora contemoimus] *Al.* ſed ſi iſta parvi pendimus, certe & majora contemnimus.

Quod tibi curæ eſt gratum. De Mario ſcripſi] *Ed. Vict. & Balliol. & Helmſt.* quod tibi curæ eſt, gratum de malo ſcripſi. *Boſ. ed.* quod tibi curæ eſt, gratum. De malo. Scripſi.

D. Q. filio ut ſcribis ἴλαις] *Mſſ.* de Q. filio ut ſcribis ιλαις. *Al. mſſ.* de Q. filio ut ſcribis αλαις. *Al. mſ.* de Q. filio ſcribis A. M. C. *Et ſic Balliol. & Helmſt. niſi quod pro C. præ ſe ferant* Q. *Edd. vett.* de Q. F. quod ſcribis ad me ad Q. de patre.

Epiſt. IV. Et legio? rem laudo] *Edd. vett.* de Lenio rem laudo. *Al.* & leviorem probo. *Al.* ad recentiorem prius, & leviorem. Laudo. *Balliol.* leniorem laudo.

Quod quidem ita credo] *Al.* cui quidem ita credo.

Quoniam cavetur Buthrotis. Rides? aſt condoleo] *Edd. vett.* quoniam caret Buthrotis, rides abs Cordilio. *Mſſ.* quoniam caretur Buthrotis rides abs condoleo. *Balliol. & mſſ. Pall.* quoniam cavetur Buthrotiis rides abſcondoleo. *M. Brut. ed.* quoniam cavetur Buthrotiis. Rides. At ego doleo.

Sauſejum per te celemus] *Edd. vett.* Sauſejum per te celemus.

Ego nunquam indicabo] *Balliol.* ego nunquam dubitabo.

Quod te a Bruto ſcribis] *Balliol.* quod te Bruto ſcribis. *M. Brut. ed.* quod te a Bruto rogari ſcribis.

Cum iterum tam multis verbis agis] mecumque iterum tam multis verbis agis. *Mſſ. & ed. Manut.* committere tam multis verbis.

Si hæc ita manent] *Sic Balliol. Lambin. aliique edd. ſed Vict. Manut. Boſ.* Si hæc ita manant.

Ille enim nunquam revertiſſet, nos timor confirmare ejus acta] *Nonnulli mſſ.* ille enim ſi vixiſſet, nunquam nos timore confirmare ejus acta.

Epiſt. VII. Scribendi cura] *M.* ſcribendi cauſa.

Servius vero pacificator cum librariolo. *Al.* Servius vero pacificatus librariolum.

Epiſt. VIII. Quidnam agam] *Al.* quid nam agant.

Ut quidque accidiſſet] *Al.* ut quid accidiſſet.

Mihi non videbatur] *Al.* mihi videbatur.

Villæque pluries videndæ] *Al.* ut illæ quæ plures videndæ. *Al.* ut ille, quæ plures vident.

Sed aliquid craſtinus dies ad cogitandum nobis de ea re] *Al.* debet aliquid craſtinus dies ad cogitandum nobis dare. *Al.* ſed aliquid craſtinus dies ad cogitandum nobis dabit.

Epiſt. IX. Nolo enim Lacedæmonem longinquam] *Boſ. & Grut. edd.* nolo enim Lacedæmonem λαχῶς κογχύλιω. *Mſ.* nolo enim Lacedæmonem looginquo quam.

Epiſt. X. O Bruti amanter ſcripsas] *Hanc epiſtolam annectunt ſuperiori vetuſtiores editiones.*

Nec audent, nec jam poſſunt] *P. Vict. ex mſ.* nec audient, nec jam poſſunt. *Al.* nec audient, nec jam poſſum.

Si vero aliquid de Decimi Græcejiſque] *Vict. ed. & mſſ.* ſi vero aliquid de D. Græcejiſque. *Edd. vett.* ſi vero aliquid de Decimis Gracchis noſtris. *Balliol.* ſi vero aliquid de Decimo Græcis. *Al. mſ.* ſi vero aliquid de D. gratiuſque *Manut. ed.* ſi vero aliquid de Decimo gratias, quæ *M. Brut. ed.* ſi vero aliquid de Decimo gratius, quæ.

Sed poſſim id negligere proficiens] *Edd. vett.* Sed poſſim id negligere proficiens.

Epiſt. XI. Nec facile addi poteſt ad hoc genus legatioois] *Mſſ.* nec facile addi poteſt: ad idque adeo genus legationis. *Balliol. al. & mſſ.* nec facile addi poteſt, adeo genus legationis. *Boſ. & Grut. edd.* nec facile addi poteſt ad id, quod ad Deos genus legationis.

Epiſt. XIII. Cum tu edendam putes] *Balliol. & al. mſſ.* com tuendam putes.

Scripſi (ſic eoim mavis) ad ſcribendum dicere, tibi vere feciſti me acriorem] *Balliol.* ſcripſi (ſic enim mavis dicere) ad ſcribendum tibi vero feciſti me acriorem. *Ed. M. Brut.* ſcripſi (ſic enim me mavis dicere) tu vero ad ſcribendum feciſti me alacriorem. *Edd. Boſ. & Grut.* ſcripſi (ſic enim

mavis)

Digitized by Google

mavis) ad ſcribendum tibi veredis certe feciſti me acriorem. *Ed. Jun.* ſcripſi. Sic enim mavis, ad ſcribendum tibi, vere dicere. Feciſti me alacriorem.

Clœlium nihil arbitror malitioſe: quanquam. Sed quid egerit? De libertate] *Edd.* Clodium nihil arbitror malitioſe. Quanquam ſceleſte quidem egerit de libertate. *Al.* Clodium nihil arbitror malitioſe. Quanquam ſi quid egerit de libertate retinenda.

Balbilium] *Al.* Babullium.

Interea narrat eadem] *Mſſ. & Boſ. ed.* interea narras eadem.

Epiſt. xv. Quæ quidem erant ἀνάλογα] *Al.* quæ quidem promiſſorum ejus erant ἀνάλογα.

Commemorare ſine magno dolure] *Al.* acta ejus commemorare ſine magno dolore.

Quam vix ſtomachum habere] *Edd. vett.* quam ſtomachum non habere.

Permutetur Athenas] *Al.* permutetur Athenis.

In annuum ſumptum ei. Scilicet Eros] *Al.* in annuum ſumptum. Ei ſcilicet Eros. *Al.* in annuum ſumptum. Et ſcilicet Eros.

Epiſt. xviii. Et in lacu navigarem] *Balliol. & al. mſſ.* & in lacuna vigilarem. *All. mſ.* & in ea cuna vigilarem. *Unde Boſ. & Grut. ediderunt*: & in ea cura vigilarem.

De mulis vecturæ itineris, ut in eis, cum intelligo.] *Mſ.* de mulis vecturæ itineris, ut & in eis, cum intelligo. *Al. mſſ.* de mulis vecturæ ut in eis, cum intelligo. *Al.* de mulis vecturæ itineris & in eis cum intelligo. *Ball.* de mulis vecturæ itineris, & in eis cum init gello. *Ed. Brut.* de mulis vecturæ itineris. Ut in eis, cum intelligo. *Boſ. ed.* de mulis vecturæ itineris, & vehis, quoniam intelligo.

Epiſt. xx. Quis enim hæc, ut ſcribis, anteno? nunc] *Ed. Vict.* quis enim hæc, ut ſcribis ante? ne nunc. *Ed. Lamb.* quis enim hæc, ut ſcribis, ante nos? nunc. *Ed. Boſ. & Grut.* quis enim hæc, ut ſcribis, ὃν καὶ.

Quo caſurus eſt] *Mſ.* qua cauſa curſus eſt. *Al.* qua cauſa occurſus eſt. *Edd. nonnullæ*: qua caſurus es. *Boſ. ed.* qua cauſa ac quorſus eſt.

Sed id ex prædiis] *Balliol.* ſed his ex prædiis. *Al. mſ.* ſed & ex prædiis. *M. Brut. ed.* ſed ei ex prædiis.

Sit ne autem extricata] *Mſſ.* ſit ne autem explicata. *Vulg.* ſitne autem excitata.

Epiſt. xxiv. Tabellarius] *In vulgatis editionibus hæc epiſtola adhæret priori.*

H. IIII profectum] *Mſſ.* Brutum his profectum. *Al. mſſ.* Brutum iis profectum. *Balliol.* Brutum & his profectum. *Duo mſſ.* Brutum Baiis profectum. *Edd. vett.* Brutum Puteolis profectum. *Ed. Lambin.* Brutum H. II profectum.

Epiſt. xxvi. M. Ælium cura liberabis: is me paucos ſpecus] *Vulg.* M. Ælium cum libera: ei ſine paucos ſpecus. *Edd. vett.* M. Ælium cura libera. Vis me pauca ſpe. *Al.* M. Ælium cura libera. Ei ſine pauca ſpe.

Octavam partem tuli luminarium in ædium ad ſtrenæ] *Mſ.* Octavam partem tuli luminarium in ædium aſtiræ. *Al. mſſ.* Octavam partem Tullii liminarum medium aſtrenæ. *Al. m.* Octavam partem tuli luminarum medium ad ſtreniæ, *pro* ad ſtrenæ. *Balliol.* Octavam partem Tullii luminarium ad ſtranæ. *Al.* aſture. *Al.* aſtrare. *Ed. Lambin.* Octavam partem Tullianarum ædium ad ſtrenæ. *Edd. Boſ. & Grut.* Octavam partem tuli luminarium in ædium ἄθυρα.

Memineris. Cui Cærellia, videris] *Ed. Boſ. & Grut.* ne memineris cui Cærellia. Videris. *Al. edd.* memineris cui. Cereliæ videris mancipio dare.

Epiſt. xxix. Ait hic ſibi Juliam ferre. Conſtitutum enim eſſe diſcidium] *Edd. vett.* ait hic mihi Juliam non velle amplius ferre. Conſtitutum enim eſſe diſſidium. *Ed. Boſ.* ait hic ſibi Juliam. Fere conſtitutum enim eſſe diſſidium.

LIBER XVI.

Epiſt. I. Veni in Puteolanum. Poſtridie iens ad Brutum in Neſidem] *Al. edd.* veni in Puteolanum. Iens ad Brutum in Neſide hæc ſcripſi. *Al.* veni in Puteolanum, iens ad Brutum. In Neſide hæc ſcripſi. *Balliol. cum nonnullis editis*, veni in Puteolanum ſtens ad Brutum. In Neſide hæc ſcripſi.

Ἐπ' ἐῶσιν] *Al.* ἐλθοῦσιν. *Lamb.* θύουσι.

Pro certe habebatur haud arma] *Balliol. & al. mſſ. & edd.* pro certo habebatur ad arma.

De ccx optime Ciceronis rationes explicentur] *Ed. Manut.* de ccx optime. Ciceronis rationes explicentur.

Quo modo reſpondeas moderabere] *Al.* quo modo reſpondeas meditabere.

Epiſt. II. ſed quoniam furcilla extrudimur] *Balliol.* ſed quoniam Euro illa extrudimur. *Al. mſſ.* ſed quoniam Furo illa extrudimur. *Vict. Manut. Brut. & alia edd.* ſed quoniam Euro villa extrudimur. *Edd. vett.* ſed quoniam furore illo extrudimur.

Ut

Ut voles. Tu quoniam] *Al.* Ut voles tu. Quoniam.

Si de rebus minus] *Vulg.* ſed de rebus minus.

Epiſt. III. Quod vero ſcribis] *Edd. vett.* quod vero ſine munuſculo ſcribis.

Quanquam te nihil feſelliſſet. Veruntamen. Sed expecto] *Vulg.* quanquam te nihil feſelliſſet. Veruntamen expecto.

Epiſt. V. Quod quidem me minime] *Al.* quæ quidem me minime.

In quo minime ſatisfaciebat] *Al.* in quo minime putabam ſatisfaciebat.

Sic enim commutatus eſt] *Al.* ſic enim communicatus eſt.

Bruto cum ſæpe injeciſſem] *Al.* Bruto cum ſpem injeciſſem.

Atque ego putaram arripere] *Al.* atque ego putaram accipere.

Revertar] *In mſ. Balliol. & Helmſt. hic inſerta eſt epiſtola 3. libri 12 plane ut impreſſa eſt. Hæc ſunt ultima verba:* Auctionem nullam faciat ſedulis factis. Olympio ſubſidio curat, ne talis vir ἀλέγηται, ſed μελέσθω. Atticum quæſo cura, & ſalutem ac Piliæ, Tulliæque quoque verbis plurimum jocari te puta.

Nepotis epiſtolam] *Hic eſt in antiquis editionibus initium epiſtolæ novæ.*

Epiſt. VI. Aſt inde Corcyram] *Ed. Lamb.* atque inde Corcyram. *Ed. M. Brut.* ac inde Corcyram. *Sed omnes mſſ. & edd. Vict. Manut.* aſt *legunt.*

Sed id ſatis ſuperque tecum me non eſſe? quod fugientem? periculum? *Vict. Manut. Lamb. & al. edd.* ſed id ſatis ſuperque tecum me non eſſe, fugientem periculum.

Id nunc quidem, niſi fallor, nullum eſt] *Edd. vett.* nec id nunc quidem, niſi fallor, ullum eſt.

Epiſt. VIII. Anagnina veniunt] *V. C.* inania veniunt. *Ball.* an via veniunt. *Helmſt.* an in via veniunt.

Kal. veſperi] *In mſſ. nonnullis. Incipit nova epiſtola, cui juncta, 9. 10.*

An Arpinum (ἀπόκλεισιν habet is locus) fugiam? Romamne] *Edd. Vulg.* an Arpinum? ἀπόκλεισιν habet is locus? fugiam Romam. *Lamb. ed.* an Arpinum? ἀποκλεῖ habet hic locus fugam? Romam.

Epiſt. XI. Aſt ægre me tenui] *Mſſ.* Haſta ægre me tenui. *Al. mſſ.* haſta ea ægre me tenuit. *Boſ. ed.* at ſt ægre me tenui. *Lamb. ed.* a Fadia ægre me tenui.

Sine vallo Lucilliano] *Mſſ.* ſine ullo Lucilliano. *Ed. Boſ.* ſine ὕθλῳ Lucilliano.

Moriar niſi facete] *Mſſ.* moriar facete niſi. *Ed. Boſ.* moriar facete ni ſit.

De Myrtilo] *Edd. vett.* de M. Cœlio.

Ita ne in D. Brutum? Dii iſtis] *Edd. vett.* Itane in D. Brutum? de iſtis. *Al.* Itane in D. Brutum de iſtis?

Etſi nondum ſtipulationes] *Apud alios in edd. vett. hic nova eſt initium epiſtolæ.*

Deque Torquati negotiolo ſciturum] *Ball.* meque Torquati negotio loſiorum, *Al.* meque Torquati negotiolo ſciturum. *Boſ. ed. & mſ.* neque Torquati negotiolo ſtiturum. *Al.* meque Torquati negotiola ſciturum puto.

Epiſt. XII. Sed quid tibi dicam. Bonum animum. De ὑρχηλεισιν *Balliol.* ſed quid tibi dicam? bonum animum. De ὑρχηλεισιν. *Balliol.* ſed quid dicam, bonum animum. De ὑρχηλεισιν. *Al. mſ.* ſed quid dicam bonam enim unde ὑρχηλεισιν. *Boſ. ed.* ſed quid tibi dicam? πεπᾶμαι enim. De ὑρχηλεισιν.

Epiſt. XIII. Ad pontem Tirenum] *Al.* ad pontem Tiretium. *Balliol.* ad pontem Terecinum. *Al.* ad pontem Tyrentium.

Nihil tam ἀπροσδιόνυσον] *Al.* nihil tam ἀπροσδόκητον.

Quam ad eas literas] *Balliol.* quam de his literis.

Via inepta] *Mſſ.* via mala. *Boſ. ed.* via κακίστη.

Epiſt. XIV. Attinet, non ingratum] *Ball.* attinet, novi gratum.

Quintus tui avi pronepos] *Edd. & mſſ. multi:* Quintus tui patris nepos. *Ball.* Quintus tui pronepos.

Epiſt. XV. Ab illo alienatum] *Al.* ab illo abalienatum.

Ut illum oderim] *Al.* cur illum oderim.

Quomodo agi placeat] *Balliol.* quando agi placeat.

Quanquam enim poſtea] *Al.* quanquam enim poſſet.

Certiſſimum eſſe video diſcrimen Caſcæ noſtri tribunatum] *Al.* certiſſimum video eſſe diſcrimen Caſcæ noſtri tribunatus. *Ed. Jun.* certiſſimum ineſſe video diſcrimen.

Pene verbis] *Balliol.* Pene rebus.

Eorum

Digitized by Google

Eorum nomina, ad quos præter Atticum, in his ſexdecim libris extant Ciceronis epiſtolæ.

ANTONIUS,	XIV. 13.	DOLABELLA,	XIV. 17. XV. 14.
CÆSAR,	IX: 11. XI. 12.	PLANCUS,	XVI. 16.
CAPITO,	XVI. 16.		
CUPIENNIUS,	XVI. 16.	POMPEJUS,	VIII. 11.

Eorum nomina, quorum aliquæ in his ſexdecim libris epiſtolæ extant Ciceronianis adjunctæ.

ANTONIUS,	X. 8. 10. XIV. 13.	CÆSAR,	IX. 6. 7. 13. 16. X. 8.
BALBUS,	VIII. 15. IX. 7. 13.	HIRTIUS,	XV. 6.
BALBUS, & OPPIUS,	IX. 7.	MATIUS & TREBATIUS,	IX. 15.
CÆLIUS,	X. 9.	POMPEJUS,	VIII. 6. 11. 12.

F I N I S.

340

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Google